

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

تہ فسیری قورئانی بہ رزو بہ پیز

بہ رگی ہشتہم

تہ فسیری سوورہتی (التوبة)

www.alibapir.net

عہ لی باپیر

تەفسیری قورئانی

بەرزو بەنیر

عەلی باپیر

بەرگی هەشتەم

تەفسیری سوورەتی (التوبة)

www.alibapir.net

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

www.alibapir.net

پناسه ی کتیب

ناوی کتیب : تهفسیری قورئانی بهرزو بهپیز.
 نووسهر : عهلی باپیر.
 نهخشه سازی ناوه وه : عزالدین محمد عمر.
 نوره و سالی چاپ : یه که م ۱۴۳۸ ک - ۲۰۱۶ ز.
 تیراژ : ۱۰۰۰ دانه.

له بهرپوه بهرایه تی گشتی کتیبخانه کان ژماره ی سپاردنی (۷) ی سالی (۲۰۱۲) ی پی دراوه

مافی له چاپدانه وه ی پاریزراوه بو نووسهر

ameer.maktab@yahoo.com

f /AliBapir

YouTube /AliBapir

f /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

www.alibapir.net

پیشہ کی ہم تفسیر بہ گشتی

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَغِيثُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

﴿يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ ﴿۱۰۲﴾ آل عمران،
﴿يَتَأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ ﴿۱﴾ النساء، ﴿يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا﴾ ﴿۷۰﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ ﴿۷۱﴾ الاحزاب.

أَمَّا بَعْدُ: فَإِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كَلَامُ اللَّهِ وَخَيْرُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ ﷺ وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، وَكُلُّ مُحَدَّثَةٍ بَدْعَةٌ، وَكُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ، وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ^(۱).

خوینہرہ بہ ریزو خو شہ ویستہ گان!

ہیج گومانی تیدانیہ - بو مروقی پروادار - کہ تہو تہمہ نہی لہ خزمہت دوایین
کتیبی خوا (قورثان) دا بہ سہ رد مبرئ، جا بہ ہر شیوہیہک لہ شیوہ گانی لہ

(۱) تہوہ پی دگوترئ: (خطبہ الحاجۃ) کہ پیغمبر ﷺ ہاودلانی بہ ریزی فی رد کرد، پیش ہر قسمیہ کی گرنگ، بیلین، ودک وتاری جومعہو داخواییکردن (خطبہ) و... ہتد، ود تہم وتارد، ہہر کام لہ: الترمذی: (۱۱۰۵)، والنسائی: (۱۱۰۴)، وابن ماجہ: (۱۸۹۲) وأحمد: (۳۷۲۰)، وطبرانی: (۲۴۱۴) ہیناویانہو (مسلم) یش بہ شیکی ہیناود.

خەزمە‌تدا‌بووندا بێ؛ خۆ‌پێندنه‌وه، تێ‌فک‌رین و پامان، فێ‌رکردن، کار‌پێ‌کردن ... هتد، به‌ با‌ش‌ترین جێ‌گرتن جی‌گا ده‌گرێ‌و ، خا‌ومنه‌گه‌ی له‌ دنیا‌و دوا‌ر‌و‌ژدا لێ‌ی به‌هرمه‌نده‌.

منیش که - وه‌ک با‌س‌کردنی چا‌گه‌ی خوا (التَّحَدُّثُ بِنِعْمَةِ اللَّهِ) ده‌یخه‌مه‌روو- له‌وه‌تی فامم کرد‌و‌ته‌وه، خ‌وای به‌به‌زمی‌و به‌خ‌ش‌هر چا‌گه‌ی له‌گه‌ل کرد‌وو‌م، به‌ فه‌رمای‌شتی به‌رزو بێ وێ‌نه‌ی خ‌وێه‌وه سه‌رگه‌رمی کرد‌وو‌م، به‌ر له‌ ته‌مه‌نی بیست سالی‌یه‌وه هیدایه‌تی دا‌وم، که قور‌ئانی به‌پ‌یزو پ‌یز له‌به‌ر بکه‌م‌و، سه‌رقا‌لی خۆ‌پێندنه‌وه‌ی ته‌فسیره‌کانی قور‌ئان و تێ‌وه‌پامانی ئایه‌ته‌ پر به‌ره‌که‌ته‌کانی‌و، لێ‌ورد‌بو‌ونه‌ویان بم.

هه‌ر ب‌و‌یه‌ش تێ‌ک‌رای ک‌تیب‌و نامی‌که‌و وت‌ارو ده‌رسه‌گانم، که‌م‌و ز‌و‌ر له‌به‌ر ر‌و‌ش‌نایی قور‌ئان دا‌بو‌ون، که دیاره هه‌ر ئە‌مه‌ش ش‌ت‌یک‌ی سه‌رو‌شتییه؛ ئا‌خر ئایا ئی‌سلام ب‌ج‌گه‌ له‌ قور‌ئان پاشان س‌ون‌نه‌تی پ‌ی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ، که ئە‌و‌یش هه‌ر ر‌و‌ون‌کردنه‌وه‌ی قور‌ئان‌و چ‌و‌نیه‌تی ج‌ی‌به‌ج‌ی‌کردن‌و کار‌پ‌ێ‌کردنه‌تی، ش‌ت‌یک‌ی دیکه‌یه؟! ب‌ی‌گ‌ومان نه‌خ‌یر.

ئ‌نجا له‌م‌ی‌ژ سالی‌ش بو‌و که برا‌و خوش‌کان‌یک‌ی د‌ل‌س‌و‌زی ن‌زیک‌و ئا‌ش‌نام، دا‌ویان لێ‌ده‌کردم که ده‌ست بکه‌م به‌ دانانی ته‌فسیرو لێ‌ک‌دانه‌وه‌یه‌کی قور‌ئان، هه‌تا له‌ ر‌ه‌مه‌زانی سالی (١٤٢٨)دا ها‌ته د‌ل‌مه‌وه، که نا‌وی خ‌وای ل‌ی‌به‌ی‌نم ده‌ست به‌و کاره‌ گه‌وره‌و گر‌نگه‌ بکه‌م، به‌ل‌کو ورده‌ ورده‌ به‌پ‌یی‌ بو‌ارو ده‌رفه‌ت، هه‌ر‌س‌ال‌ه هه‌ند‌یک‌ی ل‌ی ئە‌نجام بده‌م، له‌گه‌ل سه‌رقا‌لی ز‌و‌رو جو‌را‌و جو‌ریش‌دا، هه‌تا ده‌رفه‌تی‌کی وام بو‌ د‌ه‌ر‌خ‌س‌ی که ب‌ت‌وانم خ‌یرایی ت‌یدا بکه‌م‌و خ‌ومی بو‌یه‌کا‌لای (م‌ت‌ضرَّع) بکه‌مه‌وه‌و، خوا پ‌شتی‌وان ب‌ی ته‌وا‌وی بکه‌م، ئە‌گه‌ر ته‌مه‌ن به‌به‌ریه‌وه ماب‌ی.

سه‌رچا‌وه‌ی دانانی ئە‌م ته‌فسیرو لێ‌ک‌دانه‌وه‌یه‌شم ، و‌پ‌رای سه‌رنج‌دانی ز‌و‌ریه‌ی ئە‌و ته‌فسیره‌نه‌ی که با‌ون‌و ، ده‌ستم پ‌ی‌یان گه‌یش‌ت‌وه، بریتی‌ه له‌ ورد‌بو‌ونه‌وه‌و تێ‌وه‌پامانی خ‌ۆم له‌ خ‌ودی قور‌ئان، چ‌ون‌که ب‌ی‌گ‌ومان قور‌ئان : هه‌ند‌یک‌ی هه‌ند‌یک‌ی ر‌و‌ون ده‌کا‌ته‌وه: (الْقُرْآنُ يُفَسِّرُ بَعْضُهُ بَعْضًا)، پاشان س‌ون‌نه‌تی پ‌ی‌غه‌م‌به‌ری خوا ﷺ، چ‌ون‌که پ‌ی‌غه‌م‌به‌ری خواش ر‌و‌ون‌که‌ره‌وه (مُب‌یِّن)ی قور‌ئانه، وه‌ک خوا ﷺ فه‌رم‌و‌یه‌تی:

﴿...وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ ﴿٤٤﴾

ال‌حل، وا‌ته: وه‌ زیک‌رمان بو‌لای تو‌ نار‌د‌و‌ته‌ خ‌وار ، تا‌کو ئە‌وه‌ی بو‌خه‌ل‌کی ن‌ی‌ر‌را‌وته‌ خ‌وار، بو‌یان ر‌و‌ون بکه‌یه‌وه، وه‌ به‌ل‌کو خ‌و‌شیان ب‌یری‌که‌نه‌وه.

ئومیدیشم وایە - بە یارمەتی خوای بەخشەر ﷻ - شایستەیی ئەوێم هەبێ تەفسیر و لێکدانە و مێهکی وا بۆ قورئان پێشکەش بە مسوڵمانانی کوردستان بکەم، کە لە قورئان بۆهشیتهو، مایە بەهرە سوودی خوێنەرانی، بەتایبەتیش کە زیاتر لە سی (٣٠) سائە لەگەڵ قورئانی بەرزو مەزن و تەفسیرەکانی و کتێبەکانی سوننەتدا خەریکەم، دێمان کتێب و بەرهەمی جۆراوجۆرم لە زۆربەی بوارەکانی زانستەکانی شەریعەتدا پێشکەش کردوون.

شایانی باسیشە کە ئەو بیست و دوو مانگ زیندانی کرانەم لەلایەن ئەمریکاوە - لە (٢٠١٣/٧/١٠ تا کو: ٢٠١٥/٤/٢٨) - دەرڤەتییکی گەورەم گرنگ بوو، بۆ زیاتر پێدا قوولبوونەوێ کتێبی خوا (تبارک و تعالی)، وە بۆ پەیدا بوونی تیگەیشتنی تایبەت لەبارەی زۆریک لە ئایەتەکانی یەو، ئەم راستییەش لە مەوسووعە: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله تعالى) دا زۆر چاک درەوشاوتەو^(١)، بەلام هەلبەتە نالێم هیچکەسیش بۆی نیە بڵێ: کە ئەم تەفسیرە من تێروتەواوە، چونکە وێرێ سنووردابوونی توانا و برێستم، لە بەرانبەر کتێبی ئەو هەموو پوویکەو پەها (مطلق) و بێسنوور (لا محدود)ی خوا، نەشم وێستە کە زۆر بەملاولادا بچم و بچمە نیو هەندیک وردەکارییەو، کە یان من تێیدا پسپۆرو شارەزا نیم، یان خوێنەر پێویستی پێی نیە، لە کاتیکیدا دیهوی ئە قورئان تێبگات، بزانی خوا (تبارک و تعالی) راستەوخۆ چی پێ فەرموو؟!

ئەجا هەر لێرەشەو بە پێویستی دەزانم پێ بە دڵ سوپاسی ئەو برا گەنجە پووح سووک و گورج و گۆل و دلسۆزە بکەم (حەزی نەکرد ناوی بەینم)، کە هەلسا بە نووسینەو و هێنە سەر کاغەزو، پاشان تاپیکردن و دواوی پێداچوونەو و هەلەگیریی، سەرچەم ئەم زنجیرە دەرسە، کە لە ئەسلدا لە شیوەی وتار (محاضرة) دا پێشکەش کراون، هەروەها هەلسا بە (تخریج) ی سەرچەم دەقەکانی سوننەت، لە سەرچاوە متمانە پێکراوەکانەو، زەحمەت و ماندوو بوونیکی زۆری بە

(١) ئەو مەوسووعەیە کە ئێستا چاپ کراوە، کەوتۆتە بەردەستی خوێنەرانی، سەرچەم هەشت بەرگ و دەوری سی هەزار و پینج سەد (٣٥٠٠) لاپەرچەو، هەولمداوە بەگشتی تێیدا باسی سەرچەم لایەنەکانی ئیسلام بکەم، تاکە سەرچاوەشم قورئان بوو، وێرێ دەقەکانی سوننەت، کە لە هۆش (ذاكرة) دا بوون. شایانی باسە ئەو مەوسووعەیە لە چاپی دووهمی دا، کراوە بە دوازدە (١٢) کتێبی سەرچەم، بە مەبەستی ئاسانتر سوود لێ بێنرانی.

سەرچەم بەرگەکانی ئەم تەفسیرە کێشاوە، خوا بە باشترین شیوە پاداشتی بداتەو، هەر صائِح و ساغ و سەلامەت و سەربەرزبێ^(١)، لە خواى بەرزو بى‌هاوتاش داواکارم ئەو جووره گەنج و لاوانە لە کورپان و کچان ، لەنیو گەلەگەماندا ، زۆر بکات .

شایانی باسیشە کە ئێمە لەم تەفسیرماندا باسی بەش (جزء)ەکانی قورئان و دابەشکردنەکانی دیکەى وەك: - (حزب) - ناکەین، چونکە هەر سوورپتیک بۆخۆى شتیکی سەربەخۆیەو ، سەرچەم ئایەتەکانی وەك ئالقه‌کانی زنجیریك پیکەو، پەيوەستن، ئاشکراشە کە دابەشکردنی سەرچەم قورئان بۆ سی (٣٠) بەش (جزء) و شەست (٦٠) (حزب)، شتیکی لەلایەن زانیانەو کراوە، بۆ ئاسانکاریى خوێندنی قورئان، دیارە ئێمە لە دابەشکردنی بەرگەکانی ئەم تەفسیرەشدا، دیسان حیساب بۆ بەشەکان (أجزاء)ى ناکەین و ، بە گوێرەى سوورپتەکان ، بەرگەکانی دیاریی دەکەین

دوا قسەشم ئەوێهە کە:

ئەم تەفسیرە - وەك پێشتر گوتمان - لە ئەسڵدا بەشیوەى دەرس و وتار پێشکەش کراوە، بەلام دواتر خۆم دووجار بە وردیی پێیدا چوومەو، بەپێی پێویست دەستکارییم کردو، دیارە هەموو دەرسیکیش بەناوی خواو ستایشی خوا ﷻ دەستی پیکردو، بەلام ئێمە لە سەرەتای دەرسەکانەو ، ئەوانەمان لابردو، بۆ زۆر دووبارە نەبوونەو، ئەو (خطبة الحاجة)یە لە سەرەتای ئەم پێشەگەییەو هاتو، لەجیاتى سەرەتای سەرچەم دەرسەکانە.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ، وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ .

دووشەممە ٢٥ رجب ١٤٣٢

٢٠١١/٦/٢٧ ههولێر

(١) ئەو برا دلسۆزە ئیستاش پاش سوورپتێ (یونس)، سەرگەرمی سوورپتێ (هود)ەو عەزمیشی جەزم کردو ، کە ئەگەر تەمەنمان بەردەوام بێ ، هەتا کۆتایی ئەم تەفسیرە سەرگەرمی کارەکی بێ .

پێشەکی ئەم بەرگە

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدٍ الْمَبْعُوثِ نَبِيًّا
وَرَسُولًا إِلَى الْإِنْسِ وَالْجِنِّ ، وَإِلَيْهِ أَجْمَعِينَ ، مِنَ الصَّحْبِ وَالْأَزْوَاجِ وَالْقَرَابَةِ وَالتَّابِعِينَ
لَهُمْ بِإِحْسَانٍ وَ يَقِين .

خوێنەری سەنگین و شیرین!

سوپاس و ستایش بو خۆی میهرەبانی بەخشەر کە یارمەتی داین سوورەتی
(التوبة) ش تەفسیر بکەین، هەر بەپی هەمان نەخشەو شیوازی پیشوو.

شایانی باسیشە کە ئێمە لە (رێ خوشکردن) دا لە هەشت بەرگەدا ئەودە بە
پێویستمان زانیوە لەبارە سوورەتی وەك دەستپێک بیلێین، گوتوو مانە، بۆیە لێرە
بەم چەند دێرە وازدێنین.

خۆی بە بەزمیش پیت و پێزی زیاتر بخاتە نیەت و قسەو کردەودو حال و باڵی
هەموو لایەکمانەود.

١٩ ی صفر ١٤٣٨ ک

٢٠١٦ / ١١ / ١٩ ز

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

www.alibapir.net

پى خوشکردن :

پېئاسەى سوورەتى (التوبة) و بابەتەکانى لە ھەشت بەرگەدا

بەپىزان !

خوایشتیوان بێ، لەمەرۆو کە (۲۵) ی پەمەزانی سائی (۱۴۳۶) ی گۆچییهو، (۱۲) ی تەمووزی (۲۰۱۵) ی زاینییه، دەست دەکەین بە تەفسیرکردنی سوورەتى (التوبة) کە بە (براءة)ش مەشھوورە.

سەرما وەك دەستپێك و پێ خوشکردنی تەفسیرکردنی ئەم سوورەتە موبارەكە، پېئاسەیهكى سوورەتى (التوبة) دەکەین، وە تیشك دەخەینە سەر چەند لایەنێكى ئەم سوورەتە: ناوەكانى، كاتى دابەزینی، نیومەرۆكى، وە پەيوەندى لەگەڵ سوورەتى (الأنفال)دا، وە خالەكانى بە یەكگەشتیان لەگەڵ سوورەتى (الأنفال)دا، وە خالە جیاوازمەكانیان، پاشان ئاماژەش دەکەین بە چۆنیەتى دابەشکردنى، ئەم سوورەتە موبارەكە دابەش دەکەین بۆ نۆزدە (۱۹) دەرس، ھەموو ئەو مەسەلەنەش لە ھەشت بەرگەدا دەخەینە ڕوو .

بەرگەى يەك : سوورەتى تەوبە، سوورەتىكى مەدینەییەو، لە ریزبەندى ئەو (مُصْحَف)ە موبارەكەدا کە لەبەردەستمانە، نۆیەمین سوورەتە، وە ژمارەى ئایەتەکانى (۱۲۹) یە، ھەندیکیش گوتووینە: (۱۳۰)، دیارە پێشتریش باسمان کردووە، کە شارەزایانى قورئان لە سەرژمێرکردنی ئایەتەکانى قورئاندا، ڕا جیاویان ھەیه، وە نەبێ ھیچ کامیان بلێن: رستەیهك زیاده لە قورئان، یاخود رستەیهك كهمه، بەلکو جارى وا ھەیه رستەیهكى درێژ، ھەندیکیان گردوویانەتە دوو بەش، واتە: دوو ئایەت، بەلام لە ھەندى سەرژمێریاندا، ھەر بە يەك ئایەت دانراوە، چونکە ھەندىك سوورەت ھەن، بە ھەوت ئایەت و ھەشت ئایەت جیاوازیان ھەیه، ئەو

هەمووی دەگەرێتەووە بۆ کورتیی و درێژی پستەکانی، کە دوایی ئایەتەکانیان پێکھێناوە.

برگەی دوو: ئەم سوورەتە، کۆتا سوورەتە لە قورئان دابەزی بێ، بەگشتی، وە لە سالی نوێەمداو لە دواى جەنگی تەببوك دابەزیووە، لەوبارەووە ئەم دەقە ھەیە:

﴿عَنِ الْبَرَاءِ ۖ يَقُولُ: أَخْرَأَيَّةٌ نَزَلَتْ: ﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ﴾ (١٧٦) النساء، وَأَخْرُسُورَةٌ نَزَلَتْ تَامَةً بَرَاءَةً﴾ {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، برقم: (٤٦٥٤)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (١٦١٨)، وَأَبُو دَاوُدَ برقم: (٢٨٩٠)}.

واتە: بەپەڕ خوا لێی رازی بێ، کە یەکیکە لە ھاوەلان، دەلی: کۆتا ئایەت وەك ئایەت، کە لە قورئاندا دابەزی بێ، ئەم ئایەتەییە: ﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ﴾ (١٧٦) النساء، وە کۆتا سوورەتیش کە بە تەواویی دابەزی بێ، سوورەتی تەوبەییە، واتە: بەسەر یەكەووە، ئەگەرنا ھەندیک ئایەتی دیکە، لە ھەندیک سوورەتاندا دابەزیون لەو ماومیەدا، (واتە: لەو ماومیە کە دواى جەنگی تەببوك، تاكو پیغەمبەری خوا ﷺ کۆچی دوایی کردووە)، ئایەتی دیکە لە ھەندیک لە سوورەتەکانی دیکە، دابەزیون، بەلام کۆتا سوورەت کە دابەزیووە، وەك سوورەتی تەواو، ئەم سوورەتە بوو.

برگەی سێ: سوورەتی تەوبە ناوی زۆرن، ھەندێ لە زانیان تاكو (١٤) ناو لەم سوورەتەیان ھەڵداون، وە دەلی: ئەم سوورەتی (التوبة) لەگەڵ سوورەتی (الفتح)، دوو سوورەتن کە زۆترین ناویان ھەن، ھەتتە زۆریک لە سوورەتەکانی دیکە قورئان، زیاتر لە ناویکیان ھەیە، ئتجا ھەییە دوو ناو، ھەییە سێ ناو، ھەییە چوار ناو، بەلام ھیچ کامیان ژمارەى ناوەکانی نەگەییووە ئەو ناوانە کە لەم سوورەتە ھەڵداون، ھەروەھا سوورەتی (الفتح) ش.

ئەوانانەیی کە ئەم سوورەتە ھەلدراون

۱/ (التوبة) : چونکە باسی تەوبەیی تێدا گراوە، تەوبەیی خوا، واتە: گەرانیوەیی خوا ﷻ بە پەحمەت و بەزمیی خۆی، بۆ سەر پیغمبەر ﷺ، وە بۆ سەر کۆچکەرانی و پشتیوانان، وە بۆ سەر ئەو سێ گەشەش، کە بەسەرھاتیکی ناوداریان ھەیە، دوايي باسی دەگەین.

۲/ (البراءة): چونکە یەگەمین وشەییە، کە ئەم سوورەتەیی پێ دەست پیکردووە،

دەفەر موی: ﴿بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ (۱) التوبة،

(براءة)ش، واتە: دووری گرتن و حاشا لێ کردن.

۳/ (الفاضحة): واتە: ئابرووبەر، چونکە ئەم سوورەتە، ئابرووی موناڤیق و دەغەل و دل نەخۆشەکانی بردووە، عەیب و کەم و کورپیەکانیان، ھەلۆیستە خراپەکانیان، خستوونە پوو.

۴/ (العذاب): چونکە باسی سزای خوای دادگەری کردووە، لە دنیاو لە دواپۆژدا، بۆ دل نەخۆش و دەغەلەکان، وە بۆ ھاوبەش بۆ خوا دانەرانی، بۆ کافرەکانیش، بە گشتی.

۵/ (المشقة: أي: المبرئة من النفاق): واتە دوورخەرمووە لە نیفاق.

دەلی: (هَشَقَشَهُ) واتە: دووری خستەو، پاکی کردەو، یانی: ھەر کەسیک ئەو سوورەتە چاک تێبگا، کاری پێ بکات، لە نیفاق و دل نەخۆشیی دوور دەگەوێتەو.

۶/ (المنقرة: لَأَنَّهُا نَقَرَةٌ عَمَّا فِي الْقُلُوبِ، قُلُوبُ الْمُنَافِقِينَ وَغَيْرِهِ): (مُنْقَرَةٌ) واتە: پشکنەر، چونکە ئەو کە لە دلی دل نەخۆشەکاندا ھەیە، لێ کۆلیوتمەو و پشکنیونی، خوای پەنھانزان دلیانی پشکنیو، داخو چی تێدا یە ؟

٧/ (الْبَحُوث) کە صیغە موبالەغەیی (الْبَاحِث)ە، (بَحُوث) واتە: زۆر پشکنەر و زۆر لێکۆڵەرە، چونکە زۆر لە دڵ و دەروون و نیاز و مەبەستەکانی هەرکام لە موناڤیقەکان و، ئەعرابییە دڵنەخۆشەکان و غەیری وانیشی گۆئیوەتەوه.

٨/ (الْحَافِرَةُ: لِإِنَّهَا حَفَرَةٌ عَنِ الْقُلُوبِ)، (حَافِرَةٌ)، واتە: هەڵقەنەر، هەڵکۆڵەر، ئەوەی شتێک هەڵقەنێ، دەری بێنێ، چونکە خوا لەم سوورپەتەدا دڵ نەخۆشەکان و ئەوانەیی کە دوژمن و ناحەزی ئیسلام بوون، نیاز و مەبەستەکانی نیو دڵەکانیان دەرهێناوه.

٩/ (الْمُثِيرَةُ)، واتە: دەرھێنەر، (لِإِنَّهَا أَثَارَتُ مَتَالِبِهِمْ وَعَوْرَاتِهِمْ) چونکە عەیب و کەم و گۆرییەکانی دەرخیستوون و دەرھێناون.

١٠/ (الْمُبْعِثَةُ)، دەلێ: (بَعَثَرُهُ)، واتە: پڕژو بلاوی کردوه، (مُبْعِثَةُ): پڕژو بلاوکه‌رەوه، چونکە نەبییەکانی موناڤیق و دڵ نەخۆش و دوژمن و ناحەزانی ئیسلامی، بلاو کردۆتەوه.

١١/ (الْمَدْمَمَةُ، أَي: الْمُهْلِكَةُ) واتە: لەبەینبەر، فەوتینەر، لەبەر ئەوەی کە کافرو بێپرۆایەکانی لەبەین بردوه، بەوەی کە هەرچی کەم و گۆری و عەیبیان هەیه، هەمووی لێ وەگۆڕێ وەرگردوون، بەوەش فەوتاون، یان بەوەی کە خۆی کارزان لەم سوورپەتەدا، زۆر باسی سزاو جەزەبەیی خۆی دەکات لە دنیاو لە دواپۆژدا، بۆ ئەهلی کوفر.

١٢/ (الْمُخْزِيَةُ) واتە: سەرشۆرکەر، عەیبدارکەر، کە دیارە کە ئەم سوورپەتە بۆتە مایە سەرشۆری و عەیبداریی هەموو ئەوانەیی دوورپوون، بە تەبەت لە پۆژگاری پێغەمبەردا ﷺ، زانیوانە کە فلان ئایەتە لەگەڵ کێیەتی و لەگەڵ کام کۆمەڵەیەتی؟ وە کام ئایەتە کێ و کێ دەگریتەوه؟ کە لە چەند شوێنێک لەم سوورپەتەدا هاتوه: ﴿ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ ﴾، ﴿ وَمِنْهُمْ ﴾، ﴿ وَمِنْهُمْ ﴾، مانای وایە زانیویانە، خوا لەگەڵ کێیەتی؟ چونکە کە کابرا قسەکە کردوه و هەلۆیستەکە نواندوه، دواوی ئایەتەکە هاتۆتە خوار،

کە: ھی وایە ئاوا دەتێ، ھی وایە ئاوا دەتێ، ھی وایە وایگوتو، ھی وایە وایکردو، زانیویانە لەگەڵ کێیەتی.

۱۳/ (المُنْكَلَةُ أَوِ الْمَعَاقِبَةُ)، واتە: سزادەر، وە خەڵک تەمبیکەر، هەتا کەسی وا هەبوو، هەندێک لەم ئایەتانە کە گرتوویەتەو، زانیویەتی کە ئەو خۆی پەرەردگار ئەو نەینییە زانیو، چونکە بێجگە لە خۆی و خوا کەس نەیزانیو، هاتو مسوڵمان بوو.

۱۴/ (الْمَشْرُدَةُ: أَيِ الطَّارِدَةِ لَهُمْ وَالْمَفْرَقَةِ لَجَمْعِهِمْ)، واتە: دوورخەرمو، دەرکەر.

ئەم سوورەتە ئەم چوار دە ناوی هەن، دیارە ناوی زۆریش، بەلگەو نیشانەی گرنگیی و بایەخی زۆر، هەلبەتە وە نەبێ سوورەتیکیش کە تەنیا ناویکی هەبێ، گرنگیی و بایەخی کەم بێ، بەلام مەبەستم لێردا ئەومێ، گرنگیی و بایەخی ئەم سوورەتە لەو پوومو کە کەم و کورپیەکانی ئەوانە دژی ئیسلام بوون، چ لە نیو خۆی مسوڵماناندا، کە دەغەل و دل نەخۆشەکان بوون، چ لە دەرەوی مەدینە، چ لە دوورتر، هەموو ئەوانە کە دوژمن و ناحەزی ئیسلام بوون، زۆر بوو، چونکە باش تیشکی خستوو نە سەر، وە بۆ مسوڵمانان بە درێژایی پۆژگارەکان بایەخێک و گرنگییەکی زۆری هەبێ، تاگو هەموو دوژمن و ناحەزەکانی خۆیان پێ بناسن.

برگەیی چوار : بۆ ھۆکاری نەبوونی (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) لە سەرەتای ئەم سوورەتەو، زانیان و لیکۆلەرەوان و مانا لیکدەرەوانی قورئان پەحمەتی خاویان لێ بێ، زۆریان مشت و مەر لەوبارمە کردو، کە بۆچی دەبێ ئەم سوورەتە یەکسەر دەست پێ بکات، بەبێ (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)، کە دەفەرموئ:

﴿بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُم مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ۖ فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ

أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ...﴾ (التوبة)، تا کو تایی ئایەتەکان ؟

له بارهی نه بوونی (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)

له سه رهتای سوورتهی ته و به وه، سی را هه ن

پای یه که میان : {رَوَى الْحَاكِمُ فِي الْمُسْتَدْرَكِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: سَأَلْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ لِمَ لَمْ تُكْتَبْ فِي بَرَاءَةِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ؟ قَالَ: لِأَنَّهَا (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) أَمَانٌ، وَبَرَاءَةٌ تَرَلَّتْ بِالسَّيْفِ، لَيْسَ فِيهَا أَمَانٌ} (أَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ بِرَقْم: (٣٢٧٣)).

واته: عهبدو لای کوری عه عباس خوا له خوئی و بابی رازی بی، دهئی: له بابم بیست دمیگوت: له عهلی کوری نه بو طالیبم پرسی خوا لیی رازی بی: بوچی له سه رهتای (براءة) وه (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) نه نو سراوه ؟

ئه ویش گوتی: له بهر ئه وهی (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) دلنیا که ره و میه، ترس لابه ره بو بهرانبهر، وه سوورتهی (براءة) ش به هه پرشه کردنی کوشتن و جهنگ له گه ل کردن، بو ئه هلی کوفر - یانی ئه وانهی پهیمان شکینن - دابه زیوه.

(تَرَلَّتْ بِالسَّيْفِ) واته: به کارهینانی چهک له دژی ئه و کافرو بی پروایانهی که دزایه تیئیسلاو و مسوئلانانیان ده کردو پهیمانیان دهشکاند، یاخود سه نگره یان له مسوئلانان دهگرت، ئنجا به هه پرشه کردن له وان و به جهنگ ئیعلان کردن له دژی ئه وان، ئه م سوورته دابه زیوه، له بهر ئه وه، گونجاو نه بو وه که (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) ی له سه رهتاوه بی، چونکه (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) دلنیا کردنه وهی لایه نی بهرانبهر دهگه یه نی، لی ره شدا ئیعلانی جهنگ کراوه.

وه (القاسمی) له (محاسن التأویل) ده کی خویدا ئه م قسه یه له (ابن عیینة) وه دینئ، که یه کی که له زانیانی تابعین و، قسه یه کی زور جوان دهکات:

(قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ: اسْمُ اللَّهِ السَّلَامُ أَمَانٌ، فَلَا يُكْتَبُ فِي النَّبَذِ وَالْمَحَارَبَةِ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا﴾ ﴿١٤﴾)

النساء، قیل: فَإِنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَدْ كَتَبَ إِلَى أَهْلِ الْحَرْبِ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ؟ قَالَ: إِنَّمَا ذَلِكَ ابْتِدَاءٌ يَدْعُوهُمْ، وَلَمْ يَنْبُذْ إِلَيْهِمْ، أَلَا تَرَاهُ يَقُولُ: ﴿وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى﴾ ﴿١٧﴾ طه، فَمَنْ دُعِيَ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ، فَأَجَابَ، وَدُعِيَ إِلَى الْجَزِيَةِ فَأَجَابَ، فَقَدْ اتَّبَعَ الْهُدَى فَظَهَرَ الْفَرْقُ ﴿١﴾ .

واته: (ابنُ عیینة) دهلی: ناوی خوا ﷺ ناشتی و دلتیاکردنه وه دهگهیهنی، بویه له کاتیگدا که دهویستری پهیمانیکي شکاو فری بدریتته وه بو خاوه نه گانی و ئیعلانی جهنگیان له دژ بکری (که نهوان ههر دهرفته تکیان لی هه لکه وئ، زهر له ئیسلام و مسولمانان ددهن، له پهنای پهیمانیکدا که خوین پیوهی پابه ند نین) ناگونجی ناوی خوای به به زهیی و به خشنده، بهیتری، وه ک خوای بهرز دمه رموی:

﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا﴾ ﴿١٨﴾ النساء.

واته: که سیک سهلامی لیگردن، مه لئین: تو بروادارنی.

وه له وبارمیه وه که گوتراوه: ئه دی نه وه نیه پیغه مبه ر ﷺ نامه ی نووسیوه بو نهوانه که دوایی جهنگی له گه لدا کردوون، (مه به ست پیی رۆم و فارسه کانه)، وه (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) بو نووسیون:

{ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، مِنْ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، وَرَسُولِهِ إِلَى هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ }، { بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ إِلَى كِسْرَى عَظِيمِ فَارِس }، نه ویش ئاوا وهلامی داوته وه، دهلی: له بهر نه وهی پیغه مبه ر ﷺ هه ئس و که وتی سه رمقای بوو له گه لیان، جاری هیج پهیمانیکي نه بووه له گه لیان، تاگو پهیمانه که یان ویبداته وه بوینا فریبد، به لکو له سه رمقاوه بانگی دهکردن، ئه دی نابینی چوون پیغه مبه ر ﷺ له کو تایی نامه کهیدا فه رموویه تی:

(وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى)؟

واته: ناشتی و سه لامه تی له سه ر نه وه که سه بی که به دوای رینمایی خوا ده که وئ.

ئىتجا دەلى: ھەر كەسك بانگ بىكرى بۆ لاى خواو وەلام بداتەو (واتە: مسوئلمان بى)، ياخود بانگ بىكرى بۆ سەرانه دانو، وەلام بداتەو، ئەو بە دواى رېنمايى خوا كەوتو، كەواتە: جياوازيه كە دەر كەوت.

ھەلبەتە روونكر دىنەو كەى زۆر جوانە.

راى دوو ھەمیان: لەبارەى ھۆكارى نە نووسرانى (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) لە سەر ھەتاي سوورەتى (التوبة) ياخود (البراءة) دا، ئەم دەقە ھاتو، كە پيشترىش ھيئاومانە لە سەر ھەتاي تەفسير كوردنى سوورەتى (الأنفال) دا، ليرەش دەبھيئەن:

﴿عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قُلْتُ لِعُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ: مَا حَمَلَكُمْ أَنْ عَمَدْتُمْ إِلَى بَرَاءَةٍ وَهِيَ مِنَ الْمَيْمِنِ، وَإِلَى الْأَنْفَالِ وَهِيَ مِنَ الْمِثَالِ، فَجَعَلْتُمُوهُمَا فِي السَّبْعِ الطُّوَالِ، وَلَمْ تَكْتُبُوا بَيْنَهُمَا سَطْرَ (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)؟﴾

قَالَ عُثْمَانُ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ مِمَّا يَنْزِلُ عَلَيْهِ الْآيَاتُ، فَيَدْعُو بَعْضَ مَنْ كَانَ يَكْتُبُ لَهُ وَيَقُولُ لَهُ: (ضَعْ هَذِهِ الْآيَةَ فِي السُّورَةِ الَّتِي يُذَكِّرُ فِيهَا كَذَا وَكَذَا)، وَتَنْزِلُ عَلَيْهِ الْآيَةُ وَالْآيَاتُ فَيَقُولُ: مِثْلَ ذَلِكَ، وَكَانَتِ الْأَنْفَالُ مِنْ أَوَّلِ مَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ بِالْمَدِينَةِ، وَكَانَتِ بَرَاءَةٌ مِنْ آخِرِ مَا نَزَلَ مِنَ الْقُرْآنِ، وَكَانَتِ قِصَّتُهَا شَبِيهَةً بِقِصَّتِهَا، فَظَنَنْتُ أَنَّهَا مِنْهَا، فَمِنْ هُنَاكَ وَضَعْتُهُمَا فِي السَّبْعِ الطُّوَالِ، وَلَمْ أَكْتُبْ بَيْنَهُمَا سَطْرَ (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) ﴿﴾ { أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ بَرَقْم: (١٧٨٠٢)، وَاحْمَد، بَرَقْم: (٤٩٩)، وَأَبُو دَاوُدَ، بَرَقْم: (٧٨٧)، وَالتِّرْمِذِيُّ، بَرَقْم: (٣٠٨٦)، وَالنَّسَائِيُّ، فِي (الْكُبْرَى)، بَرَقْم: (٨٠٧)، وَابْنُ حِبَّانَ، بَرَقْم: (٤٣)، وَالْبِرَّانُ، بَرَقْم: (٣٤٤)، وَقَالَ مَوْلَانَا: الْإِسْتِيعَابُ ج ٢، ص ٢٦٤ هَذَا إِسْنَادٌ حَسَنٌ، وَصَحَّحَهُ الْحَاكِمُ، وَوَافَقَهُ الذَّهَبِيُّ، وَصَحَّحَهُ ابْنُ حِبَّانَ وَالضَّيَاءُ الْمَقْدِسِيُّ، وَلَكِنْ ضَعَفَهُ كُلٌّ مِنَ الْأَلْبَانِيِّ وَشُعَيْبِ الْأَنْثَوُطِ. }

واتە: عەبدوللای كورێ عەبباس خوا لە خوێ و بابی رازی بى، دەلى: بە عوسمانى عەففانم گوت (كە ئەو كاتە سێهەمین جێئشین بوو، خوا لێى رازی بى) چ شتێك واى لێ كردن، سوورەتى بەرپائە كە لەو سوورەتانە، ژمارەى ئایەتەكانیان لە دوو سەد بە پشتهو، ئەگەر سوورەتى ئەنفال دا، كە لەو

سوورەتەنەهیه، ژمارەى ئایەتەکانیان لە سەد کەمترە، پێکەوهیان بێنن، وە لە ریزی سوورەتە ئایەت زۆر درێژەکانیان دا دابنن، وە لە نیوانیشیاندا رستەى (بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ) نەنووسن؟!

عوسمان گوتی: پێغەمبەرەى خوا ﷺ ئایەتى بۆ دادەبەزێنران، ئەوانەى کە قورئانیان بۆ دەنووسی، یەکیکیانی بانگ دەکرد، پێی دەفەرموو: ئەو ئایەتە لە فلان سوورەتەدا دابنن، کە فلان و فلان شتەى تێدا باس دەکری، سوورەتەکەى پێ دەناساند، وە شوینى ئایەتەکەى بۆ دیاریی دەکرد، پاشان کە ئایەتیک یان دوو ئایەتى دیکەى بۆ دادەبەزێنران، دیسان بەو شیوەیەى دەفەرموو، وە سوورەتى ئەنقال لەو سوورەتەنە بوو، کە لە سەرەتای چوونمان بۆ مەدینە دابەزێنرا، وە سوورەتى بەرپائە لەو قورئانەیه، کە لە گۆتایى قۇناغى مەدینەدا دابەزێنرا، وە نیوەپۆکی سوورەتى تەوبەش وەك نیوەپۆکی سوورەتى ئەنقالە (واتە: هەردووکیان بابەتى جەنگ و جیهاد دەگرەنە نیو خوێان) منیش پێم وا بوو، سوورەتى تەوبەش هەر درێژەى سوورەتى ئەنقالە، لێرەو مەن سوورەتى ئەنقالیشم لە ریزی حەوت سوورەتە درێژەکان دا دانا، وە رستەى (بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ)م لە نیوانیان دا نەنووسی.

رای سییەمیان: { أَخْرَجَ أَبُو الشَّيْخِ عَنْ أَبِي رَوْقٍ، قَالَ: (الْأَنْضَالُ) وَ(الْبَرَاءَةُ) سُورَةٌ وَاحِدَةٌ، وَنَقَلَ مِثْلَهُ عَنْ مُجَاهِدٍ، وَأَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ عَنْ سُفْيَانَ، وَقَالَ: ابْنُ لُحْيَةَ يَقُولُونَ: إِنَّ (بَرَاءَةَ) مِنَ الْأَنْضَالِ، وَلِذَلِكَ لَمْ تُكْتَبِ الْبِسْمَلَةُ فِي (الْبَرَاءَةِ) }^(۱).

واتە: ئەبو شەيخ لە ئەبى رەووقەو هیناویەتى، کە گوتوویەتى: سوورەتى (الأنضال) و (البراءة) یەك سوورەتن، هەروەها ئەو رایەى لە موحامەدیشەو هیناوە، کە قوتابى عەبدوللای کورى عەباس بوو، خوا لێیان رازی بێ، هەروەها ئیبنو ئەبى حاتم لە سوفیانەو (سوفیانی کورى عویەینە، یان سوفیانی ئەوریی) هیناویەتى، وە ئیبنو لوھەیعە گوتوویەتى: سوورەتى (براءة) بەشیکە لە (الأنضال)، هەر بۆیەش (بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ) لە سەرەتای

(بِرَاءة) نەنووسراوە و یەكسەر ئەو (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) ه كه له سەرەتای سوورەتی (الأنفال) موه نووسراوە، هی (براءة) مشه.

بەلام (حاکم) خاوەنی (المستدرک) دەئێ:

(استفاضَ النُّقْلُ أَنَّهُمَا سُورَتَانِ).

واته: زۆر گوازاراوتەوه له زانایانی پێشین، له هاوێلان و تابعیینهوه گوتووین: ئەوانه دوو سوورەتن.

(أبو السعود) یش كه یەكێكه له توێژەرەوانی قورئان دەئێ:

(اشْتَهَارُهَا بِهَذِهِ الْأَسْمَاءِ (يعني: الْأَرْبَعَةُ عَشَرَ اسْمًا) يَقْضِي بِأَنَّهَا سُورَةٌ مُسْتَقِلَّةٌ، وَكُنْتُ بَعْضًا مِنْ سُورَةِ الْأَنْفَالِ).

واته: ئەوه كه سوورەتی (التوبة) بەم ناوانه ناوی دەرکردوه، ئەو ناوانه ی هەن (واته: ئەو چوارده ناوه ی كه پێشتر باسمان کرد)، وا دهمخوای سوورەتیکی سەر بەخۆ بێ، وه بەشێك نەبێ له سوورەتی (الأنفال).

هەلبەتە هەردوو رایەکان هەن: كه یەك سوورەت بن، یان دوو سوورەتی جیاواز، وه بەراستی ڕێی تێدەچێ كه یەك سوورەت بن، وه ئەو ڕێیهشی تێدەچێ كه دوو سوورەت بن، ئەوهتا عوسمانیش خوا لێی پازی بێ، وهك پێویست بوێ ساغ نەبۆتەوه، گرنگ ئەومیه ئەگەر سوورەتیکی سەر بەخۆ بێ، باسمان کرد كه حیکمەتی (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) تێدا نەکرانی ئەوه بووه، كه ئەم سوورەته ئیعلانی جەنگه له دژی ئەو كهسانه ی عادیان پەیمان شکینیی بووه، وه گونجاویش نیه ناوی خوا ی خاوەن بەزمیی بهیئیری، له کاتیکیدا كه تو ئیعلانی جەنگ له گەل لایه نیکدا دهکە ی!

وه ئەگەر یەك سوورەتی بن، ئەوه باسمان کرد كه نیوهرۆكه کهیان یه که، به ئێ سوورەتی (الأنفال) دەربارە ی پروداوه کانی جەنگی بەدره، وه سوورەتی (توبة) یان (براءة) ئاماژە یه كه به جەنگی حونهین دهکات، دوا یی زۆر به ی تهرخانکراوه بۆ پروداوه کانی جەنگی تەبووک، بەلام گرنگ ئەومیه هەردووکیان

دەربارەی جەنگ و جیهاد و ڕووبەر و ڕووبوونەو، لە دژی ئەهلی کوفری شەڕ
فرۆش و سەنگەرگر لە بەرانبەر ئەهلی ئیسلامدا.

برگەی پێنج : باسمان کرد کە (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) لە سەرەتای ئەم
سوورەتەو، نە نووسراوە و هۆکارە کە یشمان باسکرد، بەلام ئایا دروستە کە سَبَّكَ
کە ئەم سوورەتە دەخوینێ (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) بکات، یاخود دروست نیه؟

زۆربەی هەرە زۆری زانایان گوتووین: دروست نیه، مادام لە سەرەتای
سوورەتەو، دانەنراوە، کەواتە: نَابِ شَيْءٍ زِيَادَ بَكْهَيْنِ كَهِ قُورْئَانِ تَيِّيدَا نَهْبِي،
بەلام کە دەگوترێ: (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)، ئەو لەبەر ئەوەیە کە
خوا فەرمانی کردووە، دەفەرموێ: ﴿ فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ

الرَّجِيمِ ﴿١٩٨﴾ النحل، واتە: کاتێک قورئانت خویند، پەنا بە خوا بگر، لە
شەیتانی ڕەجم گراو، کە ئەویش دیارە چەند صیغەیەکی هەن: (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ
الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)، (أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)، (أَعُوذُ
بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، مِنْ هَمَزِهِ، وَنَفْخِهِ، وَنَفْثِهِ)، بەم سێ صیغەیە هاتووە،
ئەو فەرمانی پەروردگار، ئەگەرنا، (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)، گوتن،
مانای وانیە کە ئەو بەشێکە لە سەرەتای ئەو سوورەتە، کە دەخوینرێ.

بەلام هەندێک لە زانایان گوتووین: دروستە لە سەرەتای سوورەتی
(التوبة) شەو (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) بخوینرێ، یەکیەک لەوانە (السخاوي) ه،
کە لە کتێبی (جَمَالُ الْقُرْآنِ) دا، بەلگەی خۆیشی هیناوتەو، دەلێ: مادام ناوی
خوا هێنان لە سوورەتەکانی دیکەدا هەیه، وە ڕایەکیش هەیه کە (براءة) ش هەر
دریژکردنەوێ سوورەتی (الأنفال) ه، وە بەشێکە لەو، کەواتە: هەر کاتێک
(براءة) ش خوینرا، وە هەر شوێنێکی لێ خوینرا: لە سەرەتای، یان لە
نیوەی ئاستییەو، لە هەر شوێنێک بێ، دروستە (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) بکری،
بەلام ڕای زۆربەی زانایان، بەهێزتر و پەسندترە.

(ابْنُ الْجَزْزِيِّ) کتییکی هەیه دەربارە قورئان، بەناوی (النشر في القراءات العشر) کە تییدا قسەو رایەکی تازە بە نەسبەت (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) دەوێ هێناوە، دەڵێ:

(مَنْ اعْتَبَرَ بَقَاءَ أَثَرِ الْعِلَّةِ الَّتِي مِنْ أَجْلِهَا حُنِفَتِ الْبِسْمَلَةُ فِي أَوَّلِهَا وَهِيَ تُرْوِلُهَا بِالسَّيْفِ، لَمْ يُسْمَلْ، وَمَنْ لَمْ يَعْتَبِرْ ذَلِكَ، أَوْ لَمْ يَرَهَا، بَسْمَلٌ بِلَا نَظَرٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ) ^(١).

واتە: هەر کەسێک پەچاوی مانەوێ ئێو هۆکارە بکات، کە بە هۆیەو (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) لە سەرەتای سوورەتی (توبة) دەوێ لابراوە، کە بریتیە لەوێ ئێم سوورەتە دابەزیوە بە راگەیانندی جەنگ، و بەکارهێنانی چەک لە بەرانبەر کافرانێ پەیمان شکێندا، (هەر کەسێک پەچاوی ئێو هۆکارە بکات، وە مانەوێ ئێو هۆکارە لەبەرچاو بگڕێ)، ئێو (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) ناکات، بەلام هەر کەسێک ئێوێ لەبەرچاو نەگرت، ئێو (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) دەکات، بەبێ ئێوێ کە بوازی قسە تییدا هەبێ.

دیارە زۆربە زانیان پێیان وایە ئەگەر لە نیوەپاستی، یاخود لە دوا سەرەتا، یان هەر شوێنێکی دیکە سوورەتی (التوبة) بخوینێ، دروستە کە (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) بکات.

بەلام ئەگەر (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) بێش نەکات، لەبەر ئێوێ (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) تەنیا لە سەرەتای سوورەتەکانەو هاتو، وە خوای پەروردگاریش تەنیا فەرمانی کردووە بە (إِسْتِعَاذَةً) کردن، نەک بە (بِسْمَلَةً) کردن، وەک دەفەرموێ:

﴿ فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴾ ﴿١٨﴾ النحل.

واتە: هەر کاتێک قورئانت خویند، پەنا بە خوا بگەرە لە شەیتانی پەجم کراو، واتە: دەبێ بڵێ: (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)، دیسان هەر شتێکی پەوایە.

بەلام وا دېتە بەرچاۋ ئەو رايە پەسندتر بى، كە ئىكتىفا بىكرى بە (استعاذە) كىردى و (بَسْمَلَة) نەگوتىرى.

بىرگەى شەش : بۇ زىاتىر خستنه رپوى نپوهرپوكى ئەم سوورپەتە، باسى پەيوەندىى نپوان (الأنفال) و (التوبة) و خالە ھاوبەشەكانيان دىمەكىن.

دىارە ئەم دوو سوورپەتە ئەگەر يەك نەبن، لەسەر راي ئەو زانايانەى كە دەلپن: يەك سوورپەت نين، پەيوەندىيەكى زۆر پتەويان لە نپواندا ھەيە، وە خالى ھاوبەشيان زۆرن، ھەرچەندە بە لاي كەمەو ھەوت ھەشت ساليان لە بەين دابوون، واتە: كاتى دابەزىنيان، لەبەرئەو ھى سوورپەتى (الأنفال) لە سالى دوو ھى كۆچىيدا دابەزىو، لە دواى جەنگى بەدر، وە وەك باسما كىرد، سوورپەتى (التوبة) لە سالى نو (۹) كۆچىى دا، واتە: بە لاي كەمەو ھەوت ساليان لە بەيندا ھەن، بەلام وەك ئىستا باسى دىمەكىن، خالى ھاوبەشيان زۆرن و پەيوەندىيەكى زۆر تۆكمەو توندو تۆليان پىكەو ھەيە، كە ئەو ھەش بەلگەيەكى دىكەيە لەسەر ئەو، كە ئەم قورئانە خوا فەرموويەتى: ئەگەرنا كەسك ئىستا قسەيەك بىكات، دوايى ھەوت سالى دى قسەيەك بىكات، ئنجا ئەو قسانە ھەموويان بە يەك بچن و، وەك ئالقامەى زنجىر يەكدى بەستەنەو، وەك يەككىيان مەتن بى و ئەويديان شەرح بى، لەوئ قسەكە بە كورتى كراو، لەو ھى دىكەدا زىاتىر تەفصىلى پى بدرى، لەوئ شتەك گوتراو، لەو ھى دىكەدا شتەكى دىكەى ھاوشىو ھى بگوتىرى، كە ھەردووكيان تەواوكەرى يەكدى بن، بە راستى ئەو ھەر لە خوا دەوەشىتەو، بەو شىو ھەرمائىشت بىكات، وە ماو ھى ھىندە زۆر لە نپوان فەرمائىشتەكانى دا ھەبى، بەلام فەرمائىشتەكان، وەك يەك سوورپەت بىنە بەرچاۋ، وە پىكەو تۆكمەو پەيوەست بن.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

www.alibapir.net

خالە ھاوبەشەکانی نیوان

سوورەتی الأنفال و سوورەتی التوبة

١/ سوورەتی (الأنفال) لە بارەی جەنگی (بەدر) ھو دەدوێ، کە یەكەمین بەرنگاربوونەوێ مسوئمانان بوو، لەگەڵ ئەھلی کوفردا، لەگەڵ ھاوبەش بۆ خوا دانەرەکانی مەككەدا، وە بە فەرماندەیی پێغەمبەر ﷺ بوو، سوورەتی (التوبة) ش لە بارەی جەنگی (حُئین) و جەنگی (تبوك) ھو دەدوێ، کە (حُئین) دوا بەرنگاربوونەوێ بوو، لەسەر ئاستی نیوہ دورگە ی عەرەبیی، وە بە فەرماندەیی پێغەمبەر ﷺ بۆ سوپای مسوئمانان، وە جەنگی (تبوك) یش یەكەمین رووبەر وونەوێ مسوئمانان و رۆمەكان بوو، بە سەرکردایەتی پێغەمبەر ﷺ.

كەواتە: لە لایەكەو: بەدر یەكەمین بەرنگاربوونەوێ ئیسلام و كوفر بوو، لە نیوہ دوورگە ی عەرەبییدا، وە (حُئین) دوا بەرنگاربوونەوێ ھیزی ئیسلام و ھیزی كوفر بوو، وە لە لایەکی دیکەو: جەنگی بەدر، کە سوورەتی (الأنفال) لەبارەوێ دەدوێ، یەكەمین بەرنگاربوونەوێ ھیزی ئیسلام و كوفر بوو، بە سەرکردایەتی پێغەمبەر ﷺ، وە جەنگی (تبوك) یش کە سوورەتی (التوبة) لەبارەوێ دەدوێ، یەكەمین رووبەر وونەوێ سوپای ئیسلام و كوفر بوو، بە سەرکردایەتی پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ رۆم، لە دەرەوێ دوورگە ی عەرەبیی دا.

٢/ لە ھەردووکیاندا، باسی جەنگ لە دژی ھاوبەش بۆ خوا دانەرەكان، وە خاوەن كتیبەكان، وە كافران بە گشتی، كراو.

٣/ ئە ھەردووکیاندا، ڕاگەییەنراوە کە ھاوبەش بۆ خوا دانەرەکان، دۆست و دڵسۆزی
 مزگەوتی ھەرام نین، ئە سوورەتی (الأنفال) دا خوا ﷻ دەفەر موی: ﴿وَمَا
 لَهُمْ أَلَّا يَعْذِبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يُصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا
 أَوْلِيَاءَهُ إِنَّ أَوْلِيَاءَهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ﴾ (٢٤)، وە ئە سوورەتی (التوبة) شادا
 دەفەر موی: ﴿مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَى
 أَنْفُسِهِم بِالْكَفْرِ﴾ (١٧)، ھەروەھا دەفەر موی: ﴿إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا
 يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا﴾ (٢٨) التوبة، وەك دوايي
 تەفسیری ئایەتەکان دەکەین، کە ئە یەكەمیان دا دەفەر موی: ھاوبەش بۆ خوا
 دانەرەکان بۆیان نیە مزگەوتەکانی خوا ئاوەدان بکەنەو، ئە حائیکدا کە
 شایەدیی لەسەر خۆیان دەدەن کە ئەھلی کوفرن، ئە ھی دوومیشیان دا
 دەفەر موی: موشریکەکان پیسن، با ئەم سالا بە دواو، توخنی مزگەوتی ھەرام
 نەکەون.

٤/ ئە ھەردووکیاندا، باسی پەیمان شکیینی کافران و، پەیمان بۆ فریدان و، ئاگادار
 کرانەو میان کراو، بەلام ئە (التوبة) دا بە درێژتر باس کراو، کە ھەر سەرمتای
 سوورەتی (التوبة) بەو دەست پی دەکات: ﴿بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ
 عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ (١)، وەك دوايي باسی دەکەین.

واتە: (إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ الَّذِينَ لَمْ يَلْتَزِمُوا بِعُھُودِهِمْ)
 ئەوانە یابەند نەبوون بە پەیمانەکانیانەو، چونکە ئەوانی دیکە خوای
 پەرورەدگار، زۆر بە ڕاشکاوی دەفەر موی: ﴿فَمَا اسْتَقِمْوْا لَكُمْ فَاسْتَقيمُوا
 لَهُمْ﴾ (٧) التوبة.

واتە: ھەتا ئەوان پێک و راست بن لەسەر پەیمانەکانیان، ئێوەش لەگەڵیان پێک و راست بن.

٥/ لە ھەردووکیاندا باسی سیفەتەکانی برۆاداران و کافران کراوە، ھەروەھا باسی دۆستایەتیی ئەھلی کوفر بۆ یەکلای، وە دۆستایەتیی ئەھلی ئیمانیش بۆ یەکلای کراوە، ﴿ الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ ﴾ (٦٧) (التوبة)، ئەو لا شەو، دەرەمۆ: ﴿ وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ﴾ (٦١) (التوبة).

دیارە لە چوار ئایەتی کۆتایی سوورەتی (الأنفال) یشتا، پەيوەندییەکانی ئەھلی ئیمان و پێکھاتەکانی کۆمەڵگای مسوڵمان و دۆستایەتییان پێکەو، ھەروەھا ئەو کە ئەھلی کوفریش لە نیو خۆیاندا پێکەو دۆستن، باسکراوە.

٦/ لە ھەردووکیاندا، باسی مال بەخشین لە پێ خوادا کراوە، بەلام بە تەئکید لە سوورەتی (الأنفال) دا، بە کورتیی باس کراوە، ﴿ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴾ (٦٠) (الأنفال)، کە دیارە ئاماژەی دیکەش ھەن، بەلام لە سوورەتی (التوبة) دا زۆر بە تەفصیل باسکراوە.

٧/ لە سوورەتی (الأنفال) دا، کە باسی حوکمی دەستکەوتی جەنگ کراوە، بەلام لە سوورەتی (التوبة) دا، باسی زەکات کراوە، ھەردووکیان دوو بابەتی ئابووریین.

٨/ لە ھەردووکیاندا، باسی دەغەڵەکان و دڵنەخۆشەکان کراوە، بەلام بە تەئکید لە سوورەتی (التوبة) دا، زۆر بە درێژی باسی دەغەڵ و دڵنەخۆشەکان کراوە.

٩/ لە ھەردووکیاندا، باسی ھاندانی مسوڵمانان بۆ جەنگ و فیداکاریی لە پێناوی خوادا کراوە، بەلام لە سوورەتی (التوبة) دا بەپێی ئەو کە قەبارەگەشی گەورەتر، دوو ئەوەندە سوورەتی (الأنفال) زیاتر، بە تەفصیل ترو فراوانتر باسکراوە.

١٠/ له ههردووکیاندا، باسی دابه زانندی فریشتان کراوه، بۆ هاوکاریی مسوولمانان، له سوورپرتی (الأنفال) دا، دابه زانندی فریشتان له جهنگی بهردا، وه له سوورپرتی (التوبة) شدا، دابه زانندی فریشتان له جهنگی (حُئِن) بۆ هاوکاریی و پشتگیری پیغه مبهه وَعَلَيْهِمُ و مسوولمانان.

١١/ له ههردووکیاندا، باسی پشتگیری خوا بۆ پیغه مبهه کهی وَعَلَيْهِمُ کراوه، له بهران بهر پیلانی کافران و له کاتی کۆج کردنی، بۆ مه دینه له سوورپرتی (الأنفال) دا ئاوا باس کراوه: ﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِينَ ﴿٣٠﴾﴾، که باسمان کرد، وه له سوورپرتی (التوبة) شدا ئاوا باس کراوه: ﴿إِلَّا نَضْرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّا نَظُنُّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾﴾

که باسی هه مان پروداوو به سه رهات دهکات، که بریتیه له کۆج کردنی پیغه مبهه وَعَلَيْهِمُ و هاوه له کهی ئه بووبه که وَعَلَيْهِمُ له مه که وه بۆ مه دینه، وه پیلان گیرانی کافرهکان له دژبان، وه هاوکاریی و پشتگیری کردنی خوا ی پهروهر دگار بۆ پیغه مبهه وَعَلَيْهِمُ و بۆ هاوه له خو شه و یست و به ریزمه کهی ئه بووبه کهری صیددیق خوا لێی رازی بی، که تاکه هاوه لی بوو لهو کۆچه پر مه ترسییه دا، وه تاکه هاوه لی بوو له نیو ئه شه که وه که دا، ﴿ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّا نَظُنُّ اللَّهَ مَعَنَا﴾، وه ک دوا یی به ته فسیل باسی ده که یین.

۱۲/ له ههردووکیاندا، سهرزمنشتی مسوولمانان کراوه، که بۆچی بۆ جهنگو جیهاد قهلب گرانییو سستی دهکهن؟ له سوورہتی (الأنفال) دا که دمهفرموی :

﴿ كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَرِهُونَ ﴿٥﴾ يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا بَيَّنَّ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴾ ﴿٦﴾، وه له سوورہتی (التوبة) شدا، که دمهفرموی: ﴿ يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْخُذْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَّعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلَ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ ۰

۱۳/ له ههردووکیاندا، به شۆیهکی سووک و به ئهسپایی، وه به ناراستهوخۆ، پهخنه له پیغه مبهری خاتهم ﷺ گیراوه، له سوورہتی (الأنفال) دا، دهربارهی ئهوه، که بۆچی پیش ئهوهی کافرهکان بیهیزو پیز بکهن و کوشتاریی باشیان لئ بکهن و له پهل و پۆیان بخهن، به دیلیان گرتن، دمهفرموی: ﴿ مَا كَانَتْ لِنَبِيِّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ ﴾ ﴿١٧﴾ الأنفال، که باسمان کرد.

وه له سوورہتی (التوبة) شدا، له سهه مۆلتهدانى پیغه مبهه ﷺ بۆ ههندیك له مونافیق و دلته خو شه کان، که پییان وا بوو پیغه مبههری خویان خه له تاندوه، دمهاتن پاساوی درۆیان بۆ دمهینایه وه، بپرو بیانوی پووچیان بۆ دمهینایه وه، پیغه مبهه ریش ﷺ وهك بۆخوی شایستهیه، که خاوهنی ریزو حورمهت و کهرامهتیکی زۆرهو، وهك له خوی دمهوشیته وه، مامه لهی دمگرد، نهك وهك بۆ ئهوان شایستهیه، له وباره وه خوی پهروهردگار گلهیی لیگرد، فهرمووی:

﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ

الْكَاذِبِينَ﴾ ﴿٤٣﴾ التوبة، خوا لێت ببووێ، بۆچی مۆلەتت دان {نەیهن بۆ جەنگی تەبووک}، تاكو بۆت دەربكەوێ، ئەوانەى كە راست دەكەن، وه ئەوانەش كە درۆزن، دەبووايه مۆلەتت نە دابانايە، لێرەشدا خواى كارزان سووكە رەخنەيهكى لى گرتوه.

١٤/ خاڵىكى دىكهى ھاوبەشیان رەخنەگرتنى كافرەكانە لە قورئان، لە سوورەتى

(الأنفال)دا، خوا ئەوهى لى گێراونەوه : ﴿وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ ﴿٣١﴾

واتە: وه كاتێك ئایەتەكانى ئێمەیان بەسەردا بخوێنرێتەوه، دەلێن: ئەوه بیستمان، ئێمەش ئەگەر ویستبامان قسەى وامان دەکرد، ئەوه هەر ئەفسانەى پێشیانانە.

ھاوبەش بۆ خوا دانەرەكانى مەككە وایان دەگوت، دڵنەخۆشەكانیش لە سوورەتى (التوبة)دا هەر شتێكى وایان گوتوه، دمه رموى: ﴿وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَّن يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾ ﴿١٢٤﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ﴾ ﴿١٢٥﴾

واتە: وه كاتێك كە سوورەتێك دابەزێت، هەیانە لەو دڵنەخۆشانە لەو دمه لانە (كە خوێان بە مسوڵمان پێشان دەدەن) دەلێن: كامەتان بە هوى ئەم سوورەتەوه، ئێمانى زیادى كرد؟!

خوای زاناو توانا دەفەر موی: ﴿ فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا فَرَّادَتْهُمْ إِيْمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴾، ئنجا ئەوانەى گە ئیماندارن و ئیمانیان ھەيە، ئیمانیان پێى زیاد دەبێ و دلخۆشیش دەبن، ﴿ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴾، بەلام ئەوانەى دلیان نەخۆشی تێدايە، لەجیاتى ئیمانى تێدایى، گومان و دوو دلیى و دلە راوکەو نەخۆشیى تێدايە، شیرک و کوفرى تێدايە، ئەو ھەر دل پیسییان بۆ زیاد دەکات! ئەمە یانى: چى؟

یانى: ھەر سوورەتێک دیتە خوار، ئەوان پێى بێپرەوا دەبن و گالتەى پێدەگەن، ئەو ھەش دەبێتە ھۆى خەست بوونەو ھەى کوفر مەکیان، وە چرپوونەو ھەى ئەو کوفرەى گە لە دل و دەروونیاندا ھەيە، گەواتە: لەو دوو سوورەتەدا، ھەئۆیستی خراب بەرانبەر بە قورئان پێشان دراو: لە (الأنفال) دا ھەئۆیستی ھاوبەش بۆ خوا دانەرەکان و، لە (التوبة) شدا، ھەئۆیستی دلنەخۆش و موناڤیق و دەغەئەکان.

برگەى ھەوت :

زەقرین جیاوازی و تایبەتمەندیەکانى سوورەتى (التوبة)

سوورەتى (التوبة) کۆمەلێک جیاوازیى ھەن، لەگەڵ سوورەتى (الأنفال) دا، وە کۆمەلێک تایبەتمەندیى ھەن، جیاواز لە سوورەتى (الأنفال):

١/ ئیعلان کردنى جەنگ لە دژی کافرانى پەیمان شکین، گە دیارە ھەر لە سەرەتای سوورەتەکە، ئاوا دەست پێ دەکات: ﴿ بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ

مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾ فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَلِّمُوا أَنْكُمْ غَيْرُ مُعْجِرِي
اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ ﴿٢﴾

واته: ئەمە ئیعلانی حاشا لیکردن و دووری لێ گرتنە، لەلایەن خوا و پیغمبەری خواوە ﷺ، بۆ ئەو هاوبەش بۆ خوا دانەرانی کە پەیمانان لەگەڵ بەستوون، {بەلام بە پەیمانەکانیانەو پابەند نەبوون}، ئەوە مۆلەتە لەو پۆژەو کە ئیعلان کراوە، تا چوار مانگی دیکە، بە زوویدا بپۆن بۆ خۆتان ئازادن، بەلام بشران! کە ئیو خواتان بۆ دەستاسان ناکرێ و دەرپاز نابن، وە بشران! کە خوا کافران زەبوون و ریسوا دەکات.

کە بیگومان ئەمە بەس لە سوورەتی (التوبة) دا هاتو.

٢/ رێگرتن لە کافران، کە بێنە لای مزگەوتی حەرام، وەك خوا لە سوورەتی

(التوبة) دا دمفهرموی: ﴿ مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِم بِالْكَفْرِ ﴾ ﴿١٧﴾، هەروەها لە ئایەتێکی دواوی دا دمفهرموی: ﴿ يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَإِنْ خِفْتُمْ عِيلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ ﴿٢٨﴾

واته: ئەو ئەوانە بپرواتان هیناوە! لەم سال بە دواوە، با هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان توخنی مزگەوتی حەرام نەکەون، وە ئەگەر لە هەزاری و نەداریش ترسان (کە دیارە کافرەکان کە دەوری کەعبەیان قەڵەبەغ دەکردو، کپین و فروشتن و بازرگانیان لێ دەکردو، مسوولمانان قازانجیان دەکرد) ئەوە خوا لە بەخششی خۆی بێ نیازتان دەکات، ئەگەر ویستی، وە خوا زانی کارزانە.

٣/ دەرکردنی نەفیری گشتی، (نفیر العام) واتە: دەرچوونی گشتی لە دژی ھاوبەش

بۆ خوا دانەرەکان، وەك خوا ﷻ دەفەرموی: ﴿وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يَقْتُلُونَكُمْ كَافَّةً...﴾ ﴿٣١﴾ التوبة.

واتە: لەگەڵ ھاوبەش بۆ خوا دانەرەکاندا بە گشتی بجەنگن، وەك چۆن ئەوان بە گشتی لە دژتان دەجەنگن.

کە ئەو دواوی باسی دەکەین، ئەمە چۆنەو واتای چیه ؟!

واتە: بە گشتی {ئەو مسوڵمانینە! هەمووتان بە هەرمەزێو، بە یەك دەستی} لە دژیان بجەنگن، وەك چۆن ئەوان هەموویان، لە دژتان دەجەنگن.

نەك لە دژ هەموو ھاوبەشە بۆ خوا دانەرەکان بجەنگن! چونکە هەموو ھاوبەش بۆ خوا دانەرەکان، جەنگ لە دژ کردنیان پەوا نیە، ئەوانە ی کە پەیمانیان بەستو، دەبێ پەیمانیان لەگەڵ تەواو بکری، وە ئەوانە ی کە ئامادەن ملەج بکەن بۆ دەوڵەتی ئیسلامیی و سەرانی بەدەن، پێویستە ئاشتییان لەگەڵدا بکری.

٤/ دەرخستنی نەینییهکان و عەیب و کەم و کورپی دەغەل و دلتەخۆشەکان، کە لە چەند شوێنیکدا، لە سوورەتی (التوبة) دا، ئەو زۆر بە تەفصیل ھاتو، وە زۆربە ی ناوێکی، پەيوەندیان بە دەرخستنی نەینییهکان و عەیب و کەم و کورپیەکانی دەغەل و دلتەخۆشەکانەو هەیه، وەك: (الْفَاضِحَةُ، الْمُقَرَّرَةُ، الْمُثِيرَةُ، الْمُبْعَثَرَةُ، الْمُدْمِئَةُ، الْمُخْزِيَةُ) هەموو ئەو ناوانە، وەك مانامان کردن، ئەو دەگەیهنن، کە لەم سوورەتەدا عەیب و کەم و کورپی، ئاشکراو نەینی، نیو سینهکانی مونا فیق و دەغەلەکان، زۆر خراوێ پوو، ئەم پستەیه لە چەند شوێنیک دا دووبارە بۆتەو، بۆ وینە: ﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ﴾ ﴿٤١﴾ التوبة،

﴿وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ﴾ ﴿٥١﴾ التوبة، ﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ عَاهَدَ اللَّهُ لَئِنْ ءَاتَيْنَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ ﴿٧٥﴾ التوبة، ﴿وَمِنْهُمْ

مَنْ يَلْمِزْكَ فِي الصَّدَقَاتِ ﴿٥٨﴾ التوبة، ﴿ وَمِنْهُمْ ﴾، ﴿ وَمِنْهُمْ ﴾، واتە: لهوان کهسانیک ههیه، لهوان کهسانیک ههیه.

٥/ لهم سوورپهتهدا، باسی عه‌په‌به خێله‌کییه‌کان کراوه (الأعراب)، وه پۆلین کراون، دیاره بۆ خراپ و خراپترو، باش و باشتەر دابه‌ش کراون، بۆ وینه: خوای دادگهر دهرباره‌ی خراپه‌کانیان ده‌فه‌رموئ: ﴿ الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﴾ ﴿١٧﴾ التوبة، ﴿ وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُّ بِكُمُ الدَّوَائِرَ ﴾ ﴿١٨﴾ التوبة، به‌لام ه‌ی چاک‌یشیان ه‌ن، ده‌فه‌رموئ: ﴿ وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبَتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلَّا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ ﴿١٩﴾ التوبة.

٦/ لهم سوورپهتهدا، باسی قه‌ده‌غه‌کردنی داوای لی‌بوردن کردن بۆ کافران کراوه، چ له لایهن پی‌غه‌مبه‌ره‌وه ﷺ، چ له لایهنی بر‌واداران‌ه‌وه، وه‌ک خوا ده‌فه‌رموئ: ﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولَىٰ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّ لَهُمْ أَنََّّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴾ ﴿١١٣﴾ التوبة.

واته: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ و ئەوانه‌ی بر‌وایان ه‌یناوه بۆیان نیه داوای لی‌بوردن بۆ هاوبه‌ش بۆ خوا دانهره‌کان بکه‌ن، با خ‌زم و نیزیکی‌شیان بن، دوا‌ی ئەوه‌ی بۆیان دهرکه‌وتوه، که ئەوانه‌ خاوه‌نی کلپه‌ی دۆزه‌خن.

واته: دوا‌ی ئەوه‌ی که له‌سه‌ر کوفر دهمرن، له‌سه‌ر شیرک دهمرن، بۆیان نیه داوای لی‌بوردن بۆ له‌ خوا‌ی لی‌بوردنه‌ بکه‌ی، به‌لام هه‌تا زیندوون، بۆت هه‌یه

داواى ھىدايەتيان بۆ بکەى، بلىي: خوايە! ھىدايەتيان بىدەو پىيان پىشانبدەو، دليان بۆ دىنى خۆت نەرم بکە، بەلام دواى ئەوەى بە کوفرەوہ پوشتن، ئەوہ خوا لىيان خۆش نابى، ئنجا پىشينيانى خۆمان دەلین: (قسە بکە جى بگرى، ربه بپيوہ سەربگرى)، قسەيەك کە جى نەگرى، دووعايەك کە رپى تىنەجى، بۆچى دىکەى؟ بەلکو خوا پىشى ناخۆشە داوايەكى لى بگرى، کە بيجى بى، وە لە راستيدا ناگونجى کەسيك لەسەر دزايەتيى کردنى خوا، مردبى، تۆش بلىي: خوايە! لىي ببوورە، کەسيك دزى خوا بى، دەبى تۆش دزى بى، وە تۆ دەبى دوستى دوستەکانى خوا بى، وە دزى دوژمنەکانى خوا بى.

٧/ خستنه پرووى ئەو راستييه کە مسوولمانى خاوەن پاساوى راستەقینە، گلەيى بەشدار نەکردنى جەنگيان لى ناگرى، ئەمەش تەنيا لەم سوورەتەدا باسکراوە، واتە: ئە (الأنفال) دا باس نەکراوە، وەك خواى پەرورەدگار دىفەرموي: ﴿لَيْسَ

عَلَى الضُّعْفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَحْدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١﴾ وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴿١٢﴾﴾ التوبة.

واتە: ئەوانەى کە بپهيزن، {جەستەيان بپهيزە شەريان بۆ ناگرى}، وە ئەوانەى کە نەخۆشن، وە ئەوانەى کە توانای مادديان نىە {و ھۆکارەکان و ئامرازەکانى جەنگيان پى ئامادە ناگرى} ئەوانە مادام دلسۆزى خواو پىغەمبەرى خوا ﷺ بن، گلەيان نايەتە سەر، ھەرومەھا ئەوانەى کە ھاتن بۆ لات گوتيان: ولاخى سواريمان بۆ دابين بکە، بۆ جەنگى تەبووک، ديارە رپيەكى دوورو دريژ بە بياباندا، نە دەگونجا بە پيان برۆن، وە تۆش فەرمووت: ﴿لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ﴾.

واته: هیچ ولاخیکم چنگ ناکه وی، ئیوهی لی سوار بکه م، ﴿تَوَلَّوْا وَأَعْمُوهُمْ
تَفِیْضٌ مِّنَ الدَّمْعِ﴾.

پویشتن و چاویشیان پر بوو له ئاو، فرمیسیان له چاویان دههات.

﴿حَزَنًا أَلَّا يَحِدُّوْا مَا يُنْفِقُوْنَ﴾.

دلتهنگ بوون که نه یانده توانی و پارهیەکیان نه بوو خه رجی بکه ن، بۆ ئه وهی
ولاخی بارو سواریی پی بکرن، تاکو به شداریی ئه و جهنگه بکه ن، ئه وانه
خوای میهره بان گله ییان لی ناکات، به ئکو له فهرمووده ی پیغه مبه ردا هاتوه
وَكَلَّ اللَّهُ هَكَذَا دَوَائِي بِاسِي دَهَكَيْنِ، که به هاوه لانی به پیزی خوی فهرمووه: ئیوه
هیچ شیویکتان نه بریوه و، هیچ زحمه تیکتان نه گیشاوه، مه گهر که سانیك
هه ن له مه دینه دا، به شدارن له پاداشت له گه ئاندا، گوئیان: نَجَا مَادَامَ
له وین، چۆن به شدارن؟

فهرمووی: {حَبَسَهُمُ الْمَرَضُ} به وهی نه خو شیه وه نه یانته وانه وه بی و،
په رج له به رده میاندا هه بووه، بۆیان نه گراوه بی ن.

٨/ باسی ئه وه گراوه که خوا ﷺ تۆبه ی له پیغه مبه رو ﷺ کۆچکه رو پشتیوانانی
به شداری جهنگی ته بووک وهرگرتوه، خوا لییان خو ش بووه، وه به زمی پییاندا

هاتوته وه، وک دمه فرموی: ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ

وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ

قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٧﴾ التوبة،

ئه وه به گشتی، هه روه ها به تابه تیش له و سئ که سه، که دهر باره یان دمه فرموی:

﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ

عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا

إِنَّ اللَّهَ هُوَ النَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾ التوبة، که ئەوانە بەسەرھاتێکیان ھەمە، که خوا پشٹیوان بێ، دوایی بەسەرھاتەکە بە درێژی دەگێرێنەو، که کهعبی کوری مایک و دوو ھاوئەگە دیکە، خوا لە ھەموویان پازی بێ، بەبێ پاساو دواکەوتبوون، بەلام دوایی تەوبەیان کردو، خوا بەخشندهش لێی قبوول کردن.

٩/ لەم سوورەتەدا سەرژەنشتی مسوڵمانان کراوە لە جەنگی حونەین دا، که بە زۆرییان سەرسام بوون، خوا گارزان سەرژەنشتیان دەکات و پەختەیان لێدەگرێ، دەرەموی: ﴿ لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْرِيتَ ﴾ التوبة.

واتە: یاد بکەنەو! که خوا لە زۆر شوێنان ئێوەی سەرخست، وە لە پوژی حونەینیشدا، که بە زۆرییەکتان سەرسام بوون، بەلام زۆرییەکتان، ھیچ سوودی پێ نەگەیاندن، وە زەوی بەو فراوانییەو، لێتان وەتەنگ ھات، وە

پشتتان لە دوژمن کرد، ﴿ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ

﴿٢٦﴾ ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٧﴾

التوبة، بەلام دوایی خوا ئارامیی پێزانده سەر دئی پێغەمبەر ﷺ، که ئەو دئیشی ھەر پێ لە ئارامیی بوو، بەلام خوا بۆی زیاد کرد؛ وە ئارامیی پێزانده سەر دئی ئیمانداران، وە سەربازانیکی ناردنە خوار، که ئێوە نەتاندەهینن {کە فریشتەکان بوون}، وە ئەوانە بێپروان (خوا) سزای دان {بە دەستی ئێوە} دواییش خوا لە ھەر کەسێک بێھوێ، دەبووری {کە لەو پوژەدا پشتیان لە دوژمن کردو گوناھێکیان کرد}، لەبەرئەوێ خوا خاوەنی لێبوردەو بە بەزەمیە.

١٠/ ئیعلانی جەنگ بەرانبەر خاوەن کتیبانی شەر فروش، ھەتا یان مسوڵمان دەبن، یان ئامادە دەبن کە ملکەج بکەن، بۆ دەولەتی ئیسلامیی، که ئەویش لە

سہرانہدان دا بہرجہستہ دہبی، بہ نسبت ئہوانہود، کہ سہنگہریان لہ ئیسلام و مسولمانان گرتود، ئہگہرنا خہلکی دیکہش ھہبوون، جوولہکەش بوون و نہصرانییش بوون، داوای سہرانہیان لئ نہکراود، بؤچی؟ چونکہ پیشتر سہنگہریان لہ ئیسلام و مسولمانان نہگرتود، ئہود دواپی بہ وردپی باسی ددکہین، چونکہ ھہندیک کہس پیی وایہ، ھہرچی خاودن کتیب بوو بہ گشتی، حاتمہن دہبی سہرانہ بدن، کہ ئہود لہ راستییدا وانیہ، بہلام ھہر کہسیک لہ ژیر سایہی دہولہتی ئیسلامییدا ژیا، دہبی پابہند بی بہ سیاست و ستراتیژی دہولہتی ئیسلامیہود، وہ بہ ئہدہبہ گشتیہکانیہود، بہلام سہرانہ دان، وەک دواپی باسی ددکہین، وہ من لہ بہرگی چوارہمی کتیبی ئیسلام و دہولہتداری دا، وہ لہ کتیبی (الإِسْلَامُ کَمَا یَتَجَلَّى فِی کِتَابِ اللّٰہ) لہ بہرگی (۷) و (۸) دا بہ تہفصیل باسم کردود، سہرانہ دان، شتیک نیہ حاتمیی بی، بہلکو رہمزی ملکہچ کردنی ئہو قہوارہ سیاسیہو، ئہو کؤمہلہ خہلکہیہ، بؤ دہولہتی ئیسلامی.

ئنجائہگہر ئہو ملکہچیہ بہ شیومیہکی دیکہش تہعبیری لئ بکری، بؤ وینہ: کہ جہنگ نہکەن، دزی ئہو قہوارہ ئیسلامیہ، یاخود بہود کہ بەشداری جہنگ و جیہاد بکەن، بەشداری سوپا بکەن، یاخود بی ئہودی کہ ہیچ پابہندیہکی داراییان لہ بہرانہر دہولہتی ئیسلامییدا ھہبی، وەک سی تیرمکە: (بنی قینقاع و بنی النضیر و بنی قریظہ) کہ تہنیا خالی ھاوبہشیان ئہود بوو، کہ بہ یہکەود بہرگری لہ مہدینہ بکەن، ئہگہرنا ھہر کہسہو لہسەر دینی خوی بوو، وہ ہیچ سہرانہیہکیان نہدەدا بہ پیغہمبەر و ﷺ مسولمانان.

ئہمانہ دہ (۱۰) تاییہتمہندیہکانی ئہم سوورہتہ موبارکە بوون، بہپیی تیگہیشتنی بہندہ .

بەرگەى هەشت :

دابەشکردنی جوگرافیی ئایەتەکان

سەرەتا بە پێویستی دەزانم، دابەشکردنی جوگرافیی ئایەتەکان بۆ نۆژدە (۱۹) دەرس بێخەمە ڕوو، بۆئەوەی بەرچاومان ڕۆشن بێ، دەربارەى باسو بابەتەکانی، کە ئەم سوورپەتە موبارەکە، بە سەدو بیستو نۆ (۱۲۹) ئایەتەگەیهو، لەبارمیانەو دەدوێ:

دەرسى یەكەم: کە (۱۶) ئایەتە، لە ئایەتی (۱ تا ۱۶)، واتە: ئایەتی (۱۶) هشی

لەگەڵدا، ديارە لەو (۱۶) ئایەتەدا، خوا ﷻ سەرەتا بەری بوون و دووری و بێزاریی خوێ و پیغەمبەرەکی ﷺ لەو هاوبەش بۆ خوا دانەرانه، ڕادەگەیهنی، کە پەیمانان هەبوو لەگەڵ مسوڵماناندا، بەلام پابەند نەبوون بە بەلێن و پەیمانەکانی خوێانەو، وە چوار مانگ مۆلتەیان بۆ دادەنی، کە لە ماوەی ئەو چوار مانگەدا ئازادن، بێن و بچن، وە پاشان جارێکی دیکە، لە ڕۆژی حەجی گەورەتردا (الحج الأكبر) خواى دادگەر ڕایدەگەیهنی کە خوا ﷻ، وە پیغەمبەری خوا ﷻ لە هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان دوورن، وە لییان بەریین، ئەوانەى کە بەلێن و پەیمانان هەبوو لەگەڵ مسوڵمانان دا، بەلام پێیانەو پابەند نەبوون، ئیدی ئەم ئایەتەنە لەوبارەو دەدوین، هەلبەتە دواى خوا ﷻ کۆمەلێک لە هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان، لەو بڕیارو حوکمە هەڵداویری و جیا دەکاتەو، کە ئەوانەیان بوون پابەند بوون بە پەیمانەگەیانەو، وە هیچ کەم و کورپیان نەبوو.

پاشان خوا ﷻ ماھیتو ناخی ئەو هاوبەش بۆ خوا دانەرانه، بۆ پیغەمبەر و ﷺ بۆ بڕواداران دەخاتە ڕوو، کە ئەوەى لە دانیاندا پەنھانیان کردو، جیاپە لەوەى بە زار دەلیین، دەفەرموێ: ئەوانە پابەند نین بە هیچ خزمایەتی و نیزیکییەک و، هیچ بەلێن و پەیمانێک لەگەڵ ئیمانداران دا ڕەچاو ناکەن.

پاشان راپىدەگەيەنى، كە ھەر كاتىك ئەوانە تەوبەيان كىردو گەرەنەو ھە بۇ لاي خوا، ۋە نوپۇزىيان بەرپا كىردو زەكاتىيان دا، ئەو ھە رەيىيان بەردەن، لە شوپىنى دىكە دەفەرمۇئ: ئەوانە براتانن لە ئايىندا، بەلام ئەگەر ھەر لەسەر پەيمان شىكىنىي بەردەوام بوون، ۋە لەسەر تانە لىدانى ئايىنەگەتان بەردەوام بوون، ئەو ھە سەرانى كوفىر بكوژن، ئەوانە بى بەلپىن پەيمانن، يانى: لەسەر بى پەيماننى بىيانكوژن، نەك لەسەر بى ئيماننى.

دوایی خوای كارىبەجى ھانى برپاداران دەدات، كە چوون دەبى ئامادە نەبن، جەنگ لە دژى كەسانىك بكەن، پەيماننىيان ھەئەشاندۆتەو، پىغەمبەرى خويان ﷺ لە شارو ولاىتى خۇى دەرگىردو، ۋە ئەوانىش سەرەتا دەستپىشخەرى جەنگ بوون، ئايا لىيان دەترسىن؟ بەلكو خوا شايسەترە لىيى بترسىن، دوایی فەرمانىيان پىدەكات كە لە دژيان بچەنگن.

ۋە لە كۆتايى دا دەفەرمۇئ: ئايا پىتان وايە وازتان لى بەيىنرى، بەر لەو ھى كە بۇ خوای پەنھانزان، ئەوانەتان دەرېكەونو بناسرىن كە جەنگو تىكۆشان دەكەن لە رپى خوادا، ۋە ئامادە نىن بىجگە لە خواو پىغەمبەرو ﷺ برپاداران، ھىچ كەسىكى دىكە بكەنە جىي رازو نىازيان، ئايا پىتان وايە وازتان لى بەيىنرى، پىش ئەو ھى ئەو ھە دەرېكەوئ؟ واتە: نابى پىتان وابى.

دەرسى دوو ھەم: لە ئايەتى (۱۷ تا ۲۳) دەگرىتە خۇى، واتە: (۶) ئايەت، لەو (۶)

ئايەتەدا خوا ﷻ باسى ئەو ھە دەكات كە ھاوبەش بۇ خوا دانەرەكان، بۇيان نىە، لە كاتىكدا: شايدىي لەسەر خۇيان دەدەن كە ئەھلى كوفىرن، مزگەوتەكانى خوا ئاۋەدان بكەنەو، بچنە مزگەوتەكانى خوا، بە تايبەتى مزگەوتى ھەرام.

ۋە پاشان خوا روونى دەكاتەو كە كى شايسەتى ئەو ھە مزگەوتەكانى خوا، بە طاعەتىك كە لاي خوا قىوولە، ئاۋەدان بكاتەو: تەنيا ئەوانەن كە ئيماننىيان بە خواو بە رۆزى دوایی ھەيەو، نوپۇز بەرپا دەكەن، ۋە بىجگە لە خوا لە كەس ناترسىن.

دوایی خوا ﷻ رەخنە دەگرى لە ھەندىك لە مسوئلمانان كە دواى ئەو ھى مسوئلمان بوون، بە كۆچكەرەن و پشتوانانىيان گوتەو: ئەگەر ئىو جەنگو

جیهادتان کردوه، له پړی خوادا، ئیمهش خزمهتی حاجیانمان کردوه، خواردن و ئاومان داوه به حاجیان، خوی کارزان لهوبارموه پځنهیان لئ دهگری، وه پیاښ دمه‌رموئ: هر که سیک ئهوانه‌ی که له پیناوی خوادا کوچیان کردوه فیداکاریان کردوه به سهر و مالیان، بهراوردیان بکات له‌گه‌ل که سانیک دا، هه‌ئسان به خزمهتی حاجیان و په‌رده دروست کردن بۆ که‌عبه و ... هتد، ئه‌وه سته‌می کردوه، وه دوا‌یی خوا باسی پاداشتی ئه‌وانه دهکات که ئه‌هلی ئیمان و کوچ کردن و جهنگ و جیهادن به سهر و مالیان له پیناوی خوادا، که پاداشتیکی گهورمیان هه‌یه.

ده‌رسی سیه‌م: له ئایه‌تی (۲۳ تا ۲۷) ده‌گریته‌ خوی، واته: (۴) ئایه‌ت، له‌و (۴)

ئایه‌ته‌دا خوا ﷺ فه‌رمان به‌ پرواداران دهکات، که ئه‌گه‌ر بابو برایان، کوفریان به‌سهر ئیمان دا هه‌‌ئبژارد، نابی به‌ دۆستیان بگرن و خوشیان بوین و، که‌ین و به‌ینیان له‌گه‌‌ئاندا هه‌‌بی، دوا‌یی خوا ﷺ پیاښ دمه‌رموئ: ئه‌گه‌ر بی‌ت و بابو با‌پیرانیان، کورانیان، برایانیان، هاوسه‌رانیان، خزم و عه‌شیره‌تیان، سه‌روه‌ت و سامانیان، بازگانیان، وه‌ جی‌گاو ری‌گایان، هه‌موو ئه‌وان به‌ یه‌که‌وه، له‌ لایان خوشه‌ویست‌ر بن، له‌ خوا و له‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ و جهنگ کردن له‌ پیناوی خوادا، ئه‌وه ده‌بی چاوه‌ری تۆله‌ و سزای خوا بن.

دوا‌یی خوا ﷺ ده‌یخاته‌وه بیر ئیمانداران، که له‌ زۆر شوینان سه‌ری خستوون، به‌تایه‌ت جهنگی (حونه‌ین) که‌ پی‌شی مسو‌لمانان به‌ زۆریه‌که‌یان سه‌ر‌سام بوون، گو‌تیان: {لَنْ نُّغَلَبَ الْيَوْمَ مِنْ قَلَةٍ} (۱).

واته: ئه‌مه‌رۆ له‌به‌ر که‌میان ئیمه‌ تیناشکیین.

که‌چی دوا‌یی تیشکان، هه‌تا دوا‌یی خوا ﷺ ئارامی نارد، بۆ سه‌ر دلی پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ، وه‌ بۆ سه‌ر دلی ئیمانداران، وه‌ سه‌ربازانیکی ناردنه‌ خوار که نه‌ده‌بینران، که‌ فریسته‌کانن، وه‌ بی‌پروایه‌کانی به‌ ده‌ستی مسو‌لمانانی سزادا.

(۱) صحیح البخاری: کتاب الجهاد والسير، باب قول الله تعالى: ﴿وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا﴾ (۲۵) التوبة.

دەرسی چوارەم: لە نایەتی (٢٨ تا ٣٣) دەگریته خۆی، واتە: (٦) نایەت، لەم (٦)

نایەتەدا خوا ﷻ فەرمان دەکات بە برۆاداران، کە هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان پیسن، (واتە: پیسی مەعنەوی)، وە نابێ توخنی مزگەوتی حەرەم بکەون، لە دواى ئەم سائەوه، لە سائی نو (٩) بە دواوه.

پاشان فەرمانیان پێ دەکات لە دژی ئەو خاوەن کتێبانە بجهنگن، کە برۆایان بە خواو بە پۆژی دواى نیه، وە ئەوهی کە خواو پیغه مبهری خوا ﷻ بە قەدەغەیان داناوه، بە قەدەغەى دانانی، وە پابه‌ند نین بە نایینی هەقی خۆی پەرۆردگارەوه، هەتا سەرانه دەدەن (واتە: ملکه‌ج دەبن بۆ دەولەتی ئیسلامی).

پاشان باسی هەندیک قسەو هەلۆیستی لادەرانه و پیچه‌وانەى تەوحیدی جووله‌که‌کان و نەصرانییه‌کان دەکات: {جووله‌که‌کان گوتیان: عوزیر کورپی خوایه، نەصرانییه‌کان گوتیان: عیسا کورپی خوایه}

پاشان باسی هەلۆیستی خاوەن کتێبه‌کان دەکات، بە نایبەتی هی نەصرانییه‌کان کە عابیدو زاناکانی خۆیانیان لە جیاتى خوا کردۆته پەرستراو، کە حەلال و حەرەمیان بۆ دیاری کردوون، لە حالیکدا کە پێیان گوترابوو: جگە لە خوا، کەسى دیکە نەپەرستن، دواى باسی ئەو هەلۆیستەیان دەکات، کە ئەوانە دمیانه‌وئ پووناگیی خوا بە فووی زاریان بکوژیننەوه، بەلام خۆی بالادەست لى ناگه‌رئ هەتا نایینه‌که‌ی تەواو نەکاتو، پووناکییه‌که‌ی تەواو نەکات.

دەرسی پێنجەم: لە نایەتی (٣٤ تا ٣٧) دەگریته خۆی، کە (٤) نایەت، لەم (٤)

نایەتەدا خوا ﷻ سەرەتا بە برۆاداران دەفەرموئ: کە زۆرێک لە زانیان و ڕاهیه‌کانی خاوەن کتێبان، لەژێر پەرەدی دیندا، بەناهەق مائی خەلک دەخۆن، وە خەلک لە ڕیی خوا لادەدەن، دواى هەرپەشەى سەخت ئەوانە دەکات کە زیرو زیو پەزمەندە دەکەن، پارو سامان پەزمەندە دەکەن، وە لە ڕیی خوادا نایبخەشن، کە لە پۆژی دواى دا بۆیان سوور دەکریته‌وه و نیوچه‌وان و لاتەنیشت و پشتیانى پى دەسووتینى.

دواى خوا ﷻ دەفەرموئ: مانگەکان لەلای خۆی پەرۆردگار، دوازدە (١٢) مانگن، بۆیه خۆی زاناو توانا و دەفەرموئ، چونکە عەرەبه‌کان لە نیو خۆیاندا

دەستكارىي مانگەكانىيان دەگرد، بە تايىبەت چوار مانگە ھەرامەكان، ئەو چوار مانگەي كە جەنگيان تىدا قەدەغە بوو، واتە: (ذو القعدة، ذو الحجة، محرم، رجب) وە خواي شارەزا روونى دەكاتەو، كە پىيوستە ئەو مانگانە، خوا چۆنى داناون، ئىووش ئاوا مامەلەيان لەگەلدا بکەن، كەم و زياديان تىدا نەكەن، پاشان دەفەرموئ: ئەي مسوئلمانينە! بە تىكرا دژى ھاوبەش بۆ خوا دانەرەكان بجەنگن، وەك چۆن ئەوان بە تىكرا دژتان دەجەنگن.

دوايى خوا ﷺ نەريتيكى نەفامىي كافرەكان ھەلەدەو شىئيەتەو، كە بريتي بوو لە (النسيئ)، كە ئەوان: مانگەكانى (ذو القعدة، ذو الحجة، محرم) بە دواي يەكد، وە پاشان مانگى (رجب)يش، لەو چوار مانگەدا نەدەبوو جەنگ و كوشتار لە يەكدى بکەن، ئنجا ئەگەر ئەوانە پەكيان لەسەر ئەو كەوتبايە، لە يەكئ لەو مانگانەدا شەپك بکەن، دەيانگوت: ئەم مانگە دوا دەخەين، مانگىكى ديكە قەدەغەي دەكەين، خواي دادگەر دەفەرموئ: (نسيء) بريتيە لە زىدمي لە كوفردا، يانى : ئەوانە ھەر بۆ خويان كافر بوون، بەو ھەلەوستانەشيان، كوفەرەكەي خويانيان خەستەر كردۆتەو.

دەرسى شەشەم: لە ئايەتى (٣٨ تا ٤٨) دەگرێتە خوئ، واتە: يازدە (١١) ئايەت،

لەو (١١) ئايەتەدا خوا ﷺ بانگى برواداران دەكات بە سەرزمەشت كردنەو: كە بۆچى كاتيك پىتان دەگوترئ: لە رپى خوادا دەرېچن بۆ جەنگ و جىھاد، بە قالب گرانييەو دەرەچن، وە خۆتان بە زەوييەو دهنوو سين، ئايا ژيانى دنياتان لە ژيانى دواروژ پى چاكتەر، لە حالىكد كە ژيانى دنيا، لە چاو نازو نيعمەتى دواروژ شتيكى كەم بايەخە؟!

پاشان ھەرمشەيان لى دەكات كە ئەگەر بىتو لە رپى خوادا جەنگ و جىھاد نەكەن، خوا سزاتان دەدا، وە خەلكىكى ديكە دىئى بۆ شوينى ئىو، (واتە: ئىو دەگوئى)، وە ھىچ زيانىكىش بە خوا ناگەيەن.

ئنجا خوا ﷺ ئيمانداران ھاندەدا بۆ پشتگيرىي كردن لە پىغەمبەرەكەي ﷺ كە ئەويش ھەلگري پەيامى خوايە، وە پرۆژەي ئايين و بەرنامەي خواي پەروەردگارى پيى، وە ئاگاداريان دەكاتەو، كە ئەگەر ئەوانيش پىغەمبەر ﷺ بەھىز نەكەن و

پشتگىرىي نەكەن، خىۋاي بالادەست كاتىك كە ھىچ كەسى لەگەل دانەبوو سەرىخست، كاتىك كە تەنیا خىۋى ۋە ھادەلەكەى بوون لە ئەشكەۋتەكەدا، ۋە خوا ئارامىي پۇزاندە سەر دىلى پىغەمبەر ﷺ، ۋە بە فرىشتەگان، كە نەدەبىنران ھاۋكارىي كىرد، ۋە وشەى كافىرەگانى نىزم كىرد، واتە: پىلان ۋە نەخشەى ئەۋان، ۋە وشەى خوا - واتە: تەگبىرو نەخشەكەى - ھەمىشە بەرزە.

پاشان فەرمانىيان پىدەكات كە بە سوۋكىي ۋە قورسىي، لە پىناۋى خىۋادا بە سەرو مالىيان جىھاد بكەن، ۋە دىۋايى خوا ﷻ تانە لە كەسانىكى دىل نەخۇش، يان موناڧىق دەدا، كە دەفەرمۇئ: ئەگەر ئەۋ دەرچوونە، سەفەرىكى كورت بايە، ۋە دەستكەۋتىكى نىزىك بوۋايە، شوپىنت دەكەۋتن، بەلام چونكە سەفەرەكە دوور بوو (لېرەدا مەبەست پىي جەنگى تەبوۋكە، دەبوو لە مەدىنەۋە بچن بەرەو شام، دەۋرى مانگە رېيەك بوۋە) سوپىندىشان دەخوارد، ئەگەر تۈانىبامان دەھاتىن، بەلام لەگەل سوپىندەكەشىاندا راستيان نەدەكەرد، دەپانتۋانى پىن.

ئىنجا خوا ﷻ سوۋكە گلەبىيەك لە پىغەمبەرى خۇشەۋىست ﷺ دەكات، كە بۇچى مۇلەتى ھەندىكىانت دا، پىش ئەۋەى بۇت دەرېكەۋى داخۇ راست دەكەن، يان درۇزنن؟! دىۋايى ھەۋالى پىدەدا، كە تەنیا ئەۋانە مۇلەت لى ۋەردەگرن كە بىروايان بە خىۋا بە پۇژى دىۋايى نىيە، بۇيە ئامادەنن فىداكارىي بكەن، بەلام ئەۋانەى كە بىروايان بە خىۋا بە پۇژى دىۋايى ھەيە، ھەرگىز داۋاي مۇلەت لى ناكەن، مەگەر ھىچ تۈانىيەكىان نەبى، ۋە پاشان خىۋاي بەرزى مەزن دەفەرمۇئ: ئەۋانەى كە داۋاي مۇلەت لە تۇ دەكەن، ئەگەر وىستبايان لەگەل تۇبان، لە جەنگى تەبوۋك دا، پىشتر خۇيان بۇ ئامادە دەكەرد، چونكە ھەيان بوو، دەيگوت: خۇم ئامادە نەكەردە، خوا دەفەرمۇئ: ئەگەر وىستبايان، خۇيان بۇ ئامادە دەكەرد، بەلام خۇيان ھەر نەيانۋىست، بۇيە خىۋاي دادگەرىش ئەۋەى بە قىسمەت نەكەردن، ۋە زىمەت ۋە ئىرادەيانى خاۋ كەردەۋە، ۋە پىيان گوترا: دانىش لەگەل دانىشتۋان.

دىۋايى خوا دىلى پىغەمبەر ﷺ دەداتەۋە، دەفەرمۇئ: ئەگەر لەگەلئىشتان دەرچوۋبان، ھەر مايەى خراپە دەبوون بۇ ئىۋە، ۋە پۇلى خراپيان دەگىرا، ۋە قسەۋ نەئىنيەگانى ئىۋمىيان بۇ خەللى دىكە دەبرد، ۋەك چۇن لە كاتى ھاتنىشت دا ھەر پۇلى خراپيان بىنيۋە، واتە: كاتىك پىغەمبەر ﷺ چوۋە بۇ مەدىنە.

دەرسی ھەوتەم: لە ئایەتی (٤٩ - ٦٣) دەگرتە خووی، واتە: یازدە (١٥) ئایەت،

خوای ﷻ لەم (١٥) ئایەتەدا، کۆمەڵێک لە ھەلۆیستی موناڤیق و دلتەخۆشەکان دەخاتە ڕوو، یەکیکیان ئەوھێ، کە یەکیک لەوان ھاتو بە پیغەمبەر ﷺ گوتووە: ﴿اِنَّنِ لِي وَاَلَا تَفْتَنِي﴾ {أَخْرَجَهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي (الْكَبِير) بِرَقْم: (٢١٥٤)، وَالْبَزَّاز بِرَقْم: (٤٨٩٩)، وَالْبَيْهَقِيُّ فِي (الْكَبَرَى) بِرَقْم: (١٧٦٤٨)}.

واتە: مۆلەتم بدە، کە نەبەم بۆ ئەو جەنگە، با تووشی گوناھ نەبم! کە وەك دوایی باسی دەکەین، بیانووویەکی زۆر بیجیی ھیناوتەو، ئنجا خوای زاناو توانا باسی ھەلۆیستی نەزینی و خراپیان دەکات: ئەگەر چاکەبەکت تووش بوو، پێیان ناخۆشە، بەلام ئەگەر خراپەبەکت تووش بێ، بەلایەکت تووش بێ، دەلێن: پیشتر دووربینیی خۆمان کرد بوو، وە خوای بەرز بە پیغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: تۆش پێیان بفرموو: جگە لەوھێ کە خوا بۆی نووسیوی، ھیچی دیکەمان تووش نابێ، وە برواداران دەبێ پشت بە خوا ببەستن.

دوایی دەفەرموێ: پێیان بلێ: ئایا جگە لە یەکیک لە دوو شتە چاکەکان، چاوەڕپی چی دەکەن، تووشمان بێ: یان سەرکەوتن، یان لە پیناوی خوادا خۆ بەخت گردن و شەھید بوون؟ دوایی خوا ﷻ بە پیغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: تۆ پێیان بفرموو: کە ئەگەر بە پیناوی بوون یان پیناخۆش بوون، مائی خۆتان خەرج بکەن، ھەر لیئان قبوول ناکرێ، چونکە ئیوہ خەلکی لارین، بۆ خوا نایبەخشن.

دوایی دەفەرموێ: ھیچ شتێک وای لێ نەکردن کە ئەو مالە دیبەخشن، لیئان قبوول نەکرێ، جگە لەوھێ کە بروائیان بە خواو بە ڕۆژی دوایی و بە پیغەمبەر ﷺ خوا ﷻ نەبوو، وە بە تەنبەلییەو نەبێ نەدھاتن بۆ نوێژ، وە بە دل پیناخۆش بوونەو نەبێ، مائی خۆیان نەدەبەخشی.

دوایی خوا بە پیغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: تۆ سەر سام مەبە، بە مال سامان و کور و خەلک و دەوروبەریان، چونکە خوای توانا دیھوێ ئەو نەبەتەنە لە دنیا دا بکاتە مایە سزادانیان، وە سەرەنجامیش بە کافرێ سەربنێنەو، چونکە تاکو سەرودتو سامان زیاتر بێ و پتر، گوناھێ پێ بکری، زیاتر دەبێتە مایە سزاو ئەشکەنجە دوا ڕۆژیان.

دوایی چەند ھەئۆیستىكىيان باس دەكات، كە دەفەرموئ: سوئندتان بۆ دەخۆن كە ئەوانىش لە ئۆون، لە ھالىكدا كە ئەوان لە ئۆوش نىن، بەلام دەترسىن، كە ئەگەر بە كافر بزانرىن، تووشى سزا ببىن، ياخود بە حىسابى خۆيان تووشى ناپەھەتتى بىن، وە خۆاي پەنھانزان دەفەرموئ: ئەوانە ئەگەر پەناگەيەك، ئەشكەوتىك، ھەر شوئىتىكىيان دەست بكەوئ، لە ترسان خۆى تىدە خزىن.

دوایی باسى ھەئۆیستىكى دىكەيان دەكات، كاتىك پىغەمبەرى خوا ﷺ، كە خىرو چاكەى مسوئلمانانى دەھاتە دەست و دابەشى دەكرد، ئەوانە پەنھەيان دەگرت، ئەگەر درابايە وان رازى دەبوون، بەلام ئەگەر نەياندرابايە، توورە دەبوون، وە دەفەرموئ: ئەگەر ئەوانە رازى بووبان بەوھى كە خواو پىغەمبەرى خوا ﷺ دەياندەنئ و گوتبايان: {خو بۆ ئىمە بەسە، خو لە بەخششى خۆى پىيان دەدات، وە پىغەمبەر ﷺ، وە ئىمە ئارەزوومان بۆ لای پاداشتى خوايە} ئەوھ بۆ وان باشتەر بوو.

دوایی خۆاي بەخشەر باسى زەكات دەكات، كە دەبى بدرئ بە ھەشت جوړە كەس: ھەژارو، نەدارو، ئەوانەى كار دەكەن بۆ كۆكردنەوھى زەكات، وە دل راگىراوانو كۆپلەكان كە خۆيانى پى ئازاد بكەن، وە قەرزدارو، ئەوانەى لەپىناوى خوادا جەنگو جىھاد دەكەن و ھەر خزمەتلىك دەكەن، وە رىبوارى دوورە ولاتى بى پارە.

پاشان باسى ھەئۆیستىكى دىكەيان دەكات، ئەوانەى كە ئازارى پىغەمبەريان دەدا ﷺ لەبەر ئەوھى پىغەمبەرى خوا ﷺ زۆر پىاويكى بەرپۆروو تەنك بوو، ھەر كەسلىك قسەى بۆ كردبايە، رۆو شكىنى نەدەكرد، ئەگەر درۆشى كردبايە، سووريش زانىباى درۆ دەكات، نەيدەفەرموو: تۆ درۆزنى، چونكە پىغەمبەر ﷺ ئەوھى لە خۆى نەدەوھشانندەو، بۆيە ئەوان دەيانگوت (ھو اذن)! موھەممەد ھەر گوئيە، ھەرچى پىيى بلى، دەئ: بەئى، خۆاي بەرزىش دەفەرموئ: بلى: گوئى چاكەيە بۆتان، دەتاناسى، بەلام لە خۆى ناوھشىئىتەو، بە كابراى درۆزن، بلى: درۆزنى، وەك دوایی باسى دەكەين.

دوایی خۆاي بەرز باسى ئەوھ دەكات كە سوئندتان بۆ دەخۆن، بۆ ئەوھى رازىيتان بكەن، بەلام ئەگەر خواو پىغەمبەرى خوايان ﷺ رازى بكردبايە، بەھۆى ئيمان و كەردەوھى چاكەو، باشتەر بوو لەوھى سوئندى بە درۆى بخۆن،

دوایی دەفەرموێ: ئایا نازانن کە هەر کەسێک دژایەتیی خواو پیغەمبەرەکی
 ﷺ بکات، ئەوە جیگە ی دۆزەخەو بە هەمیشەیی تیدا دەمێنێتەو، وە
 ریسواییەکی مەزنی تووش دێ؟!

دەرسی هەشتەم: لە ئایەتی (٦٤ تا ٧٠) دەگریتە خوێ، واتە: حەوت (٧) ئایەت،

لەم (٧) ئایەتەدا خوا ﷻ باسی ئەو دەکات کە چۆن موناڤیق و دەغەڵەکان،
 مەترسیان هەبوو کە سوورمێک لە قورئان بێتە خوارو، ئەو نەینییانە ی کە
 لە دڵ و دەروونیاندا هەن، دەریان بخت، پاشان هەرهەیان لێ دەکات کە
 گالتهیان دەکرد بە قورئان و بە ئیسلام و بە پیغەمبەر ﷺ، دەفەرموێ: ئەگەر
 لێشیان بپرسی: بۆچی ئەو قسانەتان کردووە گالتهتان کردو؟ دەڵێن: ئێمە
 رێگامان دەبرێو، قسە ی خوێشان دەکرد بەرێو، بەلام خوای بێنیاز لێیان
 قبوول ناکات و دەفەرموێ: پێیان بڵێ: ئایا گالته بە خواو، بە ئایەتەکانی خواو،
 بە پیغەمبەرەکی ﷺ دەکەن؟! پاساوو بیانوو مەهیننەو، ئەگەر ئیمانیشتان
 بووبێ پێشتر، بەو گالته کردنە بە خواو، بە ئایەتەکانی خواو، بە پیغەمبەری
 خوا ﷻ، کافر بوون.

پاشان باسی ئەو دەکات کە موناڤیق و دەغەڵەکان بە نیرو مێو، پیاوان و
 ئافرەتان، هەندیکیان لە هەندیکیان، فەرمان بە شتی خراپ دەکەن و، رێ لە
 چاکە دەگرن، وە دەستی خوێیان لە بەخشین دەگرنەو، وە خوایان فەرامۆش
 کردو، خوای دادگەریش ئیهمالی کردوون و پشت گوێی خستوون.

دوایی باسی سزای موناڤیق و دەغەڵەکان دەکات، بە پیاوو ئافرەتیانەو،
 هەروەها سزای کافرەکان، کە دۆزەخە.

پاشان دەفەرموێ: سەرەنجامی ئەوانە، وەک سەرەنجامی کافرەکانی پێشوو، کە
 هەرچەندە سەروەتو سامانیان زۆر بوو، بەلام دادی نەدان، دوایی چەند
 نمونەیهک دینیتەو لە میژوویداو دەفەرموێ: ئایا هەوائی گەلی نووح و گەلی
 عاد و گەلی ئەموود و گەلی ئیبراهیم و هاوێلانی مەدیەن و، شارە هەلگەراوەکان
 {کە مەبەستی پێ گەلی لووطە}، ئایا هەوائی ئەوانەیان پێ نەگەشتو، کە
 پیغەمبەرانیان هەموویان بە بەلگە ی ئاشکراوە هاتن بۆ لایان، کەچی بریوان

پى نەكردن؟ وه خوا ستمى لىتەكردن، بەلام خۇيان ستمىيان لە خۇيان كرد، خواى كارزانىش لە بەرانبەر ستمەكەى خۇيان دا، سزای دان.

دەرسى نۆبەم: دوو ئايەتەكانى (٧١ و ٧٢) دەگریتە خۇى، كە تىياندا خواى

پەرورەدگار باسى برواداران دەكات، وه سيفەتە سەرەكىيەكانى برواداران و سەرەنجامى خىرى برواداران، دەخاتەر وو، كە پاداشتى خوا لە بەهەشت و رەزامەندىي خۇى ﷺ دا، كە لە هەموو شتێك گەورەترە، بەرجەستەيە.

دەرسى دەبەم: لە ئايەتى (٧٣ تا ٨٠) دەگریتە خۇى، واتە: هەشت (٨) ئايەت، لەم

(٨) ئايەتەدا خوا ﷻ جارێكى دىكە سەرمتا بە پىغەمبەر ﷺ دەفەرموى: كە لە دژى كافرو موناڤىقەكان تىبكۆشى، لە دژى كافرانىك كە سەنگەريان لە ئىسلام گرتبى، بە چەك، وه لە دژى موناڤىقەكانىش بە بەلگەو دەلىل، وه بە هەلماىنى نەيىيەكانىيان و پەردە لەسەر لادرايان.

پاشان دىتە سەر باسى هەندىك هەلۆستى موناڤىق و دەغەل و دلتەخۆشەكان، كە سوپند دەخۆن: ئەو قسانەيان نەكردو، هەندى قسە بە پىغەمبەر ﷺ گەيشتۆتەو، ئەويش بانگى كردوون: ئەوانەتان بۆچى گوتو؟ ئەوانىش سوپندىيان بۆ خواردو كە نەمانگوتو.

خواى پەرورەدگار پىش دەفەرموى: بە تەكيد وشەى كوفريان بە دەمدا هاتو، وه لە دواى ئەو مسولمانەتيە رووكەشەيەيان، كە هاتوونە نۆ ئىسلام، كوفريان كردو، وه ويستووشيانە كارێك لە دژتان ئەنجام بدن، بەلام دەستيان نەيگەشتۆت، كە برىتى بوو لە هەلداشتنى پىغەمبەر ﷺ لە دەرەندىك.

ئىجا خوا رەخنەيان لىدەگریت، كە ئەوانە هىچ شتێكىيان لە ئىسلام و مسولمانان بە عەيب نەگرت، تەنيا ئەو نەبى كە خواى بەخشەر بەهوى ئىسلامەو، دەولەمەندى كردبوون و، بىنيازى كردبوون، وه لە حالەتى پەراگەندەيەو، كۆى كردبوونەو سەريەك، وه لە زەبوونى يەو بە هيزى كردبوون، ئىجا لە جياتى ئەو شوكرى خوا بكەن، دژايەتتى ئىسلام و مسولمانان دەكەن !!.

وه دوايي خواي پهروهر دگار باسي هه‌ئويستی هه‌نديکیان دهکات، که به‌ئینیان داوه: ئەگەر بێتو خواي میهره‌بان له به‌خششی خوی پیاان بدات، ئەوانیش خێرو چاکه دهکهن و له صالحان دهبن، به‌لام کاتی‌ک خوا ﷺ ئەو داوايهی کردوویانه، بۆی جیبه‌جی کردوون، پ‌ژدیو و چرووکییان نواندوه، وه به‌ئینه‌که‌یان شکاندوه، بۆیه له ئەنجامی ئەوه‌دا خواي دادگەر نیفاق و دمه‌غ‌ئیی خستۆته د‌ئیه‌وه.

ئەمەش ئەوه ده‌گه‌یه‌نی که جاری وایه به‌هۆی کردموه‌ی خراپه‌وه، ئینسان د‌ئیی به‌رمو کوفرو نیفاق ده‌گ‌و‌ر‌ئ.

ئ‌نجا خواي تاک و پاک ده‌فه‌رم‌و‌ئ: ئایا نازانن که خوا هه‌موو نه‌ئینییه‌کانیان ده‌زان‌ئ، وه چیه‌و سرکه‌و قسه‌ی په‌نه‌انی نیوانیان ده‌زان‌ئ؟!

دوايي باسي هه‌ئويستیکی دیکه‌یان دهکات که: پ‌مخنه‌یان ده‌گرت له‌وانه‌ی که م‌ال‌یان دمه‌بخشی، ئەوه‌ی زۆری به‌خشیبایه، ده‌یانگوت: ئەوه پ‌بابازی دهکات، وه ئەوه‌ی که‌می به‌خشیبایه، ده‌یانگوت: ئ‌نجا خوا چ پ‌ئويستی به‌وفنده هه‌یه؟!

بۆیه به پ‌یغه‌مبه‌ری خاتهم ﷺ ده‌فه‌رم‌و‌ئ: ئەگەر تۆ داواي لی‌بوردنیا بۆ له خوا بکه‌ی، یا ب‌و‌یا ن نه‌که‌ی، ئەگەر حه‌فتا (٧٠) جار داواي لی‌بوردنیا بۆ له خوا بکه‌ی، لی‌یا ن خوش ناب‌ئ، چونکه به‌رانبه‌ر به‌ خواو به پ‌یغه‌مبه‌ره‌که‌ی ب‌ی‌پ‌روا بوون، وه خوا پ‌ئنه‌مایي که‌سانی ل‌ا‌ر‌ئ ناکات.

ده‌رسی یازدهه‌م: له ئایه‌تی (٨١ تا ٨٩) ده‌گ‌ر‌ئ‌ته‌ خوی، واته: نو (٩) ئایه‌ت، له‌و

(٩) ئایه‌ته‌دا، خوا ﷺ باسي ئەوانه دهکات که به بیانووی ب‌ی‌ج‌ئ، خ‌و‌یا ن له پ‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ج‌ه‌ئ‌ش‌ت‌و، نه‌چوون بۆ جه‌نگ‌ی ته‌بووک، وه پ‌یاان ناخ‌و‌ش بوو له پ‌ی‌گ‌ای خوا‌دا جه‌هاد بکه‌ن، وه به‌ خه‌ئ‌کی دیکه‌شیان ده‌گوت: ئ‌ی‌ستا فه‌صل‌ی سال زۆر گه‌رمه، به‌و گه‌رمایه دهرمه‌چن، به ه‌ی‌لاک ده‌چن! خواي بال‌اده‌ست‌یش ده‌فه‌رم‌و‌ئ: پ‌یاان ب‌ئ‌ئ: ئ‌ا‌گ‌ری د‌و‌زه‌خ گه‌رم‌تره، ئەگەر بزانی و عه‌ق‌ل‌یا ن پ‌ئ‌ بشک‌ئ، بۆیه ده‌فه‌رم‌و‌ئ: سه‌ره‌نج‌ام وایان ل‌ئ‌د‌ئ که زۆر ده‌گ‌ریه‌ن، وه که‌م پ‌ئ‌ده‌که‌ن، به‌هۆی کردموه‌ی ده‌ستی خ‌و‌یا نه‌وه، وه له س‌زای ئەوه‌دا، که ئ‌ی‌ستا به‌ مس‌و‌ل‌مانان پ‌ئ‌ده‌که‌ن، که به‌و گه‌رمایه چوون بۆ جه‌نگ‌ی ته‌بووک، له ق‌یا‌مه‌ت‌دا تووشی گ‌ریانیکی زۆر د‌ئ‌ن.

ئنجای به پیغه مبهەر ﷺ دمهفرموی: هەر کاتیک گهراپهوه بۆ لایان و هه‌ندیک له‌وانه‌ی ئیستا خۆیان وه‌دوا داوه‌و خۆیان به‌جیه‌یشتوه، وستیان بێن بۆ جه‌نگ و جیهاد، پێیان بلێ: مه‌یه‌ن! چۆن له‌گه‌ڵ ئافه‌رت و مندال دا به‌جیماون، هەر له‌گه‌ڵ وان دابنیشن، وه‌ هەر کامیکیش له‌وانه‌ مرد، هەرگیز له‌سه‌ر گۆره‌که‌ی راپه‌وه‌سته‌و دوعای بۆ مه‌که‌، چونکه‌ ئه‌وانه‌ به‌رانبه‌ر به‌ خوا و پیغه مبه‌ره‌که‌ی، بێپروا بوون، وه‌ به‌ لارییی و کافیری مردوون.

دوایی به‌ پیغه مبه‌ر ﷺ دمهفرموی: به‌ سه‌رومت و سامان و مال و مندالیان سه‌رسام مه‌به‌، چونکه‌ خوا دمی‌کاته‌ مایه‌ی سزا بۆیان له‌ دنیا‌دا، وه‌ به‌ کافیری‌تیش گیان ده‌سپێرن.

دوایی باسی ئه‌و هه‌لۆیسته‌یان ده‌کات، که‌ هەر کاتیک سوورپه‌تیک بێته‌ خوار که‌ فه‌رمانیان پێ بکات: ئیمان به‌ خوا بێن و له‌گه‌ڵ پیغه مبه‌ری خوادا ﷺ بچن بۆ جه‌نگ و جیهاد، ئه‌وانه‌یان که‌ ده‌ست رو‌یشتوون، ده‌لێن: مۆله‌تمان پێ‌ده‌، با له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌ی که‌ دانیشتوون که‌ ئافه‌رت و نه‌دارو مندالن، دابنیشن، خ‌وای په‌روه‌ردگاریش تانه‌یان لێ‌ده‌داو، دمهفرموی: رازی بوون که‌ له‌گه‌ڵ ئافه‌رتان و پیره‌ژن و مندالاندا دابنیشن.

بۆیه‌ش کاتی خ‌وی من له‌ سه‌رباسی هه‌ندی و تازی خ‌ۆمدا گوتبووم: { جه‌نگ و جیهاد به‌ زیره‌ پیاوان ده‌کری، به‌ پیره‌ژن پیاوان نا‌کری }.

ئنجای باسی پیغه مبه‌ر ﷺ و ئه‌وانه‌ی که‌ له‌ خه‌زمه‌تی دابوون، ده‌کات، دمهفرموی: ئه‌وان به‌ سه‌رو مال له‌ پێناوی خوا‌دا ده‌جه‌نگن و فیدا‌کاری ده‌که‌ن، وه‌ هەر ئه‌وانه‌ش سه‌ره‌رازن، خ‌وای به‌خشنده‌ ئه‌و به‌هه‌شته‌یه‌ی که‌ ب‌وی داناون، رووباری زۆر به‌ ژێر گو‌شکه‌کانیان دا ده‌پۆن، ئه‌مه‌ش سه‌رکه‌وتنی مه‌زنه‌.

ده‌رسی دوا‌زه‌یه‌م: له‌ ئایه‌تی (٩٠ تا ١٠٦)، واته‌: حم‌فده (١٧) ئایه‌ت ده‌گه‌ڕێته‌

خ‌وی، له‌م (١٧) ئایه‌ته‌دا خوا ﷻ باسی عه‌ره‌به‌ خ‌یله‌کیه‌که‌ن ده‌کات، ئه‌و عه‌ره‌به‌نه‌ی که‌ بیابانه‌شین بوون، مه‌رو بز و حوشتریان به‌خ‌یو ده‌کردن، گرنگ ئه‌وه‌یه‌ له‌ بیابان بوون، به‌ زاراوه‌ی ئه‌مه‌رۆ: لادیی بوون و، شارنشین نه‌بوون، که‌ ئه‌وانیش دیاره‌ بۆ چه‌ند به‌شیک پۆلێن ده‌بن، سه‌ره‌تا خوا دمهفرموی: عه‌ره‌به‌

خېلەككىيەكان ھاتن بۇ ئەۋەدى مۇلەتتەيان بىدەرى، ئەۋانەى كە بۇيان نەدەگونجا، لەبەر بى ئىمكەنىيەتتەيان، يان لەبەر ھەر ھۆيەك بى، بەلام كە ئەۋانەى كە درۇيان لەگەل پىغەمبەرى خوادا ﷺ كەرد، ھەر نەھاتن پاساۋىش بىننەۋە، دوايى خوا ﷺ رۈۋى دەكەتەۋە كە ئا ئەۋانە گەلەيەن نەھاتتە سەرى كە نەچۈۋن بۇ جەنگ، چۈنكە لەبەر بىھىزى، لەبەر نەخۇشى، يان لەبەر دەست نەپۇشتەن، لە رۈۋى ماددىيەۋە نەھاتتەۋن بۇ ئەۋ جەنگە، مادام دىسۆز بوۋىن بۇ خواۋ بۇ پىغەمبەر ﷺ، چۈنكە كەسانى چاكەكار گەلەيەن نايەتە سەرى.

ھەرومھا كەسانىكىش كە ھاتن بۇ لات ئەى پىغەمبەرى خوا ﷺ، ۋە گوتىان: ۋلاخمان دەۋى، پىشتىكمان دەۋى كە سۈۋارى بىن، تا پىيى بچىن بۇ جەنگە ۋ جىھاد، تۇش گوتت: تۈۋانام نىە ھاۋكارىيەتەن بىكەم، رۈپۇشتەن ۋ چاۋيان پىر بوۋ لە فرمىسك، ئەۋانەش گەلەيەن نايەتە سەر.

دوايى دەفەرمۇئ: گەلەيى تەنبا دىتە سەر ئەۋانەى كە مۇلەتتە لى ۋەردەگرن ۋ دەۋلەمەندىشەن، رازى بوۋن لەگەل مندالان ۋ ئافرەتان دا دابنىشەن، بۇيە خوا مۇرى بەسەر دلىانەۋە ناۋە ھىچ نازان.

ئىنجا خوا ﷺ باسى نەھىيەكانىيان دەكات، دەفەرمۇئ: كاتىك كە دەگەرپىنەۋە بۇ لات، لە جەنگى تەبۈۋك، عوزرت بۇ دىننەۋە، تۇش پىيان بىفەرمۇ: عوزرو بىانوۋ مەھىننەۋە، چۈنكە ئىمە بىروۋاتان پىناكەين، خوا ﷺ ھەۋالى ئىۋەى پىداۋىن، ۋە لەمەۋدۈش خواۋ پىغەمبەرەكەى كەردەۋەكانتەن دەبىننە كە ئاىا راسە دەكەن، يان درۇ دەكەن، دوايىش دەگىرپىنەۋە بۇ لى خاۋىەك، كە زانايە بە پەنھان ئاشكراۋ، ھەۋالتەن پىدەدا بەۋەى كە دەيكەن.

دىسان خوا ﷺ دەفەرمۇئ: لەمەۋدۈۋا سۈپىندتەن بۇ دەخۇن، كاتىك كە دەگەرپىنەۋە بۇ لايان، بۇ ئەۋەى ۋازيان لى بىنن، ئىۋەش ۋازيان لى بىنن، ئەۋانە پىسەن، ۋە سەرەنجامىيان دۆزەخە، ۋە جارىكى دىكەش دەفەرمۇئ: سۈپىندتەن بۇ دەخۇن، تاكو لىيان رازى بن، ئەگەر ئىۋەش لەۋان رازى بن، خوا لە كۆمەللى لارپىيان رازى نابى.

ئىنجا دېتە سەر جوړىكى دىكەى عەرپەبە خىلەگىيەگان و دەرپەر موئ: عەرپەبە خىلەگىيەگان {كە دياره هەموويان نين و، پۇلىكيانن} له هەموو كەس كافرترن، وه له نىفاق و دەرپەر موئ زياتر پۇچوون، وه زياتر شايسەتر بوون بۇ ئەوئى كە سنوورەكانى ئەوئى كە خوا دايەبەزاندوئە بۇ سەر پىغەمبەرى خوا ﷺ، نەيزانن، ئىنجا دەرپەر موئ: هەندىك لەو عەرپەبە خىلەگىيەگان هەن، كە ئەوئى دەپەخش، بە حىساب لە رپى خوا دايە، پىي وايە تالان كراوئ، بە زۆر لىي سەندراوئە سۆغەرە بىگارى پىكرائوئ، وه هەميشە لە دەرپەر دەگەرئ، بۇ ئەوئى زەبەرتان لىبەدات.

دوايى خوا ﷺ باسى جوړىكى دىكە لە خىلە عەرپەبەگان دەكات، كە ئىمانيان بە خواو بە رۆزى دوايى هەيە، وه ئەوئەش كە دەپەخش، ئومىديان پىيەتى كە پىي لە خوا نيزىك بىنەوئ، وه پىغەمبەر ﷺ دوعايان بۇ بكات، ئىنجا خواي پەرورەدگارپەش دەرپەر موئ: با دلتايان كە مايە لە خوا نيزىك بوونەوئەيەنە، وه خوا دىمانخاتە ژىر سايەى بەزەيى خۆيەوئ.

ئىنجا خواي مەزن مەدحىكى پىشكەوتوئەگان دەكات، لە كۆچكەران و لە پىشتىوانان، وه ئەوانەش بە باشى شوپىيان كەوتوون، كە خوا لىيان رازيە، وه ئەوانيش لە خوا رازين، وه دىمانخاتە بەهەشتەكانى خۆيەوئ.

هەر وەرەها خوا باسى ئەوئە دەكات كە لە عەرپەبە خىلەگىيەگان و، لە خەلكى مەدينەش، هەيە كە زۆر پۇچوئە لە نىفاقداو، زۆر مەشقى كردوئ، بە ئاسانى نازانرئ و پەي پى نابردرئ، بۆيە دەرپەر موئ: ﴿لَا تَعْلَمُهُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَهُمُ﴾ (١٠١) التوبة.

تۆ نايانزانى، بەلام ئىمە دىمانزانين.

دەرسى سىز دەيەم: لە ئايەتى (١٠٧ تا ١١٠) دەگرىتە خۆى، واتە: چوار (٤) ئايەت،

خوای پەرورەدگار لەو (٤) ئايەتەدا، باسى كۆمەلەيك دەكات كە پىلاننىكى زۆر گلاويان دارشت بۇ دزايەتتىكرەنى پىغەمبەر ﷺ و مسولمانان، ئەويش ئەوئە بوو مەزگەوتىكيان دروست كرد، بۇ ئەوئە لە پەناى مەزگەوتداو لە بەرگى دىندا، لە

دین بدم، ئە بەرگی ئیسلامدا، دزایەتی ئیسلام بکەن، کە دوایی خوای دادگەر
ناوی ئەو مزگەوتە نا: (ضرار)، وەك دەفەرموئ: ﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا

ضَرَارًا ۝۱۷﴾ التوبة.

واتە: مزگەوتێك كە بەهۆیەوه، یاخود لەبن بآی ئەو مزگەوتەوه، لەبن
سیبەری ئەو مزگەوتەدا، زیان لە مسوولمانان بدم.

دوایی خوا ﷺ دەفەرموئ: ئەوانە سویند دمحۆن، کە هەر مەبەستمان پێ چاکە
بووه، بەلام خوا دزمانێ کە درۆ دەکەن، وە خوا لە پیغەمبەرەکی ﷺ قەدەغە
دەکات، کە هەرگیز ئەو مزگەوتەدا، هیچ نوێژی بکات، یاخود تێیدا دابنیشێ.

پاشان پێی دەفەرموئ: مزگەوتێك کە لەسەر بناغەی تەقوا بنیات نراوه، کە
مەبەست پێی مزگەوتی قوبایە، وە مزگەوتی پیغەمبەرە ﷺ بە پلە یەكەم، وە
هەموو ئەو مزگەوتانە کە بە نیازو مەبەستی چاك و بۆ پازیکردنی خوا،
بنیات دەنرێن، دەفەرموئ: ئەو جوۆرە مزگەوتانە شایستە ی ئەومن، کە تێیاندا
دینداری بکری، بەندایەتی بۆ خوا بکری، کە ئەوانە پیاوانیکیان تێدا هەن،
خۆیان پاك دەکەنەوه، لە رووی جەستەیی و لە رووی مەعنەوییهوه، وە خواش خۆ
پاککەرانی خوش دەوێن.

دوایی خوا ﷺ بەراورد دەکات، لە نیوان مزگەوتێکدا کە لەسەر بناغەی تەقوا
بنیات نراوه و بۆ پەزنامەندی خوا، ئایا ئەوه باشتره، یاخود مزگەوتێك کە لەسەر
قەرەغی کەندەلانیکی هەلواسراو، کە ئاو بکۆلی کردوه، وە سەرەنجام
دەرووخێتە نیو دۆزمخهوه، ئایا کامیان باشتره؟ بە تەئکید ئەوهی کە لەسەر
بناغەی تەقوا بنیات دەنرێ.

دوایی خوا ﷺ دەفەرموئ: ئەو بناغەیهی کە بنیاتیان نا، هەر مایە ی گومان و
دوو دلی دەبی، تاکو دلیان پارچە پارچە دەبی ئە دۆزەخدا، واتە: هەندێ جار
هەندێ گوناھ ئینسان دمیكات، دوایی شوینەواری ئەو گوناھه، شوینەواری ئەو
غەلەت و لادانە، هەر لەگەڵیدا دەمینیتەوه و بەردەوام دەبی، وەك چۆن كەسێك
ژمهرێك دەخوا، دوایی کاریگەری، ئەو ژهره لە جەستە ی دا دەمینێ.

دەرسی چوار دەبەم: نایەتەکانی (١١١ و ١١٢) دەگریته خۆی، واتە: دوو (٢) نایەت،

خوای سُبْحَانَكَ لەو (٢) نایەتەدا باسی ئەوە دەکات، کە سەرو مائی لە برۆاداران کەپۆه، کە لە بەرانبەردا بەهەشتیان بدات، وە ئەوانیش لە پیناوی خوادا دەجەنگن، ئەوە بەئینیکە خوای داویەتی لە تەورات و ئینجیل و لە قورئاندا، وە خوای سُبْحَانَكَ پینان دەفەرموی: بەو بەئینە خاوەن و بەو مامەلەیهی کە لەگەڵ خوادا کردووتانە، دڵ خوش بن، دواوی نو (٩) سیفەت لەو برۆادارانە هەڵدەدا، کە بریتین لە سیفەتەکانی: تەوبەکردن و بەنداییەتی بۆ خوا کردن، ستایشی خوا کردن، وە گەرپان بە زەوی خوادا، وە پکەو وە بردن، وە کەرنووش بردن، وە فەرمان بە چاکە، وە رێگا گرتن لە خراپە، وە پاراستنی سنوورەکانی خوا، وە دەشفەرموی: موژدە بدە بەو برۆادارانە کە خاوەنی ئەو سیفەتەن، چونکە کەسانیک خاوەنی ئەو سیفەتەن بن، دەتوانن ئەو جوړە مامەلەیهی لەگەڵ خوادا بکەن، کە سەرو مائیان لە پیناوی خوادا ببەخشن، وە لە بەرانبەرشدا خوا بەهەشتیان بدات.

دەرسی یازدەبەم: لە نایەتی (١١٣ تا ١١٦) دەگریته خۆی، واتە: چوار (٤) نایەت،

خوای سُبْحَانَكَ لەو چوار نایەتەدا باسی مەسەلەیهکی گەرم دەکات، ئەویش ئەوەیە کە نە پیغەمبەری خوا ﷺ، وە نە برۆادارانیش، بۆیان نیە، داواي لێبوردن لە خوا بکەن، بۆ هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان، ئەگەر خەزم و نیزیکیشیان بن، داواي ئەوەی کە بۆیان دەرکەوتووە: ئەوانە خاوەنی دۆزەخن، واتە: داواي ئەوەی کە بە کافری دەمرن، کەس بۆی نیە بۆ خەزیمکی کافری بپارێتەووە خوا لێی خوش بێ، چونکە ئەوە قسەیهکەو جی ناگرێ، پێشینانیش دەئێن: (قسەیهک بکە جی بگرێ، ربه بپۆه سەربگرێ)، ئەوە قسەیهکە جی ناگرێ.

دواي خاوی پەرۆردگار وەك جوړیک لە عوزر هینانەووە بۆ ئیبراهیم، کە کاتی خۆی ئیبراهیمیش داواي لێبوردنی لە خوا کرد بۆ بابی، دەفەرموی: داواي لێبوردن کردنی ئیبراهیم بۆ بابی (ئازەر) هەر لەبەر ئەوە بوو، کە پێشتر بەئینی پێداوو، بەلام داواي ئەوەی بۆی دەرکەوت: دۆزمنی خوایه، بەرپائەتی لێکردو دووری لێکرد، وە بێگومان ئیبراهیمیش پیاویکی زۆر بە پەحم و زۆر هیدیی و هیمن بوو، زۆر بە پەرۆش بوو، لێردا خاوی میهرمان جوړیک لە پاساودانەووە، بۆ هەلۆیستەکە ی ئیبراهیم دەخاتە ڕوو.

ئُنْجَا خَوَا ﷺ : كەسێك لە مسوولمانان نەیزانییو، بۆ خزمێکی كافری پاراییتەوه، ئەوه دمخاتە پروو دمفەرموی: خوا هیچ گۆمەلیك گومرا ناكات، واتە: بە گومرا لە قەڵەمیان نادات، تاكو ئەو میان بۆ پروو نەكاتەوه، كە دەبی پاریزی لیكەن، پێشتر كە خوا بۆی پروو نەكردوونەوه كە: دروست نیه، بۆ خزم كەسی كافرتان بپارێنەوهو، داواي لیبورەنیان بۆ لە خوا بكەن، بۆیە گوناھبار نەبوون.

پاشان رایدەگەییەنێ كە هەرچی موڵکی ئاسمانەكان و زەوییه، هی خوایه، خوا دەژیینی و دەمرینی، وه جگە لە خوا، دۆست و پشتوان و یارمەتیدەریکی دیکەتان نیه.

دەرسی شازدەبەم: لە ئایەتی (١١٧ تا ١١٩) دەگریتە خوێ، واتە: سێ (٣) ئایەت،

خَوَا ﷺ لەو (٣) ئایەتەدا باسی ئەوه دەكات، كە لە پیغەمبەری خوێ ﷺ، وه لە كوچكەران و پشتیوانان كە شوینی كەوتوون، لە پۆژی سەغڵەتییدا، {كە مەبەست پیی جەنگی تەبووكە} خوا لە كەم و كورپیەكانیان خۆش بوو، وه تەوبەیی لی قبول كردوون، داواي ئەوهی كە نیزیك بوو دلی هەندیکیان لابەت، وەزەكە زەحمەت بوو، بەلام خوا لەگەڵیان میهرەبان و بە بەزەمییه.

هەروەها بەتایبەتی لەو سێ نەفەرە كە بریار لەبارمیانهوه دواخرا بوو، وهك

خَوَا ﷺ لەبارمیانهوه دمفەرموی: ﴿وَأَخْرُوتُ مُرْجُونَ لَأَمْرِ اللَّهِ ﷻ﴾ التوبة، ئەو سێیهش خواي بەخشندە لییان خۆش بوو، كە (كەعبی كوری مالیك، و مەپارەیی كوری رەبیع، و هیلالی كوری ئومەمییه) بوون، ئەو سێ هاوێلە كە داوی بەسەرھاتەكەیان بە تەفصیل دینین، ئەوانە بەبی پاساو دواكەوتن لە جەنگی تەبووك، بەلام درۆشیان لەگەڵ پیغەمبەردا ﷺ نەكرد، چوونە خزمەتی و گوتیان: ئەهی پیغەمبەری خوا ﷺ! ئیمە هیچ پاساومان نەبوو، بەلام ئیسراھەتمان پێخۆش بوو، نەهاتین بۆ ئەو جەنگە، ئیدی ئەویش فەرمووی: مادام راستان كرد، برۆن تاكو خواي دادگەر لەبارمومتانەوه بریار دەدا، ئیدی ئەوان پەنج (٥٠) شەوو پۆژ، دوا خران، داوی خواي كارزان ئەم ئایەتە نارە خوارو تەوبەیی لی قبول كردن، كە ئەوه خۆشتەین پۆژ بوو لە ژیاناندا.

دوایی خوای پەرورەدگار دمه‌رموئ: ئەوان بیگومان دنیایان لئ وەتەنگ هاتو، نەفسی خوشیانیان لئ وەتەنگ هاتو، زانیان کە جگە لە خوا هیچ پەنایەکی دیکەیان نیە، ئنجا خوا گەراپەوه سەریان، بۆ ئەوەی ئەوانیش بگەرێنەوه، بیگومان خوا زۆر تەوبە قبوڵکەری بە بەزمیی یە.

لە گۆتایی دا دمه‌رموئ: ئەی ئەوانە ئیمانێتان هێناوه! پارێز لە خوا بکەن و لەگەڵ راستان دابن، یانی: وەك چۆن ئەو سێ نەفەرە راستیان کرد، وە ئەوانی دیکەش کە هاتن واقعیی خۆیان خستە روو، گوتیان: ئاوا بوو ئاوا بوو، ئیوەش بەو شیوە بن، هەول مەدەن بە درۆ و دەله‌سه‌ خۆتان بپەرێنەوه، چونکە درۆ ئەگەر بەسەر بەندەکانی خوادا تێپەرێ، بەدلتیایی بەسەر خوادا تێناپەرێ.

دەرسی حەفەدەیم: کە لە ئایەتی (١٢٠ - ١٢٣)، واتە چوار (٤) ئایەت، پێک دێ،

خوا ﷻ لەو (٤) ئایەتەدا، باسی ئەوه دەکات کە خەڵکی مەدینە، وە ئەو عەرەبە خێڵەکیانە کە لە دەوربەریان، بۆیان نیە لە پیغەمبەری خوا ﷺ بەجێبمێن، وە بۆیان نیە نەفسی خۆیان لە نەفسی پیغەمبەر پێ لە پیشتەر بێ، واتە: مادام ئەهلی ئیمان، دەبێ لە خزمەتی پیغەمبەری خوا ﷻ دابن، بەئکو ببە قەلغان و بەلا گیرپەوه بۆ پیغەمبەر ﷺ، ئنجا باسی ئەوه دەکات کە: هیچ تێنۆتییەک، هیچ ماندووبوونێک، هیچ برسیتییه‌کیان لە رێی خوادا تووش نایە، وە ناچنە هیچ شوینێک کە مایە رِق هەڵسان و توورمیی کافرەکان بێ، وە هیچ زەبرێک لە دوژمن نادەن، مەگەر خوا تبارک و تعالی بەوه، کردەومیەکی باشیان بۆ بنووسی، وە خوا پاداشتی چاکەکاران زایە ناکات.

هەروەها دمه‌رموئ: هیچ مائێک خەرج ناکەن، چ کەم بێ، چ زۆر بێ، چ گچکە بێ، چ گەورە بێ، وە هیچ دۆل و شیوێک نابرن، مەگەر خوا بۆیان دەنووسی، بۆ ئەوهی خوا پاداشتی ئەوهیان بداتەوه کە کردوویانە.

دوایی خوا ﷻ راپدەگەیه‌نی کە برپاداران ناگونجی هەموو تیکرا بچن بۆ جەنگ، بەئکو دەبێ لە هەر گۆمەلێکی زۆر، گۆمەلێکیان بچن، بۆ ئەوهی کە لە دیندا شارمزا بن، یاخود لە هەر گۆمەلێک بەشیکیان بچن، بەلام ئەوانی دیکە بمێنەوه بۆ ئەوهی هەتا ئەوان لە جەنگ دینەوه، ئەوان خەریکی لیکۆلینەوه و

شارەزایی لە قورئاندا بن، وە کاتێک ئەو جەنگاوەرانی گەرانهووە بۆ لایان، لە دین تێیان بگەیەنن، وە ئاگاداریان بکەنەو، بەئکو ئەوانیش وریایی خۆیان وەرگیرن.

پاشان خوا فەرمان بە ئیمانداران دەگاتو، دەفەرموێ: ئەو دوژمنە کافرانی لێتانهووە نیزیکن، لە دژیان بجەنگن، وە با زبیریان پێوە ببینن، وە بشزانن کە خوا لەگەڵ پارێزکاران دایە، گەواڵە: زبیری نواندن لە کاتی جەنگ و جیهاددا، بەرانبەر بە کەسانی کە شەریان لە دژ دەکری، لەگەڵ پارێز لە خوا کردن، دژی یەك نین.

دەرسی هەژدەهەم: لە ئایەتی (١٢٤ تا ١٢٧) دەگریته خۆی، واتە چوار (٤) ئایەت،

خوا ﷻ لەو (٤) ئایەتەدا، دووبارە دیتەووە سەر باری هەندێک لە هەلۆیستی دەغەل و دلتەخۆشەکان، کە کاتێک سوورپەتی کە قورئان دیتە خوار، هەیانە، دەلی: کامەتان بەو ئیمانی زیاد بوو، کوا کە موحەممەد، دەلی: ﴿وَإِذَا تُلِيتَ عَلَيْهِمْ ءَايَتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا﴾ (٢) الأنفال، کامەتان ئیمانی زیاد بوو!! راست ناکات.

بەلام خۆی تەك و پاك دەفەرموێ: ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا فَرَادَتْهُمْ إِيمَانًا

وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾ (١٢٤) التوبة، بەلام ئەوانە ئیمانیان هەیه ئیمانیان پێ زیاد دەبی، بەلام کەسێک ئیمانی هەر نەبی، چی زیاد بی؟ لە هیچی هیچ پەیدا نابی، بەلام شتێک دەگونجی بپێتە شتێکی چاکتر، بەلام کە هیچت نەبی و سفر بی، ئیمانی چی زیاد بی؟!

بۆیە دەفەرموێ: ئەوانە دلیان نەخۆشیی تێدایە، هەر پیسی و نەخۆشیی زیاتر دەچیتە دل و دەروونیانەو، چونکە تاكو ئایەتی دیتە خوار، ئەوانیش کوفری پێ دەگەن، پێشتریش کوفریان بە ئایەتەکانی دیکە کردو، ئنجا هەتا کوفر بە ئایەتەکان زیاتر بکەن، کوفرەکیان خەستەر دەپێتەو، ئنجا دواپیش بە کافری دەمرن.

دوايى خوا ﷺ دىمىرمۇ: ئايا نابىنن: ھەممۇ سائىك جارىك يان دووجار تاقى دىكرىنەو، واتە: نەيىنىيەكانىيان دىردەخرىن، عەيبو كەمۇ كورپىيان دىردەكەو، ھەلۋىستە سەرشۆرەكانىيان كە پەنھانىيان كىردوون لە خەلەك، خوى پەنھانىيان پەردىيان لەسەر لادەدا، كەچى لەگەل ئەوئەشدا، ناشگۆرىن و پەندىش وەرنەگىر!

ئىجا جارىكى دىكەش خوا دىمىرمۇ: كاتىك سوورمىك دىتە خوار، ھەندىك تەماشى يەككى دىكەن، ئايا كەس ناتانىبىن؟ ئەگەر كەس نەيانبىن، دەرپون، بۇ ئەوئەو گويىيان لەو ئايەتەنە نەبى، خوا دىمىرمۇ: خوا دلىيان لادەدا، لەبەرئەوئەو كە كۆمەللىكى نەزان و نا تىگەشتوون.

دەرسى نۆزدەبەم كۆتايى: ئايەتەكانى (۱۲۸ و ۱۲۹) دىگرىتە خوى، واتە: دوو

(۲) ئايەت، خوا ﷺ لەو (۲) ئايەتەدا ئىمانداران دىدوئىن، ياخود مۇقايەتى دىدوئىن بەگىشتى، دىمىرمۇ: لە خۇتان پىغەمبەرىكتان بۇ ھات، پەوانەكراوئىكتان بۇ ھات، (مۇھەممەد ﷺ) كە ھەر شتىك مايەى نەرحەتىي ئىيۇبىيە، ئەو زۆرى پىناخۇشەو لەسەر دلى قورسە، وە زۆر سوورە لەسەر ئەوئەو سوودتان پى بگەيەنى، وە بەرانبەر بە بىرودارانىش زۆر مېھرىبان و بە بەزەيى يە.

ئىجا بە پىغەمبەرى خاتەم دىمىرمۇ: ئەگەر ئەوانە پىشتىيان تىكرىدى، پىشتىيان ھەلەكەت، تۆ بلى: خوام بەسە، بىجگە لەو ھىچ پەرسىتراو نىن، پىشتم بەس بەو بەستەو، وە ئەو خاۋەنى بارمگى مەزەنە.

ئەمە كورتەيەك بوو لە نىۋەرپۇكى ئەم (۱۲۹) ئايەتە، كە لىرەدا دابەشمان كىردوون بۇ نۆزدە (۱۹) دەرس.

دهرسی پهکهم

پیناسه‌ی نهم دمرسه

نهم دمرسه‌مان، شازده (۱۶) ئایهت ده‌گریته خوۍ، ئایهته‌کانی (۱ تا ۱۶)، هه‌لبه‌ته پیشتریش باس‌مان کرد که لهو ئایه‌تانه‌دا خوای کاربه‌جی، به‌رائه‌تو دووری و بی‌زاری خوی و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (موحه‌ممه‌د ﷺ) به‌ران‌به‌ر به‌ هاوبه‌ش دانه‌ره‌کان را‌ده‌گه‌یه‌نی، نهو هاوبه‌ش دانه‌رانه‌ی که په‌یمان‌یان هه‌بووه له‌گه‌ل مسو‌لمان‌اندو، هه‌موو جارێ په‌یمانه‌کان‌یان ده‌شکاندن، وه پی‌وه‌یان پا‌به‌ند نه‌ده‌بوون، وه له‌ په‌نای هه‌بوونی په‌یمان‌دا، زه‌ریان له‌ ئیسلام و مسو‌لمانان د‌دا، وه خوا را‌یده‌گه‌یه‌نی، که هه‌تا چوار مانگ موله‌ته که به‌ ئازادی بی‌ن و بچن، به‌لام د‌وای نهو چوار مانگه، ئیوه له‌ لایه‌ن سوپای ئیسلامه‌وه سه‌نگه‌رتان لی‌ده‌گیری، و نا‌گادار ده‌کری‌نه‌وه که په‌یمان‌تان له‌ نیوان دا نه‌ماوه.

پاشان را‌یده‌گه‌یه‌نی: که پ‌وژی هه‌جی گه‌وره‌تر (الحج‌ الأكبر) له‌ لایه‌ن خواو پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ به‌رائه‌تو دووری له‌ کافرانی په‌یمان شکین و را‌گه‌یه‌ن‌راوه.

د‌وایی خوا ﷺ که‌سانیک که به‌ په‌یمان‌ه‌کان‌یان‌وه پا‌به‌ند بوون و، په‌یمان‌ه‌کان‌یان له‌گه‌ل نه‌ه‌لی ئیسلام دا پاراستوون، هه‌رچه‌ند هاوبه‌ش بو خوا دانه‌رو کافریشن، له‌و بریاره هه‌ل‌داویری و جیا ده‌کاته‌وه، وه فه‌رمان به‌ مسو‌لمانان ده‌کات: ده‌بی هه‌تا کاتی دیاریک‌راو، په‌یمان‌ه‌کان‌یان له‌گه‌ل‌دا ته‌واو بک‌رین.

پاشان خوا را‌یده‌گه‌یه‌نی که د‌وای به‌سه‌رچوونی نهو چوار مانگه {نهو چوار مانگه د‌وایی باسی ده‌که‌ین، که له (۱۰) ی (ذی‌ الحج‌ة) ده‌وه، نه‌وه بیست پ‌وژ، له مانگی

(ذی الحجة)، ئنجا لە سالی تازە (محرم، سفر، ربیع الأول) لە (ربیع الثاني)یش، هەتاكو (۲۰)ی مانگ، كە دەكاتە چوار مانگ { ئەو چوار مانگە مۆلەتە، دواى بەسەرچوونی ئەو چوار مانگە، ئەوجار مسوڵمانان دەستیان كراوێه لە بەرانبەر ئەو هاوبەش دانەرە بى پەیمانانەدا، كە بیانكوژن، بیانگرن، ئابلوو قەیان بدن، مەگەر بگەرێنەوه بۆ لای خوا، وە بێنەوه نیو ئیسلام، ببە ئەهلى نوێژو زەكات.

دواىي خوا ﷺ باسى پەنادانى بابایەكى موشريك و كافر دەكات، كە دەیهوى لە قورئان تیبگات، كە دەبى مسوڵمانان پەناى بدن، با بى گووى لە فەرمايشتى خوا بى، ئنجا ئەگەر ئیمانی هیئا، باشە، ئەگەر ئیمانی نەهیئا، بیگەیهنەوه شوینی خوى، ئەو شوینەى كە لى دلتیا دەبى، كە بى زیان دەبى .

ئنجا خوا باسى ئەوه دەكات كە چۆن دەبى و ناگونجى هاوبەش بۆ خوا دانەرەكان پەیمانان لەگەڵ خواو پیغەمبەردا ﷺ هەبى، لە حالتێكدا كە بە پەیمانەكەیانەوه پابەند نین، بیجگە لەوانەى كە لە لای مزگەوتى حەرام، پەیمانان لەگەڵ بەستراوه، بە پەیمانەكەشیانەوه پابەندن، بۆچی؟

چونكە ئەو كافرانە پەچاوى هیچ خزمایەتییهك، هیچ پەیمانێك ناكەن لەگەڵ مسوڵمانان دا، وە ئایەتەكانى خواشيان بە نرخێكى كەم فرۆشتو، واتە: بە بەرانبەریكى كەم گۆریویانەتەوه.

دواىي خوا پایدەگەیهنى كە ئەگەر ئەوانە گەرانەوه نوێژیان كردو زەكاتیان دا، ئەوه براى ئایینیان، واتە: مسوڵمانان، بەلام ئەگەر هەر لەسەر پەیمان شكینی و تاوانبارى خویان، تانە لیدانى دین، بەردەوام بوون، ئەوه جەنگ لە دژگردنیان پەوايه.

ئنجا خوا ﷺ مسوڵمانان هان دەدات بۆ حیهاد كردن لە دژی كافرانى بى پەیمان، وە بیریان دەخاتەوه كە كاتى خوى ویستوویانە، پیغەمبەر ﷺ شاربەدەر بكەن، و دەریشیان كرد، وە ئەوانیش یەكەم جار دەستپیشخەرى جەنگ بوون، ئەوه بوو كە هاتن بۆ (بەدر) و شەریان بە مسوڵمانان فرۆشت.

پاشان خوا دەفەرموى: ئایا لییان دەترسین؟ خوا شایستەترە لى بترسین، وە دواىي خوا فەرمان بە مسوڵمانان دەكات كە لە دژیان بجەنگن، تاكو خوا بە دەستى

وان سزایان بدات، وہ رپسویان بکات، وہ مسوئمانانیاں بہ سہردا سہریخات، وہ شیفای سینہی پر لہ داخو خہفہتی ہندی لہ برواداران بدات، {دہلین: مہبہست پیئی تیرہی خوزاعہیہ، کہ (بہنی بہکر) کہ ہاوپہیمانی قورہیش بوون، لہ نیو مزگہوتی حہرام دا بیست (۲۰) نہفہریان لہ (خوزاعہ) کوشت، کہ ہاوپہیمانی پیغہمبہر ﷺ بوون}، ئہوانیش دہرفہتیاں دہبی کہ تۆلہی خوئیان بکہنہوہ.

وہ لہ کوئیایی دا خوا بہ نکوولی لیگردنہوہ بہ برواداران، دہفہرموی: ئایا پیئتان وایہ وازتان لی بہیئری، بہرلہوہی خوا بزانی، {واتہ: لہسہر ئہرزی واقع بوئی دہرکہوئی، ئہگہرنا خوا ہر دہزانی} کیئتان تیدہکوئی لہ پیئاوی خوادا، وہ بیجگہ لہ خواو لہ پیغہمبہر ﷺ لہ برواداران، ہیچ کہس ناکاتہ جیی نہیئو رازو نیازی خوئی، ئایا پیئتان وایہ وازتان لی بہیئری، پیش ئہوہ؟ ئہگہر پیئتان وابووبی، دیارہ بہ ہلہدا چوون.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

اعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

﴿ بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُم مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ۖ ﴾ ۱ ﴿ فَسِيحُوا فِي
الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ ﴾ ۲
وَأَذِّنْ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِّنَ
الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ
مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴾ ۳ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُم مِّنَ
الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا لِيَتِهِمْ عَهْدَهُمْ
إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴾ ۴ فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ
حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْضُرُوهُمْ وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ فَإِنْ
تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوْا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ ۵
وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ اتْلُغْهُ
مَأْمَنَهُ، ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ ۶ كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ
عِندَ اللَّهِ وَعِندَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا
اسْتَقَمُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴾ ۷ كَيْفَ وَإِنْ
يُظَاهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ
قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ﴾ ۸ أَشْتَرُوا بِغَايَةِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدَّوْا

عَنْ سَبِيلِهِ^۱ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾ لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً^۲ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَنُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَتَلُوا أَيْمَةَ الْكُفْرِ^۳ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ﴿١٢﴾ أَلَا تَقْنَلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَءُوكُمْ أُولَئِكَ مَرَّةً^۴ أَخَشَوْنَهُمْ فَأَلَّهَ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾ قَتَلُوهُمْ يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْرِجُهُمْ وَيَضْرِبُهُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾ أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِجَةً^۵ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

مانای وشە بە وشە ئایەتەکان

{(خوای بەرزو مەزن دەفەرموی:)} ئەمە (پاگەیانندی) دووری و بێزاریی یە لە خواو پیغەمبەرەکیەوه، بۆ ئەو ھاوبەش دانەرانی پەیماننان لەگەڵیان بەستوه، (بەلام پێوی پابەند نین) ﴿۱﴾ (پێیان بلێن:) چوار مانگ مۆلتەتانه بە زەوی دا بگەرێن (بێن و بچن) وە بزانی و دلتیابن، کە ئیوه دەستاسانکەری خوا نین، وە (بزانی) کە خوا ریسواکەری بێپروایانە ﴿۲﴾ وە (ئەمە) ئاگادارکردنەویە لە خواو پیغەمبەرەکیەوه بۆ خەلکی، لە پۆزی حەجی گەورەتردا، کە خواو پیغەمبەرەکی دوورو بێزارن لە ھاوبەش دانەران، ئنجا (ئەو ھاوبەش دانەران!) ئەگەر بگەرێنەوه بۆ لای خوا، ئەوه باشترە بۆتان، وە ئەگەر پشت هەڵبکەن (و بەردەوام بن لەسەر دژایەتی مسوڵمانان) ئەوه بزانی کە ئیوه دەستاسانکەری خوا نین، وە مۆژدە ئازاریکی بە ئیش بدە بەوانە بێپروان ﴿۳﴾ (ئەو حوکم و بپارە، گشتگیرە) مەگەر بۆ ئەو ھاوبەش (بۆ خوا) دانەرانی کە پەیماننان لەگەڵیان بەستوه، پاشان هیچ کەم و کورتییان لەگەڵتان نەبووه، وە پشتی هیچ کەسیشیان لە دژتان نەگرتوه، ئەوانە تاكو کاتی بۆ دیاریکراویان، پەیمانەکیان لەگەڵ تەواو بکەن، بیگومان خوا پارێزکارانی خوشدەوێن ﴿۴﴾ ئنجا هەر کات (چوار) مانگە (جەنگ تێدا) قەدەغە کراوه (بە مۆلتە دانراوه) کان، تێپەرین، ئەوه لە هەر کوێیەک ھاوبەش (بۆ خوا) دانەرەکانتان لێ هەڵکەوتن، بیانکوژن و بیانگرن، و ئابڵووقەیان بدن، وە لە هەر بۆسەیهکدا بۆیان دابنیشن، ئنجا ئەگەر گەرانهوه بۆ لای خوا، نوێژیان بەرپا کردو، زەکاتیاندا، رێیان بەردەن، بە دلتیایی خوا لێبوردەو بە بەزمیی یە ﴿۵﴾ وە ئەگەر یەکیک لە ھاوبەش دانەران داوای پەنادانی لێکردی، پەنای بدە، تاكو گوێی لە فەرمایشتی خوا بێ، پاشان بیگەیهنەوه شوێنی لێ دلتیا بوونی، ئەو (پەنادان) هەش بەهۆی ئەوه وەیه، کە ئەوانە کۆمەلێکن نازانن (خوا چی فەرمووهو ئایینەکی چۆنە؟) ﴿۶﴾ چۆن دەگونجی ھاوبەش دانەران پەیمانیان لەلای خواو لەلای پیغەمبەرەکی هەبێ، جگە لەوانە لەلای مزگەوتی حەرام پەیماننان لەگەڵیان

بەست، ئەوانە هەتا (لە پەیمانداریی دا) لەگەڵتان راست و ڕێك بن، ئێوەش بە ڕێك و راستیی لەگەڵیان بەردەوام بن، مسۆگەر خوا پارێزگارانێ خۆشەویین ﴿۷﴾ چون چۆنی دەبێ (هاوبەش دانەرەكان پەیمانیان لەلای خواو پیغەمبەرەكەى هەبێ) لە حالىكدا كە ئەگەر بەسەرتاندا زالبین (زەفەرتان پێ بەرن) هیچ خزماتیەتی و پەیمانێك لەبارەتانهوه ڕەچاو ناكەن، بە زاریان ڕازیتان دەكەن، بەلام دڵیان ڕازی نیە، وە زۆربەیان لارپێن ﴿۸﴾ نرخیكى كەمیان بە ئایەتەكانى خوايان كریوە، سەرەنجام لە پێى خوا لایانداوه (و خەلكیشیان لاداوه) بیگومان ئەوهی دەیکەن، خراپترین كردهوهیه ﴿۹﴾ لە (مامەتەیان) لەگەڵ هیچ برۆاداریكدا، هیچ خزمایەتی و پەیمانێك ڕەچاو ناكەن، وە هەر ئەوانن سنوور بەزێن ﴿۱۰﴾ ئنجا هەركات گەرانهوه (بۆ لای خوا) و نوێژیان بەرپا كردو زەكاتیان دا، ئەوه براتانن لە ئاییندا، وە ئایەتەكانیشمان بۆ كۆمەڵێك كە بزانی، ڕوون دەكەینەوه ﴿۱۱﴾ وە ئەگەر پاش پابەندبوونیان سویندەكانى خۆیانیان هەلۆهشاندهوه، وە تانەو تەشەریان لە ئایینەكەتان دا، ئەوه دژی پیشەوایانی كوفر بجهنگن، بەلكو وازیین (لە دژایەتیكردنی ئیسلام) ﴿۱۲﴾ ئایا دژی كۆمەڵێك ناجهنگن كە سویندو (پەیمان)ەكانى خۆیانیان هەلۆهشاندهوه، وە ویستیان پیغەمبەر وەدەربنێن، (وە گردیشیان)، وە ئەوانیش یەكەمجار دەسپیشخەری (جەنگ بوون) لە دژتان، ئایا لێیان دەترسن؟ هەلبەتە ئەگەر برۆادار بن، خوا شایستە تره لێی بترسن ﴿۱۳﴾ (كەواتە:) لە دژیان بجهنگن، با خوا بە دەستتان لە ئازاریان بدات، وە ڕیسوایان دەكات، وە ئێوەیان بەسەردا سەردەخات، وە سینهكانى كۆمەڵێكى ئیمانداریشیان، بەرانبەر ئاسووده دەكات، ﴿۱۴﴾ وە توورەبى پەنگ خواردوووهی دڵەكانیان ناھێلێ، وە هەر كەسیكیش خوا بیەوێ، دەگەرپێتەوه سەرى (لێی دەبوورێ) وە خوا زانای كارزانە ﴿۱۵﴾ یان ئایا (ئەى مسوڵماننە!) پێتان وایە بەرلهوهی خوا ئەوانەتان بزانی كە لە پێى خوادا تێكۆشاوان (لەسەر ئەهرزى واقع دەركەون)، وە جگە لە خوا، جگە لە پیغەمبەرەكەى و، جگە لە برۆادارن، هیچ كەسى دیکەیان نەكردۆتە ڕاز زان (جیگای ڕازو نەینیی) وازتان لێ بهینرێ؟ وە خوا شارمزای ئەوهیه كە دەیکەن، (بەرلهوهی تاقیشتان بكاتەوه) ﴿۱۶﴾.

شیکردنەوێ هەندێك لە وشەكان

(بَرَاءَةٌ): دووری گرتن، حاشا لێکردن، بیزاریی دەربەرین، لە چییەو هاتو؟ (أَصْلُ: الْبَرُّ وَالْبَرَاءُ وَالتَّبَرُّ: التَّفَصِّي مِمَّا يُكْرَهُ مُجَاوِرَتُهُ، وَلِذَلِكَ قِيلَ بَرَأْتُ مِنَ الْمَرَضِ، وَبَرَأْتُ مِنْ فُلَانٍ، وَتَبَرَّأْتُ وَأَبْرَأْتُ مِنْ كَذَا، وَبَرَأْتُ وَرَجُلٌ بَرِيءٌ).

مانای وشەکانی (الْبَرُّ وَالْبَرَاءُ وَالتَّبَرُّ) لە رێشەدا بریتییە لە خو دوورگرتن لە شتێک کە پێت ناخۆش بێ، لێت نێزیک بێ، هەر بۆیەش گوتراوە: (بَرَأْتُ مِنَ الْمَرَضِ)، لەو نەخۆشییە چاک بوومە، واتە: خووم لە نەخۆشییە کە دوور گرت، یان نەخۆشییە کە لێم دوورکەوتەو، (بَرَأْتُ مِنْ فُلَانٍ)، لە فلانە کەس بەریی بووم، لە گوردیشدا بەکاری دێنین، واتە: لێی دوورم، حاشام لێکرد، هەروەها (تَبَرَّأْتُ وَأَبْرَأْتُ)، دوورییم لە فلان کەس کرد، یانی: دوورم خستەو، لە شتێک، واتە: ئەو نەفەرەم لەو تۆمەتە، یاخود لەو تاوانە دوور خستەو، (وَرَجُلٌ بَرِيءٌ)، واتە: پیاویک کە دووربێ لە تۆمەتێک کە بۆی کراوە.

(عَهْدٌ): واتە: پەیمانان لەگەڵ بەستوون، (الْعَهْدُ: حِفْظُ الشَّيْءِ وَمُرَاعَاتُهُ حَالاً بَعْدَ حَالٍ، وَسُمِّيَ الْمُوْتَقُّ الَّذِي يَكْرُمُ مُرَاعَاتَهُ عَهْدًا).

واتە: (عَهْدٌ) بریتییە لەوێ پەیمانێک بکە، ئاگات لێی بێ جار لە دوا جار، وە ئەو پەیمانە کە داگوکیی لەسەر دەکری بە: (عَهْدٌ) ناونراوە.

(فَسِيحُوا): (السَّاحَةُ: الْمَكَانُ الْوَاسِعُ) وشە (سَاحَةٌ): بریتییە لە شوێنێکی فراوان، (السَّائِحُ: الْمَاءُ الدَّائِمُ الْجَرِي فِي سَاحَةٍ، وَسَاحَ فُلَانٌ فِي الْأَرْضِ مَرًّا السَّائِحُ)، (سَاحَةٌ)، واتە: شوێنێکی فراوان، (سَائِحٌ)، بە ئاویک دەگوترێ کە لە دەشتیکەو بپو، وە دەگوترێ: (سَاحَ فُلَانٌ فِي الْأَرْضِ).

واتە: وەك چوون ئاو دەپو، ئەویدا، ئەویش ئاوا پوشت.

(وَأَذِّنْ) : (إِعْلَامٌ، أَدْنُهُ: أَعْلَمُهُ)، واته: ئاگادار کردنه‌وه، که‌واته: (أَذَانٌ): یانی ئاگادار کردنه‌وه‌ی مسوئلمانان، (أَدْنُهُ)، واته: ئاگاداری کرده‌وه.

(وَبَشِّرِ): (البَشِيرُ: هُوَ الْمُبَشِّر) واته: دَلْخَوْشْکەر یان مژده‌ده‌ر، ده‌گوتری: (وَأَبَشَرْتُ الرَّجُلَ وَبَشَرْتُهُ: أَخْبَرْتُهُ بِسَارٍّ فَانْبَسَطَتْ بَشْرَةٌ وَجْهَهُ) ئە‌گەر هه‌والیکی خوشت به‌که‌سیکدا که‌رووی بگه‌شیته‌وه‌و رووی خوشتی، ده‌ئیی: (بَشَرْتُهُ) بۆچی؟ چونکه هه‌والیکت پێداوه ده‌مو چاوی گه‌شاوته‌وه.

(لَمْ يَنْقُصْكُمْ شَيْئًا): واته: هه‌چیان لێ که‌م نه‌کردوون، واته: هه‌چ که‌مو کورتییان نه‌بوو له‌ په‌یماندارییان له‌گه‌ژتاندا، ده‌ئیی: (النَّقْصُ: الْخُسْرَانُ فِي الْحَظِّ، وَالنَّقْصَانُ الْمَصْدَرُ، وَنَقَصْتُهُ فَهُوَ مَنْقُوصٌ)، (نَقْصٌ)، بریتیه له‌وه‌ی که‌ له‌ پشکی که‌سیک، له‌ به‌شی که‌سیک که‌م بکریته‌وه، وه (نَقْصَانٌ)، چاوگه، (وَنَقَصْتُهُ فَهُوَ مَنْقُوصٌ)، که‌ممه‌ کرده‌وه (مَنْقُوصٌ)، واته: شتیک لێی که‌م کرابیته‌وه.

(وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا): واته: پشتگیری که‌سیان نه‌کردوه له‌ دژی ئێوه، ده‌ئیی: (ظَاهَرَهُ: عَاوَنَهُ، تَظَاهَرَا: تَعَاوَنَا)، (ظَاهَرَهُ)، واته: هاوکاری کرد، پشتی گرت، (تَظَاهَرَا)، واته: ئە‌و دووانه‌ پشتی یه‌کدییان گرت، هاوکاری یه‌کدی بوون.

(مُدَّتِهِمْ): واته: ئە‌و ماوه‌یه‌ی که‌ بۆیان دیاری کراوه، (أَصْلُ الْمَدِّ: الْجَرْ، وَمِنْهُ الْمُدَّةُ لِلْوَقْتِ الْمُمْتَدِّ، وَمُدَّةُ الْجَرْحِ)، وشه‌ی: (مُدَّ)، له‌ ریشه‌وه له‌ (مَدَّ) ده‌و هاتوه، ئە‌وه‌یش به‌ مانای ڕاکیشانی شتیک دی، هه‌ر بۆیه به‌ ماوه‌یه‌ک له‌ کات گوتراوه: (مُدَّةً)، چونکه کاته‌که به‌رده‌وامه‌و ڕاده‌گیشتی، هه‌روه‌ها ئە‌و کی‌م زووخواوه‌ی که‌ له‌ به‌دمن دهرده‌چی، پێی ده‌گوتری: (مُدَّةً)، چونکه به‌رده‌وام ده‌بی.

(أَنْسَلَخَ): واتە: بەسەرچوون و ڕا بردن، ئایا ئەووە لە جی یەووە هاتووە؟

(السَّلَخُ: نَزَعَ جِلْدَ الْحَيَوَانِ، وَسَلَخَ الشَّهْرُ وَأَنْسَلَخَ)، (سَلَخَ)، بریتییە لە کەوڵ کردن، دارپینی پیستی ئاژەل، (سَلَخَهُ)، واتە: لە کەوڵەکە ی دەریهێناوە، کەوڵەکە ی لێ جیاکردووە، بۆیە ئەووەو گوتراوە: (سَلَخَ الشَّهْرُ وَأَنْسَلَخَ)، واتە: مانگە کە تیپەپری و ڕۆیشت.

(الْحَرَمُ): کوێ (حَرَامٌ)، (حَرَامٌ)، واتە: قەدەغە، مانگە حەرەمەکان کە (ذو القعدة، ذو الحجة، محرم، رجب)ن، حیان ئەو چوار مانگە کە وەك مۆلەت درابوون بە کافرەکان ئەوانە ی پەیمانیا ن هەبوو.

ئەجا ئایا بۆچی پێیان گوتراوە: (الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ)، چونکە ئەو مانگانەدا قەدەغە بوو، مسوڵمانان جەنگ لە دژی کافرەکان بکەن، وە کاتی خوێشی لە نیو عەرەبەکاندا لە چوار مانگە حەرەمەکاندا، قەدەغە بوو، پێکەووە شەر بکەن.

(الْحُرْمَةُ: مَا لَا يَحِلُّ انْتِهَاكُهُ، وَالْحَرَامُ: الْمَمْنُوعُ)، (حُرْمَةٌ) هەر شتێکە کە قەدەغە بێ دەستدریژی بکریتە سەر و بشکێنێ، وە (حرام)، واتە: قەدەغە.

(وَأَحْصَرُوهُمْ): واتە: ئابڵووقەیان بدن، یاخود تەنگیان پێ هەلجێن، یاخود ڕێیان لێ تەنگ بکەنەو، (الْحَصْرُ: التَّضْيِيقُ)، تەنگ پێ هەلجێن.

(وَأَخَذُوهُمْ): بیانگرن، (الْأَخَذُ: حَوْزُ شَيْءٍ وَتَحْصِيلُهُ، الْأَخِيذُ: الْأَسِيرُ، وَكَانَ لَكَ الْمَأْخُذُ).

(أَخَذَ)، بریتییە لە شتێک بەیخەیه ژێر ڕکێفی خوێتەو، وە پەیدا ی بکە ی، بۆیە بە دیل گوتراوە: (أَخِيذَ)، هەر وەها گوتراوە: (مَأْخُذَ)، (أَخِيذَ وَمَأْخُذَ)، یانی (آسیر)، دیل، چونکە دەگیرێ.

(مَرَّصِدٍ) : واتە: گەمینگە، یان بۆسە، ئەو شوینەى گە ئینسان لەوێوە چاودێری گەسێک دەگات، چاودێری دوژمنێک دەگات، (الرَّصَدُ: الاستعداد للترقب، والمرصد: موضع الرصد، كذا لك والمرصاد)، (رصد)، بریتىە لە ئامادهی هەبوون بۆ چاودێری كردن، (مرصد ومرصاد) یش، هەردووکیان بە مانای شوینی چاودێری لیوێه كردن.

(فَخَلَوْا سَبِيلَهُمْ) : واتە: پێیان بەربەدن، (الْخَلَاءُ: المکانُ الَّذِي لَا سَاتِرَ فِيهِ، وَخَلَيْتُ فُلَانًا: تَرَكْتُهُ فِي خَلَاءٍ).

(خَلَاءٌ)، واتە: شوینیکی چۆل، گە هیچ شتیکی لی نیە دایپۆشی، دیواریکی نەبی، بۆیە، دەگوتری: (خَلَيْتُ فُلَانًا)، واتە: بەرم هەلدا شوینیکی، گە هیچ شتیکی نەبی دایپۆشی.

(أَسْتَجَارَكَ) : واتە: داوای پەنادانی لیکردی، (اسْتَجَرْتُهُ فَأَجَارَنِي، وَالْجَارُ: مَنْ يَقْرُبَ مَسْكَنَهُ مِنْكَ).

واتە: داوای پەنادانم لیکرد، ئەویش پەنای دام، (جار)، یانی: دراوسی، گەسێک گە لیێت نیزیکە، یاخود شوینەگەى لە شوینتەوه نیزیکە، ئنجا (استَجَارَنِي)، واتە: داوای لیکردم، لیێم نیزیک بی، لە پەنام دابی.

(مَأْمَنُهُ) : (الْمَنْزِلُ الَّذِي فِيهِ أَمْنُهُ)، واتە: شوینی دلتیایی.

(أَمْنٌ) واتە: دلتیایی، (مَأْمَنٌ)، واتە: ئەو شوینەى گە ئینسان لی دلتیا دەبی، (أَصْلُ الْأَمْنِ: طُمَأْنِينَةُ النَّفْسِ وَزَوَالُ الْخَوْفِ) لە ریشەدا (أَمْنٌ) یانی: دلتیایی، وه (مَأْمَنٌ) شوینیکی (أَمْنٌ) ی هەبی، واتە: نەفس تییدا ئارام بگری، وه ترسی نەبی.

(لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ) : (رَقَبْتُهُ: حَفَظْتُهُ وَالرَّقِيبُ: الْحَافِظُ).

وشەى (رَقَبَتُهُ): واتە: پاراستم، وه چاودێریم کرد، (رَقِيب). واتە: پارێزەر،
(لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ)، واتە: تێتان دا ڕەچاو ناکەن، پارێزگاری هێچ خزمایەتیى و
پەیمانێک لەگەڵ ئێوهدا ناکەن.

(الْأَل): (الْأَل: كُلُّ حَالَةٍ ظَاهِرَةٍ مِنْ عَهْدٍ وَحَلْفٍ وَقَرَابَةٍ).

(الْإِل) هەر حالەتیکی ئاشکرایە لە پەیمانێک گە بە سویندەوه وەرگیرا بێ،
وهك خزمایەتیى، بەلام زیاتر بە مانای خزمایەتیى و نیزیکیى دى.

(ذِمَّةٌ): (الذِّمَامُ: مَا يُدَمُّ الرَّجُلُ عَلَى إِضَاعَتِهِ مِنْ عَهْدٍ، وَكَذَلِكَ الذِّمَّةُ وَالْمَذِمَّةُ
وَالْمَذِمَّةُ).

وشەى (ذِمَام)، شتیکە گە پیاو بەهۆی زایە گردنیەوه، سەرزەنشت بکری،
هەروەها (ذِمَّة، وَمَذِمَّة، وَمَذِمَّة)، هەر سیکیان بەمانای ئەوه دین، واتە: ئەوهیە
کاتیکی ئینسان زایە بکات، لەسەرى سەرزەنشت دەکری، گە بریتیە لە پەیمان و
بەلێن.

(نَكَثُوا): واتە: هەڵیانوه‌شاندەوه، (النَّكْثُ: نَكْثُ الْأَكْسِيَةِ وَالْعَزْلِ، قَرِيبٌ مِنَ
النَّقْضِ وَاسْتَعْيِرَ لِنَقْضِ الْعَهْدِ).

وشەى (نَكْث)، ئەوهیە گە پۆشاکیک شى بکریتەوهو هەڵبوه‌شێنریتەوه،
یاخود ریسیک بکریتەوه بە خوریى، دەلی: (النَّقْضُ: النُّكْثُ)، (نَكْث) لە
(نَقْض) وه نیزیکی، (نَقْض) بە مانای هەڵوه‌شاندنەوهی، بۆیە وشەى: (نَكْث)،
خوازاووتەوه بۆ هەڵوه‌شاندنەوهی پەیمان.

(وَطَعْنُوا): (الطَّعْنُ: الضَّرْبُ بِالرُّمْحِ وَبِالْقُرْنِ وَاسْتَعْيِرَ لِلْوَقِيعَةِ).

وشەى (طَعْن): بریتیە لەوه گە بە ڕم، یان بە قوچ لە شتیک بدەى، وه
خوازاووتەوه بۆ ئەوه گە گەسیک زەمى گەسیک بکات، قسەى پى بلى، تانەو
تەشەرى لییدا.

(وَهَكُمُوا): واتە: ویستیان، (الْهَمُّ: مَا هَمَمْتَ بِهِ فِي نَفْسِكَ، وَأَهَمَّنِي كَذَا، أَيِ حَمَلَنِي عَلَى أَنْ أَهَمَّ بِهِ).

(هَم)، ئەوێه کە لە دەروونی خۆتا دەرئەوێ ئەنجامی بدە، دەگوترێ: (أَهَمَّنِي كَذَا)، واتە: وای لێکردم کە خەمی لێبخۆم و گەرنگی پێ بدەم و مشووری لێ بخۆم.

(وَيُخْزِهِمْ): واتە: زەبوونیان دەکات، پێسوایان دەکات، دەئێ: (خَزِيَ الرَّجُلُ: لِحَقِّهِ انْكَسَارٌ، إِمَّا مِنْ نَفْسِهِ أَوْ مِنْ غَيْرِهِ).

کە دەگوترێ: (خَزِيَ الرَّجُلُ)، پیاوێکە زەبوونی بەسەر داها، واتە: تەریق بوو، بە خۆدا شکایەوه، یاخود پێسو بوو.

ئەجا یان لە زاتی خۆیدا تەریق دەبێتەوه و شەرم دەکات، یاخود کەسێک شتیکی لەگەڵ بکات، بێتە مایە تەریق بوونەوهی.

(وَيَشْفِ صُدُورَ): (الشِّفَاءُ مِنَ الْمَرَضِ: مُوَافَاةُ شِفَاءِ السَّلَامَةِ وَصَارَ اسْمًا لِلْبُرَى). (شِفَاءً)، بۆ پێی گوتراوه: (شِفَاءً)؟

(الشِّفَاءُ مِنَ الْمَرَضِ)، واتە: چاکبوونەوه لە نەخۆشی، یانی: چوونە سەر قەرەغی سەلامەتی و ساغی، چونکە (شِفَاءً)، یانی: قەرەغ (شِفَاءً)، لەووه هاتوه، (مُوَافَاةُ السَّلَامَةِ)، چوونە سەر گەناری سەلامەتی، دواپی گراوه بە ناو بۆ چاکبوونەوه لە نەخۆشی.

(غَيْظٌ): (الغَيْظُ: أَشَدُّ الْغَضَبِ)، واتە: توورپیهکی توند.

(التَّغْيِظُ: إِظْهَارُ الْغَيْظِ) (تَغْيِظٌ) یانی: دەرخیستی توورپیهکی زۆر، (وَهُوَ الْحَرَارَةُ الَّتِي يَجِدُهَا الْإِنْسَانُ مِنْ قَوْرَانِ دَمٍ قَلْبِهِ) ئەویش بریتیە لەو گەرمایە کە ئێنسان لە دەروونیدا هەستی پێ دەکات، بەهۆیەوه کە خۆینی گەرم دادی.

(وَلِجَۃً): (الْوُلُوجُ: الدُّخُولُ فِي مَضِيقٍ).

دہئ: (وَلِجَۃً): ئہومیہ کہ شتیک بخہیہ نیو شتیکی تہسک و تہنگہ بہر مودہ
(الْوَلِیجَۃُ: کُلِّ مَا یَتَّخِذُهُ الْإِنْسَانُ مُعْتَمِداً عَلَیْهِ، وَلَیْسَ مِنْ أَهْلِیْهِ)، (وَلِیجَۃً)،
ہہر کہسیکہ، ہہر شتیکہ کہ مروف پشتی پی بہستی، بہ لام لہ خوی
نہبی، واتہ: بیکاتہ جیگای رازو نیازی خوی، بیئہودی کہ لہ خوی بی،
یانی: مسولمانان کہسیک بکہنہ جیگای رازو نیازی خویان لہ کافران، ئہودہ
با دلنیابن کہ کردوویانہ بہ (وَلِیجَۃً).

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

هۆی هاتنه خوارموی ئایەتەکان

بۆ هۆی هاتنه خوارموی ئەو ئایەتەى كە دەفەرموی: ﴿ قَتَلُوهُمْ يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصَرِّكُمُ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ﴾ (١٤) ئەم شوێنە واره هاتوه:

﴿ عَنْ قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: ذُكِرَ لَنَا أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ، نَزَلَتْ فِي خُرَاعَةٍ حِينَ جَعَلُوا يَقْتُلُونَ بَنِي بَكْرٍ بِمَكَّةَ ﴾ { أَخْرَجَهُ السَّيُوطِيُّ فِي (الْبَابِ) وَنَسَبَهُ لِأَبِي الشَّيْخِ، وَقَالَ مَوْلًى الْإِسْتِيعَابِ فِي بَيَانِ الْأَسْبَابِ، ج ٢، ص ٢٦٦، ضَعِيفٌ }.

واته: قەتادە خوا لێی رازی بێ، دەلی: بۆمان باسکراوه، كە ئەم ئایەتە لەبارەى هۆزى خوزاعەوه هاتە خوار، كە هاوێهیمانی پێغەمبەر ﷺ بوون لە صولحی حودەیبییەدا، خوزاعە بوونە هاوێهیمانی پێغەمبەرى خوا ﷺ، بەنو بەگریش بوونە هاوێهیمانی قورەیش، ئنجا پێش فەتخى مەككە، بەنو بەكر هەلیان كوتایە سەر خوزاعەو بیست (٢٠) كەسیان لە مزگەوتى حەرام دا لێ كوشتن.

بەنو بەكر هاوێهیمانی قورەیش بوون، بە پشتی ئەوان ئەمەیان كرد، خوزاعەش هاوێهیمانی پێغەمبەرى خوا ﷺ بوون، ئنجا عەمرى كورى سالم كە سەرۆكى هۆزى خوزاعە بوو، هات بۆ مەدینە، چەند شیعیركى خۆیندەوه، واتەكەیان ئەومیه:

كە من داوا دەكەم لە تۆى هاوێهیمانم ئەى موحەممەد! هاوێهیمانەكانى قورەیش بیست (٢٠) كەسیان لە ئێمە گوشت بە ستم، هاتووم كە تۆش بەرگریمان لێ بكەى.

پێغەمبەر ﷺ بەس ئەوەندەى فەرموو: { نُصِرْتَ يَا عَمْرُو بْنُ سَالِمٍ }.

واته: ئەى عەمرى كورى سالم سەرخرای، یانى: تۆلەت دەكریتەوه.

ئىنجا لە فەتەجى مەككەدا پېغەمبەر ﷺ مۆلەتى دا كە خوازاعە بە ئەندازەى
ئەوہى كە بەنو بەكر لىيان كوشتبوون، بيانكوژنەوہ، ھەندىك گوتوويانە: ئەوہ
كە خوا دمفەرموى: { لە دژيان بجەنگن، خوا بە دەستى ئىوہ ئازاريان دەداو
زەبوونيان دەكات، وە ئىوحيان بەسەردا سەردەخا، وە سىنەى كۆمەللىكى برپوادارىشى
پى شىفا دەدا { مەبەست پى ھۆزى خوزاعەيە، كە تۆلەى خويان لە (بەنى بەكر)
بەكەنەوہ.

بەلام من ئەمە بە دوور دەزانم، چونكە ئەم ئايەتە دواتر ھاتۆتە خوار، لە سالى
نۆيەم داو فەتەجى مەككەش لە سالى ھەشتەم دابوود، بەلام لەگەلى دىگونجى،
واتە: يەكلىك لە ھىكمەتەكانى جەنگو جىھاد لە دژى ئەھلى كوفر، ئەومىيە كە
ئەگەر زولمىكيان لە خەلكىكى موسولمان كردبى، تۆلەى خويانيان لى
دەكەنەوہو دليان ئاسوودە دەبى.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

مانای گشتی ئایەتەکان

دیاره لهو چهند ئایەتەى سەرمتای سوورمتی (التوبة)دا، که (۱۶) ئایەتن، خوا ﷻ ئیعلانی جەنگ لە دژی سەرجهەم ئەو هاوبەش دانەرانیە دەکات، که پەیمانانیان لەگەڵ مسوڵمانان دا بەستووە، بەلام بە پەیمانەکیانەووە پابەند نەبوون، وە ئەووە زۆر بە ڕوونی لە ئایەتەکانەووە دیاره، ئەگەر بە وردی تەماشایان بکەین.

پیشتر باسمان کرد، که بۆچی ئەم سوورمتە - ئەگەر سوورمتیکی سەر بەخۆ بێ و بەشیک نەبێ لە (الأنفال)، که ئەووەش ڕایەکی زانیانە - ، بۆچی (بسم الله الرحمن الرحيم)ی لە سەرمتادا نەگراوە، یەگسەر خوا ﷻ دەفەر موی: ﴿بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾، شارەزایانی زمانی عەرەبی دەڵێن: ﴿بَرَاءَةٌ﴾، هەوَال (خبرە، (مبتدا)ەکی (هَذِهِ)یە، (هَذِهِ بَرَاءَةٌ)، ئەمە (بَرَاءَةٌ)ە لە خواو پیغەمبەرەکیەووە ﷺ بۆ ئەوانەى که پەیمانان لەگەڵ بەستوون، لە هاوبەش بۆ خوا دانەران.

مانای وشەى: (براءة)، لە گوردیدا بریتییە لە دووری گرتن، حاشا لیکردن، بیزاریی دەربرین.

ئەجا خوا ﷻ هەر ئەوەنیه که (براءة)تیان لێ بکات و بیزارییان لێ دەربری و حاشایان لێ بکات، بەلکو مۆلتیشیان دەدات، وەك دەفەر موی: ﴿فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ﴾، بە زەوی فراواندا بپۆن، ماوەی چوار مانگ، واتە: چوار مانگ مۆلتەتانە بە زەویدا بپۆن، ئەو چوار مانگە بۆ کێ؟ دواى لە مەسەلە گرنگەکاندا زیاتر تیشکی دەخەینە سەر، که ئەو چوار مانگە بۆ ئەوانەى که بەلێنیان هەبوووە، گاتی دیارییکراوی هەبوووە، یاخود بەلێنیان هەبوووە، ماوەکی لە چوار مانگ کەمتر بوووە، یاخود هیچ بەلێنیکیان لەگەڵ برواداران دا نەبوووە، ئەووە لەسەر ڕایەکی دیکە، بەلام ئەوانەى که پەیمانانیان لەگەڵ مسوڵمانان دا هەبوووە چوار مانگ زیاتر بوووە، خوا دەفەر موی: ئەوانە دەبێ ماوەکیان لەگەڵ

تەواو بکری، سائیکە، دوو سائە، هەرچەند بێ، ﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ﴾^۱ وَاَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ ﴿۲﴾، وە بزانی کە ئیوە دەستاسانکەری خوا نین، دەرباز نابن، وە بشزانی کە خوا پێسواکەری کافرانە، زەبوونیان دەکات، یانی: ئەوانەى بیپرۆیان، ئەگەر لە بەرانبەر ئیسلامدا سەنگەر بگرن، شەر بە ئیسلام و مسوڵمانان بفرۆشن، خوا تێکیان دەشکێنێ و زەبوونیان دەکات لە دنیا، وە ئەگەر لە دنیا شادا زەبوونیان نەکات، لە دوا پۆژدا بە سزای خۆی پێسوو زەبوونیان دەکات.

ئەجا خوا ﷻ دەفەرموێ: ﴿وَإِذْ قَالَ اللَّهُ لِمَنْ فِي السَّمَوَاتِ أَنْ أَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ﴾^۳، وە ئەمە پراگەیانندنەو ئاگادارکردنەوێە لە خواو پێغەمبەرە کە یەوە ﷺ بۆ خەڵکی، واتە: بۆ خەڵک بە گشتی، بۆ مەروفاپەتی، لە پۆژی حەجی گەورەتردا (الحج الأكبر) واتە: لە پۆژی حەج دا، زۆربەى زانیان گوتووین: (الحج الأكبر)، واتە: حەجی گەورە، بۆچی؟

چونکە بە (عُمرة)یان گوتووە: (الحج الأصغر)، ئەجا ئایا ئەو پۆژە، ج پۆژێک بوو؟

لەسەر پای هەمە زۆری زانیان، پۆژی سەربرپین (النحر) بوو، واتە: پۆژی (۱۰) ی (ذی الحجة) کە قوربانیی تیدا سەردەمبەردی، هەندیکیش گوتووین: پۆژی (۹) ی (ذی الحجة)، واتە: پۆژی وەستان لە عەرەفە، بەلام ئەو پایە بێهێزە.

ئەجا ئەو ئاگادارکردنەوێە لە خواو پێغەمبەرە کە یەوە ﷺ بۆ خەڵکی، لە پۆژی حەجی گەورەتردا، کە پۆژی (۱۰) ی (ذی الحجة) یەو (یوم النحر) ی پێ دەلێن، پۆژی قوربانیی سەربرپین، ئاگادارکردنەو بە چی؟

﴿إِنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ﴾^۴، کە خواو پێغەمبەرە کە یەوە ﷺ دوورو بێزارن، حاشا دەکەن لە هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان، ئەوانەى کە پەیمانان لە گەڵ مسوڵمانان هەیهو، پابەند نین بە پەیمانەکانیانەو، ﴿فَإِنْ تَبَتُّمْ فَهُوَ خَيْرٌ

لَكُمْ ﴿، ئنجا ئەگەر بگەرێنەوه، ئەوه باشتەرە بۆ ئیوه، واتە: ئەگەر بگەرێنەوه بۆ پابەندیی بە پەیمانەوه، هەروەها بگەرێنەوه بۆ لای خوا.

بەلام وا پێدەچێ ئەمەیان مەبەست پێی ئەو بەی گە: ئەی ھاوبەشدا نەرەکان! ئیوه پێغەمبەر ﷺ و مسوڵمانان دلتیا بکەنەوه، کە متمانەیان پێتان هەبێ، کە ئیوه پابەندن بە پەیمانەکانتانەوه، ئنجا لەمەودوا ئەگەر وا بکەن، ﴿فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾، ئەوه باشتەرە بۆ ئیوه، ﴿وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ﴾، بەلام ئەگەر پشت هەڵبکەن، وەك چۆن هەتا ئیستا پەیمان شکین بوون، لەسەر پەیمان شکینی بەردەوام بن، ﴿فَاعْلَمُوا أَنكُمُ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾، بزانی کە ئیوه دەستاسانکەری خوا نین، وە بە ئازاریکی بە ئیش موژدە بە کافران بدە، واتە: ئەگەر شتێک هەبێ، مایە دڵخۆشیی و موژدەیان بێ، بریتیه لە ئازاری بە ئیش، ئەگەرنا هیچ موژدەو دڵخۆشییهک لە دواوژدا بۆ کافران نیه.

ئنجا خوا ﷻ هەندیک لە ھاوبەش بۆ خوا دانەرەکان، کە پەیمانیان لەگەڵ پێغەمبەر و مسوڵمانان دا هەبووهو، بە پەیمانەکانیانەوه پابەندبوون، هەڵیانداوێری لەو بریارەو، دمهەرموی: ﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾.

یانى: ئەو بریارە گشتگیرە بۆ هەموو لایەك، جگە لەو ھاوبەش بۆ خوا دانەرەنە پەیمانتان لەگەڵ بەستوون، پاشان هیچیان لێ کەم نەکردوونەوه، واتە: لە پابەندیی بە پەیمان لەگەڵ ئیوهدا، هیچ کەم و کورتییان نیه، لە خودی خۆیاندا، ﴿وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا﴾، وە ھاوکاریی راستەوخۆ و ناپراستەوخۆی هیچ کەسی دیکەیان نەکردوه، لە دژی ئیوه، پشتی کەسیان نەگرتوه لە دژی ئیوه، ﴿فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ﴾، ئائەوانە: پەیمانەکیان لەگەڵ تەواو

بکەن، تا کاتی خۆیان، واتە: تا ئەو کاتەی کە بۆیان دیاریی کراوە، سالتیکە، دوو، دمیە... هتد، پەیمانەکانیان لەگەڵ بەرنە سەر، ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾، بیگومان خوا پارێزکارانی خۆش دەوین، کە بەشیک لە پارێزکردن ئەو میە کاتیک ئێنسان بەئێن و پەیمانیدا بە کەسیک، بیاتە سەر، وە بئ تەقواییە، کە ئێنسان پەیمان شکین و بئ بەئین بئ.

ئنجبا خوا باسی دواى بەسەرچوونی ئەو چوار مانگە دەکات، ئەو چوار مانگە کە مۆلتەتەو دانراوە بۆ هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان، ﴿فَإِذَا أَسْلَخَ الْأَشْهُرَ الْحُرُمَ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْصُرُوهُمْ وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ﴾، ئنجبا ئەگەر ئەو چوار مانگە قەدەغە کراوە، {واتە: جەنگ تیدا قەدەغە کراوە} رابردن و تێپەرین، ئەو هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان (واتە: هاوبەش بۆ خوا دانەرە پەیمان شکین و بئ بەئینەکان) لە هەر شوینیک بەر پەلتان کەوتن و وەچنگتان کەوتن، بیانکوژن، بیانگرن، {ئەگەر نەتانکوشتن، بە دیلیان بگرن} وە ئابلووقەیان بدن و تەنگیان پئ هەلبچن، وە لە هەموو کەمیناگەیهک، لە هەموو بۆسەیهک دا بۆیان دابنیشن، ئەگەر لەسەر کوفرو شیرکی خۆیان بەردەوام بوون، کە دیارە ئەم گرتن و کوشتن و ئابلووقەدان و بۆسە بۆ دانانە، سزای بئ بەئینیان و پەیمان شکینیانە، نەک سزای کافربوونیان، دواى دەفەرموی: ﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾، بەلام ئەگەر گەرانهو بۆ لای خواو نوێزیان بەرپا کردو، زەکاتیاندا، رێیان بەربدن، {هەقتان بەسەریانەو نەبئ}، بیگومان خوا لیبوردەى بە بەزەمی یە.

ئنجبا وەک لە مەسەلە گرنگەکاندا باسی دەکەین، توێژەرەوانی قورئان ئەم ئایەتەى ژمای (۵)ی سوورمى (التوبة)یان ناو ناو: (آية السيف)، ئایەتى شمشیر، وە هەندیک لە زانیان بەداخەو گوتوویانە: ئەم ئایەتە، (۱۳۰) ئایەتى نەسخ کردۆتەو، هەیانە گوتوویەتى: (۷۰) ئایەتى نەسخ کردۆتەو!

کە لە راستیدا، نەك (۷۰)و، نەك (۱۳۰)و، نەك ئایەتێك، بەلكو رستهیهكیشی لە قورئانی نەسخ نەكردۆتەوه، وەك دوایی باسی دەكەین، بەلكو ئەم ئایەتە كە ناویان ناوه: ئایەتی شمشیر، كە باسی شمشیر لە قورئاندا هەر نەهاتوه، ئەگەر لە سیافی خۆیدا تەماشای بكەین، لەگەڵ ئایەتەكانی پیشی، وە لەگەڵ ئایەتەكانی دیکە قورئاندا، یەكدی تەواو دەكەن و یەكدی دهبەستەوه، وە هیچ ئیشكال و گریهێكی تێدا نیه، تاكو ئێمه بۆین ئەم ئایەتە بكەینه شمشیرێك و ملی چەندان ئایەتی پێ هەلبێرین، بە ناهەق!

چونكە خوا ﷻ لە سەرئاوه دمه‌رموئ: خواو پیغه‌مبەرەكەى ﷺ رابده‌گه‌یه‌نن كە دووری دگرن، ئەو هاوبەش بو خوا دانەرانی، كە پەیمانان لەگەڵیان هەیه، بەلام دوایی بۆمان دەرده‌كه‌وئ، كە مەبەست ئەوانەیانە كە پەیمانان هەڵدەوه‌شێننه‌وه، بۆچی؟

چونكە دوایی ئەوانەى پابه‌ندبوون بە پەیمانەكانیانەوه، هەڵیان داوێرئ، دمه‌رموئ: ﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾، واتە: ئەو دووری و بێزاری دەربرین و ئیعلانی جەنگە، ئەوانە دەرگرتەوه كە لەسەر پەیمان شكێنی بەردەوام بوون، ئەگەرنا ئەو هاوبەش بو خوا دانەرانی كە پەیمانان لەگەڵیان بەستوه، وە كەم و كورتییان نەبووه لەگەڵتان، وە هاوكاریی هیچ كەسیشیان نەكردوه لە دژتان، ئەوه پێویسته پەیمانەكەیان تا كاتی خۆیان لەگەڵیان تەواو بكەن، بێگومان خوا پارێزكارانی خوشدەوین، ئەوانەى كە پەیمان و بەلێن دمپاریزن.

كەواتە: كە دمه‌رموئ: ﴿فَإِذَا أَسْلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمَ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ﴾، ئەو (آل)ەى سەر ﴿الْمُشْرِكِينَ﴾ (آل)ى (عه‌د، نەك (آل)ى (جنس).

واتە: ئەو موشریکانەى كە بەلێنتان لى وەرگرتن و بەلێنیان شكاندوه، نەك هەرچی هاوبەش بو خوا دانەر، بە پەیمانەكەیان پابه‌ندن، یان پابه‌ند نەبن،

هەموویان وەك یەك حیساب بکړین! خوای دادگەر هەرگیز شتی واینه فەرمووه، وەك به پێی پۆلەتی ئایەتەکانیش دیاره.

پاشان خوا ﷻ دیتە سەر باسی مەسەلەیهکی دیکەو، دەفەرموی: ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ اتْلُغْهُ مَأْمَنَهُ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ﴾

و ئەگەر یەكێك لە هاوبەش دانەران، داوای پەنادانی لە تۆ کرد، داوای نیزیکی لە تۆ کرد، تۆ پەناى بدە، بۆئەوێ گویێ لە فەرموودەى خوا بێ، دوايش بگەیهنەوێ شوێنى دلتیایی خۆی.

واتە: ئەگەر مسوڵمان بوو ئەو بەشە، ئەگەر مسوڵمان نەبوو، هات گویێ گرتو لە ئیسلام تیگەیشیت، تێتان گەیانە، بەلام گوتی: قەناعەتم نەهات، مسوڵمان نابم، بیگەیهنەوێ شوێنى سەلامەتی و دلتیایی خۆی، ئەوێش لەبەر چی؟

﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ﴾، لە سۆنگەى ئەوێ کە نازان، مادام نازان، دروست نیە کە کەسێك جارى دینی خوای لى حالى نەکراو، جەنگی لە دژ بکړی، دمی تیگەیهنړیو، بەرچاوی پوون بکړیتەو، وەك خوا دەفەرموی: ﴿لِيَهْلِكَ مِّنْ هَٰلِكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مِّنْ حَىٰ عَنْ بَيِّنَةٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ (الأنفال: ۴۲)

واتە: تاكو ئەوێ کە دەفەوتی، لەبەر روشنایی دا بڤهوتی، ئەوێش کە دەزی لەبەر روشنایی دا بژی.

ئەجا خوا ﷻ بە پرسیاری کردنی نکوولیی کەرانەو، بەئکو بە جوړیک لە سەر سورمانەو دەفەرموی: ﴿كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِندَ اللَّهِ وَعِندَ رَسُولِهِ﴾، چۆن دمی هاوبەش بو خوا دانەران، پەیمانیان لەلای خوا

هەبێ، وە پەیمانانیان لەلای پێغەمبەرەكەى هەبێ ﷺ {پەیمانێك كە پێیەووە پابەند نین، پەیمانێك كە هەر دەشكێنن}، پەیمانی وا چۆن دەبێ لەگەڵ خواو پێغەمبەرەكەى ﷺ بەستری! كە خاوەنەكەى دواى پەیمانەكە بشكێنێ، حورمەتى نەگرتی؟ خواو پێغەمبەرەكەى ﷺ شایستەى ئەو نین ئەو جوۆرە پەیمانەیان لەگەڵ دا بەستری.

بەلگەمان چیه لەسەر ئەو؟ ﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَمُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾، (هاوبەش بو خوا دانەرەكان بۆیان نیه پەیمانانیان لەلای خواو پێغەمبەرەكەى ﷺ هەبێ)، جگە لەوانەى كە لەلای مزگەوتى حەرەم پەیمانتان لەگەڵ بەستوون، هەتا ئەوان رێك راوەستاو بوون بۆتان (لەسەر ئەو پەیمانە)، ئیوەش لەگەڵیان رێك بوەستن، بێگومان خوا پارێزكارانى خوێش دەوێ.

كەواتە: نابێ هاوبەش بو خوا دانەرانیك و كافرانێك پەیمانانیان هەبێ لەگەڵ خواو پێغەمبەرەكەى ﷺ و لەگەڵ مسوڵماناندا، كە پێوێ پابەند نین، بەلام ئەوانەى كە پابەندن، ئیسلام فەرمان بە مسوڵمانان دەكات: دەبێ چاكتر لە خەلك پابەندن بەو بەلێن و پەیمانانەو.

جارێكى دیکە خواى پەرورەدگار دەفەرموێ (كَيْفَ)، ئەم (كَيْفَ)یە، واتە: چۆن؟

وە ئەو رستەى پێش دووبارە دەبێتەو، یانی: ﴿كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ﴾، چۆن دەبێ هاوبەش بو خوا دانەرەكان بەلێن و پەیمانانیان لەلای خواو پێغەمبەرەكەى ﷺ هەبێ، واتە: بەلێن و پەیمانانیان لەگەڵ برواداراندا هەبێ، بە ناوى خواو پێغەمبەرى خواو ﷺ، بەلێن و پەیمانێك كە پێیەووە پابەند نین، (كَيْفَ) چۆن؟

﴿وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً﴾، خو ئەوانە هەر بەسەرتاندا زال بن، هەر دەرڤەتتان لێ ببینن، پەچاوی هیچ خزمایەتیی و هیچ بەئێن و پەیمانیکتان لەگەڵ ناکەن، با خزمیشتان بن، با بەئێن و پەیمانیشیان لەگەڵتان هەبێ، هەر بۆیان پێک بکەوێ، زەبرتان لێ دەموشین، مادام وابێ، کەسانی ئاوا، پەیمانەکانیان وێ بدەنەو، وە با لە پەنای پەیمانداریتیی و هاوپەیمانیتیدا، زەبرتان لێنەدەن، با لە پشتەو خەنجەری غەدرتان لێ نەدەن، ﴿يَرْضَوْنَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ﴾، بە دل پازیتان دەکەن، بە قسەی شیرین، بە قسەی خوش و بۆش، ﴿وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ﴾، وە دلیان ناپازییە، لە دلدا بوغزو کێنەیان هەیه بەرانبەرتان، بەرانبەر بە ئیسلام ﴿وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ﴾، وە زۆربەشیان لاپڕین، نافەرموێ: هەموویان، چونکە خواى کارزان دادگەرانه حوکم دەکات، ئەک عاتیڤییانە، هەیانە لاپڕێ نەبوو، هەیان بوو کە پێی خوش نەبوو پەیمان شکێنی بکری، بەلام سەرۆک هۆزەگە وای کردو، یاخود هەیان بوو دوایی مسوڵمان بوو، وە هەبوو پابەند بوو.

ئەجا لەسەر خستە رووی کردووە خراپەکانیان بەردەوام دەبێ، دەفەرموێ: ﴿أَشْتَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا﴾، نرخیکى کەمیان بە ئایەتەکانى خوا، کەپو، لە ئەسڵدا نرخ دەدرێ، شت لە بەرانبەرى دا وەردەگیرێ، بەلام خواى زانا لەبارمیانەو دەفەرموێ: ئەوانە ئایەتەکانى خویان کردۆتە شتیکی فرۆشراو، وە نرخیکیان پیکەپو، نرخیکیان لە بەرانبەردا وەرگرتو، ئایەتەکانى خوا، ئەگەر بە هەموو دنیاى بگۆردرێنەو، دنیا هەمووی نرخیکى کەمە، مەبەست ئەو نیه کە ئەگەر بە نرخى زۆریان بفروشن، قەیدى نەکات، یاخود ئەگەر نرخیکى زۆریان پێ بکەن قەیدى نەکات!

مەبەست ئەو نیه کە ئەگەر هەموو دنیاى بەرانبەر دینی خوادا وەرگیری، هەر نرخیکى کەمە.

ئەجا ئایا چۆن ئایەتەکانى خویان بە نرخیکى کەم گۆڕیوتەو؟

دەفەر موی: ﴿ فَصَدَّوْا عَنْ سَبِيلِهِ ﴾، خۆیان لە ڕۆی خوا لایانداده، یاخود خەڵکیان لە ڕۆی خوا لاداده.

﴿ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾، ئەوانە ئەوەی دەیکەن خراپترین کردەویە، واتە: کە خەڵکیان لاداده و خۆشیان لە ڕۆی خوا لایانداده، وە ئایەتەکانیشیان لەبەردەستدا بوون، وەك ئەوەیە کەسێک شتیکی زۆر بە قییمەت و بە نرخێ لە لا بێ، بەلام بیدات بە کەسێک بە نرخیکی کەم و بەهایەکی کەمی لە بەرانبەردا وەرگیری.

دووبارە خوا ﷻ تەئکید دەکاتەوه، دەفەر موی: ﴿ لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلَّا وَلَا ذِمَّةَ ﴾، لە مامەڵەکردنیان لەگەڵ هەر برێواداریکدا، هیچ خزماتییهک، هیچ هاوپیەمانییەک ڕەچاو ناکەن، ئەوەی پێشی بە گشتی فەرمووی، بەلام لێرهەدا دەری دمخات کە لە هەلسوگەوتی تاکیش دا هەروان، لە مامەڵەیان لەگەڵ تاک تاکیشیان دا، خزمایەتی و هاوپیەمانییان لەگەڵ ڕەچاو ناکەن، ﴿ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴾، وە ئا ئەوانە سنوور شکێن و سنوور بەزێن و دەست درێژکاران، بۆیە: ﴿ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ ﴾، هەر کات گەرانهوه بۆ لای خوا، نوێژیان بەرپا کردو، زەکاتیان دا، ئەوه برای ئایینییان، لە دیندا براتان، ﴿ وَنَفَصِلُ الْأَيْتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴾، وە ئایەتەکانی خۆمان ڕوون دەکەینەوه، بۆ کەسانێک کە بزێن، ئەوه لە حالێک دا گەرانهوه و پابەند بوون بە ئیسلامهوه، ﴿ وَإِنْ كَثُرُوا أَتَمْنَهُمْ مِّنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعْنُوا فِي دِينِكُمْ ﴾، بەلام ئەگەر سویندەکانی خۆیانیان، دواى ئەوهی بەئێنیان داوه، هەژوهندانهوه، وە تانەو تەشەریان لە دینی ئێوه داو، عەیبیان لە ئیسلام گرت.

﴿ فَقَاتِلُوا أَمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَنَ لَهُمْ ﴾، لە دژی سەرانی کوفر بجهنگن، چونکه ئەوانه هیچ سویندیکیان نیه، واتە: ئەو بەلین و پەیمانە ی کە دەیدەن و سویندی لەسەر دەخۆن، پابەندی بە بەلینە کەووە ناکەن، پابەندی بە سویندە کەشەووە ناکەن، ﴿ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ﴾، لە دژیان بجهنگن، بەلکو واز بێنن، لەو بئ بەلینی و بئ پەیمانییه.

ئەجا خوای بالادەست مسوڵمانان لە دژی ئەو جوۆرە دوژمنانەیان هان دەدات و تیژیان دەکات، رقیان هەلەدستین بە چەند شتی: دەرمو: ﴿ أَلَا تَقَاتِلُونَ قَوْمًا ﴾ ئایا جەنگ ناکەن لە دژی گوڵمەلێک، لە دژی کەسانی کە ئەو شانەیان لەگەڵ ئیووەدا کردوون:

۱/ ﴿ تَكْفُرُوا أَيْمَنَهُمْ ﴾، سویندەکانی خۆیان هەلەوێشاندووە، واتە: پەیمانەکانیان.

۲/ ﴿ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ ﴾، وە ویستیان پێغەمبەری خوا وەدەر بێن، وە کردیشیان، کە پێغەمبەر ﷺ یان ناچار کرد، مەککە بەجیبهیلی.

۳/ ﴿ وَهُمْ بَدَّوْكُمْ أَوْلَك مَرَّة ﴾، وە ئەوانیش یەکەمجار دەستپیشخەر بوون، دەستیان کرد بە جەنگ لە دژی ئیو، مەبەست پێی جەنگی بەدرە.

کەواتە: بە لای کەمەووە سئ هاندەر و هۆکار هەن، بۆ جەنگ کردن لە دژی ئەو هاوبەش بۆ خوا دانەرە.

دوایی دەرمو: ﴿ اتَّخَشَوْهُمْ ﴾، ئایا چ گوڵسپیکتان لەبەر دەمدا هەیه، تاگو جەنگیان لە دژ نەکەن؟ ئەووە سئ هۆکار هەن، بەلام چ گوڵسپیک هەیه، ئایا لێیان دەترسین؟

﴿ قَالَ أَهَ أَهْ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾، بێگومان خوا شایستەترە کە لێی بترسین، ئەگەر برودار بن، ئەوانە مەترسین و تەنیا لە خوا بترسین.

خوایێك له گۆتایی دا دمه‌رموی: ﴿ قَتَلُوهُمْ يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ
وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ﴾ ۱۴ وَيُذْهِبْ
غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ﴿، له دژیان بجهنگن:

۱/ خوا به دەستی ئیوه سزایان ددهاو ئازاریان ددها، ﴿ يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ ﴾.

۲/ وه پيسواو شهرمه‌زاریان ده‌کات ﴿ وَيُخْزِهِمْ ﴾.

۳/ ﴿ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ ﴾، وه ئیوهمیان به‌سه‌ردا سه‌ر ده‌خات.

۴/ ﴿ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ﴾، وه شیفای سینه‌ی گۆمه‌لیك له
ئیمانداران ده‌دات، كه زۆر خه‌فه‌تو ناسۆریان چۆته‌ دل، به‌رانبه‌ر به‌و كا‌فرانه‌ی
كه ئه‌ه‌لی غه‌درو په‌یمان شكێنی بوون، وه له‌ پشت‌ه‌وه‌ خه‌نجه‌ری ژمه‌راوییان
لێداون، به‌ تابه‌ت له‌ هۆزی خوزاعه‌.

۵/ ﴿ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ﴾، وه ر‌ق و قین و توو‌رمی په‌نگ خواردووی
ده‌روونیان لاده‌بات.

ئه‌وه‌ به‌ نسه‌ت ئیماندارانه‌وه‌، به‌ نسه‌ت كا‌فرانیشه‌وه‌: ﴿ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ
يَشَاءُ ﴾، وه هه‌ر كه‌سه‌یكیش خوا بیه‌وی، تۆبه‌ی لی وهرده‌گریو، ده‌گه‌رپته‌وه‌ سه‌ری و
هیدایه‌تی ده‌دات، ئه‌گه‌ر شایسته‌ بی، ﴿ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾، وه خوا زانی
کاربه‌جیه‌.

له‌ گۆتایی دا دمه‌رموی: ﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ
جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِجَةً ﴾،
یان ئایا پیتان وایه‌ وازتان لی به‌یئری، به‌ر له‌وه‌ی خوا ئه‌وانه‌تان بزانی (بناسی)

کە لە پێناوی خوادا تێکۆشاون، وە جگە لە خواو جگە لە پیغەمبەر مەکی (ﷺ) و جگە لە بر وادارانیش، کەسی دیکەیان نەکردۆتە جیگای رازو نیازو نهیانی خۆیانى لا دابنێو، پشتی پێ ببەستن؟

ئایا پێتان وایە وازتان لێبھێنرێ، تاكو خوا لەسەر ئەرزی واقعی ئەوێ بو دەر نەکەوێ؟

ئەگەر پێتان وایە بەر لەو وازتان لێ دەهێنرێ، خەیاڵ پلاوتان کردو، هەتا خوا تاقیتان نەکاتەو و پاك و پیستان لێ جیا نەکاتەو، لێتان ناگەرێ.

﴿وَاللَّهُ خَيْرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾، وە خوا پیش ئەوێ تاقیتان بکاتەو، شارمزیە بەوێ کە دیکەن، بەلام دەیهوێ تاقیتان بکاتەو، تاكو هیچ کەس بروو بیانووی نەمێنێ، بلی: من وام دمکردو، وا دهچووم، وا دمبووم.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

چەند مەسەلەیه‌کی گەرنگ

هەرچەندە تا راددیه‌ك له مانا گشتیه‌كه‌دا، تیشکی باشمان خستۆته سەر ئایەتەکان، لێبەرئەوه‌ی که سەرنجی تەفسیره‌کان دەدم، زۆر خەفەت دەخۆم^(۱)، هەندێك له توێژەرەوان پەژاو پەحمەتی خۆیان لێ بێ، زۆر سەرگیلانی، ئایەتەکانیان لێکداوێنه‌وه، بە تاییبەت ئایەتی ژمارە (۵)، که ناویان ناوه: ئایەتی شمشیر (آية السيف)، وه بهو ئایەتە شمشیرە! ملی چەندان ئایەتی دیکەیان هەڵبەریوه، وه‌ك دوا‌یی باسی ده‌كەم، که گوتووین: هەرچی ئایەت هەیه له قورئاندا، که تییدا خوا فەرمان ده‌کات به موداراو، چاوپوشیی کردن و، خۆپاگری و بانگه‌وازو ... هتد، ئەو ئایەتە هەموویان دەسپێتەوه! بۆیه له مانا گشتی یەکه‌یدا تا راددیه‌ك شیم کردەوه، بەلام ئیستا له مەسەله گەرنگەکاندا، تیشکی زیاتری ده‌خەینه سەر.

مەسەله‌ی یەكەم: که ده‌فه‌رموی: ﴿بَرَاءَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِّنَ

الْمُشْرِكِينَ﴾.

واته: ئەمە دووری گرتن و بێزاری دەربرینه، له خواو پێغه‌مبەرەکه‌یه‌وه بۆ ئەو هاوبەش بۆ خوا دانەرانی که په‌یمان‌تان له‌گە‌ڵیان دا به‌ستوه.

لێره‌دا ئەم به‌ری بوون و حاشا لێکردنه‌ی خواو پێغه‌مبەرەکه‌ی ﷺ، تاییبەتە به‌و هاوبەش بۆ خوا دانەرانه‌وه که په‌یمان‌یان هەبوون، بەلام به‌ په‌یمانەکانیان‌وه پابه‌ند نه‌بوون، نه‌ك هەموو ئەوانه‌ی په‌یمان‌یان هەبووه، چونکه ئایەتەکانی دواتر، به‌ پروونی ئەوه ده‌گه‌یه‌نن، وه پێشه‌وا‌ی توێژەرەوانی قورئان (الطبري)، پێش هەموویان ئەمە‌ی گوتوه^(۲).

(۱) بۆیه له کاتی مانا لێکداوێنه‌وه گشتیه‌كه‌ش دا، هەندێك جار ده‌چمه‌ نیو ورده‌کارییه‌کانه‌وه هەرچەندە شوێنی خۆیان مەسەله گەرنگەکانه .

(۲) جامع البيان للطبري، ج ۶، ص ۶۶ .

کەواتە: گەڕنگە بزانری، کە لیڤەدا هەرچەندە خۆی دادگەر دەفەر موی: هەموو ئەو هاوبەش بو خۆ دانەرانی کە پەیمانان لەگەڵیان بەستو، بەلام ئیە هەم بەپێی سەروشتی ئیسلام، هەم بەپێی سیاقی ئایەتەکانی دیکە، هەم بە چەندان ئایەتی دیکەش، کە فەرمان دەکەن بە وفاداریی، دەزانین کە خۆی پێغەمبەری خوا ﷺ مۆستەحیلە پەیمان لەگەڵ کەسێکدا هەلبووشیننەو و بە پراشتی لیڤەکان، بێئەوێ کە ئەو پەیمانی شکاندبێ، بێئەوێ هەلبووشیننەو و بە پراشتی دوژمنانە نۆندبێ، واتە: لیڤەدا هەرچەندە خۆی زاناو توانا بە گشتی فەرموویەتی، بەلام بەو سێ بەلگەییە باسما کردن، دەزانین کە ئەو (آل) ی سەر ﴿الْمُشْرِكِينَ﴾ بۆ (عهده، یانی: (المشرکین الناقضین لعهود)، ئەو هاوبەش دانەرانی کە پەیمان شکین، وەک گوتم: بە سیاقی ئایەتەکان دەزانین، وە بە رووی ئیسلام دەزانین، وە بەو کە لە چەندان ئایەتی دیکەدا، خۆی دادگەر فەرمان دەکات بە پابەندیی بە بەلێن و پەیمانەو.

مەسەلە ی دووهم: کە دەفەر موی: ﴿فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَلَمُوا أَنَكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ﴾.

سەرەتا دەپرسین: کە خۆ راستەوخۆ بە هاوبەش دانەرمان دەفەر موی، یان بە پێغەمبەر ﷺ دەفەر موی: پێیان بلێ: ﴿فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ﴾، چوار مانگ بە زەویدا بپۆن، مۆلەتە، وە بشزانن ئێو دەستاسانکەری خوا نین، وە خۆ زەبوونکەرو سەر شۆرکەری بپروایانە.

ئایا ئەم چوار مانگە مۆلەتە، کام چوار مانگانە؟

هەندێ لە توێژەرەوان کە بە بۆچوونی بەندە سەر کێلانە تەماشایان کردو، گوتوویانە: ئەمانە چوار (۴) مانگە حەرامەکانن، واتە: (ذو القعدة، ذو الحجة، محرم) بە دوا یەکدا، وە (رجب) یش کە بە تەنیا یە، بەلام دەلێم: ئەگەر وا بووایە، ئەو کاتە نەیدەکرده چوار مانگ (أربعة أشهر)، چونکە ئەگەر وا بووایە ئەو کاتە (ذوالقعدة) تێپەریو، وە لە (۱۰) ی (ذوالحجة) دەو، واتە: چل (۴۰) رۆژ

لە مانگە حەرەمەکان، تێپەرپووە، پاشان خوای پەرورەردگار دەفەرموێ: دەبی ئەو چوار مانگە بەسەر یەكەووە بن، بەلام لیڤە (لە چوار مانگە حەرەمەکان دا) مانگی (رجب) یەكسەر بە دواى (ذو القعدة، ذو الحجة، محرم) دا نایەت، چەند مانگیكى دیکە دەكەونە نیوانیان.

كەواتە: ناگونجی مەبەست لەو چوار مانگە، چوار مانگە جەنگ تیدا قەدەغەكراوەكان بن، كە گاتی خوێ عادت و نەریتیكى گەلى عەرەب بوو، وە خوای زاناو شارەزا لە قورئان دا باسی كردووە.

هەندىكى دى لە زانایان كە بە وردى تەماشای ئایەتەكەیان كردووە، دەڵێن: بەلكو مەبەست لەو چوار مانگە مۆلتە، چوار مانگە لەو رۆژەووە كە رادەگەیهێنێ: خواو پیغەمبەرى خوا ﷺ دوورن، بەرىن، بیزارن لەو ھاوبەش بۆ خوا دانەرانی كە پەیمانیان هەیهو، بە پەیمانەكانیانەو پابەند نین، كە ئەو رۆژە چ رۆژێك بوو؟ رۆژی (۱۰) ی (ذوالحجة) بوو، لە سالى (۹) ی كوچى دا.

ئنجە لە (۱۰) ی (ذوالحجة) مەو، كە (يوم النحر)ە، رۆژی قوربانى سەربرین، بەئێ: لە (۱۰) ی (ذوالحجة) مەو بیژمێرە، تاكو سەرى مانگ، ئەووە بیست (۲۰) رۆژ، ئەووە بیست (۲۰) لە مانگی (ذوالحجة)، ئنجە مانگی (محرم)، ئنجە (صفر)، ئنجە مانگی (ربیع الأول) هەموویان، ئنجە مانگی (ربیع الثاني) ئەویش لە سەرەتاوە تاكو (۱۰) ی، هەمووی دەكاتە چوار مانگ، بەو شیویمە:

بیست (۲۰) رۆژ لە مانگی (ذوالحجة) لە سالى نۆیەمدا (+) مانگی (محرم)، (+) مانگی (صفر)، (+) (ربیع الأول)، (+) دە (۱۰) رۆژ لە مانگی (ربیع الثاني) لە سالى دهمەم = چوار مانگ، هەمووی دەكاتە چوار مانگ، چونكە (محرم، صفر، ربیع الأول) ئەووە سێ مانگ، ئنجە (۲۰) لە (ذوالحجة) لە سالى نۆیەم، (۱۰) دەش لە (ربیع الثاني) لە سالى دهمەم، ئەووە (۳۰) رۆژ، كەواتە: ئەووە چوار مانگ.

ئنجە ئایا ئەو ھاوبەش بۆ خوا دانەرانی كامەنەن؟

جارى خوا ﷻ تەنیا باسى ئەو ھاوبەش بۆ خوا دانەرانی دەكات، كە ئەگەڵ مسوڵمانان دا ھاوپەیمان بوون :

دەفەر مۆی: ﴿الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾، ئەوانەى كە پەیمانتان لەگەڵ بەستوون، لە ھاوبەش بۆ خوا دانەران.

واتە: باسی جگە لە پەیمان لەگەڵ بەستراواندا ناکات، كەواتە: دەگونجی و زۆریش پێدەچى كە بەس مەبەست پێى ئەوانە بن، كە پەیمانیان ھەبوو لەگەڵ پێغەمبەرى خوا ﷺ، لەگەڵ مسوڵماناندا، بەلام بە پەیمانەكەیانەو پابەند نەبوون، ھەر ئەوانە پەیمانەكانیان وى دەدریتەو، جەنگیان لە دژ دەكرى.

بەلام زۆربەى تۆیژمەردەوانى قورئان گوتووینان: ئەو بەرپاڵەتەو حاشالێكردنە بەرانبەر ھاوبەش بۆ خوا دانەرەكانە بە گشتى!

بەلام من تێبینییم لەسەر ئەو رایە ھەيە، چونكە: لە ھىج ئایەتێكى قورئاندا نەھاتو: خوا ﷻ بە ھەموو كافەرەكان بفرمۆی: چوار مانگ مۆلتەتان دەدم، ئەگەرنا ئیعلانى جەنگم لە دژ كردوون، ھەلبەتە ئەو تۆیژمەردەوانەى قورئان كە وایانگوتو، دەلێن: بەنسبەت ھاوبەش بۆ خوا دانەرەكانەو، لەبەر ئەو مەبوو كە لە نێو دوورگەى عەرەبیدا بوون، بۆ ئەوێ ئەو شوینە بۆ ئىسلام یەكلاپیتەو دەستەلاتى جگە لە ئىسلامى لى نەبى، واتە: ئەو وەك شتێكى ریزپەر بوو، وەك ھالەتێكى ھەلاوێردراو بوو، ئەگەرنا بنجینە لە ئىسلام دا وایە، ئەگەر لایەنێك با مسوڵمانیش نەبن، مادام ئامادەبن لەگەڵ قەوارەى سیاسى ئىسلامیدا لێك تیگەشتن بكن، چ سەرانی بدن، چ لەسەر ئەو پێكبەون كە دژایەتیی قەوارەى ئىسلامى نەكن، لە ھالەتێ بى لایەنى دابن، وەك لە سوورەتى (النساء) دا باس دەكات^(۱)، ئىسلام ھىج ئىشكالێكى لەگەڵیان دا نابى، چ لە نێو بازنەى قەوارى سیاسى ئىسلام دابن، چ لە دەرەوێ بن.

ئنجە ھەرچەندە زۆربەى زۆرى تۆیژمەردەوانى قورئان گوتووینان: ئەو ئیعلانى جەنگە بەرانبەر ھەموو ھاوبەش بۆ خوا دانەرەكان، بەلام من ئەم رایەم بە بەھیز نازانم، بەتایبەتیش كە لە فەرموودەيەكى صەحیحى پێغەمبەردا ھاتو ﷺ كە دەفەر مۆی: ﴿إِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ﴾

{أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْمٍ: (۲۳۰۲۸)، تَعْلِيقُ شَعِيبِ الْأَرْنَؤُوطُ: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقْمٍ: (۲۶۱۴)}.

کە سەرەتا باسی مسوڵمان بوون و، دواوی باسی سەرانه (جزیة) دان و، ئنجبا باسی جەنگ دەگات، کەواتە: ھاوبەش بۆ خوا دانەرانیشت وەك خاوێن کتیبەگان (جوولەگەو نەصرانییەگان) وە وەك هەموو جوۆرەکانی ئەهلی کوفر، ئەوانیش بۆ ئیسلام بانگ دەکری، ئەگەر مسوڵمان بن، باشە، ئەگەر مسوڵمان نەبن، داوی سەرانهیان لێدەکری، کە سەرانه دانیش، بۆ ئیسپاتی ئەومیه کە ئەو هیژە، ئەو لایەنە لەگەڵ قەوارە ئیسلامییدا، تەبایەو گونجاو و دژی نیە و شەڕی پی نافرۆشی، کەواتە: لێردا مەبەست لەو ھاوبەش بۆ خوا دانەرانه، کییە؟

یەك: ئەو پەیماندارانە ی گەشتوونە کوتایی دیارییکراوی پەیمانەگەیان.

دوو: ئەوانە ی کە بۆ کەمتر لە چوار مانگ پەیمانیان بەستو، بۆیان بکریتە چوار مانگ.

سێ: وە ئەوانەش کە پەیمانیان هەبوو، بەبێ دیارییکردن و، بە پەهای، چوار مانگ دیاریی دەکری، بۆ کوتایی هاتنی ئەو پەیمانە پەهایانە^(۱).

وەك گوتم پرایەکی دیکەش هەیە، کە دەلی: مەبەست ئەوانەشە کە پەیمانیشیان نەبوو، بەلام ئەو چوار مانگە مۆلتەیان بوو.

بەلام ئەو پرایە بە بەهێز نابینم، کە ئیسلام ئیعلانی جەنگی کردبێ بەرانبەر بە هەموو ھاوبەش بۆ خوا دانەرەگان، بەوانەشەو کە پەیمانیان نەبوو، چونکە نایەتەگان زۆر بە پوونی ئەو دەگەیهن، کە ئیعلانی جەنگە کە دژی ئەوانەیه، کە پەیمانیان هەبوو پەیمانەگەیان شکاندوو پیۆدی پابەند نەبوون، بەلام ئەوانە ی کە پابەند بوون، خوای کاربەجی هەلیواردوون لەو بپارە گشتگیرە، وە فەرموویەتی: پەیمانەگەیان لەگەڵ ببنە سەر.

(۱) دیارە هەراکام لەو سێ جوۆرە ھاوبەیمانەش، ئەوانە بوون کە پابەند نەدەبوون بە پەیمانەکانیانەو، وەك پێشتریش گوتمان .

ئنجاً ئه‌وه‌ی که په‌یمانی نه‌بووی، دیاره‌ ئه‌و کاته ئیسلام سه‌رپشکی کردوون، له‌نیوان ئه‌و سێ بژارده‌یه‌دا: یان مسوولمان به‌، یاخود دژی قه‌واره‌ی ئیسلامی مه‌به‌و، لێک تیگه‌یشتنی له‌گه‌لدا بکه‌، ئه‌گه‌رنا تۆ نه‌ مسوولمانیش بی، نه‌ ئاماده‌ش بی له‌گه‌ل قه‌واره‌ی ئیسلامیدا له‌ حاله‌تی ئاشتی دابی، وه‌ سوور بی له‌سه‌ر شه‌ر پێ فروشتنی، ئه‌وه‌ ئیسلام شه‌رت له‌گه‌لدا ده‌کات به‌ ناچاریی.

چه‌ند دقیکی روونکه‌ره‌وه‌ی مه‌به‌ستی نایه‌ته‌کانی سه‌ره‌تای (توبه‌)

ئنجاً با چه‌ند ده‌قیق بپینهنه‌وه‌، که تیشکمان بۆ ده‌خه‌نه‌ سه‌ر چه‌مک و واتای ئه‌و نایه‌تانه‌ی سه‌ره‌تای سوورپتی (التوبه‌) به‌گشتی، که لێره‌دا خه‌ریکی توێژینه‌وه‌ی نایه‌تی دووه‌مین: ﴿فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَإِنَّ اللَّهَ مُحْزِي الْكَافِرِينَ﴾.

١/ ﴿عَنْ مُجَاهِدٍ قَوْلُهُ: ﴿بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ قَالَ: أَهْلُ الْعَهْدِ: مُذَلِّجٌ، وَالْعَرَبُ الَّذِينَ عَاهَدَهُمْ، وَمَنْ كَانَ لَهُ عَهْدٌ، قَالَ: أَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ ثُبُوكَ حِينَ فَرَّغَ مِنْهَا وَأَرَادَ الْحَجَّ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّهُ يَحْضُرُ الْبَيْتَ مُشْرِكُونَ يَطُوفُونَ عُرَاءَ، فَلَا أَحَبُّ أَنْ أَحَجَّ حَتَّى لَا يَكُونَ ذَلِكَ، فَأَرْسَلَ أَبَا بَكْرٍ وَعَلِيًّا رَحْمَةً اللَّهِ عَلَيْهِمَا، فَطَافَا بِالنَّاسِ بِبَنِي الْمَجَازِ، وَبِأَمْكِنَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا يَتَّبَاعُونَ بِهَا، وَبِالْمُوسِمِ كُلِّهِ، وَادَّثُوا أَصْحَابَ الْعَهْدِ بِأَنْ يَأْمَنُوا أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ، فَهِيَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ الْمُتَسَلِّخَاتِ الْمُتَوَالِيَاتِ: عَشْرُونَ مِنْ آخِرِ ذِي الْحِجَّةِ إِلَى عَشْرِ يَخْلُونَ مِنْ شَهْرِ رَبِيعِ الْآخِرِ، ثُمَّ لَا عَهْدَ لَهُمْ. وَاذَّنَ النَّاسَ كُلَّهُمْ بِالْقِتَالِ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا، فَأَمَّنَ النَّاسَ أَجْمَعُونَ حِينَئِذٍ، وَلَمْ يَسِحْ أَحَدٌ﴾^(١).

واته: موجاهید (که دیاره قوتابی عه‌بدو‌لای کوری عه‌باسه، خوا له‌ خو‌ی و بابی رازی بێ) ده‌لی: که خوا ده‌فه‌رموی: ﴿بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ

عَهْدُكُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۹۱﴾، مەبەستی پێی ئەوانەیه کە پەیمانیان لەگەڵ مسوڵماناندا هەبوو، بۆ وێنە: ھۆزی مودلیج، وە ھەموو ئەو ھۆزە عەرەبانەى کە ھاوپەیمان بوون، وە ھەر کەسێک پەیمانی بووبێ لەگەڵ پێغەمبەر و ﷺ مسوڵماناندا، مەبەستی ئەوانەیه، (دواىى موحاھید دەرپێتەو) دەئێ: دواى ئەوێ پێغەمبەرى خوا ﷺ لە جەنگى تەبوك گەراپەو و تەواوى کرد، فەرمووی: ھاوبەش بۆ خوا دانەرانیك ئامادەى بەیت دەبن، (واتە: کەعبە) کە بە پرووتیی تەواف دەکەن، ھەتا ئەو دیمەنە، ئەو ھالەتە بەسەر نەچى، ھەز ناکەم ھەج بکەم، بۆیە ئەبو بەکرو عەلى (خوا لییان رازی بێ) ناردن، ئەوان بەسەر خەلکەو گەران، لە زىلمەجاز لەو شوینانەى کە کرپن و فرۆشتیان تێدا دەکردن، وە لە ھەموو شوینەکان، (واتە: ئەو شوینانەى کە ھەجیان تێدا دەکرا)، ئەوانەى کە پەیمانیان لەگەڵ پێغەمبەر و ﷺ لەگەڵ مسوڵماناندا ھەبوو، ئاگاداریان کردنەو، کە بۆ ماوێ چوار مانگ، کە ئەو چوار مانگەى کە بەدواى یەك دا دێن: لە (۲۰) ی (ذی الحجة) ی سالى نۆیەم تاكو (۱۰) ی مانگی (ربیع الثاني) سالى دەیەم، (دەكاتە چوار مانگ)، دواى ئەو ھەج پەیمانیان لە بەیندا نامینى، ھەموو خەلکیان ئاگادار کردەو، کە ئەگەر برۆا بێنن، ئەگەرنا ئیعلانی جەنگیان لە دژ کراو، دەئێ: خەلکی ھەموویان ئەو کاتە ئیمانیان ھینا، ھەج کامیان بە زویدا نەپۆشتن، {کە من تێبینیم لەسەر ئەو قسەیه ھەیه، کە دەئێ: ھەموو خەلکیان ئاگادار کردەو، کە لە ھالەتى جەنگ دان لەگەڵ مسوڵمانان، ئەگەر ئیمان نەھینن، وەك دواىى باسى دەکەم، کە ئەمە قسەى موحاھیدەو تێگەشتنى خۆیەتى لەبارەى ئایەتەکانەو}.

۲/ ﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: عَنْ بَعْثَنِي أَبُو بَكْرٍ فِي تِلْكَ الْحَجَّةِ فِي مُؤَدِّينَ يَوْمَ النَّحْرِ يُؤَدُّنَ بِمَنًى، أَنْ لَا يَحُجَّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ، وَلَا يَطُوفَ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ، ثُمَّ أَرَادَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلِيًّا فَأَمَرَهُ أَنْ يُؤَدِّنَ بِرَاءَةً، قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَأَدَّنَ مَعَنَا عَلِيٌّ فِي أَهْلِ مَنًى يَوْمَ النَّحْرِ: لَا يَحُجُّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ، وَلَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ﴾ {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۱۶۲۲)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۳۴۷)، وَأَبُو دَاوُدَ (۱۶۴۶)}.

واتە: ئەبو ھورەیرە خوا لێی رازی بێ، دەئێ: ئەبو بەکر خوا لێی رازی بێ، منی نارد لەو حەجەدا (حەجی سالی نوێەمی کۆچی) لەگەڵ کۆمەلێک خەلکی دیکە ئاگادارکەرەوەدا، لە رۆژی (۱۰)ی (ذی الحجة) رۆژی قوربانیی سەر برین لە مینا، (ئەو شوینە ی کە ھەموو خەلکی لێ گۆدەبیتهو، دواى ئەوێ کە لە عەرەفات و موزدەلیفە دەگەرێنەو، خەلکیان ئاگادار دەکردمەو) دەیانگوت: لە دواى ئەم سائەو ھیچ ھاوبەش بۆ خوا دانەرێک بۆی نیە حەج بکات، وە نابێ ھیچ کەسیکی پروت بە دەوری کەعبەدا طەواف بکات، (چونکە ئەو کاتە، ھاوبەش بۆ خوا دانەرەکان عادەتیان وابوو بە ئافرەت و پیاو، ئەوێ کە بەرگ و پۆشاکیکی بە دەست نەگەوتبایە لە خەلک وەری بگرێ، بە پرووتی طەوافیان دەکرد، چونکە پێیان وابوو، کە ھیچ کەس بۆی نیە، بەو بەرگەو کە گوناھى پێکردو، طەواف بکات، دەیانگوت: دەبێ بەرگە کە دابنێ، ئنجا ھەبوو بەرگی دیکە دەست نەدەگەوت، دیارە جگە لە قورمیش، قورمیشیەکان دەیانگوت: ئیمە بۆمان ھەبە، لەبەر ئەوێ ئیمە ئەھلی حەرەمین) دەئێ: بۆیە پێغەمبەر ﷺ عەلى كورپى ئەبو طالیبی نارد، (یانى: بەدواى ئەبو بەکر دا ناردى، خوا لە ھەموویان رازی بێ) کە سوورپەت (البراءة)، بە گوێی خەلک دابدات و راپیگەییەنێ، عەلییش خوا لێی رازی بێ رۆژی قوربانیی سەر برین، سەرەتای سوورپەت (البراءة)ی راگەیاندا، بە دەنگیکی بەرز لە شوینەکان ئایەتەکانی دەخویندەو، وە وێرای ئایەتەکان، دەشیگوت: لە دواى ئەم سائ، ھیچ کەسیکی ھاوبەش بۆ خوا دانەر، بۆی نیە حەج بکات، وە نابێ کەسیکی پروت، طەواف بە دەوری کەعبەدا بکات.

۳/ ﴿ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ، أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ بَرَاءَةُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَقَدْ كَانَ بَعَثَ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ لِيُقِيمَ لِلنَّاسِ الْحَجَّ، قِيلَ لَهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! لَوْ بَعَثْتَ بِهَا إِلَى أَبِي بَكْرٍ؟ فَقَالَ: لَا يُؤَدِّي عَنِّي إِلَّا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي، ثُمَّ دَعَا عَلِيًّا، فَقَالَ لَهُ: أَخْرُجْ بِهَذِهِ الْقِصَّةِ مِنْ صَدْرِ بَرَاءَةٍ، وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ يَوْمَ النَّحْرِ إِذَا اجْتَمَعُوا بَيْنِي، أَنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ كَافِرٌ، وَلَا يَحُجُّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ، وَلَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ، وَمَنْ كَانَ لَهُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَهْدٌ، فَهُوَ لَهُ إِلَى مُدَّتِهِ ۖ ۝

فَخَرَجَ عَلَى رِضْوَانٍ لِّلّهِ عَلَيْهِ عَلَى نَاقَةٍ رَسُولُ اللّهِ ﷺ الْغَضَبَاءُ، حَتَّى أَدْرَكَ أَبَا بَكْرٍ بِالطَّرِيقِ، فَلَمَّا رَأَاهُ أَبُو بَكْرٍ بِالطَّرِيقِ، قَالَ: أَمِيرٌ أَمْ مَأْمُورٌ؟ فَقَالَ: بَلْ مَأْمُورٌ، ثُمَّ مَضَى.

فَاقَامَ أَبُو بَكْرٍ لِلنَّاسِ الْحَجَّ، وَالْعَرَبُ إِذْ ذَاكَ فِي تِلْكَ السَّنَةِ عَلَى مَنَازِلِهِمْ مِنَ الْحَجِّ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ، حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمُ النَّحْرِ، قَامَ عَلَيَّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ﷺ، فَأَذَّنَ فِي النَّاسِ بِالنَّذْرِ أَمْرَهُ بِهِ رَسُولُ اللّهِ ﷺ فَقَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ! إِنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ كَافِرٌ، وَلَا يَحُجُّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ، وَلَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ، وَمَنْ كَانَ لَهُ عِنْدَ رَسُولِ اللّهِ ﷺ عَهْدٌ، فَهُوَ لَهُ إِلَى مُدَّتِهِ.

فَلَمْ يَحُجَّ بَعْدَ ذَلِكَ الْعَامِ مُشْرِكٌ، وَلَمْ يَطُفْ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ، ثُمَّ قَدِمَا عَلَى رَسُولِ اللّهِ ﷺ قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: فَكَانَ هَذَا مِنْ بَرَاءَةٍ، فِيمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشِّرْكِ مِنْ أَهْلِ الْعَهْدِ الْعَامِ، وَأَهْلِ الْمُدَّةِ إِلَى الْأَجَلِ الْمُسَمَّى ﴿ ١ ﴾.

واته: موحه ممه‌دی گوپی ئیسحاق له ئه‌بو جه‌عه‌ر موحه ممه‌دی گوپی حوسینی گوپی عه‌لی خوا لییان رازی بی ده‌گی‌رپ‌ته‌وه‌وه ده‌لی: دواى ئه‌وه‌ی سوورپ‌تی (البراءة) بو‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا دابه‌زی ﷺ كه‌ پی‌شت‌ریش ئه‌بو به‌گری ناردبوو سه‌رپه‌رشتی حه‌ج بکات و حه‌ج به‌ خه‌لكی بکات له‌ جیاتی خوی، کاتیك سوورپ‌تی (البراءة) دابه‌زی، گو‌ترا: ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا! ﷺ ئه‌گه‌ر بو‌ ئه‌بو به‌گرت نادرپایه‌، ئه‌و ئایه‌تانه‌ بخوینی‌ته‌وه‌ به‌سه‌ر خه‌لكدا، ئه‌ویش فه‌رمووی: ده‌بی ته‌نیا پیاویك له‌ بنه‌ماله‌ی خو‌م، ئه‌م ئایه‌تانه‌ بگه‌یه‌نی (بو‌چی؟ چونكه‌ عورفو نه‌ریتی عه‌رپه‌ه‌كان وابوو به‌تایبه‌ت له‌ مه‌سه‌له‌ی په‌یماندا، ئه‌گه‌ر كه‌سیك باسی به‌لین و په‌یمانی كردبا، ده‌بوو یان خوی، یان كه‌سیکی نی‌زیکیی، ئنجا ئاموزای بی، برا‌ی بی، مامی بی، كه‌سیکی نی‌زیکیی خوی له‌ رووی خزمایه‌تی‌یه‌وه‌ باسی بکات، نه‌ریتی عه‌رپه‌ه‌كان وابوو، نه‌ك له‌ ئیسلامدا وابی، ئنجا له‌و حاله‌تانه‌دا، تو‌ ناچاریی به‌ پی‌ی نه‌ریت و عورفی باوی خه‌لك ر‌ه‌فتار بکه‌ی، وه‌ك گو‌تراوه‌: (كَلِمَ النَّاسِ عَلَى قَدَرٍ

(۱) جامع البیان للطبري، ج ۶، ص ۶۵ و ۶۶، وه‌ المصباح المنیر فی ته‌ذیب تفسیر ابن کثیر: ص ۵۵۴.

عُقُولِهِمْ) { دەلى: پيغەمبەر ﷺ عەلى بانگ كردو فەرمووی: ئەم چەند ئایەتەى سەرەتای سوورەتى (البراءة) بەرە، وە لە پڕۆزى قوربانى سەربەپێندا {كە دەكاتە پڕۆزى (۱۰)ى (ذی الحجة)} بە گوێى خەلکیان دا، هەر کاتیک کە لە مینا گۆبونەوه، وە وێرای ئایەتەگان، {کە ئایەتەکانیش ئەو مەبەستانە هەر دەگەیهنن، بەلام بەتایبەتیش} پێیان بلى: کە هیچ بېبروایەك ناچیتە بەهەشت، وە لە دواى ئەم سائەوه، هیچ هاوبەش بۆ خوا دانەرێك نابێ حەج بکات، وە نابێ هیچ کەس بە پرووتى بە دەورى مالى خوادا طەواف بکات، وە هەر کەسێك پەیمانى هەیه لەلای پيغەمبەرى خوا ﷺ، ئەوه پەیمانەكەى تا کاتى خۆى، لەلایەن مسوڵمانانەوه پابەندى پێوه دەکرى، (ئەگەر بۆخۆى نەیشکەندبێ).

دواى عەلى خواى لى پازى بى، بە سواریى خوشترەكەى پيغەمبەرى خوا ﷺ کە پێیان دەگوت: (عُضْبَاءُ) رۆشت، هەتا بە ئەبو بەکر گەشت لە رێگا، کاتیک ئەبو بەکر عەلى بىنى لێى پرسى: فەرماندەى، یان فەرمان پیکراوى؟ (واتە: ئەگەر هاتبى لە جياتى من سەپەرشتیاریى حەج بکەى، با بزانم؟).

ئەویش گوتى: بەلکو من فەرمان پیکراوم، (من لە ژێر فەرمانى تۆ دام، بەلام پەيامێك هەیه پيغەمبەرى خوا ﷺ منى ناردووە بیگەیهنم بە خەلک لە جياتى خۆى).

ئەنجا رۆشتن ئەبو بەکر خوا لێى پازى بى سەپەرشتیاریى حەجى کردو حەجى بە خەلکەكە کرد، وە عەرەبیش لەو سەردەمەدا بە پێى باوو نەرێتى سەردەمى نەفامى، خوا پەرسىیەگانى حەجیان ئەنجام دەدا، (واتە: جگە لە مسوڵمانان، عەرەبەکانیش ئەو کاتە هاتبوون بۆ حەج، هەر کەس بە پێى بیروبوچوونى خۆى) هەتا پڕۆزى قوربانى سەربەپین، عەلى کورپى ئەبو طائب خوا لێى پازى بى هەلسا، وە لە نێو خەلک رايگەیاندا ئەوهى کە پيغەمبەرى خوا ﷺ پێى فەرموو بوو، ئەو پەيامەى رايگەیاندا گوتى: ئەى خەلکینە! بێگومان هیچ کافرێك ناچیتە بەهەشت، وە لەم سال بە دواوه،

نابى ھىچ ھاوبەش بۇ خوا دانەرئىك ھەج بىكات، وە نابى ھىچ كەس بە پرووتى بە دەورى كەعبەدا طەواف بىكات، وە ھەر كەسىك پەيمانى لەلای پېغەمبەرى خوا ﷺ ھەيە، پەيمانەكەى تا كاتى خۇى بەردەوام دەبى، وە لەلایەن مسوئلمانانەو پابەندى پىو دەكرى، ئىدى دواى ئەو سائە، كەس نەھات لە ھاوبەش بۇ خوا دانەرەن، بۇ ھەج، وە ھىچ كەس بە پرووتى بە دەورى كەعبەدا طەوافى نەكرد، پاشان چوونەو بۇ لای پېغەمبەرى خوا ﷺ، (ابن إسحاق) دەئى: ئەو بەسەرھاتى دابەزىنى چۆنىەتى گەياندى سەرھەتاي سوورەتى (البراءة) بوو، بۇ ھاوبەش بۇ خوا دانەرەكان.

چ ئەوانەى كە بەگشتى پەيمانان ھەبوو لەگەل مسوئلمانان دا {كە ھەموو لایەك بۇيان ھەبوو بچن بۇ ھەج و بە دەورى كەعبەدا بسوورپنەو، وە خواپەرستىيەكانى ھەج جىبەجى بكن}، وە چ ئەوانەى بەتايىبەت پەيمانان لەگەل پېغەمبەردا ﷺ ھەبوو بۇ كاتىكى ديارىيكرائ.

۴/ (قَالَ الْقَاضِي أَبُو يَعْلَى: وَفَصَّلُ الْخُطَابِ فِي هَذَا الْبَابِ: أَنَّهُ قَدْ كَانَ بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَبَيْنَ جَمِيعِ الْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عَامٌّ، وَهُوَ أَنْ لَا يُصَدَّ أَحَدٌ عَنِ الْبَيْتِ، وَلَا يُخَافُ أَحَدٌ فِي الشَّهْرِ الْحَرَامِ، فَجَعَلَ اللَّهُ عَهْدَهُمْ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ، وَكَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَقْوَامٍ مِنْهُمْ عُهُودٌ إِلَى أَجَالٍ مُسَمَّاةٍ، فَأَمَرَ بِالْوَفَاءِ لَهُمْ وَإِثْمَامِ مُدَّتِهِمْ إِذَا لَمْ يَخْشَ غَدْرَهُمْ^(۱)).

واتە: قاضى ئەبو يەعلا دەئى: كورتەى قسە لەوبارەو ئەو ھەيە كە: لە نيوان پېغەمبەرى خوا ﷺ و تىكرائ ھاوبەش بۇ خوا دانەرەكاندا وەك عورفو باوى ئەو كاتە پەيمانىك و لىك تىگەيشتنىكى گشتى ھەبوو، ئەو ېش ئەو بوو كە: ھىچ كەس قەدەغە نەكرى، لەو ھەى كە سەردانى كەعبە بىكات بۇ ئەنجامدانى كارى خوا پەرستى، وە ھىچ كەس لەو مانگە ھەرامانەدا نەترسىنرى، (ئىجا دەئى: خوا ﷺ چوار مانگى مۆلەت بۇ دانان، بۇ ئەوانەى كە بە گشتى جۇرئىك لە تىگەيشتن لە نيوان ئەوان و مسوئلماناندا ھەبوو، وە ئەوانەش كە پەيمانان ھەبوو، لەگەل پېغەمبەر ﷺ بۇ كاتىكى

دیارییکراو، ئەوە خوا فەرمانی کرد که تا کاتی خوێ، پەیمانەکیان
لەگەڵدا تەواو بکری، مادام مەترسیی نەبێ لەوێ که ئەوان پەیمانەکیان
بشکێنن.

هەڵبەتە دوایی تیشکی زیاتریش دەخەینە سەر چەمک و واتای ئەم ئایەتە.

مەسەلەى سَيِّئِهِم: که دەفەرموی: ﴿ وَأَذِّنْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ
الْحِجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ
وَأِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ
أَلِيمٍ ﴿ ۲ ﴾

واتە: ئەمە گەیانەنیکە، جارێکە لە خواو لە پێغەمبەرەکیەو ﷺ، لە
ڕۆژی حەجی گەورەدا، بۆ تیکرایی خەڵک، که خوا، وە پێغەمبەری خوا ﷺ
دوورن و، بێزارن و حاشا دەکەن، لە هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان، (ئەوانەى که
پەیمانیان هەبوو بەلام دەیانشکاند)، ئنجا ئەگەر وازیان، واتە: لە پەیمان
شکاندن بگەرێنەو، ئەوە باشترە بۆتان، وە ئەگەر پشتیش هەڵکەن، (واتە: هەر
بەردەوام بن لەسەر پەیمان شکاندن)، ئەوە بزانن که ئێوە دەستەوسانکەری
خوا نین، وە مۆژدەى ئازاریکی بە ئێش بە ئەوانە بدە، که بێپروان.

شەش هەلۆهستە لەبەردەم ئەم ئایەتە موبارەکەدا

هەلۆهستەى یەكەم: وشەى (أَذِّنْ)، واتە: ڕاگەیاندن، هەر بانگ (أَذَان) بۆجی
پێی دەگوترێ: (أَذَان)؟

چونکە تۆ بە خەڵک ڕادەگەیهنێ که بۆ نوێژ بێن، بەئێ: (أَذَان)، بە مانای
(إِعْلَام) دێ، واتە: ئاگادارکردنەو بە خەڵک ڕاگەیاندن، وەك لە سوورەتى

(الأعراف) دا هاتو، که خوا دەفەرموی: ﴿ فَأَذِّنْ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ ﴾

واتە: بانگ بـِئِثْكَ، یان ئاگادارکەرەوەمێك له بهینیاندا بانگی کرد، ئاگاداری کردنەوه.

هەلۆهستهی دووهم : ئایا ئەو راگهیاندن و ئاگادارکردنەومیه، له لایهن کێیه وه بووه؟

دیاره له لایهن خواو له پیغه مبهری خواومیه ﷺ، ئنجا هەرچهنده له خواو له پیغه مبهری خواومیه ﷺ، به لام هه موو مسوئمانانیش دهگریته وه، چونکه مسوئمانانیش فه رمانبه ریی خواو پیغه مبه رهمی ﷺ دهکهن.

هەلۆهستهی سییه م : ئایا ئنجا راگهیاندنه بۆ کێیه؟

دەفه رموی: ﴿إِلَى النَّاسِ﴾، بۆ هه موو خه لکه به تیکرا، واته: بۆ رای گشتی.

هەلۆهستهی چواره م : ئایا له ج پوژیکدا بووه؟

خوا دەفه رموی: ﴿يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ﴾، له پوژی هه جی گه وهرتردا، که زۆربه ی زانیان ده ئین: مه به ست له و پوژه، پوژی قوربانیی سه ربپینه (يَوْمُ النَّحْرِ)، که ده کاته پوژی (۱۰) ی (ذِي الْحِجَّةِ)، له سالی (۹) ی کوچییدا، دیاره قوربانیی سه ربپینیش ته نیا له کاتی هه ج دایه.

له وباره وهش چه ند ده قیک هه ن، ئاماژمیان پیده که مین:

(۱) ﴿عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ يَوْمِ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ؟

فَقَالَ: يَوْمُ النَّحْرِ﴾ {أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ، برقم: (۳۰۸۸)، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ}.

واته: عه لی کورپی ئەبو طالیب خوا لیی رازی بی، ده ئی: له پیغه مبه ری خواو ﷺ پرسی ده رباره ی پوژی هه جی گه وهرتر؟

فه رموی: پوژی قوربانیی سه ربپینه، واته: (۱۰) ی (ذِي الْحِجَّةِ).

(۲) ﴿عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قُرْطٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: أَعْظَمُ الْأَيَّامِ عِنْدَ اللَّهِ: يَوْمُ النَّحْرِ، ثُمَّ يَوْمُ الْقَرِّ﴾ {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ برقم: (۱۹۰۹۸) تعليق شعيب الأرناؤوط: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ، رِجَالُهُ ثِقَاتٌ، وَأَخْرَجَهُ أَيضًا: أَبُو دَاوُدَ برقم:

(۱۷۶۵)، وَالنَّسَائِيَّ فِي (الْكُبْرَى) برقم: (۴۰۹۸)، وَالْبَيْهَقِي برقم: (۱۰۰۱۹)،
وَابْنُ خُرَيْمَةَ، برقم: (۲۸۶۶)، وَالْحَاكِمُ برقم: (۷۵۲۲) وَقَالَ: صَحِيحُ
الْإِسْنَادِ، وَوَافَقَهُ الذَّهَبِيُّ.

واته: عهبدوئلائی گوری قورپت خوا لئی پازی بی، دهئی: پیغه مبهری خوا
ﷺ فهرموویهتی: گهورترین و مهزترین پوژ له لای خوا: پوژی قوربانیی
سهربپرینه، دواى ئهوهش (يَوْمُ الْقَرِّ) واته: ئهوه پوژهی که خه لک نیشتهجی
دهیتهوه ورده ورده، واته: پوژی دواى وی، یانی: پوژی (۱۱) یه می (ذی
الحجة).

(۳) ﴿عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَقَفَ يَوْمَ النَّحْرِ بَيْنَ
الْجَمَرَاتِ فِي الْحَجَّةِ الَّتِي حَجَّ، فَقَالَ: (أَيُّ يَوْمٍ هَذَا)؟

قَالُوا: يَوْمُ النَّحْرِ، قَالَ: (هَذَا يَوْمُ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ) ﴿أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ فِي
(الحج)، ج ۴، ص ۱۳۳ تَعْلِيْقًا، وَأَبُو دَاوُدَ برقم: (۱۷۶۵)، وَابْنُ مَاجَهَ برقم:
(۳۰۵۸)، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ﴾

واته: عهبدوئلائی گوری عومهر خوا له خوئی و بابی پازی بی، دهئی:
پیغه مبهری خوا ﷺ له پوژی قوربانیی سهربپریندا { (۱۰) ی (ذی الحجة) }،
له نیوان (جَمَرَاتِ) { ئهوه شوینهی ورده بهرد دهاویشترین، بو سئ
شوینهکان، جهمپه ی گچکه و گهورمه نیوهنجیی }، لهو جهه دا، که جهجی
کرد، { که پیغه مبهر ﷺ ته نیا یهک جهجی کردوه، ئه ویش جهجی مال
ئاوایی، له سالی دهیه می کوچیییدا } لهوئ وهستا بوو فهرمووی: ئه مپوچ
پوژیکه؟

گوئیان: پوژی قوربانیی سهربپرینه، فهرمووی: ئه مپوچ پوژی جهجی
گهورتره.

(۴) ﴿عَنْ ابْنِ أَبِي شَيْبَةَ عَنِ الشَّعْبِيِّ، قَالَ: سَأَلْتُهُ قُلْتُ: هَذَا الْحَجُّ الْأَكْبَرُ،
فَمَا الْحَجُّ الْأَصْغَرُ؟ قَالَ: عُمْرَةٌ فِي رَمَضَانَ ﴿أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ،
برقم: (۱۳۱۹۰)﴾.

(٥) ﴿عَنْ ابْنِ أَبِي شَيْبَةَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، قَالَ: سَأَلْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ شَدَّادٍ عَنِ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ فَقَالَ: الْحَجُّ الْأَكْبَرُ يَوْمُ النَّحْرِ، وَالْحَجُّ الْأَصْغَرُ: الْعُمْرَةُ﴾ { أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ، بِرَقْم: (١٣٨٤٤) }.

هه ئه به ته ئه مه راي (طبري) شه، وه كه له: (جامع البيان) كه هيدا
هه ئا و به ته^(١)، ئه مه ده قانه هه موويان (الشوكاني) له (الفتح القدير) دا
هه ئا و نه^(٢).

وہلام : ئەمە بوو : ﴿أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ﴾، كە خوا، وە پيغەمبەرى خوا ﷺ بەريين و دوورن لە ھاوبەش بو خوا دانەرەكان، كام ھاوبەش بو خوا دانەرەن؟ ئەوانەى كە پەيمان شكێن بوون، بئ بەلێن بوون، وە هەميشە لە دەرفەتێك دەگەران، زەبړێك لە ئیسلام و مسوولمانان بدەن.

هه لوسته ی شه شهم : ئنجا که دهفه رموی: ﴿فَإِنْ تَبَيَّنَ لَهُ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾

(فَإِنْ بُنِّمَ)، هه ڇهه نده هه نديک له تويژمروان وایان لیكد اومتوهه، واته:
 نه گهر ته ویه تان کردو گهرانه وه بو لای خوا، بو ئیسلام، به لام وا پیده چی
 مه هست یی نه وه یی، که نه گهر واز تان هیئا له ییمان شکاندن، چونکه

(١) ج ٦، ص ٧٩.

(٢) ج ٢، ص ٤١٨ .

دواوی باسی مسوڵمان بوون دەکات، بەلام لیڤه ئەوەی لییان داوا کراوه، بریتی بووه ئەوەی پابەند بن بە پەیمانەکیانەوه.

ئەجا خوا دەفەرموی: ئەگەر واز بێنن و بگەرێنەوه لە پەیمان شکاندن و پابەند بن، ئەوه بۆ ئیوه باشتره، ﴿وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ عِزُّ مُعْجِزِي اللَّهِ﴾، بەلام ئەگەر پشت هەل بکەن، واتە: لەسەر پەیمان شکاندن، لەسەر دزایەتیکردنی مسوڵمانان بەردەوام بن، ئەوه دلتیا بن، کە ئیوه دەستەوسانکەری خوا نین، ﴿وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾، وه موژده بده بهوانه‌ی که بیپروان، به سزاو ئازاریکی به ئیش.

هەڵبەتە لیڤه‌دا یان به توانجەوه‌یه، واتە: موژدمیان پێیده، وه‌ك چۆن تۆ به‌كەسیك ده‌لێی: موژده‌ت لی بۆ ئەو شته‌ بوو، كه شته‌كه‌ش ناخۆشه، به‌لام به‌ ئەسه‌فه‌وه‌ پێی ده‌لێی، یاخود مه‌به‌ست پێی ئەوه‌یه، كه ئەگەر شتێك هه‌بێ بۆ ئەوان حیگه‌ی دلخۆشیی بێت و موژده‌ بۆ، هه‌ر ئەوه‌یه، كه هه‌والیان پێ بدری: سزاو ئازاریکی به‌ ئیشیان هه‌یه‌ له‌ دوا‌ر‌وژدا.

مه‌سه‌له‌ی چواره‌م : كه‌ ده‌فەرموی: ﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ

يَنْقُصُوا شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾

واتە: جگه‌ له‌و هاوبه‌ش بۆ خوا دانه‌رانه‌ی، كه‌ پەیمانتان له‌گه‌ل دا به‌ستوون، پاشان له‌گه‌ل ئیوه‌دا هه‌یج كه‌مییان نه‌كردوه، {یانى: له‌ پەیمانەکیاندا هه‌یج كه‌مییان نه‌كردوه‌و پابەند بوون به‌ پەیمانەکیانەوه‌}، ﴿وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا﴾، وه‌ پشتی هه‌یج كه‌سه‌یشیان نه‌گرتوه‌ له‌ دژی ئیوه‌، واتە: دزایه‌تی ئیوه‌یان نه‌كردوه‌، نه‌ به‌ راسته‌وخۆ، نه‌ به‌ ناراسته‌وخۆ، ﴿فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ﴾، پەیمانەکیان له‌گه‌ل ته‌واو بکەن، تاكو کاتی خۆیان، واتە: تاكو ده‌گه‌نه‌ کاتی

دیاریکراوی خۆیان، پەیمانەکیان لەگەڵ تەواو بکە، ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾، بێگومان خوا پارێزکارانی خۆش دەوێن، یانی : بێگومان خوا ئەوانەی خۆش دەوێ، کە بە پەیمان و بە ئێنەوه پابەندن.

کەواتە: ئەمە زۆر ڕوونە، کە ئەو بەرپاێت و دووری و بێزاری دەرپرین و حاشا لێکردنە، تایبەتە بە پەیمان شکێنەکانەوه، چونکە ئەو تەواو خوا ﷻ ئەو هاوبەش بۆ خوا دانەرانی پەیمانیاں لەگەڵ مسوڵماناندا هەیە، بەلام کەم و کورتیا نەبوو لە پابەندبوونیان دا بە پەیمانەکیانەوه، وە راستەوخۆ و ناپراستەوخۆ، شتێکیان نەکردووە کە پێچەوانەی ئەو پەیمانە بێ، خوا فەرمان بە پێغەمبەر و بە ڕاواداران دەکات، کە پەیمانەکیان تا کاتی خۆی لەگەڵ تەواو بکەن و، لەگەڵیان بەرنە سەر، وە دوايش کە دەرمرۆی: بێگومان خوا پارێزکارانی خۆش دەوێن، واتە: هەر کەس پەیمان بەرپاێتە سەر، چونکە ئەوانەی کە پەیمان دەپارێزن، دیارە پارێزکارن، وە خۆی پەروردگاریش خۆشی دەوێن.

مەسەلەی پینجەم: کە دەرمرۆی: ﴿فَإِذَا أَسْلَخَ الْأَشْهُرَ الْحُرُمَ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخَذُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾﴾

ئەم ئایەتە کە ئایەتی ژمارە (۵)ی سوورەتی (التوبة)یە، وە کە پێشتریش گوتمان: زۆر لە توێژەرەوان ناویان لێناوە (آية السيف) ئایەتی شمشیر! کە بەراستی ناویکی نەگونجاوە، چونکە لە هەموو قورئاندا، باسی شمشیر هەر نەکراوە، وە ئەم ئایەتەش باسی چەك و شمشیری تێدا نیە، بەلێ باسی جەنگ کردنی تێدا هەیە، لەگەڵ کەسانیکدا کە پەیمان دەشکێنن، وە لە بۆسەدان بۆ ئیسلام و مسوڵمانان، وە کە باسی دەکەین:

۱- کە خوا دەرمرۆی: ﴿فَإِذَا أَسْلَخَ الْأَشْهُرَ الْحُرُمَ﴾، ئەگەر مانگە جەنگ تێدا قەدەغە کراوەکان تەواو بوون، رابردن، ئایا مەبەستی پێ چیه؟ پێشتریش باسمان کرد، واتە: ئەو چوار مانگە مۆلتەهی کە دانراون، کە لە (۱۰)ی (ذی

الحجة) ی سائی نۆیەمی کۆچییهوه دەست پێ دەکەن، ئەوه (۲۰) له سائی (۱۰) ی کۆچی رۆژ لهوێ، وه تێدمپه پ به: (محرم، صفر، ربیع الأول) دا تاكو (۱۰) ی (ربیع الثاني)، كه دهكاتە چوار مانگی تهواو.

بهلام ههندیك گوتوویانه: مه بهست پپی ئەو مانگانهیه، كه بهپپی نه پیتی عه ربهكان جهنگیان تیدا نه دهكردن، كه بریتی بوون له: (ذو القعدة، ذو الحجة، محرم)، (رجب) یش به ته نیا، بهلام وهك گوتمان ئەوه قسهیه كه هیچ روهیهکی نیه، بهلكو مه بهست ئەو چوار مانگه مۆلتهیه كه له سه رفاتای سوورپته كه وه دهفه رموی: ﴿فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ﴾، بۆ ماوهی چوار مانگان مۆلته به بۆ خۆتان به زهوی دا برۆن، بهلام دوا یی مادام پابه ند نابن به پهیمانه کانتانه وه، وه هه ر له دهرفته تیک دهگه رپن زهبر له مسو لمانان بدن، ئەوه ئیسلام ئیعلانی جهنگی لهگه لتاندا کرد.

۲- كه دهفه رموی: ﴿فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ﴾، واته: (فاقتلوا المشركين الناقضين لعهده)، ئەو هاوبه ش بۆ خوا دانهرانه بكوژن له هه ر جیهه كه به رپه لتان كهوتن، (كه پهیمان شكینن). بۆچی؟ چونكه له تهفسیری ئایه تی چواره م دا كه باس مان کرد، كه خوا ی کارزان ئەوانه ی كه پابه ند بن به پهیمانه وه، هه لیان داو پری لهو بریاره گشتیه.

۳- ﴿وَخُذُوهُمْ﴾، واته: بیانگرن، ئەگه ر بهر دهستان كهوتن، بیانكوژن، ئەگه ر نا بیانگرن.

۴- ﴿وَاحْصِرُوهُمْ﴾، رپیان لی وه ته نگ بینن، یاخود ئابلوو قه یان بدن.

۵- ﴿وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ﴾، له هه موو بۆسه یهك، ئەو شوینه ی بۆسه ی لی دادهنری، بۆیان دا بنیشن، تا كه ی؟

۶- ﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ﴾، بهلام ئەگه ر گه رانه وه، لی ردا مه بهست له گه رانه وه گه رانه ومیه بۆ لای خوا، واته: گه رانه وه و

پەشیمان بوونەوه لە کوفر، وه نوێژیان بەرپاکرد، وه زەکاتیان دا، ئەوه
رێیان بەردەن.

۷- ﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾، بیگومان خوا لیۆردەدی به بهزمیی یه.

هەڵبەتە لیۆردا زانیان مشتومڕیکیان هەیه، لهوبارهوه که ئایا بو هاتنه
نیو ئیسلامی موقوفیک، تەنیا شایهتمان بهسه، یاخود وێرای شایهتمان هیئان
پیویسته نوێژیشی هەبی، وه ئەگەر زەکاتی لیکهوت، زەکاتیشی هەبی؟ چونکه
لیۆردا خوا ﷻ باسی سێ شتان دەکات، دەفهرموێ: ئەگەر گەرانهوه، که مهههست
پیی هاتنه نیو ئیسلام و ئیمان هیئانه، بهلام دوایی دوو شتی دیکهش باس دهکات:
وه نوێژیان بهرپا کردو، زەکاتیشیان دا، ئنجا ئایا وێرای شایهتمان هیئان،
پابهندی به شەریعتیشهوه که له نوێژکردن و زەکاتدان دا، بهرجهسته دهبی،
یانئ: له دینداریی شەخصیی دا، ئەوهش پیویسته، یاخود تەنیا شەیهتمان
پیویسته؟ وهك هەندیک له فەرموودهکان به راشکاویی دهگهیهنن، که هەر
کهسێک شایهتمانی هیئا، ئەوه دیتە نیو ئیسلامهوه. وه دهربازی دهبی له
کوفر؟ زانیان زۆر مشتومریان لهوبارهوه ههیه.

بهلام من پیم وایه لیۆردا دهبی بگوتری: له کاتیکدا که تەنیا شایهتمان هیئان
بهس بی، بو دهربیرینی هاتنه نیو ئیسلام، هەر ئەوهنده داوا دهکری، هەر بۆیهش
لهو کاتهدا که ئوسامه کوری زمید له جهنگیکدا کابرایهکی کافر، له گهرمه
جهنگدا که زهبری له مسوولمانان ددها، ئنجا کاتیک ئوسامه شمشیرهکهی لی بهرز
کردهوه، شایهتمانی هیئا، بهلام هەر گوشتی، دوایی پیغهمبەر ﷺ گلهیی لیکردو
سهرزهنشتی کردو فهرمووی: ئایا هەر گوشت، دوای ئەوهی ئەو وشهیهشی گوت؟
ئەویش گوتی: له ترسان وایگوت، پیغهمبەر ﷺ فهرمووی^(۱): ئەدی بۆچی
دلت شەق نهدهکرد، تاكو بزانی داخو راست دهکات، بهراستی بووه، یاخود له
ترسان بووه؟! ترسان بووه؟! ترسان بووه!؟

(۱) ﴿أَفَلَا شَقَقْتَ عَنْ قَلْبِهِ، فَنَظَرْتَ صَادِقًا هُوَ، أَوْ كَاذِبًا﴾ {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، برقم: (۴۶)،
وَمُسْلِمٌ، برقم: (۲۸۷)}.

لێرەدا کاتێک کە کابرا شمشیری لەسەر بەرز گرێوەتەوه، هەر فریای ئەوه دەکەوێ، کە بڵێ: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) کەواتە: بۆ کەسیک کە هاوبەش بۆ خوا دانەرە، کە دەڵێ: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) جگە لە خوا هیچ پەرس تراو نین، مانای وایە: وازی لە بیروبەرپروای پێشێی هێناوە و هاتۆتە نیو ئیسلامەوه، ئە گاتی جەنگدا هەر فریای ئەوه دەکەوێ، بەلام ئایا بۆ دوایی هەر ئەوهێندە بەسە؟

بە راستیی وەك من لە كۆتیبەکانی خۆم دا باسم کردوه، بە پێی ئایەتەکانی قورئان و فەرمايشتهکانی پێغەمبەر ﷺ، ئینسان تەنیا بە شایەتمان هێنان نابێتە مسوولمانێک، کە خۆی پەرورەدگار و پێغەمبەر ﷺ فەرمانیان پێکردوه، ئەو ئیسلامە نایەتەدی، بەلکو دەبێ کەم و زۆر پابەندی هەبێ بە شەریعەتەوه، وە دووری گرتنیشی هەبێ لە قەدەغەگراوەکانی شەریعەت، وە فەرمانبەریشی هەبێ بۆ فەرمان پێگراوەکانی شەریعەت، ئەمە کورتەکەبەتو ئیدی درێژە زۆریشی هەیە، بەتایبەت لەسەر نوێژ، چەند فەرمايشتیکی پێغەمبەر ﷺ هەن، بۆ وێنە: پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: ﴿الْعَهْدُ الَّذِي بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ الصَّلَاةُ فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ﴾ { أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ، برقم: (۳۰۳۹۶)، وَأَحْمَد، برقم: (۲۲۹۸۷)، وَالتِّرْمِذِيُّ، برقم: (۲۶۲۱)، وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالنَّسَائِيُّ برقم: (۴۶۳)، وَابْنُ مَاجَهَ، برقم: (۱۰۷۹)، وَابْنُ حَبَّانَ، برقم: (۱۴۵۴)، وَالحَاكِمُ، برقم: (۱۱)، وَقَالَ: صَحِيحُ الْإِسْنَادِ، وَالبَيْهَقِيُّ برقم: (۶۲۹۱)، وَالدَّيْلَمِيُّ، برقم: (۴۲۵۷)، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ فِي (السَّنَةِ) برقم: (۷۶۹)، قَالَ الْمَنَاوِيُّ قَالَ الْعِرَاقِيُّ فِي أَمَالِيهِ: حَدِيثٌ صَحِيحٌ، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ }.

واتە: ئەو پەیمانەى لە نیوان ئیئەو کافرەگاندا هەیه، نوێژە، هەر کەسیک نوێژ نەکات، ئەوه بێبەرپروایە.

هەر وەها ئەم ئایەتەش {ئایەتی ژمارە (۵) (التوبة)} بە بەلگە دینینەوه، وە زۆر ئایەتی دیکە، وەك من لە کتیی {خوا پەرستی ئیسلامیی} لە بەرگی یەكەم دا، بە تەفصیل باسی ئەو بابەتەم کردوه.

کورتە باسک لە بارەى ئایەتى

ژمارە (۵) ى سوورەتى (التوبة) وه

ناگونجی نیسلام بە زۆر بەسەر خەڵک دا بسە پێنری

ئەو ئایەتەى كە وهك گوتم بە ناهەق ناویان لێناوه (آية السيف)، ئایەتى شمشیر، جارێ ناوهكە بۆ خۆى ناویكى بێجێیه، چونكە لە ئایەتەكەدا باسى شمشیر نەكراوه، وه لە راستییدا ئەم ئایەتى ژمارە (۵) ى سوورەتى (التوبة) یه، ئەگەر لە سیاقى خۆیدا سەرنجى بدری، ئەو بارودۆخەدا كە ئایەتەكانى تیدا هاتوونە خوارى، كە بە تەفصیل، لە دەرسەكانى پیشوودا، باسمان كرد، وه تەماشای ئایەتەكانى پیشی، وه ئایەتەكانى دواى بکری، هیچ شتیكى تايبەتى تێدانیه، كە ئەو ناوهى لێنری، وه زانیهكى وهك (أبو القاسم، هبةُ الله بنُ سَلَامَة) كە دەلى: ئەم ئایەتە (۱۳۷) ئایەتى نەسخ كردۆتەوه، یان (السيوطي) كە بە حیساب خاترى گرتوه، دەلى: هەموو ئەم ئایەتانەى كە باسى لێبوردن و صەبر گرتن و چاوپۆشیى، وه ناشتی و تەبابی دەكەن، هەمووى نەسخ كردونهوه!! كە بە دلئایى ئەو قسانە هیچیان بە هیچ بەلگەیهكى نەقل و عەقل پشت ئەستوور نین.

بەلكو ئەم ئایەتە، وهك ئایەتەكانى دیکە، ئەوهى راگەیانندوه كە ئەو هاوبەش بۆ خوا دانەرانیه هەمیشه لە بۆسەدان، بۆ زەبردان لە ئیسلام و مسوڵمانان، وه پابەند نین بە بەلێن و پەیمانەوه، هەر كاتێك ئیوه دەرفەتتان لى بینین، وهك خۆیان مامەتەیان لەگەڵدا بكەن، وهك خوا دەفەرموی: ﴿فَمَنْ

أَعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَأَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا أَعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ﴾ ﴿البقرة. ۱۹۴﴾

واتە: هەر كەسێك دەستدریژی كردە سەرتان، وەك خۆی بەرپەرچی دەست درێژییەكەى بدەنەو.

هەلبەتە لەوبارەشەو كە: ئایا ئەم ئایەتە، . ئایەتى ژمارە (۵) بە زاراوى زانیان: ئایەتى شمشیر (آية سيف)ە، یاخود ئایەتى ژمارە (۳۶)؟ كە كۆتاییەكەى دەفەر موی: ﴿... وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يَقْتُلُونَكُمْ

كَافَّةً ﴿ ۳۶ ﴾ التوبة.

واتە: وە لە دژی هاوبەش بۆ خوا دانەرەكان بجەنگن، بە تێكرا، وەك چۆن ئەوان بە تێكرا لە دژتان دەجەنگن؟!

چونكە وەك دواى دەیگەینى: مانای راستى ئەم پرستەیهش ئەومێه كە: بە تێكراو بە هەروەزیو هەمووتان پێكەو، دژی هاوبەش بۆ خوا دانەرەكان بجەنگن، وەك چۆن ئەوان هەموویان وێكرا، لە دژتان دەجەنگن.

كەچى هەندێك لە توێژەرەوان بە هەلە ئەمەشیان ئاوا لێكداوێتەو: ئێو لە دژی تێكراى هاوبەش بۆ خوا دانەرەكان دا بجەنگن، وەك چۆن ئەوان لە دژی تێكراتان دەجەنگن، بەلام ئەو مانایە هەلەیه، چونكە هەموو هاوبەش بۆ خوا دانەرەكان، رەوا نیە جەنگیان لە دژ بكړی، بە بەلگەى ئەو كە ئەوێتە خوا دەفەر موی: ئەوانەى كە پابەند بوون بە پەیمانەكانیانەو، پەیمانیان لەگەڵ

بەرنەسەر: ﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ﴾. هەروەها لە ئایەتى دواى دا دەفەر موی: ﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقِمُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ﴾.

واتە: جگە ئەوانەى لەلای مزگەوتى حەرام پەیمانتان لەگەڵ بەستن ...

كەواتە: ناگونجى ئەم ئایەتە ئاوا لێكبدریتەو، لە دژی تێكراى هاوبەش بۆ خوا دانەرەكان بجەنگن، بە سێ بەلگان :

يەكەم: لەگەل قورئان دا تىكدەگىرى، كە دەفەرموى: ھاوبەش بۇ خوا دانەرئىك پەيمانى لەگەل مسوئلمانان ھەبئو، پابەند بئ بە پەيمانەكەو، دروست نىە جەنگى دژ بكرئ.

دووم: خوا لە سوورەتى (النساء) دا وەك دوايى دەپھەنن، باسى كەسانىكەمان بۇ دەكات كە بىلايەن، واتە: ھاوبەيمان نين لەگەل مسوئلمانان دا، بەلام دژيش نين، بەلكو بىلايەن، ئەوانەش ديسان دروست نىە جەنگيان لە دژ بكرئ.

سىيەم: پاشان فەرموودەمان ھەيە، باسى ئەو دەكات كە ھەر ھاوبەش بۇ خوا دانەرئىك، وە ھەر كافرىك ئامادە بوو سەرانە بدات، واتە: ئىعلانى ئاشتىي و تەبايى كرد، لەگەل قەوارەى ئىسلاممىدا، ديسان دروست نىە جەنگى لە دژ بكرئ.

كەواتە: نە ئەم ئايەتەى ژمارە (۵) و، نە ئايەتەى ژمارە (۳۶) یش، ھىچ كاميان ئىعلانى ئەوميان نەكردو، كە بە تىكرا جەنگ لە دژى ھاوبەش بۇ خوا دانەرەكان، بكرئ.

ئىنا شايانى باسە (أبو جعفر الطبري)، كە پىشەواى تويژەرەوانى قورئانە، لە تەفسىرەكەى خۇيدا باسى ئەو ھەر نەكردو، كە ئەم ئايەتە پىي بگوتري: (آية السيف)، ئايەتەى شمشير^(۱)، كاتىك ئەم ئايەتەى تەفسىر كردو، ھىچ بەلاى ئەو ھەدا نەچوو، كەواتە: ئەو بىرۆكەى: بە ئايەتەى شمشير ناوژەدكردنى ئەم ئايەتەى ژمارە (۵) و، لە دوايى (طبري) يەو پەيدا بوو، واتە: لە دواى سەدەى چوارەم، وە دەشگونجى بىرۆكەكە پىشتريش بووبى، بەلام (طبري) وەك زانايەكى زەبەر دەست، ھەر بە ھەندى ھەننەگرتبى و حىسابى بۇ نەكردبى، چونكە لە تەفسىرەكەى خۇيدا كەم و زور باسى نەكردو.

ئىنا ئەگەر ئەم ئايەتە لە سىياقى خۇى دا سەرنجى بدرئ: ئەو ھىچ كام لەو واتايانە ناگەيەنئى كە لىي داوا كراون، كە ھەندىك لە زانايان بەداخەو ھەوليان داو، لىي وەربگرن و لىي بقامنەو، بۇ نموونە: (الشوكاني) كە

زانایەکی باش و بیر کراوشە، وە زۆریش لە پێش ئێمەدا نەبوو، دەڵێ: ﴿وَهَٰذَا
الْآيَةُ نَسَخَتْ كُلَّ آيَةٍ فِيهَا ذِكْرُ الْإِعْرَاضِ عَنِ الْمُشْرِكِينَ وَالصَّبْرِ عَلَىٰ أَذَاهُمْ،

وَقَالَ الضَّحَّاكُ وَعَطَاءُ وَالسُّدِّيُّ: هِيَ مَنسُوخَةٌ بِقَوْلِهِ: ﴿فَإِمَّا مَنَّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً

﴿ ٤ ﴾ محمد، وَأَنَّ الْأَسِيرَ لَا يُقْتَلُ صَبْرًا، بَلْ يُمْنُ عَلَيْهِ أَوْ يُفَادَى، وَقَالَ مُجَاهِدٌ

وَقَتَادَةُ: بَلْ هِيَ نَاسِخَةٌ لِقَوْلِهِ: ﴿فَإِمَّا مَنَّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً﴾ ﴿ ٤ ﴾ محمد، وَأَنَّهُ لَا يَجُوزُ

فِي الْأَسَارَى مِنَ الْمُشْرِكِينَ إِلَّا الْقَتْلُ، وَقَالَ ابْنُ زَيْدٍ: الْآيَتَانِ مُحْكَمَتَانِ، قَالَ

الْقُرْطُبِيُّ: وَهِيَ الصَّحِيحُ، لِأَنَّ الْمَنَّ وَالْقَتْلَ وَالْفِدَاءَ لَمْ تَزَلْ مِنْ حُكْمِ رَسُولِ اللَّهِ

ﷺ فِيهِمْ مِنْ أَوَّلِ حَرْبٍ جَاءَ بِهِمْ، وَهُوَ يَوْمُ بَدْرٍ ﴿ ١ ﴾ كە بیگومان ئەوە یەکیکە

لەو بۆچوونە هەڵانە ی کە دەربارە ی ئەم ئایەتە هەن.

واتە: ئەم ئایەتە هەموو ئەو ئایەتانە ی نەسخ کردوونەو کە باسی

وازەپێنان لە هاوێش بۆ خوا دان دەگەن، وە باسی خۆراگری لەسەر ئازارو

ئەزەتیان دەگەن، وە (ضَحَّاكُ وَعَطَاءُ وَسُدِّيٌّ) ^(۲)، گوتووینان: ئەم ئایەتە

نەسخ کراوەتەو بە فەرماشتی خوا، کە دەرماوی: ﴿فَإِمَّا مَنَّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً

﴿ ٤ ﴾ محمد، واتە: با دوا یی - دیلەکانی کافران - منەتیان لەسەر بکری، بە

خۆرای بەر بدرین، یان بە قەرەبوو.

گوتووینان: ناگونجی کەسێک بکوژری، دوا ی ئەو ی بە دیل دەگیری، بەلکو

یان بە خۆرای بەردەدری، یاخود بە قەرەبوو (کە ئەمە راستەو، ئەو ئایەتە ی

سوورپتی موخەمەد ئەم راستییە دەگەین)، بەلام (مُجَاهِدٌ وَقَتَادَةُ)،

گوتووینان: بەلکو ئەم ئایەتە ی سوورپتی (التوبة)، نەسخی ئەو فەرماشتە ی

خوا ی کردۆتەو، کە دەرماوی: ﴿فَإِمَّا مَنَّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً﴾ ﴿ ٤ ﴾ محمد، وە

(۱) فتح القدیر للشوکانی، ۲، ص ۴۱۰.

(۲) کە سێ زانی تابەیین، واتە: جیلی دوا ی هاوێلان خوا لێیان پازی ب.

گوتووایانە: دروست نیه دیلەکانی ھاوبەش بو خوا دانەرەن بەربدرین، بەبێ بەرانبەر و بە بەرانبەر، بەلکو حەتمەن دمی بکوژین {ئەو هوش ڕایەکی نەگونجاو، پێچەوانەی قورئان، وە پێچەوانەی سیرەو سوننەتی پێغمەمبەریشە ﷺ} ئیبنو زمید (کە یەکیکە لە زانیان) گوتووێتی: هەر کام لە ئایەتەکان موحکەمەن، (واتە: نە ناسیخن، نە مەنسووخن، لە شوینی خۆیاندا) (قرطبی) یش گوتووێتی: ئەو ڕایە راستە، چونکە هەر کام لە خەڵک ئازادکردن بە بەلاشو بە منەت، وە کوشتنی دیل، وە قەرەبوو لی وەرگرتنیشی، ھەموویان لە حوکمی پێغمەمبەری خوادا ﷺ بوون، لە مامەڵە لەگەڵ کافرەدا، لە یەكەم جەنگەووە کە تییدا بە دیل گیران، کە ڕۆژی بەدر بوو.

منیش دەلیم : کە لە راستیدا ئەو ڕایە (قرطبی) یش لە جی خۆیدا نیه، وە کاتی خۆشی باسمان کرد، پێغمەمبەری خوا ﷺ لە جەنگی بەدر، - ئەویش ئەگەر ڕیوایەتەکە راست بێ - تەنیا دوو کەسی کوشتن، کە بریتی بوون لە: (عُقَبَةُ بْنُ أَبِي مُعَيْطٍ، وَالنَّضْرُ بْنُ الْحَارِثِ)، ئەویش وە کە حالەتیکی ھەلاویردراو لەو حوکمە گشتییە کە نابێ دیل بکوژری، ئەویش لە سۆنگەی ئەووە کە ئەوان تاوانی زۆر گەورەیان کرد بوو، ئەویش وە کە تاوانباری جەنگ (مُجْرِمُ الْحَرْبِ) مامەڵە لەگەڵدا کردن.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

سی راستی مه زن که له وئایه تانه وه رده کیرین

راستی به کهم : ناگونجی مه بهست لهم ئایهتی ژماره (۵)ه، ئیعلانی جهنگ

بی، دژی هه موو هاوبهش بو خو دانه رهمان، تاكو مسوئمان دهب، بوجی؟ چونكه خوا ﷻ له ئایهتی پیشتر - ئایهتی ژماره (۴)دا - دمه فرموی:

﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا

عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾، كه

پیشتر مانامان کرد، ههرومه ها له ئایهتی ژماره (۷)یشدا دمه فرموی: ﴿إِلَّا

الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقِمُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا

لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾.

واته: جگه لهوانه ی که له لای مزگهوتی چه رام پهیمانان له گه لدا بهستون،

تاكو ئهوان رېك وهستاو بن له سهه پهیمانه گه یان، ئیوهش رېك وهستاو بن

له سهه ئه وه پهیمانه، كهواته: ناگونجی ئایهتی ژماره (۵) تیکبگیری، له گه ل

ئایهتیکی پیش خوی، وه ئایهتیکی دوی خوی دا.

راستی دووهم : ناگونجی هیج کهس له سهه هاتنه نیو ئیسلام ناچار بکری،

بوجی؟ له بهر ئه م به لگانه:

به لگه ی به کهم:

۱/ خوی پهرومردگار دمه فرموی: ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾ ﴿۱۵۶﴾ البقرة.

واته: توبزی کردن، ناچار کردن له دینداری دا نیه.

ب/ وه دهفهرموئ: ﴿ وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ ﴾ (۲۹) ﴿ الكهف.

واته: بلئ: ههق لهلای پهرومردگار تانه و میه، کئ چهز دهکات با برپوا بیئ، وه کئ چهز دهکات با بیبروابئ.

ج/ ههرومها دهفهرموئ: ﴿ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴾ (۲۹) ﴿ یونس.

واته: وه نهگهر پهرومردگار ویستبا، تیکرای نهو خه لکهی لهسه زهویین، برپوایان دهیئنا، ئایا تو زور له خه لک دهکهی تا بیانکهی به برپوادر؟
واته: من پهرومردگاریانم وه زورم لی نهکردوون، نازادم کردوون، ئایا تو نهی موحه ممه! ﷺ ناچار یان دهکهی ؟ بوئ نیه!

ههرومها ئایه تی دیکهش زورن، وهک خوا دهفهرموئ: ﴿ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ ﴾ (۴۵) ﴿ ق، واته: تو بوئ نیه جهبریان لی بکهی، ﴿ لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُضَيِّطٍ ﴾ (۲۲) ﴿ الغاشية.

واته: تو دسه لاتت بهسه ر دل و دموونیان دا نیه.

نهوه دهربارهی نهوه، که هیچ کهس ناگونجئ لهسه ر هاتنه نیو ئیسلام ناچار بکری.

به لگهی دووهم:

کهسی ناچار کراو لهسه ر ئیسلام نابیته مسوئمان، به لکو ده بیته مونافیق، وهک له کتبی (ئیسلام و دهوئ تدری) له بهرگی (۲) دا، که دوایش کراوه به نامیلکهی به ناوی (حوکمی هه لگه پانه وه له ئیسلام و چه ند سه رنجیک) باسمان کردوه، که سیک که ناچار دهکری، مسوئمان بی، نابیته مسوئمان، به لکو

دەبیته مونا فیق، بۆچی؟ چونکە مسوڵمانەتیی ئەو مێه کە مەروفا ئیمانی لە دڵدا هەبێ، وە بە ویستی ئازادانەیی خۆی ئیسلام هەڵبژێری، وە وێرای ئەوێ بە عەقڵ تێدەگاو بە دڵ پەسندی دەگات، دەبی بە کردەوێش پابەند بێ، وە بنەرەتی ئیمان و، بەشی هەرە گەورەو گەرنگی ئیمان، ئەو مێه کە لە دڵ و دەرووندا جیگیر دەبی، بۆیەش هەمیشە خۆی پەرورەدگار ئیمانی بە دڵەو بەستۆتەو، وەك دەفەر موی: ﴿ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ ﴾ ﴿ ۲۲ ﴾ المجادلة.

بەلگەیی سییەم:

ناچار کردن لەسەر ئیسلام، پێچەوانەیی دروستکرانی حیکمەتی مەروفا، کە خوا مەروفا دروست کردووە تاكو لەسەر زەوی تاقی بکاتەو، لە سێ ئایەت لە سوورەتەکانی قورئان دا خۆی پەرورەدگار ئەم راستییەیی خستۆتە روو:

ا/ دەفەر موی: ﴿ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾ ﴿ ۲ ﴾ الملك.

واتە: خوا ئەو کەسەییە کە مردن و ژانی گێڕاون، تاكو تاقیتان بکاتەو، کامەتان کردەوێ باشتر ئەنجام دەدات.

ب/ دەفەر موی: ﴿ إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾ ﴿ ۷ ﴾ الكهف.

واتە: ئێمە ئەوێ لەسەر زەویە کردوومانە بە مایەیی رازاندنەوێ جوانیی زەوی، تاكو مەروفاکان تاقی بکەینەو، کامەیان کردەوێ باشتر.

ج/ وە دەفەر موی: ﴿ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾ ﴿ ۷ ﴾ هود.

واتە: وە ئەو (خوا) ئەو کەسەییە کە ئاسمانەکان و زەوی بە شەش رۆژان، (واتە: بە شەش قووناغ، بە شەش ماوێ لە گات) هیناوانە دی، وە بارەگای خوا لەسەر ئاو بوو، تاكو تاقیتان بکاتەو، کامەتان کردەوێ باشتر.

پاستی سبیم : هەموو مەرفەهەکان بۆیان ڕەوايە لە ژێر سایەى دەولەتى ئیسلامیى دا بژین، وە سیرەو سوننەتى کردەیی پێغەمبەر ﷺ وا بوو، هەروەها خەلیفە ڕاشیدەکان و حوکمپانە سەر ڕاستەکانی ئیسلامیش، هەروا مامەڵەیان لەگەڵ خەڵکدا کردو، کە دەولەتى ئیسلامیى توانیویەتى هەموو مەرفەهەکان بە جیاوازی ڕەنگ و دین و بیرو ڕایان، لەژێر سایەى خۆیدا بچەوینیتەو، تەنانەت هەلگەراوەکانیش، وە تەنانەت مولحیدو زیندیقه‌کانیش، با تەماشایەکیان:

یهک : دەربارەى جوولەگەو نەصرانییەکان: خواى پەرەردگار زۆر بە ڕوون و ڕاشکاوێى لەم سووڕەتى (التوبة) دا دەرەرموئ: ﴿ قَنِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴾ (۲۹)

واتە: لە دژی ئەوانە بچەنگن کە ئیمان ناهێنن بە خواو بە پۆزی دواى، وە ئەوەى کە خواو پێغەمبەرى خوا ﷺ قەدەمەیان کردو بە قەدەمەى نازان، وە پابەند نین بە بەرنامەى هەقى خواو، ئەوانەى کتیبیان پێدراو، {کە کتیب پێدراوەکان بە پلەى یەكەم جوولەگەو نەصرانییەکان، وە هەر کەسیكى دیکەش کە سەلمینرا کتیبیکى ئاسمانیى هەیه، ئنجا زەردەشتییه، صابیئیه، هەر کەسیك هەیه، هەمان حوکمی هەیه}

﴿ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴾ (۲۹)، تاكو سەرانه دەدن بە ملکه‌چى، وە پابەند دەبن بە تەباییه‌و لەگەڵ دەولەتى ئیسلامیى دا.

دوو: دەربارەى هاوبەش بو خوا دانەرەکان: پێغەمبەرى خوا ﷺ لە فەرماشتیکى درێژدا کە ئیمە شوینى مەبەستى لى دینین، دەرەرموئ: ﴿وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ، أَوْ خِلَالٍ:

فَإِيْتُهُنَّ مَا أَجَابُوكَ فَأَقْبَلَ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ، فَإِنْ أَجَابُوكَ، فَأَقْبَلَ مِنْهُمْ، وَكُفَّ عَنْهُمْ، فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَسَلَّهُمُ الْجَزِيَّةَ، فَإِنْ هُمْ أَجَابُوكَ، فَأَقْبَلَ مِنْهُمْ، وَكُفَّ عَنْهُمْ، فَإِنْ هُمْ أَبَوْا، فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ وَقَاتِلْهُمْ ﴿ ۱ ﴾ أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، برقم: (۲۳۰۸۰)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (۱۷۳۱)، وَأَبُو دَاوُدَ، برقم: (۲۶۱۲)، وَالتِّرْمِذِيُّ، برقم: (۱۴۰۸)، وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالنَّسَائِيُّ فِي (الْكُبْرَى) برقم: (۸۵۸۶)، وَابْنُ مَاجَهَ، برقم: (۲۸۵۸)، وَالدَّارِمِيُّ، برقم: (۲۴۳۹)، وَابْنُ حِبَّانَ، برقم: (۴۷۳۹)، وَأَبُو عَوَانَةَ، برقم: (۶۴۹۵) .

واته: نهگهر به دوژمنهکمت گهیشتی له هاویهش بو خوا دانهرهکان، بانگیان بکه بو یهکک له سئ شتان، سئ خهصلهتان: بانگیان بکه بو ئیسلام، بلئ: مسوئلمان بن، نهگهر لیان وهرگری و مسوئلمان بوون، نهوه وازیان لی بیته، وه لیان قبول بکه، وه نهگهر مسوئلمان نهبوون، داوی سهرانهیان لی بکه، {که سهرانه دانیش رهمزیک بووه، بو نهوهی نهو کهسه، یان نهو لایهنه، دژی دهولتهی ئیسلامی نیه، نهگهرنا، وهک دواپی باسی دهکهین، سهرانه دان، شتیکی حتمی نهبووه} نهگهر سهرانهشیان نهدا، (ههر دژی ئیسلام و مسوئلمانان بوون) نهو کاته ناوی خوا لی بیته و پهنا به خوا بگروه له دژیان بجهنگه.

سئ: دهربارهی مهجوسیهکان: دیاره نهوانیش وهک هاویهش بو خوا دانهرهکان، مامهلهیان لهگهژدا کراوه، وهک چوئ هاویهش بو خوا دانهرهکانیش، وهک خاوهن گتیبهکان مامهلهیان لهگهژدا کراوه، لهوبارهوه ئهم دوو دهقه دینینهوه:

۱ - ﴿ عَنْ عُمَرَ أَنَّهُ لَمَّا يَأْخُذُ الْجَزِيَّةَ مِنَ الْمَجُوسِ حَتَّى يَشْهَدَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَخَذَهَا مِنْ مَجُوسِ هَجَرَ ﴾ { أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، برقم: (۱۶۸۵) تَعْلِيْقُ شُعَيْبِ الْأَرْنَؤُوط: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الْبُخَارِيِّ، رَجَالُهُ ثِقَاتٌ رَجَالُ الشَّيْخَيْنِ غَيْرُ بَجَالَةِ التَّمِيمِيِّ، فَمِنْ رَجَالِ الْبُخَارِيِّ، وَابْنُ خَارِيٍّ، برقم: (۱۷۳۱)، وَأَبُو دَاوُدَ، برقم: (۳۰۴۵)، وَالتِّرْمِذِيُّ، برقم: (۱۵۸۶)، وَالدَّارِمِيُّ برقم: (۲۵۰۱) .

واته: عومهری کوری خه تتاب خوا لیی رازی بی، سهرانه ی له مه جووسییه کان (ناگر په رسته کان) ورنه گرت تاکو عه بدورپرهمانی کوری عه وف شایه دیی دا، که پیغه مبه ر ﷺ سهرانه ی ودرگرتوه له مه جووسییه کان هه جهر، (که دیاره ناوی شوینیکه).

ب - هه ر له وباروهه، ئه م شوینه واروش هه یه:

﴿أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ذَكَرَ الْمَجُوسَ، فَقَالَ: مَا أَدْرِي كَيْفَ أَصْنَعُ فِي أَمْرِهِمْ؟ فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ: أَشْهَدُ لَسَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: (سُنُّوا بِهِمْ سُنَّةَ أَهْلِ الْكِتَابِ)﴾، {أَخْرَجَهُ مَالِكٌ فِي (الْمَوْطَأِ) بِرَقْم: (٦١٦)، وَالشَّافِعِيُّ فِي (الْمَسْنَدِ) بِرَقْم: (١١٣١)، وَالْبَيْهَقِيُّ فِي (الْكُبْرَى) بِرَقْم: (١٨٤٣٤)}.

واته: عومهری کوری خه تتاب خوا لیی رازی بی، باسی مه جووسییه کان کرد، دواپی گوتی: نازانم چوئیان مامه ئه له گه ئدا بکه م، عه بدورپرهمانی کوری عه وف، گوتی: من شایه دیی دده م که گویم له پیغه مبه ری خوا ﷺ بوو دهیقه رموو: وهك خاو من کتیبه کان مامه ئه یان له گه ئدا بکه م.

هه روه ها له وباروهه، ئه م دهقه ش هه یه:

﴿عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ قَالَ لِعَامِلٍ كَسَرِيٍّ: أَمَرَ نَبِيُّنَا ﷺ أَنْ تُقَاتِلَكُمْ حَتَّى تَعْبُدُوا اللَّهَ وَحْدَهُ أَوْ تُؤَدُّوا الْجَزِيَّةَ﴾ {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، بِرَقْم: (٣١٥٩)}.

واته: موغه یره ی کوری شوعبه خوا لیی رازی بی، به (عامل)^(۱) کیسرای گوتوه: پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمانی پیکردوین که له دژتان بجه نگیان تاکو به ندایه تی بی بو خوا ده که ن و مسوئلمان دهن، یاخود سهرانه دده ن.

(۱) (عامل) که سیك بووه، له جیی پاریزگاری نیستا، موغه یره ش خوا لیی رازی بی، یه کیك بووه له کار به دهسته کانی پیغه مبه ری خوا ﷺ.

چوار؛ دەربارەی مولحیدو ئەوانەی کە لە ئیسلام هەڵدەگەڕێنەوێ: دوو دەق دینین:

(۱) ﴿رَوَى سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ فِي سُنَنِهِ^(۱)، أَنَّ تُسْتَرْفُتِحَتْ صَلْحًا، ثُمَّ كَفَرَ أَهْلُهَا فَعَزَّاهُمْ الْمُهَاجِرُونَ، وَسَبُّوهُمْ، فَأَمَرَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ مَنْ سُبِيَ مِنْهُمْ، أَنْ يُرْثُوا إِلَى جَزِيَّتِهِمْ، وَفَرَّقَ بَيْنَ سَادَتِهِمْ﴾.

سەعیدی کۆری مەنسوور لە (سنن) ی خۆی دا هیناویەتی، کە توستور بە صولح گیرا، دواوی خەڵکەکی هەلگەرانەو، کۆچ کەرانیش (مسولمانان) چوون شارەکیان گرتەو، بە دیلیان گرتن، عومەری کۆری خەتتاب فەرمانی کرد: ئەوانەی کە بە دیل گیراون بگێڕدێنەو بۆ سەرانی دان، وە گەورە گەورەکانیشی لێ بۆ وکردنەو، (بۆ ئەوێ جاریکی دی گەلە کۆمەکیی نەگەن).

(۲) ﴿رَوَى عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَنَّ قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الْجَزِيرَةِ أَسْلَمُوا، ثُمَّ لَمْ يَمَكُثُوا إِلَّا قَلِيلًا حَتَّى ارْتَدَّوْا، فَكُتِبَ فِيهِمْ مَيْمُونُ بْنُ مِهْرَانَ إِلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، فَكُتِبَ إِلَيْهِ عُمَرُ: أَنْ رُدَّ عَلَيْهِمُ الْجَزِيَّةُ وَدَعَهُمْ﴾ { أَخْرَجَهُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ، بِرَقْم: ۱۸۷۱۴ }.

واتە: عەبدوڕەزاق دەرگێڕێتەو دەڵێ: کۆمەڵێک لە ئەهلی جەزیرە^(۲) هاتن، مسولمان بوون، دواوی زۆری پێنەچوو، هەلگەرانەو، مەیموونی کۆری مەهران نامە نووسی بۆ عومەری کۆری عەبدوڵعەزیز، (کە رۆژگاری حوکمی ئەو بوو) عومەریش بۆی نووسی: سەرانیان لێ وەرگیرەو وازیان لێ بێنە.

کەواتە: تەنانت هەلگەراوەکانیش دوا ئەوێ تەبایی پێشان دەدن، لەگەڵ قەوارە ئیسلامیی دا، کە وەك رەمزیک لە سەرانی دان دا بەرجەستە دەبێ، ئەوانیش لێیان قبوول دەکری، لە ژێر سایە دەوڵەتی ئیسلامیی دا بژین.

(۱) برقم: ۲۵۸۸.

(۲) شارێکە لە باکووری کوردستان، (کوردستانی تورکیا).

وەرگرتنی سەرانه (أخذ الجزية) شتیکی حەتمیی نیه

ئەجا پێویستە ئەوەش بزاندرێ، کە وەرگرتنی سەرانه (أخذ الجزية) شتیکی حەتمیی نیه، لەو قەوارە سیاسییانەی یاخود لەو لایەن و کۆمەڵانەی، کە دەیانەوێ لە ژێر سایەی دەولەتی ئیسلامییدا بژین، وە لەگەڵ دەولەتی ئیسلامییدا تەباو گونجاو بن، بەلکو ئەوە تەنیا مایەی تەباییه، وە یەكێکە لە صیغەکانی ئاشتیی و پێکەوه ژيان لەگەڵ دەولەتی ئیسلامیی دا، بەلگەمان لەسەر ئەوە چیه؟

بەلگەمان:

یەكەم : ئەو سێ ھۆزە جوولەگەیه کە لە مەدینەدا دەژیان، هیچ کامیان سەرانیان لێ وەرنەگیراوه، کە بریتی بوون لە: (بَنِي قَيْنُقَاعَ وَبَنِي النَّضِيرِ وَبَنِي قُرَيْظَةَ)، چونکە وەك لە کتیبی: (ئیسلام و دەولەتداری)، بەتایبەت لە بەرگی (۴)دا باسەم کردووه: لە راستییدا سەرانه زیاتر لەوانە وەردەگیرێ کە پیشتر دژایەتی دەولەتی ئیسلامییان کردووه، دواوی بڕیار دەدەن کە واز لە دژایەتی و سەنگەرگرتن لە دژی ئیسلام و مسوڵمانان بێنن، وە دەکەونه حالەتی تەبایی، لەو کاتەدا دەولەتی ئیسلامیی لێیان داوا دەکات بۆ پێشان دان و سەلماندن ئەوە کە لە مەودوا دژایەتی دەولەتی ئیسلامیی ناکەن و، لەگەڵ تەبان: سەرانه بێدن، ئەندازەیک مال بێدن، بەلام سێ تیرە جوولەگەکان، کە پێغەمبەری خوا ﷺ لەسەر بناغەی پەیمانیک، کە پێی گوتراوه: (کتاب)، وە پێشی گوتراوه: (صحيفة)، کە (وثيقة)یەك بووه، وەك دەستوورێکی ئیست، لە نیوان پێکەتەکانی مەدینەدا، کە پێغەمبەر ﷺ مسوڵمانان لەلایەك، بە کۆچکەرەکان و پشتیوانانەوه، وە جوولەگەکانیش بە ھەر سێ تیرەکەوه لەلایەك، وە موشریکەکانیش و، ئەوانەش کە لە حالەتی نیفاقدان بوونه، ھەریەکە لە لایەك، ھەموو ئەو پێکەتەکانە لەسەر بناغەی ئەو دەستوورو صەحیفەیه، پێکەوه مامەڵەیان کردووه، بۆیە پێغەمبەر ﷺ مسوڵمانان داواي سەرانیان لەو سێ ھۆزە نەکردووه.

دووهم: ئُنْجَا ئه‌گەر بـشـگـوتـری: وەرگرتنی سەرانه (جزية)، دواى حوکمی سەرانه وەرگرتن هاتۆته خوار، ده‌ئین: ئەو گاتەش کە هاتۆته خوار، دیسان هەندیک لەو پیکهاتانهی له ژێر سایه‌ی ده‌ولته‌ی ئیسلامیی دابوون، سەرانه‌یان لێ وەرانه‌گیراوه، با ته‌ماشای ئەم ئایه‌ته بکه‌ین له سوورقه‌ی (النساء) دا، خواى داگەر باسى حاله‌تیك ده‌کات: حاله‌تى بیلایه‌نیه‌ی (حیاد) واته: نه‌ له‌گه‌ل دابوون، نه‌ دژ بوون، به‌و واتایه‌ کە له‌گه‌ل ده‌ولته‌ی ئیسلامییدا، هه‌یج په‌یمانیکیان نیه‌، به‌لام دژی‌ش نین، به‌ئکو بپاریان داوه‌ لاشه‌رو بیلایه‌ن بن، وه‌ك خواى زاناو توانا ده‌فه‌رموی: ﴿إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِّيثَقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يَقُولُوا قَوْمُهُمْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَاقَلْنَاهُمْ إِنْ أَعَزَّلُوكُمْ فَلَمْ يَقُولُوا قَوْمُهُمْ وَالْقَوَا إِلَيْكُمْ أَلْسَلَمَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا﴾ ﴿النساء. ۹۰﴾

پێشێ باسى ئەوه ده‌کات ئەوانه‌ی کە له‌ ده‌رفه‌ت ده‌گه‌رێن زه‌برتان لێبدن، هه‌ر گاتیک ئیوه‌ش زه‌فه‌رتان پێبردن، زه‌بریان لێبدن، دواى ده‌فه‌رموی: جگه‌ له‌وانه‌ی کە په‌یوه‌ندیان هه‌یه‌ به‌ کۆمه‌لێکه‌وه‌، کە له‌ نیوان ئیوه‌و ئەواندا، په‌یمانیک هه‌یه‌، {واته: هاوپه‌یمان نین له‌گه‌ل ئیوه‌، به‌لام هاوپه‌یمانان له‌گه‌ل کۆمه‌لێکی کافردا، کە ئەو کۆمه‌له‌ کافره‌، له‌گه‌ل ئیوه‌دا هاوپه‌یمانان}.

﴿أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يَقُولُوا قَوْمُهُمْ﴾

یاخود دین بۆ لاتان، دل ته‌نگن کە له‌ دژی ئیوه‌ بجه‌نگن، یاخود له‌ دژی کۆمه‌له‌که‌ی خوایان بجه‌نگن، {واته: ده‌یان‌ه‌وێ بیلایه‌ن بن، له‌ نیوان ئیوه‌و کافره‌کاندا، ئەو کافرا‌نه‌ی کە جه‌نگتان له‌ دژ ده‌کەن، ئەوان بیلایه‌نیه‌یان هه‌لبژاردوه‌} ئەوانه‌ ده‌بێ چۆن مامه‌له‌یان له‌گه‌لدا بکری؟

﴿فَإِنْ أَعَزَّلُوكُمْ﴾، واته: ئنجا هه‌رکات بیلایه‌ن بوون، گۆشه‌گیر بوون و، دژتان

نه‌بوون ﴿فَلَمْ يَقُولُوا قَوْمُهُمْ أَلْسَلَمَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا﴾

وہ لہ دژتان نہجہنگین، وہ ئاشتییان بۆ پېشانندان، ئەوہ خوا رېگای نہداوہ بہ ئیوہ، لہ دژى وان ہیچ ھەلۆیستیک وەر بگرن.

كەواتە: دەگونجى قەوارەيەك، كۆمەللىك و لایەنلىكى كافر ھەبن، ئەگەل مسوئلمانان دا ھاویەیمان نہبن، بەلام دژیش نہبن و بىلايەن بن، وہ ہیچ سەرانەش نہدەن.

ئىنجا زانايان و شەرەزانان باسيان كىردو، كە چەند لایەنلىك ھەبوون لہ نہصرانییەگان، وہ ھەندلىك لہ تیرەو ھۆزەكانى دىكە، ئامادە بوون بہ جورىك لہ جورەگان: ھاوکارى دەولەتى ئىسلامىيەكەن، لہ بەرانبەر ئەوہش دا سەرانیان لەسەر ھەلگىراو، یاخود ئامادە بوون سەربازىيەكەن، یاخود ھاوکارى سەربازىيە دەولەتى ئىسلامىيەكەن، یاخود بہ جورىك لہ جورەگان ھاوکارىيەكەن، ئەوانە لہ بەرانبەردا سەرانیان لەسەر ھەلگىراو، وہ ھەندلىك لایەن ھەبوون، كە دەولەتى ئىسلامىيە و لەگەلئیان رېك كەوتو، دژیان نہبن و بىلايەن بن، بى ئەوہى كە داواى سەرانیان لىبکەن.

كەواتە: مەسەلەى سەرانە وەرگرتن، تەنیا يەكلىك بووہ لہ حالەتەكانى دەربرېنى ئاشتىي لہ نىوان ئەو لایەن و، كۆمەلە، وہ دەولەتى ئىسلامىيە دا.

جارىكى دىكە دىمەوہ سەر باسى ئايەتى ژمارە (۵)ى سوورەتى (التوبة) كە بہ ناھەق ناوى لىئىراو: (آية السيف) ئايەتى شمشىر.

دەللىم: ناگونجى ئايەتەكانى قورئان، دژ بە يەك و ناكوڭ بن، چونكە خواى كارزان زۆر بە پروون و راشكاوىيە لہ سوورەتى (النساء) دا، دىمەرمۇ: ﴿ أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴾.

واتە: ئايا لہ قورئانى ورد نابنەوہ؟! ئەگەر لہ لایەن جگە لہ خواوہ بووايە، ناكوڭكىي زۆريان تىدا دەبينى.

كەواتە: خواى كاربەجى دىمەرمۇ: چونكە قورئان فەرمايشتى منە، ناكوڭكىي و دژ بە يەكبوونى تىدا نيە، ئايەتەگان دژى يەك نابن، ھەموويان وەك ئالقەكانى زنجىرىك يەكدى دىمەستەوہ.

ئُنْجَا ئَهِگەر بَیتو ئایەتی ژمارە (۵)، هەموو ئەو ئایەتانە هەلبووشێتێتەو، کە فەرمان دەکەن بە مسوڵمانان، بەوێ چاوپۆشیی بکەن و خۆراگری بن، وە بانگەواز بکەن بۆ لای ئیسلام بە حیکمەت و لێزانیی و بە ئامۆزگاریی چاک، وە خۆراگری بن لە بەرانبەر ئازاری کافرەکاندا، وە خوێش خوێش بن، ئەگەر هەموو ئەوانە هەلبووشێتێتەو، مانای وایە تێگێران لە قورئان دا بوو!!

هەر بۆیەش من پێم وایە کە وەك پێشتر لە کاتی تەفسیرکردنی سوورەتی (البقرة) دا گوتمان، باسیکی سەر بەخۆمان لەو بارەو کرد^(۱)، کە بە هیچ جۆریك نەسخ لە قورئاندا بوونی نیە، ئەو قورئانە کە ئیستا لە بەردەستمانە، هیچ دوو ئایەتیکی پێکەو تێك ناگیرین، تاكو ناچار بین بڵیین: ئەمیان ئەویانی نەسخ کردۆتەو، گەواتە: ئەو قسەیهی کە (السیوطي) لە (الإکیل) دا کە کتیبیکی خۆیەتی، دەربارە ئێم ئایەتی ژمارە (۵) گوتووێت:

{ فَأَقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ } هَذِهِ آيَةُ السَّيْفِ النَّاسِخَةُ لآيَاتِ الْعَصَا وَالصُّفْحِ، وَالْإِعْرَاضِ وَالْمُسَالَمَةِ {^(۲) .

واتە: ئەم ئایەتە، ئایەتی شمشیرە، هەرچی ئەو ئایەتانە باسی لێبوردن و چاوپۆشیی و باسی ڕوو لێ وەرگیران و ئاشتیی و تەبایی دەکەن، هەمووی نەسخ کردوونەو.

ئەم قسەیهی (السیوطي) وەك قسە هەموو ئەو زانیانە دیکە وایە، (خوایان خوێش بێ و خوا پاداشتیان بداتەو) کە ئەو ئایەتەیان کردووە بە شمشیریک و ملی زۆر ئایەتەیان پێ هەلبڕیوە، کە لە راستیدا نە ئایەتەکە ئەو ناوەی شایستەیه، وە نە هیچ ئایەتیکی نەسخ کردۆتەو، چونکە: بێگومان بابەتی تەبایی و پێکەو ژیان، وە ئازادی مڕۆفەکان، وە لێبوردنی و ئارامگری و چاوپۆشیی، وە بانگەواز بە حیکمەت ... هتد، هەموو ئەو مەبەستانە، بنەمای گڕنگو بەهای بنەرەتی و سەرەکیین، لە ئیسلامدا، وە ناگونجی لایچن.

(۱) دواپیش لە شیۆهی نامیلکەیهکی سەر بەخۆدا، چاپ و بڵاوکرایەو.

(۲) (محاسن التأويل، ج ۵، ص ۱۳۴).

ئىنجا ئەگەر ئايەتى ژمارە (۵)ى سوورپتى (التوبة) ھەموو ئەو بىنەما گىرنگو بەھا بەرزانى لىبردى، ئەدى ئايا لەگەل خەلگدا نابى خۇش خۇلق بىن؟ نابى لىبورده بىن؟ نابى چاوپۇشيان لىبکەين؟ نابى بە ھىكمەت بۇ لای خوا بانگيان بکەين؟ ئەدى ئايا نابى ئازادىيان پىيدەين؟ دەبى بلىين: مسوئلمان بە دەنا دىمكوژم!! كەى شتى وا لە ئىسلامدا ھەيە؟

ئەگەر بلىين: ئەو ھەموو ئايەتەنە - كە سەدان ئايەتن - ئەم ئايەتەيان نەسخ كىردۆتەو، زۆر لە ەقلى و نەقلىو نەزىكتەر، لەوۋى بلىين : ئايەتىك، بگرە پستەيەك، نەسخ كەرمەۋى ئەو سەدان ئايەتەيە، كە دەيان بىنەماى گىرنگو بەھاو رەۋشتى گەورە گەورە ئىسلامىي رادەگەيەن، كە بە بى ئەوانە ناگونجى كۆمەلگا پىكەۋە بۇى !.

ئىنجا دەۋلەتى ئىسلامىيىش ئەو بىنەماو بەھايانەى بەرجەستە كىردە لە دىئاي واقىعدا، وە مسوئلمانان ھەر بەو شىۋەيە لەگەل خەلگدا ژيان، بە درىژايى سىزدە سەدە، وە دەۋلەتى ئىسلامىي لە ھەموو قۇناغەكانى دا، دەۋلەتى پىغەمبەر ﷺ و، كاتى ھوكمىرانىي خەلىفە راشىدەكان و، ئومەۋىيەكان و، ەبباسىيەكان و، ەوسمانىيەكان، تاكو سالى (۱۹۲۴)ز كە بە رەسمىي دەۋلەتى ەوسمانىي ھەئەشەنرايەۋە، ھەموو خاۋەن دىنەكان لە ژىر سىبەرى دەۋلەتى ئىسلامىيدا ژيان: ھولەكە، نەصرانىي، بوۋزايى، مەجووسىي، ئىزىلىي، سابىئە، ھىندۇسىي، ..ھتە، ئىنجا چ سەرانەيان دابى، چ بە شىۋەيەكى دىكە مسوئلمانان لەگەلئان پىكەۋەتەن، گىرنگ ئەۋەيە پەرسىتگاكانيان سەلامەت بوون، وە لە پىۋى بارى كەسىتەيەۋە، بە پىي دىنى خۇيان رەفتارىان لەگەل كراۋە، وە مسوئلمانان دەستيان ەرنەداۋەتە كاروبارىان، وە ئەو شتەنەى تايەتمەندى دىنىيان، وە ھەمووشيان بە تەبايى لەگەل مسوئلماناندا ژيان.

روونکردنە وەيەك لەبارەى نەسخە وە

ئىنا مەسەلەى نەسخ كە دەگوتى: ئەم ئايەتى ژمارە (۵)ە، ھەموو ئايەتەكانى دىكەى نەسخ كىردوونەو، كە لەبارەى ئارامگرتن و ھىكمەت و چاوپۆشەىو، ھاتوون، لەوبارەو دەئىين:

ئىمە لە بەرگى يەكەمى ئەم تەفسىردا { كە لە سوورەتى (الفاتحة) و سوورەتى (البقرة) پىكەتو، } بە تەفصىل باسى مەسەلەى (نسخ) مان كىردو، دواىى بە شىوەى نامىلكەىەكەش بىلا و كراىەو، وە دەرمانخستو كە: ھىچ ئايەتەك لەم قورئانەى ئىستا لەبەردەستمان داىە، نەسخ نەبۆتەو، بەو واتاىەى ئايەتەك ھەبى بىخوینىتەو، بەلام كارى پىنەكرى، شتى وانىە لە قورئاندا، وە ئىستا ئىمە كە گەيشتوونە جوژئى دىمە لە قورئان، كە زۆربەى سوورەتە مەدىنەىەكانى قورئان، لەم دە جوژئە دان، ھەتا ئىستا ئىمە ھىچ ئايەتەكەمان نەھاتۆتە بەرجا، كە ناچار بىن بلىين: نەسخ بۆتەو، ياخود ئايەتەكى دىكەى نەسخ كىردۆتەو.

وە باسما كىردو، كە ھۆى بە ھەلەدا چوونى ھەندىك لە زانايانەو، لە بەلابراو (منسوخ) دانانى ھەندىك ئايەت دا، لە بەكارھىنانى وشەى (نسخ) بوو، چونكە زانايانى پىشىن، بە تايبەت ھاوولان خوا لىيان پازى بى، وە (تابيعين) وشەى (نسخ) يان بەكارھىناو بە چەمك و واتاىەك، جيا لەو چەمك و واتاىەى كە دواىى زانايان، پىيان بەكارىان ھىناو، ئەوان وشەى (نسخ) يان بەكارھىناو بۆ تايبەت كىردن (تخصيص) ى گشتى (عام)، وە بەنددار كىردن (تقييد) ى رەھا (مطلق)، وە روونكردنەو (تبين) ى، كورت (مجمال)، وە بۆ پلەپلەى (تدرج)، وە بۆ سووك كىردن (تخفيف)، كە دواىى ھەر كامىك لەوانە بە وىتەىەك روون دەكەمەو.

ئىنا زانايانى پاشىنىش بۆ خۆيان چەمكىكى ديارىكرائىان بۆ (نسخ) داناو، گوتوويناىە: (النسخ: هو إزالة حكم سابق بحكم لاحق)، واتە: لابردنى ھوكمىكى پىشتەر، بە ھوكمىكى دواتر.

ئُنْجَا كە زانایانی پاشین تەماشایان کردووە، زانایانی پێشین وشە (نسخ)یان بەکارهێناوە، وایانزانێوە هەر بە هەمان واتایە، كە ئەوان پێی بەکار دیـنن، نەیانزانێوە كە ئەوانە بە واتایەکی دیکە بەکاریان هێناوە، لەلای وان نەسخ ئەوە نەبووە كە: ئەو ئایەتە، ئەم ئایەتە نەسخ گردۆتەوو لای بردووە، بەلكو مەبەستیان لە نەسخ ئەوە بوو، كە ئایەتی پێشـی حوكمیـکی گشتی تـیدا بوو، ئایەتی دوایی هاتوو حوكمەكە ی تـایبەت (تخصیص) کردووە، بە هەندێ لە تـاکەکانیەوو.

یاخود ئایەتێك حوكمیـکی پـهـای تـیدا بوو، ئایەتێکی دواتر هاتوو، ئەو حوكمە پـهـایە ی بەنـددار (مُقَيَّد) کردووە، یاخود ئایەتی پـێشـی بە كورتی (مجمـل) بوو، ئایەتێکی دوایی هاتوو زیاتر پـوونی گردۆتـهـوو، یاخود ئایەتی پـێشـی تەعبیری کردووە لە قۇناغێك لە قۇناغەکانی ئەو حوكمە، ئایەتەکانی دواتر، تەعبیریان کردووە لە قۇناغەکانی دیکە، یاخود ئایەتی پـێشـی حوكمیـکی راگەیانـدوو، ئایەتێکی دواتر هاتوو، حوكمەكە ی سووك کردووە.

چەند وێنەیهك لەوبارەوو دێنینهوو:

۱ / تـایبەتـکردنی گشتی (تخصیص العام): بۆ وێنە:

أ - خوای میهرمان دهمه رموی: ﴿ وَقَتِّلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَتِّلُونَكُمْ ﴾ البقرة.

واته: (بە گشتی پـووی لە مسوولمانان کردوو) وه لە پـیناوی خوادا بجەنگن، دژی ئەوانە ی كە شەرتان پـی دهمـرۆشن.

كە هەموو مسوولمانانی گرتۆتەوو بە گشتییه، دوایی ئایەتێك هاتوو، دهمه رموی: ﴿ لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ ﴾ النور.

واته: كەسێك كە كوێرە، وه كەسێكە كە شەله، وه كەسێك كە نەخۆشه، سەغلهت ناكړی (بچێ بۆ جەنگ).

کهواته: ئهم ئایهتهی دووم ئایهتهکه‌ی پیشی تایبته (تخصیص) کردوه، ئایهتهکه‌ی پیشی به گشتی بووو، ئایهتهکه‌ی دوایی تایبته‌ی کردوه، یانی: کۆمه‌ئیک خه‌لکی هه‌لاواردوه: شهل و کویر و نه‌خۆش و ئه‌وانه‌ی هه‌لاواردوه، که ئه‌وانه له‌سه‌ریان پیویست نیه بچن بۆ جهنگ و جهاد.

ب - یان له سوورته‌ی (النساء) دا ده‌فه‌رموی: ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ﴾ ﴿ ۱۵ ﴾

واته: ئهو بر‌واداران‌ه‌ی دانیش‌توون (ناچنه جهنگ و جهاد) بیئ‌ه‌وه‌ی که زیانی‌ک له جهسته‌یان دا هه‌بی، {بیئ‌ه‌وه‌ی که پاساو‌یکیان هه‌بی}، یه‌کسان نین له‌گه‌ل ئه‌وانه‌دا که به‌سه‌رو مالیان له پیناوی خوا‌دا تیکۆشاون.

کهواته: ئه‌گه‌ر که‌سی‌ک زیان له جهسته‌یدا هه‌بی: کویر بی، شهل بی، نه‌خۆش بی، ئه‌وه دیاره ئه‌و حوکمه نایگریته‌وه.

۲ / به‌ندارکردنی ره‌ها (تقیید المطلق):

شتیک که به ره‌های هاتبی، دوایی، به‌ندار کرابی، بۆ وینه:

خوای به‌روم‌دگار له شوینیکی قورئاندا ده‌فه‌رموی: ﴿فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ﴾ ﴿ ۲ ﴾ المجادلة .

واته: ئازادکردنی کۆیله‌یه‌ک، به‌لام له شوینیکی دیکه‌دا ده‌فه‌رموی:

﴿فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ﴾ ﴿ ۱۲ ﴾ النساء .

بر‌واداری‌ک ئازاد بکری، کهواته: له‌و شوینه‌دا که به ره‌های فه‌رموویه‌تی کۆیله‌یه‌ک ئازاد بکری، به‌پی‌ی بنچینه‌ی : (يُحْمَلُ الْمُطْلَقُ عَلَى الْمُقَيَّدِ) ئه‌وه‌ی که به ره‌های (مطلق) هاتوه، له‌به‌ر رۆشایی ئه‌وه‌دا که به به‌نداری‌ی (مقیّد) هاتوه، ته‌ماشای ده‌کری.

۳/ ڕوونکردنەوەی کورت (تبیین المَجْمَل):

واتە: شتێک بە کورتیی هاتو، بەلام دوایی خوای زانا زیاتر ڕوونی کردۆتەو،
بۆ وێنە:

خَوَٰنِلَهُ سَوَّوْرَتِي (البقرة) داهەرموئ: ﴿لِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي
الْاَرْضِ وَاِنْ تُبَدُّوْا مَا فِيْ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخَفُّوْهُ يَحٰسِبْكُمْ بِهٖ اللّٰهُ
فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ
﴿ ۲۸۴ ﴾

واتە: موڵکی ئاسمانەکان و زەوی هی خوایه، وە ئەوێ گە لە دەروونتاندا
هەیه، ئاشکرای بکەن، یان پەنھانی بکەن، خوا لیپرسینه وەتان لەگەڵدا دەکات
لەسەری، هەر گەسیک بیهوئ لی دەبووری، وە هەر گەسیکی بیهوئ، سزای
دەدات، وە خوا لەسەر هەموو شتێک توانایه.

گە ئەم ئایەتە هاتە خوار هاوێلان سەغڵەت بوون، دوایی ئایەتی ژمارە
(۲۸۶) ئەوێ ڕوون کردو، گە داهەرموئ:

﴿ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ
رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَاْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا اِصْرًا كَمَا
حَمَلْتَهُ عَلَی الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهٖ وَاَعْفُ
عَنَّا وَاَعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلٰنَا فَاَنْصُرْنَا عَلٰى الْقَوْمِ الْكَافِرِيْنَ
﴿ البقرة ﴾ ﴿ ۲۸۶ ﴾

خوا لە هیچ گەسیک داوا ناکات، جگە لەوێ گە لە توانایدا هەیه...

ئینسان ئەوێ لە توانادا نیه، خولیایهکی خراپ بە دلی دادی، بیئەوێ
بیهوئ، مادام لە توانای دا نیه غایلهی خراپ بە دلی دادیو، لە توانای دا نیه

نەهیلێ بە دلی دا بی، خوا لەسەر ئەو ئێ ناپرسیتەووە سزای نادات، بەلام لەسەر چی سزای دەدات؟ لەسەر ئەو کە دلی خۆی لەسەر بچەسپینێ.

کەواتە: ئایەتە کە دەفەرموی: ئەوێ لە دەروونتان دایە دەریبەخەن، یاخود ئاشکرای بکەن، خوا لێ پرسیتەووتان لەسەری لەگەڵدا دەکات، واتە: ئەگەر گردتان بە بریار (عزم)، بەلام ئەگەر هەروا وەك شتیکی زوو تێپەر، بەسەر دلتان دابی، وەك خەیاڵێك، ئەو گوناھ نیەو سزای لەسەر نیە، خوا بە ئایەتی دواتر، ئایەتە کە ی پێشێ پروونکردۆتەو.

٤/ پلە پلەیی (تدرج) :

بۆ وێنە: مەخووری (شرب الخمر)، بە چوار قوناغ و بە پلە پلەیی قەدەغە کراوە:

قوناغی یەكەم: خوای بەرزو مەزن لە سوورپتی (النحل) ئایەتی ژمارە (۱۷) دا، ئاماژەیەکی سووك دەکات بەو کە سەرخۆشبوون، خراپەو، مە ی خواردنەو شتیکی خراپە، دەفەرموی: ﴿وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَبِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ ﴿ ۱۷ ﴾.

واتە: ئە بەروبوومی دارخورماو ترێ (میو) سەرخۆشکەری لێ دروست دەکەن و، رزقیکی باشیشی لێ دروست دەکەن {واتە: میوژو دۆشاوو باسووغو سرکەو... هتد} بیگومان لەو هەدا نیشانە هەیە بۆ کەسانێک کە بفامن.

کە ئەمە ئاماژەیە، چونکە خوا دەفەرموی: ئە بەری دارخورماو بەری میو، دوو شان دروست دەکەن:

یەكەم: ماددەیەکی سەرخۆشکەر (تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا).

دووەم: رزق و رۆزییەکی باش (وَرِزْقًا حَسَنًا)، کەواتە: ئەو ماددە سەرخۆشکەر، رزقیکی چاک نیەو خراپە، دیارە ئەو هەش لە قوناغی مەكکەدا بوو، کە جاری خوای پەروەردگار حوگمە شەرعییەکانی نەناردوونە خواری، تاكو

بەفرموی: شەپاب مەخۆنەو، نەشەدەگونجا لەو قۆناغەدا قەدەغە بکری،
بەپێی حیکمەتی خۆی زانا، چونکە پێش ئەوەی خەڵک حەلال و حەرامی
بۆ دیاری بکری، دەبێ ئیمان و عەقیدە هەبێ، عیبادەتی هەبێ، خۆی
پەروەردگاری ناسیبێ، برۆی بە دواڕۆژ بێ، بەرجاوی ڕۆشن بووبێتەو،
ئەنجا پێی بگوتری: وابکە و وامەکە !.

قۆناغی دووهم: ئەو ئایەتە ی کە دەفرموی: ﴿ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ
وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ ... ﴾ (البقرة).

واتە: دەربارە ی شەپاب و قوماڕ پرسیارت لێدەکەن: بلی گوناھیکی گەورەیان
تێدا هەیهو، هەندێ سوودو کەشکیشیان تێدا هەن بۆ خەڵکی.

کە ئەمەش ئاماژەیکە دیکە بە هیزترە، کەواتە: شەپاب و قوماڕ
گوناھیکی گەورەیان تێدا هەیهو، هەندێ وردە قازانجیشیان تێدا هەن،
بەلام دیسان خوا نەیفەرموو: مەبخۆنەو، بەس ئەوەی زۆر عاقل و لیزان
بووبێ، هەر بە ئایەتەکە ی سوورپەتی (النحل) کە دەفرموی: لە تری و
خورما، ماددە ی سەرخۆشکەر و ڕزقێکی باشی لێ دروست دەکەن، کەواتە:
دیارە شەپاب، ڕزقێکی باش نیە، هەر ئەوەندە بۆخۆی کەسانیک عەقڵیان
بەقوت بووبێ، بەلگە بوو بۆ ئەوەی خۆیان لێ دووربگرن.

ئەنجا کەسێک ئەوەی پێشتریش حالی نەبووبێ، بە ئایەتی سوورپەتی (البقرة)
لێی حالی بوو، کە دیارە شەپاب و قوماڕ گوناھیکی گەورەیان تێدا هەیه.

قۆناغی سییەم: خۆی بێ وینە، لە سوورپەتی (النساء) دا دەفرموی: ﴿ يٰۤاَيُّهَا
الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَاَنْتُمْ سُكَرَىٰ حَتّٰى تَعْلَمُوْا مَا تَقُولُوْنَ ... ﴾

واتە: ئەو ئەوانە ی برۆاتان هیناوە! توخنی نوێژ مەکەن بەسەر خۆشیی،
هەتا دەزانن چی دەلێن، (چونکە ئینسانی سەرخۆش نازانی چی دەلێ).

ئههجارهش خوای کار بهجی نهیقه رمووه: مه یخۆنهوه، به لکو فهرموویهتی: به سه رخۆشیی نویژمه کهن، ئنجا مادام سه رخۆشیش، تاکو چه ند سه عات (وهك سه رخۆشه گان ده لێن) بهری نادات، مانای وایه بۆیان نه بووه که له نیوان نویژنی نیوه پووه عه صر، یان شیوان و خه وتنان دا، مه ی بخۆنهوه، که واته: دوو دهرفته یان هه بوون:

(۱) له دوای نویژنی به یانی، تاکو نیوه پووه دهرفته تیك بووه.

(۲) له دوای نویژنی خه وتنانیش تاکو به یانی دهرفته تیك بووه.

واته: خوا ماوهی شه راب خواردنه وهی زۆر لی ته سک کردوونه ته وه، پیش ئه وهی به یه کهجاریی لییان قه دهغه بکات.

قوناغی چواره م: ئه و ئایه تهی سوورپه تی (المائدة) بوو که خوای بالادست

شه راب و قوماری له گه ل بته پرسه تی دا باسکردن و، یه کهجاریی لیی

قه دهغه کردن، که دهرموئی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ

وَالْأَنصَابُ وَالْأَزْلَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿۱۰﴾﴾

واته: ئه ی ئه وانه ی برواتان هیناوه ! بیگومان شه راب و قومار و بت و سه نه مه کهان و زه له مه کهان { (ازلام): که بۆ یانسیب به کاریان هیناوه } پیسن له کرده وهی شه ی تان، خۆتانیان لی به دووربگرن، بۆ ئه وهی سه رفرازبن.

ئنجا نه قامی وا هه یه ده لێ: خوا له ویشدا نه یقه رمووه: شه راب مه خۆنه وه، بهس فهرموویه تی: خۆتانیان لی دووربگرن!

به لام بیگومان خۆ دوورگرتن زۆر به قووه تتره له وهی به ره موئی: مه یخۆوه، چونکه لی ره که فهرموویه تی: خۆتانی لی دووربگرن، واته: مه یکر، مه یفرۆشن، له و مه جلیسه دامه نیشن که تیدا ده خوری ته وه، ره فاقه تی ئه وانه مه کهن که ده یخۆنه وه، خۆ لی دوورگرتن ته نیا خواردنه وه که ی ناگه یه نی، به لکو زۆر شتی دیکه ش ده گه یه نی، که هه موویان هه رامن، وهك له فهرمایه شی پیغه مبه ردا ﷺ هاتوه.

۵/ سووك كردن (تخفيف):

ئیمە پیشتر لە سوورپەتی ئەنفالدا هینامان، کە خۆی زāl و زانا دەفەر موی: ﴿إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ﴾ ﴿٦٥﴾

واتە: ئەگەر بیست کەسی خۆراگرتان هەبن، بەسەر دوو سەد دا زāl دەبن (لەوانە ی بێپروان)، وە ئەگەر سەد کەستان هەبن، بەسەر هەزاردا زāl دەبن، لەوانە ی بێپروان، بەهۆی ئەوە وە کە نافامن.

دوایی خوا ﷻ ئەو حوکمە ی سووك کرد لە یەك (۱) بە دە (۱۰) وە، کردیە یەك (۱) بە دوو (۲)، فەر موی: ﴿أَلَنْ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ ﴿٦٦﴾ الأنفال.

واتە: ئیستا خوا لەسەری سووك کرد، وە زانی کە بێهێزییتان تێدا یە، ئەگەر سەد (۱۰۰) ی خۆراگرتان هەبن {سەد (۱۰۰) جەنگاوەری خۆراگر} بەسەر دوو سەد (۲۰۰) لە کافرەکاندا زāl دەبن، وە ئەگەر هەزار (۱۰۰۰) تان هەبن، بەسەر دوو هەزار (۲۰۰۰) دا زāl دەبن، بە فەرمانی خوا، بە ویستی خوا، وە خوا لەگەڵ خۆراگران دایە.

کە خوا فەر موی: ﴿أَلَنْ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا﴾

ئیستا خوا لە سەری سووك کردن زانی بێهێزییتان تێدا هە یە.

یانى: وەك حالەتی پیشی نەماون، کە لە ئاستیکی بەرزى ئیمانیی و مەعنەوی و تۆکمەیی و توندو تۆلێ و خۆراگری دابن، کە یەك (۱) بە دە (۱۰)، بتوانن بەرهنگاری دوژمنەکانتان ببنەو، ئیستا کە ئیو لە پرووی خۆراگرییتان و لە پرووی مەعنەوی یەو، دابەزیون، تەنیا یەك (۱) بە دە (۱۰) تان، لەسەر فەرزد.

ئىنجا ومنەبى ئىھو يەك (۱) بە دوو (۲) ھ، يەك (۱) بە دە (۱۰) يەكەى نەسخ
 كرىبىتەھ، بەلكو ھەر كاتىك مسوئلمانان ھىزو پىزو تۆكەمىيىو توندو تۆلىيان
 ھەبوو، ۋە لە خۇيان را بىنى، با يەك (۱) بە دە (۱۰) لە بەرانبەر دوژمن دا بوەستىن،
 بەلام كە ھەستىيان كرى بىھىزن، با يەك (۱) بە دوو (۲) بەرەنگارى دوژمىيان
 بىنەھ، ئىنجا بىگومان مەرجىش نى، تەنيا يەك (۱) بە دوو (۲)، يان يەك (۱) بە
 دە (۱۰) بى !

نەخىر بەلكو جارى وايە لە دژى نۆ (۹) بەرانبەريان دەوەستىن، يان ھەشت (۸)
 بەرانبەريان، ھەوت (۷)، شەش (۶)، پىنج (۵)، سى (۳)، ھەتا دەگاتە دوو (۲)،
 بەلام ھىچ كاتىك مسوئلمانان نابى لە بەرانبەر دوو (۲) ھىندەى خۇيان، يان
 كەمترا پىشت لە دوژمن بكەن، واتە: ئەگەر ھىزىكى مسوئلمانان لە بەرانبەر
 ھىزىكى كافراندا، كە بە ئەندازەى خۇيان بوون، ياخود تاكو دوو (۲) بەرانبەريان
 بوون، با لە ھالەتى بىھىزىش دابىن، نابى پىشتىيان تى بكەن، بەلام ئەگەر سى
 (۳) بەرانبەر چوار (۴) بەرانبەر زياتر بوون، ئەوانىش لە ھالەتى بىھىزىش
 دابوون، ئەو ۋەك زانايان گوتووينا: لەو كاتەدا بۇيان ھەيە بەرەنگارىيان
 نەبنەھ، ھوكم سووك كرىنەكە، ۋە نەبى ئەو ۋە پىشى لابرەبى، بەلكو ئەو ۋە
 كە يەك (۱) بە دە (۱۰) يە، لە ھەل و مەرجىكدا بوو، ئەو ۋەش كە يەك بە دوو
 (۲) ھ {ھوكمە سووكەكە} ئەو ۋەش لە ھەل و مەرجىكى دىكەدايە.

كەواتە: پىويست ناكات باسى نەسخ بكەين.

قىسەى كۆتايى دەربارەى ئايەتى ژمارە (۵) ى سوورەتى (التوبة)

لە كۆتايى باسو ھواسمان دا دەربارەى ئايەتى ژمارە (۵) ى سوورەتى (التوبة)،
 كە بە ناھەق بە ئايەتى شمشىر ناوژەد كراو، دەلىين: ھەندى لە زانايان
 گوتووينا: ئەو رايەش رپى تىدەچى، كە بگوترى: ئەو بپارەى كە دراو، ئەگەر
 ئايەتەكە بىگەيەنى {كە من پىم وايە ئايەتەكە ئەو ناگەيەنى، ۋەك باسما
 كرىد، ۋە ھو ۋەك دادگەر ئىعلانى جەنگى بەرانبەر بە ھەموو ھابەش بۇ خوا دانەران
 نەكردە، بەلكو تەنيا بەرانبەر بەوانە، جارى جەنگ دراو، كە پەيمانىيان ھەبوو

په‌یمان‌ه‌که‌یان هه‌لۆمشاندۆته‌وه‌و پێ‌وه‌ی پابه‌ند نه‌بوون، خوای کارزان ته‌نیا باسی ئه‌وان ده‌کات، به‌لام ئه‌وانه‌ی که په‌یمان‌یان نه‌بووه، باسی نه‌کردوون، وه ئه‌وانه‌ش که په‌یمان‌یان هه‌بووه‌و پێ‌وه‌ی پابه‌ند بوون، خوای کاربه‌جێ هه‌ل‌یواردوون و فهرموویه‌تی: ئه‌وانه په‌یمان‌ه‌که‌یان له‌گه‌ڵ به‌رنه‌سه‌ر، به‌لام ده‌شگونجی بگوتری: که نیوه دورگه‌ی عه‌ره‌بیی، چونکه بۆته پایته‌ختی ده‌ولته‌ی ئیسلامی، وه‌ك حاله‌تیکی تایبه‌ت، حوكمیکی تایبه‌تی بۆ دهرکراوه، که له نیوه دوورگه‌ی عه‌ره‌بیی دا جگه له هی‌زی ئیسلام، هیچ هی‌زیکی دیکه نه‌می‌نی.

به‌لام وه‌ك گوتم: ئایه‌ته‌که ئه‌وه ناگریته‌وه، وه ئه‌وه ته‌نیا رای هه‌ندیك له شه‌رع‌زانانه، وه دیاره بۆشمان نه‌گیردراوته‌وه، هیچ ر‌یوایه‌تیکی نه‌یه که هیچ هی‌زیك له هاوبه‌ش بۆ خوا دانهره‌گان گوتی‌ب‌تیان: ئیمه مسو‌لمان نابین، که‌چی مسو‌لمانان به زۆر مسو‌لمان‌یان کردوون !! به‌ل‌کو هه‌موویان بۆ خویان هاتوون و، مسو‌لمان بوون.

ئنجا ئه‌گه‌ر به‌راستیان بووبی و، ئه‌گه‌ر به‌ درۆیان بووبی، گرنگ ئه‌وه‌یه ئیسلام نه‌هاتوه ناچاریان بکات، وه ئهم ئایه‌ته‌ش که ناوی لێ‌نراوه: ئایه‌تی شمشیر، له دژی هیچ که‌سیك به‌کارنه‌هی‌نراوه، له هاوبه‌ش بۆ خوا دانهره‌گان، که بگوتری: خوا ئهم ئایه‌ته‌ی ناردۆته خواره‌وه‌و وهره ! یان مسو‌لمان به، یان ده‌تکوژین !! چونکه ئه‌وه له‌گه‌ڵ عه‌قل دا ناگونجی، وه‌ك پێ‌شتر باس‌مان کرد، وه پێ‌چه‌وانه‌ی کۆمه‌لیک ئایه‌تی قورئانه ، وه پێ‌چه‌وانه‌ی سیره‌و سوننه‌تی کردمی پێ‌غه‌مبه‌ری خواشه ﷺ.

هه‌ر له‌وباره‌وه، فهرموودیه‌ك هه‌یه که له‌گه‌ڵ ئایه‌تی شمشیردا، باس ده‌کری، وه‌ك من له باسیکی تایبه‌ت دا دهرباره‌ی (جه‌نگ و جه‌هاد) که له سه‌ره‌تای سوورته‌ی (الأنفال) ده‌و دامننا، باسم کردوه لێ‌ره‌ش ده‌یه‌یتین: ﴿عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ، إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ﴾ {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، برقم: (۲۴)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (۳۶)}.

واته: عه‌بدوئالای کوری عومه‌ر خوای لیان رازی بی، له پیغه‌مبه‌ری خواوه
 ﷺ ده‌گیریت‌ه‌وه، که فه‌رموو‌یه‌تی: فه‌رمانم پیکراوه: جه‌نگ له دزی خه‌لک
 بکه‌م، تا‌کو شایه‌تمان دینن، که بی‌جگه له خوا هیچ په‌رستراو نین، وه که
 موحه‌مه‌د ره‌وانه‌کراوی خوایه، وه نو‌یژ به‌ریا بکه‌ن و زه‌کات بده‌ن، ئنجا ئه‌گه‌ر
 ئه‌مه‌یان کرد، ئه‌وه مال و خو‌ینی خو‌یان له من پاراستوه، مه‌گه‌ر به هه‌قی
 ئیسلام، وه لی‌پرسینه‌وه‌شیان له‌سه‌ر خوایه !

ئنجا هه‌ندی‌ک گوتوو‌یانه: ئه‌م فه‌رمایشته‌ش له‌گه‌ل ئه‌و ئایه‌تی ژماره (۵) ی
 سوورم‌تی (التوبة) دا تیک ده‌کاته‌وه! منیش ده‌لییم: پیشت‌ر باسی ئایه‌ته‌که‌مان
 کرد، ئه‌م فه‌رمایشته‌ش، وه‌ک له شو‌ینی دیکه‌شدا گوتوو‌مانه، باسی ئه‌وه ده‌کات:
 که من فه‌رمانم پیکراوه: ته‌نیا هه‌تا ئه‌و سنووره له دزی خه‌لک بجه‌نگم، تا‌کو
 شه‌یه‌تمان دینن، به وه‌حدانیه‌تی خوا له په‌رستراو‌یتی دا، به ره‌وانه‌کراو‌یتی
 موحه‌مه‌د ﷺ وه نو‌یژ به‌ریا ده‌که‌ن و زه‌کات ده‌ده‌ن، واته: ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌یان کرد
 هیچ هو‌ی دیکه نیه‌و، ناب‌ی له‌سه‌ر شتی دیکه له دزیان بجه‌نگین.

به‌لام بی‌گومان له‌م فه‌رمایشته‌دا نه‌هاتوه، که هه‌ر که‌سی‌ک که له‌گه‌ل‌یدا
 رووبه‌رووبوو‌مه‌وه، له کافران به‌و شی‌ومه‌یه مامه‌له‌یان له‌گه‌ل‌دا ده‌که‌م، به‌ل‌کو
 مه‌به‌ست پ‌یی ئه‌و خه‌ل‌کانه‌یه که سه‌نگه‌ر له دزی ئیسلام ده‌گرن، ئه‌وانه‌ی که
 ئاماده نین که له‌گه‌ل ده‌وله‌تی ئیسلامی دا، ته‌با بن، چ به شی‌وه‌ی سه‌رانه دان، چ
 به شی‌وه‌ی بی‌لایه‌نی دهر‌پ‌ین، چ به هه‌ر شی‌ومه‌یه که له شی‌وه‌کان، واته: که
 ده‌فه‌رمو‌ی: {أَن أَقَاتِلَ الْإِنسَانَ} وشه‌ی (الإنسان) خه‌ل‌کی‌کی تایبه‌تن، واته: ئه‌و
 خه‌ل‌کانه‌ی که دزایه‌تی ده‌وله‌تی ئیسلامی ده‌که‌ن، ئه‌دی ئه‌گه‌ر دزایه‌تی
 ده‌وله‌تی ئیسلامی‌یان نه‌کرد؟ ئه‌گه‌ر دزایه‌تی‌یان نه‌کرد، دروست نیه جه‌نگیان له
 دژ بکری، چونکه جووله‌که‌و نه‌صرانی‌یش هه‌ر خه‌لک (الإنسان)، به‌لام سه‌رانه‌یان
 لی‌ومر ده‌گیری، هه‌روه‌ها موشریکه‌کان: ﴿وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ لِلْمُشْرِكِينَ﴾ وه‌ک
 با‌سمان کرد: سه‌رانه‌یان لی و مرده‌گیری، هه‌روه‌ها مه‌جووس: سه‌رانه‌یان
 لی‌ومر ده‌گیری، وه هه‌ل‌گه‌راوه‌کان (مرتدین)، سه‌رانه‌یان لی و مرده‌گیری و... هتد.

که‌واته: ئه‌و خه‌لک (الإنسان)ه، خه‌ل‌کی‌کی تایبه‌تن.

دەتوانین بڵێین: ئەو فەرموودەیە کورتە (مجمعل)و درێژو (تفصیل)ەکی
 لە فەرموودەکی (مسلم) : ﴿وَإِذَا لَقِيتَ عِدُوكَ لِلْمُشْرِكِينَ﴾ و فەرموودەکانی
 دیکەو لە سوننەتی کردەیی پیغەمبەرەدا ﷺ هاتو، کە بە ڕوونی ئەو
 دەگەیەنن، کە ئەگەر ببڕوایانی شەرفروش، نەهاتنە نیو ئیسلامو، پێویستە
 سەرانی (جزية) بدن، یان بە هەر شیوێک بێ، دەبێ لەگەڵ دەولەتی
 ئیسلامی دا ڕێک بکەون، وە دەولەتی ئیسلامی قەناعەتیان پێ بکات، کە
 لەگەڵیدا تەباو گونجاو دەبن، وە شەری پێ نافروشن و دژایەتی ناکەن.

مەسەلەی شەشەم: کە دەفەرموئ: ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ
 فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ ابْلِغْهُ مَا مَنَّهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ﴾

خوای میهرەبان باسی حالەتیکی تایبەت دەکات، بە نسبەت مامەلەکردن
 لەگەڵ هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان دا، دەفەرموئ: ئەگەر یەکیک لە هاوبەش بۆ
 خوا دانەرەکان داوای پەنادانی لێکردی، پەناى بدە، بۆئەوێ گۆیى لە
 فەرماشتی خوا بێ، دوايش بیگەیهنە شوینی دلتیایى خوێ، ئەویش بە هوێ
 ئەووە کە نازان.

جاری ڕستەى: ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾، یانی: هەر کامێک لە
 هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان، هەلبەتە لێردا ڕووی قسەى لە موشریکەکان و
 کافرەکانی ڕۆژگاری پیغەمبەرە ﷺ، چونکە ئەوانەى کە لە دەورووبەری بوون،
 هاوبەش بۆ خوا دانەر بوون، ئەگەرنا ئەو هەموو کافرێک دەگریتەو، هەموو
 کافرێک مافی ئەوێ هەیه لە دەولەتی ئیسلامی داوای پەنادان بکات، تاكو بێ
 لە ئیسلام حالێ بکەن، با بزانی قورئان چی دەفەرموئ؟ هەموو کاتێک خوای
 بەخشندە ئەو مافەى پێداون، بەلام کە تەنیا باسی موشریکان دەکری، ئەبەر
 ئەومێە لەو کاتەدا زیاتر مامەلە لەگەڵ هاوبەش بۆ خوا دانەرەکاندا هەبوو،
 کە دەفەرموئ: ﴿اسْتَجَارَكَ﴾، یانی: داوای پەنادان لێکردی، دەئێ: (جار)، بە
 مانای دراوسێو، بە مانای نیزیک دێ، ئنجا (مُجیر)، کەسیکە کەسیکی دیکە لە

پەنای خووی دەگرێ، یاخود لە خووی نیزیکی دەخاتەوه، گەواتە: ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ﴾، داوای دروسییەتیو، نیزیکی لیکردی، داوای پەنادانی لیکردی، ﴿فَأَجِرْهُ﴾، پەنای بدە، دالەدی بدە، ئنجا بۆچی داوای پەنادان و نیزیکی دەکات؟

﴿حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ﴾، هەتاكو گووی لە فەرماشتی خوا بێ، یانی: لە ئیسلام تیگاو بەرچاوی روشن بێتەوه.

لێردە زانیان مشتومپی زۆریان کردووە لە تەفسیرەکاندا، لەبارەى ﴿كَلِمَ اللَّهِ﴾، ئایا ئەم قورئانەى کە لەبەر دەستمان دایە، کە بەئێ فەرموودەى خوا ﴿كَلِمَ اللَّهِ﴾ یە، بەلام ئایا ئەم: ﴿كَلِمَ اللَّهِ﴾ یە دروستکراو (مخلوق)ە، یان دروست نەکراوە؟

کاتی خووی کێشەو مشتومپی زۆریان لەسەر ئەوە بوو، ئایا قورئان دروستکراو (مخلوق)ە، یاخود دروستکراو (مخلوق) نیە؟

بە تەئکید ئەو ماناو مەبەستانەى لە قورئان دان، لە (مصحف) دان، ئەوە فەرماشتی خوا یەو سێفەتى خوا یە، سێفەتى خواش دروستکراو نیە، بەلام بە تەئکید ئەو مەڕگەبو کاغەزەى کە ئەو موصحفەى لێ پیکهاتو، دیارە ئەوە مروق دروستی کردو، بەلام ئەمە مانای وانیه، کە قورئان دروست کراوە، بە هەر حال مشتومپێک بوو کە کاتی خووی، زۆر زانا لەسەر ئەوە تاقی کراونەوه، کێشەیهکی گەورە لەسەر ئەو بوو، کە بە راستی سەرئێشەیهک بوو، کێشەو گرفتێک بوو، مسوڵمانان زۆر جاران لە بەر بیئیشیی، ئەو کێشەو گرفتەنەیان بۆخوێان دروست کردوون!

ئەگەر نا لە سەر دەمی سەلەفی صالح دا، واتە: لە سەر دەمی هاوێلان و شوپنکەوتووان (تابعین) دا ئەو شتە نەبوون، دوایی ئەو جۆرە بیرۆکانە

پەیداكراون، كە بوونەتە مایەى سەرقالیى مسوئلمانان، وە لە حیاتی ئەوێ زۆر شتی دیکەى كە پێویست بوو، پێیانەووە سەرگەم و سەر قال بن، بەو مەسەلە لاوەکیانەووە سەرقال كراون، ئەگەرنا مادام قورئان سیفەتى خواپەو سیفەتى خواش وەك خوا وایە، وە خواى پەروەردگار بەدیھێنەرەو، بێ سەرەتاو بێ كۆتاییە، سیفەتەكانیشى وەك زاتى وان.

بەلام هەندێك لە حەنبەلییەكان لە كاردانەوێ موعتەزىلە كە گوتووینانە: قورئان دروستكراو (مخلوق)ە، ئەوان گوتووینان: نەخیر، ئەو پەرەش كە تێیدا نووسراوەو، مەرەكەبەگەش كە پێى دهنووسرى، ئەومش ھەر دروستكراو (مخلوق) نیە!! كە ئەومش ديارە قسەپەكی تێپەرپنەرانەو عاتیفیەو كەس نایسەلمینن، چونكە دەق و واتای قورئان كە لەنێو موصحف دایە، سیفەتى خواپەو ھەر بەو تەعبیرانەش خوا بە جبریلی فەموو، جبریل (عليه الصلاة والسلام)یش گەیاندووێتى بە پیغمبەر ﷺ، ئەویش بە ھاوێلانێ فەرموووە ئەوانیش نووسیویانەتەووە لەبەریشان كردووە، بەلام پێستەكەى كە كاتى خۆى تێیدا نووسراوەو، ئیستا كاغەزەكەى، مەرەكەبەكەى، كە پێى نووسراوەتەووە، بە تەئكید ئەوانە دروستكراوى خوانو، بەندەكان ساریان كردوون و دروستیان كردوون.

ئەجا كە خوا ﷻ دەرەموى: ﴿ثُمَّ أَوَّلَهُ مَأْمَنَةً﴾، دواى بیگەپەنە جیگای دنیایى خۆى، جارى وایە ئەو ھاوبەش بو خوا دانەرە، دەستبەجى قەناعەتى بە ئیسلام نایەتو، دەلى: بەلى، گویم لە قورئان گرت، ئەو زانیم چۆنە، بەلام بروای پێناكەم، ئایا حوكمى جیپە؟

وہلام: دەبێ بگەپەنریتەووە جیپى خۆى!

ئەجا ھەر ئەمە بوخۆى بەلگەپە لەسەر ئەو، كە ئایەتى ژمارە (۵)ى سوورەتى (التوبة) كە ناویان ناو: ئایەتى شمشیر، مانایەكەى بەو شیوہیە نیە، كە ئەوان لییان وەرگرتووە، ئەومتا كافریك كە داواى پەنادان دمكاتو، دمیەوئ لە قورئان تیبگاتو لە ئیسلام تیبگات، ھەرچەندە قەناعەتیشى پى ناكات، بەلام

خوای پێغەمبەر ﷺ، وە ئەو کەسەى کە لە حیاتی پێغەمبەرى خوای ﷺ دەبێتە حوکمرانی مسوولمانان، مۆلزم کردووە، بیگەرپێنیتەو شوینی خۆی.

ئەجە لە و بارەو پێغەمبەرى خوای ﷺ ئەم فەرموودەى هەیه: ﴿مَنْ آمَنَ رَجُلًا عَلَى دَمِهِ، ثُمَّ قَتَلَهُ، فَإِنَّا بَرِيءٌ مِنَ الْقَاتِلِ، وَإِنْ كَانَ الْمَقْتُولُ كَافِرًا﴾ {أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ، بِرَقْم: (۱۲۸۵)، وَالْبُخَارِيُّ، فِي (التَّارِيخِ)، وَالْبَيْهَقِيُّ، فِي (الصُّغَرَى) بِرَقْم: (۳۶۸۱)، وَفِي (الكُبْرَى) بِرَقْم: (۱۸۸۸)، وَالْبَرْزَانِيُّ، بِرَقْم: (۲۰۲۴)، وَابْنُ حِبَّانٍ، بِرَقْم: (۵۹۸۲)، وَعَبْدُ الرَّزَّاقِ فِي (المُصَنَّفِ) بِرَقْم: (۹۶۷۹)، وَالطَّبْرَانِيُّ فِي (مُسْنَدِ الشَّامِيِّينَ) بِرَقْم: (۲۴۴۸) عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَمِقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ شَعِيبُ الْأَرْنَؤُوطُ: حَدِيثٌ حَسَنٌ}.

واتە: هەر کەسێک پیاویک دلتیا بکاتەو، لەسەر ئەوێ کە نایکوژی و ئەمانی پێبدات، دواپیش بیکوژی، ئەوێ من بەرپیم لەو بکوژە، با ئەو کوژراوەش کافر بێ.

کەسانێک با کافریش بن، مادام ئەمانت پێدان، دەبێ ئەگەلیان راست بکەى.

ئەجە خۆی پەرورەدگار دەفەرموێ: ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ﴾، ئەویش بەهۆی ئەوێ، کە ئەوانە گۆمەلێکن، نازانن، واتە: مادام نازانن و نەشارەزان، ئێوێ دەبێ شارەزایان بکەن و بەرچاویان ڕوون بکەنەو، ئەجە ئەو کاتە قەناعەتیان هات، باشە، قەناعەتیان نەهات، ئەوێ: ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ (۲۵۶)﴾ البقرة، تۆبزیی کردن لە دیندا نیە.

هەلبەتە ئەمە ئەوێ لێوێ دەگێرێ، کە بەبێ زانیاری، شوێنکەوتنی ئایین دروست نیە، چونکە خوا دەفەرموێ: با ئەو هاوبەش بو خوا دانەرانی بێن، پەنایان بدەن، گوێ لە فەرماشتی خوا (کلام الله) بگرن، چونکە نازانن، کەواتە: کەسێک ئایین و بەرنامەى خوا نەزانێ، لە پێزی کافراندایە! وە بۆیە زانیان لەم ئایەتە، هەلیانەتیجاو دەلێن: لاسایی کردنەو (تقلید)، دروست نیە، بەتایبەت لە بنچینەکانی دیندا، لە ئیمان و عەقیدەدا لاسایی کردنەو

دروست نیه، بۆت نیه بَلَّی: دەزانم خوا ھەبە، چونکە مامۆستان فلان وا دەلێ، یان دەزانم پێغەمبەر ﷺ راستە، چونکە لە فلان کتیب دا باسکراوە، یان دەزانم زیندوو بوونە وەو پاداشت و سزا ھەبە! چونکە فلان زانا وای گوت، ئەو ھەمووی لاسایی کردنە و ھەو دروست نیه، دەبێ بۆخۆت بزانی، بەلگەکانی بوونی خوا ی پەر وەردگار، وە بەلگەکانی راستیی پێغەمبەر ﷺ، وە بەلگەکانی راستیی قورئان، دەبێ بایی ئە وەفندە خوا بناسی، پێغەمبەر ﷺ بناسی، و قورئان بزانی، و عەقڵی خۆت بەکار بیینی، کە بە بەلگە عەقڵیی و نەقڵیی، ئیسپاتی بنچینەکانی ئیمان و عەقیدە خۆت بکە.

بەلکو ھەندێ لە زانیان دەلێن: لە لقەکان (فروع) ی دینداریشدا (تقلید) دروست نیه، کە ئەمە پێم وایە جۆریکە لە زیدەپۆیی، بەلێ ھەموو مسوڵمانێک لەسەری پێویستە تەنانت لە کردە وەکانیشدا، نەک ھەر لە ئیمان و عەقیدەدا، بە دوا بەلگە شەرعییدا بگەرێ، وە بۆ ھەموو شتێک بزانی بەلگە شەرعییەکە چیه؟ بەلام ئەگەر کەسێک لە توانای دا نەبوو، دروستە.

و زانیان بەگشتی لاسایی کردنە وە (تقلید) یان بە دروست زانیو وە، (تقلید) یش بریتیه لە: (أَخَذُ الْقَوْلَ بِلُؤْنِ مَعْرِفَةِ دَلِيلِهِ)، قسەیک لە کەسێک وەربگری، بەبێ ئەو بەلگە چیه، ئەگەر نا ئەگەر تۆ بزانی بەلگەکە چیه، یان لەبەر ئەو بەلگەکە قەناعەتدار (مُقْتَنِع) ی، بە دوا دیکەو، ئەو (تقلید) نیه، بەلکو ئەو شوێنکەوتن (إِتِّبَاع) ە، و ئەگەر خۆشت بتوانی حوکمەکە و بپارەکە ھەلھێنجی لە قورئان و سوننەت، ئەو ھوش کۆشش کردن (إِجْتِهَاد) ە، کەواتە: ئیمە سێ حالتەمان ھەن لە مامەلەکردن لەگەڵ شەرعیەتدا:

یەكەم: کۆشش کردن (إِجْتِهَاد) ە: کە ئینسان خۆی ھەوڵیدا لە قورئان و سوننەت، ئەو حوکمانە لێ ھەلھێنجی، کە دینداری خۆی بەوانە ئەنجام دەدات، ئەو ھالەتی باشترینە.

دووەم: بریتیه لە شوێنکەوتن (إِتِّبَاع): ئەگەر خۆشی نەتوانی کۆشش بکات، تەماشای قسە زانیان بکات و لە قسەکانیان تیبگات و لە بەلگەکانیان تیبگات، وە بۆیە بە دوا شافیعی دیکەو ئەو مەسەلەیدا، وە لە

مەسەلەیهکی دیکەدا بە دواى ئەبو حەنیفە دەکەوئ، وە لە مەسەلەیهکی دیکەدا، بە دواى مالیک، یان سوفیانی ئەوریی، یان ئەحمەد دەکەوئ، چونکە بە بەلگەى ئەو لەو مەسەلەیهدا موقتەنیعە، ئەگەر وابێ، ئەو کاتە شوینکەوتوو (متبع)ە، واتە: شوین بەلگە کەوتوو.

سببهم: بریتیه لە لاسایی کردنەوه (تقلید): ئەویش ئەوەیه کە شوین قسەى کەسێک بکەوئ، بەبێ ئەوەى بەلگەکەى بزانی، (تقلید)یش لە چیه‌وه هاتو؟ لە (قِلَادَة) مود هاتوو.

(قَلَدَهُ، يُقَلِّدُهُ)، (قِلَادَة) ش: ئەو پێشمەو پەتکەیه کە لە ملی ئازەلێکی دەکەوئ و پایدەکیشی!!

بۆیه دەبێ مسوڵمان ئەگەر زۆرزۆر ناچار نەبێ، حالەتى لاسایی کردنەوه (تقلید) لە خۆى نەوهشی نیتەوه، وە خواى پەر وەردگار زۆر سەرزەشتى کافرەکانى کردوو، کە گوتوو یانە: ﴿ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَاهُ آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُّهْتَدُونَ ﴾ (الزخرف).

واتە: ئێمە باب و باپیرانمان لەسەر رێبازیك دیوو، وە هەر لەسەر رێی وان دەروین و، ئەوان دەکەینه سەر مەشق.

بەبێ ئەوەى ئەوان لەسەر هەق بن، ئەوه دیاره عادهتى کافرو موشریکه‌کانه‌و، مسوڵمان نابێ لە خۆى بوهشی نیتەوه.

مەسەلەى حەوتەم: کە دەفەر موی: ﴿ كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقِيمُوا لَكُمْ فَأَسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴾ (٧) كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ

﴿ ۸ ﴾ قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ

زانایان دەلێن: لێردا ئەم سەرلێسورماندن (تەجیب)ه، مانای نهفی دهگهیهنی، خوا دمه‌رموی: چۆن دهبی هاوبه‌ش بو خوا دانه‌ره‌گان، په‌یمانیا‌ن له‌لای خوا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌بی، له‌ حالیکدا که پابه‌ند نین به‌ په‌یمانه‌کانیا‌نه‌وه‌؟!

چونکه‌ دوایی دمه‌رموی: ﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ جگه‌ له‌وانه‌ی که له‌لای مزگه‌وتی حه‌رام په‌یمانتان له‌گه‌ل به‌ستوون، ﴿فَمَا

أَسْتَقِمُوا لَكُمْ فَأَسْتَقِيمُوا لَهُمْ﴾، ئنجا هه‌تا ئەوان راوه‌ستاو بن له‌سه‌ر به‌لێن و په‌یمانه‌که‌یان، ئیوه‌ش راوه‌ستاو بن، ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾، بیگومان خوا پارێزکارانی خوشده‌وی، واته‌: ئەوانه‌ی خویان ده‌پاریزن له‌ په‌یمان شکاندن.

دوایی دووباره‌ی ده‌کاته‌وه‌، ﴿كَيْفَ﴾، واته‌: چۆن دهبی؟! پرسته‌که‌ دووباره‌ ناکاته‌وه‌، به‌رموی: ﴿يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ

رَسُولِهِ﴾، ﴿كَيْفَ﴾، چۆن دهبی په‌یمانیا‌ن له‌گه‌ل خواو پیغه‌مبه‌ردا هه‌بی، ﴿وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً﴾، له‌ حالیکدا که ئەگه‌ر زمه‌رتان پێ به‌رن و که‌لێنتان لێ ببیننه‌وه‌، وه‌ دمه‌رفه‌تان لێ ببین، ره‌چاوی هه‌ی خزمایه‌تی و به‌لێن و په‌یمانیک له‌گه‌ل ئیوه‌دا ناکه‌ن.

بۆیه‌ نابێ په‌یمانیا‌ن هه‌بی له‌گه‌ل خواو پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ، له‌به‌ر ئەوه‌ی پابه‌ند نین به‌ هه‌ی شتیکه‌وه‌، نه‌ ره‌چاوی خزمایه‌تی ده‌که‌ن، نه‌ هی په‌یمان ده‌که‌ن، نه‌ هی هه‌ی شتیک ده‌که‌ن، بۆیه‌ ئەوانه‌ نابێ په‌یمانیا‌ن هه‌بی.

ئەگه‌رنا ئەوانه‌ی ره‌چاوی په‌یمانیه‌که‌یان ده‌که‌ن و، پابه‌ندن به‌ په‌یمانیه‌که‌یا‌نه‌وه‌، خوای کارزان له‌سه‌ر مسوڵمانانی فه‌رز کردوه‌، که په‌یمانیه‌که‌یان له‌گه‌ل به‌رنه‌سه‌ر، ﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا أَسْتَقِمُوا لَكُمْ فَأَسْتَقِيمُوا لَهُمْ﴾

وہ لہ ئایەتی ژمارە (۴) ھەر ئەم سوورپەتەدا دەفەر موی: ﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾ ﴿۴﴾

کەواتە: بۆ ئەوەی مانایەکی راست و دروستمان دەربارەى تیگەیشتنی ئایەتەکان دەست بکەوێ، دەبێ ھەموو ئایەتەکان بەیەکەوێ سەرنج بەدەین، تاگو دوو چاریی تیگەیشتن و بۆچوونیکی ھەلە نەبین، دەربارەى چەمکی ئایەتە موبارەکەکان، کە خوای پەروردگار ئەو مەبەست و مانایەى نەویستووە.

ئەجا بۆ روونکردنەوێ چەمکی ئەم دوو ئایەتە موبارەکە کە لە مەسەلەى ھەوتدا ھینامانن: ﴿كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَمُّوْا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾ ﴿۷﴾ كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ﴿طبری﴾ (معناه: لَا عَهْدَ لَهُمْ، وَأَنَّ الْوَاجِبَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ قَتْلُهُمْ حَيْثُ وَجَدُوهُمْ، إِلَّا الَّذِينَ أَعْطُوا الْعَهْدَ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ مِنْهُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ جَلَّ ثَنَاؤُهُ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِالْوَفَاءِ لَهُمْ بِعَهْدِهِمْ، وَالْإِسْتِقَامَةِ لَهُمْ عَلَيْهِ، مَا دَامُوا عَلَيْهِ لِمُؤْمِنِينَ مُسْتَقِيمِينَ) ^(۱).

واتە: مانای ئەم دوو ئایەتە موبارەکە ئەوەیە: کە ھاوبەش بۆ خوا دانەرەکان ھیچ پەیمانان نیە، لەگەڵ پیغەمبەر ﷺ و لەگەڵ مسوڵماناندا، وە لەسەر برواداران پیویستە بیانکوژن، لە ھەر شوێنێک بەرپەلیان کەوتن، مادام ئەوانە لەسەر دژایەتیکردنی ئیسلام و مسوڵمانان سوورن، جگە لەوانەى کە

پەیمانانیان داوه، لەلای مژگەوتی حەرەم، ئەوه خوا ستایشی هەر بەرز بێ،
فەرمانی بە برۆداران کردوه، کە بەلێنەکیان و پەیمانەکیان لەگەڵ بەرنەسەر و
پێی وەفادار بن، وە لەسەری راوستاوی بن، مادام ئەوان لەگەڵ برۆداراندا، ئەو
پەیمانەیان پێک و راست پادەگرن.

ئەجا چەند قسەیهك دێنێ دەربارەى ئەوانەى كە لە لای مژگەوتی حەرەم
پەیمانانیان لەگەڵ مسوڵمانان دا بەستوه، وە پێك وەستاویشن، دواى دەلى:

(وَأَوَّلَىٰ هَٰذِهِ الْأَقْوَالِ بِالصَّوَابِ عِنْدِي، قَوْلُ مَنْ قَالَ: هُمْ بَعْضُ بَنِي بَكْرٍ مِنْ
كِنَانَةٍ، مِمَّنْ كَانَ أَقَامَ عَلَىٰ عَهْدِهِ، وَلَمْ يَكُنْ دَخَلَ فِي نَقْضِ مَا كَانَ بَيْنَ
رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَبَيْنَ قُرَيْشٍ يَوْمَ الْحُدَيْيَةِ) (۱).

دەلى: نيزيكترين قسە لە راستیەوه، بە لای منەوه، قسەى ئەو كەسەيه كە
گوتووێهتێ: مەبەست ئەوانە هەندێك لە بەنى بەكرن لە كینانە، (دیاره بەنى بەكر
تیرەیهك بوون لە ھۆزى كینانە)، ئەوانەى كە لەسەر پەیمانەکیان بەردەوام بوون، وە
لە ریزی ئەوانە دانەبوون، كە ئەو پەیمانەیان ھەلەشانداوۆتەوه، كە كاتى خۆى لە
خودمیبییه لە سالى شەشەم لە نیوان پیغەمبەر ﷺ مسوڵمانان لە لایەك، وە
قورەیشییەكان لە لایەكى دیکەوه بەسترا، {ئەو پەیمانەى كە لەو كاتەدا، بەنو بەكر
بوونە ھاوپەیمانى قورەیش، خوزاعەش بوو ھاوپەیمانى پیغەمبەر ﷺ}.

دیاره ھۆزى بەنو بەكریش بۆخۆیان چەند بەشێك بوون، ھەندێکیان ئەوانەى
كە پابەند بوون بە پەیمانەکیانەوه، لەلای مژگەوتی حەرەم پەیمانانیان بەستوه،
دیاره دەبێ پەیمانەکیان لەگەڵ مسوڵمانان دا بردبێتە سەر.

كەواتە: ھەموو ئەو ئیعلانی جەنگ و بەرپاڤەت و دووری دەرپرینە، بەرانبەر بەو
ھاوبەش بۆ خوا دانەرانیە، كە پابەند نەبوون بە بەلێن و پەیمانەکانیانەوه، وە وشەى:

﴿ كَيْفَ ﴾ كە دووجاران دووبارە بۆتەوه، ﴿ كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ ﴾

دواى دەفەرموى: ﴿ كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ ﴾، واتە: چۆن؟

دەئى: (تَعْجِيبٌ مَعْنَاهُ النَّفْيُ)، ئەو سەرسوورماندە، بەلام مەبەست پێى نەفى كردنە، واتە: نابى شتى وا ببى، يەكێك ئاویك دمخواتەو، تۆش پیت پاك نیه، پێى دەئى: (كَيْفَ تَشْرَبُ هَذَا الْمَاءُ؟) چۆن ئەم ئاوه دمخوێتەو؟!

یانى: بە سەرسوورمانەو وا دەئىو، مەبەستت پێى سەرسورمانە بە پراوەت، بەلام لە راستى دا مەبەستت پێى نەخواردنەومیەتى، بۆیە، دەئى: ﴿كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ﴾، چۆن دەبى هەیان بى، واتە: دەبى نەیانبى، كەسانێك پابەند نەبن بە پەیمانەو، حورمەتى بەئین و پەیمانیان نەگرن، نابى لەگەڵ خواو پیغەمبەرى خوادا، پەیمانیان هەبى.

كە دمەرموئ: ﴿كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ﴾، یانى: (يَغْلِبُوكُمْ)، واتە: بەسەرتاندا زال بن، یان دەرڤەتتان لى ببین، كەلێنتان لى ببین، ﴿لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ﴾، ﴿لَا يَرْقُبُوا﴾، وشەى (رَقَبَ) واتە: چاودێرى كرد، پاراستى، (رقیب)، واتە: ئەو كەسەى كە چاودێرى شتێك دەكات و دەپاریزى.

﴿إِلَّا وَلَا ذِمَّةٌ﴾، ﴿إِلَّا﴾، (إِلَّ) كە پێشتر باسمان كرد، واتە: خزمایەتیی
 ﴿ذِمَّةٌ﴾، واتە: پەیمان و بەئین.

بۆیەش خواى دادگەر لە وەسفیاندا دمەرموئ: ﴿يَرْضَوْنَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَى قُلُوبُهُمْ﴾، بە زاریان پازیتان دەگەن، بەلام دلایان ناپازییە، وە ﴿وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ﴾، وە زۆریەشیان لاریڤن.

ئەجا ئیەمە لیژمەدا چوار هەلۆستە دەگەین:

هەلۆستەى یەكەم : بۆیە خواى پەرورەدگار ئاوا ناخى ئەو دوژمنانە بۆ ئەهلى ئیسلام، ئەو كاتەو ئیستاش دمخاتە روو، چونكە دیارە بەشێك لە هاوێلان بە قسەى خوێش و بۆش و شیرین و رازاوەى كافرەكان فریویان خواردو،

بۆيە خوا ئاگاداريان دەكاتەو، كە ئۆيە تەماشای قسەى زاريان مەكەن، تەماشای رەفتارو کرداريان بکەن، وە بزەنن كە ئۆيە تەنيا قسەى زاريان دەبيستەن، بەلام خوای پەنەنەزان، نۆي دليشيان و نیازو مەبەستى نۆي دل و ناخيشيان دەبينى، بۆيە ئاگادارتان دەكاتەو، ﴿يَرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ﴾.

بە زاريان رازيتان دەكەن، بەلام دليان نارازيە، كى دوزانى دليان چى تىدايە؟ تەنيا خوا ﷻ.

هەلەستەى دوووم : مسوئلمان بەگشتى لەبەرئەوەى بۆخوای ساغ و صافە، هەر واش تەماشای خەلکى دەكات، بە زۆرى وایە ئینسان لە هەمبەنەى خویدا گوێز دەژمىرئ، قیاسى خەلک لەسەر خوای دەكات.

دەلین: کابرایەك لە دىيەكەو هاتو لىيان پرسىو: ئەرى خەلکى ئەو دىيە چۆنە؟ گوتوویەتى: هەموویان ئینسانى باشن، خراپیان تیدا نیە، یەکیکی دیکەش هەر لەو دىيەو هاتو، لە ویشیان پرسىو: خەلکى ئەو دىيە چۆنە؟

گوتوویەتى: هەموویان خراپن، دیارە ئەوەى پىشى ئینسانىكى باش بوو، وایزانیو خەلک هەمووی باشە، چونکە بۆخوای باشە، وایزانیو هەموو خەلک باشە، ئاگای لە خراپەى خەلک نەبوو، بۆخوای هەر خەریکی چاکە بوو، لەگەل چاکانیش تیکەل بوو، ئاگای لە خراپەى خراپەکاران نەبوو، ئەوەى دوو میشیان: لەو دەچى بۆخوای خراپ بووبى، لەگەل خراپانیش تیکەل بووبى، وایزانیو خەلک هەمووی خراپە!

بۆيەش خوای زانا ناخى کافرەکان دەرەخات بۆ مسوئلمانان.

هەلبەتە وەك چۆن هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان و کافرەکانى سەردەمى پىغەمبەر ﷺ رەچاوى خزمایەتیی و بەلین و پەیمانان نەکردو، ئائەو سىفەتى کافرانە بە گشتى: مەگەر چۆن، ئەگەرنا بە زۆرى وایە، لەگەل مسوئلماناندا بى بەلین و بى پەیمان، وە ئەهلى غەدرن، دەبى مسوئلمان دلتیا نەبن لىيان، بۆيەش مسوئلمانان بەلای دلتافى دان، چونکە ئەوانەى کە بۆخوایان ساغ و صافن، وادزانن خەلکیش وەك وانە، وەك لە سوورەتى (آل عمران) دا خوای کاربەجى دەفەرموى:

﴿ هَآأَنَآءُ أَوَّلَآءَ تُحِبُّوهُمَّ وَلَا يُحِبُّونَكُمُ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَآبِ كُلِّهِ... ﴾ ﴿ ۱۱۱ ﴾

واتە: ئەمۆمەتا ئێیوێ ئەوانتان خۆشەدەوێ، بەلام ئەوان ئێویان خۆشناوێ، وە ئێیوێ بپرواتان بە هەموو کتێبەکانی خوا هەیه، گەچی ئەوان بپروایان بە کتێبی ئێیوێ نیە، (گە مەبەست پێی جوولەگەو نەصرانییەکانە، یاخود هاوبەش بۆ خوا دانەرەکانە).

هەلۆهستەیی سییەم : ئنجا خوا ﷻ نەیفەرموە: هەموویان لاریین، بەلکو

فەرموویەتی: ﴿ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ﴾، زۆربەیان، لادەرن، هەمیشە خوا ﷻ لێ قورئانی بەپێزدا حوکمی دادگەرانی دەدا، قسە ی عاتیفیانیە ناگات، ئینسان جاری وایە، لێ گەسیک، لێ قەومیک نوورە دەبێ، دەلێ: یەکیکی چاکیان تێدانیە، بەلام خوا ﷻ بە زۆری وایە دەفەرموێ: زۆربەیان، نافەرموێ هەموویان، چونکە خەلکی دیکەشیان هەیه، وەک وان نیە.

هەلۆهستەیی چوارەم : لێردا گە خوا دەفەرموێ: ﴿ فَاسِقُونَ ﴾، خۆی

(فَسَقَ) یانی (خَرَجَ) (فاسق) بەمانای (خارج) دەرچوو، دێ، لێ چی دەرچوون؟ لێ حوکمی عەقل دەرچوون، لێ حوکمی فیتەرەتیان دەرچوون، لێ حوکمی شەرع دەرچوون، لێ بەها بەرزەکان دەرچوون، ئنجا گە دەفەرموێ: ﴿ فَاسِقُونَ ﴾، لێردا مەبەست ئەو (فسق)ە نیە گە لێ زاراوەی شەریعی دا دەلێ: مسوڵمانیک گە (فاسق) بێ، شایەدی لێ وەرناگیرێ، بەلکو مەبەست پێی (فسق)ی گەورمیه، واتە: دەرچوون لێ دین و، دەرچوون لەو هەموو شتانی گە پێویستە پابەند بن پێیانەو، لێ هەموویان دەرچوون.

مەسەلە ی هەشتەم: گە دەفەرموێ: ﴿ أَشْتَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا

عَنْ سَبِيلِهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿ ۱ ﴾ لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴾ ﴿ ۱۰ ﴾

ئەو ھاوبەش بوو خوا دانەرە پەیمان شکینانە نرخیکی کەمیان بە ئایەتەکانی خوا گریو، وە خەڵکیان لە پێبازی خوا لاداو، یان خۆیان لە پێبازی خوا لایان داو، ئەوێ کە دیکەن خراپترین کردوویە، ئە هیچ برۆاداریکدا پەچاوی خزمایەتی و پەیمان ناکەن، وە ئەوانە دەستدریژ کارن.

چوار ھەلۆستە پێویست لەبەردەم ئەم دوو ئایەتەدا دەکەین :

ھەلۆستە یەكەم : جارێ ھەلۆستە یەك دەکەین لەبەردەم ئەم تەعبیرە سەر سوور ھینەرەدا، کە خوا ﷻ نەیفەر موو: (بَاْعُوا آيَاتِ اللّٰهِ بَثْمَنٍ قَلِيلٍ)، ئایەتەکانی خۆیان بە نرخیکی کەم فرۆشتو، بەئکو دەفەر موئ: ﴿ اُشْتَرَوْا بِاَيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيْلًا ﴾، بە ئایەتەکانی خوا، نرخیکی کەمیان گریو.

واتە: ئایەتەکانی خۆی پەرۆمردگاریان کردو بە کالایەك، بە شەمەكێك، کە دەیفروشن و سەودا و مامەڵە ی پێ دەکەن، وە ئە بەرانبەر ئایەتەکانی خۆی پەرۆمردگاریان، نرخیکی کەمیان وەرگرتو.

ھەلبەتە مەبەست ئەوویە کە ئایەتەکانی خۆی بەرزو مەزنیان بە نرخیکی کەم، گۆپیووتەو، ئەو شتە کە دەفرۆشرێ، یاخود دەرکردی، دوو شتن: یەکیکیان دەبێتە نرخ (ثَمَن)، ئەوێ دیکە دەبێتە ئەو شتە کە فرۆشراو، یان گێردراو، کە نرخەکە ی لەسەر دانراو (مُثْمَن).

کەواتە: بوو ھەر کامیکیان دەگونجی بلی: نرخ (ثَمَن) ھەکیو، ئەوێ دیکەیان، نرخ لەسەر دانراو ھەکیو، مانای وایە، ھەردووکیان دەگونجی ئەو تەعبیریان بوو بەکاربھێنرێ، بەلام لیژەدا خۆی کارزان بۆیە ئەو تەعبیرە بەکارھێناو، یانی: ئایەتەکانی خۆی پەرۆمردگاریان کردو بە کالایەك، بە شەمەكێك، کە سەودا و بازرگانێ پێ دەکەن، ئە بەرانبەر نرخیکی کەمدا، نرخیکی کەمیان پێ وەدەست ھیناوەو پێ گریو.

ئەجا ئایا مەبەست لەو نرخە کەمە چییە؟ ئایا خۆی بەرزو مەزن بۆیە گلەییان لێدەگات کە نرخیکی کەمیان بە ئایەتەکانی خوا وەدەست

هێناوه، ئایەتەکانی خوایان بە نرخیکی گەم گۆڕیۆتەوه، وه ئەگەر نرخیکی زۆر بووایه، گلهیی لێ نهدهکردن؟

له وهلام دا دهئێین: هەرچی له بهرانبهه ئایەتەکانی خواو له بهرانبهه شه‌ریعه‌تو به‌نامه‌ی خوادا، وه‌رگیرئ، وه ئایەتەکانی خوا ﷻ به هەر نرخیک بگۆڕدرێنه‌وه، ئەو نرخه هەر گه‌مه، ئەگەر هه‌موو دنیا‌ش بێ، به‌لام خوا ﷻ لێ‌رده‌ا ئەوه‌مان بۆ دهرده‌خات، که ئەوانه ئایەتەکانی خوا‌ی په‌روهر دگاری دینی خوایان، له‌لا شتیکی گه‌م بایه‌خو گه‌م نرخ بووه، بۆیه به به‌رژه‌وه‌ندییه‌کی گه‌می دنیا‌یی - که به‌رژه‌وه‌ندیی دنیا‌یی به‌رانبهه به دینی خوا هه‌رچه‌ند بێ، هەر گه‌مه - گۆڕیویانه‌ته‌وه .

هه‌له‌وه‌سته‌ی دووه‌م: ئنجا خوا ﷻ دمه‌هرموئ: ﴿ فَصَّدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ ﴾

سه‌ره‌نجام خه‌ڵکیان له‌ رپی خوا لاداوه، وشه‌ی: (صَدَّ)، به مانای لادان دئ، ئینسان بۆخۆی له به‌نامه‌ی خوا لابات، ده‌گوترئ: (صَدَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ)، واته: خۆی له به‌نامه‌ی خوا لادا، وه به مانای لادانی خه‌ڵکیش دئ.

واته: ده‌گونجئ خۆیان له ئەه‌نجامی ئەوه‌دا که نرخیکی گه‌میان به ئایەتەکانی خوا کړیوه، له رپی خوا لایاندایئ، یاخود خه‌ڵکیان لێ لادا بئ هه‌ردووکیان ده‌گرت‌ه‌وه، که دیاره ئەوه‌ی ئەوان ده‌یکهن، خراپترین کرده‌وه‌یه.

هه‌لبه‌ته مه‌به‌ست له‌ گرپنی ئەو نرخه، واته: ئیمانیا‌ن نه‌هینا، دیاره که ئیمانیا‌ن نه‌هیناوه، له به‌رانبهه ئەوه‌دا بووه که به‌رژه‌وه‌ندییه‌کی دنیا‌ییان ده‌ست بکه‌وئ، یا‌ن ئەه‌لی کوفر لێیان رازی بن، سه‌روک عه‌شیره‌ت لێیان رازی بێ، که پیکهاته‌ی گۆمه‌لگه‌ی ئەو کاته عه‌شایری بووه، وه‌ک چۆن ئیستا که‌سێک له‌ حزبیکی بێ‌پروا دایه، له‌ حزبیکی عه‌لمانیا‌ی دایه، له‌ حزبیکی دایه، که حیساب بۆ دینو خواو قیامه‌تو پاداشته‌و سزاو دوا‌رپۆژ نا‌کات، کابرا بۆ رازی‌کردنی به‌رپرسه‌گه‌ی خۆی، که ده‌شزانی هه‌ق له‌ولایه، به‌لام شوین هه‌ق نا‌که‌وئ، بۆ رازی‌کردنی به‌رپرسه‌گه‌ی خۆی که چاوه‌پوانی زار چه‌ورکردنێک و زار شیرین‌کردنێکی لێ هه‌یه، که ئەوه بریتیه له هه‌مان پ‌رۆسه که کاتی خۆی خوا‌ی بئ نیاز سه‌هرزهنشتی ئەوانه‌ی له‌سه‌ر کرده‌وه.

هەلۆهستەى سَيِّهَم: ئنجا كە دمه‌رموئ: ﴿لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً﴾، دياره هەر له‌سه‌ر خستنه‌ رووى كردوو هەلۆیستەکانی کافران، بەرده‌وام ده‌بێ.

دمه‌رموئ: له‌ هه‌ج بڕواداري‌كدا ر‌ه‌چاوى نه‌ خزمایه‌تیی ده‌كهن، نه‌ په‌یمان ده‌كهن، ﴿إِلَّا﴾، پ‌یشتەر گوتمان: زانایان زیاتر به‌ مانای (قراة)، نیزیکیی و خزمایه‌تیی ل‌ی‌کیان داوته‌وه‌، وه‌ ﴿ذِمَّةً﴾ ش به‌ مانای به‌ئ‌ین و په‌یمان هه‌بوون، ل‌ی‌کیان داوته‌وه‌، له‌ ئایه‌تى پ‌یشت دا خوا فه‌رمووی: ﴿لَا يَرْقُبُوا فِیْكُمْ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً﴾، كه‌ ئه‌وه‌ حاله‌تى گشتیانه‌، واته‌: له‌ مامه‌ته‌یان له‌گه‌ل ئ‌یوه‌دا، ئه‌ى مسو‌لتمانینه‌! ئه‌و هاوبه‌ش بۆ خوا دانهره‌ ب‌ی به‌ئ‌ین و ب‌ی په‌یمانانه‌، ر‌ه‌چاوى هه‌ج خزمایه‌تیی و په‌یمان‌ی‌کتان له‌گه‌ل ناکهن، له‌ مامه‌ته‌یاندا به‌ گشتی، به‌لام ل‌ی‌ره‌ كه‌ دووباره‌ بۆته‌وه‌ دمه‌رموئ: ﴿لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ﴾، واته‌: له‌ هه‌ل‌سو‌كه‌وتی تاك‌ی‌شدا هه‌روان، وه‌ك چو‌ن به‌ گشتی له‌گه‌ل مسو‌لمانان و قه‌واره‌ی ئ‌یسلامیی دا، به‌و ش‌یوه‌یه‌ مامه‌له‌ ده‌كهن، كه‌ ر‌ه‌چاوى په‌یمان و خزمایه‌تیی و نیزیکیی و ئه‌وانه‌ ناکهن، له‌ مامه‌له‌ له‌گه‌ل تاك‌ تاکی مسو‌لمانانیشدا، هه‌ر ئه‌وه‌ پ‌یشه‌یانه‌، كه‌ ر‌ه‌چاوى خزمایه‌تیی و به‌ئ‌ین و په‌یمان و یه‌كدی ناسین و ئه‌وانه‌ ناکهن، به‌لكو ئه‌وه‌ی كه‌ ج‌یی ته‌ماشاو سه‌رنجیانه‌، هه‌ر ئه‌وه‌یه‌ كه‌ چو‌ن به‌رژه‌ومندیان بۆ ب‌یته‌ دی.

هەلۆهستەى چوارەم: ئنجا كە دمه‌رموئ: ﴿وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ﴾، ئا ئه‌وانه‌ سنوور به‌ز‌ینن، ئه‌وانه‌ ده‌ست در‌یژ کارن، ل‌ی‌رده‌ا ﴿وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ﴾، ئه‌م ته‌عبیره‌ ئه‌وه‌ ده‌گر‌یت‌ه‌وه‌ كه‌ هه‌ر ئه‌وانه‌ن ده‌ست در‌یژكارو سنوور شك‌ینی ر‌استه‌قینه‌.

هەلبەتە لێردا خوا ﷻ کە ئاوا بە پروونیو، بە جەخت لەسەر گردنەوه، باسی ئەهلی کوفر دەکات، باسی ئەو ھاوبەش بۆ خوا دانەرانی دەکات، دەیهوئ ئیمەیی مسوڵمان حاڵی بکات، کە ئەوانە لە مامەڵەیان لەگەڵماندا، بەو شیوێ، ئیمەش ھەر لە دۆلی سافی خۆمانەوه تەماشای نەکەین، وە پێمان وانبەن، کە ئیمەیی مسوڵمان پێمان وایەو دینەگەمان وای تیگەیان دووین کە نابێ درۆ بکەین، نابێ پەیمان شکێنی بکەین، نابێ غەدر بکەین، وە لەبەرئەوهی کە بۆخۆمان دڵمان سافو ساغەو، دڵسۆزین بۆ ھەموو کەس، پێمان وابێ خەلکیش ھەمووی وایە، خەلکی نامسوڵمان وەك گوریسی نیو ھەمبەنە وایە، سەدو یەك قۆرتو پیچی ھەیە!

بۆیە دەبێ لێیان وریا بین! لێردا خوا ﷻ کە ئاگاداری نەینییەکانی نیو سینەیی خەلکە، خەلک، بە کافرو مسوڵمانەوه، مسوڵمانان ئاگادار دەکاتەوه، بۆ ئەوهی کلاویان نەچیتە سەر، وە بە قسەیی خوێش و بۆشو، بە پڕاڵتەیی جوانو نیوەرۆکی وێرانن، ئەهلی کوفر فریو نەخۆن.

مەسەلەیی نۆیەم: کە دەفەرموئ: ﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا

الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَنُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿۱۱﴾

ئەوهی پێشی ئایەتی ژمارە (۵) دەفەرموئ: ﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا

الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ﴾، یانی: ئەگەر {ئەو ھاوبەش بۆ خوا دانەرانی پەیمان شکێنە} گەرانیەوه بۆلای خواو، نوێژیان بەرپاکردو زەکاتیان دا، پێیان بەردەن.

بەلام لێردا دەفەرموئ: ئەگەر گەرانیەوه بۆلای خواو، نوێژیان بەرپا کردو زەکاتیان دا، (واتە: مسوڵمان بوون) ﴿فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ﴾، ئەوه براتەن لە ئاییندا، چونکە ئەوهی پێشی لە سیاقیکدا ھاتبوو، کە خوا ﷻ فەرموو بووی:

﴿إِذَا أَسْلَخَ الْأَشْهُرَ الْحُرُمَ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْصُرُوهُمْ وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ﴾

ئەگەر چوار مانگە مۆلتەگە بەسەرچوون، هەر کام لە هاوبەش بۆ خوا دانەرەگان، (واتە: ئەوانەى پەیمان شکێنن)، لیان هەلکەوتن بیانکوژن، بیانگرن، ئابلووقەیان بدن، وە لە هەموو بۆسەیه‌گدا بۆیان دابنیشین.

چونکە لەوئ باسی گوشت و گرتن بوو، فەرمووی: پێیان بەردەن، واتە: لیان گەرپێن، ئەگەر تەوبەیان کردو نوێژیان بەرپا کردو زەکاتیان دا، بەلام لیڕەدا شتیکی بۆ زیاد کردو، واتە: وێپرای ئەوەى گە دەبێ پێیان بدن، پێیان بۆ چۆل بکەن و ئازاد بن، مادام هاتنە نیۆ ئیسلامەو، با هەتا دوینیش دوژمن بووبن، پەیمان شکێن بووبن، دەستیان بە خوینی مسوڵمانان سوور بووبی، ئیستا وێپرای ئەوە گە دەبێ پێیان بەردەن، زیاد لەو هوش و سەربارەش بۆ ئایینیان، دەبێ وەک براتان حیسابیان بۆ بکەن و مامەلەیان لەگەڵدا بکەن، دیارە بە مەرجیک گە هاتنە نیۆ ئیسلامەکیان راست بێ و بە ساغی بووبی.

گە ئەو هوش سەماحەتی ئیسلام و دل فراوانیی و لیبوردهیی دەگەین، گە تا دوین گەسێک گە دوژمنی سەرسەختی مسوڵمانان بوو، دەستی بە خوینی مسوڵمانان سوور بوو، بەلام ئەمڕۆ گە مسوڵمان دەبێ، هیچی پێشێی لەگەڵی لێک نادریتەو.

ئەجا ئەو نەک هەر شتیکی تیۆریی (نظری)، بووبی، بەلکو بە کردەو هوش هەروا بوو، بۆ وێنە: عەمری کۆری عاص خوا لیی رازی بێ، گە لە سەردەمی نەفامییدا نوینەری قورەیشییەکان بوو، چوو بۆ حەبەشە، بۆ ئەوەى جەعفەری کۆری ئەبى طالیب و ئەو مسوڵمانانەى گە گۆچیان کرد بوو بۆ حەبەشە، بیانەیننەو بە زۆر، وە هەرچی لە دەستی هات کردی، بەلام کاتیک هاتە نیۆ ئیسلامەو، یەکسەر پیغەمبەر ﷺ لە یەکیک لە جەنگەکاندا گە خۆی لەگەڵ دا نەبوو، کردی بە فەرماندە، گە ئەبو بەگرو، عومەریش خوا لیان رازی بێ لە نیۆ ئەو سوپایە دابوون، هەروەها خالیدی کۆری وەلید گە هۆکاری شکستی مسوڵمانان، وە زەبەر لیذرانی مسوڵمانان بوو، لە جەنگی (ئوحود) دا، لە سەردەمی نەفامییدا، بەلام گە دوایی مسوڵمان دەبێ، پیغەمبەر ﷺ نازناوی شمشیری هەلکیشراوی خوا (سيف الله المسلول) ی پێ دەدات، وە چەندان بەرپرسیاریتیشی پێ دەسپێری، گە تا دوینیش دوژمنی سەرسەختی ئیسلام بوو!

ئەمۇش ۈەك گوتىم: تەنىيا لە ئىسلامدا بەۋ باخەل فەپراحيىۋ، پابردوو لە بىرگىردنۋ، لاپەرەى سىى ھەلدا نەۋەۋ، ئەۋ جۆرە مامەلەى ھەىە، خەلكى دىكە كۆنە قىنى لە دلدا ھەر دەمىنى، ۈە شتە پابردوو ەكان لەسەر ئەۋ كەسانە حىساب دەكەن، كە دېنە ژپىر ساپەيانەۋە.

دوايى دمه رموى: ﴿وَنُفِصِلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾، وه ئايه ته كان بو
 كۆمه ئيك كه بزانن روژن ده كه ينه وه.

(تفصيل) بریتیه له لیک گیشانه وهی شتیک، واته: ئایهتهکانی خویمان وهک چوون شتیک لیک دهگیشیه وهو فراوانی دهگهی، چاکتر دیار دهبی، ئاوا ئایهتهکانی خویمان روون دهکهینه وه، بۆ کی؟

بۇ كەسائىك كە بزافن، واتە: كەسائىك كە عىلمو زانيارىيان ھەبى، چاكتىر
لە ئايەتەگانى خواو شىكرىدنىھى ئايەتەگانى خوا، تىياندە بەھرمەند
دەبن و حالى دەبن.

مَسْأَلَةُ دِيهِم: کہ دفعہ رموی: ﴿وَإِنْ تَكُونُوا أَيْمَنُهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ
وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَبِلُوا أَيْمَةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَنَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ
يَنْتَهُونَ﴾

ئەو ھە ئە ھائىك دا كە تەو ھەيان گەردو، نوڤژيان بەرپا گەردو، زەگاتيان دا، بەرپا
 ئاينيتان، ئەدى ئەگەر جاريكى دى، سوڤندەگاني خويان شكاند، دواى ئەو ھە
 كە پەيمانيشيان داو ھە؟ بېگومان ئەو كاتە ھوكميكي ديكەيان ھەيە، بۆيە دەفەر موى:
 وە ئەگەر سوڤندەگاني خويان ھەئو ھەشاندنەو، دواى ئەو ھە پەيمانيان دابوو،
 (واتە: پەيمانيان دابوو بە سوڤندەو)، وە تانەيان لە ئاينەگەتان دا، ئەو ھە
 دژى پيشەوايانى كوفر بچەنگن، لە دژى سەراني كوفردا، چونكە ئەوانە ھىچ
 سوڤنديان نيەو بە سوڤندەگانىانەو پابەند نين، وە بە پەيمانىانەو پابەند نين،
 ﴿لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ﴾، بەئكو لە ئەنجامى ئەو ھەدا كە زەبرى ئيو ھەيان پىكەوئى،

دەست هەڵبەگر، لە چی دەست هەڵدەگرن؟ لە پەیمان شکینیی، یاخود لە دژایەتیی کردنی ئیسلام و موسوڵمانان، یاخود لە تانەدان لە ئیسلام.

بەلام وا پێدەچێ زیاتر مەبەست ئەوە بێ کە دەست هەڵدەگرن لە پەیمان شکینیی، چونکە ئیسلام نەبێگوتووە، ئەو خەڵکە حەتەمەن دەبێ موسوڵمان بێ، موسوڵمان دەبێ باشتەر، موسوڵمان نابێ، با کافرێک بێ لاشەرپو، ئاشتیخواز بێ، لەگەڵ قەوارەیی ئیسلامیی دا، ئیسلام هەر قبوولێتەتی مادام پابەند بێ بەو بەئین و پەیمانەوه کە دەیدات، یانی: سەنگەر لە ئیسلام نەگرتو و دژایەتیی نەکات، ئیسلام هەر قبوولێتەتی.

کەواتە: ﴿لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ﴾، هەرچەند هەموویان دەگریتەوه:

(أ) دەگونجێ مەبەست پێی ئەوە بێ، دەست هەڵدەگرن لە پەیمان شکینیی و بێ بەئینیی.

(ب) وه دنگونجێ مەبەست پێی ئەوەبێ، دەست هەڵدەگرن لە دژایەتیی ئیسلام و موسوڵمانان.

(ج) وه دنگونجێ مەبەست پێی ئەوە بێ، دەست هەڵدەگرن لە تانەدان لە ئیسلام. بەلام بە پێی سیاقی ئایەتەکان، ئەوەی کە زیاتر ئەوانی لەسەر سەرزەشت کراو، پابەند نەبوونە بە سویندو پەیمانەوه.

سەرنجدانی پێنج تەعبیر و وشەى ئەم ئایەتە

۱ / (النُّكْثُ: النُّقْضُ)، (نکث): لە ریشه‌دا بریتیه‌ له‌وه شتێک که چنرا بێ، هەڵبۆشێنرێتەوه‌و، شیبکریتەوه‌، (نقض)یش بۆ دیوارێکە که دانرابی، دواى هەڵبۆشێنرێتەوه‌، پێی دنگوتری: (نقض)، بەلام (نکث)، بۆ شتێکە که چنرا بێ و پێسرا بێ، دواى بکریتەوه‌ به‌ خوربى، وه‌ک خواى په‌روه‌ردگار دمه‌رموی: ﴿وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا﴾ ﴿النحل: ۹۱﴾.

واتە: وه سویندان پاش مه حکمه کرانیان، هه لمه وهشیننه وه.

دوایی دمه رموی: ﴿كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَا﴾
النحل.

واتە: وهك ئه وه ئافرمتهی كه ئه وه شتهی چنیویهتی، دوایی شیکردۆته وه،
پێسه گه ی خۆی کردۆته وه خوری.

۲ / وشه ی: ﴿أَيَمَّنْهُمْ﴾، کو ی (یمن) ه، (یمن) یش واته: سویند، كه
(حلف) یشی پێ ده لێن.

بو یه وشه ی: (یمن) بو سویند به گارهاتوه، چونكه عاده تیان وابوو كه
سویندیان خواردوه، ئه وه شته ی به لایانه وه گرنگ بووه، دهستی راستیان له سه ر
داناوه، كه ئیستاش هه ر وایه، یاخود وێرای سویند مگه ش دهستی راستیشان
خستۆته نیو دهستی کابرا، وه به لێنیشان پێداوه.

۳ / كه دمه رموی: ﴿وَطَعْنُوا فِي دِينِكُمْ﴾، واته: تانه یان له دینی ئیوه
داوه وه عه یبیا ن لێ گرتوه (عَابُوهُ وَقَدَحُوا فِيهِ فَتَلَمَّوْهُ)، پمخنه یان لێگرتوه وه
تانه یان لێداوه، وه عه یبیا ن بو دۆزیو ته وه، ویستوو یانه ناشیرینی بکه ن.

۴ / وشه ی ﴿أَيُّمَّةَ الْكُفْرِ﴾، (أَيُّمَّة)، کو ی (إِمَام) ه، (إِمَام) واته: پێشه وا،
جا پێشه وا هه ر كه سیكه كه له پێش خه لکه وه بر وا، له خێرو چاگه دا بی،
كه (أَيُّمَّةَ الْهُدَى) ن، یا ن له خراپه دا بی، كه (أَيُّمَّةَ الْكُفْرِ)، یا ن (أَيُّمَّةَ
الظُّلْم) ن، وه خوای زاناو شاره زا وشه ی (أَيُّمَّة) و (إِمَام) ی له قورئاندا بو
چاگه وه بو خراپه به گاره ی ناوه.

۵ / كه دمه رموی: ﴿إِنَّهُمْ لَا أَيْمَنَ لَهُمْ﴾، ئه وانه سویندیا ن نین، واته:
پابه ند نین به سویند مه وه، ده نا سویند ده خو ن، به لام كه پێوه ی پابه ند
نه بوون، وهك سویندیا ن نه خوار دبێ وایه، هه سه نه به صرایی په حمه تی

خوای لای بێ خویندوو یەتەو: (إِنَّهُمْ لَا إِيْمَانَ لَهُمْ)، ئەوانە ئیمانیان نیه، بۆیە لە دژیان بجەنگن.

بەلام بیگومان ئەو خویندنهو (قراءة) یە راست نیهو، بەجێ نیه، چونکە ئیسلام لەبەر ئەوە لە دژیان ناجەنگی، کە ئیمانیان نیه، بە بەلگەی ئەوە کە ئەو هاوبەش بو خوا دانەر و، کافرانە کە پابەندن بە پەیمانەو، ئیسلام جەنگیان لە دژ ناکات، کەواتە: لەبەر بێ ئیمانی نیه، بەلکو لەبەر بێ پەیمانییه، بۆیە (أبو جعفر الطبري) لە تەفسیرەکی دا دەلی: {وَالصَّوَابُ مِنَ الْقِرَاءَةِ فِي ذَلِكَ، الَّذِي لَا أَسْتَجِيزُ الْقِرَاءَةَ بغيره، قِرَاءَةً مَنْ قَرَأَ بِفَتْحٍ (الْأَلِفِ) دُونَ كَسْرِهَا، لِجَمَاعِ الْحُجَّةِ مِنَ الْقُرَّاءِ عَلَى الْقِرَاءَةِ بِهِ، وَرَفَضَ خِلَافَهُ} (۱).

واتە: خویندنهو ی راست کە من جگە لەو رێگە نادەم کە پێی بخوینرێتەو، خویندنهو ی ئەو کەسە یە کە بە فەتەحی (أ) کە دەبخوینرێتەو ﴿لَا أَيْمَنَ لَهُمْ﴾، ئەوانە خاوەنی سویند نین، ئەک بە ژیری (أ) کە: (إِنَّهُمْ لَا إِيْمَانَ لَهُمْ)، چونکە یەک دنگیی هەموو قورئان خوینەکان لەسەر ئەو یە کە دەبی بە ﴿أَيْمَنَ﴾، بخوینرێتەو، {وہ لە خوای زاناو، لە پیغەمبەرەو ﷺ بەو شیویمە هاتو،} وە پیچەوانە ی ئەو یان {کە (أ) کە ژیری هەبی، کە ئەو کاتە دەبیته (إِنَّهُمْ لَا إِيْمَانَ لَهُمْ)، رەفز کردو.

دیارە قسەگەشی راستە، چونکە وەک باسیشمان کرد: ئیسلام ئیعلانی جەنگی لە دژی ئەو هاوبەش بو خوا دانەر و کافرانە دا کردو، کە خاوەن بەلێن و پەیمان نین و، سویندەکانیان جیبەجێ ناکەن، ئەک لەبەر ئەوە ی ئیمانیان نیه، لەبەر بێ ئیمانی نیه، بەلکو لەبەر بێ پەیمانییه.

هوكى رهخه له ئىسلام كرتن وتانه لىدانى

لىرهدا مسهلهيهك هميه كه خوا دهفهرموئى: ﴿وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ﴾، ههنديك له زانايان شتيكيان گوتوه، كه من پيم وايه زياتر حالهتيكى عاطيفى پالى پيوه ناون، بيلين، ئهويش ئهويه كه هر كافريك له ژير سايهى ئىسلامو مسولماناندا بى، بوئى نيه رهخه له ئىسلام بگرئ، رهخه له پيغه مبهه ﷺ بگرئ، رهخه له قورئان بگرئ، وه ئهگر واىكرد، ئهوه خويئى حهلال دهئى، ههئبهته ئهه رايه، راي ماليك و شافيعى و غهبرى ئهوانيشه رهحهتهى خويان لئ بى، ئنجا ئهگر خوشيان ديكومينيتيكت نهئى كه گوتوويانه: گرنگ ئهويه كه به ناوى ئهوانهوه له مهزههبي واندا، باوه.

بهلام ئههه حهنيفه، رهحهتهى خوي لئ بى، لهگهله ههنديكى ديكه له زانايان، رايان وايه كه نهخير لهسهر تانهدان له ئىسلامو، رهخه گرتن له قورئانو، قسه گوتن به پيغه مبهه ﷺ، ئهه كافرانهى له ژير دهولتهى ئىسلامىي دا دهژين، وه لهگهله دهولتهى ئىسلامىي دا تهبان، جا چ سههرانه بدن، چ به شيوميكه له شيوهكان تيگهيشتيان ههئى لهگهله دهولتهى ئىسلامىي دا، لهسهر ئهوهى كه رهخه دهگرنو، قسه دهئينو، قسهى بيچى دهكهه، ناكوژرين، وه ئهوه به پهيان ههئوهشانندهوه، له قهلهم نادري.

وه به تهئكيد ئهه قسهيهى ئههه حهنيفهه وه زانايانه، راسته، بوچى؟

چونكه: باباي جوولهكه، كه تو لئى دهسهرمىنى، جوولهكه بئو له سايهى دهولتهى ئىسلامىي دا بژى، يان نهصرانىي بى، يان بوودايى بى، يان مهجووسىي بى، يان صابيهه بى، دياره ئهوانه شتيكى ئاسايى يه كه بروايان به قورئانو

ئیسلاامو پیغەمبەری خاتەم ﷺ نیه، ئەدی ئەوە نیه تۆ لیت سەلماندوون کە
بروایشان بە قورئان و بە ئیسلاامو بە پیغەمبەری خاتەم ﷺ، نەبی، بەلام
هاوولاتییش بن؟!

بۆیه وهك ئەبو حەنیفە گوتوو یەتی: ئەو کوفەری کە لەسەری، گەورەترە
لەو رەخنەییە کە دەیگر، ئەوە لە لایەك.

پاشان ئەگەر تەماشای سیرە پیغەمبەر ﷺ بکەین، دەبینین نەصرانییەکان
(نصاری) ی نەجران لە کۆتایی تەمەنی پیغەمبەردا ﷺ لە سائەکانی: (۹ و ۱۰) ی
کۆچی دا هاتوون، لە مزگەوتی پیغەمبەردا ﷺ موناقەشەو مشتومریان کردووە
لەگەڵ پیغەمبەری خوادا، لەسەر ئەوە کە عیسا کۆری خوایه، وە نکوولییان کردووە
لەوێ کە (محەممەد) پیغەمبەری خوایه ﷺ، وە مزگەوتی پیغەمبەریش شوینی
حەوانەومیان بوو، وە پیغەمبەری خوا لییان گەراو، لەویدا نوێژو تاعەت و
پەرستشتی خۆیانیان کردووە!

کەواتە: لەسەر ئەوە کە شتێك خۆیان قەناعەتیان وایەو، ئیسلامیش ئەو
قەناعەتە ی لێ سەلماندوون، بەو واتایە رێگای داوون ئەو قەناعەتیان هەبی،
و لە ژێر سایە دەوڵەتی ئیسلامییش دا بن، با قەناعەتە کەشیان بە هەڵە بزانی،
ئەتجا جوولە کە بن، نەصرانیی بن، یان خاوەنی هەر جوړە فیکرمیەك بن، لەسەر
دەربڕینی ئەو فیکرەو قەناعەتیان، وە لەسەر تانەدان لەسەر ئیمان و ئیسلاام،
خوێنیان حەلال ناكری، وە بە هەلومشاندووی پەیمانە کەشیان لە قەڵەم نادرئ.

هەلبەتە دەگونجی دەوڵەتی ئیسلامی لەگەڵیان رێك بکەوێ و سنووریك دابنرێ:
وەرن رەخنە بابەتیانە لە یەكدی دەگرین، وەرن با و تووێژمان هەبی، دیارە
ئێوە قەناعەتتان وایە، برواتان بە قورئان نیه، بە ئیسلاام نیه، بە پیغەمبەری
خاتەم ﷺ نیه.

بەلام بیگومان قەناعەتی خو دەربڕین، وە رەخنە گرتن لە دینی بەرانبەرەت
شتیکە، وە قسە ناشرین گوتن، شتێکی دیکەیه.

هەلبەتە قسە ناشرین و جێدوان و سووکایەتی کردن لە کەس قبوول
ناكری، خۆی دادگەر تەنانهت لە مسوڵمانانیشتی قبوول ناکات، بەرانبەر بە ئەهلی

کوفر، با کوفر و شیرکه که یان و بت پەرستیشیان هه‌له‌بێ، که به تەئکیدیش هه‌له‌یه، وهک خوای کارزان دمه‌رموئ: ﴿ وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ ۖ ﴾ (۱۰۸) الأنعام.

واته: ئەو شتانه‌ی که (کافره‌کان) دمیانه‌رستن له جیاتی خوا، جنیویان پێ مه‌لێن، بۆ ئەوه‌ی ئەوانیش نه‌زانانه، (یان له به‌رانبه‌ر ئەوه‌دا) قسه به خوا نه‌لێن، وشه‌ی بێ‌پێزی له به‌رانبه‌ردا به‌کار نه‌هێنن.

هه‌له‌به‌ته من له تەفسیری سوورعتی (الأنعام) دا به تەفصیل باسی ئەو مه‌سه‌له‌یه‌م کردوه، که به‌رگی پێنجه‌می ئەم تەفسیره‌یه، که ئیسلام پێگا به مسو‌لمانان نادات سووکایه‌تی و بێ‌پێزی، وشه‌ی بێ نه‌زاكه‌ت به به‌رانبه‌ر به په‌رستراوه‌کانی بت په‌رسته‌کان و کافره‌کان به‌کاربێنن، دیاره به هه‌مان شیوه‌ش ده‌وله‌تی ئیسلامی پێگا نادات که‌س سووکایه‌تی به ئیسلام و مسو‌لمانان بکات، به‌لام بلی: پێگای په‌خنه‌یان لێ بگرئ!

نه‌خیر، چونکه په‌خنه‌ گرتن ده‌که‌وێته چوار چپوه‌ی ئازادی بیروپراوه، وه خوای په‌روه‌ردگاریش به‌نده‌کانی ئازاد کردوه، به ده‌قی نایه‌ت وهک دمه‌رموئ: ﴿ وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ ۖ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ ۚ ﴾ (۲۹) الکهف.

وه بلی: هه‌ق له په‌روه‌ردگار تانه‌وه‌یه، کێ چه‌ز ده‌کات با ئیمان بێنئ، کێش چه‌ز ده‌کات با بێ‌پروا بێ.

واته خوای بالاده‌ست پێگای کافر بوونی داوه، ئنجا نه‌گه‌ر پێگای کافر بوونی دابی، که بابای کافر ته‌عبیر بکات له کوفره‌که‌ی خو‌ی، وه فیکره‌که‌ی به‌رانبه‌ری که ئیسلامه، په‌خنه‌ی لێ بگرئ، بواری ئەوه هه‌یه، به‌لام جنیودان و قسه‌ی سووک و بێ نه‌زاكه‌ت و، دل بریندار کردنی مسو‌لمانان، ئەوه‌یان دروست نیه، نه بۆ کافران دروسته، له به‌رانبه‌ر مسو‌لمانان دا، وه نه بۆ مسو‌لمانانیش دروسته، له به‌رانبه‌ر ئەه‌لی کوفردا.

مەسەلەی یازدەهەم: **کە دەفەرموی: ﴿ أَلَا تَقْتُلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَّءُواكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾ (۱۳)**

دیاره لەم ئایەتانەدا خوا ﷻ دەیەوی مسوڵمانان هانبات بۆ شەر کردن و جەنگ کردن لە دژی ئەو کافرو هاوبەش بۆ خوا دانەرانی، کە بێ بەئین و بێ پەیمان، وە هەر لە دەرڤەتیک دەگەرێن، زبەر لە ئیسلام و مسوڵمانان بدن، ئنجا لێردا خوا دەفەرموی: ئایا جەنگ ناکەن لە دژی کۆمەڵیک دا کە سویندەکانی خۆیانیان هەڵوەشاندۆتەوه، ئەو سویندانە کە لەسەر پەیمانەکانیان خواردوویان، ﴿ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ ﴾، وە کاتی خۆی ویستیان پیغەمبەر ﷺ لە شارەمکی خۆی، لە مەککە، وەدەر بنێن، وە کردیشیان، ﴿ وَهُمْ بَدَّءُواكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ ﴾، وە ئەوانیش یەكەمجار دەست پیشخەر بوون، هاتن بە سوپایەکی هەزار کەسییەوه، کە جەنگی بەدری لێ ڕوودا.

کەواتە: خۆی زالی بالادەست، سێ ھۆکار دەخاتە ڕوو، بۆ ئەوەی ببێتە هاندر بۆ جەنگ کردنی مسوڵمانان لە دژی ئەو هاوبەش بۆ خوا دانەرانی، کە قورەیشییەکان سەر قافلەیان بوون:

- ۱ - بەئین و پەیمانەکانی خۆیانیان، هەڵوەشاندۆتەوهو پیووی پابەند نەبوون.
- ۲ - کاتی خۆی پیلانیان گیرا، کە پیغەمبەری خوا ﷺ لە شارەمکی دەرکەن، وە دەریشان کرد.

- ۳ - ئەوان دەسپیشخەری جەنگ بوون، شەریان بە مسوڵمانان فرۆشت.
- بەئێ ئەو سێ ھۆکارو، هاندرە هەن، بۆ جەنگ کردن لە دژی کافران، ئەدی با بزانی هێچ بەرپەرچیک هەیە؟

خوا دەفەرموی: ﴿ أَتَخْشَوْنَهُمْ ﴾، ئایا لێیان دەترسێن؟!

﴿فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾، بیگومان خوا شایسته‌تره لیی بترسین، ئەگەر بروادارن.

کەواتە: ھۆکار ھەبە و پائەنەر ھەبە بۆ جەنگ گردنەن لە دژیان، وە ھێج پەرچیش نیە، مەگەر ئەو بێ کە لییان بترسین، ئنجا ئەگەر ئیمانداریش بن، دەبێ بەس لە خوا بترسین و، خوا شایسته‌تره کە لیی بترسین، لەوان بێ باک بن و مەترسین

کەواتە: پێویستە جەنگیان لە دژ بکەن، بۆ ئەوێ بە نیچیریکی تووک نەرم نەبەنە بەرچاو، وە تەماعتان تێنەگەن و شەرتان پێ نەفرۆشن.

مەسەلەى دوازدەھەم : کە دەفرموی: ﴿قَتِلُوهُمْ يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ

وَيُخْزِرِهِمْ وَيَضْرِبْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ۖ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ ﴿١٥﴾

واتە: لە دژیان بجەنگن، دواى چوار جوړه دەرھاویشتهى ئەو جەنگ کردنه دەخاتە ڕوو:

(۱) ﴿يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ﴾، ئەگەر ئیوه لە دژیان بجەنگن، خوا بە دەستی ئیوه سزایان دەدات.

(۲) ﴿وَيُخْزِرِهِمْ﴾، وە زەبوون و سەرشۆڕیان دەکات، ئەو لووت بەرزى و کەشخەکردن و خۆ رانواندنەیان نامینى.

(۳) ﴿وَيَضْرِبْكُمْ عَلَيْهِمْ﴾، وە خوا ئیوه بەسەر ئەوان دا سەردەخات، دلتیابن.

(۴) ﴿وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ﴾ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ﴾، وە شیفای سینەى کۆمەڵێک لە ئیمانداران دەدات، وە ڕق و کینەپەکی پەنگ خواردووی کە لە دلیان دا ھەبوو، لای دەبات، کە کێ بوون ئەوانە؟

بێگومان بە نەسبەت ئەو کاتەو دەلێن: ھۆزی خوزاعە بوون، ھۆزی خوزاعە ھاوێھیمانی پێغەمبەر ﷺ بوون، وەك (طبری) گوتووینەتی^(۱)، چونکە لە دواى صولحی حودەیبییە، خوزاعە بوونە ھاوێھیمانی پێغەمبەر ﷺ، بەنو بەگریش بوونە ھاوێھیمانی قورەیشییەکان، ئنجا رۆژێک خوزاعە گە چوو بوون بۆ خوا پەرسیتی، بۆ دەورووبەری مزگەوتی حەرەم، بەنو بەگر بە پشتیوانیی قورەیش دەرفەتیان لێ ھێنان، وە (۱۰ تا ۲۰) گەسیان لێ کوشتن، بە غەدر، گە دیارە ئەو دەش بوو ھۆی ئەوێ گە دواى پێغەمبەری خوا ﷺ ئەو پەیمانەى گە لە حودەیبییەدا لەگەڵ قورەیشییەکاندا بەستبووی، بە ھەژمەشاوێ دابنێ، لەلایەن ئەوانەو، پاشان ئەو بوو گە ئازادکردنی مەککەى بە دوا داھات.

ئنجا خوا دەفەرموێ: ئەگەر ئێو لە دژیان بجەنگن، کۆمەلێک لە ئیماندارانیش گە رۆو کینەى زۆریان چۆتە دڵ و سینەو، لە بەرانبەر ئەو کافرانەدا، گە غەدریان لێکردوون، ئەوانیش دلیان چاک دەبێ و تۆلەى خۆیان دەکەنەو، لە ئەنجامی ئەو شەر و جەنگەدا، ئەو بە نەسبەت ئەو کافرانەو گە مسوڵمان دەبن؟

دەفەرموێ: ﴿وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ﴾، وە دواىیش خوا دەگەرێتەو بە تەوێ وەرگرتن و بە لێبوردن، بۆ سەر ھەر گەسێک گە بێھوێ، واتە: ئەو ئەھلى شیرک و کوفەر گە جەنگیان لە دژ دەگەن، ئەوانەیان گە مسوڵمان دەبن و، خواى بەخشەر ھیدایەتیان دەدات، ھەر گەسێک گە خوا بێھوێ، ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾، وە خوا زاناى و کارزانە.

مەسەلەى سێزدەم و گۆتایی: خواى بێ ھاوێل باسى بابەتێکى دیکە دەکات، گە ھەر پەيوەستە بە جەنگ کردن لە دژی ھاوێش بۆ خوا دانەرەن، دەفەرموێ:

﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِن دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِجَةً ۚ وَاللَّهُ خَيْرٌ بِمَا

تَعْمَلُونَ ﴿ ۱۶ ﴾

یان ئایا پیتان وایه وازتان لێ بهیئێرئ، بەرلهوهی که خوا ئەوانەتان بزانئ (بناسئ) که له رپی خوادا تێدهکۆشن، وه بیجگه له خواو له پیغه مبه ره که ی (ﷺ) و له بر واداران، که سی دیکه ناکه نه جیگای رازو نیازی خوین، { که نهینیه گانی خوینانیان پئ بلین، ئایا پیتان وایه وازتان لێ بهیئێرئ، تاگو خوا ئه وه ی بو دهرنه که وئ، ئه گهر پیتان وابئ وازتان لێ بهیئێرئ، پیش ئه وه ی ئه وه دهر به که وئ، ئه وه خه یال پلاوتان کردوه }، وه بیگومان خوا ﷺ به وه ی که ده که ن شارمه زایه، واته: به رله وه ی تاقیشتان بکاته وه ده تانناسئ و پیتان شارمه زایه، به لام تاقیتان ده کاته وه، تاگو له سه ر ئهرزی واقیع بوئ دهر به که ون.

شیکردنه وه ی چه ند وشه یه ک

۱/ ﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ ﴾، (حَسِبَ)، واته: پئی وابوو.

(ظَنَّ أَوْ تَوَقَّعَ أَوْ تَخَيَّلَ)، ئایا پیتان وابوو، ئایا پیتان وایه.

﴿ أَنْ تَتْرَكُوا ﴾، که وازتان لێ بهیئێرئ، واته: تاقی نه کرینه وه.

خه ئک به جی تاقی ده کرینه وه؟ به خویشی و ناخویشی، به وه که تو ده بی جهنگ بکه ی له پیناوی خوادا، فیداگاریی بکه ی و سه رو مالی خوئ ببه خشی.

۲ / نَجَا که ده فه رموئ: ﴿ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ ﴾، جارئ خوا

نه یزانیوه گامانه تان تێده کۆشن (واته: به سه رو مال تێده کۆشن)، نَجَا ئایا تاگو خه ئک تینه کۆشی، خوا نایاناسئ، نایانزانئ؟

نه خیر، به ئکو مه به ست ئه وه یه، جارئ تیکۆشان له ئیوه دا نه هاتۆته دی، جگه له خوا، پیغه مبه ری خوا، بر واداران به جی رازو نیاز نه گرتن، نه هاتۆته دی، تاگو زانیاریی خوا پپوه ی په یوه ست بی، چونکه هه ر شتیک

هەبێ، خوا دەیزانی، بەلام جاری ئەو شتە نەهاتۆتە دی، تاكو زانیاری خوا
لە دنیای واقعی دا پێوی پەيوەست بێ، نەك تاكو ئەوان ئەو کردەوانە
نەكەن، خوای زانا، نەیانزانی، نەخێر.

بەلام ئەو کردەوانە تاكو لەسەر ئەرزى واقعی، پەیدا نەبن، زانیاری خوای
پەنھانزان، وەك شتێك كە لە واقعیدا هەن، پێیانەووە پەيوەست نابێ،
ئەگەرنا خوای شارەزا هیچ شتێك نە، لێ پەنھان بێ، چ هەبێ، چ دوایی
پەیدابێ

۳/ وشەى: ﴿وَلَيْجَءَ﴾، (طبري)، دەلى: (الْوَلِيْجَةُ: هُوَ الشَّيْءُ يَدْخُلُ فِيْ آخِرِ
غَيْرِهِ، وَإِنَّمَا عُنِيَ بِهَا فِي هَذَا الْمَوْضِعِ: الْبَطَانَةُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، نَهَى اللَّهُ
الْمُؤْمِنِينَ أَنْ يَتَّخِذُوا مِنْ عَدُوِّهِمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ أَوْلِيَاءَ، يَفْشُونَ إِلَيْهِمْ
أَسْرَارَهُمْ) (۱).

واتە: (وَلَيْجَءَ) شتێكى نامۆیە دەچێتە نیو شتێكى دیکەو، كە لیڕەدا
مەبەست ئەوێە هیچ كەس لە هاوبەش بو خوا دانەرمان، مەكەنە جی پازو
نیازی خۆتان، نەینیی خۆتانیا پێ بلێن، خوا لە پرۆادارانى قەدەغە
کردو كە لە دوژمنەكانیان (لە هاوبەش بو خوا دانەرمان)، كەسانێك بگرن بە
دۆست، وە نەینییەكانى خۆیان، (نەینییەكانى مسوڵمانانیا) پێ بلێن.

۴ / نَجَا كە خوا دەفەرموێ: ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا﴾، (ابن زيد) كە
یەكێكە لە زانیان دەلى: (أَبَى أَنْ يَدَعَهُمْ دُونَ التَّمْحِصِ)، خوا پازى نەبوو
وازیان لێ بێنێ، تاكو نەیان پالێوێ.

(تمحیص)، واتە: لە بیژینگ دان و پالۆتن، هەلبەتە ئەو پاستییە كە
خوا ﷻ بەندەكانى خۆی لە ئیمانداران دەپالێوێ، لە بیژینگیان دەدا، لە زۆر
شوین لە قورئاندا باسكراو، جگە لیڕەش، بو وێنە:

ا / له سوورەتی (آل عمران) دا خوای بەرزى مهزن دمه رموى: ﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ

تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ ﴾ ﴿ ۱۴۲ ﴾

واته: ئایا پێتان وایه بچنه بهههشت كه جارێ خوا نهیزانیوه (واته: لهسهـر ئهـرزى واقیع بۆى دهرنهكهوتوه) كین ئهوانهتان كه لهپیناوى خوادا، تیدهكوشتن و خوڤاگرـن.

ب / ههروهها له سوورەتی (البقرة) ش دا خوا ﷻ دمه رموى: ﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ

أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ ﴾ ﴿ ۲۱۴ ﴾، واته:

یان ئایا پێتان وابوو، شایستهی چوونه بهههشت بن، كه جارێ ئهـوهـتان بهسهـر نههاتوه، كه بهسهـر گهلانى پيش ئیوهـ ئۆمهتانی پيش ئیوه هاتوه، {ئهو نارهحهتی و گرفتاری و تاقیکردنهـوانهـ}.

ج / ههروهها له سوورەتی (العنكبوت) یشدا، كه دمه رموى: ﴿ الْمَآءِ أَحْسَبَ

النَّاسُ أَنْ يَتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴾ ﴿ ۲ ﴾ العنكبوت.

واته: ئهـلیف، لام، میم، ئایا خهـلك پێیان وابوو كه ههـر بهـوهـندهـی بلیـن: بروامان هیـنا، وازیان لیدههینرئ و تاقی ناكرینهـوهـ ؟

﴿ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ

الْكَاذِبِينَ ﴾ ﴿ ۳ ﴾ العنكبوت.

بیگویمان ئهـوانهـی پيش ئهـوامان تاقی كردهـوهـ، بهـ تهـكید خوا ﷻ بهـرلهـوهـی تاقیشیان بكاتهـوهـ، ئهـوانهـی راستیان كردهـوهـ، دهـزانى، وهـ درۆزنهـكانیش دهـناسى، {بهـلام تاقیان دهـكاتهـوهـ، بۆئهـوهـی لهـسهـر ئهـرزى واقیع دهـركهـون، وهـ خویشیان و خهـلكیش پێیان ئاشنابى و لییان تیـبگهـن}.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ .

دەرسی دووهم

پێناسەی ئەم دەرەسە

ئەم دەرەسەمان، شەش (۶) ئایەت دەگرێتە خۆی، ئایەتەکانی (۱۷ تاكو ۲۲)، لەو شەش ئایەتەدا، خۆی کاربەجێ بەراوردێك دەكات، لە نیوان ھاوبەش بۆ خوا دانەرەكان و، ئەو كردهوانەیان دا، كە شانازییان پێوە دەكردن، لە لایەك، برۆاداران و، ئیمان و خواپەرستییان و جیهادو كۆچ و نوێژو زەكات و تاعەتیان، لە لایەكی دیکەوه، وە راپدەگەیهنی كە ھاوبەش دانەرەكان، شایستەي ئاوەدانکردنەوهی مزگەوتەكانی خوا نین.

ئەجا پێناسەي ئەوانە دەكات، كە شایستەي ئەوەن مائەكانی خوا ئاوەدان بکەنەوه، كە تەنیا برۆادارانن، وە دوايی خوا ﷺ بە سەرزنشتکردنەوه بە ھاوبەش دانەرەكان دەفەرموئ: چۆن ئاوە پێدانی حاجییان و خزمەتی مزگەوتی حەرەم، لەگەڵ كردهوهی كەسانیك دا دمخەنە تەرازوووه، كە برۆایان بە خوا و بە پۆژی دوايی هەیه، وە سەرو مائیان لە پۆی خوا دا دمبەخشن و فیداكاریی دەكەن؟

چۆن دەبێ ئەو دوو جۆرە كەسە، وە ئەو دوو جۆرە كردهوه، بخڕێنە تەرازوووه و پێكەوه هەڵسەنگێنرێن؟

كەسێك كە هونەرەكەي بەس ئەوه بووه، ئاوی داوه بە حاجییان، وە پەردەي بۆ كەعبە كردهوه، خزمەتی كەعبەي كردهوه، بەراورد بكری لەگەڵ كەسێكد، كە ئیمانی هەیه بە خوا و بە پۆژی دوايی، وە فیداركارییش دەكات بە سەرو مالّ لە پێناوی خوا دا؟!

بێگومان ئەو دووانە پێك هەڵناسەنگێنرێن.

پاشان خوا رایدہگہیہنئ کہ ئیماندارانی کوچکھرو سہرو مال بہختکھر لہ ریئ
خوادا، پاداشتی ہہرد مہزنیان ہہیہ، ود سہرفرازن، ود پەرودردگاریان موژدہی
بہزدی و رذامہندی خویان پیددہا، ود لہ بہہشتہ نہبراوہکانی خوادا، بہ
ہہمیشہیی نیشتہجئ دہبن.

﴿ مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ
بِالْكُفْرِ أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴾ (۱۷) إِنَّمَا يَعْمُرُ
مَسْجِدَ اللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَءَاتَى
الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿۱۸﴾
أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿۱۹﴾
الَّذِينَ ءَامَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَعْظَمَ دَرَجَةً
عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿۲۰﴾ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ
وَجَنَّتِ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ ﴿۲۱﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ
عَظِيمٌ ﴿۲۲﴾

مانای وشە بە وشەى ئايەتەكان

((ھاوبەش بۇ خوا دانەرمكان، لە حالیکدا كە شايەدى كوفر لەسەر خۆيان دەدەن، لىيان ناوەشىتەوە مزگەوتەكانى خوا ئاوەدان بکەنەو، ئەوانە کردووە (باشە)كانيان هەلۆەشاونەووە بە هەمیشەى لە ئاگر(ى دۆزەخ)دا دەبن ﴿۱۷﴾ تەنیا كەسێك مزگەوتەكانى خوا ئاوەدان دەکاتەو، كە برۆای بە خواو بە رۆژى دواى هیناوە، نوێژى بەرپا کردو، زەکاتى داو، بىجگە لە خواش لە کەس نەترساو، ئەوانە نيزیکەو دىگونجى لە رپى راست گرتووان بن ﴿۱۸﴾ ئايا ئا پیدانى حاجيانو، ئاوەدان کردنەو (و خزمەتکردن)ى مزگەوتى حەرەمتان، وەك کردووى كەسێك دانا، كە برۆای بە خواو رۆژى دواى هیناوە (بە سەر و مال) لە رپى خوادا تىکۆشاو ؟!

لەلای خوا يەكسان نین، وە خوا كۆمەلى ستمكاران راستە رپى ناكات ﴿۱۹﴾ ئەوانەى برۆيان هیناوە، كۆچيان کردو، بە سامان و گيانەكانيان لە رپى خوادا تىكۆشاو، پلەيان لەلای خوا مەزنتەر، وە هەر ئەوانەن سەرفرازو بە مراد گەشتوو ﴿۲۰﴾ پەرودەگاريان موژدەى بەزمى و رەزامەندى و چەند باخىكيان لە لایەن خۆيەو، پى دەدا، كە نازو نىعمەتىكى بەردەواميان تىدايە ﴿۲۱﴾ بە هەمیشەى و تا هەتايە تىياندا دەمىننەو، بە دلنیاى خوا پاداشتى مەزنى لەلایە ﴿۲۲﴾ .

شیکردنەوێ هەندێ لە وشەکان

(يَعْمُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ): (عَمَرَ يَعْمُرُ عِمَارَةً)، واتە: ئاوهدانی کردووە، ئاوهدانی دەگاتەو، ئاوهدان کردنەو و خزمەت کردن.

دەئێ: (الْعِمَارَةُ: نَقِيزُ الْخَرَابِ، يُقَالُ عَمَرَ أَرْضَهُ يَعْمُرُهَا عِمَارَةً، عَمَرْتُهُ فَعَمَرْتُ فَهُوَ مَعْمُورٌ، وَعَمَرْتُهَا أَكْثَرُ مِمَّا عَمَرْتُهَا، وَأَعْمَرْتُهُ الْأَرْضَ، وَأَسْتَعْمِرْتُهُ، إِذَا فَوَّضْتَ إِلَيْهِ الْعِمَارَةَ).

(عِمَارَةً)، بپێچەوانەی وێران کردن و، تێکدانە، دەگوترێ: (عَمَرَ أَرْضَهُ يَعْمُرُهَا عِمَارَةً)، واتە: زەویەکی خۆی ئاوهدان کردووە، گیلای و بەرووبوومی لێ پەیدا کرد، (عَمَرْتُهُ فَعَمَرْتُ فَهُوَ مَعْمُورٌ)، وە من ئەو شوینەم ئاوهدان کردووەو چاکم کرد، وَهَكَذَا خَوَّاهُ دَمْرِبَارِي كَافِرْمَكَان دَمْفَهَرْمَوِي: ﴿... وَعَمَرْتُهَا أَكْثَرُ مِمَّا عَمَرْتُهَا...﴾ ① ۱۰۰ الروم.

ئەوانە ی پێش وان دنیا یان ئاوهدان کردبوو، زەویان ئاوهدان کردبوو، زیاتر لەوێ ئەوان ئاوهدانیان کردبوو، واتە: زیاتر شارستانی و کۆشک و تەلاریان تێدا پەیدا کردبوو.

ئەجە دەگوترێ: (وَأَعْمَرْتُهُ الْأَرْضَ وَأَسْتَعْمِرْتُهُ)، واتە: زەویەکی پێ سپارد کە بیکێلێ و ئاوهدانی بکاتەو، یاخود گشتوکالی لێ بکات و بەرھەمی لێ پەیدا بکات.

(شَهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِم بِالْكَفْرِ): واتە: شایەدیی لەسەر خۆیان دەدەن، بەوێ کە کافرن.

(من الشُّهُودُ وَالشَّهَادَةُ: الْحُضُورُ مَعَ الْمُشَاهَدَةِ، إِمَّا بِالْبَصَرِ أَوِ الْبَصِيرَةِ) واته: له (شُهُودُ) و (شَهَادَةُ) دوه هاتوه، که بهمانای نامادیموون دی، له‌گه‌ل بینیندا، چ بینینی به چاو، چ بینینی به عقل، وه (الشَّهَادَةُ: قَوْلٌ صَادِرٌ عَنْ عِلْمٍ حَصَلَ بِمُشَاهَدَةِ بَصِيرَةٍ أَوْ بَصَرٍ)، (شَهَادَةُ) بریتی‌ه له قسه‌یه‌ک که دهرده‌چی له که‌سی‌که‌وه، که عیلم‌یک‌ی هه‌یه، به‌ه‌و‌ی ئه‌وه‌وه که به چاو شتی بینیه‌وه، یاخود به عقل دهرکی پیکردوه، بو‌ی په‌یدابووه.

(حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ) : واته: کردمه‌وه‌کانیان هه‌ئوه‌شاونه‌وه.

(وَأَصْلُ الْحَبِطِ مِنَ الْحَبَطِ، وَهُوَ أَنْ تَكْثُرَ الدَّابَّةُ أَكْلاً حَتَّى يَنْتَفِخَ بَطْنُهَا) واته: وشه‌ی (حَبِطَتْ) له پشه‌وه له (حَبَطُ) دوه هاتوه، ئه‌ویش ئه‌ومیه که ئاژه‌ل‌یک له‌وم‌ری زور بخوات، تا‌کو ورگی ده ئاوسی و دوا‌یی وم‌زع‌ی تی‌کده‌چی. (إِذَا: حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ، أَي: بَطَلَتْ وَذَهَبَتْ، وَبَطُولُهَا: ذَهَابُ ثَوَابِهَا وَبَطُولُ الْأَجْرِ عَلَيْهَا) که‌واته: (حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ) یانی: کردمه‌وه‌کانیان هه‌ئوه‌شاونه‌وه و لا‌چوون، که دیاره مه‌به‌ست له هه‌ئوه‌شانه‌وه‌شیان، نه‌مانی پاداشتیانه له‌سه‌ر کردمه‌وه‌کانیان.

(فَعَسَى): (عَسَى) (طَمَعٌ وَتَرَجٌّ، وَمَنْ قَالَ: إِنَّ الطَّمَعَ وَالرَّجَاءَ لَا يَصِحُّ مِنَ اللَّهِ مُخْطِئٌ، لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى إِذَا ذَكَرَ ذَلِكَ، فَالْمَقْصُودُ بِهِ هُوَ الْإِنْسَانُ أَنْ يَطْمَعَ وَيَرْجُو).

وشه‌ی (عَسَى) واته: رهن‌گه، نیزیکه، له‌وانه‌یه، وه ئه‌وانه‌ی ده‌ل‌ین: (طَمَع) و (رجاء) بو‌خوا ناش‌ین، به هه‌له‌دا‌چوون، چونکه خ‌و‌ای به‌رز، که ئه‌وه دمه‌رم‌و‌ی، مه‌به‌ستی پی مر‌و‌فه، که ته‌ماع و ئوم‌یدی واب‌ی.

(سَقَايَةَ الْحَاجِّ): (السَّقْيُ وَالسُّقْيَا: أَنْ يُعْطِيَهُ مَا يَشْرَبُ، وَالْإِسْقَاءُ أَبْلَغُ مِنَ السَّقْيِ).

(سَقَى وَسُقِيَ)، ئەومىيە كە تۆ خواردنه وديەك بەدى بە كەسك بىخواتەود، بەلام (إِسْقَاءً)، ماناي زياتره لە (سَقَى)، وه (سِقَايَةً)، برىتيە لە پيشەى ئاو پيىدان، كەسك پيشەى ئەودە بى، ئاو بە خەلك بەدات و بىخۆنەود.

(الْفَارُونَ) كۆى (فَائِزُ) يە، (فَائِزُ) ه، (الْفَوْزُ: الظَّفَرُ بِالْخَيْرِ مَعَ حُصُولِ السَّلَامَةِ).

(فَوْزُ) برىتيە لەودى تۆ چاكەيەكت پى بېرى، وه لەگەئيشيدا سەلامەت بى.

كەواتە: (فَائِزُ) واتە: بە مراد گەيشتوو، سەرکەوتوو، سەرفراز.

(نَعِيمٌ): (النُّعْمَةُ: الْحَالَةُ الْحَسَنَةُ، وَالنَّعِيمُ: النُّعْمَةُ الْكَثِيرَةُ، وَتَنَعَّمَ: تَنَاوَلَ مَا فِيهِ النُّعْمَةُ وَطَيَّبُ الْعَيْشِ).

(نُعْمَةٌ): برىتيە لە حالەتيكى باش كە بۆ ئينسان ديتە پيشى، (نَعِيمٌ)، برىتيە لە نعيمەتى زۆر، وه دەگوترى: (تَنَعَّمَ)، ئەگەر مرووف شتيك بكات كەيفو لەزەتى لى بكاتو، بەكارى بىنى، ژيان و گوزمرانى خۆش بى.

(مُقِيمٌ): واتە: بەردەوام، (أَقَامَ بِالْمَكَانِ إِقَامَةً، فَهُوَ مُقِيمٌ).

كەسك كە لە شوپىنىك دەمىنىتەود بە بەردەوامى، پى دەگوترى: (مُقِيمٌ)، (نَعِيمٌ مُقِيمٌ)، واتە: نازو نعيمەتيك و خوشىو لەزەتيكى بەردەوام و نەپراود.

هوۍ هاتنه خوارموهۍ نایه تهکان

(۱) دهر بارهۍ هوۍ هاتنه خوارموهۍ تهو نایه ته مو باره کهۍ که دهفه رموۍ:

﴿ أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴾
دوو گیردرانه وه هه:

۱/ ﴿ عَنِ النُّعْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ رضي الله عنه، قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ مَنبَرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: رَجُلٌ مَا أَبَالِي أَنْ لَا أَعْمَلَ عَمَلًا بَعْدَ الْإِسْلَامِ، إِلَّا أَنْ أُسْقَى الْحَاجُّ. وَقَالَ آخَرُ: مَا أَبَالِي أَنْ لَا أَعْمَلَ عَمَلًا بَعْدَ الْإِسْلَامِ، إِلَّا أَنْ أَعْمُرَ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ، وَقَالَ آخَرُ: الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ مِمَّا قُلْتُمْ، فَرَجَرَهُمْ عُمَرُ، وَقَالَ: لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ عِنْدَ مَنبَرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ، وَلَكِنْ إِذَا صَلَّيْتُ الْجُمُعَةَ، دَخَلْتُ فَاسْتَفْتَيْتُهُ فِيمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عُرْوَةً. ﴾ أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ ... ﴿ { أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بِرَقْم: (۱۸۳۹۳)، وَمُسْلِمٌ، بِرَقْم: (۱۸۷۹)، وَالْبَرْزَانُ، بِرَقْم: (۲۷۷۱)، وَالطَّبْرَانِيُّ فِي (الصَّغِيرِ) بِرَقْم: (۴۲۱)، وَالْبَيْهَقِيُّ فِي (الْكُبْرَى) بِرَقْم: (۱۸۹۶۰)، وَأَبُو عَوَانَةَ، بِرَقْم: (۷۳۵۲) } .

واته: نوعمانی کوری به شیر خوا لیۍ رازی بی، دهلی: من له لای مینبهری پیغه مبهری خوا ﷺ بووم (له مه دینه له مزگه وته کهۍ پیغه مبهردا ﷺ) پیاویک گوتی: له دواۍ مسوئمان بوون ته گهر ئاو بدهم به حاجیان، هیچ نیشی دیکه، نه کهم به لاهوه گرنگ نیه، (ته وهنده کاریکی گه ورهیه)، یه کیکی دیکه یان گوتی: من له دواۍ مسوئمان بوونم و هاتنم بو نیو ئیسلام، به لاهوه گرنگ نیه هیچ کاریک نه کهم، مه گهر خزمه تی مزگه وتی حه رام بکه، یه کیکی دیکه شیان، گوتی: تیکوشان له ریۍ خوا دا له وهی ئیوه گوتتان،

چاکترو گه‌ورمتره، عومهر خوا لیی پازی بی، که له‌وی بوو، تیوهی خورپینو،
 دهنگی دان، گوتی: له‌لای مینبه‌ری پیغه‌مبه‌ر ﷺ دهنگ به‌رز مه‌که‌نه‌وه، وه
 ئه‌و رۆژه رۆزی جومعه بوو، وه گوتی: که نویژی جومعه‌م کرد، ده‌چمه مائی
 پیغه‌مبه‌ر ﷺ، پرسیری لی‌ده‌که‌م له‌وباره‌وه که ئیوهی تیدا که‌وتونه‌ته را
 جیایی، (ئیدی دیاره عومهر خوی لی پازی بی، دوی نویژی جومعه چوووه بو
 خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌و باره‌وه پرسیری لی‌کرده‌وه)، خوی زالی پایه‌داریش
 ئه‌و نایه‌ته‌ی ناردوته خوار.

هه‌لبه‌ته به پیی ئه‌م ریواته بی، ده‌بی ئه‌م نایه‌ته‌وه دهرباره‌ی مشتومری
 نیوان مسو‌لمانان هات‌بیته خواری.

ب/ ﴿عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ حِينَ أُسْرِ يَوْمَ
 بَدْرٍ: لَمَّا كُنْتُمْ سَبَقْتُمُونَا بِالْإِسْلَامِ وَالْهَجْرَةِ وَالْجِهَادِ، لَقَدْ كُنَّا نَعْمُرُ
 الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ، وَنَسْقِي الْحَاجَّ وَنُفِّكُ الْعَانِي، قَالَ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى:

﴿أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ ...﴾، يَعْنِي ذَلِكَ كَانَ فِي الشَّرِّكَ، وَلَا أَقْبَلُ مَا كَانَ
 فِي الشَّرِّكَ ﴿أَخْرَجَهُ الطَّبْرِيُّ ج ۱۰، ص ۶۷، وَالسَّيُوطِيُّ فِي (الدَّر المنثور فِي
 التفسير المنثور) ج ۴، ص ۱۴۵، وَابْنُ أَبِي حَاتِمٍ بِرَقْم: (۱۰۰۶۶)، وَقَالَ مُؤَلِّفُ
 الْإِسْتِيعَابِ فِي بَيَانِ الْأَسْبَابِ: قُلْنَا: هَذَا إِسْنَادٌ حَسَنٌ، ج ۲، ص ۲۶۷.﴾

واته: عه‌بدوللای کوری عه‌بباس ده‌لی: عه‌بباسی کوری عه‌بدالمطلب (که
 ده‌کاته بابی وی، وه مامی پیغه‌مبه‌ر ﷺ) (کاتیک له‌ جه‌نگی به‌در به‌ دیل
 گیر، به‌ مسو‌لمانانی گوت: ئه‌گه‌ر ئیوه پییش ئیمه مسو‌لمان بوونو، کو‌چتان
 کردوه، جه‌نگتان کردوه له‌ ریی خوادا تیک‌وشاون، ئیمه‌ش له‌ مه‌که‌که
 مزگه‌وتی هه‌رامان خزمه‌ت ده‌کرد، وه ئاومان ده‌دا به‌ حاجییان، وه دیلمان
 به‌رده‌دان، خوی پایه‌دارو زالیش ئه‌م نایه‌ته‌ی ناردده خواره‌وه: ﴿أَجَعَلْتُمْ

سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ أَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَهَدَ
 فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾.

واتە: ئایا ئاودان بە حاجییان و، خزمەتکردنی مزگەوتی حەرپامتان، پێ وهک کردەوی کەسیکە، کە ئیمانی هەیه بە خواو بە پۆژی دواوی و، بە سەرو مال له پێناوی خوادا تێدەکوژی؟!

یانئ: مادام ئەو کردەوانەتان له کاتیکیدا کردوون، کە هاوبەش بۆ خوا دانەر بوون، (خوا دمه‌رموی): ئەو هه‌ج کردەویەکتان لێ وەرناگرم له حاتیکیدا کە ئیوه له شیرک دان.

هەلبەتە من دڵم بەلای ئەویدا دهمچێ، کە ئەوێ دووهمیان زیاتر له‌گەڵ سیاقی ئایەتەکان دا ده‌گونجێ، هه‌رحه‌نده ئەوێ یه‌که‌میشیان گونجاوه، به‌و واتایه کە ئەو مشتومپی نیوان مسوڵمانان بووبێ، به‌لام ئایەتەکان هه‌موویان موناقه‌شه‌و وتووێژو موحاده‌له‌و مشتومپن، له‌گەڵ هاوبەش بۆ خوا دانهران دا.

هەلبەتە ئەوێش کە عەبباس له به‌در دا وایگوتوه، کە دهمبێ دواي جه‌نگی به‌در وایگوتبێ و، سائی دووهمی کۆچی بووه، به‌لام ئەم ئایەتانه له سائی نۆیه‌م دا هاتوونه‌ته‌ خوار، کە بێگومان ئەوێش پرسیاریکە هه‌وچیی وه‌لامه!

ده‌لێین: دیاره ئەو فیکریه له‌لای هاوبەش بۆ خوا دانهرانی مه‌که‌که هه‌ر هه‌بووه، ئنجا کە عەبباس گوتووێه‌تی: له دلی ئەوانی دیکه‌ش دا هه‌ر هه‌بووه: {ئەو مسوڵمانینه! ئیوه مسوڵمان بوون، به‌لێ، به‌لام ئیمه‌ش خزمه‌تی مزگه‌وتی حەرپامان کردوهو، ئیمه‌ش ئاومان داوه به‌ حاجییان و، په‌رده‌مان بۆ که‌عه‌به کردوهو، ئیمه‌ش وامان کردو وامان کردوه}، خۆیان به‌و کردەوانه هه‌لکێشاوه، واته: مه‌رج نیه ئایه‌ته‌که له سائی دوو (۲) ی کۆچی دا هاتبێته‌ خوارێ، ئەو کاته نه‌هاتۆته‌ خوارێ، به‌لام ئەو بیرۆکه‌یه هه‌بووهو له‌نیو زمینی هاوبەش بۆ خوا دانهره‌کان دا هاتوچوێ کردوهو، له مه‌جلیسان گوتووێانه، بۆیه خوای په‌روهر دگاری به‌رپه‌رچی داوته‌وه.

مانای گشتی نایەتەکان

سەرەتا خوا ﷻ رایەدەگەیهێنی و دەفەرموی: ﴿ مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِم بِالْكَفْرِ أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴾

هاوبەش بو خوا دانەرەکان لیان ناوەشیتهوهو، شایستەیی ئەوه نین، مزگەوتەکانی خوا ئاوەدان بکەنەوه، هەلبەتە خوێنراویشەتەوه (مَسْجِدَ اللَّهِ)، واتە: مزگەوتی خوا، کە مەبەست پێی مزگەوتی حەرەمە، ئەگەر ﴿مَسْجِدَ اللَّهِ﴾ ش بێ، مزگەوتەکانی خوا، یەکیکیان کە لە پێش هەموویانەومیە، مزگەوتی حەرەمە، لیان ناوەشیتهوه ئەوان مزگەوتەکانی خوا ئاوەدان بکەنەوهو خزمەتیان بکەن، لە کاتیکیدا شایەدیی کوفر لەسەر خۆیان دەدەن.

له موشريك بپرسه: تۆ چی؟ دەڵێ: من موشریکم.

له جووله که بپرسه؟ دەڵێ: من جووله کهم.

له نهصرانیی بپرسه؟ دەڵێ: من نهصرانییم.

ئێجا دەفەرموی: ئەوانە کردەوهی باشیان ئەگەر هەشبێ، هەژووشاوتەوه، بەهۆی ئەو شیرک و کوفرەوه کە لە دڵ و دەروونیاندا هەیە، وه لە دۆزخیشدا به هەمیشەیی دەمیئنەوه.

ئێجا باسی ئەوه دەکات کە کێ شایستەیی ئەومیە، مزگەوتەکانی خوا ئاوەدان بکاتەوهو خزمەتیان بکات؟ ﴿إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسْجِدَ اللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ

الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَن يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٧٣﴾

بیگومان مزگەوتەکانی خوا، تەنیا ئەوانە ئاوەدانان دەکەنەوه، کە کەسیکەن برۆیان بە خوا هەیه، برۆیان بە پۆژی دواپی هەیه، نوێژ بەرپا دەکەن، زەکات دەدەن، وە جگە لە خواش لە کەس ناترسن، ئەوانە نیزیکی، وە ئومیدەواری هەیه بۆیان، کە لە پێی راست گرتووان بن، لە هیدایەت دراوان بن، وە شایستەیی ئەوەن کە مالهەکانی خوا ئاوەدان بکەنەوه.

دواپی خۆی بەخشەر بە نکوویی لێکردنەوه، وە بە سەرزەشتکردنەوه دەفەر موی: ﴿أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾

ئایا ئاوەدانان حاجییان و خزمەتکردنی مزگەوتی حەرەماتان، وە کە کردەوهی کەسیک تەماشای کردو خستەوه، دوو تا، تەرازووه، لەگەڵ کردەوهی کەسیکدا کە برۆی بە خوا هەیه، وە برۆی بە پۆژی دواپی هەیه، وە لە پێی خوادا تێدەگۆشێ و بە سەر و مال فیداکاری دەکات، ئایا وە کە یەک تەماشایان دەکەن؟!

﴿لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ﴾، لەلای خوا یە کسان نین، وە کە یەک نین.

﴿وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾، وە خوا کۆمەڵی ستمکاران ناخاتە سەر پێی راست و راستە پێیان ناکات، کە هەر کەسیک ئەو برپارو حوکمە بدات بیگومان ستمکارە، واتە: ئەوه حوکمیکی بیجییه.

ئێجا خۆی کارزان مەدح و ستایشی ئەو ئیماندارانە دەکات کە هەر ئەوان شایستەیی ئەوەن مزگەوتەکانی خوا ئاوەدان بکەنەوه، لە پێش هەموویانەوه مزگەوتی حەرەم،

دہفہ رموی: ﴿ اَلَّذِيْنَ ءَامَنُوْا وَهَاجَرُوْا ﴾، ئہوانہی بروایان ہیئاوہ (بہ ہہموو ئہو شتانہی کہ پیویستہ بروایان پی بہینری)، وہ کوچیان کردوہو، مالو حالی خویان بہجیہیشتوہو، چوون بو مہنزلگای نیسلام، ﴿ وَجَہَدُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ﴾، وہ لہ ری خوادا تیکووشاون بہ سامانیان و بہ گیانیان، ﴿ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ وَاَوْلٰىكَ هُمُ الْفٰخِرُوْنَ ﴾، ئا ئہوانہ پلہیان لہ لای خوا بہرزترہ، مہزنتریں پلہیان ہہیہ، وہ ہہر ئہوانہش سہرفرازو بہ موراد گہیشتون، ﴿ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّتْ لَهُمْ فِيْهَا نَعِيْمٌ مَُّقِيْمٌ ﴾، پەروردگاریان موژدیان پیدہدا، بہ بہزوی و رزمہندیہک لہ خوہوہو بہ چہند باخیک، کہ نازو نیعمہتیکی بہردہوام و نہبروادیان تیدا ہہیہ، ﴿ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا اَبَدًا ﴾، کہ بہ ہہمیشہیی تییاندا دہمیننہوہ ﴿ اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ اَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴾، بیگومان خوا پاداشتی مہزنی لہ لایہ، ئہوانیش شایستہی ئہو پاداشتہ مہزنہن، خوای بہخشر ئیمہش لہو کہسانہ بگیڑی.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

چەند مەسەلەیهکی گەرم

مەسەلە یەگەم: کە دەفەرموێ: ﴿ مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِم بِالْكَفْرِ ﴾.

هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان بۆیان نیە، پێیان ناکەوێ و شایستە نین، مزگەوتەکانی خوا ئاوەدان بکەنەو و لە خزمەتیان دابن.

واتە: ئاوەدانکردنەوی ماددی: خزمەتکردنە، پاک ڕاگرتنە، بۆن خوێش کردنە، یان ئاوەدانکردنەوی مەعنەوی، کە خواپەرستی تێدا ئەنجام دات، لە کاتی کدا کە شایەدیی لەسەر خۆیان دەدەن کە بێ پروان ﴿أُولَٰئِكَ حِطَّتْ أَعْمَالُهُمْ

وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ﴾ (۱۷)، ئا ئەوانە کردووە باشەکانیان هەڵوەشانەو، چونکە کردووی باش ئەگەر لەسەر بناغەی ئیمان دانەنری وەك دیواری بێ بناغە وایە، هەرمس دیئێ، وە ئەوانە لە ئاگردان، واتە: لە ئاگری دۆزەخدان بە هەمیشەیی دەمیئنەو.

ئەوێ شایانی باسە لێردا، ئەوێ کە خوا ﷻ پاش ئیعلانی بەرپاڤەت و بیزاریی و دووری خۆی و پێغەمبەرەکی ﷺ وە لە دوای وانیشەو، هی برپادارانی بەرانبەر بەو هاوبەش بۆ خوا دانەرانی پابەند نین بە پەیمانەکانیانەو، ڕاگیاندا، وە ئیعلانی جەنگی لە دژ کردن، ئنجا وەك زەمینەسازی بۆ بەرنگاری هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان، وە ڕیگرتن لە توخن کوتیان بۆ مزگەوتی حەرام، دەست دەکات بە هەڵتەکاندن بنەما فیکرییەکانی بیپر وایەکان، وە بێ بایەخ پیشاندانی ئەو بەها بۆشانی کە شانازییان پێو دەکردن، وەك خزمەتی مزگەوتی حەرام، ئاودان بە حاجییان ...

پاشان خوا بەراوردێک دەکات لە نێوان برپادارانێک دا، کە خاوەنی ئەو سیفەتە بەرزانهن، کە لە ئیمانیانەو پەیدا دەبن، وە بیپر وایانێک کە خۆیان بە هەندێک شتی بۆشەو هەڵدەگێشن، لە ڕەفتارە پووجەکانیان.

ئەو ھەمووی وەك زەمىنە سازىي بۇ قۇناغى داھاتوو، كە برىتيە لە پاك كەردنەو ھى مزگەوتى ھەرامو، وە كۆى نيوە دوورگەى عەپمبى، لە دەسلەلاتو ھەيمەنەى ئەھلى كوفرو شىرك.

ئنجى لىرەدا كە دەفەرموى: ﴿ مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ ﴾

واتە: ھاوبەش بۇ خوا دانەران، شاىستە نىن وە لىيان ناوەشىتەو، وە ناگونجى و شتىكى نامەتيقييە، كە مائەكانى خوا، يان مزگەوتەكانى خوا، ئاوەدان بکەنەو، لە ھالىکدا كە بىپروان، ئاخىر باباى بىپروا چۆن دەگونجى، مالى خوا ئاوەدان بکاتەو؟ بە چى ئاوەدانى دەکاتەو؟

ئنجى ئەگەر خوشى ھەلکىش بە ھەندىك لە کردەو چاکەکانەو، بىگومان کردەو چاکەگان ئەگەر لەسەر بناغەى ئيمان دانەنرىن، ھەلەدەوشينەو، بەلکو ئەوانە جىگايان ئاگرى دۆزخەو بە ھەمىشەى تىيدا دەمينينەو.

سە ھەلەستەى كورت

ھەلەستەى بەكەم : كە دەفەرموى: ﴿ أَنْ يَعْمُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ ﴾.

كە خوینراویشەتەو: (مَسْجِدَ اللَّهِ)، بە ھەردوو خویندنەو (قراءة) كە، ھاتو.

ھەلەستەى دووهم : كە دەفەرموى: ﴿ أَنْ يَعْمُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ ﴾.

واتە: مزگەوتەكانى خوا ئاوەدان بکەنەو.

(إعمار) ئاوەدان کردەو، پىچەوانەى (تخريب) تىكدان و ويران کردە، ئنجى

ئايا مەبەست لە ﴿ يَعْمُرُوا ﴾، وە: ﴿وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾، وەك لە

ئايەتى دواى دا ھاتو، چيە؟

وہلام :

(ا) یان بە مانای گشتی خواپەرستییه، یانی: پەرستش ئەنجامدان بۆ خوا.

(ب) یان مەبەست پێی ئەنجامدانی عومرپە، عومرپە کە بریتیە لە سەردانی مائی خوا بە تاییەت، وە عومرپەش تاییەتە بە مزگەوتی حەرپام و بە کەعبەو، وەك حج، تەنیا لەوئ ئەنجام دەدرئ.

(ج) وە دەگونجئ مەبەست پێی پاك راگرتن و خزمەتکردنی مزگەوتی حەرپام بئ، پاك راگرتن و بۆن خوێش کردنی و ... هتد.

(د) وە دەشگونجئ مەبەست پێی دروست کردن و چاککردنەوێ بئ، کە هەندئ شوینی کۆن دەبئ و تیکدەچئ، چاک بکریتەوێو بئنا بکری.

هەلۆستە ی سېيەم : کە دەفەرموئ: ﴿شَهِدِينَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِم بِالْكَفْرِ﴾.

واتە: شایەدیی لەسەر خوێان دەدەن بە کوفر.

لەبەر ئەوێ لە هەر کامێکیان بپرسی: بیروپروایەکە ی خوێ دەخاتە ڕوو، ئەوانێ کە هوبەل و لاتیان پەرستو، عوززایان پەرستو، مەناتیان پەرستو، بئ شەرمانە گوتووینان: بەئ ئیمە عوززا دەپەرستین، مەنات دەپەرستین، لات دەپەرستین، هوبەل دەپەرستین، وە باقی بەتەکانی دی، هەر وەها ئەگەر لە خاوەنی هەر ئایین و بیروپروایەک بپرسی، بە شانازییەوێ باسی بیرو پروای خوێ دەکات، لە جوولەکە دەپرسی، دەئ: بەئ جوولەکەم، لە نەصرانیی دەپرسی، دەئ: من نەصرانییم، مەسیحییم، لە ئیزیدی دەپرسی، دەئ: من ئیزیدییم، لە مەجووسی دەپرسی، دەئ: بەئ مەجووسییم، ئاگر پەرستم، بە شانازییەوێ، هەر وەها هیندوئیک و، گا پەرستیک و، بت پەرستیک و، تا کوئایی.

کەواتە: ئەوانە لە هەر کامێکیان بپرسی، بە زمانی حال شایەدیی لەسەر خوێان دەدەن بە کوفر، ئەگەر نا مەرج نیە بئ: من کافر، بەو واتایە، کە ئەگەر بزائ وشەیهکی خراپە، بەکاری بیئ، بەلام بە زمانی حال کوفرکە لە خوێان دا بەرجەستە دەکەن و، پیشانی دەدەن.

مه‌سه‌له‌ی دووهم: که دمه‌رموی: ﴿إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسْجِدَ اللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَءَاتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ﴾.

(إِنَّمَا)، زۆر جاری دیکه گوتوو مانه: ئامرازی کورت هه‌له‌ینان و چه‌سپاندنه، (أَدَاةُ الْحَصْرِ وَالْإِثْبَاتِ)، واته: مانایه‌ک له شتیکدا کورت هه‌لدینی و ده‌شیچه‌سپینی، که دمه‌رموی: ﴿إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسْجِدَ اللَّهِ﴾، (مَنْ)، واته: ته‌نیا ئه‌وانه ماله‌گانی خوا، مزگه‌وته‌گانی خوا، ئاوهدان ده‌که‌نه‌وه، به هه‌موو شیوه‌گانی ئاوهدان‌کردنه‌وه، که ئه‌و پینج سیفه‌ته‌یان تیدان:

۱ / ﴿ءَامَنَ بِاللَّهِ﴾، بر‌وای به خوا هه‌یه، بر‌وا به خوا بوونی راست و دروست، نه‌ک وه‌ک لاف لیدان (إِدْعَاء).

۲ / ﴿وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾، وه بر‌وای به رۆژی دوایی هه‌یه.

۳ / ﴿وَأَقَامَ الصَّلَاةَ﴾، وه نو‌یژی به‌ریا کردوه، که هه‌قی خوی پیدهدات، هه‌قی ر‌واله‌ت و هه‌قی په‌نه‌انی.

۴ / ﴿وَأَتَى الزَّكَاةَ﴾، وه زه‌کاتی داوه، نو‌یژ هه‌قی خ‌وایه جیه‌جیی ده‌کات، زه‌کاتیش هه‌قی خه‌لکه، ئنجا وه‌ک چۆن له ر‌ووی مه‌عنه‌وییه‌وه، خ‌واپه‌رسته، له ر‌ووی ئابوورییه‌وه خه‌لک دۆسته‌و، له هه‌موو ر‌وویکه‌وه پابه‌نده به شه‌ریعه‌ته‌وه.

۵ / ﴿وَلَمْ يَحْشَ إِلَّا﴾، وه بیجگه له خواش له که‌سی دی ناترسی.

خ‌اوهدنی ئه‌و پینج سیفه‌تانه: ﴿فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ﴾.

نیزیکه ئه‌وانه له ر‌پی راست گرتوو‌ان بن.

دیاره پێشتریش گوتوو مانە: (عسی)، بۆ هیواو ئومیدو (توقع) کردنە، بەلام لێردا ئەو پەيوەندیی بە خوای بەرزو بۆ وێنەو نیەو لە خوا ناوەشیتەو بەلێ: لەوانەیه، یان ئومید وایە، نەخیر، لە هەر شوێنێک کە خوای بۆ هاوێل ئەو جۆرە وشانە بەکار دێنێ، هەمووی پەيوەندیی بە مەرفەکانەو هەیه، مادام مانای ئومیدوار بوون بگەیهنێ.

یانێ: ئەگەر ئەو برۆدارانە خاوەنی ئەو سیفەتانە بن، ئومید وایەو لەوانەیهو، نیزیکی، لە پێی راست گرتووان بن.

نجا ئایا بۆچی خوا ﷻ دەفەرموێ: لەوانەیهو نیزیکیو ئومید وایە؟

وەلام: چونکە ڕنگە سیفەتەکانیان وەک پێویست تیدا نەبن، کە ئەو کاتە سەرەجامو دەرەجامەکە، کە لەو پێنج سیفەتانە پەیدا دەبێو بەرەمیانە، مسۆگەر نابێ.

کەواتە: خوای کارزان دەفەرموێ: تەنیا ئەو برۆدارانە کە خاوەنی ئەو پێنج سیفەتانەن - کە دیارە ئەو سیفەتانە، سیفەتەکانی دیکەش دەخوازن - تەنیا ئەوانە شایستەن ئەوەن کە مائەکانی خوا، مەزگەوتەکانی خوا، وە لە پێش هەموویانەو مەزگەوتی حەرام، ئاوەدان بکەنەو، کە مەزگەوتی حەرام یەگەمین مال بوو بۆ خوا لەسەر زەوی دابنێ، وەک خوا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ

أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ فِيهِ آيَاتٌ

بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنْ

أَسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿١٧﴾﴾ آل عمران.

واتە: یەگەمین مائیک لەسەر زەوی دانراو (پەرسشی تیدا بکری) ئەو خانووەیه، ئەو مائەیه کە لە مەککەیه، بە پێزەو (مایە) ڕێنمایێ بە بۆ هەموو جیهانیان .

چه‌ند فەرمووده‌یه‌ك له باره‌ی مزگه‌وته‌وه

یه‌كه‌م: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فەرموویه‌تی: ﴿مَنْ بَنَى لِلَّهِ مَسْجِدًا يَتَغَيَّ بِهِ وَجْهَ اللَّهِ بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ﴾ {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، برقم: (۴۳۴)، وَالْبُخَارِيُّ، برقم: (۴۳۹)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (۵۳۳)، وَالتِّرْمِذِيُّ، برقم: (۳۱۸) وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَابْنُ مَاجَهَ، برقم: (۷۳۶)، وَابْنُ حِبَّانَ، برقم: (۱۶۰۹)}.

واته: هه‌ر كه‌سێك مزگه‌وتێك بۆ خوا دروست بكات، كه مه‌به‌ستی پێی رووی خوا (ره‌زامه‌ندیی خوا) بێ، خوا خانوویه‌کی له به‌هه‌شت له به‌رانبه‌ردا بۆ دروست ده‌كات.

دووهم: ﴿عَنْ سَمُرَةَ بِنِ جُنْدَبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَ: أَمَرْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ نَتَّخِذَ الْمَسَاجِدَ فِي دِيَارِنَا، وَأَمَرْنَا أَنْ نُنَظِّفَهَا﴾ {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، برقم: (۲۰۱۹۶)، تعليق شعيب الأرنؤوط: صحيح لغيره}.

واته: سه‌مو‌ره‌ی كورێ جوندوب (كه‌یه‌كێكه‌ له‌ هاوه‌لان خوا لییان رازی بێ)، ده‌ئێ: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فەرمانی پێكردین، كه‌ مزگه‌وتان له‌ نیو مال و حاله‌كانی خۆمان دا دروست بكه‌ین، وه‌ فەرمانیشی پێی كردین، كه‌ پاکیان رابگرین.

به‌ راستی پاك و بۆن خۆش راگرتنی مزگه‌وته‌كان و، حورمه‌ت لێ گرتنیان، كه‌مه‌تر نیه‌ له‌ ئه‌سه‌لی دروست كردنی مزگه‌وت، ئینسان جاری وایه‌ ده‌چێته‌ مزگه‌وت، پيس و پۆخله‌، بۆن و به‌رامه‌ی ناخۆشی هه‌یه‌، یان بیسه‌رو به‌رو نارێكه‌، هه‌ر له‌زه‌ت له‌ عیبادمه‌ت و خواپه‌رستییه‌كه‌ش ناكات، بۆیه‌ ئه‌و هاوه‌له‌ خوا لێی رازی بێ، ده‌ئێ: پێغه‌مبه‌ر ﷺ فەرمانی پێكردین له‌ نیو مال و حال و گه‌ره‌كه‌كانی خۆمان دا، مزگه‌وتان دروست بكه‌ین، وه‌ فەرمانیشی پێكردین، كه‌ خاوینیان رابگرین، بۆن خۆشیان رابگرین، وه‌ك بۆ مائی خوا شایسته‌یه‌.

سَبِّهِمْ: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی: ﴿صَلَاةُ الْجَمِيعِ﴾ (وفي رواية صلاة الجماعة) تَزِيدُ عَلَى صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ وَصَلَاتِهِ فِي سُوْقِهِ، خَمْسًا وَعَشْرِينَ دَرَجَةً، فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ، وَأَتَى الْمَسْجِدَ، لَا يُرِيدُ إِلَّا الصَّلَاةَ، لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ بِهَا دَرَجَةً، وَحَطَّ عَنْهُ خَطِيئَةٌ، حَتَّى يَدْخُلَ الْمَسْجِدَ، وَإِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ، كَانَ فِي صَلَاةٍ مَا كَانَتْ تَحْسِبُهُ، وَتُصَلِّيَ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ مَا دَامَ فِي مَجْلِسِهِ الَّذِي يُصَلِّي فِيهِ: اللَّهُمَّ اغْضِرْ لَهُ، اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ، مَا لَمْ يُؤْذِ فِيهِ ﴿أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بِرَقْم: (۷۴۲۴)، وَالْبُخَارِيُّ، بِرَقْم: (۴۶۵)، وَمُسْلِمٌ، بِرَقْم: (۶۴۹)، وَأَبُو دَاوُدَ، بِرَقْم: (۵۵۹)، وَابْنُ مَاجَهَ، بِرَقْم: (۷۹۹)، وَابْنُ حِبَّانَ، بِرَقْم: (۲۰۴۳)﴾.

واته: نوپژى به گومه‌ل (له رپوایه‌تیک دا ده‌فه‌رموی: نوپژى پیکه‌وه) پاداشتی زیاتره له نوپژى مروف له مالى خویدا به تهنیا، یان له‌و نوپژى که له دوکان و بازاره‌که‌ی دا ده‌یکات به تهنیا، به بیست و پینج (۲۵) پله، (ننجا ده‌فه‌رموی: یه‌گیك له ئیوه ئه‌گهر ده‌ست‌نوپژیکى باش و پوخت و رپکى گرت، دواى چوو بو مزگه‌وت، تهنیا مه‌به‌ستی نوپژ کردن بوو، هیچ مه‌به‌ست و هاندهری دیکه‌ی نه‌بوو، نه‌وه هیچ هه‌نگاوێك نانێ، مه‌گهر خوا پله‌یه‌کی به‌و هه‌نگاوانه به‌رمو مزگه‌وت بو به‌رز ده‌کاته‌وه، وه گونا‌ه‌یکیشی لێ ده‌که‌وینێ (هه‌ر به‌و هه‌نگاوه) هه‌تا ده‌چیته مزگه‌وت، ننجا که چوووه مزگه‌وت، هه‌تا به‌هوی نوپژوه له مزگه‌وت‌دا بمینیت‌ه‌وه، وه‌ک له نوپژ‌دابێ وایه، وه فریشته‌کان دوعای بو ده‌که‌ن، هه‌تا له‌و شویننه‌ بێ، که نوپژى تیدا کردوه، ده‌لین: ئه‌ی خوایه ! لێ ببووره، ئه‌ی خوایه ! به‌زمییت پیندا بێ، به‌لام به مه‌رجیک ئازاری خه‌لکی نه‌دابێ، (بو نموونه: بو‌نیکى ناخوشی لێ نه‌یه، هه‌ر جو‌ره بو‌نیک بێ، بو‌نی خوار‌دنیکى ناخوش، یان بو‌نی جگه‌ره، یاخود هه‌ر بو‌نیکى دیکه، که له ئینسان په‌یدا ده‌بێ، خه‌لک بی‌زا نه‌کات به قسه‌و ره‌فتاری خراپ).

چوارهم: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی: ﴿مَنْ أَكَلَ الْبَصَلَ وَاللُّثُومَ وَالْكَرَاثَ، فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا، فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَتَأَذَّى مِمَّا يَتَأَذَّى مِنْهُ بَنُو آدَمَ﴾ {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بِرَقْم: (۱۵۱۹۸)، وَمُسْلِمٌ، بِرَقْم: (۵۶۴)، وَالتِّرْمِذِيُّ، بِرَقْم: (۱۸۰۶) وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالنَّسَائِيُّ فِي (الْكُبْرَى) بِرَقْم: (۶۶۸۵)}.

واتە: ھەر کەسێک پیاو سێو کەوەر یان (سیرمۆکە) ی خوارد، با نیزیکی مزگەوتە کەمان نەکەوێ، چونکە بە ھەمان شت کە مەزگەوتەکانی پێ ناردەت دەبن، فریشتەکانیش پێی ناردەت دەبن.

دیارە مەزگەوتەکان بە بۆنی ناخۆش ناردەت دەبن، فریشتەکانیش بە ھەمان شیوە.

مەسەلەى سَيِّئِهِم: كە دەفەرموێ: ﴿أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوْنَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾

خوای بێ نیاز بە نکو و ئێی لێکردنەو بە سەرزەشت و گەلەییەو، دەفەرموێ: ئایا ئاودان بە حاجییان و خزمەتی مزگەوتی حەرەمەتان، وەك كردهوى كەسێك دانا، كە برپاوى بە خوا ھەبە، وە برپاوى بە پۆزى دواى ھەبە، وە لە پێى خوادا تێكۆشاو و فیداكارى كردو بە سەرو مال، ئایا وەك یەكەتان تەماشە كردن؟!

﴿لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ﴾، بەلام لەلای خوا، لە تەرازووی خوادا، یەكسان نین، وە خوا گۆمەلێ ستمكاران پێنمائی ناکات و نایانخاتە سەر پێی راست.

كە ئەو ستمە، تۆ بێنى تەنیا ئاودان بە حاجییان و، پەردە كردن بۆ كەعبەو، یاخود پاك راگرتنى مزگەوتى حەرەم، یان نۆژەن كردنەو، كە موشرىكەكانى قورەیش و ھاوبەش بۆ خوا دانەرەكان، شانازیان پێو دەكرد، یەكسانی بكەى لەگەڵ كردهوى كەسێكدا، كە برپادارە بە خواو پۆزى دواى، وە سەرو مالى خوێشى لە پێناوى خوادا بەخت دەكات.

دیارە ئێمە پێشتریش باسمان كردو، دوو گێردراو (روایە) مان ھێنان، وە ئەو كات گوتمان: ھۆی ھاتنەو خوارەو دووهم، لە مانایەكەى نیزیكترە، چونكە دویندراو (مخاطب) لەم ئایەتە موبارەكەدا: ﴿أَجَعَلْتُمْ ...﴾، ھاوبەش بۆ خوا دانەرەكان.

بہ لَام وەك گوتمان: رپوایہتی دیکہش ھییہ لەو باروہ بہ پیی ئەو رپوایہتەش، دەبی دویندراو (مخاطب) لەم ئایەتەدا مسوئلمانان بن، چونکہ مسوئلمانان مشتومریان بوو لەو باروہ:

۱ - یەکیکیان دەگوت: لە دواى مسوئلمان بوون، ئەگەر ئاو بەدەم بە حاجییان، پییم لە ھەموو کردەوێک گەورەترە.

۲ - ئەوی دیکەیان دەگوت: دواى مسوئلمان بوون، خزمەتی مزگەوتی ھەرپام پی لە ھەموو شتێک گەورەترە.

۳ - یەکی دیکەش گوتی: نەخیر، جەنگ و جیھاد لە پیناوی خواداو فیداکاریی لە پیناوی خوادا، لە ھەموویان گەورەترە.

ئەجا دواى ئەو عومەری کورپی خەتتاییش تیۆدی خورپین و سەرزنشتی کردن^(۱)، گوتی: لە لای مینبەری پیغەمبەر ﷺ دنگ بەرز مەکنەو، بە لَام دواى نوێژی جومعە، مە دەچمە خزمەتی و لیی دەپرسم، لەبارەى را جیاییتان، ئەجا کە چوو، لیی پرسى و خواى شارەزاش بەو بۆنەو ئەم ئایەتەى ناردە خوار، کە بەو پییە بى، دەبی خواى کارزان پشتگیری رای کەسى سییەمی کردبى، کە گوتوویەتی: تیکۆشان و فیداکاریی لە پیناوی خوادا، لە ھەموو ئەو کردەوانەى کە ئیوہ باسیان دەکن، گەورەترە، لە دواى ئیمان.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

کاروبارە ئیدارییه‌کانی قورەیش پێش ئیسلام

شایانی باسە کە خوا ﷺ لیڤەدا باسی دوو شتان دەکات:

۱ / ﴿سَقَايَةُ الْحَاجِّ﴾، ئاودان بە حاجییان، کە لیڤەدا مەبەست پیی تیڤرای حاجییانە، ئەوانە ی کە دەچن حەج دەکەن.

۲ / ﴿وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾، وە ئاودان کردنەووە خزمەتکردنی مزگەوتی حەرام.

ئنجای پێویستە بزانی کە، دە (۱۰) جۆرە پێگەو کردەو، لە نیو خەلکی مەککەدا هەبوون، لە نیو هۆزی قورەیش کە لە مەککەدا نیشته‌جی بوون، وە خۆیان بە خاوەنی مزگەوتی حەرام دەزانی، وە لە نیو خۆیان دا چەند تیرمیه‌ك بوون و کاروبارەکانیان ئاوا دابەش کردبوون:

۱) (السَّقَايَةُ)، واتە: ئاودان بە حاجییان، کە ئەوە هی (بنو هاشم) بوو، خزمانی پیڤەمبەر ﷺ، وە کاتیڤ ئیسلام هات، عەبباس خوا لیی رازی بی، ئەم ئەرگە ی بە دەستەو بوو، واتە: ئەرگی ئاودان بە حاجییان.

۲) (السَّدَاةُ أَوِ السَّدَانَةُ)، کە پیڤی گوتراو: (الْعِمَارَةُ وَالْحِجَابَةُ) هەمووی بە مانای خزمەتکردنی مزگەوتی حەرام و کەعبەو، پەردە بو کردنی، پاک راگرتنی، بوون خوڤ کردنی، دین، ئەوانەش هی تیرە ی (بنی عبد الدار) بوون.

شایانی باسە : (بنو هاشم) و (بنی عبد الدار) و تیرەکانی دیکەش هەموویان لە هۆزی قورەیشن.

هۆز چەند تیرمیه‌كە، ئیمە بە کوردی دەئیین: هۆز، تیرە، بەلام ئەوان دەئین: (قبيلة القریش) ئنجای ئەوانە، وە ک عەشیرەت تەماشای کراون.

وہ کاتیک ئیسلام ھات، سەرپەرشتییکردنی خزمەتی مزگەوتی ھەپرام، بە دەستی (عثمان بن طلحە) ھوہ بوو.

(۳) (الدَّيَّاتِ وَالْحَمَالَاتِ) خوین و صولج کردن و خویندان، ئەوێش ھی (بنو تیم بن مرّة) بوو، وە کە ئیسلام ھات بە دەستی (أبو بکر الصديق) ھوہ بوو، خوا لێی رازی بێ، کە ئەگەر خوینیک خوش گرابایە، یان کەسیک قەرزیکی کەوتبایە سەر بەھوی صولجەو، کە (حمالة) یان پیگوتو، (أبو بکر الصديق) خوا لێی رازی بێ سەرپەرشتیی ئەوێ دەکرد، وەک نوینەری: تیرە: بەنی تەیمی بەنی موپرە، کە ئەوانیش تیرمیک بوون لە تیرەکانی قورمیش.

(۴) (السُّفَارَةِ)، نوینەرایەتی، بۆ پەيوەندی یەکان و صولج لەگەڵ تیرەو ھۆزەکانی دیکەدا، ئەمە ھی (بنو عدي) بوو، واتە: تیرە عومەری کوپی خەتتاب، وە کاتیک ئیسلام ھات، ئەو ئەرکە بە دەستی عومەری کوپی خەتتابەو بوو، خوا لێی رازی بێ.

(۵) (الرَّيَّةِ)، واتە: ئالا ھەلگرتن، کە (العُقَابِ) ی پپی گوتراو، واتە: (ھەلۆ) ئەویش ھی (بنو أمية) بوو، وە کاتیک کە ئیسلام ھات، بە دەستی ئەبو سوفیانەو بوو، کە ئەو نوینەری تیرە بەنو ئومەییە بوو.

(۶) (الرَّفَادَةِ)، واتە: خاومن ئازووخوا بوون، ئازووخوا مەسرفو خەرجیی، ئەوێش ھی تیرە: (بنو نوفل) بوو، (بنو نوفل بنو عبدالمناف) کە کاتیک ئیسلام ھات، بە دەستی (حارث بن عامر بن نوفل) ھوہ بوو.

(۷) (المَشُورَةِ)، کە شوینی راویژکردنیان پپی گوتراو: (دَارُ النَّدْوَةِ)، مەنزڵگای راویژ کردن، وە (دار الندوة)، وەک پەرلەمانی ئیستا بوو، تیدا دانیشتون، راو تەگبیریان تیدا کردو، بیرو رایان گۆرپووتەو، کە ئەو ھی تیرە: (بنو أسد بن عبدالعزة بن قصي) بوو، وە کاتیک کە ئیسلام ھاتو، بە دەستی (زید بن زمعة) وە بوو.

(۸) (الْأَعْنَةُ أَوْ الْقُبَّةُ)، چادریکی گەورمیان ھەلداو، وە لەویدا سوپا پیکخراو و تەرتیب کراو، نەخشە ی جەنگ دانراو، وە ئەو ھی تیرە (بنو مخزوم)

بووهو، که ئیسلام هاتوه به دهست خالی‌دی کوری وه‌لیدهوه بووه، به نوینه‌رایه‌تی تیره‌که‌ی خو‌ی.

(۹) (الْحُكُومَةُ وَأَمْوَالُ الْأَلْهَةِ)، حکومه‌تیشیان پی‌گوتوه، وه (أَمْوَالُ الْأَلْهَةِ) شیان پی‌گوتوه، که وهك خوا په‌وه‌ردگار باس ده‌کات، ده‌فرموی: ﴿ مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بُحَيْرَةٍ وَلَا سَابِغَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ ﴾... ﴿ ۱۰۳ ﴾ المائدة.

نجا ئه‌و ئاژه‌لانه که نه‌زریان کردوون، یاخود به چهند هؤیه‌که‌وه به‌ره‌لدايان کردوون، یاخود نه‌زریان کردوون بۆ به‌ته‌کانیان، ئه‌و پارمی‌ه‌ی که له‌وانه هاتۆته‌وه، یاخود خه‌لک‌یک که پارهی داناوه‌و بۆ که‌عبه، یان به حیساب بۆ به‌ته‌کان، ئه‌وانه کۆکراونه‌وه، وه ئه‌وه به دهست تیره‌ی (بنو سَهْم) بووه‌و، که ئیسلام هاتوه، به دهستی (الحارث بن القیس بن السهم) وه‌بووه.

(۱۰) (الْأَيْسَارُ وَهِيَ الْأَزْلَامُ)، (الأزلام)، کوی (زلم)ه، که قوماریان پی‌کردوون، یاخود (یانسیب)، که قورعه‌یان پی‌گی‌شاون، وه ئه‌مه به‌دهست (بنو جُمَح) وه‌بووه، وه کاتی‌ک که ئیسلام هاتوه به‌دهستی (صفوان بن أمیه بن خلف) وه‌بووه^(۱).

دیاره پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ دوا‌ی ئازاد‌کردنی مه‌ککه، هه‌موو ئه‌وانه‌ی هه‌لۆه‌شانده‌وه، چونکه ئه‌مه، یانی: به‌رپۆه‌بردنی کۆمه‌لگا، وه‌ک نیمچه ده‌ولته‌تیک، بۆیه پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ جگه له‌یه‌که‌مو دووهم، واته: (السَّقَايَةُ) و (العِمَارَةُ)، ﴿ سِقَايَةُ الْحَاجِّ ﴾، ﴿ وَعِمَارَةُ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ﴾، ئه‌و هه‌شته‌ی دیکه‌ی هه‌موو هه‌لۆه‌شانده‌وه، وه‌ک له‌فه‌رمووده‌یه‌کدا له‌کاتی وتاره می‌ژوو‌یه‌که‌ی له‌حه‌جی مائتا‌وا‌ییدا، له (حجة الوداع) دا ده‌فرموی:

﴿ لَا إِنَّ كُلَّ مَأْتَرَةٍ مِنْ مَآثِرِ الْجَاهِلِيَّةِ، تَحْتَ قَدَمَيَّ هَاتَيْنِ إِلَّا سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَ سِدَانَةَ الْبَيْتِ ﴾^(۲).

(۱) التحرير والتنوير، ج ۱۰، ص ۱۴۴-۱۴۵، مُحَمَّد الطاهر بن عاشور.

(۲) التحرير والتنوير، ج ۱۰، ص ۱۴۵.

واتە: ئاگاداربە! هەموو پێگەیهك {کە پێیان گوتراوه: (مآثر)}، هەموو ئەو ئەركانهی کە لە سەردەمی نەفامیی دا تیرەکانی قورمیش لە نیو خۆیاندا دابەشیان کردوون، لە ژێر ئەو دوو پێیانەم دایە، بێجگە لە ئاودان بە حاجییان، وە خزمەتی مزگەوتی حەرام و خزمەتی کەعبە.

دیاره ئەگەر پێغه مېهر ﷺ ئەوانەى هەلته و هساندبانه وەو، ئەوانە هەموویان مابانه وە، مانای وایە ئیسلام هیچی نەکرد، بەلام ئەو دووانە، چونکە لەگەڵ ئامانجە شەریعیەکان دا تێک ناگیرین، وە ئیسلام عادهتی وایە هەر شتێک لەگەڵ ڕووحی شەریعەت و لەگەڵ ئامانجە شەریعیەکاندا تێک نەگیرێ، دەیهێڵێتەو، هەموو شتێک ژێرەو ژوور ناکات، بەئکو ئەو شتانه لا دەبات، کە لەگەڵ ئیسلام و لەگەڵ ئامانجە شەریعیەکاندا دژ دەووستن.

مەسەلەى چوارەم و کۆتایی : کە دەفەرموێ: ﴿الَّذِينَ ءَامَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا

فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْظَمَ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾

يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّتِ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ ﴿٢١﴾

خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾

ئەو سێ ئایەتە بەپێزە لەبارەى يەك بابەتەو دەدوین، ئەویش بریتىە لەو کە خوا ﷻ مەدح و ستایشی بڕواداران دەکات، بڕوادارانى گۆچەر، وە بڕوادارانى تیکۆشەر بە سەرو مالیان لە پێناوی خۆى بى هاوتادا، دەفەرموێ: بێگومان ئەوانەى ئەو سێ سیفەتەیان هەن : ﴿الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾، ﴿وَهَاجَرُوا﴾، ﴿وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ﴾.

١ / ﴿ءَامَنُوا﴾، واتە: بڕوایان هێناوه، بەلام بە چى؟

لە هەموو قورئاندا مەگەر بەدەگمەن، ئەگەرنا ئەوێ کە ئیمانی پێ هێنراوه، باس نەکراوه، تەنیا لە دوو سێ شوێن دا باسکراوه، بۆ وێنە دەفەرموێ:

۱ - ﴿لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ

ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّنَ﴾ (البقرة، ۱۷۷)

لیره‌دا ههر پی‌نج پایه سهره‌کیه‌که‌ی ئیمان باس کراون.

ب - له نایه‌تی (۲۸۵) ی سوورم‌تی (البقرة) ه‌شدا د‌فه‌رم‌وی: ﴿كُلُّ ءَامَنٍ بِاللَّهِ

وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ﴾ (۲۸۵)، لی‌ره‌ش‌دا چوار پایه‌گانه ئیمان‌ی

باس‌کراون، بۆیه له هه‌موو شوینه‌گانی دیکه‌ی قورئاندا، به زو‌ری وایه

ههر د‌فه‌رم‌وی: ﴿ءَامِنُوا﴾، ئیمان‌یان هی‌نا، به‌چی؟

به هه‌موو ئەو شتانه‌ی که پی‌ویسته ئیمان‌یان پی به‌ی‌نری، ئەوه بۆ

کورت کردنه‌ومیه، واته: ئیمان‌یان هی‌نا به خواو به فریسته‌گانی خوا، به

کتیبه‌گانی خوا، به پی‌غه‌م‌به‌ران، وه به پو‌زی د‌وایی، وه به قه‌دەر، وه به

هه‌موو ئەو شتانه‌ی که پی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ له‌لایه‌ن خواوه هه‌وائی پ‌یدا‌ون.

۲ / ﴿وَهَاجِرُوا﴾، واته: کو‌چیان کردوه، دیاره له مه‌که‌وه کو‌چیان کردوه، له

شوینه‌گانی خو‌یا‌نه‌وه کو‌چیان کردوه، هاتوون بۆ مه‌دینه، که ئیسلام

کردوویه‌تی به مه‌نز‌ل‌گای سهره‌کی خ‌وی، له سهره‌تاوه.

۳ / ﴿وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ﴾، وه تی‌کو‌شا‌ون له ر‌یی خوا‌دا

به سامانه‌گانیان و به گیانه‌گانیان، واته: سه‌رو م‌الیان له پی‌نا‌وی خوا‌دا

به‌خشیوه، ئەوانه‌ی خاوه‌نی ئەو س‌ی س‌یفه‌ته سهره‌کیه‌ن، خ‌وای په‌روه‌رد‌گار

به جه‌وت بر‌گه با‌سی پ‌ادا‌شته‌گیان ده‌کات :

یه‌که‌م: ﴿أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ﴾، ئەوانه پ‌له‌یان له‌لای خوا مه‌ز‌ن‌تره، له هی

ههر که‌سی‌کی دیکه، هه‌لبه‌ته لی‌ره‌دا مه‌رج‌یش نیه بۆ به‌را‌ورد بی، مه‌گه‌ر

ئەو به‌را‌ورده له‌گه‌ل کرد‌ه‌وه‌ی هه‌ند‌ی خه‌ل‌کی دیکه دا‌بی، بۆ وی‌نه:

ئەوانەى كە مسوڵمان بوون، گوتووینانە: ئیەش ئاودەدەین بە حاجیان، یان خزمەتی كەعبە دەكەین، یان فلان كارە دەكەین، خوا ﷻ دەفرموی: خاوەنى ئەو كردهوانە پاداشتیان و پلەیان لەلای خوا مەزنتەرە، ئەگەرنا ئەگەر بە بەراوردبێ، لەگەڵ ھاوبەش بۆ خوا دانەرەكان دا، لیڕەدا مەبەست ئەووە نیه كە مەزنتەرە، یانی: ئەویش (شیركیش)! مەزنە، بەلكو بە پرهایی (مطلق)ی هەر ئەوانە پلەى مەزنیان هەیه، چونكە ئەهلى كوفر، هەر بەراورد ناكړینو، هەر ناچنە تەرازوووه، لەگەڵ ئەهلى ئیمان دا.

دووهم: ﴿وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَٰرِقُونَ﴾، وه ئا ئەوانەن سەرفرازان، ئا ئەوانەن بە موراو گەشتوان، چونكە (فوز)، بریتیه لەوێ كە ئەوێ ئینسان دەیهوێ، پێی بگاتو بە سەلامەتییش پێی بگات.

سێهەم: ﴿يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُم بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ﴾، پەرورەدگاریان موژدەیان پێدەدا، بە بەزەییەك لە لایەن خۆیهوه، بە زەییەكى تایبەت، بەزەیی پێاندا دێتەوه و پەحمیان پێ دەكات.

چوارەم: ﴿وَرِضْوَانٍ﴾، واتە: (رضوان مَنهُ)، ئنجا زانیان دەلین: (رضوان): (الرضا الكامل الشدید، لِإِنَّ هَٰذِهِ الصَّيِّغَةُ، تُشْعِرُ بِالْمَبَالِغَةِ، مِثْلُ الْغُضْرَانِ وَالْعَصِيَانِ).

(رضوان) واتە: پەزمامەندیەكى بەهێزی تەواو، چونكە ئەم صیغەیه زیدەرپۆیی و تۆخیی دەگەیهنێ، وهك (عصیان)، واتە: زۆر سەرپێچیی كردن، وه (غضران)، واتە: زۆر لیبوردن، وه هەموو ئەو وشانەى دی، كە بەو صیغەیه ھاوون، هەمان وانا دەگەیهنن.

پنجەم: ﴿وَجَنَّتْ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ﴾، {وه خوا موژدەیان پێدەدا بە} چەند باغێك كە نازو نەعمەتیكى بەردهوام و نەپراوهیان تێدا هەیه.

(نَعِیم)، بریتیه له‌وهی که نه‌فس چیژ وەربگری له له‌زه‌ته به‌ره‌سته‌کان، وه (نَعِیم) له (نعمه) تایبه‌تتره، یانی: هه‌موو (نَعِیم) یەک نِعمه‌تی تێدایه، به‌لام مه‌رج نیه هه‌موو نِعمه‌تیک (نَعِیم) بێ.

ئُنجا که ده‌فه‌رموی: ﴿وَجَنَّتْ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ﴾، ده‌لێ: (المقیم: المُسْتَمِرُّ، اسْتَعِيرَ الْإِقَامَةَ لِلدَّوَامِ وَالْإِسْتِمْرَارِ) که‌سیک که له شوێنیک نیشه‌جی بێ، مانای وایه له‌وی به‌رده‌وام ده‌بی و مانه‌وه‌که‌ی درێژه ده‌کیشی، له‌وه‌وه بۆ ئه‌وه خوازاو‌مه‌وه.

شه‌شه‌م: ﴿خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا﴾، له نیو ئه‌وه هه‌موو نازو نِعمه‌ته‌و باخچه‌و باغو گوێزارده‌ا که رووباریان به‌ژێر داده‌پۆن، به هه‌میشه‌یی، واته: هه‌تا هه‌تایه تێیاندا ده‌می‌ننه‌وه.

حه‌وته‌م: ﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾، بی‌گومان خوا پاداشتی مه‌زنی له‌لایه. له‌وباره‌وه با فه‌رموو ده‌یه‌کی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ بێتین، ده‌فه‌رموی:

﴿إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ لَأَهْلِ الْجَنَّةِ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ، يَقُولُونَ: لَبَّيْكَ، رَبَّنَا وَسَعْدَيْكَ، فَيَقُولُ: هَلْ رَضِيتُمْ؟ فَيَقُولُونَ: وَمَا لَنَا لَا نَرْضَى، وَقَدْ أُعْطِينَا مَا لَمْ نُعْطِ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، فَيَقُولُ: أَنَا أُعْطِيكُمْ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ، قَالُوا: يَا رَبَّنَا وَآيُ شَيْءٍ أَفْضَلُ مِنْ ذَلِكَ؟ فَيَقُولُ: أُحِلُّ عَلَيْكُمْ رِضْوَانِي، فَلَا أَسْخَطُ عَلَيْكُمْ بَعْدَهُ أَبَدًا﴾ {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، برقم: (۱۱۸۵۳)، وَابْنُ حِبَّانَ، برقم: (۶۱۸۳)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (۲۸۲۹)، وَالتِّرْمِذِيُّ، برقم: (۲۵۵۵)، وَابْنُ حِبَّانَ، برقم: (۷۴۴۰)}.

واته: خوا به خه‌لکی به‌هه‌شت ده‌فه‌رموی: ئه‌ی خه‌لکی به‌هه‌شت! ده‌لێن: له خزمه‌ت داین ئه‌ی په‌روهر دگاران، بۆ هه‌ر شتێک مایه‌ی په‌زامه‌ندی تو بێ ئاماده‌ین، خوا ده‌فه‌رموی: ئایا رازی بوون و، خو‌شنوودن به‌وه‌ی که پی‌م داو، ده‌لێن: ئنجا بۆ رازی نه‌بین شتێک به ئیمه‌ داوه، که به هیچ کام له دروستکراوه‌کانی خو‌ت نه‌داوه، خواش ده‌فه‌رموی: باشتر له‌وه‌ی پی‌م

داون، پیتان ددهم، ئەوانیش دەلین: ئەی پەرورددگارمان! ئنجا چ شتیک له‌وهی پیتادوین، باشتەر؟ دمه‌رموی: رهمانه‌ندیی خومتان به‌سهردا ده‌رێژم، که له‌ دواى ئەوه، هه‌رگیز لیتان توورە نابم.

له‌ گۆتایی ئەم دهرسه‌مان دا، به‌ باشی دهرانه‌م چه‌ند قسه‌یه‌کی جوان له‌ (محمد رشید رضا) وه‌ رهمه‌تی خواى لى بى، که له‌ ته‌فسیری ئەم نایه‌تانه‌دا هیناوانی، بیانیه‌ینم، ده‌لێ:

(ومن تَنَطَّعَ بعض الصوفية في فلسفتهم ، أنهم لا يطلبون من الله النجاة من النار، ولا الفوزَ بالجنة، وإنما يطلبون الروحانية الأعلى فقط، وهو لقاءه ورضوانه ورؤيته عز وجل، وإنَّها لفلسفة جهليَّة من نزغات المنكرين للنَّعيم الجسمانيِّ مُخْلِضَةٌ لنصوص كتاب الله تعالى وهدى رسوله ﷺ)^(۱).

واته: له‌ زۆر پۆچوون و قسه‌ی نه‌گونجای هه‌ندیک له‌ صوفیه‌کان، که له‌ فه‌لسه‌فه‌که‌ی خۆیاندا ده‌لین، ده‌لین: ئیمه‌ له‌ خوا ناپارپینه‌وه‌ که دهربا‌زمان بکات له‌ ئاگرى دۆزه‌خ، هه‌روه‌ها لیشی ناپارپینه‌وه‌ که به‌ به‌هه‌شتان شاد بکات، به‌ئکو ئەوان ته‌نیا نازو نيعمه‌تی روه‌حانیی هه‌ره‌ به‌رز، له‌ خوا داوا ده‌که‌ن، که بریتیه‌ له‌ دیداریی خوا، وه‌ رهمانه‌ندیی خوا، وه‌ به‌ دیداریی خوا شاد بوون و دیتنى خوا ﷻ! وه‌ ئەوه‌ فه‌لسه‌فه‌یه‌کی نه‌فامانه‌یه‌، وه‌ پیشه‌که‌ی له‌و فیکرمه‌ فه‌لسه‌فه‌یه‌وه‌ دى، که نکووێی ده‌که‌ن له‌وه‌ که مروفه‌کان به‌ جه‌سته‌ زیندوو بینه‌وه‌، له‌ رۆژى دواى دا، ده‌لین: ئینسانه‌کان ته‌نیا به‌ روه‌ح له‌ نيعمه‌ت دا ده‌بن، یاخود له‌ سزادا ده‌بن، وه‌ ئەوه‌ پێچه‌وانه‌ی ده‌قه‌کانی کتیبی خواى به‌رزو، رى و شوینی پێقه‌مبه‌رى پێشه‌وامانه‌ ﷻ.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ .

دەرسی سێم

پێناسەی ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان، پێنج (۵) ئایەت دەگرێتە خۆی، ئایەتەکانی (۲۳ تا ۲۷)، خوای زاناو توانا ﷻ سەرەتا بۆ جاری یەکەم، لەو شەش جارەی کە لەم سوورەتەدا، هاتوون بە نازناوی ئیمان، برپاداران دەدوین: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾، وە پێیان دەفەرموێ: کە بابو برایان بە دۆست نەگرن، ئەگەر کوفریان بەسەر ئیماندا هەڵبژارد، وە هەر کەسێک دۆستایەتی بابو باپیری یان برایەکانی بکات، لە حالیکە دا کە کافرن، وە نهینیی مسوڵمانانیان پێ راڤەگەیهێنێ، وە یارمەتییان بدات، وە کەین و بەینیان لەگەڵیان دا هەبێ، ئەو سەمەکارە.

دوایی خوا راڤەگەیهێنێ، کە هەر کەس بابو کورو براو هاوسەر و خزم و مال و سامان و بازەرگانی و خانووبەرەیهک، کە لەلای خۆشەویستە، لە خواو پیغەمبەر ﷺ و تیکۆشان لە پێی خوادا، لەلای خۆشەویستەر بن، ئەو دەبێ چاوەڕێی سزاو تۆڵەو جەزەمەیی خوا بێ.

ئەجا خوا ﷻ وە بیر برپادارانی دینیتهوه، کە لە زۆر شوێنان سەری خستوون، لە زۆر جەنگان دا، سەرەتا لە جەنگی بەدردا، ئەجا لە جەنگی ئوحودیش دا خوای میهرەبان لە فریای مسوڵمانان هات، بۆ ئەوێ کافران زەبری زیاتر لە مسوڵمانان نەدەن، دوایی لە جەنگی خەندەق دا، کە ئەحزابیشی پێ دەگوترێ، هەروەها لە جەنگ لە دژی: (بنی قریظە) دا، وە لە دەرکردنی: (بنی قینقاع و بنی النضیر) دا، کە پەیمانیان شکاند، وە پاشان لە جەنگی خەیبەردا، وە لە ئازادکردنی مەککەدا، وە بە تاییەتیش لە جەنگی حونەیندا، کە سەرەتا خوا دەفەرموێ: بە زۆرییەکەتان

سہرسام بوونو، پیتان وابوو مادام زورن، دوژمن پیتان ناویری، بہلام زوریہکھتان دادی نہدانو، سوودی پینہگہیانندن، وہ تیشکان، وہ دنیای فراوانتان لی و تہنگ ہات، وہک گوتراوہ: (کونہ مشکی لی بوو بہ قہیسہری).

بہلام دواپی خوا ئارامی رژاندہ سہر دلی پیغہمبہرہکھی ﷺ، وہ سہر دلی بروادارانیش، وہ سہربازی نہبینراوی ناردن، کہ مہبہست پیی فریشہکانن، وہ کافرہکانیشی بہ دہستی مسولمانان سزادان.

وہ خوا دواپی رایدہگہیہنی: کہ ہر کہسیک خوا بیہوی، دہگہریتہوہ سہری و توبہی لی قبول دہکاتو لیی دہبووری.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

﴿ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا لَا تَتَّخِذُوْا ءَاِبَاءَكُمْ وَاِخْوَانَكُمْ اَوْلِيَآءَ اِنْ اَسْتَحَبُّوْا
 الْكُفْرَ عَلٰى الْاِيْمٰنِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُوْنَ ﴿۲۳﴾ قُلْ
 اِنْ كَانَ ءَاِبَاؤُكُمْ وَاَبْنَاؤُكُمْ وَاِخْوَانُكُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيْرَتُكُمْ وَاَمْوَالٌ
 اَقْتَرَفْتُمُوْهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسٰكِنُ تَرْضَوْنَهَا اَحَبَّ اِلَيْكُمْ
 مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ وَجِهَادٍ فِى سَبِيْلِهِ فَتَرَبَّصُوْا حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِهٖ ۗ وَاللّٰهُ لَا
 يَهْدِى الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۲۴﴾ لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِى مَوَاطِنَ كَثِيْرَةٍ وَيَوْمَ
 حُنَيْنٍ اِذْ اَعْجَبَكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ
 عَلَيْكُمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُّدْبِرِيْنَ ﴿۲۵﴾ ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِيْنَتَهٗ
 عَلٰى رَسُوْلِهِ ۚ وَعَلٰى الْمُؤْمِنِيْنَ وَاَنْزَلَ جُنُوْدًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِيْنَ
 كَفَرُوْا وَذٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِيْنَ ﴿۲۶﴾ ثُمَّ يَتُوْبُ اللّٰهُ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ
 يَّشَآءُ ۗ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۲۷﴾ ۝

مانای وشه به وشه ئایه ته کان

لیبوردن) دمگهریته وه سه‌ری، وه خوا لیبوردی و به به‌زمیی یه (۲۷)).

شىكردنەۋى ھەندىك لى ۋشەكان

(أَسْتَحْبُوا) : واتە: زۆريان خۇشويستو، ياخود ھەئىيان بىژاردو، دەلى:

(الاستحباب: تحري الإنسان للشيء يُحِبُّهُ، وتعديته بـ(على) يقتضي الإيثار).

ۋشەى (استحباب): برىتيە لى خەفتانى ئىنسان لى شتىك كە خۇشى بوى،
ۋە ۋەختىك بە (على) تەعەددا دەكات {بؤ (مفعول)} ئەۋە ماناى ھەئىژاردن
دەگەيەنى.

كەۋاتە: دەشگونجى بلىي: (استحبوا)، واتە: زۆريان خۇشويستو،
خۇشەويستىيەك كە لى دلىان دا جىگىر بوۋە، چۈنكە ھەردووك پىتى (س،
ت) كە دەچنە سەر كىدارىك، ئەۋە جەختكىردنەۋە (تاكيد) دەگەيەنى، (سىن و
تاء)، ۋەك (استقامة)، واتە: زۆر پراۋەستاۋ، (قام) واتە: پراۋەستا، (استقام
ۋاتە: چاك پراۋەستا، ۋە (استبشر)، واتە: زۆر دلى خۇش بوۋ.

(وَعَشِيرَتُكُمْ): (العشيرة: أهل الرجل الذين يتكثرون بهم أي يصيرون له بمنزلة العدد
الكامل، وذلك أن العشيرة هو العدد الكامل).

(عشيرة): برىتيە لى خىزم ۋە كەسى ئىنسان، كە خۇي بەۋانەۋە زۆر دەكات،
ۋاتە: ۋەك بلىي بوى دەبن بە ژمارەى تەۋاۋ، چۈنكە (عشرة)، واتە: دە (۱۰) كە
ژمارەى تەۋاۋ، ھەندىكىشىيان گوتوۋيانە لى (عشرة) ھاتو، ئەۋانەى كە
ھەئىسوكەۋتيان لى گەل دەكات ۋە مامەئەيان لى گەل دەكات.

(أَقْتَرَفْتُمُوهَا) : واتە: ۋە دەستىان ھىناۋە، (الإقتراف: الإكتساب وفي الإساءة
أكثر: استعمالاً).

(اقتراف)، واتە: ۋە دەستەھىنان، بەلام زياتر بؤ خراپە بەكاردى، بەلام بؤ چاكەش
جارجار بەكاردى، ەپرەب گوتوۋيانە: (الإعتراف يُزِيلُ الإقتراف)، دانپىداھىيان،

خراپەکردن بەرانبەر بە کەسی بەرانبەر لادەبا، واتە: مادام (إعتراف) ی کرد، یانی :
دانی بە هەڵە ی خۆی داهێنا، مانای وایە خراپەکە ی دەسپێتەو.

(وَتَجَرَّةٌ): (التجارة: التصرف في رأس المال طلباً للربح).

(تجارة): بریتیه له هەڵسوکهوت کردن له سەرمايه‌دا، به مه‌به‌ستی قازانج
وه‌ده‌ست هی‌نان.

(كَسَادَهَا): (كَسَدَ: يَكْسُدُ: لَمْ يَرْجُ وَلَمْ يَنْفُق).

که ده‌گوترئ: (کسادها)، واتە: بئ پرمین و بئ پ‌ه‌واج بوونی و له بره‌و
که‌وتنی، (كَسَدَ يَكْسُدُ)، واتە: بئ بره‌و بوو، چاک خه‌رج نه‌بوو، وه پرمینی
نه‌بوو.

(وَمَسْكِنٌ) کۆی (مسكن)ه، واتە: خانوو به‌ره‌، (سَكَنَ فُلَانٌ مَكَانًا: استوطنه،
واسم المكان: مسكن، جمعه مساكن).

ده‌گوترئ: فُلَانٌ کەس له فُلَان شوی‌ندا نیشه‌جئ بوو، (سَكَنَ) ی بو
به‌کاردئ، وه ناوی شوین (مكان)ه‌کە ی بریتیه له (مسكن) که به (مساكن)
کۆ دمبێته‌وه، واتە: خانوو، خانوو به‌ره‌گان.

(فَتَرَبَّصُوا) واتە: چاوه‌پێ بن، (التربُّصُ: الإنتظار بالشيء، أمرٌ ينتظر زواله، أو
حصوله).

(تريص): بریتیه له‌وه‌ی که‌سێک چاوه‌پێی شتێک بئ، چ چاوه‌پێ بئ
لابجئ، یاخود چاوه‌پێی شتێک بئ په‌یدا بئ.

(مَوَاطِنَ): (الوطن: محلُّ الإنسان، الموطن مشهد من مشاهد الحرب).

وشه‌ی (وطن): ئەو شوینیه‌یه که ئینسان تییدا داده‌نیشت، وه (موطن)، واتە:
دیمه‌نێک له دیمه‌نه‌کانی جه‌نگ، یاخود شوینێکه جه‌نگێکی تییدا ده‌قه‌ومئ،

واتە: شەرپگە، وە خودى جەنگەكەش پىي دەگوترى: (موطن)، بۇ وىنە:
(موطن بَدْر)، (موطن أُحُد)، واتە: جەنگى بەدر، جەنگى ئوحد.

(أَعْجَبْتُكُمْ)، واتە: سەر سامى كردن، دەلى: (أَعْجَبَنِي كَذَا: رَاقَنِي)، واتە:
پىي سەر سام بووم، پىم گرنگ بوو، جىي سەرنج بوو.

دەگوترى: (مُعْجَبٌ بِنَفْسِهِ: يَرُوقَهُ نَفْسُهُ)، واتە: ئەو كەسە بەخۆى
سەرسامە، خۆى پى گرنگەو لە بەرانبەر خۆيدا، سەرسامەو سەرسوورماو.

(حُنَيْنٍ): دەلى: (مَكَانٌ مَعْرُوفٌ، وَأَوْطَاسٌ: مَوْضِعَانِ بَيْنَ مَكَّةَ وَالطَّائِفِ (هَوَازِنِ))،
شويىكى زانراو، كە (أوطاس) یشى پى دەگوترى، ھەردووکیان دوو شويىن لە
نیوان مەككەو طائف دا، كە دیارە ھۆزى ھەوازين كاتى خۆى لەوى بوون.

(رَحُبَّتْ): دەلى: (الرُّحْبُ: سَعَةُ الْمَكَانِ، وَرَحُبَتِ الدَّارِ).

(رُحْب)، بە فراوانى شويىكى دەگوترى، وە دەگوترى: (رَحُبَتِ الدَّارِ)، واتە:
خانوومكە فراوانە، خانووئىكى فراوانە، وە كە بە كەسىك دەگوترى: (مَرَحَبًا
بِكُمْ)، واتە: تۆ ھاتووئىت بۆ شويىكى فراوان، جىي تۆ دەبىتەو، بە رپزو
حورمەتەو وەردەگىرىي.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

مانای گشتی نایەتەکان

خوای پاك و تاك بۆ جاری یەكەم لە شەش جار، كە لەم سوورپەتە موبارەكەدا مسوڵمانان بە نازناوی ئیمان، كە خۆشتەین نازناوێ لەلایەن، دەیانداوین، پرۆو دەكاته برۆاداران لەم سوورپەتەدا، هەلبەتە تەنیا بە نازناوی ئیمان، ئەگەرنا هەموو سوورپەتەكە هەر لە سەرەتای تا گۆتایی، دوانەنی پێغەمبەری خوایە ﷺ، وە برۆادارانیش لە پشیتیەو، یاخود برۆاداران راستەوخۆ، یان ناراستەوخۆ، بە نازناوی ئیمانیش لە سەرەتاو بەس نەكرابن، بۆ وێنە: كە دەفەر موی: ﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ ﴾ (التوبة، ۱۱) كە دیارە دوینراو لیڕەدا برۆاداران: ئایا پێتان وایە وازتان لی دەهیتری، بەرلەوهی خوا ئەوانەتان بزانی (بناسن) كە تێكوشانیان كردووە.

ئەجا بۆ جاری یەكەم خوا دەفەر موی: ﴿ يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ﴾، ئەو ئەوانە ی برۆاتان هیناوێ بە هەموو ئەو شتانە ی كە پێویستە برۆایان پی بهیتری، كە پێویست ناكات هەموو جاری دووبارە بكریتەو، واتە: برۆاتان هیناوێ بە خوا ﷻ، بە فریشتەكانی خوا، بە كتیبه‌كانی خوا، بە پێغەمبەران ی خوا (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، بە پرۆزی دوا ی، وە بە هەموو ئەو شتانە ی كە پێغەمبەری خاتەم ﷺ لە لایەن خواوێ هەوائی پێداون، برۆاتان بە هەموو هیناوێ، ﴿ لَا تَتَّخِذُوا ءَابَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ ﴾، بابو باپران و برایه‌كانتان (كە نزیكترین كەستانن) بە دۆست و خۆشه‌ویست، وە بە جیگای رازو نیازتان مەگرن، واتە: مەیانكەنە جیی رازو نیازو خۆشه‌ویستی خۆتان، لەسەر حیسابی مسوڵمانان، ﴿ إِنْ أَسْتَحَبُّوا أَلْكَفَرَ عَلَى الْإِيمَانِ ﴾، لە حالێكدا كە ئەوانە كوفر بەسەر ئیماندا هەلدەبژێرن، وە كوفریان پی چاكترە، واتە: مادام لەسەر كوفربن، مەیانكەنە جیی متمانه‌و رازو

نیازتان، بەلکو ئەوەی که جیی متمانه و جیی رازو نیازتانه، وه نهینییهکانی خۆتانیان له لا دهرگیرن، با تهیا ئەو بروادارانە بن که لهگه‌ڵتان له ئیماندا پێک ده‌گه‌نوه، ﴿وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ ﴿۲۳﴾، وه ههر کهسێک له ئیوه دۆستایه‌تیان بکات، بێگومان ئا ئەوانه سته‌مکاران، دۆستایه‌تیان بکات، به‌واتایه‌ نا، که سه‌لام و مهرحه‌بای له‌گه‌ڵیان هه‌بێ، پێزیان بگرێ، خزمه‌تیان بکات، چونکه‌ فه‌رزه ئینسان خزمه‌تی باب و دایکی خۆی بکات، خزمه‌تی برا و خوشکی خۆی بکات، به‌لکو خزمه‌تی خزم و کهسی خۆی و ده‌رو دراوسیێ خۆی بکات، بگره‌ خزمه‌تی خه‌ڵک به‌ گشتی بکات، خزمه‌ت و پێزگرتن و قسه‌ خوشیی و روو خوشیی، له‌گه‌ڵ هه‌موو که‌سدا پێویسته‌، به‌لام به‌ دۆست گرتن، که تو‌ بیکه‌یه‌ته جیی نه‌ینییه‌کان، وه‌ پش‌تی پێ ببه‌ستی، ئا ئەوه‌یان قه‌ده‌غه‌یه‌، نابێ له‌گه‌ڵ جگه‌ له‌ ئیمانداراندا، به‌و شیوه‌یه‌ مامه‌ڵه‌ بکری.

نَجَا حَوا ۖ بِه‌ پێغه‌مبه‌ری خاتهم ۖ دهنه‌رموی: ﴿قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسْكِنٌ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِّنْ آلِهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾ ﴿۲۴﴾

که به‌ راستی ئەمه‌ پێوه‌رو ته‌رازوویه‌کی زۆر گه‌وره‌و گرنگه‌، حواي په‌روه‌ردگار ده‌یخاته ده‌ستی پێغه‌مبه‌ری خاتهم ۖ، وه‌ ده‌یخاته ده‌ستی برواداران، که‌ خۆیان و خه‌ڵکی پێ هه‌ڵسه‌نگی‌ن، دهنه‌رموی: بلی: ئەگه‌ر باب و باپیرانتان، کورانتان، برایانتان، هاوسه‌رانتان، خزم و عه‌شیره‌تان، مال و سامانی‌ک که وه‌ده‌ستان هه‌یاوه‌، بازه‌رگانییه‌ک که‌ ده‌ترسی‌ن بێ پمێن و بێ په‌واج بێ و له‌ به‌ره‌و بکه‌وی (به‌هۆی ئیمان هه‌ینانتانه‌وه‌، یان به‌هۆی جه‌نگ و جه‌هاد کردنتانه‌وه‌)، وه‌ خانوو به‌رمیه‌ک که‌ دل په‌سندتانه‌و خۆشتان ده‌وی، له‌لاتان خۆشه‌ویسته‌رن، له‌ خوا و له‌

پێغه مبه ره که ی ﷺ و له تیکۆشان له پیناوی خوادا، ئەگەر ئەوانه هەر ههشتیان له تاي تهرازوويه گدا بن، وه تیکۆشان له پیناوی خوادا، به مهبهستی پازیکردنی خوا، به مهبهستی جێبه جێکردنی فەرمانی پێغه مبه ری خوا ﷺ له تاي تهرازوويه ک دابی، ئەگەر تا تهرازووی ئەو ههشتانه تان قورستتر کرد، ئەو مانای وایه ئیوه له ئیمانی خۆتان بکهوته گومانه وه، ﴿فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ﴾، چاوهڕێ بن تاكو خوا کاری خۆی دین، ئنجا ئایا کاری خۆی چیه که دهیهین؟

بۆیه به شیومهک که نهزانراو (مجهول)ه خوای زاناو شارمزا باسی دهکات، تاكو زمین بۆ ههموو شتێک بجێ: خوا سزاتان دهدات، به لاتان بۆ دهنی، یاخود: تاكو خوا مهرگتان بۆ دهنی، وه دوایی سزاتان دهدات، ههمووی دهگریته وه، ﴿وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾، وه بیگومان خوا کهسانی لاپرێ پینمای ناکاتو، نایانخاته سهر راسته پێ، که سێک که له پێ دهرچووبی و بۆخۆی بیهوی لاپرێ بی، خوا به تۆبزی نایهینیه وه سهر پێ، چونکه خوا برپاری داوه ویستی وابوو که مروفه کان لهم سهر زهوییه ئازادانه خۆیان پێ راست بگرن، یان پێ جهوت بگرن.

﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا﴾ ﴿۲﴾ الإنسان، واته: ئیمه پێی راستمان پێشانداوه، یان سوپاسگوزار دهبی، یاخود سپله و ناسوپاس دهبی. گرنگ ئەوهیه که خوای کارزان به تۆبزی کهس ناکاته مسوڵمان و سوپاسگوزار، ههروهک به تۆبزی کهس ناکاته نا سوپاس و بی بروا.

ئنجا خوا ﷻ پوو دهکاته برپادارانو، ئەو نیعمهتی سهرخستن و پشتگرتن و هاوکاریکردنی خۆی، له کاته مهترسیدارو له کاته ههستیارهکاندا بۆ برپاداران، دهخاته وه بیریان و دمه رموی: ﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرٍ﴾ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿۲۵﴾، بیگومان خوا له

زۆر جەنگان دا ئیوهی سەرخست، لە زۆر ڕووبەڕووبوونەوهو بەرەنگاربوونەواندا، ئیوهی سەرخستو پشتی ئیوهی گرت، کە ئەوه ئاماژەیە بە جەنگی بەدر پێش ھەمووی، پاشان بە جەنگی ئوحد، کە ھەرچەندە مسوڵمانان زیانیان ھەبوو، بەلام لەچاو ئەو ژمارە زۆری کافران، کە پێنج ئەوێندە مسوڵمانان بوون، وە لەچاو ئەو سەرپێچییە مسوڵمانان لە فەرمانی ئە پێغەمبەر ﷺ باشیش دەرچوون.

ھەروھا ئاماژەیە بە جەنگی ئەحزاب، کە مسوڵمانان خوا دەرپازی کردن، وە جەنگ دژی (بنی قریظە)، وە دژی جوولەکەکانی خەیبەر، ھەروھا دەرکردنی ھەردوو تیرە پەیمان شکینی: (بنو قینقاع) و (بنو النضیر) ھەروھا ئازادکردنی مەککە، ھەروھا دەرپازبوونی ئەو سوپا سێ ھەزار (۳۰۰۰) کەسییە کە دوو سەد ھەزار (۲۰۰،۰۰۰) لە ڕۆمەکان ڕووبەڕوویان بوونەوه، لە جەنگی (مؤتە) دا کە سێ لە فەرماندەگانیان شەھید بوون: (زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ) و (جَعْفَرُ بْنُ أَبِي طَالِبٍ) و (عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ)، وە دواوی خالیدی کوری وەلید ئابڵووقەکە دۆزمنی شکاندو ھێزەکە دەرپاز کرد.

ئەو رەستە ئاماژەیە بە ھەموو ئەمانە، بەلام بە تاییەت ئاماژە بۆ جەنگی حونەین دەکات دەفەرموی: ﴿وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا﴾، وە لە ڕۆژی جەنگی حونەینیشدا، ﴿(حَنِين) ناوی شوینیکیە لە نێوان مەککە و طائیف دا﴾، کە زۆرییەکەتان سەرسامی کردن، بەلام ھیچ سوودی پێ نەگەیاندن، زۆرییەکەتان دادی نەدان، پێتان وابوو بەھۆی زۆرییتانەوه سەردەگەون، ﴿وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ﴾، زەوی بەو فراوانییەیهوه، لێتان وەتەنگ ھات، وەك پێشینانی خوێمان دەلێن: (دنای لێ بوو بە چەرمی چۆلەکە)، ﴿ثُمَّ وَلَّيْتُمُ مُدْبِرِينَ﴾، دوایش پشتان لە دۆزمن کردو پاتان کرد، واتە: شکان.

بہ لَام لہویش دیسان خوا لہ فریاتان ہات، ﴿ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِيتَهُ عَلَى رَسُولِهِ

وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ

جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿۲۶﴾، دواپی خوا ئارامیی خوی پڑانده سہر دلی پیغہمبہرہکھی،

وہ سہر دلی پرواداران، وہ سہربازانیکی ناردنہ خوار، کہ نیوہ نہتاندہبینین (کہ

فریشتہکانن) وہ ئہوانہی بیپروا بوون، ئازاری دان و سزای دان (واتہ: بہ دەستی

پرواداران) ہہر ئہوہش سزای بیپروایانہ.

لہ کوٹایی دا خوا ﷺ دفعہرموی: ﴿ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَلَى مَنْ

يَشَاءُ﴾، ئنجا دواى ئہوہش خوا توبہ وەردەگری، لہ ہہر کہسیک کہ بیہوی، واتہ:

لہو کافرانہی کہ شہریان لہ دژ کردوونو، سہنگہریان لی گرتوونو پھیمانین شکاندوہ،

ئہگہر لہمہودوا مسولمان بن، چ ھوژی ھہوازنو غہطہفان، چ ھوژی قورہیش،

ھہموو ئہو ھوژانہ، ہہر کہسیک لہوانہ بگہرپتہوہ بو لای خوا، خوا دمگہرپتہوہ

سہری، واتہ: توبہی لی وەردەگری، ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ ﴿۲۷﴾، وہ بیگومان

خوا لیبوردهی میہربانو بہ بہزہیی یہ، خوا بہ لوتف و کەرہمی خوی توبہ لہ

ئیہمش قبول بکات، وہ بگہرپتہوہ سہر ئیہمش بہ لیبوردهیی و بہزہیی خوی.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

www.alibapir.net

چەند مەسەلەیهکی گەرم

مەسەلە یەكەم: كە دەفەرموئ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّخِذُوا ءَابَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَن يَتَوَلَّهُمْ مِنكُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ (٢٣)

راسته مانایەکی ئاواپە: ئەو ئەوانە ی پڕواتان هێناوە! (بە هەموو ئەو شتانە ی کە پێویستە پڕوایان پێ بەهێنرێ)، بابو باپیرانتان و بریانتان بە دۆست مەگرن، ئەگەر کوفریان بەسەر ئیماندا هەلبژارد، وە هەر کام لە ئێوە بە دۆستان بگرێ، لە حالیکدا کە ئەوان بپروان، ئەو ئەوانەن سەمکاران.

لێرەدا مەبەست لە (توێ)، واتە: بە دۆست گرتن، ئەو نە کە تەنیا پەيوەندیەکی ئاسایی بێ، وە ک پەيوەندی بابو دایک و پۆلەیی، یاخود پەيوەندی بریەتی، یان خوشکایەتی، بەو واتایە کە هەردووکیان کچ و کوری بابو دایکێکن، یاخود براو خوشکی بابو دایکێکن، کە ئەو پەيوەندیەکی ئاساییە، وە ئاساییشە ئینسان بابو دایکی خۆی خوش بوین، وە براو خوشکی خۆی خوش بوین، با لەسەر کوفریش بن، وە ک خوشەوێستی و سۆزی پەچەلەکی، کە ئەو شتیکی غەریزی و شتیکی سروشتییە، بەلام نابێ ئەو کوفری ئەوان لەسەری، وە ئەو هەلەسوگەوتە ناشەرعیانە ی ئەوان دەیکەن، نابێ ئەو هەت خوش بوێ، پەسەنت بێ، چونکە ئەو کوفری (الرُّضَا بِالْکُفْرِ کُفْرًا)، پازی بوون بە کوفری کوفری، کە واتە: لێرەدا مەبەست لە: ﴿لَا تَتَّخِذُوا ءَابَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ

أَوْلِيَاءَ﴾، مەبەست ئەو نە کە وە ک خوشەوێستیەکی ئاسایی، وە ک سۆزی خزمایەتی و پەچەلەک خوشت بوین، ئەو بیگومان لە شەریعەدا رێگا دراوە، چونکە بۆ وێنە: پیاوی مسوڵمان ئەگەر ئافرەتیکی کیتابی بێ، (جوولەکە

یاخود نەصرانیی، کە بە تەئکیدیش ئینسان ھاوسەری خۆی خۆش دەوێ، وەك
خوای میهرەبان دەفەر موی: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا
لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾ ۱۱ ﴿الروم.

واتە: لە نیشانەکانی پەرورەدگاریتی خوا، ئەوەیە کە لە نەفسی خۆتان
ھاوسەرانیکى بۆ ڕەخساندوون، (بەنسبەت پیاوانەو، ئافرەتانو، بەنسبەت
ئافرەتانەو، پیاوان)، ﴿لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا﴾، تاكو ئیو بەھوی ئەوانەو
ئارامییتان بۆ بێ، ﴿وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾، وە لە نیوانتاندا
خۆشەویستی و سۆزو بەزمی داناو.

ئەجا کاتێک پیاویکی مسوڵمان ھاوسەرەکەى خۆی، کە جوولەگەیه، یان نەصرانییه،
خۆشدەوێ، دیارە وەك ھاوسەر خۆشیدەوێ، ئەك وەك جوولەگەو نەصرانیی.

کەواتە: لێردا مەبەست لە (توێ)، قەدەغەکراو، ئەوەیە کە پشیمان بگری و
ھاوکاریان بێ، لەسەر ئەو ڕێبازە کوفرەى کە ئەوانى لەسەرن، یاخود ئەو
کردهوانەى کە دەیانکەن لە دژی ئیسلام و مسوڵمانان.

(أبو جعفر الطبري)، لەوبارەو دەئێ: (لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ بِطَانَةً
وَأَصْدِقَاءَ تُفْشُونَ إِلَيْهِمْ أَسْرَارَكُمْ، وَتُطْلِعُونَهُمْ عَلَى عَوْرَةِ الْإِسْلَامِ وَأَهْلِهِ،
وَتُؤْثِرُونَ الْمَكْتَ بَيْنَ أَظْهُرِهِمْ عَلَى الْهَجْرَةِ إِلَى دَارِ الْإِسْلَامِ) ۱).

واتە: کە دەفەر موی: ﴿لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ﴾، واتە:
بابو باپیرانتان و بڕایەگانتان، مەگەن بە جێی پازو نیازتان، وە مەیانکەن بە
دۆست و نیزیکیکتان کە نەئینیەکانی خۆتانیان پێ بلێن، وە ئاگاداریان بکەنەو
لە کەمو کورپیەکانی ئیسلام و مسوڵمانان، وە کە لە نیواندا بمینتەو،
هەلیبژیرین بەسەر گوچکردندا بۆ مەنزەگای ئیسلام.

کەواتە: دەبێ وەك خۆیان لە وشەکانی خۆی پەرورەدگار تێبگەین، بۆئەوەی تووشی بریارو حوكمی هەڵە نەبین، بۆ نموونە : لێردا پیمان وابێ ئەم ئایەتە ئەوە دەگەیهێنێ کە بابو برات، یان خزمت، ئەگەر بێروا بوون، نابێ سەلامو مەرحابایان لێ بکە، نابێ هاموشۆیان بکە ! کە ئەوە راست نیە، بەئێكو مەبەست ئەوویە: لەسەر ئەو رێبازە کوفرەیی کە ئەوانی لەسەرن، وە ئەو کردەووی کوفرانەیی کە ئەوان دەیانکەن، هاوکاریان مەبن و پشتگیریان مەکەن و خوشتان نەوێن و لەگەڵیاندا مەبن، بەلام ئەگەر وەك هەست و سۆزی بابو رۆڵەیی، یان هەست و سۆزی دایک و رۆڵەیی، یان برایەتیی، یان براو خوشکیەتیی، یان خزمایەتیی، ئەوە بە تەئکید نەك رێی لێ نەگیراوە، بەئێكو فەرمانیشی پێکراوە، وەك خۆی بەخشنە لە سوورپەتی (لقمان) دا دەفەرموی: ﴿وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾

واتە: وە (ئەگەر بابو دایکت) هەوڵیان لەگەڵ دای، شتێک بکەیه هاوبەشی من، کە تۆ زانیاریت پێی نیە، (واتە: بوونی نیە، چونکە هاوبەش بۆ خوا بوونی نیە، تاكو زانیاری پێیهو پەيوەست بێ) ئەوە تۆ بە قسەیان مەکە (لە هاوبەش بۆ خوا داناندا)، بەلام لە کاروباری دنیاياندا بە باشە مامەڵەیان لەگەڵدا بکە، وە بکەو شۆین ئەو کەسانەیی کە بۆ لای من گەراونەو.

کەواتە: خوش رەفتارییو، بە چاکە مامەڵەکردن لەگەڵ هەموو کەس دا، بەتایبەتی لەگەڵ بابو دایک و براو خوشك و خزما، با ئەهلی کوفریش بن، شتێکی فەرمان پێکراویشە، نەك هەر رێگا پێدراوە، بەلام ئەوەی کە لێردا قەدەمە کراوە، بریتیه لە خوشویستنی بیرو بەرنامەگەیان، وە هاوکاریی کردنیان و پشتگرتنیان لەسەری، یان لەسەر سەتم و خراپە، وە یاخود ئاگادار کردنەو هیان لە نەهێنیەکانی مسوڵمانان، وە گرتنیان بە جیگای رازو نیازو تەگبیرو راویژێ تاییەت، کە ئەوانە

دەبێ تەنیا ئەهلی ئیمان بن، کە ئێتسانی مسوڵمان ئەو جوۆرە پەیوەندیانە ی
لەگەڵیاندا دەبێ، بەلام خوۆشەویستی و سوۆزی ئاسایی، وە پێز لیگرتن، وە چاکە
لەگەڵدا کردن، ئەو وە مسوڵمان فەرمانی پیکراوە، کە لەگەڵ هەموو کەسدا وایی، چ
جای خەزان! بەلکو لەگەڵ هەر کەسێکدا کە لەگەڵی لەو وڵاتەدا دەژی، پێویستە
بە چاکە مامەڵە ی لەگەڵدا بکات، وە لەسەر چاکە هاوکاریان بکات، وەک خوای
کارزان دەفەرموێ: ﴿لَا يَنْهَكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم
مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ (الممتحنة).

واتە: خوا لیۆان قەدەغە ناکات، ئەوانە ی کە لەسەر دینتان دژایەتییان
ناکەن، وە لە مال و حاڵی خوۆتان وەدمرتان ناڵین، (واتە: نە دژی دینتان، نە
دژی ژینتان، خوا لیۆان قەدەغە ناکات)، کە چاکەیان لەگەڵدا بکەن، (چاکە ی
مەعنەوی وەک پێز لیگرتن)، وە لە مائی خوۆشان پێیان ببەخشن و هاوکاریان
بکەن، بیگومان خوا بەخەشەرانی خوۆش دەوێن.

مەسەلە ی دووهم : کە دەفەرموێ: ﴿قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ
وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ أُفْتَرِقْتُمُوهَا وَتَجَرَّةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسْكَنٌ
تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا
حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾ (۲۴).

پێوو و تەرازووی مسوڵمانەتی ی لە نایەتی ژمارە (۲۴) دا

لێردا ئەگەر سەرنج بەدەینە ئەم نایەتە بەپێزە، دەبینین خوا پێوو و تەرازوویەکی
زۆر روون و راشکاوی داناوە، بۆ ئەو کە ئێنسان خو ی پێ بناسێ: ئایا ئێمانی چەندە؟
تەقوای چەندە؟ خوۆشەویستی بۆ خوا و بۆ پێغەمبەر ﷺ و بۆ ئایینی خوا،
چەندە؟ فیداکاری ی لە پێناوی خوادا، چەندە؟ وە چەندە بۆ خوا، ساغ و یەکلا

بۆتەو، ئەم ئايەتە لەوبارەو پېومرو تەرازوويەكى زۆر چاكە، خوا دەفەرمۇئ: پېيان بلى: ئەگەر بابو باپىرانتان و گورانتان، {ھەلبەتە گورانتان، يانى: كچانىشتان، چونكە جارى وايە وشەى: (أبناء) بە مانای رۆلان (أولاد) دى، بەلام بۆيە بەس باسى گورانى كرده، چونكە كلتوورو عادمتى ئەوگاتە وابوو كە خەلك زياتر كورى خۆشويستو، چونكە بە پشتو پەناو جىي ئومىدى زانيو، ئەگەرنا كچىش ھەر رۆلەيە، وە برايەكانتان، وە ھاسەرانتان، (بەنسەت پياومو، ژنەكانيان، بەنسەت ئافرماتەو مېردەكانيان)، وە تيرەو ھۆزو خزمانتان، وە مال و سامانىك كە بەزەحمەت و دەستتان ھىناو و ئارەقەى نېوچەوانتان پى رشتو، وە بازارگانىيەك كە دھترسىن پمىنى نەمىنى و لە برەو بكەوئ، وە خانووبەرمىيەك كە دل پەسندتانەو خۆشتان دەوئ {ئەگەر ھەموو ئەو ھەشتانە} لە لاتان خۆشەويسترن، لە خواو لە پېغەمبەرى خوا ﷺ، وە لە تىكۆشان لە رپى خوادا، (ئەو ديارە ئيوە شايستەى سزادانن لە لايەن خواو، بۆيە) ﴿فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ﴾، چاوپرئ بن تاكو خوا كارى خۆى دىنى {تاكو خوا فەرمانەكەى دىنى} وە بېگومان خوا رېنمايى كۆمەلى لارئ بووان ناكات، نايانخاتە سەر راستە رى.

لېردا خوا ﷻ بە (وى) (عطف)، ئەوانەى كۆكردۆتەو، ﴿قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ

وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ ...﴾، واتە: ئەگەر ئەم ھەشتە، ھەر ھەشتيان پېكەو، لە تاى تەرازوويەكدا دابنرېن، خۆشەويستى خوا پېغەمبەرى خوا ﷺ و ئىسلام، فېداكارى لە پېناوئ خواو پېغەمبەرو، لە پېناوئ ئىسلامدا، لە تاى تەرازوويەكدا دابى، ئەگەر ئەو ھەشتە قورستر بوون، ئەو ماناى وايە ئيوە شايستەى ئەومن كە خواى دادگەر سزاتان بدات، وە دەبى لە ئيمان و مسوئمانىتى خۆتان، بكەونە گومانەو، مسوئمانەتییەكەتان نىشانەى پرسىارى لەسەرە! چونكە ئەگەر فەرمووباي: ﴿قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ أَوْ أَبْنَاؤُكُمْ أَوْ إِخْوَانُكُمْ﴾، واتە: ھەر كامىك لەوانەى بە جيا جيا فەرمووبان، مانايەكى دى دەگەياندا، ئەويش ئەومىيە كە : خۆشويستنى خواو پېغەمبەرەكەى و جىھاد لە رپى خوادا، لەگەل ھەر كامىكىيان دەكېشرى، بەلام لېردا خوا دەفەرمۇئ: ھەر

هەشتیان پێکەوه، واتە: دەبی ئەگەر هەر هەشتیان پێکەوه، لە تەرازوو دابن، وە خۆشەویستی خواو پیغەمبەر ﷺ و تیکۆشان لە پیناوی خوادا، لە تاپەکەیی دیکەیی تەرازوودا بی، دەبی خۆشەویستی خواو پیغەمبەر و ئیسلام، لە هەموو ئەو هەشتانە قورستر بی.

کە خوا دەفەرموی: ﴿فَرَبِّصُوا حَتَّى يَأْتِيَكُمُ اللَّهُ بِأَمْرٍ﴾، وشەیی (أمر)، دەئێ: (الشأن والحال)، لە زمانی عەرەبییدا (أمر)، واتە: ھالەت، کار، کە شتیکی روون نیە، چییە؟

لێردا بۆیە خوا ی کارزان بە نەزانراو (مُبْهَم) ی، ھیناویەتی، تاگو زمین بو هەموو شتیک بچێ، تاگو خوا کاری خۆی دێنێ، کاری خوا چییە؟ زۆر شتان ھەندەگری:

۱) کافرەکانتان بەسەردا زال دەگات، لە ئەنجامی ئەوەدا کە واز لە جەنگو جیھاد دێن.

۲) خوا سزاتان دەدات.

۳) تاقیتان دەگاتەوه، مال و سامانەگەتان بەدەستەوه نامیێ.

۴) لە قیامەت دا سزاتان دەدات و ... ھتد.

بۆیە دیاریی نەگراوه، تاگو هەموو ئەوانە بگریێتەوه زۆر شتی دیکەش.

لەوبارەشەوه فەرموودە پیغەمبەری خوا ﷺ زۆرن، کە دەبی مەرؤف خواو پیغەمبەری خوا لە هەموو کەسێک و لە هەموو شتێک خۆشتر بوین :

۱ / پیغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ﴿ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ: أَنْ يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولَهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا، وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ، وَأَنْ يَكْرَهُ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقْتَلَ فِي النَّارِ﴾ {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، برقم: (۱۶)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (۱۶۴)، وَالتِّرْمِذِيُّ برقم: (۲۶۲۴)}.

واتە: سێ شت لە هەر کەسێکدا ھەبن، ئەو شیریانی ئیمانی بەھۆی ئەو سێ شتانەوه چێشتو: کە خواو پیغەمبەری خوا لە غەیری خۆیان

خۆشتر بۆین (هیچ شتیکی بە قەدەر خوا، وە پاشان بە قەدەر پیغەمبەر ﷺ خوش نهوئ)، وە گە گەسیکی خوشویست، تەنیا لەبەر خوا خوشی بوئ، وە گە پیی ناخۆشبئ بگەرپتەووە بو کوفر، دوای ئەووی خوا دەربازی کردووە لیی، وەك چۆن پیی ناخۆشه فری بدریتە نیو ناگر.

۲ / پیغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ﴿ لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَلَدِهِ وَوَالِدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴾ { أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، برقم: (۱۲۸۳۷)، وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، برقم: (۱۱۷۵)، وَالْبُخَارِيُّ، برقم: (۱۵)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (۴۴)، وَالتَّسَائِيُّ، برقم: (۵۰۱۴)، وَابْنُ مَاجَةَ، برقم: (۶۷)، وَالدَّارِمِيُّ، برقم: (۲۷۴۱)، وَابْنُ حِبَّانَ، برقم: (۱۷۹) }.

واتە: یەکیک لە ئیووە برپا ناهینئ، تا منی لەلا خوشەویستتر نهبی، لە بابو دایکیو لە پۆلەییو لە تیکرای خەلکی.

گە دەفەرموئ: برپا ناهینئ، واتە: برپای تەواو ناهینئ، هەندیکیش گوتووینانە: هەر لەسەر پۆلەتی خوێەتیو، دەبی ئینسان پیغەمبەری خوی ﷺ لە بابو دایکیو لە پۆلەییو لە خویو لە تیکرای خەلک خوشتر بوئ، ئەوجار دەبیته برپاداری راستەقینە.

بەلام رای یەگەمیان لە راستییەووە نیزیکترە، با تەماشای ئەم دەقەش بکەین:

۳ / ﴿ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ هِشَامٍ ^(۱)، قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ أَخَذَ بِيَدِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! لَأَنْتَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ، إِلَّا نَفْسِي، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: لَا، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْكَ مِنْ نَفْسِكَ، فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: فَإِنَّهُ الْآنَ، وَاللَّهِ لَأَنْتَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ نَفْسِي، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: الْآنَ يَا عُمَرُ! { أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، برقم: (۱۸۰۷۶)، وَالْبُخَارِيُّ، برقم: (۶۲۵۷)، وَالحَاكِمُ، برقم: (۵۹۲۲)، وَالتَّطَبَرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ، برقم: (۳۱۷)، وَالبَزَارُ، برقم: (۳۴۵۹) }.

(۱) هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ هِشَامٍ: هُوَ جَدُّ زُهْرَةَ بِنْتِ مَعْبَدٍ، رَأَى النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ غُلَامٌ صَغِيرٌ فَمَسَحَ رَأْسَهُ وَدَعَا لَهُ بِالْبَرَكَةِ. أَنْظَر: شرح السنة للبخاري، باب حلاوة الإيمان، ص ۲۴.

واتە: عەبدوللای کۆری هیشام دەلی: ئیمە لە خزمەت پێغەمبەر ﷺ بووین، ئەویش دەستی عومەری کۆری خەتتابی گرتبوو، عومەر گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا! تۆ لە لام خۆشەویستتری لە هەموو کەس، جگە لە خۆم، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: نەخێر، (نابیه بروادری کامل) سویند بەو کەسە گیانی منی بە دەستە، هەتا منت لە خۆشت خۆشتر نەوێ، عومەر خوا یی پازی بی، پێی گوت: بە خوا ئیستا، تۆم لە خۆشم خۆشتر دەوێ، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئیستا ئەی عومەر! (ئیمانەکەت تەواوە)، کەواتە: پێشتریش هەر ئیماندار بوو، بەلام دیارە ئیمانیش پلە پلەیه.

مەسەلە سییەم: کە دەفەرموێ: ﴿ لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمْ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴾

لێردا خوا ﷻ چاکەو نێعەمەتیکی زۆر گەورە ی خۆی دینیتەوه بیری مسوڵمانان، کە بریتیه لە پشتگیری کردن و سەرخستنی بۆ ئیمانداران و بۆ پێغەمبەری خوا ﷻ لە جەنگەکاندا، لە کاتی بەرەنگاربوونەوه کانیاندا لەگەڵ دوژمناندا، دەفەرموێ: خوا ئێوهی لە زۆر جەنگاندا سەرخستو، بە تاییبەتی لە رۆژی حونەین دا، کە زۆرییەکەتان ئێوهی سەرسام کرد، بەلام هیج سوودی پێ نەگەیاندن، وە سەر زەوی بەو فراوانییە ی لێتان وەتەنگ هات، وە پاشان پشتتان لە دوژمن کردو پاتان کرد.

کە دەفەرموێ: ﴿ لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ﴾، وشە ی: (مَوَاطِنَ)، کۆی (موطن) ه، (موطن) یش یانی: (مشهد الحرب)، دیمەنی جەنگ، یاخود خودی جەنگەکە، یان ئەو شوێنە ی کە جەنگەکە ی لێدەکرێ، دنا ئەسلی (وطن)، واتە: ئەو شوێنە ی کە ئینسان تێدا نیشتەجێیه، هەروەها (موطن) یش، ئەو شوێنە یە کە ئینسان لێی نیشتەجێ دەبێ، بەلام بە پێی سیاق دەزاندرێ کە لێردا ﴿ مَوَاطِنَ ﴾، یانی: (معارك)، واتە: لە زۆر جەنگ و بەرەنگاربوونەواندا، خوا ئێوهی سەرخست،

کە ئەوە ئاماژەیە بە :

١ - جەنگی بەدر.

٢ - بە جەنگی ئوحد - کە ئە سەرەتاوە سەرکەوتن و دواییش دەگونجا زیانی زۆرتریان لێ بکەوێ - .

٣ - وە بە دەرکردنی هەردوو تیرە پەیمانەکە (بنو قینقاع و بنو النضیر).

٤ - هەروەها دواى ئەوانیش (بنو قریظە)، کە (بنو قینقاع و بنو النضیر)، بەبێ جەنگ، دواى ئەوەی کە پەیمانیان شکاند، ئە مەدینەدا دەرکران، بەلام (بنو قریظە)، بە جەنگ دەرکران.

٥ - وە جەنگی ئەحزاب کە خەندەقیشی پێ دەلێن.

٦ - وە جەنگی خەیبەر.

٧ - وە فەتحی مەککە.

و ئە گەلێ جەنگی دیکەش دا خوای زāl و بەهێز برپادارانی سەرخستو بە یارمەتی تایبەتی خوای، ﴿وَيَوْمَ حُنَيْنٍ﴾، وە پوژی حونەینیش، واتە: پوژێک کە جەنگی حونەینی تیدا پروودا، کە ئە گۆتایی دا سەری خستن، ئەک ئە سەرەتاوە، چونکە سەرەتا بە زۆرییەکەتان سەرسام بوون و پێتان وابوو لەبەر ئەوەی زۆرن، دوژمن پێتان ناوێری، بۆیە تیشکان، چونکە نەتانگێراپەوه بو خوا، بەکو گێراتانەوه بو شان و شەوگەوتی خوێتان، بو زۆریی ژمارەتان، وەک دواىی دەگەینی، یەکیک ئە هاوێلان گوتی:

﴿لَنْ نَغْلِبَ الْيَوْمَ مِنْ قِلَّةٍ﴾^(١).

(١) صحیح البخاری: کتاب الجهاد والسير، باب قول الله تعالى: ﴿...وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَرْثُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمْ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ﴾ التوبة.

واتە: ئەمىرۇ ئىمە لەبەر كەمىيان تىناشكىين، ئەگەر جاران لەبەر كەمىيان تىشكابين.

بۇ وىتە: لە جەنگى ئوچوددا كە مسوئلمانان دەورى (۶۰۰ - ۷۰۰) كەس بوون، وە سوپاى ئەھلى كوفىر سى ھەزار (۳۰۰۰) كەس بوون، واتە: ئەوان پىچ شەش ھىندەى مسوئلمانان بوون، بەلام ئىستا ئىمە لەبەر كەمىيان تىناشكىين، چونكە لە جەنگى حونەين دا، مسوئلمانان ژمارەيان دوازە ھەزار (۱۲۰۰۰) كەس بوو، دە ھەزار (۱۰۰۰۰) كەس كە لە مەدىنەو ھاتبوون بۇ ئازادكردنى مەككە، وە دوو ھەزار (۲۰۰۰) یش لە تازە مسوئلمانانەكانى مەككە رەگەئيان كەوتبوون، ئەو ھەزار (۱۲۰۰۰) كەس، كەچى دوژمن كە ھۆزى (غطفان) و (ھوازن) بوون، وەك دوايى باسى دىكەين چوار ھەزار (۴۰۰۰) كەس بوون، واتە: سوپاى مسوئلمانان سى ھىندەى ئەوان بوو، بەلام لە سەرمتاۋە تىكشكان، ھەلبەتە دوايى باسى دىكەين كە ھۆى تىشكانەكەش، ئەو دوو ھەزار (۲۰۰۰) تازە مسوئلمانە بوون، كە كەسانى دىل دىغەل و دىل نەخۇشيان تىدا بوون، بەلكو تىياندا ھەبوون زەلمەكان (أزلام) یشى لەگەل خۇيدا ھىتابوون، كە قومارو يانسىيى پى دىكردن! وە ھەيان بوو كە بىنى سوپاى ئىسلام تىشكا، وەك (شماتە) گوتى: ھەتا دەرياي سوور خۇيان ناگرنەو، يەككى دىكەيان گوتى: ئەمىرۇ سىحرەكەيان بەتال بوو!

زۆر قسەى بىجىيان كردن، ھەندىكىيان ھەر كافر بوون، وە بە زۆرىى بۇ تالان و بۇ دىستكەوت ھاتبوون، بۇيە كە (غطفان و ھوازن)، بە دىستگەرمىي و كىتوپر، خۇيان پىدا دان، خۇيان نەگرت و رايان كرد، وە سەريان لەوانى دىكەش تىكدا، بەلام سەرەنجام دوايى چارەنووسى جەنگەكە ھەر بە قازانجى مسوئلمانان شكايەو.

تَنَجَا خَوَا دَمْفَهْرَمُو: ﴿إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ

شَيْئًا﴾، يانى: زۆرىيەكەتان ھىچ سوودى پى نەگەياندن، دەئى: (مَا يُغْنِي عَنْكَ هَذَا أَيُّ مَا يُجْزِي عَنْكَ وَمَا يَنْفَعُكَ) ^(۱).

دەگووتری: ئەو شتە (ما یُغْنِي عَنْكَ)، واتە: هیچ سوودێکت پێ ناگەیەنێ،
وہ هیچ شتیکت لێ ناگیرێتەوہ.

﴿وَضَافَتْ عَلَيْكُمْ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ﴾، وە زەوی بە فراوانیی
خۆی، لێتان وەتەنگ هات.

لە گوردەواریی خوێمان دەلێن: (دنیاى لى بووہ بە چەرمى چۆلەگە)، یان
دەلێ: (کونە مشکى لى بۆتە قەیسەری)، واتە: زەوی لە پێش چاوتان وەتەنگ
هاتو، نەتاندەزانى بچنە کوێ؟ لە ترسى دوژمن! خوای دادگەر تانەو
تەشەریکی باشیان لێدەدات، بۆ ئەوہی جارێکی دی ئەو ھەتەییە دووبارە
نەگەنەوہ.

ھەتەتە خوا ﷻ خاتری گەس ناگرێ، پێغەمبەرىش ﷺ ھەلەى کردبێ، لە
بۆچوونێکی دا، لە کاتێکدا گە ئیجتیھادی کردبێ و نەپێکابێ، خوا فەرموویەتی:
ھەتەت کردوہ، ھەروەھا ھاوہلانی بەرپزیش خوا لێیان رازی بێ، ئەوہتا خوای
کاربەجێ لە چەند شوێنان سەرزنشتیان دەگاو رەخنەیان لێ دەگرێ.

دوایی دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ وَلَّيْتُمُ مَدْرِيْنَ﴾، دوایی پشتتان کردە دوژمن، وە
ھەلەتەن ﴿مَدْرِيْنَ﴾، (أَدْبَرَ يَدْبِرُ إِدْبَارًا : أَي مُنْهَزِمِينَ)، پشتتان لە دوژمن
کردو راتان کرد، جا توێژمەوانی قورئان دەلێن: ئەگەر خوا ﷻ نەیفەرمووبا:
﴿مَدْرِيْنَ﴾، تەنیا ﴿وَلَّيْتُمُ﴾، واتە: پشتتان کردە دوژمن، جاری وایە
ئێنسان پشت دەکاتە دوژمنو، ئەوہ تاکتیکی جەنگییە، یان پشت دەکاتە
دوژمن، بۆ ئەوہی بچێ بۆلای کۆمەلێکی دیکە لە جەنگاوەرانی ئیسلام، گە لەوێ
باشتر جەنگەگەى بۆ دەکری، وەك لە سوورەتی (الأنفال) دا دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ

يُولِهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبْرُهُ إِلَّا مَتَحَرِّفًا لِّقُنَالٍ أَوْ مَتَحِيِّزًا إِلَىٰ فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ

مِّنَ اللَّهِ ﴿١٦﴾

واتە: ھەر كەسك لھو رۆژدە، پاشيان تىبكات، مەگەر بۇ بار لى دىتنەوھى
جەنگو وەرسووران بۇ جەنگ، ياخود بۇ پەيوەندىيى كىردن بە كۆمەللىكى دىكەى
مسوئلمانانەو، ئەوھ خوا لىي توورە بوو، بەلام كە لىرە دەفەرموئ: ﴿ثُمَّ
وَلَّيْتُمْ﴾، پىشتان تىكردن بۇچى؟

﴿مُذَبِّرِينَ﴾، يانى: (مُنْهَزِمِينَ)، بە تىشكاويى و بە راكردوويى، وەك گوتە:
خوا زۆر بە روونىي و راشكاويى و بەبى خاترگرتن، ئەو دىمەنەى ئەوان كە
تىشكانيانەو راكردنيانە لھ بەرانبەر دوژمندا، دىخاتە روو، بۇ ئەوھى بۇخوشيان و
بۇ ئىمەش بۇ دواى ئىمەش، بىيە جىگەى دەرەس و پەند، كە جارىكى دى ئىنسان
بىجگە لھ يارمەتى خوا، بىجگە لھ پىشت بەستن بە خوا، پىشت بە ھىچى دىكە
نەبەستى و، دلى بە ھىچى دىكە خۇش نەبى، بەللى، دەبى ھۆكارەكان ساز بكات،
بەلام دلى بە خواوہ پەيوەست بى، ھۆكارەكان (أَسْبَاب) ھەن، بەلام لھ پىشت
ھۆكارەكانەو: رەخسىنەرى ھۆكاران (مُسَبِّبُ الْأَسْبَاب) ھەيە، كە ھۆكارەكان
دەجووللىنى.

مەسەلەى چوارەم : ئنجا خواى كارزان باسى قۇناغى دووھى جەنگى حونەين

دەكاتو، دەفەرموئ: ﴿ثُمَّ أُنْزِلَ اللَّهُ سَكِينَتُهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ
وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ

دوايى خوا ئارامىي خۇي رۆژندە سەر دلى پىغەمبەرەكەى خۇي ﷺ، وە بۇ
سەر دلى بروادارانىش، وە سەربازانىكى ناردنە خوارى، كە نەتانەبىنىن {كە
مەبەست پىي فرىشتەكانن}، وە (خوا) ئەوانەى بىپرەوان سزاي دان و ئازارى دان
(بەچى سزاو ئازارى دان؟ بىگومان بە دەستى مسوئلمانان)، وە ھەر ئەوھش سزاي
بىپرەوايانە، واتە: ھەر بەو شىوھىيان لىدى، ئەگەر لھ بەرانبەر بروادارانى
راستەقىنەدا بوستەن و بەرەنگارىان بىنەوہ.

شەش کورتە ھەلۆستە:

ھەلۆستە یە کەم : وشە: (سَكِينَتُهُ) دەلی: (الثَّبَاتُ وَالطَّمَأْنِينَةُ)، بریتە ھە چەسپاوی و ئارامیی، بەلکو ئارامییە کە ھە پێشەوویە، دەبی ئارامیی ھەبی ھە دڵدا، ئنجا چەسپاوی بەرجەستە دەبی.

ھەلۆستە ی دووھم : کە دەفەر موی: ﴿عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾، ھەیفەر مود: (على رَسُولِهِ وَالْمُؤْمِنِينَ)، بۆ ئەوێ بزانری کە ئەو ئارامییە ی پێغەمبەری خوا ﷺ پێویستی پێی بوو، حیا بوو ھە ئارامییە ی کە برواداران پێویستییان پێی بوو:

أ - ئەو ئارامییە ی کە پێغەمبەری خوا ﷺ پێویستی پێی بوو، ئەو بوو کە خۆی پەنھانزان دلتیای بکاتەو، کە ئەو کۆتایی ئەو جەنگە نیە، بەلکو تەنیا جەولەگە یە ھە جەولەگانی ئەو جەنگە، وە سەرەنجامە کە ی بە قازانجی مسوڵمانان تەواو دەبی، کە پێشتریش پێغەمبەر ﷺ، خۆی کارزان ئەو موژدەییە و ئەو دڵخۆشییە ی پێدا بوو.

ب - بەلام بۆ برواداران، ئارامییە کە بۆ ئەو بوو کە ترسیان نەبی، وە بگەرێنەو، وە ھە بەرانبەر دوژمندا خۆراگر بن، بەس پێغەمبەری خوا ﷺ ترسی نەبوو ھە دوژمن، چونکە وە ک دوایی باسی دەکەین: کاتیک کە مسوڵمانان رایان دەکرد، پشتیان ھە دوژمن دەکرد، پێغەمبەر ﷺ بە خۆی و سواری ئیستەرە کە ی بەرەو پێشەو دەروێ، وە (عباس) ی مامو (أبو سفیان بن الحارث)، کە ئەویش ئامۆزایەتی، توند جەلەوی ئیستەرە کە یان گرتبوو، کە زۆر بەرەو دوژمن نەچی.

ھەلۆستە ی سێیەم : کە دەفەر موی: ﴿وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا﴾، ھە تەئکید مەبەست ھە سەربازانە فریشتەکان.

نَجَا وشەى: (جنود)، دەلى: (جُنُود: جمع جُنْد وَهُوَ اسْمُ جَمْع، والمفرد جندي)، كۆى (جُنُود)، كۆى (جُنْد)ه (جُنْد)يش ناوى كۆيه، وهك (غَنَم)، ناوى كۆى مەرانه، بەلام ئەگەر بتوئ بلى يەك مەر دەلى: (شاة)، (جندي)يش ناوى كۆيه بە (جنود) كۆ دەكرێتەوه، بەلام تاكى (جندي) بریتىه له (جندي)، واتە: يەك سەرباز.

هەلۆستەى چوارەم : كه دەفەرموى: ﴿لَمْ تَرَوْهَا﴾، واتە: ئىوه نەتان دەبين، بەلام بە تەكيد نەبين بەلگە نيه لەسەر نەبوون، فریشتەگان نابینرێن، جین نابینرێن، وهك چۆن زۆر له دروستکراوانى دیکەى خواى پەنهانکار نابینرێن، بەلام هەشن، کاتى خۆى گى دمیزانى زیندەوهەرى زۆر ورد هەیه، كه دواى ناوى لیتر: میکروب، دواى لهووش وردتر دۆزرايهوهوه ناوى لیتر: فایروس، هەروها ئەو هەموو زیندەومرانهى دیکە كه هەن، دیسان گى دمیزانى كه گەردیله (Atom) ئەتۆم هەیه، كه گەردیله (ذرة) ئەسلەن بە چاو نابینرێ، نەك بە چاویش، بەلكو بە میکروپۆسكۆبى ئەلیكترونییش نابینرێ، كه (٦٠٠ تاكو ٧٠٠) هەزار جار شت گەوره دەگات!

بەلكو دواى زانرا كه له نىو گەردیلهشدا، سى پێكهاهى سەرەكى هەن كه بریتین له: (ئەلیكترون و پرۆتۆن و نیوترون) ئەوانه هیچیان نەدەزانان، بەلام هەشبوون، بە هەمان شیوهش فریشتەکانیش هەن، بەلام ئیمه له دنیادا نایابن، مەگەر خۆیان بجهستین له شیوهى بەشەرێك، یاخود له شیوهى دروستکراویكى موبارەكدا، وهك زانیان دەلێن، هەروها جندیش نابینن، مەگەر ئەوانیش جهستەدار ببن، له شیوهى دروستکراویكى پەست دا، وهك : سەگو مارو پشیلە، یاخود له شیوهى بەشەرێكدا، ئەگەرنا نایابن.

هەلۆستەى پێنجەم : كه دەفەرموى: ﴿وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾، واتە: وه (خو) ئەوانەى بیپروان، سزای دان، ئازاری دان بە جى؟ دیاره بە دەستى ئیمانداران.

كهواتە: ئیمانداران قامچى دەستى خوێن بۆ ئەهلى كوفر، ئەهلى كوفریك كه سەنگەر له ئیسلام دەگرن، وه دژایەتیی مسوڵمانان دەكەن.

هەلۆستەى شەشەم : که دمه‌رموى: ﴿وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ﴾، دەلى:
(الْجَزَاءُ: الْعَنَاءُ وَالْكَفَايَةُ، وَالْجَزَاءُ مَا فِيهِ الْكَفَايَةُ مِنَ الْمَقَابِلَةِ، إِنْ خَيْرًا
فَخَيْرٌ وَإِنْ شَرًّا فَشَرٌّ).

(جزاء)، واتە: شتێك كه بهس بێ، بۆ بهراوردکردن له‌گه‌ڵ شتێك دا، ئنجا
ئەگەر چاك بێ به چاكه‌و، ئەگەر خراپ بێ به خراپه‌.

واتە: وشەى: (جزاء)، هەم پاداشت (ثواب) ده‌گه‌رێته‌وه، هەم سزا (عقاب)ش، كه
لێرده‌دا مه‌به‌ست پێى سزایه، واتە: هەر ئه‌وه‌ش سزای كافرا‌نه كه خ‌وای تۆ‌له‌ستێن
ئا‌وا تێكیان بشكێنێ، كاتێك كه له‌گه‌ڵ ئی‌ماندارانی راسته‌قینه‌دا پ‌ووبه‌پ‌وو ب‌بنه‌وه،
نه‌ك له‌گه‌ڵ ز‌ړه‌ مس‌و‌ل‌مان، كافرێ راسته‌قینه‌ له‌گه‌ڵ ز‌ړه‌ مس‌و‌ل‌ماندا پ‌ووبه‌پ‌وو
ده‌بیته‌وه، مس‌و‌ل‌مانه‌كه‌ تێده‌شكێ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی مس‌و‌ل‌مانی ته‌وا‌و نیه، ئە‌گه‌ر‌نا
به‌پ‌وادارانی راسته‌قینه، خوا دمه‌رموى: ﴿وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾
﴿١٣٩﴾ آل عمران، ئە‌گه‌ر به‌پ‌واداری راسته‌قینه‌ بن، هەر ئی‌وه‌ له‌سه‌ره‌وه‌ ده‌بن.

مه‌سه‌له‌ی پ‌ن‌جه‌م و كو‌تایی: که دمه‌رموى: ﴿ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ
عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾.

د‌وای ئه‌وه، خوا ﷻ هەر كه‌سێكى بو‌ی (به‌ لێ‌ب‌وردن) ده‌گه‌رێته‌وه‌ سه‌رى، وه
خوا لێ‌ب‌ورده‌ی و به‌ به‌زه‌ی یه‌ .

(تاب)، واتە: (رَجَعَ)، ﴿يَتُوبُ اللَّهُ﴾، واتە: خوا ده‌گه‌رێته‌وه‌ بۆ لای، ئنجا یانی
چى خوا بۆ لای ده‌گه‌رێته‌وه‌؟ یانی: تۆبه‌ی لى قب‌و‌ول ده‌كات، لێى ده‌بو‌ورێ، په‌حمى
پێده‌كات، زانیه‌ك ده‌لى: (التَّوْبَةُ فِي الشَّرْعِ: تَرْكُ الذَّنْبِ لِقُبْحِهِ، وَالنَّدَمُ عَلَىٰ مَا
فَرَطَ مِنْهُ، وَالْعَزِيمَةُ عَلَىٰ تَرْكِ الْمَعَاوِدَةِ، وَتَدَارُكُ مَا أَمَكْنَهُ أَنْ يُتَدْرَكَ مِنَ الْأَعْمَالِ).

واتە: (توبة) له‌ زارا‌وی شه‌رع‌دا، به‌ریتیه‌ له‌ وازه‌ینان له‌ گ‌ونا‌ح له‌به‌ر ئه‌وه‌ی
پێى شتێكى خراپه‌، وه‌ په‌شیمان بێ له‌وه‌ی كه‌ له‌ده‌ستی چ‌و‌وه، وه‌ به‌پ‌یاری پ‌ته‌وى

هەبێ ئەسەر ئەوەی کە جاریکی دی نەگەرێتەوه سەر ئەو گوناھە، وە هەرچی کە لە دەستیشی دێ، بۆ قەرەبووکردنەوه، قەرەبووی بکاتەوه لە کردەوهکان.

هەڵبەتە ئێمە لە سوورپەتی (النساء) دا بە درێژیی باسی تەوبەمان کردووە، وە کتێبیکی تایبەتیشمان هەیە لەبارەی تەوبەوه، بە ناوی: (گەرانیەوه بۆ لای خوا)، هەر کەسێک بیهوێ زیاتر شارەزا بێ، با بگەرێتەوه بۆ ئەو شوێنانە.

تَنْجَا (تَابَ إِلَى اللَّهِ)، واتە: گەراییەوه بۆ لای خوا، بەلام (تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ)، واتە: خوا گەراییەوه بۆ لای و تەوبەگە ی ئێ وەرگرت.

تَنْجَا وشە: (تَائِب) : (يُقَالُ لِبَاذِلِ التَّوْبَةِ، وَلِقَابِلِ التَّوْبَةِ)، واتە: (تائب) هەم بە کەسێک دەگووترێ کە پەشیمان دەبێتەوه، بۆ لای خوا، وە هەم بە کەسێکیش دەگووترێ، کە پەشیمان بوونەوه وەردەگرێ، کە خوای بەخشنەم.

ئەدی ئایا بۆچی خوا دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَلَى مَنْ يَشَاءُ﴾، تَنْجَا دوا ئەوێش خوا لە هەر کەسێک تەوبە وەردەگرێ کە بیهوێ، بۆچی بە (فعل المضارع)، هیناویەتی ﴿يَتُوبُ اللَّهُ﴾؟

چونکە کرداری ئیستا (فعل المضارع) دەلالەت لەسەر تازە بوونەوهو، بەردەوام بوون دەکات، واتە: خوا ﷻ دوا ئەوێش هەر کەسێک کە شایستە بێ، تەوبە ی ئێ وەردەگرێ، وە ئێی خوشدەمبێ، لە کوفرو بێ دینیەگە ی دەربازی دەکات، هەڵبەتە ئەگەر کەسەکە بۆخوێ بیهوێ و، ئێرادی هەبێ، خوای پەرورەدگاریش دەستی دەگرێ لێرەدا مەبەست پێی هۆزی (هوازن)، وە غەیری هۆزی (هوازن) یشە، هەر کەسێک ئەگەر بۆ لای خوا بگەرێتەوه، بە تەئکید خوای بەخشر، تەوبەگە ی ئێ وەردەگرێ.

لە کۆتایی تەفسیرکردنی ئەم نایەتانەدا، بە پێویستی دەزانم کە باسیکی جەنگی حونەین بکەین، دیارە لەبەر روشنایی کتێبە ناودارەگە ی (ابن هشام) دا: (السيرة النبوية)، ئێمە لە (۱۳) بڕگەدا، قسەکانی (ابن هشام)، وە (ابن إسحاق)، کە (ابن هشام) بەزۆریی لە (ابن إسحاق) موو، وەردەگرێ بەلام جاری وایە زانیاریی خویشی دەخاتە سەری، دینین:

پوخته یک له باره می جهنگی حونه نه وه

کاتی روودانی جهنگی حونه یین :

(غَزْوَةُ حُنَيْنٍ فِي سَنَةِ ثَمَانَ بَعْدَ الْفَتْحِ)، واته: جهنگی حونه یین له سالی هه شته می گوچی دا بووه، له دوی نازادگردنی مهککه:

۱ / (وَلَمَّا سَمِعَتْ هَوَازْنُ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنْ مَكَّةَ، جَمَعَهَا مَالِكُ بْنُ عَوْفٍ النَّصْرِيُّ فَاجْتَمَعَ إِلَيْهِ مَعَ هَوَازْنٍ ثَقِيفٌ كُلُّهَا، وَاجْتَمَعَتْ نَصْرٌ وَجُشَمٌ كُلُّهَا، وَسَعْدُ بْنُ بَكْرٍ، وَنَاسٌ مِنْ بَنِي هِلَالٍ وَهُمْ قَلِيلٌ، وَلَمْ يَشْهَدْهَا مِنْ قَيْسِ عِيلَانَ إِلَّا هُوَ لَا وَغَابَ عَنْهَا، فَلَمْ يَحْضُرْهَا مِنْ هَوَازْنٍ كَعْبٌ وَلَا كِلَابٌ، وَلَمْ يَشْهَدْهَا مِنْهُمْ أَحَدٌ لَهُ اسْمٌ، وَفِي بَنِي جُشَمٍ دُرَيْدُ بْنُ الصَّمَّةِ شَيْخٌ كَبِيرٌ لَيْسَ فِيهِ شَيْءٌ إِلَّا التَّيَمُّنُ بِرَأْيِهِ، وَمُعْرِفَتُهُ بِالْحَرْبِ، وَكَانَ شَيْخًا مُجَرِّيًا، وَفِي ثَقِيفٍ سَيِّدَانِ لَهُمَا، وَفِي الْأَحْلَافِ قَارِبُ بْنُ الْأَسْوَدِ بْنُ مَسْعُودِ بْنِ مُعَتَّبٍ، وَفِي بَنِي مَالِكٍ: دُو الْخِمَارِ سُبَيْعُ بْنُ الْحَارِثِ بْنِ مَالِكٍ وَأَخُوهُ أَحْمَرُ بْنُ الْحَارِثِ).

واته: کاتیک هۆزی هه وازن بیستیان که پیغه مبهری خوا ﷺ مهککه ی نازاد کردوه، که سایه تیه کیان هه بوو به ناوی (مالک بن عوف النصری)، هۆزی هه وازنی کوگردموه، هۆزی هه وازنیش له چهند تیرمیه ک پیک هاتبوو، یه کیک له وانه (ثقیف) بوو، (ثقیف) هه مووی گوپوونه وه بو لای (مالک بن عوف النصری) وه پاشان (نصرو جشم) نه وانیش هه موو گوپوونه وه،

وه (سعد بن بکر)، وه گوومه ته خه لکیک له (بنی هلال) که نه وان که م بوون، له (قیس عیلان) هه نه وانه به شار بوون.

بەلام لە هۆزی گەورە هەوازن هەر کام لە تیرە (کعب) و تیرە (کلاب) ئامادە ئەوە جەنگە نەبوون و نەهاتن، هەروەها هیچ کەسێک لەوان نەهات کە ناویکی هەبێ، (پەنگە کەسێکی ئاسایی چووبێ)، وە لە (بنی جشم) پیاویک هەبوو بەناوی (دُرَيْدُ بْنُ الصَّمَّةِ)، پیاویکی بە تەمەن بوو، توانای جەنگ کردنی نەبوو، بەلام پیاویکی شەڕزان بوو، زۆر خاوەن ئەزموون و شارەزا بوو لە شەڕدا، وە لە نیو تیرە (تَقِيفٌ) یشتا کە بەشیکە لە هەوازن، دوو گەورەمیان هەبوون وە لە (أَحْلَافٍ) یش (قَارِبُ بْنُ الْأَسودِ بْنِ مَسْعُودِ بْنِ مُعْتَبٍ)، وە لە (بنی مالک): (ذُو الْخِمَارِ سُبَيْعُ بْنُ الْحَارِثِ بْنِ مَالِك) وە بڕایە کە (أَحْمَرُ بْنُ الْحَارِثِ)، وە خەڵکە کە هەمووی لە سەر (مَالِكُ بْنُ عَوْفٍ النَّصْرِي) ی کۆبوونەوه، ئەو فەرماندە گشتی ئەو هیژە بوو، (کە لە شویینی دیکەدا هاتووە کە ئەوان هەموویان ژمارمیان دەوری (٤٠٠٠) کەس بوو).

٢ / (وَجَمَاعُ أَمْرِ النَّاسِ إِلَى مَالِكِ بْنِ عَوْفٍ النَّصْرِيِّ، فَلَمَّا أَجْمَعَ السَّيْرَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَطَّ مَعَ النَّاسِ أَمْوَالَهُمْ وَنِسَاءَهُمْ وَأَبْنَاءَهُمْ، فَلَمَّا نَزَلَ بِأَوْطَاسٍ اجْتَمَعَ إِلَيْهِ النَّاسُ وَفِيهِمْ دُرَيْدُ بْنُ الصَّمَّةِ فِي شِجَارٍ لَهُ، يُقَادُّ بِهِ، فَلَمَّا نَزَلَ قَالَ: يَا وَيَّادِ أَنْتُمْ؟ قَالُوا: بِأَوْطَاسٍ، قَالَ: نَعَمْ مَجَالُ الْخَيْلِ لَا حَرْنَ ضِرْسٍ، وَلَا سَهْلٍ دَهْسٍ، مَا لِي أَسْمَعُ رُغَاءَ الْبُعِيرِ، وَنُهَاقَ الْحَمِيرِ، وَبُكَاءَ الصَّغِيرِ، وَيَعَارَ الشَّاءِ؟ قَالُوا: سَاقَ مَالِكُ بْنُ عَوْفٍ مَعَ النَّاسِ أَمْوَالَهُمْ وَنِسَاءَهُمْ وَأَبْنَاءَهُمْ، قَالَ: أَيْنَ مَالِكُ؟ قِيلَ هَذَا مَالِكٌ وَدُعِيَ لَهُ، فَقَالَ: يَا مَالِكُ! إِنَّكَ قَدْ أَصْبَحْتَ رَئِيسَ قَوْمِكَ، وَإِنَّ هَذَا يَوْمٌ كَانَتْ لَهُ مَا بَعْدَهُ مِنَ الْأَيَّامِ، مَا لِي أَسْمَعُ رُغَاءَ الْبُعِيرِ، وَنُهَاقَ الْحَمِيرِ، وَبُكَاءَ الصَّغِيرِ، وَيَعَارَ الشَّاءِ؟ سَقَتْ مَعَ النَّاسِ أَمْوَالَهُمْ وَأَبْنَاءَهُمْ وَنِسَاءَهُمْ، قَالَ وَلِمَ ذَاكَ؟ قَالَ: أَرَدْتُ أَنْ أَجْعَلَ خَلْفَ كُلِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ أَهْلَهُ وَمَالَهُ لِيُقَاتِلَ عَنْهُمْ، قَالَ: فَانْقَضَ بِهِ، ثُمَّ قَالَ رَاعِي ضَأْنَ وَاللَّهِ، وَهَلْ يَرُدُّ الْمُنْهَزَمُ شَيْءً؟ إِنَّهَا إِنْ كَانَتْ لَكَ لَمْ يَنْفَعَكَ، إِلَّا رَجُلٌ بِسَيْفِهِ وَرُمْحِهِ، وَإِنْ كَانَتْ عَلَيْكَ، فَضَحَتْ فِي أَهْلِكَ وَمَالِكَ، ثُمَّ قَالَ: مَا فَعَلْتَ كَعْبٌ وَكِلَابٌ؟ قَالُوا: لَمْ يَشْهَدْهَا مِنْهُمْ أَحَدٌ، قَالَ: غَابَ الْحَدُّ وَالْجِدُّ، وَلَوْ كَانَ يَوْمَ عَلَاءٍ

وَرَفَعَةٍ، لَمْ تَغِبْ عَنْهُ كَعَبٌ، وَلَا كِلَابٌ وَلَوَدِدْتُ أَتَّكُمُ فَعَلْتُكُمْ مَا فَعَلْتُ كَعَبٌ وَكِلابٌ، فَمَنْ شَهِدَهَا مِنْكُمْ؟ قَالُوا: عَمْرُو بْنُ عَامِرٍ، وَعَوْفُ بْنُ عَامِرٍ، قَالَ ذَانِكَ الْجَذَعَانِ مِنْ عَامِرٍ لَا يَنْفَعَانِ، وَلَا يَضُرَّانِ، يَا مَالِكُ! إِنَّكَ لَمْ تَصْنَعْ بِتَقْدِيرِمْ هَوَازَنَ إِلَى نُحُورِ الْخَيْلِ شَيْئًا، أَرْفَعُهُمْ إِلَى مُتَمَنِّعٍ بِلَادِهِمْ وَعَلِيَا قَوْمِهِمْ، ثُمَّ اتَّقِ الصَّبَاءَ عَلَى مَثُونِ الْخَيْلِ، فَإِنْ كَانَتْ لَكَ، لِحَقِّ بِكَ مِنْ وَرَاءَكَ، وَإِنْ كَانَتْ عَلَيْكَ، أَلْفَاكَ ذَلِكَ قَدْ أَحْرَزْتَ أَهْلَكَ وَمَالَكَ، قَالَ: وَاللَّهِ لَا أَفْعَلُ ذَلِكَ، إِنَّكَ قَدْ كَبَرْتَ وَكَبِرَ عَقْلُكَ، وَاللَّهِ لَنُطِيعُكَ، يَا مَعْشَرَ هَوَازَنَ، أَوْ لَا تُكَيِّنَنَّ عَلَيَّ هَذَا السِّيفَ، حَتَّى يَخْرُجَ مِنْ ظَهْرِي، وَكَرِهَ أَنْ يَكُونَ لِدُرَيْدِ بْنِ الصِّمَّةِ فِيهَا ذِكْرٌ أَوْ رَأْيٌ! فَقَالُوا: أَطَعْنَاكَ).

کاتیک (مالک بن عوف النصري) خو و سوپایه گه ی برپاریاندا بهره و پیغه مبهری خوا ﷺ بچن (واته: برپاریاندا که هیرش بکهن) به خه لکه گه ی گوت: هه موو مال و سامانه گه تان بینن و ژن و مندالیشان بینن، وه له شوینیک دابه زین و بارگه و بنه یان خست، به ناوی (اوطاس) {که دیاره جهنگی (حنین) به ناوی جهنگی (اوطاس) یش ناوبراوه، که دوو شوینن له نیوان مهککه و طائف دان} خه لک گووونه وه، وه له نیو خه لکه گه دا (دُرید بن الصمّة) هه بوو، به سوار ی (شجار) یك، {شجار} شتیکه وهك که ژاوه، به لام سه ره گه ی کراوه یه، واته: سه ره گه ی نه به ستر اوه، وهك که ژاوه ی ئافرمتان، جلّه وی ولاغه که یان گرتبوو ده یانبرد، (دیاره توانای نه بووه به پیان بروات) کاتیک که دایان به زاندا، گوتی: ئیوه له کوین، ئیره کوینه؟ گوتیان: له (اوطاس) ین .

(دُرید) گوتی: ئیره شوینیک زور باشه بو رم بازینتی ئه سپ، ئه سپ باش دهره تی هه یه، بیتو بچی، نه شوینیک ته پو لکاوی و بهرزو نه به ردی تیژی لین، وه نه شوینیک نه رمو لّه ی واشه که پی ئه سپانی تی بچه قی، (واته: نه وایه که زبر بی، سمی ئه سپه گان ئازار بدات، وه نه وایه له بهر نه رمی، تی بچه قن).

گوتى: بەلام بۇچى گويم لە دىنگى خوشتره {كه به عەرەبى (رُغَاء) پى دەلّين، رىنگه به كوردى (بارە) يان به (بۆرە) بى}، وه بۇچى زەرەى كەر دەبىستم، وه گريانى مندال دەبىستم، وه بارەى بزن و مەر دەبىستم؟
گوتيان: (مَالِكُ بْنُ عَوْفٍ النَّصْرِيّ) لەگەل خەلكەكەدا كه هیناویەتى، لەگەل سوپایەكەدا، هەموو سەرۆكتو سامانیانى هیناوه، وه ژن و مندالەكانیشیان هیناوه.

گوتى: مالیک له کوپیه؟

گوتيان: ئەوه مالیکه، مالیکیان بۆ لای بانگ کرد، (واته: فەرماندهى سوپای هەوازن).

گوتى: ئەى مالیک! ئەوه تۆ ئیستا بووى به سەرۆكى گەلەكەى خۆت، وه ئەمرۆش رۆژیکه رۆژانى دیکەى بەدوا دادین، بەلام ئەوه بۇچى گويم لە بۆرەى خوشترو زەرەى كەر و گريانى مندال و بارەى بزن و مەرە؟

گوتى: لەگەل خەلكەكەدا مال و سامان و ژنەكان و مندالەكانیشم هیناوه.

(دُرَيْد) گوتى: بۇچى ؟

گوتى: ویستووومه له پشت هەر پیاویكەوه، مال و مندالەكەى و سامانەكەشى هەبى، بۆ ئەوهى كه بەرگریان لیكات.

(دُرَيْد) لى توورە بوو، سەرزنشتى کرد، گوتى: (رَاعِي ضَائِنٍ وَاللّٰهُ) به خوا تۆ مەر لەومرپىنى، (يانى: تۆ فەرماندهى جەنگ نى و لى نازانى، گوتى: ئایا كەسێك تیبشكى، هیچ شتێك دەگێرپیتەوه؟ ئەو مال و سامانە و ژن و مندالەى كه هیناوتە لەگەل سوپایەكەدا، ئەگەر سەرکەوتن بۆ تۆ بوو، ئەوه تۆ ئەو ژن و مندال و خوشترو مەر و بزنە، هیچ سوودیکت پى ناگەیهنن، ئەوهى سوود به تۆ دەگەیهنى، پیاویكە شمشیری پى بۆ و رمى پى بى، بەلام ئەگەر تیبشكى، ئەوه تۆ ئابرووت دەچى، مالهكەشت دەرواو، ژن و مندالەكانیشت دەروون، دواى گوتى: ئەدى كوا (كعب) و (كلاب) له كوین؟ {كه پێشتر باسمان کرد (كعب) و (كلاب) دوو تیره بوون له هەوازن هیچیان نەهاتبوون}.

گوتيان: هيچيان نه هاتوون، نه ویش گوتی: (عَابَ الْحَدِّ وَالْجِدِّ) تیژییه که و نه وهی شهر به چاکی دهکات، نه هاتوه، ئنجا گوتی: نه گهر نه مپۆ پۆزی بهرزی و پۆزی سهرکه وتن بووایه (کعب) و (کلاب) دههاتن، چونکه نه دوو تیرمه، دیاره زۆر ناودار بوون، وه شهرکه ر بوون و زیر بوون، وه ههزم دهگرد ئیوهش هه وهك (کعب) و (کلاب) تان بکردایه، نه هاتبان، گوتی: نه دی گئ هاتوه له ههوازن؟

گوتیان: (عَمَرُوْ بُنْ عَامِر) هاتومو، (عَوْفُ بُنْ عَامِر) یش هاتوه، دیاره نه وانیش دوو تیره بوون.

گوتی: نه وانه وهك بهرانی یهك سال وان، واته: وهك گاوپ وانو، نه بوونه بهران شهریان پی ناگری نه سوودیان ههیه، نه زهرمریان ههیه.

ئنجا پی گوت: نهی مالیک! نه دی نه وه چیه! تو به وهی که سوپای ههوازن دینه پيش مسوئلمانان شتیکی چاگت نه گردوه، ده بووایه نه سوپایهت بردبایه شوینیک که عاصیه، لهوی بی، یانی: سوپایه زۆره کهت لهوی دانابا، بهلام با نه سپ سواره گانتان خویان به هه لگه پراوه گان دابدن، مه بهستی پی سوپای مسوئلمانانه، (الصَّبَاء) کووی (صابیء) ه، یانی: هه لگه پراوه، نه وان مسوئلمانه گانیان به هه لگه پراوه ده زانی، واته: له دینی بابو باپیرانیان هه لگه پراوه وه، ئنجا نه گهر سهرکه وتی، نه وه دواپی نه وان هشن که له شوینه بهرزه گان دانراون، هه موویان پیته ده گهنه وه، بهلام نه گهر تیشکای، نه وه نه وانیش دواپی پیته ده گهنه وه، وه مالو سامانو که سوکاره کهی خوشت پاراستوه.

مالیک گوتی: به خوا و ناگه، تو پیر بووی و عه قلیشت له گه لت پیر بووه، ئنجا (مالیک) گوتی: نهی هۆزی ههوازن! یان دمی به قسه م بکه، یانی: وهك من تاکیکی جهنگو نه خشه کهم دناوه، ئاوا بکه، یان نه وه تا خو م ددهمه سه ر نه م شمشیره، نوو که کهی له سه ر سینگم داده نیم تا کو له پشتم درچیو، خو م ده کوژم، وه پی ناخوش بوو که (دُرَيْدُ بْنُ الصَّمَّةِ) هیج ناوو دهنگو پراو بۆچوونیکی هه بی، نه وانیش گوتیان: به قسه ت ده کهین.

دهلیم : سوپاس بو خوا زهره ریشیان کرد، ئنجا له راستیدا نهو کابرایه تهگیرکه ریکی زور چاکیان بووه، بهلام وهک گوتراوه: (لا رَأْيَ لِمَنْ لَا يُطَاع) بویهش به وردیی قسه گانیم هیئان، تاكو بزانی ئهوانه، پیاوی دنیا دیدو شهر زانو به نهزمونیان ههبوون، بهلام خه لکی ههله شه (متهور)یشیان ههبووه، وهک فه رمانده کهیان (مَالِكُ بْنُ عَوْفٍ النَّصْرِيّ)، که دوایش مسولمان بووه، بهلام گرنگ نهومیه که شهره کهی دۆراندوه، وه به فازانجی مسولمانانیش تهواو بوو، وه له بهدبهختی ههوازن بووه، که به دواى ههله شهیی مالیک کهوتوونو، بهدواى تهگیرو راو نهخشه عاقلانه کهی (دُرَيْدُ بْنُ الصَّمَّةِ) نهکهوتوون، ههرواشه، خوا نهگهر ویستی گو مه لیک تیکشکیئی، به دواى خه لکی ههله شهو کهم نهزمونیان دهکهون، کهسانی کرچو کال، که دواى بهسهر کهندیکیاندا دهدا، وه ناکهونه دواى خه لکی خاوهن نهزموونو دنیا دیده.

۳ / (وَلَمَّا سَمِعَ بِهِمْ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ بَعَثَ إِلَيْهِمْ عَبْدَ اللَّهِ ابْنَ أَبِي حَدَرَةَ الْأَسْلَمِيَّ، وَأَمَرَهُ أَنْ يَدْخُلَ فِي النَّاسِ، فَيَقِيمَ فِيهِمْ حَتَّى يَعْلَمَ عِلْمَهُمْ، ثُمَّ يَأْتِيَهُ بِخَبَرِهِمْ، فَاَنْطَلَقَ ابْنُ أَبِي حَدَرَةَ فَدْخَلَ فِيهِمْ، فَأَقَامَ فِيهِمْ حَتَّى سَمِعَ وَعَلِمَ مَا قَدْ أَجْمَعُوا لَهُ مِنْ حَرْبِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَسَمِعَ مِنْ مَالِكٍ وَأَمْرَ هَوَازِنَ مَا هُمْ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَقْبَلَ حَتَّى أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَأَخْبَرَهُ الْخَبَرَ، فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، فَأَخْبَرَهُ الْخَبَرَ، فَقَالَ عُمَرُ: كَذَبَ ابْنُ أَبِي حَدَرَةَ، فَقَالَ ابْنُ أَبِي حَدَرَةَ: إِنْ كَذَّبْتَنِي فَرَبِّمَا كَذَّبْتَ بِالنَّحْقِ يَا عُمَرُ، فَقَدْ كَذَّبْتَ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي، فَقَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَلَا تَسْمَعُ مَا يَقُولُهُ ابْنُ أَبِي حَدَرَةَ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: قَدْ كُنْتُ ضَالًّا فَهَذَاكَ اللَّهُ يَا عُمَرُ).

واته: کاتیک پیغه مبهری خوا ﷺ بیستی که نهوانه هاتوون (عبد الله ابن أبي حذرہ الأسلمی) نارد وهک جاسووس و ههوالگر، وه فه رمانی پیکرد که بجیته نیو خه لک، وه ماومیه که له نیویان دا بمینیته وه تاكو بزانی به تهمای چین؟ وه چی دهکهن؟ وه نهخشه جهنگیان چونه؟ { پیغه مبهر ﷺ کارى ههوالگریی زور گرنگی پیداوه }.

تَنجَا: (عَبْدُ اللَّهِ ابْنُ أَبِي حَذَرْدٍ الْأَسْلَمِيُّ) یەش پڕۆشت چوووە نیویان، وە لە نیویاندا مایەو، (دیاری نەیانناسیوە) تاگو بیستی، و، زانی کە دمیانهوێ چی بکەن؟ وە چۆن جەنگ لە دژی پیغەمبەر ﷺ و مسوڵماناندا بکەن؟ وە گوێی لە قسە (مَالِكُ بْنُ عَوْفٍ النَّصْرِيُّ) یەش گرت، (واتە: فەرماندەگەیان).

تَنجَا دواى ئەوێ زانی: کە هۆزی هەوازن بە تەمای چین و نەخشەیان چۆنە؟ هاتەو، بۆ لای پیغەمبەر ﷺ، وە هەوالەگەى پێدا، پیغەمبەری خواش عومەری کورێ خەتتابی بانگ کردو هەوالەگەى پێ راگەیاندا، کە (عَبْدُ اللَّهِ ابْنُ أَبِي حَذَرْدٍ الْأَسْلَمِيُّ) ئەو هەوالەى هیناوێتەو.

عومەری کورێ خەتتاب خوا لێی رازی بێ، گوێ: (كَذَبَ ابْنُ أَبِي حَذَرْدٍ) کورێ (أَبِي حَذَرْدٍ) راست ناکات.

(ابْنُ أَبِي حَذَرْدٍ) یەش گوێ: ئەگەر من بە درۆزن دابنێ، تۆ هەقت بە درۆ داناو، وە ئەگەر منیش بە درۆزن دابنێ، لە پێش مندا هی لە من چاکترت بە درۆ داناو، {واتە: ئەگەر بپروا بە من ناکەى لە پێش مندا بپروا بە هی لە من چاکتر نەکردو، کە مەبەستی پێی پیغەمبەر ﷺ بوو}.

عومەریش گوێ: ئەو پیغەمبەری خوا! گوێت لێ نیه (ابْنُ أَبِي حَذَرْدٍ) چی دەلێ؟

پیغەمبەریش ﷺ فەرمووی: (قَدْ كُنْتَ ضَالًّا فَهَذَاكَ اللَّهُ يَا عُمَرُ)، ئەو عومەر! کاتی خۆی تۆ گومرا بووی، خوا هیدایەتی دای.

هەلبەتە (ابْنُ أَبِي حَذَرْدٍ) هەوالەگەشى راست بوو، بەلام عومەر (خواى لێ رازی بێ) وایزانیو درۆ دەکا، گوتووێت: راست ناکەى، ئیدی ئەوانەش بەشەر بوون، بەلام گرنگ ئەوێ پیغەمبەر ﷺ لەگەڵ هەقدا بوو، با ئەو هەقە بە سادەترین کەس بووبێ، وە لەگەڵ ناهەق دا نەبوو، تَنجَا ئەو ناهەقییه، هەر کەسێک هەلیگرتبێ.

۴ / (فَلَمَّا أَجْمَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ السَّيْرَ إِلَى هَوَازِنَ لِيَلْقَاهُمْ، ذَكَرَ لَهُ أَنَّ عِنْدَ صَفْوَانَ بْنِ أُمَيَّةٍ أَدْرَاعًا لَهُ وَسِلَاحًا، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ وَهُوَ يَوْمَئِذٍ مُشْرِكٌ، فَقَالَ: يَا أَبَا أُمَيَّةٍ أَعَرْنَا سِلَاحَكَ هَذَا، نَلْقَى فِيهِ عَدُوَّنَا غَدًا، فَقَالَ: صَفْوَانُ أَغْضَبًا يَا مُحَمَّدٌ؟ قَالَ: بَلْ عَارِيَةٌ وَمَضْمُونَةٌ حَتَّى تُؤَدِّيَهَا إِلَيْكَ، قَالَ: لَيْسَ بِهِذَا بَأْسٌ، فَأَعْطَاهُ مِئَةَ دِرْعٍ بِمَا يَكْفِيهَا مِنَ السَّلَاحِ، فَرَعِمُوا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ سَأَلَهُ أَنْ يَكْفِيَهُمْ حَمَلَهَا، فَفَعَلَ).

واته: کاتیک پیغه مبهری خوا ﷺ برپاری داو هیزی کوکرده وه که بهر وه ههوازن بر و، بوئوه وی بهرنگاریان بیته وه، بو ی باسکرا که (صفوان بن اُمیة)، چهند زریه کی له لان، وه چه کیشی له لایه، (زری ی ئه وه کاته له بهرگرا وه، بو ئه وه ی شیرو تیر کار له ئینسان نه کات، ئالقه ئالقه بو وه)، که ئه وه کاته (صفوان بن اُمیة)، ههر له سهر شیرک بو، (هاوبهش بو خوا دانهر و، کافر بو) وه پیغه مبهر ﷺ فهرمووی: (یا ابا اُمیة اعرنا سلاحک هذا نلق فیهِ عَدُوْنَا غَدًا).

ئهی ئه بو ئومه ییه! ئه وه چه که متمان پی بد، تا کو به یانی پی بهرنگاری دوژ متمان ببینه وه!

صهفوان گوتی: ئهی موحه ممه ده! ئایا لیم داگیر ده کی، لیم زهوت ده کی؟!

پیغه مبهر ﷺ فهرمووی: (بَلْ عَارِيَةٌ وَمَضْمُونَةٌ حَتَّى تُؤَدِّيَهَا إِلَيْكَ).

واته: نه خیر، به لکو به سپارده له لاما ن ده بی، تا کو دوا ی ویت دهمینه وه.

(صهفوان) گوتی: مادام وابی قهیدی نا کات، ئیدی سه د زری ی ویدان، له گه ل ئه وه چه کهش که له گه ئی دابو وه، چی دیکهشی پیویست بو وه، وه دوا ی پیغه مبهر ﷺ داوا ی لیکرد که یارمه تییا ن بدات بو هه لگرتنی، ئه ویش بو ی هیئا ن و ویدان.

۵ / (ثُمَّ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَعَهُ أَتْصَانٌ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ مَعَ عَشْرَةِ آلَافٍ مِنْ أَصْحَابِهِ الَّذِينَ خَرَجُوا مَعَهُ، فَفَتَحَ اللَّهُ بِهِمْ مَكَّةَ، فَكَانُوا اثْنَيْ عَشَرَ أَلْفًا، وَاسْتَعْمَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَتَابَ بْنَ أُسَيْدٍ بْنَ أَبِي الْعَيْصِ بْنِ أُمَيَّةَ بْنَ عَبْدِ شَمْسٍ

عَلَى مَكَّةَ، أَمِيرًا عَلَى مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ مِنَ النَّاسِ، ثُمَّ مَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى وَجْهِهِ يُرِيدُ لِقَاءَ هَوَازِنَ).

واته: دواپی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌رچوو به‌رمو دوژمن، که دوازده هزار (۱۲۰۰۰) کهس بوون، ده هزار (۱۰۰۰۰) کهس له هاوه‌لانی به‌رپزی که له مه‌دینه‌وه له‌گه‌لی هاتبوون، وه خوا ﷺ مه‌ککه‌ی پی نازاد کردبوون، دوو هزار (۲۰۰۰) که‌سیش له خه‌لکی مه‌ککه، له خه‌لکی تازه مسو‌لمان، که ره‌گه‌لیان که‌وتبوون، ئه‌وه دوازده هزار (۱۲۰۰۰) کهس، {دیاره ئه‌وه دوو هزار (۲۰۰۰) که‌سه - وه‌ک پیشت‌ریش با‌سمان کرد - نه‌فه‌ریان تیدا هه‌بووه، هه‌ر کافری پروت بووه، موشریک بووه، وه قین له‌دل بووه، یان به‌ نیفاق مسو‌لمان بووه، به‌لام گ‌رنگ ئه‌وه‌یه ره‌گه‌لیان که‌وتوون به‌ ته‌ماعی غه‌نیمه‌ت و ده‌ستکه‌وت}، وه پیغه‌مبه‌ر ﷺ (عَتَابُ بْنُ أَسِيدِ بْنِ أَبِي الْعَيْصِ بْنِ أُمَيَّةَ بْنِ عَبْدِ شَمْسٍ) ی له‌سه‌ر مه‌ککه‌ کرده فه‌رمانده‌و کاربه‌دمست، له شوینی خو‌ی، له‌سه‌ر ئه‌وه خه‌لکه‌ی که له نیو مه‌ککه‌دا ماون، دواپی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌رمو هه‌وازن رو‌یشت بو ئه‌وه‌ی له‌وی پییان بگات.

۶ / ﴿ إِنَّ الْحَارِثَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَى حُنَيْنٍ وَنَحْنُ حَادِثُوا عَنْهُمْ بِالْجَاهِلِيَّةِ، قَالَ: فَسَرْنَا مَعَهُ إِلَى حُنَيْنٍ، قَالَ: وَكَانَتْ كُفَّارٌ قُرَيْشٍ وَمَنْ سِوَاهُمْ مِنَ الْعَرَبِ لَهُمْ شَجَرَةٌ عَظِيمَةٌ خَضْرَاءُ، يُقَالُ لَهَا: دَاتُ أَنْوَاطٍ، يَأْتُونَهَا كُلَّ سَنَةٍ فَيُعَلِّقُونَ أَسْلِحَتَهُمْ عَلَيْهَا، وَيَذْبَحُونَ عِنْدَهَا، وَيَعْكُفُونَ عَلَيْهَا يَوْمًا، قَالَ: فَرَأَيْنَا وَنَحْنُ نَسِيرُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ سِدْرَةَ خَضْرَاءَ عَظِيمَةً، قَالَ: فَتَنَادَيْنَا مِنْ جَنَابَاتِ الطَّرِيقِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! اجْعَلْ لَنَا دَاتَ أَنْوَاطٍ كَمَا لَهُمْ دَاتُ أَنْوَاطٍ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ((اللَّهُ أَكْبَرُ قُلْتُمْ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، كَمَا قَالَ قَوْمُ مُوسَى لِمُوسَى: (اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ) إِنَّهَا السَّنُّ، لَتَرْكَبُنَّ سَنَنَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ)) ۞.

واته: (حارث) ی کوری مالیک خوا لی‌ی رازی بی، ده‌لی: له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا‌دا ﷺ چووین به‌رمو حونه‌ین، وه ئی‌مه له سه‌رده‌می نه‌فامیه‌وه نیزیک

بووين، (دياره ئەو لە تازە مسوئمانەكان بوو) رۆشتىن تاكو گەشتىنە حونەين، لەوئى كافرەكانى قورمىش، وە كافرەكانى دىكەى غەيرى قورمىش لە عەرەب، درمختىكى سەوزى گەورەيان ھەبوو، پىي دەگوترا: (ذَاتُ أَنْوَاطٍ).

{(أَنْوَاطٍ)، كە لە (نَوَاطٍ)^(۱) ھەتتە، چونكە شتى پى ھەئواسراو، وەك درمختى مەزارگەو پىروچاگى لای خوئمان، كە خەلكىكى نەزان پەرپۆومەپۆى پى ھەئدەواسن؟، ھەموو سالىك دەچوون لەوئى چەكەكانى خوئانيان پى ھەئدەواسى، وە ئازەئيان لەلا سەردەپى، وە رۆژىك لەژىر ئەو درمختەدا دەمانەو، بە شتىكى موبارەك و پىرۆزيان دادەنا.

ئىنا كاتىك ئىمە لە خزمەتى پىغەمبەر ﷺ دا دەرپۆشتىن، ئەو درمختە مەزنە سەوزەمان بىنى، لەملاولای رىگاگەو، بانگمان كرد: ئەى پىغەمبەرى خوا! ﷺ (اجْعَلْ لَنَا ذَاتَ أَنْوَاطٍ كَمَا لَهُمْ ذَاتُ أَنْوَاطٍ)، درمختىكىش بۆ ئىمە دابنى، كە ئىمەش ئاوا چەك و شتى خوئمانى پى ھەئواسىن، وەك چۆن ئەو كافرانە درمختىكى شتى پى ھەئواسىنيان ھەيە!

پىغەمبەرى خواش ﷺ ھەرمووى: ﴿اللَّهُ أَكْبَرُ، قُلْتُمْ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ كَمَا قَالَ قَوْمُ مُوسَى لِمُوسَى: (اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ، قَالَ: إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ) إِنَّهَا السَّنُّ لَتَرْكَبُنَّ سُنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ﴾ .

پىغەمبەرى خوا ﷺ ھەرمووى: خوا گەورەترە، يان (اللَّهُ أَكْبَرُ)! (دياره بۆ نىشانەى سەرسورمان بوو)، سوئند بەو كەسەى كە گيانى موخەممەدى بەدەستە، وەك گەلى مووسا بە مووسايان گوت: ئىومش ھەمان شتتان بە من گوت، گەلى مووساش بە لای گوئمەئىك دا رۆشتن، بتيان دەپەرست، گوتيان: ئەى مووسا! تۆش پەرستراوئىكمان بۆ دابنى با بىپەرستىن، وەك چۆن ئەوانە بت دەپەرستن، ئەوئىش ھەرمووى: بىگومان ئىوہ گوئمەئىك نەفامى دەكەن، ئىومش ھەر لەسەر رپى ئەوان دەرپۆن، بەدواى رپى و شوئىنى پيش خوئتان دەكەون، {ئەگەر پابەند نەبن بە قورئان و سوننەتەو، ھەر كاتىك مسوئمانان لە

(۱) ناط ينوط نوطاً: علق يُعلقُ تعليقاً، و أناط يُنيطُ

قورئان و سوننەت لایاندا، دەکەوێت سەر پێچکەو کوێرە پێهەکانی خەڵکی پێش خۆیان و، تووشی شیرک و داهێنان و لادان دەبن، ئە دیندارییاندا.

٧ / (عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جَابِرٍ، عَنْ أَبِيهِ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: لَمَّا اسْتَقْبَلْنَا وَادِيَ حُنَيْنٍ، انْحَدَرْنَا فِي وَادٍ مِنْ أَوْدِيَةِ تِهَامَةَ أَجُوفَ حَطُوطٍ، إِنَّمَا تَنْحَدِرُ فِيهِ انْحِدَارًا، قَالَ: وَفِي عَمَايَةِ الصَّبْحِ، وَكَانَ الْقَوْمُ، قَدْ سَبَقُونَا إِلَى الْوَادِي، فَكَمَنُوا لَنَا فِي شِعَابِهِ وَأَحْنَابِهِ وَمَضَائِقِهِ، وَقَدْ أَجْمَعُوا وَتَهَيَّئُوا وَأَعْلَوْا، فَوَاللَّهِ مَا رَاعَنَا وَنَحْنُ مُنْحَطُونَ، إِلَّا الْكَتَائِبُ قَدْ شَلَّوْا عَلَيْنَا شِدَّةَ رَجُلٍ وَاحِدٍ، وَانْشَمَرَ النَّاسُ رَاجِعِينَ، لَا يَلْوِي أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ، وَانْحَاَزَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ الْيَمِينِ، ثُمَّ قَالَ: {أَيْنَ أَيُّهَا النَّاسُ؟ هَلُمُّوا إِلَيَّ، أَنَا رَسُولُ اللَّهِ، أَنَا مُحَمَّدٌ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ}، قَالَ: فَلَا شَيْءَ وَحَمَلَتِ الْإِبِلُ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ، فَأَنْطَلَقَ النَّاسُ، إِلَّا أَنَّهُ قَدْ بَقِيَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نَفَرٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَأَهْلِ بَيْتِهِ، وَفِيمَنْ ثَبَّتَ مَعَهُ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ، وَمِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ وَالْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَأَبُو سُفْيَانَ بْنُ الْحَارِثِ، وَأَبْنُهُ وَالْفَضْلُ بْنُ الْعَبَّاسِ وَرَبِيعَةُ بْنُ الْحَارِثِ، وَأَسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، وَأَيُّمُنُ بْنُ عُبَيْدٍ، قُتِلَ يَوْمَئِذٍ).

واتە: ئە جابیری کوری عەبدوڵلاوێ خەوای ئە خۆیی و بابی پازێ بێ، گێردراوێتەو، دیارە ئەویش بەشداری ئەو جەنگە بوو، دەئێ: کاتێک ئێمە پووبەرەووی دەوری شیوی حونەین بووینەوێ شوپربووینەو، ئەو دۆلانیوێ کە نزم، وە فراوان، وە لیژن، دەئێ: ئاوا هەلپژاین بەرمەو خوار، وە ئە کاتیکدا کە ئە تاریکیی بەیانیدا بوو، دۆژمن پێش ئێمە گەوتبوو بۆ ئەو شیو، وە لیمان چوو بوونە بۆسەو، ئە قەد پالەکانی، ئە لا تەنیشەکانی و تەنگەبەرەکانی دا، وە خۆیان ئامادە کردبوو، چاوەڕێی ئێمە بوون، دەئێ: هەر ئەوێندەمان زانی ئە هەموو لایانەوێ وەک هێرشێ یەک پیاو، هێرشیان کردینە سەر، (بە تیرو بە شیر)، دەئێ: خەڵکیش یەکسەر پشتییان تێکردن و کەس ئاوری ئە کەس نەدەداوێو، وە پێغەمبەر ﷺ لای راستی گرت، دواوی فەرمووی:

(أَيْنَ أَيُّهَا النَّاسُ؟ هَلُمُّوا إِلَيَّ، أَنَا رَسُولُ اللَّهِ، أَنَا مُحَمَّدٌ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ)

خەڵکی ئەوێ بۆ کوێ دەچن؟ وەرن بۆ لای من، من پێغەمبەری خوا، من موخەممەدی کوپی عەبدوللەم.

دەئێ: بەلام هیچ کەس گوێی لێنەبوو، یاخود نەگەرانیوە، وە حوشرەکان خۆیان پێکدادا، وە خەڵک رویشتن، هەتا پێغەمبەری خوا ﷺ تەنیا لەگەڵ چەند کەسیکی کەم لە گۆچەرانی و لە پشتیوانان و لە بنەمالەگەیدا، مایەو، کە لە نیویاندا لە گۆچەرانی: ئەبوبەکر و عومەر، وە لە خزمەکانی عەلی کوپی ئەبی طالیب و عەباسی کوپی (عبدال مطلب) ی مامی هەبوون، وە ئەبو سوفیانی کوپی حارث و کوپرەگەیی هەبوون، { دیارە حارثیش مامی پێغەمبەر بوو، ئەبو سوفیانییش ئامۆزای بوو }، وە فەزلی کوپی عەباس هەبوو، وە پەبیعی کوپی حارث هەبوو، وە ئوسامەیی کوپی زەید هەبوو، وە ئەیمەنی کوپی عوبەید هەبوو، کە هەر لەو پۆژەدا کوژرا (شەهید بوو).

۸ / (فَلَمَّا أَتَاهُمْ النَّاسُ وَرَأَى مَنْ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ جُفَاةِ أَهْلِ مَكَّةَ، الْهَزِيمَةَ تَكَلَّمَ رِجَالٌ مِنْهُمْ يَمَّا فِي أَنْفُسِهِمْ مِنَ الضَّغْنِ، فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ بْنُ حَرْبٍ: لَا تَنْتَهِي هَزِيمَتُهُمْ دُونَ الْبَحْرِ، وَإِنَّ الْأَزْلَامَ لَمَعَهُ فِي كِنَانَتِهِ، وَصَرَخَ جَبَلَةُ بْنُ الْحَنْبَلِ، قَالَ: ابْنُ هِشَامٍ: كَلِمَةً بَنُ الْحَنْبَلِ، وَهُوَ مَعَ أَخِيهِ صَفْوَانَ بْنِ أُمَيَّةَ، مُشْرِكٌ، فِي الْمُدَّةِ الَّتِي جَعَلَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَلَا بَطَلَ السَّحَرُ الْيَوْمَ، فَقَالَ لَهُ: صَفْوَانُ اسْكُتْ فَضَّ اللَّهُ فَائِكَ، فَوَاللَّهِ لَأَنْ يَرِيَنِي رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يَرِيَنِي رَجُلٌ مِنْ هَوَازِنَ).

واتە: دوا ئەوێ کە خەڵکەگە تیشکان، رایان کرد، وە ئەوانەیی کە لە خزمەت پێغەمبەرەدا ﷺ بوون، لە گرچ و گالەکانی مەککە، ئەوانەیی کە تازە مسوڵمان بوو بوون، { بەلکو کەسانیکیان تێدا هەبوون، هەر دەغەل و دل نەخویش بوون }، پیاوانیکیان ئەو پۆ و بوغزەیی کە لە دەروونیاندا هەبوو، ئەو پۆژە دەریانبری، ئەبو سوفیانی کوپی حەرب، (واتە: بابی موعاویە) گوتی: (لَا تَنْتَهِي هَزِيمَتُهُمْ دُونَ الْبَحْرِ)، هەتا نەگەنە دەریای سوور شکانەکیان ناگەریتەو، (وَإِنَّ الْأَزْلَامَ لَمَعَهُ فِي كِنَانَتِهِ)، زەلەمەکانیشی پێبوون،

{(الْأَزْلَامَ)، کۆی (زلم)ه، که کاتی خۆی شتیان پی دابهش کردوه، شیوهی قومارو یانسیبی هه بووه}.

وه (جَبَلَةُ بْنُ الْحَبَل) که (ابْنُ هِشَام) گوتوویهتی: (كَلَدَةُ بْنُ الْحَبَل) که له گهه (صَفْوَانَ بْنِ أُمَيَّة) ی برای دابوو، وه هه ردووکیان موشریک بوون، لهو ماومیهدا که پیغه مبهری خوا ﷺ وهك مؤلته بۆی دانابوون، گوتی: (أَلَا بَطَلُ السَّحْرِ الْيَوْمَ) ئەمڕۆ جادوو هه ئوه شایه وه.

سهفوانیش گوتی: (أُسْكُتْ فَضَّ اللَّهُ فَأَكْ، فَوَاللَّهِ لَأَنْ يَرِيَنِي رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يَرِيَنِي رَجُلٌ مِنْ هَوَازِنَ).

واته: بیدمگ به! خوا زارت بقلیشینی، یان خوا ددانانت نه هیلی قسهیان پی بکهی، سویند به خوا، ئەگهر پیاویك له قوردهش سه رپه رشتیم بکات پیم باشتره له وهی که پیاویك له ههوازن سه رپه رشتیم بکات. {واته: هه رچۆن بی موحه ممه د که قورمیشیه، ئەوم پی باشتره، نه که یه کیك له هۆزی ههوازن به سه رمانه وه ببیته فه رماندهو حوگمپان، ئەویان دیاره به پالنه رو به هاندهری دهمارگیری تیره می و هۆزگه رایه تی قسه که ی کردوه}.

۹ / دیاره له جهنگی (حونهین) دا هه ولێك درا، بۆ گوشتنی پیغه مبهری خوا ﷺ ئەویش له لایهن: (شَيْبَةُ بْنُ عَثْمَانَ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، أَخُو بَنِي عَبْدِ الدَّارِ)، وهك بۆخۆی ده گپریته وه، ده لی: (قُلْتُ: الْيَوْمَ أُدْرِكُ ثَارِي (مِنْ مُحَمَّدٍ)، - وَكَانَ أَبُوهُ قُتِلَ يَوْمَ أُحُدٍ -، الْيَوْمَ أَقْتُلُ مُحَمَّدًا، قَالَ: فَادْرَتُ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ لِأَقْتُلَهُ، فَاقْبَلْ شَيْءٌ حَتَّى تَغْشَى فُؤَادِي، فَلَمْ أَطِقْ ذَاكَ وَعَلِمْتُ أَنَّهُ مَمْنُوعٌ مِنِّي).

واته: گوتم: ئەمڕۆ من تۆله ی خۆم له موحه ممه د ده که ممه وه، (چونکه بابی له جهنگی ئو خوددا کوژرا بوو)، ئەمڕۆ موحه ممه د ده کوژم، ده لی: و مر سوورام که زه بر له پیغه مبهری خوا ﷺ بدهم و بیکوژم، شتیك به ره و رووم هات، هه تا به سه ر دلم داهات و دایپۆشیم، ئیدی ئەو کارم بۆ نه کرا و گه رپامه وه و زانیم که پیغه مبه ر ﷺ له من قه دهغه یه، (واته: ناتوانم زه فهری پی به رم).

۱۰ / (عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، قَالَ: إِنِّي لَمَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَخَذَ بِحَكْمَةٍ، بَعْلَتِهِ الْبَيْضَاءُ قَدْ شَجَرَتْهَا بِهَا، قَالَ: وَكُنْتُ امْرَأً جَسِيمًا شَدِيدَ الصَّوْتِ، قَالَ: وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: حِينَ رَأَى مَا رَأَى مِنَ النَّاسِ، أَيْنَ أَيُّهَا النَّاسُ؟ فَلَمْ أَرَ النَّاسَ يَكُونُونَ عَلَى شَيْءٍ، فَقَالَ: يَا عَبَّاسُ! أَصْرُخُ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ! يَا مَعْشَرَ أَصْحَابِ السَّمُرَةِ! قَالَ فَأَجَابُوا: لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ، قَالَ فَيَذْهَبُ الرَّجُلُ لِيُثْنِيَ بَعِيرَهُ، فَلَا يَقْدِرُ عَلَى ذَلِكَ، فَيَأْخُذُ دِرْعَهُ فَيَقْنِذُهَا فِي عُنُقِهِ، وَيَأْخُذُ سَيْفَهُ وَتُرْسَهُ وَيَفْتَحُهُمْ عَنْ بَعِيرِهِ وَيُخَلِّي سَبِيلَهُ، فَيُؤَمُّ الصَّوْتِ، حَتَّى يَنْتَهِيَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَتَّى إِذَا اجْتَمَعَ إِلَيْهِ مِنْهُمْ مِئَةٌ، اسْتَقْبَلُوا النَّاسَ، فَأَقْتَتَلُوا، وَكَانَتْ الدَّعْوَى أَوَّلَ مَا كَانَتْ: يَا لِلْأَنْصَارِ، ثُمَّ خَلَصَتْ أَخِيرًا: يَا لِلْخَزَرَجِ، وَكَانُوا صَبْرًا عِنْدَ الْحَرْبِ، فَأَشْرَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي رُكَائِهِ، فَنَظَرَ إِلَى مُجْتَلَدِ الْقَوْمِ وَهُمْ يَجْتَلِدُونَ، فَقَالَ: الْآنَ حَمِيَ الْوُطَيْسُ).

واته: عه‌بباسی گوری عه‌بدولموتته‌لیب ده‌ئی: من له‌گه‌ل پی‌غه‌مبه‌ری خوا
ﷺ بووم، جله‌وی هی‌ستره‌ سپیه‌که‌یم گرتبوو، وه‌ له‌ شه‌ویلاگه‌یم قایم
گردبوو، وه‌ پیاویکی به‌خو‌وه‌ بووم، دهنگیکی به‌هی‌زیشیم هه‌بوو، پی‌غه‌مبه‌ری
خو‌اش ﷺ کاتیک ئه‌وه‌ی له‌ خه‌لک بینی، فه‌رمووی: خه‌لکینه‌ بو‌ کو‌ی؟

ته‌ماشام کرد: خه‌لکه‌که‌ گو‌ییان له‌ دهنگه‌که‌ نیه‌و، ئاو‌ر نادمنه‌وه‌، بو‌یه‌ پی‌ی
فه‌رمووم: ﴿یا عبّاسُ اصْرُخْ یا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ! یا مَعْشَرَ أَصْحَابِ السَّمُرَةِ!﴾.

ئه‌ی عه‌بباس! هاوار بکه‌ به‌ دهنگی به‌رز، بل‌ئ: ئه‌ی کو‌مه‌ئی پشتیوانان!
ئه‌ی کو‌مه‌ئی خاومانی درمخته‌که‌! {ئه‌وانه‌ی که‌ له‌زیر ئه‌و درمخته‌دا
به‌یعه‌تیان به‌ پی‌غه‌مبه‌ردا ﷺ که‌ ناوی لی‌نرا (شجرة‌ الرضوان) }.

ده‌ئی: ئه‌وجار که‌ گو‌ییان له‌ دهنگی من بوو، وه‌لامیان دایه‌وه‌، گو‌تیان: (لَبَّيْكَ
لَبَّيْكَ) له‌ خزمه‌تداین، له‌ خزمه‌تداین، وه‌ هاتن، کابرا ئه‌گهر بو‌ی کرابایه‌،
ملی حوشرمه‌که‌ی وهردمسووراند، ئه‌گهر پی‌ی نه‌کرا، زرییه‌که‌ی لی‌ ده‌یی‌نایه‌
خوار، له‌ ملی خو‌ی قایم ده‌کرد، وه‌ شمشیر و قه‌لغانه‌که‌ی به‌ده‌سته‌وه‌ ده‌گرت و
له‌ حوشرمه‌که‌ی ده‌هاته‌ خوار، وه‌ حوشرمه‌که‌ی به‌رده‌دا، بو‌ئه‌وه‌ی بگه‌رپ‌ته‌وه‌ بو‌

لای دەنگی پێغەمبەر ﷺ، بەرەو دەنگە گە دەهات، هەتا دەهاتە لای پێغەمبەر ﷺ، هەتا نیزیکی سەد گەسیک ئە دەوری کۆبوونەوه، ئەو جار ئەو سەد گەسە بوون بە بناغە و پروویان ئە دوژمن کرد، ئە سەرمتاوه تەنیا دەگوترا (یا لَأَنْصَارِ) ! هاوار ئەی پشتیوانەکان! دوایی بەتایبەت دەگوترا: هاوار خەزرجییەکان! وەرن، چونکە بە زۆریی خەزرجییەکان بوون، وە زۆر خۆراگر بوون ئە جەنگدا، ئنجا دەئێ: پێغەمبەر ﷺ ئەو کاتەدا بە سواری هێستەرەکی، تەماشای جەنگ و لێکدانەکی کردو فەرمووی: (الآن حَمِيَ الْوُطَيْسُ) ئیستا تەندور گەرم بوو، شەرپ گەرم بوو.

۱۱ / (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِيهِ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: وَرَجُلٌ مِنْ هَوَازِنَ عَلَى جَمَلٍ لَهُ أَحْمَرٌ بَيْدُهُ رَايَةَ سُودَاءَ، فِي رَأْسِ رُمْحٍ لَهُ طَوِيلٍ، أَمَامَ هَوَازِنَ، وَهُوَ زَيْنٌ خَلْفَهُ. إِذَا أَدْرَكَ طَعَنَ بِرُمْحِهِ، وَإِذَا فَاتَهُ النَّاسُ رَفَعَ رُمْحَهُ لَمَنْ وَرَاءَ فَاتَّبَعُوهُ).

واتە : (عبدالرحمن) گۆری (جابر بن عبدالله) ئە بابیەوه گێراویەتەوه، گۆتوویەتی: پیاویک ئە هۆزی هەوازین سواری حوشتریکی سوور بووبوو، ئالایەکی ڕەشی بەدەستەوه بوو گە بە نووکی ڕمە درێژمەکیەوه کردبوو، ئە پێش سوپای هەوازینەوه بوو، هەوازینیش ئە پشتیەوه بوون، گەشتبایە هەرکەس بە ڕمەکی لێدەدا، وە ئەگەر خەڵکەکی لێی قوتار بوویان ڕمەکی بو ئەوانە ی دوایەوه بەرز دەکردەوه ئەوانیش شوێنی دەکوێتن .

۱۱ / (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ بَيْنَا ذَلِكَ الرَّجُلُ مِنْ هَوَازِنَ صَاحِبُ الرَّايَةِ عَلَى جَمَلِهِ، يَصْنَعُ مَا يَصْنَعُ، إِذْ هَوَى لَهُ عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يُرِيدَانِهِ، قَالَ: فَيَأْتِيهِ عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ مِنْ خَلْفِهِ، فَضْرَبَ عُرْقُوبِي الْجَمَلِ فَوَقَعَ عَلَى عَجْزِهِ، وَوَثَبَ الْأَنْصَارِيُّ عَلَى الرَّجُلِ، فَضْرَبَهُ ضَرْبَةً أَطَنَّ قَدَمُهُ بِنِصْفِ سَاقِهِ، فَانْجَعَفَ عَنْ رَحْلِهِ، قَالَ: وَاجْتَلَدَ النَّاسُ، فَوَاللَّهِ مَا رَجَعْتُ رَاجِعَةً النَّاسِ مِنْ هَزِيمَتِهِمْ حَتَّى وَجَلُّوا الْأَسَارَى مُكْتَفِينَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ).

واتە : (عبدالرحمن) کۆری (جابر بن عبدالله) ئە بابیەو دەگیرێتەو، دەلی: ئە کاتیك دا ئیমে ئەو حالە دابووین و کابرای هۆزی هەوازین خاوەن ئالایەگە بە سواری حوشرەگە ئه‌وه‌ی ده‌کرد، که ده‌یکرد، هەر ئه‌وه‌نده‌م زانی عه‌لی کۆری ئەبی طالیب خوا لێی رازی بێ، وه‌ پیاویك ئە پشیتوانان خوا ئەویش رازی بێ، به‌ره‌و ر‌ووی ئەو حوشر سواره چوون، (که سه‌رقافله‌ی سوپای هه‌وازن بوو، وه‌ سه‌ره‌ ر‌میان بوو) هه‌رچی عه‌لی کۆری ئەبی طالیب بوو خوا لێی رازی بێ، ئە پشته‌وه‌را، ئە دوو پاشووی حوشرەگە دا، (ئە پێیه‌کانی پاشه‌وه‌میدا)، حوشره‌گه‌ به‌سه‌ر پشته‌دا که‌وت، ئنجا پیاوه‌ پشیتوانه‌که‌ش خۆی هه‌ڵدایه‌ سه‌رئو، یه‌ک زه‌بری لێدا لاقی ئە نیومی‌را په‌راندو لاق په‌رینه‌گه‌ی ده‌نگ‌یکیشی لێوه‌ هات.

ئنجا کابراش له‌سه‌ر باره‌گه‌ی که‌وته‌خوار (وه‌کوژرا).

ئنجا خه‌لك تێک‌پرژان ده‌لی: سویند به‌ خوا، ئە‌وانه‌ی که‌ شکابوون، جاری ئیستا نه‌گه‌ر‌ابوونه‌وه‌، کاتیك که‌ هاتنه‌وه‌، ته‌ماشایان کرد، ئە‌وه‌ دیله‌کان به‌ ده‌سته‌ست‌راوی‌ی ئە‌ لای پیغه‌مبه‌ری خ‌وان ﷺ (واته‌: سوپای دوژمن، ته‌سه‌لیم بوونو، به‌ دلیلیان گرتوونو له‌وئ دایان‌ناون).

۱۲ / (عن عبد الله بن أبي بكر: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ انْتَفَتَ، فَرَأَى أُمَّ سُلَيْمٍ ابْنَةَ مِلْحَانَ، وَكَانَتْ مَعَ زَوْجِهَا أَبِي طَلْحَةَ، وَهِيَ حَازِمَةٌ وَسَطَهَا بَيْرُ لَهَا، وَإِنَّهَا لِحَامِلٌ بِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ وَمَعَهَا جَمَلُ أَبِي طَلْحَةَ، وَقَدْ خَشِيتُ أَنْ يَعْرِهَا الْجَمَلُ: فَأَدْنَتْ رَأْسَهُ مِنْهَا، فَأَدَخَلَتْ يَدَهَا فِي خِرَامَتِهِ مَعَ الْخِطَامِ، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أُمُّ سُلَيْمٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ يَا أَيْبَايَا رَسُولَ اللَّهِ! أَقْتُلْ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَنْهَرُمُونَ عَنْكَ، كَمَا تَقْتُلُ الَّذِينَ يُفَاتِلُونَكَ، فَإِنَّهُمْ لَبَنَ لِكَ أَهْلٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَوْ يَكْفِي اللَّهُ يَا أُمُّ سُلَيْمٍ؟

قال: وَمَعَهَا خِنْجَرٌ، فَقَالَ لَهَا أَبُو طَلْحَةَ: مَا هَذَا الْخِنْجَرُ مَعَكَ يَا أُمُّ سُلَيْمٍ؟ قَالَتْ: خِنْجَرٌ أَخَذْتُهُ، إِنْ دَنَا مِنِّي أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، قَالَ: يَقُولُ أَبُو طَلْحَةَ: أَلَا تَسْمَعُ يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا تَقُولُ أُمُّ سُلَيْمٍ الرُّمِصَاءُ!.

واتە: عەبدوللای کۆری ئەبو بەکر دەگیرێتەوه که پێغهەمبەر ﷺ له جەنگی حونەین دا ئاور دەداتەوه (أُمِّ سُلَيْمٍ بِنْتُ مِلْحَانَ) دەبینی، که هاوسەری (أَبُو طَلْحَةَ الْأَنْصَارِي) بووه، که تەماشای دەکات پشەتینیکی بەستوه، (عەبایەکی له پشەتی خۆی بەستوه) که لهو کاتەشدا دووگیان بووه به (عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي طَلْحَةَ)، وه حوشتری (أَبِي طَلْحَةَ) شی پێبووه، ترساوه لهوهی که حوشتەرکهی بۆ مەرزم نەکرئ، بۆیه سەری حوشتەرکهی له خۆی وهنیزیک خستوه، وه دەستی خستۆته نیوان (خزامة) و (خطام) یهوه، { (خزامة): جۆره ئالقهیهك بووه، له لوتی حوشتریان کردوه، (خطام) یش جلەوه، هەردووگیان پێکهوه گرتوون، بۆ ئەوهی حوشتەرکه مەرزم بکات، پێغهەمبەر ﷺ پێی دەفەرموو: (أُمِّ سُلَيْمٍ)!. ئەویش دەئێ: بەئێ، دایک و بابم به قوربانت بن ئەی پێغهەمبەری خوا! ﷺ ئەوانەى که شکاون ئەوانەى که له خزمەتدان، پشەت له دوژمن دەکەن، بیانکوژە، وهك چۆن ئەوانە دەکوژی، که له دژت دەجەنگن، (دیاره به عاطیفهوه قسهی کردوه)، چونکه ئەوانە شایستهی ئەومەن که تۆ سزایان بدەى!

پێغهەمبەری خواش ﷺ فەرموو: ﴿أَوْ يَكْفِي اللَّهُ يَا أُمِّ سُلَيْمٍ؟﴾ یان خوا ئەو کارەمان لەکۆڵ دەکاتەوه، ئەى (أم سليم)! (یانى پێویست بهوه ناکات، ئێمه سزایان بدەین، چونکه ئەوانیش دوژمن گتوپر بەسەریدا داو).

دەئێ: خەنجەرێکیشی پێبوو، (أَبُو طَلْحَةَ) گوتی: ئەو خەنجەرەت بۆ چییه ئەى (أم سليم)؟

گوتی: ئەوه خەنجەرێکه پێمه بۆ هەر کهسێک له کافرەکان که لێم نيزیک بکهوێتەوه (ورگی دەدرم)،

دەئێ: (أَبُو طَلْحَةَ) هەش گوتی: ئەى پێغهەمبەری خوا! ﷺ ئایا دەبیستی (أُمِّ سُلَيْمٍ الرَّمِيصَاء) ^(۱)، چی دەئێ؟! {سەرسام بووه به هاوسەرکهی خۆی، که سکپر (حامل)ه، حوشتریکی بۆ گرتوه، خەنجەرێکی لەبەر دایهوه، ئاواش به

(۱) الرَّمِيصَاء: یانی چاو گچکه، جاری وایه ژن و میرد قسهی خوش پێکهوه دهکەن، (أَبُو طَلْحَةَ) هەش وهك مواجهەله ئەو لهقهبهی ئێ هەلداوه .

عہزیمہتہوہ قسہ دہکاتو، دہئ: ئہوانہش کہ رایان کردوہ لہ سوپایہگہت،
ئہوانیش سرا بدہو، شایستہن کہ سزایان بدہی، وەك چۆن ئہوانی دیکہ دہکوژی}۔

۱۳ / برگہی سیژدہیہمو کوٹایی: (ابن ہشام) لہ ژیر ناوونیشانی: (تیشکانی
ہہوازن، وہ ئامادہ بوونی فریشتہکان لہ جہنگدا، دہئ:

{عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُ قَبْلَ هَزِيمَةِ الْقَوْمِ وَالنَّاسِ يُقْتَتِلُونَ،
مِثْلَ الْجَادِ الْأَسْوَدِ، أَقْبَلَ مِنَ السَّمَاءِ حَتَّى سَقَطَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ فَنَظَرْتُ،
فَإِذَا نَمَلٌ أَسْوَدٌ مَبْثُوثٌ، قَدْ مَلَأَ الْوَادِي، لَمْ أَشْكُ أَنَّهَا الْمَلَائِكَةُ، ثُمَّ لَمْ يَكُنْ
إِلَّا هَزِيمَةُ الْقَوْمِ}۔

واتہ: جوبہیری کوری موطعیم دہگیرپتہوہ، دہئ: پیش ئہوہی کوئمہئہکہ
بشکین، (واتہ: کوئمہئہی ہہوازن)، خہئک یہگدیان دہکوشت، تہماشام کرد
شتیک وەك بہرہیہکی رەش (کہ رادہخرئ) ہاتہ خوار لہ ئاسمان، ہہتا لہ
نیوان ئیمہو ئہو کوئمہئہدا (کہ دوژمن بوون) گہوت، تہماشام کرد وەك
میروولہی رەش، ئہو دۆل و دہشتہیان ہہموو داپوشیبوو، دہئ: ہیچ گومانم
لہوہدا نہبوو، کہ ئہوہ فریشتہن ہاتوون، ئیدی دواى ئہوہ، یہکسەر ئہو
کوئمہئہی بہرانبہر (ہہوازن) تیشکان۔

لیرہدا کوٹایی بہ باسو خواسی جہنگی حونہین، دینین۔

ئنجا وەك زانیاریہکی جوگرافی ئہوہش بلین باشہ، کہ: حونہین شیویکہ
لہلای (ذی المَجَاز) کہ ئہویش شوینیکہ، لہ نیزیك (طائف) دومیہ، وہ نیوان
حونہین و مہککہ دەوری (۱۰، ۱۵) میلیک دہبی، {واتہ: دەوری (۲۰) کم زیاتر}
لہ لای عہرہفاتہوہ، ئہوہندہ لہ مہککہ دوورہ^(۱)۔

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

دەرسی چوارەم

پێناسەی ئەم دەرسە

ئەو دەرسەمان شەش (۶) ئایەت دەگرێتە خۆی، لە ئایەتی (۲۸ تا ۳۳)، لەم شەش ئایەتەدا، خوا سەرمتا بۆ جاری دووەم لەم سوورەتەدا، بە نازناوی (يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا) ئەي ئەوانەي ئیمانتان هێناوە! مسوڵمانان دەدوین، وە فەرمانیان پێدەکات کە هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان، چونکە پیسن، نابێ لەم سال (واتە: سالی نوێم) بەدواوە، توختی مزگەوتی حەرەم بکەون، و دەبێ مسوڵمانان پێیان لێ بگرن، وە ئەگەر مسوڵمانان بەهۆی مەترسیی هەژاریشیانەو بەلێن: ئاخر ئەو کارو کەسابەت و بازرگانییە کە موشریکەکان بەهۆی هاتنیانەو بۆ دەوری مزگەوتی حەرەم، دەیکەن، ئەگەر بێت و ئەو نەمیێ، ئێمە هەژار دەکەوین!

با بیگومان بن کە خوا ئەگەر بیهوێ لە بەخششی خۆی بێتیا زیان دەکات.

دوایی خوا فەرمان بە مسوڵمانان دەکات، کە جەنگ لە دژی خاوەن کتێبە شەرفروشهکان بکەن، کە برپای راستەقینەیان بە خواو بە پوژی دوایی نیە، وە پابەندی حەرەم و حەلّالێک نین، کە خوا ﷻ و پیغەمبەری خوا ﷺ پوونیان کردۆتەو، لە قورئان و سوننەتدا، وە ملکەچی شەریعت نین، هەتا یان مسوڵمان دەبن، یاخود سەرانی دەدەن بە ملکەچی.

دوایی خوا ﷻ باسی لادانی جوولەکە و نەصرانییەکان دەکات، کە جوولەکەکان گوتووین: عوزەیر کۆری خوا، وە نەصرانییەکان گوتووین: مەسیح کۆری خوا، وە لەوێدا لاسایی کافرەکانی پیش خۆیانان کردۆتەو، کە هەندێ لە دروستکراوەکانی خاویان بە کۆری خوا، یان بە کچی خوا لە قەڵەم داو.

هەروەها وێرانی ئەوە کە عوزەیرۆ مەسیحیان بە کۆری خوا داناوە، جوولەکەو نەصرانییەکان، زانیان و ڕەبەنەکانی خوشیان، {واتە: ئەوانەى کە خۆیان یەکلایى کردۆتەووە بۆ خواپەرستیی}، وە هەروەها عیسای کۆری مەریەمیشیان، لەجیاتى خوا، کەردبوو بە پەرستراو و سەرپەرشتیار، کە لەلای و حەرامیان بۆ دابنێن، لە حالیکدا کە جگە لە یەکتاپەرستیی و تەنیا پەرستنى خوا، هیچ فەرمانیکى دیکەیان پێ نەکرابوو.

پاشان خوا باسی هەولێ نەزۆکی هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان و کافرەکان دەکات، هەروەها خاوەن کتێبەکان، بەتایبەت جوولەکەو نەصرانییەکان، کە دەیانەوێ چرای ئایینی خوا بە فووی زاریان، بکوژێننەو، بەلام خۆی بالادەست ناهێلێ.

و لە کۆتایی دا: خوا ڕایدەگەیەنێ کە پێغەمبەرى کۆتایی خۆى موحەممەد ﷺ بە ڕێنمایی و بە بەرنامەى هەقەو ناردو، تاكو بەسەر هەموو بەرنامەکاندا سەرى بخت، هەرچەندە هاوبەش بۆ خوا دانەرۆ کافرەکان پێشيان ناخۆش بێ.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

يَتَّيْنَهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ
الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ
فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ إِنَّ عَلَيْنَا حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾ قُلِ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ
مِنَ الَّذِينَ أَحَقَّ الْأُتُوتَا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ
صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾ وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ
ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا
مِنْ قَبْلُ قُلْ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ
وَرُهْبَنَهُمْ أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا
لِيعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَنَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ
﴿٣١﴾ يُرِيدُونَ أَن يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَن يُتِمَّ نُورَهُ
وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٢﴾ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ
لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾

ماناى وشە بە وشەى ئايەتەكان

((ئەى ئەوانەى بىرۋاتان ھىناۋە! بە دلتىايىھە ھاۋبەش بۇ خوادانەرەكان پىسن، بۇيە با پاش ئەم سال (سالى نۇيەمى كۈچى) توختى مزگەۋتى ھەرام نەگەون، ۋە ئەگەر ترسى ھەزارىشتان ھەبى، ئەۋە مسۆگەر خوا ئەگەر ويستى، لە بەخشى خۇى بىننازتان دەكات، بەراستى خوا زاناي كارزانە ﴿۲۸﴾ لە دۇى بەشېك لەوانە بىجەنگن كە (پىشتىر) كىتېيان (لەلەين خواۋە) پىدراۋە، نە بىروايان بە خوايەۋ، نە بە پۇۋى دوايى، ۋە ئەۋەى خواۋ پىغەمبەرەگەى قەدەغەيان كىردۈ، قەدەغەى ناگەن، (بە قەدەغەى نازانن) ۋە ملكەچى بەرنامەى ھەق (ئىسلام) نىن، ۋە تاكو بە دەستىرۋىشتوۋىيى، ملكەچانە سەرانە دەدەن ﴿۲۹﴾ جۈۋلەگە گۈتياى: عوزەبىر كۈرى خوايەۋ، نەصرانىيەكان گۈتياى: مەسىح كۈرى خوايە، ئەۋە ھەر قسەى زارىانە، شوين قسەۋ بىرۋراى ئەوانەى لەمەۋپىش كافر بوون، دىگەون، خوا بىانكوۋى، بەرەۋ كۈى لادەدرىن! ﴿۳۰﴾ زانايەكان ۋە رەبەنەكانى خۇيانۋ، مەسىحى كۈرى مەپىمىيان لە جىياتى خوا، كىردە پەرۋەردگار، لە ھالىكىدا كە تەنبا بەۋە فەرمانيان پىكرابوو، كە بەس يەك پەرستراۋ بىپەرستىۋ، بىجگە لەۋ ھىچ پەرستراۋىك نىە، پاكيى بۇ ۋى، لەۋەى كە دىكەنە ھاۋبەش (بۇى) ﴿۳۱﴾ دىمانەۋى بە فۋۋى زارىان پروناكىيى (ئايىنى راستى) خوا بكوۋىننەۋە، بەلام خوا بە ھىچ جۇرىك ناھىلى بكوۋىتەۋە، ھەتا پروناكىيەگەى تەۋاۋ نەكات، ھەرچەندە بىپروايانىش پىيان ناخۇش بى ﴿۳۲﴾ (خوا) ئەۋ كەسەيە كە پىغەمبەرى خۇى بە پىنمايى ۋە بەرنامەى ھەقەۋە رەۋانەكردۈ، تاكو بەسەر ھەموۋ بەرنامەكاندا سەرى بخت، ھەرچەندە ھاۋبەش بۇ خوا دانەرەكان پىشيان ناخۇش بى ﴿۳۳﴾)).

شیکردنەوێ هەندێک لە وشەکان

(نَجَسٌ): (النَّجَاسَةُ: الْقَذَارَةُ وَذَلِكَ ضَرْبَانِ: مَحْسُوسَةٌ وَمَعْنَوِيَّةٌ، وَبِالْثَّانِي وَصَفَ اللَّهُ تَعَالَى الْمُشْرِكِينَ، فَقَالَ: (إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ) وَنَجَسُهُ أَي: جَعَلَهُ نَجَسًا).

وشەى (نجس) و (نجاسة) بە مانای پیسی دى، ئەویش دوو شیویە: بەرەست، نابەرەست و مەعنەوی، وە ئەوێ دوو مەیان (واتە: پیسی مەعنەوی) خوا مۆشریکەکانی پى وەسف کردووە، فەرموویەتی: بێگومان ھاوبەش بو خوادانەرەکان پیسن، واتە: لە ڕووی مەعنەویەو، نەک لە ڕووی جەستەیی، (وَنَجَسُهُ) واتە: پیسی کرد.

(عَيْلَةً): (وَاتَهُ: (فَقْرًا) كە بە مانای هەژاری دى، (عَالَ الرَّجُلُ، إِذَا افْتَقَرَ يَعِيلُ عَيْلَةً فَهُوَ عَائِلٌ، وَأَعَالَ: كَثُرَ عِيَالُهُ).

(عَالَ الرَّجُلُ) واتە: پیاوگە هەژار بوو، (يَعِيلُ عَيْلَةً فَهُوَ عَائِلٌ) واتە: هەژار بوو، بەلام (أَعَالَ) واتە: خێزانی زۆر بوو.

(الْجَزِيَّةُ): (الْجَزِيَّةُ: مَا يُؤْخَذُ مِنْ أَهْلِ الذَّمَّةِ، وَتَسْمِيَّتُهَا بِذَلِكَ لِلْإِجْتِرَاءِ بِهَا فِي حَقْنِ دِمَاهِمِ).

(جزية) ئەوێە کە لە ھاوولاتیانی نامسوڵمان وەردەگیرى، بۆیە ئەو ناوێ لێنراوە، چونکە لەبری ئەوێە کە خوێنیان بپاریزى.

دەلێم ئەو قسەى ڕاغبی ئەصفەهانییە، ئەگەرنا من پێم وایە ئە بەرانبەر ئەو دەبابی، کە خوێنیان بپاریزى، بەئکو ئەو ناو دەگونجى وشەیکە عەرەبی نەبى، یان ڕێشەیکە غەیرە عەرەبی هەبى، وەک دواى زیاتر باسی دەگەین، کە بە کوردی پێ دەگوترى: سەرانه.

(صَغُرُونَ): (الصاغِر: الراضي بالمتزلة الدنية، الصغار: النذل).

(صَاغِر) كەسێكە كە بە پلەیهکی خوارتر رازی بێ، وه (صَغَار) بە مانای
ملکەچی دی.

(أَنْفٍ): (مِنْ أَيْنٍ، كَيْفٍ) (أَنْفٍ) بە دوو واتان دی: ۱- له کۆی؟ ۲- چۆن؟

(يُؤْفَكُونَ): (الْإِفْكَ: الْكَذِبُ، وَالْأَفْكَ: الْقَلْبُ أَفْكَه: قَلْبُهُ وَصَرَفَهُ عَنِ
الشيء).

(إِفْكَ) بە مانای درۆ دی، (أَفْكَ) بە مانای لادان دی، دەرگوتری: (أَفْكَه: قَلْبُهُ
وَصَرَفَهُ عَنِ الشَّيْءِ) واتە: لەو شتە کە دەرگوت، لێ گێڕایەوهو لێ لادا.

(أَحْبَارَهُمْ): کۆی (حَبْر) یان (حَبْر)ه، کە بە زانای جوولەکە دەرگوتری،
هەندیکیش گوتووایانە: (حَبْر) بەمانای ئەو مەرەکەبە دی، کە پێی دهنووسری،
بەلام (حَبْر) واتە: زانا.

(وَرَّهْبَانَهُمْ): (رُهْبَان) کۆی (راهب)ه، واتە: کەسێک کە خۆی یەکلادکردۆتەوه
بۆ بەندایەتی کردن بۆ خوا، وه (رُهْبَان) له (رُهْب)وه هاتوه، واتە: ترسان،
(راهب)یش یانی: کەسێک کە سامو هەبەتی خوای له دڵدا هەیه.

(أَرْبَابًا): (أَرْبَاب) کۆی (رب)ه بەمانای خاوهن (مالک) دی، وه بە مانای پەرستراو
(الاله) دی، وه بە مانای کەسێک دی، کە سەرپەرشتیی کاروبارەکان دەکات.

مانای گشتی ئایەتەکان

خوایێك بۆ جاری دووهم - ئەم سوورەتەدا - بە نازناوی ئیمان بانگی مسوڵمانان دەكات، دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ﴾، ئەو ئێوانەى بپروتان هیناوه! بێگومان هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان پیسن، (نَجَسٌ وَتَجَاسَةٌ)، چاوگن، یانی: پیسی (نَجَس) واتە: شتیکی پیس، وه (مُتَنَجِّسٌ) واتە: ئەوێه که پیس بووێ، که بەتەئکید لێردا مەبەست پیسی مەعنەوییه، چونکه خوا دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ﴾، بێگومان هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان پیسن، واتە: بەهۆی شیرکه‌گەیانەوه، بەهۆی کوفرەگەیانەوه، بە پیس له قەلەم دەدرێن له پرووی مەعنەوییهوه، هەلبەتە دواى له مەسەله گرنه‌گەکان دا زیاتر باسى دەکەین، هەرچەنده هەندێک له شەرعزانان و زۆربەى شیعهی دوازدە ئیمامی گوتووێانە: مەبەست پێ پیسی ماددی و مەعنەوییه، واتە: ئەگەر دەست له کافریک دا، دەبێ دواى دەست بشۆیهوه، یاخود ئەگەر کافریک له قاپیکدا شتیکی خوارد، دەبێ دواى بشۆی، له‌بەر ئەوهی پیس بووه! بەلام ئەوه پابه‌گی بیهێزە، وه پای هەر چوار پێشه‌وا سەر مەزه‌به‌گەکان (أبو حنیفة، مالک، شافعی، أحمد) وه پای زۆربەى هەر زۆری زانیان، ئەوهیه که مەبەست له پیسی، پیسی مەعنەوییه، نه‌ک پیسی جه‌سته‌ی و پ‌واله‌تی .

ئەجا که خ‌وای پ‌ه‌روه‌ردگار دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي ءَادَمَ﴾، بێگومان ئێمه وه‌چه‌ی ئاده‌ممان پ‌ێز لێگرتوه، دیاره له پ‌ێزگرتنی خ‌وايه بۆ وه‌چه‌ی ئاده‌م، که جه‌سته‌یان به پاک له قەلەم دەدرێ، مسوڵمان بن، یان کافر بن، چونکه هەموویان وه‌چه‌ی ئاده‌من، که پ‌ێزی لێناون، دیاره جه‌سته‌گانیانی به پاک خ‌وێقانده، به‌لام پرووچه‌گانیان پیس ده‌بن له پرووی مەعنەوییهوه، بەهۆی ئەو کوفر و شیرکه‌وه، که له د‌ه‌روونی خ‌وێاندا ه‌له‌یده‌گرن.

ئىنا دواى ئەوھى خوا ﷻ دەفەرمۇئ: بىگومان ھاوبەش بۇ خوا دانەرەكان پىسن،
دەفەرمۇئ: ﴿فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا﴾، بالەم
سالىان بەدواو، توخنى مزگەوتى ھەرام نەكەون، نىزىكى نەكەون.

چونكە شايسە نىن بىنە مزگەوتى ھەرامەو، نەك ئەگەر كافرىك چوۋە
مزگەوتىكەو، مزگەوتەكە پىس بى، پىۋىستى بە ئاۋەگل بى، يان پىۋىستى بە
شۆردنەو بى، نەخىر، بەلكو ماناى وايە كاتىك كە شىركو كوفر لە دەروونياندا
ھەيە، شايسە نىن بىنە مالىكى خواو، كە ئەو مزگەوتە بۆيە دانراو، خەلك
تەنيا خواى تىدا بپەرستى، ئەو شتىكى پىچەوانەيە.

﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عِيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيَكُمْ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾، وە ئەگەر لە
ھەزارپىش ترسان، ئەو لەمەودوا خوا لە بەخشى خۇى بى نىازتان دەكات.

كارو كەسابەتو بازىرگانى، نەبەستراوتەو بە ھاوبەش بۇ خوا دانەرە
كافىرەكانەو، خواى بەخشەر لە بەخشى خۇى بى نىازتان دەكات، دەورى ئىۋە
قەربالىغ دەبى، مسولمانان دىن، پەكتان لەسەر ئەو ھاوبەش بۇ خوا دانەرە
نەكەوتە.

وہ دەگونجى خواى ھىدايەتدەر ئەوانىش ھىدايەت بداتو، لەمەودوا بە پاكىي
بىن بۇ مزگەوتى ھەرام، بەلام خوا دەفەرمۇئ: ﴿إِنْ شَاءَ﴾، ھەر كاتىك وىستى،
واتە: ئەو ھاوبەش بەستراوتەو بە وىستى خواو، ھەر كاتىك خوا وىستى بەبى كارو
كەسابەتو بازىرگانى ئەو ھاوبەش بۇ خوا دانەرەكەش، ئىۋە بى نىاز دەكات لە
بەخشى خۇى، ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾، بىگومان خوا زانای
كاربەجىيە، زانای كارزانە، دزانى چۆنى دەكاتو، بۇ كىي دەكاتو، لە گوۋى
دەكاتو، چەندى بۇ دەكات؟ خواى بەخشەر بە پىي زانىارىي خۇىو، بە پىي
ھىكمەتەكەى خۇى، لەگەل بەندەكانىدا مامەلە دەكات.

ئىنا خوا پروۋى ھەر لە بىرۋادارانە، كە پىشتەر دواندىنى و فەرمانى پىكردن، كە
رېبىگرن لە ھاوبەش بۇ خوادانەرەكان، لەم سال بە دواو، كە ديارە سالى نۆيەمى

کوچیی بووه، ئەو سألە کە ئەبو بەکر سەرپەرشتیاری حەج بووه، لە حیاتی پیغمبەر ﷺ، وە (عەلی کوری ئەبو طالیب)یش بە نوینەراییەتی پیغمبەر ﷺ چوو، ئەو ئایەتانی سەرھەتای سوورپەتی (التوبة)ی خویندەنەو، ئنجا خوا کە دەفەرموی: لەم سالتان بە دواو، نابێ ھاوبەش بۆ خوادانەرەکان بێنە مزگەوتی حەرەم، واتە: نابێ ڕیگایان بدن، مەبەست پێی ئەوێ.

ئنجا دواي ئەو، فەرمانیان پێدەکات: ﴿ قُلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ ﴾.

بجەنگن لە دژی ئەوانە ی برۆایان بە خوا، وە بە ڕۆژی دواي نیە، وە ئەوێ کە خواو پیغمبەری خوا قەدەمەیان کردو، بە قەدەمە دانانی، وە ملکەچ نین بۆ بەرنامە ی هەقی خوا (کە ئیسلامە) ﴿ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ ﴾، ئەوانە ی کە کتیبیان پێدراو، نەیفەرمو: (وَهُمُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ) کە بریتین لەوانە ی کتیبیان دراوتی .

چونکە هەموو ئەوانە ی کە کتیبیان پێدراو، جەنگ لە دژ کرانیان ڕەوا نیە، بەلکو تەنیا ئەوانە ی کە هەر شە لە دەولەتی ئیسلامی دەکەن و، خوایان ساز کردو کە هەلکوتنە سەر دەولەتی ئیسلامی، کە ڕۆمەکان بوون، وە ئەوانە ی کە دەستپیشخەرییان کردو، ئەوانە دەبی ئەو جەنگەیان لە دژ بکری، بەلام خاوەن کتیبیک لە مالهەکی خۆی دانیشتو، زەری نیە بۆ ئیسلام و مسوڵمانان، یاخود پەیمانی هەیه لەگەڵ مسوڵمانان دا، یاخود لاشەرەو بی لایەنە، ئەوانە جەنگیان لە دژ ناکری، ئنجا ئەوانەش کە جەنگیان لە دژ دەکری، ئایا لە کوێ جەنگە کە لەگەڵیان کوژایی پێدی؟

دەفەرموی: ﴿ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴾، تاکو سەرانی دەمدن لە کاتی کدا کە دەستیان دەروا، ﴿ عَنْ يَدٍ ﴾، واتە: دەبی دەولەمەند بن، کە هەیان، چونکە سەرانی لە کەسیک وەردەگیری، توانای هەبی، ﴿ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴾،

دەبێ ملەج بن، واتە: پابەندبن بە دەسەلاتی ئیسلامییەو، وە دژی دەولەتی ئیسلامیی نەبن، ئەو جەنگە هەتا ئەوێ بەردەوام دەبێ، یەکیك بۆی هەیه بلی: ئەدی ئەگەر مسوڵمان بوون؟

بە تەنکید ئەگەر مسوڵمان بوون، ئەوە باشتر، چونکە سوپای ئیسلام کە لەگەڵ نەیارانیدا، لەگەڵ دوژمنانیدا بەرەنگار بۆتەو، هەمیشە سێ بژاردەی خستۆتە بەردەمی سوپای بەرانبەر:

١- یان مسوڵمان بن (لَكُمْ مَا لَنَا وَعَلَيْكُمْ مَا عَلَيْنَا) هەمان ماف کە ئیمە هەمانە، ئیوەش هەتانه، وە هەمان ئەرك کە ئیمە لەسەر شانمانە، ئیوەش لەسەر شانمانە، بەبێ جیاوازیی.

٢- ئەگەر مسوڵماننیش نابن، سەرانه بدمن، سەرانه دان، واتە: ئەندازمێك سامان بدری بە دەولەتی ئیسلامیی، کە ئەوە پەرمز و هیماي ئەومیه، ئەو قەوارمیه دژی دەولەتی ئیسلامیی نیه، بە بەلگهی ئەوێ کە ئەندازمێك مال و سامان دەدات، وە بە پاساوی ئەوێش، کە مادام تۆ لە ژێر سایهی دەولەتی ئیسلامیی دای، وە دەولەت ئەگەر موحتاج بووی، دەژیەنێ، وە بەرگرییت لی دەکات، وە مافەکانت بۆ دابین دەکاتو، دەتپاریژی، تۆش دەبێ هاوکارییهکی ئەو دەولەتە بکە، کە ئەو دەبێ بە درێژتر قسە لی بکەین، وە لە مەوسووعە: (ئیسلاام دەولەتداریی)، لە بەرگی چواردا، بە درێژی لەو بارەو قسەم کردو، هەروەها لە بەرگی (٨)ی مەوسووعە: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله)^(١) دا، کە تەرخانم کردو بۆ چۆنیەتی تێپروانین و مامەڵە ئیسلاام و مسوڵمانان لەگەڵ غەیری خۆیاندا.

٣- ئنجا کە مسوڵمان نەبوون، وە سەرانهشیان نەدا، مانای وایه نە دینە نیو ئیسلام، وە نە ئیعلانی ئەوێش دەکەن، کە لەگەڵ دەولەتی ئیسلامییدا تەبان و ئاشتەوایی و هیمنیی دەپاریزن، کەواتە: لەسەر شەرفروشیی خۆیان سوورن، بۆیه ئیسلام لە دژیان دەجەنگی.

(١) کە لە چاپی دوومی دا بۆتە کتیی دوازدە (١٢)یەمی مەوسووعە ناوبراو.

ئىسلام ھىچ كاتىك جەنگى نەكردو، مەگەر لە دژى كەسانىك كە ناچارىان كەردى، وەك پىشىنانى خۆمان دەئىن: ئەوانەى كە بۆخۆيان دارىان داووتە دەست ئىسلام، كە لىياندا، وە سىرپەى پىغەمبەرىش ﷺ ھەر وابوو، جەنگەكانى پىغەمبەرى خوا ﷺ، وە دواىى جەنگەكانى چوار خەلىفەكان (خوا لىيان رازى بى)، ھەموويان بۆ بەرپەرچدانەوہى ھىرشى دوژمنان بوون، بۆ بەرگرىى لەخۆكردن بوون، با سەرنج بدەين:

- (۱) جەنگى (بەدر)، مسوئلمانان شەر بەردەرگای پى گرتبوون.
- (۲) جەنگى (ئوحود) كافەرەكان ھاتبوون بۆ دەورووبەرى مەدينە.
- (۳) جەنگى (ئەحزاب) كافەرەكان ئابلوووقەى مەدينەيان دابوو.
- (۴) جەنگى (حونەين) وەك بينيمان ھۆزى ھەوازين ھىرشيان دەگرد.
- (۵) جەنگى (تەبووك) ھەرەشەى رۆمەكانيان بىستبوو، بۆيە پىغەمبەر ﷺ بەرەو رويان چوو.
- (۶) جەنگى (مؤتە) بە ھەمان شىو، مسوئلمانان ھەرەشەى رۆمەكانيان بىستبوو، بۆيە پىغەمبەرى خوا ﷺ سوپايەكى سى ھەزار (۳۰۰۰) كەسى بەرپى كرد، بەلام دوو سەد ھەزار (۲۰۰،۰۰۰) يان بۆ خەبەر بوو، وە خالىدى كورى وەلىد پاشەكشىيەكى زۆر عاقلانەى بە سوپايەكە گردو، پاراستنى، دواى ئەوہى زەبرى زۆريان لە دوژمندا، خۆشان ژمارەيەك شەھيدياندا.
- (۷) ھەرەھا پاشترىش، لە سەردەمى حوكمپرانى ئەبو بەگردا، كە جەنگى لە دژى دەولەتى فارس و رۆم كرد، لەبەرئەوہ بوو كە ھەرگام لەوانە بەتەمابوون ھىرش بكەنە سەر مەدينە.
- (۸) دواىى لە رۆژگارى حوكمپرانى عومەرى كورى خەتتاب دا، بە ھەمان شىو.
- (۹) دوايش لە رۆژگارى خەلىفەى سىيەم عوسمان دا، كە لە سەردەمى ئەو سى خەلىفەيەدا زياتر فتووحات گراو، لە ھەمووى دا ئەھلى ئىسلام لە بەرانبەر ھەرەشەى دوژمناندا، خۆيان بينيوەتەوہ.

هەلبەتە ئێردا نامەوی بێیە: لە ئیسلامدا جەنگ تەنیا جەنگی بەرگری کردنە، چونکە جاری وایە هێرش کردن، باشتەین ھۆکارە بۆ بەرگری کردن، وە دوو زاراوی: (هجوم) و (دفاع) هێرش و بەرگری، دواتر داھاتوون، شەرەزانیان دایاناون، پێشتر گوتووین: (جهاد الطلب وجهاد الدفع) بەلام ئەوانە لە قورئاندا نەھاتوون، نە (دفع و طلب) ھاتوون، نە (هجوم) و (دفاع) یش ھاتوون! ئەوەی من مەبەستمە بێیە، ئەوەیە کە: ئیسلام دەستپێشخەری جەنگ کردن نیە لە دژی دوژمنانی، مەگەر ئەوان دەستپێشخەری بکەن، وە ناچاری بکەن، وە نایەتەکە سووڕەتی (البقرة) زۆر بە ڕوون و ڕاشکاوی خوا تێیدا دھەرموی:

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقْتُلُونَكُمْ وَلَا تَعْدُوا إِيَّائِهِمْ لَا يُحِبُّ

الْمُعْتَدِينَ﴾ (۱۱۰)

واتە: لە ڕۆی خوادا لە دژی ئەوانە بجەنگن، کە لە دژتان دەجەنگن، بەلام دەستدرێژی مەکەن، (واتە: کەسێک کە لە دژتان ناجەنگی و لاشەرە، شەڕی پێ مەفرۆشن، ﴿إِيَّائِهِمْ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾، بێگومان خوا دەستدرێژیکارانە خوێناوێن.

ھەر وھا نایەتی ژمارە (۶۱) ی سووڕەتی (الأنفال)، کە دھەرموی: ﴿وَإِنْ جَنَحُوا

لِلْسَّلَامِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾.

وە ئەگەر لای ئاشتییان گرت، ئیوش لای ئاشتیی بگرن، وە پشت بە خوا ببەستن.

چەمک و واتایەکیان زۆر ڕوونە، لەوبارەو کە گۆتمان.

ئەجا خوا ﷻ لەسەر باسی ھەلۆیستی جوولەگە و نەصرانییەکان، وە ھەتەکاندنە بنەما فیکرییەکانیان، بەردەوام دەبێ، کە ئەو زەمینە سازیی بوو، بۆ جەنگ لە دژی جوولەگەکان و نەصرانییەکان، یانی: پاشماوەکانیان لە نیو دەوورگە عەرەبیدا،

یاخود له شام، دمه‌رموی: ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ﴾، وه جووله‌که‌کان گوتیان: عوزمیر کوری خوایه، وه نه‌صرانییه‌کان گوتیان: مه‌سیح کوری خوایه، (پاکیی بؤ خوا) ﴿ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ﴾، ئا ئه‌وه هه‌ر قسه‌ی زاری خو‌یا‌نه، وات‌ه: هه‌ر قسه‌یه‌که به زاری خو‌یا‌ن دمی‌که‌ن، به‌لام هیج به‌لگه‌یه‌کی له‌سه‌ر نیه‌و، پشت ئه‌ستوور نیه، نه به به‌لگه‌ی نه‌قل، نه به به‌لگه‌ی عه‌قل، چونکه خوا تاك (أَحَدٌ) و بئ‌نیازو جیی نیاز (صَمَدٌ) ه.

کاتی خو‌ی هاوبه‌ش بؤ خوا دانهره‌کان، هه‌روه‌ها نه‌صرانییه‌کانی نه‌ج‌را‌ن له پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ یان پرسى، گوتیان: (صِفْ لَنَا رَبِّكَ)^(۱) په‌روه‌ر‌دگاری خو‌تمان بؤ وه‌سف بکه، خواى تاك و پاکیش ئه‌م سوورمه‌ی نارده‌ خوار:

﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَكِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾

بئى: خوا تاكه، یانى: دووهمی نیه، ﴿اللَّهُ الصَّمَدُ﴾، خوا بئ‌نیازده، وه جیی نیازده، ﴿الصَّمَدُ﴾، ده‌ئى: (ئه‌وه‌ی هه‌موو که‌س و هه‌موو شتی‌ک پی‌ویستی به‌وه، ئه‌و پی‌ویستی به‌هیج که‌س و هیج شتی‌ک نیه)، ﴿لَمْ يَكِدْ﴾، که‌سی لئ‌ نه‌بووه، ﴿وَلَمْ يُولَدْ﴾، له که‌سی‌ش نه‌بووه، وات‌ه: فه‌رعى نیه‌و ئه‌صلیشی نیه. ئه‌دی

(۱) رَوَى عَطَاءٌ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: {قَدَمُ وَفَدَ نَجْرَانُ، فَقَالُوا: (صِفْ لَنَا رَبِّكَ)، أَمِنْ زُبُرْجِدٍ، أَوْ يَاقُوتٍ، أَوْ ذَهَبٍ، أَوْ فِضَّةٍ؟

فَقَالَ: إِنَّ رَبِّي لَيْسَ مِنْ شَيْءٍ؛ لِأَنَّهُ خَالِقُ الْأَشْيَاءِ، فَتَنَزَّلَ: ﴿... قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ...﴾ الإخلاص. قَالُوا: هُوَ وَاحِدٌ، وَأَنْتَ وَاحِدٌ؟

فَقَالَ: ﴿... لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ...﴾ (الشورى) {، انظر: تفسير النيسابوري، ص ۳۹۵، ومجموع الفتاوى لابن تيمية، ج ۵، ص ۴۴۰.

چۆنە؟ تَاكَ و تەنیا، ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ وە هیچ کەس ھاوتای
وی نیە، واتە: بێ وێنە.

هەلبەتە خواپەکی بێ وێنە، خواپەکی جێی نیازو بێ نیاز، خواپەکی تَاكَ،
ھاوسەری نیە، تَاكَو پۆلەى هەبێت، وەك لە سوورەتى (الأنعام) دا خۆى بێ وێنە
باسى كردووە، لەویدا بە تەفصیل باسمان كردووە^(۱)، كە دەفەرموێ:

﴿وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُصِفُونَ﴾
﴿بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ
وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

واتە: كۆرۆ كچیان بۆ (خو) داتاشین، بەبێ زانیاری (هەر لە خۆو كۆرۆ كچیان
بۆ هەتاشین و، گوتیان: خوا كۆرى هەن و كچى هەن).

ھاوبەش بۆ خوا دانەرەكان دەیانگوت: شەیتانەكان كۆرى خو، وە فریشتەكانیش
كچى خو، بەلام وەك دەفەرموێ: بەبێ زانیاری، پاکیی بۆ خوا لەوێ ئەوان خۆى
پێ وەسف دەكەن، بەدیھێنەر و پەیداكەرى ئاسمانەكان و زەویە، ﴿أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ
وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ﴾، كاتى كە خوا ھاوسەرى نیە، چۆن دەبێ پۆلەى هەبێ! پۆلە
لە پێگەبەشتنى دوو ھاوسەر پەیدا دەبێ.

ئەجا كە خۆى تَاكَ و پاك ھاوسەرى نەبێ، وێنەى نەبێ، پۆلەى چۆن پەیدا دەبێ؟!

بۆیە دەفەرموێ: ﴿ذَٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ﴾، ئەو هەر قسەیانە بە
زاری خۆیان، واتە: قسەپەكە بە دەمى خۆیان دەیکەن، هیچ پشت ئەستور نیە نە
بە بەلگەى عەقل، نە بە بەلگەى نەقل، ئەدى ئەو قسەیان لە كۆیو هیناوە؟!!

(۱) واتە: لە بەرگی پێنجەمى ئەم تەفسیرەدا كە بۆ سوورەتى (الأنعام) تەرخان كراوە .

﴿يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ﴾، ﴿يُضَاهِئُونَ﴾، كە
خوینراویشەتەو: (يُضَاهِئُونَ) یانی: (يُشَاكِلُونَ وَيُشَابِهُونَ) بەم قسەیهیان خۆیان
وەك ئەوانە ئی دەكەن، كە لە پێش ئەواندا بێبڕوا بوون.

ئەجا هەندێك دەڵێن: لێردا مەبەست پێی مەجووسیەكانە، وە هەندێك دەڵێن:
مەبەست پێی هاوبەش بۆ خوا دانەرەكانە، وە هەندێك دەڵێن: مەبەست پێی
هیندۆسەكانە، چونكە هەموو ئەوانە ی رۆڵەیان پال داووتە لای خوا.

واتە: جوولەكەو نەصرانیەكان بە دواى رێچكەى وان كەوتوون، قسەى وەك هى
وان دەكەن، ﴿قَالَهُمْ اللَّهُ أَفَىٰ يُؤْفَكُونَ﴾، خوا بیانكوژى، یان
خوا نەفرینیان لێبكات، بەرمو كۆی لادەدرێن؟! یاخود چۆن وا لادەدرێن؟!

وشەى: ﴿أَفَىٰ﴾، هەم بە مانای (أَيْنَ) دى، واتە: لە كۆیو یان بۆ كۆی، هەم
بە مانای (كَيْفَ) دى، واتە: چۆن.

خوای زانای زال لەسەر هەڵەكاندن و خستەرووی بیروپراو بنەما فیکریەکانی
جوولەكەو نەصرانیەكان، بەردەوام دەبێ و دەفەرموێ: ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ
وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ﴾، زاناگان و
راهیبهکانی خۆیان، وە عیسی کۆری مەریەمیان لە جیاتی خوا کردن بە پەروردگارو،
پەرستراوو، مشورخۆرو، سەرپەرشتیاری خۆیان.

وشەى (أَحْبَار) کۆی (حَبَر)ە، كە بە زانای جوولەكەكان دەگوترێ، وشەى (رُهَبَان)یش
کۆی (راهب)ە، كە بە گۆشەگیرى نەصرانیەكان دەگوترێ، ئەوانەى كە گۆشەگیر
دەبن لە ئەشكەوتیك لە شوینیکی چۆل دا، بە تەنیا پەرستش دەكەن.

(أَرْبَاب)یش کۆی (رب)ە، كە لە زمانى عەرەبییدا بە مانای پەروردگارو، بەخیوکارو،
پەرستراوو، مشورخۆرو سەرپەرشتیارو، دانەری بەرنامەو حەلال و حەرام، دى.

ئُنْجَا لَهَبەر ئه‌وه‌ی جووله‌که‌ زیاتر به‌ زانیانیان مه‌شهوورن، وه‌ نه‌صرانییه‌کان زیاتر به‌ راهیبو رهبه‌نه‌کانیان مه‌شهوورن، ئه‌وانه‌ی که‌ گۆشه‌گیرن و خواپه‌رستی له‌ چیاو چۆل و، له‌ ئه‌شکه‌وت و ... هت‌دا ده‌که‌ن، بۆیه‌ باسی ئه‌و دوو جووره‌ که‌سانه‌ کراوه‌، یاخود له‌به‌رئه‌وه‌ی: جووله‌که‌و نه‌صرانییه‌کان، هه‌م زاناو چاوساغه‌کانیان، وه‌ هه‌م ئه‌وانه‌ی که‌ عه‌وامن و ته‌نیا په‌رستش ده‌که‌ن و، خۆیان یه‌کلا کردۆته‌وه‌و گۆشه‌گیر بوون، بۆ به‌نده‌یه‌تی بۆ خوا، ئه‌وانه‌یان له‌ حیاتی خوا، کردن به‌ په‌رستراو و مشوورخۆرو په‌رومردگاری خۆیان، له‌گه‌ڵ عیسا‌ی کور‌ی مه‌ریه‌م دا، ﴿وَمَا أَمْرًا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا﴾، وه‌ فه‌رمانیشیان پێ نه‌کرا بوو، مه‌گه‌ر به‌وه‌ که‌ یه‌ک په‌رستراو بپه‌رستن، ئه‌ویش خ‌وای ب‌ی وین‌ه‌و ب‌ی هاوتایه‌، ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾، جگه‌ له‌و هیچ په‌رستراو نین، ﴿سُبْحَنَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾، پاک‌یی بۆ وی، له‌و شتانه‌ی که‌ ده‌یانکه‌ن به‌ هاوبه‌ش بۆی.

﴿يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ﴾، ده‌یان‌ه‌وئ که‌ پرووناکیی خوا به‌ زاریان، واته‌: به‌ فووی زاریان، یان به‌و قسانه‌ی له‌ زاریان ده‌رده‌چن، بکوژیننه‌وه‌، به‌لام قسه‌که‌یان هیچ به‌لگه‌یه‌کی عه‌قل‌یی و نه‌قل‌یی له‌ پشت نیه‌و، ده‌یان‌ه‌وئ هه‌ر به‌و قسه‌ ب‌ی به‌لگانه‌، یانی: به‌ فووی زاریان، پرووناکیی خوا بکوژیننه‌وه‌، که‌ وه‌ک دوا‌یی باسی ده‌که‌ین، هه‌ندئ له‌ زانیان ده‌ل‌ئ‌ین: ل‌یره‌دا مه‌به‌ست ئه‌ومیه‌ که‌ وه‌ک چۆن که‌س‌یک فوو له‌ خۆر ده‌کات، بۆ ئه‌وه‌ی بیکوژینن‌یه‌وه‌، ئه‌وانه‌ش که‌ دژی ئیسلام قسه‌ ده‌که‌ن، هه‌وله‌کانیان له‌ دزایه‌تی ئیسلامدا، وه‌ک هه‌ول‌ی که‌س‌یکه‌ که‌ فوو له‌ خۆر ده‌کات، که‌ بیکوژینن‌یه‌وه‌!

﴿وَيَأْتِي اللَّهَ إِلَّا أَنْ يَتَمَنَّوْهُ﴾، وه‌ خوا رازی ناب‌ی، وه‌ ناه‌یل‌ی، مه‌گه‌ر پرووناکییه‌که‌ی هه‌ر ته‌واو بکات، ناه‌یل‌ی بکوژن‌یه‌وه‌، پرووناکیی ئایینی خ‌وای ته‌واو ده‌کات، ئه‌و ئیسلام و ئیمان‌ه‌ هه‌ر دم‌ب‌ی بلاوب‌ین‌یه‌وه‌، که‌ هه‌ر واشبوو، ﴿وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ﴾، هه‌رچه‌نده‌ ئه‌وانه‌ی ب‌ب‌پروان، پ‌یشیان ناخ‌وش ب‌ی.

﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ﴾، خوا ئەو کەسەیه کە پیغمبەری خوێ بە ڕێنمایی و بە بەرنامەی هەقەو ناردو، ڕێنمایی بۆ تەك، وە بەرنامەی راست بۆ کۆمەلگا، وەك لە مەوسووعە: (الإسلام كما يتجلي في كتاب الله) دا بە تەفصیل باسم کردو^(۱)، ئیسلام ڕێنمایی و ڕێ ڕێشاندرە بۆ تەك، وە بەرنامە و سیستم و ڕێکخەرە بۆ ژيانى کۆمەلگا، (هەدى) تەك هەڵیدەگرئ، (دين الحق) یش کۆمەلگا و خەلک، قەوارەى سياسى پيادهى دەكات و جيبه جيى دەكات.

کەواتە: ئەم ئیسلامە، تەنیا دینیکی کەسیی نیه، بەلکە هەم بۆ تەك، هەم بۆ کۆمەلە، هەم ڕێنماییە بۆ تەك، تەك سەرەدەری خوێ پێدەكات، هیدایەت یانی چی؟ یانی بەرچاوی ڕۆشن دەکاتەو، بوونناسیی راستەقینەى دەخاتە بەردەست، لێى حالى دەكات، کە ئەم بوون (وجود)ە چیه؟ کێ خاوەنیەتى و بۆچی هاتۆتەدى؟ پاشان حالى دەبێ لە خوێ کە مەحەللی لە ئیعرابی ئەو بوونەدا چیه؟ بۆچی دروستبوو؟ لە کوێ هاتوو بۆچی هاتوو؟ بۆ کوێ دەچێ؟ وە دەبێ چۆن بژی؟ وە پاشان لێى حالى دەكات کە ژيانى دنیا چیه؟ ئایا ژيان هەر هی دنیاىە، یاخود ژيانى دواڕۆژیش دەبێ؟ وە پیغمبەرەن کێن؟ وە گتیبەکانى خوا بۆچی هاتوون و فریشتەکان دەوریان چیه؟ واتە: هەم بوونناسیی و هەم ئیمان و عەقیدەیهکی راست و دروست دەخاتە بەردەستی تەك، وە هەم بەهۆی ئەو هیدایەتەو، لێى حالى دەكات، کە چۆن مامەلە لەگەڵ خوادا بکات، چۆن بیپەرستێ و بەندایەتیى بۆ بکات؟

و پاشان چۆن هەلەسوکەوت بکات لە زاتی خویدا و لەگەڵ خەلکدا، واتە: لە رووی ڕەوشت و ئاگەرەو: ئەو سیفەتەنەى کە دەبێ ئینسان خوێان پێ برازینیتەو، کامانەن، وە کامانەن ئەو سیفەتە خراپانەى کە دەبێ خوێان لێ بە دوور بگرئ؟ ئەو هەمووی هیدایەتە.

بەلام ئیسلام تەنیا هیدایەت نیه بۆ تەك، بە بوونناسیی و ئیمان و عەقیدەو، بە عیبادەتەو، بە ئاکار و ڕەوشتەو، بە ڕەفتاری تاکیی و خیزانی و کۆمەلایەتیەو، ئیسلام تەنیا ئەومندە نیه، بەلکە ﴿وَدِينِ الْحَقِّ﴾، بەرنامەیهکی راستیشە، کە

(۱) برۆانە: الكتاب التاسع: إهداء الفرد بهدى الله تعالى .

کۆمەڵگای پێ بەرپۆه دەچێ: لە پرووی ئابووری، لە پرووی سیاسی، لە پرووی کۆمەڵایەتی، لە پرووی پەيوەندییەکان، لە پرووی جەنگ و ئاشتییەوه، ئەو قورئانە ھەموو ئەوانەى تێدايە.

ئەجا ئایا بۆچی خوا پێغەمبەرى خوێ ﷺ ناردوه، بە پێتمایى و بە بەرنامەى ھەقەوه؟!

﴿لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ﴾، بۆئەوهى سەریبخت بەسەر ھەموو بەرنامەکاندا، ھەموویان بختە ژێر رکێفى خوێهوه.

ئایا مەبەست ئەوێه نەیانھێلێ؟

نە، ئیسلام دینی ھەقە، پێگا بەو دینە بەتالانە دەدات ببین، وەك خوا ﷻ فەرموویەتى: ﴿لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ﴾ ٦ الكافرون، چونكە زۆر كەس لە گۆلكە عەلمانییەكان، ئەوانەى كە ناشارمزان، ئەوانەى كە لە پشت پەردەى پەشەوه تەماشای ئیسلام دەكەن، ئەوانەى كە قیاسی ئیسلام لەسەر نەصرانییەتى شیۆیتراوو یەھودیەتى شیۆیتراو دەكەن، میژووی ئیسلام قیاس دەكەنە سەر میژووی پۆژئاوا، تاریكایی سەدەكانى نیۆمەرست، دەلێن: ئەگەر ئیسلام دەسلەلاتى ھەبێت، پێ نادات دینەكانى دیکە ھەبێ!!

بەلام ئەو درۆیەكى شاخدارە، چونكە ئەو دینە ھەقە، بێ منەتە لەوہى دینەكانى دیکە ھەبێ، بەلام دەبێ ئەو دینە ھەقە بالادەست بێ، بالادەست بێ، بەو واتایە كە كەس نەتوانێ پێى لێ بگرێ، پیادە بێى لە زەویدا، بەلام ئەو دینە ھەقە، كاتێك كە پیادە دەبێ، پێگا دەدا بە ھەموو دین و بەرنامەكانى دیکە، بە بەلگەى:

یەكەم : خواى پەروردگار دەفەرموێ: ﴿لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ﴾ ٦ الكافرون، (ئەى بێبەرۆیە!) دینی خۆتان بۆ خۆتان، وە دینی خۆم بۆ خۆم.

دووهم : خوا دەفەرموێ: ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾ البقرة، زۆریی كردن لە ئایین دا نیە.

سَيِّهَم : واقعی ژيان و هه‌لۆیستی پێغه‌مبەر ﷺ له مه‌دینه، که وه‌سیقه‌یه‌کی له‌گه‌ڵ جووله‌که‌کاندا مۆر کرد، یه‌کێک له‌ بر‌گه‌کانی: (لِیَهُودَ دِیْنُهُمْ وَلِلْمُسْلِمِیْنِ دِیْنُهُمْ) جووله‌که‌ دینی خۆیان به‌ر‌پ‌وه‌رن، مسو‌ل‌مان دینی خۆیان به‌ر‌پ‌وه‌رن، ئنجا له‌ مه‌دینه‌دا سێ تیره جووله‌که‌کان هه‌بوون^(۱)، قه‌واره‌ی سیاسیی خۆیان هه‌بوو، که هه‌تا په‌یمان‌یان نه‌شکاندو غه‌دریان له‌ مسو‌ل‌مانان نه‌کردو، بێ به‌ل‌ێن دهرنه‌چوون، پێغه‌مبەر ﷺ هه‌ر مامه‌له‌ی یه‌کسانی له‌گه‌ڵدا ده‌کردن، وه‌ک هاو‌لاتیانی دیکه‌ی مسو‌ل‌مان، به‌ پێی ئه‌وه‌ی له‌ سه‌حیفه‌ی مه‌دینه‌دا هات‌بوو، که (وثیقه) و (کتاب)یشی پێده‌گوت‌ری‌و، له‌ جێی ده‌ستووری ئیستا بووه‌.

چوارەم : وه‌ ئه‌گه‌ر ته‌ماشای میژووی سی‌زده سه‌ده‌ی ده‌ولته‌ی ئیسلامیی بکه‌ین، چ له‌ سه‌رده‌می پێغه‌مبەر ﷺ، چ دوا‌یی له‌ سه‌رده‌می چوار خه‌لیفه‌ راشیده‌کان، له‌ سه‌رده‌می بنه‌ماله‌کانی ئومه‌وییه‌کان و عه‌بباسییه‌کان و عوسمانییه‌کان دا، که به‌ داخه‌وه‌ له‌دوای چوار خه‌لیفه‌ راشیده‌کان، حوکمی ئیسلامیی ده‌یسته‌ بنه‌ماله‌یی و عه‌شیرمه‌تی و میراتی، که ئیستاشی له‌گه‌ڵدا بێ، ئیمه‌ هه‌ر به‌ ده‌سته‌یه‌وه‌ گرفتارین‌و، باجی ئه‌و هه‌له‌یه‌ ده‌ده‌ین که گاتی خۆی مو‌عاویه‌ کردی، خوا لێی خوشبێ، که جاری بۆخۆی هه‌ر هه‌بوو، هێشتا هه‌ر زیندو بوو، به‌ تۆبزی به‌یه‌ته‌ی بۆ یه‌زیدی کوری وهرگرت، هه‌رچه‌نده‌ هاو‌ه‌لان، ئه‌وانه‌ی که هه‌بوون، پێیان ناخۆش بوو، نا‌رازی بوون، به‌لام به‌ زۆر به‌یه‌ته‌ی بۆ وهرگرت، وه‌ له‌و‌یه‌وه‌ حوکمی ئیسلامیی، له‌ راویژ (شوری) گۆرا بۆ میراتی و بنه‌ماله‌یی.

به‌لام ته‌نانه‌ت له‌و کاتانه‌ش دا که حوکمی ئیسلامیی لادانی تیدا بووه‌، له‌ چۆنیه‌تی هه‌لب‌ژاردنی حوکم‌پرانان دا، هه‌موو که‌مایه‌تییه‌ دینییه‌کان: جووله‌که‌، نه‌صرانی، بوزایی، مه‌جوسیی، یه‌زیدی، صابیئه‌، مولحیدو زه‌ندیه‌که‌کان، که‌سانی وه‌ک: (ئهبو الع‌لای معه‌ر‌ری، عه‌بدو‌ل‌لای کور‌ی موقه‌ف‌قه‌، به‌شاری کور‌ی بور‌د) ئه‌وانه‌ی له‌ شی‌عرو قسه‌گانیاندا ئیلحادو زنده‌قه‌ ده‌خوینی‌وه‌، له‌ ده‌ولته‌ی ئیسلامییدا ژیاون، وه‌ زانیان وه‌لامی قسه‌یان به‌ قسه‌ داوته‌وه‌و، وه‌لامی فیکریان به‌ فیکر داوته‌وه‌.

(۱) مه‌به‌ست: (بنو‌قین‌قاع) و (بنو‌الن‌ضیر) و (بنو‌قریظه‌)ن.

کەواتە: ئیسلام ڕیگا دەدات بە غەیری خۆی، بەلام غەیری خۆی لە بەرنامە و دینەکان، ڕیگا بە بوونی ئیسلام نادەن، تەماشای بکەن: ئەندەلوسی ڕابردوو، ئیسپانیای ئیستا، مسوڵمانان هەشت سەد ساڵ لەوێ حوکمڕان بوون، لە ماوەی ئەو هەشت سەد ساڵەدا نەصرانییەك لە نەصرانییەتی خۆی هەڵنەگێڕدراوە، جوولەگەیهك لە یەهوودییەتی خۆی هەڵنەگێڕدراوە، جوولەگە هەبوون، نەصرانییە هەبوون، بەلام هەر لەگەڵ ئەو مسوڵمانان گۆلەیان کەوتە لیژی، لە ئەنجامی ئەوەدا کە دابەش بوون بۆ چەند مەملەکەتێک، بۆ چەند شارێکی لەگەڵ یەك ناکۆک، کە لە هەر شارەدا حاکمێک حوکمی دەکرد، بەئێ کە مسوڵمانان گۆلەیان کەوتە لیژی، نەصرانییەکان کە دەستی خۆیان بینی، مسوڵمانان چى لیکرد؟ پێشی خستیاننە نیوان سێ بژاردەو: یان دەبنە نەصرانیی، یان دەپۆن، یان دەتاکوژین، دوایى خستیاننە نیوان دوو بژاردەو: یان دەبنە نەصرانیی، یان دەتاکوژین، بەو شیوێهە مسوڵمانێک، یەك تاکە مسوڵمان نەما، دواى ئەو هەشت سەد ساڵ بوو، لەوێ حوکمڕان بوون! یانی: پازدە بیست جیل لەوێ برابوونەو، بەلام کە نەصرانییەکان دەستیان بینی، مسوڵمانان نەهێشت و دوایى جوولەگەشیان نەهێشت، جوولەگەکانیشیان دەر بەدەر کرد.

کەواتە: کە خوا دەفەرموێ: ﴿لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ﴾، بۆ ئەو هەبەر هەموو دینەکاندا سەربەخات، مەبەست ئەو نەه کە نەیانەتێت، واتە: بالادەست بێ، ئنجا وەك سایەو چەتر مامەلەیان لەگەڵدا دەکات و ڕیزیان دەگرێو، پێیان دەفەرموێ: ﴿لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ۖ﴾

﴿وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾ (٣٣)، هەرچەندە هاوبەش بۆخوا دانەرەکان پێشیان ناخۆش بێ.

ئەمەش ئەو دەرگەیهنێ کە ئەهلی کوفرو شیرک هەرگیز بە بالادەستی ئیسلامو مسوڵمانان ڕازی و خۆش نەوود نابن .

چەند مەسەلەیهکی گەرم

مەسەلەی یەگەم: که خوی بەرزو مەزن دەفەر موی: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا

إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَإِنْ

خِفْتُمْ عِيلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيَكُمْ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِن شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ

حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾

راسته مانای ئەم نایەتە بەم شیویمیه: ئەی ئەوانە ی بڕواتان هی ناو! بیگومان هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان پیسن، با لە دوا ی ئەم سالیانەوه، توخنی مزگەوتی حەرەم نەگەون، وه ئەگەر لە هەژاریش ترستان هەبوو، ئەوه خوا ئەگەر بیهوی بێ نیازتان دەکات لە بەخششی خوی، بیگومان خوا زانی کاربەجییە.

سەرەتا دەلیین: ئەمە زەمینەسازیی و پڕی خوشکردنە بۆ حەجی پیغەمبەری خوا ﷺ، که یەگەمین حەج و دوا حەجیش بوو، که لە دوا ی خوی ناوی لیئرا (حجة الوداع) واتە: حەجی مائتاوایی کردنی پیغەمبەری خوا ﷺ لە دنیا، که لە سالی دەیه می گۆچییدا پیغەمبەری خوا ﷺ بە ئامادەبوونی سەد هەزار، یاخود سەدو بیست هەزار کەس لە هاوێلان، هەلبەتە ئەوانە ی که لەو کاتەدا مسوڵمان بوون، ئەو حەجە ی ئەنجامدا، دیارە ئیمە دەبی چەند هەلوستەیهک بکەین لە بەردەم ئەو نایەتە موبارەکەدا:

۱/ که دەفەر موی: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ﴾، ئەی ئەوانە ی بڕواتان هی ناو! بە دلتیاییه وه هاوبەش بۆ خوادانەرەکان پیسن، چونکه ﴿إِنَّمَا﴾، پئی دەگوتری: (أَدَاةُ الْحَصْرِ وَالْإِثْبَاتِ) واتە: ئامرازی کورت هەلێنان و چەسپاندن، که دەفەر موی: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ

نَجَسٌ ﴿٢٨﴾، واتە: پیسییهتی له هاوبەش بۆ خوا دانەرەکاندا دەچەسپێت، و کورتیشی هەڵدێت.

کورتە بایک لێبارە ی چەمک و واتای پیسی کافرانە وە

لێ و بارە وە کە ئایا لێردا مەبەست له (نَجَسٌ) چیه؟ کە بە مانای پیسی (النَّجاسة) دێ، بەلام (نَجَسٌ) یانی پیس بوو، زانیان لێ و بارە وە بوونەتە دوو را، ئایا مەبەست له پیسییهتی هاوبەش دانەرەکان، پیسی بەرەستە، یاخود پیسی مەعنەوییه؟

جەماوەری ظاهیرییهکان لێ گەڵ شیعە ی دوازدە ئیمامیی، وە هەندیکێ دیکەش، کە هەر چۆن بێ کەمینە یەکن، رایان وایە کە: هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان، پیسن، بە پیسی بەرەست، واتە: ئەگەر یەگێک له هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان، یان بە گشتی کافرەکان دەستیان له شتێک دا، ئەو شتە بە پیس بوو (نَجَسٌ) له قەڵەم دەدرێ، وە ئەگەر کافران له قاپیکیان دا خوارد، وە ئەگەر کەسێ دەستی پێیان کەوت، دەستی بە پیس بوو له قەڵەم دەدرێ.

بەلام جەماوەری زانیان له پێشین و پاشین (سلف و خلف) کە له نیویاندا هەر چوار پێشەوا سەر مەزەبەکان هەن: (أبو حنیفة، مالک، شافعی، أحمد)، وە زۆربە ی زانیان بە گشتی دەڵێن: مەبەست له پیسی هاوبەش دانەرەکان پیسی مەعنەوییه، واتە: روو حیان پیسه، ناخیان پیسه، نەك جەستەیان پیس بێ.

دیاره له‌وبارمه‌وه هه‌رگام له‌و دوو لایه‌نه به‌لگه دی‌ننه‌وه:

یه‌که‌م: به‌لگه‌کانی لایه‌نگرانی پای به پاك دانانی جه‌سته‌ی مرو‌ف به‌گشتی

هه‌لبه‌ته له‌ ته‌فسیره‌کاندا که من سه‌رنجم دان، نه‌مبینیوه ئه‌و ئایه‌ته‌ی سوو‌رته‌ی (الإسراء) به‌ به‌لگه‌ بێ‌ننه‌وه، که پێ‌م وایه به‌هێ‌زترین به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه که مرو‌ف وه‌ک مرو‌ف: کافر بێ، یان مسو‌لمان بێ له‌رووی جه‌ستییه‌وه، به‌ پاك له‌ قه‌له‌م ده‌درئ:

به‌لگه‌ی یه‌که‌م: **خو‌ا ﷺ** ده‌فه‌رموئ: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾ (۷۰)

واته: بێ‌گومان پێ‌زمان له‌ وه‌چه‌ی ئاده‌م گرتوه‌و له‌ ده‌ریاو وشکانیی دا هه‌لمان گرتوون، (واته: ئامرازی واما‌ن بو‌و په‌خساندوون که سه‌فه‌ری ده‌ریاو وشکانییان پێ‌ بکه‌ن)، وه‌ له‌ پ‌ۆزییه‌ خو‌ش و به‌تامه‌گان پێ‌مان داو‌ن، وه‌ به‌سه‌ر زو‌ر له‌ دروستکراوانان دا هه‌لمان بژاردوون.

دیاره مه‌خلووقی‌کی وا، نا‌گونجی جه‌سته‌که‌ی به‌ پی‌س له‌ قه‌له‌م به‌درئ، هه‌روه‌ها له‌ سونه‌ته‌ی پێ‌غه‌مبه‌ریش دا **ﷺ** ده‌گونجی زو‌ر به‌لگه‌ به‌ی‌نرێ‌نه‌وه.

به‌لگه‌ی دووهم: ﴿أَنَّهُ ﷺ تَوَضَّأَ مِنْ مَرَادَةِ مُشْرِكَةٍ﴾ {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (۳۴۴)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۶۸۲)}.

واته: پێ‌غه‌مبه‌ری خو‌ا **ﷺ** ده‌ستوێ‌ژی گرتوه، له‌ گونده‌و مه‌شکه‌ی ئاو‌ی ئافرمێ‌کی هاوبه‌ش بو‌و خو‌ا دانهر.

ئنج‌ا ئه‌گه‌ر پی‌س بو‌وایه، ئاوه‌که‌ی به‌ که‌لکی ده‌ستوێ‌ژ نه‌ده‌هات.

به‌لگه‌ی سی‌یه‌م: ﴿أَكَلَ ﷺ مِنْ طَعَامِ الْيَهُودِ﴾ {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، برقم: (۵۷۷۷)}.

واته: له‌ خو‌اردنی جووله‌که‌کانی خو‌اردوه.

بەلگەس چوارەم : ﴿رَبَطَ ﷺ ثَمَامَةَ بَنِ أَثَالٍ، بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ﴾
 {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، برقم: (۴۳۷۲)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (۱۷۶۴)}.

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ ئومامەى كورى ئوتالى بە كۆلەگەيەك لە
 كۆلەگەكانى مزگەوت (ى خۆى) ە وە (لە مەدينە) بەستەو.

(ثَمَامَةَ بَنِ أَثَالٍ) كە ئەو كاتە ديارە بە ديل گيراو، هاوبەش بۆ خوا
 دانەر بوو، پێغەمبەرى خواش ﷺ بە كۆلەگەيەكى مزگەوتى خۆيەو
 بەستۆتەو، ئنجا ئەگەر پيس بووايە، ديارە دەيانگوت: كۆلەگەكە پيس
 بووو دەبى بيشۆينەو!

بەلگەس پێنجەم : ﴿عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ كُنَّا نَغْرُو مَعَ
 رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَتُصِيبُ مِنْ أُنْيَةِ الْمُشْرِكِينَ، وَأَسْقِيَتَهُمْ فَتَسْتَمْتَعُ بِهَا، فَلَا
 يُعَابُ عَلَيْنَا﴾ {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، برقم: (۱۵۰۹۵) وَاللَّفْظُ لَهُ، وَأَبُو دَاوُدَ، برقم:
 (۳۸۴۰)، وَالطَّبْرَانِيُّ فِي (مُسْنَدِ الشَّامِيِّينَ) برقم: (۳۷۵)، وَالْبَيْهَقِيُّ فِي الْكُبْرَى
 برقم: (۱۲۶) وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ}.

واتە: جابیری كورى عەبدوللا خوا لە خۆى و بابى رازى بى، دەلى: ئيمە
 لەگەڵ پێغەمبەرى خوا ﷺ دەچووین بۆ جەنگ، لە قاپ و قاچاغى هاوبەش بۆ
 خوادانەرەكان و، لەو دەفرانەى كە ئاو و خواردنەوكانى خۆيانيان تیدەكردن، ئيمە
 لەو قاپ و دەفرو مەشكەو كوندانەمان دەستكەوت دەبوو، سووديشمان لى دەبينى،
 ليشمان بە عەيب نەدەگيرا، يانى: پێغەمبەر ﷺ يش لى بە رەخنە نەدەگرتین.

دووم: بەلگەكانى راي بە پيس دانانى جەستەى كافران

بەلگەس يەكەم : پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتى: ﴿إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يَنْجُسُ﴾
 {أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ برقم: (۱۸۲۵)، وَأَحْمَدُ برقم: (۷۲۱۰)، وَالْبُخَارِيُّ برقم:
 (۲۸۱)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۳۷۱)، وَأَبُو دَاوُدَ برقم: (۲۳۱)، وَالتِّرْمِذِيُّ برقم: (۱۲۱) وَقَالَ:
 حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالنَّسَائِيُّ برقم: (۲۶۹)، وَابْنُ مَاجَةَ برقم: (۵۳۴)}.

واتە: بێگومان برپاوار پيس نابى.

جا ئەوان چەمکی پێچەوانەگەیان لێ گرتووە، واتە: ئەگەر بپروادار پیس نەبێ، دیارە بپروایان پیسن.

بەلام زانیان لەسەر ئەوە یەگەدەنگن کە هەمیشە چەمکی پێچەوانە (مفهوم المخالفة) کاری پێناکری، وە ئەمە یەگێکە لەو شوێنانە، چونکە چەمکی پێچەوانە، نابێ لەگەڵ دەقیکی ڕوون و ڕاشکاوی دیکەدا، تێک بگیری، بەلکو کاتیەک کار بە چەمکی پێچەوانە دەکری، کە دەقیک نەبێ لەوبارەو، وە پاشان پێچەوانە ی ڕووحی شەریعەتیش نەبێ.

بەلگەی دووەم : دەلێن: { أَمْرُهُ ﷺ بِغَسْلِ آتِيَةِ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْأَكْلُ فِيهَا، إِنْ لَمْ يُوجَدْ غَيْرُهَا } { أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۵۴۸۸) }.

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی کردووە کە قاپو قاچاغی خاوەن کتیبەکان بشۆڕن، وە تێیان دا بخوری، ئەگەر هیچی دیکە دەستتەگەوت.

زۆربە ی زانیان وەلامیان داووتەووە: ھۆکارەکی ئەوە بوو کە ئەوانە گۆشتی بەرازیان لەو قاپو قاچاغانەدا، خواردووە، یان شەراپیان تێدا خواردووتەووە، وە دەگونجی خواردنی دیکە ی پیسیشیان تێدا خواردب، کە بەپێی شەریعەتی ئێمە پیس بوو، نەك لەبەرئەوێ کە ئەوانە جەستەیان بە پیس لەقەڵەم بدری.

ئەجا زانیان و توێژەرەوانی قورئان دەلێن: بە پیس لە قەڵەم دانێ ھاوبەش بۆ خوا دانەرەکان هیچ ڕیشە و بنەمایەکی نیە لە شەریعەتی ئیسلامیدا، بەلکو ئەوە لەلای ھیندۆسییەکان ھەیە، بت پەرستەکانی ھیند، ھەروەھا ھەندێ لە دەمارگیرەکانی نەصرانییش، وە لەوبارەو زۆر شت باسکراو، ئەویش بەمەبەستی دوورخستەووی خەلکی خۆیان لە ئیسلام، وە لە شەریعەتی ئیسلامی، وە دەمارگیریی بۆ پەیداکردنیان بە تایبەت نەصرانییەکان، زۆر درۆو دەلەسەیان کردووە، ھەم کاتی خۆی و ھەم ئیستاش بە تەئکید ھەر ھەول ھەیە، بۆئەوێ لە مسوولمانان دوور بن و خۆیان بە دوور بگرن، بە بیانووی ئەوە کە مسوولمانان جەستەیان پیسە!!

کەواتە: بپرۆکە ی بە پیس دانانی مرووف، لە ئیسلام دا نیە، بەلکو لەلای نەصرانییەکان ھەیە، وە لە راستیدا لە غەیری ئیسلامدا ئەو بپرۆکە ھەیە،

لەنیۆ هەندیک لە هیندۆسەکان و، هەندئ لە دەمارگیرەکانی جوولەگە و، هەندئ لە خاوەن دینەکانی دیکەش هەیە.

۲/ ئنجا که خوا دەفەرموی: ﴿ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا ﴾.

با لەم سالیان بەدواوە، توختی مزگەوتی حەرەم نەگەون، نیزیکی نەگەون، واتە: نەك هەر نەیهەنە نیوی، بەلكو نیزیکیشی نەگەونەو.

زانایان لەوبارەو: باسیان کردووە: کە ئایا حوکمی چوونە نیۆ حەرەم، واتە: نیۆ مزگەوتی حەرەم و دەوروبەری، هەر و هەوا چوونە نیۆ حیجاز، واتە: ئەوێ کە دەگەوێتە نیوان یەمامە و یەمەن و نەجد و مەدینەو، پاشان چوونە نیۆ ولاتی مسوڵمانان بە گشتی، چییەو چۆنە؟

لەوبارەو زۆر شتیان باسکردووە، بەلام ئەگەر دەقیك هەبێ هەر ئەوێ کە لێرەدا خۆی کارزان فەرمووێتی: ﴿ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ ... ﴾.

با هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان نیزیکی مزگەوتی حەرەم نەگەون، حیکمەتەگەیشی دیارە، وەك پێشتر باسمانکرد: ئەو بوو کە ئەوان بە پرووتیی بە دەوری کەعبەدا تەوافیان کردووە، وە بێ بەند و بار بوون و، فیکەیان کێشان و چەپڵەیان لێداوە، وەك لە تەفسیری سوورەتی ئەنفالدا باسمان کرد، کە خوا دەفەرموی: ﴿ وَمَا

كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً ... ﴾ (۳۵)

و نوێژیان لەلای ماک - ی خوا - تەنیا فیکە کێشان و چەپڵە لێدان بوو.

دیارە ئەوێ لەگەڵ و یقار و پێزو حورمەتی بەندایەتی بۆ خوا و خواپەرستی ئەنجامدان دا ناگونجێ، بە تایبەت کە پێغەمبەری خوا ﷺ لە سالی دەیهەدا حەجی کردووە، ئەو هەمووی زەمینەسازی بوو بۆ ئەو کاتە، بۆیەش زانایان لەوبارەو پراچایان هەیە، بۆ وێنە:

ئەبو حەنیفە دەلی: ئەگەر کافرێک ھاوپیەمان بێ لەگەڵ مسوڵمانان، یاخود پەنا درابی، بۆی ھەبە بچیتە ئەو شوینانە، مادام بە مۆلەتی مسوڵمانان بێ، وە خواپەرستیەکی تایبەتی خۆیانی تیدا ئەنجام نەدەن، کە پێچەوانەی خوا بە یەگرتن و مسوڵماننیتی بێ، بەلام بە ھەر حال من پێم وایە: ئەو بابەتە زیاتر پەیوەست بوو، بەو کاتەو کە پێغەمبەری خوا ﷺ ویستوو یەتی یەگەمین و دوامین ھەجی خۆی بکات، تاكو بۆمان ببیتە سەرمەشقیك لە ئەنجامدانی خواپەرستیەکانی ھەجدا، وەك چۆن لە ھەموو شتەکانی دیکەدا سەرمەشق بوو، وە بە تایبەتیش ھەج، کە ئەو یەگەمین و دوا ھەجی بوو، بۆیە پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرموو:

﴿لَتَأْخُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ﴾ {أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ، برقم: (۱۲۹۷)، وَابْنُ خُرَيْمَةَ، برقم: (۲۸۷۷)}.

واتە: خواپەرستیەکانی ھەجەم لێوہ فیڕبن، تەماشام بکەن داخۆ من چۆن مەناسیکی ھەج جێبەجێ دەکەم، (مناسک) کە گۆی (منسک)ە، واتە: خواپەرستی، عیبادەتەکانی تایبەت بە ھەج.

۳ / کە دەفەرموی: ﴿بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا﴾، بە تەئکید مەبەست لە: دواى ئەم سالیان، واتە: سالی نۆیەم، کە دەکاتە سالی دمیەم و سالیەکانی دی، نابێ ھاوبەش بۆ خوا دانەرەکان دەرڤەتیان بدری، بچن بۆ مزگەوتی ھەرپام و دەورووبەری مزگەوتی ھەرپام، ھەر بۆیەش پێغەمبەری خوا ﷺ ئەو سالیە بۆخۆی ھەجی نەکرد، ئەبو بەکر (رضي الله عنه) ی نارد کە ئەمیری ھەج بوو، وە پاشان عەلی (رضي الله عنه) ی بەدوادا نارد، ئەو ئایەتانە ی سەرھتای سوورەتی تەوہی بەسەردا خویندەنەو، کە ببیتە ئاگادارکردنەوہیەك، تاكو بۆ سالی داھاتوو دەورووبەری مزگەوتی ھەرپام ئەو شوینانە ی کە خواپەرستیەکانی ھەجیان تیدا دەکری پاک و تەمیز بن، جگە لە مسوڵمانانی خوا بەیەگرتو مسوڵمانانی خاوەن عەقیدە ی راست و دروست، وە خاوەن خواپەرستی راست و دروست، کەسی دیکە لەو شوینە موبارەکەدا نەبێ.

۴ / که دەفەرموی: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عِيْلَةً﴾، دەئێ: (عَالَ يَعْيلُ عِيْلًا وَعِيْلَةً) وهك (كَالَ يَكِيْلُ كِيْلًا) یانی: (افْتَقَرَ يَفْتَقِرُ افْتِقَارًا): هه‌زار كه‌وت، هه‌زار ده‌كه‌وئ، هه‌زار كه‌وتن.

كه‌واته: كه دەفەرموی: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عِيْلَةً﴾، یانی: ئه‌گه‌ر له هه‌زاریی و نه‌داریی و ئاتاجیی ترسان، به‌هۆی ئه‌وه‌وه كه هاوبه‌ش بۆ خوا دانه‌رەكان قه‌ده‌غه ده‌كهن، بێنه ده‌وروبه‌ری مزگه‌وتی چه‌رامو، ئه‌و بازرگانیی و گرین و فرۆشتنه‌ی كه ئه‌وان ئه‌نجامی ده‌دن، ئه‌وه ده‌بێ، ئه‌گه‌ر ئه‌و مه‌ترسییه‌تان هه‌بوو، ﴿فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ﴾، ئه‌وه له‌مه‌ودوا خوا به به‌خشه‌كانی خۆی، بێ نیازتان ده‌كات، ئه‌گه‌ر بیه‌وئ.

دیاره وهك جاری دیکه باسمان کردوه: هه‌میشه خوای بالادست کاره‌كان په‌یوه‌ست ده‌كات به ویستی په‌های خۆیه‌وه، چونکه ئه‌گه‌ر خوا نه‌یه‌وئ، به‌خشه‌که‌شی نابه‌خشی، نه به مسوڵمانان و نه به که‌س، بۆیه‌ش هه‌میشه خوا ﷻ کاره‌كان به ویستی خۆیه‌وه په‌یوه‌ست ده‌كات، تاكو هه‌میشه چاومان له‌وه‌بێو، بزانی که هیچ شتێك به‌بێ ویستی په‌های خوای په‌روه‌ردگار ئه‌نجام ناده‌ی.

۵ / که دەفەرموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾، بێگومان خوا زانی کاربه‌جییه، یانی: ده‌زانی که چیتان بۆ ده‌كات، وه کاربه‌جییه، ده‌زانی چه‌ندو که‌ی و چۆنتان بۆ ده‌كات.

مه‌سه‌له‌ی دووه‌م: که دەفەرموی: ﴿قَبِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾ ﴿٢٩﴾

دوای ئه‌وه‌ی خوا ﷻ له باسی دوورخستنه‌وه‌ی هاوبه‌ش بۆ خوا دانه‌رەكان، له مزگه‌وتی چه‌رامو له شوێنه موباره‌که‌كان، ته‌واو بوو، وه له میانێ مسوڵمانانه‌وه

ئیعلائی جہنگی لہ دژی ئہو ھاوبہش بۆ خوا دانہرانہ کرد، کہ بی بہندو بارنو پھیوست نین بہ پھیمانہکانیانہو، وہ ئہوانہی ھہلاوارد کہ پھیوستن بہ بہلین و پھیمانہکانیانہو، کہ دہبی بہلین و پھیمانہکانیان تا کاتی دیاریکراوی خویان بۆ تہواو بکریں، دواي ئہوہی کہ بہ گشتی چوار مانگ مؤلہتی بۆ دانان، واتہ: ئہوانہی کہ پھیمانہکانیان رہا بوو، یاخود کہمتر لہ چوار مانگ بوو، ئہگہرنا ئہوہی لہ زیاتر لہ چوار مانگی بۆ دیاریی کرا بوو، ئہوہ وەک خوا دھفرموی:

﴿فَاتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مَدَّتِهِمْ﴾، پھیمانہکیان تا کاتی دیاریکراوی خویان بۆ تہواو بکەن، ئنجا دواي ئہوہ خوا لہم ئایہتہ بہ دواو، باسی زہمینہسازیی دہکات بۆ جہنگ کردن لہ دژی پۆمہکان کہ نہصرانیی بوون، بۆیہ سہرقتا روو لہ ئیمانداران دہکاتو دھفرموی: بجہنگن لہ دژی ئہوانہی کہ برپوایان بہ خوا نیہ، وہ برپوایان بہ پۆژی دواي نیہ، وہ ملکہچ نین بۆ بہرنامہی راستی خوا، وہ ئہوہی کہ خواو پیغہمبہری خوا بہ قہدہغہیان داناو، بہ قہدہغہی دانانین، یانی: ئہوہی کہ خواو پیغہمبہری خوا قہدہغہیان کردو، ئہوان پییہوہ پھیوست نین، ھہروہا ملکہچ نین بۆ بہرنامہی ھہقی خوا (کہ تہنیا ئیسلا مہ)، لہ دژی ئہوانہ بجہنگن، تاکو بہ دہسترویشتووی ملکہچانہ سہرانہ دہدن.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

لێکۆڵینە وەیک لە بارەی واتای ئەم ئایەتە وە وێژنی تی هەلس وەکە وێژ قە واره ی ئیسلامی لە کەل ناموئامان دان^(۱)

بەرگە ی یە کەم :

سەرەتا دەڵێن: خۆی زانا، ئەو خاوەن کتێبانە ی کە فەرمانی بە مسوئامان کردووە
لە دژیان بچەنگن، هەتا سەرمانە دەدەن، بە چوار سیفەتان پێناسە ی کردوون:

یە کەم: برۆیان بە خوا نیە.

دووهم: برۆیان بە ڕۆژی دوا ی نیە.

سێیەم: پابەند نین بەو حەلال و حەرامەو، کە خواو پێغەمبەرە کە ی
دیاریان کردوون.

چوارەم: وە پابەند نین بە ئایینی هەقەو، ﴿وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ﴾
یان ی : ملکە چ نین بۆ دینی هەق و بەرنامە ی هەقی خوا، کە ئیسلامە.

ئەجا لێرەدا زانیان مشتومڕکی زۆریان بوو، لەو بارەو کە: ئایا خۆی زاناو
توانا، ئەو سیفەتانە ی بۆیە باس کردوون کە: ئەگەر خاوەن کتێبانیک هەبوون:

(۱) شایانی باسە کە لە بەرگی چوارەمی: مەوسووعە ی {ئیسلام و دەوڵەتداریی} دا بە ناوونیشانی:
(نامسوئامان لە سایە ی کۆمەڵگا و دەوڵەتی ئیسلامی دا)، وە لە بەرگی هەشتەمی مەوسووعە ی:
(الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) دا، کە لە چاپی دوومی دا دەبیته (الكتاب الثاني عشر)
بە درێژی ئەو بابەتەمان تۆیژبوتهو.

ئیمانیاں بە خوا بوو، وە ئیمانیاں بە پۆژی دوایی بوو، وە پابەند بوون بەوەوە
 گە خواو پیغەمبەری خوا حەلّیاں کردووە وە پابەند بوون بەوە دینەى خوێانەو، {هەلبەتە لێردا دەبێ مەبەست ئەوێ بە پێ ئایین و
 بەرنامەگەى خوێان، ئیمانیاں بە خوا بوو، ئیمانیاں بە پۆژی دوایی بوو، وە ئەوەى
 گە خواو پیغەمبەرەگەى لە پۆژگارى خوێان دا، ئنجا مووسایە، یان عیسیایە یاخود
 پیغەمبەرانی دیکەن، ئەگەر چەسپایێ گە ئۆمەتیاں هەن و کتیبیاں لێ بەجێ
 مابوون، کتیبی جێ ئیعتیار}، ئەوە نابێ جەنگیاں لە دژ بکری، ئایا مەبەست
 ئەوەیە؟ یاخود ئەو سیفەتە تەنیا بۆ ناسینەوێ ئەوانە، گە خاوەنى ئەو
 سیفەتەن؟!

پێم وایە: باسکردنى ئەو سیفەتەن، وەك زۆربەى توێژەرەوانى قورئانىش
 گوتووین: وەك پاساویە بۆ جەنگ لە دژ کردنیا، واتە: لەبەرئەوێ خاوەنى
 ئەو سیفەتەن: ئیمانیاں بە خواو بە پۆژی دوایی نیە، وە پابەند نین بەوەوە،
 گە خواو پیغەمبەرى خوا ﷺ قەدەغەیان کردووە، وە پابەند نین بە بەرنامەى
 هەقى خواو، چونکە خاوەنى ئەو چوار سیفەتەن، بۆیە با جەنگیاں لە دژ بکری،
 واتە: مەبەست ئەوە نیە، گە ئەو سیفەتەن هەن، یان: پیچەوانەکانى ئەوانەیان
 نین، بۆیە دەبێ جەنگیاں لە دژ بکری، تاكو بلیین: ئەگەر خاوەنى ئەو سیفەتەن
 بوون: ئیمانیاں بە خواو بە پۆژی دوایی هەبوو، پابەند بوون بە حەلّ و حەرامو،
 پابەند بوون بە دینەگەى خوێانەو، ئەو کاتە جەنگیاں لە دژ ناکری!

بەئێكو مەبەست ئەوەیە گە ئێو لە دژی ئەو خاوەن کتیبانە جەنگن، گە
 ئیددیعای کتیبی ئاسمانی دەکەن، وە لافى ئەوە لێدەدەن گە بە دواى پیغەمبەرانی
 خوا کەوتوون سەلامى خوايان لێ بێ، بە دواى کتیبەکانى خوا، کەوتوون، کەجی
 ئەوێ سیفەتەکانیان: نە ئیمانیکى راست و دروستیان بە خوا هەیه، نە ئیمانیاں
 بە پۆژی دوایی هەیه، نە ئەوەى گە خواو پیغەمبەرى گۆتایى خوا (موحەممەد) ﷺ
 بە حەرامو قەدەغەیان داناو، پییەو پابەندن، وە نە بە بەرنامەى هەقى
 خواشەو، گە تەنیا ئیسلامە: ﴿إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ﴾ پابەندن،
 واتە: لە دژی کەسانیک جەنگن گە ئەوانە وەسفەکانیان، نەك بە ھۆ ئەوەوە،

کە ئەو سیفەتەنەیان هەن، لە دژیان بجەنگن، بەئکو لە دژی کەسانیک بجەنگن، کە ئەو سیفەتەنەیان هەن، وە شایستەیی ئەوەشن کە لە دژیان بجەنگن.

چونکە: شەرتان پێ دەفرۆشن، دەستدریژییتان دەکەنە سەر، جیگای مەترسین بۆ ئێوە، هەر شەتان لێ دەکەن، چونکە لە راستییدا جەنگی (تەبوك)یش هەر بۆیە ئەنجامدرا، کە پۆمەکان هەر شەیان دەکرد لە مسوڵمانان، وە جموجۆلیان هەبوو کە بێنە سەر مەدینە، لەولاشەو (أبو عامر الراهب)یش وەك تابووری پێنجەم لە نیو مەدینەو دەورووبەری مەدینەدا خەریکی پیلان گێران بوو، ئنجا کە پیغەمبەری خوا ﷺ ئاگادار کرایەو، لە جموجۆلی پۆمەکان، بەرلەووی ئەوان هێرش بێنن، پیغەمبەری خوا ﷺ بە سوپایەکی سی هەزار (۳۰,۰۰۰) کەسییەو بەرەو روویان چوو، چونکە زۆر جار هێرش بردن باشترین شیوازی بەرگرییە (الهُجُومُ أَحْسَنُ وَسِيلَةٍ لِلدِّفَاعِ).

برگەی دووهم :

ئنجا ئایا کە خوا ﷻ دەفەرموی: ﴿مَنْ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ﴾، لەوانە کتێبیان پێدراو، مەبەست کێن؟

(أ) زانیان هەندیکیان دەئێن: تەنیا مەبەست پێی جوولەگەکان و نەصرانییەکانە.
(ب) وە هەندیکێ دیکەیان دەئێن: وێرای جوولەگە و نەصرانییەکان، مەبەست پێی مەجووسیەکان (واتە: ئاگر پەرستەکان)نە.

(ج) هەندیکیش گوتووینە: مەبەست پێی: جوولەگە و نەصرانیی و مەجووسی و صابیئەکانە، چونکە خوای بەرز ناوی ئەو چوارانە هێناو، لە سوورەتی

(الحج)دا، وەك دەفەرموی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ

وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ

الْقِيَمَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾

ئەنجا وێپرای ئەو چوارە، هەر گۆمەلێکی دیکەش کە شوبهەیی کتیبێکی ئاسمانیی هەبێ، ئەگەر لەو پەڕی دنیا بێ، لە چین، لە هیند، لە خوارووی ئەفریقا، مادام خۆیان بە خاوەن کتیبێکی ئاسمانیی بزانن، بە شوبهەیه‌گیشان بە دەستەووە بێ، رێستە: ﴿مَنْ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ﴾، ئەوانیش دەگریته‌ووە.

وێ من ئەو رایەیی سییەمم زیاتر بەلاوە بەهێزە، چونکە بەلێ، خوا لە هەندێ شوێندا، تەنیا باسی جوولەگە و نەصرانیانی کردووە، وە لە هەندێ شوێندا وێپرای وان، باسی مەجووسی و صابیئەشی کردووە، بەلام لە هەندێ شوێنیشدا، هەر بە گشتی دەفەرموێ: ﴿مَنْ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ﴾، ئەوانە کتیبیان پێدراوە، یان ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ﴾، ئەو خاوەن کتیبینە! بۆیەش خوا بە گشتی وادەفەرموێ، تاگو هەموو ئەوانە بگریته‌ووە کە خۆیان بە خاوەن و، شوێنکەوتووی کتیبێکی ئاسمانیی دەزانن.

ئەنجا ئەگەر بلێین: کتیبە ئاسمانییەکانی دیکە گۆردراون، دیارە هی جوولەگە و نەصرانیەکانیش و، هی صابیئە و مەجووسییش هەر گۆردراون و دەستکاری زۆر کراون.

برگە ەل سییەم :

خوا ﷻ کە دەفەرموێ: لە دژیان بجەنگن، یانی چی؟!

ئایا هەر کەسێک خاوەن کتیب بوو، کتیبی ئاسمانیی پێدرا بوو، ئیمە بۆمان رەواپە لە دژی بجەنگین؟

بێگومان نەخێر، چونکە لە شاری پیغەمبەردا ﷺ سێ تیرەیی جوولەگە: (بنو قینقاع، بنو النضير، بنو قریظە) هەبوون، وە هەندێ لە مۆشریکەکان هەبوون، وە هەندێک نەصرانی هەبوون لە مەدینەدا، بەلام پیغەمبەری خوا ﷺ ئیعلانی جەنگی لە دژ نەکردوون، بەلکو سەرانی لێ نەستاندوون، بۆیە ئەو قسەیه‌ی (محمد رشید رضا) زۆر جوانە، لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا کە دەفەرموێ:

﴿ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا يَوْمِ الْآخِرِ ﴾ (۲۹)، دەلێ:

(أَيَّ قَاتِلُوا مَنْ دُكِرَ، عِنْدَ وُجُودِ مَا يَقْتَضِي وَجُوبُ الْقِتَالِ: كَالْإِعْتِدَاءِ عَلَيْكُمْ أَوْ عَلَى بِلَادِكُمْ، أَوْ اضْطِهَادِكُمْ وَفْتِنَتِكُمْ عَنْ دِينِكُمْ، أَوْ تَهْدِيدِ أَمْنِكُمْ وَسَلَامَتِكُمْ، كَمَا فَعَلَ الرُّومُ فَكَانَ سَبَبًا لِعَزْوَةِ ثُبُوكِ) (۱).

واتە: ئەوانەى كە باسکران، لە دژیان بجهنگن لە كاتیكدا كە پائەنرو هاندەریك هەبێ بۆ پێویست بوونی جەنگ لە دژیان، وەك ئەوەی كە دەستدریژیان بکەنە سەر، یان دەستدریژی بکەنە سەر نیشتمانان، یاخود بتان چەوسێنەووە لە دینی خۆتان هەڵتانگیڕنەووە، یان پێگری دینداریتان لێ بکەن، یاخود هەرپەشە لە هیمنیی و ئاساییش و سەلامەتیان بکەن، وەك چۆن پۆمەکان کردیان، كە بوو بە ھۆكاریك بۆ جەنگی تەببوك.

پایەگەشی زۆر جوانە، وە ھەر ئەوھش مەبەستە.

كەواتە: دەبێ بزانی ئەو شوینانەدا كە خوا بە پەھایی ھەندێ شت دەفەر موی، دەبێ دواوی تەماشای دەقەکانی دیکە بکەین، چونكە ئەو پەھاییە كە ھاتووە، نابێ لەگەڵ دەقەکانی دیکەدا تێكبگیرێ، ھەرچەندە لە گۆتایی ئەو ئایەتەشدا دەفەر موی: تاكو سەرانی دەدەن، بەلام لە شوینەکانی دیکە، لە ھەموو ئایەتەکانی دیکەدا باسی ئەو كراوە، كە ئەگەر بەرانبەرەكە لای ئاشتیی گرت و شەرفروشی نەكرد، نابێ لە دژی جەنگ بکری، بۆ وینە دەفەر موی: ﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ

فَأَجْنَحْ لَهَا... ﴿٦١﴾، ئەگەر ئەوان لای ئاشتیان گرت، تۆش لای ئاشتیی بگرە.

ھەلبەتە ئەم ئایەتەش نەسخ نەبۆتەووە، وە ناکرێ نەسخ بووبێتەووە، چونكە ئەگەر دوژمنەكەت شەرت پێ نەفرۆشی، ناگونجی بلیی: من ھەر شەرت لەگەڵدا دەكەم !

چونكە خوا دەفەر موی: ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقْتُلُونَكُمْ وَلَا

تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩﴾﴾ البقرة، واتە: وە لە پێی

خوادا لە دژی ئەوانە بجهنگن كە جەنگتان لە دژ دەكەن.

بەلام ئەدی ئەگەر ئەوان جەنگیان لە دژمان نەکرد؟

ئەوه ﴿وَلَا تَعْتَدُوا﴾، دەستدریژی مەکەن، سنوور شکیینی مەکەن، ئەگەر ئەوان لای سەلامەتیی و ئاشتییان گرت، تۆش لای سەلامەتیی و ئاشتیی بگرە، ئیسلام عەوداتی شەڕو شۆڕ نیە.

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ:

﴿أَيُّهَا النَّاسُ! لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَاسْأَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاصْبِرُوا﴾ {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، برقم: (۲۸۰۴)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (۱۷۴۲)، وَأَبُو دَاوُدَ، برقم: (۲۶۳۱)}.

واتە: ئەو خەڵکینە! بە ئاوات مەخوازن بەرەنگاری دوژمنتان بێنەوه، وه داوای سەلامەتیی لە خوا بکەن، بەلام ئەگەر بەرەنگاریشیان بوون (شەڕ بەری دەرگای لیگرتن) خۆراگربن و چەسپا بن.

برگەس چوارەم :

ئەجە دەفەرموێ: ﴿حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾، ئایا ئەو جەنگە لە دژیان تا کوێ دەوامی دەبێ؟ ئەوه دیارە پالانەر هەیه بۆ جەنگ لە دژ کردنیان: یان بەهۆی ئەوهوهیه گە مسوڵمانان دەچەوسێننەوه، یان بەهۆی ئەوهوه گە دەستدریژی دەکەنە سەر ولاتی مسوڵمانان، یاخود هەر شە دەکەن، یان خۆیان بۆ جەنگ و پەلاماردان کۆدەکەنەوه، تۆ نابێ چاوەڕێ بێ تاكو بەسەر مالتدا دەدەن.

بەئێ دواي ئەوهی گە خوازیارو پالانەر و هاندەری ئەوه هەبوو گە جەنگیان لە دژ بکری، ئایا ئەو جەنگە، تا کوێ درێژە دەکیشی؟

خوا دەفەرموێ: ﴿حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾، تاكو سەرانه دەدەن لە کاتی کدا گە دەستڕۆشتوون، وه بە ملکه چیهوه، واتە: ملکه چ دەبن بۆ دەولەتی ئیسلامیی، یان ملکه چ دەبن و لای ئاشتیی و سەلامەتیی دەگرن،

لەگەڵ قەوارەى ئىسلامییدا، ئەگەر لە دەروەى قەوارەى ئىسلامییدا بوون،
لێردا دەبێ چەند هەلۆهستەیهك بکەین:

هەلۆهستەى بەکەم : وشەى (جزية): (الجزية جمعها : الجزى، كالحية جمعها
اللحى)، (جزية) بە (جزى) کۆدەگریتهوه، وهك چۆن (لحیة) بە (لحی)
کۆدەگریتهوه، واتە: سەرانه، سەرانهکان، وشەى (جزية) هەندێ گوتووینانە:
(جزية) رێشهیهکی فارسی ههیه، بهلام زۆربهى زانیان لەسەر ئەوەن کە
رێشهیهکی عەرەبی ههیهو لە (جزاء) هه هاتوه، (الجزية) یانی: سزادان،
یاخود بهرانهر بوونی شتێك به شتێك، دەئێ: (جزاء عن كذا).

هەلۆهستەى دووهم : ئایا سەرانه بۆچی وەردەگیرێ، لەوانەى کە سەرانهیان لێ
وەردەگیرێ؟ ئایا لەبەر کوفریانە؟ هەندێ لە زانیان گوتووینانە: لەبەر
کوفریانە، گوتووینانە: ئەوه سزای ئەوهیه کە پێگا دەدرێ لەسەر کوفر
بمێننهوه، وه هەندێکیان گوتووینانە: ئەوه بهرانهر و قەرمبووی ئەوهیانە کە
پێگا دەدرێ هاوولاتی بن لە دەولەتى ئىسلامییدا، وه هەندێکی دیکە لە
زانیان گوتووینانە: ئەوه لە بهرانهر ئەوهدايه کە خوێنیان دهمپاریزێ.

من له مهسووعه‌ی: {ئىسلام و دەولەتداریی} دا، وه له مهسووعه‌ی:
{الإسلام كما يتجلى في كتاب الله} له بهرگی ههشتدا باسم کردوه، کە لە
پاستییدا سەرانه لە بهرانهر ئەوهدا نیه کە پێگایان دەدرێ، لەسەر کوفر
بمێننهوه، چونکە لەسەر کوفر مانهوهى خه‌لك، ئەسلیکە لە ئىسلامداو خوا
پێگای داوه کە خه‌لك ئیمان بێنێ، یان کافر بێ، هه‌لبه‌ته خواى په‌روه‌ردگار
ئیمانی خوشدهوێ و رقی لە کوفره، بهلام به مه‌به‌ستى تافیک‌کردنه‌وى خه‌لك،
پێى کافربوونی لێ نه‌گرتوون، وهك ده‌فه‌رموئ: ﴿وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَمَنْ

شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ﴾ (٢٩) الكهف.

بئێ: هه‌ق له په‌روه‌ردگار تانه‌وه‌یه، کێ دهمه‌وێ با ئیمان بێنێ، کێش دهمه‌وێ
با کافربێ.

کەواتە: سەرانی ئە بەرانبەر مانەوویان دا لەسەر کوفر نیە، وە ئە بەرانبەر ئەوێش دا نیە، کە خوێنیان دەپاریزری، بۆچی؟

چونکە کە ئیسلام قبوولی کرد هاوولاتی بن، دیارە ئەو کاتە سەرو مال و نەفس و نامووسیان، وەک هی مسوڵمانان وایە، کە پیغەمبەر ﷺ وەک بنچینهیەک دایناوە، دوایی شەرەزانیان کردوویانە بە بنچینهیەک، وە زۆریش ئە نووسەرە ئیسلامییەکان وادەزانن کە ئەو هەر بنچینهیەکی فیهیە، نازانن ئەو دەقی فەرماشتی پیغەمبەرە کە دەفەر موی:

﴿أَنْ لَهُمْ مَا لِمُسْلِمِينَ وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُسْلِمِينَ﴾ {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، برقم: (۱۳۳۷۲)، وَالْبُخَارِيُّ، برقم: (۳۸۵)، وَأَبُو دَاوُدَ، برقم: (۲۶۴۱)، وَالتِّرْمِذِيُّ، برقم: (۲۶۰۸)، وَالنَّسَائِيُّ، برقم: (۳۹۶۷)، وَابْنُ حِبَّانَ، برقم: (۵۸۹۵)، وَأَبِي يَعْلَى، برقم: (۲۶۶۸)، وَالْبَيْهَقِيُّ، برقم: (۲۰۳۱)}.

کە ئەو ئە دەقی ئەو پەیماننامەیە، کە پیغەمبەر ﷺ لەگەڵ نەجریانییەکاندا بەستوویەتی، لەویدا هاتو (۱)، واتە: (هەمان ماف کە مسوڵمانان هەیانە، ئەوانیش هەیانە، وە هەمان ئەک کە مسوڵمانان لەسەر شانیانە، ئەوانیش لەسەر شانیانە).

هەلبەتە جگە لەوێ کە تاییەتمەندی دینی مسوڵمانانە، یاخود تاییەتمەندی دینی ئەو هاوپیەیمانانە، کە جوولەگەن، یان نەصرانیین، یان مەجووسیین... هتد.

کەواتە: ئەو سەرانیە، نە سزای کوفریانە، وە ئە بەرانبەر قەرەبووی هاوولاتی بوونیانە، وە ئە قەرەبووی پارێزراوی خوێنیانە.

بەلکو من ئەو کتێبانەدا کە ئامازم پێدان باسم کردو، کە سەرانی (جزیة) بریتیه ئە پەرمز و هیما ئەو، کە ئەو قەوارە سیاسیە نامسوڵمانە، لەگەڵ قەوارە ئیسلامیی و دەولەتی ئیسلامییدا، ئە شەردا نیە، واتە: ئەنیا پەرمز و هیما ئەو بۆ پێشاندانی ناستیی و تەبایی لەگەڵ دەولەتی ئیسلامیی دا، هەر

بۆیەش کاتێک ئەو نامسوولمانانە، جا چ لە نیو بازنە دەوڵەتی ئیسلامیی دابن، چ لە دەرەوێ دەوڵەتی ئیسلامیی دابن، ئامادە بن هاوکاریی دەوڵەتی ئیسلامیی بکەن، بۆ وێنە: هاوکاریی سەربازیی بکەن، یان هاوکارییان بکەن لە پووی هەوالگریی و زانیارییەو، یان لە پووی داراییەو، ئەو تەماشای دەکەین: کە حوکمڕانانی مسوولمانان بە درێژایی میژوو، سەرانیان لەسەر هەلگرتوون لە بەرانبەر ئەویدا کە ئەوانیش خزمەتێک پێشکەش دەکەن بە مسوولمانان و، هاوکاریی مسوولمانان دەکەن.

کەواتە: وەك پێشتریش باسم کردووە: وەرگرتنی سەرانی شتێکی حەتمیی نیە، بەئێوە پەرزەوایە، ئێجا ئەگەر ئەو مەبەستە کە: ئەو قەوارمە لەگەڵ دەوڵەتی ئیسلامیییدا تەبایەو لەگەڵی لە شەپدا نیەو دژی نیە، ئەگەر ئەو مەعنایە بە هەر صیغەیهکی دیکە هاتەدی، با سەرانی نەدەن، بۆ وێنە: هاوکاریی سەربازیی دەکەن، هاوکاریی زانیاریی و هەوالگریی دەکەن، یاخود جاری وایە دەئێن: شەرتان ناکەین و شەڕمان مەکەن، ئەو مادام ئەو مەعنایە بە هەر صیغەیهک لە صیغەکان هاتە دی، کە هەردووکیان لەسەر پێکبێن، مانای وایە ئەو لایەنە لەگەڵ دەوڵەتی ئیسلامیی دا، لە حالەتی ئاشتی و تەبایی دایەو پەکیشی لەسەر سەرانی نەکەوتووە.

هەلۆستەیی سییەم : ئێجا ئایا سەرانی لە گۆ وەرەگیرێ؟ هەلبەتە ئێمە پێشتر باسی ئەو بابەتەمان کرد، بۆیە ئێرەدا ناگەرێمەو سەری، ئێمە لە دەرسی یەكەمدا لە ژێر ناوونیشانی {کورتە باسیك دەربارەیی ئایەتی (۵) سوورەتی تەوبە} دا، کە وەك گوتمان: بە ئایەتی شمشیر (آية السيف) ناسینراوە، کە واش نیە، لەوێدا بە تەفصیل باسمان کرد، کە ئەو رایە راستە کە دەئێ: سەرانی دەگونجێ لە هەموو جۆرەکانی ئەهلی کوفر، لە هەموو جۆرەکانی نا مسوولمانان وەرگیرێ، هەلبەتە لەو بارەو چوار پێ هەن:

۱ - هەندیکیان گوتووین: تەنیا لە جوولەگەو نەصرانییەکان وەردەگیرێ.

۲ - هەندیکیان گوتووین: ئەو جوولەگەو لە نەصرانیی و مەجوسیی و لە صابیئەش وەردەگیرێ.

۳ - هەندێکیان گوتووین: ئە هەمووان بە هاوبەشدا نەکانیشەو وەردەگیرئ،
کە هەر گام لە: (ئەوزاعیی و مالیک) پرایان وایە.

۴ - منیش پێم وایە: رای راست و دروست ئەوێە کە ئە هەموو نامسوڵمانان
وەردەگیرئ، کە پێشتر لەو بارەو بەلگەمان هینایەو.

شایانی باسیشە کە من لە هەر گام لە کتیی: {چەند مەسەلەیهکی باوی
سەردەم} بە تایبەت لە چاپی شەشەم، بە تەفصیل باسی ئەو دەم کردو، وە لە
مەوسووعە: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) ئە بەرگی هەشتەمدا^(۱)
باسم کردو، وە لە کتیی: (ئیسلام و دەولەتداریی دا) دیسان لە بەرگی چوارەم
گۆتایی دا بە تەفصیل باسی ئەو بابەتەم کردو، بەلگەکانیشم بۆ هیناونەو،
بۆیە لێردا بەو ئامازانە ئیکتیفا دەکەین، وە وەك گۆتم: ئەو کورتە باسەش دا کە لە
دەرسی یەكەمدا هاتو، باسی ئەو بەلگانەم کردو کە پشتیان پێ دەبەستری، بۆ
سەلماندنێ ئەو کە دەگونجی، سەرانی ئە هەموو جوۆرەکانی نا مسوڵمانان
وەربگیرئ، مادام ئەوان رازی بن لەگەڵ دەولەتی ئیسلامییدا لە حالەتی ئاشتی و
تەبایی دا بن، چ ئە نیو سنووری دەولەتی ئیسلامیی دابن، چ ئە دەرووی
سنوورەکی دابن.

وە گوتیشمان کە سەرانی دانو، سەرانی وەرگرتن، یەکیکە ئە هیماو رەمزەکانی
تەبابوونی ئەو قەوارمە، یان ئەو کۆمەلە خەلکە نامسوڵمانە، لەگەڵ دەولەتی
ئیسلامیی دا، نەك تاکە صیغەو تاکە هیما بی، وە دەگونجی حالەتی دیکە بەخۆو
بگری، وەك ئە درێژوی میژووی دەولەتی ئیسلامیی دا، ئەو زۆر بە زەقیو بە
روونی دەبینری.

هەلۆستەیی چوارەم : دوو وشە هەن، کە بە داخەو توێژمەوانی قورئان، لێردا
بەبی ئەوێ کە نایەتەگەو وشە قورئانییەکە بیگەیهنی، شتیان زۆر پێ هەلۆاسیون:

(۱) یەکیکیان: ﴿عَنْ يَدٍ﴾.

(۱) ئە چاپی دوومی دا دەبیته (الكتاب الثاني عشر).

(ب) ئەوهی دیکەش ﴿وَهُمْ صَغُرُونَ﴾

سەبارەت بە مانای وشەی (ید)، دەئێ: (لفلان ید علی) فلان کەس دەستیکی
لەسەر من هەیە، واتە: چاکەیهکی لەسەرم هەیە، ﴿عَنْ يَدٍ﴾، یانی (عَنْ سَعَةٍ
وَعَنْ وَقْدَةٍ)، ئەو کەسە کە سەرانی لێ وەردەگیرێ، هەموو شەرعزانان
لەسەر ئەوه یە کەمەنگن، کە سەرانی وەرنەگیرێ: لە:

۱ - پیری کەمەفت.

۲ - نەخۆش.

۳ - کەسیک کە توانای نەبێ.

۴ - ئافەرەت.

۵ - منداڵ (نا بالغ).

۶ - هەر کەسیک لە هاوێپەیمانانی نیو دەوڵەتی ئیسلامیی توانای خو
ژیانندی نەبێ (لەسەر دەوڵەتی ئیسلامیی واجبە کە بیژیهنێ).

وهك لهو بهسهرهاتهی عومهری كۆری خهتتاب خوا لێی رازی بێو، ئەو پیاوه
بەتەمەنە جوولەگە، یاخود نەصرانییه‌دا، دیاره^(۱)، کە پێی گەشتو بینی سوائی
دەکرد، گوتی: بۆچی سوائ دەکەیت؟ ئەویش گوتی: (الحاجة السن والجزية)، واتە:
لەبەر نەداریی و تەمەنی زۆر، کە کەوتووومە تەمەنەوهو، هەم دەبێ سەرانی‌ش
بدەم، ئنجا عومەر خوا لێی رازی بێ، بانگی بەرپرسی داریی کردو گوتی: ئەمەو
هاووینەکانی، سەرانیان لەسەر هەلبگرەو ئەندازمێک مووچەشیان پێ بدە،
کە بێ نیازیان بکات لە سوائ کردن.

کەواتە:

(۱) کە (أبو يوسف) له (الخراج) دا هیناویەتی.

۱ / ﴿عَنْ يَدٍ﴾، واتە: (عَنْ قُدْرَةٍ وَسَعَةٍ وَغَنَى) بە گوردیی دەستپۆشتوو و هەبوو، کەسێک نەیبی، سەرانی ئی وەرناگیری.

۲ / ﴿وَهُمْ صَغُرُونَ﴾، واتە: ئە حاتییدا کە ملکه چن بۆ دەوتەتی ئیسلامی، لەگەڵیدا تەبان، چونکە (صغار) بە مانای (خضوع) ملکه چیی دێ.

شافیعی رەحمەتی خۆی ئی بی، لە کتییی خۆی (الأم) دا، وهك (تفسير القرآن الحكيم) لێی خواستۆتەوه دەئێ: (قَالَ الشافعي: وَسَمِعْتُ عَدَدًا مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ يَقُولُونَ: الصَّغَارُ: أَنْ يَجْرِيَ عَلَيْهِمْ حُكْمُ الْإِسْلَامِ)^(۱).

واتە: گوێم لە ژماریهك لە زانیان بووه دیمانگوت : وشە (صغار) مەبەست پێی ئەوێه، کە حوکمی ئیسلامیان بەسەردا جێبەجێ بکری.

ئیدی ئەوه کە هەندێک لە توێژەرەوان گوتووینانە: دەبێ کابرا کە سەرانی دینی، ملی کەج بکات، وه دەبێ دەستی لە ژێرەوه بی، وه ئەوهی کە سەرانی کە ئی وەردەگری، دەستی لەسەر ئی!

ئایەتە کە هیچ لەوانە ناگەیهنی، وه هەمووی زیادیمه و پەنگە کاردانەوهی واقعیکی دیارییکراوی مسوڵمانان بی، وه لە کاتییدا بووبی کە نامسوڵمانان جوړێک لە حالەتی لە خۆبایی بوون و ملهووریان پێشان دابی.

ئەجە هەندێ لە زانیان و شەرەزنان بۆ سەر شکاندنەومیان و وهك کاردانەوه لە دژی ئەو هەلوێستانەیان، ئەو شتانەیان گوتبی، ئەگەرنا ئایەتە کە ئەوه ناگەیهنی:

۱ / ﴿عَنْ يَدٍ﴾، واتە: کاتێک سەرانیان ئی وەردەگیری، کە لە پووی دارایی یهوه دەسەلاتیان هەبی.

۲ / ﴿وَهُمْ صَغُرُونَ﴾، وه لە حاتییکشدا کە ملکه چ بن، وه تەبابن لەگەڵ دەوتەتی ئیسلامی دا.

هەلۆهستەى پيـنـجەم : دوو وشە هەن، گە بریتین لە: (أَهْلُ الذَّمَّةِ) و، (أَهْلُ الْعَهْدِ).

۱ / (أَهْلُ الذَّمَّةِ) واتە: ئەوانەى گە مافەکانیان لە ئەستۆى ئیسلام و پیغەمبەرەكەى و مسوڵمانان دانە، (حقوقهم في ذمة الله ورسوله والمسلمين) خواو پیغەمبەرى خوا ئۆبالیان بۆ گیشاون، گە ئەوانە بە زۆری وایە، گە لە چوار چۆى دەوڵەتى ئیسلامیدا دەژین.

۲ / (أهل العهد) یش بریتین لەو لایەن و گەسانەى گە پەیمانیکیان هەیه لەگەڵ مسوڵمانان، واتە: پەیمانیک هەیه لە نیوان هەردووک لاداو، هەر کامیکیشیان سەر بەخۆیە لەوێ دیکە، گە ئەو پەیمانە ئەو دەخوازێ گە هەر کامیک لەو دوو قەوارمیه، سەر بەخۆیەو، خاومنى هەموو شتیکی خۆیەتى.

مەسەلەى سێیەم: گە دەرەرموئ: ﴿ وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ

النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قُلْ لَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾

واتە: جوولەگەکان گوتیان: عوزمیر کورێ خوایه، وە نەصرانییهکان گوتیان: مەسیح کورێ خوایه، ئەو دەرە قسەیه گە هەر بە زاریان دەلین، خوا بیانکوژێ بەرمو کوئ لادەدرین؟

لەبەردەم ئەم نایەتە بەپیژەدا، پینج هەلۆهستە دەگەین :

هەلۆهستەى یەكەم : زانیەكى خاومەن گتیبەکان بە ناوی (جۆرج بوست) لە کتیبى (قاموس الكتاب المقدس) دا لە باسى عوزمیردا، گە ئیمە دەلیین: عوزمیر لە قورئاندا بە عوزمیر هاتو، بەلام ئەوان بە عەزرا ناوی دینن، ئەو نووسەرە دەلی: {عَزْرًا (عُون) كَانَ يَهُودِيًّا وَكَاتِبًا شَهِيرًا سَكَنَ بَابِلَ مُدَّةَ مَلِكٍ (أَرْتَحْشَشْتَا) الطَوِيلِ الْبَاعِ، وَفِي السَّنَةِ السَّابِعَةِ لِمُلْكِهِ أَبَاحَ لِعَزْرًا بَأَن

يَا خُذْ عَدَدًا وَافِرًا مِنَ الشَّعْبِ إِلَى أُورُشَلِيمَ، نَحْوَ سَنَةِ (٤٥٧)، وَكَانَتْ مُدَّةَ السَّفَرِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ^(١).

واتە: عەزرا عون جوولەكەيەك بوو، هاوگات نووسەرێکی ناودار بوو، کە لە ماوەی حوکمرانیی (ئەرپتەحششتا) (کە دیارە یەکێ بوو لە حوکمرانەکانی دەولەتی هەخەمانشیی فارسیی) لە بابل نیشتەجێ بوو، وە لە سالی حەوتەمی حوکمرانیی (ئەرپتەحششتا) دا، پێگای داو بە عەزرا کە ژمارەیهکی زۆر لە گەل (واتە: لە گەلی جوولەکە) لە گەڵ خۆی بەرپتەووە بۆ ئۆرشلیم، ئەمەش لە دەورووبەری سالی (٤٥٧)، (پێش ئەوەی عیسی لە دایک بێ)، وە ماوەی چوونیان و سەفەر و گەشتیان، دەوری چوار مانگی خایاندووە.

هەر سەرچاوەی پێشو ئەمەشی هیناوە: (وَفِي تَقْلِيدِ الْيَهُودِ يَشْغُلُ عَزْرًا مَوْضِعًا مُهِمًّا يُقَابَلُ بِمَوْضِعِ مُوسَى وَإِيلِيَا، وَيَقُولُونَ: أَنَّهُ أَسَّسَ الْمَجْمَعَ الْكَبِيرَ، وَأَنَّهُ جَمَعَ أَسْفَارَ الْكِتَابِ الْمُقَدَّسِ، وَأَدْخَلَ الْأَحْرُفَ الْكِلْدَانِيَّةَ عِوَضَ الْعِبْرَانِيَّةِ الْقَدِيمَةِ، وَأَنَّهُ أَلْفَ أَصْفَارَ: الْأَيَّامَ وَعَزْرًا وَنَحْمِيَا)^(٢).

واتە: لە نێو جوولەکەکاندا عەزرا، پێگەیهکی گرنگی هەیه، کە بەراورد دەکری بە پێگەیی مووسا و ئیلیا، وە دەئێن: عەزرا (المجمع الكبير) ی پیکهیناوە { ئەنجوومەنێک بوو، بۆ کۆکردنەوهی کتیبی موقەددەسی خۆیان }، وە هەر ئەو هەموو سیفرەکانی (کتاب المقدس) ی کۆکردوونەوه، { (أسفار) کۆی (سفر) ه، (سفر) یش لە جێی کتیبی ئێمەیه }، وە هەر ئەویش پیتی کلدانیی لە جێگای پیتە عیبرانییه کۆنەکان دا، وە هەر ئەویش سێ سیفری نووسیون، کە بریتین لە: (الأيام، عزرا، نحميا)، (کە دیارە سێ سیفرن و ئیستا لە پەیمانێ گۆندان).

شایانی باسە: جوولەکەکان کە گوتووینانە: ﴿عَزَّرَ ابْنُ اللَّهِ﴾، دەگونجێ لەمەدا مەبەستیان ئەوە بووبێ کە کۆری خوایه، وە دەشگونجێ مەبەستیان ئەوە بووبێ کە خۆی پەروردگار وەک کۆری خۆی لە ڕووی ڕێز لێنانەوه،

(١) تفسیر القرآن الحکیم، ج ١٠، ص ٢٩٥.

(٢) هەمان سەرچاوە بەرگو لاپەرە.

مامەڵەى ئەگەڵ کردبى، بەلام وا پێدەچى زیاتر ئەوەى یەكەمیان مەبەست بى، كە مانایەكى نەگونجاو، ئەگەڵ رێزو گەورمى خواو پێغەمبەراند، بۆیەش خواى بەرزو مەزن لى بە عەیب و رەخنە گرتوون، وە ئەگەر هەر بۆ رێز لێگرتن بووایە، دیارە ئەوە بە جۆریك لە تەئویل جى دەبێتەو، هى ئەوە نیه بە عەیب و رەخنە بگىرى.

هەلۆستەى دووهم : كە دەفەرموى : ﴿وَقَالَتِ الْتَصْرَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ﴾، وە نەصرانییەكان گوتیان ، مەسیح كورى خوايە .

ئایا لە كەیهو وە نەصرانییەكان كورایەتى مەسیحیان بۆ خوا بریاردا؟

سەرچاو مێژووویەكان دەلێن: لە دوو كۆبوونەوێ گرنگدا، كە یەكەمیان (مجمع نيقية) بوو، كە لە سالى (۳۲۵)ز كۆبوونەوێەك گرا، بە ناوى كۆبوونەوێ نىقىيە، دووهمیان كۆبوونەوێ (قوسطنطينية)، (مجمع قسطنطينية) بوو كە لە سالى (۳۸۱)ز بەسترا، لەو دوو كۆبوونەوێەدا بریار درا، كە سى پەرستراو هەن: (الأب، الابن، الروح القدس) وە بریار درا كە (ابن و روح القدس) یەكسانن لەگەڵ (أب)دا، لەوێدا كە بە هەر سىكیان خوا پێكدیئن.

هەلبەتە ئێمە پێشتر لە تەفسیری ئایەتى (۱۸) سوورەتى (المائدة)دا (واتە: لە بەرگى چوارەمى ئەم تەفسیرەدا)، ئەو ئایەتەى كە دەفەرموى:

﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصْرَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّوْهُ﴾، وە هەرومەها لە ئایەتەكانى پێشتر: ﴿لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ

ابْنُ مَرْيَمَ ... ﴿۷۲﴾، بە درێژى باسى ئەو بیرۆكە ئەفسانەییانەمان كردووە هەلێشمان وەشاندوونەو.

هەلۆستەى سێیەم : ئنجا كە دەفەرموى: ﴿ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ﴾، وە ئەوە قسەى زاریانە، یانى : جوولەكە كە دەلێن: عوزمیر كورى خوايەو،

نەصرانیی گە دەئێن: مەسیح کۆری خواوە، ئەووە هەر قسەی دەمی خۆیانە،
واتە: قسەیەگە هەر بە زار دەئێن، و، هیچ بەلگەیەکی لەسەر نیە.

(يُضَاهُونَ) و ﴿يُضَاهَوْنَ﴾، هەر دوو قیرائەتەکی هاتوون، ﴿قَوْلَ
الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ﴾، واتە: (يُشَاهِبُونَ وَيُشَاكِلُونَ) واتە: لاسایی قسەی
کافرەکانی پێش خۆیان دەگەنەو، یاخود قسەی وەك ئەوان دووبارە دەگەنەو،
وەك چۆن دەگوتری: وەك تووتی قسەی ئەوان دووبارە دەگەنەو.
ئەوان چییان گوتووە؟

لە سوورەتی (الأنعام) دا خوای بێ-هاوێل دمه‌رموی: ﴿وَحَرِّقُوا لَهُ بَنِينَ
وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُصِفُونَ﴾ ﴿١٠٠﴾ بَدِيعُ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ
شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ ﴿١٠١﴾، باسی هاوێش بۆ خوا دانەرەن دەگات، دمه‌رموی: وە کۆران و
کچانیان بۆ هەلبەستن بەبێ زانیاری، پاکیی و بەرزیی بۆ وی، لەوێ گە
خوای پێ وەسف دەگەن، پەیداگەر و بەدیھێنەری ئاسمانەکان و زەویە، چۆن
دەگونجی رۆڵە ی هەبێ گە هاوسەری نەبوو؟ وە هەموو شتێکی وەدیھێناو،
بە هەموو شتێکی زانیە.

واتە: خوا گە هاوسەری نەبێ، چۆن دەگونجی رۆڵە ی هەبێ؟! چونکە
هاوێش دانەرەکان دەیانگوت: (الشياطين أبناء الله والملائكة بنات الله)
شەیتانەکان کۆرانی خوان، وە فریشتەکان کچانی خوان.

ئەنجا خوا دمه‌رموی: جوولەگەو نەصرانییەکانیش لاسایی قسەی کافرانی
پێش خۆیان دەگەنەو، هەلبەتە پەچەتەك خستەوێ هەندێ لە بەشەر، بۆ
سەر خوای تاك و پاك، وەك ئەوێ گە کۆری بێ، یان کچی بێ، یاخود هاوتای بێ،
لە مێژووی مرقایەتییدا، کۆنە، لە نێو هیندۆسییەکان دا هەبێ، وە لە نێو

مەجووسیەکانیشدا برۆایان بە دوو پەروردگارە هەیه، (ئەهریمەن و یەزدان)،
و یەزیدیەکان (ملک طاوس) بە نیمچە خواوەک دادەنێن، کە ئەو هەمووی
لادان بوو لە پێبازی پێغەمبەرەکان، کە فەرموویانە: تەنها یەک پەروردگار هەیه،
ئەویش خواوە، بەلام شەیتان هەیه، ئنجا ئەگەر زیاتر لە قەبارەى خۆى گەورەتر
بکړئ، وەك مەجووسیەکان کردوویانە بە (ئەهریمەن)، لە بەرانبەر یەزداندا،
و یەزیدیەکان کردوویانە بە (ملک طاوس) لە بەرانبەر خواى پەروردگارا،
و هیندۆسیەکان بە جوړیكى دیکە، هاوتایان بۆ خوا دانائە، وە جوولەکەکان
کە عوزەیر، یان عەزرایان بردۆتە ئاستى خوا، کردوویانە بە کورپی خوا، وە
نەصرانیەکان کە مەسیحیان کردووە بە کورپی خوا، هەموو ئەوانە لادان بوون
لە بەرنامە و پێبازی پێغەمبەرەکان، وە بریتی بوو لە پوچوون و زیدەپوچی کردن،
لە پێز لیگرتنی هەندى لە دروستکراوانى خوادا.

هەلۆستەى چوارەم : خوا کە دەفەرموى : ﴿قُلْ لَهُمُ اللَّهُ﴾ یانى: خوا لە
دژیان بجەنگى.

زەمەخشەری دەلى: ئەو تەعبیرە بۆ سەرسۆرمانە، واتە: بى قەزا بن، شتیکی
گەورەتان کرد! وەك گوتووویانە: (قائله الله ما أفصحه) چەند پەوانبێژە! وە
دەشگونجى ﴿قُلْ لَهُمُ اللَّهُ﴾، مانای: نەفرینی خوايان لى بى، یاخود: خوا
بیانکوژى، یان: خوا لە بەینیان بەرى، بگەیهنى.

هەلۆستەى پێنجەم : کە دەفەرموى : ﴿أَنْ يُّؤْفَكُونَ﴾ یانى:
بەرەو کوئى لادەدریڤ؟!

﴿أَنْ﴾، هەم بە مانای: چۆن (كَيْفَ) دى، هەم بە مانای: بۆ کوئى، لە
کوئى (أَيْنَ) دى، واتە: بەرەو کوئى لادەدریڤ؟! یان چۆن لادەدریڤ؟!

واتە: چۆن لادەدریڤ لەو راستە شەقامى تەوحید و خوا بەیەگەرتنە، بەرەو
ئەو کوپەرە رێى شیرك و هاوبەش بۆ خوا پەیداکردنە؟

مەسەلەی چوارەم : کە دەفەر موئ: ﴿ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ
أَرْكَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا
إِلَٰهًا وَاحِدًا ۖ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَنَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴾ (۳۱)

خوای پەرۆمەردگار هەر بەردەوام دەبێ لەسەر خستە پرووی بنەما فیکرییە
پووجه‌کانی خاوەن کتێبەکان، بەتایبەت جوولەگەو نەصرانییەکان و ئەوانی دیکە
وەک ئەوانیش، ئەمەش هەمووی زەمینەسازییە، بۆ ئەوەی مسوڵمانان هاندەر و
پالێنەریان هەبێ بۆ جەنگ کردن لە دژی پۆمەکان، وە لە دژی جوولەگەکان و، لە
دژی هەموو ئەوانە و کە دژایەتی دەوتە ئیسلامی دەکەن، پێشی خوای کارزان
هاتووە بنەما فیکری و دینیەکانی هەژموشتان و وە، ئەو شتە ئەفسانەییانە
کە خستوویانە نیو دینە ئەسڵییەگە خۆیانەو، یانی: سەرەتا جەنگی
دەروونی و فیکرییان لەگەڵدا دەکات، وەک زەمینە خۆش کردن، بۆ بە هیرو
چەک پروو و پووی و وە لەگەڵیاندا لەسەر ئەرزی واقعی، بۆیە دەفەر موئ:

ئەوانە زانیەکان و راهیبەکانی خۆیانیان لە حیاتی خوا کردن بە پەرۆمەردگار و
مشوورخۆرو گەورە خۆیان، هەروەها مەسیحی کورپی مەپەمیشیان کرد بە
پەرۆمەردگاری خۆیان، لە حالتێکدا کە فەرمانیان پێ نەکرابوو، تەنیا بەو
نەبێ، کە خوا بپەرستن، بێجگە لەو هیچ پەرستراو نین، پاکیی بۆ وی، لەوەی
کە دیکەن بە هاوبەشی خوا.

وشە (أحبار) کۆی (حَبْر)، هەندیکیش گوتوویانە: کۆی (حَبْر)، کە
مەبەست پێی: زانی خاوەن کتێبە پێشووەکانە، هی جوولەگەو نەصرانی و
مەجووسی و ئەوانی دیکەش، ئەوان بە زانیانی خۆیانیان گوتووە: (حَبْر) یاخود
(حَبْر) هەندیکیش گوتوویانە: (حَبْر) ئەو مەرەگەبەیه کە پێی دەنوسرێ،
بەلام (حَبْر) واتە: زانا، (رهبان) یش کۆی (راهب)، کە (راهب) لە: (رهب یرهب)
هاتووە، واتە: (خاف یخاف)، (راهب) واتە: (خائف) کە مەبەست پێی کەسیکە کە
دادەبێ بۆ خواپەرستی و گۆشەگیر دەبێ و، خۆی یەکلا دەکاتەو بۆ بەنداییەتی

بُوَ خَوَا، وَهَكَذَا خَوَا لَهُ سُوْرَتِي (الحديد) دا دەفەر موئ: ﴿وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا...﴾ (۲۷) ﴿

واتە: وه (نەصرانییه‌کان) رەهبانیه‌تیکیان داھێنا، که ئێمه له سه‌رمان پێویست نه‌کردبوون، به‌لام ئه‌وان داينه‌تی، به‌مه‌به‌ستی ئه‌وه که رەزامه‌ندی خوای پێ وده‌ست بێنن، به‌لام زۆربه‌یان رەچاویان نه‌کردو ئاگیان لێ نه‌بوو.

که‌واته: له راستیدا رەهبانیه‌ت له هه‌ج به‌نامه‌یه‌کی خوای په‌روه‌ردگاردا بوونی نه‌یه، وه له نەصرانییه‌تیشدا په‌یدا کراوه‌، خوا نه‌یفه‌رموه، به‌ئکو وه‌ک ده‌فەر موئ: ﴿ابْتَدَعُوهَا﴾ خۆیان داينه‌تی ناو په‌یدایان کردوه، هه‌رچه‌نده رەنگه‌ نه‌تیشیان باش بووبی، به‌لام نه‌تی باش، شه‌فاعه‌ت نا‌کات بۆ رێگای راست نه‌گرتن، واته: هه‌رچه‌نده ئێنسان نه‌تی باش بێ، به‌لام که رێگای راستی نه‌گرت، کاره‌که‌ی هه‌ر به‌که‌ئک نایه‌ت.

ئنجایا له‌وباره‌وه که ئایا چۆن ئه‌وان زاناو راهیبه‌کانی خۆیان له جیاتی خوا په‌رسته‌وه کردوویان به په‌روه‌ردگاری خۆیان؟ با ئه‌م دوو ده‌قه بێنینه‌وه.

فه‌رمووده‌ی یه‌که‌م: ﴿عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ يَقْرَأُ فِي

سُورَةِ بَرَاءَةِ: ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْكَابًا مِّن دُونِ

اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ﴾، فَقَالَ: أَمَا إِنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا يَعْبُدُونَهُمْ، وَلَكِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا أَحَلُّوا لَهُمْ شَيْئًا اسْتَحَلُّوهُ، وَإِذَا حَرَّمُوا عَلَيْهِمْ شَيْئًا حَرَّمُوهُ ﴿أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ، بِرَقْم: (۳۰۹۵)، قَالَ الشَّيْخُ الْأَلْبَانِيُّ: حَسَنٌ﴾.

واته: عه‌دی کوری حاتیم ده‌لی: چوومه خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، له

حالی‌ک دا که له سوورته‌ی (براءه‌) ئه‌و رسته‌یه‌ی ده‌خویند: ﴿اتَّخَذُوا

أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْكَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ﴾، دوا‌یی پێغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌ر بۆخۆی فه‌رمووی: ئاگادار بن! ئه‌وانه به‌ندایه‌تیان

بۆ نە دەکردن، {بەو واتایە کە ڕکوع و سەجدەیان بۆ بەرن، نوێژ و ڕۆژوویان بۆ بکەن}، بەلام زاناکانیان و ڕاهیبەکانیان، ئەگەر شتیکیان بۆ حەلال کردبان، شوێنکەوتوو و گانیشیان بە حەلالیان دەزانی، وە ئەگەر شتیکیان لێ قەدەغە کردبان، ئەوانیش بە قەدەغەیان دەزانی، {ئەو هەش بە بەندایەتی و پەرستن لە قەلەم دەدری}.

بەندایەتی و پەرستن بۆ خوا، تەنیا ڕکوع و سەجدە بردن و نوێژ و ڕۆژوو نیە.

فەرموودی دووهم: ﴿عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ أَنَّهُ لَمَّا بَلَغَتْهُ دَعْوَةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَرَّ إِلَى الشَّامِ، وَكَانَ قَدْ تَنَصَّرَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، فَأَسْرَتْ أُخْتُهُ وَجَمَاعَةٌ مِنْ قَوْمِهِ، ثُمَّ مَنَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى أُخْتِهِ وَأَعْطَاهَا، فَرَجَعَتْ إِلَى أَخِيهَا، وَرَغِبَتْهُ فِي الْإِسْلَامِ وَفِي الْقُدُومِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَدِمَ عَدِيُّ الْمَدِينَةَ، وَكَانَ رَئِيسًا فِي قَوْمِهِ طَيِّئًا، وَأَبُوهُ حَاتِمُ الطَّائِيِّ الْمَشْهُورُ بِالْكَرَمِ، فَتَحَدَّثَ النَّاسُ بِقُدُومِهِ، فَدَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَفِي عُنُقِ عَدِيِّ صَلِيبٌ مِنْ فِضَّةٍ، فَقَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ

اللَّهِ﴾، قَالَ: فَقُلْتُ: إِنَّهُمْ لَمْ يَعْبُدُوهُمْ، فَقَالَ: (بَلَى إِنَّهُمْ حَرَّمُوا عَلَيْهِمُ الْحَالَ، وَأَحَلُّوا لَهُمُ الْحَرَامَ، فَاتَّبَعُوهُمْ، فَذَلِكَ عِبَادَتُهُمْ إِيَّاهُمْ، وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَا عَدِيُّ، مَا تَقُولُ؟ أَيْفُرُكُ أَنْ يُقَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ؟ فَهَلْ تَعْلَمُ شَيْئًا أَكْبَرَ مِنَ اللَّهِ؟ مَا يُفْرُكُ؟ أَيْفُرُكُ أَنْ يُقَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ؟ فَهَلْ تَعْلَمُ مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ؟) ثُمَّ دَعَاهُ إِلَى الْإِسْلَامِ، فَأَسْلَمَ، وَشَهِدَ شَهَادَةَ الْحَقِّ، قَالَ: فَلَقَدْ رَأَيْتُ وَجْهَهُ اسْتَبْشَرَ، ثُمَّ قَالَ: (إِنَّ الْيَهُودَ مَغْضُوبٌ عَلَيْهِمْ، وَالنَّصَارَى ضَالُّونَ) ﴿أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بِرَقْم: (۳۷۹)، وَالتِّرْمِذِيُّ، بِرَقْم: (۲۹۵۳)، وَابْنُ حِبَّانَ، بِرَقْم: (۷۳۶)، وَانْظُرْ: (صَحِيحُ الْجَامِعِ الصَّغِيرِ)، بِرَقْم: (۸۲۰)﴾.

واتە: عەدی کوری حاتیمی طائی لێی گێڕاوەتەوه، کە دواى ئەوێ بانگەوازی پیغەمبەری خۆی ﷺ پێدەگات (واتە: بانگەوازی ئیسلام)، ڕادەگات بۆ شام، وە پێشتریش لە سەردەمی نەفامیی دا لە شیرکەوه، بوو بوو بە نەصرانیی.

ئُنْجَا لَه جەنگیڭدا، یان لَه چالاکییەکی سەربازییەدا، خوشکەگەیی و گۆمەئیک لَه ھۆزەگەیی بە دیل دەگیرین، پیغەمبەری خواش ﷺ خوشکەگەیی بەردەداو دیارییشی پیدەدا، وەك پزلیتانی بابی، (کە بابی حاتیمی طائیی بوو، کە مەشھوور بوو بە سەخاوت و کەرەم)، خوشکەگەیی دەچیتەوہ بۆ لای براپەگەیی و ھانی دەدا کە مسوئلمان بئو، بچیتە لای پیغەمبەری خوا ﷺ، {پیی دەئیی: کە پیغەمبەری خوا ﷺ پزرت لئ دەگری، ئەگەر بچی،} عەدیە دئ بۆ مەدینە، کە لەو کاتەشدا سەرۆکی ھۆزەگەیی خۆی ھۆزی (طیی) بوو، بابیشی ناودار بوو بە بەخشندەییو، خەئک باسی دەکەنو، دەزانن کە عەدیە کوری حاتمی طائیی ھاتو، پاش ئەو دەچیتە لای پیغەمبەری خوا ﷺ، وە خاچیکی زیویشی لە مل دا دەبی، وەك نیشانەیی نەصرانییەت، لەو کاتەشدا پیغەمبەری خوا ﷺ ئەو ئایەتە دەخوینیتەوہ: ﴿اتَّخِذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ﴾ (۳۱)، عەدیە دەئیی: پیم گوت: ئەوان {واتە: خەئکی نەصرانیی} زانایان و گۆشەگیرەکانی خوینیان نەدەپەرستن، پیغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: با، (واتە: با دەیانپەرستن) چونکە زاناو راھیبو رەبەنەکانیان خەئلیان لئ قەدەغە دەکردن، وە قەدەغەشیان بۆ خەئال دەکردن، ئەوانیش شوینیان دەگەوتن، ئەووش پەرستنی ئەوان بوو، (واتە: بەندایەتی خەئکەگە بوو بۆ ئەو زاناو راھیبانەیان)، ئُنْجَا پیغەمبەری خوا فەرموویەتی: ئەی عەدیە چی دەئیی؟ ئایا ئەو وات لئ دەکات رابکەیی، کە بگوترئ: خوا گەورەترە! ئایا ھیچ شتیک پئ شک دئ، لە خوا گەورەتر بئ؟ چ شتیک وا لە تۆ دەکات رابکەیی (لە ئیمان و ئیسلام)؟ ئایا ئەو وات لئ دەکات کە بگوترئ: بیجگە لە خوا ھیچ پەرستراویک بوونی نیە، ئایا ھیچ پەرستراوت جگە لە خوا، پئ شک دئ؟

دوایی پیغەمبەری خوا ﷺ بانگی کرد بۆ ئیسلام، (دیارە بۆی روون کردۆتەوہ) ئەویش مسوئلمان بوو شایەتمانی بە ھەقی ھینا، عەدیە دەئیی: پرووی پیغەمبەری خوا بینی گەشایەوہ، {پیغەمبەری خوا ﷺ ئەووندە پیاوێکی راست و پزیک بوو، کە ھەر شتیک لە دئیادا بووبی، ئەگەر خوشیی بووبی، یان ناخوشیی،

لەسەر دەمو چاوی موبارەکیشی دەرکەوتو، نەك وهك هەندێ خەئکی ئەهلی نیفاق و دغەل، کە بتوانێ ئەووی لە دڵیادیە بشاریتەو، ئنجا چ خۆشیی بێ، یان ناخۆشیی بێ، لەبەرئەووی کە پڕاوەت و دموونی، دڵ و پرووی یەك بوون؟، دوایی پیغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: بێگومان جوولەگەکان غەزەب لیگیراوانن، لێ تووڕە بووانن، وە نەصرانییەکانیش سەرگەردانانن.

لێردا تەنیا هەلۆیستەیهك لە بەرانبەر ئەو قسەیدا دەکەین، کە راوی دەگێڕێتەو، ئنجا چ عەدی بۆخۆی بێ، یان هەر کەسیکی دیکە بێ، لە عەدی بیستبێ، زۆر بە کورتیی ئەو دەگێڕێتەو کە پیغەمبەری خوا ﷺ چون و تووێژو دیالوگی کردو، لەگەڵ عەدی دا، تاكو مسوئمان بوو، یانی: وە نەبێ تەنیا ئەو سێ چوار وشەیهی فەرموو بن، چونکە کە دەئێ: (ثُمَّ دَعَاهُ إِلَى الْإِسْلَامِ) ئەو دەریدەخات موناقدەشی لەگەڵدا کردو، ئیسلامی بۆ پروون کردو، وەو، باسی ئیمانی بۆ کردو، باسی حەلال و حەرامی بۆ کردو، بەلام دیارە گێرەرەو وەکان (رواة) هەمیشە کە شتەکان دەگێڕنەو، شوینی مەبەست دەگێڕنەو، واتە: نابێ هیچ کەس و تێگات کە پیغەمبەر ﷺ ئەووی کە لێی دەگێڕنەو، هەر ئەو وەندە فەرموو لەو سیاقەدا، بۆیە جاری وایە لە ریوایەتێکدا فەرمایشتە کە پیغەمبەر ﷺ درێژتر هاتو، جاری وایە کورتتر هاتو، کە بە شیومیەکی کورت دێ، دیارە راوی شوینی مەبەست دەگێڕێتەو، یاخود هەر ئەو وەندە لەبەرە لەو کاتەدا.

کە دەفەرموئ: ﴿ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ

اللَّهِ ﴾، (أرباب) کۆی (رَبّ) ه، (رَب) بە مانای: پەرستراو، سەرپەرشتیار و دانەری حەلال و حەرام، سەرۆک و، پەروردگار، دێ.

(إله) یش کۆیە کە (الهة) یە، (إله) واتە: پەرستراو (معبود)، جێی سەرئنج

ئەوومیە کە پێشی خوا دەفەرموئ: ﴿ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ

أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ ﴾، زانیەکان و رەبەن و رەبیبەکانی خۆیانیان، لە حیاتی خوا، کردنە (أرباب)، واتە: سەرپەرشتیار مشورخۆر، دوایی دەفەرموئ:

﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا﴾، فەرمانیشیان پێ نه کرابوو، که جگه له يهك پەرستراو، کهسی دیکه بپەرستن، ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾، جگه لهو هیچ پەرستراو نین، ﴿سُبْحَنَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾، پاکیی بۆ خواو دووری بۆ خوا، لهو هی که دهیکه نه هاوبهشی.

لهموه بۆمان دهردهکهوئ، وه له فەرمايشتهکهی پیغه مبه ریشه وه که عه دی وایزانیوه: پەرستن ته نیا ئه ومیه، که دهبی سه جده یان بۆ بهرنو، رکووعیان بۆ بهرنو، پۆژوو یان بۆ بگرنو، نوێژیان بۆ بکهن، به لام پیغه مبه ر ﷺ بۆی پروون کردۆته وه، له سۆنگهی ئه وه وه که هه لاتیان لی هه رام کردوون، وه هه رامیان بۆ هه لال کردوون، ئه وانیش شوێنیان که وتوون، بۆیه ئه وه ی به پەرستنو به ندایه تی بۆ کردن، داناوه!

ئنجایه ته کهش هه ر ئه وه ده گه یه نی: که پێشی باسی (رب) ده کات، که به مانای به رنامه دانه رو، مشوورخۆرو سه ره پهرشتیکارو دیاریکه ری هه رامو هه لال، دی، دوا یی ده فهرموئ: ﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا﴾، که واته: هه ر که سیك که سیکی دیکه بکاته سه ره پهرشتیارو به رنامه دانه رو دیاریکه ری هه رامو هه لال، مانای وایه گردوویه تی به پهرستراوی خو ی، ئنجایه ته وه ش دهرده که وئ که هاوبه ش بۆ خوا دانان له په رومردگاریتی و سه ره پهرشتیکاریی دا، ده کاته هاوبه ش بۆ خوا دانانی شی له په رستراویتی دا، چونکه یه گیك له مانایه کانی په رومردگار، بریتیه له په رستراویتی، که دهبی ته نیا خوا ی په رومردگار بپهرستری و به ندایه تی بۆ بکری.

مه سه له ی پینجه م: که ده فهرموئ: ﴿يُرِيدُونَ أَن يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ

بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَن يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ﴾ (۳۲).

دمیانه وئ که پرووناکیی خوا، به زاریان بکوژینه وه، وه خواش رازی نابی هه تاکو پرووناکییه که ی ته واه نه کات، هه رچه نده بی بپروایه کان پێ قه لسو لالوت بنو، پێیان ناخۆش بی.

جیی سەرنجە! ئەم رسته قورئانییە کە دیارە مەبەست پێی کتیب پێ دراوەکان و، خاوەن کتیبەکانە، کە دەیانەوی بە زاریان ڕووناکیی خوا بکوژێننەو، کە بە تەئکید مەبەست لە ڕووناکیی خوا، قورئانە، ئیسلامە، پەيامی پێغەمبەرە، وە مەبەستیش لە زاری ئەوان، ئەو قسەو پڕوپاگەندەنەو کە دەیکەن، وە ئەو دزایەتییه کە ئەوان دەیکەن، ئەو شتانەن کە لە دژی ئیسلام بڵاویان دەکەنەو، یانی: لێردا خوا هەوڵی ئەوان بۆ خەفەکردن، یان کوژاندنەوێ چرای ئیسلام، وە دزایەتیکردنی ئیسلام، وە هەوڵی کەسێک وێنا دەکات، کە فوو لە خۆر دەکات، کەسێک فوو لە خۆر بکات، بە تەئکید خۆر هیچ زیانیکی پێ ناگات، ئەو لەلایەک، لەلایەکی دیکەو لێردا خوا دەفەرموێ: ﴿يُرِيدُونَ أَن يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَن يَتِمَّ نُورُهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ﴾، بەلام لە سوورەتی (الصف) دا دەفەرموێ:

﴿يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا...﴾ (٨)، ئنجا ئایا جیاوازیی ئەو دوو بیژمیه چیه لێردا؟

دەلیین :

١/ ﴿أَن يُطْفِئُوا﴾ واتە: لە داها توودا دەیانەوی کە بیکوژێننەو، بۆیەش خوا لە بەرانبەر ئەویدا، دەفەرموێ: ﴿وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَن يَتِمَّ نُورُهُ﴾، خواش ڕازی نابێ و، بە هیچ جوړی خوا ڕیگا نادات، تاگو ڕووناکییه کە ی خۆی تەواو نەکات لە داها توودا.

٢/ بەلام لە سوورەتی (الصف) دا دەفەرموێ: ﴿يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ﴾، یانی: ئیستا دەیانەوی ڕووناکیی خوا بە زاریان بکوژێننەو، بۆیە لەویدا دەفەرموێ: ﴿وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ﴾، یانی: لە حاڵی حازردا خواش تەواو کەری ڕووناکییه کە ی خۆیەتی، کەواتە: بەم دوو تەعبیرە دەر دەکەوێ، کە چ ئەوانە ی ئیستا دەیانەوی ڕووناکیی خوا بکوژێننەو، چ ئەوانە ی دەیانەوی لە داها توودا بیکوژێننەو، ئەو هەر یەک سەرهنجامی هەیه، ئەگەر ئیستا بیانەوی بیکوژێننەو، خوا تەواو کەری

پرووناکیی خۆیەتی، وە ئەگەر لە داها توودا بیانەوێ، خوا رازی نابێ، بە هەر جوۆی بێ، هەر دەبێ پرووناکییەکی تەواو بێ، ئایین و پەیامەکی بگات.

پاشان کە دمه‌رموئ: ﴿وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ﴾، هەرچەندە بێ‌پروایان پێیان ناخۆش بێ، ئەمە یانی: خاوەن کتێبەکان بە کافرو بە بێ پروا لە قەڵەم دەدرێن، چونکە برپوایان بە پێغەمبەری خاتەم نیە، برپوایان بە دوا کتیبی خوا نیە، بە‌ئکو برپوای راستیان نیە، نە بە خوا، نە بە پوۆزی دوا، وە نە پابەندن بە حەلال و حەرامی، تەنانەت شەریعەتی خویشیان، چ جایی ئەوێ لە شەریعەتی ئیسلامیدا هاتو! وە ملکه‌چیش نین بۆ بە‌رنامە‌ی هەقی خوا، کە لە ئیسلامدا بە‌رجەستە‌یە، کەواتە: کە دەگووترێ: (کافرون) خاوەن کتێبەکان و غەیری ئەوانیش دە‌گرتە‌و.

مەسە‌لە‌ی شە‌شە‌م: کە دمه‌رموئ: ﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى

وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾﴾.

کە هەمان ئەم تە‌عبیرە لە سوورەتی (الصف) یشدا هاتو، وە‌ک خۆی، وە لە سوورەتی (الفتح) یشدا هاتو، بە تۆزێک جیاوازییە‌و، لە‌ویدا دمه‌رموئ: ﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿٢٨﴾﴾.

بە‌لام لێ‌رە‌داو لە سوورەتی (الصف) دا بە یە‌ک تە‌عبیر هاتو: ﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾﴾.

واتە: خوا ئەو کە‌سە‌یە کە پێغەمبەری خۆی بە پێنمایی، بە بە‌رنامە‌ی هە‌قە‌و ناردو، تا‌کو بە‌سەر هە‌موو بە‌رنامە‌کاندا زالی بکات، هەرچە‌ندە هاو‌بە‌ش بۆ خوا دانە‌ران پێیان ناخۆش بێ، وە پێی قە‌ئە‌س بن.

لێرە خوا دوو وشەی هیئان، کە گەمتر بینیومە لە تەفسیرەکاندا ئاماژە بەوە بکری، خوا دوو وشەی باس کردوون:

۱/ ﴿الْهَدَى﴾.

۲/ ﴿وَدِينِ الْحَقِّ﴾.

﴿الْهَدَى﴾، واتە: ڕێنمایی بەرچاوپروونی، کە هەم بوونناسیی - معرفة الوجود - (Ontology) دەگرێتەوە، هەم ئیمان و عەقیدە، هەم دینداری تاکیی و تایبەتی دەگرێتەوە، وەك عیبادەتی شەخصیی، ئاگاری خوورەوشت و تەزکیە نەفس و تەقوا، وەك لە بەرگی شەشەمی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) دا بەتەفصیل باسم کردووە^(۱).

کەواتە: ﴿الْهَدَى﴾، بۆ تاکە، خوا پێغەمبەری خوێ بە دوو شتەو ناردووە، یاخود بە ئیسلامیکەو ناردوویەتی، کە دوو پرووی هەن، پرویەکیان هیدایەتە بۆ تاک، پرویەکیان بەرنامەی هەقە بۆ گۆمەلگا، چونکە ئیسلام دەبێ: یەگەم: هەم وەك هیدایەت، تاک تاکێ خەڵک وەریبگرن، ئینسان لە خودی خویدا، وەك هیدایەت وەریبگری، کە ئەمەش بابەتەکانی:

۱/ بوونناسیی و جیهانبینی کە من وشەی (بوونناسیی) بە راستر دەزانم لە دنیابینی و جیهانبینی، چونکە وشەی (بوون) چەمکەکی لە جیهان و دنیا فراوانترە، ئنجا ئیسلام بوونمان پێ دەناسێت، کە پێش بوون (وجود) پەیداگری بوون بەدیھێنەری بوون هەیە، کە خواپە، ئنجا بوون بە دنیا و دواڕۆژەو، بە سەروو و خواروویەو، بە مڕۆڤ و غەیری مڕۆڤەو.

۲/ پاشان ئیمان و عەقیدە، بە هەر شەش پایەگەییەو.

۳/ ئنجا عیبادەت و پەرسەشە کەسییە تایبەتیەکان.

۴/ دواپی ئاگاری پەوشت.

(۱) لە چاپی دوومی دا (الكتاب التاسع).

۵/ تەقواو تەزکیە دەگرێتەوهو، ئەو هەمووی دەچیتە چوارچیۆی هیدایەتەوه
بۆ تەك.

بەلام بە دنیایی ئیسلام تەنیا هەر لەو هەدا کورت هەلنەهاتو، بەئکو:

دووم: ﴿وَدِّينِ الْحَقِّ﴾، بەرنامەیهکی هەقیقەتە کە هەموو ژیانی کۆمەلگا
پێکدەخات، بە هەموو پەهەندەکانیەوه، لە پرووی سیاسیو، ئابووریو،
کۆمەڵایەتیو، لە پرووی پەییوندییەکان، لە پرووی جەنگو ئاشتی یەوه، ئنجا
ئەگەر تەماشای قورئانیش بکەین، دەبینین هەم هیدایەتی تیدا دەبینین بۆ تەك،
و هەم بەرنامەو سیستمی تیدا دەبینین، بۆ کۆمەلگا.

دوایی دمه‌رموی: ﴿لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ﴾، واتە: تاكو سەری بخات،
(ظهر علیه) یاخود (غلبه) واتە: بەسەریدا زال بوو، ﴿لِيُظْهِرَهُ﴾، واتە: سەری
بخاتو ئاشکرای بکات بەسەر هەموو بەرنامەکاندا.

هەلبەتە مەبەست ئەو نیه کە ئەو بەرنامانە دیكە لەبەین بەری، بەئکو
مەبەست ئەو مەبەست کە ئەو بەرنامانە دیكە بخاتە ژێر پێکفی خۆیەوه، بەو
واتایە کە ئیسلام ئالاکەی بەرزتری، ئنجا کە ئیسلام وابوو ئەو کاتە ئیسلام
پێگا بە بوونی بەرنامەکانی دیكە دەدا، بەلام بە زۆری وابوو کە بەرنامەکانی
دیكە دەسلەتیان هەبوو، پێگا بە بوونی ئیسلام بە ئەهلی ئیسلام نادەن،
ئەگەرنا ئیسلام پێ بە بوونی غەیری خۆی دەدات، وەك خوا ﷻ دمه‌رموی:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ۝١ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ۝٢ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ ۝٣ مَا أَعْبُدُ ۝٤ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُمْ ۝٥ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَّا أَعْبُدُ ۝٦ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ۝٧﴾

به‌ناوی خوای به به‌زه‌یی به‌خشنده

{بَلَّيْ ئەي ئەوانەي بېبەرۋان (۱) ئەۋەدى ئۆۋە دەپپەرست، ناپەرستم (۲). ئۆۋەش
 پەرستەرى ئەۋە نىن گە دەپپەرستم (۲) ۋە مەن - لە داھاتوۋش دا - پەرستەرى ئەۋە
 ناپم گە دەپپەرستن (۴) ۋە ئۆۋەش پەرستەرى ئەۋە نابن گە دەپپەرستم (۵) ئايىنى
 خۇتان بۇخۇتان - پىادەي بگەن - مەيش ئايىنى خۇم بۇخۇم - پىادەي دەگەم - (۶). }

ئىسلام رېڭا بە بەرنامەكانى دىكە، دەدات كە ھەبىن، چونكە لە خوڤى دلتىايەو
پشت ئەستوورە، بەلام بەرنامەكانى دى، لە سۆنگەى ئەودەو كە ھەست بە بېھيزى
دەكەن لە بەرانبەر ئىسلامدا، ئەگەر دەسلەتايان ھەبى، بە زۆرى و ابوود، ناھيلن
ئەھلى ئىسلام ھەناسە بدات، ياخود زۆر بەربەستى لەبەردەم دا دادەنن، لە
حالتىدا كە ئىسلام دەفەرموئ:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ ﴿٢٥٦﴾ البقرة، وآته: تَوْبِزِي كَرْدَن لَه نَّايِن دَا نِيَه.

﴿ وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ ۖ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ ۚ ﴾ ﴿٢٩﴾ ﴿ الكهف،
واته: وه بلای ههق له پهروه دگارتانه ومیه، ئنجا کی دمیوهی با برپوا بیئی، کیش
حهز دهکات با بیسروا بی .

شایانی باسه هندی له تفسیرمکانیش به هه‌له ئه‌م ئایه‌یه‌یان مانا کردوه،
 که خوا دمفرموی: ﴿لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ﴾، گوتووایانه: بۆ ئه‌وه‌ی که
 ئایینه‌کانی دیکه نه‌هێنێ!

بەلەم ئە راستىيدا وا نىيە، بەلكو واتە: تاكو ئىسلام ئاشكرا بىو پروون بى، وه
هېچ كەس ئىسلام نەخاتە ژىر پگىيۇ دىمەسلەتتى خۆيەوه، ئنجا ئەو كاتە يان
مۆلەتتى دەدا، يان نايدات!

نا، ئىسلام دەپ دەسلەتتى ھەبى، ئىنجا ئەو ئىسلامە بەو دەسلەتتو ھەمىمەنە ھەو،
دەپ رىگا بدات بە ھەموو بەرنامەگانى دىكە، ئەووتتا دەفەرموى: ﴿لَا اِكْرَاهُ فِي

الدِّينِ ﴿٢٥٦﴾ البقرة، وه دمه رموی: ﴿لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿٦﴾﴾ الكافرون، وه دمه رموی: ﴿فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ ﴿٢٩﴾﴾ الكهف.

پێغه مبه ریش ﷺ کاتی خۆی له و بارهوه موژدهی داوه، که ئیسلام دمه لآت رادمنی به سهر زۆربهی دنیا، بۆیه له فهرموودهیه کیدا دمه رموی: ﴿فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَيُتِمَّنَّ اللَّهُ هَذَا الْأَمْرَ، حَتَّى تَخْرُجَ الظُّعَيْنَةُ مِنَ الْحِيرَةِ، حَتَّى تَطُوفَ بِالْبَيْتِ فِي غَيْرِ جَوَارٍ أَحَدٍ، وَلَيُفْتَحَنَّ كُنُوزُ كِسْرَى بْنِ هُرْمُرْ﴾ { أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، برقم: (۱۹۳۹۷)، والحاكم، برقم: (۸۵۸۲) } وَقَالَ: صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ {.

واته: سویند بهو کهسهی گیامی به دهسته، خوا ئهم گاره تهواو دهکات، (ئهم ئایینه، ئهم په یامه ی خۆی تهواو دهکات)، تاگو ئافرمتیک به که ژاوهوه له حیرهوه (که شاریک بووه له عیراق) دهردهچی، تاگو تهواف به دوری که عبدها دهکات، بیئوهوهی که له ژێر په نای که سدا بی، وه خه زنهکانی کیسرای کوری هورموز دهگیرین { و دابهش دهکرین، به سهر خه لکی هه ژارو نه داردا }.

ئه وهش که پێغه مبه ری خوا ﷺ فهرموویهتی: به کردوه هاتۆته دی، وهک خۆی و، وهک مانگی چوارده درهوشاومهوه به ئاسمانی واقیعهوه.

نجا لیردها خوا دمه رموی: ﴿وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾، هه رچهنده ئهوانه ی هاوبهش بو خوا دانهرن، پێشیان ناخۆش بی، خوای زالی و مهزن پێغه مبه ری خۆی ﷺ به رێنمایی و، به بهرنامه ی ههقهوه، ناردوه، تاگو به سهر هه موو بهرنامه گاندا زالی بکات، هه رچهنده موشریکهکان پێشیان ناخۆش بی، واته: پێیان خۆش بی و پێیان ناخۆش بی، ئه وهی که خوا پێغه مبه ری خۆی بو ناردوه، ئه و ئامانجه هه ر دێته دی، که به کردوهش هاتۆته دی.

هه لبه ته ئیستاش له رۆژگاری ئیمه دا، له سهرمان پێویسته که هه موو وزه و توانایه که مان بخره نه کار، که په یامی پێغه مبه ری خوا ﷺ، وه ئه و دینه ههقه ی که خوای په روهردگار به پێغه مبه ری خاته مدا ناردوویهتی، بیگه یه نین به هه موو به شهر، چ وهک هیدایه ته که ی بو تاکه گان، چ وهک بهرنامه ی ههق بو گو مه لگایه گان.

دەشگونجی که خوا ﷺ دەفەرموی: ﴿لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ﴾، بڵیین: مەبەست ئەوێه لە رووی بەلگەو دەلێلەو، بەسەر هەموو بەرنامەکاندا سەری بخات.

واتە: مسوڵمانان مۆلژەمن بەوێی که لە ئاستی بەرزو ئیسلامدا، ئیسلام پێشانی خەلکی بدەن و راپینوینن، تاكو دربکەوێ بۆ هەموو کەس، که ئیسلام حەقیقە، هەرچی لەگەڵی تیکبگیری ناھەقەو پووچە.

دیارە ئەمەش تیکناگیری لەگەڵ ئەویدا، که دەبی مسوڵمانان هەولبدەن لەسەر زەمینیش خاوەنی هیژو پیژو توانا بن، بە شیوێهە که بتوانن پەيامی خوا بگەیهنن، وە هیچ کەسیکیش نەتوانی پەرچو لەمپەری لەبەردەمدا دروست بکات، ئەگەرنا بە تەئکید ئیسلام بۆخۆی، بە خۆی پشت ئەستوو، وە ئیسلام بە شایستەیی خۆی نازانی بەسەر هیچ کەسدا فەرز بکری، چونکە ئەوێی که دەویستری بەسەر خەلکدا فەرز بکری، دیارە لەخۆی لە گومان دایەو لە خۆی درپۆنگەو، لە خۆی دەترسی، بۆیە پیویستی بە هیژ هەیه، ئەگەرنا هەق پیویستی بە هیژ نیەو، ناگونجی فەرز بکری بەسەر خەلکدا، بەلام بە تەئکید پیویستی بە هیژیک هەیه که بۆی ببیتە قەلغان و پەرژین و ریگا بگری، لەوێی که خەلکی دیکە ریی لی بگرنو، شەری پی بفرۆشنو گیچەلی پی بکەن.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

دەرسی پێنجەم

پێناسەی ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە چوار (۴) ئایەت پێک دێ، کە بریتین لە ئایەتەکانی (۳۴ تا ۳۷)، سەرەتا بۆ جاری سێیەم (لەم سوورەتەدا) خۆی کاربەجی بە نازناوی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾، مسوڵمانان دەدوین و، ئاگاداریان دەکاتەووە کە: زۆریک لە زانیان و گۆشەگیرانی کتیب پێدراوان، مال و سامانی خەڵک بە ناھەق دەخۆن و خەڵک لە رپی خوا لادەدەن.

پاشان راپدەگەیەنێ: کە ئەوانە زێڕو زیو پەزەندە دەکەن، وە لە رپی خوادا خەرجی ناکەن، موژدە ئازاری بە ئیث و ژانیان پێ دەدرێ، لە رۆژیکدا کە لە ئاگری دۆزەخدا سوور دەکریتەووە، کە نیوچەوان و کەلەکەو پشیتیانی پێ داغ دەکری.

ئەجا ئەو راستییە گەردوونییە رادەگەیەنێ، کە ژمارە مانگەکانی سال لە کتیبی خوادا لە زانیاری خوادا بە بریاری خوا، یاخود لە (لوح المحفوظ)دا، دوازدەن، کە دیارە مەبەست پێی مانگەکان، بە پێی سەرژمێری سالی مانگی (السنة القمرية)، چواریان جەنگیان تیدا قەدەغەییە، کە بریتین لە: (رَجَب، دُو الْقَعْدَةِ، دُو الْحِجَةِ، مُحَرَّم)، وە فەرمان دەکات کە سەمیان تیدا لە خۆتان مەکەن، یاخود بە گشتی قسە لەگەڵ بەشەر دەکات کە ئەو چوار مانگەدا، سەم لە خۆتان مەکەن، واتە: شەر بە یەکدی مەفرۆشن، هەلبەتە لە هەموو مانگەکاندا، بەلام بە تاییبەت ئەو چوار مانگەدا، کە جەنگیان تیدا قەدەغە کراوە، وە فەرمانیش دەکات بە جەنگ کردن لە دژی ھاوبەش بۆ خوا دانەرەن بە تیکرای، وەک چۆن ئەوانیش هەروا دەکەن.

وہ لہ کوتایی دا باسی (نسیء) دمکات کہ بریتی بووہ، لہ دواختنی مانگہ جہنگ
 تیدا قەدەغەکراوہکان، وە دەستکاری کردنیان بە گوێرە ئارەزووی خوێان، بۆ وینە:
 ئەگەر پیویستیان بووبی لہ مانگی موحەررەم دا شەر بکەن، گوتووینانە: ئەم مانگی
 (محرم)ە، حەلال دیکەین، بەلام لہ حیاتی وی، فلان مانگە حەرەم دیکەین، وە جەنگی
 تیدا لہ خۆمان قەدەغە دیکەین! کہ دواپی بە وردی باسی دیکەین.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

﴿ يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لِيَآكُلُونَ أَمْوَالَ
النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْزِبُونَ
الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٤﴾
يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فُتْكُوكَ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ
وظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْزِبُونَ ﴿٣٥﴾
إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا
فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَتْلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقْتُلُونَكُمْ
كَافَّةً وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾ إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ
يُضِلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِّيُوَاطِّئُوا عِدَّةَ مَا
حَرَّمَ اللَّهُ فَيَحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ زَيْنٌ لَهُمْ سُوءُ أَعْمَالِهِمْ وَاللَّهُ لَا
يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

ماناي وشە بە وشەى ئايەتەكان

{ئەى ئەوانەى بىرۋاتان ھىناۋە! بە دىئىايىيەۋە زۆرىك ئە زانىيان (ى جوولەگە) و راھىبەكان(ى نەصرانىى) مال و سامانەكانى خەلك بە ناھەق دىخۇن و، لادان ئە رپى خوادا ئەنجام دەدەن، وە ئەوانەى زىپو زىو پەزمەندە دەگەن و ئە رپى خوادا خەرجى ناكەن، موژدەى ئازارىكى بە ئىشيان بىدىيە ﴿۳۴﴾ ئە رۆژىكدا كە ئە ئاگرى دۆزمەخدا سوور دەكرىتەۋە، نىو چەۋان و كەلەكەۋ پىشتىانى پى داغ دەكرى، (پىيان دەگوتى:) ئەمە ئەۋەيە كە بۇ خۇتانتان پەزمەندە دەگرد، دەجا (سزى) ئەۋە بچىژن، كە بۇخۇتان پەزمەندەتان دەگرد ﴿۳۵﴾ بىگومان ژمارەى مانگەكان ئە لای خوا (ئە سالىكدا) ئە نووسىن (و بىپار) ى خوادا، ئەو رۆژدەۋە كە ئاسمانەكان و زەۋى ھىناۋە دى، دوازە مانگن، ئەۋان (دوازە مانگ) ش چۈپارپان چەپارمن (جەنگىيان تىدا قەدەغەيە)، ئا ئەۋەيە ئايىنى راست و رپك، ئىجا ئىۋە ئەو (چۈپار مانگ) اندەدا، ستم ئە خۇتان مەكەن، وە بە تىكپراپى ئە دژى ھاۋبەشەندەرەكان بچەنگن، وەك چۇن ئەۋان بە تىكپراپى ئە دژتان دەجەنگن، وە بزەنن كە خوا لەگەل پارىزكاران دايە ﴿۳۶﴾ بە راستى دواخست (ى مانگە قەدەغەكراۋەكان ئە كاتى خۇيان) زىدىيە ئە بىپروايى دا، ئەۋانەى بىپروان (زىاتىر) پىي گومرا دەكرىن، سالىك حەلالى دەگەن و سالىك قەدەغەى دەگەن، تاكو ژمارەى ئەۋ مانگانە كە خوا قەدەغەى كردوون، تەۋاۋ بكەن، وە سەرمەنجام ئەۋەى خوا قەدەغەى كردوۋە (ئە جەنگ كردن ئەۋ مانگانەدا) حەلالى بكەن، كىردەۋە خراپەكانىيان بۇ رازىنراۋنەۋە، وە خوا كۆمەلى بىپروايان ناخاتە سەر راستە رى ﴿۳۷﴾ .}

شیکردنەوێ هەندیک لە وشەکان

(بَابُطِلْ): (الباطلُ: نَقِیضُ الْحَقِّ، وَهُوَ مَا لَا ثَبَاتَ لَهُ عِنْدَ الْفَحْصِ).

(باطل) پێچهوانەی هەقە، وە بە شتێک دەگوترێ، کە دەپیشکێت و تەماشای دەکەیت، هێچێ لە باراندا نەبێ، حالەتێکی جیگیر و چەسپاوی نەبێ.

(يَكْنِزُونَ): (الْكَنْزُ: جَعَلَ الْمَالُ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ وَحَفْظُهُ).

(کنز) بریتییە لەوێ کە مال و سامان هەندیکێ لەسەر هەندیکێ دابنێ، وە بێپاریزی، کە بە کوردیی پێی دەگوترێ: پەزەمەندە کردن، یاخود خەزەندەکردن، یان وەسەرێک نان.

(الذَّهَبَ): (یەکیکە لە گانزایەکان، کە گانزایەکی زۆر گران بەهایە، کاتی خۆی

ئەو دراوەی کە مامەڵەی پێکراوە، یان زێڕ بوو، یاخود زیو بوو، زیویش دیارە گانزایەکە لە خوار زێڕەو، ئیستاش ئەو دوو گانزایە نرخی بەهای خۆیان تا پاددەیهێک هەیە، وە وشەی دینار و درهەم، لە سوننەتی پێغەمبەر ﷺ لە جێی زێڕ و زیو هاتو، چونکە دینار کە زێڕ بوو هێ رۆمەکان بوو، وە درهەم هێ فارسەکان بوو، کە لە زیو دروست کراوە.

(يُحْمَى عَلَيْهَا): (الْحَمَى: الْحَرَارَةُ الْمُتَوَلِّدَةُ مِنَ الْجَوَاهِرِ الْمَحْمِيَةِ).

(حمی) بریتییە لە گەرمايێک کە لەو گانزایانە کە گەرم دەکێن، پەیدا دەبێ، کەواتە: (يُحْمَى عَلَيْهَا) واتە: گەرم دادەهێنرێ، سوور دەکێتەو.

(فَتَكْوَى بِهَا): (كَوَيْتُ الدَّابَّةِ بِالنَّارِ كَيًّْا).

واتە: ئاژەڵەکەم بە ئاگر داخ کرد.

(جَبَاهُهُمْ): (جِبَاه) کۆی (جَبْهَة) یه، (الْجَبْهَة: مَوْضِعُ السُّجُودِ مِنَ الرَّأْسِ).

(جَبْهَة) ئەو شوێنە یه که گرنووشی پێ دمبردری، واتە: نێوچەوان، تەوێل،
وهك له ئەحمەدی دا دەلی:

جەبەین و جەبەه: (تەوێل) ه مه کرو کەیدو حیلە فیلە

(وَجُنُوبُهُمْ): کۆی (جَنْب) ه، (الْجَنْب: الْجَارِحَةُ وَجَمْعُهُ جُنُوب).

واتە: کەلە که یاخود تەنیشتی مرووف، لای راست و چەپی ئینسان، پێی دەگوتری:
(جَنْب).

(وَزَهْرُهُمْ): (الظَّهْر: الْجَارِحَةُ وَجَمْعُهُ ظُهُور).

(ظَهْر) به (ظُهُور) کۆدەگریتهوه، واتە: پشت، دیاره (ظَهْر) و (بَطْن)
پێچهوانە یه گدین، وهك چۆن (يَمِين) و (يَسَار) پێچهوانە یه گدین.

(الشُّهُور): (الشَّهْر: مُدَّةٌ بِهَالَالٍ، أَوْ بِاعْتِبَارِ حَرَكَةِ الشَّمْسِ مِنْ نَقْطَةٍ إِلَى تِلْكَ
النَّقْطَةِ).

(شَهْر) ماومیه کی زانراوه، لهو کاتهوه که هیلال، {واتە: مانگی یهك شهوه}،
دەردەگهوی، یاخود تا کاتی ئاوا بوونی مانگ، یان لهو رووهوه که مانگ بهشیکه
له دوازدە بەش له سوورپانهوهی خۆر، له خالیکهوه بو خالیکی دیکه، واتە: خۆر
که سوورپێک به دەوری خۆیدا تەواو دەگات، به دوازدە مانگ تەواوی دەگات، واتە:
هەر بهشیك لهو دوازدە بهشه، پێی دەگوتری: (شهر) یانی: (مانگ).

(حَرَمٌ): کۆی (حرام) ه، (الْحَرَامُ: وَهُوَ الْمَمْنُوعُ مِنْ فِعْلِهِ).

(حرام) هەر شتی که قەدەغه ی، ئەنجام بدری، که دەگوتری: (الْأَشْهُرُ
الْحُرْمُ)، واتە: ئەو مانگانە ی که جەنگیان تیدا قەدەغه کراوه.

(كَافَّةً) : واتە: بە تێکرا، هەموو.

(النَّسِيءُ) : (النَّسِيءُ : تَأْخِيرٌ فِي الْوَقْتِ، وَالنَّسِيئَةُ بَيْعُ الشَّيْءِ بِالتَّأْخِيرِ، وَمِنْهَا النَّسِيءُ الَّذِي كَانَتْ الْعَرَبُ تَفْعَلُهُ، وَهُوَ تَأْخِيرُ بَعْضِ الْأَشْهُرِ الْحُرَمِ، إِلَى شَهْرٍ آخَرَ).

(نَسِيء) بریتیه له دواخستن له کات، وه (نَسِيئَة) بریتیه له شتی که نرخه که ی دواتر و درگیری، پیچەوانه ی (نَقَد).

(نَقَد) ئەو میه که دهستاو دهست بێ، یه کسه نرخه که ی بدهیه دهستی، وه (نَسِيء) بریتی بووه له وهی که کاتی خۆی عه ره به کان هه ندیک له مانگه کانی هه رامیان، له کاتی خۆیان دوا خستوون بۆ مانگیکی دی، ئەو مانگه ی پێویستیان پێی بووه، گوته و یانه: ئەو مانگه مان هه لال کرد، له جیاتی ئەوه له مانگیکی دیکه ی سالد، ئەو جهنگه له خۆمان قه دهغه دهکهن.

(لِيُؤَاطُوا) : واتە: (لِيُؤَافِقُوا).

واته: بۆ ئەوهی ته وای بکهن، یاخود پر به پێست بێ، دهلی: (المُؤَاطَاةُ : الْمُؤَافَقَةُ وَأَصْلُهُ أَنْ يَطَأَ الرَّجُلُ بَرَجْلِهِ مَوْطِئَ صَاحِبِهِ)، یانی: (مُؤَاطَاةٌ) واته: (مُؤَافَقَةٌ) وهك ئەو بوون، له ریشه دا بریتیه له وه که کهسیک پێ له شوینی پێی کهسیکی دیکه دا بنی، به شوین پێی ئەودا بریواو، وهك ئەو بکات.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

www.alibapir.net

مانای گشتی نایەتەکان

خوای ﷻ بۆ جاری سێیەم لەم سوورمەدا، بە نازناوی ئیمان بانگی مسوڵمانان دەکات، کە بێگومان ئەمەش هەر لە درێژەی ئەو زەمینەسازیی و پڕی خوشکردنە دایە، کە خوای مسوڵمانان ئامادە دەکات، بۆ ڕووبەر و ڕووبوونەوه لە گەڵ ڕۆمە نەصرانییەکاندا، هەروەها لە گەڵ غەیری ئەوانیشدا.

ئەجا کە خوای پێشتر لە ڕووی فیکرییەوه، بنەما فیکریەکانی ئەوانی هەڵتەکاندا، ئێستا لە ڕووی هەندێ هەڵسوکەوتی ناپەرەوايانەوه بە تابیەت لە ئاستی زاناگانیان و ڕاهیبەکانیان، کە بە حساب سەرپەرشتیاریان و بەرجەستەگەری دینەکەیان، خوای پەروردگار پووچیی و بوودەلەیی دیندارییەکەیان دەخاتەرۆو، کە ئەوانە زاناو پیشەواکانیشیان، بە شیۆمیەکی ناپەرەوا مامەڵە دەکەن و، مائی خەلکی بە ناهەق دەخۆن.

دەفـەرمـوـی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَخْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لِيَأْكُلُونَّ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ﴾.

ئەو ئەوانەو بڕواتان هێناوه! بێگومان زۆریك لە زانایانی خاوەن کتیبەکان و خواپەرستەکانیان، مائی خەلک بە ناهەق و ناپەرەوا دەخۆن، ﴿وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾، وه خوشیان و خەلکیش لە ڕۆی خوا لادەدەن، دیارە کە سێک لە بەرگی دیندا دنیا بخوات، بە تەئکید خەلکی بەهۆی ئەووه، دینی لەبەرچاو دەکەوێ.

ئەجا دەفـەرمـوـی: ﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا ينفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾.

دیاره خوا که باسی زانیان و خواپەرستەکانی خاوەن کتیبەکان بۆ مسوڵمانان دەکات، که مائی خەڵک بە ناهەق دەخۆن و، بازرگانیی بە دینەو دەکەن، وه خەڵک له رپی خوا لادەدەن، واتە:

یەگەم: ئیوه پەندیان لی وەر بگرن.

دووهم: بزانی که ئەوانە لەسەر رێگایەکی ناهەقن.

هەر کاتی ک شەریان پێ فرۆشتن، زۆر باش لەگەڵیاندا بەرەنگار ببێتەو، چونکە ئەوانە ئەهلی ناهەقن، ئەهلی بەتالان، چ لە رووی فیکرییەو، که هەندێ لە بەندەکانی خوا دەپەرستن، پێغەمبەران بە گوری خوا دادەنن، وه ئەوانە گیرۆدە بوون بە هاوبەش بۆ خوا پەیدا کردنەو بە لادان لە دینەو، هاوکات هەڵسوکهوتیشیان بەو شیوەیە، که مائی خەڵک بە ناهەق دەخۆن، بە ناوی دینەو.

کەواتە: ئە لایەگەو: ئامادە بن بۆ رووبەر و بوونەو لەگەڵیان، کاتی شەریان پێ فرۆشتن سەنگەریان لیگرتن و هەرشەیان لیکردن، وه بزانی که لەسەر ناهەقن. وه ئە لایەکی دیکەو: پەندو دەرسیان لی وەر بگرن، که ئیوه وەک ئەوان نەکەن.

﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا ينفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾

وه ئەوانە زێرو زیو پەزمەندە دەکەن (خەزنی دەکەن، دەپخەنە سەریەک) وه له رپی خوادا نایبەخشن، موژدیان پێ بدە بە ئازاریکی بە ئیش.

که دیاره ئەو مەرج نیە تەنیا جوولەگەو نەصرانیان بگرتتەو، بەڵکو ئەوانیش دەگرتتەو، وه مسوڵمانانیش دەگرتتەو، وەک دوایی باسی دەکەین، چونکە سەرۆمتو سامان و سەریەگنان، وه نەبەخشینی لە رێگای خوادا، بێ هوودە کەڵەکە کردنی لەسەریەک، بە تەئکید لەگەڵ ئیمان و تەوحیددا ناگونجی، ئینسانی ئیماندار دەبێ خۆی لە هەموو کەسیک و لە هەموو شتێک خۆشتر بوی، وه دەبێ ئەو نیعمەتە ی که خوا پێی داو، سەرۆمتو سامانیکی که خوا پێی بەخشیو، لە خزمەت خەڵکی خوادا بەکاری بێنێ، ئەگەرنا ئەو موژدە ی ئازاریکی بە ئیشی پێ دەدرێ.

دیاره موژدەش بۆ خوشییە، بەلام لیڤەدا ئەوە دوو واتای ھەن و، دەگونجی بە دوو شیوە لێک بدریتەو:

۱/ واتە: ئەگەر دلخۆشیی و موژدەیک ھەبێ، بۆ ئەو جوۆرە کەسانە، ئەوویە کە موژدە ئازاری بە ئیشیان پێ بدری.

۲/ یاخود ئەوە جوۆرێکە لە گالتە پێ کردن، کە بە عەرەبی پێ دەگوتری: (تەکم)، وەک تۆ کەسێک کە رقت لێی ھەڵدەستێ و بە قسە تۆی نەکردووە لار پوشتو، دەلێی: موژدەت لێبێ: تووشی فلان چۆرتە بووی!

ئەجا خوا روونی دەکاتەو: کەو لە کوێ، ئەو ئازارە بە ئیشیان دەبێ؟ ﴿يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فُتُكُوتٌ بِهَا جَبَاهُهُمْ وَجُوهُهُمْ وَظُهُورُهُمْ﴾

لە پوژێکدا دەبێ کە ئاگر دەدریتە بەر ئەو زیڤو زیووە سوور دەکریتەووە گەرم دەکری، لە ئاگری دۆزمەخدا، دواي نیوچەوانیان و لاتەنیشتیان و پشتیان پێ داخ دەکری، بەو سەرۆمتو سامانە بەو زیڤو زیووە کە پەزمەندیان کردو، بۆیان سوور دەکریتەووە لە ئاگری دۆزمەخدا، دەم و چاو، یاخود نیوچەوان و لاتەنیشت و پشتیان پێ داخ دەکری.

ئەجا پێشیان دەگوتری: ﴿هَذَا مَا كُنْتُمْ لَاَنفُسِكُمْ﴾، ئا ئەوە بوو کە بۆخۆتان پەزمەندەتان دەکردو خرتان دەکردو، سەر یەک، ﴿فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ﴾ ﴿٣٥﴾، ئیستا سزای ئەوە بچێژن، کە ھەر وەسەر یەکتان دەناو لە خواو خەلک بێ خەبەر بوون.

ئەجا خوا دیتە سەر باسی مەسەلە یەکی دی، کە ئەمە گەرانەویە جارێکی دیکە، بۆ دەر خستنی کەم و کورپی و ئەفسانە و لادانەکانی ھاویەش بۆ خوا دانەرەکان و، دەفەرموی: ﴿إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَلِكََ الدِّينُ الْقَيِّمُ﴾.

بێگومان ژمارەى مانگەکان لەلای خوا، (واتە: مانگەکانى سال) لە نووسینی خوادا، (لە بپاری خوادا، یان لە زانیاری خوادا)، هەر لەو کاتەوێکە ئاسامانەکان و زەوى هێنانەوێکە دى، دوازدەن، واتە: ژمارەیان دوازدە مانگە.

ئەنجا لەو دوازدەمە **﴿مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرْمٌ﴾**، چواریان جەنگیان تێدا قەدەغە کراوە، کە بریتین لە (رجب، ذو القعدة، ذو الحجة، محرم)، دوازدە مانگەکەش دوازدە مانگی قەمەریین، کە پێشیان دەگوترێ: مانگی عەرەبیی، بەلام وا باشترەو وا راستترە بگوترێ: مانگی قەمەریی، چونکە غەیری عەرەبیش حیسابیان بەو مانگانە کردووە، واتە: حیسابی سالیان بە جوولەى مانگ (قمر) کردووە، کە لەوێشدا زیاتر حیسابی شەوێکیان کردووە، چونکە مانگ لە شەویدا دیارە، وە سالیان دابەش کردووە بۆ دوازدە بەش، مانگە عەرەبییەکانیش، کە بە مانگ (قمر) حیساب کراون، ئەوانەن:

- ۱- محرم . ۲- صفر . ۳- ربيع الأول . ۴- ربيع الثاني .
- ۵- جمادي الأول . ۶- جمادي الثاني . ۷- رجب . ۸- شعبان .
- ۹- رمضان . ۱۰- شوال . ۱۱- ذو القعدة . ۱۲- ذو الحجة .

ئەنجا خوا دەفەرموێ: **﴿ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ﴾**، ئا ئەو دینی رێک و راستە کە بەو شیوێکە بێ، ئەو مانگەکان بکڕێنە سێزدە، یان مانگە قەدەغەکراوەکان، جیگۆرکەیان پێبکڕی **﴿فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ﴾**، لەو چوار مانگەدا ستم لەخۆتان مەکەن. هەلبەتە زانیان هەندێکیان گوتووین: (فیهن) دەگەرێتەوێکە بۆ هەر دوازدە مانگەکان، بەلام وەك دواى (لە مەسەلە گرنگەکاندا) باسی دەکەین، ئەو رایە بەهێزترە کە بگەرێتەوێکە بۆ چوارەکان، چونکە لە زمانى عەرەبییدا **﴿فیهن﴾**، زیاتر بۆ ژمارەى کەم بەکاردا، بەلام **﴿فیهن﴾**، بۆ ژمارەى زیاتر.

شارەزایانى زمان دەڵێن: لە سێ (۳) وە تا نوێ (۹) (فیهن) ی بۆ بەکاردا، وە لە یازدە

(۱۱) وە بۆ بیست (۲۰) یش (فیهن) ی بۆ بەکاردا.

پاشان خوا ﷻ دمه رموی: ﴿وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً﴾، وه به تیکراتان له دژی هاوبهش بۆ خوا دانهرهکان بجهنگن، وهك چۆن ئەوان به تیکرا له دژتان دمهنگن، نهك وهك ههندی له توێژمهوانی قورئان گوتووین: له دژی تیکرای هاوبهش بۆ خوا دانهران، بجهنگن، وهك ئەوان له دژی تیکراتان دمهنگن! چونکه جهنگ له دژی تیکرای هاوبهش دانهرهکان دروست نیه، له سۆنگهی ئەوهوه که:

۱/ هاوبهش بۆ خوا دانهریک، داوای پهنا بکات، دهبی پهناى بدی: ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ ابْلِغْهُ مَا مَنَّهُ...﴾ (٦) التوبة .

۲/ هاوبهش بۆ خوا دانهریک پهیمانی ههبی، دهبی پهیمانهکهی لهگهڵ ببریته سهر، ﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾ (٤)، ههروهما دمه رموی: ﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقِمُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾ (٧)، له یهك سیاقدا، خوا دوو جاران فهرمووین: ئەو هاوبهش بۆ خوادانهراهی پهیمانیان لهگهڵ ئیوهدا ههیه، پهیمانهکانیان لهگهڵ ببهنه سهر، تاكو كۆتایی کاتی دیاریکراو، وه پارێز له خوا بکهن، خوا پارێزکارانی خوێشدهوین، واته: ئەگەر پهیمانشکینیی بکهن، خوا خوێشی ناوین، چونکه بئ تهقوا بوون!

کهواته: ئەگەر له پرووی زمانهوانییشهوه - وهك دواپی باسی دمهکین - بگونجی وشهی ﴿كَافَّةً﴾ پهیهوست بئ، به بهرکار (مفعول)وه، نهك به بکهر (فاعل)وه، با له پرووی زمانهوانییشهوه دروستبئ، بهلام له پرووی لیکدانهوی قورئان، له پرووی

حەقیقەتێکی شەریعیەو، دروست نیە، کە جەنگ لە دژی هەموو هاوبەش بۆ خوا دانەرەن بکری، ئەگەر گریمان ئەوانیش بە هەموویان جەنگ لە دژی مسوڵمانان بکەن، چونکە مەرج نیە هەرچی ئەهلی کوفر خۆیان بە پەروایان زانی، ئیسلام بۆ مسوڵمانان و بۆ شوێنکەوتووانی خۆی، بە پەروای بزانی.

لە گۆتایی دا: خوا باسی حالەتێکی دیکە دەکات، کە ئەم ئایەتە پێشی زەمینیە خوشکردن بوو، بۆ ئەوەشاندنەوێ ئەو حالەتە، ئەویش بریتی بوو لە حالەتی (نسیء)، دەرئەوێ: ﴿إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ﴾، بێگومان (نسیء) زێدەییە لە بێپروایی دا، ﴿يُضِلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾، ئەوانە کە بێپروان، پێی گومرا دەبن، یان پێی گومرا تر دەبن، چی دەکەن؟

﴿يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا﴾، سائیک جەنگی تێدا حەلال دەکەن و، سائیک جەنگی تێدا قەدەغە دەکەن، واتە: لە چەند مانگیکی دیاریکراودا، ﴿لِيُؤْطِئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ﴾، بۆ ئەوەی هەمان ژمارە کە خوا قەدەغە کردووە (کە چوار مانگ) ژمارە کە تەواو بێ، ﴿فِيحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ﴾، وە سەرەنجام ئەوەی کە خوا قەدەغە کردووە، حەلالی بکەن، (وە ئەوەش کە خوا حەلالی کردووە، حەرامی دەکەن).

﴿زَيْبٌ لَهُمْ سَوْءٌ أَعْمَلِهِمْ﴾، کردووە خراپەکانی خۆیان یان بۆ رازینراوە، ﴿وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾ (۳۷)، وە خوا گۆمەتی بێپروایان ناخاتە سەر پاستە پێ.

هەرچەندە وشە: (هَدَايَة) رێنمایی کردن و، پێشاندان، وە خستە سەر پاستە پێ، دەرئەوێ، بەلام لێردا دەبی بڵیین: نایانخاتە سەر پاستە پێ، چونکە خۆی بە بەزەیی هیدایەتی خۆی بۆ هەموو لایە کە دابین کردووە، بەلام ئەوانە بێپروابن شایستە ئەوە نین، خۆی بەخشەر زێدە لوتفیکیان لەگەڵ بەکاربینی و بیانخاتە سەر پاستە پێ.

چەند مەسەلەیه کی گرنگ

مەسەلە یە کەم: خو دەفەر موی: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ
الْأَخْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لِيَآكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَطْلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ
اللَّهِ﴾

جی سەرنج ئەو هیه که خوا دەفەر موی: ئەی ئەوانە ی بپرواتان هیناوه! بیگومان زۆرێک له زانیان و گۆشهگیران مالی خەلک به ناهەق دەخۆن، وه خەلک له رپی خوا لادەمدن.

نەیفەر مووه: هەموویان، ئنجا قورئان هەمیشە خۆی دپاریزی له پەهای و گشتاندن، بەلکو هەمیشە له فەرماشتی خوادا پۆلین کردنی خەلک هەیه، وه خەلک هەمووی پیکه وه حەشر ناکرێ، وه هەموویان یەک حیسابیان بۆ ناکرێ، هەمیشە یەک حیساب بۆ کردن، وه قسەکردن به پەهای و گشتاندن، ئینسان تووشی هەلە دەکات، وه ئەو جوۆره هەلۆیستەش زیاتر له عاتیفە وه سەرچاوه دەگرێ، خوای تاک و بی وینەش دووره لهوێ که به ئارەزوو به عاتیفە شت بفرموی، بەلکو ئەوێ خوای بەرزى مەزن دەیفەر موی، هەمووی له عیلمی تەواو، له حیکمەتی تەواو، له سیفەتە هەرە تەواوو بی ستوورەکانی خۆیە وه، سەرچاوه دەگرێ.

له بەرانبەر ئەم نایەتەدا دوو هەلۆستە دەکەین :

هەلۆستە یە کەم : پێشتر باسمان کرد، که وشە ی (أخبار) گۆی (حبر)ه، یان گۆی (حبر)ه، به زانای خاومن کتیبان دەگوترێ، زیاتریش به زانای جوولەکەکان دەگوترێ، (رهبان)یش گۆی (راهب)ه، که به گۆشهگیر و ربهن و خواپەرستەکانی نەصرانیان دەگوترێ، یان هی هەردووکیان. وه من وام دیتە بەرچاو که بۆیه

لێردا خوا بە گشتی باس دەکات، چونکە هەرچەندە دەگونجی بلیین: مەبەست پێی جوولەگە و نەصرانییەکانە، بەلام بۆیە لێردا خوا بە گشتی دمه‌رموئ: ﴿إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَجْبَارِ وَالرُّهْبَانِ﴾، زۆریك له زانیان و گۆشه‌گیران، چونکە له دینداریی دا، یان ئەوێتا مروّف دهبی پێشه‌واو چاوساغو، پێ پێشانده‌ر بێ، یاخود دهبی شوینکەوتوو بێ، ئنجا خوا دمه‌رموئ: هەم زۆریك له پێشه‌واو سەرکردەو زاناگان، وه هەم زۆریك له‌وانە‌ی که شوینکەوتوو و به تەنیا خواپەرستی شەخسی ئەنجام دەدەن، دیارە ئەو حالەتەش شتیکی گشتی یەو تایبەت نیە بە جوولەگە و نەصرانییەکانە، بەلکو له هەموو تائیفە دینیەکان دا، هەروایە: له نیو مەجووسیاندە هەیه، له نیو ئیزیدیاندە هەیه، له نیو صابیئەدا هەیه، له نیو بوزاییەکاندا هەیه، له نیو هەموواندا هەیه، بەلکو له نیو ئەهلی ئیسلامیشدا، ئیستا ئەو هەیه، که له‌و خالەدا، وه له زۆر خالی دیکەشدا، وهک پیغه‌مبەر ﷺ ئاماژە پێداوه، مسوڵمانان کاتیك دووچاری لادان دهبن، به‌دوای زاناو رەبەنەکانی خاوەن دینه‌کانی دیکە دمه‌کەون، که له پەنای دیندا، دنیا دمخۆن.

دیارە نەمبینیوه له هیچ کام له تەفسیره‌کاندا، ئەو هە باس کرابی، بەلام پێم وایە نایەتەگە زۆر به‌ پروونی ئەو دمه‌گەیه‌نی، وه‌ خوای زاناو تواناش باسی ئەو‌ی نه‌کردوه، که (أجبار) تایبەتن به‌ جوولەگەنه‌وه، وه (ره‌بان) یش تایبەتن به‌ نەصرانییەگەنه‌وه، بەلکو به‌ گشتی فەرموویەتی، لێره‌ لهم سیاقه‌دا.

وه‌ له‌ راستیشدا تەنیا له‌ نیو جوولەگەکان و نەصرانییەکاندا، بازرگانیی به‌ دینه‌وه‌ ناکرێ، وه‌ مائی خەلک به‌ ناهەق ناخوێ، بەلکو له‌ نیو هەموو شوینکەوتووانی ئایینه‌ ئاسمانییەکاندا، له‌ پۆژەه‌لاتی دنیاوه‌، تاكو پۆژئاوای دنیا، ئەو حالەتە هەیه، وه‌ هەندێ له‌ مسوڵمانانیش به‌و دەرده‌وه‌ گیرۆدە بوون، ئەوانە‌ی که له‌ شەریعت لادەدەن و قورئان و سوننەت پشتگوێ دمخەن.

هەلۆه‌ستە‌ی دووهم : ئنجا که دمه‌رموئ: ﴿لَيَأْكُلُنَّ أَمْوَالُ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ﴾، مائی خەلکی به‌ ناهەق دمخۆن، (باطل) پێچه‌وانە‌ی (حق)ه‌، هەق ئەو‌یه‌ که له‌ پرووی شەریعیه‌وه‌ پێک و راست بێ، (باطل) یش ئەو‌یه‌ که پێچه‌وانە‌ی شەریعت بێ.

ئەو مالێ خەڵک بە ناھەق خواردنەش چەند حالەتێک بەخۆوە دەگرێ، بەتایبەت
لە نیۆ جوولەگەکان و، نەصرانییەکان و، مەجووسییەکان و، صابیئەکان دا، وە جاری
واپە لە نیۆ مسوڵمانانیشدا.

شۆەکانی مال و سامانی خەڵک بە ناھەق خواردن لە لایەن شارەزایانی ئایمە وە

(محمد رشید رضا) لە تەفسیرەگەیی (تفسیر القرآن الحکیم)^(۱) دا، ھەوت
نموونەیی ھێناونەو، بۆ ھەوت جۆرە مالێ خەڵک بە ناھەق خواردن، لە لایەن
زانایان و پیشەوایان و ئەوانەو کە خۆیان بە سەرپەرشتیاری دینی خەڵک
دەزانن :

یەك : كەسێك كە خەڵك مال و سامانی خۆیانێ دەدەن، لەبەرئەوێ پێیان
واپە خواپەرستەو دنیا بە كەمگەر، تاكو بۆیان بپاریتەو.

ھەلبەتە دوعا كردن و پارانەو بۆ خەڵك، بۆ كەسێك كە شایستە بێ،
شتێكی شەرعییەو پەواپە، بەلام مال لە بەرانبەردا وەرگرتنی، شتێكی
نارەواپە، ھەروەھا كەسێك كە پێت ئینسانێكی چاكە، پیاو، یان ئافرەتە،
ئومێدەت ھەبێ كە دوعاكەیی قبوول دەبێ، چاكە، بەلام نابێ قەناعەتێكی
جەزمت ھەبێ بڵێی ھەتەمەن دوعاكەیی قبوولە، چونكە ھەوائی لای خوا
غەیبەو، تەنیا خوا دەیزانی.

بەلام لىردا حالەتتىكى دىكە لەم بنچىنەى رەوايەتتەيە ھەلداۋىردى، ئەۋىش ئەۋەيە كە كەسىك پىيى ۋابى ئەۋ كەسە، ئەۋ شىخە، ئەۋ زانايە، ئەۋ پىشەۋايە، لە ھەر دىنىكدا ھەيە، خاۋەن دەسەلەتە لەلای خواۋە، دەتۋانى شەفاعەت بىكاتو، بەشدارە لە ھۆكىمى خوادا، ۋە خوا قسەى رەت ناكاتەۋە!! كە لە راستىدا ئەۋە شىركە.

ggd: ئەۋانەى كە خزمەتى مەزارگە دەكەن، ئىنجا ئەۋ مەزارگە ۋە گۆرە چ ھى پىغەمبەرەنە، چ ھى سالتەنە، ۋە دىيارى ۋە خەللات بۇ ئەۋ مەزارگانە دەچى، ۋەك ئىستا باۋە ھەيە، ۋە لەنىۋ شىعەدا ھەر زۆر زۆرە، بۇتە سەرچاۋمىەكى دارايى گەۋرە بۇ ئەۋ (ئايەتۈللە) يانە، ئەۋ مەلانىەيان كە تاراددىمەكى زۆر لەۋ سىفەتەدا، شۈيىنى (آخبار) ۋ (رەبان) يان گرتۈتەۋە.

ھەرۋەھا ئەۋەى كە نەزر دەكرى، بۇ ئەۋ گۆرۈ مەزارگانە، كە لە ھەقىقەت دا ئەۋە بۇ خۇى شىركە، ئىنجا ئەۋ مال ۋ سامانە، كە بەھۋى ئەۋ گۆرۈ مەزارگانە ۋە كۆدەبىتەۋە بە شىۋەمەك لە شىۋەكان، جۆرىكە لە مالى خەلك خواردن بە ناھەق، چۈنكە مال ۋ سامان، دەبى بدرى بە خەلك نەك بېرىتە سەر گۆرستان! ۋە دەبى نەزر تەنبا بۇ خوا بىكرى، نابى بە ناۋى ھىچ كەسەۋە بىكرى، بەللى دەگونجى خىرەكەى بۇ پىاۋ چاكىك بىكرىتە دىيارى، بەلام دەبى بە ناۋى خواۋە نەزر بىكرى، كە ئەۋەش لە زۆرەى شۈيىنكەۋەۋانى دىنە ئاسمانىيەكاندا ھەيە، ھەرچەندە ئايىنى ئاسمانىي رىك ۋ راست ھەر يەككە، بەلام ھەر كامىك لەۋان، ئىستا شىۋەشكىل ۋ شىۋەمەكى تايبەت بەخۇى گرتەۋە، بۇيە بە كۆ (جمع) باسيان دەكەين.

سن: كە ئەمە تايبەتە بە نەصرانىيەكانەۋە، ھەلبەتە نەصرانىي ئىستا سى جۆرن (۱) پىرۋتستان، (۲) ئەرثەدۆكس، (۳) كاۋلىك.

(پىرۋتستان) ۋاتە: ئەۋانەن بە حىساب چاكسازىيان كىرد لە ئايىنى نەصرانىيەدا پەيۋەست نىن بە پاپاۋە، ۋە كۆمەللىك ئەفسانەۋ شتى داھىنراۋى نەصرانىيەتيان بە حىساب رەفز كىردە، بەلام ئىستا ھەم (ئەرثەدۆكس) كە زىاتر لە رۋوسىاۋ لە بلۋكى رۆژھەلەت ۋ لە مىسرىش ھەن، ھەم (كاۋلىك) كە

زىاتر لە پۇژئاواو لە ئەمريكان، ئەوانە كە ھەندى لە قەشەو پاپاكانيان كە بە ناوى خواووە لە بەرانبەر پارەدا، لە خەلك خۆشدەبن، ياخود گاتى خۆى بەھەشتيان پى فرۆشتوون، ئەوھش جۆرىكە لە مالى خەلك بە ناھەق خواردن، كە بىگومان ھەر خوا لە گوناھان خۆشدەبى، وە ھىچ كەس بۆى نىيە خۆى بكات بە وەگىلى خواو، لە گوناھان ببووړى، وە بەھەشت تەنيا بەدەست خواى پەرورەدگارەو، بە دەست كەسى دىكە نىيە، تاكو بە خەلكى بفرۆشى!

چوار : ئەو مالى لە بەرانبەر فەتواى ناھەقدا وەردەگىرى، كە ھەرامىك ھەلال دەكرى، ياخود ھەلالىك ھەرام دەكرى، بۆ رازىكردنى دەسەلاتدارىك، يان دەولەمەندىك، ئەوھش كە ديارە ھەموو خاوەن دىنەكان، بە گشتى پىيەوھ گىرۆدە بوون، لە نىو ئەھلى ئىسلامىشدا كەم و زۆر ئەو ھەبوو، وە ئەو جۆرە زانايانە پىيان دەگوترى: (وعاظ السلاطين) ئەوانەى كە ئامۇژگارىي خەلك دەكەن و راياندىنن و راميان دەكەن و بارىيان دىنن، بۆ دەسەلاتداران بۆئەوھى لە قسەيان دەرنەچن!

پىنچ : ئەوھىيە كە بە شىوھى دزى و خيانەت و ناپاكىي، لە خەلكى وەردەگرن،

وہك خواى دادگەر لە سوورپەتى (ال عمران) دا دەفەرموى: ﴿وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنُهُ بِقِنطَارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنُهُ بدينارٍ لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا...﴾

كە ئىرەش خواى كارزان خاوەن كىتەبەكان پۆلین دەكات و دەفەرموى: وە لە خاوەن كىتەبەكان ھەيە، كە ئەگەر بىكەى بە ئەمىندار لەسەر قىنتارىك لە زىر، (واتە: ئەندازمىەكى زۆر)، ئەو پىت دەداتەوھو ئەمانەتەكە دەپارىزى، ھەشيانە دىنارىكىش بى خيانەتى پى دەكاو ناپارىزى، مەگەر ھەمىشە بەسەرىوھە راوەستى و چاودىرى بى ...

شەش : برىتيە لە بەرتىل وەرگرتن، كە بە ھۆيەوھ لە بەرانبەرى دا ھەقىك دەكاتە ناھەق و، ناھەقىك دەكاتە ھەق، ئەوھش جۆرىكى دىكەيە لە خواردنى مالى خەلك بە ناھەق و بە ناوى دىنەوھ.

هەوت: بریتیه له سوود خۆری، که ئەو له لای جووله کهو نه صرانییه کان زۆره،

خوای بالادەست له سوورمۆتی (النساء) دا، له بارمیانهوه دمهزمۆی: ﴿وَأَخَذَهُمُ

الرَّبُّوَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ ۚ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ

عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦١﴾

واته: وه سوود خۆرییان، که لێی قەدەغە گرابوون، که نابێ بیکەن، وه مائی خەڵک به ناهەق خواردنیان، وه بۆ کافرەکانیان ئازاریکی به ئیشتان ئاماده کردوه.

ئەوێ جێی سەرئەجە بەلام نەمبێنێوه له تەفسیرەکان دا ئاماژە ی پێ بکری،
رەنگە هەشبی، بەس بەرچاوم نەگەوتبی، که خوا ﷻ دوا ی ئەوێ مائی

خەڵک به ناهەق خواردن، باس دەکات، دمهزمۆی: ﴿وَيَصُدُّونَ عَنْ

سَبِيلِ اللَّهِ﴾، وه خەڵک له پێی خوا لادەدەن، هەلبەتە توێژمرهوان زیاتر
وایان لیکداوئەوه، که ئەو جوۆره گەسانه دوو شتان دەکەن:

۱ - مائی خەڵک به ناهەق دمخۆن به ناوی دینهوه.

۲ - خەڵکیش له پێی خوا لادەدەن.

بەلام من وای بۆ دەچم که مەبەست ئەوێه: مائی خەڵک به ناهەق
خواردنەگەیان، دەرەنجامیکی شوومی لێ دەکەوێتەوه، که بریتیه له خەڵک
لادان له پێی خوا، چونکه خەڵک ومختیک گەسانیک که له بەرگی دیندانو،
به روالەت خزمەتی دین دەکەن، جا چ وهک زانا، چ وهک زاهیدو خواپەرستو
رەبەن، گاتیکی دمیانبینن له پەنای دیندا، دنیای خەڵک دمخۆن، دینی خوایان
لهبەرچاو دمبێزریو، لهبەرچاویان دەکەوێو، سەرەنجام ئەو جوۆره گەسانه
که له پەنای دیندا دنیا دمخۆن، خەڵک له پێی خوا لادەدەنو، خەڵک بههۆی
ئەو رەفتارو ئاکارانەیانەوه، له دینی خوای بەرزو مەزن دوور دەکەوێتەوه.

مەسەلەى دووهم: كە دەفەر موى: ﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُفْقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ (۳۴) يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنْزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كَنْتُمْ تَكْنِزُونَ﴾ (۳۵)

لە سیافی باسی ئەو زاناو راھیبانەدا کە کتیبیان پێدراوە، لە پێش ئۆمەتی پێغەمبەردا ﷺ کە چۆن بازرگانێی بە ئایینەو دەگەن، وە خەڵک ئیستیغلال دەگەن، وە لە پەنای دیندا دنیا دمخۆن، ئەو سیاقەدا دەفەر موى: وە ئەوانەى کە زیڕو زیو پەزەندە دەگەن و خەری دەگەنەو، وە لە رپی خوادا نایبەخشن، موژدەى ئازاریکی بە ئیشیان پێدە، لە رۆژیکدا کە ئەو زیڕو زیو بەیان سوور دەکریتەو، لە ئاگری دۆزەخدا، وە پاشان نیوچەوان و لاتەنیشت و پشتیانى پێ داخ دەکری، وە پێیان دەگوترى: ئەمە ئەو بوو، کە بوخۆتان پەزەندەتان دەکرد، دە بیچیژن سزای ئەوێ خەرتان دەکردەو سەریەك و وەسەریەگان دەناو، لە رپی خوادا نەتاندەبەخشی.

وشەى (کَنَز) ھەر لە گوردیشدا جار جار بەگاردی، ئیمە بە گوردیی دەئیین: (خەزنە) بەلام مانای ئەسلى وشەى (کَنَز) دەگوترى: (رَجُلٌ مُّكْتَنِرٌ الْجِسْمِ)، واتە: پیاویکی جسمی تێك سەرمادە، یانى: گوشت و جەورى کەوتۆتە سەریەك و چرو پرە. ئنجا وشەى (کَنَز) ئەومیە کە شتێك بەخەى سەریەك و بیپاریزی، (الکَنَزُ: جَعَلَ الْمَالَ بَعْضُهُ عَلَى بَعْضٍ وَحَفْظُهُ)، (کَنَز) ئەومیە کە مال و سامان ھەندیکى لەسەر ھەندیکى دابنێی، وە بیپاریزی.

دیارە پێشتریش باسمان کرد، بۆیە خوا ﷻ باسی زیڕو زیو دەکات، کە لە سوننەتدا لە حیاتی زیڕ، دینار بەکارهاتو، وە لە حیاتی زیو، درھەم بەکارهاتو، چونکە دراوی ئەو کاتە، یان دیناری زیڕ بوو، کە دراوی رۆمەگان بوو، یاخود درھەمی زیو بوو، کە دراوی فارسەگان بوو، بەلام خوا ﷻ وشەکانی: دینار و درھەمی بەکارنەھێناون، چونکە ئەگەر لە رۆژگاری پێغەمبەردا ﷺ ئەو دوو

دراو، پیاڤان گوتراو: دینارو درهەم، ئەوێتا لە سەر دەمی ئیەدا ناوی دراوێکان دەگۆڕی، وە هەر لە دوايی پێغەمبەریشەو ﷺ ڕنگە لە ولاتانی دیکەدا ناوی دیکەیان هەبوو بۆ، با لەو دوو کانزایەش، واتە: لە زیرو زیویش، دروست کرابن.

لێرەشەومیە کە پەهایى قورئان، وە گوێرمی (نسبی) بوونی سوننەتمان بۆ دەر دیکەو، پێغەمبەری خوا ﷺ دوو وشەى بەکارهێنان، کە لە ڕۆژگاری خۆیدا بوون و بەنسبەت ڕۆژگاری خۆیەو، دینارو درهەم، زانراو (معلوم) بوون، بەلام لە قورئاندا خۆی پەرودرگار زیرو زیوی بەکارهێنان، کە دەگونجی دراویان لێ دروست بکری، بەلام ناویان لێ نەنری، دینارو درهەم، بەلکو ناوی دیکەیان بۆ بەکارهێنری.

کەواتە: لێرەدا مەبەست لە دراو، پارەى نەخدينەیه بە گشتی، با لە زیرو زیویش دروست نەکراي، وەك ئیستا کە لە کاغەز دروست دیکری، ئەو دینارە، ئەو دیناری عێراقییه، ئەو دیناری کویتییه، دیناری ئوردونییه، ئەو دیناری سعودییه، دیناری سودانییه، ئەو دینارە، ئەو دیناری روسییه، ئەو دیناری فەرنسییه، ئەو دیناری یۆرپییه، ئەو دینارە جۆرە دراوانە هەن، کە ئیستا عادیاتی دنیا وایە هەمووی لە کاغەز دروست دیکری، لەبەرئەوێ هەلگرتن و پاراستنی ئاسانترە، وە کاتی خۆی لە کانزاکان دروست کراو بە تاییبەتی لە زیرو زیو.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

کورتە باسک دەربارە ی مالى و سامان کو کردنه وه

زانایان مشتومریان کردوه لهوبارهوه، که ئایا هەر گەسیک پارەى وەسەرێک ناو هەلگیرت، ئەم ئایەتە دیگریتەوه، که دەفەرموی: ئەوانەى که پارە وەسەرێک دەنێن، سەرزەشت کراون؟

زۆربەیان رایان وایه، که هەر پارەو سامانیک، با زۆریش بێ، مادام زەمکاتى لێ دەرکرا، واتە: له (۲,۵٪) یاخود (۱/۴۰)، دیارە ئەگەر پارەى نەغدینە، یان مالى بازرگانى بێ، بەلام ئەگەر جووری دیکەبێ، خەزنە بێ دۆزراپیتهوه، ئەوه حیسابى دیکەى هەیه، مادام زەمکاتى لێدەرکرا، هەقى خواو خەلکی لێ دەرکرا، هەرچەندە زۆریش بێ، ئەم ئایەتە وهك سەرزەشت نایگریتهوه.

بەلام (أبو ذر الغفاري) خوا لێى پازى بێ، پرایەکی دیکەى هەیه، با تەماشای ئەو چەند دەقه بکهین، دەرپارەى پەزەمەندەکردنى مالى و سامان :

(۱) ﴿عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: إِنَّمَا كَانَ هَذَا قَبْلَ أَنْ تُنَزَّلَ الرُّكَاةُ، فَلَمَّا أُنْزِلَتْ جَعَلَهَا اللَّهُ طَهْرًا لِلْأَمْوَالِ، ثُمَّ قَالَ: مَا أَبَالَى لَوْ كَانَ عِنْدِي مِثْلُ أَحَدٍ ذَهَبًا أَعْلَمُ عَدَدَهُ وَأَزْكِيهِ وَأَعْمَلُ فِيهِ بِطَاعَةِ اللَّهِ﴾ { أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، برقم: (۱۰۴۰۴)، وَابْنُ مَاجَه، برقم: (۱۷۸۷) وَغَيْرُهُمَا }.

واتە: عەبدوڵلای کورێ عومەر خوا له خۆی و بابی پازى بێ، دەلێ: ئەم ئایەتە پێش ئەوه بوو، که زەمکات بێتە خوار (زەمکات پێویست بکریت) بەلام کاتێک که خوا زەمکاتى ناردە خوار، کردى به مایه ی پاکبوونەوهی مالى و سامانەکان، دواى (عەبدوڵلای کورێ عومەر) گوتى: من بەلامەوه گرنگ نیه ئەگەر بەقهەدر چىای ئوحوود زیڕم هەبێ، ژمارەگەى بزەنم، وه زەمکاتى لێ بدهم، وه له فەرمانبەریی خوادا بەکارى بێنم.

من تەنیا تێبینییەم لەسەر قسەگەیی عەبدوڵلای کۆری عومەر خوا لە خۆی و بابی پازی بێ، ئەومێه گە دەئێ: ئەم نایەتە بەرلەوێ زەگات فەرز بکری هاتۆتە خوار!

گە من پێم وایه، وایه، بەلکو پێش ئەوه، زەگات پێویست کراوه، چونکە ئەم نایەتە گە لە سوورمێ تەوێهەن، لە سائی نۆیەمی کۆچییدا هاتوونە خوار، دواى جەنگی تەبووک لە نیوان سالانی: (۹ و ۱۰) شدا هاتوونە خوار، گەواتە: زەگات پێش ئەوه پێویست کراوه.

دیاره مەبەستی ئەومێه هەر مائیک زەگاتی لێدرا، ئەم نایەتە هەر شە نیه بۆ ئەو، مادام زەگاتی لێدرا، گەواتە: بەو پەزەندە کراوه لە قەلەم نادری، گە سەرزەشت کراوه پەزەندە لێگیراوه.

(۲) ﴿عَنِ ابْنِ عَمْرِو بْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: مَا أُدِّيتْ زَكَاةُ فَلَيْسَ بِكَزٍّ، وَإِنْ كَانَ تَحْتَ سَبْعِ أَرْضِينَ، كُلُّ مَالٍ لَا تُؤَدَّى زَكَاةُ فَهُوَ كَزْرٌ، وَإِنْ كَانَ ظَاهِرًا﴾ {أَخْرَجَهُ مَالِكٌ، بِرَقْم: (۳۴۰)، وَعَبْدُ الرَّزَّاقِ، بِرَقْم: (۷۱۴۰)، وَابْنُ هُبَيْرٍ، بِرَقْم: (۷۰۲۲)، وَالطَّبْرَانِيُّ فِي (الْأَوْسَطِ)، بِرَقْم: (۸۲۷۹)}.

واتە: عەبدوڵلای کۆری عومەر خوا لە خۆی و بابی پازی بێ، دەئێ: هەر مال و سامانی زەگاتی لێ دەرکرا، بە خەزەو گەلەکراو (کنز) دانانری ئەگەر لە ژێر حەوت زەویانیشت دابی، وه هەر مائیک زەگاتی لێدەرەکرا، ئەوه بە پەرمەندەکراو (کنز) دادەنری، هەرچەندە ئاشکرا بێ و لەبەرچاویشت بێ.

(۳) هەروەها پێغەمبەر ﷺ لەوبارەوه ئەوهشی لێ گیراوه تەوه گە دەفەر موی: ﴿إِذَا أُدِّيتِ الزَّكَاةُ، فَقَدْ قَضَيْتَ مَا عَلَيْكَ﴾ {أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۶۱۸) وَقَالَ: حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَابْنُ مَاجَهَ، بِرَقْم: (۱۷۸۸)، وَالْحَاكِمُ، بِرَقْم: (۱۴۴۰) وَوَأَفَقَهُ الذَّهَبِيُّ، وَابْنُ حِبَّانَ، بِرَقْم: (۳۲۱۶)، قَالَ شُعَيْبُ الْأَرْنَؤُوطُ: إِسْنَادُهُ حَسَنٌ}.

واتە: ئەگەر زەگاتی مال و سامانی خۆت دا، ئەوهی گە لەسەرت پێویست بووه ئەنجامت داوه.

یانى: ئەو كاتە ئەم ئايەتە كە ھەر شە دەكات لەوانەى كە سەر ووتو سامان وەسەر يەك دەنن، نايگريتەو.

(۴) ﴿قَالَ ابْنُ عَبْدِ الْبَرِّ، وَرَدَّتْ عَنْ أَبِي ذَرٍّ أَثَارٌ كَثِيرَةٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ كَانَ يَنْهَبُ إِلَى أَنْ كُلَّ مَالٍ مَجْمُوعٍ يَفْضُلُ عَنِ الْقُوتِ وَسَدَادِ الْعَيْشِ، فَهُوَ كَنْزٌ، يُدْمُ فَأَعْلُهُ، وَأَنَّ آيَةَ الْوَعِيدِ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ" وَخَالَفَهُ جُمْهُورُ الصَّحَابَةِ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ، وَحَمَلُوا الْوَعِيدَ عَلَى مَانِعِ الرُّكَاةِ، وَأَصَحَّ مَا تَمَسَّكُوا بِهِ، حَدِيثُ طَلْحَةَ وَغَيْرِهِ فِي قِصَّةِ الْأَعْرَابِيِّ، حَيْثُ قَالَ: هَلْ عَلَيَّ غَيْرُهَا (يعني الزكاة)؟ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا، إِلَّا أَنْ تَطْوَعَ﴾ {مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ: الْبُخَارِيُّ، برقم: (۴۶)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (۱۱)}.

واتە: ئىبنو عەبدولبەر دەلى: لە ئەبو زەررەو چەند شوئەنەوارىكى زۆر ھاتوون، ئەو دەگەنەن كە ئەو راي وا بوو ھەر مال و سامانىك لە بژيوى خۆت، وە لەو كە ژيانىكى ئاسايى پى بگوزەرىنى، زياد بى، بە پارەى پەزەندەكراو و زەمكراو، لە قەلەم دەدرى، وە ئەو كەسەى پارە وەسەريەك دەنى، بەو شىوہە، سەرزەنشە دەگرى، وە ئەم ئايەتە ھەر شەيەو لەوبارەو ھاتۆتە خواری، بەلام جەماوەرى ھاوہلان، وە جەماوەرى ئەوانەى دواى وان، وە ئەوانەى دواى تابەعنىش، پىچەوانەى راي و بيان ھەيە، گوتوووانە: ئەم ھەر شەيە بەس ئەوانە دەگریتەو، كە زەكات نادەن، وە راستەى بەلگەش لەوبارەو بە بەلگە ھىناووانەتەو، ئەو دەقەيە كە لە بەسەرھاتى پياوہ ئەعراپىيەكەدا ھاتوہ (۱)، {رَوَّيْتَكَ} ئەعراپىيەك دىتە خزمەتى پىغەمبەر ﷺ لىى دەپرسى: خوا چى لەسەر فەرز كردوہ؟ پى دەفەرموى: لە شەوو رۆژدا، پىن نويز، دەلى: چى دىكە؟ دەلى: ھەر ئەوئەدە مەگەر بۆ خۆت خۆبەخشەنە لىى زياد بكەى، (نويزى سوننەت بكەى)، ئنجا دەربارەى رۆژوو لىى دەپرسى؟ دەلى: مانگى رەمەزان، دەربارەى زەكاتيش لىى دەپرسى؟ دەلى: ئەوئەدە بۆى ديارى دەكات، كە زەكات ئەو ئەندازمە، دەلى: ئايا جگە لەو لەسەرم پىويستە لە مال و سامانى خۆم بىەخشم؟ پىغەمبەريش ﷺ، دەفەرموى: نەخىر، مەگەر بۆخۆت خۆبەخشەنە مالى دىكە بىەخشى.

(۱) كە بخارى: ۴۶ و مسلم: ۱۱، لە كتيبەكانيان دا ھىناووانە .

کە ئەمە بەلگەیهکی بەهێزە لەسەر ئەوەی کە تەنیا زەکات لەسەر ئێنسان
فەرزە لە حالەتی ئاساییدا.

(۵) ﴿عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ، قَالَ: مَرَرْتُ بِالرِّيْذَةِ فَإِذَا أَنَا بِأَبِي دَرْرَضِيَّ اللَّهِ عَنْهُ، فَقُلْتُ لَهُ: مَا أَنْزَلَكَ مِنْزِلَكَ هَذَا؟ قَالَ: كُنْتُ بِالشَّامِ، فَاخْتَلَفْتُ أَنَا وَمُعَاوِيَةُ فِي الَّذِينَ يَكْزُرُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَالَ مُعَاوِيَةُ: تَرَكْتُ فِي أَهْلِ الْكِتَابِ، فَقُلْتُ: تَرَكْتُ فِيْنَا وَفِيهِمْ، فَكَانَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ فِي ذَلِكَ، وَكُتِبَ إِلَى عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَشْكُونِي، فَكُتِبَ إِلَيَّ عُثْمَانُ أَنَّ أَقْدَمَ الْمَدِينَةِ، فَقَدِمْتُهَا، فَكَثُرَ عَلَيَّ النَّاسُ حَتَّى كَانَتْهُمْ لَمْ يَرَوْني قَبْلَ ذَلِكَ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعُثْمَانَ، فَقَالَ: لِي إِنْ شِئْتَ تَتَحَيَّتَ فَكُنْتُ قَرِيبًا، فَذَلِكَ الَّذِي أَنْزَلَنِي هَذَا الْمَنْزِلَ، وَلَوْ أَمَرُوا عَلَيَّ عَبْدًا حَبْشِيًّا لَسَمِعْتُ وَأَطَعْتُ﴾ {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، بِرَقْم: (۱۳۴۱)}.

واتە: زەیدی کوری وەهەب (کە یەکیکە لە تابەییەکان خۆی خۆش بێ)،
دەئێ: بە لای ڕەبەدەدا تێپەریم (ڕەبەدە: شوێنێکە لە نیوان مەککە و مەدینە)
لەوێ ئەبوو زەرم بێنی گوتە: بۆ هاتووی بۆ ئێرە؟ (وا دیارە تاقە ماله بوو
لەوێ؟ ئەویش باسی کرد: هۆکاری ئەوەی کە بۆچی چوووە بۆ ئەو شوێنەو بە
تەنیا لەوێ دانیشتووە) دەئێ: من لە شام بووم لەگەڵ موعاویەدا لەسەر ئەم
نایەتە: ﴿وَالَّذِينَ يَكْزُرُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي

سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشَّرَهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾، تێگێڕاین، موعاویە گوتی: ئەوە
دەربارەی خاوەن کتێبان هاتۆتە خوار (جوولەگەو نەصرانییەکان و ئەوانی دی)،
منیش گوتە: دەربارەی ئێمەش و ئەوانیش هاتۆتە خوار، (کە هیچ گومانێ تێدا
نیە، قسەگە ی ئەبوو زەرم، ڕاستەو، موعاویە نەپێکاوە، وەک لە شتی دیکەش دا
نەپێکاوە)، جا لە نیوان من و ئەودا، ئەو مشتومڕە بوو، ئەویش نامەی نووسی
بۆ عوسمان، (دیارە ئەو کاتە عوسمان خۆی لێ ڕازی بێ، حوکمران و خەلیفەی
مسوڵمانان بوو، وە موعاویەش والی بوو لە شام)، سکاڵای لە بارە ی منهو
بۆلا کرد، عوسمانیش نامەی بۆ نووسیم: کە وەرە بۆ مەدینە، منیش چووم بۆ
مەدینەو خەڵک زۆر لەسەر م گۆبۆنەو، وەک پێشتر نەیانبیتەم، منیش

ئەووم بۆ عوسمان باس کرد، گوتم: سەرم زۆر قەلەبالغەو خەلک زۆر دین بۆلام، ئەویش گوتی: ئەگەر پیت خۆشە بچۆ دەری مەدینە، بەلام نیزیك بە لیمان، زۆر لیمان دوور مەکەو، ئەو هۆکاری ئەووە کە من هاتوومە ئەم مەنزگایە، وە ئەگەر گۆیلەیکە حەبەشەییان لەسەر کردبامە حوکمران، گویم بۆ دەگرت و بە قسەم دەکرد.

کەواتە: هۆکاری ئەووە کە ئەبو زەر لە ڕەبەندە ژیاو، ئەووە بوو.

رای بەندە لەبارەى کیشەى نیوان (أبو ذر) و (معاوية) هە:

شایانی باسە من وای تێدەگەم ئەبو زەری غیفاری کیشەکەى لەگەڵ موعاویەدا قوولتر بوو، پێم وایە ئەبو زەر تەماشای موعاویەى کردووە تەسەرپووف دەکات لە خەزینەى مسوڵماناندا (بیت المال)، بەملاولادا تەخشان و پەخشانى دەکات، ئەبو زەریش لەسەر ئەووە لەگەڵی تێگێراو، وە تەماشای کردووە سەروەت و سامان و سەر یەك دەنى، ئیدی لەسەر ئەووە لەگەڵی تێگێراو، ئەگەرنا بۆچی لەگەڵ ئەبو بەکر تێکنەگیراوە؟ بۆچی لەگەڵ عومەر تێکنەگیراوە خوا لییان رازی بێ، ئەووە لە لایەك.

پاشانیش کە دەگوتری: هەر کەسێک زەکاتی مالى خویدا، هیچ هەقیکی دیکەى لەسەر پێویست نیه، لە حالەتى ئاسایىدا، ئەدى ئەگەر مسوڵمانان لیقەوماو بوون، دەوڵەمەندیان لە نیودا هەبوون، وە خەزینەى دەوڵەتیش خالی بوو، وە سوپا پێویستی پێى بوو، وە بۆ بەرگری لە خۆ کردنى مسوڵمانان پێویستییان بە مالى دەوڵەمەندان بوون، ئایا بە زەکاتەکە ئیکتیفا دەکری، کە دواى دوژمن بەسەر و لاوتدا بدات، دەوڵەمەندەکان بە زەکاتیشەووە بە مال و سامانەکانیشیانەووە بفرەوتینی؟

من ڕام وایە: بە تەئکید نەخیر، کە وەك لەوبارەو زانیان زۆر قسەیان کردووە شۆینەوارێکیان هیناو، کە دەلى: {إِنَّ فِي الْمَالِ لَحَقًّا سَوَى الرُّكَاةِ} واتە: لە مال و ساماندا، جگە لە زەکات، هەقى دیکەش هەیه، بەلام ئەووە لە حالەتى ئاسایىدا، ئەگەرنا لە حالەتى ئاسایىدا، دەوڵەمەندەکان زەکاتی خۆیان دەدن، بەلام لە حالەتى ئاسایىدا کە دەوڵەت پێویستی پێیه، مسوڵمانان پێویستییان پێیه،

یان کەسێک کە دەوڵەتمەندە، بەلام لە دەوروبەری دراوسێیەکانی لە برسان دەمرن، یاخود زۆر ئاتاجن، ئەویش سەرۆتو سامانی زۆری ھەیە، ئایا تەنیا بەو کە زەکاتە کە دەدا، بەرپرسیاریتیی لەسەر شان لادەھێت؟

پێم وایە نەخێر، چونکە ئایەتەکان ئەو دەگەیەنن و، تەنیا باسی زەکات ناکەن بۆ نموونە: ﴿وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ﴾ (الذاریات، واتە: لە سامانەکانیان دا ماف ھەیە بۆ داواکەر (سوآلکەر) و بۆ بیبەش.

وہ خوا ﷻ دەفەر موی: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

﴿أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ﴾ (۱) فَذَٰلِكَ الَّذِي يُدْعُ الْيَتِيمَ (۲) وَلَا يُحِضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ (۳) فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ (۴) الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ (۵) الَّذِينَ هُمْ يُرَآؤْنَ (۶) وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ (۷) الماعون.

وەك دەبینین: خوا ھەر ڕەشە لە کەسانێک دەکات، کە ھاوکاریی لە خەڵک دەگرنەو، نەك تەنیا زەکات ھاوکاریی گێڕانەو لە مسوولمانان، لە کاتی کدا کە پەکیان لەسەر تۆ دەکەوێ، تاوانە، چونکە ئەو کاتە، بە تەئکید ئەو مال و سامانە کە خوا دەیدا بە تۆ، ئەمانەتێکە لەلای تۆ دەبێ لە بەرزو دەندی کۆمەلگا و خەڵکدا بەکاری بیێ.

وہ من لە مەوسووعە (خوایەریستی ئیسلامی) لە بەرگی سێ، لە باسی زەکاتدا، بە تەفصیل لەو بارەو قسەم کردو، وە رای زانیانم ھێناو، کە لە ھالەتە نائاساییەکاندا، دەبێ دەوڵەتمەندەکان ھەست بە بەرپرسیاریتیی بکەن، بەرانبەر بە کۆمەلگا، بەلکو دەسلاتی شەریعی بۆ ھەیە بە زۆر، پێداویستی خەڵکی دیکە لە مال و سامانی وان، دابین بکات، مادام خەڵکێک ھەبێ، وە دەوڵەتیش توانای ھەبێ، بەتایبەتی لە کاتی بەرگریکردنی لە قەوارە ئیسلامیدا.

(ابْنُ تَيْمِيَّة) ڕەحمەتی خۆی لێ بێ، دەڵێ: ئەو دەوڵەتمەندانە ئەگەر ھەندیک لە مائەکیان بکەن بە لاگێری باقی مسوولمانان، خۆشیان و مائەکی دیکە خۆشیان

کە دەمێنیتەوه، باشتەر، وەك لەوهی کە دوژمن بەسەریان دا بدات و هیچیان نەمێنێ.

کە بە تەئکید ئەوه رای راستە، ئەوهی ئەبو زەرش خوای لێ پازی بێ، پێم وایە کێشەگەی قوولتر بوو لەگەڵ موعاویەدا، وەك گوتم: موعاویە هەلسوگەوتی ناسەرعیانە لە مال و سامانی (بیت المال) دا کردووە، لەسەر ئەوه زیاتر لەگەڵی تیکگیراوە و پەخنی لێگرتووە، وە لە راستیدا ئەگەر هەر نایەتیکیش کە لە قورئاندا هاتووە، لە سیاقیکدا کە باسی جوولەگە و نەصرانیەکان دەکات، بگوترێ تایبەتە بەوانەوه، ئەوه وەك حنیفە یەمانی گوتووین: ﴿نَعَمْ الْإِخْوَةُ لَكُمْ بَنُو إِسْرَائِيلَ، إِنْ كَانَ لَكُمْ كُلُّ حَلْوَةٍ، وَلَهُمْ كُلُّ مُرَّةٍ ۖ﴾ {أَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ بِرَقْم: (۳۲۱۸)، وَقَالَ صَحِيحُ الْإِسْنَادِ، وَلَمْ يُخْرِجَاهُ، وَوَافَقَهُ الدَّهْلِيُّ} (۱).

واتە: بەنی ئیسرائیل باشتەریان بران بۆ ئێوه، ئەگەر هەموو شتیکی شیرین بۆ ئێو بوو، هەموو شتیکی تالیش بۆ ئەوان بێ!

دیاره ئەو لەو سیاقەدا وایگوتووە، وەك لە تەفسیری سوورپەتی (المائدة) دا هێنایان، کە خوا دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ (المائدة)، لەویدا وایگوتووە، کە ئەوه بەئێ لە سیاقیکدا دەربارە ی ئەهلی کیتاب قسە دەکات، بەلام بە تەئکید مسوڵمانانیش دەگرتەوه، وە خوای پەروردار بۆیە بۆ مسوڵمانانی باس دەکات، کە ئێویش وەك وان مەبن، ئەگەرنا هەمان هەپەشە، کە ئەوان دەگرتەوه، ئێویش دەگرتەوه، وە ئێمە مافی قیتۆمان نیە لە بەرانبەر خوای دادگەر، لە بەرانبەر قانونەکانی خوا.

کە دەفەرموێ: ﴿فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾، مۆزەمیان پێ بدە بە ئازاریکی بە ئێش، بێگومان ئازار هەر بە ئێشە، بەلام وا دیاره ئەو ئازارە زۆر ئێشدارو بە ژانە،

(۱) روح المعانی: ج ۳، ص ۴۴۴. ئەو سێ نایەتە لەلای حوزەیفە خوێنراوە (کە باسی ئەوه دەکەن، کە کەسیک حوکم نەکات بەوهی خوا ناردووینەتە خوار: کافرن، ستەمکارن، لاریین) پیاویک گوتی: ئەوه دەربارە ی جوولەگەکان هاتۆتە خوار، حوزەیفەش گوتی: {نَعَمْ الْإِخْوَةُ لَكُمْ بَنُو إِسْرَائِيلَ...}

بۆیە خوا ﷻ بە وشەى ﴿الیم﴾، دەسفی دەکات، هەلبەتە موژدەش بۆ شتی خوۆشە، بۆیە ئەمە دوو واتای لى وەردەگىرین:

۱/ واتە: ئەگەر ئەوان موژدەو دلخۆشییەك هەبى بۆیان، ئەومىه: كە هەوائى ئازارى بە ئىشیان پى بدرى.

۲/ یاخود ئەو جۆرێكە لە گالتە پێکردن، وەك تۆ دواى ئەوێ كە زۆرت ئامۆزگاریی كەسێك كردووە بە قسەى نەكردووی، پى دەلێ: دە بخۆ دەى، هەلگرمو، وەك جۆرێك لە گالتە پێکردن و شەماتە پێکردن.

ئەجا ئایا ئەو موژدە پێدانى ئازارى بە ئیش، كەى و لە كوێدایە؟

خوای بەرز لە ئایەتى دواى ویدا روونی دەكاتەو، دەفەرموى: ﴿يَوْمَ﴾، ئەو سزایە دەچىژن لە رۆژێكدا ﴿يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ﴾، كە ئەو زىرو زیوہ گەرم دەكرى و سوور دەكریتەو لە ئاگرى دۆزەخدا، نەیفەرمو: (ئُحْمَى) خوێ گەرم دەكرى، بەلكو فەرموویەتى: ﴿يُحْمَى عَلَيْهَا﴾، ئاگرى دەخريتە سەر، ئەجا شتێك بۆخوێ گەرم بكرى جیایەو، ئاگرى بخەیه سەرى و بنەو سەرەوێ گەرم دابینى و سوورى بكەیهو، جیایە، ئەو ديارە ماناكەى زۆر بەهیزترە، ئەجا لە كوێشدا؟ لە ئاگرى دۆزەخدا!

ئەجا زانایان گوتوویانە: بۆچى خوا ﷻ دەفەرموى: ﴿يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا﴾، خو لەویدا دوو شتی باس كردوون: ﴿الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ﴾، بۆچى نەیفەرموو: (يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهِمَا)؟

دەلێ: چونكە كۆى زىرو زیوہكە، كۆى دراوہكە كە پەزمەندە دەكرى بە مى (مُؤْتَت) دادەنرى، چونكە: (كُلُّ جَمْعٍ مُؤْتَتٌ) بەو ئیعتیارە رانواى مینەى بۆ بەكارهیناوە، كە ديارە مینەى مەجازیە.

ئەجا ئایا بۆچى ئاگرى دەدریتە بەرو، سوور دەكریتەووە گەرم دادەهینرى؟

﴿فَتَكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ﴾ ﴿فَتَكْوَىٰ بِهَا﴾

واته: پیی داخ ده‌کړی، نیوچه‌وانه‌کانیان، لا ته‌نیشته‌کانیان، پشته‌کانیان.

(جِبَاه)، کوۍ (جَبْهَة) یه، ده‌لئ: (مَوْضِعُ السُّجُودِ مِنَ الرَّأْسِ) نه‌و شوینته‌ی سهر، که سه‌جده‌ی پی دهردری.

(جُنُوب) یش کوۍ (جَنُب) ه، (جَنُب) واته: ته‌نیشته‌که ئینسان دوو (جَنُب) ی همن، راست و چهپ.

(ظُهُور) یش کوۍ (ظَهْر) ه، (ظَهْر) واته: پشته، پیچه‌وانه‌ی (بطن) ه، واته: سک.

له‌وباره‌وه ئهم فهرمایشته‌ی پیغه‌مبهر ﷺ هه‌یه دمه‌فرموۍ: ﴿مَا مِنْ رَجُلٍ لَا يُؤَدِّي زَكَاةَ مَالِهِ، إِلَّا جُعِلَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَفَائِحُ مِنْ نَارٍ، فَيُكْوَىٰ بِهَا جَبْهُهُ وَجَبْهُتُهُ وَظَهْرُهُ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ، حَتَّى يُقْضَىٰ بَيْنَ الْعِبَادِ، ثُمَّ يُرَىٰ سَبِيلُهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ، وَإِمَّا إِلَى النَّارِ﴾ {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بِرَقْم: (۸۹۶۵)، وَمُسْلِمٌ، بِرَقْم: (۹۸۷)، وَأَبُو دَاوُدَ، بِرَقْم: (۱۶۵۸)، وَالنَّسَائِيُّ، بِرَقْم: (۲۴۴۲)}.

واته: هیچ پیاوړیک نیه زه‌کاتی مال و سامانی خوۍ دهرنه‌گات، مه‌گهر پوړۍ قیامت نه‌و مال و سامانه، بوۍ ده‌کړیته چه‌ند له‌وحی‌کی له‌ئاگردا سووره‌وه‌کړاو، پاشان لا‌ته‌نیشته‌ی نیوچه‌وانی و پشته‌ی پی داخ ده‌کړی، له‌پوړی‌کدا که نه‌ندازه‌که‌ی په‌نجا هه‌زار ساله، هه‌تا دادوهری ده‌کړی له‌نیوان به‌نده‌کاندا، ئنجا دواۍ نه‌وه ری‌یه‌که‌ی خوۍ پیشان دهری، یان به‌ره‌و به‌هه‌شت، یاخود به‌ره‌و دوزخ. {نه‌گهر به‌و سزایه‌ش پاک نه‌بوو پی‌ته‌وه، یاخود گونا‌هی دیکه‌شی هه‌بن}.

زانایان باسیان کردوه، که بوچی خواۍ گاربه‌جئ نه‌و سی نه‌ندامه‌ی باس کردوون؟ (جبهه، جنب، ظهر) (نیوچه‌وان، ته‌نیشته، پشته) زور شتیان گوتوه، ده‌گونجی بلین:

۱ - نیوچه‌وانیان داخ ده‌کړی، له‌به‌رته‌وه‌ی که نیوچه‌وانی خوۍان گرژ کردوه، له‌هه‌ژاران و نه‌داران، کاتیک داواۍ هاوکاریان لی‌کردوون، خوۍان مؤن و مرج کردوه.

۲ - وه بو‌یه که‌له‌که‌و لا‌ته‌نیشتیان، داخ ده‌کړین، له‌به‌ر ته‌وه‌ی که نه‌وانه کاتیک که خه‌لک داواۍ هاوکاری لی‌کردوون، که‌له‌که‌و ته‌نیشتیان له‌خه‌لک کردوه

روویان لێ وەرسوواندوون، یاخود لەبەر ئەوەی کە لەسەر ئەو لاتەنیشتانە لەسەر جیبی نەرم و گەرم زۆر خەوتوون، بە مائی حەرام، وە مافی خەڵک و هەژارو نەداریان لە مائەگەیی خۆیان دەرنەکردووە.

۳ - وە پشتیان، داخ دەکری لەبەر ئەوەی کە پشتیان لە هەق کردووە، پشتیان لە هەژارو نەداران کردووە، پشتیان لە مافی خەڵک کردووە؟

فریشتەکانیش پێیان دەفەرموون: ﴿هَذَا مَا كَفَرْتُمْ لِنَفْسِكُمْ﴾، واتە: ئەمە سزای ئەویمە کە خۆتان پاشەگەوتتان دەکردن، پەزمەندەتان دەکردو خەرتان دەکردووە سەریەک، ﴿فَذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ﴾، واتە: سزای ئەوەی کە خەرتان دەکردووە سەریەک، بچێژن.

هەلبەتە وەك باسمان کرد، ئەوە هی کەسانیکە کە ئەو سەرودەت و سامانە کە خەری دەکەنەووە پەزمەندەیی دەکەن، هەقی خواو خەڵکی لێ دەرنەگەن، ئەگەرنا دەوڵەتمەندیی و سەرودەت و سامان هەبوون لە ئیسلامدا، شتێکی خراب نیە، وەك پێشتریش باسمان کردووە، پێغەمبەریش ﷺ فەرموو یەتی: ﴿نَعَمْ اَلْمَالُ الصَّالِحُ لِلرَّجُلِ الصَّالِحِ﴾ {رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ، فِي (الْاَدَبِ الْمَفْرَدِ) (۲۹۹)، وَاحْمَدُ، (۱۷۸۳۵)، وَغَيْرُهُ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ﷺ، وَقَالَ الْاَلْبَانِي: اِسْنَادُهُ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ}.

واتە: باشترین شت مائی حەلالە بۆ پیاوی چاک، بەئێ، ئیسلام نێعمەتەکانی دنیا بە خەراپ دانانی، بەمەرجی بە حەلالیی وەدەست بێن، وە لە سنووری شەرع دا سوودیان لێ ببینرێ.

مەسەلەیی سییەم : لە ئایەتی ژمارە (۳۶) دا خوا ی زاناو شارەزا باسی مەسەلەییەکی دیکە دەکات، کە کافرەکان و هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان، لادانیکی زۆریان تێدا کرد بوو، ئەویش مەسەلەیی مانگەکانە، مانگەکانی سال، بۆیە خوا ﷻ لەم ئایەتەدا ئەو مەسەلەییە راست دەکاتووە، چونکە قورئان هەمیشە ئەو شتانەیی کە خەڵک تێیان دا لایداووە لار بوو، راستی کردوونەو، جا چ هی جوولەگەو نەصرانییەکان بن، چ هی هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان بن، هی خەڵک بە گشتی بن،

چ لە بواڕی سیاسیی، چ لە بواڕی گۆمەلایەتیی، چ لە بواڕی ئابووری دا، خوا ﷻ دەرمانی دەستەمۆی: ﴿إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقِيمَ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ﴾.

واتە: بێگومان ژمارە مانگەکان (واتە: مانگەکانی سال) لە لای خوا دوازدە مانگن لە نووسینی خوادا، { لە بپاری خوادا، یان لەو تۆمارگایەدا کە خوا ھەموو شتەکانی خۆی تیدا تۆمار کردوون: لە (اللوح المحفوظ) } ھەر لەو رۆژەوێ کە خوا ئاسمانەکان و زەوی ھەدی ھێناون، چواریان جەنگیان تیدا قەدەغە کراوە، بۆیە ستەم لە خۆتان مەکەن لەو چوار مانگەدا.

لەوبارەوێ با سەرمانا ئەم فەرموودەیە بێنین:

﴿عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَطَبَ فِي حَجَّتِهِ، فَقَالَ: أَلَا إِنَّ الرَّمَانَ قَدْ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ، السَّنَةُ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا، مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ، ثَلَاثُ مُتَوَالِيَاتٍ: ذُو الْقَعْدَةِ وَذُو الْحِجَّةِ وَالْمُحَرَّمُ، وَرَجَبُ مُضَرَ، الَّذِي بَيْنَ جُمَادَى وَشَعْبَانَ﴾ { أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بِرَقْم: (۲۰۴۰۲)، وَالبُخَارِيُّ، بِرَقْم: (۵۲۳۰)، وَمُسْلِمٌ، بِرَقْم: (۱۶۷۹)، وَابْنُ دَاوُدَ، بِرَقْم: (۱۹۴۷)، وَأَخْرَجَهُ أَيْضًا ابْنُ حِبَّانَ، بِرَقْم: (۵۹۷۴) }.

واتە: ئەبەب بەکەرە خوا لێی رازی بێ، دەگێڕێتەو، دەلی: پێغەمبەر ﷺ لەو حەجەدا کە کردی، وتاری داو فەرمانی: ئاگاداربە! رۆژگار سوورپاوتەو، وەک ئەو کاتە کە خوا ئاسمانەکان و زەوی دروست کردوون، ھاتۆتەو شوینی خۆی، سال دوازدە مانگ، چواریان جەپامن، (واتە: جەنگیان تیدا قەدەغە،) سیان بە دوا یەگدان (ذُو الْقَعْدَةِ وَذُو الْحِجَّةِ وَالْمُحَرَّمُ)، وە (رَجَب) یەش بە تەنیا، بە پێی سەرژمێری ھۆزی (مُضَرَ) کە دەکەوێتە نیوان (جُمَادَى وَشَعْبَانَ).

لەبەر ئەوەی کە عەرەب (ربیعە و مُضَرَ) بوون، (ربیعە) جوړیک لە سەرژمێری دیکەیان ھەبوو، بۆ مانگەکان (رَجَب) یان لە نیوان (جُمَادَى وَشَعْبَانَ) دانەناو، بۆیە پێغەمبەر ﷺ دیاریکردووە کە ئەوەی (مُضَرَ) راستە.

ئایا لێردا مەبەستی پێغەمبەری خوا ﷺ چی بوو؟

بێگومان ئەگەر بێتو ئێمە لە سێرەو ژيانى نەکوڵینەو، نازانین پێغەمبەر ﷺ بۆچی هەندیک شتی فەرموو؟!

ئێستا ئەوەی کە دەرئەوێ: ﴿وَرَجَبُ مُضَرَ الَّذِي بَيْنَ جُمَادَى وَشَعْبَانَ﴾ کە (جُمَادَى) یەشێ پێ دەئێن، (جُمَادَى) شێ پێ دەئێن، بۆیە دیاری کردو، چونکە دیارە (رَجَب) لەلای (ربیعە) بە جوړیکی دیکە دانراوە لە ریزبەندی مانگەکاندا.

ئەدی بۆچی لێرە دەرئەوێ: رۆژگار وەك ئەو کاتەى کە خوا دنیای دروست کردو، ئاسمانەکان و زەوی هیناوە دی، وەك خۆی لێ هاتۆتەو؟

چونکە عەرەبەکان عەدەتیان وابوو، مانگەکانیان دەستکاری دەکرد، دەئێن: هەندیک سالیان دەکردە سیژدە (۱۳) مانگ، دواى لە سالى داهاوویدا مانگیکیان کەم دەکردەو، بۆ ئەوەی جووت بێتەو، یاخود لە چوار مانگە قەدەغەکان، ئەگەر مانگیك زانیایان پێویستییان بە شەڕ هەبە، دەیانگوت: ئەو مانگەمان حەلال کرد، وە مانگیکی دیکەیان قەدەغە دەکرد!

و ئەو سألە کە ئەبو بەکر خوا لێی رازی بێ، حەجی کردو، لە (ذُو الْقَعْدَةِ) دا حەجی کردو، واتە: لە (ذُو الْقَعْدَةِ) دا لە عەرەفاتدا پراوەستاو، مەناسیکی حەجی جێبەجێ کردوون، بۆچی؟

چونکە عەرەبەکان وایان دەستکاری کردبوو بە پێی عورفو باوی ئەوان (ذو القعدة) ببوو (ذو الحجة).

ریزبەندییەکیان تێکداو، هەر بۆیەش پێغەمبەر ﷺ بۆخۆی ئەو سألە، نەچوووە بۆ حەج، چونکە دواى لەو سألەدا کە پێغەمبەری خوا ﷺ حەجی کرد، کە سالی دە (۱۰) یەمە، ریزبەندییەکی هاتبووەو شوینی خۆی، وە لەبەر هۆکاریکی دیکەش کە پێشتر باسمان کردو، کە موشریکەکان بە پرووتیی بە دەوری کەعبەدا طەوافیان دەکرد.

مانگە عەرەبییەکان، مانگە مانگییەکان (الأشهر القمرية)

دیاره ئەمانە ناوەکانیان: (محرم، صفر، ربیع الأول، ربیع الثاني، جمادی الأول، جماد الثاني، رجب، شعبان، رمضان، شوال، ذوالقعدة، ذو الحجة).

(السخاوي) ئە نامیلکەیهکی دا بە ناوی: (المشهور في أسماء الأيام والأشهر) کە (ابن كثير) ئە تەفسیرەکی خۆیدا لێیەووە نەقل دەکات، وەک ئە: (المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير)^(۱) دا هیناویەتی، هۆی ناوێرانی مانگەکان، وە پاشان چۆنیەتی گۆگرانهومیان بەم شیۆمیە دی:

یەكەم (محرم): کە بە (مُحَرَّمُونَ، مُحَرَّمَات، ومَحَارِيم)، واتە: بە سێ جۆر گۆ دەگرێتەو، بۆچی ناوی لێنراوە (محرم)؟

لەبەرئەوەی کە مانگیك بوو جەنگی تیدا قەدەغە کراوە، یاخود بۆ داكوکی كردن لەسەر ئەو کە جەنگی تیدا قەدەغە کراوە.

دووم (صفر): کە بە (أَصْفَار) گۆ دەگرێتەو، بۆچی ناوی لێنراوە (صفر)؟

چونکە ئەو مانگە ئەو کاتە کە ناویان لێناوە، عەرەبەکان مائەکانی خۆیان چۆڵ کردووە، بەو دەگوتری: (صَفَرُ الْمَكَانِ إِذَا خَلَا)، شوینەکە چۆڵ بوو.

سێیەم (ربیع الأول): کە بە (أَرْبَعَاء) وە (أَرْبَعَة) گۆ دەگرێتەو.

لەبەر ئەوەی ئەو کاتە ئەو ناویان لەو مانگە ناوە، لە مەنزڵگاکی خۆیاندا نیشتەجێ بوون (لَارْتَبَاعُهُمْ فِيهِ، ارْتَبَعَ فِي الْمَكَانِ: أَقَام)، واتە: نیشتەجێ بوون، وە بەملاولادا نەچوون.

چوارەم (ربیع الثاني): ئەمیش وەک هی یەكەمە.

پێنجەم (جُمَادَى الْأُولَى): کە بە (جُمَادَى الْأُولَى)، وە (جُمَادَى الْأُولَى) ش دى، واتە: هەم بە (مُنْكَر)، وە هەم بە (مُؤَنَّث) دى، وە بە (جُمَادِيَات) كۆ دەكرێتەو.

بۆيەش ئەو ناوەى لێنراوە، چونكە ئەو كاتەدا ئاو بەستوووەتى، ديارە لە كاتى ناوئرانى يەكەمى ئەو مانگەدا، ئەگەرنا مانگە عەرەبىيەكان لەگەڵ هەموو كەشەكانى سالددا دەسوورپن.

شەشەم (جُمَادَى الثَّانِي): يان (جُمَادَى الثَّانِيَةِ): ئەويش بە هەمان شێوە.

هەوتەم (رَجَب): كە بە (أَرْجَب) وە (رَجَب) وە (رَجَبَات)، واتە: بە سى جۆر كۆ دەكرێتەو، ئەويش لە چيەو هاتو؟

دەئى: (الترجيب: التَّعْظِيم)، چونكە خواى پەرورەدگار يان تیدا بە مەزن گرتو.

هەشتەم (الشَّعْبَان): بە (شَعَابِيْب) وە (شَعْبَانَات) بە دوو شێوە كۆ دەكرێتەو.

ئەويش لەو موو هاتو (مِنْ تَشْعُبِ الْقَبَائِلِ فِيهِ) ئەو مانگەدا هۆزو تيرەكان لىك بڵاوبوون.

نۆيەم (رَمَضَانَ): كە بە (رَمَضَانَات) وە بە (رَمَاضِينَ) وە (أَرْمُضَة) واتە: بە سى جۆر كۆ دەكرێتەو لە چيەو هاتو؟

وشەى: (رَمَضَاء)، واتە: گەرما، دەگوترى: (رَمَضَ الْفَصَالُ إِذَا عَطَشَ)، (فَصَال) واتە: بەچكە حوشتەر كە تینووى دەبى و دەبێتە (رَمَضَاء)، (رَمَضَ) واتە: گەرماى بوو، (رَمَضَاء) واتە: زۆر زۆر گەرم، ديارە ئەو كاتە كە ئەو مانگە ئەو ناوەى لێنراوە، كاتىكى گەرم بوو، دەبى هاوین بووبى، يان تەمووز بووبى.

دەيەم (شَوَال): كە بە (شَوَال) و (شَوَالِ) وە (شَوَالَات)، ئەميش بە سى جۆر كۆ دەكرێتەو، لە چيەو هاتو؟

(مَنْ شَالَتْ الْإِبِلُ أَذْنَابَهَا لَطَرَقَ) كە حوشتەر كلكى بەرز دەكاتەو لە كاتى جووت بووندا.

یازدەم (ذو القعدة): کە بە (ذوات القعدة) کۆ دەکریتەوه.

(لعودهم من الترحال)، لەبەرئەوهی لەو مانگەدا، ئەو کاتەی ئەو ناویمان
لێناوه، وازیان لە کۆچ و کۆچباریی هیناوه، ئە شوینی خۆیان نیشتهجێ
بوون.

دوازدەم (ذو الحجة): کە بە (ذوات الحجة) کۆ دەکریتەوه.

لەبەر ئەوهی کە لەو مانگەدا، زۆربەی مەناسیکی حەجیان ئەنجامداوه، بە
تایبەت ڕاوەستان لە عەرەفه.

ناوی حەوت ڕۆژەکانی هەفتە

یەك شەم (الأحد): کە بە (أحد) وه بە (أوحاد) وه بە (وحد) کۆدەکریتەوه.

دوو شەممە (الاثنين): بە (الأثاني) کۆدەکریتەوه.

سێ شەممە (الثلاثاء): کە بە (الثلاثاءات)، وه بە (أثاليث) کۆدەکریتەوه.

چوار شەممە (الأربعاء): کە بە (الأربعاءات) و (أرابيع) کۆدەکریتەوه.

پینج شەممە (الخميس): کە بە (أخمس) و (أخاميس) کۆدەکریتەوه.

هەینی (الجمعة): کە بە (الجمع) و (جُماعات) کۆدەکریتەوه.

شەممە (السبت): دەلی: (السَّبْتُ: وَهُوَ الْقَطْعُ لِانْتِهَاءِ الْعَدَدِ) لەبەرئەوهی لێره

ژمارەى ڕۆژەکان کۆتایی دی، ئەویش بە (أسبت) و (سبوت) کۆ دەکریتەوه.

شایانی باسە: لێرهدا خوا ﷻ کە دهمەرموی: ژمارەى مانگەکان لە ساڵدا لە لای

خوا ﷻ دوازدە (۱۲)ن، دەگونجی مەبەست پێی مانگەکانی سالی خۆریی، (السنة

الشمسية) ش بئ، بەلام بە پێی سیاق دەزانین، وە بە پێی عورف باوی نەتەوێی
عەرەبیش، کە زیاتر بە مانگە عەرەبییەکان، یان مانگە قەمەراییەکان حیساب و
کتایبان کردووە، دەزانین کە مەست پێیان ئەو مانگانەیە کە بە مانگ (قمر)
حیساب دەکری، واتە: (السنة القمرية).

دیاره مانگ بە گشتی، سێ حالتی هەن: (هلال) و (بدر) و (مُحاق)، خاوەنی
(مختار الصحاح) دەڵێ: (هلال: أول الليلة، واللييلة الثانية والثالثة) هەرسێکیان
شەوی يهك شەو، دوو شەو، سێ شەو، پێیان دەگوترێ: (هلال) کە بەقەدەر
دەمە داسێکی بچوووە.

ئنجای دواوی پێی دەگوترێ: (القمر) هەتا دەبیته پازدە، لە پازدە کە تەواو دەبێ،
جێخونکە دەکات، پێی دەگوترێ: (بدر)، دەڵێ: (بدر القمر أي اكتمل) تەواو بوو،
ئنجای لە دواي ئەو، هەر (قمر)ی پێی دەگوترێ، تاكو دەگاتە حالتی (مُحاق)، کە
لە (مُحَق) مەو هاتو، واتە: لەبەین چوون و نەمان، هەتا سێ شەوی گۆتایی، واتە:
ئەگەر مانگە کە سێ پر بێ (۲۸، ۲۹، ۳۰)، ئەگەر (۲۹) ش بێ لە (۲۷، ۲۸، ۲۹)، مانگ
پێی دەگوترێ: (مُحاق).

پێشتریش هێنامان کە خوا دەفەرموێ: ﴿ فِي كِتَابِ اللَّهِ ﴾، هەندێک لە
توێژەرەوان گوتووین: واتە: لە قورئاندا، بەلام ئەو پراست نیه، چونکە لەو
کاتەو کە خوا ئاسمان و زەوی دروست کردوون، قورئان لەبەردەستی ئیمەدا
نەبوو، کتیبەکانی دیکەش نەبوون، دواوی خواي پەروردگار کتیبەکانی دیکە
دابەزاندوون، وە قورئان دوايين کتیبی خواي پەروردگارە.

ئنجای ﴿ فِي كِتَابِ اللَّهِ ﴾:

۱ / دەگونجی لێرەدا (کتاب)، چاوگ (مصدر) بئ، واتە: (في كتابة الله) لە
نووسینی خوادا، کە لەلای خۆی بریاری داوە.

۲ / یاخود (في حكم الله) یانی: لەو سیستم و یاسایەدا کە خوا دایناوە بۆ ژیاڵی
بەشەر.

۳ / وە دەشگونجی مەبەست لە (کتاب) لێردا لە (اللُّوحُ الْمَحْفُوظُ) بێ، کە ئەو دروستکراوە گەورەییە کە خۆی زاناو توانا هەموو زانیارییەکانی خۆی کە پەيوەندییان بە دروستکراوەکانی خواوە هەیە، لەویدا تۆماری کردوون.

۴ / یاخود لە نەخشەدانان و ئەندازەگیری خۆی بالادەست دا، دەگونجی هەر کام لەم مانایانە هەبێ.

کە دەرئەمۆی: ﴿يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾، واتە: لە سەرمتاوە، هەر لەو رۆژەدا خوا ئەم کەون و کائیناتە داناوە.

خۆر یەک سوور بە دەوری خۆیدا تەواو کردووە، لە ماوەی دوازدە (۱۲) مانگدا، هەروەها مانگی دوازدە (۱۲) جار بە دەوری زەویدا دەرئەمۆی، لە ماوەی سالتیکداو، لە ئەنجامدا دوازدە (۱۲) مانگەکان پەیدا دەبن، کە دیارە مانگی خۆرییو، مانگی مانگییش (۱۰، ۱۱) رۆژیان جیاوازی هەیە، هەر بۆیەش سالتی کۆچی (سالتی مانگی) دەسوورێ لە هەموو کەشەکانی سالتا، بەلام سالتی خۆریی هەر لە شوێنی خۆیەتی.

خوا ﷻ کە دەرئەمۆی: ﴿مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ﴾، بە تەئکید مەبەست لەو چوار مانگە قەدەغەکراوانەییە، کە جەنگیان تیدا قەدەغە کراوە، ئنجا دیارە جەنگ لە مانگەکانی دیکەش دا هەر قەدەغە بوو، بەلام لێردا مەبەست ئەوە بوو کە جەنگێک بۆ شت رەوا بێ، بیکە، هەر نابێ لەو مانگانەدا بیکە، یانی: لایەنی کەم، با سێیەک (۱/۳)ی سال خەڵک پشووین هەبێ، لە یەک ئەمین بنو، بتوانن، بەملاولادا بچن، لەیەک دلتیان، هیمنیی و ئاسایش هەبێ، بۆ ئەوەی بازرگانیی بکەن، کارو کەسابەت بکەن، سەفەر بکەن، ئەگەرنا لە هەموو مانگەکاندا، شەرو دەستدریژی هەر قەدەغەییە.

هەلبەتە ئەوەش زانیان مشتومڕکی زۆریان لەبارەو کردووە، وە من لە بەرگی یەکەمی ئەم تەفسیرەدا لە سوورەتی (البقرة) دا هیناومە، لە تەفسیری ئەو نایەتەدا کە دەرئەمۆی: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ

کَبِيرٌ ﴿۲۱۷﴾، واتە: دەربارەى مانگە حەرپامەکان، پرسىارت لێدەگەن، جەنگ تییان دا چۆنە؟ بلى: جەنگ تییدا (گوناهێكى) گەورەیه، بەلام ئایا ئەوە نەسخ بۆتەو؟ یاخود هەر ماو؟ بە تەئکید رای زیاتری زانیان وایە کە نەسخ نەبۆتەو، ئەدى بۆچی پیغەمبەر ﷺ هەندیک لە جەنگەکانی، لە مانگە حەرپامەکاندا کردوون؟

زانایان، دەلێن لەبەرئەوێ کە لەو کاتانەدا، هێرش کراوێتە سەر مسوڵمانان، واتە: جەنگ لەو مانگانەدا قەدەغەیه، کە تۆ دەست پێشخەر بى، بەلام ئەگەر دەست درێژیت بکریتە سەر، بەرگریی لە خۆ کردن قەدەغە نیه، ئەم راپەش رێککەوتن (توفیق) دەکات لە نیوان ئەو دەقاندە، کە هەندیکیان وا دەگەیهنن: جەنگ لەو مانگانەدا هەر لە جیى خۆى بى، قەدەغە بى، هەندیکیش وا دەگەیهنن: کە جەنگ لەو مانگانەدا، رەوا بى، قەدەغەى لەسەر لاچوو بى، ئەویش بەو کە بگوترى: جەنگی هێرش بەرانە قەدەغەیه، بەلام جەنگی بەرگریکارانە، قەدەغە نیه و رەوايه.

بۆیه خواى پەرورەدگار هەر لەو نایەتەى سوورپەتى (البقرة) شدا دەفەر موی:

﴿قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدُّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ...﴾ ﴿۲۱۷﴾

واتە: بلى: جەنگ لەو مانگانەدا گەورەیه (قەدەغەیه)، بەلام خەتک لە رپی خوا لادان، وە رێگرتن لە مزگەوتى حەرپام، وە گوفر پێکردنى، لەلای خوا گەورەترە، وە ئازاردانى مسوڵمانان لەلای خوا، گەورەترە (لە جەنگ کردن لەو مانگە قەدەغانەدا).

چونکە ئەو مانگانەش بۆیه جەنگیان تیدا قەدەغە کراو، لەبەر بەرفەرارکردنى هیمنی و ئاساییش و ئازادی خەتک، ئنجا کەسێک ئەو مانگانە ئیستیغلال بکات و مسوڵمانانى تیدا ئەزیهت بداو، هێرشیان بکاتە سەرى، ئەو مسوڵمانان بۆیان ههیه بەرگریی لە خۆیان بکەن.

دواى خوا دەفەر موی: ﴿ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ﴾، ئا ئەو بەرنامەى راستە.

واتە: بەرنامەی راست ئەوهیه، کە ئەو شتانەی کە خوا دایان، پابەندیان پێوە بکەر، ئەک گۆلبێژر بکەین، وەک خوای کاربەجێ دەربارە ی ئەهلی کتێب دەفەرموێ: ﴿أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ﴾ ٨٥ البقرة.

واتە: ئایا بپروا بە هەندێک لە کتێبی خوا دینن، وە کوفریش بە هەندێکی دەکەن؟

نابی گۆلبێژر بکەین، بەلکو دەبی پابەندیان بە بەرنامەی خواوە، چ ئەو پابەندییە لە بەرژمەوێماندا بی، یاخود بە پڕۆژەت لە زەرەمان بی، بەو واتایە لە زیانماندا بی: کە بەرژمەوێماندا نەهێشت، یان زوو تر تێپەر، لە دەست دەچێ، بەهۆی پابەندیی بە شەرعهوە، نابی گۆلبێژر بکە، لەو کاتاندا کە پێت خوێشە، پابەند بی، و لەو کاتاندا کە پێت ناخوێشە، پابەند نەبی، یان لەو کاتاندا کە بە قازانجی دەزانی، پابەند بی، بەلام کە زانیت بە قازانجی نیه، لێی لادە! ئەو دینداریی راست نیه، دینداریی راست ئەوهیه، دەبی لە هەموو حالەتێکدا، پابەند بی بە شەریعەتی خواوە.

کە دەفەرموێ: ﴿فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ﴾، بە تەنکی دەست ئەو چوار مانگەیه، واتە: لەو چوار مانگەدا ستم لە خۆتان مەکەن، دەستدریژی مەکەنە سەر یەگدی، دەستپێشخەری مەکەن، بەلام ئەگەر کەسێک هێرشێ کرایە سەر و پەلاماری درا، دیارە بەرگری لەخۆ کردن، لە هەموو حالەدا پەڕوایە.

هەندێک لە زانیانی گوتووین: ﴿فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ﴾، واتە: لەو دوازدە (۱۲) مانگە سالد، هەلبەتە راستە لە دوازدە (۱۲) مانگە کە سالیشتا، نابی ستم لە خۆمان بکەین، وە نابی دەستدریژی بکەر، بەلام وا پێدەچێ، مەبەست پێی ئەو چوار مانگە بی، کە جەنگیان تیدا قەدەغە کراوە، بۆچی؟

لەم بارەدا ئەم رایە (طبري) بێنین دەلی: ﴿وَأُولَى الْأَقْوَالِ فِي ذَلِكَ عُنْدِي بِالصَّوَابِ، قَوْلُ مَنْ قَالَ: ﴿فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ﴾، فِي الْأَشْهُرِ الْأَرْبَعَةِ، أَنْفُسَكُمْ، بِاسْتِحْلَالِ حَرَامِهَا، فَإِنَّ اللَّهَ عَظَّمَهَا وَعَظَّمَ حُرْمَتَهَا، وَذَلِكَ أَنَّ الْعَرَبَ تَقُولُ فِيمَا بَيْنَ الثَّلَاثَةِ إِلَى الْعَشْرِ، إِذَا كُنْتَ عَنْهُ: (فَعَلْنَا ذَلِكَ ثَلَاثَ لَيَالٍ خَلَوْنَ، وَالْأَرْبَعَةُ

أَيَّامَ بَقِيْن)، وَإِذَا أَخْبَرْتَ عَمَّا فَوْقَ الْعَشْرَةِ إِلَى الْعَشْرِيْن، قَالَتْ: "فَعَلْنَا ذَلِكَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ خَلَّتْ، وَلَأَرْبَعَ عَشْرَةَ مَضَتْ، فَهُوَ مُخْرَجٌ عَدَدَ جَبْرِ" (۱).

دەئێ: راستترین و لە پێشترین ڕا لەلای من، قسەی ئەوانەیە کە گوتووینانە:

﴿فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ﴾، واتە: لەو چوار مانگانەدا، ستم لە خۆتان مەکەن، ئەویش بەوێ ئه‌وه‌ی تێیاندا قه‌ده‌غه‌ گراوه‌، بۆ خۆتان ڕه‌وا بکەن، چونکە خوا ئهم چوار مانگه‌ی به‌ گه‌وره‌ گرتوون، وه‌ حورمه‌تی ئه‌و چوار مانگه‌ی به‌ گه‌وره‌ داناوه‌، وه‌ به‌ ئه‌گه‌شمان له‌سه‌ر ئه‌وه‌، ئه‌مه‌یه‌ که‌ عه‌ره‌ب ئه‌گه‌ر له‌ سییه‌وه‌ هه‌تا ده‌، بیانیه‌وی قسه‌ی له‌وباره‌وه‌ بکەن دەئێ: (فعلنا ذلك لثلاث ليالٍ خلوْن، ولأربعة أيام بَقِيْن)، ئه‌و شته‌مان ئه‌نجام دا، سێ دوا‌ی ئه‌وه‌ی که‌ سێ شه‌و تێپه‌ری بوون، وه‌ دوا‌ی ئه‌وه‌ی که‌ چوار ڕۆژ مابوون (له‌ فلان مانگه‌، یان له‌ فلان هه‌فته‌)، به‌لام ئه‌گه‌ر بیانیه‌وی قسه‌ بکەن دهرباره‌ی ده‌ (۱۰) تاكو بیست (۲۰)، ده‌ئێ: (فَعَلْنَا ذَلِكَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ خَلَّتْ، وَلَأَرْبَعَ عَشْرَةَ مَضَتْ) واتە: ئه‌و کاره‌مان ئه‌نجامدا، دوا‌ی ئه‌وه‌ی سێزده‌ شه‌و تێپه‌رین، وه‌ چوارده‌ ڕۆژ تێپه‌رین.

بۆیه‌ لی‌ره‌دا که‌ ده‌فه‌رموئ: ﴿فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ﴾، ﴿فِيهِنَّ﴾، لی‌ره‌دا بۆ لای که‌مه‌که‌یه‌.

واته‌: له‌ نیوان (۳ تا ۹) دایه‌، که‌واته‌: مه‌به‌ست چوار مانگه‌ حه‌رهمه‌کان، چونکە ئه‌گه‌ر مه‌به‌ست پێی دوا‌زده‌ (۱۲) مانگه‌کان بوونایه‌، ده‌یفه‌رموو: (فَلَا تَظْلِمُوا فِيهَا أَنْفُسَكُمْ)، چونکە (فیه‌ا)، بۆ ده‌ (۱۰) به‌ پشته‌وه‌یه‌، به‌لام ﴿فِيهِنَّ﴾، بۆ (۳) تاكو (۹) یه‌.

ئهو رسته‌یه‌ش که‌ ده‌فه‌رموئ: ﴿وَقَنِلُوا الْمَشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقْنِلُونَكُمْ كَافَّةً﴾ (۳۱)، وه‌ له‌ دژی هاوبه‌ش بۆ خوا دانه‌ره‌کان، بجه‌نگن به‌ تیکرا، وه‌ک چۆن ئه‌وان به‌ تیکرا، له‌ دژتان ده‌جه‌نگن.

وشەى: ﴿كَافَّةً﴾، واتە: (جَمِيعاً) ھەمووتان، ھەلبەتە ھەندىك لە توێژەرەن ئاوايان ئىكداوئەو: ﴿وَقَتْلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً﴾: ۋە لە دژى تىكراى ھاوبەش بۆ خودا دانەرەكان بچەنگن، ۋەك چۆن ئەوان لە دژى تىكرايان، دەجەنگن، بەلام بە تەئكىد ئەو مانايە راست نىە، بەلكو مەبەست ئەومىە: ﴿وَقَتْلُوا الْمُشْرِكِينَ جَمِيعَكُمْ كَمَا يَقْتُلُونَكُمْ جَمِيعُهُمْ﴾، ھەمووتان لە دژى ھاوبەش بۆ خوا دانەرەكان بچەنگن، ھەرۋەك ئەوان ھەموويان لە دژتان دەجەنگن، بۆچى دەئيين وايە؟

چونكە راستە لە پرووى زمانەوانىيەو، دەگونجى ﴿كَافَّةً﴾، پەيوەست بى بە (فاعل)دو، ۋەك ئىمە گوتمان: ﴿وَقَتْلُوا﴾ ﴿كَافَّةً﴾، بە (واو)دكەو، پەيوەست بى، واتە: ﴿وَقَتْلُوا جَمِيعَكُمْ الْمُشْرِكِينَ﴾، ۋە دەشگونجى ﴿كَافَّةً﴾ پەيوەست بى بە (مفعول)دكەو: ﴿وَقَتْلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً﴾: ئى جمیعهم، ئنجا ھەرچەندە لە پرووى زمانەوانىيەو، ئەو راست بى، بەلام ئەو دى ريمان لى دەگرى لەو، ئەو حەقىقەتە شەرىعیە، كە ئىمە شەرىعەت رپى نەداوین دژى ھەموو موشرىك و كافران بچەنگین.

خوای دادگەر لە سوورەتى (البقرة)دا دەفەرموى: ﴿وَقَتْلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقْتُلُونَكُمْ وَلَا تَعْدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ ۱۹۰ واتە: ۋە لە دژى ئەوانە بچەنگن: كە لە دژتان دەجەنگن، بەلام دەستدریژى مەكەن، خوا دەستدریژىكارانى خووش ناوین.

واتە كەسىك شەرتان لە دژ ناكات، ئیوہ یەخەى مەگرنو، بەھانەى پى مەگرن.

هەروەها پێشتر باسمان کرد، کە خوا ﷻ دەفەرموێ: ﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ
مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ
عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مَدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾ (التوبة).

دوای ئەوەی نەفیری عام و ئیعلانی جەنگ لە دژی هەموو هاوبەش بۆ خوا
دانەرە پەیمان شکێنەکان، بپار دادات، خوا ﷻ دوایی دەفەرموێ: جگە لەو
هاوبەش بۆ خوا دانەرانی کە پەیمانیاں لەگەڵ ئێوەدا بەستووە دوایی هیچ
کەمیان نەکردووە، وە هاوکاریی هیچ کەسیان نەکردووە، لە دژی ئێوە، ئەوانە
پەیمانەکیان لەگەڵ بگەیەنن، ئەو کاتەی کە دیاریی کراوە، بپگومان خوا
پاریزکارانی خوش دەوێن، واتە: ئەوانەي خوش دەوێن، کە لە مامەتە لەگەڵ
کافرانیشدا، پاریزکارن و، پەیمان شکێن نین.

کەواتە: ناگونجی بگوترێ: وشەي ﴿كَافَّةً﴾، پەيوەندیی بە هەموو کافرو
هاوبەش بۆ خوا دانەرەکانەو هەبە، چونکە ناگونجی هەموویان جەنگیان لە دژ
بکری، بەلکو وەك پێشتر هیئامان، لەو گورتە باسەدا دەرباری ئایەتی ژمارە (۵)ی
سوورەتی (التوبة) کردمان، پیغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: ﴿إِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ
مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَىٰ ثَلَاثِ خَصَالٍ﴾ {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بِرَقْم: (۲۸، ۲۳)، تعلیق
شعیب الأرئووط: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ عَلَىٰ شَرْطِ مُسْلِمٍ، وَأَبُو دَاوُدَ، بِرَقْم: ((۲۶۱۴)).

واتە: ئەگەر بە دوژمنەکەت گەیشتی لە هاوبەش بە خوا دانەرەکان، بانگیان
بکە بۆ سێ شتان ... کە دوایی لە درێژەي فەرموودەکەدا هاتووە، کە یەکیک لەو
سێ شتانە ئەو هەبە: ئەگەر مسوڵمان نەبوون، داویان لێ بکە، سەرانی بەدن.

کەواتە: موشریکیک کە ئامادەییە سەرانی بدات، وە کافرێک کە ئامادەییە تەبابی
لەگەڵ دەولەتی ئیسلامیی و قەواری ئیسلامیی دا، جەنگ لە دژ کردنی دروست نیە.

مەسەلەي چوارەم: کە دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ
الَّذِينَ كَفَرُوا يُحْلُونَهُ عَامًا وَيُخَرِّمُونَهُ عَامًا لِّيُؤَاطُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ

فِيحِلُّوْا مَا حَرَّمَ اللهُ زَيْنٌ لَهُمْ سَوْءٌ اَعْمَلِهِمْ وَاللهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الْكٰفِرِيْنَ ﴿٣٧﴾

وشە: ﴿الْنِّیْءُ﴾، دوو واتای هەن: یان چاوگ (مصدر) ه بەمانای دواخستن، یانی:

(التأخیر)، یاخود ﴿الْنِّیْءُ﴾، (فاعل) ی بەمانای (مفعول) ه، یانی: (المؤخر).

کەواتە: ﴿الْنِّیْءُ﴾، ئەگەر بە مانای دواخراو (مؤخر) بێ، مانایەکی ئاواپە:
(إِنَّمَا الشَّهْرُ الْمُؤَخَّرُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ)، ئەو مانگەی کە دوا دەخرێ، زی دەبێ یە
لە کوفردا.

ئنجای ئەو چۆن بوو؟

عەرەبەکان لە سەر دەمی نەفامیی دا، ئەگەر پێویستیان بەو بووبێ کە جەنگ
بکەن و، مانگیکی حەرەمیان هاتبێتە پیشی، بۆ وێنە: (رجب) گوتووین: ئەم سالا
پەجەب حەلال دەکەین، بۆخۆمان جەنگی تێدا دەکەین، بەلام مانگی دوا پەجەب
دەکەین بە مانگیکی حەرەم و، جەنگی تێدا ناکەین! کەواتە: لێردا ﴿الْنِّیْءُ﴾،
بەپێی ئەم واتایە دەبێ بە (فعیل)، بە مانای (مفعول)، یانی: (المؤخر) دواخراو.

مانای دوو دەمی: ﴿الْنِّیْءُ﴾، ئەوێه کە چاوگ (مصدر) بێ، واتە: دواخستنی
مانگە قەدەغە کراوەکان، لە ریزبەندی خۆیان، بۆ دواتر، ئەو زی دەبێه لە
کوفری کافرەکاندا، وهك (الطبري)، لە تەفسیرە کەیدا دەلێ: (إِنَّمَا التَّأخِيرُ الَّذِي
يُؤَخِّرُهُ أَهْلُ الشِّرْكِ بِاللَّهِ مِنْ شُهُورِ الْحُرْمِ الْأَرْبَعَةِ، وَتَصْيِيرِهِمُ الْحَرَامَ مِنْهُمْ
حَلَالًا، وَالْحَلَالَ مِنْهُمْ حَرَامًا، زِيَادَةٌ فِي كُفْرِهِمْ وَجُحُودِهِمْ أَحْكَامَ اللَّهِ وَآيَاتِهِ)^(۱).

واتە: بێگومان ئەو دواخستنی کە ئەهلی شێرک (هاوێش بۆ خوا دانەرە) لە
مانگە حەرەمەکان دا ئەنجامی دەدەن، ئەوێان کە جەنگی تێدا قەدەغەیه، جەنگی

تیدا حەلال دەکەن، وە ئەوەیان کە جەنگی تیدا حەلالە (واتە: جەنگی پەروا) جەنگی تیدا قەدەغە دەکەن، پێکیان دەگۆڕنەو، ئەو زیدەییە لە کوفریاندا، وە لە نکوولییاندا، لە یاساگانى خواو لە ئایەتەکانى خوا.

هەلبەتە وشەى: ﴿الْسَّيِّئُ﴾، بە (النَّسِي)ش، خوینراوشتەو، ﴿إِنَّمَا السَّيِّئُ﴾، وە (إِنَّمَا النَّسِي).

ئەنجا ئایا بۆچی دەفەرموی: ﴿زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ﴾؟ چونکە موشریکەکان هەر کافرن، بەلام بەو کردەوانە، کوفرەکیان زیاد دەبێ، وەك چۆن ئینسانی ئیمانداریش، بە طاعت ئیمانەکی زیاد دەبێ، ئینسانی کافریش بە کردەوی خراپ و تاوان، کوفرەکی زیاتر دەبێ، واتە: وەك چۆن ئیمان بە طاعت زیاد دەکات، کوفریش بە تاوان و خراپە خەستەرو تۆختر و قوولتر دەبێتەو.

ئەنجا کە دەفەرموی: ﴿يُضِلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾، واتە: ئەوانەى بێپروان پێى گومراو سەرگەردان دەبن، وە زیاتر لە راستە پێى لادەدەن، هەلبەتە خوینراویشەتەو (يُضِلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا)، (يُضِلُّ بِهِ)، واتە: لا دەدرێن و گومرا دەکێن، (يُضِلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا)، واتە: گومرا دەبن و سەرگەردان دەبن، کە چى دەکەن؟ ﴿يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا﴾، سالتیک جەنگی تیدا حەلال دەکەن، کە لە ئەسڵدا جەنگی تیدا قەدەغە، ﴿وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا﴾، سالتیکی دیکە جەنگی تیدا قەدەغە دەکەن، وەك حالەتى ئاسایی خۆی، ﴿لِيُؤْطِئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ﴾، بۆ ئەوێ سەرەنجام ئەوێ کە خوا قەدەغەى کردو، ئەو ژمارەى دەربێنن، واتە: پێکەڵپێک بێ، چونکە وەك دەلێن: ﴿لِيُؤْطِئُوا﴾، مانای (لیوافقوا) واتە: پێک بێتەو، چونکە پیز بەندییەکیان تێکداو، بە پێى بەرژمەندى خۆیان.

(الطبري) لە وێارەو لە تەفسیرەکی خۆیدا دەلێ: (وَإِنَّمَا مَعْنَى الْكَلَامِ: أَنَّهُمْ يُؤَافِقُونَ بَعْدَ الشُّهُورِ الَّتِي يُحَرِّمُونَهَا، عِدَّةُ الْأَشْهُرِ الْأَرْبَعَةِ الَّتِي حَرَّمَهَا اللَّهُ،

لَا يَزِيدُونَ عَلَيْهَا وَلَا يَنْقُصُونَ مِنْهَا، وَإِنْ قَدَّمُوا وَأَخَّرُوا، فَنَزَلَكَ مُوَاطَاةَ عِدَّتِهِمْ عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ^(۱).

واتە: مانای قسەگە ئەوویە کە ئەوان بە ژمارەى ئەو مانگانەى کە قەدەغەیان دەکەن، لە مانگە حەلەلەکان، ژمارەى ئەو چوار مانگانەى کە خوا قەدەغەى کردوون، (یانى جەنگى تێدا قەدەغە کردوون) تەواو دەکەن، پێکەڵپێکیان دەکەن، نە لیان کەم دەکەن، نە لیان زیاد دەکەن، با پاش و پێشیشیان بکەن، ئا ئەو مانای ئەوویە کە : هەمان ژمارە مانگ کە خوا لە سالددا جەنگى تێدا قەدەغە کردوون (کە چوار مانگەن) ئەوانیش لە هەمان ژمارەى مانگ دا، جەنگ قەدەغە بکەن.

هەلبەتە لەوبارەو زانیان زۆر قسەیان کردوون، کە ئایا عەرەبەکان بۆچى وایان کردووە؟

بەلام وهك (محمد الطاهر بن عاشور) له تەفسیرەكەى (التحریر والتنویر) دا، دەلى: (وَأَحْسَنَ مَا رُوي فِي صِفَةِ ذَلِكَ: قَوْلُ أَبِي وَائِلٍ أَنَّ الْعَرَبَ كَانُوا أَصْحَابَ حُرُوبٍ وَغَارَاتٍ، فَكَانَ يَشُقُّ عَلَيْهِمْ أَنْ يَمَكُثُوا ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ مُتَوَالِيَةٍ لَا يَغِيرُونَ فِيهَا، فَقَالُوا: لَئِنْ تَوَلَّاتْ عَلَيْنَا ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ لَا نُصِيبُ فِيهَا شَيْئًا، نَهْلِكَنَّ)^(۲).

واتە: باشتەرىن قسە لەوبارەو ئەوویە کە ئەبو وائیل گوتووویەتى، دەلى: عەرەب لە سەردەمى نەفامىی دا، هەر خەریكى شەرو شوڤو هیڤشکردنە سەر یەكلى بوون، بۆیە لەسەریان قورس بوو سى مانگان لەسەر یەك هیج شەرىك نەكەن و پەلامارى كەس نەدن، وه گوتووینە: ئەگەر بێت و سى مانگمان بەسەردا تێپەرن و هیج نەكەین و دەستكەوتیگمان نەبێ و شەرىك نەكەین (كە خیریكى تێدابى) دەفەوتیین.

بۆیە سى مانگان تەحەممولیان نەدەكردو، یەكێك لەو سى مانگانە، یان جارى وا هەبوو مانگە تاكەكە كە رەجەبە، جەنگیان تێدا رەوا دەكرد.

(۱) جامع البيان، ج ۶، ص ۱۳۹.

(۲) ج ۵، ص ۱۸۹.

پیشتریش باسمان کرد، که نه وه کلتوورو عاده تیکی عه پمبه کان بوو، که (نسی) یان (نسی) یان هه بوو، که بریتی بوو له وهی نهو چوار مانگانه ی که جهنگیان تیدا قه دهغه کراوه، له ههر مانگیك دا به پیوستان زانیایه جهنگی تیدا بکه، نهو مانگه یان هه لال دهکردو له جیاتی نهو مانگه، مانگیکی دیکه یان هه رام دهکرد.

ننجا (ابن حزم) ی نهنده لوسی له باره ی نهو وه دهلی: (كُلُّ مَنْ صَارَتْ إِلَيْهِ هَذِهِ الْمَرْثَبَةُ (أَي مَرْثَبَةِ النَّسِيِّ) كَانَ يُسَمَّى الْقَلَمَسَ، وَقَالَ الْقُرْطُبِيُّ: كَانَ الَّذِي يَلِي النَّسِيَّ يَظْفَرُ بِالرَّئِاسَةِ لِتَرْيِيسِ الْعَرَبِ إِيَّاهُ، وَكَانَ الْقَلَمَسُ يَقِفُ عِنْدَ جَمْرَةِ الْعَقْبَةِ وَيَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي نَاسِيٌّ الشُّهُورَ وَوَأَضِعُهَا مَوَاضِعَهَا، وَلَا أُعَابُ وَلَا أُجَابُ، اللَّهُمَّ إِنِّي قَدْ أَحَلَلْتُ أَحَدَ الصَّفَرَيْنِ وَحَرَمْتُ صَفَرَ الْمُؤَخَّرِ انْفَرُوا عَلَى اسْمِ اللَّهِ تَعَالَى^(۱)).

واته: ههر که سیک نهو پیگه ی (النسی) ی پی ده سپردرا له نیو عه پمبه گاندا، پیی ده گوترا: (الْقَلَمَسُ)^(۲)، وه (قُرْطُبِي) دهلی: نهو که سه ی که دواختنی مانگیك له مانگه قه دهغه کراوه کانی راگه یان دبايه، وه حیگور که پی کردبا به مانگیکی دیکه، نهو وه عه پمبه کان دمانکرد به سه رۆک و ریش سپی خو یان بو نهو کاره، وه نهو که سه ناوی لی دهنرا (قَلَمَس) نهویش له لای (جَمْرَةُ الْعَقْبَةِ) نهو برپاره ی راده گه یاندا، (واته: نهو شویننه ی که دوو په یمانه که ی له نیوان پیغه مبهری خوا ﷺ نویننه رانی شاری په سربیدا تیدا به ستران)، وه دهیگوت: نهی خواجه! من دواخهری مانگه گانم، وه نهو که سه م که مانگه کان له شوینی خو یان دادنه ییم، په خنهم لی ناگیرئ، وه نابئ وه لامیشم بدریته وه، نهی خواجه! نهو وه من په کیك له دوو مانگه کانی صه فهرم هه لال کرد (که دیاره به پیی ریزبه ندی نهوان، جهنگی تیدا قه دهغه کراوه) وه صه فهره که ی دیکه م قه دهغه کرد (له جیاتی نهو وه یان که جهنگی تیدا هه لال دهکه م) برۆن به ناوی خوی به رزه وه، (واته: برۆن جهنگتان بو په وایه)!!

(۱) فتح القدير للشوكاني: ج ۱، ص ۴۳۷ .

(۲) له هه ندیک سه رچاوه دهلی: له بهر نه وه ی که په که م که سه نهو عاده ته ی داهیناوه ناوی (قَلَمَس) بووه، بویه ههر که سیک نهو پیگه یه ی پی سپیرابا، پیی ده گوترا: (قلمس).

ئنجای خۆی پەرورددگار لە درێژەى ئەم نایەتەدا دەفەرموئ: ﴿زَيْنَ لَهُمْ
سُوءُ أَعْمَالِهِمْ﴾، کردەوه خراپەکانیان بۆ رازینرابوونەوه.

گئ بۆی رازاندبوونەوهو بۆی جوان کردبوون؟

ببگومان شەیتان، چونکە خوا لە شوینی دی دەفەرموئ: ﴿وَزَيْنَ لَهُمُ
الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ﴾ (۳۸) العنکبوت.

واتە: شەیتان کردەوهەکانی بۆ جوان کردبوون، ئنجای لە حَالِيكَ دا کە بەرچاوو
روون بوون، لە رێ لایدان.

واتە: کردەوه خراپەکان، ئەگەرنا شەیتان کردەوهی چاک جوان ناکات، بەلکو
ئەوهی کردەوهی چاک جوان دەکات، بە ئیرادەى تەگۆینیى و قەدەریى خۆى، وه
بە ئیرادەى تەشریعیى خۆى، خۆى پەنھانکارە، وهک دەفەرموئ: ﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّ
فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَبٌ إِلَيْكُمْ
الْأَيْمَنَ وَزَيْنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمْ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَٰئِكَ هُمُ

الرَّشِدُونَ﴾ (۷) الحجرات، کەواتە: خوا، ئیمان لە دلى بپروادارندا خۆشەویست
دەکات و دەپرازینتیەوه، وه بە پیچەوانەوه کوفرو سەریچیى و لادانیان لە دلد
بوغزینراوو ناشیرین دەکات، بەلام شەیتان بە پیچەوانەوه: ئیمانیان لەلا ناشیرین
دەکات، وه گوناھو تاوان و لادانیان، لەلا جوان دەکات.

﴿وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾، وه خوا کۆمەلى ببپروایان هیدایەت
نادات، لیژەدا دەبێ وردبینەوه، هیدایەت نادات یانى چی؟

ئایا خوا ﷻ قورئانی نەناردوه، هیدایەت بێ بۆ هەموو بەشەر و جند؟ ئەدى خوا
نافەرموئ: ﴿إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ﴾ (۱۰) الأنعام.

واتە: ئەو (قورئان) بیرخەرەومیه بۆ جیهانیان..؟!

دەبی بلیین: ھیدایەت بەنسبەت مەرۆف و جیننەو، دوو چەمکی ھەن:

۱/ چەمکی گشتی کە بریتییە لە ڕێ پێشاندان و ڕێنمایی و ھەق و ناھەق بۆ لێک جیا کردنەو، کە خوای بەخشەر بە گشتی ئەوێ بۆ ھەموو کەس کردووە.

۲/ بەلام چەمک و قۇناعی دووھمی ھیدایەت، دواي قبول کردنی ھیدایەتی یەکەمە، ئەو ھیدایەت و ڕێنماییە کە خوا ناردوویەتی بۆ بەندەکانی لەسەر زمانی پیغەمبەرانی (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، دواي ئەوێ بەندەکان ئەو قبول دەکەن، ئنجا و ئاوا قۇناعی دووھمی ھیدایەت دیتە پێش، کە بریتییە لەوێ خوا بێخاتە سەر راستە ڕێ، وە دلت بەھیز بکات لەسەری، وە بەرچاوت ڕۆشن بکاتەو، وەك دھەر موی: ﴿وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَءَانَّهُمْ يَقْبَلُهُمْ﴾ (۱۷) محمد.

واتە: ئەوانە کە ھیدایەتی خویان وەرگرتووە، خوا ھیدایەتیان بۆ زیاد دەکات، وە پارێزکاری خۆشیانیان پێدەدا.

کەواتە: لێرە کە دھەر موی: ﴿وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾، وە خوا کۆمەڵی بیپرۆیان ڕێنمایی ناکات، واتە: لە ھیدایەتی تاییبەتی خوی بەھرمەندیان ناکات، نەک لە ھیدایەتە گشتییەکە، کە خوای پەرورەدگار هیچ شتیکی دروست نەکردووە، کە ھیدایەتی گشتی نەدای، وەك موی سەلامی خوای لێ بێ، لە وەلامی فیرەوندا کە لێ دھەر موی: ﴿قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَمُوسَى﴾ (۱۹) طە.

واتە: گوتی: ئەو موسا! پەرورەدگاری ئێو کێیە؟

فەرموویەتی: ﴿قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾ (۲۰) طە.

واتە: پەرورەدگاری ئێمە ئەو کەسە کە ھەموو شتیکی دروست کردووە، وە ڕێنماییشی کردووە، (ڕێ پێشانداوێ چۆن بەرپوێ بچێ؟).

بەئێ لە گەردیلە تا کەھکەشان، هیچ شتیکی نە خوای کاربەجێ بەرنامە بۆ دانەنابی و ڕێنمایی نەکردبێ، بەلام مەرۆف، وێرای ھیدایەتی گشتی غەریزی، خوا ھیدایەتیکی تاییبەتی بۆ ناردوون، بە پیغەمبەرەکان دا صەلات و سەلامی خویان لەسەر بێ.

کەواتە: خۆی کاربەجی هیچ شتیکی دروست نەکردووە، پێنمایی نەکردبێ، بەلام لێرمدا کە دمه‌رموئ: ﴿وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾، وە خوا کۆمەڵی بیروایان پێنمایی ناگات، واتە: ئەو هیدایەتە تایبەتە ی که له دواى قوناغى یه‌که‌مى هیدایەتەوه دى، دواى قبوڵکردنى هیدایەتى خۆای به به‌زه‌مى، دى.

ئنجای جی سەرنجە کە لێرمدا دمه‌رموئ: ﴿وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾، وە، له شوێنێکی دی دا دمه‌رموئ: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ (۱۴۴) (الانعام، کە هەم وشەى (کافر) و هەم وشەى (ظالم) به (اسم فاعل) هاتوون، (کافر) واتە: (ساتر) کەسێک کە هەقى بو دى و دادەپوشتى، (ظالم) یش واتە: کەسێک کە ستم دەگات.

کەواتە: ئەوانەى کە شایستەى ئەوه نین، خۆای میهرەبان هیدایەتیی تایبەت خۆیان پى ببەخشى، کەسانێک کە گوڤرو ستم له خۆیاندا دیننە دی، خراپەکاریی له خۆیاندا دیننە دی، وە سەرنجام ئەو گوڤرو ستم و خراپەکارییه، دەبیته پەردەیه‌ک له نیوان ئەوان و هیدایەتى خۆای دادگەردا.

وەلامى دوو پرسیار

ئنجای له کۆتایی دا دمه‌روئ وەلامى دوو پرسیاران بدەمه‌وه:

(۱) پەنگە یه‌کیک بپرسى: ئاشکرایه جەنگ نەکردن لهو چوار مانگەداو، به قەدەغە له قەلەم دانیان، کلتووړیکى عەرەبه‌کان بووه له سەردەمى نەفامی دا، ئنجای ئایا ئیسلام چۆن تەبەننیه کردو؟! ئایا هەندیک له پوژەهلات نووسەکان هەقیان نیه بلین: موحەممەد ﷺ، هەندیک له عادات و نەریتی گەلەگەى، کردو به به‌شیک لهو ئایین و شەریعەتە کە گوتوو یه‌تى: خوا بوئ ناردوو؟!

له وەلام دەلێین: هەم مەسەله‌ی مانگە حەرەمەکان، وە هەم هەندیک له خواپەرستییه‌کانى حەج، وەك ر‌اوه‌ستان له عەر‌مفاتو، تەوافى دەورى کەعبەو،

ھاتووچۇي نىوان صەفاو مەرپوھ، وردە بەرد ھاويشتن بۇ سى جەمپەكان، وھ قوربانىي سەربرپىن، ھەموويان راستە وھك كلتوورو عادەتلىك لەنيو عەرپەبەكاندا بوون، بەلام ئەوانە ھەموويان پاشماوھكانى ئەو ئايىن و شەرىعەتە بوون، كە ئىبراپھىم و ئىسماعىلى كورپى، وھ نەوھكانىان پيادەميان كىردوھ، وھك ئايىنلىكى خوايى و ئاسمانىي، كەواتە: عەرپەبەكانىش بۇيە بە پىرۇزىان زانىوھ، وھ وھك دىندارىي ئەنجاميان داون، بەلام گرفت ئەوھ بووھ كە شتى دىكەي ناھەقيان لەگەل تىكەل كىردوون، بۇ ويئە: بە پرووتىي بە دەورى كەعبەدا تەوافيان كىردوھ، ئىسلام تەوافەكەي ھىشتۆتەوھ، چونكە تەواف كىردن بە دەورى كەعبەدا، ئىبراپھىم وھك لە شەرىعەتەكەي دا ھەبووھ، ئەنجامى داوھ، وھ فەرمانى خواي لەسەرھ، ھەر وھما قوربانىي سەربرپىن و، ھاتووچۇي نىوان صەفاو مەرپوھ، وردە بەرد ھاويشتنەكان و، راپوھستان لە عەرپەفات، بەلام عەرپەبەكان شتى دىكەيان لەگەل تىكەل كىردوون، ئىسلامىش شتە زىادكراو و داھىنراوھكانى لابر دوھ ئەوانى دىكەشى ھىشتۆتەوھ.

ئىنجا ئەم مەسەلەي چوار مانگە قەدەغەكانىش ھەر واپوھ، ئەوان ھەئساون ھەر مانگىك كە پەكيان لەسەر كەوتىي، كە جەنگى تىدا ھەلال بىكەن، پىويستيان پىي بووبى، ھەللايان كىردوھ، خواي پەرورەدگارپىش ئەوھى لى بە رەخنە گرتوون، چونكە ئەم مانگانە، دەبى رىزيان لى بگىرىو، بەلاي كەمەوھ، ھىچ كەس لە سالىدا چوار مانگ بۇي نىھ ھىمنىي و ئاسايىشى كۆمەلگا بشىويىنى، با جەنگىكى رەواش بى.

(۲) يەككىي دىكە بۇي ھەيە بىرسى، - پىشتىرىش ئەو پىرسىارەمان كىردو وھلامىشمان دايەوھ - ئايا ئىسلام ھەر لەو چوار مانگەدا، جەنگ قەدەغە دىكاتو، لە مانگەكانى دىكەدا جەنگ رەوايە؟

دەلىين: نەخىر، جەنگ و كوشتار ھەر ناپەوايە، بەلام كوشتارى رەواش لەو چوار مانگانەدا قەدەغە كراوھ، ھەتا دەلى: ھەندى لە عەرپەبەكان، ئەگەر كەسلىك دوژمنى بابە كوشتەيان بووايە، لەو مانگە قەدەغە تەووشى بووانايە، دەستيان نەدەگەياندى، دەيانگوت: لە مانگى ھەرام دايىن، لە ولاتى ھەرام دايىن، بۇيە ھىچكەس دەستى بۇ بكوژى بابىشى نەدەبىرد، ئەوھش دەبووھ ھۇي ئەوھ كە بەلاي كەمەوھ، يەك لەسەر سىي سال خەلك لە ھىمنىي و ئارامىي دا بژىن، لەو

کۆمەلگایە ئێو کاتی دا، کۆمەلگای نەفامیی، کە یاسای دارستان و یاسای دەریا حاکم بوو، ئێو بەهێز بوو بپهیزی لەبەین بردو! بۆیە ئیسلام وەك ئەسلە کە هێشتووێتەو، ئێو لێیان زیاد کردوو لادانیان تیدا کردوو، لای بردوو.

کەواتە: ئێو مشتومڕەش کە لە نیوان زانیاندا هەیه: ئایا ئەم چوار مانگە قەدەغانە، هەر ماون؟

وەك لە تەفسیری سوورەتی بەقەرەش دا باسمان کردوو، پای راست ئەوویە، کە ئیستاش ئەو مانگە حەرمانە، هەر جەنگیان تیدا قەدەغەیه، واتە: جەنگی رەوا، ئەگەرنا جەنگی ناپەروا، لە هەموو مانگەکاندا قەدەغەیه.

ئەدی بۆچی پیغەمبەری خوا ﷺ لە هەندێک لەو مانگاندا جەنگی کردوو؟ دەلیین: ئەو جەنگی بەرگریکردن بوو، وە ئاواش هەموو دەرەکان کۆدەکرێنەو، کەواتە: ئەم حوکمە هەر لە شوینی خۆیەتی، چونکە خوا زۆر بە روونی دەرەمۆی: ﴿إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَلِكََ الَّذِينَ الْقِيَمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾﴾ التوبة.

کە ئەم سوورەتەش لە سالی نۆیەمی کۆچی دا هاتۆتە خوار، واتە: سالیك پيش کۆچی دواي پیغەمبەر ﷺ.

و لە سوورەتی بەقەرەش دا دەرەمۆی: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ﴾ البقرة.

واتە: لەبارە جەنگ تیدا کردنی مانگی قەدەغەو، پرسارت لێ دەرەمۆ: جەنگ کردن لەو مانگە قەدەغەراوانەدا شتیکی گەورەیه.

دواییش دمه رموی: ﴿وَصَدُّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكَفْرًا بِهِ وَالْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ وَإِخْرَاجِ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ
﴿۲۱۷﴾ البقرة.

واته: به لام خه لك لادان له رپی خواو له مزگهوتی چه پام و کوفرکردن به
خوا، وه خه لکی دهوری مزگهوتی چه پام وهدرەنان له جیگاو ریگای خویان، له
لای خوا (گوناهیکی) گه ورهتره، وه ئازاردان (ی خه لك بو ری لیگرتنیان که
مسولمان ببن، یان هه لگی پانه و میان) له کوشتن گه ورهتره

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

ameer.maktab@yahoo.com

f /AliBapir

YouTube /AliBapir

f /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

دەرسی شەشەم

پێناسەی ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە یازدە (۱۱) ئایەت پێک دێ، ئایەتەکانی (۳۸ تا ۴۸)، لەو یازدە ئایەتەدا، سەرمتا خوای بەرزو مەزن بۆ جاری چوارەم لەم سوورەتەدا بە: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا﴾، واتە: ئەم ئێوانە بپرواتان هێناوە! مسوڵمانان دەدوێن، وە لەسەر ئەوە کە لە کاتی فەرمان پێکرانیاندا بۆ جەنگ، قالب گران بوون، سەرزەشتیان دەکاو بە سەرسورمانەو دەپرسێ: ئایا ژيانى دنياتان بەسەر دواړۆډا هەلبژارد ؟!

پاشان هەپرمشەى سزادانى بە ئیشتو، گۆرانیان بە گۆمەلێکی دیکەیان لێ دەکات، لە کاتی سستیاندا لە بواری بەرگری و بەرنگاری دا.

دواى پووداوى گۆچکردنى پێغمەبەر ﷺ و هاوێڵەکەى (أبو بکر) خوا لێى رازى بێ، لە مەککەو بە مەدینە، دەخاتە یاد، کە چۆن خوا سەریخستو، پیلانى کافرەکانى پووجەل کردەو.

پاشان فەرمانیان پێ دەکات کە بە سووکی و قورسی، بە سەرو مالتان جەنگ بکەن لە پێی خوادا.

ئنجای باسى هەلۆیستی نەرییانیەى دڵنەخۆش و دەغەلەکان دەکات، کە هەمیشە بەدواى شتی ئاساندا دەگەرێن، سویندى بە درۆش بۆ دواگەوتنیان دەخۆن، گلهیهکی نەرمیش لە پێغمەبەر دەکات، لەسەر ئەوە کە مۆلەتى داو بۆ دواگەوتن.

دواى ئەو راستییە دەخاتەرۆو کە هەرگیز بپروادارانى راستەقینەى پارێزگار، داواى مۆلەتى دواگەوتن لە جەنگ ناکەن، بەلکو ئەوە دڵنەخۆش دەغەلەکان، کە

ئەو رەفتارەیان لى دەپشکویتەو، کە ئەگەر بە راستى مەبەستیان هاتنەدەر بووایە،
پیشتر خوڤان بۆ ئامادە دەکرد، بەلام خوای کارزان بەهۆی نیەتى خراپیانەو، دلى
خاوەردوونەو، وەك یاسایەکی خوۋى.

پاشان دەیخاتەر وو، کە ئەگەر بەشداریشیان کردبایە:

(۱) هەر زیانیان لە مسوڵمانان دەدات.

(۲) رۆلى ئازاوەگیرىیان دەبوو.

(۳) سیخوړپشیان هەن لە نیو مسوڵماناندا، یان کەسانی کارتیکراو (مُتَأَثِّر) پێیان.

(۴) پیشتریش رۆلى خراپیان گیراوە، هەتا هەق هاتووە، خوا ئەو کارەى ئاشکرا
کردوون.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

www.alibapir.net

﴿ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا مَا لَكُمْ اِذَا قِيْلَ لَكُمْ اَنْفِرُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اَنْتُمْ اِلَى الْاَرْضِ اَرْضَيْتُمْ بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَّعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ اِلَّا قَلِيْلٌ ۝۲۸﴾ اِلَّا تَنْفِرُوْا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوْهُ شَيْئًا وَاللّٰهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝۲۹﴾ اِلَّا تَضُرُّوْهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللّٰهُ اِذْ اَخْرَجَهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ثَافِيْ اَتْنَيْنِ اِذْ هُمَا فِي الْغَارِ اِذْ يَقُوْلُ لِصَاحِبِهٖ لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِيْنَتَهٗ عَلَيْهِ وَاَيَّدَتْهُ بِجُنُوْدٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا السُّفْلٰى وَكَلِمَةَ اللّٰهِ هِيَ الْعُلْيَا ۗ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ۝۴۰﴾ اَنْفِرُوْا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوْا بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ۝۴۱﴾ لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيْبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَّا تَبْعُوْكَ وَلٰكِنْ بَعْدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ ۗ وَسَيَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ لَوْ اَسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُوْنَ اَنْفُسَهُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِيْنَهُمْ لَكَذِبُوْنَ ۝۴۲﴾ عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ لِمَ اَذْنْتَ لَهُمْ حَتّٰى يَتَّبِعَ لَكَ الَّذِيْنَ صَدَقُوْا وَتَعْلَمَ الْكٰذِبِيْنَ ۝۴۳﴾ لَا يَسْتَعِذُّنَكَ الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ اَنْ يُجَاهِدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِالْمُتَّقِيْنَ ۝۴۴﴾ اِنَّمَا يَسْتَعِذُّنَكَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَاَرْتَابَتْ قُلُوْبُهُمْ فَهُمْ فِيْ رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُوْنَ ۝۴۵﴾ وَلَوْ اَرَادُوا الْخُرُوْجَ لَّاعَدُوْا لَهُ عَدَّةٌ وَلٰكِنْ كَرِهَ اللّٰهُ اُنْيَاعَهُمْ فَشَبَّطَهُمْ وَقِيْلَ اَقْعُدُوْا مَعَ الْقَاعِدِيْنَ ۝۴۶﴾ لَوْ خَرَجُوْا فِيْكُمْ مَا زَادُوْكُمْ اِلَّا خَبَالًا وَلَا وُضِعُوْا خِلَالَكُمْ يَبْغُوْنَكُمْ الْفِتْنَةَ وَفِيْكُمْ سَمْعُوْنَ لَهُمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِالظَّالِمِيْنَ ۝۴۷﴾ لَقَدْ اِسْتَعُوْا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَبُوْا لَكَ الْاُمُوْرَ حَتّٰى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ اَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كَرِهُوْنَ ۝۴۸﴾

ماناى وشە بە وشەى ئايەتەكان

{ئەى ئەوانەى بىرۋاتان ھىناۋە! ئەۋە چىتانە! كاتىك پىتان گوترا: لە رپى خوادا دەرىچىن بۇ جەنگ، بەرەو زەمىن خۇتان قورس كرد، (قالب گرانىى دىكەن) ئايا ژيانى دىياتان بەسەر دوارۋۇزدا ھەئىزاردوۋە؟ لە كاتىكدا كە خۇشىى ژيانى دىيا لە چاۋ دوارۋۇز جگە لە كەمىك ھىچى دىكە نىە! (۳۸) ئەگەر نەپۇن بۇ جەنگ (خو) بە ئازارىكى بە ئىش سزاتان دەدات، ۋە كۆمەللىكى دىكەى جىا لە ئىۋە دىنى، ۋە ھىچ زىانىشى لىندانى (بە سەرىچىى كىرنتان) ۋە خوا لەسەر ھەموو شتىك توانايە (۳۹) ئەگەر ئىۋە سەرى نەخەن (ۋاتە: پىغەمبەرەكەى) ئەۋە لە رابىردوۋا (زانىۋتەنە چۇن) خوا سەرىخست، لە كاتىكدا كە ئەوانەى بىپروان ۋەدەرىيان نا، كە دوۋەمى دوو كەسەكە بوو لە چاللىى يەكەدا، كاتىك بە ھاۋەلەكەى دىگوت: خەمت نەبى، بىگومان خوا لەگەلمانە، ئىجا خوا ھىمىنكىرەنەۋەى خۇى دابەزانلە سەرى، بە سەربازانىك كە نەدەتان دەبىنن، پىشتىگىرىى كرد، ۋە وشە (ۋ پىلان) ئەوانەى بىپرواى خستە بنەۋە، ھەر وشە (ۋ بىپارى) خواش بەرزە، ۋە خوا زالى كارزانە (۴۰) سووك بن يان قورس، بەرەو جەنگ بچن، بە سامان و گىانتان لە رپى خوادا تىبكۇشن، ئەۋە بۇ ئىۋە باشتەر، ئەگەر بزانن (۴۱) ئەگەر دەستكەۋتىكى نىزىك ۋ سەفەرىكى كورت ۋ ئاسان بوۋايە، شوپنت دەكەۋتن، بەلام سەفەرىكى دوۋرو زەحمەت بوو، (بۆيە نەھاتن)، ۋە بە جەختكىرەنەۋە، سوپنت بە خوا دىخۇن، (دەللىن:) ئەگەر توانىيامان، لەگەللتان دەردەچوۋىن (بە سوپندى درۇ) خۇيان دەفەۋتىنن، خواش دىزانى كە بىگومان ئەۋان درۇزنن (۴۲) خوا لىت بىۋورى (ئەى موحەممەدا) بۇچى جارى مۇلەت دان، (نەدەمبوو مۇلەتەيان بدەى) تاكو ئەۋانەت بۇ دەرىكەۋن، كە راستىان كرد، ۋە درۇزنانىش بزانى (۴۳) ئەۋانەى بىروا بە خواۋ بە رۇژى دواىى دىتن، مۇلەتە لىۋەرنەگرن، كە (ئامادە نەبن) بە سامان و گىانىيان تىبكۇشن، ۋە خوا بە پارىزكاران زانايە (۴۴) تەنبا ئەۋانەى بىرواىان بە خواۋ بە رۇژى دواىى نىەۋ، دلىان بە گومانەۋ، لە دوو دلىياندا دىن ۋ

دەچن، مۆلەتت لىۋەردەگرن، (بۆ نەھاتن بۆ جەنگ) ﴿۴۵﴾ ۋە ئەگەر ويستبايان دەربچن (پىشتەر) پىداۋىستىيان بۆ (جەنگ) ئامادە دەگرد، بەلام خوا ھاتنىانى پى ناخۇش بوو، بۆيە خافلاندى ۋە دۋاى خستىن، ۋە (پىيان) گوترا: لەگەل دانىشتۋاندا دابنىشن! ﴿۴۶﴾ ئەگەر لەگەللىشتان ھاتبان، جگە لە خراپەيان بۆ زياد نەدەگردن، ۋە لە ميانى رىزەكانتاندە ھەر ئەسپى خراپەكارىي يان تاودەدا، نارپكىي ۋ ئاژاوميان بۆ پەيدادەگردن، ۋە لە نىۋىشتان دا كەسانىك ھەن، زۆر گوپيان بۆ دىگرن، ۋە خواش بە ستەمكاران زانايە ﴿۴۷﴾ بىگومان پىشتەر ھەۋلى ئاژاۋە خراپەكارىياندە، ۋە ھەر سەرگەرمى ھەلگىپرو ۋەرگىپرى كاروبارەكان (پىلانگىپران) بوون، ھەتا ھەق ھاتو ھەرچەندە زۆرىشيان پىناخۇش بوو، كارى (ئايىنى) خوا سەرى گرتو سەرکەوت ﴿۴۸﴾.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

شیکردنەوێ هەندیک لە وشەکان

(أَنْفِرُوا) : (النَّفْرَةُ: الْإِنْزِعَاجُ مِنْ شَيْءٍ وَإِلَى شَيْءٍ، وَنَفَرَ إِلَى الْحَرْبِ، يَنْفَرُونَ يَنْفَرًا نَفْرًا).

(نَفْرَةٌ) بریتیه لەوێ کەسێک بێزار بێ لە شتێک، یاخود بەرمو شتێک بێزار بێ کە بۆی بجێ، (نفر) واتە: بۆ جەنگ دەرجوو، (يَنْفَرُونَ يَنْفَرًا) واتە: دەرجوون بەرمو جەنگ.

(أَتَأَقْلَصُكُمْ) : لە (تأقلاص) دەهه هاتوه، واتە: خۆتان قورس گرد، سستییتان نواند، (الثَّقْلُ وَالْخِصْفَةُ مُتَقَابِلَانِ).

(ثَقُلَ) و (خِصْفَةٌ) واتە: گرانیی و سووکی، بەرانبەر یەکلێ.

(مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) : واتە: رابواردن، یاخود خۆشیی و لەرزمتی ژیانی دنیا، (الْمَتَاعُ: السَّلْعَةُ وَالْمَنْفَعَةُ وَمَا تَمَتَّعَتْ بِهِ، وَمَتَّعَ بِهِ: اِنْتَفَعَ).

(مَتَاع) بریتیه لە کەلوپەل و سوود، وه هەر شتێک کە خۆشیی لێ ببینی و لێی بههره‌مه‌ند بێ، (وَمَتَّعَ بِهِ) واتە: سوودی لێ ببینی.

(وَيَسْتَبْدِلْ بِهِ) : واتە: ده‌یه‌ینی بۆ شوینی دی، (اسْتَبْدَلَ الشَّيْءَ بغيره وَتَبَدَّلَ بِهِ: إِذَا أَخَذَهُ مَكَانَهُ، الْإِبْدَالُ وَالتَّبْدِيلُ وَالتَّبَدُّلُ وَالْإِسْتِبْدَالُ: جَعَلَ شَيْءٍ مَكَانَ آخَرٍ).

عه‌رهب ئەگەر بڵێن: (اسْتَبْدَلَ الشَّيْءَ بغيره) یان (تَبَدَّلَ بِهِ) ئەو شتە هێنا بۆ شوینی ئەو شتە دیکە کە نایه‌وێ، هه‌روه‌ها (الْإِبْدَالُ وَالتَّبْدِيلُ وَالتَّبَدُّلُ وَالْإِسْتِبْدَالُ) هه‌مووی به‌ مانای ئەوه‌یه کە شتێک له‌ شوینی شتێکی دیکه، دابنێی.

(الْفَارِ) : واتە: چالایی، بەلام زیاتر بە چالایی و کەلینی چیا دەگوتری، جا ئەگەر زۆر فراوان بێ پێی دەگوتری: ئەشکەوت (كَهْفُ)، بەلام ئەگەر بەرتەسک بێ پێی دەگوتری: (غَار)، دەلی: (الْعَوْرُ: الْمُنْهَيْطُ مِنَ الْأَرْضِ، الْغَارُ وَالْمَعَارُ وَالْمَغَارَةُ: كَالْكُهْفِ فِي الْجَبَلِ، جَمْعُهُ غَيْرَانِ).

وشە (غور) بریتییە لە نزمایی لە زەوییدا، وشە (غَارُ وَمَعَارُ وَمَغَارَةُ) وەک ئەشکەوت وایە لە چیدا، کۆیەگە (غیران)ە، واتە: چالاییەکان.

(لَا تَحْزَنْ) : واتە: دلتەنگ مەبە، خەفەت مەخۆ، (الْحَزْنُ وَالْحَزَنُ: ضِدُّ السُّرُورِ، حَزَنٌ يَحْزُنُ).

(حُزْنٌ) و (حَزَنٌ) واتە: دلتەنگیی و خەفەتباریی، پێچەوانەی (سُرُور)ە، کە بە مانای دلخۆشییە، دەگوتری: (حَزَنٌ يَحْزُنُ حُزْنًا).

(سَكِينَتُهُ) : واتە: هێمنییەگە، ئارامییەگە، دەلی: (السَّكِينَةُ: الْوَدَاعُ وَالْوَقَارُ، وَالسَّكِينَةُ وَالسَّكَنُ: زَوَالُ الرَّعْبِ).

وشە (سَكِينَةُ) بە مانای هێمنیی و ئارامیی دی، وە (سَكِينَةُ) و (سَكَنَ) بە مانای لاچوونی ترس و دلەراوگە دی.

(السُّفْلَى) و (الْعُلْيَا) : (السُّفْلُ: ضِدُّ الْعُلُوِّ، وَسَفْلٌ فَهُوَ سَافِلٌ، وَأَسْفَلَ ضِدُّ أَعْلَى، وَالسُّفْلَى ضِدُّ الْعُلْيَا).

وشە (سُفْلٌ) واتە: نزمیی، پێچەوانەی (عُلُوٌّ)ە، واتە: بەرزیی، (سَفْلٌ فَهُوَ سَافِلٌ) شۆرپۆو، ئەو لە ژێرەومیە، وە (أَسْفَلَ) واتە: لە ژێری ژێرەو، پێچەوانەی (أَعْلَى)یە، واتە: لەسەری سەرەو، هەرەو (سُفْلَى) بە باری (مُؤَنَّث) دایە.

(خِفَافًا) و (وَثِقَالًا) : (خِفَافٌ) کۆی (خَفِيفًا)ە، واتە: سووک، پێچەوانەی (ثَقِيلٌ)ە، کە بە مانای قورس دی، دەلی: (الثَّقِيلُ مِنَ الْأَجْسَامِ الَّتِي مِنْ شَأْنِهَا، أَنْ تَرْجَعَ إِلَى أَسْفَلَ، كَالْأَرْضِ وَالْمَاءِ).

(تَقِيلُ) بە شتێک دەگوترێ کە دابکەوێ، وهك زهوى، ئاو، که داده‌گه‌وێ به‌ره‌و خوار دێ، (خَفَّ الشَّيْءُ يَخْفُ خَفًّا) واتە: ئەو شتە سووک بوو، سووک دەبێ، سووکی، که پیچەوانەى (ثَقُلَ) یە واتە: قورس بوو، هەلبەتە لی‌ره‌دا ئەم وشەیه‌ خوازاوه‌ته‌وه‌ بۆ قالب گرانیی و سستی و تەنبە‌ئیی.

(عَرَضًا): (عَرَضُ الدُّنْيَا: مَا كَانَ مِنْ مَّالٍ قَلٍ أَوْ كَثْرٍ)، واتە: بەرژمە‌ندیی دنیا، وه‌ هەر شتێک که سوودت پێ‌بگه‌یه‌نێ له‌ ژيانى دنیا، پێ‌ی ده‌گوترێ: (عَرَضُ الدُّنْيَا).

(قَاصِدًا): (القَاصِدُ: الْقَرِيبُ، وَالْقَصْدُ: بَيْنَ الْإِسْرَافِ وَالْتَقْصِيرِ: مُقْتَصِدٌ).

(قَاصِدٌ) لی‌ره‌دا به‌ مانای نزیك دێ، چونکه‌ وشەى (قَصْدٌ) واتە: میانگیر، له‌ نیوان تێپه‌راندن و گورته‌پاناندا، له‌ نیوان زی‌ده‌پرویی و چرووکی دا، که لی‌ره‌دا مه‌به‌ست ئە‌وه‌یه‌ سه‌فه‌ره‌که‌ دوور نه‌بێ و ئاسان بێ.

(الشُّقَّةُ): (الشُّقَّةُ: السَّفَرُ الْبَعِيدُ، شُقَّةٌ شَاقَةٌ، الْمَشَقَّةُ: الصُّعُوبَةُ).

وشەى (شُقَّةٌ) واتە: سه‌فه‌رى دوور، دیاره‌ سه‌فه‌رى دووریش قورسه‌، هه‌روه‌ك چۆن سه‌فه‌رى گورت ئاسانه‌.

(وَأَرْكَابَتْ): (الرَّيْبُ: أَنْ تَنْوَهَمَ بِالشَّيْءِ أَمْرًا مَّا، وَالْإِرَابَةُ: أَنْ يَتَوَهَّم فِيهِ أَمْرًا مَّا).

(رَيْبٌ) بریتیه‌ له‌وه‌ى شتێکت به‌ خه‌یال‌دابی که‌ وایه‌، به‌لام واش نه‌بێ، وه‌ (إِرَابَةُ) ئە‌وه‌یه‌ که‌ تۆ له‌ شتێکدا دوو دل‌ بێ، ئنجا وابێ، یان وا نه‌بێ، وه‌ (تَرَدُّدٌ) بریتیه‌ له‌وه‌ى که‌ بێ‌ و بجێ، م‌رو‌ف‌ بیرى بۆ لای شتێک ده‌چێ، ده‌لێ: ده‌بێ وابێ، یان وانە‌بێ؟ واتە: له‌ حاله‌تى دل‌ه‌راوکه‌ دایه‌و، دل‌ى دامه‌زراو نیه‌.

(عُدَّةٌ): (العُدَّةُ: مَا يُعَدُّ مِنْ مَّالٍ وَسِلَاحٍ، بَحِيثٌ يُعَدُّ فَهُوَ كَثِيرٌ).

وشەى (عُدَّةٌ) هەر شتێکه‌ که‌ ئاماده‌ ده‌ک‌رێ بۆ جه‌نگ، له‌ مال‌ و سامان و چه‌ك، وه‌ له‌ هەر شتێکی دیکه‌ که‌ جه‌نگ پێ‌ویستی پێ‌ی بێ، بۆ‌چى پێ‌ی گوتراوه‌: (عُدَّةٌ)؟ چونکه‌ ده‌ژمی‌رد‌رێ، هەر شتێک زۆربێ، ده‌ژمی‌رد‌رێ.

(أَنْبَعَاثُهُمْ): (أَصْلُ الْبَعْثِ: إِثَارَةُ الشَّيْءِ وَتَوَجُّيْهُهُ، بَعَثَهُ فَأَنْبَعَثَ).

وشەى (بَعَثَ) لە رێشەدا بە مانای ورووژاندنی شتیکە، وە ئاراستەکردن و ناردنیەتی، جا (إِنْبَعَاثَ) (إِنْضَعَالَ)ە، لە (بَعَثَ)، واتە: دەرچوون و هەڵسان و ئامادە بوون.

(فَتَبَّطُّهُمْ): (تَبَّطُّهُمْ: حَبَسَهُمْ وَشَغَلَهُمْ، تَبَّطُّهُ الْمَرَضُ وَأَتَبَّطُّهُ: أَي مَنَعَهُ وَحَبَسَهُ).

وشەى (تَبَّطُّ) واتە: دواى خست، سستی کرد، وە سەرقالی کردو خافلاندى. هەڵبەتە وەك دواى باسى دەکەین، لێرەدا خوا باسى چەسپاندنی یاسایەکی کەوینی خوێ دەگات بەسەر ئەوانەدا، نەك خواى دادگەر پێى ناخۆش بووبێ، ئەوانە بچن بۆ جەنگ و جیهادا.

(خَبَالًا): (الْخَبَالُ: الْفَسَادُ الَّذِي يَلْحَقُ الْحَيَوَانَ فَيُورِثُهُ الْإِضْطِرَابَ، خَبَلٌ وَخَبْلٌ فَهُوَ خَابِلٌ).

(خبال) بریتیه لەو تیکچوونەى کە تووشى هەر ژياندارێك دى، وە سەرەنجام تەندروستى تیکدەچى و بێسەر و بەر دەبێ.

(وَلَا وَضَعُوا): (وَضَعَتِ الدَّابَّةُ تُضَعُ فِي سَيْرِهَا وَضَعًا، وَأَوْضَعْتُهَا حَمَلْتُهَا عَلَى الْإِسْرَاعِ).

لە زمانى عەرەبیدا دەگوترى: (وَضَعَتِ الدَّابَّةُ تُضَعُ فِي سَيْرِهَا وَضَعًا) واتە: ئازەڵە کە خێرا پڕۆی لە پڕۆشتندا، بەلام ئەگەر بگوترى: (وَأَوْضَعْتُهَا) واتە: خێرا لێم خورێ و پێش خۆمدا، ناچارم کرد کە بە خێرایى بپروات.

(يَبْغُونَكُمْ الْفِتْنَةَ): (فِتْنَةٌ) لێرە بە مانای هەر خراپەکارییەك دى، کە مڕۆف لێى تووشى زیان دى.

(يَبْغُونَكُمْ: يَطْلُبُونَ لَكُمْ الْفَسَادَ)، واتە: خراپە و ئازاوە و ناپێکییتان بۆ بە ئاوات دەخوازن.

(سَمَّعُونَ لَهُمْ) : واتە: لە نىۆ ئىۆەدا كەسانىك ھەن، كە گوى بۆ ئەوان دىگرن، ئەو ە واتايەكى، ياخود زۆر گوى دىگرن لە قسەكانى ئىۆە بۆ ئەوان، واتە: جاسووسىيتان لەسەر دىكەن، بۆ ئەو ە قسەكانى ئىۆە بۆ ئەوان بىەن.

(وَقَلِّبُوا لَكَ الْأُمُورَ) : واتە: كاروبارەكانىان ھەلگىرپ وەرگىر دىكەن، داخۆ بە كام لايەن دا زيانى بۆ تۆ زياترە؟ (تَقْلِيْبُ الْأُمُورِ: تَدْبِيرُهَا وَالنَّظَرُ فِيهَا) ئەو ە كە لىي وردبىەو ە تەماشاي بكەى، داخۆ بە كام بارد، زيانى زياترە بۆ ئىسلام و مسولمانان، ئەوان ھەر خەرىكى پىلانگىرپىو، نەخشەى گلاوى خۆيانن.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

پوخته یك ده رباره ی جهنگلی ته بووك

له بهر روئشانی (السيرة النبوية لابن هشام) دا^(١)

خوا پشتيوان بڼ ټيمه له بيستو سڼ (٢٣) پرگه داو له بهر تيشكى كټيځى (السيرة النبوية) ى (ابن هشام) دا، باسى جهنگلى ته بووك و به سهرهاتو رووداوه گرنگه كانى دهكهن، شايانى باسيشه: زورجاران به مهبهستى باشترووونبوونه وى مهبهست ههنديك قسه ى خوځ ناواخنى قسه كانى (ابن هشام)، دهكهم، به لام قسه كانى خوځ دمخه مه نيوان دوو كه وانه وه بو له يهك حيا بوونه وه:

١ / (أَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْمَدِينَةِ، مَا بَيْنَ ذِي الْحِجَّةِ إِلَى رَجَبٍ، ثُمَّ أَمَرَ النَّاسَ بِالنَّهْيِ لِعَزْرِ الرُّومِ، وَقَدْ ذَكَرْنَا الرَّهْرِيَّ، وَيَزِيدُ بْنُ زُومَانَ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، وَعَاصِمُ بْنُ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ، وَغَيْرُهُمْ مِنْ عُلَمَائِنَا، كُلِّ حَدَّثَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ مَا بَلَغَهُ عَنْهَا، وَيَعْضُ الْقَوْمُ يُحَدِّثُ مَا لَا يُحَدِّثُ بَعْضٌ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَرَ أَصْحَابَهُ بِالنَّهْيِ لِعَزْرِ الرُّومِ، وَذَلِكَ فِي زَمَانٍ مِنْ عُسْرَةِ النَّاسِ، وَشِدَّةٍ مِنَ الْحَرِّ، وَجَذَبٍ مِنَ الْبِلَادِ، وَحِينَ طَابَتْ الثَّمَارُ، وَالنَّاسُ يُحِبُّونَ الْمُقَامَ فِي ثَمَارِهِمْ وَظِلَالِهِمْ، وَيَكْرَهُونَ الشَّخُوصَ عَلَى الْحَالِ مِنَ الزَّمَانِ الَّذِي هُمْ عَلَيْهِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَلَمًا يَخْرُجُ فِي غَزْوَةٍ إِلَّا كَتَى عَنْهَا، وَأَخْبَرَ أَنَّهُ يُرِيدُ غَيْرَ الْوَجْهِ الَّذِي يَصْمُدُّ لَهُ، إِلَّا مَا كَانَ مِنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ، فَإِنَّهُ بَيْنَهَا لِلنَّاسِ، لِبُعْدِ الشَّقَّةِ

وَشِدَّةِ الزَّمَانِ وَكَثْرَةِ الْعُلُوِّ الَّذِي يَصْنَعُهُ لَهُ، لِيَتَأَهَّبَ النَّاسُ لِنَزْلِكَ أَهْبَاتَهُ، فَأَمَرَ النَّاسَ بِالْجَهَازِ وَأَخْبَرَهُمْ أَنَّهُ يُرِيدُ الرُّومَ).

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ دواى ئەوەی کە لە نیوان مانگی (ذی الحجة) تاكو (رجب)، (واتە: دەوری شەش مانگ) لە مەدینە نیشتەجێ و سەقامگیر بوو، {دواى ئەوەی لە جەنگی حونەین و ئەو جەنگانەى دواى حونەین بوو، دواى هەوالی پێگەشت کە پۆمەکان بە تەمان هێرش بێنن، ئنجا وەك گوتراوە: هێرش بردن باشتەترین شیوازی بەرگری لە خۆ کردنە،} بۆیە فەرمانی کرد کە هاوێلان خۆیان ئامادە بکەن بۆ جەنگی پۆم، ئەویش لە کاتی کدا بوو خەلك زۆر تەنگ دەست بوو، وە زۆر گەرما بوو، کەشی هاوین بوو، قاتی و قیری بوو، وە خەلكی مەدینە (کە شوینیك بوو خورماو تری و میوهی لی بوو) پێیان خوێش بوو لە سیبەرەکانی خۆیان بن، وە میوه‌گانی خۆیان بخۆن، وە پێیان ناخوێش بوو لەو حالەتی تەنگ دەستی و گەرماو ناپەرەختییە برپۆن (بەرەو دوژمنی، کە یەگەمجارە پووبەرپووی دەبنەو، وە ئەو دوژمنە لەسەر ئاستی جیهان دەوڵەتیکی یەگجار بەهێزەو گەورە، ئەوانیش دێن شانسى خۆیانى لەگەڵ تاقى دەکەنەو).

ئنجا پێغەمبەر ﷺ کەم وا بوو، کە ویستى جەنگیك بکات، مەگەر ئامارەى دەرکرد بە شوینیکی دی، پێچەوانەى ئەو شوینەى کە بۆی دەچن، بەلام ئەمجارە هەوالی پێدان: کە دمیەوئ بەرەو کوئ بچن؟ (بەرەو شام دەچن)، بەرەو پۆم دەچن.

{بۆیەش بۆی پوون کردنەو، چونکە پێیەکە زۆر دوور بوو، وە کاتیکی زۆر سەغڵەتی بوو، وە دوژمنیکی زۆر گەورە بوو، تاكو خەلك لە قەدەر ئەو دوژمنەو ئەو پێیە دوورە، خۆیان ئامادە بکەن، بۆیە فەرمانی کرد کە خۆیان ئامادە بکەن، چونکە دمیەوئ بچن لەگەڵ هیزی پۆمەکان پووبەرپوو بیتەو، کە ئەوان سوپایەکیان ناردو (وەك لە رپوایەتی طەبەرانی و تیرمینی دا هاتو) کە سوپایەکی چل هەزار کەسیان ناردو، کە دیارە ئەو هەر پێشەکیی بوو}.

۲ / ﴿ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ وَهُوَ فِي جِهَارِهِ ذَلِكَ ، لَجَدَ بْنَ قَيْسٍ أَحَدَ بَنِي سَلَمَةَ ، يَا جَدُّ! هَلْ لَكَ الْعَامَ فِي جِلَادِ بَنِي الْأَصْفَرِ؟ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَوْ تَأْذُنُ لِي وَلَا تَفْتِنَنِي؟ فَوَاللَّهِ لَقَدْ عَرَفَ قَوْمِي أَنَّهُ مَا مِنْ رَجُلٍ بِأَشَدَّ عُجْبًا بِالنِّسَاءِ مِنِّي، وَإِنِّي أَخْشَى إِنْ رَأَيْتَ نِسَاءَ بَنِي الْأَصْفَرِ، أَنْ لَا أَصْبِرَ، فَأَعْرَضَ عَنْهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَقَالَ: قَدْ أَذْنُتُ لَكَ ، فَفِي الْجَدِّ بْنِ قَيْسٍ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: ﴿ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ أَسْأَلُ اللَّهَ بِالنَّفْسِ الْأَخْصَى ﴾ (۴۹) وَتَفْتِنِيَّ أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ

لَمَحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿ ۴۹ ﴾ التوبة، أَيِ إِنْ كَانَ إِنَّمَا خَشِيَ الْفِتْنَةَ مِنْ نِسَاءِ بَنِي الْأَصْفَرِ وَلَيْسَ ذَلِكَ بِهِ، فَمَا سَقَطَ فِيهِ مِنَ الْفِتْنَةِ أَكْبَرُ، بِتَخَلُّفِهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَالرَّغْبَةِ بِنَفْسِهِ عَنْ نَفْسِهِ، يَقُولُ تَعَالَى: وَإِنْ جَهَنَّمَ لَمِنْ وَّرَائِهِ. واته: پێغه‌مبەر ﷺ له کاتی‌کدا که خەریکی خۆ ئامادەکردن بوو، کابرایەک

که پێیان دەگوت: (الجد بن قيس) که یه‌کێک بوو له هۆزی به‌نو سه‌له‌مه، پێی فەرموو: ئەه‌ی جەه‌دا! ئەه‌مسال ئامادەنی بێی بۆ جەه‌نگ له دژی به‌نی ئەه‌صفەر؟ (دياره عەرپەبەگان به رۆمه‌کانیان گوتوه: به‌نی ئەه‌صفەر، له‌به‌رئەوه‌ی که سوورو سپیی و چاوشین و موو زەرد بوون) جە‌ددیش دە‌ئێ: ئەه‌ی پێغه‌مبەری خوا! ﷺ مۆلەتم نادە، بۆ ئەوه‌ی تووشی تاقیکردنەوه‌و تووشی گوناح نه‌یه‌م، سویند به‌ خوا، گە‌له‌که‌ی من دەرزان، هێچ که‌سیک به‌ قە‌دەر من سه‌رسام نیه به‌ ئاف‌رەتان، وه‌ من مه‌ترسیی ئە‌وه‌م هه‌یه که ئاف‌رەتانی پۆمی بێنم و خۆم پانه‌گرم! (واته: نه‌زەر، یان گه‌ورەتر له‌ نه‌زەرم بێ) پێغه‌مبەریش ﷺ (له‌به‌رئەوه‌ی قسه‌ی زۆر پێ بێجی بوو، پووی لی‌وه‌رگی‌راو فەرمووی: (قَدْ أَذْنُتُ لَكَ) ئە‌وه‌ مۆلەتم دای.

ئنج‌ا دەر‌بارە‌ی ئە‌وه‌ هه‌ل‌وێسته‌ی جە‌دی کوری قە‌یس، ئە‌م ئایه‌ته‌ هاته‌ خوار، که‌ د‌فه‌رمووی: ﴿ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ أَسْأَلُ اللَّهَ بِالنَّفْسِ الْأَخْصَى ﴾ (۴۹) وَتَفْتِنَنِيَّ أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿ ۴۹ ﴾ التوبة.

واتە: ھەیانە دەلی: مۆلەتم بدەو تووشی گوناھانم مەکە، ئاگاداربە کەوتوونە نێو گوناھانەو، وە دۆزەخ دەورە دەری بیروایانە، واتە: ئەو گوناھە ی کە لێی ترساو لەگەڵ ئافەرتانی پۆمیی دا تووشی بێ، ئەو ھیچ شتێک نیە لە چاوە ئەو گوناھە گەورە، کە بریتییە لەوێ فەرمانی پیغەمبەر بشکێنێ، وە لەوکاتە چارەنووسسازەدا خۆی لەو شوێنە بەجیبەیلی، وە نەفسی خۆی بە لاوە گرنگتر بێ، بۆیەش خوا ھەرپەشە بە دۆزەخ لێ دەکات، کە لە پەشتیە وھیتە.

۳ / (وَقَالَ قَوْمٌ مِنَ الْمُنَافِقِينَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ : لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ زَهَادَةٌ فِي الْجِهَادِ وَشَكَا فِي الْحَقِّ، وَإِرْجَافًا بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِيهِمْ: ﴿وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ۝۸۱﴾ فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۝۸۲﴾ التوبة).

واتە: ھەروھا ھەندێک لە دەغەل و موناڤیق و دلنەخۆشەکان بە ھەندیکیان دەگوت: بەو گەرمايە مەچن بۆ جەنگ و جیھاد! دیارە ھەم لەبەرئەوێ بۆخۆیان لە گوماندا بوون، وە ھەم بۆ ئەوێش کە خەڵک لە پیغەمبەری خوا، دووربخەنەو، خۆی بەرز لەبارە ئەوانیشەو، ئەم ئایەتانە ناردنە خوار: ﴿وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ۝۸۱﴾ فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۝۸۲﴾ التوبة.

واتە: وە (دلنەخۆشەکان و دەغەلەکان) گوتیان: بەم گەرمايە مەچوون بۆ جەنگ، بھەرموو: ئاگری دۆزەخ گەرمايە کە توندترە، ئەگەر تییگەن، کەواتە: بە لەمەودا کەم پێبکەن و زۆر بگریەن، وە ک سزادان لەوێ کە وەدەستیان دەھێنا.

﴿وَلَمَّا بَلَغَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنَّ نَاسًا مِنَ الْمُنَافِقِينَ يَجْتَمِعُونَ فِي بَيْتِ سُوَيْلِمِ الْيَهُودِيِّ، وَكَانَ بَيْتُهُ عِنْدَ جَاسُومَ، يُبْطِلُونَ النَّاسَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةٍ تَبُوكَ، فَبَعَثَ إِلَيْهِمُ النَّبِيُّ ﷺ طَلْحَةَ بْنَ عُبَيْدٍ اللَّهِ فِي نَصْرِ مِنْ أَصْحَابِهِ، وَأَمَرَهُ أَنْ

يُحَرِّقَ عَلَيْهِمْ بَيْتَ سُوَيْلِمَ، فَفَعَلَ طَلْحَةُ، فَاقْتَحَمَ الضَّحَّاكُ بْنُ خَلِيفَةَ مِنْ ظَهْرِ
الْبَيْتِ، فَانْكَسَرَتْ رِجْلُهُ.

واتە: وه ههوال به پیغه مبهری خوا ﷺ گه‌یشت، که کۆمه‌لێک له دهغه‌له‌کان
له مائی (سویلیم الیهودی) (دیاره کابرایه‌ک بووه)، کۆدمبه‌وه که ماله‌که‌ی له
لای (جاسوم) بوو، خه‌ریکن خه‌لک سارد ده‌که‌نه‌وه له پیغه مبه‌ری خوا ﷺ
بوئه‌وه‌ی که نه‌چن بو جه‌نگی ته‌بووک، پیغه مبه‌ری خواش ﷺ (طلحه بن
عُبَیْدُ اللهِ) له‌گه‌ل کۆمه‌لێک له هاوه‌لانی بو لا ناردن، وه فه‌رمانی پیکردن که
مائی (سویلیم) یان به‌سه‌ردا بسووتینی، (طلحه) ش وایکرد، ئنجا یه‌کیک له‌وان که
ناوی (الضحاک بن خلیفه) بوو، له پستی خانووکه‌وه دهرچوو، به‌لام لاقی شکا،
{ دیاره ئه‌وانی دیکه‌ش هه‌موویان دهر باز بوون، به‌لام خانووکه‌ی سووتاند }.

٤ / (ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ جَدَّ فِي سَفَرِهِ، وَأَمَرَ النَّاسَ بِالْجِهَازِ وَالْإِنْكِمَاشِ وَحَضَّ أَهْلَ
الْغَنَى عَلَى التَّفَقَّةِ وَالْحُمْلَانِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَحَمَلَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْغَنَى وَاحْتَسَبُوا،
وَأَنْفَقَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانٍ فِي ذَلِكَ نَفَقَةً عَظِيمَةً، لَمْ يُنْفِقْ أَحَدٌ مِثْلَهَا، قَالَ ابْنُ
هَشَامٍ: حَدَّثَنِي مَنْ أَثَقَّ بِهِ أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانٍ أَنْفَقَ فِي جَيْشِ الْعُسْرَةِ فِي غَزْوَةِ
تَبُوكَ، أَلْفَ دِينَارٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: أَلَلَّهِمَّ ارْضَ عَنْ عُثْمَانَ، فَإِنِّي عَنْهُ رَاضٍ).

واتە: پیغه مبه‌ر ﷺ ده‌ستی کرد به ده‌ستو برد کردن بو خو ئاماده‌کردن بو
ئهو سه‌فه‌ره، وه فه‌رمانی به خه‌لکیش کرد که خو‌بی‌چنه‌وه‌و، که‌لوپه‌ل ئاماده
بکه‌ن، وه هانی ده‌وله‌مه‌نده‌کانیشی دا، که مال سه‌رف بکه‌ن، وه له رپی خوا‌دا پستی
ولاخان ئاماده بکه‌ن، { واتە: که‌سانێک که ولاخیان نیه ولاخیان بو ئاماده بکه‌ن }، جا
که‌سانێک له‌وانه که ده‌وله‌مه‌ند بوون کاری باشیان کرد، یه‌کیک له‌وانه عوسمان خوا
لیی رای بی، مالیکی مه‌زنی به‌خشی، که هیچ که‌س به‌قه‌در ئهو بو ئاماده‌کردنی ئهو
سوپایه مائی نه‌به‌خشی بوو، ئیبنو هشام ده‌لی: که‌سیک که من متمانه‌ی پیده‌که‌م،
هه‌والی پیداو‌م که عوسمان بو ئاماده‌کردنی ئهو سوپایه که پیی گوتراوه: (جیش
العسرة) واتە: سوپای سه‌غله‌تی، هه‌زار دیناری زیری به‌خشیوه، وه پیغه مبه‌ر
له به‌رانبه‌ر ئه‌وه‌دا فه‌رموویه‌تی: ﴿اللَّهُمَّ ارْضَ عَنْ عُثْمَانَ، فَإِنِّي عَنْهُ رَاضٍ﴾.

واتە: خوايه! له عوسمان رازیبه، من لیی رازی‌م.

ه / ئیبنو ئیسحاق له وبارموه باسی ههلوپستی جهوت کهس له هاوهلان دهکات، دیاره پرووت و رهجالو بئ ئیمکانیهت بوون خوا لییان رازی بی، که پییان گوتراوه: گریاوهکان (الْبَکَاءُونَ)، وه ههموویان له پشتیوانهکان بوو، که بریتین له: (سَالِمُ بْنُ عُمَيْرٍ، وَعَلْبَةُ بْنُ زَيْدٍ، وَأَبُو لَيْلَى عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ كَعْبٍ، وَعَمْرُو بْنُ حُمَامِ بْنِ الْجَمُوحِ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُغْضَلِ الْمُزَنِيِّ، وَهَرَمِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَعَرِيَّاضُ بْنُ سَارِيَةِ الْفَزَارِيِّ)، نهوانه هاتن بو خزمهت پیغه مبهری خوا، وه داویان لیکرد و لاخی سواریان بو پهیدا بکات، نهویش فهرمووی: ﴿لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ، فَتَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَرْنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ﴾

واته: توانام نیه و لاخی سوارییان بو پهیدا بکه، نهوانیش پروویان وهرگیراو، فرمیسیان به چاودا هات، دلتهنگ بوون که نهتوانن مالیک خهرج بکهن له پیناوی خوادا.

(قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: فَلَبَغَنِي أَنَّ ابْنَ يَامِينَ بْنَ عُمَيْرٍ بْنُ كَعْبٍ التُّضَرِّيَّ، لَقِيَ أَبَا لَيْلَى عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ كَعْبٍ، وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْمُغْضَلِ، وَهُمَا يَبْكِيَانِ، فَقَالَ: مَا يُبْكِيَكُمَا؟ قَالَا: جِئْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لِيَحْمِلَنَا، فَلَمْ نَجِدْ عِنْدَهُ مَا يَحْمِلُنَا عَلَيْهِ، وَلَيْسَ عِنْدَنَا مَا نَتَّقَوِي بِهِ عَلَى الْخُرُوجِ مَعَهُ، فَأَعْطَاهُمَا نَاضِحًا لَهُ، فَأَرْتَحَلَاهُ وَرَوَّدَهُمَا شَيْئًا مِنْ ثَمَرٍ فَخَرَجَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ).

واته: ئیبنو ئیسحاق دهئی: پیم گهیشته که ئیبنو یامین کوری عومهیری کوری کهعبی نهضری، گهیشته (أَبَا لَيْلَى عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنُ كَعْبٍ) و (عَبْدَ اللَّهِ بْنُ الْمُغْضَلِ) ههردووکیان دهگریان، گوتی: هوئی گریانان چیه؟ گوتیان: چووینه لای پیغه مبهر ﷺ بو نهوهی و لاخی سواریمان بو پهیدا بکات، نهویش هیچی له لا نهبوو، وه ئیمه توانامان نیه و لاخ بکپین، بو نهوهی خوئمانی پی بههیز بکهین و لهگهلی دهر بچین، لهبه ره نهوه دهگریهین، نهویش خوشتریکی پیدان، که ئاوی پی دههینرا، نهوانیش ههردووکیان سواری بوون، وه نهندازهیهکی باش خورماشی پیدان، وهک پیخوړو زهخیره، ئیدی نهوانیش له خزمهت پیغه مبهری خوادا ﷺ دهرچوون.

{کهسانیک ههبوون، ئاوا بهو کوله مه رگی چوون، کهسانیکیش ههبوون، ئیمکانیهتیکی زوړیشیان له بهر دهست دا هه بووه، کهچی نه چوو ون!}.

۶ / (ثُمَّ اسْتَبَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَفَرَهُ، وَاجْمَعَ السَّيْرَ، وَقَدْ كَانَ نَفَرٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَبْطَأَتْ بِهِمُ النَّيَّةُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، حَتَّى تَخَلَّفُوا عَنْهُ، عَنْ غَيْرِ شَكٍّ وَلَا ارْتِيَابٍ، مِنْهُمْ: كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ بْنُ أَبِي كَعْبٍ، أَخُو بَنِي سَلَمَةَ، وَمُرَّارَةُ بْنُ الرَّبِيعِ، أَخُو بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ، وَهَلَالُ بْنُ أُمَيَّةَ).

واتە: دوايى پێغەمبەرى خوا ﷺ پێداووسیتسیەکانى سەفەرى ڕێکخست، وە برپاریدا کە دەست بکات بە ڕۆیشتن، وە کۆمەڵێک لە موناڤیقەکان لێى دواکەوتن و خۆیان بەجێهێشت، وە کۆمەڵێک مسوڵمانیش کە لە پێغەمبەر ﷺ دواکەوتن، نیەتیان باش بوو، هیچ گومانیان نەبوو لە ئیسلام و ئیماندا، (بەتایبەتى سى کەسیان)، یەكەمیان: کەعبى كورى مالیک، دووەمیان: مەرپەرى كورى رەبیع، سێهەمیان: هیلالی كورى ئومەییە.

{کە خۆی پەرورەدگار دەفەرموئ: وە خوا لەو سیانەش خۆش بوو، کە باسیان دواخراوو، یان برپار لەبارمیانەو دواخراوو، کە دوايى بە تەفصیل باسی دەکەین، چونکە گێڕاومێکى دوورو درێژ هەیه، کە بوخاریی و موسلیم هیناویانە، لە زارى کەعبى كورى مالیکەوە خوا لێى پازى بى}.

۷ / (فَلَمَّا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ضَرْبَ عَسْكَرِهِ عَلَى ثَنِيَّةِ الْوُدَاعِ).

واتە: پێغەمبەرى خوا ﷺ کە لە مەدینە دەرچوو (بەرەو ڕۆم)، سوپایەکەى خۆى لە شوینیىک مۆلداو بنەیان خست، کە پێى دەگوترئ: (ثَنِيَّةُ الْوُدَاعِ)، {ثَنِيَّةَ)، یانى بەرزایى، دیارە ناوی شوینیىکە، کە ئەگەر کەسێک بیهوئ بجێتە مەدینە، دەبێ بەو بەرزاییەدا بەرەو شارى مەدینە شوێ بێتەو}.

۸ / (وَاسْتَعْمَلَ عَلَى الْمَدِينَةِ مُحَمَّدَ بْنَ مَسْلَمَةَ الْأَنْصَارِيَّ، وَذَكَرَ عَبْدَ الْعَزِيزِ بْنَ مُحَمَّدٍ الدَّرَّازِيَّ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اسْتَعْمَلَ عَلَى الْمَدِينَةِ، مَخْرَجَهُ إِلَى تَبُوكَ: سَبَاعُ بْنُ عَرْفُطَةَ).

واتە: وە پێغەمبەرى خوا ﷺ {وەک عادهتى خۆى کە شارى مەدینەى بەجێدەهێشت، بۆ جەنگێک بۆ سەفەریک دەچوو، یەکیک لە هاوێلانێ بەرپەزى لە

شوینی خوئی دادنا، دیکردنه سەرپەرشتیار { (مُحَمَّدَ بْنَ مَسْلَمَةَ الْأَنْصَارِيِّ)، خوا لێی رازی بی، کردە سەرپەرشتیار، بەلام لەویارەو راپههکی دیکهش ههیه که (عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنِ مُحَمَّدٍ الدَّرَّازِيُّ)، له بابیهوه گێڕاویهتهوه که پێغه مبهه ﷺ ته مجاره دواي تهوهی چووه بو تهبووک (سَبَّاحُ بْنُ عُرْفُطَةَ) ی له جیگای خوئی داناه، {بهلام زیاتر وا باوه که (محمد بن سلمة) ی داناه له شوینی خوئی، وهک سەرپەرشتیاری شاری مه دینه، که پایتهختی تهوسای دهولتهتی ئیسلامیی بووه}.

٩ / (وَضَرَبَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي مَعَهُ عَلَى حِدَةٍ، عَسْكَرَهُ أَسْفَلَ مِنْهُ، نَحْوُ ذُبَابٍ، وَكَانَ فِيمَا يَرْعُمُونَ: لَيْسَ بِأَقْلَ الْعَسْكَرِينَ، فَلَمَّا سَارَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تَخَلَّفَ عَنْهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي، فِيمَنْ تَخَلَّفَ مِنَ الْمُنَافِقِينَ وَأَهْلِ الرِّيبِ).

واته: وه عهبدوئلاي گوري ئوبهيهيه، تهویش سوپای خوئی به جیا دانا، له خوار سوپایه که ی پێغه مبهه ﷺ موه، له داوین تهوهوه، له شوینیك که پێی دهگوتریت: (ذباب)، وه هه نديك گوتووینانه: که تهو سوپایه ی له گهل عهبدوئلاي گوري ئوبهيهيه ی گوري سهلوولیش بوو، که متر نه بوو لهو سوپایه ی که له گهل پێغه مبهه ﷺ خوا دابوو، ئنجا دواي تهوهی پێغه مبهه ﷺ خوا ﷺ رویشته (به رهو تهبووک به رهو رۆم) عهبدوئلاي گوري ئوبهيهيه، لێی به جیما، خوئی و تهوانه ی له گهلیدا بوون، له مونافیقو دهغه له کان، وه لهوانه ی که له گوماندا بوون، وه له دل نه خو شه کان.

{بهلام من پیم وایه زیده پۆیه که ههیه لێره دا، که گوتراوه: تهو سوپایه ی که له گهل عهبدوئلاي گوري ئوبهيهيه ی سهلوول دابوو، که متر نه بوو له سوپایه که ی پێغه مبهه ﷺ، چونکه شتیکی زانراوه، که تهو سوپایه ی پێغه مبهه ﷺ خوا ﷺ ژماره یان به سی ههزار (٣٠,٠٠٠) کهس مه زنده کراوه، بۆیه زیده پۆیی تیدا ههیه که بگوتری: تهوانه ی که له گهل عهبدوئلاي گوري ئوبهيهيه ی سهلوول دابووون ژماره که یان تهومنده بووه !}.

۱۰ / (وَخَلَّفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ، رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِ عَلَى أَهْلِهِ، وَأَمَرَهُ بِالْإِقَامَةِ فِيهِمْ، فَارْجَفَ بِهِ الْمُنَافِقُونَ وَقَالُوا: مَا خَلَفَهُ إِلَّا اسْتِثْقَالًا لَهُ وَتَخَفًُّا مِنْهُ، فَلَمَّا قَالَ ذَلِكَ الْمُنَافِقُونَ، أَخَذَ عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِ سِلَاحَهُ، ثُمَّ خَرَجَ حَتَّى أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ نَازِلٌ بِالْجُرْفِ، فَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ! زَعَمَ الْمُنَافِقُونَ أَنَّكَ إِنَّمَا خَلَفْتَنِي لِأَنَّكَ اسْتِثْقَلْتَنِي وَتَخَفَّضْتَ مِنِّي، فَقَالَ: كَذَبُوا، وَلَكِنِّي خَلَفْتُكَ لِمَا تَرَكْتَ وَرَائِي، فَارْجِعْ فَاخْلُفْنِي فِي أَهْلِي وَأَهْلِكَ، أَفَلَا تَرْضَى يَا عَلِيُّ! أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى؟ إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، فَرَجَعَ عَلِيٌّ إِلَى الْمَدِينَةِ، وَمَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى سَفَرِهِ، قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَةَ بْنُ يَزِيدَ بْنِ رُكَانَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ أَبِيهِ سَعْدٍ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: لِعَلِّي هَذِهِ الْمَقَالَةُ، قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: ثُمَّ رَجَعَ عَلِيٌّ إِلَى الْمَدِينَةِ، وَمَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى سَفَرِهِ).

واته: وه پیغه مبهری خوا ﷺ (عهلی کوری ئەبو طالیبی) ی له دواى خۆی بو سهرپهرشتیاریی مال و خیزانی جیهیشت، ئنجا مونا فیههکان دهستیان کرد به پروپاگهنده له دژی عهلی خوا لیی پازی بی!

{ پیغه مبهری خوا ﷺ عهلی کوری ئەبو طالیبی ئامۆزای خۆی، وهك مشوورخۆر به سهر مال و خیزان و خزم و كهسییه وه دانا، به تابهت، وه فهرمانی پیکرد كه بمینیتیه وه له نیویاندا، به لام مونا فیهق و دهغه له هكان، دهستیان کرد له پروپاگهندهی ناحهزانه } گوتیان: پیغه مبهری خوا ﷺ تهنیا بو ئەوه به جیی هیشتوه، كه رهزای گرانه، وه پیی ناخۆش بووه له خزمهت پیغه مبهری خوا دا بی، وه بو ئەوهی بووه له کۆل خۆی بکاته وه.

ئنجا کاتیک مونا فیههکان دهستیان کرد بهو پروپاگهنده، عهلی کوری ئەبو طالیبیش خۆی و چهك و چۆله کهی هه لگرتو، وه روشت ههتا گهیشته خزمهت پیغه مبهر ﷺ كه ئەو کاته له لای (جرف)، (كه شوینیكه) لهوئ بارگهو بنهیان خستبوو، گوتی: ئەه پیغه مبهری خوا ﷺ! مونا فیهق و دهغه له هكان پێیان وایه كه تۆ منت بۆیه به جیشتوه، كه رهزام گرانه له لات، وه ویستووته له کۆل خۆتم بکهی وه!

پێغەمبەری خواش ﷺ پێی فەرموو: ﴿كَذَّبُوا، وَلَكِنِّي خَلَفْتُكَ لِمَا تَرَكْتُ وَرَائِي، فَارْجِعْ فَاخْلُفْنِي فِي أَهْلِي وَأَهْلِكَ، أَفَلَا تَرْضَى يَا عَلِيٍّ! أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى؟ إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي﴾.

واتە: درۆیان کردووە، بەڵکو بۆیە تۆم لە جێی خۆم بەجێهێشتووە، تاكو لە شوێنی من بێ و لە حیاتی من سەرپەرشتیی ئەوانەى دواى من بکەى (مال و خێزان)، بگەرێووە جێنشینی من بە، ئە سەرپەرشتییکردنى مال و خێزانی خۆم و خوشت، ئەى عەلى! ئایا رازى نى کە هاروون بۆ مووسا چۆن بوو، تۆش بۆ من وابى، ئەوەندە نەبێ کە لە دواى من هیچ پێغەمبەر نین!

دیاره عەلییش خوا لێى رازى بێ، گەراییەو، وە پێغەمبەرى خواش ﷺ بەرەو سەفەرەکەى چوو.

(شایانی باسە دەقى ئەوەى کە ماناکەى هاتو، بوخارییش بە ژمارە: (۵۰۳)، وە موسلیمیش بە ژمارە: (۲۴۰۴) هەروەها (البزار) لە موسنەدەکەى خۆیدا بە ژمارە (۱۱۹۴)، وە (ابن کثیر)یش لە (البدایة والنهاية)کەى خۆیدا، هەروەها (طبری)، وە (ابن حبان)یش، وە (الذهبی)یش لە (تاریخ الإسلام)دا، ئەوانە هەموویان هیناویانە.

شایانی باسیشە کە شیعه یەکیک لەو شتانهى کە دەیانکەنە بەلگە لەسەر ئەو کە عەلى خوا لێى رازى بێ، لە دواى پێغەمبەر ﷺ پێشەواى مسوڵمانان بوو، وە پێغەمبەرى خوا ئەوێ لە جیگای خۆى داناو، بەلام دواى هاوێلان ئەو حەقەیان لە عەلى زەوت کردو، ئەم دەقەیه، لەگەڵ هەندیک شتی دیکەدا، کە لە راستیدا ئەو دەقە، ئەو ناگریتەو، چونکە پێغەمبەرى خوا ﷺ عەلى کورێ ئەبو طالیبی لەجێى خۆى داناو، کە سەرپەرشتیی مال و خێزانی بکات و تەنانەت سەرپەرشتیی مەدینەشى بەو نەسپاردو، هەلبەتە عەلى خوا لێى رازى بێ، شایستە بوو، بەلام پێغەمبەرى خوا ﷺ یان (مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ الْأَنْصَارِيِّ)، یان (سَبَّاحُ بْنُ عُرْقُطَةَ)، (بە پێى دوو رپوایەت)ی داناو، بە سەرپەرشتیاری مەدینە، بەلام عەلى خوا لێى رازى بێ، بۆ سەرپەرشتیی مال و خێزانەکانى خۆى، ئەو کەسانەى کە خزم و نزیکى بوون، کە لە دواى خۆى بەجێهێشتو.

۱۱ / (ثُمَّ إِنَّ أَبَا خَيْثَمَةَ رَجَعَ، بَعْدَ أَنْ سَارَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَيَّامًا إِلَى أَهْلِهِ، فِي يَوْمٍ حَارٍّ، فَوَجَدَ امْرَأَتَيْنِ لَهُ فِي عَرِيشَيْنِ لَهُمَا فِي حَائِطِهِ، قَدْ رَشَتْ كُلُّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا عَرِيشَهَا، وَبَرَدَتْ لَهُ فِيهِ مَاءٌ، وَهَيَّاتَ لَهُ فِيهِ طَعَامًا، فَلَمَّا دَخَلَ، قَامَ عَلَى بَابِ الْعَرِيشِ، فَنَظَرَ إِلَى امْرَأَتَيْهِ وَمَا صَنَعَتَا لَهُ، فَقَالَ: رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الصُّبْحِ وَالرَّيْحِ وَالْحَرِّ، وَأَبُو خَيْثَمَةَ فِي ظِلِّ بَارِدٍ وَطَعَامٍ مُهَيَّأٍ وَامْرَأَةٍ حَسَنَاءَ فِي مَالِهِ مُقِيمٌ، مَا هَذَا بِالنِّصْفِ، ثُمَّ قَالَ: وَاللَّهِ لَا أَدْخُلُ عَرِيشَ وَاحِدَةٍ مِنْكُمَا، حَتَّى أَلْحَقَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَهَيَّئَا لِي زَادًا، فَفَعَلْتَا، ثُمَّ قَدَّمَ نَاضِحَهُ فَارْتَحَلَهُ، ثُمَّ خَرَجَ فِي طَلَبِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَتَّى أَدْرَكَهُ حِينَ نَزَلَ تَبُوكَ، وَقَدْ كَانَ أَدْرَكَ أَبَا خَيْثَمَةَ، عُمَيْرُ بْنُ وَهَبٍ الْجُمَحِيُّ فِي الطَّرِيقِ، يَطْلُبُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَتَرَفَّقَا، حَتَّى إِذَا دَنَوْا مِنْ تَبُوكَ، قَالَ أَبُو خَيْثَمَةَ لِعُمَيْرُ بْنُ وَهَبٍ: إِنَّ لِي ذَنْبًا، فَلَا عَلَيْكَ أَنْ تَخْلَفَ عَنِّي حَتَّى آتِيَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَفَعَلَ، حَتَّى إِذَا دَنَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ نَازِلٌ بِتَبُوكَ، قَالَ النَّاسُ: هَذَا رَاكِبٌ عَلَى الطَّرِيقِ مُقْبِلٌ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: كُنْ أَبَا خَيْثَمَةَ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! هُوَ وَاللَّهِ أَبُو خَيْثَمَةَ، فَلَمَّا أَنَاخَ، أَقْبَلَ فَسَلَّمَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: (أَوَّلَى لَكَ يَا أَبَا خَيْثَمَةَ! ثُمَّ أَخْبَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْخَبَرَ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَيْرًا، وَدَعَا لَهُ بِخَيْرٍ).

واته: (أبو خيثمة)، دواى ئەوهى گە پێغەمبەرى خوا ﷺ رۆیشت، چەند رۆژێك دواى ئەوه، رۆژێك چۆوه بۆ مائى، لە رۆژێكى گەرمدا، هەردوو هاوسەرەكەى لە دوو كەپەرەكانیاندا، وە لە نێو باخى دارخۆرمادا، (گە دیارە دوو باخى دارخۆرمای هەبوون و دوو خێزانى هەبوون) هەر كامىكیان ئاو ریشى كەپەرەكەى كردبوو، وە ئاوى بۆ سارد كردبوو، وە خواردنىشى بۆ ئامادە كردبوو، كاتێك گە (أبو خيثمة)، چۆوه ژوورێى لەبەر دەرگای كەپەرە ساباتهكە راوستا، تەماشای دوو هاوسەرەكەى كرد، گە ئەو خواردن و شتەیان بۆ ئامادە كردووە، گە جیۆرپیان بۆ ئامادە كردووە، ئنجا گوتى: پێغەمبەرى خوا ﷺ لەبەر گەرماو لە نێو باو نارەحەتییى دابى، (أبو خيثمة)ش لەبەر سیبەریكى ساردو، خواردنىكى ئامادەكراوو هاوسەریكى جوان چاوەرپى بكاتو، لە مائى خۆیدا نیشتهجى بى! ئەمە وێژدان و دادگەریى (إنصاف) نیه لەگەڵ پێغەمبەرى خوا ﷺ دا، دواى گوتى: بە خوا نایەمە نێو

کەپرو ساباتی هیچ کامیکتانەوه، تاكو نهگههه پیغه مبهری خوا ﷺ بۆیه خوارن و تۆیشووم بۆ ئاماده بکهن، ئەوانیش بۆیان ئاماده کرد، وه حوشره کهی که ئاویان پێ دههینا، هینای ئامادهی کردو سواری بوو، وه به دواي پیغه مبهری خوادا رۆشت، تاكو گهیشته تهبووك که پیغه مبهر ﷺ و سوپایه کهی لهوئ بارگهیان خستبوو، (سوپایه کهی لهوئ دانابوو) پێی گهیشته.

ئنجنا (أبو خيثمة)، (عمير بن وهب)ی، له رینگادا پیگهیشته، ئەویش به ههمان شیوه که پێشتر به جیمابوو، دمیویست بگاتهوه پیغه مبهری خوا ﷺ، وه له رینگادا بوونه هاوړی، ههتا له تهبووك نيزيك كهوتنهوه، که نيزيك كهوتنهوه (أبو خيثمة)، به عومهیری کورپی وههیی گوت: من گوناھیکم ههیه {وا پێدهچئ عومهیری کورپی وههه، وهك (أبو خيثمة) نهبوو بئو، به عوزرێك دوا كهوتبئ، بۆ وێنه: له سهفهريك بووبی، بهلام (أبو خيثمة)، زانیویهتی و كههتر خه می کردوه}، ئەگەر هاوکارم بی، تۆزیکم لئ دوا بکهوی، تاكو من دمگههه پیغه مبهری خوا ﷺ، {واته: به تهنئ پێی دهگهه، تۆزیکم لئ دوا بکهوه}، ئەویش وایکرد، ههتا له پیغه مبهری خوا نيزيك كهوتنهوه که گهیشتهبووه ناوچهی تهبووك، خهك تهماشایان کرد، گوتیان: ئەوه سواریکه بهرپۆویه دئ، پیغه مبهر ﷺ فهرمووی: (كن أبا خيثمة)، واته: با ئەبو خهیهتمهه بی! گوتیان: ئەی پیغه مبهری خوا ﷺ! {دیاره دواي ئەوهی که نيزيكتر كهوتۆتهوه}، به خوا (أبا خيثمة)یه، کاتیک هاتو حوشره کهی یهخدا، (واته: لئی هاته خوار) سهلامی له پیغه مبهر ﷺ کرد، پیغه مبهری خواش پێی فهرموو: {أولى لك يا أبا خيثمة}، واته: ئەمه بۆ تۆ باشتهر ئەی (أبا خيثمة)! یان دهشگونجی مه بهست ئەوه بی، بێقه زابی (أبو خيثمة)، دواي پیغه مبهری خوا ﷺ ههواله کهی لئ بیست، (واته: ههواله کهی خۆی بۆ پیغه مبهری گیرایهوه) پیغه مبهریش ﷺ قسهی باشی بۆ کرد، وه دوعای خیری بۆ کرد.

واته: (أبو خيثمة)، واقعی خۆی بۆ بهیان کردوه: ئەی پیغه مبهر ﷺ! به لئ من كههتر خهه بوون، بهلام دواي چوومهوه مالهوهوه ئەو وهزعهه بینیهوه لهگههئ حالئ ئیوهه بهراوردم کردوه، ویژدانم مو حاسه بهی کردووم، ئیمانهمهه رپی نه داوم که لهوئ دابنیشم.

۱۲ / (وَقَدْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ مَرَّ بِالْحَجْرِ نَزَلَهَا، وَاسْتَقَى النَّاسُ مِنْ بَيْتِهَا، فَلَمَّا رَاحُوا، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : لَا تَشْرَبُوا مِنْ مَائِهَا شَيْئًا، وَلَا تَتَوَضَّأُوا مِنْهُ لِلصَّلَاةِ، وَمَا كَانَ مِنْ عَجِينَ عَجْنْتُمُوهُ، فَأَعْلِفُوهُ الْإِبِلَ، وَلَا تَأْكُلُوا مِنْهُ شَيْئًا، وَلَا يَخْرُجَنَّ أَحَدٌ مِنْكُمْ اللَّيْلَةَ إِلَّا وَمَعَهُ صَاحِبٌ لَهُ، فَفَعَلَ النَّاسُ مَا أَمَرَهُمْ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَّا أَنَّ رَجُلَيْنِ مِنْ بَنِي سَاعِدَةَ، خَرَجَ أَحَدُهُمَا لِحَاجَتِهِ وَخَرَجَ الْآخَرُ فِي طَلَبِ بَعِيرٍ لَهُ، فَأَمَّا الَّذِي ذَهَبَ لِحَاجَتِهِ، فَإِنَّهُ خُبِقَ عَلَى مَنْهِيهِ، وَأَمَّا الَّذِي ذَهَبَ فِي طَلَبِ بَعِيرِهِ، فَاحْتَمَلَتْهُ الرِّيحُ حَتَّى طَرَحَتْهُ بِجِبَلِي طَيِّئٍ، فَأَخْبَرَ بِذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: أَلَمْ أَنْهَكُمُ أَنْ لَا يَخْرُجَ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا وَمَعَهُ صَاحِبُهُ، ثُمَّ دَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِلَّذِي أُصِيبَ عَلَى مَنْهِيهِ فَشَفِي، وَأَمَّا الْآخَرُ الَّذِي وَقَعَ بِجِبَلِي طَيِّئٍ، فَإِنَّ طَيِّئًا أَهْدَتْهُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ حِينَ قَدِمَ الْمَدِينَةَ، وَالْحَدِيثُ عَنِ الرَّجُلَيْنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ عَبَّاسِ بْنِ سَهْلٍ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ، وَقَدْ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ أَنَّ قَدْ سَمَى لَهُ الْعَبَّاسُ الرَّجُلَيْنِ وَلَكِنَّهُ اسْتَوْدَعَهُ إِيَاهُمَا، فَأَبَى عَبْدُ اللَّهِ أَنْ يُسَمِّيَهُمَا لِي).

(قَالَ ابْنُ هِشَامٍ: بَلَغَنِي عَنْ الزُّهْرِيِّ أَنَّهُ قَالَ لَمَّا مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْحَجْرِ سَجَى تَوْبَهُ عَلَى وَجْهِهِ، وَاسْتَحَثَّ رَاحِلَتَهُ ثُمَّ قَالَ: لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ الَّذِينَ ظَلَمُوا إِلَّا وَأَنْتُمْ بَاكُونَ، خَوْفًا أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَهُمْ).

{ (حَجْر) دياره ناوچهیه که که کاتی خوئی گه لی (ثمود)ی لیبووهو، لهوئی لهبهین چوون}.

(ابن إسحاق)، دهلی: دواپی که پیغه مبهری خوا ﷺ رۆی بهرمو تهبووک، به (حجر)دا تیپهری، وه لهوئی بارگهو بنهیان خست، خه لکیش له بیرمهکی وی ئاویان هه لئینجا، به لام دواى ئه وهی که چوون ئاوه که یان هه لئینجا، پیغه مبهری ﷺ فهرمووی: ﴿ لَا تَشْرَبُوا مِنْ مَائِهَا شَيْئًا، وَلَا تَتَوَضَّأُوا مِنْهُ لِلصَّلَاةِ، وَمَا كَانَ مِنْ عَجِينَ عَجْنْتُمُوهُ فَأَعْلِفُوهُ الْإِبِلَ، وَلَا تَأْكُلُوا مِنْهُ شَيْئًا، وَلَا يَخْرُجَنَّ أَحَدٌ مِنْكُمْ اللَّيْلَةَ إِلَّا وَمَعَهُ صَاحِبٌ لَهُ ﴾.

{پێغەمبەر ﷺ دياره دەبی دواتر خوای پەنھانزان ئاگاداری کردبیتەو، یاخود ڕەنگە پێشتر نەیزانیبی کە ئەو شوینە (حَجْر)ە، بە ھەر حال گەرنگ ئەو ھەو ھەوایی پێغەمبەر ﷺ پێی فەرموون: { ھیچ ئاوە لە ئاوی بیرمکە مەخۆنەو، وە دەستنوێژیشی لێ مەگرن بۆ نوێژ، وە ھەر ھەویریکیش کە بەو ئاوە شیلانە، بیکەن بە ئالف بۆ حوشتەرگانتان و ھیچی لێ مەخۆن لەو ھەویرە، (واتە: مەیکەن بە نان)، وە ھیچ گامتان ئەم شو (دياره شهوێك لەوئ ماونەو) بە تەنیا نەچیتە دەر، مەگەر ھاوہێکی لەگەڵ دابی.

ئەنجا خەڵکی ئاوەیان کرد کە پێغەمبەر ﷺ پێی فەرموو بوون، جگە لە دوو پیاو، کە ھەردووکیان لە ھۆزی بەنی ساعیدە بوون، (لە خەڵکی مەدینە) یەکیکیان بۆ کاریکی خۆی چوو بوو دەر، وە ئەو دیکەیان بە دواي حوشتریکی گەوتبوو، ئەنجا ئەو میان کە بۆ تارەت، (یان کاریکی خۆی) چوو بوو، تووشی جۆریک لە حال تێکچوون بوو، {حالەتی دەرروونی تێکچوو بوو}، ئەو ھەشیان کە بە دواي حوشتەرکە دا چوو بوو، با ھەڵی گرتبوو، ھەتا دوو چیاھە (طیئ)، {ھەتا وئ ئەو بایە پای داو، فەراندووویەتی}.

ئەنجا پێغەمبەر ﷺ ھەواڵی پێدرا، فەرمووی: ئەدی پێم نەگوتن: بەتەنیا دەر مەچن، مەگەر ھاوہێشتان لەگەڵی؟ دواي ئەو میان کە باری دەرروونی تێکچوو بوو، دوعای بۆ کردو چاک بۆو.

ئەو ھەشیان کە لە حیای (طیئ)، گەوتبوو، ھۆزی (طیئ)، بە دیاری ھینایانەو بۆ پێغەمبەر ﷺ دواي ئەو کە گەراپەو بۆ مەدینە.

ئەنجا (ابن ھشام) دەڵێ: بەسەرھاتی ئەو دوو پیاو لە عەبدوللای کورپی ئەبو بەکرەو، وە لە عەباسی کورپی سەھلی کورپی سەعدی ساعیدی ھەو گێردراو ھەو، وە عەبدوللای کورپی ئەبو بەکر ناوی عەباس، واتە (عەباسی کورپی سەھلی سەعدی ساعیدی) ناوی ئەو دوو پیاو پێ گوتو، بەلام گوتوویەتی ناوی ئەو دوو پیاو مەدرکینە، عەبدوللای کورپی ئەبو بەکر سەعدی ساعیدی دەڵێ: ئامادە نەبوو ناوی ئەو دووانەم پێ بڵێ، چونکە عەباسی کورپی سەھلی کورپی سەعدی ساعیدی بە ئەمانەت پێی گوتبوو! (تەماشای بکەن! چەند نەینیی قایم بوون!).

(قَالَ ابْنُ هِشَامٍ: بَلَغَنِي عَنْ الزُّهْرِيِّ أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْحَجْرِ سَجَى ثَوْبَهُ عَلَى وَجْهِهِ وَاسْتَحَثَّ رَاحِلَتَهُ، ثُمَّ قَالَ: لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ الَّذِينَ ظَلَمُوا إِلَّا وَأَنْتُمْ بَاكُونَ، خَوْفًا أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَهُمْ^(۱)).

واتہ: ثیبنو ہیشام دہلی: لہ زوہریہ وہ پیم گہیشتوہ: کہ کاتیک پیغہمبہر ﷺ بہ لای (حجر) دا تیپہریوہ، بہ پوٹاکہ گہی خوئی دہم و چاوی خوئی داپوشیوہ، وہ بہ خیرای و لاخہ گہی خوئی، (حوشترہ گہی خوئی) لیخوریوہ، وہ دواپی فہرموویہ تی: مہچنہ نیو خانوو جیگاو ریگای ٹہوانہ وہ کہ ستہ میان لہ خوئیان کردوہ، مہگہر لہ حالہ تی گریان دابن، نہ بادا ٹہوہی کہ تووشی ٹہوان بووہ، تووشی ٹیوہش بی۔

۱۳ / (قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: فَلَمَّا أَصْبَحَ النَّاسُ وَلَا مَاءَ مَعَهُمْ، شَكَوْا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَدَعَا ﷺ، فَأَرْسَلَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ سَحَابَةً، فَأَمْطَرَتْ، حَتَّى ارْتَوَى النَّاسُ وَاحْتَمَلُوا حَاجَتَهُمْ مِنَ الْمَاءِ، قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: فَحَدَّثَنِي عَاصِمُ بْنُ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ، عَنْ مَحْمُودِ بْنِ لَيْدٍ، عَنْ رَجَالٍ مِنْ بَنِي عَبْدِ الْأَشْهَلِ، قَالَ قُلْتُ لِمَحْمُودٍ: هَلْ كَانَ النَّاسُ يَعْرِفُونَ التَّفَاقُ فِيهِمْ؟ قَالَ نَعَمْ وَاللَّهِ، إِنْ كَانَ الرَّجُلُ لَيَعْرِفُهُ مِنْ أَخِيهِ وَمِنْ أَبِيهِ وَمِنْ عَمِّهِ وَفِي عَشِيرَتِهِ، ثُمَّ يَلْبَسُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا عَلَى ذَلِكَ، ثُمَّ قَالَ مَحْمُودٌ لَقَدْ أَخْبَرَنِي رَجَالٌ مِنْ قَوْمِي عَنْ رَجُلٍ مِنَ الْمُنَافِقِينَ مَعْرُوفٍ نِفَاقُهُ، كَانَ يَسِيرُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَيْثُ سَارَ، فَلَمَّا كَانَ مِنْ أَمْرِ النَّاسِ بِالْحَجْرِ مَا كَانَ، وَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ دَعَا، فَأَرْسَلَ اللَّهُ السَّحَابَةَ، فَأَمْطَرَتْ حَتَّى ارْتَوَى النَّاسُ، قَالُوا: أَقْبَلْنَا عَلَيْهِ نَقُولُ: وَيْحَكَ، هَلْ بَعْدَ هَذَا شَيْءٌ؟ قَالَ: سَحَابَةٌ مَرَّةً).

واتہ: (ابن اسحاق) دہلی: کاتیک خہلک ٹہو شہوہ کہ لہوئی مانہوہ {دیارہ لہ دہوروبہری ٹہو شوینہ، دہنا مادام فہرموویہ تی: لہوئی مہمیٹنہوہ! ہہر لہ دہوروبہری ٹہوئی ماونہ تہوہ، لہ دہوروبہری شاری (ثمود)، لہ ناوچہیہی (حجر) بووہ، لہو دہوروبہرہ ماونہ تہوہ، چونکہ پیی فہرموون: نابی ٹاو لہ بیرمگہشی

(۱) أَخْرَجَهُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ بِرَقْمٍ: (۱۶۲۵)، وَالْبُخَارِيُّ بِرَقْمٍ: (۴۴۲۵)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْمٍ: (۲۹۸۰).

بخونەوه، وه نابى بۆ هيچ شتێك بەگارى بێنن، تەنانەت بۆ دەستنوێژيش { كاتێك رۆژيان كردەوه: ئاويان لە لا نەبوو، سكاڵاى خۆيان بردە لاى پيڤەمبەرى خوا ﷺ (كە بى ئاوين چى بكەين؟) پيڤەمبەريش ﷺ دوعاى بۆ كردن، خوا ﷻ هەورێكى نارد، بارانێك بارى، تاكو خەلك هەموويان تير ئاو بوون، وه هەرچى كوندەو مەشكە بوو، پريان كرد لە ئاو، بۆ پيويستى خۆيان.

ئنجاء (ابن اسحاق) دەگيڕێتەوه لە مەحموودى كورپى لەبەيد لە چەند پياوێك لە (بنى عبد الأشهل)، دەلى: بە مەحموودم گوت: ئايا خەلك لە بەينى خۆيان دا موناڤيقەگانيان دەناسى؟

دەلى، گوتى: بەلى، بە خوا دەيانزانى، جارى وا هەبوو پياوێك حالەتى نىفاقى لە برايهكەى خۆى دەزانى، لە بابى دەزانى، لە مامى، لە خزم و عەشیرەتى، بەلام دواى تێكەل دەبوون بە يەكدى، ئنجاء دواى مەحموود گوتى: پياوانێك لە گەلەكەى خۆم {واتە: لە ھۆزى (بنى سعد الأشهل)} هەوايان دامى دەربارەى پياوێك لە موناڤيقەگان كە ئاشكرا بوو، شتێكى بابوو كە ئەھلى نىفاقە، كە لەوكاتەدا لە خزمەت پيڤەمبەر ﷺ دا رۆيشتو، ئنجاء كاتێك كە ئەوێ لە (حجر) بۆ خەلك ھاتۆتە پيش، {حالەتى بى ئاوى، كە سكاڵا بۆ لاى پيڤەمبەرى خوا ﷺ كراوه} ئەويش لە خوا پاراوتەوه، خواى بەرزيش هەورێكى ناردەو باران بارىو، تاكو خەلك تير ئاو بوو {وہ پيڤاويستى خۆيان لە ئاو ھەلگرتو،} بەو پياويمان گوت: {كە حالەتى نىفاقى تيدا ديارو ئاشكرا بوو}، بيڤەزا بى! ئايا دواى ئەو ھىچى ديكەت دەوى؟

ئەويش گوتى: ئەو ھەر ھەورێكى رپرەوييە، پەيدا بوو {يانى: بە موعجيزەى پيڤەمبەر ﷺ ى نەزانيو، وە بەو ى نەزانيو كە بە دوعاى پيڤەمبەرى خوا ﷺ ئەو بارانە بارىو}.

۱۴ / (قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ سَارَ حَتَّى إِذَا كَانَ بِبَعْضِ الطَّرِيقِ ضَلَّتْ نَاقَتُهُ، فَخَرَجَ أَصْحَابُهُ فِي طَلَبِهَا، وَعِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ، يُقَالُ لَهُ عُمَارَةُ بْنُ حَزْمٍ، وَكَانَ عَقَبِيًّا بَدْرِيًّا، وَهُوَ عَمَّ بَنِي عَمْرٍو بْنِ حَزْمٍ،

وَكَانَ فِي رَحْلِهِ زَيْدُ بْنُ لَاصِيَتِ الْقَيْنُقَاعِيِّ، وَكَانَ مُنَافِقًا، قَالَ ابْنُ هِشَامٍ: وَيُقَالُ ابْنُ لُصَيْبٍ بِالْبَاءِ، قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: فَحَدَّثَنِي عَاصِمُ بْنُ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ لُبَيْدٍ، عَنْ رَجَالٍ مِنْ بَنِي عَبْدِ الْأَشْهَلِ قَالُوا: فَقَالَ زَيْدُ بْنُ لَاصِيَتٍ وَهُوَ فِي رَحْلِ عُمَارَةَ، وَعُمَارَةُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَلَيْسَ مُحَمَّدٌ يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ، وَيُخْبِرُكُمْ عَنْ خَبَرِ السَّمَاءِ، وَهُوَ لَا يَدْرِي أَيَّنَ نَاقَتُهُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: وَعُمَارَةُ عِنْدَهُ: إِنَّ رَجُلًا قَالَ: هَذَا مُحَمَّدٌ يُخْبِرُكُمْ أَنَّهُ نَبِيٌّ، وَيَزْعُمُ أَنَّهُ يُخْبِرُكُمْ بِأَمْرِ السَّمَاءِ، وَهُوَ لَا يَدْرِي أَيَّنَ نَاقَتُهُ، وَإِنِّي وَاللَّهِ مَا أَعْلَمُ إِلَّا مَا عَلَّمَنِي اللَّهُ، وَقَدْ دَلَّنِي اللَّهُ عَلَيْهَا، وَهِيَ فِي هَذَا الْوَادِي، فِي شُعْبٍ كَذَا وَكَذَا، قَدْ حَبَسْتُهَا شَجَرَةً بِزِمَامِهَا، فَانْطَلِقُوا حَتَّى تَأْتُونِي بِهَا، فَذَهَبُوا، فَجَاءُوا بِهَا، فَارْجَعَ عُمَارَةُ بْنُ حَزْمٍ إِلَى رَحْلِهِ، فَقَالَ: وَاللَّهِ لَعَجَبٌ مِنْ شَيْءٍ حَدَّثَنَاهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنِفًا، عَنْ مَقَالَةٍ قَائِلٍ، أَخْبَرَهُ اللَّهُ، قَالَ زَيْدُ بْنُ لُصَيْبٍ: فَقَالَ رَجُلٌ مِمَّنْ كَانَ فِي رَحْلِ عُمَارَةَ وَلَمْ يَحْضُرْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ زَيْدٌ، وَاللَّهِ قَالَ هَذِهِ الْمَقَالَةُ قَبْلَ أَنْ تَأْتِي، فَأَقْبَلَ عُمَارَةُ عَلَى زَيْدٍ يُجَافِي عُنُقَهُ وَيَقُولُ: إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ إِنَّ فِي رَحْلِي لَدَاهِيَةَ وَمَا أَشْعُرُ، أَخْرَجَ أَيُّ عَدُوِّ اللَّهِ مِنْ رَحْلِي، فَلَا تَصْحَبْنِي، قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: فَزَعَمَ بَعْضُ النَّاسِ أَنَّ زَيْدًا تَابَ بَعْدَ ذَلِكَ، وَقَالَ بَعْضُ النَّاسِ: لَمْ يَزَلْ مُتَّهِمًا بِشَرِّهِ حَتَّى هَلَكَ).

واته: ثیبنو ئیسحاق دہلی: نجا پیغہمبہری خوا ﷺ روشت ہتالہ (حجر) یش تیپہری، دواپی لہ ریگا حوشرہگہی لی ون بوو، {دیارہ دمبی ثہو حوشرہ نہبوو بی کہ سواری بوو، یاخود بہ ہر حال لہو کاتہدا بہ پیان بوو}، لہو کاتہدا ہاوہلہکانی خوا لیان پازی بی، {یانی: ہہندیک لہ ہاوہلانی خوا لیان پازی بی}، چوون ثہو حوشرہ بدؤزنہو، وہ لہو کاتہدا یہکیک لہ ہاوہلان لہ خزمہت پیغہمبہر ﷺ دا بوو، پیی دہگوترا: (عمارہ بن حزم)، کہ یہکیک بوو لہوانہی کہ لہ جہنگی بہدردا بہشارپی کرد بوو، وہ مامی (بنی عمر بن حزم) بوو، وہ لہگہل ثہو بہشہ کاروانہی کہ لہگہل ثہودا، (زید بن لصیت) ی قہینوقاعی ہہبوو، کہ بابایہکی مونافیق بوو، (واتہ: نشانہی نیفاقی لی دہرکہوتبون)، (ابن ہشام) یش گوتووہتی: ناوی (زید بن لصیب) بووہ.

ئُنْجَا (ابن اسحاق) دەئى: عاصيم له عومەرى كورى قەتادە، ئەویش له مەحموودى كورى لەبەيد، ئەویش له پیاوانىكەوه له (بنى عبد الأشهل) ئەویش ديارە يەكێكە له تيرمو ھۆزەكانى مەدينە، گىراويا نەتەوه كە گوتوو يانە: كە زميدى كورى لەصيت كە لەگەڵ ئەو بەشە كاروانەى (عُمارة) دا بوون، وە (عُمارة) ش لە خزمەتى پيغەمبەر ﷺ دابوو، گوتى: (واتە: زميد بن لصيت گوتوو يەتى): ئايا موحەممەد! پيى وانى كە پيغەمبەرەو، ھەوالى ئاسمانتان پى رادەگەيەنى! ئەدى چۆن دەبى نەزانى حوشترەكەى لە كويە؟

ئُنْجَا لەو كاتەدا كە (عُمارة) لەلای پيغەمبەرى خوا بوو، پيغەمبەرى خوا فەرمووى: ﴿إِنْ رَجُلًا قَالَ: أَلَيْسَ مُحَمَّدٌ يُزْعِمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ، وَيُخْبِرُكُمْ عَنْ خَبَرِ السَّمَاءِ، وَهُوَ لَا يَدْرِي أَيَّنَ نَاقَتُهُ؟﴾^(۱).

پياويك گوتوو يەتى: ئەو موحەممەدە ھەوالتان پى دەدات كە پيغەمبەرى خوايە، وە پيى وايە ھەوالى ئاسمانتان پى رادەگەيەنى (واتە: ھەوالى لای خوا) كەچى نازانى حوشترەكەى لە كويە؟ وە بە خوا من جگە لەوێ كە خوا فيرم دەكات، نايزانم، بەلام ئيستا خوا پيى فەرمووم: حوشترەكەم لە كويە! بچن ئەو لە فلان شيوە دايە، لە فلان شوین و بە ريشمەكەيەو بە درەختيەو ئەلقاو، بچن بۆم بينن، وە چوون حوشترەكەيان بۆ ھينا.

ئُنْجَا كاتيك (عُمارة) گەرايەو بۆ مەنزەگەى خوێ، گوتى: بە خوا شتيكى سەير بوو، ئەوێ كە پيغەمبەر ﷺ تۆزيك پيش ئيستا بۆى باس كردين، دەربارەى كەسيك كە قسەيەكى وای كردو، وە خواى پەرورەدگارش ھەوالى پى داو، كە مەبەستى پيى (زيد بن لصيت) بوو.

(۱) ئەمە (ابن كثير)، لە سەرەكەى خۇيدا ھيئاويەتى، لە بەرگى (۲) لاپەرە (۳۴۹)، ھەر وەھا لە (البدایة والنهاية) يەدا، لە بەرگى (۳)، لاپەرە (۲۴۰).

وہ (الطبري)، لە (تاریخ) مەكەى خۇيدا، بەرگى (۲) لە لاپەرە (۱۸۴)، وە (ابن حبان) لە سەرەكەى خۇيدا، لە بەرگى (۱) لاپەرە (۳۶۶) دا، وە (الذهبي) لە (تاریخ الإسلام)، بەرگى (۱) لاپەرە (۳۴۰) ھەموو ئەوانە ئەو میان ھيئاو.

ئَنجَا بِبَاوِيكَ لِهَوَانِهِ كَه لَه گَهْل (عُمَارَة) بَوون، وه لَهو كاته دا له كۆرەكەى
پيغەمبەردا ﷺ نەبوو، گوتى: سویند به خوا، فلان كەس ئەو قسەىەى كرد، پيش
ئەوہى تۆ بىي، كه (زيد بن نصيت) ى قەينوقاعىي بوو. (عُمَارَة) ش كه سەرقافلەكەيان
بوو، سەرو گووي تيك با هەلدا، وه گوتى: خەلكينه! وەرن له نيو كاروانەكەى من دا
ماريك هەيه، {ياخود دوژمنيك هەيه}، هەستيشم پى نەكردو، دە برۆ ئەى دوژمنى
خوا، له كاروانەكەى من دوور بكەو، جارېكى ديكە هاوەلايەتیی من مەكە.

(ابن اسحاق) دەلى: هەندىك له خەلكى گوتووينا: دواى ئەوہى كه (زيد)
ئەو شتەى بۆ دەرگەوتو، تۆبەى كردو، هەندىكيش گوتووينا: هەر تۆمەتبار
بوو به خراپە، تاكو مردو، هەتا به نىفاقەوہ روشتو.

۱۵ / (ثُمَّ مَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَائِرًا، فَجَعَلَ يَتَخَلَّفُ عَنْهُ الرَّجُلُ، فَيَقُولُونَ: يَا
رَسُولَ اللَّهِ! تَخَلَّفَ فَلَانٌ، فَيَقُولُ: دَعُوهُ فَإِنْ يَكُ فِيهِ خَيْرٌ، فَسَيُلْحِقُهُ اللَّهُ تَعَالَى
بِكُمْ، وَإِنْ يَكُ غَيْرَ ذَلِكَ، فَقَدْ أَرَاكُمْ اللَّهُ مِنْهُ، حَتَّى قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ
تَخَلَّفَ أَبُو ذَرٍّ، وَأَبْطَأَ بِهِ بَعِيرُهُ، فَقَالَ: دَعُوهُ، فَإِنْ يَكُ فِيهِ خَيْرٌ فَسَيُلْحِقُهُ اللَّهُ بِكُمْ،
وَإِنْ يَكُ غَيْرَ ذَلِكَ فَقَدْ أَرَاكُمْ اللَّهُ مِنْهُ، وَتَلَوَّ أَبُو ذَرٍّ عَلَى بَعِيرِهِ، فَلَمَّا أَبْطَأَ عَلَيْهِ،
أَخَذَ مَتَاعَهُ فَحَمَلَهُ عَلَى ظَهْرِهِ، ثُمَّ خَرَجَ يَتَّبِعُ أَثَرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَاشِيًا، وَتَرَلَ
رَسُولُ اللَّهِ فِي بَعْضِ مَنَازِلِهِ، فَنَظَرَ نَاضِرٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ
هَذَا الرَّجُلَ يَمْشِي عَلَى الطَّرِيقِ وَحْدَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: كُنْ أَبَا ذَرٍّ، فَلَمَّا
تَأَمَّلَهُ الْقَوْمُ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! هُوَ وَاللَّهِ أَبُو ذَرٍّ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: رَجِمَ اللَّهُ
أَبَا ذَرٍّ، يَمْشِي وَحْدَهُ، وَيَمُوتُ وَحْدَهُ، وَيَبْعَثُ وَحْدَهُ، وَقَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: فَحَدَّثَنِي
بُرَيْدَةُ بْنُ سَفْيَانَ الْأَسْلَمِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرْظِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ،
قَالَ لَمَّا نَفَى عُثْمَانُ أَبَا ذَرٍّ إِلَى الرِّبْدَةِ، وَأَصَابَهُ بِهَا قَدْرُهُ، لَمْ يَكُنْ مَعَهُ أَحَدٌ إِلَّا
امْرَأَتُهُ وَغُلَامُهُ، فَأَوْصَاهُمَا أَنْ اغْسِلَانِي وَكَفِّنَانِي، ثُمَّ ضَعَانِي عَلَى قَارِعَةِ
الطَّرِيقِ، فَأَوَّلُ رَكْبٍ يَمُرُّ بِكُمْ، فَقُولُوا: هَذَا أَبُو ذَرٍّ صَاحِبُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ
فَاعْيُنُونَا عَلَى دَفْنِهِ، فَلَمَّا مَاتَ، فَعَلَا ذَلِكَ بِهِ، ثُمَّ وَضَعَاهُ عَلَى قَارِعَةِ الطَّرِيقِ،
وَأَقْبَلَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ فِي رَهْطٍ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ عُمَارَ، فَلَمَّ يَرُعُهُمْ إِلَّا
بِالْجَنَازَةِ عَلَى ظَهْرِ الطَّرِيقِ، قَدْ كَادَتْ الْإِبِلُ تَطْوُهَا، وَقَامَ إِلَيْهِمُ الْغُلَامُ، فَقَالَ:

هَذَا أَبُو ذَرٍّ صَاحِبُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَعْيُنُونَا عَلَى دَفْنِهِ، قَالَ فَاسْتَهَلَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ يَبْكِي، وَيَقُولُ: صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تَمْشِي وَحَدَّكَ، وَتَمُوتُ وَحَدَّكَ، وَتُبْعَثُ وَحَدَّكَ، ثُمَّ نَزَلَ هُوَ وَأَصْحَابُهُ فَوَارَوْهُ، ثُمَّ حَدَّثَهُمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ حَرْبِيَّتَهُ، وَمَا قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي مَسِيرِهِ إِلَى تَبُوكَ).

واته: ئنجا پیغه‌مبهری خوا ﷺ رۆیشت، هه‌تا دهرۆیشت پیاویک دوا ده‌گه‌وت، {ئیدی خو نه‌یانده‌زانی ئه‌و دوا گه‌وته‌ بۆچییه؟ ئایا وڵاخه‌که‌ی به‌ دوایدا نه‌هاتوه؟ یاخود ویستوو‌یه‌تی خو‌ی به‌ جیبه‌یلئ؟} هه‌تا پیاویک دوا ده‌گه‌وت ده‌یانگوت: ئه‌ی پیغه‌مبهری خوا! ﷺ فلان که‌سیش دوا گه‌وت، ئه‌ویش ده‌یفه‌رموو: لێیگه‌رپن، ئه‌گه‌ر خێرو چا‌که‌ی پێ‌و‌وبی، خ‌و‌ای به‌رز ده‌یگه‌به‌نیته‌وه به‌ ئیوه، وه‌ ئه‌گه‌ر پێ‌چه‌وانه‌ی ئه‌وه‌ش بی، {واته: خیری پێ‌وه‌ نه‌بی} ئه‌وه‌ خ‌و‌ای ﷺ ئیوه‌ی لئ دهر‌باز کرد‌وه‌ و ئیوه‌ی لئ ئاس‌و‌وده‌ کرد‌وه‌ {هه‌روم‌ها به‌و شی‌وه‌یه‌} تا‌کو گو‌تر: ئه‌ی پیغه‌مبهری خوا! ﷺ ئه‌وه‌ (أبا ذر) یش د‌و‌ای گه‌وت، وه‌ ح‌وش‌تره‌که‌ی س‌س‌ته‌و له‌گه‌ل کار‌وانه‌که‌دا نا‌ت‌وان‌ی ب‌ر‌وا‌و ر‌ئ ب‌ک‌ات، دی‌سان ب‌ۆ ئه‌و‌یش ف‌ه‌رم‌وو‌ی: لێیگه‌رپن ئه‌گه‌ر خیری پێ‌و‌وبی، خ‌وا پ‌ی‌ت‌انی ده‌گه‌یه‌نی، ئه‌گه‌ر واش نه‌بی، ئه‌وه‌ خ‌وا ئیوه‌ی له‌ ده‌ستی دهر‌باز کرد‌وه‌، وه‌ ئه‌بو ذر، خ‌وا ل‌ئ‌ی پ‌ازی بی له‌گه‌ل ح‌وش‌تره‌که‌ی هه‌ر خه‌ریک بوو، (واته: ل‌ئ‌ی ده‌خ‌ور‌ی)، به‌لام کات‌یک هه‌ر نه‌یت‌وان‌ی به‌ پ‌ی‌ی کار‌وانه‌که‌ ب‌ر‌وا‌و ر‌ئ ب‌ک‌ات، که‌لو‌په‌له‌که‌ی له‌سه‌ر ح‌وش‌تره‌که‌ی ه‌ین‌ایه‌ خ‌وار، وه‌ به‌ گو‌ل‌ی خو‌ی داد‌او، ر‌ۆ‌یشت به‌ د‌و‌ای شو‌ین پ‌ی‌ی پیغه‌مبهر‌دا ﷺ به‌ پ‌ی‌یان، {وه‌ پیغه‌مبهر‌ی خ‌وا ﷺ و سو‌پ‌ایه‌که‌، دیاره‌ ق‌ۆ‌ناغ ق‌ۆ‌ناغ ر‌ۆ‌یشت‌وون، چه‌ندان ر‌ۆ‌ژه‌ ر‌ئ، دیاره‌ جار‌جار د‌و‌ای چه‌ند سه‌عات‌یک، که‌ وڵاخه‌کان مان‌د‌وو ده‌بن بار‌گه‌و بناغه‌یان خ‌ست‌وه‌}، ئنجا له‌ کات‌یک‌دا که‌ له‌ مه‌نز‌ل‌گایه‌ک که‌ بار‌گه‌و بناغه‌یان خ‌ست‌وه‌، یه‌ک‌یک له‌ مس‌و‌لمانان که‌ ته‌ماش‌ای ده‌کرد، سه‌رنج‌ی دا‌و گو‌تی: ئه‌ی پیغه‌مبهر‌ی خ‌وا! ئه‌وه‌ پ‌یاو‌یک ه‌ات به‌ پ‌ی‌یان، به‌ ته‌ن‌یا د‌ئ، پیغه‌مبهر‌ی خ‌وا ﷺ ف‌ه‌رم‌وو‌ی: (کن أبا ذر)، (ئه‌ی ئه‌و که‌سه‌ی که‌ به‌ پ‌ی‌یان د‌ئ!) ت‌ۆ ئه‌بو زه‌ر به‌! ئنجا کات‌یک خه‌ل‌که‌که‌ ل‌ئ‌ی ورد‌بو‌ونه‌وه‌و ن‌یز‌یک ب‌ۆ‌وه‌، گو‌تیان: ئه‌ی پیغه‌مبهر‌ی خ‌وا! ﷺ به‌ خ‌وا ئه‌وه‌ ئه‌بو زه‌ر، پیغه‌مبهر‌ی خ‌واش ف‌ه‌رم‌وو‌ی: ﴿رَحِمَ اللَّهُ أَبَا ذَرٍّ يَمْشِي وَحَدَّهُ، وَيَمُوتُ وَحَدَّهُ، وَيُبْعَثُ وَحَدَّهُ﴾.

واتە: خوا بەزمیی بە ئەبو زەرەدا بێتەو: بە تەنئ دەروات، بە تەنئ دەمرئ، بە تەنئ زیندوو دەکریتەو.

کە دیارە دوایی وە (ابن اسحاق) ئە عەبدوللای کوری مەسعوودەو دەگیریتەو دەئئ: کاتیک (عثمان بن عفان)، کە خەلیفە سییەمی پیغەمبەرە ﷺ خوا لیی رازی بی، بە (أبو ذر) گوت: کە بچیتە (الربذة)، {کە شوینیک بوو ئە دەروە مەدینە}، وە (أبو ذر)، لەوئ گیان دەسپیرئ، وە هیچ کەسی لەگەل دا نابئ، جگە ئە هاسەرەمەکی و ئە غولامیک، ئنجا ئەویش وەسیەتیان بۆ دەکات، دەئئ: بمشؤن و کفتم بکەن، دوایی لەسەر رێگا دامبنئ، هەر کۆمە ئە رېبواریک، یان هەر کاروانیک بە لاتاندا تیپەرئ، بلئ: ئەو (أبو ذر)، هاوئ پیغەمبەری خوايە ﷺ هاوکاریمان بکەن، بۆ شارەنەو، دەئئ: کاتیک کە وەفاتی کرد، ئەوانیش بەو شیویمان لیکرد (واتە: شۆردیان و، کفیان کردو، هەلبەتە نوێژیان لەسەر کردو)، دوایی لەسەر قەرەغی رێیە دایاننا، ئەو کاتەدا عەبدوللای کوری مەسعوود لەگەل کۆمەئیک ئە خەلکی عێراق بۆ عومرە دەهاتن، هەر ئەوێندیمان بینی: جەنازیە ئەسەر رێیە دانراو، کە خەریک بوو حوشرەکان پێی لی بنئ، ئەو کاتەدا غولامەکی هەلساو گوتئ: ئەو (أبو ذر)، هاوئ پیغەمبەری خوايە، هاوکاریمان بکەن، بۆ بە خاک سپاردنئ، دەئئ: یەکسەر عەبدوللای کوری مەسعوود دەستی کرد بە گریان، وە گوتئ: {صَلِّ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ تَمْشِي وَحْدَكَ، وَتَمُوْتُ وَحْدَكَ، وَتُبْعُثُ وَحْدَكَ}.

واتە: پیغەمبەری خوا راستی فەرموو: بە تەنئ رۆشتی، بە تەنئ مردی، بە تەنئ زیندوو دەکریتەو، دوایی خۆی و هاوئەکانی دابەزین، وە بە خاکیان سپارد، وە عەبدوللای کوری مەسعوود بەسەر هاتەکی (أبو ذر) بۆ گیراوەو، کە چۆن ئە کاروانەکی دوا کەوتوو، حوشرەکی نەرۆشتوو، وە پیغەمبەری خواش ﷺ چی پێ فەرموو، ئەو کاتەدا کە بۆ جەنگی تەبووک چوون.

١٦ / (وَقَدْ كَانَ رَهْطٌ مِنَ الْمُنَافِقِينَ، مِنْهُمْ، وَدِيعَةُ بْنُ ثَابِتٍ، أَخُو بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ، وَمَعَهُمْ رَجُلٌ مِنْ أَشْجَعِ حَلَفٍ لِبَنِي سَكِمَةَ، يُقَالُ لَهُ: مُخَشَّنُ بْنُ حُمَيْرٍ) قَالَ ابْنُ هِشَامٍ: وَيُقَالُ: مَخْشِيٌّ، يُشِيرُونَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ مُنْطَلِقٌ إِلَى تَبُوكَ،

فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: اتَّحَسِبُونَ جَلَادَ بَنِي الْأَصْفَرِ كَقِتَالِ الْعَرَبِ بَعْضُهُمْ بَعْضًا؟
وَاللَّهِ لَكَأَنَّكُمْ غَدًا مُقَرَّنِينَ فِي الْحَبَالِ، إِرْجَافًا وَتَرْهِييًّا لِلْمُؤْمِنِينَ، فَقَالَ مُحْشَنُ
بُنْ حُمَيْرٍ: وَاللَّهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي أَقَاضِي، عَلَى أَنْ يُضْرَبَ كُلُّ رَجُلٍ مِنْهَا مِائَةَ جَلْدَةٍ، وَأَنْ
تَنْفَلِتَ أَنْ يَنْزَلَ فِيْنَا قُرْآنٌ لِمَقَالَتِكُمْ هَذِهِ، وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ (فِيمَا بَلَغَنِي)
(لِعَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ) أَدْرِكِ الْقَوْمَ فَإِنَّهُمْ قَدْ احْتَرَقُوا، فَسَلُّهُمْ عَمَّا قَالُوا، فَإِنْ أَنْكَرُوا،
فَقُلْ: بَلَى، قُلْتُمْ كَذًا وَكَذًا، فَاَنْطَلَقَ إِلَيْهِمْ عَمَّارٌ فَقَالَ: ذَلِكَ لَهُمْ، فَأَتَوْا
رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَعْتَذِرُونَ إِلَيْهِ، فَقَالَ وَدِيعَةُ بْنُ ثَابِتٍ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَاقِفٌ عَلَى
نَاقَتِهِ، فَجَعَلَ يَقُولُ وَهُوَ آخِذٌ بِحَقِيصِهَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّمَا كُنَّا نَخْوُضُ وَنَلْعَبُ،
فَإَنْزَلَ اللَّهُ ﷻ: ﴿ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخْوُضُ وَنَلْعَبُ
قُلْ أَيْلَ اللَّهِ وَعَآيِلُهُ ۚ وَرَسُولُهُ ۚ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴾ ﴿التوبة﴾.

واته: کوومه ئیک له مونافیه کهان یه کیان (ودیعۀ بن ثابت) بوو، له هوژی بهنی
عه مری بهنی عه وف، وه پیاویک له هوژی شه شجع هاو په یمانی بهنی سه له مه،
بوو پیی گوتراوه: (مُحْشَنُ بْنُ حُمَيْرٍ)، (ابن هشام) دهلی: پیی گوتراوه (مُحْشِي)
ثامازمیان بو پیغه مبهری خوا ﷺ کردوه، کاتیک چووه بو ته بووک، وه ههندیکیان
به ههندیکان گوتوه: ئایا پیتان وایه جهنگ له گهل (بَنِي الْأَصْفَرِ) دا وهک
جهنگ کردنی عه رب وایه، ههندیکیان له گهل ههندیکیان، له نیو خویناندا؟
به خوا وامن دیت بهرچاو: که بهیانی ئیوه دهبینین که له پیچه کراون (واته: به
دیل گیراون) له لایه ن رومه کانه وه!

ئه وه وهک پروپاگه نده ترساندنن ئیمانداران، ئنجا دهلی: (مُحْشَنُ بْنُ حُمَيْرٍ)
(دیاره له نیویاندا بووه، به لام ئه وهک وان نه بوو) گوتوو یه تی: به خوا من ههز
دهکه م که له سهر ئه وه قسه یه ی که ئیوه کردتتان، ههز کامیکمان یه کی سهد
قامچیمان لیبدری، به لام دربار بین له وهی که خوا قورئانمان دربار به بنیریته
خواری، له بهر ئه وه قسانه ی ئیوه که کردتانن، له وه کاته دا پیغه مبهر ﷺ به
عه ممری کوری یاسیری فهرموو: ﴿ أَدْرِكِ الْقَوْمَ، فَإِنَّهُمْ قَدْ احْتَرَقُوا، فَسَلُّهُمْ عَمَّا
قَالُوا، فَإِنْ أَنْكَرُوا، فَقُلْ بَلَى، قُلْتُمْ كَذًا وَكَذًا ۚ ﴾.

واتە: بگە ئەو گۆمەڵە، وە پێیان بڵێ: کە سووتان، (واتە: گوناھبار بوون)، وە ئێیان بپرسە: کە چییان گوتووە؟ ئنجا ئەگەر نکوئییان لێکرد، بڵێ: با، فلان شتەو فلان شتەتان گوتووە.

عەمماریش چوو بۆ لایان، وە ئەوەی کە پێغەمبەر ﷺ پێی فەرموو بوو: پێی گوتن، ئەوانیش هاتنە لای پێغەمبەر ﷺ، وە عوزریان بۆ هێنایە وەو داوی لیبوردنیان لێکرد.

(وَدِيعَةُ بْنُ ثَابِتٍ) یەش لە کاتی کدا کە پێغەمبەری خوا بە سواری حوشرەکە ی وەستا بوو، ئەویش دەستی بە کورتان و بە لاباری حوشرەکە ی پێغەمبەرە وە گرتبوو، دەگوت: ئە ی پێغەمبەری خوا! ئیمە هەر پێمان دەپری و بە گالتە قسەمان دەکرد، ئیدی لەو بارە وە خۆی زالی پایە بەرز، ئەوە ی ناردە خۆاری:

﴿ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَءَايَاتِهِ

وَرَسُولِهِ كُنتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾ التوبة.

واتە: ئەگەر ئێیان بپرسی: دەڵێن: ئیمە هەروا قسە ی رێیەمان دەکردو بە گالتە قسەمان دەکرد، بڵێ: ئایا گالتە بە خواو، بە ئایەتەکانی خواو، بە پێغەمبەری خوا دەکەن؟ تا کوئای ئایەتەکان کە دوای دەیانگەینی.

(ابن هشام) دەڵێ: (مُحَشَّنُ بْنُ حُمَيْرٍ) گوتی: ئە ی پێغەمبەری خوا ﷺ! ئەوە ی کە زیانی بە من گەیاندووە، ناوی خۆم ناوی بابمە! {ناوی خۆی کە (مُحَشَّن) ه لە زبیریە وە هاتو، ناوی بابیشی (حُمَيْرٍ) ییش یانی: کەرۆکە (تصغیر حمار)، (ابن هشام) دەڵێ: من پێم وایە ئەوە ی لەم ئایەتەدا بەر عەفو کەوت، تەنیا (مُحَشَّنُ بْنُ حُمَيْرٍ) بوو، دواییش ناوی لە خۆی نا: (عبد الرحمن) وە داوی لە خوا کرد بە شەهیدیی بپرواتو، کەسیش بە شوینەکە ی نەزانی، ئیدی ئەو وە بوو کە لە جەنگی یەمامەدا کوژرا، وە کەسیش جەنازەکە ی نەدۆزیە وە، (دیارە دوایەکە ی قبول بوو).

۱۷ / (وَلَمَّا بَلَغَ إِلَى ثُبُوكَ، آتَاهُ يُحَنَّةُ بْنُ رُؤَبَةَ، صَاحِبُ أَيْلَةٍ، فَصَالَحَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَعْطَاهُ الْجَزْيَةَ، وَأَتَاهُ أَهْلُ جَرِيَاءٍ وَأَذْرَجُ، فَأَعْطَوْهُ الْجَزْيَةَ، فَكَتَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كِتَابًا، فَهُوَ عِنْدَهُمْ).

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ کاتێک گەیشتە تەبووک { (أَيْلَةٍ)، شارێک بوو، ناوچەیەک بوو کە گەسیک لەوێ بەرپرس بوو بە ناوی (يُحَنَّةُ بْنُ رُؤَبَةَ)، دیارە دەبی نەصرانیی بووبی بە پێی ناوەکەی}.

(ابن هشام) دەڵێ: (يُحَنَّةُ بْنُ رُؤَبَةَ) هات بۆ لای پێغەمبەری خوا ﷺ، لەگەڵ پێغەمبەری خوادا پێک هاتن، صولحی لەگەڵ دا کرد، ئەویش سەرانی دا بە پێغەمبەر ﷺ، هەروەها خەلکی (جریا) و (أذرج)، هاتن، ئەوانیش بە هەمان شیوە بریاراندا کە لەگەڵ دەولەتی ئیسلامیدا تەبا بن، وە سەرانیاندا، وە پێغەمبەری خوا ﷺ نووسینیکی نووسی، وە نووسینەکەی وێنایاندا. { دیارە دەبی نوسخەکی دیکەش لەلای مسوڵمانان بووبی}.

ئنجە ئەوەی کە بۆ (يُحَنَّةُ بْنُ رُؤَبَةَ)، نووسی، ئەمە دەقی کیتابەکەیە:

﴿فَكَتَبَ يُحَنَّةُ بْنُ رُؤَبَةَ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ هَذِهِ أَمْنَةٌ مِنَ اللَّهِ وَمُحَمَّدٍ النَّبِيِّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لِيُحَنَّةَ بْنِ رُؤَبَةَ وَأَهْلِ أَيْلَةٍ، سَفُنُهُمْ وَسَيَارَتُهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ، لَهُمْ ذِمَّةُ اللَّهِ وَذِمَّةُ مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ، وَمَنْ كَانَ مَعَهُمْ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ، وَأَهْلِ الْيَمَنِ، وَأَهْلِ الْبَحْرِ، فَمَنْ أَحْدَثَ مِنْهُمْ حَدَثًا، فَإِنَّهُ لَا يَحُولُ مَالُهُ دُونَ نَفْسِهِ، وَإِنَّهُ طَيِّبٌ لِمَنْ أَخَذَهُ مِنَ النَّاسِ، وَإِنَّهُ لَا يَحِلُّ أَنْ يُمْنَعُوا مَاءَ يَرِدُونَهُ، وَلَا طَرِيقًا يُرِيدُونَهُ، مِنْ بَرٍّ أَوْ بَحْرٍ﴾.

واتە: بۆ (يُحَنَّةُ بْنُ رُؤَبَةَ)ی نووسی :

بە ناوی خوای بە بەزمیی بەخشندە، ئەمە دلتیاگەرەوهیە لە خواو لە پێغەمبەری خواوە بۆ (يُحَنَّةُ بْنُ رُؤَبَةَ)، وە خەلکی ئەیلە کە گەشتییەکانیان و کاروانەکانیان لە وشکانیی و لە دەریادا، کە لەگەڵ خواو لەگەڵ پێغەمبەری خوادا پەیمانان هەیه، وە هەر کەسیک لەگەڵیان بێ لە خەلکی شام و لە خەلکی یەمەن، وە لە خەلکی دەریا {واتە: لە خەلکی دەورووبەری دەریانیشین}.

به لّام هه ړگامیک له وان که تنیکي کرد، نه وه نه و مالهی که دهیدن به سهرانه، نابیته ړیگر له بهر دهم نه و هدا که سزا بدریت، له سهر تاوانه گهی، وه له و کاته دا مالیان حه لال دهی، بو هه ړ که سیك که دهستی بکه ویت، به لّام نابی ړیان لی بگیری، بچنه سهر هه ړ ئاویك که دهیانه وئ، وه هه ړ ړییهك که بیانه وئ پییدا برؤن، له وشکانی و له دهریا.

{یانی: له و ناوچه یه دا ئازادن بی و بچن، مادام له گهل دوه لته تی ئیسلامی دا هاو په یمانن}.

۱۸ / (إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَعَا خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ، فَبَعَثَهُ إِلَى أَكِيدِرِ دُومَةَ، وَهُوَ أَكِيدِرُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ، رَجُلٌ مِنْ كِنْدَةَ، كَانَ مَلِكاً عَلَيْهَا، وَكَانَ نَصْرَانِيًّا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِحَالِدٍ: إِنَّكَ سَتَجِدُهُ يَصِيدُ الْبُقْرَ، فَخَرَجَ خَالِدٌ حَتَّى إِذَا كَانَ مِنْ حَصْنِهِ يَمْنُظِرُ الْعَيْنَ، وَفِي لَيْلَةٍ مُقَمَّرَةٍ صَائِفَةٍ، وَهُوَ عَلَى سَطْحٍ لَهُ، وَمَعَ امْرَأَتِهِ، فَبَاتَتْ الْبُقْرُ تُحَكُّ بِقُرُونِهَا بَابَ الْقَصْرِ، فَقَالَتْ لَهُ امْرَأَتُهُ: هَلْ رَأَيْتَ مِثْلَ هَذَا قَطُّ؟ قَالَ: لَا وَاللَّهِ، قَالَتْ فَمَنْ يَتْرُكُ هَذِهِ؟ قَالَ: لَا أَحَدٌ، فَتَزَلُ فَأَمَرُ بِفَرَسِهِ، فَأَسْرَجَ لَهُ، وَرَكِبَ مَعَهُ نَفَرٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ فِيهِمْ أَحْ لَّهُ، يُقَالُ لَهُ: حَسَانُ، فَرَكِبَ وَخَرَجُوا مَعَهُ بِمَطَارِدِهِمْ، فَلَمَّا خَرَجُوا، تَلَقَّيْتُهُمْ خَيْلُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَخَذَتْهُ، وَقَتَلُوا أَخَاهُ، وَقَدْ كَانَ عَلَيْهِ قُبَاءٌ مِنْ دِيْبَاجٍ مُخَوَّصٍ بِالنَّهْبِ، فَاسْتَبَدَّ خَالِدٌ فَبَعَثَ بِهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَبْلَ قُدُومِهِ بِهِ عَلَيْهِ، قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: فَحَدَّثَنِي عَاصِمُ بْنُ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ رَأَيْتُ قُبَاءً أَكِيدِرٍ حِينَ قُدِمَ بِهِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَجَعَلَ الْمُسْلِمُونَ يَلْمُسُونَهُ بِأَيْدِيهِمْ وَيَتَعَجَّبُونَ مِنْهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَتَعْجَبُونَ مِنْ هَذَا؟ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَمَنَادِيلُ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ فِي الْجَنَّةِ أَحْسَنُ مِنْ هَذَا).

ثم إنَّ خَالِدًا قَدِمَ أَكِيدِرًا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَحَقَنَ لَهُ دَمَهُ، وَصَالَحَهُ عَلَى الْجَزْيَةِ، ثُمَّ خَلَى سَبِيلَهُ، فَرَجَعَ إِلَى قَرِيْبَتِهِ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ طَيْئٍ يُقَالُ لَهُ: بُجَيْرُ بْنُ بَجْرَةَ، يَذْكُرُ قَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لِحَالِدٍ: إِنَّكَ سَتَجِدُهُ يَصِيدُ الْبُقْرَ، وَمَا صَعَتِ الْبُقْرُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ، حَتَّى اسْتَخْرَجَتْهُ، لِنَصْدِيقِ قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ:

تَبَارَكَ سَائِقُ الْبَقَرَاتِ إِنِّي ... رَأَيْتُ اللَّهَ يَهْدِي كُلَّ هَادٍ
فَمَنْ يَكُ حَائِداً عَنْ ذِي تَبُوكَ ... فَإِنَّا قَدْ أَمَرْنَا بِالْجِهَادِ

واتە: پیغمبەری خوا ﷺ خالیدی گۆری وەلیدی بانگ کردو ناردی بەرمو لای:
(أَكْبَرُ دُومَةَ)، {دیارە (دومە) دیارە ناوی ناوچەیک بوو، پادشایەکی ناوی
ئوگەیدەری گۆری عەبدولمەلیک} بوو، گە پیاویک بوو ئە ھۆزی کیندەو پادشا
بوو ئەسەریان، وە ئەصرانییش بوو، پیغمبەر ﷺ بە خالیدی فەرموو: {إِنَّكَ
سَتَجِدُهُ يَصِيدُ الْبَقَرَ} تۆ گە دەچی، دەبینی: خەریکی راوکردنی مانگیە (واتە:
مانگای کیوی).

ئەجا خالید چوو، کاتیك گە ئە قەلاگە ی چەشمەندازیك^(۱) لیو دەرگەوت ئە
شەویکی مانگە شەوی ئاسمان ساف دا، ئەویش لەسەر بانەگە ی خەوتبوو، وە
ھاوسەرەگە ی لەگەڵدا بوو، مانگیەکی کیوی ھات بە قۆچ دەرگای کۆشکەگە ی
دەخوواند، {یاخود قۆچی خۆی بە دەرگای کۆشکەگە دەخوواند}، ژنەگە ی پپی
گوت: ھەرگیز شتی وات بینیو؟ کابراش (ئوگەیدەر) گوتی: نا قەت شتی وام
نەبینیو، ئەجا چۆن دەبی من واز لەو مانگا کیویە بیئم، گە دینی قۆچی خۆی
بە دەرگای کۆشکەگەمان دەخوریئ، ئایا کەس واز لەو دەینی؟ (کەس واز لەو
ناھینیو، دەبی بچم)، ئیدی لەسەر بانەگە دابەزی و فەرمانی کرد: ئەسپەگەیان
بۆ زین کردو، کۆمەئیک لەوانە ی گە لی نیزیك بوون ئە خزمانی، لەگەڵی دەرخوون،
گە یەکیکیان برای بوو، بە ناوی (حەسسان) سوار بوون، وە بە دوا ی ئەو مانگا
کیویە گەوتن، {گە مەرجیش نیە ھەر یەکیك بووبی}، کاتیك گە رۆیشتن و،
راوی ئەو مانگا کیویەیان دنا، ئەسپەگانی پیغمبەر ﷺ گە خالید فەرماندەیان
بوو، پییان گەشتن، گرتیان، وە برایەگەیان گوشت، {گە دیارە پیکەو بەشەر
ھاتوون}، گە پۆشاکیکی ئاوریشمی، بە زیڕ چنراوی لەبەر دابوو، خالیدیخوا
لیی رازی بی، پۆشاك و چەك و شتەگانی لیکردنەو، ناردنی بۆ پیغمبەری
خوا ﷺ، بەر لەو ی بۆخۆی بچیئەو و بگەریتەو بۆ خزمەتی.

(۱) واتە: ئەندازمەك گە ئە حوكمی بینینی (چاو) دایە.

ئنجائەنەسى كۆرى مالیک دەلى: ئەو قوبايەى ئوكەيدىر گە بىنىم ھىنايان
بۇ پېغەمبەرى خوا، مسوئلمانان دەستیان لیدەدا، وە پېى سەرسام بوون، {گە
ئەو بەرگە ئاوریشمیە، چەند جوان و نەرمە!} پېغەمبەرىش ﷺ فەرمووی:
﴿أَعْجَبُونَ مِنْ هَذَا؟ فَوَإِنَّ نَفْسِي بِيَدِهِ لَمَنَادِيلُ سَعْدٍ بَنٍ مُعَاذٍ فِي الْجَنَّةِ أَحْسَنُ
مِنْ هَذَا﴾^(۱).

واتە، ئایا سەرتان سوڤ دەمینى ئەو بەرگە پۆشاگە (نەرم و جوانە)!؟ سویند
بەو کەسەى گە گیانی منى بە دەستە، ئەو دەستەسڤو خاۋلییەى گە سەعدى
كۆرى موعاد، ئە بەهەشت دەستى پى دەسڤى، ئەمە چاکترو جوانترە.

ئنجائەلید خوا لىى رازى بى، ئوكەيدىرى بىردە لای پېغەمبەرى خوا ﷺ،
پېغەمبەرى خواش خوینى پاراست، وە لەگەلى پیکهات گە سەرانە بدات، وە
دوایی مؤلەتى دا بگەرپتەووە بۇ شارەگەى خۆى.

ئنجائەلە (طیى)، گە ناوی (بَجِیرُ بْنُ بُجْرَةَ) بوو، باسى ئەو
قەسەیهى یاد کردووە گە پېغەمبەرى خوا ﷺ بە خالیدی فەرموو: کاتیک گە
تۆ دەگەیه ئوكەيدىر، راوہ مانگا دەگات، وە دواییش ئەو شەوہ چۆن مانگا
قۆچى خۆى بە دەرگای کۆشکەگەى خوراندووە، تاكو ناچار بوو بە دوای بکەوئى،
گە ئەوہ راستى فەرمایشتەگەى پېغەمبەرى خواى دەرخستووە، ئنجائە ئەو
گابرایە لەو بارمیەوہ، بە شیعەر گوتووویەتى:

تَبَارَكَ سَائِقُ الْبَقَرَاتِ إِنِّي ... رَأَيْتُ اللَّهَ يَهْدِي كُلَّ هَادٍ
فَمَنْ يَكُ حَائِداً عَنْ ذِي تَبُوكَ ... فَإِنَّا قَدْ أَمَرْنَا بِالْجِهَادِ

واتە: بەرزىو دەوام بۇ ئەو کەسەى مانگایەکانى لىخوڤىن (بەرەو شوینى
مەبەست).

من دەبینم خوا رینمایى ھەر رپى راستگرتووویەك دەگات.

(۱) أَخْرَجَهُ الطَّبَايِسى، برقم: (۷۱۰)، وَأَحْمَد، برقم: (۱۸۶۱۸)، وَالْبُخَارِيُّ، برقم: (۶۲۶۴)، وَمُسْلِمٌ،
برقم: (۲۴۶۸)، وَالتِّرْمِذِيُّ، برقم: (۳۸۴۷) عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ.

ئىنا هەر كەسك له خاومنى جهنگى تەبووك لابدا (واتە: بپروا بە پيغەمبەرى خاتەم ﷺ نەهيئى) ئەووە ئيمە فەرمانمان پيكر اوو جيهادى له دژ بكەين.

۱۹ / (فَأَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَتُّوكَ بَضْعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً، لَمْ يُجَاوِزْهَا، ثُمَّ انْصَرَفَ قَافِلًا إِلَى الْمَدِينَةِ).

واتە: پيغەمبەرى خوا ﷺ (۱۰ تاگو ۲۰) شەويك مايمەو له تەبووك {دەلى: (بَضْعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً)، ئيمە له كوردیدا دەبى بلاین: (۱۰- ۱۵- ۲۰) شەويك}، وه لەوى بەولاوتر نەچوو {واتە: له تەبووك تینەپەرى، دياره پۆمەکانیش ئاماده نەبوون، ترسان لەوى كە لەگەلى پووبەپوو ببەنەوه}، بۆیه دواتر پيغەمبەر ﷺ گەرايمەو بو مەدينە.

۲۰ / (كَانَ فِي الطَّرِيقِ مَاءٌ يَخْرُجُ مِنْ وَشَلٍ، مَا يَرَوِي الرَّكَّابُ وَالرَّاكِبِينَ وَالثَّلَاثَةَ بَوَادٍ يُقَالُ لَهُ: وَادِي الْمُشَقِّقِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ سَبَقَنَا إِلَى ذَلِكَ الْوَادِي، فَلَا يَسْتَقِينُ مِنْهُ شَيْئًا، حَتَّى نَأْتِيَهُ، قَالَ: فَسَبَقَهُ إِلَيْهِ نَفَرٌ مِنَ الْمُنَافِقِينَ، فَاسْتَقَوْا مَا فِيهِ، فَلَمَّا أَتَاهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَفَ عَلَيْهِ، فَلَمْ يَرَفِيهِ شَيْئًا، فَقَالَ: مَنْ سَبَقَنَا إِلَى هَذَا الْمَاءِ؟ فَقِيلَ لَهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! فُلَانٌ وَفُلَانٌ، فَقَالَ: أَوَلَمْ أَنُحِمْهُمْ أَنْ يَسْتَقُوا مِنْهُ شَيْئًا حَتَّى آتِيَهُ (ثُمَّ لَعَنَهُمُ ﷺ) وَدَعَا عَلَيْهِمْ، ثُمَّ نَزَلَ فَوَضَعَ يَدَهُ تَحْتَ الْوَشَلِ، فَجَعَلَ يَصُبُّ فِي يَدِهِ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَصُبَّ، ثُمَّ نَضَحَهُ بِهِ وَمَسَحَهُ بِيَدِهِ، وَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِمَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَدْعُو لَهُ، فَانْخَرَقَ مِنَ الْمَاءِ (كَمَا يَقُولُ مَنْ سَمِعَهُ) مَا إِنَّ لَهُ حَسًّا كَحَسِّ الصَّوَاعِقِ، فَشَرَبَ النَّاسُ وَاسْتَقَوْا حَاجَتَهُمْ مِنْهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَنْ يَبْقِيَتْكُمْ أَوْ مِنْ بَقِيٍّ مِنْكُمْ، لَنْ سَمِعُنَّ بِهِذَا الْوَادِي).

واتە: له رینگادا ئاویك هەبوو كە له شویتيك دەرەچوو سەرچاومیهكى بیهیز بوو، كە تەنیا سواریک، یان دوو سوار، یان سئ سواریکى تیر دەکرد، (واتە: بەشى دوو سئ سوارانى دەکرد، كە خویمان و لاخەکانیان لى بخۆنەوه) له شیویكدا كە پى دەگوترا: (وَادِي الْمُشَقِّقِ).

نَجَا پَیغَمبهری خوا ﷺ فهرمووی: ﴿مَنْ سَبَقَنَا إِلَىٰ ذَٰلِكَ الْوَادِي فَلَا يَسْتَقِيمُ مِنْهُ شَيْءٌ حَتَّىٰ نَاتِيَهُ﴾ ههر که سبک له پيش ئيمهدا گهيشته فلان شيوه، با هيچ لهو سهرچاوميه نه خواته وهو ليى ههل نه هيئنجي، تاكو ههموومان دهچين، {دياره مهبهستي نه وه بووه که دوعا بکاتو ئاوه که بهرکه ته بکه ویتي}، که چی کومه ليک له مونافيقه کان چوون {له سئ تا نو کهس^(۱) له دمهغه له کان} وه ئاوه که يان لي ههل ئيجا، کاتيک که پيغهمبهری خوا ﷺ چوو، له سهری وهستا، هيچی تيدا نه بينی، {چونکه ئاوه که بهشی دوو سئ سواری دهکرد، له گهل ولاخه کان يان}.

نَجَا فهرمووی: کي پيشمان که وتوه بو سهر ئاوه که؟ گوتيان: نهی پيغهمبهری خوا! فلان کهس و فلان کهس، نه ویش فهرمووی: نه دی ريگریم لي نه کردبوون، که هيچی لي ههل نه هيئنجن تاكو من ديم؟ دوايی پيغهمبهری خوا ﷺ تووکی ليکردن و نه فرمتي ليکردن، (دوعای خرايی ليکردن)، دوايی دابهزی و دهستی خسته ژير نهو بهرده که ئاوه که لي دههاته دري، ئیدی ئاو پزايه سهر دهستی، نه وهندهی که خوا بيهوئ برژي، دوايی پيغهمبهر ﷺ ئاوه که ي راوشاندو پرژاندی وه دهستی پيدا هينا، وه پيغهمبهری خوا نه وهی که خوا هيئايه سهر زمانی، دوعای کرد، نَجَا ئاو دمرقوئی، وه نه وهی گوئی لي بووه گوتوويه تی: دهنگی وه که هه وره تريشقه بوو، وه نهو سوپا زوره ههرچی که پيوستيان بوو، ههم ليان خوارده وه، ههم دمفرو شتهکانی خو يان يان لي پر کرد.

وه پيغهمبهر ﷺ فهرمووی: نه گهر ئيوه بمين، ياخود کهستان لي بمين، دوايی دمبيستن نهو شيوو دوله {واته: ههموو دمروروبهري} دمبيته شوينيکی وا {زور پر له وهرو زمه مند} که ناوبانگی هه بی.

۲۱ / (إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ كَانَ يُحَدِّثُ، قَالَ: قُمْتُ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ وَأَنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي غَرَوْهٖ تَبُوكَ، قَالَ فَرَأَيْتَ شُعْلَةً مِنْ نَارٍ فِي نَاحِيَةِ الْعُسْكَرِ، قَالَ: فَاتَّبَعْتُهَا أَنْظُرُ إِلَيْهَا، فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ، وَإِذَا عَبْدُ اللَّهِ ذُو الْيَجَادَيْنِ الْمُرْنِيُّ قَدْ مَاتَ، وَإِذَا هُمْ قَدْ حَضَرُوا لَهُ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي حَضْرَتِهِ،

(۱) چونکه (نفر) له سئ کهس تاكو نو (۳-۹) دهگريته وه.

وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ يُدَيِّنَانِهِ إِلَيْهِ، وَهُوَ يَقُولُ أَدْنِيَا إِلَيَّ أَخَاكُمْ، فَدَلِّيَاهُ إِلَيْهِ، فَلَمَّا هَيَّأَهُ لِشِقَّةِ قَالَ: اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَمْسَيْتُ رَاضِيًا عَنْهُ، فَارْضَ عَنْهُ، قَالَ يَقُولُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ: يَا لَيْتَنِي كُنْتُ صَاحِبَ الْحُضْرَةِ).

واته: عهبدوللای کوری مهسعوود گپراویه تهوه دهئ: من له نیوهی شهودا ههئام، نهوکاتهی له خرمهت پیغه مبهه خوادا ﷺ بووین له جهنگی تهبووک، بلیسهی ئاگریکم بینی له لاپه ریکی سوپاکهوه، منیش شوینی کهوتم، تهماشای بکهه داخو چییه؟ تهماشام کرد: که نهوه پیغه مبهه ری خواو، نهبو بهکرو عومه رن، (عَبْدُ اللَّهِ ذُو الْيَجَادَيْنِ الْمُرَنِّي) ی وهفاتی کردوه، نهوانیش گورپکیان بو ههئکه ندوه، وه پیغه مبهه ری خوا ﷺ له نیو گورپکه بیدایه، وه نهبو بهکرو عومه ریش خوا لییان رازی بی، جهنازمکهی بو شوپ دهگه نهوه، نهویش دمه رموئ: براهه تانم بو شوپ بکه نهوه، نهوانیش شوپیان کردوه، ههتا کاتیک خسته لا گورپکه وه، پیغه مبهه ری ﷺ فهرمووی: ﴿اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَمْسَيْتُ رَاضِيًا عَنْهُ، فَارْضَ عَنْهُ﴾ {أَخْرَجَهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ بِرَقْم: (۹۱۱۱)، وَابْنُ كَثِيرٍ فِي السَّيْرَةِ، وَغَيْرُهُمَا}.

واته: نهی خوایه! من لی پازییم، توئ لی پازی به، عهبدوللای کوری مهسعوود گوتی: خوژگه من خاومنی ئەم گورپه بوومایه.

(قَالَ ابْنُ هِشَامٍ: وَإِنَّمَا سُمِّيَ ذُو الْيَجَادَيْنِ، لِأَنَّهُ كَانَ يُنَازِعُ إِلَى الْإِسْلَامِ، فَيَمْنَعُهُ قَوْمُهُ مِنْ ذَلِكَ وَيُضَيِّقُونَ عَلَيْهِ، حَتَّى تَرْكُوهُ فِي بَجَادٍ لَيْسَ عَلَيْهِ غَيْرُهُ، وَالْيَجَادُ الْكِسَاءُ الْغَلِيظُ الْجَافِي، فَهَرَبَ مِنْهُمْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَلَمَّا كَانَ قَرِيبًا مِنْهُ، شَقَّ بَجَادَهُ بِإِثْنَيْنِ فَاتَّزَرَ بِوَاحِدٍ، وَاشْتَمَلَ بِالْآخَرِ، ثُمَّ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقِيلَ لَهُ: ذُو الْيَجَادَيْنِ لِبَذَلِكَ).

واته: ئیبنو هیشام دهئ: بویه پی گوتراوه: (ذُو الْيَجَادَيْنِ)، چونکه دهیویست بیته نیو ئیسلامه وه، خرمو خهئکه گهشی نهیانده هیشت، وه زور سه غله تیان دهکرد، ههتا کاتیک بوو، که تهنیا بیجادیکی له بهه مابوو، {بیجادیش: بهرگیکی نهستووری زهره، ههه نهوه بیان له بهه ردا هیشت}، ئنجا ههه بهو بهرگه وه راپکرد بو لای پیغه مبهه ری خوا ﷺ و کاتیک لی نیزی که وهته وه، بیجاده کهی که له بهه ری دابوو، کردی به دوو بهش: بهشیکیانی له نیوهی خوارپی جهستهی

ئالاند، وه بەشەگە ی دیکەشی بەسەر شانی خۆی دادا، {واتە: بەشیکی لە جیای بیجامەو شەرپوال، بەشیکی دیکەشی لەجیای گراس و چۆغە}، دوایی هاتە لای پیغەمبەری خوا ﷺ لەووه پێی گوترا: (ذُو الْيَجَادَيْنِ)، (بجادی) یش قوماشیکی ئەستووری زبەرە.

٢٢ / (قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: ثُمَّ أَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى نَزَلَ بِبَنِي أَوَانَ، بَلَدٌ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْمَدِينَةِ سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ، وَكَانَ أَصْحَابُ مَسْجِدِ الضَّرَارِ قَدْ كَانُوا أَتَوْهُ، وَهُوَ يَنْجَهِّرُ إِلَى تَبُوكَ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا قَدْ بَنَيْنَا مَسْجِدًا لِذِي الْعِلَّةِ وَالْحَاجَةِ وَاللَّيْلَةِ الْمُطِيرَةِ وَاللَّيْلَةِ الشَّاتِيَةِ، وَإِنَّا نَحِبُّ أَنْ تَاتِيَنَا، فَتُصَلِّيَ لَنَا فِيهِ فَقَالَ: إِنِّي عَلَى جَنَاحِ سَفَرٍ وَحَالِ شُغْلٍ أَوْ كَمَا قَالَ ﷺ، وَلَوْ قَدْ قَدِمْنَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَأَتَيْنَاكُمْ، فَصَلَّيْنَا لَكُمْ فِيهِ، فَلَمَّا نَزَلَ بِبَنِي أَوَانَ، آتَاهُ خَبَرُ الْمَسْجِدِ، فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَالِكَ بْنَ الدَّخْشُمِ أَخَا بَنِي سَالِمِ بْنِ عَوْفٍ، وَمَعْنُ بْنُ عَدِيٍّ، أَوْ أَخَاهُ عَاصِمَ بْنَ عَدِيٍّ، أَخَا بَنِي الْعَجْلَانِ فَقَالَ: انْطَلِقَا إِلَى هَذَا الْمَسْجِدِ الظَّالِمِ أَهْلُهُ، فَاهْدِمَاهُ وَحَرِّقَاهُ، فَخَرَجَا سَرِيعَيْنِ، حَتَّى أَتَيَا بَنِي سَالِمِ بْنِ عَوْفٍ، وَهُمْ رَهْطُ مَالِكِ بْنِ الدَّخْشُمِ، فَقَالَ مَالِكٌ لِمَعْنُ: أَنْظِرْنِي حَتَّى أَخْرَجَ إِلَيْكَ بِنَارٍ مِنْ أَهْلِي. فَدَخَلَ إِلَى أَهْلِهِ، فَأَخَذَ سَعْفًا مِنَ النَّخْلِ، فَأَشْعَلَ فِيهِ نَارًا، ثُمَّ خَرَجَا يَسْتَدْنَانِ حَتَّى دَخَلَاهُ وَفِيهِ أَهْلُهُ، فَحَرَّقَاهُ وَهَدَمَاهُ، وَتَفَرَّقُوا عَنْهُ، وَنَزَلَ فِيهِمْ مِنَ الْقُرْآنِ مَا نَزَلَ: وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ... إِلَى آخِرِ الْقِصَّةِ).

واتە: ئیبنو ئیسحاق دەئێ: دوایی پیغەمبەری خوا ﷺ گەرایەو هەتا گەیشتە (ذی أوان)، شوینیکی کە لە نیوان ئەوی و مەدینەدا سەعاتە پێیەکە، {واتە: بەشێک لە رۆژێک}، ئنجا ئەوانە ی کە مزگەوتی (ضرار)یان دروست کرد بوو، کاتێک پیغەمبەر ﷺ خۆی ئامادە دەکرد، بجۆی بۆ جەنگی تەبووک، هاتبوونە خزمەتی، وه پێیان گوت: ئە ی پیغەمبەری خوا! ﷺ ئێمە مزگەوتیکمان دروست کردووە، بۆ بابای نەخۆش ئەووی نەتوانی بێتە مزگەوتو، بۆ شەوی بارانای و شەوی سارد، وه ئێمە هەز دەکەین تۆ بێی لەو مزگەوتەدا نوێژمان بۆ بکە ی.

پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ئیستا ئیمە لەسەر روشتن و سەرقالین، یان شتیکی وای فەرموو، بەلام ئەگەر خوا حەز بکات، هەر کاتیک گەڕاینەوه دینە لاتان، وه لەو مژگەوتەدا نوێژتان بۆ دەکەین.

ئەجا کاتیک کە پێغەمبەری خوا ﷺ و ئەوانی دی، گەیشتە (ذی أَوَانٍ)، هەوائی ئەو مژگەوتە پێگەیشت، {کە ئەو مژگەوتە بە پیلان دروست کراوه، وهك دواوی له درێژە تەفسیری ئایەتەکان دا بە تەفصیل باسی دەکەین}.

ئەجا پێغەمبەر ﷺ (مَالِكُ بْنُ الدَّخْشُم) کە لە هۆزی بەنی سالمی بەنی عەوف بوو، وه (مَعْنُ بْنُ عَدِيٍّ) یاخود (عَاصِمُ بْنُ عَدِيٍّ) کە لە هۆزی بەنی عەجلان بوو، بانگی کردن فەرمووی: (انْطَلِقَا إِلَى هَذَا الْمَسْجِدِ الظَّالِمِ أَهْلُهُ فَاهْلِمَاهُ وَحَرِّقَاهُ)، واتە بچن بۆ ئەو مژگەوتە کە ئەوانە ی ستهمیان کردوه دروستیان کردوه، بیرووخین، وه بیسووتین، ئەوانیش بە خیرایی چوون تاكو چوونه لای بەنی سالمی بەنی عەوف، کە گوێمەلی (مَالِكُ بْنُ الدَّخْشُم) بوون، وه مالیک بە مەعنی گوت: لێم بگەرێ تا من دەچم، بزووتیک لە مالهوه دینم، ئیدی چووه مالهوه، بزووتە ئاگریکی لە دارخورما هینا، {بزووت ئەو دارمیە سەریکی ئاگر بێ و سەرەکی دیکەشی بگیری} وه بە خیرایی ئاگری لە مژگەوتە کە بەردا، تاكو چوونه نیو مژگەوتە کە سووتانیدیان، وه ئەو خەلکە کە لە نیوی دابوون، پەرژو بلاو بوون و رایان کرد، وه لە بارە ئی ئەوانەوه ئەم ئایەتە هاتنە خوار:

﴿وَالَّذِينَ أَخَذُوا مَسْجِدًا ضَرَارًا وَكُفْرًا وَتَفَرَّقَ بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ...﴾

﴿ ۱۰۷ ﴾، واتە: ئایەتەکانی (۱۰۷ و ۱۰۸ و ۱۰۹ و ۱۱۰) کە دواوی قسەیان لەبارەوه دەکەین.

۲۳ / باسی ئەو سی کەسە کە بریار لەبارەیانەوه دواخرا بوو، خاوەن پاساو (عُنْر) بوون، دەلی:

(قال ابن هشام: قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمَدِينَةَ، وَقَدْ كَانَ تَخَلَّفَ عَنْهُ رَهْطٌ مِنَ الْمُنَافِقِينَ، وَتَخَلَّفَ أَوْلِيكَ الرَّهْطِ الثَّلَاثَةُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، مِنْ غَيْرِ شَكٍّ وَلَا نِفَاقٍ: كَعُبُ بْنُ مَالِكٍ، وَمُرَارَةُ بْنُ الرَّبِيعِ، وَهَلَالُ بْنُ أُمِيَّةٍ؛ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ

لَأَصْحَابِهِ: لَا تَكَلَّمَنَّ أَحَدًا مِنْ هَؤُلَاءِ الثَّلَاثَةِ، وَأَتَاهُ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ مِنَ الْمُنَافِقِينَ، فَجَعَلُوا يَحْلِفُونَ لَهُ وَيَعْتَذِرُونَ فَصَفَحَ عَنْهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَلَمْ يَعِزَّهُمُ اللَّهُ وَلَا رَسُولُهُ، وَاعْتَزَلَ الْمُسْلِمُونَ كَلَامَ أُولَئِكَ النَّفَرِ الثَّلَاثَةِ).

دوای نھوہی پیغہمبہری خوا ﷺ گہرایہوہ بؤ مہدینہ، وہ کؤمہلئیک لہ ددغہل و مونافیقہکانی کہ لہ جہنگ دواکہوتبوون، وہ ئہو سئ نہفہردش لہ مسؤلمانان کہ ہیچ گومانیان نہبوو، وہ مونافیق نہبوون، واتہ: (كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ، وَمُرَّارَةُ بْنُ الرَّبِيعِ، وَهَالِلُ بْنُ أُمَيَّةَ)، پیغہمبہر ﷺ بہ ہاودہلانی فہرموو: با ہیچ یہکئیک لہ ئیوہ، ہیچ لہم سئ نہفہرہ نہدوینئ، ئہوانہی لہ ددغہل و دوورودکان دواکہوتوون ہاتنہ لای سویندیان بؤ خواردو پاساویان بؤ ہینایہوہ، تاکو لییان ببووری، وہ خواو پیغہمبہری خوا ﷺ پاساویان لی قبول نہکردن، وہ مسؤلمانان دوورہپرئیزیان کرد لہو سئ کہسہ کہ بیاندوینن .

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

مانای گشتی نایه تهکان

خوَا ۞ بُوْ جَارِی چوارمین لهَم سوورپته موباره کهدا، به نازناوی: ﴿يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا﴾، مسولمانان دهدوینئ، دهفرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْخُذْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ
بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَّعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ
إِلَّا قَلِيلٌ﴾ ۞

ئهی ئهوانهی بروتان هیئاوه! ئهوه چیتانه که کاتیک پیتان گوترا: له ری
خوادا بچن بُو جهنگو جیهاد، خوتان قورس کرد بهرمو زهوی، خوتان به زهوییه وه
نووساند، {واته: سستیو تهنه لیتان نواند}، ئایا ژیانی دنیاتان پی په سندرته وه
هه لېژاردوه به سهر ژیانی دواړوژدا، له حالیکدا که رابواردن و خوشیی و له زهوتی
ژیانی دنیا، له چاو هی دواړوژ، جگه له که میک، شتیکی دیکه نیه.

زانایان و لیکولته روهانی ماناو مه به ستهکانی قورئان، هه موویان باسیان کردوه،
که له مانایه ته به دواوه، خوَا ۞ باسی رووداوهکانی جهنگی ته بووک دهکات، ههر
بویشهش ئیمه پیس ئه وهی بیینه سهر ماناگردنی ئهم نایه ته موباره کهانه و،
هه لېژنجانی ئه و مه سه له گرنگانهی که لییان ومرده گیرین، به باشمان زانی:
باسی رووداوهکانی جهنگی ته بووک بکهین.

لیرهدا خوَا ۞ یه که مین دواندن که برواداران پی دهدوینئ، ئه وهیه که
دهفرموی: ئهی ئهوانهی بروتان هیئاوه! ئهوه چیتانه بوچی کاتیک پیتان گوترا:
دهربچن بُو جهنگ له ری خوادا، خوتان قورس کرد بهرمو زهوی؟!

{وشه ی: (نُضْر)، لیرهدا لهم سیاقه دا، یانی: دهرچوون بهرمو جهنگو جیهاد،
ئه گهرنا مانای وشه ی: (نُضْر) له ئه سلی زمان دا، بریتیه له وهی که ئینسان له

حائیکەو بە خیرایی بچی بۆ حائیکی دیکە، بەلام لیڤدا بە پئی سیاق بۆمان دەرەگەوئ کە وشەي (نُضْر) بۆ دەرچوون بەرمو جەنگو جیهاد بەگاردەهینری؟.

ئەجا لیڤدا خوا ﷻ بە پرسیارکردنی نکوولیکەرانهو بە جۆریک لە سەرزنشتو رەخنە گرتەو، بە مسوئلمانان دەرەرموئ: بۆچیو، چیتانە، چ شتیک وای لیکردن؟ کاتیک کە پیتان گوترا: دەرچین بەرمو مەیدانی جەنگو جیهاد لە پیناوی خوادا، خۆتان قورس کرد؟

{وشەي: (أَتَأْتَلْتُمْ)یش، لە ئەسلدا (تَأْتَلْتُمْ)ه، (تَأْتَلْتُمْ)، واتە: خۆتان قالب گران

کرد، واتە: خۆتان قورس کرد، ئەجا کە بە ﴿إِلَى﴾، تەمەددای کردو، ﴿أَتَأْتَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ﴾، بۆ ئەوێه مانای (إخلاق)، بگەیهنی، واتە: خۆتان بە زەوییهو نووساندو، خۆتان بەرمو زەوی شۆڤکردو، کە لیڤدا مەبەست ئەوێه کە لەسەر دلتان قورس بوو، وە بە قالب گرانیی بە دەم بانگی جەنگو جیهادەو چوون}.

ئەجا خوا ﷻ باسی ھۆکارەکی دەکات، کە بۆچی وایان کرد؟

﴿أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ﴾، ئایا ژيانی دنیاتان پئ چاکترمو ھەلتانبژارد بەسەر دواڤۆژدا، واتە: خوڤهویستییتان بۆ ژيانی دنیا، وای لیکردن کە ئەو ھەلوئیسە خراپە لە خۆتاندا بەرجەستە بکەن، کە بریتیە لە خو بە زەوییهو نووساندن، وە قالب گرانیی کردن، لە کاتیکدا کە پئویست دەکات بچن بۆ جەنگو جیهاد!

دوایی خوا ﷻ دەرەرموئ: ﴿فَمَا مَتَّعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ﴾، بیگومان رابواردن و خوڤشیو لەززمی ژيانی دنیا، لەچاو ھی دواڤۆژ: جگە لە شتیک کەم، ھیچی دیکە نیە.

وشەي: (مَتَّاع)، (مَا يُتَمَتَّعُ بِهِ)، شتو کەلوپەل، یان شتیک کە ئینسان لی بەھرمەندبئو، سوودیکی لی ببینی، بەلام بۆ ماوێهکی کەم، واتە: رابواردن و خوڤشیو لەززمی ژيانی دنیا، یانی: نازو نێعمەتی دنیا، لەچاو دواڤۆژ، شتیک کەم

دەنۆینى، بەئى: دنیا بەرانبەر نىعمەتەکانى دواپۇژدا، شتىكى زۆر كەمەو شایانى باس نیه، كەواتە: نەدەبوو ئەو شتە كەمە، ئەو رابواردن و خوشییه كەمە، واتان لىپكات، بى فەرمانىي خوا بكەن و، سەرەنجام ئەو نازو نىعمەتەى بەهەشت لە كىس خۆتان بدم، یاخود بەلای كەمەو لە خۆتانى كەم بكەنەو، چونكە تاكو مەروۇف لە دنیادا بۆ خوا سولخاوتر بى و بۆ فەرمانى خوا ئامادەتر بى، بىگومان پشك و بەشى باشتى دەبى لە نازو نىعمەتەى دوا پۇژدا.

هەلبەتە ئێردا پىوێستە بگوترى: كە هەرچەندە خوا ﷻ بە گشتى بروادارانى دواندوون، بەلام بە تەئكىد مەبەستى پى كەسانىك بوو، كە قالب گرانییان كردو، نەك هەموویان بە تىكرايى، بەئى خوا ﷻ بە تىكرا دواندوونى، بەلام دواندەكە زیاتر پەيوەستە بەو كەسانەو، كە ئەو هەلۆیستە خراپەیان هەبوو، ئەگەرنا لە نىو دوتراوان دا، ئەبو بەكرو عومەرو عوسمان و عەلى و سەرجم ئەو هاوئە بەرپزەنەى كە هەمیشە گيان فیداییان كردو، هەمیشە گيان لەسەر دەست بوون، لە پىناوى خوا، ئەوانەش هەبوون، بەلام بە تەئكىد پرووى دواندن لەوان نیه، چونكە هیچ كاتىك قالب گرانییان نەكردو، وە تەوەزەل نەبوون، وە خۆیان بە زەوى نەنووساندو.

ئىجا خوا هەمەشەیان لىدەكات و، دەفەرموى: ﴿إِلَّا تَنْفَرُوا يُعَذِّبَكُم عَذَابًا أَلِيمًا﴾، ئەگەر نەچن بۆ جەنگ و جیهاد {لە كاتىكدا كە لەسەرتان پىوێست دەبى}، خوا بە ئازارىكى بە ئىش سزاتان دەدات، ئىجا ئایا ئەو ئازارە بە ئىشە كەنگىيەو لە كوێيە؟

هەندىك لە توپىژەران گوتوویانە: مەبەست ئازارى دنیایە، كە دوژمنان بەسەریاندا زال دەبن و، تووشى چەوسىترانەو دەردو بەلا دەبن.

و هەندىكىان گوتوویانە: مەبەست پى سزای دوا پۇژە.

منیش وای تىدەگەم: كە هەردووکیان دەگريتهو، ئەو سزاو ئازارە بە ئىشە، هەم دەگونجى لە دنیادا بى، وە هەم دەگونجى لە دواپۇژىشدا بى، ئەوەى دنیا: لە ئەنجامى ئەویدا كە مسوولمانان جەنگ و جیهاد ناكەن و فیداكارىي ناكەن، سەرى خۆیان و

مالی خوایان نابەخشن، لە پیناوی خوادا: زەبوون دەبن، ژێر چەپۆک و ژێر دەست دەبن، وە دوژمنان خێرو بێریان بە تالان دەبن، کە بێگومان ئەوێش ئازاریکی زۆر بە ئێشە، بەلام بۆچی پال دراوتە لای خوا؟ چونکە بە پێی قانوون و سونەتی خوا ئەو وەزعیان بەسەر دادی، ئەگەرنا وە نەبی خوی دادگەر، راستەوخۆ بەو جوړە سزایان بدات.

هەروەها سزای دوا پوژیش، ئەوە دیارە کە لە دۆزەخدا خۆی دەبینێتەو.

ئەجا هەر ئەوەندە نیه کە خوا سزاتان بدات، لە دنیاو لە دواپوژدا، ﴿وَيَسْتَبْدِلْ

قَوْمًا غَيْرَكُمْ﴾، وە کۆمەڵێکی دیکەى حیا لە ئیوێ دەبن، ئیوێ لا دەداو ئەوان دینى، کە ئەوێش ديسان باسى یاسایەکی خواپە، کە خوا ﷺ هەر کۆمەڵێک نەیاننوانی ئەركى سەرشانیان جێبەجێ بکەن، ئەوان لادەبات و خەلکی دیکەى شایستەتر دینى، کە ئەوان بتوانن ئەركەکانیان راپەرێن. ﴿وَلَا تَضُرُّهُ شَيْئًا﴾، وە هیچ زیانیکی پێ ناگەیەنن، واتە: بە کەمتەرخەمییتان، بە قالب گرانییان، بە خۆ بە زەویەو نووساندنن، نا ئامادەییان بۆ جەنگ و جیهاد، هیچ زیانیك لە خوا نادەن ﴿وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾، وە خوا لەسەر هەموو شتێک بە توانایە.

ئەجا خوا ﷺ لەبەرئەوێ ئەو کارو پوژمەى، کە پێغەمبەرى خوا ﷺ ئەو کاتە سەرپەرشتی کردو، ئەو بەرپرسی بوو، بۆیە باسى ئەو دەکات، کە ئەگەر ئیوێش پێغەمبەرى خوا سەرنەخەن ﷺ، ئەو کارو پوژمە ئیسلامیەدا، کە خوا ﷺ پێی سپاردو، پشتی نەگرن و هاوکاری نەبن، کە یەکیك لە جوړەکانی پشتگری و هاوکاری کردنى، ئەوێ: ئامادە بن، ئەگەر دوژمنانیکدا کە هەر شەتان لێدەکەن، رووبەر و بێنەو، کە ئەو کاتە پۆمەکان بوون، چونکە پێشتر باسمان کرد: کە جەنگی تەبووک پێغەمبەر ﷺ بۆیە مسوڵمانانی بۆ کوکاردو، چونکە پۆمەکان ویستیان هێرش بێنن، وە (۵۰,۰۰۰) کەسیان ناردبوو، بە فەرماندەیی یەکیك لە سەرکردەکان بە ناوی (قوباد)، وە هەتا (بلقاء) هاتبوون، کە بەرەو مەدینە دەهاتن،

بۆیە پیغمبەر ﷺ بە پێویستی زانی که له مه‌دینه‌دا دانه‌نیشن و چاوه‌ڕێیان بکه‌ن، تاكو دوژمن به‌سه‌ریاندا ده‌دات، به‌لكو به‌رمو ڤوویان بچن، چونكه وه‌ك گوته‌راوه‌: (الْهُجُومُ أَحْسَنُ وَسِيلَةٌ لِلدِّفَاعِ)، هێرش بردن باشترین شیوازی به‌رگری کردنه‌.

ئنجأ خوا ﷻ ئەوه ده‌خاته‌وه‌ بیری مسو‌لمانان: كه‌ ئەگەر ئیومه‌ش پیغمبەر ﷺ سه‌ره‌نه‌خه‌ن و، پشتی نه‌گرن، له‌ به‌ران به‌ر دوژمنان و ناحه‌زانی دا، كه‌ له‌ راستیدا سه‌رخستن و پشت گرتنه‌كه‌ بۆ خوش‌تانه‌، ئەوه‌ خوا په‌کی ناكه‌وێ، وه‌ خوا په‌کی پیغمبهری خوێ ناخات، دمه‌رموێ: ﴿إِلَّا نَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ﴾، ئەگەر ئیومه‌ش سه‌ری نه‌خه‌ن و پشتی نه‌گرن، ئەوه‌ خوا پێشتر سه‌ریخست، كه‌ی؟ بۆیان باس ده‌كات، دمه‌رموێ: ﴿إِذَا أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا﴾.

ئهو كاته سه‌ریخست، كه‌ ئەوانه‌ی بێڤروا بون ده‌ریان كرد {له‌ شارمه‌كه‌ی، كه‌ مه‌كه‌كه‌ بوو}، كه‌ دوومه‌ی دوومه‌كان بوو، كێ بوون ئەو دووانه‌؟ پیغمبەر ﷺ له‌ گه‌ل نزیكترین هاوه‌ڵی و دڵسۆزترین كه‌سی، كه‌ ئەبو به‌كری صیددیق بوو، خوا لێی ڤازی بێ، ﴿إِذَا هُمَا فِي الْغَارِ﴾، له‌ كاتیكدا كه‌ له‌ چالایی (غار) مه‌كه‌دا بوون.

(غار)، هه‌ندیکیان به‌ ئەشكه‌وت لێکیان داوه‌ته‌وه‌، به‌لام (غار) قلیشیکی گه‌وره‌یه‌ له‌ چیا به‌كه‌دا، یان چالێکی گه‌وره‌، كه‌ ده‌شگونجی سه‌ره‌مه‌كه‌شی هاته‌بێته‌وه‌ یه‌ك، به‌ باری شاقوولبیدا، ئەشكه‌وت (كه‌ف) زیاتر به‌ باری ئاسۆبیدا فراوانه‌، به‌لام (غار) زیاتر به‌ باری شاقوولبیدا قوولته‌، وه‌ جیاوازی به‌كه‌یان ئەومه‌یه‌ كه‌ ئەشكه‌وت سه‌ری گیراوه‌، به‌لام (غار) مه‌رج نیه‌ سه‌ره‌مه‌كه‌ی به‌سترا بێ.

﴿إِذَا يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا﴾، كاتیك به‌ هاوه‌ڵه‌كه‌ی خوێ دمه‌رموو: دڵنه‌نگ مه‌به‌، خه‌مبار مه‌به‌، بێگومان خوا له‌ گه‌لمان دایه‌، واته‌: به‌ له‌ گه‌لدا بوونی تایبه‌ت له‌ گه‌لمان دایه‌، ئەگه‌رنا بێگومان خوا له‌ گه‌ل هه‌موو شتیكدا هه‌یه‌، به‌ ده‌سه‌لات و به‌ زانیاری و به‌ ئیراده‌ی خوێ، به‌لام لێرده‌دا مه‌به‌ست

پیی: - وَهَكَذَا تَوَيَّزْهُنَا عَنْ تُوتُووِيَانَه - لەگەڵ دابوون و ئاگا لیبوون و ڕەچاو کردن و ئوتف لەگەڵ نواندنە، ﴿فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيْدَاهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا﴾، ئنجا خوا ﷺ ئارامیی و هیمنیی خوێ پژانده سەری، وە بەهێزیشی کردو، وە پشتیشی گرت، بە سەربازانیك كە ئیووە نەتاندەبینین، كە بە تەئکید مەبەست پیی فریشتەكانە، ئنجا ئەمە وەك دوایی لە مەسەلە گەرنگەكاندا باسی دەكەین مادام بە (ف) هاتو، ﴿فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ﴾، (ف)، جاری وایە دەلالەتی لەسەر بەدواداھاتن (تەقیب)ی راستەوخۆ دەكات، كەواتە: هەر كە چوونەتە نیو ئەشكەوتەكەو، یەكسەر خوا ئارامیی و هیمنیی دابەزانداوێتە سەر دئی پیغەمبەر ﷺ، وە یەكسەر فریشتەشی دابەزانداوون بۆ سەر پیغەمبەر ﷺ و ئەبو بەكر، بۆ ئەووی دئیان بەهێزتر بكەن، وە ئیلاھامی چاك بخەنە دئیانەو وە وەسوسەیی شەیتانەكان نەچیتە دئیانەو، دئە ڕاوگئی نەیانگري.

ئنجا خوای كاربەجی چی دیکەشی کرد؟ ﴿وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾

﴿٤٠﴾، وە وشەیی ئەوانەیی خستە ژێرەو، كە بیپروان، لیڕەدا (كَلِمَة) هەر چەندە، واتە: (وشە) بەلام لە زمانی عەرەبییدا، جاری وایە بۆ وتاریك بەگاردی، دەگوتری (الآن يُلْقِي فَلَانٌ كَلِمَتَهُ)، كە مەرج نیە یەك وشە بێ، بەلكو دەبینی یەك سەعات، یان دوو سەعات، قسە دەكات، بەلام پیی دەگوتری: (كَلِمَة).

وە (كَلِمَة) جاری وایە بەمانای بریار دئی، بۆ وینە: ﴿لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَتِهِ﴾ ﴿١١٥﴾ الأنعام، واتە: هیچ كەسیك و هیچ شتێك ناتوانی بریارەكانی خوا بگۆری.

وە جاری وایە بە مانای ئەو ئەركانە دئی، كە بە ئینسان دەسپێررین، وەك خوای پەرەردگار دەفەرموی: ﴿وَإِذْ أَتَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ﴾ ﴿١٢٤﴾ البقرة، واتە: كاتێك پەرەردگاری ئیبراھیم ئیبراھیمی تافیکردەو بە چەند وشەیهك، لیڕەدا مەبەست چەند ئەركێكە.

کەواتە: لێرمدا ﴿وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى﴾،
 واتە: خوا ﷻ پیلان و کاری ئەوانەى خستە بنەوه، کە بیپروابوون، وه ژیری خستن،
 ﴿وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا﴾، وشەى خوا، برپاری خوا، کاری خوا،
 هەمیشە لە سەرینە، ﴿وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾، وه خوا زالى کار بەجییه.

ئنجای خوا ﷻ فەرمان دەکات بە برپاداران و دەرەرموی: ﴿انْفِرُوا خِفَافًا
 وَثِقَالًا﴾، بە سووکی و بە قورسی برۆن بۆ جەنگ و جیهاد.

﴿وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾، وه بە سامانەکانتان و بە
 گیانەکانتان لە رپی خوا، تێکۆشن و فیداکاری بکەن، ﴿ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن
 كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (۴۱)، ئا ئەوه بۆ ئیوه باشترە، ئەگەر بزائن.

ئنجای وهك دواىى لە مەسەله گەرنەکاندا زیاتر تیشکی دەخەینه سەر: ﴿خِفَافًا
 وَثِقَالًا﴾، زۆر واتایان هەڵدەگرن، هەروەها ﴿ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾، ئا ئەوه بۆ
 ئیوه باشترە، دیسان چەمک و واتایەگەى فراوانە و زۆر شت دەگریتهوه.

دواىى خوا ﷻ دیتە سەر باسى هەلۆیستی ئەوانەى کە دل نەخۆش و ئیمان بیهیز
 بوون، یاخود دەرە و مونا فیک بوون، هەموویان دەگریتهوه، دەرەرموی: ﴿لَوْ كَانَ
 عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَا تَبْعُوكَ﴾، ئەگەر ئەو ئامانجەى کە لە جەنگی تەبووک دا
 بۆی دەچن، ئەگەر دەستکەوتیک و بەرژە و موندییەکی نیزیک بووایه، واتە: نیچیریکی ئاسان
 بووایه، وه سەفەرێکی کورتیش بووایه، ﴿لَا تَبْعُوكَ﴾، شوینت دەکەوتن.

لێرمدا: ﴿لَا تَبْعُوكَ﴾، واتە: هەر شوین تۆ دەکەوتن، بە دواى تۆدا دەهاتن،
 بەلام ئەوه نەبووه لە پیناوی خوادا بئ و لەبەر خوا بئ، هەر لەبەر خاتری
 خاتران و لەبەر تۆ دەهاتن، ئەویش ئەگەر دەستکەوتیکى نیزیک و سەفەرێکی

کورت بووایە! ﴿وَلَكِنْ بَعَدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ﴾، بەلام شوینەگە دوور بوو، بۆیە لەسەریان قورس بوو، ئەو سەفەرە دوورە بکەن.

دەئێ: (الشُّقَّةُ): (الشُّقَّةُ: السَّفَرُ الْبَعِيدُ، شَقَّه شَاقَّةً، الْمَشَقَّةُ: الصُّعُوبَةُ).

وشە (شُقَّة) واتە: سەفەری دوور، دیارە سەفەری دووریش قورسە، هەروەک چۆن سەفەری کورت ئاسانە.

﴿وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ﴾، وە بە تەئکیدیش سویند بە خوا دمخۆن: ئەگەر توانیبامان لەگەڵتان دەرەچووین، لەگەڵتان دەهاتین بۆ جەنگ.

دیسان ئەمەش ئەو دەگەیەنێ، ﴿لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ﴾، لەگەڵ ئێوە دەهاتین، ئینسانی ئیماندار شتێک کە بۆ خوا دەکات، نابێ لەبەر ئەوەی خەڵک دەیکات، ئەویش بیکات، دەبێ بۆخۆی بیکات، بە هاندەری ئەو کە خوا لە خۆی رازی بکات، نەک پەگەڵ خەڵک بکەوێ! بۆیە خوا دمەرموێ: ﴿يَهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾، خۆیان دمەرموین، واتە: بەو سویندە بە درۆیانە خۆیان دمەرموین، سویندی بە درۆ ئینسان لە بەین دەبات، وەک دواوی باسی دەکەین، وە خوا دزانێ کە ئەوان درۆزن، وە ئەو یەگەم درۆیان نیەو، دواهمین درۆشیان نابێ، ئەگەر لە حالەتی نیفاقتا بمیننەو.

ئەجا خوا ﷻ ڕوو دەکاتە پێغەمبەر ﷺ سووکە گەلەییەکی لێ دەکات، دمەرموێ:

﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ

الْكَاذِبِينَ﴾، ﴿٤٣﴾، خوا لێت ببووری، (ئەو موحەممەدا) بۆچی مۆلەتت دان، واتە:

بۆچی مۆلەتت دان، نەمەن بۆ جەنگ و جیهاد لە پێناوی خوادا؟ ﴿حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ

الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ﴾، دەبوو مۆلەتت نەدايان، هەتا ئەو کاتە

ئەوانە کە راست دەکەن، بۆت ڕوون بووبانەو، وە درۆزنەکانیشت زانیایە، واتە: پەلەت کرد لە مۆلەت دانیاندا، بەلام لێردا خوا (لوطف)ی، لەگەڵ پێغەمبەرەکیدە ﷺ

نواندووە، بەرلەوێ گەلەییەگەیی لیبکات لیبوردنەگەیی خۆی بۆ خستۆتە ڕوو، ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ﴾، خوا لێت ببووری بۆچی مۆلەت دان؟ هەتا ئەو ئامانجانە دمهاتنە دی، ئەوانەیی گە ڕاست دمهگەن، بۆت دمرگەوتبە چ کاتیک ئەو دمردەگەوت؟ گوتبات: نەخێر دمی بێن، ئەوگاتە ئەوانەیی گە بەراستیان بوو، دمردەگەوت، دمیانگوت: باشە ئەو ئەو ئیمە هاتووین، بەلام و لاخمان نیە، وە چەگمان پێنیە، زادو زەخیرەمان نیە، بۆمان دابین بکە، ئەو ئیمە دیین، بۆتان دمردەگەوت گە ئەوانە ڕاست دمهگەن، هاتوون عوزر بێننەو، گە ناتوان بێن، وە ئەوانەش گە درۆزن و پەکیان لەسەر هیچ نەگەوتو، بەلام هەر نایەن ئەو گاتە دمردەگەوتن، ئەگەر تۆ مۆلەت نەدایان، بەلام لە ئەنجامی ئەویدا گە تۆ مۆلەت داو، ئەوانە چاک و خراپیان، وە ڕاستگۆ و درۆزیان تیکەل بوون، لەبەرچاوی ئیو، هەلبەتە بەلام خۆی زاناو شارمزا هەر دمیانسین .

ئەجا خوا ﷻ پێشانی دەدات، گە کێن ئەوانەیی داوی مۆلەت دمهگەن و کێن ئەوانەیی داوی مۆلەت ناکەن؟ دەفەرموی: ﴿لَا يَسْتَعِذُّكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ﴾، ئەوانەیی برۆیان بە خواو بە ڕۆژی دوايي هەیه، مۆلەت لێ و مرناگرن، گە ئایا بێن جەنگ و جیهاد بکەن؟ واتە: بۆ هاتن مۆلەت لێ و مرناگرن، بڵێن: ئەو پیغەمبەر! ﷺ بێن، یان نەیهین؟ یەکسەر دین، بۆچی؟ چونکە ئەسل بریتی بوو لە چوون بۆ جەنگ و جیهاد، دمیوايە بۆ نەهاتن مۆلەت و مرناگرن، ئەمما بۆ هاتن پێویستی بە مۆلەت ناکات، گەسێک ئیمانی بە خواو بە ڕۆژی دوايي بێ، ناچی بلی: ئەو پیغەمبەری خوا! ﷺ بێم یان نەیهیم؟! یەکسەر دی.

﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ﴾ (٤٤)، وە خوا زانیە بە پارێزکاران، واتە: ئەوانەیی پارێزکارین، هەرگیز بۆ هاتنیش مۆلەت و مرناگرن، چ جای بۆ نەهاتن!

ئەجا ئەو ئایا کێن ئەوانەیی مۆلەت و مرناگرن، وە بیانو و دمهگرن، بۆ ئەوێ خۆیان لە جەنگ و جیهاد دواخەن؟ ﴿إِنَّمَا يَسْتَعِذُّكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ﴾ (٤٥)، بیگومان تەنیا

ئەوانە مۆلەت لى وەردەگرن، کە برۆیان بە خواو بە پۆزی دواى نیه، وە دلیان لە گومان دایەو، ئە گومانى خوێاندا دین و دەچن، سەرگەردان و سەراسیمەن، هەر ئەوانە مۆلەت لى وەردەگرن کە نەین.

بەلام ئەوانەى ئیمانیاں بە خواو پۆزی دواى هەیهو، بە تەقوان، بۆ هاتنیشیاں نایەن پرست پى بکەن و یەگسەر دین، چ جای بۆ نەهاتن!

﴿وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ﴾، ئنجا خوا ﷺ پەردەیان لەسەر هەلەدمالێ و ناخیاں دەردەخاتو، دەفەرموی: ئەگەر ویستبایان بێن بۆ جەنگو جیهادو لەمال دەربچن ﴿لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً﴾، ئەو پێداووستیەکانیاں بۆ ئامادە دەکرد، پێشتر خوێان بۆ ئامادە دەکرد، چونکە هەیانبوو دەیگوت: خوێ ئامادە نەکردو!

خوا دەفەرموی: ئەگەر ویستبایان بێن بۆ جەنگو جیهاد، پێشتر خوێان بۆ ئامادە دەکرد، کە ئە میژە زانیویانە، ئەو جەنگە لەپێشە!!

﴿وَلَكِنْ كَرِهَ اللَّهُ أُبْعَاثَهُمْ﴾، بەلام خوا پێى ناخۆش بوو بێن، دەرچوونەکیانی پێناخۆش بوو، بۆچی پێى ناخۆش بوو؟ حیکمەتەکی دواى ڕوون دەکاتەو، ﴿فَثَبَطَهُمْ﴾، بۆیە خوا ﷺ دواى خستن و ئیرادەو ویستی ئەوانەى خاوەردو، دلی خاوەردنەو، ﴿وَقِيلَ أَفَعُدُّوا مَعَ الْقَاعِدِينَ﴾ (٤٧)، وە پێیان گوترا: دانیشن لەگەڵ دانیشتان، وە فەرمانیاں پێکراپى بە دانیشن، ئاوا دانیشن، ئەگەرنا کەس پێى نەگوتبوون: دانیشن.

یاخود مەبەست ئەومێە موناڤیقەکانی کە ئە بەینى خوێان دا کەین و بەینیاں هەبوو، هەندیکیان بە هەندیکیان گوتو: دانیشن لەگەڵ دانیشتان، چیتان داو هەو جەنگو جیهاد، بەو گەرمایە، بە تاییەت لەگەڵ دۆزمتیکی وەک ڕۆمدا!!

ئنجا خوا ﷺ حیکمەتى ئەو، کە بۆچی وایکردو کە نەین بۆ جەنگو، بۆچی پێى ناخۆش بوو؟ دەردەخاتو، دەفەرموی: ﴿لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَا أُضْعَوْا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمْعُونُ لَهُمُ وَاللَّهُ

عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿ ۴۷ 〉، ئەگەر لەگەڵ ئێوە دەرچووبان بۆ جەنگ، هەر خراپەیان بۆ زیاد دەکردن، ﴿ خَبَالًا 〉، (الْخَبَالُ: الْفَسَادُ)، هەر خراپەکاریی و پەشیویی و ئالۆزیی یان لە نیودا زیاد دەکردن، واتە: نەك هیزو پیژیان بە ئێوە نەدەدا، ئەوە هیچ، بەلكو ئەگەر شتیکیان بۆ زیاد کردبان، بریتی بوو لە خراپەکاریی و پەشیویی و ئالۆزیی و زیان لێدان، ﴿ وَلَا أَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ 〉، وە لە نیوان ئێوەدا ئەسپی خوێان تاو دەدا، چونکە: (أَوْضَعَ)، واتە: وڵاخەگەیی خوێ خێرا کرد، وای لێکرد کە خێرا بپروا، واتە: ئەسپی خوێان تاو دەدا لە نیوان ئێوەدا و لە گەلێنەکان و درزەگانتان دا دمهاتن و دمجوون، بۆچی؟ ﴿ يَبْغُونَكُمْ الْفِتْنَةَ 〉، ئاشووبو ئاژاوە و خراپەیان بۆ ئێوە بە ئاوات دمجواست، دمیانویست تووشی زیانتان بکەن.

﴿ وَفِيكُمْ سَمْعُونُ هُم 〉، وە لە نیو ئێوەشدا گەسانێکیان هەن، قسەیان بۆ دمیستن، واتە: قسە لە ئێوە دمیستن بۆ ئەوان، بە واتایەکی دیکە سیخوپیستان لەسەر دمهکن، سیخوپی بۆ ئەوان دمهکن، لەسەر ئێوە، ﴿ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ 〉، وە بیگومان خوا بە ستمکاران زانایە.

تَجَاوَا ۖ لَهُ كُوتَايِيدَا: زیاتر ناخی ئەوانە دمردهخات، بە روونکردنەوەی هەلۆیستە پێشووەکانیان و، دمهفرموی: ﴿ لَقَدْ ابْتَغُوا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ 〉، ئەمە وەك بەلگە هێنانەو وایە بۆ ئەوە کە دمهفرموی: ﴿ يَبْغُونَكُمْ الْفِتْنَةَ 〉، یەكێك بۆی هەیه بلێ کوا؟ گەیی ئەوانە و یستوویانە زیان لە مسوڵمانان بدەن و پێزەکانیان تێکبدەن و ئاشووبو ئاژاومیان لەنیودا پەیدا بکەن؟!

دمهفرموی: ﴿ لَقَدْ ابْتَغُوا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَرِهُونَ 〉 ﴿ ۴۸ 〉، ئەوانە پێشتر ئاشووبو ئاژاوە و خراپەیان بۆ ئێوە خواست و هەوڵیاندا، بۆ وێنە: لە جەنگی ئوحووددا عەبدوڵلای کوری ئوبەییە کوری سەلوول خوێ و بە سییەکی سوپایەگەیی گەراپەو.

هەروەها لە زۆر هەلۆیستی دیکە: بوختانیان کرد بە دایکمان عایشە خوا لێی رازی بێ، هەمیشە خەریکی پەشیوی بوون و، خەریکی ئالۆزی نەهەو بوون، وەك خۆی کارزان باس دەکاتو، دەفەرموی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِن تَطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾﴾ آل عمران.

واتە: ئەو ئەوانە ی پڕواتان هێناوە! ئەگەر بە قسەی ئەوانە ی بێپروان، بکەن، لە سەرپاژنە کانتان بەرەو دوا دمانگێرنەووە لە زیانباران دەبن.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِن تَطِيعُوا فَرِيقًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كُفَرِينَ ﴿١٥٠﴾﴾ آل عمران.

واتە: ئەو ئەوانە ی پڕواتان هێناوە! ئەگەر بە قسەی کۆمەڵێک ئەوانە بکەن کە پیشتر کتیبیان پێداوە، ئەو لەدوای ئەو ئیماننان هێناوە، هەڵتان دەگێرنەووە.

هەم جوولە کەکان و هەم مونا فیکەکان، هەمیشە خەریکی پیلانگێری بوون، پاشان لەسەر باسی پیلانگێری پیشوویان بەردەوام دەبێ و دەفەرموی: ﴿وَقَلْبُوا لَكُمُ الْأُمُورَ﴾، وە کاروبارەکانیان بۆ هەڵدەگێڕایەو هەڵگێڕ وەرگێڕیان دەکرد، کە ئایا: لە چ لایە کەووە، لە چ پوویە کەووە، باشتر دەتوانن زەفەرت پێبەرن؟!

هەندێکی دی گوتووین: ﴿وَقَلْبُوا﴾، بە مانای هەڵگێڕ وەرگێڕ نیە، بە لکو بە مانای سەرنجی شتەکانیان دەدا: لە کوێو دەتوانن زەبەرت لێدەن، پیلانیان دەگێڕا و نەخشەیان دادەنا، هەتا کە؟ ﴿حَتَّىٰ جَاءَ الْحَقُّ﴾، هەتا هەق هات، کە ئیسلامە ﴿وَوَظَّهَرُ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَرِهُونَ﴾، وە فەرمانی خوا، ئایینی خوا دەرکەوت، زāl بوو، وە دەستەلاتی پەیدا کرد، لە حالێک دا پێیان ناخۆش بوو.

کەواتە: ئەو ئیشی ئیستایان نیە، بە لکو لە رابردووشدا هەر خەریکی پیلانگێری و خراپەکاریی بوون.

چەند مەسەلەیهکی گەرنە

مەسەلە یەكەم: كە دەفەرموی: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا مَالَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ اٰنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَتَاَقْلَتُمْ اِلَى الْاَرْضِ ؕ اَرْضَيْتُمْ بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ ؕ فَمَا مَتَّعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ اِلَّا قَلِيْلٌ﴾.

پێشتر باسی ماناکەمان کرد کە دەفەرموی: ﴿مَالَكُمْ﴾، یانی: (آی شیی ئەبەت ئەم)، ج شتێک بۆ ئێوە چەسپاوو هاتۆتە دی؟ هەلبەتە ئەم شێوازە تەعبیرە، پێی دەگوتری: (الاستفهام الإنکاری)، پرسیارلێکردنی نکوولیی لێکەرانه، وەك رەخنە لێگرتنێک، و نکوولیی لێکردنێک رایدەگەیەنێ کە: هیچ شتێک بۆ ئێوە نەهاتۆتە دی، هیچ هۆکاریک لێ ئارادا نیە، ئێوە وای بکات کە لێ کاتیکیاندا پێتان دەگوتری: لێ رێی خوادا دەرچن بۆ جەنگ و جیهاد، ئێوە خۆتان بە زەویەوه بنووسین.

ئەجە و شەه: (إِذَا)، دەفەرموی: ﴿إِذَا قِيلَ لَكُمْ﴾، دەلی: (ظرف تعلق بمَعْنَى الاستفهام الإنکاری عَلَى مَعْنَى: أَنَّ الإنكار حاصل في ذلك الزمان الذي قيل لهم فيه: انفروا، وَلَيْسَ مُضْمَنًا مَعْنَى الشَّرْطِ)، (إِذَا)، لێرەدا (إِذَا) (شرطية) نیە، ﴿مَالَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ﴾، بە ئەم ئەم (إِذَا) یە (ظرف) یە بەیوەستە بە پرسیارە نکوولیی لێکەرانهکە، بە مانای ئەوە کە: ئەو نکوولیی لێکردن و رەخنە لێگرتنە، لێ کاتیکیاندا کە ئێوە پێتان گوتراوە: دەرچن بۆ جەنگ و جیهاد، وە مانای مەرج بوون، ناگەیەنێ.

ئەنجا ئایا چیان پێ گوترا؟ ﴿إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾، دیارە وشە: ﴿أَنْفِرُوا﴾، پێشتر باسمان کرد، کە دەئێ: (نَضَرُ النَّاسُ إِلَى الْعَلَوِّ أَسْرَعُوا لِقِتَالِهِ)، هەروەها (النفير العام) یش واتە: دەرچوونی گشتی، (نَضَر) واتە: خەڵک دەرچوون بەرەو دوژمن، واتە: بە خێرای دەرچوون بەرەو ڕووی، دهننا وشە: (نَضَر) بە مانای سڵەمینهوه دی، ئە شوینیکهوه بۆ شوینیک، وه چوون له شوینیکهوه بۆ شوینیک، بەلام کە گوترا: ﴿أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾، واتە: لە ڕێی خوادا بە خێرای دەرچن بۆ جەنگ و جیهاد، ئەنجا کێ وای پێ گوتوون؟ بە ئەکید پێغه مبهری خوا ﷺ وای پێگوتوون، کە ئەویش خۆی پەرەردگار فەرمانی پێکردوه، هەر بۆیەش عەرەب دەربارە کەسێک کە ئە هیچ شتێک دانەبێ، گوتووینانە: (فلان لا في العير ولا في النفير)، واتە: بە کەلکی هیچ نایەت، ئە لەگەڵ کاروانەو، ئە لەگەڵ سوپایە.

کە دمه رموی: ﴿أَتَأْتُمُنَّ إِلَى الْأَرْضِ﴾، ﴿أَتَأْتُمُنَّ﴾ ئە ئەسڵدا (تتأقلمت)ە، ئەنجا وشە: (تتأقلمت) یش، دەئێ: (التأقلم: تكلف أي إظهار أنه ثقيل، لا يستطيع النهوض)، (تتأقلم)، بریتیه لەوه کە ئینسان خۆی وا پێشانبد، کە قورسەو ناتوانی هەلسی، واتە: خۆ قالب گران کردن، خۆ تەو زەمل کردن، وه وشە: (تتأقلم)، بۆیە بە (إلى) تەعه ددای کردوه، (لأنه ضُمنَّ معنى الميل والإخلاق)، چونکە بە مانای مهیل کردن و خۆ بەردانەوهی خراوتە نیو.

کە دمه رموی: ﴿أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ﴾، دیسان ئەمە لێرەدا پرسیارکردنێکی نکوولیی لیکەرانی سەرزەشت کەرانیە، چونکە کە دمه رموی: ﴿مِنَ الْآخِرَةِ﴾ وشە: (من)، لێرەدا بۆ (بَدَل)ە، یانی: ئایا ئێوه ژیانی دنیا تان پەسند کردو هەتتان بژارد، وهک جیگرموه بۆ دواڕۆژ، وه بۆیەش وشە: (رضيتم)، بەکارهاتوه، ئە جیی (آثارتم) یان (فضلتم)، چونکە عەرەب کە گوتیان: (رضى بكذا)، ئەوه دەرگەیهنێ کە لەگەڵ پێخۆش بوون و

سینه گوشارد بوون و دل پێخۆش بوون دایه، ئەگەرنا جاری وایه که ئینسان شتیک بەسەر شتیک دا هەڵدەبژێرێ، بەلام مەرج نیه پەسندی کردبێ، واتە: ئێوه چۆن ژيانى دنیا هەڵدەبژێرن، به پەسندکردن و به دل پێ خۆشبوونهوه، بهسەر ژيانى دواپۆژدا، ﴿فَمَا مَتَّعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ﴾، بێگومان رابواردن و خۆشیی ژيانى دنیا، له بهرانبه ر نازو نيعمهتهكانى دواپۆژدا، جگه له كه مێك شتێكى ديكه نيه.

دیاره وشهى: (متاع)، پێشتریش باسمان کرد، که ناوی چاوه (التمتع هو: الإلتناذ والتنعيم)، لهزەت لیوهەرگرتن و خۆشیی لی بینین و لی بههره‌مه‌ند بوون.

پێغه‌مبەر ﷺ له فەرمودیه‌که‌دا مانای ئەم رسته قورئانییه‌مان بۆ روون ده‌کاته‌وه که ده‌فه‌رموی: ﴿مَا الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مِثْلُ مَا يَجْعَلُ أَحَدُكُمْ أَصْبَعَهُ فِي الْبُحْرِ، ثُمَّ لِيَنْظُرَ يَمَ يَرْجِعُ﴾ { أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، برقم: (١٨٠٤٣)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (٢٨٥٨)، وَابْنُ مَاجَهَ، برقم: (٤١٠٨)، وَابْنُ حِبَّانَ، برقم: (٦١٥٩) }.

واته: دنیا له چاو دواپۆژدا، ته‌نیا وه‌ك ئەوه وایه، که یه‌كێك له ئێوه په‌نجه‌ی بخته‌ نیو ئاوی ده‌ریاوه، با بزانی چه‌ند ئاو به‌ په‌نجه‌یه‌وه هاته‌وه! یانی: ئەو ئاوه‌ی به‌ په‌نجه‌یه‌وه دی، له‌چاو ئاوی ده‌ریا چه‌نده، ژيانى دنیاى له‌چاو ژيانى دواپۆژ، ئەوه‌نده‌یه.

مه‌سه‌له‌ی دووه‌م: که ده‌فه‌رموی: ﴿إِلَّا أَنْفَرُوا يُعَذِّبُكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

دیاره لی‌رده‌دا خوا ﷻ سێ جوهره‌ هه‌ره‌شه له مسوولمانانیك ده‌کات، که خویان له جه‌نگو جه‌هاد دوا‌ده‌خه‌ن، جه‌نگو جه‌هادیك که له‌سه‌ریان پێ‌ویست بووه، وه‌ ده‌بێ ئەنجامی بده‌ن:

هەرەشە یە کەمیان : ﴿إِلَّا تَنْفِرُوا﴾، ئەگەر دەرئەچن بۆ جەنگ و جیهاد، ﴿يُعَذِّبُكُم عَذَابًا﴾، خوا ﷻ بە ئازاریکی بە ئیش ئازارتان دەدات، هەندیکیان گوتووینە: مەبەست پێی سزای دنیا، کە زالبوونی کافرانە بەسەر مسوڵمانانی کە خۆیان لە جەنگ و جیهاد بەردەدەنەو، وە هەڵدەخزێن و دادەنیشن و مل لەوی دەگەن و کافر بەسەریاندا زāl دەبن، وەك ئیستا بەسەر زۆریە ی مسوڵمانانی دنیا دا هاتو.

و هەندیکێ دیکە گوتووینە: مەبەست پێی سزادانی دواڕۆژە.

بەلام راست ئەومێه کە خوا ﷻ دەری نەخستو ئەو ئازارە بە ئیشە هی کەمەو، هی کوێه؟ بۆیه دەگونجی بڵێن: هەم مەبەست پێی سزای دنیا، هەم سزای دواڕۆژیش، هەردووکیان دەگریتهو.

هەرەشە دووهم : دەفەرموی: ﴿وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ﴾، وە کۆمەڵیکێ دیکە ی حیا لە ئیوه دین، (يَأْتِي بِهِمْ عَوْضًا عَنْكُمْ)، یانی: کۆمەڵیکێ دیکە دین: وەك قەرمبوو و جیگرەو بۆ ئیوه، خوا پەکی ناکهوی، چونکە دەل: (الْبَدْلُ: هُوَ الْمَأْخُودُ عَوْضًا)، (بدل)، بریتیه لە قەرمبوویەك کە لە بەرانەر شتیکدا وەردەگیر، ئەمەش دیارە هەرەشەیهکی دیکە، واتە: خوا ﷻ ئیوه لا دەبات، مادام ئامادهی فیداکاریی نەبن بە سەرو مال لە پیناوی خوا، ئیوه دیارە کەلکی ئەوەتان نیه کە هەلگری مەشخەلی ئایینی خوی پەرورەدگار بن، وە ئەمینداری خوا بن لەسەر زهوی، وە هەلگری ئەمانەتی خوا بن، بۆیه خوا ئیوه لادەبات و کەسانیکی شایستە دین، وەك لە شوینیکی دیکە دا دەفەرموی: ﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي

اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

هەر هەشەمی سییەم : دەفەرموئ: ﴿وَلَا تَضُرُّهُ شَيْئًا﴾، واتە: وە ئێوە بە دواگەوتنتان لە جەنگ و جیهادیك گە لەسەرتان فەرز بوو، هیچ زیانیك لە خوا نادەن، واتە: زیان دەدەن، بەلام نەك لە خوا، بەلكو لە خۆتان، بەراستی هەر كەسێك جەنگ و جیهاد نەكات، زیان لە خۆی دەدات، دوژمنان بەسەر خۆیدا زال دەكات، وا دەكات دوژمنان تەماعی تێبکەن، دوژمنان وەك درێندە وان، هەموو درێندەیهكیش كەیفی بە نیچیریکی ئاسان و تووك نەرم دئ، بەلام هەر كەسێك درگی پێوە بئ، دوژمنی درێندە، سەدو یەك حیساب دەكات، بەرلەوهی پەلاماری بدات، وەك ئیمە لە دارستانی دا دەیبینن، وە لە دەورووبەری خۆماندا دەیبینن، هەر گۆمەلێك و هەر خەلكێك درگی هەبئ، حیسابی بۆ دەكرئ، بەلام شتی تووك نەرم و بئ درك، هەموو كەس تەماعی تێدەكات، ﴿وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾، وە خوا لەسەر هەموو شتێك بە توانایە، یانی: هەموو ئەو شتانەی كە خۆی دادگەر هەر هەشەیان پئ لە ئێوە دەكات، دەتوانیت بیهانەینیتەدی، چونكە هیچ شتێك لە خوا عاسئ نابئ.

قەسەیهك لەبارەی نەسخ نەبوونەوهی ئەم ئایەتەوه

شایانی باسە دەربارەی ئەم ئایەتە كە دەفەرموئ: ﴿هەر كەسێك لە ئێوە نەچئ بۆ جەنگ و جیهاد، خوا بە ئازاریکی بەئیش سزای دەدا﴾. هەندێك لە زانیان گوتووینە: ئەم ئایەتە نەسخ بۆتەوه، بە ئایەتی ژمارە (١٢٢)ی هەر ئەم سوورەتە، كە خۆی پەرورەدگار دەفەرموئ: ﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَآفَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾ (١٢٢) التوبة.

واتە: برپاداران بۆیان نیه هەموویان بچن بۆ جەنگ و جیهاد، دەبوایە لە هەر کۆمەڵێکی زۆری برپاداران، هەندێکیان بچن بۆ جەنگ و جیهاد، تاكو ئەوانەى نیشته‌جین لە دین دا شارەزاین، وه که (جەنگاوەره‌کان) گەڕانه‌وه، خەڵکە‌که کۆمه‌ڵه‌که‌ی خۆیان ئاگادار بکەنه‌وه، بۆ ئەوه‌ی ئەوانیش وریایی خۆیان وەر‌بگرن و خۆیان لە ناشەرعییه‌کان بپاریزن.

وهك دواىى دمیگه‌ینى له تەفسیری ئەو ئایەتەدا.

(طبري) ده‌لى: (قال عكرمة والحسن، أَنَّ هَذِهِ نَسَخَتْهَا الْآيَةُ: ﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً﴾، وَلَا خَبَرَ بِالَّذِي قَالَ عَكْرَمَةُ وَالْحَسَنُ، مِنْ نَسَخِ حُكْمِ هَذِهِ الْآيَةِ الَّتِي ذَكَرَا، يَجِبُ التَّسْلِيمُ لَهُ، وَلَا حُجَّةَ لَصِحَّةِ ذَلِكَ^(١)).

واتە: هەر گام لە عیكریمه‌و هه‌سه‌نى به‌صرایی (که هەردووکیان زانیانی تابیعین) گوتووینە: ئەم ئایەتەى که خویندمانە‌وه، که دمه‌رموى: ﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً﴾، نابى برپاداران هەموویان بچن بۆ جەنگ، ئەم ئایەتەى ئێره‌ى نه‌سخ کردۆته‌وه، به‌لام هیچ هه‌وائیک نیه که ئیمه‌ ناچار بکات و ته‌سلیمی بین، {یانى: هه‌وائیکى ومحى، چ ئایه‌تیک، چ فه‌رمایشیکى پێغه‌مبه‌ر ﷺ که ئەوه‌ بگه‌یه‌نى} هه‌روه‌ها هیچ به‌ئگه‌یه‌کى عه‌قلیش نیه که دروستی ئەو رایه‌ بگه‌یه‌نى.

ئنجاً (طبري)، دواى زۆر جوان ده‌لى: ئەم ئایەتەى ئێره‌، مه‌به‌ستى ئەوه‌ نیه که مسوڵمانان هه‌موو تێکرا بۆ جەنگ بچن، به‌ئکو ئەو مسوڵمانانه‌ له‌سه‌ریان پێویسته‌ بچن بۆ جەنگ و جیهاد، که ئاگادار گراونه‌وه، ئنجاً ئایه‌تى: (١٢٢)یش هه‌روا ده‌لى: دمه‌رموى: برپاداران نابى هه‌موو تێکرا بچن، وه‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ حالیک دا که‌سانیکى ده‌نگداوه‌ بچن بۆ جەنگی ته‌بووک، که‌سانیکیشی له‌ مه‌دینه‌ به‌جیه‌یشتوه‌و، یه‌گه‌سه‌ر قه‌ل فریان لى نه‌کردوه‌، هه‌موویان چووبن.

کەواتە: ئەم دوو ئایەتە تێکناگیرین، نەسخیش وەك چەندان جاری دیکە گوتوویمانە: کاتێک ناچار دەبین بڵێین: ئەم ئایەتە ئەوەی دیکە نەسخ کردۆتەوه، کە تێکگیران لە نێوانیاندا هەبێ، بەلام ئەم ئایەتە ئێرە دەفەرموێ: کاتێک پێتان گوترا: بۆ جەنگ بچن، واتە: کەسانێک کە پێیان دەگوترێ و دیاریی دەکړین، دەبێ ئەوانە بچن بۆ جەنگ، ئایەتی (١٢٢) یش دەفەرموێ: بڕواداران نابێ هەموویان وێکرا بچن بۆ جەنگ، بەلکو دەبێ ئەوانەیان بچن، کە دیارییکراون، بەو شیوەیەش هیچ تێکگیرانێک لە نێوان ئەم دوو ئایەتە موبارەکەدا نابێ، تاكو ئێمە ناچار بین بڵێین ئەوەی دوایان، ئەوەی دیکە نەسخ کردۆتەوه.

مەسەلەى سێیەم: کە دەفەرموێ: ﴿إِلَّا نَضْرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾

کە پێشتر مانامان کرد، دەفەرموێ: ئەگەر ئێوه سەری نەخەن، بە پێی سیاق و مەقام دەزانرێ کە مەبەست پێی پێغەمبەری خاتەم موحەممەد ﷺ، چونکە ئەو خاوەنى کارو پرۆژەى ئىسلامى بووه لەو کاتیدا، ئەو خاوەنى ئەو کارو چالاکیانە بووه، کە بۆ ئىسلام ئەنجام دراون.

یانى: ئەگەر ئێوه بە نەچوونتە بۆ جەنگى تەبوك، پشتى پێغەمبەر ﷺ نەگرن و، سەری نەخەن، خوا پەكى ناخات، وشەى: (إِلَّا)، هەرچەندە لە ئىملای قورئاندا نووسراوه (إِلَّا) وەك (أداة الإستثناء)، بەلام لە ئەسڵدا (إِنْ + لا) یە، (إِلَّا)، مانای (إِنْ لا تنصروه)، وەك لە سورەتى (الأنفال) یش دا هاتوه، کە دەفەرموێ:

﴿إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ﴾، لەو یش

دیسان ﴿إِلَّا تَفْعَلُوهُ﴾، مانای (إِنْ لا تفعلوه)، ئەگەر ئەنجامى نەدەن، لێرەش: (إِنْ

لا تنصروه)، قسەکه ئاواپە: ئەگەر ئیوه پستی نەگرن، ﴿فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ﴾،
ئەوه خوا پستی گرتووه سەریخستوه، گەه؟

بێگومان لە رابوردوودا، ئنجا گەه و چۆن و لە کوێ؟

ئەوه ئایەتەکانی دوایی ڕوونی دەکەنەوه، گە ئەو سەرخستنه تایبەتەهێ خواى
مێهرەبان بۆ پشەتگیری کردن و هاوکاری کردنی پیغەمبەر ﷺ کاتیک بووه، گە
هیچکەس نەبووه، بەس خوا بۆخۆی مشووری خواردووه سەریخستوه و پستی گرتوه.

ئنجا خوا ﷻ ڕوونی دەکاتەوه: ﴿إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾، ئەو کاتە
کە ئەوانەهێ بێڕوان دەریانکرد، لە کوێ دەریان کرد؟ لە شاری مەککە، هەلبەتە ئەوه
نەبووه بێن پال بە پیغەمبەرەوه بنین، بلین: برۆ، بەلام ئەدی بۆچی دەرکرانەگە،
پال دراوتە لای ئەوان؟ چونکە ئەوان هۆکاری ئەوه بوون، گە پیغەمبەر ﷺ
هەست بکات لە مەککە گەیشتۆتە بن بەست، وه ئەوان تەنگیان پێ هەلچنی، وه
ئەوان هاوئەگانیان ئەشکەنجەداو ناپەحەتیان کردن، خۆی ناچار بینی گە خۆی، و
وه هاوئەلانی کۆچ بکەن.

سەرمتا دووجاران هاوئەلانی کۆچیان کردوه، بۆ حەبەشە، دوایی ناچار بوو
خۆیشی و هاوئەلانی کۆچ بکەن بۆ (یثرب) گە دوایی ناوی لێنرا (مدینە)، واتە:
شار، شاری پیغەمبەر ﷺ، ئەمە لە سوورەتی (الأنفال) دا باسکراوه، وهك خواى
پەروردگار دەفەرموێ: ﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ
يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِينَ﴾.

واتە: یاد بکەوه گە ئەوانەهێ بێڕوا بوون، پیلانیان لە دژی تۆ دەگێرا، گە یان
حەپست بکەن، (زیندانیت بکەن، و، تەهیلنەوه) یان بتکوژن، یاخود دەرئەتەن،
کەواتە: کافرەکان دەستیان هەبووه لە دەرکرانی پیغەمبەر ﷺ، با بە شیومیەکی
نا راستەوخۆش بێ.

ئنجا دەفەرموێ: ئەو کاتە خوا ﷻ پیغەمبەری خۆی سەرخست، گە ئەوانەهێ
بێڕوا بوون، دەریانکرد، یانی: تەنگیان پێ هەلچنی و ناچاریان کرد کۆچ بکات.

﴿ثَانِيكُ أَثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ﴾، کە دووهمی دوو کەسەکان بوون، کە کاتیکی ئەوان لە قلیشی شاخەکەدا بوون، لە چالەکەدا بوون، کە ئەبو بەکر خوای لێی رازی بێ، لە کاتیکی دا پێکەوه لەگەڵ پیغەمبەر ﷺ لەو چالەدا دابوون، گوتی: ئەگەر یەکیکیان تەماشای ژێر پێی خوێ بکات، ئێمە دەبینی، کەواتە: ئەشکەوت نەبووه، چونکە ئەشکەوت کاتیکی لە سەرەوه تەماشای دەکە، خواری نابینرێ، هەتا نەچیە ژووری لە دەرگایەکیەوه.

خوای ﷺ دەفەرموی: دووهمی دوو کەسەکان بوو، ﴿ثَانِيكُ أَثْنَيْنِ﴾ لە ڕووی زمانەوانییەوه وشە: (الثاني)، (اسم فاعل)، پال دراوتەوه لای (اثنين)، وە بە مانای (مَنْ) دێ، واتە: دووهم بوو، لە دووکان، دووکان کێ و کێ بوون؟ پیغەمبەر ﷺ لەگەڵ نزیکتەترین و دڵسۆزترین خوشەویستەترین هاوڕێی دا، کە ئەبو بەکرە خوا لێی رازی بێ.

ئەنجا وێنایان دەکاو دەفەرموی: ﴿إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ﴾، {ئەو (إذ)، دەگەرێتەوه بۆ (إذ) یەكەم}، لە کاتیکیدا کە ئەوان لە چالەکەدا بوون، ﴿إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ﴾، کاتیکی کە بە هاوڕێکەیی خوێ دەفەرموو، {هاوڕێکەیی کێ بوو؟ هاوڕێکەیی ئەبو بەکر بوو خوا لێی رازی بێ} دلتەنگ مەبەو غەمبار مەبە، بیگومان خوا لەگەڵمانە.

(صاحب)، هاوڕێ هەر کەسیکە کە بە زۆری لەگەڵت بێ، ئەنجا بۆیەش بە هاوڕێ و ڕەفیق دەگوترێ (صاحب) چونکە بە زۆری لەگەڵ ئێنساندا، هەر بۆیەش بە هاوسەری ئێنسانیش دەگوترێ: (صاحبة)، خوای تەك دەفەرموی: ﴿مَا آتَخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا﴾ ﴿٢﴾ الجن.

واتە: خوا نە هاوڕێکی هاوسەری هەیه، وە نە ڕۆڵەشی هەیه.

هەروەها لە سوورەتی (الأنعام)یشدا، خوا (صاحبة)ی نەفی کردووە لە خووی
دەفەر موی: ﴿أَفَنُكُونُ لَهُ، وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةً وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ﴾ (١٠١) ﴿الأنعام﴾.

واتە: چۆن (خوا) پۆلەیی دەبی، لە حالیکدا هاوسەر (هاوەڵ)ی نیە، وە هەموو
شتیکیشی دروست کردووە، بە هەموو شتیکیش زانیە.

ئەجا کە دەفەر موی: ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا﴾، بە تەئکید لێردا مەبەست ئەوە
نیە کە خوا بە خود (ذات)ی لەگەڵمانە! بە ئکو یانی: بە بەزمیی و ئوتف و
پشتیوانیی و... هتدی لەگەڵمانە، چونکە بەگشتی خوا لەگەڵ هەموو دروست
کراوەکانی دایە، بەلام لێردا یانی : خوا چاودێریمان دەکات و ئاگای لێمانەو،
پشتمان دەگرێ، واتە: بە لەگەڵدا بوونیکی تایبەت، لەگەڵماندایە.

شایانی باسیشە کە لێردا شیعەکان و یستوویانە تانە لە ئەبو بەکر بەدەن
خوا لێی رازی بێ، لە تەفسیرەکانیاندا باسیان کردووە، گوتوویانە: تەماشای
بکەن! ئەبو بەکر، چەندە ئیمانەکیی بێهێز بوو، ترساو، لە حالیکدا کە مادام
لە خزمەتی پیغمبەری خوا دابوو، نەدەبوو ترسابایە! بەلام مادام زۆر تووشی
ترس و ناپەرەختیی بوو، دیارە ئیمان و پشت بە خوا بەستنی، بێهێز بوو! بە ئکو
هەندیکیان لە نەفامیی و بوغزدا پۆچوون، گوتوویانە: پیغمبەر ﷺ بۆیە
ئەبو بەکر لەگەڵ خووی دا بردووە، چونکە گومانی لێی هەبوو، نەوێک ئەگەر
لێی دوور بێ، سیخوویی لەسەر بکاتو، هەواڵی لێداو زانی پێ بگهیەن!!

کە بەراستی ئەوە لە پشت پەردە پەردە پەردە تەماشای کردنیکە، هیچ خاوەن
عەقڵێک و، خاوەن وێژدانیک قسە و ناگات، زانیانی جەماوەری مسوڵمانانیش،
کە بە ئەهلی سوننەت و جەماعەت ناسراون، زۆرباش بەرپەرچی ئەو قسە و
قالانەیان داوتەووە، بەتایبەتی ئیمام (فخر الدین الرازی)، لە تەفسیرەکی
(التفسیر الکبیر)دا، هەروەها (محمد رشید رضا)، لە (تفسیر القرآن الحکیم)دا
کە بە پێویستی نازانم زۆر بچینە ئێمە باسەو، گرنگ ئەومێ: ئەوەی کە
شیعە لێردا بەرانبەر ئەبو بەکر خوا لێی رازی بێ، دەبێت، جگە لە بیوژدانیی و
جگە لە دەمارگیری و بوغزو غەرەز، هیچی دیکە نیە.

ئنجای لێردا که خوا لەسەر زمانی پێغەمبەر ﷺ دھەرموئ: ﴿لَا تَحْزَنْ﴾
 نەیفەرموو: (لَا تَحْزَنْ)، ئەگەر گوتبای: (لَا تَحْزَنْ) ئەو دیارە ئەبو بەکر خوا
 لێی رازی بێ، ترساو، هەرچەندە ئەو کاتیش دەگونجا بگوتری: ترسەگە ی لە
 سەلامەتی پێغەمبەری خوا ﷺ بوو، نەبادا زیانیکی پێ بگات!

بەلام فەرمووئەتی: ﴿لَا تَحْزَنْ﴾، دلتەنگ مەبە! ئەبو بەکر ئەگەر لە خۆی
 ترسابایە، پێغەمبەر دھیفەرموو: (لَا تَحْزَنْ)، بەلام ئەبو بەکر پەژاردو دلتەنگییەگە ی
 لەبەر پێغەمبەر ﷺ بووو، خەمی بۆ ئەو داگرتو.

کەواتە: ئەو حالەتە دەروونیە ی ئەبو بەکر، بۆ وی جوامیری و سێفەت بەرزایی
 (فضیلە)ە، کە پەرۆشی پێغەمبەری خۆای بێ ﷺ، لەبەر وی غەمباریی و
 دلتەنگیی هەبێ، پێغەمبەریش ﷺ، ئەو ی لێ ڕەواندۆتەو.

ئنجای بە دنیایی ئەبو بەکر و عەلی خوا لێیان رازی بێ، (هەرچەندە ئەبو بەکر
 لە تەمەنی عەلی دا نەبوو، عەلی کاتی مۆسڵمانبوونی (١٠) سائە بوو، خوا لە
 هەردووکیان رازی بێ، بەلام ئەبو بەکر ئەو کاتە پیاویکی کەم و تێرو تەواو بوو،
 هاوێڵی زۆر دلسۆزو نیزیکی پێغەمبەر ﷺ بوو، دوو سائە لە پێغەمبەر ﷺ
 تەمەنی کەمتر بوو)، بەلام بێگومان ئەبو بەکر و عەلی، وە هەموو هاوێڵان پێکەو،
 برا بوون و بەمانای وشە، یەگدییان خۆشویستو، وە ئەو ی دوا ی شیعە، وە غەیری
 شیعەش و هەندیک خەلکی دیکەش کە دواتر پەیدا بوون، پەیدا یان کردو، دمیانهوئ
 لە نیوان ئەبو بەکر و عەلی و عومەر و عوسمان دا، بیورووژێن، ئەو هەموو
 چێنراو ی خەیاڵی خۆیانەو، گومانی خرابی خۆیانە، ئەگەرنا کە تەماشای واقعی
 ئەو هاوێڵە بەرپێزانە دەکە ی: دەبینی جگە لە ڕێزو خۆشەویستی و حورمەتیان
 بەرانبەر یەگدی و بۆ یەگدی هیچی دیکەیان لەگەڵ یەگدا نەبوو.

ئنجای کە خوا ﷻ دھەرموئ: ﴿فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ﴾، خوا
 ئارامی ڕژاندە سەری، ئارامیی ڕژاندە سەر کێ؟

دیارە مەبەست پێی پێغەمبەر ﷺ هەرچەندە هەندیک لە ئەهلی سوننەت و
 جەماعەت، لە کاردانەو ی شیعەدا گوتووینە: پێغەمبەری خوا ﷺ پێویستی بە

ئارامیی نهبووه، ئهو ئارامیییه پړاوتته سهر دئی ئه‌بو به‌کر خوا لیی رازی بی، به‌لام راسته ماناگهی وا رپکتر دیتته‌وه، که مه‌به‌ست ئه‌ومیه که ههر چوونه‌ته نیو قلیشی چیاپه‌که‌وه، خوا دئی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ی ئارام کردوه، ههر بویه‌ش پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، نه ترسی هه‌بووه، نه خه‌می هه‌بووه، به‌لکو ئه‌بو به‌گریشی ئارام کردوته‌وه.

که‌واته: که خوای په‌روهر دگار دمه‌رموئ: ﴿فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ

عَلَيْهِ﴾، ئهو (ف)ه بو به‌دواداها‌تن (فاء التعقیب)ه، یانی: یه‌کسهر که چوونه نیو (غار)ه‌که، خوا ئارامیی خوئی پړاندوته سهر دئی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، وه فریشته‌کانیشی دابه‌زاندوونه سهری، ئه‌وه‌ش هوکاره مه‌عنه‌وییه‌که‌یه، که خوا دئی پیغه‌مبه‌ری خوئی ﷺ پی به‌هیز کردوه، ئنجا پیغه‌مبه‌ریش ئه‌بو به‌گری خوا لیی رازی بی، دلتیا کردوته‌وه و ئارامی کردوته‌وه.

ئنجا که پیغه‌مبه‌ر ﷺ به ئه‌بو به‌کر دمه‌رموئ: ﴿لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ

مَعَنَا﴾، ئه‌وه له راستیدا شوینه‌واری ئهو ئارامیییه، که خوا دابه‌زاندوته سهر دئی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، وه شوینه‌واری ئهو پشتگیری کردنه‌یه، که خوا به تایبه‌ت بو پیغه‌مبه‌ری خوئی کردوویه‌تی، که دابه‌زاندنی فریشته‌گان، که‌واته: مانای ئهم رسته قورئانییه ئا‌وای لی دیتته‌وه: (فقد نصره الله فأُنزل السكينة عليه وأيده بجنود لم تروها، حين أخرجه الذين كفروا وحين كان في الغار، وحين قال لصاحبه لا تحزن إن الله معنا).

واته: ئه‌گهر ئی‌وه‌ش سهری نه‌خهن، خوا پیغه‌مبه‌ری خوئی سهر‌خست، وه ئارامیی پړانده سهر دئی، وه به فریشته‌گان که ئی‌وه نه‌تاند‌مبینین، به‌هیزی کردو پستی گرت، کاتی‌ک ئه‌وانه‌ی که بی‌پروا بوون، دهریان‌کرد، وه کاتی‌ک له (غار)ه‌که‌دا بوون، وه به هاوه‌له‌که‌ی دمه‌رموو: دلت‌ه‌نگ مه‌به! خوا له‌گه‌ل‌مانداپه.

ئنجا دوا‌یی خوا دمه‌رموئ: ﴿وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا

السُّفْلَى﴾، وه خوا وشه‌ی ئه‌وانه‌ی بی‌پروان، ژیر خست.

وهك پێشتریش باسمان کرد: (کلمة)، به مانای (وشه) دئی، به لām له زمانی عەرەبییدا به مانای برپارێش، دئی، وه به مانای پیلانیش، دئی، وه به مانای نهخشه دانان، دئی، وه به مانای حالیش، دئی، به مانای ئەرگیش، دئی، واته: (کلمة)، به مانای بێژه (لفظة) يهك دئی له قسه، به لām دوایی به کارهێنراوه بۆ: کاروبارو بۆ پیلان و نهخشه و ئهرك.

وهك پێشتر باسمان کرد، كه خوا ﷻ دهفهرموئ: ﴿وَإِذْ أَمَرْتُ إِبْرَاهِيمَ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ﴾ (البقرة).

واته: وه یاد بکهوه کاتیك پەرورددگاری ئیبراهیم، ئیبراهیمی تاقی کردوه به چهند وشهیهك.

كه به تهئكید مهبهستی له چهند وشهیهك، چهند ئهركیهك، به لām ئهركهكان به وشهێ خوا پێی سپێردراون.

ههروهها خوا ﷻ ناوی له عیسا ناوه (کلمة)، ﴿بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ﴾ (آل عمران، بۆچی؟

چونكه عیسا به وشهێ خوا، به فهرمانی خوا دروست بووه، نهك له رپی بێگههشتنی ژن و میردیك.

ئنجا خوا وشهێ ئهوانهێ بیبروان واته: کاری وان، پیلانی وان، یاخود بهرنامهی ئهوانی خسته ژێرمهوه، وهبێ خست، بۆیهش دهفهرموئ: ﴿وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى﴾، چونكه وا مهزنده کراوه: ئه و پیلان و فیلهێ ئهوان، ئه و ههموو هیژو دهسهلاتهێ ئهوان، نهدهبوو ژیر بکهوئو، پووچهل بیتهوه.

ئنجا كه دهفهرموئ: ﴿وَجَعَلَ﴾؟ مانای وایه خوا وایلیکرد، ئهگهنا له راستییدا مهزندهی ئهوهی لئ نهدهکرا، به لām خوا ژیری خست، ﴿وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾، وه خوا زالی کاربه جیه.

که دهفهرموئ: ﴿وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا﴾ يانى: وه وشهى خوا، برپارى خوا، نهخشهى خوا، كارى خوا، ههر ئهو له سهرځيه، يانى حالتهى ئاسايى ويستو نهخشهى خوا، وشهى خواو برپارى خوا، كارى خوا وايه، که دمبى ههر له سهرى بى، چونكه ﴿وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا﴾، به رستهى ناويى (الجملة الاسمية) هاتوه، که ماناى بهردهواميى و سهقامگيريى دهگهيهئى.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

کورته باسیک ده رباره ی کوچکر دنی پیغه مبه ر ﷺ وهاوه له که ی به بوبه کر (خوالی رازی بی) له مه گه وه بوشاری مه دینه

دیاره ئیمه له بهر روشنایی کتیبی (السيرة النبوية لابن هشام)^(١) دا، په حمه تی
خوای لی بی، ئهو کورته باسه دهگهین، به لام سه ره تا ده لیین: که پیغه مبه ر ﷺ
دوای ئه وه ی گوئ بیست ده بی، که کافره کان پیلانی له دژ ده گپن {وهک خوا ﷺ
له ئایه تی ژماره (٣٠) له سوورمه تی (الأنفال) دا ده فهرموئ: ﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ
كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ
الْمَكْرِينَ﴾ (٣٠) الأنفال.

وه یاد بکه وه: کاتیک ئه وان ه ی بی پروا بوون، پیلانیان له دژ ده گپرای بو ئه وه ی
زیندانییت بکه ن، یاخود بتکوژن، یاخود دهر تبکه ن، ئه وان پیلانیان ده گپراو
خواش نه خشه ی دادمنا، وه خوا باشتیرین نه خشه دانهر بوو.

ئنجنا ئه وه لی ره دا^(٢) خوا ﷺ، ئه وه ی که له سوورمه تی (الأنفال) دا باسی کردوه،
ئهو راستیه ده خاته وه بیر پیغه مبه ر ﷺ و، بیر مسوئمانانیش که خوا ئاوا پشتی
پیغه مبه ر ی خو ی گرتوه .

(١) بپروانه : ج ٢ ، ص ، ٢٥١ - ٢٥٧ .

(٢) واته: له ئایه تهکانی (٣٩، ٤٠) ی (التوبة) دا .

بەلێ کاتێک پێغەمبەر ﷺ ئەو دەبیستی و گوێ بیستی ئەو پیلانەى ھاوبەش بوو خوا دانەرەکان دەبێ، فەرمان بە عەلى دەکات، کە ئەو کاتە گەنجیكى تەمەن سەر ووی (٢٠) ساڵ بوو، کە لە شوێنى وى دا بەبێ ترسیی بخەوئ، وە پێی دەرەمۆ: لەسەر جیگای من بخەو، وە ئەو بورده (حضرمة) یە سەوزەم بە خۆت دا بەدو تێیدا بخەو، دانیابە هیچ شتێک لەوانەو بە تۆ ناگات کە پێت ناخۆش بێ، یانی: هیچ زیانیکت لێ نادەن.

وە پێغەمبەر ﷺ عادەتى وابوو ئەو قوماشەى بە خۆى داداوە، دیارە وەك لیفەیهك، بەتانییهك بوو.

ئنجأ (ابن اسحاق) دەلێ: لە دواى ئەو پێغەمبەر ﷺ زانی کە ئەوانە پیلان دەگێرن، کە یەکیك لەو سێ شتانەى لەگەڵدا بکەن: یان سجنی بکەن، یان بیکوژن، یاخود دەریبکەن، وە سەرەنجام بریاریشیان ھاتۆتە سەر کوشتن، وەك کاتى خۆى لە سوورەتى (الأنفال) دا بە تەفصیل باسى ئەو دەمان کرد، کە ئەو رایەیان تەبەننێی کردو، کە بیکوژن، ئەو کاتەدا خوا مۆلەت بە پێغەمبەرى خۆى ﷺ دەدا، کە کۆچ بکات بەرەو مەدینە، کە دیارە پێشتریش ھاوەلانی بەرپێزی بەرەو مەدینە بەرپێ کردو.

(ابن اسحاق) دەلێ: (وَأَذِنَ اللَّهُ تَعَالَى لِنَبِيِّهِ ﷺ عِنْدَ ذَلِكَ فِي الْهَجْرَةِ) لەو کاتەدا (واتە: لەو ھەلومەرجەى کە پێشتر باسمان کرد) خۆى بەرز مۆلەتى دا بە پێغەمبەرى خۆى ﷺ کە کۆچ بکات.

باسى چۆنیەتى کۆچى پێغەمبەر ﷺ و ھاوەلەکەى ئە چواردە (١٤) بەرگەدا

١ / ﴿وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَجُلًا ذَا مَالٍ، فَكَانَ حِينَ اسْتَاذَنَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي الْهَجْرَةِ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تُعَجِّلْ لَعَلَّ اللَّهَ يَجِدُ لَكَ صَاحِبًا، قَدْ طَمَعَ بَأَنْ يَكُونَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّمَا يَعْنِي نَفْسَهُ حِينَ، قَالَ لَهُ ذَلِكَ، فَأَبْتَاغَ رَاحِلَتَيْنِ فَاحْتَبَسَهُمَا فِي دَارِهِ، يَعْلِفُهُمَا إِعْدَادًا لِذَلِكَ﴾.

واتە: ئەبو بەکر پیاویکی دەولەمەند بوو، کاتێک مۆلەتی لە پیغەمبەری خوا ﷺ وەرگرت، کە گۆج بکات، پیغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ﴿لَا تَعْجَلْ لَعَلَّ اللَّهَ يَجِدُ لَكَ صَاحِبًا﴾.

واتە: پەلە مەکە، بەتکو خوا هاوەلیکت بۆ پەیدا بکات.

ئەبو بەکریش خوا لێی رازی بێ ئومیدی وابوو، ئەو هاوێڵە خودی پیغەمبەری خوا ﷺ بێ، بۆیە ئەبو بەکر دوو حوشتی سواریی کڕین، وە لە مالى خۆیدا راپگرتن، وە ئالیکى پێدەدان، ئامادەى دەکردن بۆ ئەو کاتەى کە گۆج دەکات لەگەڵ پیغەمبەری خوا ﷺ.

٢ / ﴿عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّهَا قَالَتْ: كَانَ لَا يُخْطِئُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَأْتِيَ بَيْتَ أَبِي بَكْرٍ، أَحَدَ طَرَفَيْ النَّهَارِ، إِمَّا بُكْرَةً وَإِمَّا عَشِيَةً، حَتَّى إِذَا كَانَ الْيَوْمُ الَّذِي أُذِنَ فِيهِ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْهَجْرَةِ وَالْخُرُوجِ مِنْ مَكَّةَ مِنْ بَيْنِ ظَهْرَيَّ قَوْمِهِ، أَتَانَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْهَاجِرَةِ فِي سَاعَةٍ كَانَ لَا يَأْتِي فِيهَا، قَالَتْ: فَلَمَّا رَأَى أَبُو بَكْرٍ، قَالَ: مَا جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هَذِهِ السَّاعَةَ إِلَّا لِأَمْرٍ حَدَثَ، قَالَتْ: فَلَمَّا دَخَلَ تَأَخَّرَ لَهُ أَبُو بَكْرٍ عَنْ سَرِيرِهِ فَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَكَيْسَ عِنْدَ أَبِي بَكْرٍ إِلَّا أَنَا وَأَخْتِي أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَخْرِجْ عَنِّي مَنْ عِنْدَكَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّمَا هُمَا ابْنَتَايَ، وَمَا ذَاكَ؟ فِذَاكَ أَبِي وَأُمِّي، فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذِنَ لِي فِي الْخُرُوجِ وَالْهَجْرَةِ، قَالَتْ: فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: الصَّحْبَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الصَّحْبَةُ، قَالَتْ: فَوَاللَّهِ مَا شَعُرْتُ قَطُّ قَبْلَ ذَلِكَ الْيَوْمِ، أَنَّ أَحَدًا يَبْكِي مِنَ الْفَرَحِ حَتَّى رَأَيْتُ أَبَا بَكْرٍ يَبْكِي يَوْمَئِذٍ، ثُمَّ قَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ! هَاتَيْنِ رَاحِلَتَانِ، قَدْ كُنْتُ أَعْدَدْتُهُمَا لِهَذَا، فَاسْتَاجَرَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَرْقَطَ (رَجُلًا مِنْ بَنِي الدَّثَلِ بْنِ بَكْرٍ، وَكَانَتْ أُمُّهُ امْرَأَةً مِنْ بَنِي سَهْمٍ بْنِ عَمْرٍو، وَكَانَ مُشْرِكًا) يَدُلُّهُمَا عَلَى الطَّرِيقِ، فَدَفَعَا إِلَيْهِ رَاحِلَتَيْهِمَا، فَكَانَتَا عِنْدَهُ يَرْعَاهُمَا لِمِيعَادِهِمَا﴾.

واتە: عایشە دایکی برواداران خوا لێی رازی بێ، دەلی: کەم رۆژ هەبوو پیغەمبەری خوا ﷺ نەیهت بۆ مالى ئەبو بەکر، بەیانیان یان ئیواران.

ئنجای ئەو رۆژە کە مۆلەت درا بە پێغەمبەری خوا ﷺ کۆچ بکات، لە مەککە و ھۆزە کە خۆی بە جێبەجێی بەرەو مەدینە، پێغەمبەری خوا ﷺ لە چەرقە نێوەرۆیەدا، لە کاتی کە عادەتی وانەبوو، بێ بۆ مائمان، ھات، کاتێک ئەبو بەکر بینی، گوتی: پێغەمبەری خوا ﷺ لەم کاتەدا بۆ شتێک ھاتو، دەلی: کاتێک پێغەمبەری خوا ﷺ، وە ژوور گەوت، ئەبو بەکر خوا لێی پازی بێ، لەو شوێنە تاییبەتە کە خۆی لێی دادەنیش، وە دوور گەوت، بۆ ئەو پێغەمبەری خوا ﷺ لێی دا بنیش، وە تەنیا لەو کاتەدا لەلای ئەبو بەکر، من و ئەسمائی خوشکەم لەو بووین.

ئنجای پێغەمبەر ﷺ بە ئەبو بەکر فەرموو: ﴿أَخْرِجْنِي مِّنْ عِنْدِكَ﴾ کێت لەلایە با بچنە دەری، ئەویش گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا! تەنیا دوو کچە گانمن، چێ لە ئارادایە، دایک و بابم بە قوربانت بن؟

فەرمووی: ﴿إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذِنَ لِي فِي الْخُرُوجِ وَالْهَجْرَةِ﴾، بێگومان خوا مۆلەتی پێداوم کە کۆچ بکەم و دەربچم، دەلی: ئەبو بەکریش گوتی: پێکەو ئەی پێغەمبەری خوا؟ فەرمووی: بەلێ پێکەو بە ھاو دەلی.

عائیشە دەلی: بە خوا پێش ئەو کاتە ھەرگیز، ھەستم نەکردبوو کە ھیچ کەس لە خوشییان گریان بێت، ھەتا ئەو رۆژە ئەبو بەکر بینی، لە خوشییان گریا، وە گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا! ﷺ دوو و لاخی سوارییم بۆ ئەم کارە ئامادە کردوون.

ئنجای (عَبْدَ اللَّهِ بْنِ أَرْقَطٍ) پیاویک بوو لە بەنی (بَنِي الدَّثَلِ بْنِ بَكْرٍ) وە دایکی ئافرەتیکی بوو لە (بَنِي سَهْمِ بْنِ عَمْرٍو) کە ھاوبەش بۆ خوادانەر بوو، بە کرییان گرت، کە بێتە رێ پێشاندەریان، ئەو دوو حوشرە کە ئەبو بەکر ئامادە کردبوو، دوو حوشرە کە لابوون، تاکو بیانلەوەرپێن، بۆ کاتی دیارییکراو.

٣ / ﴿وَلَمْ يَعْلَمْ فِيمَا بَلَغَنِي، بِخُرُوجِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَحَدًا، حِينَ خَرَجَ، إِلَّا عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، وَأَبُو بَكْرٍ الصَّادِقُ، وَالْأَبِي بَكْرُ، أَمَّا عَلِيٌّ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ (فِيمَا بَلَغَنِي) أَخْبَرَهُ بِخُرُوجِهِ، وَأَمَرَهُ أَنْ يَتَخَلَّفَ بَعْدَهُ بِمَكَّةَ، حَتَّى يُؤَدِّيَ عَنْ رَسُولِ

اللَّهُ ﷺ الْوَدَائِعِ الَّتِي كَانَتْ عِنْدَهُ لِلنَّاسِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْسَ بِمَكَّةَ أَحَدًا عِنْدَهُ شَيْءٌ يُخْشَى عَلَيْهِ، إِلَّا وَضَعَهُ عِنْدَهُ، لِمَا يُعْلَمُ مِنْ صِدْقِهِ وَأَمَانَتِهِ ﷺ.

واته: وه به پئی ئهو زانیارییهی پیم گه‌یشتوه، هیج گه‌س به درچوون و بهو سه‌فه‌ره‌ی پیغه‌مبه‌ری خواى ﷺ نه‌زانیوه، جگه‌ له‌ عه‌لى كورې ئه‌بى طالیبو، ئه‌بو به‌كرى صیددیق و بنه‌ماله‌ی ئه‌بو به‌كر، هه‌رچى عه‌لى بوو خوا لى‌ی پرازی بى، پیغه‌مبه‌رى خوا ﷺ فه‌رمانى پى‌كرد كه‌ له‌ جیى ئهو بمی‌نی‌ته‌وه له‌ مه‌كه‌، وه ئهو سپاردانه‌ی خه‌ك كه‌ له‌لای دانرابوون به‌ خاوضه‌كانیان بسپیری‌ته‌وه.

چونكه‌ پیغه‌مبه‌رى خوا ﷺ له‌ مه‌كه‌ هیج كه‌سێك مال و سامانیك، شتیكى نه‌دمبوو كه‌ مه‌ترسی لى‌ هه‌بى، {كه‌ نرخ و به‌هایه‌كى باشى هه‌بى}. مه‌گه‌ر له‌ لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ دایده‌نا، له‌به‌ر ئه‌وه‌ كه‌ شاره‌زای بوون كه‌ زۆر راست بیژه، وه زۆر ده‌ست پاكه‌.

٤ / ﴿ فَلَمَّا أَجْمَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْخُرُوجَ، أَتَى أَبَا بَكْرَ بْنَ أَبِي قُحَافَةَ، فَخَرَجَا مِنْ خَوْخَةَ لِأَبِي بَكْرٍ فِي ظَهْرِ بَيْتِهِ، ثُمَّ عَمَدَا إِلَى غَارِ يَثُورَ (جَبَلٍ بِأَسْفَلِ مَكَّةَ) فَدَخَلَا، وَأَمَرَ أَبُو بَكْرٍ ابْنَهُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي بَكْرٍ، أَنْ يَسْمَعَ لَهُمَا مَا يَقُولُ النَّاسُ فِيهِمَا نَهَارَهُ، ثُمَّ يَأْتِيَهُمَا إِذَا أَمَسَ، بِمَا يَكُونُ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ مِنَ الْخَبَرِ، وَأَمَرَ عَامِرَ بْنَ فُهَيْرَةَ مَوْلَاهُ أَنْ يَرَعَى غَنَمَهُ نَهَارَهُ، ثُمَّ يَرِيحُهَا عَلَيْهِمَا، يَأْتِيَهُمَا إِذَا أَمَسَ فِي الْغَارِ، وَكَانَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ تَأْتِيَهُمَا مِنَ الطَّعَامِ إِذَا أَمَسَتْ، بِمَا يُصْلِحُهُمَا، قَالَ ابْنُ هِشَامٍ: وَحَدَّثَنِي بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنَّ الْحَسَنَ بْنَ أَبِي الْحَسَنِ الْبَصْرِيَّ، قَالَ انْتَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ إِلَى الْغَارِ لَيْلًا، فَدَخَلَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَبْلَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَلَمَسَ الْغَارَ لِيَنْظُرَ أَفِيهِ سَبْعُ أَوْ حَيَّةٌ يَقِي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِنَفْسِهِ. ﴾

واته: كاتیك پیغه‌مبه‌رى خوا ﷺ بریارى درچوونى دا، هاته لای ئه‌بو به‌كرى كورې ئه‌بو قوحافه، وه پىكه‌وه له‌ ده‌رگایه‌كى بچووکی پشنى خانوو‌ه‌كه‌ی ئه‌بو

بەکر، {یان لە کلاورۆژنەیهک کە لە پشتی خانوووەکیاندا هەبوو}، لەوێوە
دەرچوون بەرەو (غار)ی (ثور) رۆیشتن، (غار)ی (ثور)یش لە چیاوەکە لە
دامێن مەککەووە، هەردووکیان چوونە نیو ئەو قلیشە شاخەووە.

و ئەبو بەکر فەرمانی بە عەبدوڵلای کۆری ئەبو بەکر کرد، کە هەوایی
خەڵکیان بۆ بێت، واتە: گۆی هەلبخات، بزانی خەڵک بە رۆژ چی دەلێن؟ کاتیک
ئێوارە داها، بۆیان بێت، وە فەرمانیشی کرد بە (عَامِرُ بْنُ فَهَيْرَةَ) کە ئەویش
خزمەتکاری بوو، کە بە رۆژی مەرەکە بۆ بلەوەرپێت، وە ئێواران بە لای وان دا
بیهێن، بۆ ئەوەی سوود لە شیرەگەیان ببین، هەروەها ئەسمائی کچی
ئەبو بەکریش خوا لێیان پازی بێ، ئەویش ئێواران خواردن و هەر پێداویستیەکی
هەیان بوو، بۆی دەهێتان.

ئێبتو هیشام دەلێ: هەندیک لە زانیان بۆیان باسکردووم، کە حەسەنی کۆری
حەسەنی بەصرایی گوتوووەتی: پێغەمبەری خوا ﷺ و ئەبو بەکر بە شەوی
چوونە نیو ئەشکەوتەکە، ئەبو بەکر سەرەتا چوووە نیو، وە دەستی پێدا
گیرا، بۆ ئەوەی ئەگەر درندەیهک، ماریک هەبێ، خۆی بکاتە بەلاگیرەوی
پێغەمبەری خوا ﷺ.

٥ / ﴿فَأَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الْغَارِ ثَلَاثًا، وَمَعَهُ أَبُو بَكْرٍ، وَجَعَلَتْ قُرَيْشٌ فِيهِ حَيْنَ
فَقَلُّوهُ مِئَةَ نَاقَةٍ لِمَنْ يَرُدُّهُ عَلَيْهِمْ، وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، يَكُونُ فِي
قُرَيْشٍ نَهَارَهُ مَعَهُمْ يَسْمَعُ مَا يَأْتِمُرُونَ بِهِ، وَمَا يَقُولُونَ فِي شَأْنِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ
وَأَبِي بَكْرٍ، ثُمَّ يَأْتِيهِمَا إِذَا أَمْسَى فَيُخْبِرُهُمَا الْخَبْرَ، وَكَانَ عَامِرُ بْنُ فَهَيْرَةَ
مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَرْعَى فِي رِعْيَانِ أَهْلِ مَكَّةَ، فَإِذَا أَمْسَى أَرَاخَ
عَلَيْهِمَا غَنَمَ أَبِي بَكْرٍ، فَاحْتَلَبَا وَدَبَّحَا، فَإِذَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ غَدَا مِنْ
عِنْدِهِمَا إِلَى مَكَّةَ، اتَّبَعَ عَامِرُ بْنُ فَهَيْرَةَ أَثَرَهُ بِالْغَنَمِ حَتَّى يُعْضِيَ عَلَيْهِ، حَتَّى
إِذَا مَضَتْ الثَّلَاثُ، وَسَكَنَ عَنْهُمَا النَّاسُ، أَتَاهُمَا صَاحِبُهُمَا الَّذِي اسْتَأْجَرَاهُ
بِغَيْرِيهِمَا وَبَعِيرٍ لَهُ، وَأَتَتْهُمَا أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا بِسُفْرَتَيْهِمَا،
وَنَسِيَتْ أَنْ تَجْعَلَ لَهَا عَصَامًا، فَلَمَّا ارْتَحَلَا، ذَهَبَتْ لَتُعَلِّقَ السُّفْرَةَ، فَإِذَا لَيْسَ لَهَا

عِصَامٌ، فَتَحَلَّ نِطَاقَهَا فَتَجْعَلُهُ عِصَامًا، ثُمَّ عَلَّقَتْهَا بِهِ، فَكَانَ يُقَالُ لَأَسْمَاءَ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ: ذَاتُ النِّطَاقِ لِنَبِيِّكَ.

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ لەگەڵ ئەبو بەکر سێ رۆژو شەوان لە (غار)ی (ثور)دا مانەو، قورمیشییەکانیش کاتیەک کە زانیان پێغەمبەر ﷺ لە مەککە نەماو، سەد حوشتریان وەک پاداشت و خەڵات دانا، بۆ ھەر کەسیەک کە پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ وان بگێڕێتەووە تەسلیمیان بکاتەو، عەبدوڵلای کورێ ئەبو بکریش بە رۆژی ئە نێو قورمیشییەکان دعبوو، گوێی ھەڵدەخست: بزانی کە ئەوان چ پیلانیەک دەگێڕن، وە راویژ دەربارەیی چی دەکەن، وە دەربارەیی پێغەمبەر ﷺ و ئەبو بەکر و چی دەلێن؟ ھەوالەکانی ھەموو وەردەگرت، وە کاتیەک ئیوارە دادمھات، دھچوو بۆ خزمەتیان، ھەوالەکانی پێدەگوتن.

(عَامِرُ بْنُ فَهَيْرَةَ) ھش لەگەڵ شوانەکانی خەڵکی مەککە، ئەو ڕانە مەرەیی دەلەوێراند، وە کاتیەک کە ئیوارە دا دھات، ئەو ڕانە مەرەیی ئەبو بەکر بە لایان دا دەبرد، ئەوانیش شیریان لێ ددۆشی، ئەگەر پێویست بووایە لێیان سەردەبێ، ئنجا عەبدوڵلای کورێ ئەبو بەکریش خوا لێی ڕازی بێ، دوایی لەلای وانەو، دھچوو بۆ لای خەڵکی مەککە.

کە دەگەراییەو، (عَامِرُ بْنُ فَهَيْرَةَ) شوێنەوارەکی بە ڕانە مەرەکی دەکوژراندەو، بۆ ئەوەی کە شوێن پێیەکانی دیار نەبن، ھەتا سێ شەو تێپەڕین، وە خەڵک لە لێ خەفتانی پێغەمبەر ﷺ و ئەبو بەکر ئارام بوونەو (یانئ: بێ ئومێد بوون).

ئنجا ئەو ھاوئەلیان کە بە کرێیان گرتبوو (عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَزْقَطٍ)، وە دوو حوشتەرەکانیشیان تەسلیم کردبوو، وە خوێشی حوشتریکی پێبوو، ھەر سێکیانی ھێنان.

ئەسمائی گچی ئەبو بەکریش خواردن و خۆراکی بۆ دھێنان، بەلام پەرۆیەک کە ئەو خواردن و خۆراکەیی پێ دەپێچرێ و ھەڵدەواسرێ، لە بیرێ چوو بوو بیھێنێ، بۆیە کاتیەک کە سوار بوون، ئەسماء چوو ئەو شتە بێنێ، کە ئەو خواردنەیی پێ ببەستێ و ھەلواسێ، بەلام تەماشای کرد ھیچ شتیکی پێ نیە،

بۆیه پشټینه کهی خوئی له خوئی کردهوه و ئهو پریسکهیهی که خواردنه کهی تیدا بوو، هه ئیواسی، وه ئهوی دیکهشیانی کرده پشټین، بۆیه له ووه به ئهسمائی کچی ئه بو به کر گوتراوه: (ذَاتُ النَّطَاقِ) خاومن پشټین.

(قَالَ ابْنُ هِشَامٍ: وَسَمِعْتُ غَيْرَ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ يَقُولُ: ذَاتُ النَّطَاقَيْنِ، وَتَفْسِيرُهُ أَنَّهَا لَمَّا أَرَادَتْ أَنْ تُعَلَّقَ السُّفْرَةُ، شَقَّتْ نَطَاقَهَا يَأْتَيْنِ، فَعَلَقَتْ السُّفْرَةَ بِوَاحِدٍ، وَانْتَطَقَتْ بِالْآخَرِ).

واته: ئیبنو هیشام دهئی: گویم له زیاتر له یهکیك له زانیان بووه، که گوتوو یانه: (ذَاتُ النَّطَاقَيْنِ) واته: خاومنی دوو پشټینهکان، ئه ویش بههوی ئه ووه که ویستوو یهتی ئه و پریسکهیهی خواردنی تیدا بووه، به و لآخه کهیه وه هه ئیواسی و، نهیتوانیوه، بۆیه پشټینه کهی خوئی دوو لهت کردهوه، به یهکیکیان پریسکه کهی هه ئیواسیوه، ئهوی دیکهشی کردۆته پشټین.

٦ / ﴿ فَلَمَّا قَرَّبَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الرَّاحِلَتَيْنِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَدِمَ لَهُ أَفْضَلُهُمَا، ثُمَّ قَالَ: ارْكَبْ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي! فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنِّي لَا أَرْكَبُ بَعِيرًا لَيْسَ لِي، قَالَ: فَهِيَ لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ! يَا بَنِي أُمِّي، قَالَ لَا، وَلَكِنْ مَا التَّمَنُّ الَّذِي ابْتِغَتْهَا بِهِ؟ قَالَ: كَذَا وَكَذَا، قَالَ: قَدْ أَخَذْتُهَا بِهِ، قَالَ: هِيَ لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ! فَرَكِبَا وَانْطَلَقَا وَارْدَفَ أَبُو بَكْرٍ الصَّدِيقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَامِرَ بْنَ فُهَيْرَةَ مَوْلَاهُ خَلْفَهُ، لِيَخْدِمَهُمَا فِي الطَّرِيقِ ۝

واته: کاتیک ئه بو به کر خوا لیی رازی بی، دوو و لآخه کهی بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ، وه نیزیک خستن، گامهی پی باشت بوو، بر دیه پیش پیغه مبهری خواو فهرمووی: سوار به! دایک و بابم به قوربانت بن، پیغه مبهری خواش فهرمووی: (إِنِّي لَا أَرْكَبُ بَعِيرًا لَيْسَ لِي) من سواری حوشتریک نابم، که هی خۆم نه بی، ئه بو به کریش گوتی: ئه وه بۆ تۆ ئه ی پیغه مبهری خوا! دایک و بابم به قوربانت بن، ئه ویش فهرمووی: (وَلَكِنْ مَا التَّمَنُّ الَّذِي ابْتِغَتْهَا بِهِ) نه خیر، به چ نرخیکت کریوه؟ ئه ویش گوتی: به وهنده و به وهنده، پیغه مبهریش ﷺ فهرمووی: (قَدْ

أَخَذْتُهَا بِهِ) ئەووە بهو نرخه ئەو حوشتەرم لە تۆ گەری، ئەبو بەگەریش خوا
لێی رازی بێ، گوتی: ئەو پێغه مبهەری خوا! ئەووە ئەو حوشتەرم بەم نرخه دا
بە تۆ، (مادام بێ پارە ناتەوی).

ئنجە سوار بوون و رویشتن، وه ئەبو بەگر (عَامِرُ بْنُ فَهَيْرَةَ) شی لە دوا
خوی سوار کرد، بۆ ئەووی لە رێگادا خزمەتیان بکات.

٧ / ﴿عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ أَنَّهَا، قَالَتْ: لَمَّا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَا نَضْرَمِنْ قُرَيْشٍ، فِيهِمْ أَبُو جَهْلُ بْنُ هِشَامٍ، فَوَقَفُوا عَلَى بَابِ
أَبِي بَكْرٍ، فَخَرَجْتُ إِلَيْهِمْ فَقَالُوا: أَيْنَ أَبُوكَ يَا بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ؟ قَالَتْ: قُلْتُ: لَا أَدْرِي
وَاللَّهِ أَيْنَ أَبِي؟ قَالَتْ: فَرَفَعَ أَبُو جَهْلٍ يَدَهُ، وَكَانَ فَاحِشًا خَبِيثًا، فَلَطَمَ خَدِّي
لَطْمَةً طَرَحَ مِنْهَا قُرْطِي﴾.

واته: ئەسمائی گچی ئەبو بەگر گوتووێهتی: کاتێک پێغه مبهەری خوا ﷺ و
ئەبو بەگر دەرچوون، چەند کەسیک لە قورەیشییەکان هاتن بۆ لامان، کە لە
نیواندا ئەبو جەهلی گوری هیشام هەبوو، لەبەر دەرگای مائی ئەبو بەگر
راوەستان، گوتیان: ئەو گچی ئەبو بەگر! بابت لە کوێیە؟ منیش گوتم: بە خوا
نازانم بابم لە کوێیە، ئەبو جەهل کە پیاویکی جنیودەری خراپەکار بوو، دەستی
بەرز کردەوهو زللەیهکی لێدام، گوارەگەم بەهوی زللەکەیهوه لە گویم پەری.

٨ / ﴿وَكَانُوا أَرْبَعَةً: رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَأَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَعَامِرُ بْنُ
فَهَيْرَةَ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَرْقَطَ دَلِيلُهُمَا، قَالَ ابْنُ هِشَامٍ: وَيُقَالُ عَبْدُ
اللَّهِ بْنُ أَرْيَقَطٍ﴾.

واته: وه سەرەنجام بوونه چوار کەس کە رویشتن: پێغه مبهەری خوا ﷺ و،
ئەبو بەگری صیددیق و، عامری گوری فوهیپەری خزمەتکاری ئەبو بەگر، وه
عەبدوللای گوری ئەرقەط، کە رێپێشان دەریان بوو، ئێبنو هیشام گوتووێهتی:
پێی گوتراوه: (عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَرْيَقَطٍ).

٩ / ﴿ قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: فَحَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الرَّبِيعِ، أَنَّ أَبَاهُ عَبَّادًا حَدَّثَهُ عَنْ جَدِّهِ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ، قَالَتْ: لَمَّا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَخَرَجَ أَبُو بَكْرٍ مَعَهُ، احْتَمَلَ أَبُو بَكْرٍ مَالَهُ كُلَّهُ، وَمَعَهُ خَمْسَةُ آلَافٍ دِرْهَمٍ أَوْ سِتَّةَ آلَافٍ، فَأَنْطَلَقَ بِهَا مَعَهُ، قَالَتْ: فَدَخَلَ عَلَيْنَا جَدِّي أَبُو قُحَافَةَ، وَقَدْ ذَهَبَ بَصْرُهُ، فَقَالَ: وَاللَّهِ إِنِّي لَا أَرَاهُ إِلَّا قَدْ فَجَعَكُم بِمَالِهِ مَعَ نَفْسِهِ، قَالَتْ قُلْتُ: كَلَّا يَا أَبَتِ، إِنَّهُ قَدْ تَرَكَ لَنَا خَيْرًا كَثِيرًا، قَالَتْ فَأَخَذَتْ أَحْجَارًا فَوَضَعَتْهَا فِي كُوَّةٍ فِي الْبَيْتِ الَّذِي كَانَ أَبِي يَضَعُ مَالَهُ فِيهَا، ثُمَّ وَضَعْتُ عَلَيْهَا ثَوْبًا، ثُمَّ أَخَذْتُ بِيَدِهِ فَقُلْتُ: يَا أَبَتِ ضَعْ يَدَكَ عَلَى هَذَا الْمَالِ، قَالَتْ: فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَيْهِ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ إِذَا كَانَ تَرَكَ لَكُمْ هَذَا فَقَدْ أَحْسَنَ، وَفِي هَذَا بَلَاغٌ لَكُمْ، وَلَا وَاللَّهِ مَا تَرَكَ لَنَا شَيْئًا، وَلَكِنِّي أَرَدْتُ أَنْ أُسَكِّنَ الشَّيْخَ بِذَلِكَ ۝

واتە: ئیبنو ئیسحاق دەڵێ: یەحیای کورێ عەبباد لە عەبدوللای کورێ زوبەیرەو هەبۆ گێڕاومەو، کە بابی عەبباد بۆی گێڕاومەو هە لە نەنکی ئەسمائی کچی ئەبو بەکرەو هە گوتوو یەتی: کاتێک پێغەمبەری خوا ﷺ وە ئەبو بەکر لە خزمەتیدا، روشتن، ئەبو بەکر هەرچی مائی هەبوو، کە پێنج هەزار درەم، یان شەش هەزار درەم بوو، هەمووی برد، ئنجا باپیرم ئەبو قوحافە، هات بۆ لامان، چاوی نەمابوو، گوێڕ بوو، گوتی: بە خوا من وا هەست دەگەم، کە ئەو کورە ی من، مال و سامانەکی هەموو بردو، ئیوەی تووشی سەغڵەتی کردو، دەڵێ: منیش گوتە: نەخێر باپیرە، مال و سامانیکی زۆری بۆ بەجێهێشتووین، بۆ دلدانەوێ وی چەند بەردێکم پەیدا کردن (دیاره دەبی وردە بەرد بوو بن) وە لە تاقەیه کدا دامنەن، کە عادەتی بابم وا بوو، مال و سامانی خۆی لەوێ دادەنا، وە پۆشاکیکی شەم بەسەر دادان، دوایی دەستی ئەبو قوحافەم گرت، گوتە: باپیرە! دەست لەسەر ئەو مال و سامانە دابنێ، ئەویش دەستی کردی (و نەیزانی بەردن) گوتی: مادام ئەو مندا مائە ی بۆ بەجێهێشتین، شتیکی باشی کردو، قەیدی ناگات، بەو مندا خەرجیی و مەسرفی خۆتانی پێدەگەن.

ئەسماء دەڵێ: بە خوا هیچیشی بۆ بەجێنەهێشتووین، بەلام ویستم ئەو پیاو بەتەمەنە ئارام بکەمەو. ﴿ (ما شاء الله) چەندە بە هۆش و سەلیقەدار بوون! خوا لییان پازی بێ ۝

۱۰ / ﴿ عَنْ سُرَاقَةَ بْنِ مَالِكٍ بْنِ جُعْشَمٍ، قَالَ: لَمَّا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ مَكَّةَ مُهَاجِرًا إِلَى الْمَدِينَةِ، جَعَلَتْ قُرَيْشٌ فِيهِ مِئَةَ نَاقَةٍ لِمَنْ رَدَّهُ عَلَيْهِمْ، قَالَ: فَبَيْنَا أَنَا جَالِسٌ فِي نَادِي قَوْمِي، إِذْ أَقْبَلَ رَجُلٌ مِنَّا، حَتَّى وَقَفَ عَلَيْنَا، فَقَالَ: وَاللَّهِ لَقَدْ رَأَيْتُ رَكْبَهُ ثَلَاثَةَ مَرَّاتٍ عَلَى أَنْفٍ، إِنِّي لَأَرَاهُمْ مُحَمَّداً وَأَصْحَابَهُ، قَالَ: فَأَوْمَأْتُ إِلَيْهِ بَعَيْنِي: أَنْ أُسْكُتَ، ثُمَّ قُلْتُ: إِنَّمَا هُمْ بَنُو فُلَانٍ، يَبْتَغُونَ ضَائِلَةً لَهُمْ، قَالَ: لَعَلَّهُ، ثُمَّ سَكَتَ، قَالَ: ثُمَّ مَكَثْتُ قَلِيلًا، ثُمَّ قُمْتُ فَدَخَلْتُ بَيْتِي، ثُمَّ أَمَرْتُ بِفَرَسِي، فَقَبِدَ لِي إِلَى بَطْنِ الْوَادِي، وَأَمَرْتُ بِسِلَاحِي، فَأَخْرَجَ لِي مِنْ دُبُرِ حُجْرَتِي، ثُمَّ أَخَذْتُ قِدَاحِي الَّتِي اسْتَقْسَمُ بِهَا، ثُمَّ انْطَلَقْتُ، فَلَيْسَتْ لَأَمْتِي، ثُمَّ أَخْرَجْتُ قِدَاحِي، فَاسْتَقْسَمْتُ بِهَا، فَخَرَجَ السَّهْمُ الَّذِي أَكْرَهُ (لَا يَضُرُّهُ)، قَالَ: وَكُنْتُ أَرْجُو أَنْ أُرِدَّهُ عَلَى قُرَيْشٍ، فَأَخَذْتُ الْمِئَةَ النَّاقَةَ، قَالَ: فَارْكَبْتُ عَلَى أَثَرِهِ فَبَيْنَمَا فَرَسِي يَشْتَدُّ بِي، عَثَرْتُ بِي، فَسَقَطْتُ عَنْهُ، قَالَ: فَقُلْتُ: مَا هَذَا؟ قَالَ: ثُمَّ أَخْرَجْتُ قِدَاحِي، فَاسْتَقْسَمْتُ بِهَا، فَخَرَجَ السَّهْمُ الَّذِي أَكْرَهُ (لَا يَضُرُّهُ)، قَالَ: فَأَبَيْتُ إِلَّا أَنْ أَتَّبِعَهُ، قَالَ: فَارْكَبْتُ فِي أَثَرِهِ، فَبَيْنَا فَرَسِي يَشْتَدُّ بِي، عَثَرْتُ بِي، فَسَقَطْتُ عَنْهُ، قَالَ: فَقُلْتُ: مَا هَذَا؟ قَالَ: ثُمَّ أَخْرَجْتُ قِدَاحِي، فَاسْتَقْسَمْتُ بِهَا، فَخَرَجَ السَّهْمُ الَّذِي أَكْرَهُ (لَا يَضُرُّهُ)، قَالَ: فَأَبَيْتُ إِلَّا أَنْ أَتَّبِعَهُ، فَارْكَبْتُ فِي أَثَرِهِ، فَلَمَّا بَدَأَ لِي الْقَوْمُ، وَرَأَيْتَهُمْ عَثَرْتُ بِي فَرَسِي، فَذَهَبَتْ يَدَاهُ فِي الْأَرْضِ وَسَقَطَتْ عَنْهُ، ثُمَّ انْتَرَعَ يَدَيْهِ مِنَ الْأَرْضِ وَتَبِعَهُمَا دُخَانٌ كَالْإِعْصَارِ، قَالَ: فَعَرَفْتُ حِينَ رَأَيْتُ، ذَلِكَ أَنَّهُ قَدْ مَنَعَ مِنِّي، وَأَنَّهُ ظَاهِرٌ، قَالَ: فَنادَيْتُ الْقَوْمَ فَقُلْتُ: أَنَا سُرَاقَةُ بْنُ جُعْشَمٍ أَنْظَرُونِي أَكَلَمَكُمُ، فَوَاللَّهِ لَا أَرِيْبُكُمْ وَلَا يَأْتِيَكُمُ مِنِّي شَيْءٌ، قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِأَبِي بَكْرٍ: قُلْ لَهُ وَمَا تَبْتَغِي مِنَّا؟ قَالَ فَقَالَ: ذَلِكَ أَبُو بَكْرٍ، قَالَ قُلْتُ: تَكْتُبُ لِي كِتَابًا، يَكُونُ آيَةً بَيْنِي وَبَيْنَكَ، قَالَ: أَكْتُبُ لَهُ يَا أَبَا بَكْرٍ، فَكَتَبَ لِي كِتَابًا فِي عَظْمٍ، أَوْ فِي رُقْعَةٍ، أَوْ فِي خَرْفَةٍ، ثُمَّ أَلْقَاهُ إِلَيَّ، فَأَخَذْتُهُ فَجَعَلْتُهُ فِي كِنَانَتِي، ثُمَّ رَجَعْتُ، فَسَكَتَ فَلَمْ أَذْكَرْ شَيْئًا مِمَّا كَانَ، حَتَّى إِذَا كَانَ فَتَحَ مَكَّةَ، عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَفَرَعَ مِنْ حُنَيْنٍ وَالطَّائِفِ، خَرَجْتُ وَمَعِيَ الْكِتَابُ لِأَلْقَاهُ فَلَقِيْتَهُ بِالْجِعْرَانَةِ، قَالَ: فَدَخَلْتُ فِي كَتِيبَةٍ مِنْ خَيْلِ الْأَنْصَارِ، قَالَ: فَجَعَلُوا يَقْرَعُونَنِي بِالرِّمَاحِ وَيَقُولُونَ إِلَيْكَ، مَاذَا تُرِيدُ؟ قَالَ: فَدَنَوْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ عَلَى نَاقَتِهِ، وَاللَّهِ لَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى سَاقِهِ فِي غَرَزِهِ كَأَنِّي

جُمَارَةً، قَالَ "فَرَفَعْتُ يَدِي بِالْكِتَابِ ثُمَّ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! هَذَا كِتَابُكَ (لِي)، أَنَا سُرَّاقَةٌ بَنُ جُعْثُمَ، قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَوْمَ وَفَاءٍ وَبِرٍّ أَدْنُهُ، قَالَ: فَدَنَوْتُ مِنْهُ، فَأَسْلَمْتُ، ثُمَّ تَذَكَّرْتُ شَيْئاً أَسْأَلُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْهُ، فَمَا أَذْكَرُهُ إِلَّا أَنِّي قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ الضَّالَّةُ مِنَ الْإِبِلِ تَغْشَى حِيَاضِي، وَقَدْ مَلَأْتُهَا لِإِبِلِي، هَلْ لِي مِنْ أَجْرٍ فِي أَنْ أَسْقِيَهَا؟ قَالَ: نَعَمْ فِي كُلِّ ذَاتِ كَبِدٍ حَرَّى أَجْرٌ، قَالَ: ثُمَّ رَجَعْتُ إِلَى قَوْمِي، فَسَقْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ صَدَقْتِي ﴿١﴾.

واتە: سوپاڤە کۆری جووعشوم دەئێ: پێغەمبەری خوا ﷺ لە مەککە دەرچوو بەرمو مەدینە، قورەیشییەکان سەد حوشتریان دانا، وەک خەڵات، بۆ ھەر کەسێک کە پێغەمبەریان بۆ لا بگێڕیتەو، دەئێ: کاتیەک من لە دیووخانی خزەمەکاندا دانیشتبووم، پیاویەک لە ئیمە ھات، ھەتا لەسەر سەرمان وەستا، وە گوتی: سێ نەفەرم بینین بە لامدا تێپەڕین، وایتێدەگەم موخەمەدو ھاوئەلەکانی بوون، دەئێ: منیش بە چاو ئاماژەمە بۆ کرد، گوتە: بێدەنگ بە، دوایی گوتە: ئەو بەنو فلان، لە حوشتریکیان دەگەڕێن، کە لییان ون بوو، ئەویش گوتی: ڕەنگە وابێ، دوایی بێدەنگ بوو.

ئنجای دوای ئەوێ ماومەیک مامەو، ھەئسام، {ھەئبەتە ویستووێتە خەلکە کە شوێنە ون بکاو، سەریان لێ بشیوێنێ} چوومەو مائێ، فەرمانەم کرد ئەسپە کەیان بۆ ئامادە کردم، وە ئەسپە کەیان بۆ بردم تا شیوێک، وە فەرمانەم کرد چە کە کەشیان بۆ ئامادە کردم، ئەویشیان لە پەشتی ژووڕە کە مەو بۆ بردمە دەری، بۆ ئەوێ کە نەبێنێم، ئنجای قیدحە کانەم ھەلگرت بۆ ئەوێ شانسی خۆمیان پێ تاقی بکە مەو، ئایا ئەم سەفەرە بکەم، یان نا؟ دوایی ڕۆشتم زۆریە کە شەم پۆشی، ئنجای کە قیدحەکانی خۆم ھێنانە دەر، ئەوێان دەرچوو کە پێم ناخۆش بوو، ئەوێان کە دەئێ: بەدوایاندا مەچوو، زیانیان پێناگەییەنی، و، ھیچت دەست ناکەوێ، دەئێ: منیش بپارمدا بوو، کە ھەر بیانگێڕمەو بۆ قورەیش، وە سەد حوشتەرکەش وەربگرم، بۆیە ڕۆشتم، {دیارە بەقسە یانسیب و قیدحە کە (١) خۆشی نەکردووە}.

(١) (قداح) کۆی (قدح) ھە کە چەند دارووچکەیک بوون، بۆ شانسو بەخت، تاقیکردنەو و فاکتەرنەو، بەکاریان ھێناون .

پېغەمبەرى خوا ﷺ كاتىك كە لە جەنگى حونەين و طائىفېش بۆۈ،
 منىش بەرمو پرووى چووم، وە ئەو نووسراۋەى كە ھەبوو لە نىۋاتمان دا، پىم بوو،
 ويستم دىدارى بكەم و نامەگەى پىشان بەم، رۆيشتەم چوومە نىۋ كەتېبەيەك
 لە نىۋ سوار چاكەكانى پىتيوانان، ئەوانىش بە رمەكانيان ئاماژميان بۆ دەكرەم،
 دميانگوت: خۆت دوور بىخەو، خۆت دوور بىخەو، دەچيە كۆي؟

منىش لە پېغەمبەرى خوا ﷺ وە نيزيك كەوتەم، كە سوارى خوشترەگەى
 بوو، تەماشاي لاقى پېغەمبەرى خوام كەرد، وەك (جُمَارَة) ^(۱) وابوو لە
 ئاۋزىنگەكەيدا، منىش دەستم بەرز كەردەو، گوتەم: ئەى پېغەمبەرى خوا! ئەو
 نووسراۋەگەى تۆيە، منىش سوراۋەى كۆرى جوعشومم.

دەئى: پېغەمبەرى خواش فەرموۋى: ﴿يَوْمُ وِفَاءٍ وَيَرَادُّهُ﴾.

واتە: ئەمىرۇ رۆۋى وەفايەو رۆۋى چاكەكاريە، وەنيزيك بكەو!

دەئى: منىش لىۋ وەنيزيك كەوتەم، وە مسولمان بووم (كەواتە: ئەگەر لە دئى
 خۇشيدا زانىبىتى كە پېغەمبەر، ھەقە، بەلام تاكو ئەورۆۋە، بەئاشكرا مسولمان
 نەبوو).

دوايى شتىكم بۆ پېغەمبەرى خوا باسكرد، كە ئىستا لە يادم نى، بەلام ئەومندەم
 لەبىرە كە گوتەم: ئەى پېغەمبەرى خوا! ﷺ جارى وا ھەيە، خوشترى ون بوو
 دىنە سەر ئەو ھەوزەم، كە من بۆ خوشترەكانى خۆم پىر كەردەو، ئايا من پاداشتەم
 ھەيە كە لەو ھەوزەى خۆم ئاويان پى بەم؟

فەرموۋى: ﴿نَعَمْ، فِي كُلِّ ذَاتِ كَيْدٍ حَرَىٰ أَجْرٌ﴾.

واتە: بەئى ھەموو خاۋەن جگەرىكى تەر، ئەگەر خزمەتى بكەى پاداشتەت
 ھەيە، دەئى: دوايى گەرامەو بۆ لاي قەومەگەم، وە ئەو زەكاتەى كە لىم
 كەوتبوو، ئەويشەم بۆ لاي پېغەمبەرى خوا ﷺ بەرد.

(۱) (جُمَارَة) شتىكى زۆر سېى وەك كەلەم وايە، لە دارخورما دايە.

١١ / ﴿ خَرَجَ بِهِمَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَرْقَطَ، دَلِيلُهُمَا حَتَّى قَدِمَ بِهِمَا قُبَاءً، عَلَى بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ، لاثْنَتَيْ عَشْرَةَ لَيْلَةً خَلَّتْ مِنْ شَهْرِ رَيْعِ الْأَوَّلِ يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ، حِينَ اشْتَدَّ الضَّحَاءُ، وَكَادَتْ الشَّمْسُ تُعْتَدِلُ ﴾.

واته: (عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَرْقَطَ) بردنی، که ری پيشاندهريان بوو، تاكو گهيشتنه (قُبَاءً)، که بهنی عهمری بهنی عهوفی لی بوو، دوازده رږژ تپهپری بوون، له مانگی ربيعی يه کهم، وه له رږژي دوو شه ممه دا، له کاتيکدا که چيشته ننگاو قايم بوو بوو، خهريک بوو رږژ بکه وپته نيوم پراستی ئاسمان.

ثَنَجَا ثِيْبَنُو ثِيْسَحَاقَ دَهْلِي: ﴿ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عُيُمَيْرٍ بْنِ سَاعِدَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي رَجُلٌ مِنْ قَوْمِي مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالُوا: لَمَّا سَمِعْنَا بِمَخْرَجِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ مَكَّةَ، وَتَوَكَّفْنَا قُدُومَهُ، كُنَّا نَخْرُجُ إِذَا صَلَّيْنَا الصُّبْحَ إِلَى ظَاهِرِ حَرَّتِنَا، نَنْتَظِرُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَوَاللَّهِ مَا نَبْرَحُ حَتَّى تَغْلِبَنَا الشَّمْسُ عَلَى الظَّلَالِ، فَإِذَا لَمْ نَجِدْ ظِلًّا دَخَلْنَا، وَذَلِكَ فِي أَيَّامِ حَارَّةٍ، حَتَّى إِذَا كَانَ الْيَوْمُ الَّذِي قَدِمَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَاسْنَا كَمَا كُنَّا نَجْلِسُ، حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ ظِلٌّ، دَخَلْنَا بُيُوتَنَا، وَقَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ دَخَلْنَا الْبُيُوتَ، فَكَانَ أَوَّلَ مَنْ رَأَاهُ رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ، وَقَدْ رَأَى مَا كُنَّا نَصْنَعُ، وَأَنَا نَنْتَظِرُ قُدُومَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَلَيْنَا، فَصَرَخَ بِأَعْلَى صَوْتِهِ: يَا بَنِي قَيْلَةَ! هَذَا جَدُّكُمْ قَدْ جَاءَ، قَالَ: فَخَرَجْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ فِي ظِلِّ نَخْلَةٍ، وَمَعَهُ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي مِثْلِ سِنِّهِ، وَأَكْثَرُنَا لَمْ يَكُنْ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَبْلَ ذَلِكَ، وَرَكِبَهُ النَّاسُ وَمَا يَعْرِفُونَهُ مِنْ أَبِي بَكْرٍ، حَتَّى زَالَ الظِّلُّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَامَ أَبُو بَكْرٍ فَأَظْلَمَ بِرِدَائِهِ، فَعَرَفْنَاهُ عِنْدَ ذَلِكَ ﴾.

واته: ثَنَجَا ثِيْبَنُو ثِيْسَحَاقَ له عهبدوره حمانی کوری عومه یری کوری ساعیده دهگیرپته وه، که گوتوویه تی: گو مه لیک له پیاوانی قه ومه کهم له هاو ده لانی پیغه مبهری خوا ﷺ بویان باس کردووم: کاتیک پیغه مبهری خوا ﷺ له مه کهم دهرجوو، وه مه زنده ی نه وه مان ده کرد بی بو لامان، نیمه هه موو رږژي که نویژی به یانیمان ده کرد، ده چووین بو پشتی هرپره (که شوینیکه هه مووی به ردی رهشی لییه)، چاوه ریمان ده کرد، وه نیمه لانه ده چووین له وی، تاكو سیبه ر

نەدەمان، (واتە: تاكو خۆر دەگەشتە نیوەراستی ئاسمانی). ئنجا دەگەراییه وه بۆ مائی، هەتا ئەو پۆژە پێغەمبەری خوا ﷺ ھاتە مەدینە، ئیمە وهك پۆژان دانیشتبووین، تاكو كاتێك كه سیبەر نەما، خۆمانی تیگیرین، چووینە وه مائەکانی خۆمان، وه پێغەمبەریش ﷺ له كاتێكدا ھات، كه ئیمە چوو بووینە وه مائی، یەكەمین كەسێك كه پێغەمبەری خواي ﷺ بینی، پیاویك بوو له جوولەكەگان، كه ئەویش لەبەر ئەوەی بینی بووی، ئیمە هەموو پۆژی چاوەرپیی پێغەمبەر دەكەین، كاتێك كه پێغەمبەری خواي بینی، یەكسەر به دنگێکی بەرز ھاواری كرد: (يا بَنِي قَيْلَةَ، هَذَا جَدُّكُمْ قَدْ جَاءَ).

ئەي بەنی قەیلە! (كه دیارە مەبەستی پێی پشتیوانەكان بوو) ئەو هە بایرەكەتان، یان گەورەكەتان ھات.

ئیمەش دەرچووین بۆ لای پێغەمبەری خوا ﷺ كه لەو كاتەدا لەبەر سیبەری دار خورمایەك دانیشتبوو، ئەبو بەگریشی لەگەڵدا بوو، وه ئەبو بەگریش خوا لێی رازی بێ ھاوتەمەنی پێغەمبەری خوا بوو، وه زۆربەمان پێغەمبەری خومان ﷺ نەبینیبوو، وه خەڵك زۆر ھاتن، كه ئەكەیان كرد، نەیان دەزانی گامیان پێغەمبەری خوا یە، وه گامیان ئەبو بەگرە؟ ئنجا كه سیبەر لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ لاچوو، ئەبو بەگر هەلسا به پۆشاكەكە ی خۆی سیبەری له پێغەمبەری خوا ﷺ كرد، ئەوكاتە زانیان: ئەو ی كه سیبەری لێكراو، پێغەمبەری خوا یە ﷺ.

﴿قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: فَنَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ (فِيمَا يَذْكُرُونَ) عَلَى كُلثُومِ بْنِ هِذَمٍ، أَخِي بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ، ثُمَّ أَحَدِ بَنِي عُبَيْدٍ. وَيُقَالُ بَلْ نَزَلَ عَلَى سَعْدِ بْنِ خَيْثَمَةَ، وَيَقُولُ مَنْ يَذْكُرُ أَنَّهُ نَزَلَ عَلَى كُلثُومِ بْنِ هِذَمٍ: إِنَّمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا خَرَجَ مِنْ مَنْزِلِ كُلثُومِ بْنِ هِذَمٍ، جَلَسَ لِلنَّاسِ فِي بَيْتِ سَعْدِ بْنِ خَيْثَمَةَ، وَذَلِكَ أَنَّهُ كَانَ أَعْرَبًا لَا أَهْلَ لَهُ، وَكَانَ مَنْزِلُ الْأَعْرَابِ مِنَ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ، فَمِنْ هُنَاكَ يُقَالُ نَزَلَ عَلَى سَعْدِ بْنِ خَيْثَمَةَ، وَكَانَ يُقَالُ لِبَيْتِ سَعْدِ بْنِ خَيْثَمَةَ: بَيْتُ الْأَعْرَابِ، فَاللَّهُ أَعْلَمُ أَيُّ ذَلِكَ كَانَ، كَلَّا قَدْ سَمِعْنَا﴾.

واته: ثیبنو ئیسحاق دهلی: وهك بۆمان باسكراوه: پیغه مبهری خوا ﷺ یه كه مین مه نزلگای له لای (كُلْثُومُ بْنُ هِذْمٍ) بوو، كه له عه شیرفتی بهنی عه مری بهنی عه ووف بووه، ئه ویش یه کیك بووه له بهنی عوبهید، وه هه ندیكیش گوتوو یانه: له لای (سَعْدُ بْنُ خَيْثَمَةَ) مه نزلگای گرتوه، وه ئه وانهی دهلین: له مائی (كُلْثُومُ بْنُ هِذْمٍ) بووه، گوتوو یانه: پیغه مبهری خوا ﷺ كه له مائی (كُلْثُومُ بْنُ هِذْمٍ) دهرچووه، له مائی (سَعْدُ بْنُ خَيْثَمَةَ) دانیشتوه، ئه ویش له بهرئه وهی كه (سَعْدُ بْنُ خَيْثَمَةَ) بی ژن و مال بوو، وه مائی ئه و مائی زگورتیه گان بوو، له هاوه لانی کوچكه ر، بویه گوتراوه: له مائی (سَعْدُ بْنُ خَيْثَمَةَ) بووه، وه به مائی (سَعْدُ بْنُ خَيْثَمَةَ) گوتراوه: (بَيْتُ الْأَعْرَابِ) مائی گهنجه بی هاوسه ره گان (زگورتیه گان).

ئنجا خوا زاناره به ههر کامیک له وانهی كه بیستوو مانه، ئایا پیش له وێ بووه، یان له وولا بووه؟ ئیمه ههردووک قسه گانمان بیستوون.

ئنجا (ابْنُ إِسْحَاقَ) دهلی: (وَنَزَلَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى خُبَيْبِ بْنِ إِسَافٍ، أَحَدِ بَنِي الْحَارِثِ الْخَزْرَجِيِّ بِالسَّنْحِ، وَيَقُولُ: قَائِلٌ: كَانَ مَنَزَلُهُ عَلَى خَارِجَةِ بْنِ زَيْدٍ بْنِ أَبِي رُهَيْلٍ أَخِي بَنِي الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ).

واته: وه ئه بو به گریش خوا لی پازی بی، له ناوچهی سهنج له مائی (خُبَيْبِ بْنِ إِسَافٍ) كه ئه ویش یه کیك بووه، له (بَنِي الْحَارِثِ الْخَزْرَجِ) نیشته جی بووه، وه یه کیكیش گوتوو یه تی: له لای (خَارِجَةُ بْنُ زَيْدٍ بْنِ أَبِي رُهَيْلٍ) بووه، كه ئه ویش ههر یه کیك بووه له (بَنِي الْحَارِثِ الْخَزْرَجِ).

١٢ / ﴿أَقَامَ عَلَى بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِمَكَّةَ ثَلَاثَ لَيَالٍ وَأَيَّامَهَا، حَتَّى آدَى عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْوَدَائِعَ الَّتِي كَانَتْ عِنْدَهُ لِلنَّاسِ، حَتَّى إِذَا فَرَغَ مِنْهَا، لَحِقَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَنَزَلَ مَعَهُ عَلَى كُلْثُومِ بْنِ هِذْمٍ﴾.

واته: وه عه لی کوری ئه بی طالیب خوا لی پازی بی سی شهوو سی رۆژان له مه ککه مایه وه، بۆ ئه وهی ئه و سپاردانهی كه له لای پیغه مبهری بوون، ته سلیمی خاوه نه گانیان بکاته وه، کاتیك كه لیان بووه، ته وای گردن و ههر هه مووی ته سلیم گردنه وه، ئه ویش به پیغه مبهری خوا ﷺ گه یشت، كه له و کاته دا له مائی (كُلْثُومُ بْنُ هِذْمٍ) بووه.

۱۳ / ﴿فَكَانَ عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، وَإِنَّمَا كَانَتْ إِقَامَتُهُ بَقْبَاءَ لَيْلَةٍ أَوْ لَيْلَتَيْنِ يَقُولُ: كَانَتْ بَقْبَاءَ امْرَأَةٍ لَا زَوْجَ لَهَا، مُسْلِمَةً، قَالَ: فَرَأَيْتَ إِنْسَانًا يَأْتِيهَا مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ فَيَضْرِبُ عَلَيْهَا بَابَهَا، فَتَخْرُجُ إِلَيْهِ، فَيُعْطِيهَا شَيْئًا مَعَهُ، فَتَأْخُذُهُ، قَالَ: فَاسْتَرَبْتُ بِشَأْنِهِ، فَقُلْتُ لَهَا: يَا أَمَةَ اللَّهِ، مَنْ هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي يَضْرِبُ عَلَيْكَ بَابَكَ كُلَّ لَيْلَةٍ، فَتَخْرُجِينَ إِلَيْهِ، فَيُعْطِيكَ شَيْئًا لَا أَدْرِي مَا هُوَ، وَأَنْتِ امْرَأَةٌ مُسْلِمَةٌ لَا زَوْجَ لَكَ؟ قَالَتْ هَذَا سَهْلُ بْنُ حُنَيْفٍ بْنُ وَاهِبٍ قَدْ عَرَفَ أَنِّي امْرَأَةٌ لَا أَحَدَ لِي، فَإِذَا أَمْسَى، عَدَا عَلَى أَوْثَانِ قَوْمِهِ فَكَسَرَهَا، ثُمَّ جَاءَنِي بِهَا، فَقَالَ احْنُطِي بِهِذَا، فَكَانَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَأْتِرُ ذَلِكَ مِنْ أَمْرِ سَهْلٍ بْنُ حُنَيْفٍ، حَتَّى هَلَكَ عِنْدَهُ بِالْعِرَاقِ﴾.

واته: عهلی گوری ئه بی طالیب خوا لئی رازی بی، دمگیرپته وه دهلی: کاتیک که له قوبا بووه، شهویک، یان دوو شهو، ئافرتهیک هه بوو له قوبا، که هاوسه ری نه بووو مسوئمان بوو، دهلی: هه موو شهویک له نیوه شهو دا که سیکم دهبینی له دمرگای ددها، ئه ویش (ئافرته که) دههاته دهری، پیاوه که شتیکی ویدهداو، پیاوه که دهری، دهلی: منیش که وتمه گومانه وه، گوتم: ئه ی بهنده ی میینه ی خوا! ئه و پیاوه کییه هه موو شهوی له دمرگا دمداتو، شتیکت دمداتی و توش لئی ومردمگری، له حالیک توش ژنیکی مسوئمانی و بی میردی؟!

گوته: ئه وه (سهل بن حنیف بن واهب) ه، دهرانی که من ئافرتهیکم که سم نیه، همر کاتیک که ئیواره ی کرده وه، دمچی بتهکانی قه ومه که ی دهشکینی (دیاره له تهخته بوون) دواپی پارچه گانیان بو من دینی، دهلی: (نان و چیشتی پی ساز بکهو) خوته پی گهرم بکهو !

ئنجا عهلی خوا لئی رازی بی، دوا ی ئه وه ی ئه وه ئه وسته ی له سههل بینی، هه تاگو له عیراق له لای وی ومفاتی کرد، زور له لای بهرپز بوو، وه ئه وه هه ئو یسته زور کاری تیکرد.

١٤ / قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: فَأَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِقُبَاءَ، فِي بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ، يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ وَيَوْمَ الثَّلَاثَاءِ وَيَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ وَيَوْمَ الْخَمِيسِ، وَأَسَّسَ مَسْجِدَهُ، ثُمَّ أَخْرَجَهُ اللَّهُ مِنْ بَيْنِ أَظْهُرِهِمْ، يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَبَنُو عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ يَزْعُمُونَ أَنَّهُ مَكَثَ فِيهِمْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ، فَاللَّهُ أَعْلَمُ أَيَّ ذَلِكَ كَانَ، فَأَدْرَكَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ الْجُمُعَةُ، فِي بَنِي سَالِمِ بْنِ عَوْفٍ، فَصَلَّاهَا فِي الْمَسْجِدِ الَّذِي فِي بَطْنِ الْوَادِي، وَادِي رَانُونَاءَ، فَكَانَتْ أَوَّلَ جُمُعَةٍ صَلَّاهَا بِالْمَدِينَةِ.

واته: ئىبنو ئيسحاق دهلى: پيغمبهرى خوا ﷺ له قوباء مايهوه، له نيو (هۆزى) بهنى عهمرى بهنى عهوف دا، رۆژانى دووشهم و سى شهم و چوارشهم و پينج شهم، {واته: چوار رۆژ مايهوه} وه مزگهوتهكەشى لهوئى دروست كرد، {كه ئىستا مزگهوتى (قوباء)ى پى دهلىن}، بهلام هۆزى بهنى عهمرى بهنى عهوف، پييان وا بووه كه زياتر له چوار رۆژان لهوئى ماوتهوه، بهلام خوا زاناره، ئايا ههر ئهو چوار رۆژه بووه، يان زياتر؟

ئىنجا پىيغەمبەرى خۇا ﷺ لەنىو بەنى سالىمى بەنى عەوفدا جومعهى
 بەسەرداھات، وە نوپۇژى جومعهى لە مزگەوتىك دا کرد که لەوئ دروست کرابوو،
 لە نپو شیوه کهدا، که پپى دهگوترا (وادی رائوناء)، وە ئەو وە یه کهمین نوپۇژى
 جومعه بوو، که لە مه دینه کرا.

ئەمە كۆرتەي چۆنيەتى كۆچكردنى پيغەمبەرى خوا ﷺ بوو، لە مەككەو
بۆ مەدينە.

مہ سہلہ ی چوارم: کہ خوا دفعہ رموی: ﴿انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ ﴿٤١﴾

خوا فەرمان دىگات بە بېروداران، دىمفەرموئى: بە سووگىي و بە قورسىي بېرۆن، وه بە مال و سامان و گيانتان له پيئاوى خوادا تيىبكوشن، ئائەوه بو ئيوە باشترە ئەگەر بزانن.

(محمد الطاهر بن عاشور) گوتوویەتی: (النَّفْرُ: الْخُرُوجُ السَّرِيعُ مِنْ مَوْضِعٍ إِلَى غَيْرِهِ لِأَمْرٍ يَحْدُثُ، وَكَثُرَ مَا يُطْلَقُ عَلَى الْخُرُوجِ إِلَى الْحَرْبِ، وَمَصْدَرُهُ حَيْنَنَ: النَّفِيرُ)^(۱).

واتە: وشەى (نَفْر) بریتىە لە دەرچوونیکی خێرا لە شوێنیکەووە بۆ شوێنیکى دیکە، بەهۆی شتیکەووە گە پوودەدات، بەلام بە زۆری وشەى (نَفْر) بەگاردەھێنرێ، بۆ دەرچوون بۆ جەنگ، کە ئەو کاتە چاوگى (نَفْرَينَفْرُ)، (نَفِيرًا)ە، (نَفِير) واتە: دەرچوون بۆ جەنگ.

کە دەفەر موی: ﴿خَفَافًا وَثِقَالًا﴾، دیارە (خَفَاف) کۆى (خَفِيف)ە، وە (ثِقَال)یش کۆى (ثَقِيل)ە، هەلبەتە (خَفِيف) واتە: سووک، وە (ثَقِيل) واتە: قورس، بەلام ئایا مەبەست لەو سووکی و قورسییە چییە؟

تەماشای زۆر تەفسیرانم کردووە بۆ تەفسیرکردنى ئەم ئایەتە، نزیکیەى دە (۱۰) مانایان لیگرتوون، کە دەئین: هەر گام لە وشەى (خَفَاف) و (ثَقِيل) واتە: سووکی و قورسی، خوازانەووە بۆ ئەو مانایانە:

(۱) سووکی بۆ ژمارەى گەم (قلة العدد)، وە قورسی بۆ زۆرى ژمارە (كثرة العدد) گەواتە: گەم بن، یان زۆربن، بپرۆن، بە گەمی و بە زۆری بپرۆن بۆ جەنگ و جیهاد.

(۲) سووکی بۆ زادو زەخیرەى گەم (قلة الأزداد)، وە قورسی بۆ زادو زەخیرەى زۆر (كثرة الأزداد)، واتە: بە زادو زەخیرەى زۆر، یان هى گەم، هەر بچن.

(۳) سووکی بۆ مال و مندالی گەم (قلة العیال)، وە قورسی بۆ مال و مندالی زۆر (كثرة العیال)، واتە: مال و مندالتان زۆربن، یان گەم، هەر بچن بۆ جەنگ.

(۴) سووکی بۆ سواری (الركوب)، وە قورسی بۆ پیرو (المشي)، واتە: بە سواری بن، یان بە پیرو، بچن بۆ جەنگ.

۵) سووكىي بۇ گەنجىتىي (شباب)، وه قورسىي بۇ پىرىي (الشيخوخة) واتە: گەنج بن، يان پىر، بۇ جەنگ ھەر بىرۆن.

۶) سووكىي بۇ لەش ساغىي (الصحة)، وه قورسىي بۇ (المرض)، واتە: نەخۇش بن، يان لەش ساغ بن، ھەر بىچن بۇ جەنگ.

ھەئبەتە نەخۇشىيەكى وانا كە لە پەلوپۇي خستبن.

۷) سووكىي بۇ دەولەمەندىي (الغنى)، وه قورسىي بۇ ھەزارىي (الفقر)، واتە: دەولەمەندبن، يان ھەزاربىن، بىرۆن بۇ جەنگ.

۸) سووكىي بۇ سەرقال نەبوون (غير مشاغيل)، وه قورسىي بۇ سەرقال بوون (مشاغيل)، واتە: كاتىك دەستان گىراو، كاتىك كە دەستان نەگىراو، بىچن بۇ جەنگ.

۹) سووكىي بۇ قالب خۇشىي، (نشاط)، وه قورسىي بۇ قالب ناخۇشىي (غير نشاط) بەكاردى.

۱۰) كاتىك كە باغو بىستانىكتان ھەيە كە پىيوستىي بە خزمەت كىردن ھەيە، ياخود كە نەتانبى.

نَجَا (طبري) دەئى: {وَيَدْخُلُ فِي (الْخِصَافِ) كُلُّ مَنْ كَانَ سَهْلًا عَلَيْهِ النَّفْرُ، وَيَدْخُلُ فِي (النُّقَالِ)، كُلُّ مَنْ كَانَ بِخِلَافِ ذَلِكَ} (۱).

واتە: وشەي (خِصَاف) ھەر كەسىك دەگرىتەو، كە ئاسان بى لەسەرى، دەرىچى بۇ جەنگو جىھاد، وشەي (نُّقَال) ھەر كەسىك دەگرىتەو، كە لەسەرى قورس بى، دەرىچى بۇ جەنگو جىھاد.

كەواتە: لە ھەموو ئەو حالەتەندەدا خىواي كارىبەجى فەرمان دەكات كە مسولمانان دەرىچى بۇ جەنگو جىھادىك كە پىيوستە ئەنجامى بدن.

دوايى دەفەرموى: ﴿وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾.

واتە: وه بە سامانتان و بە گىانتان لە پىناوى خوادا تىيكۇشن، جەنگ بىكەن.

هەمیشە مال پێش نەفس دەخرێ، کە مەبەست پێی بەخشینی بێ، چونکە ئەگەر کەسێک دەستی لە مال و سامانەکی نەبیتهوه، دەستی لەبەر ڕووح و گیانەکی هەر نابیتەوه.

وہ لیڤرمدا هەندێ لە زانیان دەئێن: مەبەست لە دەرچوون، دەرچوونی گشتییە (النفیر العام)، کە خۆی زالی زانا دەفەرموێ: بە سووکی و قورسی هەمووتان دەرچن، ئەو لە کاتی کدا یە کە پێویست بکات مسوڵمانان هەموو دەرچن بۆ جەنگ و جیهاد، بەلام ئەویش دیسان هەر کات و هەلومەرجە، تایبەتمەندی خۆی هەیە، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموو یەتی: ﴿وَإِذَا اسْتَنْفَرْتُمْ فَاَنْفِرُوا﴾ {أَخْرَجَهُ أَحْمَد، برقم: (٢٨٩٨)، وَابْنُ خَرِي، برقم: (١٧٣٧)، وَمُسْلِم، برقم: (١٣٥٣)، وَأَبُو دَاوُد، برقم: (٢٤٨٠)، وَالتَّسَائِي، برقم: (٤١٧٠)}.

واتە: وە ئەگەر فەرمانتان پێکرا بە دەرچوون بۆ جەنگ و جیهاد، بە تێکرا دەرچن.

لە کۆتایی ئایەتە کەدا دەفەرموێ: ﴿ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾.

ئە ئەو بۆ ئیوه باشتەر، ئەگەر بزانی.

واتە: دەرچوون بۆ جەنگ و جیهاد، بە سووکی و بە قورسی و، بە سامان و بە گیان فیداکاریی کردن، بۆ ئیوه چاکترە، لە کۆی چاکترە؟

خو بە گشتی فەرموو یەتی، یانی: هەم بۆ دنیاتان باشتەر، هەم بۆ قیامەتتان باشتەر، بە تایبەت لەو ڕوودەوێ کە ئەگەر ئیوه فیداکاریی بکەن لە پێناوی خوادا، ئەو کاتە ئارام دەبن، وە بێ ترس دەبن لەوێ دوژمن زەفەر تان پێ بەری، بەلام هەر کەسێک نیچیریکی تووک نەرم بێ، بە تەئکید دێندمیەکی هەر لێ هەلەمەوێ،

کە ڕاوی بکا و بیخوات! بۆیەش دەفەرموێ: ﴿إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾، یانی:

ئەگەر بزانی دنیا چ باسە، دزانن هەبوونی ڕووحی فیداکاریی و بەرخۆدان لە پێناوی خوادا، تێکۆشان لە پێناوی خوادا، لە دنیاو لە دوا ڕۆژ بۆ ئیوه باشتەر.

ئەنجا ئەمە ئەوەش دەگەیهێنێ، کە ئەو پێویستی بە زانیاری هەیە، دەبێ هەولبەدی زانا بێ، شارەزا بێ، بەرچاو پوونبێ، ئەوجار قەدری جەنگ و جیهاد و فیداکاریی دەزانی، وە پەڕی بە گەرنگی و بایەخەکە ی دەبێ.

مەسەلەی پێنجەم : کە دەفەر مۆی: ﴿لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا

لَا تَبْعُوكَ وَلَكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا
لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٤٤﴾

ئەگەر ئەو دەرچوونەتان دەستکەوتییکی نزیك بووایە، وە سەفەرێکی کورت بووایە، بەدوات دەگەوتن، بەلام سەفەرەکە دوور بوو، زەحمەت بوو لەسەریان، وە ئەمە و دواش سویند بە خوا دەخۆن، بۆ ئێوە، کە: ئەگەر توانیبامان لەگەڵتان دەرەچوین، خۆیان دەفەوتین، {واتە: بە سویندی درۆ} وە خواش دەزانی کە ئەوانە درۆزن.

کە دەفەر مۆی: ﴿لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا﴾، دەئێ: (اسم کان محذوف)، یانی: (لَوْ كَانَ الْعَرَضُ، عَرَضًا قَرِيبًا، وَالسَّفَرُ سَفَرًا قَاصِدًا) لێرەدا وشە (عَرَضُ) دەستکەوت دەگەیهێنێ.

کە دەفەر مۆی: ﴿لَا تَبْعُوكَ﴾، شوینت دەگەوتن، واتە: ئەو گاتەش لەبەر دێراگرنتی تۆ دەهاتن، نەک لەبەر خوا، لەبەر ئیسلام.

﴿وَلَكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ﴾، دەئێ: (الشُّقَّةُ: الْمَسَافَةُ الطَّوِيلَةُ) بریتییە لە ماوەیەکی دوورو درێژ، مەبەست پێی ئاواپە: (وَلَكِنْ بَعُدَ مِنْهُمْ الْمَكَانُ، لِأَنَّهُ شُقَّةٌ، فَثَقُلَ عَلَيْهِمُ السَّفَرُ)، بەلام شوینەکە دوورە، بۆیە ئەو سەفەرە لەسەریان قورس بوو، لە زمانی عەرەبیی دا بنچینەیهێک هەیە، پێشتریش باسمان کردووە، پێی دەگوترێ: لەنیو وەرگرتن، تیخستن (تضمن)، ئەویش ئەوەیە کە (فعل) یەک بە پیتێک تەعەددا^(١) بکات، کە عادت و انەبێ بەو پیتە تەعەددا بکات، بۆئەوێ وێرای مانا ئەسلییەکە ی خۆی، مانایەکی دیکەش بگەیهێنێ، ئیستا لێرەدا لە جیاتی

(١) یانی: بەرکار (مفعول) بخوازی.

بفهرموی: ﴿بَعْدَتْ مِنْهُمْ الشُّقَّةُ﴾، فەرموو یەتی: ﴿بَعْدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ﴾، خۆی
لە ئەسڵدا وشە: (بَعْدَ) بە (عَلَى) تەعەددا ناکات، بەلام لێرە (بَعْدَ) بە (عَلَى)
تەعەددا ی کردووە، بۆ ئەوەی مانای (ثَقُلَ) بگەیهێنێ، یانی: (بَعْدَ مِنْهُمْ الْمَكَانُ،
فَثَقُلَ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ)، ئەوە خاوەنی (التحریر والتنوير)^(١) هێناویەتی.

ئەجا کە دەفەر موی: ﴿وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ﴾
وە سویندیش بە خوا دمحۆن، (دەئین): ئەگەر توانیبامان لەگەڵتان دەر دەچووین.
دیارە وشە (الخروج) واتە: دەرچوون، بەلام زیاتر بۆ دەرچوون بەرەو جەنگ و
جیهاد بەکار دەهێنرێ، لێرەشدا دیسان دەفەر موی: ﴿وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ
اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ﴾، وە سویندیش بە خوا دمحۆن: ئەگەر توانیبامان
لەگەڵتان دەر دەچووین، واتە: هەر لەگەڵ ئێوە دەهاتین، ئەک بۆ خوا، سەرئێ
بەدەن! تەعبیرەکانی (كلام الله) چەند وردن.

ئەجا دەفەر موی: ﴿يَهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾
خۆیان دەفەوتین، وە خوا دەزانێ کە ئەوانە درۆزن، یانی: ئەگەر بشتوان
هەر لەگەڵتان دەرناچن، بەچی خۆیان دەفەوتین؟
لەم ئایەتەدا بەلگە هەیە، لەسەر ئەوە کە بە سویندی بە درۆ خواردن، ئێنسان
سەری خۆی بە فەتارەت دەدات.

وە لەو بارەو بوخاریی لە (صحيح الجامع) مەکەي خۆیدا^(٢)، هەواڵی (الهندليين) ی
هێناوە، کە سویندی قەسامەیان خواردووە بە درۆ لەسەر دەمی عومەری کوری خەتەبدا،
دیارە نەفەرێکیان کوشتووە، دوایی سویندیان خواردووە، کە نەیانکوشتووە، دوایی بارانیان
لێ باریووە ئەوانیش چوونە ئەشکەوتێک لە چیا یە کداو، ئەشکەوتەکیان بەسەردا
ڕووخواوە هەموویان مردوون.

(١) ج ٥، ص ٢٠٩.

(٢) التحرير والتنوير، ج ٥، ص ٢٠٩.

مەسەلەی شەشەم: کە دەفەرموئ: ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ حَتَّى

يَتَّبِعَنَّ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَذِبِينَ﴾ ﴿٤٣﴾

خوا بە پیغەمبەر ﷺ دەفەرموئ: خوا بتەخشی، بۆچی مۆلەت دان، تاكو ئەوانەى كە راست دەكەن بۆت دەركەون، وە درۆزنەكانیش بزانی!

دیاره كە دەفەرموئ: ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ﴾، بە ئاشكرا لە سیاقەكە دیارە، مەبەست ئەوەیە كە: بۆچی مۆلەت دان كە دابنیشن و بەجێبمێنن؟ هەمیشە قورئان ئەوەى كە سیاقەكە، یاخود پۆلەتەى پستەكە بیگەیهنن، دەقەرتێنن و خوا وشەیهكى زیادى نەخستۆتە نیو قورئان.

كەواتە: هەر وشەیهك، هەر پیتێك كە لە قورئان دا هەیه و كەسێك پێى وایە زیادە، ئەگەر لێى وردبیهو، حەتمەن حیکمەتێك و مانایەكى خۆى هەیه. لێردا خوا نەیفەرمو: (عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ فِي التَّخَلُّفِ عَنِ الْجِهَادِ)، بۆچی؟

چونكە دیارە كە دەفەرموئ: بۆچی مۆلەت دان، واتە: بۆچی مۆلەت دان كە نەیهن بۆ جەنگ و جیهاد، رێگات دان كە دابنیشن و بەجێبمێنن؟ ئنجا لەبەر ئەوەى دەزانرێ كە مەبەست لەو مۆلەت دانە چیه؟ خۆى كاربەجێ بە پێویستی نەزانیو، باسى بكات.

ئنجا جێى سەرنج ئەوەیە كە - وەك زانیان دەلێن - خوا ﷻ زۆر بە نەرمیی نەرمە گلهییەك لە پیغەمبەرى خۆى دەكات، بەلام لەگەڵ ئەوەش دا لێبوردنەكەى، پێش گلهیی لێكردنەكەى دەخات، دەفەرموئ: ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ﴾، خوا لێت ببوورێ، بۆچی مۆلەت دان، كە نەیهن؟

ئنجا ئایا بۆچی دەبوو مۆلەتەى نەدایان؟!

دەفەر موی: ﴿ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْزَيْنُ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَذِبِينَ ﴾،
 دیارە (حتی) بۆ گەشتن بە مەبەستە، دەگوتری: (دَهَبْتُ حَتَّىٰ وَصَلْتُ الْبَصْرَةَ)
 ڕۆیشتم، تاكو گەشتە بەسەر، لێرەش دەلی: (حَتَّى: غَايَةُ لِفِعْلٍ أَذْنَتْ،
 فَاَلْمَعْنَى: لَا مُقْتَضَى لِلْإِذْنِ إِلَى أَنْ يَتَبَيَّنَ الصَّادِقُ مِنَ الْكَاذِبِ).

واتە: هیچ ھۆکاریك نەبوووە بۆ مۆلەت دان، تاكو ئەو كاتە، راستو درۆیانەت بۆ
 لێك جیادەبۆوە، ھەتا راستەگەت دەناسیو، ئەوانەش كە درۆزن، دەترانین.

ئەجا ئەگەر سەرنج بدری: خۆی بەرزو مەزن (صَدَقُوا)ی بە (فعل) ھیناوە:
 بەلام (الكاذبين) بە (اسم فاعل) ھیناوە: ﴿ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْزَيْنُ صَدَقُوا ﴾

وَتَعْلَمَ الْكَذِبِينَ ﴿، یانی: تاكو ئەوانە، كە جار جار راست دەكەن لەوان،
 بۆت دەربكەون، وە ئەوانەش كە بەردەوام درۆزن بیانزان، چونكە (كاذب)
 لەسەر كێشی (فاعل)ە، ھەمیشە (اسم) دەلالەت لەسەر بەردەوامیی دەكات، وەك
 چۆن (فعل) دەلالەت لەسەر تازەبوونەو دەكات، واتە: ئەوانە كە زۆر بە
 درۆکردن دا قوولبوونەو و ڕۆچوون، ئەوانەش بناسی و بزانی، تاكو ئەو كاتە
 دەبوو مۆلەت نەدایان.

مەسەلەى ھەوتەم: كە دەفەر موی: ﴿ لَا يَسْتَغْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَاللَّهُ عَلَيْهِمُ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١﴾﴾.

واتە: بێگومان ئەوانەى كە برۆیان بە خواو بەرپۆژی دواى ھەيە، مۆلەت
 لێوەناگرن، كە بە سامان و گیانیان لە پیناوى خوادا تیبكۆشن، وە خوا بە
 پارێزگاران زانیە، ئەمە دوو واتای ھەن:

١ - واتە: مۆلەت لێوەناگرن، كە بێن بۆ جیھاد، بەلكو بەبێ مۆلەت وەرگرتن
 یەكسەر دین بۆ جیھاد، چونكە ئەسل ئەومیە كە بێن بۆ جەنگ و جیھاد.

٢ - واتە: مۆلەت لێوەناگرن، كە نەيەن بۆ جیھاد، چونكە دلی خۆیان لەسەر
 ئەووە چەسپاندووە، كە ھەر بێن.

بەلام مانای دووهمیان زیاتر بە دڵەوه دەچەسپێ.

وه که دمه‌رموئ: ﴿وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِالْمُنٰقِيْنَ﴾، وه خوا زانایه به پارێزکاران.

کهواته: ئەوانەى پارێزکاربن له پیناوى خوادا فیداکاریی دهن، خهبات دهن، سه‌رومالی خوێان دهبه‌خشن، ئەو جووره کهسه پارێزکاره، نه‌ک پیمان وابێ که پارێزکار که‌سیکه له مائی دانیشتوهو، په‌یوه‌ندیی به کهسه‌وه نه‌و، هه‌قی نه‌ کێ ستم ده‌کاو، کێ ستمی لێ ده‌کړیو، ئیسلام چی لیدیو، مسوڵمانان چیان لێ دی؟ به‌ئێ بیگومان ئەه‌لی ته‌قوا که‌سانیکن که فیداکارو خه‌باتگیرن، سه‌رو مائی خوێان له پیناوى خوادا دهبه‌خشن .

مه‌سه‌له‌ی هه‌شتم: که دمه‌رموئ: ﴿إِنَّمَا يَسْتَعِزُّنَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ﴾.

بیگومان هه‌ر ئەوانه داوای مؤلّه‌ت لێده‌که‌ن . که نه‌یه‌ن بۆ جه‌نگو جه‌هاد - که به‌روایان به‌ خواو به‌ پوژی دوا‌یی نه‌، وه‌ دل‌یشیان له‌ گومان دایه‌و، له‌و دوو دل‌ییو گومانه‌ی خو‌یانه‌دا دی‌ن و ده‌چن.

که دمه‌رموئ: (إِنَّمَا يَسْتَعِزُّنَا) واته: ته‌نیا ئەوانه مؤلّه‌ت لێ‌وه‌رده‌گرن، ئەوه‌ بۆ ئەوه‌یه‌ به‌زانری که به‌روادارانی پارێزکار، ته‌نانه‌ت له‌ هاتن بۆ جه‌نگو جه‌هادیشدا، مؤلّه‌ت وه‌رناگرن، چ جایی بۆ نه‌هاتن! به‌ئ‌کو ئەوانه‌ی بی‌پروان، ئا ئەوانه‌ن که داوای مؤلّه‌ت ده‌که‌ن، که نه‌یه‌ن.

وشه‌ی: (وَأَرْتَابَتْ) ده‌ئێ: (الْإِرْتِيَابُ: إِفْتِعَالٌ مِنَ الرَّيْبِ، إِذْ كَانُوا فِي شَكٍّ وَتَرَدَّدَ فِي أَمْرِ النَّبِيِّ خُصُوصًا غَزْوَهُ لِلرُّومِ!).

(ارتیاب) (إِفْتِعَال)ه له (ریب) واته: دوو دل‌ییو گومان و ئەگه‌رو نه‌گه‌ر، ئەوانیش له‌ گومان و ئەگه‌رو نه‌گه‌ر دا بوون، ده‌رباره‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ، به‌تایبه‌ت بۆ رو‌یشتنی بۆ جه‌نگ له‌ دژی پۆمه‌کان.

ئەتجا که دەفەرموی: ﴿فِي رَبِّهِمْ يَتَرَدَّدُونَ﴾، واتە: ئە گومان و دوودێتیدا دێن و دەچن، بۆچی؟

چونکە لەلایەکەوە تەماعیان هەبوو لە دەستکەوتی جەنگیی دا، وە لە لایەکی دیکەوە دەرسان لەخۆیان، بۆیە وەک پێشینان گوتووین: (پێیەکی دەبردا پێش، پێیەکی دەهێناوە داواوە).

دەربارەی وشەی (تردد) دەڵێ: (التردد: حَقِيقَتُهُ: ذَهَابٌ وَرَجُوعٌ مُتَكَرِّرٌ إِلَى مَحَلٍّ وَاحِدٍ، وَهُوَ هُنَا تَمَثِيلُ لِحَالِ الْمُتَحِيرِّ، بَيْنَ الْفَعْلِ وَعَدَمِهِ، بِحَالِ الْمَاشِي وَالرَّاجِع).

(تردد) ئەوێهە کە ئێنسان بچێ بۆ شوێنێک و بێتەوه، بچێ و بێتەوه، کە لێرەدا خوای پەنەنزان دەیهوێ کەسێک کە سەرەسیمیەیهو لە لەره‌لەر دایە، بۆمان وێنا بکات، دەبچوێنێ بە حاڵی کەسێک کە هەر دەچێتە شوێنێک و دێتەوه، واتە: لەسەر بارێک راناوەستێ، ئەوانە ترسی ئەوێان هەبوو شتێکیان بەسەربێ، وە تەماعیشیان هەبوو، شتێکیان دەست بکەوێ، جاری وا هەبوو چوون، بەلام نەک لەبەر خوا، بەلکو لەبەر تەماعی دەستکەوت، وە جاری وابوو ترسەکەیان پێشخستوو نەچوو ون، بۆ ئەوێ خۆیان سەلامەت بکەن.

مەسەلەى نۆیەم: کە دەفەرموی: ﴿وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُوا لَهُ عُدَّةً وَلَكِنْ

كَرَّ اللَّهُ أَنْيَعَاءَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿١٦﴾﴾.

واتە: وە ئەگەر وێستبایان بێنەدەر بۆ جەنگ، پێداویستیەکانیان بۆ ئامادە دەکرد، بەلام خوا پێی ناخۆش بوو دەرچن، بۆیە عەزیمەت و ئێرادەى خاوەردنەوه، وە پێیان گوترا: {وەک فەرمانیان پێکراى}، ئەگەر دانیشتواندا دابنیشن.

کە دەفەرموی: ﴿وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ﴾، وەک پێشتر باسمان کرد، وشەی (خروج) واتە: دەرچوون، بەلام بە پێی سیاق و شوێن دەرانی، مەبەست پێی دەرچوونە بەرەو کوێ؟ وە بە زۆری وشەی (خروج) کە بەکاردهێنرێ، بۆ دەرچوون بۆ جەنگ و جیهاد بەکاردهێ.

گەواتە: گە دەفەرموی: ﴿وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ﴾، واتە: ئەگەر ویستبایان بۆ جەنگ و جیهاد دەربچن، چیان دەکرد؟

﴿لَاَعْدُوا لَهُ عُدَّةً﴾، پێداویستیەکانیان بۆ ئامادە دەکردن.

دەلى: (الْعُدَّةُ: مَا يُحْتَاجُ إِلَيْهِ مِنَ الْأَشْيَاءِ، كَالسَّلَاحِ لِلْمُحَارِبِ، وَالزَّادِ لِلْمُسَافِرِ، مُشْتَقَّةٌ مِنَ الْإِعْدَادِ وَهُوَ التَّهْيِئَةُ).

(عُدَّة) هەر شتیکە گە پێویست بێ، وەك چەك بۆ جەنگاوەر، وە تۆیشوو بۆ رێبوار، لە چیه وە هاتو؟ لە (إعداد) وە هاتو، (إعداد) یش واتە: ئامادە کردن.

چونکە گەسی وایان هەبوو گوتووویەتی: ولاحم ئامادە نەکردو، هی وایان هەبوو گوتووویەتی: چەگەگەم ئامادە نەکردو، هی وا هەبوو گوتووویەتی: تۆیشووم نەپێچاووتەو، ئەو برۆبیانووانەیان هیاناونەو، خواش ﷺ دەفەرموی: ئەگەر ئەوان بیانویستبایە، پێشتر خۆیان ئامادە دەکرد، پاشان پێغەمبەری خواش ﷺ لە شەوو رۆژیکدا یەگسەر نەیفەرموو: خۆتان بپێچنەو، بەئکو ماومیهکی پێچوو چەند رۆژیک پێشتر ئاگاداری کردوونەو، وە هەر گەسیک ویستبای خۆی ئامادە دەکرد.

﴿وَلَكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاثَهُمْ﴾، بەلام خوا پێی ناخۆش بوو دەربچن.

ئەنجا ئایا لەبەرچی پێی ناخۆش بوو؟

لەبەرئەوێ شایستە نەبوون، گەواتە: دەرئەچوونیان بۆ جەنگ و جیهاد، وە ئەو گە خوا نەییوستو دەربچن، خۆی کاربەجێ ئەوانی بپەش کردو لە هیدایەتی خۆی، لە یارمەتی خۆی، وە ئەمە چاکەیهکی خوا بوو بەرانبەر بە مسوڵمانان، چونکە دەرچوونیان، هەر بە زەرەرو زیان بۆ مسوڵمانان تەواو دەبوو، وەك دواوی باسی دەکەین.

﴿فَثَبَّطَهُمْ﴾، (التَّبْيِطُ: إِزَالَةُ الْعَزْمِ وَتَثْبِيطُ اللَّهِ إِيَّاهُمْ أَنْ يَخْلُقَ فِيهِمُ الْكَسَلَ عَلَى الْعُرْوِ).

(تثبیط) بریتیه له لابردنی عەزم و ئیراده، ئنجا ئایا خوای پەرورەدگار چۆن عەزم و خواستی لابردن؟

بەوێه که عەزم و ئیرادهی تێدا دروست نەکردوون، وە خواست و ویستی خاوەکردوونەو، ئەسەر ئەوێه که بچن بۆ جەنگ و جیهاد کردن، بۆچی وای لێکردوون؟

دیاره خوا ستم له کەس ناکات، بەلام خۆیان پێشەکییەکانی ئەم ئەنجامەیان هیناوتە دی، هەر کاتیەک مەرفیئە هەڵسوگەوتەکانی، دەرھاویشتەو ئەنجامیکی خراپیان هینایە دی، دواوی خوا دەرھاویشتەو دەرەنجامەکه پال ددانە لای خۆی، بەلام بە تەئکید ئەم دەرەنجامە له چەند پێشەکییەکی پێکھاتو، که مەرفیئە هەڵچنیون، دیاره بە پێی یاساگانی خوای بالادەست ئەو هەڵسوگەوتانە، ئەو دەرھاویشتەو دەرەنجامانەیان لێ پێک دی، بۆیە خوای کاربەجێ زۆرجار دەرەنجامەکه پال ددانە لای خۆی، بەلام له ئەسڵدا ئەو دەرەنجامە له چەند پێشەکییەکی پەیدا بوو، که پێشەکییەکان، مەرفیئەکان سازیان دەکەن.

ئنجا که دەرەموی: ﴿وَقِيلَ أَقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ﴾، (القعود: مُسْتَعْمَلٌ فِي تَرْكِ الْغَزْوِ، تَشْبِيهًا لِلتَّارِكِ بِالْجُلُوسِ).

(قعود)، واتە: دانێشتن، بەلام بەکارھێنراوە بۆ وازلێھێنانی جەنگ و جیهاد، وە چوینراوە بە کەسیک که دادەنیشی، هەر کەسیک نەچێ بۆ جەنگ و جیهاد، وەک ئەوێه وایە که پالێ دابیئەوێه دانیشتی.

ئنجا ئایا کێی پێگوتن: ﴿وَقِيلَ أَقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ﴾؟

دەلێ: (القول أمر التكوين: أي كَوْنٌ فِيهِمُ الْقَعْدُونَ عَنِ الْغَزْوِ)، ئەمە فەرمانێکی تەکوینییه، نەك فەرمانی تەشریعی، ئەگەر خوا پێی فەرموون: دەرچن بۆ جیهاد، پێغەمبەر ﷺ پێی فەرموون: دەرچن بۆ جەنگ و جیهاد، گەواتە: ئەو (قیل) له کوێو هاتو؟

لەوێه هاتو که ئەوانە هیندە بێ ئیرادەو بێ ئارەزوو بوونە بۆ دەرچوون بۆ ئەو جەنگە، وەک ئەوێه وایووە له ناخی خۆیان دا پێیان گوترابی: نەچن بۆ جەنگ و

جیهاد، یاخود مەبەست ئەوێهێه که دڵنەخۆشەکان هەندیکیان هەندیکیانیا
خاوە کردۆتەو، فەرمانیان بە یەگدی کردووە که نەچن بۆ جەنگ و جیهاد.

ئەنجا: ﴿أَقْعُدُوا مَعَ الْقَعْدِیْنَ﴾، ئەو سەرزنشە بۆ ئەوان، چونکە
ئەوانە ی که کاتێک جەنگ و جیهاد و فیداکاریی دێتە پێش دادەنیشن، کێن؟

بێگومان بێهێزەکان لە منداڵ و لە ئافرەت و لە نەخۆش و لە بێ دەرەتان و
پەگەوتوان، واتە: دانیشن لەگەڵ کەسانێک دا که جگە لە هەلسان و دانیشن،
شتێکی دیکەیان پێ ناکرێ، که چی ئێو هەرچەندە ساغ و سەلیم، بەلام خۆتان
بردۆتە ریزی نەخۆشان، خۆتان بە پیاو دەرزان، بەلام خۆتان بردۆتە ریزی ژن و
منداڵان! ئەو هەش سەرزنشتێکی گەورە تیادیە، بۆ کەسێک که هەر تۆزێک
جوامیری هەبێ.

مەسەلە ی دەیهەم: که دەفەر موی: ﴿لَوْ خَرَجُوا فِیْكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا
وَلَا وَضَعُوا خِلَالَكُمْ یَبْغُونَكُمُ الْفِئْنَةَ وَفِیْكُمْ سَمْعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِیْمٌ
بِالظَّالِمِیْنَ﴾ (۱۷).

ئەگەر لەگەڵتان دەرچووبانیە، هەر خراپەیان بۆ زیاد دەکردن، وە لە
نیوانتاندا دەهاتن و دەچوون، {ئەسپی خراپەیان تاو دەدا}، هەمیشە بۆتان بەدوای
ناشوو و ئازاو و خراپەدا دەگەڕێن، وە ئێو هەش کەسانیکتان لەنیویدا هەن، که گوێ
بۆ ئەوان دەگرن، ئەنجا یان سەر بەوانن، یان جاسووسی بۆ ئەوان دەکەن، وە خوا
بە ستمکاران زانیە.

که دەفەر موی: ﴿لَوْ خَرَجُوا فِیْكُمْ﴾، یانی: (خَرَجُوا فِیْكُمْ إِلَى الْغَرِّ، إِلَى
الْقِتَالِ، إِلَى الْجِهَادِ).

ئەگەر لەگەڵتان دەرچووبانیە بۆ جەنگ و جیهاد، چییان دەکرد؟ خاوە زانا چوار
شتی باسکردوون:

(١) ﴿مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا﴾: (آي: مَا زَادُوكُمْ قُوَّةً، أَوْ شَيْئًا مِمَّا تُضِيدُ زِيَادَتَهُ فِي الْعُرْوِ، نَصْرًا عَلَى الْعَدُوِّ، ثُمَّ اسْتُثْنِيَ مِنَ الْمَفْعُولِ الْمَحْنُوفِ، الْخَبَالُ عَلَى طَرِيقَةِ التَّهَكُّمِ).

واتە: ئەگەر دەرچوووان، تەنیا شتێک کە بۆتان زیاد بکەن، بریتی بوو لە خراپە، واتە: شتیکیان بۆ زیاد نەدەکردن، کە ببێتە هۆی سەرکەوتنتان بەسەر دوژمندا، یەک شتیان بۆ زیاد دەکردن، ئەویش بریتیه لە خراپە و تێکدان، کە ئەویش بە تەئکید نابێتە هۆی سەرکەوتن بەسەر دوژمندا، وە ئەوە جوێرێکە لە گالته پێکردن، وەک یەکیەک بە کەسیک دەڵێ: ئەگەر دۆستی وەک تۆم هەبێ، دوژمنم بۆچییه؟ یان کەسیک کە لە گۆڕو مەجلیسیک دا هێرشێ دەکریته سەرێ، یەکیکیش بە حیساب بەرگریی لێ دەکات، ئەویش دەڵێ: قسەکانی تۆ بوونە سەرباری قسەکانی ئەوان، واتە: بەرگریی کردنەگەت، وەک هێرش کردنە ئەوان وای بوو، خوا دەفەرموێ: ئەوانە ئەگەر شتیکتان بۆ زیاد بکەن، خراپەیه.

(٢) ﴿وَلَا تَضَعُوا خِلَالَكُمْ﴾، وشە (خلال) کۆی (خلل)ە، دەڵێ: (الخلل: وهو فرجة بين الشيئين).

(خلل) کەلێنی نیوان دوو شتانە، واتە: لە نیوانتاندا ئەسپی خۆیان تاو دەدا، دەگوێرێ: (أَوْضَعَ خِيْلَهُ) واتە: وڵاخەگە ی زۆر بە خێرای لێخوێ.

(٣) ﴿يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ﴾، یانی: (يَطْلُبُونَ فِتْنَتَكُمْ).

وشە (يَبْغُونَكُمُ) (بَغَى يَبْغِي) جاری وایە بۆ دوو (مَفْعُول) تەعەددا دەکات، جاری وایە بۆ یەک (مَفْعُول)، لێرەدا بۆ یەک (مَفْعُول) تەعەددا کردووە، ئەمە وەک ئایەتەگە ی سوورەتی (آل عمران)ە، کە خوا ﷻ دەفەرموێ:

﴿أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ﴾

واتە: (أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَطْلُبُونَ) ئایا جگە لە دینی خوا دەخوازن.

وشەى (الْفِنَّةَ) ش بە پێى سیاقەکان زۆر جار مانای دەگوێرێ، چونکە بە مانای سزا دىو، بە مانای ئازار دىو، بە مانای تاقیکردنەوە دىو، بە مانای ئاشووب دى، بەلام لیڤە بە مانای تیکچوونی کاروبار دى، واتە: ئەگەر شتیکیان بۆ کردبان، ئەوە بوو کە زیاتر حال و بالتان تیکبدەن.

٤ ﴿وَفِيكُمْ سَمْعُونَ هُمْ﴾، وه له نیو ئیوهدا کەسانیک هەن، گوێ بۆ وان هەلدمەن، ئەمەش دوو واتای هەن:

١/ واتە: له نیو ئیوهدا کەسانیک هەن، کە بەوانەو پەيوەستن.

ب/ یاخود واتە: له نیو ئیوهدا کەسانیک هەن، کە جاسووسی بۆ ئەوان دەکەن لەسەر ئیو.

دیاره (طبري) وای لیکداوتمەو، دەئێ: زیاتر وا زانراو کەسێک کە بە قسەى کەسێک بکات، پێى دەگوێرێ: (سامع، ه، نهك (سَمَاع).

کەواتە: ﴿وَفِيكُمْ سَمْعُونَ هُمْ﴾، یانی: کەسانیک هەن له نیوتان دا بەسەرتانەو جاسووسن، زۆر سیخوپیستان بەسەرەو دەکەن، وه زۆر گوێ هەلدمەن، بۆ ئەوێ قسەکانتان بۆ لایەنەکەى دى بیهن، نهك مەبەست ئەوێ: له نیو ئیوهدا کەسانیک هەن، به قسەى ئەوان دەکەن، چونکە وشەى (سَمَاع) بۆ بە قسە کردنێ نەهاتو.

(طبري) ئاواى گوتو، وه ئایەتەکەش زیاتر واییدمچێ، ئەو مانایە بگەیهنێ.

کە دەفەرموێ: ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ﴾، وه خوا زانیە به ستمکاران، ئەو ئەماژمەیه بۆ ئەو کە: مادام خوا زانیە، کەواتە: بەهۆى تێو پارانمانەو له قورئاندا، دەتوانین نیشانهکانى ستمکاران و دەستدریژی کاران، بزانی، چونکە خوا چاکیان دەزانێ و دەناسێ، وه قورئانیش به زانیاریی خوا هاتۆتە خوارێ.

مەسەلەى یازدەمیەم و کۆتایی: ﴿لَقَدْ ابْتَغُواُ الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَكَلَبُواُ لَكَ الْأُمُورَ حَتَّى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَرِهُونَ﴾ (٤٨)

واتە: پێشتریش ئاشووبو خراپەیان بۆ ئیوه خواست، وە کاروبارەکانیان هەڵدەگێڕایەو، هەلگێڕو وەرگێڕیان دەکرد، {داخۆ بە کام باردا بۆ تۆ خراپترە؟} تاگو هەق هات، وە کاری خوا دەرکەوت، لە حالیکدا کە ئەوان پێیان ناخۆش بوو.

ئەمە ڕوونکردنەومیە بۆ قسەى خۆای بەرز، کە پێشتر فەرموویەتی: ﴿يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ﴾، چۆن ئاشووبو خراپەمان بۆ دەخوازن؟ بەلگەمان چییە لەسەری؟

بەلگەمان ئەومە کە خوا دەفەرموی: ﴿لَقَدْ ابْتَغُواُ الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَكَلَبُواُ لَكَ الْأُمُورَ﴾، پێشتریش ئازاوەو ئاشووبیان بۆ تۆ خواست، ئەى پێغمەبەر ﷺ، وە بۆ ئیوه ئەى مسوڵمانان! وە هەندیک لە تۆیژمەرەوان دەئین: ئەو ئەماژمیە بۆ جەنگی ئوحد، کە (عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَنٍ سَكُول) بە خۆی و سییهکی سوپایهکەو، بە بیانووی ئەوێ پێغمەبەری خوا، بە قسەى گەنجەکانی کردووە بە قسەى ئەوێ نەکردووە، گەراونەو، جا دەفەرموی: پێشتریش ئەوان ئاشووبو ئازاومیان بۆ ئیوه هەر خواستو، ئەو لە جەنگی ئوحد دا، ئەو لە زۆر حال و مەقامی دیکەدا، بۆ وینە: بوختان کردن بە دایکمان عائیشە خوا لیی رازی بێ، وە زۆر قسەو قالی دیکە، کە زۆرێک لە مونا فیهکان کردوویان، کەواتە: ئەو هی تازمیان نیە، پێشتریش ئەو هەلویستە خراپانەیان هەر هەبوون.

﴿وَكَلَبُواُ لَكَ الْأُمُورَ﴾، یانی: (تَرَدُّدُوا فِي آرَائِهِمْ وَأَعْمَلُوا الْمَكَائِدَ ضِدَّكُمْ).

واتە: تەماشایان کردووە لى وردبوونەو هەلگێڕو وەرگێڕیان کردووە، داخۆ بە کام باردا پیلانیك دابنن، زیان بە ئیسلام و مسوڵمانان دەگەیهنن، وە پیلانیان لە دژتان گێڕاون.

یاخود ﴿وَكَلِّبُوا لَكَ الْأُمُورَ﴾، واتہ: (وَفَتَّشُوا وَبَحْثُوا).

یانئ: پشکنیویانہو لییان کوئیوہتہوہ: چؤن زیاتر دہتوانین زیان بہ
مسؤلمانان بگہیہنینو، پہکی کارمکانیان بخہین؟!

(الأممر) واتہ: کاروبارمکان بہگشتی، واتہ: ہہموو شتہکانیان ہہ لگپرو وەرگیر
کردوہ، داخو بہ کام باردا زیاتر دہتوانن زہبرتات لیبدہن، وہ زیانتان پیبگہیہنن.

کہ دہفہرموئ: ﴿جَاءَ الْحَقُّ﴾، مہبہست لہ ہانی ہق، بریتیہ لہوہی کہ
ہق بجہسئ و پیدایی، وہ دہشگونجئ مہبہست پیئ دہرکہوتنی حائی موناہیقہکانو
پہردہ لہسہر لادرانیان بی.

﴿وَزَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَرِهُوا﴾، وہ کارو فہرمانی خوا دہرکہوتو
سہرکہوت، کہ بریتی بوو لہ سہرکہوتنو سہقامگیر بوونی ئیسلامو، دہستہلات
پہیداکردنی مسؤلمانان، چونکہ وشہی (ظہر) وپڑای ئاشکراہوونو دہرکہوتن بہ مانای
زال بوونو سہرکہوتنیش دی، ئہوہش لہ کاتیئکدا، کہ کافرہکان پییان ناخوش بوو.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

دەرسى ھوتەم

پېئاسەى ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە پازدە (۱۵) ئايەت پېك دى، ئايەتەكانى (۴۹ تاكو ۶۳)، لەو پازدە ئايەتەشدا تېشىكى زۆر خراوتە سەر موناڧىق و دئەخۇشەكان و، سى جاران وشەى (ومنهم) دووبارە بۆتەو، وە بە گشتى لەم ئايەتەتەدا، دوازە ھەئوئىستى خراپيان خراوتەتە روو:

سەرەتا باسى ھەئوئىستى كەسانىكىان دەكات، كە بە بيانووى بېجى، داواى مۆلەتى بەجىمانيان كرددە، لە جەنگ و جىھاد.

پاشان باسى ئەو ھەئوئىستەيان دەكات كە ھەمىشە بە خۇشى و چاكەى مسوئلمانان ناپەھەت و، بە ناخۇشيان شادمان دەبن!

خوای كاربەجىش بە پېغەمبەرى خاتەم ﷺ دەفەرموى: كە پېيان رابگەيەنى: جگە لەوھى خوا بۆى نووسيون، ھىچيان بەسەر نايەت، ئەوھى بەسەريشان بى، ئەو پەرى يەككە لە دوو شتە ھەرە باشەكان: كە زۆربەى توئۇرمەوان دەئىن: برىتىن لە: سەرگەوتن، يان شەھىدى!

پاشان بۆ جارى سىيەم بە پېغەمبەر ﷺ دەفەرموى: كە پېيان رابگەيەنى: بەھوى بېرپروايانەو ھەر چۆنىك مال و سامان ببەخشن، ھەر لىتان وەرنەگىرى، دوايىش بە پېغەمبەر ﷺ دەفەرموى: كە بە سامان و كورانيان سەرسام نەبى، چونكە خوا بۆيان دەگىرى بە مايەى سزاي دنيا و دواروژ.

ئىجا باسى ھەئوئىستىكى دىكەيان دەكات، كە برىتىە لە ئازاردانى پېغەمبەر ﷺ بەھوى تۆمەتبار كەردنەو بە سادەيى.

وہ لە كۆتايى دا دووبارە باسى سوئندى درۆيان دەكات و، ھەر شەيان لىدەكات كە لەسەر دزايەتايان بۆ خوا و پېغەمبەر ﷺ، دۆزەخ چاومپيانه.

﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ اُذْنَنِي وَلَا تَفْتِنِّي اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ﴾ (٤٩) اِنْ تُصِيبَكَ حَسَنَةٌ تَسُوءُهُمْ وَاِنْ تُصِيبَكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرًا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾ قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا اِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا اِلَّا اِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُصِيبَكُمْ اللّٰهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِنْدِهٖ اَوْ بِاَيْدِنَا فَتَرَبَّصُوا اِنَّا مَعَكُمْ مُّتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾ قُلْ اَنْفِقُوا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا لَّنْ يَنْقَبَلَ مِنْكُمْ اِنْ كُنْتُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا مَنَعَهُمْ اَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَتُهُمْ اِلَّا اَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرِسُوْلِهٖ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلٰوةَ اِلَّا وَهُمْ كُسَالٰى وَلَا يُنْفِقُوْنَ اِلَّا وَهُمْ كَرِهُوْنَ ﴿٥٤﴾ فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَا اَوْلَدُهُمْ اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَتَرْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾ وَيَخْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنْهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَّفْرُقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوْ يَخْدُونَ مَلَجًا اَوْ مَغْرَبًا اَوْ مُدْخَلًا لَّوَلَوْ اِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَتِ فَاِنْ اَعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَّمْ يُعْطُوا مِنْهَا اِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَوْ

أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾ إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ فُلُوقُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَرَمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾ وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنٌ خَيْرٌ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦١﴾ يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيَرْضَوْكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَن يُرْضَوْهُ إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَن يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا ذَلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

ماناى وشە بە وشەى ئايەتەكان

{ ۋە لەوان كەسى وا ھەيە دەئى: مۆلەتم بىدە (نەيەم بۆ جەنگ) ۋە تووشى گوناھم مەكە، ئاگاداربىن! كەتوونەتە نىۋ (چالى) گوناھبارىيەۋە، ۋە دۆزمخىش دەورەمدەرى بىبىروايانە ﴿۴۹﴾ ئەگەر چاكەيەكت تووش بى، نارەھەتەيان دەكات، ۋە ئەگەر بەلايەكت بەسەر بى، دەئىن: ئىمە پىشتەر (دووربىنىيمان كىرەبوو) كارى خۇمان (بە وريايى) گىرتىبوو، ۋە بە خۇشچاللىيەۋە، پىشت دەگەنەۋە (ۋە دىمپۇن) ﴿۵۰﴾ بلى: جگە لەۋەى خوا بۆى بىرپار داۋىن، بەسەرمان نايەت (كە ھەر ئەۋ سەرپەرشتىارمانە)، ۋە با بىروادارانىش ھەر پىشت بە خوا بىبەستىن ﴿۵۱﴾ بلى: ئايا جگە لە يەگىك لە دوو شتە ھەرە باشەگان (سەرگەۋەتن يان شەھىدى) چىدىكەمان بۆ چاۋمىرئ دەكەن! ۋە ئىمەش ئەۋەتان بۆ چاۋمىرئ دەكەين، كە خوا لەلايەن خۇيەۋە، ئازارىكتان تووش بىكات، يان بە دەستى ئىمە (سزاتان بدات) دەجا چاۋمىرۋان بىن، ئىمەش چاۋمىرۋانىن ﴿۵۲﴾ بلى: بە خۇشچاللىي يان بە ناخۇشچاللىي، بىبەخشن (ئەۋ مال بەخشىنە) لىتان ۋەرنەگىرى، چونكە بىگومان ئىۋە كۆمەللىكى لارئ بوون ﴿۵۳﴾ ۋە تەنيا ئەۋەش رىگىرى ئەۋە بوو كە مال خەرج كىرنەكانىيان لىۋەربىگىرى، كە بىبىرواۋوون بە خواۋ بە پىغەمبەرەكەى، ۋە بەس بە تەنبەللى دەچنە نوئىرئ، ۋە بە ناخۇشچاللىي ۋە ناچارىي نەبى، مال خەرج ناكەن ﴿۵۴﴾ تۆش بە سامان ۋە مىندالەكانىيان (با زۆرىش بىن) سەرسام مەبە، چونكە خوا تەنيا دىمەۋى بە ھۆيانەۋە، لە ژيانى دىيادا ئازارىيان بدات، ۋە با كافرانەش گىيانەكانىيان دىمىچىن ﴿۵۵﴾ ۋە سوئىند بە خوا دەخۇن كە ئەۋانىش لە ئىۋەن، ۋە مسۆگەربىن ئەۋان لە ئىۋە نىن، بەلام كۆمەللىكى زۆر دەترسن، (بۆيە ئەۋە درۆيەتان بۆ دەكەن) ﴿۵۶﴾ ئەگەر پەنەيەك، يان شوئىنلىكى ھەلۋل، يان كۈن ۋە كەللىنلىكى تەنگەبەريان چىنگ بىكەۋى، بە پەلەپروۋزە خۇيانى تى دىمەستىۋون ﴿۵۷﴾ ۋە لەۋان كەسى وا ھەيە، لەسەر سامان بەخشىنەكان پەخنەت لىدەگىرى، ئىنجا ئەگەر لىيان بەشىيان بىدرئ،

رازيين، وە ئەگەر بەشيان لىيان نەدرى، يەكسەر توورپەو پەست دەبن ﴿٥٨﴾ وە ئەگەر ئەوھيان پەسند کردبايەو، قەناعەتيان پىي ھاتبايە، كە خواو پىغەمبەرەكەى پىيان داو، وە گوتبايان: خوامان بەسە، مسۆگەر خوا لە بەخششى خوى، پىغەمبەرەكەيشى پىمان دەدەن، ئىمە تەنيا ئارمزوى (پاداشتو بەخششى) لای خوا دەكەين، (بۆ ئەوان باشتر بوو) ﴿٥٩﴾ بە دلىيائى يەو: سامانە بەخشاو دكان (زەكات) تەنيا ھى ھەژارانو، نەدارانو، كار بۆ کردوو دكان (سەرپەرشتياران)و، دلاگىراوانو، بۆ ئازادىي كۆيلان، دانەوھى قەرزى قەرزدارانو، ئەوانەى لە پىناوى خوادا كاردەكەنو، رىبوارانن، ئەو شتىكە لەلایەن خواو پىويست كراو، وە خوا زانای كارزانە ﴿٦٠﴾ وە لەو (مونافىقو دلىنەخوش)انە كەسانىك ھەن، كە ئازارى (دلى) پىغەمبەر دەدەن و دەلىن: ئەو ھەر گوپىيە (و ھەموو شتىك لە ھەموو كەس وەردەگرى) بلى: گوپى چاكەيە بۆتان، برۆاى بە خوا ھەيەو، برۆاداران بە راست دادەنى، (و متمانەى پىيان ھەيە)، وە (مايەى) بەزمىي يە بۆ برۆادارانن، وە ئەوانەى ئازارى (دلى) پىغەمبەرى خوا دەدەن، سزاو ئازارىكى بە ئىشيان بۆ ھەيە ﴿٦١﴾ سوپىندان بۆ بە خوا دەخۆن، تاكو رازىيتان بكەن، ئنجا ئەگەر برۆادار بوونايە، خواو پىغەمبەرەكەى شاىستەتر بوون، رازىيان بكەن ﴿٦٢﴾ ئايا نازانن كە ھەر كەسىك دزايەتتى خواو پىغەمبەرەكەى بكات، بە دلىيائى ئاگرى دۆزەخى بۆ دانراو، بە ھەمىشەيى تىيدا دەبى، ئا ئەو زەبوونىي و سەرشۆرىيەكى مەزنە ﴿٦٣﴾.

شیکردنەوێ هەندیک لە وشەکان

(أَتَذُن لِي) : (أَذِنَ: اسْتَمَعَ)، وشەى (أَذِنَ) واتە: گوێی گرت، دەلى: (الْإِذْنُ: الإِعْلَامُ بِإِجَارَةِ الشَّيْءِ وَالرُّخْصَةِ فِيهِ).

(إِذْنٌ) بریتىە لە ئاگادارکردنەوێ بە مۆلتە دان بە شتێک، وێ مۆلتە دان پێی.

(وَلَا نَفْتِي) : واتە: بەلام بەسەر مەھینە، گوناھبارم مەکە، (إِفْتَنَ فُلَانًا: أَوْقَعَهُ فِي الْفِتْنَةِ، أَيْ: الْبَلَاءِ، أَوِ الْعَذَابِ، أَوِ الْإِمْتِحَانِ).

دەگوتری: (إِفْتَنَ فُلَانًا)، واتە: فلانکەسى خستە نیو بەلاو، نیو گرفتارییەو، نیو سزاو نیو تافیکردنەو.

(فَرِحُوا) : (الْفَرَحُ: انْشِرَاحُ الصَّدْرِ بِلَذَّةٍ عَاجِلَةٍ، وَأَكْثَرُ مَا يَكُونُ ذَلِكَ فِي اللَّذَاتِ الْبَدَنِيَّةِ الدُّنْيَوِيَّةِ).

(فرح) بریتىە لە گۆشادبوونی سینە، بەھوێ خووشیەکی بە پەلەى دنیاو، کە بە زۆربیش بۆ ئەو لەزەتو خووشیانی بەکار دەھێنرێ، کە ھى جەستەن، لە دنیاو.

(مَوْلَانَا) : واتە: سەرپەرشتیارمان، خەم خوێرمان، (الْوَلَايَةُ: النُّصْرَةُ، وَالْوَلَايَةُ التَّدْبِيرُ، وَالْوَلِيُّ وَالْمَوْلَى، فَاعِلًا وَمَفْعُولًا).

(وَلَايَةُ) بە مانای سەرخستن و پشتگرتن دى، (وَلَايَةُ) يش بە مانای سەرپەرشتی کردن و کاربەرێ کردن دى، وشەى (وَلِي) و (مَوْلَى) ھەم بە (فَاعِل) دین، ھەم بە (مَفْعُول) دین، وێ ھەردوو وشەى (وَلِي) و (مَوْلَى) بە مانای مشوورخوێ سەرپەرشتیارو، بە مانای مشوور لیخوێ سەرپەرشتی گراویش دین.

(تَرْبِصُونَ): (التَّرَبُّصُ: الْإِنْتَظَارُ بِالشَّيْءِ).

(تَرْبِصُ) ئەومێه کە چاوەڕوانیی کەسێک بکەیت شتیکی بەسەر بێ، یان شتیکی بوو بێ.

(طَوْعًا): (الطَّوْعُ: الْإِنْقِيَادُ، وَيُضَادُّهُ الْكُرْهُ).

(طوع) بریتیه لە ملکهچیی یان پێخۆشبوون، پێچهوانەگەشی بریتیه لە پێناخۆش بوون،

(كَرْهًا): (الْكُرْهُ وَالْكُرْهُ، كَالضَّعْفِ وَالضُّعْفِ، وَقِيلَ الْكُرْهُ خَارِجِيٌّ وَالْكُرْهُ ذَاتِي).

وشە (كُرْهُ) و (كُرْهُ) وهك (ضَعْف) و (ضَعْف) هەردووکیان بە یەك مانا دین، دیارە (كُرْهُ) و (كُرْهُ) واتە: پێ ناخۆش بوون، وه (ضَعْف) و (ضَعْف) یەش واتە: بێھیزی، وه هەندیکیش گوتوووانە: (كُرْهُ) واتە: لە دەرەوێ خۆت شتیكت لەسەر پێویست بکری کە پێت ناخۆش بێ، وه (كُرْهُ) ئەومێه کە لە دڵی خۆتدا، شتیكت پێ ناخۆش بێ.

(كُسَالَى): (جَمْعُ كَسَلَانَ، مِنْ كَسَلَ، وَالْكَسَلُ الْمَصْدَرُ: التَّثَاقُلُ عَمَّا لَا يَنْبَغِي التَّثَاقُلُ عَنْهُ).

(كسالی) کۆی (كَسَلَانَ) ه، واتە: تەنبەل، بە کوردیی ئێمە دەڵێن: تەنبەل، تەمەزەل، لە (كَسَلَ) مەهاتو، (كَسَلَ يَكْسَلُ كَسَالًا)، تەنبەلیی کرد، تەنبەلیی دەکات، تەنبەلیی، دیارە (كَسَلَ) چاوە، کە بریتیه لە قالب گرانیی کردن و تەنبەلیی کردن لە شتیك، کە نابێ تەنبەلیی تێدا بکری و خواوەخواوی تێدا بکری.

(فَلَا تُعْجِبْكَ): واتە: بە سەرسامت نەکات، (أَعْجَبَنِي كَذَا: رَاقَنِي) واتە: پێی سەرسام بووم، پێم گرنگ بوو.

دەگوتری: (فُلَانٌ مُعْجَبٌ بِنَفْسِهِ) واتە: فلان کەس خۆی پێ گرنگەو، بە خۆی سەرسامە.

(وَتَرْهَقَ أَنْفُسُهُمْ) : (زَهَقَتْ نَفْسُهُ: خَرَجَتْ مَعَ الْأَسْفِ عَلَى الشَّيْءِ).

(زَهَقَتْ نَفْسُهُ) واتە: ڕووھێ دەرچوو، لەگەڵ خەفەت پێخواردن لە شتێکدا،
یاخود بە زەحمەت ڕووھێ دەرچوو.

(يَفْرُقُونَ) : (الْفَرْقُ: تَفَرُّقُ الْقُلُوبِ مِنَ الْخَوْفِ).

(فَرَّقَ) لە (فَرَّقَ) ھەواتو، یانی: جیا کردنەو، دەلی: ئەوھێ کە کەسیک
دلی بەش بەش بێ، پارچە پارچە بێ، لە ترسان.

(مَلَجًا) : (لَجًا إِلَى الشَّيْءِ وَالْمَكَانِ، لَجًا وَلُجُوءًا: لَاذًا إِلَيْهِ وَاعْتَصَمَ بِهِ).

پەنای بۆ ئەو شتە برد، یاخود پەنای بۆ ئەو شوێنە برد، یانی: (لَاذًا إِلَيْهِ
وَاعْتَصَمَ بِهِ)، پەنای پێ بردو خۆی پێ گرتەو، (المَلَجَا: المَعْقِلُ وَالْمَلَاذُ)
(مَلَجًا) شوێنێکە کە ئینسان خۆی تێدا ھەشار بدات، وە پەنای پێ بەری.

(مَغَارَاتٍ) : (الْمَغَارُ وَالْمَغَارَةُ وَالْغَارُ: كَالْكُهْفِ فِي الْجَبَلِ وَجَمْعُ الْغَارِ: غَيْرَان).

(مَغَار) و (مَغَارَة) و (غَار) ھەك ئەشكەوتە لە چیا، یاخود بە شوێنێکی
ھەلۆل و فراوان دەلین کە ئینسان تێدا خۆی ھەشار بدات، وە کۆی (غار)
(غیران)، دیارە کە بریتیە لە قوڵتیی، یان قلیشیک لە شاخیک، کە
سەرھەکی داپۆشراو نەبێ، بەلام (کھف) ئەوھێ کە سەرھەکی داپۆشراو بێ.

(مُدْخَلًا) : (الْمُدْخَلُ: شِبْهُ الْغَارِ يُدْخَلُ فِيهِ).

(مُدْخَل) ھەك (غار)، (غار) لە چیا، قلیشی بەردیك، شاخیک، ھەلۆلیك،
بەلام (مُدْخَل) لە زەوی، لە دەشتایی، بۆیە بە (سَرَب) یان لیکداووتەو،
کونیک، کە لە بەریك، کە ئینسان بە زەحمەت تێی بجێ.

(لَوَلُّوا إِلَيْهِ) : واتە: بە خێرای بەرھەو ئەو شوێنە دەچوون .

(وَلَّى إِلَيْهِ) واتە: ڕووی تێکرد، (وَلَّى عَنْهُ) واتە: پشتی تێکرد.

(يَجْمَحُونَ): (جَمَحَ: أَسْرَعَ، جَمَحَ الْفَرَسُ يَجْمَحُ جَمْحًا: ... عَنْ أَمْرِ صَاحِبِهِ حَتَّى غَلَبَهُ).

(جَمَحَ) واتە: خێرایى کرد، دەگوترێ: (الْفَرَسُ الْجَمُوحُ) ئەسپیکی چەمووش، یاخود ئەسپیکی سەرگیشت، کە وا بکات خاوەنەگەى دەستەلاتى بەسەریدا نەبێو، لێى یاخى بێ، ئەوانەش وەك ئەسپى سەرگیشت، دەچوونە نیو ئەو حەشارگەییەو، بۆ ئەوەى خۆیان بشارنەو.

(يَلْمِزُكَ): (لَمَزَهُ: عَابَهُ) واتە: عەیبێ لى دەگرن، پەختە لى دەگرن.

(يَسْخَطُونَ): (سَخَطَهُ وَسَخَطَ عَلَيْهِ، سَخَطًا وَسُخْطًا: كَرِهَهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ، وَلَمْ يَرْضَهُ).

(سَخَطَهُ وَسَخَطَ عَلَيْهِ) ھەردووکیان دى، واتە: ھەم بۆخۆى تەعەددا دەکات، ھەم بە (على)ش واتە: پێى ناخۆش بوو، لێى توورە بوو، وە لێى رازی نەبوو.

(حَسْبُنَا اللَّهُ): واتە: خوامان بەسە، (حَسْبُ: اسْمٌ بِمَعْنَى كَافٍ، وَاسْمٌ فَعْلٍ: حَسْبُكَ كَدًا: اِكْتَفَى بِهِ).

(حَسْبُ) واتە: بەس، (حَسْبُكَ كَدًا) واتە: بەھەندە واز بێنە، ئەھەندەت بەسە، دەبێتە (اسم فعل)یش، بەلام لە ئەسڵدا، ناو بە مانای کافى.

(رَغِبُوا): (رَغِبَ فُلَانٌ رَغْبًا وَرَغْبَةً وَرَغْبَةً: حَرَصَ عَلَى الشَّيْءِ وَطَمَعَ فِيهِ).

دەگوترێ: فلان کەس ئارەزووی بۆ فلان شتە بوو، (رَغْبَةً وَرَغْبَةً وَرَغْبًا) ھەموویان ھاتوون، واتە: لەسەر ئەو شتە سوور بوو، وە تەماعی تێیدا ھەبوو.

(الْفُقَرَاءُ): (جَمَعَ فَقِيرٌ الْمَكْسُورَ الْفَقَارَ، مَنْ لَا يَمْلِكُ إِلَّا أَقْلَ الْقُوَّةِ).

(فقراء) کۆى (فقير)ە، کە بە کەسێک دەگوترێ: کە ھەقەرەى پشەتى شکابى، یاخود بە کەسێک دەگوترێ: کە کەمترین بژیوى ھەبى، ھێندەى ھەبى کە بەشى

نەگات، ھەندیکیش دەئێن: ھەر ھیچی نەبێ، گە ئەم مانایە راستەر، وەك پیشتریش گوتوو مانە.

(وَالْمَسْكِينِ): كۆی (مِسْكِين) ه، (مَنْ لَيْسَ عِنْدَهُ مَا يَكْفِي عِيَالَهُ).

كەسێك گە ھێندەى نەبێ بەشى مال و مندالی بکات، شتێكى ھەبێ، بەلام بەشى مال و مندالی نەگات، بەلام (فقير) ئەومێه گە ھیچی نەبێ.

(وَالْمَوْلَافَةُ فُلُوحُهُمْ): واتە: دئراگیراون، (الْأُفَّ) واتە: پێکیه وه نووساند.

(مؤلف) واتە: پێکە و نووسیئراو، بۆیە بە کتیب دەگوترێ: (مؤلف) چونکە وشەگان و رستەکانی پێکە وه نووسیئراون و کتیبیکیان لى پێکھاتوه، (الْفَةُ: اِسْتَمَالَه، الْاُفَةُ: اِلْجِئَمَاعُ وَالْاِلْتِئَام).

(الْفَةُ) واتە: دئى راگرت، دئى بەلای خۆى داھێنا، (الْفَةُ) بریتیه له گۆبونە وه پێکە وه گونجان.

(الرَّقَابِ): كۆی (رقبة)یە، بە مانای مل دئ، بەلام بە ھەموو جەستەى ئینسان دەگوترێ، وه کاتى خۆى زیاتر بۆ ئەو گۆیلانە بەکارھاتوه، گە ویستراوه ئازاد بکریئ.

(وَالْغَرَمِينَ): (الْغَارْمُ: الَّذِي يَلْتَزِمُ مَا ضَمِنَهُ وَتَكْفُلَ بِهِ، الْغَرِيمُ: الدَّائِنُ وَالْمَدِين).

(غَارْم) کەسێکە کە مائیکى وه ئەستۆ گرتوه و گرفتێ گرتوه کە بیدات، واتە: مەرج نیە بۆ خۆى شتى قەرز کردبێ، بەلام صولحیکى کردوه، کەوتۆتە نیوان دوو لایەنە وه، (غريم)یش ھەم بە بابای قەرزدەر دەگوترێ، ھەم بە بابای قەرزدار دەگوترێ.

(وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ): واتە: لە رپی خوادا، بەلام لێرەدا بە مانای ھەموو ئەو شتانەى دئ، کە جیگای رەزامەندیی خوان، وه مایەى بەرژھەندیی مسولمانان، چ بۆ کاروباری دنیاىان، چ بۆ کاروباری دینداریان.

(وَأَبْنِ السَّبِيلِ): واتہ: کوری پڙگا، بہ لّام لیږدا بہ مانای ریږوار دی، کہ ہمیشہ بہ ریږوہیہ.

(أُذُنٌ): واتہ: گوئی، کہ کویہ کہی (آذان) ه، (أُذُنٌ: الْجَارِحَةُ: مَنْ يَسْمَعُ مَقَالَ كُلِّ أَحَدٍ، يَسْتَوِي فِيهِ الْوَاحِدِ وَالْجَمْعِ وَالْمَذْكَرِ وَالْمُؤَنَّثِ).

لہ زمانی عہد پیدایا کہ گوترا: فلان کہس گویہ، مہ بہست ئہوہ نیہ ئہوہ
ئہندامہیہ کہ قسہی پی دہیستی، بہ لکو مہ بہست ئہوہیہ زور دہیستی، وہک
ئہ گہر بلئی فلان کہس چاوہ، واتہ: زور چاودیږی دہکات.

(هو اذن، وهي اذن، وهم اذن، وهن اذن، وهما اذن)، واتہ: نیرو میو کوو تاکو
دووان، ہم مووی (آذن) ی بو بہ کاردی.

(يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ): (الْمُحَادَّةُ: الْمُخَالَفَةُ، وَكَذَا: التَّحَادُّ).

(مُحَادَّةٌ) واتہ: بہ ربہ رہکانی، یان دژاہتی، ہرودہا (تحاد) یش ہمان
مانای ہہیہ.

(الْخَزْيُ): (خَزِي: ذَلَّ وَهَانَ: خَزِي خَزِيًا، وَخَزِي خَزَايَةً: إِسْتَحْيَا).

(خَزِي خَزِيًا) زہوونو سہرشور بوو، بہ لّام (خَزِي خَزَايَةً) واتہ: شہرمی کرد.

هوئی هاتنه خوارمووی نایه تهکان

(١) هوئی هاتنه خوارمووی ئەم نایه ته که دهفه رموی: ﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُولُ أَذِّنْ لِّي وَلَا تَفْتِنِّي أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ﴾

﴿عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ يَقُولُ: يَا جَدَّ! هَلْ لَكَ فِي جِلَادِ بَنِي الْأَصْفَرِ؟ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَوْ تَأْذُنُ لِي وَلَا تَفْتِنِّي؟ فَإِنِّي رَجُلٌ أَحَبُّ النِّسَاءِ، وَإِنِّي أَخْشَى أَنْ رَأَيْتُ نِسَاءَ بَنِي الْأَصْفَرِ أَنْ أَفْتَنَ! فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ مُعْرِضٌ عَنْهُ: قَدْ أَذِنْتُ لَكَ، فَعِنْدَ ذَلِكَ أَنْزَلَ اللَّهُ ﷻ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ أَذِّنْ لِّي﴾ { أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ فِي التَّفْسِيرِ، بِرَقْم: (٩٦٠٠)، وَقَالَ الْأَلْبَانِيُّ إِسْنَادَهُ حَسَنًا، وَصَحَّحَهُ مُؤَلِّفًا: الْإِسْتِيعَابُ فِي بَيَانِ الْأَسْبَابِ ج ٢، ص ٢٨١ }.

واته: جابیری کوری عهبدوللا خوا لیان رازی بی، دهلی گویم له پیغه مبهری خوا ﷺ بوو دمیغه رموو: ئەهی جهه! ئامادهی بیی بو جهنگ کردن له دژی بهنی ئەصفەر^(١)؟ جهه گوتی: ئەهی پیغه مبهری خوا! مؤلتهم ددهی نهیهم؟ من پیاویکم ژنم زور خوشدهوین، وه من مهترسییم ههیه که ئافرهتانی بهنی ئەصفهرم بینی، تووشی گوناھێ بيم (بیانوو هیئانه و میهکی چهند ساردو سړو بی تامه و پرووی مه جلیسیی نیه) پیغه مبهری خواش به پروو لیوهرگی پراڼه وه فهرمووی: ئەوه مؤلتهم دای.

بهوبونه وه ئەم نایه ته هاته خوارموه.

(١) به رۆمهکانیان گوتوه: بهنی ئەصفەر، له بهرئهموی عهزمبهکان له چاو ئەوان ئەسمهر بوون، ئەوان زیاتر پرچ زمره و چاو شین و سپی بوون.

(٢) هوی هاتنه خواردهوی ئەم نایەتە کە دەفەر موی: ﴿ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَتِ

فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾

﴿عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَهُوَ يَقْسِمُ قَسْمًا، أَتَاهُ ذُو الْخُوَيْصِرَةِ، وَهُوَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إَعْدِلْ فَقَالَ: وَيْلَكَ وَمَنْ يَعْدِلُ إِذَا لَمْ أَعْدِلْ، قَدْ خَبْتُ وَخَسِرْتُ إِنْ لَمْ أَكُنْ أَعْدِلُ، فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! ائْذَنْ لِي فِيهِ، فَأَضْرَبَ عَنْقَهُ، فَقَالَ: دَعْنِي، فَإِنَّ لَهُ أَصْحَابًا يَحْقِرُ أَحَدُكُمْ صَلَاتَهُ مَعَ صَلَاتِهِمْ، وَصِيَامَهُ مَعَ صِيَامِهِمْ، يَقْرَعُونَ الْقُرْآنَ، لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَةِ﴾ {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، بِرَقْم: (٣٤١٤)، وَمُسْلِمٌ، بِرَقْم: (١٠٦٤)، وَقَالَ مُؤَلِّفُ (الِاسْتِيعَابِ) قُلْنَا: لَيْسَ عِنْدَهُمَا التَّصْرِيحُ بِسَبَبِ النُّزُولِ، لَكِنَّهُ ثَبَتَ هَذَا التَّصْرِيحُ فِي رِوَايَةِ النَّسَائِيِّ فِي التَّفْسِيرِ، بِرَقْم: (٢٤٠)، وَالطَّبْرِيُّ فِي جَامِعِ الْبَيَانِ، ج ١٠، ص ١٠٩، وَعَبْدُ الرَّزَّاقِ فِي التَّفْسِيرِ، ص ٢٧٧ وَ ٢٨٨، وَابْنُ أَبِي حَاتِمٍ فِي تَفْسِيرِهِ بِرَقْم: (١٠٣٤)}.

واته: ئەبو سەعیدی خەدری خوا لێی پازێ بێ، دەلی: ئێمە لە کاتی کەدا لە خەزەمت پێغەمبەری خوادا بووین، سامان و مایێکی دابەش دەکرد (بیاویک ناوی) {ذُو الْخُوَيْصِرَةِ} بوو، لە هۆزی بەنی تەمیم، گوتی: ئەو پێغەمبەری خوا دادگەر بە، پێغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی: بێ قەزا بێ، یان وای بۆ تۆ، ئەگەر من دادگەر نەبم، کێ دادگەر دەبێ؟ من پەشیمان و زیانبەخشم، ئەگەر دادگەر نەبم، عومەر گوتی: مۆلەتم بدە با لە گەردنی بدەم، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: لێی گەرێ، ئەووە چەند هاوەلیکی هەن، {واته: دوایی دێن، بە پێی میزاج و مەشرەبی ئەم پیاووە، تەنانت پەختە لە پێغەمبەری دەگرن، بیروپای کەسیان پێ چاک نیە، غەیری خۆیان، زۆر لە خۆپازیی و خۆپەسەندن، ئێجا وەسفیان دەکات} دەفەر موی: یەکیەک لە ئێوە نوێژی خۆی لە چاو نوێژی ئەوان پێ کەمە، وە پۆز و گرتنی خۆی لە چاو پۆز و گرتنی ئەوان پێ کەمە، وە قورئان دەخوینن، بەلام لە گەروویان ئاودیو نابێ، {واته: دەخوینن، بەلام تێگەشتنی لەگەڵدا نیە،

یاخود دەخوینن، بەلام لەرزەت لیکردنی لەگەڵدا نیه { لە ئایین دەردەچن، وەك چۆن تیر لە نیچیر دەردەچی.

کاتی خۆی کە تیریان بە هیزیکی زۆر لە نیچیر داوه، لەم سەریان داوه لەوسەری دەرجوو، ئنجا لە درێژە فەرمووده کەدا باس دەکات، دەفەرموی: دواوی کابرا کە تەماشای دەکات تیرەکە نە بە نووکه کەیهوه، نە بە ریشە کەیهوه، هیچ شوینەواریکی خویننی پێوه نیه، واتە: ئەوانیش لە ئایین دەردەچن، هیچ ئایینیان پێوه نامین.

(٣) هۆی هاتنە خوارەوی ئەم نایەتە کە دەفەرموی: ﴿وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (١٦)

﴿عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَ نَبَلُ بْنُ الْحَارِثِ يَأْتِي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَيَجْلِسُ إِلَيْهِ فَيَسْمَعُ مِنْهُ، ثُمَّ يَنْقُلُ حَدِيثَهُ إِلَى الْمُنَافِقِينَ، وَهُوَ الَّذِي قَالَ لَهُمْ: إِنَّمَا مُحَمَّدٌ أُذُنٌ، مَنْ حَدَّثَهُ شَيْئًا، صَدَّقَهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ: ﴿وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ﴾﴾ { أَخْرَجَهُ ابْنُ إِسْحَاقَ كَمَا فِي (الدر المنثور)، ج ٤، ص ٢٢٧، وابن أبي حاتم في تفسيره، ج ٦، ص ١٨٢٦، لباب النقل ج ١، ص ١١٥، وقال مؤلفنا الاستيعاب: سنده ضعيف، ج ٢، ص ٢٨٦).

واتە: عەبدوللای کۆری عەباس خوا لییان پازی دەبی، دەلی: نەبەتەلی کۆری حارث دەهاتە لای پێغه مبهری خوا ﷺ دادەنیش، گۆیی بۆ دەگرت، دواوی قسەکانی دەگواستەوه، بۆ لای دەغەل و مونا فیه کەن، وە ئەو بوو کە گۆتی: موحەممەد هەر گۆییە؟ هەر کەسێک قسە بۆ بکات بە راستی دادەنی، دەربارە وێ ئەم نایەتە هاتە خوار: ﴿وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ﴾.

مانای گشتی نایەتەکان

خوایێكی ئەم پازدە نایەتەدا - وەك پێشتریش ئاماژەمان پێكرد - تیشکی زۆر دەخاتە سەر موناڤیق و دلنەخۆشەكان، دیارە هەلۆیستەكانیان زیاتر پەییوەستن بە حالەتی جەنگ و ناشتی، حالەتی بەخشین و نەبەخشین، وە شیوازی هەلۆسوكەوتیان لەگەڵ پیغەمبەردا ﷺ، كە دیارە كۆمەڵی مسوڵمان چ لە حالەتی جەنگ و ناشتی دا، چ لە حالەتی گوێراپەڵییدا، لە حالەتی بەخشیندا، لە گشت بواردەكانی ئابووری، كۆمەڵایەتی، وە هەلۆسوكەوت لەگەڵ قیادەیی خۆیدا، ئەگەر ئەو قیادەیی پیغەمبەر ﷺ بێ، یان كەسانێك بن، كە بە رپی پیغەمبەر ﷺ دا دەڕۆن، لە هەموو ئەو حالەتەدا، خەلكی مسوڵمان، پابەندە بە قورئان و سوننەتەو، وە رازاویە بە ئاكارە بەرزو جوانەكان.

سەرەتا دەفەرموی: ﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُولُ أَغْدَن لِّي وَلَا نَفْتِي﴾، بۆچی ناوی نەهێناون فەرموویەتی: (وَمِنْهُمْ) وە لەوان؟! چونكە بە پپی سیاق دەزانری كە مەبەست پپی ئەوانەییە كە پێشتر باسی كردوون، كە بریتین: لە موناڤیق و دلنەخۆش و دەغەلەكان، دەفەرموی: كەسی وایان تێدایە دەلی: مۆلەتم بدەو تووشی بەلاو گرفتاری و تاقیكردنەو و گوناھەم مەكە.

ئەجا ئەمە وەك دواپی باسی دەكەین، سی چوار واتایان دەگریتەو، هەرچەندە هۆی هاتنە خوارەكەیی دەربارەیی جەددی كۆری قەیسە، ئەو بە نموونە هینراوتەو، بەلام وەك هەمیشە گوتوو مانە: (إِنَّ خُصُوصَ السَّبَبِ لَا يَمْنَعُ شُمُولَ الْمَعْنَى)، واتە: ئەو كە هۆیەكەیی تاییبەتە، رێگر نابێ لەبەردەم گشتگیری ماناكەیدا، گرنگ ئەو مەبەستە كەسانێك هەبوون لە نیو موناڤیق و دلنەخۆشەكان دا، ویستووینە بە بیانوو و پاساوی بیجی، خۆیان لە جەنگ و جیهاد دەرباز بكەن.

هەیانە كە دەلی: مۆلەتم بدەو تووشی تاقیكردنەو مەكە، كە لیی دەرەچەم، تووشی گوناھ ببم، ﴿أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا﴾، ئاگادارب! ئەوانە كە وتوونەتە نیو

گرفتاری و گوناھەو، وە ﴿وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ﴾ (٤٩)، وە بیگومان دۆزەخ دەرەدەری کافرانەو ئابلووقە ی داو و لی ی دەر باز نابن.

﴿إِنْ تُصِيبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ﴾، ئەگەر خوشیی و چاکەبەکت تووش بێ، پێی نارەحەت دەبن و، پێیان ناخۆشە، ﴿وَإِنْ تُصِيبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ﴾، وە ئەگەر بەلایەکت بەسەر بێ، دەلێن: ئێمە پێشتر دووربینیی خۆمان وەرگرتبوو، پێشتر وریایی خۆمان کرد بوو، ﴿وَيَكْتُولُوا وَهُمْ فَرِحُوا﴾ (٥٠)، وە پشتمان تێدەگەن و دەرۆن، زۆر بە شادمانییەو کە بۆ خۆیان ساغ و سەلامەتن، پێغەمبەر ﷺ و مسوڵمانان چیان بەسەر دی، با بەسەریان بێ، ئاوا خۆ پەرست و (آنانی)!

﴿قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا﴾، پێیان بلی: هیچ شتیکمان تووش نایەت، مەگەر ئەوەی خوا بۆی بریار دابین، ھەر شتیکیشمان بۆ بریار بدات، بە خێرو قازانجمان تەواو دەبێ، جا ئەو شتە خوشبێ، یان ناخۆش بێ، ﴿وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾ (٥١)، وە با برواداران تەنیا پشت بە خوا ببەستن.

﴿قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسْنَيْنِ﴾، بلی: ئایا جگە لە یەکیک لە دوو شتە ھەر چاکەکان، چی دیکە بۆ ئێمە چاوەڕێ دەکەن، ئێمە یان شەھید دەبین، یان سەردەکەوین؟ ﴿وَمَنْ نَرَبَّصْ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمْ اللَّهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِنْدِهِ أَوْ بِأَيْدِينَا﴾، وە ئێمەش بۆ ئێوە چاوەڕێ دەکەین، یان خوا لەلایەن خۆیەو سزایەکتان بدات، لە دنیا یان لە دواڕۆژدا، یان بە دەستی ئێمە سزاتان بدات لە دنیا، ﴿فَتَرَبَّصُوا إِنَّا مَعَكُمْ مُتَرَبِّصُونَ﴾ (٥٢)، دەجا ئێوە چاوەڕێ بن، ئێمەش لەگەڵ

ئێوە چاوەڕێ دەبین، واتە: چاوەڕێ بن، گە ئەوەی ئێوە پێتان وایە بەسەرمان دێ، بەسەرمان بێ، وە ئێمەش چاوەڕێ دەکەین، گە ئەوەی ئێوە بەسەرتان دێ، بەسەرتان بێ.

﴿ قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَلَ مِنْكُمْ إِنْ كُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ ٥٣ ﴾

بە پێغەمبەری خاتەم ﷺ دەفەرموێ: بۆ: مەبەست پێی مەبەست پێی خۆتان بێهەشت، {گە بە پێی سیاقی نایەتەکان دەردەگەوێ، مەبەست پێی مەبەست پێی خۆتان بێهەشت، بۆ ئامادەکردنی سوپا بۆ جەنگی تەبەووک، گە ئیسلام و مسوڵمانان زۆر پێویستییان بە هاوکاری هەموو لایەك هەبوو، چونکە مسوڵمانان گەم دەست بوون، وە ئەو جەنگەش یەگەم بەرنگاربوونەو بوو، لەگەڵ ڕۆمەکاندا، وە گاتەگەشی زۆر گەرم و ناخۆش بوو، وە ڕێپەگەش زۆر دوور بوو، بۆیە پێویستییان بە خۆ ئامادەکردنی باش بوو، ئنجا خوا دەفەرموێ: پێیان بۆ: مەبەست پێی خۆتان خەرج بکەن، بە خۆشحالی، یان بە ناخۆشحالی، لێتان قبوڵ ناکرێ، هەرگیز لێتان وەرناگیرێ، واتە: لە لای خواوە لێتان وەرناگیرێ، پاداشتان نادریتەو، بۆچی؟

دەفەرموێ: بێگومان ئێوە کۆمەڵێکی لاری بوون، واتە: بە هۆی لاری بوون و لادانانەو: لە حوکمی عەقل، لە حوکمی فێطرەت، لە حوکمی شەریعەت، بۆیە خۆی دادگەر ئەو کردەو چاکانەتان گە بەڕۆڵەت چاکن، بەلام مەبەستان پێیان ڕەزامەندیی خوا نیە، لێتان وەرناگیرێ.

ئنجا خۆی دادگەر دیتە سەر بادی هۆکاری وەرناگیرانی کردەو باشەکانیان، دەفەرموێ: ﴿ وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقَبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَتُهُمْ ﴾ هیچ شتێکیش نەبوو بە ڕێگری ئەوەی، گە کردەوکانیان لێ وەرناگیرێ و پاداشتان بدریتەو، لە لایەن خۆی کارزانەو، ئەو نەبێ گە ئەوان ئەو چوار سیفەتەیان تێدا بوون: ﴿ إِلَّا أَنْهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ ٥٤ ﴾

١ - بێبڕوا بوون بە خوا {خوایان دەناسی، بەلام ئیمانیاں بە خوا نەبوو، چونکە ئیمان بە خوا جیا، لە خوا ناسین، ئیمان بە خوا، ئەوێه گە بە عەقل دەرک بە هەموو ئەو راستییانە بکە، کە خوا فەرموونی و تێیان بگە، پاشان بە دل پەسندیان بکە و بە راستیان بزانی و بۆیان ملکەج بی، ئنجا بە زمان دانیان پێداپیستی، دوازی بە ئەندامەکانی جەستەش جێبەجێیان بکە}.

٢ - هەروەها بێبڕوا بوون بە پەوانە کراوی خواش، (کە موحەممەد ﷺ).

٣ - وە نەدەچوونە نوێژی، مەگەر بە قالب گرانیی و بە تەنبەلیی.

٤ - وە مائی خوشیان خەرج ناکەن، مەگەر لە حالتێکدا کە پێیان ناخۆشە، واتە: بە ناخۆشچالایی مائەکەیان دهبەخشن، بە ناچارایی، ئەگەرنا لە دڵەو پێیان خۆش نیە، هەر کەسیکیش بە دل کردەوێهەک بۆ خوا نەگات، بێگومان خوای کارزان کردەوێهەکی لیۆمرناگری، واتە: پاداشتی ناداتەو، ئەگەرنا لەوانە هەبوو کەسانێک مال و سامانی خۆیان بۆ پیغەمبەری خوا ﷺ هیناو، بەلام پیغەمبەری خوا ﷺ نەیناسیون، وە مسوڵمانان نەیانناسیون کە ئەوانە مونافیقن، دیارە مائەکەیان لیۆمرگرتوون، کە وەک پوالتی شەرع، لییان وەرگیراوە، بەلام وەک لای خوای پەنھانزان و پاداشت دانەوێان، لە پۆزی دوازی دا، کردەوێهەکانیان لەلای خوا قبوول و پەسند نەبوون.

ئنجا بە پیغەمبەری خاتەم ﷺ دفرموئ: ﴿فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا

أَوْلَادُهُمْ﴾، با مال و سامانەکانیان، وە مندالەکانیان تۆ سەرسام نەگات، واتە: بە چاوی سەرسۆرمان و زۆر بە گەورەو بایەخدار تەماشاکردن، سەرنجی سەرۆت و سامان و مندال و

خەزم و خەلک و دەوروبەریان مەدە، با زۆریش بن، ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي

الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَرْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ﴾ ٥٥، بێگومان ئەو سەرۆت و

سامانەکی کە وەسەرێکیان ناو، وە ئەو مندال و کۆر و کچانەکی کە هەیانن، خوا ﷻ تەنیا دمیەوئ لە ژبانی دنیا دا بیانکاتە مایە سزادانیان، دمیەوئ بەو مال و مندالە، سزاو ئازاریان بدات، وە پووحەکانیان دەرێجن، لە کاتیکیدا کە بێبڕوان، واتە: تاکو

بە کافریش بمەن، یانی: ئەو مال و سامانە، وە ئەو مەتدال و کۆر و کچانەی کە هەیانن، بە ڕەحمەت نین، مایەی سزا و جەزەمەتی دنیاو، مایەی بە کافریش مردنیان.

نَجَا دَيْتِه سەر باسی هەلۆیستیکی دیکەیان: ﴿وَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ﴾

واتە: وە ئەوانە سوێند بە خوا دمحۆن کە لە ئێمەن، واتە: مسوڵمان و، بروادارن، بە جەخت کردنەوە سوێندتان بۆ دمحۆن، بەلام ئەوان لە ئێمە نین.

{ دياره به ڕۆڵەت لەوان بوون، لە يەك شاردا ژيان و، مەرفۆ بوون و، خۆيان بە مسوڵمان دانەو، بەلام يانی: لە ڕووی ئيمان و ئيعتقادو، لە ڕووی بەندايەتيان بۆ خواو، لە ئێمە نین }، ئەدی بۆچی سوێند دمحۆن، کە لە ئێمەن؟

﴿وَلَكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرُقُونَ﴾، بەلام ئەوانە کۆمەڵێکن زۆر دەرستين.

(يَفْرُقُونَ) جیاوازی چیه، لەگەڵ (يَخَافُونَ) دا؟ دەڵێ: (يَفْرُقُونَ) بریتیه لە ترسێک کە مەرفۆ خەریک بێ، دلی پارچە پارچە بێ، لە (فَرَقَ) وە هاتو، کە لێک جیاکردنەوەی دوو شتە.

نَجَا خَوای زاناو شارەزا بە دلو دەررون، ترسانەکی ئەوانمان بۆ وینا دەگات، دەرمرۆی: ﴿لَوْ يَحْذَرُونَ مَلَجًا أَوْ مَغْرَبًا أَوْ مُدْخَلًا لَّوَلُوا إِلَيْهِ وَهُمْ

يَجْمَحُونَ﴾، ئاشکرایە کەسێک بیهوی خۆی بشاریتەو، ئەگەر لە ئاوەدانیش و شار بێ، دمی پەنایەک هەبێ، وەك قەلایەك، کە خۆی تیدا حەشار بدات، وە ئەگەر لە چیا بێ، دمی کەلێن و قلیشه شاخێک، یان ئەشکەوتێک هەبێ بجیتە نیوی، وە ئەگەر لە دەشتی بێ، دمی کون و کەلەبەرێک و، شوینیکی تەنگ و تەسک هەبێ، خۆی تێپەستێ.

نَجَا خوا دەرمرۆی: ئەوانە ئەگەر پەنایەکیان دەست بکەوێ، یان شوینیکی بن هەلۆیان دەست بکەوێ، {وە هەندێک گوتووینانە: (مغارة) واتە: ئەشکەوت، هەندیکیش دەڵێن: مەرج نیە ئەشکەوت بێ، بەلکو (مغارة) شوینیکی هەلۆلەو،

مەرج نیە سەرەگە ی گیرایی؟، یاخود کون و کەلەبەرێکی تەنگەبەریان چنگ بکەوێ؟ کە بە تۆبزی خۆیانی تێپەستن، ئەگەر ھەر کامێک ئەوانەیان دەست بکەوتایە، چییان دەکرد؟ بەرەو ڕووی دەچوون، زۆر بە خێرای، وەک چۆن ئەسپی سەرگێش دەرپاوا ناگەرێتەو، ئاوا بە خێرای بەرەو ئەو شوێنە دەچوون، بۆ ئەوێ خۆیانی تێدا پەنھان بکەن.

ئەجا ئایا بۆچی و لەچی دەترسان؟ دیارە لەو دەترسان، کە عەیب و عاریان دەرکەوێ، ئەو حالەتی دەغەلی و نیفاقەیان ئاشکرا بێ، بۆیە ئەگەر ھەر کامێک لەو شوێنەیان دەست بکەوتایە، خۆیان تێدا ھەشار دەدا.

ئەجا خۆی زاناو توانا دیتە سەر ھەلۆستێکی دیکەیان، دەفەرموێ: ﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ

يَسْخَطُونَ﴾ (٥٨) . وە لەوان (واتە: لە دل نەخۆش و مونا فەقەکان) کەسانێک ھەن، لە مال بەخشینەکاندا (یاخود لە زەمکات پێدانەکاندا)، ڕەخنەت لێ دەگرن، ئەگەر لەو مائی خێرو زەمکاتانە، کە گۆکراونەتەو بەشیان بدرێ، ئەو ڕازی دەبن و پێیان خۆشە، وە ئەگەر پێیان نەدرێ، توورەو پەست و نارەحەت دەبن، ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ

وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ﴾ (٥٩) ، وە ئەگەر ئەوانە ئەوێان پەسند کردبایە کە خوا ﷻ، وە پێغەمبەرەگە ی ﷺ پێیان دەدەن، وە گوتبایان: خوامانە بەسە، لەمەودوا خوا لە بەخششی خۆی پێمان دەدا، وە پێغەمبەریش ﷺ (لەوێ ئەبەر دەستیەتی) پێمان دەدا، ئێمە ھەر بەرەو خوا ئارەزوو مەندین، ئارەزوومان لە پاداشتی لای خوا، ئەو ڕزقە ھەڵاتە ی کە لای خوا، ھەر چاومان لەوێ، ئەجا وەلام (جواب) ی (لو) لێردا قەتێنراو، واتە: ئەگەر وایان کردبایە بە تەئکید بۆ وان باشتر بوو، سەر بەرزانەتر بوو، لە دنیاو دوا ڕۆژداو، لەلای خواو خەلکی بۆ وان باشتر بوو، نەک ئاوا چا و بێرە ھەر تەماعێک کە دیتە دەست، بێئەوێ کە شایستە ی بن،

چونکە پێغەمبەری خوا ﷺ هەر شتێک کە هاتۆتە دەستی، بە تەئکید هیچ تەماعێکی خۆی تییدا نەبوو، بەلام بە پێی شایستەیی داوێهتی بەو خەڵکە، ئنجا دیارە ئەوانە کەسانێک بوون، کە شایستە نەبوون، بەلام هەر چاویان تێبڕیوه.

ئنجا خوا بەم بۆنەوه، دێتە سەر باسی چۆنیەتی دابەش کردنی (صدقات)، کە بە کۆدەنگی هەموو زانیان لێردا مەبەست لە (صدقات) زەکاتە، بەلام بە تەئکید وێرای زەکات، سەدەقەش دەگرتەوه، کە هەر مەلێکە راستگۆیانەو دڵسۆزانەو لەبەر خوا ببەخشری، دەفەرموی: ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا

وَالْمُؤَلَّفَةِ فُلُوبِهِمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَرَمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ﴾، بێگومان سەدەقەکان تەنیا بۆ ئەو (هەشت) جۆرە کەسانەن: بۆ هەزاران و، نەداران و، کۆکەرەو مشوورخۆرانی ئەو سەدەقەو زەکاتانەو، دڵ ڕاگیراوان، وە بۆ ئازادکردنی کۆیلەکان، وە دانەوهی قەرزی قەرزداران، وە لە پێی خوادا، {ئنجا جەنگ و جیهاد، بانگەوازه، هیانەدی هەر بەرژەوهندییەکە، کە دینداریی و دنیاواریی مسوڵمانان پەکیان لەسەری کەوتووە}، وە ڕێبوار.

دیارە خواي کارزانی پەرورەدگار ئەوانەشی کردوون بە دوو بەش، چونکە بەشیکیان بە (ل)ی (تملیک) باسیکردوون، واتە: دەدری بە خۆیان، بەشیکیشیان بە (فی) هیانونی، واتە: لەواندا خەرج دەکری، وەک دوايي لە مەسەلە گەرنەکاندا زیاتر باسی دەکەین.

﴿فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ﴾، ئەوه لەلایەن خواوه پێویست کراوه، ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ

حَكِيمٌ﴾، وە خوا زانی کارزانە، زانیە کە دەبێ ئەو مال و سامانە، چۆن ببەخشری، وە کارزانە، بە کێی دەداو چەندی پێ دەدات، بە پێی ئەو شەریعەتە کە ناردووێهتی؟!

ئنجا دێتە سەر باسی بابەتیکی دیکە کە بریتی بوو، لەوه کە کاتێک پێغەمبەری خوا ﷺ بە دڵ گەورەیی و بە لیبوردمیی بە پەروشت بەرزیی مامەڵەی لەگەڵدا کردوون، لەبەرئەوهی کە ناخی خۆیان پیس بوو، موخەننەت و خراپەکار بوون، ئەو جوامیری و

دل گەورمیی و لیبوردەییە پێغەمبەریان ﷺ بە شیوێهکی خراپ و مسف کردووە،
﴿ وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ ﴾، وە لەو دەرگەل و موناڤیق و
دلنەخۆشانە ھەبە کە ئازاری دئی پێغەمبەر ﷺ دەدەن، بەھۆی چیبەو؟

یەکیک لە ئازارەکان ئەو بوو دەیانگوت: ئەو ھەر گوێیە، ئەو لە زمانی عەرەبیدا
ھەبەو، لە کوردیشدا ھەبە، دەگوتری: (فلان کەس ھەر گوێیە)، (أذن) ئەندام
(جراحة)یە، تۆ کە کەسیکت بە گوئی چواند، واتە: ئەو کەسە زۆر زێدەرپۆیی دەکات،
لەویدا کە ھەموو شتیک دەبیستی، گوتووینانە: موحەممەد ﷺ ھەر قسەبەکی بۆ
بکری، دەبیستی، مەبەستیان ئەو بوو کە گوئی پێنادات، چەندی راستەو چەندی
درۆیە، دیارە ئەوان وای لێ حالی بوون و، وایان خەیاڵ کردووە، کە لە راستیدا و
نەبوو، بەلکو پێغەمبەری خوا ﷺ لەبەر زێدە ڕەوشت بەرزیی و ڕەوشت جوانیی و
سینگ فراوانیی و جوامیری خۆی، گوئی بۆ ھەموو کەسیک گرتووە، ئەگەرنا بیگومان
ھەموو کەسی بە راست نەزانبوو.

بۆیە خوا ﷻ دەرەرموی: ﴿ قُلْ أَذُنٌ خَيْرٌ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ
لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ ﴾، تۆ بلی: {پێغەمبەر ﷺ گوئی}
چاکەبە بۆ ئێو، {واتە: تەنیا چاکەکەتان لیوێدەرگری}، برۆی بە خوا ھەبەو،
برۆادارانیش بە راست دەزانی، وە بەزەیی خوابە بۆ ئەوانەتان کە برۆا دیئەن.

چونکە ئەوانەب کە برۆادار نین، بەھەرمەند نابن لە ڕەحمەت و بەزەبی خوا، لە
پێغەمبەری خاتەم، چونکە ڕیزی ناگرن و برۆی پێ ناھێنن، بەلکو لەجیاتێ ئەو
ئازاری دەدەن، ﴿ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ١١ ﴾، وە بیگومان
ئەوانەب ئازاری پێغەمبەری خوا ﷺ دەدەن، ئازاریکی بە ئێش و ژانیان بۆ ھەبە،
چاوەڕێیان دەکات لە دۆزەخدا.

ئەجا دیتە سەر باسی ھەلویستیکی دیکەیان، دەرەرموی: ﴿ يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ
لِإَرْضَاكُمْ ﴾، سوێند بە خوا دەخۆن بۆ ئێو، تاگو رازییتان بکەن، بۆ وێنە:

گوتووین: ئێمەش دڵسۆزین، ئێمەش بە تەنگ ئیسلامەوهین، ئێمەش برۆمان بە قورئانە، ئێمەش وەك ئیومین، ئاوا بە پێی مەقام، ئەم جوۆرە سویندانەیان خواردووە، ﴿وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضُوهُ إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ﴾ (٦٣)، بەلام خواو پیغەمبەری خوا ﷺ شایستەتر بوون، کە رازیان بکەن، ئەگەر برۆدار بوونایە، واتە: ئەگەر برۆدار بوونایە، ئاوا دڵسۆز بوونایە، دەبووایە لەگەڵ خوادا راستیان کردبایە، برۆیان بە خواو بە پیغەمبەرەکی ﷺ هینابایە، ئەو کاتە ئەو سویندە درۆیە بۆ ئیومیان خواردووە، لە گۆلیان دبوووە!

لە گۆتایی دا دەرەموئ: ﴿أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مِنْ يُحَادِدِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَأَتَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا﴾، ئایا نازانن، (دەبوو زانیایان) کە هەر کەسێک دژایەتی خواو پیغەمبەرەکی ﷺ بکات، ئەو دەبێت گومان ئاگری دۆزەخی بۆ هەبێت، ئنجا کەسێک نەبێتە خاوەنی هیچ شتێک، تەنیا بێتە خاوەنی ئاگری دۆزەخ، کە بە هەمیشەیی تییدا دەمی نیتەو، ﴿ذَلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ﴾ (٦٣)، ئا ئەو زەبوونی و سەرشۆرییەکی مەزنە، کە لە دواڕۆژدا دێتە سەریان.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

چەند مەسەلەیه کی گرنگ

مەسەلە یەكەم: كه دەفەر موی: ﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُولُ أَئِذَا لِي وَلَا نَفْتِيَّ
أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ﴾ (٤٩)

وه لهوان كه سی وا ههیه، {به پیی سیاق دمرانری، كه مەبەست لهوان: دەغەل و
مونافیکەکانه}، دەلی: مؤلەتم بدەو تووشی فیتنەم مەکه، ئاگاداربە! ئەوانه که وتوونه
نیو فیتنەوه.

واته: نهك هەر خوێان بپاریزن كه تووشی فیتنە نهبن، بهلكو هەر كه وتوونه
نیو چالی فیتنەوه، دیاره وشە (فتنة) - وهك جاری دیکهش باسماں کردوه - له
قورئاندا به پیی ئەو سیاقە کی تییدا هاتوه، ماناکی دیاری دەگری،
ئەگەرنا ئەسلی وشە (فتنة) له (فتن) دوه هاتوه، (راغب الأصفهاني) دەلی:
(أَصْلُ الْفَتَنِ: إِدْخَالُ الذَّهَبِ النَّارَ، لِتُظْهَرَ جَوْدَتُهُ مِنْ رَدَائِعِهِ).

واته: ئەسلی وشە (فتنة) له (فتن) دوه هاتوه، (فتن) یش ئەوهیه زیڕ بخهیه
نیو ئاگر، بۆ ئەوهی چاك و خراپی لهیهك جیابیتەوه.

دوایی (فتنة) به مانای هەر تاقیکردنەوهیهك هاتوه، دوایی به مانای ئەنجامی
تاقیکردنەوهکه هاتوه، وه هەندیک له زانیان به: کوفرو شیرکیان لیکداوتەوه، وه
هەندیک به: گوناھیان لیکداوتەوه، لیڕەدا زیاتر وا پیدەچی مانای گوناح بگهیهنی،
که دەلی: ﴿أَتَذِّن لِي وَلَا نَفْتِيَّ﴾، مؤلەتم بدە، با نهیهم بۆ جهنگ و جیهاد، وه
تووشی گوناھم مەکه، وه دوایی که دەفەر موی: ئەوان که وتوونه نیو گوناھه وه، نهك
هەر بترسین كه تووشی ببەن، بهلكو هەر كه وتوونه نیو گوناھو تییدا نوقم بوو ون،
که ئەمه سی واتیان هەلەدەگری:

١ - هەندیک لەو دەغلانە گوتووینانە: ئەگەر ئێمە بێینە دەر بۆ جەنگ و جیهاد، بەهۆی هاتنمان بۆ جەنگ و جیهادەوە، واما ئێدێ دلمان هەر لە لای مال و مندالمان بێ و تووشی ناپەڕەحەتی بێن، کەواتە: بەهۆی دوورییمان لە مال و مندال و خەزم و کەسمانەو، بەهۆی جێهێشتنی نیشتمانیانەو تووشی گرفتارییمان مەکە!

٢ - واتە: مۆلەتمان بەدە، چونکە تۆ مۆلەتمان بەدە یان نەدە، ئێمە هەر نایەین، ئنجا کە مۆلەتمان نەدە، مانای وایە ئێمە دەکەوینە نیو گوناھەو، چونکە تۆ مۆلەتیشمان نەدە، هەر نایەین، ئنجا کە سەر پێچیشمان کرد، تووشی گوناخ دەبین، بۆیە تۆ تووشی گوناھمان مەکە، داوامان لێ مەکە، بێین و وازمان لێ بێنە، بە بۆخۆمان دا بنشین.

٣ - ئە هۆی هاتنە خوارەو کەشیدا باسمان کرد: کەسێک هەبوو لە سەرانی ئەهلی نیفاق، بە ناوی جەددی گۆری قەیس، پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرموو: ئەو جەدد! ئامادە یی بۆ جەنگ کردن، لە دژی بەنی ئەصفەر؟

ئەویش گوتی: ئەو پێغەمبەری خوا! مۆلەتم دەدە نەیم، من پیاویکم ژنم زۆر خۆش دەوین، مەترسییم هەیە کە ئافەرەتانی بەنی ئەصفەر بێنن، تووشی گوناھێ بێم {بیانووی هێنانەو مەیه کی چەند ساردو سێو بێ تامەو پووێ مەجلیسی نیه} پێغەمبەری خواش بە پوو لێوەرگێڕانەو فەرموو: ئەو مۆلەتم دای، ئنجا بەم بۆنەو، ئەم نایەتە هاتە خوارەو.

هەلبەتە لە یەك گاندا هەر سێکیشیان دەگێژتەو، چونکە لە نایەتە کەدا هیچی دیاریی نەکردو، وە هۆی هاتنە خوارەو، جاری وایە یەكێک لە چەمکەکانی ئەو نایەتە دەگەیهێنێ، مەرج نیه تەواوی ماناکە ی روژن بێ، لە هۆی هاتنە خوارەو مەکە دا.

خوا دەر فەرموی: ﴿أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ﴾، ئاگادار بن! ئێوە کەوتوونە نیو فیتنە، واتە: کەوتوونە نیو

بەلاو گرفتاریی و ئازارو مەینەتی، ئنجا دەگونجی مەبەست پێی ئەو مەبەست: کە ئەوانە کەوتووونە نیو فیتنە شێرک و نیفاقەو، یاخود پێش ئەو ھەلۆستەشیان، ئەوانە ھەر لە چالێ شێرک و نیفاقدا بوون، یاخود کەوتووونە نیو فیتنە ناوو ناویانگی خراپ و ئابرۆوچوونیان، چونکە خەڵک ھەموویان دەزانن کە ئەوانە درۆ دەکەن و، ئەو بڕواییانوانە کە دەیانھێننەو، ھەر مەبەستیان نەچوونە بۆ جەنگ و جیھاد، ئەگەر نا راست ناکەن.

ئنجا کە ئەو ھەلۆستیان بوو، خەڵک دەیانبوغزێنی و، نەفرینیان لێ دەکات و، دووریان لێ دەکات.

کەواتە: ئەو ھەلۆستی ترساو، ھەر ھاتۆتە دی، بەلێ لە نیو مال و منداڵی خۆیاندا دانیشتون، بەلام لە نیو کۆمەلگادا بوونەتە کەسانیکی بوغزێنراو و نەفرین لێکراو و ناپەسەند.

ئنجا لێردەدا خۆی بێ نیاز، دوو شتی بۆ فەرموو و:

(١) ﴿الْأَفْتَنَةُ سَقَطُوا﴾، واتە: لە دنیادا ئەوانە کەوتووونە نیو فیتنەو،

کە بریتیە لەو سزاو ئازارە دنیایی، کە لەو شانەدا بەرجەستە دەبێ، کە باسما کردن، بەتایبەت ناوزەران و سومعە چوون و سووک بوون، لەلای خەڵک و، نیشانە پرسیار لەسەر دانراوان، کە بێگومان ئەو جۆریکە لە سزاو ئازار، وە ئەو ئایەتەیان لەسەر ھاتوونە خوار، کە بێگومان ئەو کاتە ھاوێلانێ بەپیژ، بگرە ڕەنگە ژن و منداڵەکانیشیان، زانیبیا: فلان مونا فیق کام ئایەتە دەگریتەو؟ فلان مونا فیق کام ئایەتە دەگریتەو؟ کە ئەو ھەش عەیبەھەکی گەورە، بەسەریان ھاتو، وەك چۆن ئیەش ئیستە ئەگەر باش لە قورئان تێبگەین و، چاک سەرنجی کۆمەلگای خۆمان بەدین و تەماشای کەسایەتیەکان بکەین، تەماشای لایەن و پیکھاتەکان بکەین، دەتوانین بڵێین: ئەم ئایەتە فلانە کەس دەگریتەو، ئەم ئایەتە فلان ھەلۆست و فلان ڕەفتارە فلان کەس دەگریتەو.

(٢) بە نەسبەت سزای دواڕۆژیانەو، دەفەرموی: ﴿وَأَنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ

بِالْكَافِرِينَ﴾، بێگومان دۆزەخ دەورە دەری کافرانە.

مەسەلەی دووەم: کە دەفەرموی: ﴿إِنْ تُصِيبَكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِيبَكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرًا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ﴾

ئەگەر تۆ چاکەیهک و خوشییەکت تووش بێ، ئەوان نارەحەت دەکات، وە ئەگەر بەلایەکت بەسەربێ، ئەوان دەلێن: ئێمە پێشتر وریایی خۆمان وەرگرتبوو، دووربینیمان لە کاری خۆمان دا کردبوو، وە پشتتان تێدەگەن و دەرۆن و زۆر شادمان و خوشحالشین.

(حسنة) لێرەدا بریتیه لە هەر پێشەاتیەک کە بۆ هەر کەسێک بێتە پێش و پێی خوشبێ و بۆی چاک بێ، کە لێرە مەبەست پێی سەرگەوتن و دەستکەوتە.

(مصيبة) یش لە (أصاب) دەهاتو، (أصاب) واتە: تووشی بوو، بەسەری هات، پێی کەوت، کە لە زماندا تاییەت کراوە بەو شتەو، کە بەسەر ئینسان دێو، پێی نارەحەت دەبێ.

دەربارەی وشەی (أمر) کە دەفەرموی: ﴿يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرًا مِنْ قَبْلُ﴾، دەلێ: (الأمر: الحال المهم صاحبه).

(أمر) بریتیه لە هەر حالێک شتێک کە خاوەنەکە ی گرنگیی پێدەدات، دیارە وشەی (أمر) نەزانراو (مُبهم)ە، ماناکەی دیار نیەو، زۆر شت دەگرتێتەو، دەلێن: کاری خۆمان بە وریایی گرتبوو، واتە: ئێمە پێشتر خۆمان بۆ ئەو کارە ئامادە کردبوو، دووربینیمان کرد، بۆیە تووشی ئەم بەلایە نەبووین!

پێیان وا بوو، ئەگەر بچن بۆ جەنگ و جیهاد، ئنجای چ برینداربن، چ بکوژین، چ مال و سامان سەرف بکەن، چ تووشی ئازار ببن، پێیان بەلای بوو، گوتووینانە: ئێمە هیندە عاقل بووین، دووربینیمان کردوو تووشی ئەم بەلایە نەبووین!

ھەلبەتە ئیستاش لە نیو مسوڵماناندا کەسانیک ھەن، کە کاتیک مسوڵمانیک تووشی گرتن دئی، تووشی ئازار دئی، تووشی نان بران دئی، تووشی کوژران و بریندار بوون، کوچ و کوچبار دئی، لەسەر خوا، دەلین: دەبا ھە ئیگریتەو، بۆ خوێ عاقل نەبوو! پێیان وایە عاقل ئەو کەسە کە ھەمیشە لای سەلامەتی بگرئ، نازان کە عاقل ئەو کەسە کە لەگەڵ شەریعەتی خوادا بی، عاقل ئەو کەسە کە لەگەڵ بەرژمەندیی ئیسلام و مسوڵمانان دابی، با لەسەر ئەو بەرژمەندییە تووشی ناپەڕمەتیی ببی، ئەگەرنا عاقل سەلامەتی، ھەموو کەس دەیزانی و دەیتوانی، بەلام بە دلتیایی ئەو عاقلی نیە، عاقلی ئەو کە تۆ فەرمانی خوا جیبە جی بکەو، بەندایەتی خۆت بۆ خوا، لە ژیانی دنیا، بەرجەستە بکەو.

مەسەلە ی سێم: کە دەفرموی: ﴿ قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا

هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴾

بە پیغەمبەر ﷺ دەفرموی: تۆ پێیان بلئ: بێگومان تووشمان نایەت، بەسەرمان نایەت، مەگەر ئەوێ خوا بۆی نووسیویین، وە خوا سەرپەرشتیاری ئێمە یە.

کەواتە: ئەو ھەر شتیکی بۆ بریار دابین و بەسەرمان بی، دیارە لە خێرو بەرژمەندیی ئێمە دایە، با ناخۆشیش بی، بە پڕۆالەت، وە با برۆاداران تەنیا پشت بە خوا ببەستن.

دیارە وشە (لَنْ) بۆ جەخت کردنەوێ، واتە: ھەرگیز، کەواتە: ﴿ قُلْ لَنْ

يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا ﴾، یانی: ھەرگیز تووشمان نایەت، مەگەر ئەوێ خوا بۆی نووسیویین، واتە: ھەر شتی کەمان بەسەردی، دیارە پێشتر ئەو لە زانیاری خوادا ھەبوو، وە بریاری خۆی لەسەر بوو.

وشە (مولى) بە مانای سەرپەرشتیار دئی، وە بە مانای مشوورخۆر دئی، وە بە مانای نیزیک دئی، وە بە مانای خۆشویست (محبّ) دئی، ئنجا مادام خواش سەرپەرشتیار و دوست و نیزیک و خۆشویستی ئێمە بی، دیارە ھەر شتی لە لای ئەوێ بۆ ئێمە بی، بۆ ئێمە خێرو خۆشی و قازانجە، ئەگەر چی لە دنیا،

ناخۆشیی و ئازاریشی تێدابی، بەلام لە دواڕۆژدا هەمووی پاداشته، واتە: ئیمە
 دەرپەست نین، لەم دنیاوەدا هەر شتیگمان بەسەربێ: بە زانیاری خواپەو، بە
 بپاری خواپە، وەك خوا ﷻ فەرموویەتی: ﴿ذَلِكَ يَأْنِ اللَّهُ مَوْلَى الَّذِينَ ءَامَنُوا وَأَنَّ
 الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ﴾ ١١ ﴿ محمد، واتە: خوا سەرپەشتیار و دۆست و نازێك و
 خۆشەویستی بڕوادارانەو، ئەوانەى بپروان، هیچ سەرپەشتیارێکیان نیە.

ئنجە دەرپەرموئ: ﴿وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾، وە با بڕواداران
 جگە لە خوا پەشت بە کەسى دیکە (و بە هیچ شتیکی دیکە) نەبەستن، با پەشتیان
 تەنیا بە خوا قایم بێ، خواپەك کە بەو جوړە بۆ بڕواداران، ئەوەی کە لە
 بەرژەوەندیی دواڕۆژیان دا نەبێ، بەسەریان ناهێنێ، چونکە لە دۆست و
 چاوەروان دەکری، جگە لە چاکە، بەسەر دۆستەکەى نەهێنێ!

بەلام بپگومان چەمکی چاکەو خۆشیی و بەختەومرپی، لە روانگەى ئیماندارەو،
 ئەوەنێ کە هەمیشە لە ئیسپراحتەو خۆشیی دابی، بۆ وینە: شەهیدیی، کە دواى
 پیغەمبەراییەتی و زۆرراستی (صادیقیە) بەرزترین پلەپە، دیارە بەهۆی جەنگ و
 جیهادەو، بەدەست دێ، وە خوای بەرزیش ناوی لێناو: هەلبژاردن، وەك
 دەرپەرموئ: ﴿وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ﴾ ١٤ ﴿ آل عمران، خوا دمیەوئ شەهیدانتان لە
 نیودا هەلبژیری، کە دیارە بە هۆی جەنگ و جیهاد و گیان فیداییشەو، ئەو پلە
 بە دەست دێ.

کەواتە: کوژران لە رپی خوادا، وەك روالەتی دنیایی ناخۆشە، بەلام لەلای
 خوای پەروردگارو، بە تەرازوو پپۆمری قیامەت، پلەپەکی زۆر گەورمە.

مەسەلەى چوارەم: کە دەرپەرموئ: ﴿قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى
 الْحُسَيْنَيْنِ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمْ اللَّهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِنْدِهِ أَوْ
 بِأَيْدِنَا فَتَرَبَّصُوا إِنَّا مَعَكُمْ مُتَرَبِّصُونَ﴾ ٥٢ ﴿

بَلَى: ئایا جگە لە یەکیک لە دوو شتە ھەرە چاکەکان، چی دیکە لە ئیمە چاوەڕێ دەکەن، کە بەسەرمان بێ، وە ئیمەش بۆ ئیوە چاوەڕێ دەکەین: کە یان خوا لەلایەن خۆیەو، ئازار و سزاتان بۆ بنێرێ، یاخود بە دەستی ئیمە، دواى ئەوێ کە کوفرەگەتان ئاشکرا دەکەن و، دژایەتیی ئیسلام و مسوڵمانان دەکەن، مسوڵمانانیش سزاتان دەدەن؟، ئیوە چاوەڕێ بن، وە ئیمەش چاوەڕێین، واتە: ئیوە چاوەڕێ بن، بزانی ئیمە چیمان بەسەر دێ؟ کە یەکیک لەو دوو شتە چاکانە، ئیمەش چاوەڕێ دەبین بزانی ئیوە چیتان بەسەر دێ؟ کە بە تەنکید یەکیک لەو دوو شتە خراپانە.

لێرەدا کە خوا دەفەرموێ: ﴿قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا﴾، بَلَى: ئایا چی لە ئیمە چاوەڕێ دەکەن، دەلێ: (الْإِسْتِفْهَامُ: هُنَا مُسْتَعْمَلٌ فِي النَّفْيِ وَهُوَ تَوْبِيخٌ) واتە: لێرەدا پرسیارکردنە کە بەمانای لابردن (نفي) بەکارھێنراوە، بەلام مانای سەرزنشتکردنە، بەچی دەزانین؟

لە سۆنگەى ئەووە کە ئەوێ لەگەڵ ھەلاواردن (إِسْتِثْنَاء) دا ھاتو، وە مەبەست پێی سەرزنشت کردنیانە، ﴿قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا أَحَدًا﴾، بَلَى: ئایا چی لە ئیمە چاوەڕێ دەکەن، چیمان بۆ چاوەڕێ دەکەن، جگە لە یەکیک لە دوو شتە ھەرە چاکەکان؟!.

دەلێ: (التَّرَبُّصُ: إِنْتِظَارُ حُصُولِ شَيْءٍ مَرْغُوبٍ حُصُولُهُ، وَأَكْثَرُ اسْتِعْمَالِهِ، أَنْ يَكُونَ إِنْتِظَارُ حُصُولِ شَيْءٍ لَغَيْرِ الْمُنْتَظَرِ).

(تَرَبُّص) بریتییە لە چاوەڕێ کردنی شتیکی ویستراو و ئارەزووگراو کە پەیدا ببێ، بەلام بە زۆری بۆ ئەو بەکار دێ، کە لایەنیک چاوەڕێ بێ بەرانبەرە کە شتە کە ی بۆ بێتە پیش، ئەک خۆی.

ئەجا کە دەفەرموێ: ﴿إِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ﴾، دیارە (إِحْدَى) (مُؤَنَّث) ی (أَحَد)، وە (حُسْنَى) (مُؤَنَّث) ی (أَحْسَن)، واتە: ھەرمباش، باشتەین، (حُسْنَى) ش، ھەر بە مانای ھەرمباش دێ، بەلام بە باری مێنەى مەجازیی دا، لە جیاتی بھەرموێ:

(واحد الحسنین، أو أحد الحسنین)، فەرموویەتی: (إحدى الحسنین)، ئەگەر بە (مذکر) بووایە، وای دmfەرموو.

زۆربەی توێژمەوانی قورئان گوتوویانە: ئەو دوو شتە ھەرەباشە بریتین لە: سەرکەوتن و شەھید بوون (النصر والشهادة).

ھەڵبەتە لە ئایەتەکاندا دیاریی نەکراوە، کە ئەو دوو شتە ھەرە باشە چین؟

بۆیە دەگونجی ئەو دوو شتانە بن، وە دەگونجی دوو شتی دیکە بن، دەشگونجی یەکێ لەو دوو شتانەو، شتیکی دیکە بێ، گرنگ ئەوەیە ئینسانی برۆدار، ھەمیشە لە نیوان دوو شتی ھەرەباش دایە، ھەرگیز لە نیوان قازانج و زەرەردا نیە، بەلکە لە نیوان چاک و چاکتردا، یاخود لە نیوان چاکتر و چاکتر دایە، مادام لەسەر پێی خوابی، بەتایبەتی لە جەنگ جیھاددا گوتوویانە: یان سەرەدەکوین و دەستکەوت بە دەست دین، یان شەھید دەبین و بەھەشت بە دەست دین، بۆیە زانیان وایان لێکداوەتەو، ئەگەر نا ئایەتەکانە دیاریی نەکردوون، وە لە راستیشدا ئەو دوو شتە زۆر چاکن، یەک لە یەکدی چاکترن: بۆ دنیا ئەگەر مسوڵمانان سەربکەون و دەستەڵاتیان ھەبێ بەسەر ئەھلی کوفردا و نەھیلن زولم و ستەم بکەن، و خراپەکاریی بکەن، ئەو شتیکی زۆر باشە.

وہ بۆ دواڕۆژیش بیگومان باشترین شتێک کە ئینسان پێی بجێتەو خزمەتی خوای پەرۆردگار، ئەوەیە کە بە بەرگی سوورەو بجێتەو خزمەتی خوای بالادەست، بلی: خاویە! ئەو من سەلمانم کە تۆ دینی تۆم، لە خۆم و لە ژبانی خۆم، خۆشتر ویستو، ئەو ش بەلگە کە من لە پێی تۆدا خوینی خۆم رشتو و ژبانی خۆم بەخشیو، بۆ قیامەت ھیچ شتێک لەو بەشتەر نیە.

کە دmfەرموو: ﴿وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُّ بِكُمْ أَن يُصِيبَكُمُ اللَّهُ بِعَذَابٍ مِّنْ

عِنْدِهِ أَوْ يَأْذِنَا﴾، {ئێوە یەکیەک لە دوو شتە ھەرە چاکەکان بۆ ئێمە چاوەڕێ دەکەن}، ئێمەش لە بەران بەردا یەکیەک لە دوو شتە ھەرە خراپەکان بۆ ئێوە چاوەڕێ دەکەین: کە خوا تووشی سزا و ئازاریکتان بکات لەلایەن خۆیەو، یان بە دەستی ئێمە، سزاتان بدات، دیارە بە دەستی ئیمانداران، دوا ئەوێ کوفەرەکیان

ئاشکرا دەکەن، وە سەنگەر لە ئیسلام دەگرن، بە ئاشکرا دژایەتیی ئیسلام و مسوڵمانان دەکەن، ئەو کاتە مسوڵمانان دەستیان گراوە دەبێ، لە بەرانبەریندا، ئەگەرنا مونا فیکەکان تاكو لە حالەتی نیفاقدان بوون، بە پێی سوننەت، پێغەمبەری خوا ﷺ ھەر مودارای لەگەڵدا کردوون، بەلام بەتەئکید ئەو کاتەش ھەر لە سزاو ئازاری دەروونی دا بوون، چونکە ھەر لە حالەتی ترسو و بیم دا ژیاون، گە ی ئاشکرا دەبن؟ گە ی بە درۆ دەخرینەو؟ گە ی نیفاقەکیان دەردەکەوێ؟ ھەمیشە لە حالەتی ترسو دابوون، گە ئەو ش ئازاریکی دەروونی زۆری لە دل دا دروست کردوون.

لە کوئای نایەتەکەدا دەفەرموێ: ﴿فَتَرَبَّصُّوا إِنَّا مَعَكُمْ مُتَرَبِّصُونَ﴾

دەجا چاومڕێ بن: ئیئە لەو دوو شتە ھەرە چاکە کامیانمان بەسەردی؟ ئیئە ش لەگەڵ ئیئووەدا لە چاومڕوانین، گە ئیئوش لەو بەلاو سزایانە، کامیانمان بەسەردی؟

مەسەلە ی پینجەم: گە دەفەرموێ: ﴿قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَلَ

مِنْكُمْ إِنِّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقَبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَتُهُمْ

إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى

وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٥٤﴾﴾

پێیان بلێ: سامان و مالهەکانی خۆتان خەرج بکەن، بە خۆشحالی یان بە ناخۆشحالی، بە پێخۆشبوون، یان بە پێناخۆشبوون، (بە ھەر جوړیک مالهەکی خۆتان ببەخشن)، لیئان وەرناگیرئ، (واتە: خوا پاداشتتان ناداتەو)، چونکە بیگومان ئیئووە کو مەلێکی لادەرن.

لێرەدا ھەندیک لە زانیان گوتووینە: گە دەفەرموێ: ﴿طَوْعًا أَوْ كَرْهًا﴾، بە خۆشحالی، یان بە ناخۆشحالی، واتە: لەو دوو حالەتەدا: چ بە قالب سووکی و بە دلخۆشی، بەلام گە بە دلخۆشییش دەبەخشن، مەبەستیان پێ خوا نیە، مەبەستیان ئەووە بوو گە مسوڵمانان باومڕ (ثقة) یان پێ بکەن، وە چ بە قالب گرانی و ناخۆشحالی، لەو ڕوووە گە مال و سامانەکیان بێ بەرانبەر بەخشیو.

هەندیکیش گوتووینە: ﴿طَوَّعًا أَوْ كَرْهًا﴾، واتە: هەر ئەو دوو حالەتە نا، بەتکو مەبەست ئەومێ بە هەر جۆرێک لە جۆرەکان مالا و سامانی خۆتان ببەخشن، هەر لێتان وەرناگیرئ، ئەویش لەبەرئەوێ ئیوه کۆمەڵیکی لارین، لە شەری خا لاتان داوه، بگرە لە عەقل و فیطرت و عیلم و لە هەموو شتیکی باش، لاتان داوه.

دوایی خاوی کاربەجئ لە ئایەتی دوا ئەودا، روونی دەکاتەوه، بۆئەوێ خەڵکانیک وا نەزانن: کە خا هەر لەخۆوه لەو موناڤیقانە هەڵدەپێچی، ئەگەر هەرچی چاکەشە بیکەن، لێیان وەرناگیرئ! دەفەرموئ: ﴿وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَرِهُونَ﴾.

وہ هیچ شتیک رپگر نەبوو، کە مال خەرج کردنەکانیان لێوەرنەگیرئ، {واتە: لەلایەن خاوی بەخشەرەوه پاداشتیان نەدریتەوه}، مەگەر ئەو کە ئەوانە کەسانیکن بپروا بوون بە خوا، وە بە پیغەمبەرەکە، وە بە تەنبەلێی نەبی نوێژ ناکەن، وە مالی خویشیان نابەخشن، مەگەر بە ناخوشتحالیی.

بناغی ئیمان، ئیمانە بە خوا و بە پیغەمبەرەکە، وە بناغی کردەوه چاکەکانیش، بریتیه لە نوێژو زمکات و مال بەخشین، ئنجا ئەو موناڤیقانە، هیچ کام لەو چوارانەیان بەوجۆرێ شەریعت گوتووێتی، تیدا نەبوون، کەواتە: شتیکیان نەبووه، سوودیان پئ بگەیهنئ، بۆیه کردەوه چاکەکانیان لئ وەرنەگیراون.

خاوی پەرورەدگار دەربارە ئەوه، کە تەنیا چاکە لە پارێزکاران وەردەگری،

دەفەرموئ: ﴿إِنَّمَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾ (٢٧) المائدة.

واتە: بێگومان خا تەنیا لە پارێزکاران وەردەگری، واتە: مال بەخشین و کردەوهی باش، تەنیا لەوان قبوول دەکات.

هەر وەها پیغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموئ: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا كَانَ لَهُ خَالِصًا وَابْتَغَى بِهِ وَجْهَهُ﴾، {أَخْرَجَهُ النَّسَائِيُّ، برقم: (٣١٤٠)، والطبراني

فِي (الكبير)، برقم: (٧٦٢٨)، قَالَ الْحَافِظُ فِي (الفتح): إِسْنَادُهُ جَيِّدٌ، قَالَ الشَّيْخُ الْأَلْبَانِيُّ: حَسَنٌ صَحِيحٌ.

واتە: بێگومان خوا هیچ کردەویەك وەرناگرێ، مەگەر بە ساغیی بۆ وی بێ، وە تەنیا مەبەستیش پێی پرووی خوا بێ، واتە: بیهوێ ڕەزامەندیی خۆی تەك و پاکی پێ وەدەستبێ.

واتە: لێرەدا خۆی بەرز، حیکمەت و ھۆکاری ئەووە کە کردەوێکانیان لێوەرناگرێ، لەوێدا کورت ھەڵدێنێ، کە ئەوانە: نە ئیمان و عەقیدەیکە چاکیان ھەبوو، نە طاعەتیکە و اشیان ھەبوو، کە شایستەیی وەرگیران بێ.

مەسەلەی شەشەم: کە دەفەرموێ: ﴿فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَرْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ﴾ ﴿٥٥﴾

{ئەو پێغەمبەر! وە ھەر کەسێک کە مامەڵە دەکات، لەگەڵ موناڤیق و دەغەل و دڵنەخۆشەکان، تۆ سەرسام مەبە بە مال و سامانەکانیان و منداڵەکانیان، چونکە خوا دەیهوێ لە ژيانى دنیاياندا، بەھوێ ئەو مال و سامان و منداڵانەيانەو، سزايان بدات.

(عجابه) بریتىە لەووە کە شتێکت پێ زۆر چاک بێ، سەرت لێ سوور بمی، وە دڵخۆشبی بە بینینی، بۆیە خۆی بێ وێنە لە سوورمى مائیدەدا دەفەرموێ: ﴿قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ﴾ ﴿١٠٠﴾

واتە: بۆ: پێسو پاک وەك یەك نین، ھەرچەندە زۆری پێسو، تۆ سەرسام بکات. کە دەفەرموێ: پێی سەرسام مەبە، واتە: بەو چاوە تەماشای مەکە، کە زۆرت پێ گەورەو جێی بایەخ بێ.

دوایی کە دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾، بێگومان خوا بەس دەیهوێ، لە ژيانى دنیادا ئەوانە ئازار بدات، بەھوێ ئەو سەرومت و سامان و منداڵانەيانەو، یانی چی؟

یانى: كەسابەت دەكەن و، بە زەحمەت ئەو پارەو سامانە بەدەست دێن، ئنجا پاراستنى ئەو سامانە، وە گەشە پێدانى ئەو سەرودتو سامانە، دیارە ھەموو ئەوانە ناپارحەتیی و ئارەقە رشتن و، ماندوو بوونی دەو، یان بەلای كەمەو قۆل بپینى خەلك و دزی و جەردەیی و پێگى و ھەرام خۆرى و ئابروو چوونی دەو، ئنجا مندالیش بە ھەمان شیوە: كەسێ كە مال و مندالی زۆربى، ئەویش بە ھەمان شیوە تووشى ناپارحەتیی و زەحمەتیی و ماندوو بوون دەبى، بەھۆیانەو.

ئنجا كە دھەرموى: ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾، ئەمە واتایە كە یەتێ، كە روونمان كردهو.

ئنجا دھەرموى: ﴿وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ﴾، یانى: وە خوا دمیەو، كە ئەوانە بە كافریتى رووحەكانیان، گیانەكانیان دەرچن، لە جەستەیان.

وشەى (زەق) بریتىە لە دەرچوونی رووح بە سەختى، وە بە تەنگى و ناپارحەتیی.

كەواتە: ئەو مال و سامانە، وە ئەو مندالانەیان لە دنیا، مایە مەینەتیی و گرفتاری و دەر دەسەریان، وە سەرەنجامیش گیانەكەشیان بە كافرێ دەر دەچى، بەھۆى ئەو كوفرەو كە لەسەرى دەمرن، مانای وایە نە دنیاى ھەبە، نە قیامەت، كەواتە: تۆ پێیان سەرسام مەبە: بەو سەرودت و سامان و، بەو مال و مندالەیان، كە دەیبینی.

مەسەلەى ھوتەم: كە دھەرموى: ﴿وَيَخْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرُقُونَ ٥٦ لَوْ يَخْتُلُونَ مَلَجًا أَوْ مَغْرَبًا أَوْ مُدَّخَلًا لَّوَلُوا إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ٥٧﴾.

سویندتان بۆ دەخۆن: لە ئیو، وە بە دنیایى ئەوان لە ئیو نین، بەلام ئەوان كۆمەلێكن زۆر دەرستین، ئەگەر پەنايەك، یاخود شوینىكى ھەلۆل، یاخود شوینىكى تەنگەبەریان دەست بكەو، ئەو زۆر بە خیرایى بەرمو پرووى دەچن، {وہك ئەسپى تیر جو، كە ھەر دەروات و ناگەرپتەوہ}.

خوای پەرەردگار لیژەدا سێ سیفەتیان لێ هەڵدەدات:

(١) سویندی درۆ بە خوا دەخۆن.

(٢) وە بە درۆ ستایشی خۆیان دەکەن.

(٣) گۆمەلێکن زۆر دەترسێن.

(يَفْرُقُونَ) واتە: ئەوەندە دەترسێن، خەریکە دلیان پارچە پارچە ببێ.

ئەجا خوای زاناو کارزان چۆنیەتی ترسەگیان ڕوون دەکاتەووە، دەفەرموێ:

﴿لَوْ يَجِدُونَ مَلَجًا أَوْ مَغْرَبًا أَوْ مَذَخَلًا لَّوَلُوا إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ﴾

﴿٥٧﴾، ئەگەر هەر پەناگەیه‌کیان دەست بکەوێ، یان شوینیکی بن هەلۆلی فراوان،

یان شوینیک کە زۆر بە زەحمەت تێی بچن، لەبەر تەنگەبەریی: ﴿لَّوَلُوا إِلَيْهِ وَهُمْ

يَجْمَحُونَ﴾، واتە: ئەوە بە خێرای بۆی دەچوون، لە حالیکدا وەك ئەسپی سەرگێش،

رایان دەکرد! چونکە ئەسپ کە بۆ خاوەنەکە ی دەستەمۆ نابێ و راناوەستی، پێی

دەگوترێ: حالەتی (جموح)ی هەیه، کە پێم وایە (چەمووش) لە زمانی گوردیییدا

لەووە هاتووە.

(محمد رشید رضا) پەحمەتی خوای لێ بێ لە تەفسیرەکە ی خوێ (تفسیر القرآن

الحکیم)^(١) دا، دەلێ: واتە: ئەوانە لەبەرئەوێ کە زۆر پێیان ناخۆش بوو، بچن بۆ

جەنگ و جیهاد، وە پێیان ناخۆش بوو لەگەڵ ئیوهدابن، وە دەستێران کە نیفاقەکیان

دەربکەوێ، خۆزگەیان دەخواست کە لە دەستان رابکەن، وە لە شوینیکی تەنگەبەر لە

زەویدا بژین، لە ترسی تۆلەو سزادانی ئیو، دوا ئەوێ کە کوفرەکیان ئاشکرا دەبێ.

مەسەلە ی هەشتەم: کە دەفەرموێ: ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ

أَعْطُوا مِنْهَا رِضْوَانًا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ﴾ ﴿٥٨﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ

رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾

وێ لەو موناڤیق و دەرمانە کەسانیک هەن، کە دەربارەری ئەو زەمکات و ڤەدەقە و چاکانەیی کە کۆدەکرێنەو، {پێغەمبەری خوا ﷺ}، وە دەستەلاتی شەرعیی دابەشیان دەکات { ڤەخەت لی دەگرن و، عەبیت لی دەگرن، ئێجا ئەگەر لەو خێرو چاکە و زەمکاتانە بەشیان بدری، ئەو ڤازی دێن، بەلام ئەگەر بەشیان نەدری، ئەو هەمیشە ڤرتە و بۆلەیانە و تووڤە ڤەستن.

شایانی باسە کە: وشە (لَمَزَ) چاوە بۆ وشە (لَمَزَ)، (لَمَزَ) واتە: (عَابَهُ) واتە: ڤەخەنی لیگرت، تانە لیدا، بە شیوێهەکی گشتی، واتە: لەبەرەو ڤوو، یان لە پاشەملە، بەلام (هَمَزَ) واتە: ڤەخەنی لیگرت و عەبیتی لیگرت، بەلام لە پاشەملە، مەبەستی ئەوێهە کە لەو موناڤیقانە کەسانیک هەن، کە عەبیت لی دەگرن و تانە لی دەدەن، لە دابەشکردنی مالی زەمکات و مالە بەخشاوەکان دا، پێیان وایە کە تۆ لایەنگیری تیدا دەکە.

ئێجا ئەگەر لەو مالانە پێیان ببەخشری، ڤازی دێن، واتە: بە هەق یان بە ناهەق، شایستە بن، یان شایستە نەبن، مادام بەشیان بدری، ڤازی دێن، بەلام: ﴿وَإِنْ لَّمْ يُعْطَوْا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ﴾، وە ئەگەر بەشیان نەدری، لەو مال و سامانەدا، ئەو هەردەم تووڤە دێن.

لێردا جیی سەرنج ئەوێهە کە دەرەموی: ﴿فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا﴾، بەشیوێهە ڤاڤردوو (ماضی) فەرەمووێهەتی، واتە: تەنیا لە کاتیکیدا کە پێیان دەدری، ڤازی دێن، واتە: هەر ئەو جاره ڤازی دێن، کە پێیان دەدری، مەرج نیە ڤازی بوونەکیان بەردەوام بی، ئەدی کە پێیان نادری؟

دەرەموی: ﴿وَإِنْ لَّمْ يُعْطَوْا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ﴾، بە ئیستاو بەردەوام (مضارع) ی هیناوە، واتە: هەر کە پێیان نەدرا، یەگسەر تووڤەمی و ڤرتە و بۆلەیان

دەست پێدەکات و بەردەوامیش دەبن، چونکە کرداری رابردوو، ئەو دەگەیهنێ کە یەگجار دەگری و دەبرێتەو، بەلام کرداری (مضارع) بەردەوامە.

ئەجا خۆی بە بەزمیی پێیان پێ پێشان دەدات، دەفرموی: ﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ﴾

و ئەگەر ئەوانە رازی بووبانایە، بەوێ کە خوا ﷻ وە پێغەمبەرەکی پێیان دەدان، وە گوتباشیان: خوامان بەسە، لەمەودوا ئەگەر ئێستاش بەشمان نەبێ، لەبەرئەوێ کە شایستە نەبووین، لەمەودوا خوا لە بەخششی خۆی پێمان دەدات، وە ک چۆن لە رابردووش دا لە بەخششی خۆی پێی داوین، وە پێغەمبەرەکی پێمان دەدات، وە ئێمە ئارەزوومەندین بۆ لای خوا، واتە: ئێمە تەنیا چاومان لە دەستی خاویەو، چاومان لە نێعمەتەکانی خاویەو، چاومان لە دەستی گەسی دیکە نیە.

دیارە وەلامی ئەگەر (لو)کە قرتینراوە، لەبەرئەوێ سیاق دەلالەتی لەسەر دەکات، یانی: ئەگەر وایان کردبایە، ئەوجار شایستەیی مسوڵمانەتی بوون، وە ئەو بۆیان باشتەر بوو، وە خۆیان دەپاراست کە چاوچنۆک بن و، چاویان لە دەستی خەلک بێ، وە لە دواڕۆژیشدا بۆ وان سەلامەتتر بوو، کە شتێک وەرنەگرن، کە شایستەیی نین، بەئکو خەلکی لەوان شایستەتر هەبێ، ئەوێ عەبیدار بن لە دنیاو، گوناھباریش بن لە قیامەت دا.

حیی سەرئەوێ کە خۆی بەلام دەست و شەیی (حَسْبُ)ی تەنیا بۆخۆی بەکارهێناوە، دەئین: ﴿ حَسْبُنَا اللَّهُ ﴾، یانی: (اللَّهُ كَافِيْنَا) واتە: خوا بۆ ئێمە بەسە، پێغەمبەر ﷺ بەشی بەوێ نیه، بۆچی؟ چونکە ئەوێ کە کیفایەت دەکات، ئەوێ کە بەسە، ئەوێ کە هەموو گەلیان بۆ ئێنسانی دەگری، تەنیا خۆی تاک و پاک و بەخشەر، بۆیە لە قورئاندا و شەیی: (حَسْبُ) تەنیا بۆ خۆی تاک و تەنیا، بەکارهاتو.

بۆ نموونە: لە سوورەتی (الزمر) دا دەفەرموی: ﴿ أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ ﴾ ﴿٣١﴾.

واتە: ئایا خوا کافی نیە بۆ بەندەگە، واتە: خوا بە تەنیا بەسە، پێویست ناکات پێغەمبەریشی ﷺ بچیتە پال.

هەروەها لە گۆتایی ئەم سوورەتەدا، خوا دەفەرموی: ﴿ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ

حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴾ ﴿١٢٦﴾
التوبة.

واتە: بۆ: خوام بەسە، جگە ئەو هیچ پەرستراویکی بە هەق نیە، پشتم هەر بەو بەستوە، وە ئەو خاوەنی بارەگای مەزنە.

هەروەها لە سوورەتی (الطلاق) دا دەفەرموی: ﴿ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ

حَسْبُهُ ﴾ ﴿٢﴾.

واتە: هەر کەس پشت بە خوا ببەستێ، ئەوە خۆی بەسە.

هەروەها (فضل) یش تاییبەت گراوە بە خۆی بالادەستەو، وەك دەفەرموی:

﴿ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ ﴾.

(فضل) واتە بەخششێک بەبێ بەرانبەر، ئەوەی کە بەبێ بەرانبەر بە پرهایی دەبەخشێ، تەنیا خوا، وە پێغەمبەرەگەشی ﷺ ئەوەی کە لەبەردەستی دایە و ئە توانای دایە، پێمان دەبەخشێ، ئەگەر نا ئەوەی کە ئە توانایدا نەبوو، نەیتوانیو، چونکە دیارە توانای پێغەمبەر ﷺ دیاریکراو بوو، وە پێغەمبەری خوا ﷺ بە پێی شەری خوا بەخشیویەتی، ئەک بە پرهایی، وە تەنیا بە مسوڵمانانی بەخشیو، بەلام خۆی بەخشر بە پرهایی بە مسوڵمانان و کافرانی بەخشیو، بەبێ بەرانبەر، چونکە خۆی هەموو لایەگەو، خاوەنی هەموو لایەگە، بەلام پێغەمبەر ﷺ مۆلزم بوو، بەوەی کە بە پێی شەریعەت ببەخشێ، کەسێک داوی شتیکی لێکردبێ و شایستە نەبووبێ، مەگەر بە ناچاری پێی بەخشیی، ئەگەر نا نەیداوتی، و، فەرموویەتی: تۆ شایستە نی.

هەربۆیەش خوای پەرورەدگار لە سیافی ئەو ئایەتەنەدا، کە دوایی باسی زەکات دەکات، دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ فُلُوقِهِمْ...﴾، تا کۆتایی، تاكو بۆ مسوولمانان و بۆ هەموو لایەك دەرێكەوێ، کە ئەم جوړە مال و سامانە تایبەتە بەو جوړە کەسانەو، بۆئەوێ پیغەمبەری خوا ﷺ سەغڵەت و ناپەرەحت نەکەن، کەسانێک شایستەش نەبن و بچن داوای لێبکەن، ئەویش تووشی ئیحراجیی بکەن، وەك لە فەرماشتیکدا هاتو، رۆژێک کەسانێک داوای کۆمەکی و هاوکاری ماددییان لە پیغەمبەری خوا ﷺ کرد، شایستەش نەبوون، ئەویش پێیدان، دوایی پێی گوترا: ئەو پیغەمبەری خوا ﷺ! ئەوانە شایستە نەبوون، فەرمووی:

﴿إِنَّهُمْ يَسْأَلُونَنِي فَأِمَّا أَنْ أُعْطِيَهُمْ، وَإِمَّا أَنْ يُخْلُونِي، وَلَسْتُ بِبَاخِلٍ﴾ {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بِرَقْم: (٢٣٤)، وَمُسْلِمٌ، بِرَقْم: (١٠٥٦)، وَالْخِرَائِطِيُّ فِي (مَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ) بِرَقْم: (٥٦٣)}.

واتە: ئەوانە داوام لێدەکەن، یان دەبێ بیاندمێ، یان دەبێ چرووکی بنوینم و دەست بگرمەو، وە منیش ناگونجێ دەست بگرمەو و چرووکی بنوینم، کەواتە: بە ناچاری، بە ناهەق پێیان دەبەخشم، وە خوێان تەحەممولی ئەو بەرپرسیاریتیە دەکەن، کە مالتیکیان وەرگرتو و پێیان ناشێ.

کە دەفەرموێ: ﴿إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ﴾، ئارەزوومەندی و چاو لە دەستی ئێنسان، دەبێ بەس بۆ لای خوا بێ: ئێمە ئارەزوومەندین بۆ لای خوا، واتە: بۆ لای غەیری خوا ئارەزوومەند نین، تەنیا چاومان لە دەستی خوایە.

دەبوو ئاوايان گوتبایە، ئەو شایستە ئێنسانی مسوولمانە، ئەگەر ویستبایان بە مسوولمان لە قەڵەم بدرێن، دەبووایە ئەو هەلۆیستیان بووایە، ئەو هەش قسەیان بووایە.

مەسەلەى نۆیەم: كە دەفەر موی: ﴿ إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ
وَالْعَمَلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَرَمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَأَبْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾

دیاره لەسەر پای زۆربەى زانیان، ئەم ئایەتە باسی زمکات دەکات، چونکە (صدقات) کە کۆى (صدقة)یە، ناوە بۆ زمکات، وە مایکە کە صادیقانەو راستگۆیانە ببەخشری، لە پیناوی خوادا، ئنجا زمکات ھەم وشەى ھەدەدەى بۆ بەکارھاتود، ھەم وشەى زمکاتى بۆ بەکارھاتود، وەك لە ئایەتەکانى دواتردا دەیکەینى.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

کورتە باسک لە بارە ی ئەو هشت جۆرە کە سانی زە کاتیان پێ دەشی

لێردا خوا ﷻ بە ئامرازی (إِنَّمَا) هیناویەتی، کە ئامرازی (الحصر والإثبات)ە،
واتە: غەیری ئەم هشت جۆرە، هیچ کەسیکی دی بەشی بە زەکاتەو نیه، با خەلکی
دیکە چاوەڕێی نەکات!.

بەئێ، زەکاتی فەرزکراو، تەنیا بۆ ئەو هشت جۆرە کەسانەیه، ئەو هشت دیارە
بەرپەرچدانەوێ ئەو کەسانەیه کە پەخنەیان لە پیغەمبەر ﷺ گرت، بەهۆی
دابەشکردنی زەکاتیکیەو، کە لەبەر دەستی دا دەبوو.

هەلبەتە بابەتی زەکات، بابەتیکی زۆر گەورەو گرنگە، چونکە زەکات یەکیکە
لە پێنج پایەکانی ئیسلام، لە ریزی شایەتمان هینان و، نوێژو، پۆژووو، حەج
کردن دا، وەك پیغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ﴿بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَالْحَجِّ، وَصَوْمِ
رَمَضَانَ﴾ {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، برقم: (٨)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (١١٤)، وَالتِّرْمِذِيُّ، برقم:
(٢٦٠٩)}.

واتە: ئیسلام لەسەر پێنج شتان بنیات نراوە: شایەتمان بەو کە بیجگە لە
خوا، پەرستراوی دیکە نین، وە کە موخەممەد پەوانەگراوی خوایه، وە
بەرپاکردنی نوێژ، وە زەکات دان، وە بەرپۆژوو بوونی مانگی پەمەزان، وە حەجی
مالی خوا.

هەروەها لە وەلامی پرسیاری (جبریل) دا دەربارەی ئیسلام، کە فەرمووی: ﴿مَا
الْإِسْلَامُ؟﴾.

پێغەمبەری خاتەم (محمد ﷺ) فەرمووی: ﴿الْإِسْلَامُ: أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا تُشْرِكَ
بِهِ شَيْئاً، وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَةَ، وَتُؤَدِّيَ الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ﴾
{أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بِرَقْم: (٨٤٩٦)، وَالْبُخَارِيُّ، بِرَقْم: (١٣٣٣)، وَمُسْلِمٌ، بِرَقْم: (١٤)}.

کەواتە: مسوولمانەتیی شەخسی، لەسەر ئەو پێنج پایە بنیات دەنرێ^(١)، وە
من لە مەوسووعە: (خوایەرسەتیی ئیسلامیی) دا، بەرگی سییەم کە دەوری چوار
سەد لاپەرە، تەرخانم کردووە بۆ باسووبابەتیی زەکات و مال بەخشین، بۆیە لێردا
ناتوانین تەواو هەقی خۆی بدەین، بەلام ئاماژەیک دەکەین بە هەر گام لەو
هەشت جۆرە کەسانە، کە زەکاتیان پێ دەشی:

١ و ٢) دەفەرمووی: ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ﴾، سەدەقەو زەکات
هی هەزاران و نەدارانە، کە من لە گوردیدا (فقیر) م بە (هەزار) لێکداوتمەو،
(مسکین) یش بە (نەدار)، هەلبەتە زانیان مشتومریان زۆر بوو لەبارەی چەمکی
ئەم دوو وشەیەو:

هەندیک گوتووین: هەزار ئەومیه شتیکی هەبێو، نەدار ئەومیه هیچی نەبێ.
بەلام زۆربەی زانیان گوتووین: بە پێچەوانەو: هەزار ئەومیه هیچی
نەبێو، نەدار ئەومیه شتیکی هەبێ، بەلام بەشی نەکات.

منیش بۆچوونی دووهم پێ راستە، بۆیەش خۆی پەرورەدگار گێ زیاتر
پێویستی پێیەتی، ئەوی پێشخستوو، بە پێی ریزەندایی ئاتاجییەکیان، ریزی
کردوون، کەواتە: دیارە (فقراء) لە هەمووان ئاتاجترن، وە لە هەمووان شایستەترن
زەکاتیان بدرێتی، بۆیە لە ریزەندیدا، خراوە پێشەو، ئنجا (مساکین) و،
دوایی ئەوان (والعاملین علیها)، ئاوا پێ بە پێ.

(١) واتە: ئەو چوارە لێرە باسکراون، وێرای (حەج کردن) کە لە فەرموودەکانی دیکەدا هاتو.

وہ بەلگەمان لەسەر ئەوہ کہ ھەزارەکان (فقراء) لە نەدارەکان (مساكين) ئاتاجترن، ئەوہیہ کہ یەگەم: لە ریزەبەندی ئایەتەگەدا خراونە پیشەوہ، دووہم: لە سوورپی (الکھف) دا لە بەسەرھاتی مووسا و ئەو بەندە چاکەدا، کہ ھەندئ لە زانیان دەلێن: ناوی (خضر) بوو^(١) کہ لەگەڵی دا بوو، بوئەوہی ھەندئ زانیاری لئ فیڕبی، ئنجا دواي ئەوہی سواری گەشتی دەبن، پئی دەلئ:

﴿ أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسْكِينٍ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴾ (٧٩) الکھف.

واتە: ھەرچی گەشتیہگە بوو، ھی کۆمەلێک نەدار بوو، کہ ئیشیان لە دەریادا دەکرد، ئنجا ویستم عەبیداری بکەم، چونکہ لە پشتیانەوہ پادشایەک ھەبوو، ھەر گەشتیہکی (نوئی) ھاتبایە بەر چەنگ، دەستی بەسەردا دەگرت، {منیش ویستم کہم و کورو ناریک دەربکەوئ، بوئەوہی تەماعی تینەکات}، ھەلەبەتە گەشتی بە مانای ئیستای نا، کہ ئاوا فراوان بووبئ، پەنگە ھەر بەلەمۆکەيەک بووبئ، کہ ماسییان لەسەر گرتبئ، یان چەند نەفەرێکی پەراندیبێتەوہ .

کەواتە: دەگونجئ کەسێک (مسكين) بئو شتیکیشی ھەبئ، بەلام ئەو شتە بەشی نەکات، بەلام ھەزار ئەو کەسەيە، کہ ھیچی نەبئ، وە زانیان گوتووایانە: (الْفَقِيرُ مَنْ لَا يَمْلِكُ شَيْئًا، وَالْمَسْكِينُ مَنْ يَمْلِكُ مَا لَا يَكْفِيهِ) واتە: ھەزار ئەو کەسەيە کہ ھیچی نەبئ، بەلام نەدار ئەو کەسەيە شتیکێ ھەيە، بەس بەشی ناکات، بۆیە ئەویش ھەر دروستە، زەگاتی پئ بدري.

(١) ﴿ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّهُ تَمَارَى هُوَ وَالْحَرْبُ بْنُ قَيْسِ بْنِ حِصْنِ الْفَزَارِيِّ فِي صَاحِبِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَام، الَّذِي سَأَلَ السَّبِيلَ إِلَى لُقْيَاهُ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: هُوَ خَضِرٌ، إِذْ مَرَّ بِهِمَا أَبُو بْنُ كَعْبٍ فَنَادَاهُ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقَالَ: إِنِّي تَمَارَيْتُ أَنَا وَصَاحِبِي هَذَا، فِي صَاحِبِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَام الَّذِي سَأَلَ السَّبِيلَ إِلَى لُقْيَاهُ، فَهَلْ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ شَأْنَهُ قَالَ: نَعَمْ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: بَيْنَا مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي مَالٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ، إِذْ قَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ فَقَالَ: هَلْ تَعْلَمُ أَحَدًا أَعْلَمَ مِنْكَ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَأَوْحَى إِلَيْهِ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَيْهِ: عَبْدُنَا خَضِرٌ... ﴾ { أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بِرَقْم: (٢١١٠٩) تَعْلِيْقُ شُعَيْبِ الْأَرْنَؤُوط: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ عَلَى شَرَطِ الشَّيْخِينَ }.

وہ پیغمبر ﷺ دەربارە (مسکین) فەرموویەتی: ﴿لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِي تَرُدُّهُ التَّمْرَةَ وَالتَّمْرَتَانِ، وَلَا الْقُمَّةَ وَالْقُمَّتَانِ، وَلَكِنَّ الْمِسْكِينَ الَّذِي لَا يَجِدُ غِنًى يُغْنِيهِ، وَلَا يُفْطِنُ بِهِ، فَيُنْصَدِّقَ عَلَيْهِ﴾ {أَخْرَجَهُ مَالِكٌ، بِرَقْم: (١٧٥٩)، وَالْبُخَارِيُّ، بِرَقْم: (١٤٧٩)، وَمُسْلِمٌ، بِرَقْم: (٢٣٩٠)، وَأَبُو دَاوُدَ، بِرَقْم: (١٦٣١)، وَالنَّسَائِيُّ، بِرَقْم: (٢٥٧٢)، وَابْنُ حِبَّانَ، بِرَقْم: (٣٣٥٢) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ}.

واتە: نەدار بریتی نیە لەو کەسە کە دەنکە خورمایەک یان دوو دەنکە خورما فەناعەتی پێدینن، یان پاروویەک و دوو پاروو (چونکە لە تۆ کەمیەک و لەویدیەکە کەمیەک و لەویدیەکە و لەویدیەکە دەکا زۆر بوی)، بەلکو نەدارێک، و باشە کە تۆ مائی خۆتی بدەیه و هاوکاری بکە، کە هیندە نیە بێنیازی بکات، وە واش خۆی پێشان نادا کە نەدارە {یانئ: نالالیتەو و دەست پان ناکاتەو} تاکو یارمەتی بدەن و خیری پێ بکەن.

بەخشین بەو جوۆرە کەسانە زۆر خێرە، دروسییهکت، یاخود کەسیک لە شارەکەدا، لە گوندەکەدا، لە دەورووبەرت، یاخود لێت دووریشە، بەس دەزانی کە ئاتاجە، بەلام عیززەتی نەفسی هەیە، دەستی پانناکاتەو و ناگرووژیتەو، هەرچەندە زۆریش هەژارو نەدارە، خێرو صەدەقەو زەکات، بەوجۆرە کەسانە، زۆر چاک جیگا دەگرێ.

٣ ﴿وَالْعَمَلِينَ عَلَيْهَا﴾، وە ئیشکەران لەسەر صەدەقەت.

جا ئایا ئەوان کێن؟ زۆربە ی زانایان دەڵێن: ئەوانەن کە کۆی دەکەنەو، بەلام مەرج نیە تەنیا کۆکەرەوانی بن، بەلکو هەموو ئەوانە کە بەشداری دەکەن، لە کۆکردنەو و پاراستن و دابەشکردنی زەکات دەگریتەو، دیارە هەژارو نەدار، لەبەر پێویستییان دەیاندریت، بەلام ئیشکەران، مەرج نیە لەبەر ئەو بیاندریت کە پێویستییان پێ هەیە، بەلکو لەبەر کارەکیان دەیاندریت، ئەو قسە زۆربە ی زانایانە.

٤ ﴿وَالْمَوْلَةَ فَلَوْلَهُمْ﴾، ئەوانە دێان پادەگیری، ئەوانە دەویستری سەرنجیان رابکێشێ.

ھەئبەتە لەوبارەشەو زانايان راجىايان ھەبوو:

ھەندىك گوتوويانە: ئىستا ئەو جۆرە كەسانە ھەر نەماون. كە بىگومان ئەمە راپەكى بېھىزە، ھەرچەندە ھەئوئىستىكى عومەرى كورپى خەتتاب خوا لىي رازى بى، دەكەنە بەلگە كە لەسەردەمى خۇيدا، لە سەدەقەت و زەكات بەشى دئراگىراوانى نەدا، كەسانىك ھاتن بۆئەو زەكاتيان بداتى، گوتى: ئىو كىن؟

گوتيان: ئىمە ئەوانەين كە لە سەردەمى پىغەمبەر ﷺ و ئەبو بەكرى صىدىق دا زەكاتمان دراومتى: (مُؤَلَّفَةُ الْقُلُوبِ)ين.

گوتى: بپۆن ناتاندەمى، كاتى خۆى كە زەكاتتان دراومتى، لەبەرئەو بوو، كە ئىسلام بى دەستەلات بوو، بەلام ئىستا ئىسلام بىنيازە، فەرموون: چىتان لە دەست دى، بىكەن.

بەلام بىگومان ئەم ھەئوئىستەى عومەرى كورپى خەتتاب خوا لىي رازى بى، بۆچوونىكى خۆى بوو^(۱)، بەلگە نىە لەسەر ئەو كە ئىستا ئەو جۆرە كەسانە نەماون، لەو كاتەدا ئەو پشكەيان پىنەدراو، بەلام دوايى كە ئەو ھالەتە ھاتەو پىش و ئەو كەسانەش پەيدا بوونەو، دەگونجى پىيان بدرى.

و ھەندىك لە زانايان گوتوويانە: ئەوانە دوو بەشن:

بەشى يەكەم: دەگونجى كافرىن و، بياندرىتى بۆ ئەو مەيل بۆ لاى ئىسلام بکەن، ياخود ئىسلام لە شەپو خراپە و زىيانان دووربى.

بەشى دووهم: مسوئلمانن، بۆ ئەو زياتر دئيان چەسپاوو دامەزراوبى، وەك ديارى و ھاوکارى دەياندرىتى، ئىسلام دووربىنەو، ئايىنىكى واقع بىنە، ئەگەر بەشيك لە مال و سامانى دەولەمەندانى مسوئلمان بکاتە بەلاگىرەو كۆى كۆمەلگا و قەوارە ئىسلامىيەكە، باشترە ئەو كە بەھۆى كەمتەرخەمى كردن لەو بوارەدا، ئىسلام دوژمنى بۆ زۆرىن.

(۱) ھەئبەتە لە بۆچوون و كۆشش (اجتھاد)كەشى دا، پىكاويەتى، چونكە كەسك لەبەر سىفەتلىك يان لەبەر ھەل و مەرجىك زەكاتى بدرىتى، ھەركات ئەو سىفەتەى نەما، يان ھەل و مەرجەكە گۆرا، زەكاتەكەى ناكەوئ و پىي ناشى .

ئىنجا ئەم چوار جۆرە مائەكە تەسلىمى دەستى خۇيان دەكرى، بۇيە بە (ل)ى
(تمليك) ھىناويەتى.

كەواتە: ئەم چوارە جۆرى يەكەمن.

جۆرى دوووم: مائەكە مەرج نىە تەسلىمى خۇيان بكرى، بەلكو دەبى زەكاتەكە
بۇيان بەكاربەيتىرى، ئەوانىش ئەم چوار جۆرەن:

ه) ﴿وَفِي الرِّقَابِ﴾، زۆربەى زانايان گوتوويانە: مەبەست پىيى (مكاتبون)ه، وەك
خوا لە سوورمىتى (النور)دا دەفەرموى: ﴿وَالَّذِينَ يَبْنُونَ الْكُنُبَ مِمَّا
مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا ۖ وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَّالِ اللَّهِ الَّذِي
ءَاتَيْنَاكُمْ﴾

واتە: وە ئەوانەى لە كۆيلەكانتان داواى موكاتەبەتان لى دەكەن، موكاتەبەيان
لەگەلدا بكەن، ئەگەر چاكەتان پىوۋە بىنين، وە لەو مائەى كە خوا پىيى داۋن،
پىيان بدەن و چاكەيان لەگەل بكەن.

موكاتەبەش ئەوۋە بوۋە كە كۆيلەيەك لەگەل گەورەكەى خۇى دا، رېككەوتوۋە،
گەورەكەى گوتوويەتى: بچۆ ئەومندە پارەيەم بۇ بىنە، ئازادبە، ئەويش چوۋە
بۇ خۇى كارو كەسابەتى كردوۋە، ئىنجا يەككە لەو ھەشت جۆرە كەسەى زەكاتيان
پى دەشى، ئەو كۆيلانەن.

زۆربەى زانايان واينگوتوۋە، بەلام من پىم وايە: يەك لەسەر ھەشتى زەكاتى
مسولمانان تەرخان دەكرى، لە ھەر كاتىكدا كۆيلە ھەبوۋن، بۇ ئازادكردى
ئەو كۆيلانە، ھەلبەتە ئىستاش كۆيلەى بە ئاشكرا نەماۋن، ئەگەرنا كۆيلەى
پەنھان ھەر ھەن، ئىستاش چەند جۆرە كۆيلەيەتيەك ھەيە، بەلام ئەم جۆرە
نەماۋە، كە لە بازاردا كرىن و فرۇشتىيان پىوۋە بكرى، مەگەر لە چەند شوپىنىكى
پەراگەندەى دنيادا، دەللىن: چەند مليۇنىك كەس لەو جۇرانە ھەن، كە ديارە دەبى
دەولەتى ئىسلامىي، يەك لەسەر ھەشتى زەكات، تەرخان بكات بۇ ئازادكردى
ئەو كۆيلانە.

(۶) ﴿وَالْغَرَمِينَ﴾، گوێ (غارم)ە، واتە: قەرزدار.

زانایان گوتووینە : {هُم الَّذِينَ رَكِبْتَهُمْ دِيُونٌ، وَتَعَذَّرَ عَلَيْهِمْ أَدَاؤُهَا، وَاشْتَرَطَ الْفُقَهَاءُ أَنْ تَكُونَ الدِّيُونُ فِي غَيْرِ مَعْصِيَةِ اللَّهِ}.

(غارمین) ئەو کەسانەن کە قەرزیان کەوتوووە سەرێ، وە ناشتوانن قەرزەکە بدەنەو، بەلام شەرعزانان بە مەرجیان گرتو، کە ئەو قەرزەنە کەوتوووە سەریان نابێ بەهۆی گوناھو تاوانەو بووبێ، کەسیک قوماری کردبێ، شەپابی خواردبیتەو، خراپە ی کردبێ: زەگاتی پێ نادری، چونکە دەبیتە هاندانی ویش و کەسانی دیکەش لەسەر گوناھو خراپە.

بەراستی ئەو تێبینییە شەرعزانان زۆر جوانە، بەلام دیسان کەسیک کە خۆی ماندووکردووە کارو کەسابەتی حەلالی کردووە بۆ مال و مندالی و بەشی نەکردووە چوو قەرزێ کردو، یان بەهۆی ئەووە کە سولحیکی کردو، قەرزدار بوو، کە ئەو لە نیو عەرەب دا هەبوو، ئەگەر سولحیک کرابێ لە نیوان دوو لایەن دا، مەبلەغیک مابیتەووە کەسیان دەستبەرداری نەبووبن، ئەو بە پارە زەکات کێشە کە گۆتایی پێ هیئراو.

لەوبارەو ئەم فەرماشتە هەیە: ﴿عَنْ قَيْصَةَ بِنِ الْمُخَارِقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: تَحَمَّلْتُ حَمَالَةً، فَاتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَسْأَلُهُ فِيهَا، فَقَالَ: أَقِمْ حَتَّى تَأْتِيَنَا الصَّدَقَةُ، فَأَمُرْ لَكَ بِهَا﴾ {أَخْرَجَهُ الْحَمِيدِيُّ، برقم: (۸۱۹)، وَأَحْمَدُ، برقم: (۴۷۷)، وَالِدَارِمِيُّ، برقم: (۱۶۸۵)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (۲۴۵۱)، وَأَبُو دَاوُدَ، برقم: (۱۶۴۲)، وَالنَّسَائِيُّ، برقم: (۲۵۸۰)، وَأَبْنُ حِبَّانَ، برقم: (۳۳۶۹)، وَأَبْنُ خُرَيْمَةَ، برقم: (۲۳۵۹)}.

واتە: قەببەسە گۆری موخاریق خوا لێی رازی بێ، دەلی: ئەندازمەک خۆینم کەوتبوو سەرێ، بەهۆی سولحکردن و میانگیرییەو، {کە ناشتەوایی کردو لە نیوان دوو لایەندا} چوو لە پیغمبەری خوا ﷺ، داوام لیکرد هاوکارییم بکات بۆ ئەو مەبەستە، فەرمووی: دانیشە لە لامان هەتا صەدەقەو زەکات دێ، فەرمان دەکەین: پارە ئەوێندە قەرزە کە کەوتۆتە سەرت (بەهۆی ئەو سولحەو) بتدریژی، تاگو قەرزەکە ی پێ بدەیتەو.

(۷) ﴿وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾، له رپی خوادا، دیاره شهر عزانان زور مشتومریان

بووه لهسهر چه مکی له ری خوادا، بهلام بهگشتی سی رایان همن:

ا/ زوربهیان دهلین: (الغزاة والمجاهدون) واته: نهوانه که جهنگاوهرن و له رپی خوادا تیدهکووشن.

ب/ هندیك دهلین: (الحجاج) ههر کهسیك که بیهوی حهجب بکاو، پارهای نهبی، نهوه له مائی زهکات دمیدریتی، بۆنهوهی حهجهکهی پی بکات، لهوبارموه فهرموودهی پیغه مبر ﷺ یان هیناوه.

ج/ هندیکی دی دهلین: (مصالح المسلمين الدينية والدنيوية) بهرژموهندی مسولمانان، جا چ پهیوهندیان به دینداریانهوه ههبی، چ پهیوهندیان به دنیا داریانهوه ههبی.

لیردها به پیویستی دزمانم قسهیهکی (محمد رشید رضا) بینم، که قسهیهکی زور جوان دهکات لهوبارموه، دهلی^(۱):

(وَالْتَحْقِيقُ أَنَّ سَبِيلَ اللَّهِ هُنَا مَصَالِحُ الْمُسْلِمِينَ الْعَامَّةِ الَّتِي بِهَا قِوَامُ أَمْرِ الدِّينِ وَالدَّوْلَةِ دُونَ الْأَفْرَادِ، وَإِنَّ الْحَجَّ لَيْسَ مِنْهَا، لِأَنَّهُ وَاجِبٌ عَلَى الْمُسْتَطِيعِ دُونَ غَيْرِهِ، وَهُوَ مِنَ الْفَرَائِضِ الْعَيْنِيَّةِ بِشَرْطِهِ، كَالصَّلَاةِ وَالصِّيَامِ لَا مِنْ الْمَصَالِحِ الدِّينِيَّةِ الدَّوْلِيَّةِ... وَلَكِنْ إِقَامَةُ شَعِيرَةِ الْحَجِّ وَإِقَامَةُ الْأُمَّةِ لَهَا مِنْهَا، فَيَجُوزُ الصَّرْفُ مِنْ هَذَا السَّهْمِ عَلَى تَأْمِينِ طَرِيقِ الْحَجِّ وَتَوْفِيرِ الْمَاءِ وَالْغِنَاءِ وَأَسْبَابِ الصَّحَّةِ لِلْحَجَّاجِ، إِنْ لَمْ يُوْجَدْ لِنَاكَ مَصْرَفُ الْآخِرِ).

واته: نهوهی که له نهنجامی لیکولینهوهدا دهردهکهوی، نهوهیه که مهبهست له (سبیل الله) لیردها بهرژموهندی گشتی مسولمانان، که کاروباری دینداری و دهولته تدارییان بهو بهرژموهندیانه بهرپوه دهچی، نهک تاکهکانی خهک، وه ههج کردنی تاکهکان لهو بهرژموهندیانه نیه، چونکه ههج تهنیا لهسهر کهسیك پیویسته، که له توانایدا ههیه، وه ههج کردنیش لهو جوړه نهراکهیه که لهسهر خودی ئینسان پیویست دهبی، نهویش به مهرجی خو، وهک: نوپژ،

پۇژوو گرتن، وە ھەج کردن ئەو بەرژوھندییە دینی و دەولەتیانە نیە، کە پەيوەندیی بە ھەموو مسوڵمانانەو ھەبێ، بەئکو پەيوەندیی بە تاك تاکیانەو ھەبێ.

بەلام بۆ بەرپاکردنی دروشمی ھەج، ئەو کە ئۆمەت بەوکارە ھەئسی، ئەو دەگونجی لەو بەشە زەکات ھەج بکری، بۆ پاراستنی رپی ھەج کردن، ھەروەھا دەستەبەرکردنی ئا، دەستەبەرکردنی خۆراک، دەستەبەرکردنی ئەو ھۆکارانە کە بۆ تەندروستی حاجییەکان پیویستن، ئەگەر سەرچاوەیەکی دیکە داراییمان نەبوو {بۆ ھێنانەدی ئەو بەرژوھندیانە کە ھەجکی رپک و باشیان پی ئەنجام بدری}.

منیش وای تێدەگەم کە (فِي سَبِيلِ اللَّهِ) ھەموو ئەو کارو چالاکیانە دەگرتەو، کە بەگشتی دینداریی مسوڵمانان پەکی لەسەریان کەوتو، ئنجا جەنگ و جیھادە لە کات و شوینی خۆیدا، بانگەوازە، پەرور دەکردنی مسوڵمانانە، بلا و کردنەو زانیاری شەریعیە، راگەیاننە، کە لەم پۇژگارە پی دەگوتری: دەستەلاتی چوارەم، ھەموو ئەو شتانە کە دینداری و دینداریی مسوڵمانان پیویستیان پییانە، پیم وایە دروستە مائی زەکاتیان بۆ تەرخان بکری، وە لە زەکات ئەو پیداو یستیانە جیبەجی بکری و، ئەو کارانە رابەر پیترین.

۸ ﴿وَابْنِ السَّبِيلِ﴾، واتە: کوری رپگا، کە لێردا مەبەست پی رپوارە، (وَهُوَ الْمُنْقَطِعُ مِنْ بَلَدِهِ وَإِنْ كَانَ غَنِيًّا فِي بَلَدِهِ)، واتە: کەسێکە کە لە ولات و نیشتیمانی خۆی دابراو، لە شوینی پەکی کەوتو، بە لە شوینی خۆشی دەولەمەند بێ، بای ئەوئەندە کە پی دەگاتەو شوینی خۆی، دروستە لە زەکات بیدریتی.

دوایی خوا ﷻ دەفەر موی: ﴿فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

، ئەوئەش شتیکە لەلایەن خواوە پیویست کراو، وە خوا زانی کارزانە.

وشەى (فَرِيضَةً) دەلى: (منصوبٌ على أنه مصدرٌ مُؤَكَّدٌ لمصدرٍ محنوفٍ يدلُّ عليه: ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَتُ﴾، لَأَنَّهُ يُفِيدُ مَعْنَى: فَرَضَ اللَّهُ وَأَوْجَبَ).

يانى: وشەى (فَرِيضَةً) مەنصوب بوو لە رووى رێزمانى عەرەبىیەوه، چونکە: ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَتُ﴾، لە مانای ئەوه دایە کە بگوترى: (فَرَضَ اللَّهُ وَأَوْجَبَ الصدقات).

﴿فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾، ئاوا دەچیتەوه بۆ وى، چونکە لە مانای ئەوه دایە.

ئەجا کە دەفەر موی: ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾، واتە: خوا لەو هەدا کە زەکاتى کورت هەڵبێناوه لەسەر ئەو هەشت جوړە کەسە، زانایە، وە کارزانیشه و کاربەجێشه، چونکە خۆی زاناو توانا هەموو شتێک دەزانى، وە کەسەکانیش دەناسى، زانایە بە شتەکان، وە کارزان و کاربەجێشه لە مامەڵەکردنى لەگەڵ کەسەکاندا.

کەواتە: کورتهى قسان دەتوانین بڵیین: ئەو شوپێنانەى زەکاتیان بۆ خەرج دەکرى دوو بەشن:

ا/ کەسەکان (أشخاص).

ب/ وە بەرژەوهەندییەکان (مصالح).

کەسەکان: هەژاران و نەداران و کارمەندانی زەکات و دڵراگیراوان.

بەرژەوهەندییەکانیش: (ئازادکردنى کۆیلان و، قەرزدانەوهى قەرزداران و، بەرژەوهەندیى مەسولمانان و، بابایەکی رێبۆاری پەگکەوتوو).

بۆیەش زانیان وایان گوتوووە منیش زۆرم بە دڵ، چونکە چوار جوړى بەشى یەکەمى بە (ل)ى (تەملیک)ى هیناون، بەلام چوارەکەى بەشى دووەمى بە (فی) هیناون، واتە: تیاندا خەرج دەکرى، چوارەکەى پێش پێیان دەدرى و، دەبى بە مۆلکیان، بەلام (فی) بۆ کارتێداکردن (ظرفیة)ە.

ھەلبەتە لیڤدا پیویستە ئەوێش بزانری، کە مەرج نیە بدیڤتە ھەر ھەشت لەو جۆرە کەسانە، ھەر کەسیک زەکاتی ھەبوو بلی: دەبی بیدەم بە ھەر ھەشت جۆر! بەلکو بە رای زۆربە ی زانیان، دروستە زەکات بدری بە یەک جۆریان، کەسیک زەکاتی ھەبە ھەژاریک دەناسی، مەرج نیە بلی: دەبی نەداریک و ریبواریک ... ھتدیشی ھەبن! گرنگ ئەوێە بیدات بە کەسیک کە خانووی نیە، جیگا و رپگای نیە، ئاتاجە.

مەسەلە ی دەیم: کە دەفەرموی: ﴿وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ

أُذُنٌ قُلْ أُذُنٌ خَيْرٌ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ

ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١﴾

وہ لە موناڤیقەکان کەسانیک ھەن، ئازاری پیڤەمبەر ﷺ دەدەن، دلی دەشکێنن، وە دەلێن: ئەو ھەر گوێیە، پێیان بلی: گوێی چاکەییە بۆتان.

(الأذى: ما يؤلم الحي المذرك في بدنه أو نفسه).

واتە: (الأذى) ھەر شتی کە ژیانداریک ھەست دەکات لە جەستە ی دا، یان لە نەفسیدا، ئازاری دەدات، دەگوترێ: (أذى الإنسان بكذا) واتە: مرۆڤ ئازاری پیڤەمبەر، وەك (رَضِيَ بِكَذَا) واتە: لێی پازی بوو، پەسندی کرد، (أذى أذى، وتَأذى تأذياً) واتە: ئازاری پیڤەمبەر، بە ئازار پیڤەمبەر، ئەگەر شتیکی پی بکەوی کە پی ناخۆش بی، (وَأذى غيره إِيذاءً) واتە: جگە لەخوی ئازارد، بە ئازار پیڤەمبەر.

کەواتە: کە دەفەرموی: ﴿وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ﴾، مەرج نیە بچن مستیک لە پیڤەمبەر خوا ﷺ بدەن، ئەو جار مانای ئیش پیڤەمبەر، بیگریتەو! بەلکو ئاماژە بە، قسە بە، ھەتسوکەوتیک، کە پیڤەمبەر ﷺ دلی پیی بنیشی و پی ناپرەمەت بی، دەیگریتەو.

دوایی خوا چۆنیەتی ئەو ئازاردانەمان بۆ ڕوون دەکاتەو، ﴿وَيَقُولُونَ هُوَ

أُذُنٌ﴾، وە دەلێن: ئەو گوێیە، (أُذُن) بریتیە لەو ئەندامە ی کە ئێسان پیی

دەبیستی، وە ئاوانانی کەسیک بەو ئەندامە، بۆ زیدەرپۆیی کردنە لەوھدا، کە زۆر دەبیستی، وە ئەو ئەرکە ی خۆی زۆر ئەنجام دەدات، کە بریتیە لە زۆر بیستن، وە ھەر شتێک بگوتری، دەبیستی، وە بە راستیشی دەزانێ، یانی: ھەر بۆتە گوێ، دەگوتری: فلانکەس ھەر گوئیە، ھەر دەبیستی، یان دەگوتری: فلانکەس بۆتە چاو، واتە: زۆر زیدەرپۆیی دەکات، لەوھدا کە چاودێریمان دەکات.

کە لیڤەدا ئەو موناڤیق و دەغەلانە - وەك پێشتریش ئاماژەم پێدا - لە ھەمبەنە ی خۆیاندا گوێزیان ژماردوون، وە بە زۆری مرۆڤ وایە، بۆخۆی چۆن بێ، ئاواش تەماشای خەلکی دەکات، کە پیغەمبەر ﷺ بە حورمەت و پێزی گەورە ی شایستە ی خۆی، گوێی بۆ گرتوون، ھەر کەسیک ھاتبێ راستی گوتبێ، یان درۆ، ئەو ھەر گوێی بۆ گرتووە، کەسی ڕووشکێن نەکردووە، ئەو نەفامانە وایانزانووە درۆیەکانیشیان بە راست دەزانێ! بێئاگا لەوێ کە ئەو گوێ بۆ گرتنەبیان، ئەم ڕوونەشکاندنەبیان، لە مەقامی بەرز ی پیغەمبەر دەوھشیئەو.

بۆیە خوا دەفەر موی: ﴿قُلْ أَذُنُ خَيْرٍ لَّكُمْ﴾، بلی: گوێی چاکە یە بۆ ئێو، واتە: ھەر چاکەتان لیوھدەگرێ، ئەوێ کە راست بێ، ئەگەرنا پیغەمبەری خوا ﷺ خاوەنی گەورەترین عەقل و ھۆش و ڕیای بوو، بەتەئکید زۆر زۆر لەو بەرزتر بوو، بە دوو قسە ی بابایەکی درۆزن، یان بڕو بیانووی بیجی ھەلبخەتێ، بەلام چی بکات، ئەو دەبێ ھەر لە مەقامی بەرز ی خۆیدا بێ.

بۆ وێنە: جاری وابوو داوای ھاوکارییان لیکردووە، جاری وابوو ئەو کەسە شایستەش نەبوو، ھەر پێی داو، بەوھش پاساوی ھیناوتەو، فەر موویەتی: یان دەبێ ڕژیدی لە خۆمدا بێنمە دی، یان دەبێ بە ناھەق پێی بدم، ئنجا ناچارم و نابێ چرووک و ڕژد بێ، دەبێ ھەر پێی بدم، با ناھەقیش بێ، ئەو دوایی بۆخۆی پێی گوناھبارە، بەلام نابێ سیفەتی خراپ لەودا بێتە دی.

ئنجا ئەگەر پیغەمبەری خوا ﷺ خەلکی ڕووشکێن کردبایەو، کە درۆیان بۆ دەکرد، فەر موویای: درۆ دەکە ی! ئەو کاتە دەیانگوت: موھەممەد خەلک ڕووشکێن دەکات، قسە ی زبڕو ڕەق دەکات، بە خەلک دەئێ: تۆ درۆ دەکە ی.

بەلام خۆی بەرز وەسفی پێغەمبەری ﷺ کردووە فەرموویەتی: ﴿ فِيمَا رَحِمَهُ
 مِّنَ اللَّهِ لَئِنْ لَّهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فِظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ
 عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ
 اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴾ (۱۵۹)

تۆ (ئەو موحەممەد!) بەهۆی بەزمیی یەک لە خواوە، بۆیان (بۆ هاوێلانێ و
 شوێنکەوتووانێ) نەرم و نیا بوی، وە ئەگەر هاتباو قسەو پەفتار زێرو دێرەق
 بووایە، ئەو بەیگومان لە دەورت دمیژان، بۆیە لێیان خۆش بەو، داوای لێبوردنیا
 بۆ (لە خوا) بکەو لە کاروباریشدا (وەک عادەتی پێشووت) راویژیان پێ بکە.

کەواتە: لە جیاتی ئەوێ زێرو پەق (فظ غلیظ) بێ، نەرم و حەلیم بوو.

پێغەمبەر ﷺ دەبێ لێبوردە بێ، دەبێ لەو ئاستە بەرزە پەشتی بەرزو
 جوانیدابێ، هەرچەندە سەرەنجام ئەو گومانە خراپە پێ دمیژێ، بەلام ئەو گومانە
 خراپە پێ ببردێ، ئاسانتەرە لەوێ تۆمەتبار بکری، بەوێ کە قسە پەقەو دل
 پەقەو هەلسوگەوتی ناپێکە.

ئەنجا دەفەرموی: ﴿يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ
 وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾، بپروای بە خوا هەیه، وە بپروادارانیش
 بە راست دەزانێ، {کەواتە: ئەو موناڤیق و دەغەلەگان! ئێوە بە راست نازانی، کە
 گوێتان بۆ دەگری، لەبەر پێزەو گەورمیی خۆیەتی}، وە مایە پەحمەت و بەزمیی
 خوایه، بۆ ئەوانەتان کە ئیمانیا هیناوو راست دەکەن لە ئیمان هینانیا،
 {نەک بۆ ئەوانی دیکە، چونکە ئەوانی دی لەو پەحمەتە خوا بەهرەمەند
 نەبوون، چونکە ئیمانیا پێ نەهیناوو بە راستیا نەزانیو}.

﴿وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾، وە ئەوانە پێغەمبەری خوا
 ﷺ ئازار دەدن، ئازاریکی بە ژانیا هەیه لە پۆژی دوایی دا.

ھەلبەتە زانایان گوتووینە: ئەمە لێی وەردەگیرئ کە ئازاردانی پێغەمبەر ﷺ
 لە ژبانی داو، لە داوی مردنیشی قەدەغەییە، وە دیارە ئازاردانیش جوړاوجوړە، ھەر
 جوړە ئازاردانیک ھوکمیکی تاییبەتی خۆی ھەیە: ھەیە گوفرە، ھەیە گوناھی گەورەییە،
 وە جوړی دیکەشی ھەیە، بە ئەندازەیی ئەو کە ئیش بە دئی پێغەمبەر ﷺ
 دەگەینەو، بە ئەندازەیی ئەو، کە پێچەوانەیی شەریعەتە، ھوکمەگەیی قورستەر
 دەبێ.

لێردا پێم باشە ئامازمیەك بکەم بەوێ کە شیعی، ئەبو بەکر خوا لێی رازی
 بئ تۆمەتبار دەکەن، دەلێن: ئازاری (فاطمە)ی کچی داو، بێبەشی کردووە لە
 میراتی بابی، وە پێغەمبەریش ﷺ فەرموویەتی:

﴿إِنَّمَا فَاطِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي يُؤْذِينِي مَا آذَاهَا﴾ {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، برقم: (۱۶۱۶۸)،
 وَمُسْلِمٌ، برقم: (۶۴۶۱)، وَالتِّرْمِذِيُّ، برقم: (۳۸۶۹)، وَالطَّبْرَانِيُّ، برقم: (۱۰۱۳)،
 وَالْحَاكِمُ، برقم: (۴۷۵۱)، وَابْنُ عَوَانَةَ، برقم: (۴۲۳۳)}.

واتە: بێگومان فاتیمە جگەر گوشتی منە، ھەر شتێک ئەو ئازار بدات، ئەو منی
 ئازار داو.

ئیمەش دەلێن: ھەلۆیستی ئەبو بەکر لەویدا کە زەوی فەدەمکی نەدا بە فاتیمە
 خوا لێیان رازی بئ، کە فاتیمە خوا لێی رازی بئ داوای فەدەمکی دەکرد، وەك میراتی
 بابی، ئەبو بەکر خوا لێی رازی بئ، گوتی: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی:

﴿نَحْنُ مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ لَا نُورَثُ، مَا تَرَكَنَاهُ فَهُوَ صَدَقَةٌ﴾ {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ،
 برقم: (۲۶۳۰۳)، تَعْلِيقُ شُعَيْبِ الْأَرْنَؤُوط: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ،
 وَالرَّبِيعِ فِي (المسند)، برقم: (۶۶۲)، وَاللَّفْظُ لَهُ}.

واتە: ئیمەیی گۆمەلێ پێغەمبەران، میراتمان لێناگیرئ، ئەوێ کە بە جێی
 دەھێلێن، خێرو ھەموو ھەموو مسوڵمانان.

ئەبو بەگری خوا لێی رازی پێغەمبەری ﷺ لە نەفسی خوشی خوشتر دەوێست،
 ئەگەر ھیچ بڕ پێی تیچووایە، بە دلتیایی ئەوێ دەکرد، کە فاتیمە دئی پێی
 خوشبایە، بەلام ئەبو بەکر خوا لێی رازی بئ، لە نیوان دوو ھالەت دابوو:

۱/ سەرپیچی لە ھەرمانی پیغەمبەری خوا ﷺ بکاتو، فاتیمە رازی بکات بە ناھەق.

۲/ یان: بە پیچەوانەو!

بۆیە ئەبو بەکر خوا لی رازی ھەرمانی پیغەمبەری خوا ﷺ حیبەجی کردو،
وہ فاتیمە ی بیبەش کردو، لە شتیک گە مافی نەبوو، راستە فاتیمە ی توورە کردو،
بەلام (فاطمە)ش لە توورەبوونەگە ی دا ھەقی نەبوو، چونکە داوا ی شتیکی کردو،
کە لە مافی نەبوو.

بەشەریش ھەر بەشەرە، عەلی گوری ئەبو طالیبیش، کە پی و ابوو: شایستەتر
بوو بە جێنشینیاتی پیغەمبەری خوا، وہ فاتیمەش خوا لە ھەموویان رازی
بی کە داوا ی میراتی کردو، کارتیکراو بوون، بەو ژینگەو ھەلومەرجە ی کە تێیدا
ژیاون، تەماشایان کردو ئەو گەورە پیاوان و دەستەلاتدارانە ی پۆژگاری خۆیان، ئەگەر
شتیکیان بەجی ھێشتی، دوا یی خزمە نیزیکەکانیان چوونەتە شوینیان، وہ ئەگەر
مال و سامانیکیان بەجی ھێشتی، لیان بە میرات گیراو، لەلایەن خزم و
کەسەکانیانەو، وایانزانیو بۆ پیغەمبەری خوا ﷺ ھەر وایە، بەلام پیغەمبەری
خوا ﷺ دەستەلاتداریکی دنیا یی نەبوو، تاگو خزم و نیزیکەکانی ھەمان
چاوەروانییان لە شوینەگە ی، لە شەگەگە ی، لە میراتەگە ی ھەبی، کە
دەستەلاتدارانی دیکە ھەمان چاوەروانییان لیان ھەبوو !!

کەواتە: کە پیغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموی: فاتیمە جگەر گۆشە ی منە،
ھەر کەسیک ئەو ئازار بدات، ئەو منی ئازار داو، واتە: بە ناھەق ئازاری
بدات، وہ بە تەئکید ئەو حالەتەش کە پرویداو، لە نیوان ئەبو بەکر و فاتیمەدا
خوا لیان رازی بی، فەرموودەکە نایگریتەو.

مەسەلە ی یازدەم و کۆتایی: کە دەفەرموی: ﴿يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ

لِيَرْضَوْكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضَوْهُ إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ﴾ (١٢)

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَبْدَلَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا

ذَٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾

بۆ روونکردنەوی چەمک و واتای ئەم دوو ئایەتە، وا پێویست دەکات، ئەم بەسەرھاتە بگێڕینەوێ :

﴿عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: ذُكِرَ لَنَا أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْمُنَافِقِينَ قَالَ فِي شَأْنِ الْمُتَخَلِّفِينَ: فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ الَّذِي نَزَلَ فِيهِمْ مَا نَزَلَ مِنَ الْقُرْآنِ: وَاللَّهِ إِنَّ هَؤُلَاءِ لَخِيَارُنَا وَأَشْرَافُنَا، وَإِذَا كَانَ مَا يَقُولُهُ مُحَمَّدٌ حَقًّا، لَهُمْ شَرٌّ مِنَ الْحَمِيرِ، فَسَمِعَهُ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَقَالَ: وَاللَّهِ إِنَّ مُحَمَّدًا لَا يَقُولُ إِلَّا حَقًّا، وَلَئِنْتَ شَرٌّ مِنَ الْحِمَارِ، فَسَعَىٰ بِهَا الرَّجُلُ إِلَىٰ رَسُولِ اللَّهِ فَأَخْبَرَهُ، فَأَرْسَلَ إِلَى الرَّجُلِ فَدَعَا، فَقَالَ: مَا حَمَلَكَ عَلَىٰ الَّذِي قُلْتَ؟ فَجَعَلَ يَلْتَعِنُ وَيَحْلِفُ بِاللَّهِ: إِنَّهُ مَا قَالَ ذَلِكَ، وَقَالَ الرَّجُلُ الْمُسْلِمُ: أَلَلَّهُمَّ صَدِّقِ الصَّادِقِ، وَكَذِّبِ الْكَاذِبِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ هَذِهِ الْآيَةَ الْكَرِيمَةَ﴾ { أَخْرَجَهُ الطَّبْرِيُّ، بِرَقْم: (۱۶۹۲۲)، وَابْنُ الْمُنْذِرِ وَابْنُ أَبِي حَاتِمٍ كَمَا فِي الدَّر المنثور، ج ۳، ص ۴۵۴ }.

واتە: قەتادە دەڵێ: بۆمان باسکراوە کە پیاویەک لە دوو پووهکان، دەربارەوی ئەوانە کە لە جەنگی تەبەوک بەدواکەوتبوون، وە ئەوێ لەبارەیانەو دابەزی لە قورئان کە دابەزی، گوتی: سویند بە خوا، ئەوانە گەورەکانی ئیەمەن و ناودارەکانی ئیەمەن، ئەگەر ئەوێ موحەممەد دەبێت، هەق بێ، ئەو گەورەو ناودارانە ئیەمە لە کەران خراپترن، پیاویەک لە مسوڵمانان گویی لیبوو، گوتی: بە خوا ئەوێ موحەممەد دەبێت: هەق و راستەو، تۆش لە کەر خراپتری، ئەو پیاوێ دوو پووهش، ئەو هەوالەیی بردە لای پێغەمبەری خوا ﷺ، پێی راگەیاندا کە ئەو پیاوێ ئاوا پێ گوتو، ئەویش بەدوا ئێو پیاوێ مسوڵمانە ئێو ناردا بانگی کرد، گوتی: بۆچی وات گوتو؟ گوتی: ئەو پێغەمبەری خوا ﷺ بۆیە وام گوتو، چونکە ئەو وای گوتو، ئەویش بە دوو پووهکە فەرموو: بۆچی تۆ وات گوتو؟ چ شتێک پالێ پێوێ ئێو وای بێت؟ ئەویش نەفرینی لە خۆی کردو سویندی بە خوا خوارد، کە قسە ئێو نەکردو، مسوڵمانەکەش گوتی: ئەو خواوە! داوات لێدەکەم، راستگۆ بە راست بگێرەو، درۆزن بە درۆ بخەو، ئێدی خوا ئێو بەرزو مەزن لەو بارەو، ئەم ئایەتە ئێو ناردا خوا:

﴿يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيَرْضَوْكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضَوْهُ إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ...﴾

لێردا مەسەلەیهکی ڕەوانبێژی (بلاغی) ھەیە، کە دەفەرموێ: ﴿وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ

أَحَقُّ أَنْ يُرْضَوْهُ﴾، خواو پێغەمبەرەکی شایستەترە، کە رازی بکەن، مەسەلە کە ئەو مێ کە لێردا راناو کە بۆ پێغەمبەر ﷺ دمجێتەو، ئنجا لەبەرئەو وەش وایفەرموو، چونکە رازیکردنی پێغەمبەر ﷺ، بریتێە لە خودی رازیکردنی خواى بەرز، ھەروەھا تووڕەکردنی پێغەمبەر ﷺ، بریتێە لە خودی تووڕەکردنی خواى بەرز.

کە دەفەرموێ: ﴿أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَن يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَلِيداً فِيهَا ذَلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ﴾، ئایا نازان، واتە: دەبوو زانیایان، کە ئەوانەى دژایەتیی خواو پێغەمبەرى خوا دەکەن و سەرپێچییان دەکەن، ئەو ئەگرى دۆزەخ چاوەڕێیانە، وە ھەر گەسیکیش بچێتە ئەو، ئەو بە ھەمیشەیی تێدا دەمێنێتەو، وە سەرشۆڕیەکی مەزنی دێتە سەر.

وشەى ﴿يُحَادِدِ﴾، لە (حَدّ)ووە ھاتو، واتە: دژایەتییکردن و بەربەرەکانی کردن، وە (یشاقق) لە (شق)ووە ھاتو، ھەردووکیان یانی: ئەو لە لایەك، ئەم لە لایەك.

کە دەفەرموێ: ﴿أَلَمْ يَعْلَمُوا﴾، ئەووە پرسیارێکە بۆ سەرزنشتو، بۆ تانەدانە، دەفەرموێ: دەبوو زانیایان: کە ھەر گەسیك دژایەتیی خواو پێغەمبەرى خوا ﷺ بکات، ئەو ئەگرى دۆزەخ جیگایەتی.

کە دەفەرموێ: ﴿ذَلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ﴾، دیارە ئاگرى دۆزەخ، بۆ جەستەیانە، وە ئەو زەبوونی و سەرشۆڕیەش، بۆ ڕووحیانە، واتە: وێرای سزاو ئازاری جەستەیی، سزاو ئازار دەروونیشیان ھەیە.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

دەرسی هەشتەم

پێناسەی ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە ھەوت (۷) ئایەت پێک دێ، ئایەتەکانی (۶۴ تا ۷۰)، بابەتی سەرھکی ئەم ئایەتانەش وەك دەرسی پێشوو بریتییە لە پێناسەکردن و پەردە لەسەر ھەڵمائینی دەغەل و موناڤیقەگان، سەرھتا خواى کاربەجئ باسى ترسو و لەرزى موناڤیقەگان دەکات، لە دابەزینی قورئان و ھەوالدانى لە نھینییەکانى نۆ دۆ دەروونیان.

پاشان باسى ئەو دەکات، کە ئەگەر پرسیاریان لى بکړى لەبارەى ئەو قسەو قائلەو کە دەیکەن، پاساو بەو دیننەو، کە قسەى پى برین و گائەیان کردو، بەلام خوا بە پیغەمبەر ﷺ دەفەرموئ: کە سەرزنشتیان بکات و پێیان رابگەیهنئ: کە لەسەر گائەکردن بە خواو بە ئایەتەکانى و بە پیغەمبەر ﷺ، ھوكمى کوفریان بەسەردا دەدرئ! وە پێشیان بفرموى: با ئەو جوړە بیانوانە نەھیننەو، چونکە جگە ئەوانەیان کە تۆبە دەکەن، دووچارى سزای خوا دەبن، بەھۆى تاوانەکانیانەو.

پاشان بە ناوونیشانى (المنافقون والمنافقات) بە پینج سیفەتى بنەرەتیان، دمیانسینئ، وە راشیدەگەیهنى کە سەرەنجامیان دۆزەخە، دواى بەراوردی سەرەنجامیان لەگەل ھى کافرانى گەلانى پێشوودا دەکات، کە سەرھوت و سامان و خزم و بنەمالەى زۆر ھیچ دادى نەداون.

پاشان سەرەنجامى شوومى شەش لە گەلانى پێشوویان، بەھۆى ستەم و خراپەیانەو دەخاتەو یاد، کە گەلەکانى نووح و عاد و سەموود و ئیبراھیم و مەدیەن و لووطن.

﴿ يَحْذَرُ الْمُنْفِقُونَ أَنْ تَنْزَلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ قُلِ اسْتَخِرُوا إِيَّاتِي اللَّهُ يُخْرِجُ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِنْ نَعْفَ عَنْ طَآئِفَةٍ مِّنْكُمْ نُعَذِّبْ طَآئِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾ الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفِقَتُ بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنْفِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَّ اللَّهُ الْمُنْفِقِينَ وَالْمُنْفِقَتِ وَالْكَافِرَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعْنَهُمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٦٨﴾ كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَأَكْثَرَ أَمْوَالًا وَأَوْلَدًا فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلْقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلْقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلْقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا أُولَئِكَ حِطَّتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾ أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَنَّهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾﴾

مانای وشە بە وشە ئایەتەکان

{ موناڤیقەکان بیمی ئەوەیان هەیه کە سوورەتێکیان دا بەزێتە سەر، هەوائی ئەوەیان بدات کە لە دڵیان دایە (لە دەغەڵیی و نیازی خراپ) بڵێ: گالته بکەن (بە ئیسلام و مسوڵمانان) بە دلتیایی ئەوەی خۆی لێ دەپاریزن، خوا و دەدەری دەخات ﴿٦٤﴾ وە ئەگەر (لەوبارەوه) لێیان پرسی؟ بە جەختکردنەوە دەلێن: بێگومان ئێمە وەنیو قسان دەکەوتین و یارییمان دەکرد! بڵێ: ئایا گالتهتان بە خواو بە ئایەتەکانی خواو پیغەمبەرەکی دەکرد؟ ﴿٦٥﴾ پۆزش مەهیننەوه، پاش ئیمانەکەتان، بێپروا بوون، ئەگەر لە کۆمەڵیکیشان ببووین، کۆمەڵیکتان ئازار دەدەین، لە سۆنگە ئێمەوه کە تاوانبار بوون ﴿٦٦﴾ پیاوانی موناڤیق و ئافەرتانی موناڤیق، هەندیکیان لە هەندیکیان، فەرمان بە خراپە دەکەن و، ڕیگری لە پەسند دەکەن، وە دەستیان (لە بەخشین) دەگرنەوه، خویان لە بیر کردو، ئەویش لە بیر کردن، بێگومان هەر موناڤیقەکان لارین ﴿٦٧﴾ خوا گەفتی ئاگری دۆزەخی بە پیاوانی موناڤیق و ئافەرتانی موناڤیق و، کافران داوه، بە هەمیشەیی تێیدا دەمیننەوه، (ئەی کافرینە!) ئەوێتان (بۆ سزادان) بەسه، وە خوا نەفرینی لێکردوون و ئازاریکی بەردەوام و نەپساومیان هەیه ﴿٦٨﴾ (سەرەنجامتان) وەك (هی) ئەوانە پێش خۆتانە، کە لە ئێوه هیزیان توندترو سامان و مندالیان زیاتر بوون، ئنجا ئەوان لە پشك و بەشی (دنیای) خۆیان بەهرەیان وەرگرتو، ئێوهش وەك بەهرە وەرگرتو و رابواردنی ئەوانە پێش خۆتان، راتانبواردو بەهرمتان وەرگرتو، وەك وەنیو قسەو قال گەوتنی وانیش، وەنیو گەوتن، ئەوانە لە دنیاو دواپۆژدا کردەوهکانیان بە فیرۆ چوون، وە هەر ئەوانەن زیانباران (ی راستەقینە) ﴿٦٩﴾ ئایا هەوائی ئەوانە پێش خۆتانان پێ نەگەشتو: گەلی نووح و عادو سەموودو گەلی ئیبراهیم و هاوێلانی مەدیەن و (ئاوێدانییە) هەلگێڕاوهکان (ی گەلی لوط)، پیغەمبەرانیان بە بەلگە ئاشکرایەکانەوه، هاتنە لایان، (ئنجا کە خوا سزای دان) نەدەگونجا کە خوا ستمیان لێ بکات، بەلکو ئەوان ستمیان لەخۆیان کرد ﴿٧٠﴾ }.

شیکردنه وهی هه نذیک له وشه کان

(يَحْذَرُ): (الْحَذَرُ: احْتِرَازٌ عَنْ مُخِيفٍ، يُقَالُ حَذَرَ حَذْرًا وَحَذَرْتُهُ، وَالْحَذَرُ مَا فِيهِ الْحَذَرُ).

(حَذَرٌ) بۆ خۆی بریتیه له خو پاراستن له شتیکی مهترسیی لیكراو، دهگوتری: (حَذَرَ حَذْرًا) واته: خۆی لی پاراست، بیمی لی هه بوو، (وَحَذَرْتُهُ) واته: بيم دایه بهری، وه ترساندم، كه دمفه رموی: ﴿وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ﴾ النساء، واته: وه با له خو یان وریا بنو چه كه گانیان هه لیگرن.

(أَسْتَهْزَأُ): واته: گالته بکه، (الْهَزْءُ: مَزْحٌ مَعَ خَفِیَّةٍ، وَالْإِسْتِهْزَاءُ: إِرْتِيَادُ الْهُزْءِ، وَقَدْ يُعْبَرُ بِهِ عَنْ تُعَاطِي الْهُزْءِ).

واته: (هُزْءٌ) بریتیه له گالته کردنیکی به په نهان، وه (إِسْتِهْزَاءٌ) واته: كه (س) و (ت) ای هاتوته سهری، بریتیه له وهی كه ئینسان به دوی شتیک دا بگه ری كه گالته ی پیبکات، وه جاری واش ههیه، به خودی گالته پیکردنه كه، ته عبیری پی دهکری.

(نَحْوُ): دهرژینه نیوی، دهكه وینه نیوی، (الْخَوْضُ: هُوَ الشَّرْعُ فِي الْمَاءِ وَالْمُرُورُ فِيهِ، وَيُسْتَعَارُ فِي الْأُمُورِ، وَأَكْثَرُ مَا وَرَدَ فِي الْقُرْآنِ، وَرَدَ فِيهَا يُذَمُّ الشَّرْعُ فِيهِ).

(خَوْضٌ) بریتیه له چوونه نیو ئاو، وه به نیویدا رویشتن، (ئهو گوتوو بهتی: ئاو، به لام دهگونجی به نیو قوراوو چلپاوو ههر شتیکی دیکه ی شل بکه وی) وه دهخوازیته وه بۆ وه نیو کهوتنی چوونه نیو هه ندی قسه و باسه وه، وه به زۆریی که له قورئان دا هاتوه، به مانای و منیو کهوتنی شتی سه رزمشتکراوو خراپ هاتوه.

(وَلَعَبٌ) : واته: یارییمان ده‌کرد، که مه‌به‌ست پپی گالته کردنه، ده‌گوتری: (لَعَبٌ فُلَانٌ: إِذَا كَانَ فِعْلُهُ غَيْرَ قَاصِدٍ بِهِ مَقْصِداً صَحِيحاً، يَلْعَبُ لَعِباً).

واته: فلان کهس یاری کرد، ئه‌گهر کرده‌وه‌که‌ی مه‌به‌ستیکی راستی له پشته‌وه نه‌بی، ئامانجیکی باشی له پشته‌وه نه‌بی، ده‌گوتری: (يَلْعَبُ لَعِباً) یاری ده‌کات، یاری کردن.

(لَا تَعْذِرُوا) : واته: پۆزش و پاساو مه‌هیننه‌وه، یاخود داوا لیبوردن مه‌که‌ن، (الْعُذْرُ: تَحَرَّى الْإِنْسَانُ مَا يَمْحُو بِهِ ذُنُوبَهُ، اعْتَذَرْتُ إِلَيْهِ: أَتَيْتُ بَعْدَ عَذْرَتِهِ: قَبِلْتُ عُذْرَهُ).

(عُذْرٌ) بریتیه له‌وه که ئینسان بخه‌فتی له شتی، که گونا‌هه‌کانی خو‌ی پی بسپرتیه‌وه، ده‌گوتری: (اعْتَذَرْتُ إِلَيْهِ) واته: پاساو بو‌ی هینایه‌وه، به شیومیه‌ک که داوا لیبوردنم لیکرد، وه (عَذْرَتُهُ) واته: داوا لیبوردنم، لی قبول کرد.

(مُجْرِمِينَ) : واته: تاوانباران، (مُجْرِمٌ) که‌سیکه که تاوانیک ده‌کات، (الْجُرْمُ وَالْجَرِيمَةُ: الذَّنْبُ، جَرَمَ وَاجْتَرَمَ وَاجْتَرَمَ...).

(جُرْمٌ) وه (جَرِيمَةٌ) به گونا‌ج ده‌گوتری، ده‌گوتری: (جَرَمَ وَاجْتَرَمَ وَاجْتَرَمَ) ههر سیکی به کرداری رابردوو، به مانای گونا‌هی کرد، یان تاوانی کرد، دی.

(الْمُنْفِقُونَ) : دوو پرووه‌کان، که من وشه‌ی ده‌غه‌له‌کانی بو به‌کار دینم، (النِّفَاقُ: هُوَ الدُّخُولُ فِي الشَّرْعِ مِنْ بَابٍ، وَالْخُرُوجُ عَنْهُ مِنْ بَابٍ، وَمِنْهُ نَافِقَاءُ الْيَرْبُوعِ).

(نِفَاقٌ) بریتیه له‌وه که له دهرگایه‌که‌وه بجیه نیو شهرع، (واته: بجیه نیو شهریه‌تی ئیسلام) وه له دهرگایه‌کی دیکه‌وه، لی بجیه دهری، ئنجا ئه‌وه له (نفق) ده‌وه هاتوه، (وَالنَّفَقُ: السَّرْبُ فِي الْأَرْضِ النَّافِلِ فِيهِ).

(نَفَقٌ) بریتیه له کونیک که له زه‌ویه‌وه دهرجی، یانی: دوو سه‌ری هه‌بن، وه (نافقَاء) به کونی جورج ده‌گوتری، که دوو کون لیده‌دات، که تینی بو هات

له لایەك، له لایەكەى دى دەربچى، موناڤىقىش وهك جورج وایه، كه مسوولمان لىيان پرسى؟ دەلى: له گەل ئیوهم، وه كه كافر لىيان پرسى؟ دەلى: له گەل ئیوهم.

(وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ) : (يَمْتَنِعُونَ مِنَ الْإِنْفَاقِ، الْقَبْضُ: إِمْسَاكُ الْيَدِ).

(يَمْتَنِعُونَ) واتە: نابەخشن، دەستى خۆیان له بەخشین دەگرێهێت، چونكه وشەى (قبض) بریتیه له وه كه ئینسان دەستى خۆى له شتێك بگرتێت، ههڵبەتە (قبض) بریتیه له دەست نووقاندن، بەلام بە زۆرى وایه كه ئینسان ئەگەر نهیهوێ شتێك ببەخشی كه له دەستى دا دەبێ، دەستى توند دەگرێ بۆئەوهى له دەستى نهیهتە دەری.

(نَسُوا اللَّهَ) : واتە: خویان له بیر کرد، (النَّسْيَانُ: تَرَكَ الْإِنْسَانُ ضَبْطَ مَا اسْتَوْدَعَ وَلَا زَمَهُ: الإِهْمَال).

(نسيان) بریتیه له وه كه ئینسان واز له كونترۆل کردنى شتێك بێنى، كه پێى سپێردراوه، بیپاریزى، كه ئەمه دەرەنجامهكەى بریتیه له فەرامۆش کردن و پشت گوێ خستن.

(فَاسْتَمْتَعُوا) : واتە: پرایان بوارد، یان بههرمه‌ند بوون، یان لهزمتیان وەرگرت، چونكه دەلى: (الِاسْتِمْتَاعُ: طَلَبُ التَّمَتُّعِ، التَّمَتُّعُ: السَّلْعَةُ وَالْمُنْفَعَةُ، وَمَا تَمَتَّعَتْ بِهِ).

(إِسْتِمْتَاع) بریتیه له وه كه ئینسان به دواى راپواردندا بگه‌رێ، وه (مَتَاع) كه‌لوپه‌لیكى به سووده، یان هەر شتێكه كه ئینسان به‌هرمه‌یه‌كى کاتى لێوهرده‌گرێ، كه خوا ده‌فه‌رموێ: ﴿فَمَا مَتَّعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ﴾ ﴿٢٨﴾ التوبة، واتە: راپواردن و سوود لێوهرگرتن و به‌هره لێوهرگرتنى ژيانى دنیا، له چاو هى دوا‌روژ زۆر كه‌مه.

(بَخَلَقَهُمْ) : (الْخَلْقُ: النَّصِيبُ، مَا اكْتَسَبَهُ الْإِنْسَانُ مِنَ الْفَضِيلَةِ يَخْلُقُهُ).

(خَلَقَ) واتە: پشك و به‌ش، هه‌روه‌ها ئەوهى كه ئینسان به‌ره‌شتى جوانى خۆى، ئاكارىكى په‌سند به‌دهست بێنى، ئەویش پێى ده‌گوترێ: (خلاق).

(حَبِطَ): (حَبِطَ عَمَلُهُ: بَطَلَ ثَوَابُهُ أَوْ بَطَلَ نَفْسُهُ).

(حبط) یان بہو مانایہ دی: پاداشتہکے ہی ہلوشیتہوہ، یان خودی کردہوہ کہ پوچ بیتہوہ، وک بلقی سہر ناو، چونکہ ہمر کردہومیہک کہ بہ ناوی دیندارییہوہ بکری، مادام خوا پی مہبہست بوونی تیدا نہبی، وہ بہ پیی شہر نہبی، ئەمہ وک چون شیریک کہ ہوینی تی نہکری ہلدہبزکی و دترشی و، دہبی فری بدری، ئەو کردہوانہش کہ ہوینی ئیخالصیان تیدانہبی، وہ بہ پیی شہر نہبن، وک شیري بی ہوین دترشین و بہ کہک نایہن.

(نَبَأُ): واتہ: ہوال، (النَّبَأُ: خَبَرٌ ذُو فَائِدَةٍ عَظِيمَةٍ يَحْصُلُ بِهِ عِلْمٌ أَوْ غَلَبَةُ ظَنٍّ، وَلَا يُقَالُ لِلْخَبَرِ فِي الْأَصْلِ نَبَأٌ، حَتَّى يَتَضَمَّنَ هَذِهِ الْأَشْيَاءَ الثَّلَاثَةَ).

(نَبَأ) بریتیہ لہ ہوالیک کہ سوودیکی مہزنی تیدابی، کہ بہہوی ئەو ہوالہوہ، زانیاری یاخود گومانیکی زالت بو پیدابی، وہ بہ (خَبَر) ناگوتری: (نَبَأٌ) تا ئەو سی شتہی تیدانہبن: سوودیکی مہزنی ہہبی، زانیاریہکی پی پیدابی، یاخود ببیتہ ہوی ئەوہی گومانیکی زالت بو پیدابی بہہوی ئەو ہوالہوہ.

(وَالْمُؤْتَفِكَةِ): واتہ: ئەو شارانہی کہ ہلگپرارانہوہ، (الإِفْكَ: كُلُّ مَعْرُوفٍ عَنْ وَجْهِهِ الَّذِي يَحِقُّ أَنْ يَكُونَ عَلَيْهِ).

(إِفْكَ) بریتیہ لہ ہمر شتیک لہو رووہوہ کہ دہبی لہسہری بی لیی لادری، (المُؤْتَفِكَات: المَدُنُ الَّتِي قَلَبَهَا اللَّهُ تَعَالَى عَلَى قَوْمٍ لُوطٍ)، (مُؤْتَفِكَات) ئەو شارانہن کہ خوی بالادہست بہسہر گہلی لووط دا ہلگپرارانہوہ، واتہ: ژپرو ژووری کردن، سہرو بنی کردن.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

www.alibapir.net

هۆی هاتنه خوارموی ئایەتەکان

هۆی هاتنه خوارموی ئەو دوو ئایەتە کە خوا تێیان دا دمه رموی: ﴿ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِنَّ نَعْفَ عَنْ طَآئِفَةٍ مِّنْكُمْ نُعَذِّبُ طَآئِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾ ۝﴾

لهبارمى هۆی هاتنه خوارى ئەم دوو ئایەتە موبارمکه وه، ئەم بهسه رها ته گير دراومته وه:

﴿عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ رَجُلٌ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ فِي مَجْلِسٍ يَوْمًا: مَا رَأَيْنَا مِثْلَ قُرْآنِنَا هَؤُلَاءِ، لَا أَرْغَبُ بَطُونًا، وَلَا أَكْذِبُ أَلْسِنَةً، وَلَا أَجَبَنَ عِنْدَ اللِّقَاءِ، فَقَالَ رَجُلٌ فِي الْمَجْلِسِ: كَذَبْتَ، وَلَكِنَّكَ مُنَافِقٌ، لِأَخْبَرَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَبَلَغَ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَنَزَلَ الْقُرْآنُ، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَأَنَا رَأَيْتُهُ مُتَعَلِّقًا بِحَقِّ نَاقَةِ رَسُولِ اللَّهِ وَالْحِجَارَةِ تَنْكِبُهُ، وَهُوَ يَقُولُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ، وَالرَّسُولُ ﷺ يَقُولُ: (أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ؟)﴾
{(أَخْرَجَهُ الطَّبْرِيُّ، ج ١٠، ص ١١٩، وَابْنُ أَبِي حَاتِمٍ، بِرَقْم: (١١٨٣٠)، وَصَحَّحَهُ مُؤَلِّفًا لِإِسْتِيعَابِ: ج ٢، ص ٢٨٧}.

واته: عهبدوللای کورپی عومهر خوا له خۆی و بابی رازی بئ دهلی: رۆژیک پیاویک له جهنگی تهبووک له کۆرپیک دا دانیشتبوو، گوتی: ئیمه وهك ئەو قورئان خوینانه مان نه بینیه: زۆر خۆرتەر، وه درۆزتر، وه لهکاتی بهرمهنگاریشدا، ترسنۆکتر، پیاویک له کۆرهکه دا گوتی: درۆ دهکە، بهلام تۆ مونافیقی بۆیه وا دهلی، ههوالیش به پیغه مبهری خوا ﷺ ددهم، وه ههوال به پیغه مبهر ﷺ گهیشتو، قورئان دابهزی، دهلی: ئەو کابرایه م بینى، خۆی به قهياسه ی کورتانى حوشرهکه ی پیغه مبهر ﷺ ههلواسیوو، (دهستی پیوه گرتبوو)، حوشرهکه ی دهرۆی، ئهویش پیی له زهوی دهخشاو پیی به

بہردان دمکھوت، وہ کابرا دیگوت: ئہی پیغہمبہری خوا! ﷺ ئیمہ ہر وئیو قسان دمکھوتین و یاری و گالتہمان دمکرد، (واتہ: حاشای لہ قسہکان نہ کردوہ) پیغہمبہریش ﷺ دیفہرموو: نایا گالتہتان بہ خواو نایہ تہکانی خواو پیغہمبہرہکے دیکرد؟! نجا لہ وبارہوہ ئہم نایہ تانہ ہاتنہ خوار.

شایانی باسہ کاتی خوئی وشہی (قراء) کہ بہکارہیئراوہ، مہبہست پیی زانایان بووہ، چونکہ ئہو کاتہ زانایی لہ ئیسلامدا، بہہوئی شارہزاییہوہ لہ قورئاندا بووہ، کئی زیاتر قورئانی لہ بہر بووبیو، چاکتری تیگہیشتبئی، ئہوہ زانائر بووہ لہ ئیسلامدا، چونکہ ئہسل و مہتنی ئیسلام قورئانہ، ہہلبہتہ ئیستاش ہر دہبی وابی، چونکہ سونہت و ریگای پیغہمبہر ﷺ جگہ لہ بہرجہستہ کردنی قورئان، لہ ئہرزی واقع دا شتیکی دیکہ نیہ، وہ روونکردنہوہی پیغہمبہریش ﷺ بو قورئان ہر ئہومیہ کہ پیشانمان بدات، کہ ئہم قورئانہ چون جیبہجی دہکری؟ چ لہ رووی خواپہرستی تاکہ کہسی، چ لہ رووی دروشمہکانہوہ، لہ رووی جہنگ و ناشتیہوہ، چ لہ رووی حوکم و سیاسہتہوہ، لہ گشت روومکانہوہ، ئہم قورئانہ چون جیبہجی دہکری؟ ئہوہ پیغہمبہری خوا ﷺ لہ سونہتی خوئی دا، بوئی روون کردوینہوہ.

مانای گشتی ئایەتەکان

خوای پەرورەدگار لە درێژەی خستەرووی نەیینیەکانی دوو ڕووەکان داو، بەرپەرچەدانەوی قسەو قالیان و، تیشک خستە سەر خیانەتەکانیان، دەرەرمۆی:

﴿يَحْذَرُ الْمُنْفِقُونَ أَنْ تَنْزَلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ﴾

موناڤیقه‌کان بێم و مەترسیی ئەو میان هەیه، کە سوورەتیکیان دا بەزیتە سەر هەوالیان پێیدا بەوەی کە لە دڵەکانیاندا هەیه.

چی لە دڵیاندا هەیه؟ بێگومان ئەوەی لە دڵیان دایە، بریتیه لە بوغزو غەرەزو پیلان و فیل و نیازو مەبەستی خراپ، بەرانبەر بە ئیسلام و مسوڵمانان.

ئەجا خوا ﷻ بە پێغەمبەری خاتەم ﷺ دەرەرمۆی: ﴿قُلِ اسْتَخِرُوا اللَّهَ

مُخْرِجٌ مَّا تَحْذَرُونَ﴾ (٦٤)، پێیان بڵێ: گائە بکەن! بێگومان خوا دەرەینەری ئەو هیه کە ئێوە بێمان لێی هیهو، مەترسییتان لێی هیه، کە بریتیه لەو نەیینی و پیلانە گلاوانە، لە دڵ و دەروونیاندا هەیه.

ئەجا ئایا بۆچی خوا ﷻ دەرەرمۆی: گائە بکەن؟!

دوایی لە مەسەلە گرنگەکاندا زیاتر تیشکی دمه‌خینه سەر، کە موناڤیقه‌کان کاتیک کە سوورەتیک دمه‌تە خوار، گائەیان پێی دمه‌ت، چونکە پێیان وابوو کە پێغەمبەر ﷺ بۆخوێ ئەو ئایەتە دەرەرمۆی، بە گائە گردنەو گوتووینە: ئایا خوا ئایەتیکی دیکە دادەبەزینێ؟ خواش ﷻ فەرموویەتی: بڵێ: گائە بکەن، بێگومان ئەوەی ئێوە مەترسییتان لێی هەیه، خوا ﷻ دەری دمه‌ت.

﴿وَلَيْن سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ﴾، وە ئەگەر

پرسیاریان لێبکە، دەرەری ئەم قسەو قالی و پروپاگەندە خراپانەو، کە دیکەن؟

زۆر بە دلتیایی و جەخت لەسەر کردنەو، دەلێن: بێگومان ئێمە تەنیا وەنیو قسان دەکەوتین، وە یاری و گالتهمان دەکرد.

واتە: مەبەستی خراپمان نەبوو، هەروا بۆخۆمان قسەمان دەکرد، قسە قسە دینێ، ئاوا، نەك بە جیدیدی گالتهمان کردبێ و تانەمان لە ئیسلام دابی!!

ئەجا ئەوان کە دەلێن: یاری و گالتهمان دەکرد، خواش دمه‌رموی: ﴿قُلْ أَبِاللَّهِ

وَعَالَيْهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ﴾، بلی: ئایا گالته بە خوا و بە ئایەتەکانی و بە پیغمبەرەکی ﷺ دەکەن؟ ئایا گالته‌تان بەو سیانە دەکرد؟

خوا ﷻ دمه‌رموی: ﴿لَا تَعْذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ﴾، پۆزش مەهینەو، لە دواى ئەو ئیمانەتان کە هەتان بوو، بێ ئیمان بوونەو.

خوا ئیمانەکە پالده‌داتە لای وان، نەیفەرموو: (قد كفرتم بعد الإيمان)، ئەگەر وای فەرموو بایە، ئەو گاتە (ئیمان) واتە: ئەو ئیمانەى کە راستەقینە، ئەو ئیمانەى کە لە لای خوا جیئ ئیعتیارە، بەلام کە ئیمانەکە پال دده‌تە لای وان، واتە: ئەو جوړە ئیمانەى، کە لە ئیوه دەوشیتەو، کە دیارە ئیمانیکى راستەقینەیان نەبوو، هەر ئیمانیکى رواله‌تیان هەبوو.

ئەجا لە دواى ئەو ئیمانە رواله‌تیەشتانەو، کوفرتان کرد ! واتە: ئیمانە رواله‌تیەکەتان هەلوەشانده‌و، بەهۆى ئەو کوفره‌و، کە بە دمه‌تاندا هات.

﴿إِنْ نَعُفْ عَنْ طَائِفَةٍ مِّنْكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ﴾، ئەگەر - گریمان - لە کۆمه‌لیکتان ببوورین، بۆجى خوا لیان دەبوورئ؟ چونکە پەشیمان دەبنه‌و، وەك دواى لە درێژى ئایەتەکاندا دیگه‌ینى، کەسى وا هەبوو لە مونا‌فقه‌کان، کە دواى هاتوو تو‌به‌یه‌کى باشی کردوو، دانی بە هەله‌ى خویدا هی‌ناو، ئەجا ئەگەر لە هەندیکتان ببوورین، ئەو هەندیکتان سزا دده‌ین، بۆجى؟ چونکە تاوانبار بوون، دیارە هەموویان هەر تاوانبار بوون، بەلام ئەوانه‌ى کە خوا لیان دەبوورئ، دمه‌رپێنه‌و پەشیمان دەبنه‌و لە تاوانه‌کیان، خواش لیان دەبوورئ، بەلام ئەوانه‌ى دیکە، لەسەر ئەو تاوان و خراپه‌یان هەر بەرده‌وام دهن.

ئُنْجَا خَوای پەرورەدگار پیاوانی موناڤیق و ئاڤرەتانی موناڤیق، بە چەند سیڤەتیک پیناسە دەکات، دەڤەرموی: ﴿الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفِقَتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ﴾، پیاوانی موناڤیق و ئاڤرەتانی موناڤیق، هەندیکیان لە هەندیکیان.

یانى: سەرو گاریان پیکەومیە و تیکەئەن.

لێرەدا جیی سەرنجە! خَوای بەرز ئاڤرەتانی موناڤیق، لە ریزی پیاوانی موناڤیق دا باس دەکات، واتە: رۆئی ئاڤرەتانی موناڤیق، گەمتر نیە لە هە پیاوانی موناڤیق، وە پیکەوەش هاوکارن!

ئُنْجَا لەبارەى سیڤەتیکى دیکەیانەو، دەڤەرموی: ﴿يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ﴾، ڤەرمان بە شتى ناپەسەند دەکەن، شتى ناپەسەند چییە؟

بریتیه لە کوفر بە خوا، بە ئایەتەکانی خوا، بە پیڤەمبەر ﷺ، وە بریتیه لە دەستگرتنەو لە مال خەرج کردن بۆ مسوئەلمانان، بۆ فیداکاری، ﴿وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ﴾، وە رێگریش دەکەن لە شتى چاک، رێگری دەکەن لە پیڤەمبەرى خوا، لە ئایەتەکانی خوا، وە لە مال بەخشین، وە لە هاوکاری مسوئەلمانان، واتە: هەرچی شتى خراپە، ڤەرمانی پێدەکەن، وە هەرچی شتى باشە، رێگری لێدەکەن. ﴿وَيَقْضُونَ أَيْدِيَهُمْ﴾، دەستی خۆشیان دەگرنەو: هەم لە بەخشین، هەم لە فیداکاری و بەرگری کردن، لە ئیسلام، لە هەموو شتیکى چاک دەست دەگرنەو.

سیڤەتیکى دیکەیان: ﴿نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ﴾، خاویان لە بیر کردو، واتە: خواو ئایینی خواو پیڤەمبەرى خاویان، پشت گوێ خستو، خواش ﷻ لە بیرى کردوون، واتە: پشتگوێی خستوون، وە وا مامەلەى لەگەڵدا کردوون، وەك چۆن كەسێك شتێك لەبیر دەکات، ئاوا بە کەم تەماشای کردوون، ﴿إِنَّ الْمُنْفِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾، بیگومان موناڤیقەکان بە نێرو میانیەو، لادەرو لە رێ دەرچوون.

ئنجای باسی سەرەنجامیان دەکاتو، دەفەرموی: ﴿وَعَدَ اللَّهُ الْمُنْفِقِينَ وَالْمُنَفِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا هِيَ حَسْبُهُمْ﴾، خوا گەفتی داوێ بە پیاوانی موناڤیق و ئاڤەرتانی موناڤیق و کافرەکان، (ج گەفتییکی پێداون؟) گەفتی ئاگری دۆزەخی پێداون، بە هەمیشەیی تێیدا دەمێننەو، وە ئەو ئاگری دۆزەخە بەسیانە، کە پێی سزا بدرێن، ﴿وَلَعَنَهُمُ اللَّهُ﴾، وە خوا نەفرینی لێکردوون، ﴿وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ﴾، وە ئازارو سزایەکی بەردەوام و نەپساووشیان هەیە.

گەواتە: ئەگەر گەفتو بەئێتیک لەلایەن خواوە بۆ ئەوانە هەبێ، تەنیا ئاگری دۆزەخ و نەفرین لێکردنیانە.

ئنجای خوا ﷻ بەراوردی سەرەنجامی موناڤیقەکان و کافرەکانی رۆژگاری پێغەمبەر ﷺ، وە ئیستاو تاكو دنیا گۆتایی پێ دێ، دەکات، ئەگەر سەرەنجامی شوومی گەلانی پێشوو، کە ئەوانیش بەهۆی کوفرو نیڤاقەو، تووشی مالا وێرانی بوو و، دەفەرموی: ﴿كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَآكْثَرَ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا﴾، واتە: سەرەنجامی ئێوەش وەك هی گەلانی پێش دێ، (مال وێران دەبن)، کە هی زیان لە هیزی ئێوە توندتر بوو، (ئەو لە رووی سیاسی و دەستەلاتەو)، وە لە رووی ئابووری پێشەو: مال و سامانیان زیاتر بوو، وە لە رووی گۆمەلایەتیشەو: منداڵ و وەچەو خەرم و کەسیشیان زیاتر بوو.

﴿فَاسْتَمِعُوا بِخَلْقِهِمْ فَاسْتَمِعْتُمْ بِخَلْقِكُمْ كَمَا اسْتَمَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلْقِهِمْ﴾، ئنجای ئەوان ئەو بەشە کە هەیانبوو، پێیان رابواردو، لێ بەهرەمەند بوون، وە ئێوەش لە پشکو بەشی خۆتان بەهرەمەند بوون، وەك چۆن ئەوانی پێش ئێوە لە پشکو بەشی خۆیان لە دنیا، بەهرەمەند بوون.

دوایی باسی دەکەین، کە خۆی کارزان لێردا، سێ جار وشە (استمتاع) دووبارە دەکاتەو، واتە: ئەوانە پێش ئێوە: زۆر خەریکی رابواردن و کەیف و سەفا بوون، هەر

خەریکی تێرکردنی ئارەزووەکانیان بوون، ئیومش بە هەمان شیوە، وهك وانن،
﴿وَحُضُّنَا كَالَّذِي خَاضُوا﴾، وه ئیومش وەنیو کەوتن، وهك بەنیو کەوتنی ئەوان،
بەنیو چی کەوتن؟

بە نیو قسە ی پووج، پروپاگەندە، گالتەو یاریی و گەمە کردن، بە ئایینی خوا، بە
پیغەمبەری خوا ﷺ، بە موسلمانان، ﴿أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَلُهُمْ فِي الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةِ﴾، ئا ئەوانە، واتە: ئەوانە ی کە بەو شیوە بوون، یان ئەوانە ی کە بەو شیوە
دەبن، ئیومش و ئەوانە ی پیش ئیومش، کردەووەکانیان لە دنیاو دواڕۆژدا، هەژمەشاونەو،
﴿وَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ (۶۶)، وه هەر ئەوانەش زیانباری راستەقینەن.

ئەجا لە گۆتایی دا، خوای زاناو شارەزا جاریکی دی، سەرنجیان ڕادەگێشێ بۆ میژوو،
ئەگەر لە ئایەتی پیش دا بە گشتی بەراوردی کرد لە نیوان سەرنجی شۆومی
موناڤیق و دەغە ئەکانی ڕۆژگاری پیغەمبەر ﷺ و ڕۆژگارەکانی دواپیش، لەگەڵ هی
کافرو موناڤیقەکانی پیشوودا بە گشتی، ئەمجارە بە شیوێکی تایبەت و دیار، شەش
وینە دینیتەو لە میژووی گەلانی پیشوو، لەگەڵ پیغەمبەرانیاندا.

دەفەر موی: ﴿أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾، ئایا هەوائی گرنگی ئەوانە ی
پیش خۆیانیا بۆ نەهاتو، کە چۆن لە بەین چوون؟ کین ئەوانە؟
شەش وینە دینیتەو:

﴿قَوْمٌ نُوْحٌ﴾، گەلی نووح، کە دیارە خوا لە قورئاندا باسی ناوی گەلی نووحی
نەکردو، وا پێدەچێ لەسەر دەمی نووح دا، هەر ئەوەندە مەوقانە هەبووبن، کە نووحیان
بۆ لا ڕەوانە کراو، وه دواپیش کە خوا تۆفانی بۆ ڕەوانە کردوون، واپێدەچێ ئەو
کافرانە ی گەلی نووح کە لەبەین چوون، سەر زەمین کەسی دیکە ی تێدا نەماپی، جگە
لەوانە ی کە لەگەڵ نووحدا بە ئیمانەو سواری کەشتیە کە بوون.

واتە: خوای کارزان جۆمائیکی سەر زەوی کردو، وه گەسکیکی لێداون و سەر زەوی
پاک کردۆتەو لە ئەهلی کوفر.

ئنجای دووبارە جاریکی دیکە وەچەیهکی تازە بەشەر، کە ئەوانە بوون لەگەڵ نووح دا سواری کەشتییەکە بوون، بە ئیمانە وە هاتوونەتە وە سەر زەوی و ئاوەدانان کردۆتە وە، خوای پەنھانزان ناویکی دیاری کراییان بۆ بەکارناھێنن، ﴿قَوْمِ نُوحٍ﴾.

وە گەلی عاد، کە پێغەمبەرەکیان هوود عليه السلام بوو.

وە گەلی سەموود کە پێغەمبەرەکیان صالح عليه السلام بوو.

وە گەلی ئیبراهیم عليه السلام، کە هەم لە عێراق بوو، هەم لە شام بوو، هەم چوو بۆ میسڕ، وە هەم لە حجاز بوو، بۆیە دەرئەوێ: ئەو کۆمەڵەی کە ئیبراهیمیان بۆ لا ڕەوانەکرا، دیسان لە قورئاندا خوای پەروەردگار باسی گەلی ئیبراهیمی نەکردو، بە ناویکی دیار.

﴿وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ﴾، وە ئەو خەڵکە کە لە مەدینە بوون، کە پێغەمبەرەکیان ناوی شوعەیب عليه السلام بوو، کە بەپێی ڕایەکی زانیان ئەو پێغەمبەر، هەم بۆ لای گەلی مەدینە ڕەوانە کراو، وە هەم بۆ لای خاوەنانی درمختە کە (أَصْحَابِ الْأَيْكَةِ)، پێشتر لە تەفسیری سوورەتی ئەعرافدا باسمان کرد، واتە: هاوێلانی باغە چۆ پڕەکە، یان هاوێلانی درمختە مەزنەکە.

بەشیکیش لە زانیان گوتووینە هەر کام لە (مدین) و (أَصْحَابِ الْأَيْكَةِ) هەر یەک گەل و کۆمەڵگای بوون، بەلام ئەو دوو ناویان بۆ بەکارهاتوون.

وە ﴿وَالْمُؤْتَفِكَاتِ﴾، واتە: شارەکانی سەدووم و عەموورە و ئەوانە، کە هەلگیردروانە وە، کە دیارە پێغەمبەر نووح عليه السلام چوو بۆ لایان و، پەيامی خوای بەرزو پێ ڕاگەیاندن، بەلام ئەوانە لەبەرئەوێ سروشتی خۆیان هەلگیرابوو، لەجیاتی ئەوێ بۆ تێکردنی غەریزی جنسیی لەگەڵ ئافرەتان دا جووت بن، بۆئەوێ وەچەێ مەرووف بەردەوام بێ، دەچوون لەگەڵ پیاوان دا جووت دەبوون، وە ئافرەتەکانیشیان لەگەڵ ئافرەتان دا جووت دەبوون، کە ئەگەر بەو پێیە بوایە، چۆن دیناسۆر بڕایە وە، مەرووفیش دەبڕایە وە! ئەگەر هەموو خەڵک وەک وانێ کردبایە، ئنجای ئەوان سروشتی خۆیان هەلگیرابوو، بۆیە خواش شارەکانیان هەلگیرانە وە لە دنیا دا.

ئەجا باسی هەموویان پێکەوه دەکات و دەرموئ: ﴿أَنَّهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ﴾،
 پێغەمبەرەکانیان بە بەلگە ڕوون و ئاشکراکانەوه چوون بۆ لایان، ﴿فَمَا كَانَ
 اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ ٧٠، نەدمگونجا خوا سەمیان
 لێبکات، بەلام هەر بوخوێان سەمیان لە خوێان دەکرد.

واتە: خوا لێی ناوەشیتەوه کە سەم بکات، چونکە کەسێک کە سەم دەکات، دیارە
 ئامانجیکی هەیه بە سەم نەبێ، بۆی نایەتە دی، بەلام خوا بێنیازە لە هەموو
 شتێک، وە هەموو شتێک نیازمەندی خوایە، کەواتە: پێویستی بە هیچ شتێک نیە،
 تاكو سەمی بۆ بکات.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

چەند مەسەلەیهکی گەرم

مەسەلە یەكەم: **كە دەفرموی: ﴿يَحْذَرُ الْمُنْفِقُونَ أَنْ تَنْزَلَ عَلَيْهِمْ**

سُورَةٌ نُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ قُلْ أَسْتَهْزِئُ بِاللَّهِ فَخُجَّ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾

(الحدز: إحترارٌ من مخيف) و، (حذر) وریا بوونه له شتیکی مەترسیی لیكراو، لهخۆت وریایی، له ئەنجامی ئەویدا کە ترس و بیمت له شتیک ههیه.

کەواته: موناڤیقهکان مەترسیی و بیمیان ههبووه، لهوێ کە سوورەتیکیان دابهزێته سەر، ههوالیان لێیدا لهوێ کە له دڵهکانیاندا ههیه.

(السورة: طائفة معينة من آيات القرآن، ذات مبدأ ونهاية)، (سورة) بریتییه له کۆمهله ئایهتیکی دیاریکراوی قورئان، کە سههرەتایان ههیه و کۆتاییان ههیه.

ئنجاکه دەفرموی: ﴿نُنَبِّئُهُمْ﴾، کە چاوهکەهێ (التنبئة)، بریتییه له ههوال پێدان و ئاگادارکردنهوه، کە مەبهست پێی ههوال پێدانی مسوولمانان و ئاگادارکردنهوهیانه له دمهغهکەکان، ئەگەرنا ئایهتهکان راستهوخۆ بۆ موناڤیقهکان نهچوون، پێیان بهفرموون: ئەوتمان له دڵایه، ههروهها موناڤیقهکان کە زانیویانه چییان له دڵدا ههیه، پێیوستی نهکردوه ههوالیان پێ بدری، کەواته: مەبهست ئاگادارکردنهوهی مسوولمانانه، بهوێ کە له دڵی موناڤیقهکاندا ههیه.

لێرهدا ئیشکالیك دێته پێش: موناڤیقهکان به تهئکید بریویان بهوه نهبووه، کە ئەو قورئانه وهی خوایه و بۆ پێغه مبهەر ﷺ دابهزێ، ئەدی چۆن بریویان وا بووه له ئاسمانهوه سوورەتیک له قورئان دابهزێ، نهئینییهکانی دلیان ئاشکرا بکات و بخاتهروو؟!

سێ وهلام بۆ ئەم ئیشکاله ههه:

۱/ مونا فیه کان که وایان پیشانداوه ترسیان ههیه، مه بهستیان پئی گالتە پیکردنی

مسوئمانانه، واتە: لەنیو خۆیاندا به یه گلدیان گوتووه: وا مه ئی، با سوورمتیک

دانه بهزی! به لام مه بهستیان پئی گالتە گردن بووه، بۆیه ش خوا ﷺ دمه رموی:

﴿قُلِ اسْتَخِرُوا اِنَّ اللَّهَ مُخْرِجُ مَا تَحْذَرُونَ﴾، که واتە: بیم و ترسیان له وه

هه بووه که بیرواییه که یان ئاشکرا بی، وه له خو وریا بوونه که یان به

گالتە پیکردنه وه بووه، بۆیه خوا دمه رموی: بلای: گالتە بکه، بیگومان خوا

دەرخەری ئەو مەیه که دەیشارنە وه، که ئیوه ترس و بیمتان لئی ههیه که ئاشکرا بی.

۲/ به ئەزموون بۆیان دەرکه وتوه، که لهو حالاندا ئەوان له نیوان خۆیان پیلان

دەگیرن، دوا یی پیغه مبهەر ﷺ پئی دزان، بۆیه گوتوو یانه: با له خو مان وریابین،

به شیومیه کی وا ئەو قسانه بکه، دوا یی نه زانی نه وه.

۳/ ئەوانه یه قینیان نه بووه، که ئەوه وهی نیه و دانابه زی بۆ پیغه مبهەر ﷺ، به لکو

گومانیان هه بووه، که رهنکه موحه مبهد ﷺ پیغه مبهری خوابی و راستیش بکات.

منیش به ئەزموونی خو م بۆم دەرکه وتوه، که کوفر هه رگیز مرو ف ناگه یه نیته

یه قین، وه ئەهلی کوفر هه رگیز له کوفری خۆیان له دلتیایی و یه قیندا نین، هه می شه

ئەگه ری ئەوه دادەنن، که ئەوه ی به رانه ر راستی، ئینسان ته نیا به ئیمان ده گاته

یه قین، چونکه ئیمان پشت ئەستووره به عه قل و مه نتیقو، به سروشتی ئینسان، به

عیلم، به واقع، به لام کوفرو نیفاق، پشت ئەستوور نیه به هه یج کام له وانه، بۆیه

هه می شه ئەهلی کوفر له جوړیک له دوو دلتی دان.

شایانی باسه من هه ر سی وه لامه کانیشم پی جوانن بۆ لابر دنی ئەم ئیشکاله.

مه سه له ی دووهم: که دمه رموی: ﴿وَلَیْن سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ اِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ

وَنَلْعَبُ قُلْ اَبَا لِلّٰهِ وَاٰیٰتِهٖ وَرَسُوْلِهٖ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْذِرُوْا قَدْ

كَفَرْتُمْ بَعْدَ اٰیْمٰنِكُمْ اِنْ نَعَفَ عَنْ طَآئِفَةٍ مِّنْكُمْ نَعَذِّبْ طَآئِفَةً بِاَنَّهُمْ كَانُوْا

مُجْرِمِیْنَ ﴿٦٦﴾

کە پیشتریش تەفسیرمان کردن: (نخوض ونلعب) واتە: (نخوض في الكلام ونقطع الطريق) واتە: وهك چۆن كەسێك به نێو ئاوو جوگەیهك دهكهوئ، ئیمەش ئاوا به نێو قسان دهكهوتین، قسەى گالتەو گەپمان دهکرد، قسەى راستیمان نهبوو، وه قسەى ئەومان دهکرد كە رێگای پێ بپرین.

بەلام خوای پەنھانزان ئەو پۆزشەیان لێ قبوول ناكات، بەلكو بۆیان بە كوفر لە قەلەم دەداتو، دھەرموئ: بلى: ئایا گالتە بە خوا، بە ئایەتەکانی خوا، بە پیغەمبەرى خوا ﷺ دھەم؟ پۆزش مەهینتەو، بەم جوړه بیانوو هینانەوانە، خۆتان مەپەرێتنەو، ئیوه لە دواى ئیمانەگەتان بپرۆا بوون، یانی: لە دواى ئەو ئیمانەى كە تایبەتە بە ئیوه، نهك ئەو ئیمانە راستەقینەیهى كە لە لای خوا پێى بە ئیماندار لە قەلەم دەدرێن.

ئەجا ئەو لە شوینی دیکەشدا هاتو، وهك لە شوینی خوێ دەیکەینى، دھەرموئ: ﴿وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكْ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٦﴾﴾ التوبة.

واتە: لە دواى ئەو ئیسلامەتییهى ئەوان، {ئیسلامەتییهى تایبەت بەوان، كە زۆر ڕووگەشیو بى ڕووح بووه}، كوفریان كردوه.

هەروەها لە سوورەتى (الحجرات)یشدا دھەرموئ: ﴿يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمْنُوا عَلَيَّ إِسْلَمَكُمْ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧﴾﴾

واتە: (عەرەبە خێلەکیهكان كە هاتوونە نێو ئیسلام) منەت لەسەر دھەم، بلى: ئەو ئیسلامەتییهى خۆتان، لەسەر من مەكەنە منەت، نهیقهرموو: (لا

تَمَنُّوا عَلَيَّ الْإِسْلَامَ، چونکه (إِسْلَمَكُم) واتە: ئەو ئیسلامەتییهی که تایبەتە بە خۆتانەوه، که ئیسلامەتییهی ڕووکەش و بی ڕووح و ڕۆڵەتییه.

دوایی خوا دمه‌رموی: ﴿إِنْ نَعَفَ عَنْ طَآئِفَةٍ مِّنْكُمْ﴾، واتە: ئەگەر له کۆمه‌لیکتان ببوورین، خوا له گێ دهبووری؟ بێگومان له کهسانیك که بگه‌ڕێنه‌وه و په‌شیمان ببه‌وه، ﴿نُعَذِّبُ طَآئِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ﴾، کۆمه‌لیکی دیکه‌تان سزا دمه‌دین (له دواڕۆژدا).

ئنجای خوا ﷻ بۆچی سزایان دهدات، وه ئه‌وانه گێن؟ له‌به‌رئەوه‌ی ئه‌وانه تاوانبار بوون، واتە: خوای دادگه‌ر به‌هۆی تاوانه‌کانیان‌وه سزایان دهدات، هی ئه‌وانه‌ی پێشی له‌به‌رئەوه‌ی خوا ﷻ لێیان دهبووری و چاوپۆشییان لێده‌کات، چونکه ده‌گه‌ڕێنه‌وه. خوا باسی گونا‌هه‌کانیشیان‌ی نه‌کردوه، واتە: ئه‌وانه‌ی که له‌و گونا‌هانه‌ی کردوویان، مادام تۆبه ده‌که‌ن، خوا لێیان دهبووری.

مەسەله‌ی سییه‌م: که دمه‌رموی: ﴿الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفِقَاتُ بَعْضُهُم مِّنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنْفِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾.

وهك پێشتریش ئاماژه‌مان پێدا، لێرده‌ا خوای په‌نه‌انزان، به‌ ناوی راسته‌قینه‌ی خۆیان، ناوی مونا‌فیکه‌کان دێنی، به‌ نێرو مێوه، دمه‌رموی: پیاوانی مونا‌فیک و ئافه‌رتانی مونا‌فیک، هه‌ندیکیان له هه‌ندیکیان.

جیی سه‌رنجه که له ئایه‌تی ژماره (٧١)ی ئەم سوورته‌دا، دهرباره‌ی بر‌واداران خوا دمه‌رموی: ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ﴾، پیاوانی بر‌وادار و ئافه‌رتانی بر‌وادار هه‌ندیکیان دۆستی هه‌ندیکیان.

به‌لام مونا‌فیکه‌کان چونکه په‌یوه‌ندییه‌که‌یان له دله‌وه نه‌یه، په‌یوه‌ندییه‌کی ساغ نه‌یه، به‌لکو پیکه‌وه په‌یوه‌ست بوونیکی ڕووکەشییه، بۆ هێتانه دی هه‌ندی به‌رژه‌وه‌ندی

کاتی، نەك له ناخی دڵهوهو به قهناعهتهوه، یه گدیيان خوشبوئو، به تهنگ یه گدییهوه بنو، بۆ یه گدی به پهروش بن، بۆیه خوای زاناو شارهزا، بهم شیومیه تهعبیری لیکردوه: ﴿ الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ ﴾، پیاوانی مونا فیقو ئافرهتانی مونا فیق، ههندیکیان له ههندیکیان، وهك چۆن له مهسهلهی رهچهلهك و ههچهدا دهفهرموئ: ﴿ بَعْضُكُم مِّنْ بَعْضٍ ﴾ النساء، واته: ههندیکتان له ههندیکتان، پیاوان له ئافرهتان دهن، ئافرهتان له پیاوان دهن، لهو رووهوه: ههندیکیان دهنهوه به ههچهی ههندیکیان، بهلام به نسهت برواداران هوه، باسی دۆستایهتی و نیزیکی و خوشهویستی تیدا بوو.

ئيجا خوا ﷻ به شەش سیفەت مونا فیقو دهغهتهکانمان پێ دناسین:

١- ﴿ بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ ﴾، ههندیکیان له ههندیکیان، وهك گوتم: یانی: جوړیک له پهیومندی روالهتی و رووکهشی له نیوانیاندا هیه.

٢- ﴿ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ ﴾، فهрман به شتی خراپ دهکن، وهك: درۆ، نیفاق، شیرک، تاوان، کوفر، پروپاگهندهی خراپ بۆ ئیسلام و مسوئلمانان.

٣- ﴿ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ ﴾، وه شتی پهسند قهدهغه دهکن، وهك: ئیمان، خوا بهیهکگرتن، فهرمانبهیری بۆ خوا کردن، وه دلسۆزی بۆ ئیسلام، وه فیداکاری له پیناویدا، وه مالل خهرج کردن، وه قسهی باش... هتد.

٤- ﴿ وَيَقِضُوكَ آيَاتِهِمْ ﴾، وه دهستیان دهگیرنهوه، ههلهبهته تهعبیری {دهستیان دهنوو قینن}، کینایهیه له مالل خهرج نه کردن، واته: دهستیان دهگیرنهوه و رژی و چرووکی دهنوینن، له کاتیک دا ئیسلام پیوستی به مالل بهخشین و مهسرهف لیکردن هیه، به تایبهت له کاتی جهنگی تهبووگدا، که مسوئلمانان تهنگ دهست بوون، وه جهنگیکی گهورهش بووه.

٥- ﴿نَسُوا اللَّهَ﴾، خوایان له‌بیر کردوه، له‌بیرکردنی خوا، مه‌به‌ست پیی دهره‌نجام و لازمه‌که‌یه‌تی، واته: خوای په‌روه‌رگاریان پشت گوئی خستوه، هه‌ئبه‌ته پشت گوئی خستنی خوا، واته: پشت گوئی خستنی: په‌یام و ئایین و به‌رنامه‌ی خوا، وه هه‌موو ئهو شتانه‌ی په‌یوه‌ندیان به خوای بی‌هاوتاوه هه‌یه، وه ئهو فهرمانبه‌ریانه‌ی که دمبی ئه‌نجام بدرین ئه‌وانه‌یان پشت گوئیان خستوه.

﴿فَنَسِيَهُمْ﴾، خواش له‌بیری کردوون، واته: خوای زاناو شارمزا، وا مامه‌ته‌ی له‌گه‌ل کردوون، که ئه‌وانی له‌بیر نه‌بی، ئه‌گه‌رنا خوا هه‌رگیز هیچ شتیکی له‌بیر ناچی، وه‌ک دمفه‌رموئ: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ﴾ (١٧) المؤمنون، خوا هیچ کاتی‌ک له دروستکراوه‌کانی بی‌ئاگا نیه، به‌لام لی‌رده‌ا هه‌ندی‌ک ده‌ئین: بۆ موشاکه‌له‌یه، وه‌ک دمفه‌رموئ: ﴿إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا﴾

﴿وَإِكِيدُ كَيْدًا﴾ (١٥)، لی‌رمش: ﴿نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ﴾، به‌لام نه هی ئه‌وان مه‌به‌ست پیی خودی له‌بیرچوونه، به‌ئکو مه‌به‌ست پیی ئه‌وه‌یه، که له ئه‌نجامی له‌بیرچووندا، دیته دی، که بریتیه له فهرامۆش کردن، هی خوای په‌روه‌ردگاریش بریتیه له فهرامۆش کردن و پشتگوئی خستنیان.

٦- ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾، بی‌گومان مونا‌فیه‌کان لارپن و له رپی دهرچوون.

(فسق) به مانای دهرچوون (خروج) دی، ئنجا ئایا مونا‌فیه‌کان له چی دهرچوو و؟ له سروشتی خو‌یان دهرچوون، له عه‌قل دهرچوون، له شهرع دهرچوون، له مه‌نتیق دهرچوون.

ئهو هه‌یه‌ته سه‌ره‌کیه‌کانی مونا‌فیه‌کانن، که خوا لی‌رده‌ا پیناسه‌یان ده‌کات پینان.

مەسەلەی چوارەم : کە دەفەرموی : ﴿وَعَدَ اللَّهُ الْمُنْفِقِينَ وَالْمُنْفِقَاتِ
وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعْنَهُمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ
مُّقِيمٌ﴾

وشەى (وعد) واتە: بەئێن پێدان، هەم بۆ بارى خێرو چاکە بەگاردەھێنرئ،
هەم بۆ بارى شەرپو خراپە، (الوعد أعم من الوعيد، فهو يطلق على الإخبار
بالتزام المخير للمخبر بشيء في المستقبل، نافع أو ضار، أو لا نفع فيه ولا ضرر،
والوعيد خاص بالضرر).

(وعد) گشتگیرترە لە (وعيد)، (وعد) واتە: بەئێن، (وعيد) واتە: هەر شە،
بۆیە (وعد) بەگاردەھێنرئ بۆ هەوال دان، وە هەوالدەر پابەند دەبئ بۆ کە سێک
کە هەوالئ پێدەدات، بە شتێکی داھاتوو، جا سوودبەخش بئ، یان زیانبەخش،
یان بۆ شتێک کە نە سوودی هەیە، نە زیان، بەلام (وعيد) کە ئیمە بە گوردی
دەئێن: هەر شە، تاییبەتە بە شتی زیانبەخشەو.

لێردەدا خوای پەرورەدگار، باسی سێ شتانی کردووە بۆ ﴿وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُنْفِقَاتِ
وَالْكُفَّارَ﴾، پیاوانی موناڤیقو، ئافرەتانى موناڤیقو، کافرەکانیش، بە نێرو
میانیەو، چ بەئێنێکی پێداون؟ ﴿نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعْنَهُمُ
اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ﴾، بەئێنی پێداون: بە ئاگرى دۆزەخ، کە بە هەمیشەى
تیییدا دەمێننەووە بەسیانە، وە خوا نەفرینی لێکردوون، وە سزاو ئازاریکی بەردەوامو
نەپساووە نەپراوشیان هەیە.

هەئبەتە لێردەدا دەگونجئ مەبەست لە وشەى (وعد) مانا گشتییەکەى نەبئ،
بەئکو مەبەست پێئ ئەو مانا تاییبەتیە بئ، واتە: بۆ چاکەو شتی بە سوود، بەلام
بەو واتایە کە خوای دادگەر، تاکە بەئێنێک ئەگەر بگونجئ هەبئ بیدات بە موناڤیقو
کافرەکان، بریتىە لە ئاگرى دۆزەخ، کە ئەوە جوړیکە لە گائتە پێکردن.

ئُنْجَا ئُهُو سَازِیَهِ خَوای تَوَلَّهَسْتِینَ بَهِ پِیْنَج شَتَان تەعبیری لێدەگات:

(۱) ﴿نَارَ جَهَنَّمَ﴾، ئاگری دۆزەخ.

(۲) ﴿خَالِدِينَ فِيهَا﴾، بە هەمیشەیی تێیدا دەمیّننەو.

(۳) ﴿هِيَ حَسْبُهُمْ﴾، بەسیانە.

(۴) ﴿وَلَعَنَهُمُ اللَّهُ﴾، وە خوا نەفرینی لێکردوون، ئەگەر ئه‌وه‌ی پِیْشِیان سزای جه‌سته‌یه‌یه، ئەمەیان سزای مەعنه‌ویه.

(۵) ﴿وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ﴾، وە سزاو ئازاریکی بەرده‌وام و نەپساویدیان هەیه، چونکە دەگونجی کەسێک لێ سزادا بە هەمیشەیی بمیّنیتەو، بەلام جار جار نیوبرێکی بکەویتی، بەلام هی ئه‌وان نیوبری تێدانیە، هەمیشە تێیدا دەبن و، سزایەکیان نەبراه‌وو نەپساویدیه.

مەسەله‌ی پینجەم: کە دەرموئ: ﴿كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ

مِنْكُمْ قُوَّةً وَآكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَدًا فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلْقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلْقِكُمْ
كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلْقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا
أُولَئِكَ حِطَّتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ

لێردا شتێک قرتی‌نراوه‌و کە سیاق دەلالەتی لێسەر دەگات، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه: (أَنْتُمْ كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ) ئی‌وه‌ش وه‌ک ئه‌وانه‌ی پِیْش خَوْتانن، یاخود: (عَاقِبَتُكُمْ كَعَاقِبَةِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ) سەر‌ه‌نجامی ئی‌وه‌ش وه‌ک سەر‌ه‌نجامی ئه‌وانه‌ی پِیْش ئی‌وه‌یه، یاخود (شَأْنُكُمْ كَشَأْنِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ) واته‌: حاڵی ئی‌وه‌ش وه‌ک حاڵی ئه‌وانه‌ی پِیْش ئی‌وه‌یه، وه‌ک گوتم لێ قورئاندا خ‌وای زاناو توانا هەمیشە وشه‌یه‌ک، رسته‌یه‌ک، کە سیاق بی‌گه‌یه‌نی، دمی‌قرتی‌نی، بو‌ئ‌ه‌وه‌ی ه‌هر‌جی زی‌اتر فەر‌مای‌شته‌که‌ی

کورتتر بێتەوه، وه یهكێك له گرنه‌گرتن پروه‌ه‌کانی ره‌وانبێژی، بریتیه له‌وه كه قسه كورتو پوخت بێ، واته: وشه‌ه‌کانی كه‌م بن و مانایان زۆربێ.

ئنجای لێره‌دا خ‌وای په‌نه‌نه‌زان ده‌فه‌رم‌وێ: ئی‌وه‌ش، یان: سه‌ره‌نجامی ئی‌وه‌ش، یان: حا‌لی ئی‌وه‌ش، وه‌ك ه‌ی ئه‌وه‌نه‌ی پێش خ‌ۆتانه، واته: گه‌لانی پێش ئی‌وه، ئه‌ی ك‌اف‌رو مو‌نافیقه‌كان، خ‌وا س‌زای دان و فه‌وتان، زیانه‌بار بوون، چ‌ۆنیش بوون؟ ﴿كَانُوا

أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً﴾، ه‌ی‌زان له‌ ه‌ی ئی‌وه‌ پ‌تر بوو، چ‌ ه‌ی‌زو پ‌یزی ما‌د‌دی‌یان، چ‌ ده‌سته‌لاتی سی‌اسی‌یان، ﴿وَأَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَدًا﴾، ما‌ل و من‌د‌ال‌یش‌یان له‌ ه‌ی ئی‌وه‌ زی‌ات‌ر بوون، واته: ه‌ه‌م له‌ پ‌ووی ئا‌بو‌وری، ه‌ه‌م له‌ پ‌ووی سی‌اسی، ه‌ه‌م له‌ پ‌ووی ك‌ۆمه‌ل‌ایه‌تی‌یه‌وه، له‌ ئی‌وه‌ به‌ه‌ی‌ز‌تر بوون، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌ش دا پ‌ز‌گار نه‌بوون، ه‌ه‌موو ئه‌و ش‌انه‌ دا‌دی‌ان نه‌دان .

ئنجای ئایا ئه‌وان چی‌یان كرد؟

﴿فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلْقِهِمْ﴾، واته: له‌ به‌شی خ‌ۆیان به‌هره‌مه‌ند بوون.

(خ‌لاق) واته: پ‌ش‌كو و به‌ش، (استمتع) یش بریتیه له‌ ر‌اب‌و‌اردن و له‌زه‌ت لێ وەر‌گرتن و لێ به‌هره‌مه‌ند بوون، واته: ئه‌وه‌نه له‌و به‌شه‌ی د‌نی‌ای خ‌ۆیان، به‌هره‌مه‌ند بوون، وه‌ گ‌وزه‌ره‌ند‌یان، وه‌ پ‌ی‌یان ر‌اب‌وارد، ه‌هر خ‌ه‌ری‌کی ر‌اب‌واردن و ت‌ی‌ر‌کرد‌نی

غه‌ریزه‌کانیان بوون، ﴿فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلْقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلْقِهِمْ﴾، ئی‌وه‌ش {ئ‌ه‌ی ك‌اف‌رو مو‌نافیقه‌کانی ر‌ۆژگاری پ‌ی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ و د‌وای ئه‌و‌یش!} ئی‌وه‌ش له‌ به‌شی خ‌ۆتان دا ر‌ات‌ان‌بو‌ارد، وه‌ ل‌یی به‌هره‌مه‌ند بوون، وه‌ ئه‌و له‌زه‌ت وەر‌گرتن و خ‌ۆش‌یی‌ه‌ جه‌سته‌یی‌ه‌ی كه‌ ب‌ینی‌تان، وه‌ك ئه‌وه‌نه‌ی پ‌یش خ‌ۆتان‌تان كرد، ﴿وَحُضِبْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا﴾، وه‌ وه‌ك چ‌ۆن ئه‌وان وه‌نی‌و ق‌سان كه‌وت‌ن، ق‌سه‌ی به‌لا‌ش و ق‌سه‌ی پ‌و‌و‌چی‌ان كرد، به‌نی‌و گ‌ال‌ته‌کردن، كه‌وت‌ن، ئی‌وه‌ش به‌نی‌و كه‌وت‌ن.

لێردا وشە: ﴿وَحُضِّمُ كَالَّذِي خَاضُوا﴾، {الَّذِي مصدرية مثل (ما):
خضتم كخوضهم}.

(الَّذِي) چاوگە، وەك (ما)، واتە: ئیووش بەنیوگەوتن، وەك بەنیوگەوتنی ئەوان،
واتە: وەك چۆن ئەوان هەر خەریکی قسە بەلاش و پووچ و گالتە پێکردنی
پێغەمبەرە (عليهم الصلاة والسلام) بوون، ئیووش بەنیو ئەو قسە و قالد پووچ و
بۆشەنە کەوتن.

و هەندێك گوتووینە: وشە (الَّذِي) لێردا بە مانای (الَّذِينَ) دێ، بەلام ئەمە
بۆچوونیکی لاوازە.

دوایی دەرئەمۆ: ﴿أُولَئِكَ حِطَّتْ أَعْمَلُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾،
ئەوانە کردەوێگانیان هەلەشاونەو لە دنیا و دەرئەمۆ، ئەوانە کێ؟ یانی: ئەوانە
پیش ئیووش، ئیووش، هەموو ئەوانە وەك ئیووش ئەوان مامەلەو هەلەسوگەوت دەکەن،
هەر کەسێک هەر خەریکی خۆشیی و رابواردن و عەیش و نووشی ماددیی بێ، بێئاگا
بێ، لە دەرئەمۆ لە چارەنووسێک کە چارەپێ دەکات، سەری هەلەنەپێ و بەرز
نەگاتەو، بەلکو وەك ئازەل هەمیشە سەری بەرەو خوار بێ! وە هەر خەریکی قسە
پووچ و بەلاش، هەر سەرگەرمی رەفتاری ناسەرعی بێ، ئەوانە هەرچەندە کردەوی
باشیشیان هەبێ، کردەوێ باشەگانیان لە دنیا و دەرئەمۆ هەلەووشینەو.

مانایەکی دیکەشی ئەوەیە: هەموو ئەو جموجۆل و چالاکیانەو، هەموو ئەو
پیلان و فیلانەو کە دەیکەن، نە لە دنیاو نە لە دەرئەمۆ سوودیان پێناگەیهێنێ،
واتە: لە دنیاو بێ ئامانج دەبێ، وە لە دەرئەمۆ بێ پاداشت دەبێ.

﴿وَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ (٦٩)، وە ئەوانە زیانباری راستەقینەن، واتە:
ئەگەر زیانبارانێک هەبن، ئەوانەن.

مەسەلە شەشەم: کە دەرئەمۆ: ﴿أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ
نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ أَنَّهُمْ

رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ۖ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

ئایا هەوایی ئەوانەى پێش خۆیانیان پێنەگەشتو، سەرەتا خوا بە گشتی باسی
فەرموون: ﴿كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ﴾، فەرمووی: سەرەنجامی ئیووش، وەك
سەرەنجامی ئەوانەى پێش دەبن، ئنجا بە دیاریکراوی، شەش کۆمەلگا بە نموونەى
دینیتەو، لە میژووی مەرقایەتیی دا، یانی: ئیو سەرنجی سەرەنجامی ئەم
کۆمەلگایانە بدن، کە لەبەرچى سەریان بە فەتارەت چوو، لەبەرچى خوا
سزای دان؟!

لەبەر ئەو کوفرو نیفاقو، بەهۆی ئەو خراپەو تاوانانەو کە دەیانکردن.
کەواتە: ئیووش ئەگەر لەسەر ئەو کوفرو نیفاقەى هەتانهو، لەسەر ئەو
رەفتارانەتان بەردەوام بن، سەرەنجامتان وەك هی ئەوان دەبێ.

ئەو شەش گەلەش؟ ﴿قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ

مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَةَ﴾، گەلى نوح، وە گەلى عاد، کە پێغەمبەرەکیان
ناوی هوود بوو، وە گەلى سەموود، کە پێغەمبەرەکیان ناوی صالح بوو، وە گەلى
ئىبراهیم، وە هاوێلانێ مەدیەن، یان خەلکی مەدیەن، کە پێغەمبەرەکیان ناوی
شوعەیب بوو، (وَالْمُؤْتَفِكَةَ)، واتە: شارە هەلگیردراوەکان، سەرەوژیرکراوەکان،
کە پێغەمبەرەکیان ناوی لووط بوو.

لێردا جیى سەرنج ئەومیه، کە خوا ﷻ وەك پێشتریش باسمان کرد: لە هەموو
قورئاندا کە گەلى نووحی ناو نەبردو، هەر دەفەرموی: گەلى نوح، بۆ وێنە،
دەفەرموی: ﴿وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ﴾ (۷۱) یونس.

(قوم) کۆمەلە خەلکیکن، بەلام خەلکی نوح، کێ بوونە؟ ناویان چی بوو؟
نازانین، بەلام وەك من لە تەفسیری سوورەتی ئەعرافدا باسم کردو: واپێدەجێ

كاتى خۇى ھەر ئەۋەند مەرۋفە بوۋىن لەسەر زەۋى، كە نوۋح بۇ لايان نىردراۋە، ۋەك چۆن ئادەم بابى يەكەمى مەرۋفایەتییە، بە (نوۋح)یش گوتراۋە: بابى دوۋەمى مەرۋفایەتى، واتە: ھەر ئەۋەندە مەرۋفە ھەبوۋن، بۆيە نەگونجاۋە ناۋىكى تايبەتییان لى ھەللات.

بەلام ئەۋ خەلکە كە (ھوود)يان بۇلا رەۋانەكراۋە، گەلى عاد بوۋن.

ھەرۋەھا ئەۋ خەلکە كە (صالح)يان بۇلا رەۋانە كراۋە، گەلى سەموود بوۋن، كە لە ناۋچەى (حجر) نىشتەجى بوۋن، كە دەكەۋىتە نىۋان شامو نىۋەدورگەى عەرەبىىو لەۋ ناۋچە دایە، بەراى زۆربەى زانايان و مىژوو نوۋسان.

ھەرۋەھا گەلى ئىبراهيم، لە ھەموو قورئاندا خوا باسى گەلى ئىبراهيمى نەكردۋە، كە ناۋيان جى بوۋە؟ چونكە كاتىك بوۋە لە عىراق بوۋە، ھەندىك دەلین: لە كوردستانىش بوۋە، دواى چوۋە بۇ شام، لە شامىش پىدەجى لە ناۋچەى ھەرران بوۋى، كە ناۋچەىەكى كوردستانىيە، ئنجا چوۋە بۇ فەلەستىن، دواى چوۋە بۇ مىسر، ماۋىيەك لەۋى بوۋە، دواى چوۋە بۇ حىجازو، كەعبەى بنىات ناۋە، كەۋاتە: ئىبراهيمىش سەلامى خۋاى لى بى، لەبەرئەۋەى بەنىۋو زۆر گەلاندا گەرپاۋە، ۋاشپىدەجى ھەر ئەۋ شۆيئانە، ئاۋەدانىيان لى بوۋى، كە ئىبراهيم چوۋە بۇ نىۋيان، بۆيە خوا گەلى ئىبراهيمى بەگشتى ھىناۋە.

ۋە ھاۋەلانى مەدىيەن كە پىغەمبەر شوعەيب بۇ لايان رەۋانە كراۋە، پىشتىش باسماۋ كەرد: بە راى بەشىك لە زانايان شوعەيب تاكە پىغەمبەرىكە كە بۇ لاى دوو گەلان رەۋانە كراۋە، بۇ لاى ئەھلى مەدىيەن، ۋە بۇ لاى (أصحاب الأيكة) واتە: خاۋەننى درمخت، كە باخىكى گەرۋە چىرو پىران ھەبوۋە، دىيەك، يان شارىك بوۋە لە دەۋرۋەرى ئەۋ باغە، ۋە مەدىيەن ئىستا دەكەۋىتە نىۋو (ئوردون)دەۋە.

بەشىك لە زانايانىش گوتۋويانە، (أهل مدین)و (أصحاب الأيكة) ھەر يەكن.

ۋە شارە ھەلگىرپدراۋەكانىش پىغەمبەر (لۇۋط)يان بۇ لا رەۋانە كراۋە، كە گەلىكى خراپو رەۋشت نزم بوۋن، ئنجا ۋەك چۆن ئەۋان سۈشتىك كە خوا لەسەرى دروست كەردوۋن، ھەلئيان گىراۋەتەۋە لە جىاتى ئەۋەى پىاۋو ئافەرت پىكەۋە ھاۋسەرگىرى

بکەن، پیاویان چۆتە لای پیاوو، ئافەرەتیان چۆتە لای ئافەرەت، خوای زال و دادگەریش بەووە سزای داوێن کە شارو ئاوەدانییەکانیان هەلگیرێتەووە سەرەو بنیان بکات، کە لە چەندان شوێن خوا لە قورئاندا باسیان دەکات، بۆ نموونە دەفەر موی: ﴿فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَلَىٰهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ مِّنْضُودٍ﴾ ﴿٨٢﴾ هود.

واتە: کاتێک فەرمانمان هت لای سەرییمان کردە لای خواریی، (واتە: سەرەو بنمان کرد) وە جوێرە بەردێک کە لە قوور بوو، بە ریز بەسەرماندا باراندن. ئنجا ئەو شەش گەل و گۆمەلگایە، خوای کارزان چی بۆ کردن؟ ﴿أَنَّهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ﴾، پیغەمبەرەکانیان بە بەلگە روون و ئاشکراکانەووە هاتنە لایان.

(بَيِّنَات) گوێ (بَيِّنَة) یە، (بَيِّنَة) بەلگەیهکی روون و ئاشکرایە کە بەرانبەرەکی کە لە قەناعەت هاتن بگەرێ، پێی موقتەنیع بێ، دەشگونجی مەبەست لە (بَيِّنَات) (معجزات) بێ، واتە: ئەو شتەنە کە خوای کارزان بە پیغەمبەرانی داوێن، بۆ سەلماندن پیغەمبەرایەتیان، وەک لە (صحيح) ی بوخاریی و موسلیماً هاتو، کە هیچ پیغەمبەرێک نەبوو، مەگەر خوا بەلگەیهکی داوێنی کە ئیسپاتی پیغەمبەرایەتی خۆی پێ بکات، چونکە ئەگەر وا نەبێ هەر کەسێک هەلسی بێ: من پیغەمبەرم، خەڵک دەڵێن: بەلگەت چیه؟ دەبێ شتیکی پێ بێ کە هیچ کەس نەتوانی ئەو شتە بکات.

موسا عليه السلام گۆچانەکی دەبوو بە ماریکی زل (ئەژدیه)، هەر وەها دەستی روون و پرشنگدار بوو، کەس نەیتوانیوە وەک وی بکات. عیسا عليه السلام مردووی زیندوو کردۆتەووە بە مۆلەتی خوا، وە کەرو لال و بەلەکی چاک کردۆتەووە کەس نەیتوانیوە شتی وا بکات.

و ه حوشرەگە ی صالح ... هتد، هەموو پێغەمبەرەکان، ئەو هی پێیان دراوه، به
کەسی دی له غەیری خۆیان نەکراوه.

وه پێغەمبەری خاتەم ﷺ یش فەرموویەتی: ﴿مَا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ نَبِيٍّ إِلَّا أُعْطِيَ
مَا مِثْلُهُ آمَنَ عَلَيْهِ الْبَشَرُ، وَإِنَّمَا كَانَ الَّذِي أُوتِيَتْ وَحْيًا أَوْحَاهُ اللَّهُ إِلَيَّ، فَأَرْجُو
أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ تَابِعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، برقم: (٤٩٨١)، وَمُسْلِمٌ،
برقم: (٣٨٣)، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ}.

واتە: هیچ گام له پێغەمبەرانی خوا نەبووه (عليهم الصلاة والسلام) که
بەلگەیهکی پێ نەدری، که لەسەر بناغە ی وی خەلک ئیمانی پێ بینن (وه بزانی که
راست دهکات) وه ئەو هی به من دراوه لهو بوارهدا، وه حیه بهۆم هاتوه، (واتە: ئەو هی
که پێم دراوه، وهک بەلگە لەسەر پێغەمبەراییهتیییم وهی و په یام و بهرنامه ی
خوایه)، بۆیه ئومێدم وایه که له رۆژی دوا ییدا له هەموویان شوێنکهوتووم
زیاتر بن.

چونکه هی ئەو ماوتەوه، بهلام موعجیزه ی پێغەمبەرانی دیکه (عليهم الصلاة
والسلام) به وهفاتی خۆیان گۆتایی یان پێهاتوه، چونکه پێغەمبەرەکان (عليهم
الصلاة والسلام) هەر گامێکیان بۆ قوناغێک وهل ومه رجێک و بۆ گەل و میلله تیکی
دیارییکرا وهاتوون و، موعجیزه گەیان هەر ئەوهنده پێویست بووه، بهلام پێغەمبەری
گۆتایی، بۆ هەموو بهشەر هاتوه، به پانایی زه مین و به درێژایی زه مان، بۆیه
موعجیزه گەشی هەموو رۆژگار و سه رزه مینی گرتۆته وه و بهرده وامه، وه له راستییدا
هەر خودی بهرنامه گە ی موعجیزه گەشییه تی و، قورئان موعجیزه ی پێغەمبەری
خاتەمه ﷺ.

له گۆتایی دا ده فەرمو ی: ﴿فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ
يَظْلِمُونَ﴾، نه ده گونجا خوا سته میان لی بکات، بهلام خۆیان سته میان له خۆیان
کرد، که ده فەرمو ی: نه ده گونجا واتە: ئەسلەن له خوا ناوه شیته وه، سته م له
بهنده گانی بکات.

چونکہ کہسیک کہ ستم دہکات، یان لہبہرئہوہیہ کہ دادگہریی نیہ، یان لہبہرئہوہیہ کہ ئامانجیکی ہہیہ بہ ستم نہبی، بوی نایہتہ دی، بہلام خوی تاک و پاک لہ ہہموو شتیک بی نیازہ، ہہموو شتیک دروستکراوی خویہو، پیویستی بہ خویہ، کہواتہ: ہیج ئامانجیکی نیہ لہ ری ستمہوہ بیہینیتہ دی.

وہ پاشان خوا ﷺ خاومنی ہہموو سیفہتیکی بہرزو پہسندہ، (وَلِلّٰهِ مَثَلُ الْاَعْلٰی)، سیفہتی ہہرہ بہرز بؤ خویہ، ہہرچی سیفہتی ہہرہ باشہ، ہہرچی ناوی ہہرہ چاکہ، خوا ہہیہتی، ئنجا یہکیک لہ سیفہتہ چاکہکانی خوا، ئہوہیہ کہ کاربہجییہ، وہ یہکی دیکہیان ئہوہیہ کہ ئہوپہری دادگہریی ہہیہ، وہ ہیئندی گہردیلہیہک ستم ناکات، کہواتہ: نہک ہہر ستم ناکات، بہلکو ہہر لیی ناوشیتہوہ ستم بکات، بہلام ئہوان ستممیان لہ خوئیان کرد، کہ بروایان بہ پیغہمبہرہکانیان نہکرد، بویہ خوی دادگہرو زالیش سزای داوون لہ بہینی بردوون.

کہواتہ: ئہی کافرو مونافیقہکانی رۆژگاری پیغہمبہری خاتمہ ﷺ و دوی ویش! ئیوہش وریابن! ئہگہر لہسہر ئہو کوفرو نیفاقہی کہ لہسہرینی، بہردہوام بن، ہہمان سہرنجام، کہ ہاتوتہ ری ئہو گہلہ پیشووانہ، دیتہ ری ئیوہش.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دەرسی نۆیەم

پێناسەی ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە دوو ئایەت پێک دێ، ئایەتەکانی (۷۱ و ۷۲)، لە ئایەتی یەكەمیاندا خوای بەرزو مەزن پێناسەی برۆاداران دەکات، لە بەرانبەر موناڤیقاندا، بە حەوت لە سیفەتە سەرەکییەکانیان، وەك موناڤیقەکانیشی بە شەش سیفەتان پێناسە کردن، دیارە بە سیفەتە سەرەکییەکان، ئەگەرنا دەگونجێ هەم موناڤیقەکانو، هەم مسوڵمانانیش بە سیفەتی زیاتر پێناسە کرابان، وە رایدەگەیەنێ کە خوا بەزویی لەگەڵ برۆاداران پیاوو ئافرەت دا دەنویسن، هەم لە دنیاو هەم لە دواڕۆژدا.

و لە ئایەتی دووهمیاندا باسی پاداشت دانەویان دەکات، بەو بەهەشتو باغو بیستانانەی کە رووباریان بە ژێردا دەڕۆن، بە کۆشک و تەلاری بەرز بەرز، وە لە سەر ووی هەموو ئەوانەو، پەزماهەندیی خوا، کە بێگومان لە هەموو ئەوانە گەورەترە.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

www.alibapir.net

﴿ وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ
عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ
أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسْكَنٌ طَيِّبٌ
فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٧٢﴾ ۞

مانای وشە بە وشە نایەتەکان

{وێ برۆدارانی پیاوو برۆدارانی ئافرهت، هەندیکیان دۆست و پشتیوانی هەندیکیان،
فەرمان بە هەرجی پەسندە دەکەن، پێگەری لە هەرجی ناپەسندە دەکەن، وە نوێژ
بەربا دەکەن و زەکات دەدەن، وە فەرمانبەریی خواو پیغەمبەرەکی دەکەن، ئەوانە
خوا بەزەمی پێیان دادی، وە خوا زالی کارزانە ﴿٧١﴾ خوا بەئێنی بەهەشتانیکی بە
پیاوانی برۆدارو ئافرهتانی برۆدار داو، گە ڕووبار بە ژێر (کوێشکەکان)یاندا دەڕۆن،
بە هەمیشەیی تییاڵدا دەمیئنەو، وە چەندان خانوو بەرەمی خۆش و باش لە نیو
باغو بێستانی بەردەوامدا، وە ڕەزامەندییەکی (لە هەموو ئەوانە) گەورەتر لە
خواو، ئا ئەو بەردنەو بە مراد گەیشتی مەزنە ﴿٧٢﴾}.

شیکردنەوهی هەندیک لە وشەکان

(وَمَسْكَنَ طَيْبَةً) : (مساكن) کۆی (مسكن) ه، (مسكن: اسمُ مكانٍ وَالْجَمْعُ مَسَاكِنَ)، (السكون: ثبوت الشيء، ويستعمل في الإستيطان).

دیاره وشە (مسكن) ناوی شوینە، لە (سكون) هوه هاتوه.

(سكون) بریتیه لهوهی شتیک دواى ئهوهی كه جوولاهوه، رابوهستىو، سهقامگیرى، وه بۆ نیشتەجێبوونیش بهگاردی.

(عَدْنٍ) : (العَدَن) : (أَيِ الْإِسْتِقْرَارِ وَالثَّبَاتِ، عَدَنَ بِمَكَانٍ كَذَا : اسْتَقَرَّ، وَالْمَعْدِنُ لِمُسْتَقَرِّ الْجَوَاهِرِ).

وشە (عَدْنٍ) به مانای چهسپاوی و سهقامگیرى دی، دهگوتری: (عَدَنَ بِمَكَانٍ كَذَا) فلان كهس له فلان شوین دا نیشتەجێ بوو، وشە (عَدْنٍ) بۆ بهگاردی، وه بهو شوینەى كه كانزاكانى لى دهردهیئیرین (مَعْدِنٍ) بۆ بهگاردەهیئیرى.

(وَرِضْوَانٌ) : (أَعْظَمَ الرِّضَا رِضَى اللَّهِ، لَذَا خُصَّ الرِّضْوَانُ بِمَا كَانَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى)

بیگومان گه ورهترین رهزانه‌ندى، رهزانه‌ندى خواى بهرزه، بۆیه وشە (رضوان) تايبهته به خواى په‌روه‌ردگار هوه، ته‌نیا بۆ خوا به‌گاردەهیئیرى، (رضوان) واته: رازیبوونى گه‌وره، كه رازیبوونى گه‌وره‌ش هى خواى بهرزو مه‌زنه.

(الْفَوْزُ) : (الظفر بالخیر مع حصول السلامة).

وشە (فوز) بریتیه لهوه كه ئینسان خێرو خوشییه‌كى چنگ بکه‌وى، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا كه سه‌لامه‌ت ده‌بێ.

مانای گشتی نایه‌تکان

خوای نه‌وهی له ئایه‌ته‌گانی پێشێ دا، باسی مونا‌فیه‌کان و کافره‌گانی کرد، به‌هر‌دوو په‌گه‌زی نی‌رو می‌انه‌وه، وه باسی سیفه‌ت و نیشانه سه‌ره‌کیه‌کانیانی کرد، ئنجا هه‌ر به‌و بۆنه‌وه، باسی بر‌وادان ده‌گات به‌ پیا‌وان و ئافره‌تانه‌وه، ده‌فه‌رموئ:

﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ﴾، وه پیا‌وان و ئافره‌تانی بر‌ودار هه‌ندیکیان دۆست و پشتیوانی هه‌ندیکیان، دیاره وشه‌ی (أولیا‌ء) کو‌ی (ولی‌)یه، (ولی‌)یش به‌ مانای نیزیک، خو‌شویست، پشتیوان، مشوورخۆر، سه‌رخه‌ر، دلسۆز، سه‌ره‌رشتیار دی، که‌واته: پیا‌وان و ئافره‌تانی بر‌ودار هه‌ندیکیان دۆست و پشتیوان و نیزیک و خو‌شویست و مشوورخۆر، سه‌رخه‌رو، دلسۆزو، سه‌ره‌رشتیاری هه‌ندیکیان.

﴿يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ
الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾. فهريمان به ههرچی شتی په سنده دهكهن، وه
رېگريی له ههرچی شتی ناپه سنده دهكهن، وه نوپژ بهرپا دهكهن و، زهكات ددهمن،
وه فهريمان بهريی خواو پيغه مبه ركهی دهكهن، واته: پابه ند دهبڼ به قورپان و
سوننه ته وه، دياره نيمه له مه سه له گرنگه كاندا زياتر تيشك دهخهينه سهر ثم سيفه ته
كه وړه گرنگه، ﴿أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ﴾، ئا ئه وانه خوا به زميی پيياندا دی، هم
له دنيا دا خوا دهيانخاته ژير سايهی رډحه متی خوږه وه، له گه ئيان به لوتفو به خشنده
ميهرمان دهبڼ، هم له دواړو ژيښدا، چاوپوښی له هه له وه كه مو كورتييه كانيان دهكات و،
دهيانخاته به هه شتی پان و بهرينه وه، ﴿إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾، بيگومان خوا زالی
كارزانه، زال و بالادسته، ههر شتيکی بوئ دهيكات، وه كارزان و كاربه جي و ليژانه،
دهزانئ ههر كه سه چی بو دهكات، چی بو پرواداران دهكات؟ وه چ له كافرو مونافيق و
دغه له كانيش دهكات؟

ئنجای دیتە سەر باسی ئەو بەلێنەی کە بە برودارانی پیاوو ئافەرتی داو، دەرەمۆی :

﴿وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾، خوا بەلێنی بەهەشتانیکی بە برودارانی پیاوو ئافەرت داو.

ئنجای ئەو پووبارانەی بە ژێر باغەکاندا دەرۆن، دەگونجی بە ژێر بنکەکانیاندا دەرۆن، دەشگونجی مەبەست پێی ئەو بە، کە بەژێر ئەو کۆشک و تەلارنەدا دەرۆن کە لە نیو

باغو بێستانەکان دان، ﴿خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسْكَنٌ طَيِّبَةٌ فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ﴾،

کە بە هەمیشەیی تێیان دا دەمێننەو، وە چەند خانووبەرەو جیگا و پێگایەکی زۆر خوش و باش، لە نیو چەند باغو بێستان و گول و گولزارێکدا کە هەمیشەیین، نەک وەرزیك هەبن و وەرزیك نەبن، بەلکو بەردەوامن، هەم خۆیان و، هەم بەروبوومیان و، هەم

گەلا سەوزمکانیشیان، ﴿وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾، وە بێگومان پزازی بوونیك

لەلایەن خواوە گەورەترە، لە چی گەورەترە؟ لە هەموو ئەوانە، ﴿ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ

الْعَظِيمُ﴾، ئا ئەو {واتە: گەشتن بەو بەهەشتانەو، بەو کۆشک و تەلارنە، بەو

باغو بێستانانە، وە شاد بوون بە ڕەزامەندیی خوا}، ئا ئەو بەردنەوێ مەزن و بە مراد گەشتنی مەزنە.

و دەگونجی مەبەست ئەو بە بێ کە : پزازیبوونیکی تایبەتی خوا، گەورەترە لە هەموو

نیعمەتەکانی بەهەشت.

جهند مهسه لهیه کی گرنه

مهسه لهی یه کهم: که دمه رموی: ﴿ وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

لهم نایهته موبارکهدا خوی پهروردگار به جهوت سیفهتی بنه پرتی، پیناسهی بروادارانی راسته قینه دهکات، به پیاوان و ئافرمانه وه:

١/ ﴿ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ﴾، ههندیکیان دوست و هاوکار و پشتیوانی یه کدیین، به نسبت مونا فیقانه وه، فهرموویه تی: ﴿ الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ ... ﴾ (٧٧)، واته: پیاوانی مونا فیق و ئافرمانی مونا فیق، ههندیکیان له ههندیکیان.

له بهرئه وهی په یوه هندییه گانیان روو که شی و رواله تین، ههندیکیان سه به ههندیکیان، ههندیکیان له گهل ههندیکیان تیکه ن، به لام تیکه لیه کی، له ناخ و دل و دروون و قه ناعته وه نیه، به لکو هه نیشیان پیکه وه هیه، کار و ئامانجی هاو بهشیان پیکه وه هیه، به لام هی برواداران: په یوه هندییه کی له دروون و ناخی دله ومیه و، به قه ناعته وه له گهل یه گدا په یوه ستن.

(أولياء) کوئی (ولی) یه، (ولی) یش، به مانای نیزیك، خو شویست، پشتیوان، مشور و خور، سه رخه ر، دلسوز، سه رپه رشتیار، دی، وهك پيشتر باسما ن کرد، وه پیغه مبهری خوا ﷺ له فهرما یشتیکدا فهرموویه تی:

﴿لِيَكُنِّي مِنْكُمْ أَوْلُوا الْأَحْلَامِ وَالنُّهَى، ثُمَّ الَّذِينَ يَكُونُهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَكُونُهُمْ﴾ {أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ، برقم: (٣٥٢٧)، وَأَحْمَدُ، برقم: (١٧١٤٣)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (٤٣٢)، وَابْنُ حِبَّانَ، برقم: (٢١٧٢) عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ}.

واتە: با ئەوانەتان کە خاوەنی عەقل و تیگەیشتنی زیاترن (لە پیزی نوێژدا) لە منەوه نزیکتەربن، دواوی ئەوانەى دواى وان، دواى ئەوانەى دواى وان.

کەواتە: مانای پێشەیی وشەى (وَلِي) بریتىە لە نیزیك، بپرواداران هەندیکیان نیزیکی هەندیکیان، ئەمەش ئەوەى لیۆردەگیرئ کە لە کۆمەلگای ئیسلامیدا، دەبێ مسوڵمانان بەگشتى سەرپەرشتی کۆمەلگا بکەن، وە هەردوو پەگەزە، دەبێ هەست بە بەرپرسیاریتی بکەن، هەر یەكەیان بە پێى سروشتى خوێ، وەك لە زۆر شوێنى دیکەش دا باسم کردو، بە تایبەت لە مەوسووعەى: (ئافەرت و خێزان لە سایەى شەریعەدا)، باسم کردو، کە ئەرکە شەریعیەکان لە شەریعەتى ئیسلامى دا، سێ جۆرن:

(أ) زۆربەى هەرمزۆرى ئەرکە شەریعیەکان هاوبەشن، لە نیوان پیاوان و ئافەرتان دا.

(ب) گەمیکیان تایبەتن بە پیاوانەوه، لەبەرئەوهى کە سروشتى پیاو، ئەو ئەرگانە دەخوای.

(ج) وە گەمیکیان تایبەتن بە ئافەرتانەوه، لەبەرئەوهى کە سروشتى ئافەرت: ئەو ئەرگانە دەخوای، بە پیاوان ناکرێن.

لێرەدا خۆى کاربەجئ، شەش لەو ئەرگانەمان بۆ ریز دەکات، کە تایبەت نین بە پیاوان یان ئافەرتانەوه، گشتین لە نیوانیاندا، تایبەت نین بە هیچ گامیانەوه بە جیا، وە ئەمە ئەوهى لیۆردەگیرئ کە ئافەرتانیش بەرپرسیارن بەرانبەر بە کۆمەلگا، لە پروی ئابووری، سیاسى، کۆمەلایەتى، سەربازى، ئەمنى، فیکرى، بانگەواز، پەروەردە، دەبێ ئەوانیش مشوور بخۆن، وە دەبێ سەرپەرشتی کۆمەلگا بکەن، وە نابێ نە ئافەرتان خوێان لە ئەرکى سەرشانیان ببوێرن، وە نە پیاوانیش پێگریان لئ بکەن، و، پەرج بەخەنە بەردەمیان.

ئەجا ئایا ئەرکەکانیان چین؟

۱- ﴿يَا مُرُوتَ بِالْمَعْرُوفِ﴾، فەرمان بە هەرچی شتی پەسەندە دەکەن، شتی

پەسەند، وەك: ئیمان، خوا بە یەكگرتن، فەرمانبەریی كردنی خواو پێغەمبەری
خوا ﷺ، نوێژو، رۆژوو، زەكاتو، فیداکاریی لە پێناوی خوادا.

۲- ﴿وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾، وە پێگەری دەکەن لە هەرچی شتی ناپەسەندە، وەك:

کوفر، شیرك، نیفاق، تاوان، گوناخ، قسەو قالی خراپ، بیلان گیران، گالته‌کردن
بە ئیسلام و موسوڵمانان، هەرچی شتی خراپە، پێگەری لێ دەکەن.

ئاشکراشە فەرمان بە شتی پەسەند، وە پێگەری لە شتی ناپەسەند، هەموو
بوارەکانی عبادەت و سیاسەت و ئابووری و جەنگ و ئاشتیی و... هتد، دەگرێتەوە.

۳- ﴿وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ﴾، نوێژ بەرپا دەکەن، واتە: نوێژەکانیشیان بە گۆمەل

دەکەن، ئەمە ئامارەیه بۆ ئەو کە ئافەرتانیش دەبێ لە نوێژی بە گۆمەل دا
ئامادەبن، وەك لە سەردەمی پێغەمبەری خوادا ﷺ دەهاتن بۆ نوێژی بە گۆمەل،
نەك تەنیا بۆ نوێژی جوموعە، بەلكو پێنج فەرزی نوێژ، ئافەرتان لەگەڵ پیاوان
لە مزگەوتی پێغەمبەری خوادا ﷺ ئامادە دەبوون، چونکە خوا لەگەڵ پیاوانی
برووداردا، ئافەرتانی بروداریشی ناو هی‌ناو، کە دۆست و پشتیوانی یەکلێن،
یەکلێ لە ئەركەکانیشیان ئەوێه کە نوێژ بەرپا دەکەن.

۴- ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾، وە زەكاتیش دەدەن، ئافەرتیش کە زەكاتی لێکەوت،

وەك پیاو دەبێ زەكات بدات، چونکە لەسەری فەرزی.

۵ و ۶- ﴿وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾، وە فەرمانبەریی خواو پێغەمبەرەکی

دەکەن، واتە: پابەندن بە شەریعەتەو، ئەو شەریعەتە کە لە قورئان و سوننەتدا
بەرجه‌ستەیه.

کەواتە : ۱ + ۶ = ۷ سیفەتی بنەرەتی .

جی خۆیەتی لێردا ئامازە بەو بەکەین، ئایا خوا کە دەفەرموی: پیاوانی ئیماندار و ئافەرتانی ئیماندار دۆست و پشتیوان و هاوکاری یەگدیین: بواری جەنگ و جیهادیش دەگریتهوه؟

دەئیین: هەرچەندە جەنگ و جیهاد بە مانای کۆشتار کردن، زیاتر لەسەر پیاوان فەرزد، وەك چۆن جوموعەش هەر لەسەر پیاوان فەرزد، بەلام ئافەرتانیش نە پێیان لێگراوە بچن بۆ جەنگ و جیهاد، نە پێیان لێگیراوە بچن بۆ جوموعە و جەماعەتیش، بەلكو ئەو بووان، بە شتیکی پەسند دانراوە، بەلكو زانایان گوتووین: ئەگەر بوو بە نەفیری عام، دەبێ ئافەرتانیش وەك پیاوان بەشداربن، ئەوانیش وەك پیاوان ئەرکیان لەسەر شانە، وە لە جەنگەکانی پێغەمبەردا ﷺ ئافەرتان بە شیومیەك لە شیوەکان بەشدار بوون، بوخاریی و موسلیم دەگیرنەو دەئیین: فاتیمە ی کچی پێغەمبەر، وە ئومو سولەیم کە یەکیک بوو لە هاوێلانێ ئافەرت، لە جەنگی ئوحد دا بە کۆندەو مەشکە، ئاویان لەسەر شان و پشتیان دەگواستەو بۆ بریندارەکان، وە چارەسەر و تیماری بریندارەکانیان دەکرد، وە لە پیاویەتی دیکەدا هاتووە کە لە کاتی ناچاریی دا بەشداریی راستەوخۆی شەڕشیان کردووە، یەکیک لەوانە نوسەیبە ی کچی کەعب، کە بەشداریی کۆشتار (قتال) ی کردووە بە دەستی خۆی.

ئەجا کە دەفەرموی: ﴿أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ﴾، ئا ئەوانە خوا بەزمیان ئەگەڵ دەنوێنێ، پەرحمیان پێدەکات، لە کوێ؟ هەم لە دنیا، وە هەم لە دواپۆژدا، دیارە خۆی بەخشنە بە یەكسانی تەماشای هەموو بەندەکانی دەکات، لە بواری بەزمی نواندنی دا، وەك دەفەرموی: ﴿... وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ...﴾ (۱۶) ﴿الأعراف﴾، وە بەزمی من هەموو شتیکی گرتۆتەو.

چونکە لە دنیا هەموو شتیکی بە بەزمی خوا بەرپۆوە دەچێ، بەزمی خوا لە دنیا بۆ هەمووان هاتۆتە دی: کافر، مسوڵمان، بێ ژیان، ژياندار، لە گەردیلە تا کەهکەشان، لە پەرحمەتی خوادا دەژین، وە بە پەرحمەتی خوا دروست بوون، وە بە پەرحمەتی خۆی کاربەجێ و پەرورەدگاریش بەرپۆوە دەچن.

بەلام بۆ پۆزی دواىى حىسابەکان دەگۆرپن، وهك خوا دمهفرموى: ﴿فَسَاكُتْهَا
لِلَّذِينَ يَنْقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِعَائِنِنَا يُؤْمِنُونَ﴾ ﴿۱۵۶﴾ الاعراف.

واته: بېگومان له مهو دوا (يانى: له دوا پۆژدا) تۆمارى دمهكم و دهينووسم، تايبهتى
دكهكم به وانهوه كه پاريز دكهكن، وه زهكات ددهن، وه ئهوانهى كه برپا به
ئايهتهكانى ئيمه دين.

دواىى زياتر پيناسهى ئهوانه دمهكات كه پاريز دكهكن و زهكات ددهن و برپا به
ئايهتهكانى خوا دين، دمهفرموى: ﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ
الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْنُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ...﴾ ﴿۱۵۷﴾ الاعراف.

ئهوانهى كه به دواى پوهانه گراوى پيغه مبهرى نه خوينا دهوار، {يان نه شارما له
كتيپه ئاسمانيه كان} دهكهون كه به نووسراوى له لاي خويان له تهورات و ئينجىلدا
دهيبن، چى به نووسراوى دهبين؟ پيناسهى ئه و پيغه مبهرو و هسهفكهكانى.

كهواته: به زمى خوا له پۆزى دواىى دا، بۆ كه سانيك تهرخان گراوه، كه ئه و
چوار سيفه تهيان تيدان:

۱/ پاريز دكهكن، {ئنجا پاريز كردن و خو پاراستن، پيش هه موو شتيك دهبى ئينسان
خوى له كوفرو شيرك و نيفاق و بى دينى، پاريزى، پاشان دهبى خوا
بهيه گگرتن و تهنيا به نديا هتتى بۆ خوا كردن به ساغى و راستى له خويدا
بينتته دى}.

۲/ ئنجا دواى خۆ دوورگرتن له شكاندنى قه دهكان و نه چوواندنى فه رزهكان، زهكاتى
مالى خواش له مال و سامانيان ددهن، كه سانيكى به خستنه و دهبه خشن.

۳/ وه يه كيكى ديكه له سيفه ته كانيان ئه و ميه كه برپا به ئايهتهكانى خوا دين.

۴/ سيفه تى چواره و گوتاييش ئه و ميه ئهوانه به دواى پوهانه گراوى پيغه مبهرى
نه شارما له كتيپه ئاسمانيه كان، (ياخود نه خوينا دهوار) دهكهون، كه نه نووسىنى
نووسيووه، نه خوينا دهوى زانيوه.

لەوبارمەوه کە مسوڵمانان دەبێ دۆست و هاوکار و خۆشەویستی یەگدی بن،
فەرماشتی پێغەمبەری خوا زۆرن:

۱- ﴿عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: (إِنَّ الْمُؤْمِنَ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا) وَشَبَّكَ أَصَابِعَهُ.﴾ {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، بِرَقْم: (۲۳۱۴)، وَمُسْلِمٌ، بِرَقْم: (۲۵۸۵)، وَالتِّرْمِذِيُّ، بِرَقْم: (۱۹۲۸)، وَالتَّسَائِيُّ، بِرَقْم: (۲۵۶۰)، وَابْنُ حِبَّانَ بِرَقْم: (۲۳۱).}

واتە: ئەبو موسای ئەشعەری خوا لێی رازی بێ دەلی: پێغەمبەر ﷺ
فەرموویەتی: برپادار بۆ برپادار وەک دیوار وایە، هەندێکی هەندێکی بەهێز
دەکات، پەنجەکانیشی خستنه نیو یەک.

وەک چۆن پەنجەکان یەگدی دەهۆننهوه، برپادارانیش دەبێ ئاوا بن، توندو
تۆل و تۆکمە بن، وە دوژمن نەچیتە کەلین و درزەکانی نیوانیانەوه.

۲- ﴿عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (الْمُؤْمِنُونَ كَرَجُلٍ وَاحِدٍ إِنْ اشْتَكَى رَأْسُهُ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِأَلْحَمَى وَالسَّهَرِ)﴾ {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بِرَقْم: (۱۸۴۵۶)، وَمُسْلِمٌ، بِرَقْم: (۲۵۸۶).}

واتە: نوعمانی گۆری بەشیر ﷺ: پێغەمبەر ﷺ
دەفەرموی: ئیمانداران هەموویان وەک یەک پیاو (نەفس) وان، ئەگەر ئەندامێکی
ئازاریکی پێگەیشت، هەموو ئەندامەکانی دیکە بە تا لیھاتن و بە شەونخوونی
بەشداریی دەکەن.

ئێسان ددانی بێش چاوی، بێش، گۆپی بێش، ئەندامێکی بچووکی بێش،
هەموو ئەندامەکانی دیکە، ئیسراحتیان لێ هەلەدەگیرێ، ئیماندارانیش ئاوان.

مەسەلە دووهم: کە دەفەرموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾، یەکیک بۆی هەیه
بلی: بۆچی خوا نەیفەرموو: (أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ)؟
وەلامەکی ئەومیه، سیاقەگەو هەلومەرجەگە، ئەوه دەخوازی، چونکە:

(۱) مسوولمانان پێویستییان بە عیززەتە، لە بەرانبەر ئەهلی کوفرو نیفاق و دزایەتیاندا.

(۲) بۆ کافرەکانیش پێویست بەوە هەبوو، کە خۆی زāl، زەبوون و سەرشۆریان بکات.

(۳) هەر گام لە عیززەتمەندبوونی برۆاداران و، زەبوون بوونی کافران و موناڤیقەکانیش، بە پێی حیکمەت و لێزانێی خۆی کاربەجێ، ئەنجام دەدرێن، بۆیە خۆی زاناو کارزان بەم دوو وەسفە خۆی وەسف کردووە.

مەسەلەى سَيِّئِهِم: كە دەفەرموئ: ﴿وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسْكَنٌ طَيِّبٌ فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾

لێردەدا خۆی بەرزو مەزن دەفەرموئ: خوا بە ئێین و گەفتی داو، بە برۆادارانى پیاوو ئافەرت، بە ئێینی چەند بەهەشت و چەند باغیكى پێداون.

وشەى (جَنَّاتٍ) گۆی (جَنَّة) یە، (جَنَّة) واتە: باغ، بێستان، گۆل و گۆلزار، کۆمەڵە دار و درمختیک کە بەرداربن و میویمان هەبێ، خوا بە ئێینی ئەوێ بە پیاوان و ئافەرتانی برۆادار داو، ئنجا بە حەوت وەسفان پێناسەى ئەو دەکات، کە بە ئێینی پێداون:

۱/ ﴿جَنَّاتٍ﴾، واتە: چەندان باغ و بێستان و گۆل و گۆلزار و میو، کە پەنگە ئەمانە تەنیا بۆ خواردن و گەیف و سەفا بن.

۲/ ﴿تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾، برۆباریان بە ژێردا دەپۆن، کەواتە: هەمیشە تەرو تازەو پاراون.

۳/ ﴿خَالِدِينَ فِيهَا﴾، بە هەمیشەى تێیدا دەمێننەو.

۴/ ﴿وَمَسْكَنٌ طَيِّبٌ﴾، وە چەند خانوو بەرمیەکی زۆر خۆش و دڵپەسەند.

۵/ ﴿فِي جَنَّةٍ عَدْنٍ﴾، ئەو خانوو بەرانبەش ديسان، بە چەند باغیکی هەمیشەیی و نەپراوە، دەورە دراوان، واتە: ئەو نە ئە وەرزیك دا میوه دەربکەن، ئە وەرزیکی دیکە دا میوه دەرنەکەن، وەک هی دنیا، بەئکو چوار وەرزمو بەردەوام میویان هەیه.

۶/ ﴿وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾، وە رەزامەندییەك ئە خواوە گەورەترە، ئە هەموو ئەوانەیی کە باس کران.

۷/ ﴿ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾، ئا ئەووە سەرکەوتن و بە مراد گەشتن و بردنەووی هەرە مەزنە.

ئنجبا با ئەوبارەووە ئەم دوو فەرموودمیەش بیینین:

أ/ ﴿عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي تَفْسِيرِ آيَاتِ سُورَةِ الرَّحْمَنِ: ﴿وَلَمَنْ

خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ ۖ﴾، و قوله بعد وصفها: ﴿وَمِنْ دُونِهَا جَنَّاتٍ

﴿٦٢﴾، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: جَنَّاتَانِ مِنْ فِضَّةٍ أُنِيتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا، وَجَنَّاتَانِ مِنْ ذَهَبٍ، أُنِيتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا، وَمَا بَيْنَ الْقَوْمِ وَبَيْنَ أَنْ يَنْظُرُوا إِلَى رَبِّهِمْ، إِلَّا رِداءُ الْكِبْرِيَاءِ عَلَى وَجْهِهِ، فِي جَنَّةٍ عَدْنٍ ﴿أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، برقم: (۷۰۰۶)، وَالتِّرْمِذِيُّ، برقم: (۲۵۲۸) وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَمُسْلِمٌ برقم: (۱۸۰)، وَالتِّسَائِيُّ فِي الْكُبْرَى برقم: (۷۷۶۵)، وَابْنُ مَاجَةَ، برقم: (۱۸۶)﴾.

واتە: ئەبو موسای ئەشعەریی خوا لیی رازی بی، ئە تەفسیری ئایەتەکانی

سوورەتی (الرحمن) دا کە خوا دەفەر موی: ﴿وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ

﴿٦٢﴾، {بۆ هەر کەسیك کە ئە پایەیی بەرزو پەرورەدگاری بترسی، دوو

بەهەشت هەن}، وە دواي ئەووە کە وەسفی دەکات، دەفەر موی: ﴿وَمِنْ دُونِهَا

جَنَانٍ ﴿٦٢﴾، وە لە پلەیهکی نزمتر لەوان، یان لە خوار وانەوه، دوو بەهەشتی دیکە هەن، لەو بارەوه پیغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: دوو باغ، کەل و پەلیان و هەرچی تیئاندایە، لە زیو^(۱)، وە دوو باغیش، کەل و پەلیان و هەرچی تیئاندایە، لە زیڕ دروست کراوه، وە لە نیوان ئەو خەلکە ی کە لە نیو ئەو بەهەشتانەدان، تەماشاکردنیان بۆ پەرورەدگاریان دا، تەنیا پۆشاکی کەبیریاء هەیه لەسەر پرووی (خوا) لە بەهەشتی هەمیشەیی دا.

ب/ ﴿عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ! يَقُولُونَ: لَبَّيْكَ رَبَّنَا وَسَعْدَيْكَ، فَيَقُولُ: هَلْ رَضِيتُمْ؟ فَيَقُولُونَ: وَمَا لَنَا لَا نَرْضَى، وَقَدْ أُعْطِينَا مَا لَمْ نُعْطِ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، فَيَقُولُ: أَنَا أُعْطِيكُمْ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ، قَالُوا: يَا رَبِّ! وَآيُ شَيْءٍ أَفْضَلُ مِنْ ذَلِكَ؟ فَيَقُولُ: أَحَلُّ عَلَيْكُمْ رِضْوَانِي، فَلَا أَسْخَطُ عَلَيْكُمْ بَعْدَهُ أَبَدًا﴾ {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بِرَقْم: (۱۱۸۵۳)، وَالْبُخَارِيُّ، بِرَقْم: (۶۱۸۳)، وَمُسْلِمٌ، بِرَقْم: (۲۸۲۹)، وَالتِّرْمِذِيُّ، بِرَقْم: (۲۵۵۵)، وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَابْنُ حِبَّانَ بِرَقْم: (۷۴۴۰)}.

واتە: ئەبو سەعیدی خودری خوا لێی پازی بێ، دەلێ: پیغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: وای ﷺ بە خەلکی بەهەشت دەفەرموێ: ئەو خەلکی بەهەشت! ئەوانیش دەلێن: لە خزمەت داین ئەو پەرورەدگارمان! بۆ پازیکردنی تۆ ئامادەین، وە هەموو خێرێک لەلایەن تۆ دەمێ، پێیان دەفەرموێ: ئایا پازی بوون؟ دەلێن: پەرورەدگارمان! بۆچی پازی نابین! ئەوەی بە ئیمەت داوه، بە هیچ کەس لە دروستکراوانی خۆت نەداوه، دەفەرموێ: شتیکتان دەدەم! ئەو بەشتره، دەلێن: پەرورەدگارمان! جا چ شتێک لەوەی پێت داوین، بەشتره؟ دەفەرموێ: پرمەندیی خۆمتان بەسەر دا دەبارینم، هەرگیز لەمەودا لێتان توورە نابم.

(۱) واتە: ئەو دوو بەهەشتە: ئەو خانووانە تیئاندان و دەرگا و پەنجەرە دیوار و کەل و پەلی نیویان، هەمووی لە زیو دروست کراوه، هەر و هەما دوو بەهەشتەکە ی دیکەش کە لەوانی پێشی بەرزترن، هەموو شتیکیان لە زیڕ دروستکراوه.

کۆتایی ئەم دەرسەش بەو دەینین، کە لە تەفسیری رستەیی: ﴿وَمَسْكَنٌ طَيْبَةً﴾ دادا، دەقیك گێردراوەتەو لە عیمرانی گۆری حوصەین، وە لە ئەبی هورەیرەو، کە دەلی: بۆ هەرگامێك لەوانە حەوت سەد بەهەشت هەیه، وە هەر بەهەشتێك حەوت سەد گۆشکی تێدان، وە هەر گۆشكە حەوت سەد چى تێدایە، وە لە هەرچیدا چى هەیه! ئەو دەقیكە کە زانیانی فەرموودەناس گوتووین: (هَذَا مُنْكَرٌ سَدًّا وَمَتْنًا) بۆیە دەقەكەشم نەهینا، چونکە ئەو شتیکی نەبیستراوە نەزانراوە، هەم لە رووی زنجیرەى راوییه‌كانەو، هەم لە رووی نیوەرپۆکەو.

و (ابن القيم) دەلی: (إِنَّهُ لَمْ يَنْبُتْ فِي نِسَاءِ الْجَنَّةِ حَدِيثٌ صَحِيحٌ بِأَكْثَرِ مِنْ زَوْجَيْنِ لِكُلِّ رَجُلٍ)^(۱) واتە: لە هیج فەرموودەیه‌کی راستی پیغه‌مبەر دا ﷺ نەچه‌سپیوه، کە هیج پیاویك لە دوو ئافرەت زیاتری هەبی، واتە: لە حۆرییه‌كان، کە خوا بە تایبەت لە بەهەشت دا بۆ پیاوانی ئیماندار دروستی کردوون.

بەلام لە دنیا دا ئەگەر کەسێك زیاتر لە هاوسەرێکی هەبی، ئەگەر ئەهلی ئیمان بن، خۆی پەرورەدگار کۆیان دەکاتەو، بەلام لەو ئافرەتە تایبەتانه‌ی کە (حور العین)یان پێ دەگوتری، کەس لە دوو هاوسەران زیاتری پێ نادری.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دەرسی دەیم

پێناسەی ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە هەشت ئایەتان پێک دێ، ئە ئایەتی (۷۳ تا کو ۸۰)، سەرمتا خواى بەرزو مەزن بە: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ﴾، پێغەمبەرى خاتەم ﷺ دەدوینى، وە فەرمانى پێدەگات کە دژى کافرو موناڤیقه‌کان بجەنگى و، لەسەریان زبر بى، پاشان جارىکى دى خوا ﷻ باسى سویندى بە درۆیان دەگات، کە گوايه: قسەى کوفریان نەگوتو، بەلام خوا بە درۆیان دەخاتەو، کە کوفریان گوتو، وە نەخشەو پیلانى خراپیشیان هەبوو، بەلام سەرى نەگرتو، کە بریتی بوو لەوێ پێغەمبەرى خوا ﷻ لە بێئاگایى دا بکوژن، پاشان وێرەى دەرگای تۆبە بو کردنەو، هەر شەشیان لى دەگات.

ئەجا باسى کەسانىکى دیکەیان دەگات، کە پەیمانیان بە خوا داو، ئەگەر بێت و دەوڵەمەندیان بکات، بەخشنە بن، کەچی دوايش پەیمانەکەیان راست دەر نەچوو، وە سەرەنجام نىفاق چۆتە دێیانەو، بەهۆى درۆکردنەو، وە خوا سەرزەشتیشیان دەگات، کە دەبووايه بزەن: خوا ئاگادارى نەینىیه‌کانیانە.

پاشان باسى کەسانىکى دیکەیان دەگات، کە ڕەخنەو توانج ئاراستەى ئەو مسوڵمانانە دەکەن: کە زۆر، یان کەم دەبەخشن، وە گالته‌یان پێدەکەن.

وە ئە کوتایى دا خواى پەرورەدگار بە پێغەمبەرى خاتەم ﷻ دەفەرموى: کە چ داواى لیبوردنیاى بو ئە خوا بکەى، چ داواى لیبوردنیاى بو نەکەى، ئەگەر حەفتا جارىش داواى لیبوردنیاى بو بکەى، خوا هەر نایانبوو، بەهۆى ئەوێ کە بێبەرەو بە خوا بە پێغەمبەرەکەى ﷻ، وە خوا ڕێتمایى کۆمەلای لارێ بووان ناگات .

يَتَأْتِيهَا النَّبِيُّ جَهْدَ الْكُفَّارِ وَالْمُنَافِقِينَ وَأَغْلَظَ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ
وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾ يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا
بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ
فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي
الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ
اللَّهُ لَئِنْ آتَيْنَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا
آتَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُّعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾ فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي
قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ
﴿٧٧﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ
الْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾ الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي
الْصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ
وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ
مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٨٠﴾

مانای وشە بە وشە نایەتەکان

{ئەي پيغەمبەر ﷺ! دژى كافرو دەغە ئەكان تيبكۆشەو لەسەريان زېربە، وه جيگای هەوانە وەيان دۆزەخەو (ئەویش) خراپترینى سەرەنجامە ﴿۷۳﴾ سویند بە خوا دەخۆن کە (ئەوێ لە کوفرو قسەى خراپ دەدرێتە پالێان) نەیانگوتو، وه بیگومان وشەى کوفریان گوتو، پاش ئیسلامەتیە کەیان نیاز (ی پیلانیک)یان کرد، کە بۆیان نەلوا (کە لە نەغافل کوشتنی پيغەمبەر ﷺ بوو) وه هەر ئەوەشیان بە پەخنە گرت، کە خوا لە بەخششی خۆی و پيغەمبەرە کەى دەوڵەمەندیان کردن، ئنجا ئەگەر (بۆ لای خوا) بگەرێنەو، بۆ ئەوان باشتەر، وه ئەگەر پشت بکەنەو، خوا بە ئازاریکی بە ئیش لە دنیاو دواپۆژدا سزایان دەدات، وه هیچ دۆست و پشتیوانیکیان لە زەویدا چنگ ناکەوئ ﴿۷۴﴾ وه لەوان (دەغلان) کەسانیک هەبوون، پەیمانیان بە خوادا: ئەگەر لە بەخششی خۆی بماندات، بیگومان دەبەخشین و بە دلتیایی لە چاکان دەبین ﴿۷۵﴾ کەجی کاتیك (خوا) لە بەخششی خۆی پێیدان، رۆدییان پیکرد، وه بە ڕوو وەرگێرانهو، پشتیان کردەو ﴿۷۶﴾ ئنجا بەهۆی ئەووە کە ئەو بەلێنەى بە خاویاندا بوو، نەیانبردە سەر، بەهۆی درۆگردنیانەو (خوا) نیفاقی خستە دلێانەو، هەتا ئەو رۆژەى بە دیداری دەگەن ﴿۷۷﴾ ئایا نازانن کە خوا نەینیان و چپەچپیان دەزانى، وه (ئایا نازانن) کە خوا زۆر زانیە بە پەنەنەکان؟! ﴿۷۸﴾ ئەوانەى بەهۆی مالى بەخشینەکانەو، تانە لە مالى خۆبەخشەران لە برپواداران دەدەن، وه تانە لەوانەش دەدەن و گالتهیان پێدەگەن، کە جگە لەوێ بە قورسی بە دەستیانەو دئ (لە مالى و سامان) شک نابەن، ئەوانە خوا گالتهى پیکردن، وه ئازاریکی بە ئیشیان هەیه ﴿۷۹﴾ یەكسانە (ئەى موحەممەد!) داواى لیبوردنیان بۆ (لە خوا) بکەى، یان داواى لیبوردنیان بۆ نەکەى، ئەگەر حەفتا جاریش داواى لیبوردنیان بۆ بکەى، هەرگیز خوا لییان نابوو، بەهۆی ئەووە کە بە خواو بە پيغەمبەرە کەى ببێروا بوون، وه خوا کۆمەلای لارییان ناخاتە سەر پێی راست ﴿۸۰﴾ .

شیکردنەوادی هەندیک لە وشەکان

(جَاهِدْ): واتە: تێبکۆشه، (جَاهِدَ: بَنَلَ الْوُسْعَ)، واتە: هەرجی لە توانایدا هەبوو، بەکاری هینا.

(وَأَغْلَظَ عَلَيْهِمْ): (الْغُلْظَةُ: ضِدُّ الرِّقَّةِ، وَيُقَالُ: غُلْظَةٌ وَغُلْظَةٌ، وَأَصْلُهُ أَنْ يُسْتَعْمَلَ فِي الْأَجْسَامِ، لَكِنْ قَدْ يُسْتَعَارُ لِلْمَعَانِي).

وشە (غُلْظَةٌ) پێچەوانەی نەرم و ناسکییە، وە دەگوترێ: (غُلْظَةٌ وَغُلْظَةٌ) وە (غُلْظَةٌ) بۆ شتی ماددیە، بەلام دەرخوازییەو بۆ شتی مەعنەوییە.

(وَهَمُّوا): واتە: شتیکیان وێست، نیازیکیان هەبوو، (الْهَمُّ: الْحَرُّنَ الَّذِي يُذِيبُ الْإِنْسَانَ، وَالْهَمُّ: مَا هَمَمْتَ بِهِ فِي نَفْسِكَ).

(هَمَّ) بریتیە لەو خەفەت و نەرمەتیە کە ئێنسان دەتوانێتەو، وە (هَمَّ) بریتیە لەوادی کە ئێنسان لە دڵی خۆیدا دەیهوێ بیكات.

(لَمْ يَنَالُوا): دەستیان نەگەیشتی، وە دەستیان نەهێنا، (النَّيْلُ: مَا يَنَالُهُ الْإِنْسَانُ بِيَدِهِ).

(نِيلَ) شتی کە ئێنسان بە دەستی وە دەستی بێنی، دەگوترێ: (نِيلَهُ، أَنَالَهُ، نَيْلاً) واتە: وە دەستەم هێنا، وە دەستی دێنم، وە دەست هێنان.

(وَمَا نَقَمُوا): (نَقَمْتُ الشَّيْءَ وَنَقَمْتُهُ، إِذَا أَنْكَرْتَهُ إِمَّا بِاللِّسَانِ أَوْ بِالْعُقُوبَةِ).

(نَقَمَ وَنَقَمَ) واتە: نکوولێم لەو شتە کرد، یان رەخنەم لێگرت، یان بە زمان یان بە سزادان دان.

(فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا) : ئە ئەنجامی ئەوەدا دووڕوویی خستە دلیان، (أَعْقَبُهُ كَذًا : إِذَا أَوْرَثُهُ ذِكًا).

واتە: ئەو شتە ی کردە میراتی و تێیدا نیشتەجی کرد.

(فُلَانٌ لَّمْ يُعْقَبْ لَمْ يَتْرُكْ وَلَدًا)، (فُلَانٌ لَّمْ يُعْقَبْ) واتە: فلانکەس هیچ مندالی بەجی نەهێشت.

(أَخْلَفُوا اللَّهَ) : (وَعَدَنِي فَأَخْلَفَنِي، أَي خَالَفَ فِي الْمِيعَادِ).

واتە: بەئینی پێدامو بەئینەگە ی نەبردە سەری، یان ئە بەئینگەدا پێچەوانە بوو، یاخود بەئینەگە ی نەبردە سەر، (وَالْخُلْفُ: الْمُخَالَفَةُ فِي الْوَعْدِ).

(خُلِفَ) بریتیه ئەو کە ئینسان بەئین نەباتە سەر.

(سِرَّهُمْ) : واتە: نەینییەکانیان، (الإِسْرَارُ: خِلَافُ الْإِعْلَانِ، وَالسِّرُّ: هُوَ الْحَدِيثُ الْمَكْتُمُ فِي النَّفْسِ).

(إِسْرَار) واتە: پەنھانکاری ی پێچەوانە ی ئاشکرا کردنە، وە (سِرٌّ) بریتیه ئەو قسەیه ی کە ئینسان لە دلی خۆیدا پەنھانی دەکات.

(وَنَجَّوْنَهُمْ) : واتە: چپەچیپان، (نَاجِيَّتُهُ أَي: سَارَرْتُهُ، وَأَصْلُهُ أَنْ تَخْلُوَ بِهِ فِي نَجْوَةٍ مِنَ الْأَرْضِ).

(نَاجِيَّتُهُ) واتە: بە چپە، یاخود بە فسکە فسک قسەم لەگەڵدا کرد، ئەویش بنبج رپشەگە ی ئەوەوە هاتو، کە ئینسان لەگەڵ کەسیکدا لە زموویەکی بۆشدا کە کەسی لێ نەبێ، قسان بکات.

(لَمْرُؤٌ) : (الْمَرْءُ: الْإِغْتِيَابُ وَتَتَبَعَ الْمُعَابِ، لَمْرُهُ يَلْمَرُهُ).

(لَمْرٌ) بریتیه ئە پاشملە بە خراپ باسکردن و بە دوا ی عەیبی کەسیک گەران، (لَمْرُهُ يَلْمَرُهُ) واتە: عەیبی لیگرت و پەخنە ی لیگرت.

(الْمُطَوِّعِينَ) : که له ئەسڵدا (الْمُتَطَوِّعِينَ) ه، (التَّطَوُّع: فِي الْأَصْلِ تَكَلَّفُ الطَّاعَةِ وَالتَّبَرُّعَ بِمَا لَا يُلْزَمُ، كَالْتَّنْفُلِ).

(تَطَوُّع) له ریشه‌دا بریتیه له‌وه که ئینسان فه‌رمانبه‌ری بکات، به‌لام به‌ زۆر له‌خۆکردن، هه‌روه‌ها (تَطَوُّع) به‌ به‌خشیانی مَالِک ده‌گوتری که ئینسان له‌سه‌ری بپووست نه‌بی، وه‌ک چۆن ئینسان نوێژی سوننه‌ت ده‌کات و له‌سه‌ریشی فه‌رزی نه‌یه.

(فَيَسْحَرُونَ مِنْهُمْ) : واته‌: گالته‌یان پێده‌مکه‌ن، (سَحَرْتُ مِنْهُ وَاسْتَسَحَرْتُهُ لِلْهَزْءِ بِهِ، وَرَجُلٌ سُحْرَةٌ: يَسْحَرُ، وَسُحْرَةٌ: يُسْحَرُ مِنْهُ).

(سَحَرْتُ مِنْهُ وَاسْتَسَحَرْتُهُ) واته‌: گالته‌م پێکرد، بپاوێک که زۆر گالته‌ به‌ خه‌لك بکات پێی ده‌گوتری: (رَجُلٌ سُحْرَةٌ)، به‌لام ئەگه‌ر بگوتری: (رَجُلٌ سُحْرَةٌ) واته‌: بپاوێک که گالته‌ی پێ ده‌کری.

هوئی هاتنه خواروهی نایه‌ته‌کان

۱) هوئی هاتنه خواروهی نهو نایه‌ته‌ی که دهفه‌رموئ: ﴿يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهُمْ شَاؤُا بِمَا لَمْ يَنَالُوا وَمَا نَعْمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكْ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يَعَذِّبْهُمْ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾﴾

له‌وباره‌وه نه‌م دوو به‌سه‌ره‌اته گێردراونه‌وه:

أ/ ﴿عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعَ زَيْدَ بْنَ أَرْقَمَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَجُلًا مِنَ الْمُنَافِقِينَ يَقُولُ: وَالنَّبِيِّ ﷺ يَخْطُبُ: إِنْ كَانَ هَذَا صَادِقًا لَنَحْنُ شَرُّ مِنَ الْحَمِيرِ، فَقَالَ زَيْدُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: هُوَ (وَاللَّهِ) صَادِقٌ وَلَأَنْتَ أَشَرُّ مِنَ الْحِمَارِ، فَرَفَعَ ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَجَحَدَ الْقَائِلُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا...﴾ ﴿٧٤﴾، فَكَانَتِ الْآيَةُ فِي تَصْدِيقِ زَيْدٍ، {أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ فِي تَفْسِيرِهِ، بِرَقْم: (١٠٢٢٢)، وَالسَّيُوطِيُّ فِي الدَّرِّ الْمُنْتَوَرِ ص ٣٠٤، وَالشُّوْكَانِيُّ فِي فَتْحِ الْقَدِيرِ، ج ٢، ص ٥٥٦}.

واته: نه‌نه‌سی کورپی مالیک خوا لئی رازی بی، ده‌ئێ: زهیدی کورپی نه‌رقه‌م گوئی له‌ پیاوێک بوو له‌ دوور‌وه‌کان، له‌ کاتی‌ک دا که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ وتاری ده‌دا، گوئی: نه‌گه‌ر نه‌و پیاوه‌ راست بیژ بی، ئی‌مه‌ له‌ گوید‌ریژان خراپ‌ترین، زهیدیش گوئی: سویند به‌ خوا، نه‌و راست ده‌کاو تو‌ش له‌ که‌ر خراپ‌تری.

ئُنْجَا ئَهُوَ مەسەلەیه بەرزو کرایەو وە بۆ لای پێغەمبەر ﷺ، ئەویش کابرای بانگ کرد، بەلام ئەو نکوولیی لیکرد کە ئەو قسەیهی کردبێ، خوای بەرزیش ئەو نایەتەى ناردە خوار، ﴿يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا...﴾ (۷۱)، واتە: ئەم نایەتە زەمىدى گورپ ئەرقەمى بە راست دانا.

ب/ ﴿عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَالِسًا فِي ظِلِّ شَجَرَةٍ، فَقَالَ: (إِنَّهُ سَيَأْتِيَكُمْ إِنْسَانٌ يَنْظُرُ إِلَيْكُمْ بَعَيْنَ الشَّيْطَانِ، فَإِذَا جَاءَ فَلَا تُكَلِّمُوهُ) فَلَمْ يَلْبَثُوا أَنْ طَلَعَ رَجُلٌ أَرْزَقَ، فَدَعَاهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: (عَلَامَ تَشْتُمْنِي أَنْتَ وَأَصْحَابُكَ) فَانْطَلَقَ الرَّجُلُ، فَجَاءَ بِأَصْحَابِهِ، فَحَلَفُوا بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَمَا فَعَلُوا، حَتَّى تَجَاوَزَ عَنْهُمْ، وَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا...﴾ (۷۱) ﴿أَخْرَجَهُ الطَّبْرِي فِي جَامِعِ الْبَيَانِ، بِرَقْم: (۱۶۹۷۳)، وَالسِّيُوطِي فِي الدَّر الْمُنْتَوَى، ج ۴، ص ۲۴۱، نَسَبَتْهُ لَطَبْرَانِي، وَقَالَا فِي الْإِسْتِيعَابِ: رَجَالُهُ ثَقَاتٌ﴾.

واتە: عەبدووللای گورپ عەبباس خوا لیان پازی بێ، دەلێ: پێغەمبەری خوا ﷺ لە ژێر سیبەری درەختێکدا دانیشتبوو، فەرمووی: ئیستائینسانیک دێ، بە چاوی شەیتان تەماشاتان دەکات، ئەگەر هات قسەى لەگەڵدا مەکەن، هیندەى پێ نەچوو، پیاویکی ڕەنگ شین هات، فەرمووی: بۆچی خۆت و هاوێڵەکانت جێئوم پێ دەلێن؟ کابراش ڕۆی، هاوێڵەکانی خۆی هیئەو سویندیەن بە خوا خوارد، کە نە قسەى وایان کردووە نە کاری وایان کردووە، هەتا پێغەمبەر ﷺ چاوپۆشیی لیکردن، ئیدی لەو بارەو، خوای بەرز ئەم نایەتەى ناردە خوار: ﴿يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا...﴾ (۷۱).

(۲) لەبارەى هۆی هاتنە خوارمەو ئەم سێ نایەتە: ﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ عٰهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ ءَاتٰنَا مِنْ فَضْلِهٖ ۙ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُوْنَنَّ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ﴾ (۷۵) ﴿فَلَمَّآ ءَاتٰهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ۙ بَخِلُوْا بِهٖ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُّعْرِضُوْنَ﴾ (۷۶) ﴿فَاعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِىْ قُلُوْبِهِمْ اِلٰى يَوْمٍ

يَلْقَوْنَهُ، بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾

ئەم گێڕاومیە هەیه:

﴿ قال عبد الله بن مسعود: اعتبروا المنافق بثلاث: إذا حدث كذب، وإذا وعد أخلف، وإذا عاهد غدر، أنزل الله تصديق ذلك في كتابه: ﴿ وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللَّهُ ... ﴾ (٧٥)، إلى قوله: ﴿ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴾ (٧٧)، { أَخْرَجَهُ سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ فِي سَنَةِ بَرَقَم: (١٠٢٦)، وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ بَرَقَم: (٢٦١٢٤)، وَالطَّبْرِيُّ ج ١٠، ص ١٣٢، وَالطَّبْرَانِيُّ فِي (الْكَبِير)، بَرَقَم: (٩٠٧٥)، وَقَالَ فِي الْإِسْتِيعَاب: قُلْنَا سَنَدُهُ صَحِيحٌ. ﴾

واتە: عەبدوللای کوری مەسعوود خوا لێی رازی بێ، گوتووێت: بابای مونا فیک بەو سێ شتانە بناسنەو: کە قسە ی کرد درۆ دەکات، وە ئەگەر بەلێن بدات دەیشکێنێ، وە ئەگەر پەیمانێ لەگەڵ کەسیک بەست، دەیشکێنێ و غەدر دەکات.

وە خوای پەنەنەزانیش بۆ بەراست دانانی قسە کە ی عەبدوللای کوری مەسعوود خوا لێی رازی بێ، ئەم نایەتەنە ی ناردنە خواری، کە دەفەر موی: ﴿ وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللَّهُ لَئِنْ آتَيْنَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴾ (٧٥) فَلَمَّا آتَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾ فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾

(٣) هوی هاتنە خوارەوی ئەم نایەتە ی کە دەفەر موی: ﴿ الَّذِينَ يَلْمِزُونَ

الْمُطَوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ (٧١)

لہو بارہوہ ئہم بہ سہرہاتہ گپ دراوہتہوہ :

﴿عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ آيَةُ (وَفِي رَايَةِ لَمَّا أَمَرْنَا بِ) الصَّدَقَةِ كُنَّا نَحَامِلُ (وَفِي رَايَةِ نَتَحَامِلُ) فَجَاءَ رَجُلٌ فَتَصَدَّقَ بِشَيْءٍ كَثِيرٍ، فَقَالُوا: (وَفِي رَايَةِ فَقَالَ الْمَنَافِقُونَ) مُرَائِي، وَجَاءَ رَجُلٌ (وَفِي رَايَةِ أَبُو عَقِيلٍ) فَتَصَدَّقَ بِصَاعٍ، فَقَالُوا: إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنْ صَاعٍ هَذَا، فَنَزَلَتْ: ﴿الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ﴾، {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، برقم: (۴۴۶۹) وَمُسْلِمٌ، برقم: (۱۰۸۸)}.

واتہ: ئہبو مہسعوود خوا لیٰ رازی بی، دہلی: کاتیئک ئہم نایہ تہ ہاتہ خوارو، فہرمانی کرد {وہ لہ گپرانہوہیہک دا ہاتوہ: کاتیئک کہ فہرمانمان پیکرا} بہ صہدہقہ، ئیمہ زورمان لہ خو مان دمکرد، {واتہ: فشاریان بوخویان دہینا کہ ببہخشن لہبہرئہوہی نہدار بوون} پیایئک ہات ئہندازمیہکی زوری مال و سامان ہینا بہخشی، گوتیان: {وہ لہ گپرانہوہیہکدا موتافیقہکان گوتیان:} ئہوہ بو روپامایی و ریابازی وا دہکات، وہ پیایئکیش ہات، {وہ لہ گپرانہوہیہکی دی دا دہلی: ئہبو عہقیل ہات}، ئہویش صاعیکی {واتہ: ربیہک، ئنجا ئایا خورما بوو، ئایا گہنم بوو، جو بوو} بہخشی، گوتیان: خوا پیویستی بہو ربیہی ئہو پیاوہ نہبووہ، لہو بارہوہ خوا ﷺ ئہم نایاتہی ناردہ خوارہوہ.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

www.alibapir.net

مانای گشتی ئایەتەکان

لەم ھەشت ئایەتەدا، خوای پەرورەدگار جاریکی دیکە دیتەووە سەر باسی ناساندنی موناڤیق و دەغەلەکان، وە تیشکی زیاتر دەخاتە سەر ھەم دل و دەرروونیان، ھەم قسەو

کردار و ھەلۆیستیان، سەرمتا پیغەمبەری خاتەم ﷺ، دەدوینی، دەفەرموی: ﴿يَا أَيُّهَا

النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَا لَهُمْ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ

الْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾

ئە ی پیغەمبەر! لە دژی کافرەکان و موناڤیقەکان تییکوۆشەو لەسەریان زبەر بە، وە جیی ھەوانەووە ئیسراھەتیان دۆزەخەو، ئەویش خراپترین شوینە کە ئینسانی بجیتی، ھەلبەتە وەك دوايي لە مەسەلە گەرنەکان دا زیاتر باسی دەکەین، لێرەدا کە خوا بە

پیغەمبەری خاتەم موھەممەد ﷺ دەفەرموی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ

وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾، لە دژی کافرو موناڤیقەکان تییکوۆشەو لەسەریان زبەر بە.

تییکوۆشانی پیغەمبەر ﷺ و مسوڵمانەکان لە دژی کافرەکان، جۆریك بوو، وە لە دژی موناڤیقەکان جۆریکی دی بوو، ھەر وەھا زبیری نواندن، لە بەرانبەر کافرەکاندا، بە تایبەت ئەو کافرانی شەریان بە مسوڵمانان فرۆشتو، جۆریك بوو، وە زبیری نواندن بەرانبەر بە موناڤیقەکان جۆریکی دیکە بوو.

چونکە تییکوۆشان لە بەرانبەر کافرەکان دا بەو بوو، کە سەنگەریان لی بگیری و بەرپەرچ بدرینەو، وەك چۆن ئەوان شەڕ بە مسوڵمانان دەفرۆشن، مسوڵمانانیش لە دژی ئەوان بجەنگن، واتە: بە چەك و بە ھیز.

بەلام ھی موناڤیقەکان بریتی بوو لە وریابوون لییان، وە کە قسە ی زبیریان پی بگووتری، لە بەرانبەر پیلان و فیل و قسە ی خراپیاندا، وە نەیینیەکانیان ئاشکرا بکری،

وہ ئەگەر گوناھو ھەڵھو ناھەرعییەکیان کرد، وەك باقی مسوڵمانان سزا بدرێن، مادام خۆیان بە مسوڵمان لە قەڵەم داو، وەك دوایی زیاتر تیشکی دمخەینە سەر.

ئەجا دوایی خوا ﷻ باسی ئەو ھەڵوێستەیان دەکات، کە بریتیە لە سوێندی بە درۆ خواردن، بۆ خۆ پەراندنەو و پاسا و ھینانەو، دەفەرموێ: ﴿يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ﴾، وەك لە ھۆی ھاتنە خوارەو دەکەشی دا باسمان کرد، دەفەرموێ: (مونافیقەکان) سوێند بە خوا دەخۆن کە نەیانگوتو، {واتە: ئەو قسەیی کە پێی تۆمەتبار کراون، کە لە ھۆی ھاتنە خوارەو دەکەیدا باسمان کرد}، وە بە دلتیایی وشە کوفریان گوتو، وە لە دوای ئەو ئیسلامەتیە خۆیان، کافر بوونەتەو.

لێردا نەیفەرمو: (وڪفروا بعد الإسلام) بۆ ئەوێ وا نەزانرێ، کە ئەوانە بە ئیسلامەتیەکی راستەقینە ھاتوونە نیو ئیسلامەو، بەڵکو ئەو جوړە ئیسلامەتیە کە تایبەت بوو بەوانەو، کە بریتی بوو ئیسلامەتیەکی رووکەش و سادەو روالەتی، واتە: تەنانت ئیسلامەتیە روالەتی و رووکەشیەکی خۆشیانیان، ھەڵمەشاندووە لەلای مسوڵمانان، ﴿وَهُمْ أَوْ بِمَا لَمْ يَنَالُوا﴾، وە شتیکیان وێست، نەخشەو مەبەستیکیان ھەبوو، کە دەستیان نەگەیشتی، کە وەك دوایی باسی دەکەین، ئەوێ کە وێستووینان دەستیان پێی نەگەیشتو، ئەو بوو کە پێغەمبەری خوا ﷺ لە بیئاگایی دا بکوژن، لە کاتی کدا کە لە جەنگی تەبووک دەگەراندەو، لە دەر بەندیك (شوێنێکی تەنگەبەر) ھەڵیدێرن، بەلام پیلانەکیان ئاشکرا بوو، وە ئەوێ کە لە دلتاندا ھەبوو، ئەو نیازو مەبەستە خراپە، بۆیان نەھینراوتە دی، ﴿وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾، وە ھیچ شتیکیشان بە عەیب و بە ڕەخنە نەگرت، وە ھیچ شتیک پالێ پێو نەنان، کە ئاوا بە دوای تۆلەدا بگەرپێن، مەگەر ئەو کە خوا لە بەخششی خۆی بێنیازی کرد و دەوڵەمەندی کرد، وە چاکەو نیعمەتی خۆی بەسەردا رشتن، ھەروەھا پێغەمبەرەکیشی (چاکە ی جوړاو جوړی لەگەڵیان دا کرد).

چونکہ پێشتر پێش ئەوێ پێغەمبەری خوا ﷺ بچێ بۆ مەدینە لە حالیکی زۆر ناخۆش دا بوون، هەم لە پرووی ئابوورییەوه، هەژارو نەدار بوون، هەم لە پرووی کۆمەڵایەتییهوه، ناکۆک و پرژو بلۆ بوون، هەم لە پرووی سیاسییەوه، هیچ حیسابیکیان بۆ نەدەکرا، بەلام بەهۆی ئیسلام و قورئان و پێغەمبەرەوه ﷺ وەك پێشینانی خۆمان دەئین: (پاروویان گەوتە پۆنی)! لە پرووی ئابوورییەوه: دەولەمەند بوون، لە پرووی کۆمەڵایەتییهوه: پێکەوه بوونەوه براو تەبا بوون، لە پرووی سیاسییەوه: حورمەت و ئیعتیباریان بۆ پەیدا بوو، لە دوورگەیی عەرەبیی و لە دنیاى نیزیکی خۆیاندا، بیگومان خوا بە توانجەوه فەرموویەتی: هەر ئەومیان بە عەیب گرت!

ئەجا دەفەرموی: ﴿فَإِنْ يَتُوبُوا يَكْ خَيْرًا لَّهُمْ﴾، ئیستاش ئەگەر بگەرێنەوه، واتە: بگەرێنەوه بۆ لای خوا، دەست لەو کارو کردەوه، نیازو مەبەستە خراپ و گلاوانە، هەلبگرن، ئەوه بۆ ئەوان باشترە، ﴿وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾، بەلام ئەگەر پشت هەلبکەن، واتە: پشت لە خوا و پێغەمبەری خوا ﷺ بکەن، ئەوه خوا لە دنیاو دواپۆژدا، سزاو ئازاریکی بە ئیشیان دەدات، لە دنیادا ئەوه ئازاریکی بەئیش بوو بۆیان، کە هەمیشە چاوەڕێ بوون کە قسەکانیان بەدرۆ دەخرێنەوه؟ کە پیلانەکانیان ئاشکرا دەکړن؟

کە مسوڵمانان بە پیلان و فیلان دەزانن؟ ئەوه لە ئازاریکی دەروونی زۆردا بوو ون. کاتێک کە هەر کامیکیان نەخشەیهکی گلاوی لێ ئاشکرا بووه، هەر کامیکیان قسەیهکی خراپی لەسەر ساغ بۆتەوه کە کردوویەتی، وە ناچار بوون بۆ پاکانەیی خۆیان بێن، سویندی بە درۆ بخۆن، وە سەرەنجام: لە لای هاوێلانێ خۆیشی ئابرووی چوو، وە لە لای مسوڵمانانیش بێ ئیعتیبار بووه، کە ئەوەش ئازاریکی بە ئیش بووه.

و لە دواپۆژیشدا وەك خۆی بالادەست فەرموویەتی: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ

الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ... ﴿النساء﴾ واتە: بیگومان دوو پرومگان لە پلەى خوارەوهی ئاگردان.

ئنجە دەرموئ: ﴿وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾ (٧٤)، وه لهسەر زهوی هیج سه‌رپه‌رشتیارو مشوورخوړئک و یارمه‌تیدهرئکیان چنگ ناکه‌وئ، له به‌رانبهر خوا‌دا.

ئنجە دیته سه‌ر جوړئکی دیکه‌یان، دهرموئ: ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ عٰهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ ءَاتٰنَا مِنْ فَضْلِهٖ﴾ (٧٥)، وه کهسانئک له نیو مونا‌فقه‌کاندا ههن، که په‌یمان‌یان له‌گه‌ل خوا‌دا به‌ست، گو‌تیان: نه‌گهر خوا له به‌خششی خو‌ی پیمان بدات، واته: ده‌وله‌مه‌ندمان بکات، نه‌وه ﴿لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُوْنَنَّ مِنَ الصّٰلِحِیْنَ﴾ (٧٥)، به ته‌ئکید ئیمه چاکه ده‌که‌ین و مال و سامان ده‌به‌خشین، وه به ته‌ئکیدو به دل‌نیا‌یی ئیمه له چاکان ده‌بین، واته: نه‌و مال و سامانه‌ی خو‌مان له چاکه وه خوا‌په‌رستی‌دا خه‌رج ده‌که‌ین.

به‌لام ئایا راستیان کرد له به‌ئین و په‌یمانه‌که‌یاندا؟

﴿فَلَمَّآ ءَاتٰهُمْ مِنْ فَضْلِهٖ﴾ بَخْلَوْا بِهٖ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُّعْرِضُونَ (٧٦)، به‌لام کاتئک خوا له به‌خششی خو‌ی پییدان، ده‌وله‌مه‌ندی کردن، سه‌روه‌ت و سامانی به‌سه‌ردا پش‌تن، چروو‌کیان تیدا کردو، رژدییان له‌و مال و سامانه‌دا کرد، وه پش‌تیان هه‌ل‌کرد، له کاتئک‌دا که روویان وه‌رگپ‌را بوو، {له ئیسلام و له قورئان و له‌و به‌ئین و په‌یمانه‌ی که به‌ خوا‌یان دا‌بوو}.

ئنجە خوا له سزای نه‌وه‌دا چی لی‌کردن؟

دهرموئ: ﴿فَاعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِيْ قُلُوْبِهِمْ اِلٰى يَوْمٍ يَلْقَوْنَهٗۤ اِِمًا اَخْلَفُوْا اللّٰهَ مَا وَعَدُوْهُ وَبِمَا كَانُوْا يَكْذِبُوْنَ﴾ (٧٧)، خواش نیفاقی خسته دل‌یا‌نه‌وه، واته: سه‌ره‌نجام‌یان نیفاق بوو، تا نه‌و ر‌وژ‌ه‌ی پی‌ی ده‌گهن، واته: تا ر‌وژ‌ی قیامه‌ت، نه‌و نیفاقه له دل‌یا‌ندا جی‌گیر بوو.

ئایا به‌هو‌ی چی‌یه‌وه نه‌و نیفاقه له دل‌یان دا جی‌گیر بوو تا‌کو ر‌وژ‌ی قیامه‌ت؟

به‌هو‌ی نه‌وه‌وه که نه‌و به‌ئینه‌ی به‌ خوا‌یا‌ندا، نه‌یا‌ن‌برده سه‌ر، وه به‌هو‌ی نه‌وه‌وه که در‌و‌یان کرد.

لەمەوێش بۆمان دەردەگەوێ کە بێ پەیمانی و پەیمان شکێنی، وە درۆزنی و درۆ کردن، دەبێتە ھۆی پەیدا بوونی نیفاق و دەرگەلی لە دلی ئینساندا، دیارە گوناھەکان ھەندیکیان ھەندیکیان پەلکێش دەکەن، وەک چۆن چاکەکان ھەندیکیان ھەندیکیان پەلکێش دەکەن، ئینسان جاری وایە گوناھێک دەکات، ئەو گوناھە دەبێتە ھۆی ئەوێ گوناھێکی دیکەشی بەدوادا بێت، ھەر وەک بە پێچەوانەو: جاری وایە ئینسان چاکەپەک دەکات، ئەو چاکەپە و دەکات، چاکەپەکی دیکە بەدوادا بکات.

ئەجا خوا دەفەرموێ: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا أَتَىٰ اللَّهُ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ﴾، ئایا نەیان دەزانن؟ واتە: دەبوو زانیایان، ئەمە پرسیار لێکردنی نکوولیی لێکەرانیە، یانی: دەبوو زانیایان کە خوا نەینییەکانیان دەزانن، وە قسە ی چپە چیشیان دەزانن، قسەپەک کە بە پەنھانی پێکەو دەکەن، بەلکو نەینییەکانی نیو دلیشیان دەزانن، ﴿وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّمُ الْغُيُوبِ﴾، وە کە بێگومان خوا زۆر زانیە بە نەینیی و پەنھانەکان.

ئەجا دێتە سەر جوړیکی دیکە لە مونا فیک و دەرگەلەکان، وە جوړە ھەلۆستیکی دیکەیان، دەفەرموێ: ﴿الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ﴾، ئەوانە ی کە رەخنە و عەیب دەگرن، لەوانە ی کە مال و سامانی خوێان دەبەخشن، لە بر واداران.

(الْمُطَّوِّعِينَ) واتە: (الْمُتَطَوِّعِينَ) ئەوانە ی کە مال و سامانی خوێان دەبەخشن، بێئەوێ لەسەریان پێویست بێ، ئەجا دەرگەلەکان بەھۆی مال بەخشینەکانیانەو، رەخنەیان لێدەگرن، دەئین: ئەو بۆ ریا بازی و پروپامای و دەکەن، وەک لە ھۆی ھاتنە خوار وەگەشی دا باس مان کرد: ئەوێ زۆری بەخشیایە، دەیانگوت: ریا بازە، ﴿وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ﴾، وە ئەوانە ی کە تەنیا ئەو دەبەخشن کە بە زەحمەت بۆیان دەکری، وە فشار لە خوێان دەکەن و، گوشار بۆخوێان دینن، ئەو جار دەتوانن شتێک ببەخشن، لەبەرئەوێ کە گەمیان ھەیە، کەسێک گەمی

هەبێ، دەبێ زۆر لە خووی بکات، بۆ ئەوەی شتیکی لێ ببەخشێ، ئەوانەش موناڤیقەکان گالتەیان پێدەکردن، دمیانگوت: خوا چ پێویستی بەو مال بەخشینە گەمە هەبوو؟

﴿سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (۷۶)، خواش گالتەیان پێبکات، وە سزاو ئازاریکی بە ئێشیان هەبە، یان: خوا گالتە پێکردن، وەك چۆن ئەوان گالتە دەکەن، خواش گالتە پێکردن لە دواپۆژدا، واتە: بە شیومیەك مامەلەئە لەگەڵدا کردن، وەك مامەلەئە كەسێك كە گالتە بە كەسێك دەكات.

ئەجا خوای زاناو توانا لە كۆتایی دا بە پیغەمبەری خاتەم ﷺ دەفەرموێ: ﴿أَسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ﴾، داوای لێبوردنیان بۆ (لە خوا) بکە، یان داوای لێبوردنیان بۆ مەکە، واتە: داوای لێبوردنیان بۆ لە خوا بکە، کە خوا لێیان ببووری، چاوپۆشیان لێبکات، یاخود داوای لێبوردنیان بۆ لە خوا نەکە، ﴿إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ﴾، ئەگەر حەفتا جار داوای لێبوردنیان بۆ لە خوا بکە، کە خوا بیان بووری لەو کردەوانەیان، لەو نیفاقەیان، هەرگیز خوا لێیان نابووری، بۆچی خوا لێیان نابووری؟

﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾، ئەویش بە هۆی ئەوەوەیە کە بێبڕوا بوون بە خواو بە پیغەمبەرەكە ﷺ، كەسێكیش كافریان مۆشريك بێ، بە تەئكید قەلەمی عەفووی بەسەردا نایەتو، لێبوردنی خوا نایگریتەوه.

﴿وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾ (۸۰)، وە خوا كۆمەلەی لارییان و لادەران ناخاتە سەر راستە پێ.

چونكە شایستەئە ئەو نین خوا بیانخاتە سەر راستە پێ.

مەگەر لەو كوفرو نیفاقو، لەو شیركە كە لە دلیاندا جیگیر بوو، خۆیان دەرباز بكەن، تۆبە بكەن، ئەگەرنا تاكو شیركو كوفرو نیفاق لە دل و دەروونی ئێنساندا هەبێ، بە پێی یاسای خوای دادگەر، لێبوردنی خوا نایگریتەوه.

جەند مەسەلەیه کی گرنگ

مەسەلە یەكەم: که دمه رموی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ

وَأَغْلَظْ عَلَيْهِمْ وَمَا وَهُمْ جَاهِنَّمُ وَيَبْسُ الْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾﴾

پیشتر ئایەتەگەمان مانا کرد، واتە: ئەو پیغەمبەر! ﷺ لە دژی کافرەکان و مونا فیکەکان تییکو شەو زبڕبە لەسەریان، وە جیگای حەوانە و میان دۆزەخە، وە خراپترین شوینیش کە ئینسان بو ی بچی، ئەو ییە.

(الجهاد: بَنَلُ الوُسْع)، (جهاد) ئەو مەیه کە ئینسان هەرچی لە توانایدا هەیه بەکاری بێنێ، یان گوتراو: (بَنَلُ أَقْصَى مَا فِي الوُسْع)، ئینسان ئەو پەری توانای خۆی بەکاری بێنێ، تییکو شێ، خۆی ماندوو بکات.

ئُنجا وەك پیشتر ئاماژە کەمان پێدا، دیارە تیکۆشانی پیغەمبەر ﷺ و مسو ئمانان لە دژی کافرەکان بە هیژو بە چەك بوو، کە لەگەڵیان پروو بەروو بوونەو، ئەو کاتە کە ئەوان سەنگەریان لە مسو ئمانان گرتو، بەلام هی مونا فیکەکان چۆن بوو؟ هەرگیز لە پیغەمبەری خوا ﷺ نەگێردا و متەو، کە بە چەك و بە هیژ لەگەڵ مونا فیک و دمه لەکاندا پروو بەروو بوو ییتەو.

کەواتە: لێرەدا کە دمه رموی: ﴿جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ﴾، وەك لە سوورمێ (التحریم) یشتا، هەر ئەم ئایەتە موبارەکە هاتو، دیارە تیکۆشانی پیغەمبەر ﷺ و مسو ئمانان لە دژی کافران، بریتی بوو لە جەنگ کردن بە هیژو بە چەك لە دژیان، بەلام هی مونا فیکەکان بریتی بوو لەو، کە بە قسەو بە بەلگەو بە روونکردنەو ی نه یینیەکانیان، وە بە سەرزەشت کردنیان و بە قسە ی زبڕ لەگەڵ کردنیان، پروو بەروویان ببنەو، بۆ ئەو ی بسلە مینەو لەو پیلان و فیالانە، وە لەو قسە ی خراپانە کە دمیانکەن لەبەر و مەجلیسان.

هەلبەتە دەغەلانیشت ئەگەر دوژمنایەتیی و دژایەتیی خۆیان ئاشکرا بکەن، وە سەنگەر لە مسوولمانان بگرن، ئەو کاتە هەمان مامەتە کافرانی ئاشکرایان لەگەڵدا دەکری.

کە دەفەرموی: ﴿وَأَغْلَظْ عَلَيْهِمْ﴾، دەلی: (الْغُلْظَةُ: الشَّدَّةُ الْحَسِيَّةُ وَالْخُسُونَةُ، وَهِيَ مُسْتَعَارَةٌ لِلْمَعَامَلَةِ الضَّارَّةِ، فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالتَّخَلِّي عَنْ جِبَلَّتِهِ الَّتِي هِيَ رَحْمَةٌ وَلَيْنٌ).

(غُلْظَةُ) بریتیه لە سەختیی و توندوتیژی رۆڵەتیی و بەرەهەست، ئنجای خوازاوتمەو بۆ مامەتەکردنیک کە زبرو توند بێ لەگەڵ موناڤیقەکان دا، وە پیغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی پیکراوە، کە واز لە سروشتی ئاسایی خۆی بێنێ، کە بریتی بوو لە بەزەیی نواندن و نەرمیی و میهرەبانیی و لێبوردەیی، وە شیوە و حالەتیی دیکە بەخۆوە بگری کە پیچەوانەیی سروشتی خۆیەتی، کە بریتیه لە زبری و رەقیی لەگەڵ موناڤیق و دەغەلەکاندا، بۆئەوەی بپرینگێنەووە بسلەمیئەووە.

کە دەفەرموی: ﴿وَمَا أَوْنَهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾، (المأوی: مَا يَأْوِي إِلَيْهِ الْإِنْسَانُ مِنَ الْمَكَانِ، أَيْ: يَلْتَجِيءُ إِلَيْهِ).

(أوي یاوي) یانی: (لَجَأَ يَلْجَأُ) کەواتە: (مأوی) ئەو شوێنە کە ئینسان پەنا ی پێ دەبات، لە زمانی کوردیییش دا بەگاردی، دەگوتری: جی و ماوای بەهەشت بێ، ئنجای ئەوانە شوینی حەوانەووە پشوودانیان، دۆزەخە.

وشە (مصیر) یش دەلی: (الْمَكَانُ الَّذِي يَصِيرُ إِلَيْهِ الْمَرْءُ: أَيْ يَرْجِعُ إِلَيْهِ)، (مَصِير): ئەو شوێنە کە ئینسانی بۆلا دەچی، دەگەرپێتەووە بۆ لای، کەواتە: (مأوی) و (مَصِير) هەردووکیان بە مانای ئەو شوێنە دێن کە ئینسانی بۆ لا دەگەرپێتەووە بۆ لای دەچی و، دمیكات بە جی حەوانەووەی خۆی، (مأوی) بە ئیعتیباری تیدا حەوانەووەی، وە (مَصِير) بە ئیعتیباری بۆ لا گەرانهووەی.

ئەم نایەتە موبارەکە وەک ئەو سێ نایەتە سوورمەتی (الأحزاب)ە، کە خوای پەرورەدگار ڕوونتر بۆ پیغەمبەری خوای ﷺ بەیان دەکات، کە چۆن مامەتە لەگەڵ موناڤیق و دەغەلەکاندا بکات، وە ڕوونتر لەگەڵ موناڤیقەکان دەدوی و توندتر هەپەشەیان لێ دەکات، دەفەرموی:

﴿لَئِنْ لَّمْ يَنْهَ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغَرِّبَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ۖ﴾ ﴿٦٠﴾ مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا ثَقِفُوا أَخِذُوا وَقْتِكُمْ تَقِيلاً ۖ﴾ ﴿٦١﴾ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ يَجْعَلَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ۖ﴾ ﴿٦٢﴾

واتە: ئەگەر موناڤیقه‌کان و ئەوانەى دلیان نەخۆشیی تێدایەو، ئەوانەى پرۆپاگەندەى خراپ دەکەن، لە مەدینەدا، وازنەهێنن لەو عادەت و پیشە خراپەیان، (ئەى پێغه‌مبەر ﷺ) تۆیان لى هان دەدەین، وە پاشان کەمێک نەبێ {واتە: بایى ئەوەندە کە تۆیان لى تێدەگەیهێنن، تۆیان بە گژدا دەکەین} لە دراوسێیەتێ تۆدا نامێنن {واتە: دەبێ لە مەدینە دەر بکەین، ئەگەر دوژمنایەتیەکیان ئاشکرا بکەن} نەفرین لى کراون و دوورخراون لە رەحمەتێ خوا، لە هەر شوێنێک بەر پەل بکەن، دەرگیرێن و زۆر بە خراپیی کۆشتاریان لیدەکری، {واتە: ئەگەر کەوتنە حالەتێ جەنگەو، لە بەرانبەر ئیسلام و مسوڵماناندا} ئەوەش یاسای خوايە، لەوانەدا کە پێشتر رابردوون، وە هیچ جێدار (بەدیل) یکت بۆ یاسای خوا چنگ ناکەوێ (یاسای خوا ناگۆڕێ).

دیاره سلەماندەوێ موناڤیقه‌کان و پرینگاندنەوێ، پێویستی بە زبیری هەبوو، کوردەواریی خۆمان دەلێن: (کەس لە شەر، شەکری نەبەخشیوەتەو):

۱- وەختێک کە موناڤیقه‌کان پیلانیان گێراو، پێغه‌مبەرى خوا ﷺ بکوژن.

۲- پیلانیان گێراو و بوختانیان بە هاوسەرى پێغه‌مبەر ﷺ (عائشە) کردو.

۳- پیلانیان گێراو کە مسوڵمانان تیکبەردەن.

۴- پیلانیان گێراو و لەگەڵ رۆمەکاندا کەین و بەینیان هەبوو، بۆ دژایەتی

مسوڵمانان و هێتانی سوپای رۆم، کە بەسەر مسوڵمانان دا بدن.

۵- پیلانیان گێراو و خەڵکیان سارد کردۆتەو لە جەنگ و جیهاد.

۶- پیلانیان گێراوه که ناکوکیی و دووبەرەکیی پەیدا بکەن لە نیوان کوچکەرەن و پشتیوانان دا.

۷- پیلانیان گێراوه که خەلک مال نەبەخشی؛ ئەوەی زۆری بەخشیی گوتووینانە: ئەوە ریا بازو، ئەوەی کەمی بەخشی بێ، گوتووینانە: خوا پێویستی بەوە نیە! ئەگەر تەماشای بکەین: مونا فێقەکان زۆر پیلان و نەخشی گلاو و خراپیان هەبوو، لە حالیکدا کە ئەوانە هاوولاتیی بوون، ئنجا لێرەو تێدەگەین: بۆچی خوا ﷻ بەو شیوەیە پێغەمبەری خوێ ﷺ یان لێ تێدەگەین، وە هەر شەیان لێ دەکات، کە ئەگەر بێت و دەست هەلنەگرن، لەمەودوا بەو شیوەیە مامەلەیان لەگەڵدا دەکری.

بەلێ ئەگەر چاک بزانی لە مەدینەدا چی گوزەرێ، مونا فێق و دلتەخۆشەکان و دەغەلەکان و پروپاگەندە چییەکان، چیان کردووە؟! بۆمان دەردەکەوێ کە بۆچی خوای کاربەجێ بەو شیوەیە فەرموو؟

بۆچی بە پێغەمبەری خاتەم ﷺ دەفەر موی: دژی کافرەکان و مونا فێقەکان تێبکۆشە، وە لەسەریان زەربە!

کە دیارە ئیستاش لە سەردەمی ئیمەدا، ئەو جوۆرە کەسانە هەر هەن، کەسانیک کە کوفر لە دل و دەروونیاندا هەیە، بەلام خوێان بە مسوڵمان پێشان دەدەن، وە خەریکی پیلانگێران و، خەریکی دانانی نەخشی خراپ، لە دژی ئیسلام و مسوڵمانان.

کەواتە: ئیمەش دەبێ لەگەڵ مونا فێق و دلتەخۆشەکانی رۆژگاری خوێماندا، بەهەمان شیوە مامەلە بکەین، کە پێغەمبەری خوا مامەلە لەگەڵ کردوون.

مەسەلەى دووهم: کە دەفەر موی: ﴿يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةً الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهُمْ أَوْبَاهُ لَمْ يَنَالُوا وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾﴾

پێشتر مانامان کردووە، پێویست بە دووبارە کردنەو ناکات.

حهوت هه لۆمسته له بهردم ئهم نايه ته دا، بۆ روونکردنه وهی چه مکو واتایه که ی :

هه‌لۆسته‌ی یه‌که‌م : ﴿يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ مَا قَالُوا﴾، سویند به خوا دهخۆن
که نه‌یانگوتوه، چییان نه‌گوتوه؟

(آي مَا قَالُوا، مَا اَنْهَمُوْا بِهِ وُقُفْلَ عَنْهُمْ)! واتہ: ئەوہی پێی تۆمەتبار گراون و ئێیان گێردراومەتەوہ، ئەوہیان نەگوتوہ، کە ئەوہش، بەپێی ھەندیک لە رێوایەتەکان - کە پیشتر باسمان کردن - ئەوہ بووہ، کە قسەیان بە پێغەمبەر ﷺ گوتوہ، لە گاتیکدا کە وتاری داوہ، یەکیکیان گوتووێتەتی: ئەگەر موحمەد راست بکات، ئێمە لە کەر خراپترین! واتہ: موحمەد راست ناکاتو، ئەوانیش کەر نین، کە بە راستیی بەدوای ناگەونو، بپروای پێ ناھێنن! وە دەگونجی قسە ی دیکەشیان کردب، وەک چەند رێوایەتیکی دیکە ھەن.

خوای په روږدگارو پنهانزانیښ به دروځیان دمخاته وږو، دمفه رموی: ﴿وَلَقَدْ
قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ﴾، وه بیگومان نه و ان وشه ی کوفریان گوت: وشه ی کوفر
مه به ست بیی حبه؟

(راغب الأصفهاني): {أَصْلُ الْكَلِمَةِ: اللَّفْظُ الْوَاحِدُ الَّذِي يَتَرَكَّبُ مِنْهُ، وَتُطْلَقُ الْكَلِمَةُ عَلَى الْكَلَامِ، إِذَا كَانَ كَلَامًا جَامِعًا مُوجِزًا: ﴿كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا﴾ (١٠) ﴿الْمُؤْمِنُونَ، وَفِي الْحَدِيثِ: (أَصْدَقُ كَلِمَةٍ قَالَهَا الشَّاعِرُ: أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ).

فَكَلِمَةُ الْكُفْرِ جِنْسٌ لِكُلِّ كَلَامٍ فِيهِ تَكْذِيبُ النَّبِيِّ ﷺ. {

واته: وشەى (كلمة) له بنەرەتدا يەك بىژمىه كە ئەو وشەيهى لى پىكىدى، بەلام وشە (كلمة) بۆ قسەى زۆرىش بەگاردى، مادام قسەيهك بى كە كۆكەرەموو پىر مانابى، وەك خوا ﷻ له وەلامى كافىرىكى دۆزەخىيدا، كە دەلى: ﴿... قَالَ رَبِّ

أَرْجِعُونِ ﴿١١﴾ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ... ﴿١٠٠﴾ ﴿الْمُؤْمِنُونَ﴾

واتە: پەرەردگارم! بگێڕنەوه، بەڵکو گەردەوهی باش بکەم لەم ژيانە دنیاوییهدا
که بەجێم هێشتوه (جاریکی دیکه بگهڕێننهوه دنیاوه).

خوادەفەرموی: ﴿...كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا...﴾ ﴿١٠٠﴾ المؤمنون.

واتە: نەخێر، ئەوه وشەیهکە هەر خۆی دەڵێ، {کە هەر یەک وشەش و،
یەک بێژەش نیە، بەڵکو چەند وشەیهکە، کەواتە: جاری وایە قسەیهکی
زۆریش بە (کلمە) تەعبیری لێ دەکری؟، وه له فەرماشتی پێغه مبه‌ری
خوادا ﷺ هاتوه، فەرموویەتی:

﴿أَصْدَقُ كَلِمَةٍ قَالَهَا الشَّاعِرُ: أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ﴾ {أَخْرَجَهُ
أَحْمَدُ، بِرَقْم: (۱۰۰۷۶)، وَابْنُ خَارِيٍّ، بِرَقْم: (۳۶۲۸)، وَمُسْلِمٌ، بِرَقْم: (۲۲۵۶)، وَابْنُ
مَاجَهَ، بِرَقْم: (۳۷۵۷)}.

واتە: راستترین وشەیهک کە شاعیرێک گوتبێتی، ئەوێه کە دەڵێ: ئاگاداربێ!
هه‌موو شتێک جگه له خوا بۆشه.

کەواتە: کە دەفەرموی: ﴿وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةً الْكُفْرِ﴾، وشەى کوفر، جینسى
هەر وشەیهکە کە بەدرودانانی پێغه مبه‌ر ﷺ تێدابی، یان قسەیهکی تێدابی
کوفر بگه‌یه‌نی.

هه‌لوه‌سته‌ی دووهم : دواى دەفەرموی: ﴿وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهُمْ أِيمَا لَمْ

يَنَالُوا﴾، وه له دواى ئیسلامه‌تییه‌که‌یان کافر بوونه‌وه، لێره‌دا نه‌یفه‌رموه:
(وَكَفَرُوا بَعْدَ الْإِسْلَامِ) واتە: له دواى ئیسلامه‌تی راسته‌قینه، کافر بوونه‌وه،

به‌ڵکو فەرموویه‌تی: ﴿وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ﴾، دواى ئیسلامه‌تییه‌که‌ی
خۆیان، واتە: دواى ئەو جو‌ره‌ مسو‌لمانه‌تی و ئیسلامه‌تییه‌ی که هه‌یانبووه، که
به‌ تەئکید مسو‌لمانه‌تی و ئیسلامه‌تییه‌کی ڕووکەشی و ڕو‌الته‌تی بووه، ئنجا
ئەوانه له دواى ئەو ئیسلامه‌تییه‌ ڕووکەشیه‌ش کوفریان کردوه، واتە: تەنانه‌ت
ئەو پهرده‌ تهنکه‌شیان له‌سه‌ر خۆیان لاداوه !

هَلْ لَّوْهَاسْتَه‌ی سَیِّه‌م : ﴿وَهُمُوْا بِمَا لَمْ یَنَالُوْا﴾، واته: وه شتیکیان ویست که دهستان یبّی نه‌گه‌بشت.

(الهم: نية الفعل، سواء فعلٍ أو لم يُفعل)، (هم) بریتیه لهوہ کہ ٹینسان نیہ تی
 تہ انجامدانی کردوہیہ کی ھئی، تہا تہو کردوہی یو بکری، یان یو نیہ نہ کری۔

تَجَا ثَايَا تَهو نِيَا زو مَه بَه سَتَه چِي بُووَه كِه هَه يَانبُووَه، بَه لَام دَمَسْتِيَان پِيِي نِه گَه يَشْت؟ وَهَك پِيَشْتَر ثَامَا زَمَان پِيِي دَا، بَرِيْتِي بُوو لِهَوِي كِه كُوْمَه لِيَك لِه مَوْنَا فَيَقَه كَان كِه زَمَارِيَان چَوَارَدِه، يَان پَا زَدِه نَه فَمَر بُووَه، وَيَسْتَوِيَا نِه لِه كَاتِي گَه رَانِهَوِي پِيَغَه مَبَر ﷺ وَ مَسُوْلَمَانَان دَا، لِه جِهَنگِي تَه بُووَك، لِه دَه رُووِيكِي سَه خَت، شُوِيْتِيكِي تَه نِه گَه مَبَر، كِه خَوَارِهَوِي دُوْل وَ شِيُوِيكِي قُووَل بُووَه، لِهَوِي پِيَغَه مَبَرِي خَوَا ﷺ لِه سَمَر وَ لَا خَه كِه ي هَه لَدِيْرَن وَ بِيَكُوْرَن، دِيَا رِه لِه شَهَوِيكِي تَارِيكِدَا، وَهَك (مَحْمَد الطَاهِر بن عَاشُوْر) لِه تَه فَسِيْرَه كِه ي خُوِيْدَا دَه لِي: {وَالْمَقْصُودُ بِهِ هُوَ الْفَتْكُ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ عِنْدَ مَرْجَعِهِ مِنْ ثَبُوكِ، ثَوَاقُ خَمْسَةِ عَشَرَ مِنْهُمْ، عَلَى أَنْ يَتَرَصَّدُوا لَهُ فِي عَقَبَةِ الْطَرِيقِ، تَحْتَهَا وَادٍ فَإِذَا اعْتَلَاهَا لَيْلًا، يَدْفَعُونَهُ عَنْ رَاحِلَتِهِ إِلَى الْوَادِي، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَائِرًا، وَقَدْ أَخَذَ عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ بِخَطَامِ رَاحِلَتِهِ يَقُودُهَا، وَكَانَ حُذَيْفَةُ بْنُ الْيَمَانِ يَسُوقُهَا، فَأَحْسَ حُذَيْفَةُ بِهِمْ، فَصَاحَ بِهِمْ، فَهَرَبُوا }^(۱).

واته: مهبست له‌وهی که ویستیان و دهستیان پیی نه‌گه‌یشت ئه‌وه‌بوو که پیغه‌مبه‌ری خوا غافل گیر بکه‌ن و له نه‌غافل پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بکوژن، له کاتی گه‌رانه‌وهی له جه‌نگی ته‌بووک دا، یازده که‌س له ده‌غه‌له‌کان ریکه‌وتن که چاو‌دی‌ری پیغه‌مبه‌ر ﷺ بکه‌ن، له شوینیکی ته‌نگه‌به‌ر له رینگا، که له خواره‌وهی شیویکی زور قوول هه‌بوو، که پیغه‌مبه‌ر ﷺ گه‌یشته ئه‌و دهر‌وو، ئه‌و دهر‌بهنده، له کاتی رته‌بوونی به‌وی دا، به شه‌و له‌سه‌ر و‌لا‌خه‌که‌ی هه‌ئیدی‌رن، به‌ره‌و ئه‌و شیوه قوول‌ه، ئنجا که گه‌یشته ئه‌وی، له حالیک دا که (عمار بن یاسر) ریشمه‌ی خوشتره‌که‌ی ده‌کیشا، وه (حذیفه بن الیمان) یش له پشتیه‌وه بوو،

(١) التحرير والتنوير، ج ٥، ص ٢٧٠، وانظر: صحيح مسلم برقم: (٢١٤٤)، والطبري ج ١٤، ص ٣١٣.

حوشترەگە ی لئ دەخوری، (حُذِيفَةُ) هەستی بە دەنگی پێیان کرد، بە دەنگی بەرز تێوەی خورپین، ئەوانیش پرایانکرد.

لە ڕیوایەتی دیکەدا هاتووە دەئێ: (حُذِيفَةُ) پێغەمبەری ﷺ ئاگادار کردۆتەوهو، ئەویش تێی خورپون و پرایانکردووە.

ئەم دەقەش هی (البیهقی)یە، کە لە (دلائل النبوة)دا هیناویەتی.

(ابن کثیر)یش لە تەفسیرەگە ی خوێ دا ئەو ڕووداوێ هیناوە، دەئێ: {وَقَدْ وَرَدَ أَنَّ نَصْرًا مِنَ الْمُنَافِقِينَ هَمَّوا بِالْفَتْكِ بِالنَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ فِي غَرَّةٍ تَبُوكَ، فِي بَعْضِ تِلْكَ اللَّيَالِي فِي حَالِ السَّيْرِ، وَكَانُوا بَضْعَةَ عَشَرَ رَجُلًا، قَالَ الضَّحَّاكُ فَفِيهِمْ تَرَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ، وَذَلِكَ بَيْنَ فِيمَا رَوَاهُ الْحَافِظُ أَبُو بَكْرٍ الْبَيْهَقِيُّ فِي كِتَابِ (دَلَائِلُ النُّبُوَّةِ) {^(۱).

واتە: گێڕدراوتمەووە کە کۆمەئێک لە دەرگەکان و یستیان پێغەمبەری خوا ﷺ لە نەغافل بکوژن، (لە گەرانه و میان) لە جەنگی تەبووک دا، لە یەکیک لە شەوهەکان داو، لە کاتی ڕۆیشتن دا، کە ئەوانیش لای زۆری پازدە بوون، لای کەمیشی دوازدە بوون، ضەحاک گوتووویەتی: ئەم نایەتە دەربارە ی ئەوان هاتۆتە خوارێ، وە ئەویش ڕوونە لەووەدا کە ئەبو بەگری بەیەهقی لە کتێبەگە ی خوێ (دَلَائِلُ النُّبُوَّةِ)دا گێراویەتەووە.

وشە ی (فتک) کە لەو ڕیوایەتانەدا هاتووە، (الرازي) دەئێ: (الْفَتْكُ، الْقَتْلُ عَلَى غَرَّةٍ)^(۲)، واتە: (فَتَكُ) بریتیه لە گوشتن لە بێ ئاگایی دا، گوشتنێک کە کەسی کوژارو ئاگای لئ نەبێ، پێغەمبەری خواش ئەم وشەیه ی لە فەرماشتی خۆیدا بەکارهیناوە، فەرموویەتی:

﴿الْإِيمَانُ قَيْدُ الْفَتْكِ، لَا يَفْتِكُ مُؤْمِنٌ﴾ {أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ، بِرَقْمِ: (۳۷۴۳۵)، وَالْبُخَارِيُّ فِي التَّارِيخِ الْكَبِيرِ، ج ۱، ص ۴۰۳، وَأَبُو دَاوُدَ، بِرَقْمِ: (۲۷۶۹)، وَالْحَاكِمُ، بِرَقْمِ: (۸۰۳۷) وَقَالَ: صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ}.

(۱) المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير، ص ۵۸۱.

(۲) مختار الصحاح، ص ۴۲۸.

واتە: ئیمان مەرفۆی بەستۆتەو، کە لە نەغافل بکوژی، یانی: ئینسانی برپادار کەس لە نەغافل ناکوژی.

هەلۆستە ی چوارەم : دوا یی خوا دەفەرموی: ﴿وَمَا نَقْمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ

وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾، وە هیچیان بە ڕەخنە نەگرت، تەنیا ئەوەنەبێ کە خوا لە بەخششی خۆی بپێزی کردوون، وە پێغەمبەر ﷺ لەوێ کە لەبەردەستی دا بوو پێی داو، (دەوڵەمەندیان کردوون و بێ نیازان کردوون)، هەڵبەتە ئەمەش جێی عەیب نێگرتن نیە، کەسێک کە چاکە لەگەڵ کەسێک بکات، نابێ بە ئێی بە ڕەخنەو بە عەیب بگیری، بەلام ئەمە وەک ئەو شیعەری شاعیر وایە، کە دەڵێ:

لَا عَيْبَ فِيهِمْ غَيْرَ أَنْ سَيُوفَهُمْ بِهِنْ فُلُوفٌ مِنْ قِرَاعِ الْكَتَائِبِ

واتە: قەومەگە ی من هیچ عەیبیان نیە، تەنیا ئەوە نەبێ کە شمشێرەکانیان پاچاوەنەو، هێندە ی شەرە شمشێریان پێبکەن! کە دیارە ئەوەش عەیب نیە، شمشێر وەشێتێک هێندە شمشێرەگە ی وەشاندبێ، دەمەگە ی پاچاوتەو، دیارە جەنگاوەری چاکە، واتە: قەومەگە ی من هیچ عەیبیان نیە، مەگەر چاکەکانیان بە عەیب بزانن!

لێرەشدا خۆی بەخەشەر دەفەرموی: ئەو مونا فێقانه هیچ شتێکیان بە ڕەخنەو بە عەیب نەگرت، لە ئیسلام و مسوڵمانان، ئەوە نەبێ کە بەهۆی ئیسلامەتی و بەهۆی پێغەمبەرەو ﷺ بێ نیاز بوو بوون و دەوڵەمەند بوو بوون، کە بێگومان ئەوەش هی ئەوە نەبوو بە عەیب دا بنرێ و ڕەخنە ی لێ بگیری.

هەلۆستە ی پێنجەم : ئنجا کە دەفەرموی: ﴿إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ

فَضْلِهِ﴾، ئەوە چەند شتێک دەگریتەو:

۱- بە هۆی ئەو دەستکەوتانەو، ئەو ھۆکارانە ی رزق و رۆزی و کار و کەسابەتەو، کە بەهۆی کۆچکردنی کۆچکەرانیەو بۆ مەدینە، کە بوو تە پایتەختی

دەولەتی ئیسلامیی، خەلکی شاری مەدینە و دەوروبەری ژیان و گوزەرانیان زۆر باش بوو.

۲- بەهۆی ئەو دەوڵەتێکە شاری مەدینە هیمنیی و ئاسایشی تیدا پەیدا بوو، چونکە قەواری یەكەمی سیاسی ئیسلام لە مەدینەدا دانرا، وە سەرەنجام خەلکە بەگشتی عیززەت و شکۆی زۆریان بۆ دەستەبەر بوو.

۳- ئەو بڕایەتی و یەكریزییەکی گە لە نیو مەدینەییەکاندا پەیدا بوو، بەتایبەت هەردووکی هۆزی ئەوس و خەزرج، وە ئەو هەموو ناردەحەتی و گێشە و بێشە و شەرو کوشتارەیی بێجێیە، کە لە نیویاندا هەبوو، هەمووی لاچوو، وەك خوی پەروردگار دەربارمیان دەفەرموی: ﴿... وَادْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿۱۰۳﴾﴾، واتە: ... وە یادی چاکەیی خوا بکەن بەسەر خۆتانەو، بیهێننەو یاد: کاتی کە پێکەو دەژمن بوون، کەچی خوا دلتانی پێکەو بەست و لە سایەیی چاکەیی ئەو دەوڵەتێکە بوونە برا، وە لەسەر قەراغی چالێکی ئاگر بوون، بەلام دەرپازی کردن لێی، ئاوا خوا ئایەتەکانیان بۆ روون دەکاتەو، بەلکو رێی راست بگرن.

هەلۆستەیی شەشەم : ئنجا دەفەرموی: ﴿فَإِنْ يَتُوبَا يَكْ خَيْرًا لَّهُمْ﴾، ئەگەر بگەرێنەو، ئەو بۆ ئەوان باشتر دەبێ.

بۆ کوێ، وە بۆ لای کێ بگەرێنەو؟ و لای خوا بگەرێنەو، دەستبەرداری ئەو جوړە قسەو نیەتە خراپو پیلانە گلاوانە بن، ئەو بۆ ئەوان چاکترە.

وشە (يَكْ) ديارە نوون (ن)ەكەیی لابرەو بۆ سووکی.

کە دەفەرموی: ﴿وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يَعْذِبْهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾﴾، بەلام ئەگەر پشت هەلبکەن،

{پشت له ئیسلام و ئیمان و فه رمان بهری خوا و پیغه مبهری خوا بکه ن}، ئه وه خوا به ئازاریکی زور به ئیش سزایان ددهات، هم له دنیا و هم له دواړوژدا، وه هیچ که سیشیان ددستگاهوئ سهر په رشتیاریان بئو، سهر خهرو یارمه تیدریان بئ.

دیاره سزادانی مونا فقه گان به ئازاری به ئیش له دواړوژدا، باسکراوه، وه ک خوا دمفه رموئ: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ...﴾ (النساء، واته: بیگومان دوو پرووه گان له پله ی خواره ووی ئاگردان، به لام مبهست له سزای دنیا چی بووه؟

۱/ یان مبهست هه ر شهیه، واته: ئه گهر دواپی ئه وان کوفره که یان ئیعلان بکه ن، وه هه ر له سهر ئه وه به رده وام بن، تا کو کوفره که یان ئاشکرا دمی، ئه وه ئیسلام سزایان ددهات، وه به ئاشکرا له گه ئیان پرووه پروو دمیته وه.

۲/ یا خود ئه گهر هه ر له سهر ئه وه حالته ش بمیننه وه، ئه وه ئازارو سزایه کی سه خت بووه بو ئه وان، که هه می شه له سزاو ئازاریکی د مروونی به ئیش دابوون، ئایه تیک بیته خوار، سووړه تیک بیته خوار، وه نه ی نییه گانیان ئاشکرا بن، وه پیلانه گانیان ئاشکرا بن، وه ئابروویان بچی، بکه ونه سهر زاری خه لکی، که فالان وا خیانه تی کرد، فالان وا خراپی کرد، ئه وه بو ئه وان ئازارو سزایه کی د مروونی زور به ئیش و سفت سو بووه.

مه سه له ی سییه م: ئنجا خوی بهرزو مه زن باسی جوړیکی دیکه له مونا فیق و

دغه له گان دهکات، که دمفه رموئ: ﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَئِنْ آتَيْنَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ (۷۵) ﴿فَلَمَّا آتَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُّعْرِضُونَ﴾ (۷۶) ﴿فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ﴾ (۷۷).

واته: له و مونا فیق و دغه لانه که سانیک هه ن، که په یمانیان له گه ل خوا دا بهست: ئه گهر له به خششی خوی به شمان بدات، ئیمه ش خیر ده که ی و مال د به خشین له

پێناوی خوادا، وە لە چاگان دەبین، بەلام کاتیەک خوا لە بەخششی خۆی پێیدان،
 پێدییان پێکرد، وە پشتیان هەڵکردو روویان وەرگێرا، لە ئەنجامی ئەوەشدا خوا
 نیفاقی خستە دڵ و دەروونیانەوه، تاكو ئەو پۆژە پێی دماگەن، بەهۆی ئەوەوه
 كە بەئێنیان لەگەڵ خوادا نەبردە سەر، وە بەهۆی ئەوەوه كە درۆیان دەکرد.

لێرمدا زۆربەى هەرە زۆرى توێژمەرەوانى قورئان، بەسەرھاتیك دینن لە (تَعْلَبَةُ
 بَن حَاطِب) هە، كە گوايە یەكێك بوو لە هاوێلان، چۆتە لای پێغەمبەرى خوا،
 گوتووێت: (يَا رَسُولَ اللَّهِ: ادْعُ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ أَنْ يَرْزُقَنِي مَالًا) واتە: ئەى پێغەمبەر
 خوا! ﷺ داوا لە خۆى زالى پایەدار بكە، مالم بەدات و دەوڵەمەندم بکات، پێغەمبەرى
 خواش ﷺ پێى فەرموو: ﴿وَيَحْكُ يَا تَعْلَبَةُ! قَلِيلٌ تُؤَدِّي شُكْرَهُ، خَيْرٌ مِنْ كَثِيرٍ
 لَا تُطِيقُ شُكْرَهُ وَحَقَّهُ﴾.

واتە: هاوار بۆ تۆ ئەى سەعلەبە! كەمێك كە دەتوانى سوپاسى خۆى لەسەر بكەى،
 باشترە لە زۆریك كە نەتوانى سوپاسى خۆى لەسەر بكەى و، هەقەگەى بەدەى.

دیاره ئەویش چەند جارێك دووبارەى كردۆتەوه لە پێغەمبەرى خوا ﷺ،
 پێغەمبەرىش ﷺ دوای بۆ كردو، دواى زۆر دەوڵەمەند بوو، هەتا واى لێهاتو
 كە نوێژى بە گۆمەلێ چواندو، دواى نوێژى جومعهشى كەمتر كردوون، ئنجا مالى
 چۆتە دەروەى مەدينە، لەبەرئەوهى مال و سامانەگەى زۆر بوو، مەرو حوشترو
 رەشه ولاخ و ... هتدى زۆر بوو.

پاشان كە چوون زمكاتى لێومەبگرن، گوتووێت: زمكاتى چى!، كەى ئەوه زمكاته؟
 ئەوه بریتىە لە غەرامەكردن و تالان كردن! بەلام دواى زمكاتهگەى بردو بۆ لای
 پێغەمبەرى خوا ﷺ، ئەویش زمكاتى لێ وەرنەگرتو، دواى لە سەردەمى ئەبو
 بەگرو عومەرىش دا بردووێت، هەر لێیان وەرنەگرتو... هتد.

بەلام ئەو بەسەرھاتە، چ لە رووى نێومرپۆكەگەیهوه، وە چ لە رووى سەنەدەگەیهوه،
 تەواو نیه.

لە رووى نێومرپۆكییهوه، كەسێك كە دواى مسوڵمانبوون، كافر بوو، بەلام پەشیمان
 بۆوم تۆبەى كرد، ئەوه بێگومان خوا تۆبەگەى لێ قبوول دەكات، ئەگەر لە كوفرو
 نیفاقیش بگەرێتەوه، تۆبەى لێ قبوول دەكات، چ جاي لە زمكات نەدان!.

وہ لہ پرووی سەنەدیشیەو، هەردوو نووسەری کتییی (الإستیعاب فی بیان الأسباب) لہ بەرگی (۲) لاپەرە (۱۹۷ تا کو ۱۹۹) کە بەسەرھاتەکیان بە درێژی هیناوە، گوتووینە: (باطلٌ، قَبَّحَ اللهُ واضِعَهْل) ئەمە قسەیهکی پووچ و بێ بنەمایە، خوا ئەو کەسە ناشیرین بکات کە هەڵیەستووە دایناوە.

کە دەفەرموی: ﴿لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ﴾، وشەي ﴿لَنَصَّدَّقَنَّ﴾، یانی: (لَنَتَصَدَّقَنَّ)، بە تەئکید ئێمە خێرو چاکە دەکەین، مالهەمان دهبەخشین، وە هەر ئەومندە نا، بەلکو خوشمان لہ چاکان دەبین، یانی: ئەو مال و سامانە زۆرە، ئێمە لہ خستە نابات و نامانباتە ریزی خراپانەووە چرووک و پێژدانەووە. بەلام دوايی بەئینەکیان راست دەرنای.

خوای بێ وێنە لەوبارەو کە بەئینەکیان نابەنە سەر، دەفەرموی: ﴿فَلَمَّا آتَتْهُمْ مِّنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ﴾، ئنجا کاتیک (خوا) لہ بەخششی خۆی پێیدان، پێژدیان تیدا کرد.

وشەي (بَخِلُوا بِهِ) واتە: ئەو مال و سامانەي کە خوا پێیدان، چرووکیان تیدا کرد، دەستیان تیدا نووقاند، وە نەیانبەخشی، ئەدی خوا چی لیکردن؟ ﴿فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ﴾، (خوا) لہ سزای ئەووەدا، نیفاق و دەغەلی خستە دەروونیانەووە.

(فَأَعْقَبَهُمْ) { أَي جَعَلَ اللهُ فِي قُلُوبِهِمْ نِفَاقًا، عَقِبَ ذَلِكَ (أَي إِثْرَهُ) } خوا لہ ئەنجام و دەرەنجای ئەووەدا، نیفاقی خستە دل و دەروونیانەووە.

ئنجا ئایا بۆچی (أَعْقَبَ) دوو (مَفْعُول) ی ویستوون؟

﴿ فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا ﴾، دەلی: { لَمَّا ضُمِّنَ (أَعْقَبَ) مَعْنَى (أَعْطَى) نَصَبَ فَعْلَيْنِ }، لەبەرئەوێ وشەي (أَعْقَبَ)، مانای وشەي (أَعْطَى) خراومتە نیو، بۆیە

دوو (مَفْعُول)ی (منصوب) کردوون، ئەگەرنا لە ئەسڵدا (أَعْقَبَ) یەك (مَفْعُول)ی دەوئ، واتە: خستیه شوئنی، خستیه جیگای.

ئەجا کە دەفەرموئ: ﴿ فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا ﴾، لێردا مادام (نِفَاقًا) بە (نکرة) هاتو، ئەو (نِفَاق)ی تازمیه، چونکە ئەوان لە ئەسڵدا موناڤیق بوون، پاشان نِفَاقیکی دیکەش چوو دڵیانەو، لەبەرئەو بەئێنیان شکاندو، پەیمانیان لەگەڵ خوادا نەبرده سەر.

کە دەفەرموئ: ﴿إِلَى يَوْمٍ لِّقَوْنَهُ﴾، تاكو ئەو پۆزە پێی دەگەن، بە کێ دەگەن؟ بە خوای پەروردگار دەگەن، دەئ (اللقاء: مُصَادَفَةٌ شَيْءٍ شَيْئًا، فِي مَكَانٍ وَاحِدٍ)، (لقاء) بریتیه لەوێ کە شتێک بگاتە شتێکی دی، لە یەك شوئین دا، کە لێردا مەبەست پێی دیداری خوایه.

یەكێك بۆی هەیه بۆ: بە دلتیایی ئەو نِفَاقە بە مردنیان گۆتایی پێهاتو! ئیمە دەئین: نەخیر، چونکە کوفرو نِفَاق پەيوەندیی بە رووح و جوهری ئینسانەو هەیه، ئەو رووحەش تاكو ئەو کاتە مَرُوفٌ مَرُوفُهُ، ئەو سیفەت و خەسڵەتە کە کەسبیا دەگات، تەبع دەبن لەسەر دڵ و دەروونی، ئەجا ئەگەر ئیمان و خواپەرستییه، ئەگەر کوفرو نِفَاق و شیرکە، دوایی خوای کاربەجئ ھۆکارەکی روون دەکاتەو، دەفەرموئ: ﴿بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ﴾، (بۆیه وایان لێهات) بەھوئ ئەو بەئینەو، کە لەگەڵ خوادا نەیانبرده سەر، وە بەھوئ ئەووە کە درۆیان کرد.

لە زمانی عەرەبیدا دەگوئری: (أَخْلَفَ الْوَعْدَ، أَي لَمْ يَفِ بِهِ) واتە: بەئینەکە نەبرده سەر، ھەروەھا (الْخُلْفُ: نَقْضُ الْعَهْدِ وَمُخَالَفَتُهُ).

(خُلْف) بریتیه لەوێ کە کەسێک بەئینێک بدات، دوایی بەئینەکە نەباتە سەر.

ئەمەش ئەوێ لێوئەگێری کە گوناھو تاوانەکان، کردووە خراپەکان دەبنە ھوئ پەیداگردنی نِفَاق و کوفر، واتە: ئەگەر ئینسان لەسەر گوناھان بەردەوام بوو، ئەو گوناھانە دیگەینەن بە کوفرو نِفَاق.

بۆیە زانیان گوتووینە: بەردەوام بوون لەسەر گوناھی گچکە، سەردەکیشتی بۆ گوناھی گەورە، وە بەردەوام بوون لەسەر گوناھی گەورە، سەردەکیشتی بۆ کوفر، ئەوەش شتیکی ئەزموونکراوە کە وایە، هەروەک چۆن ئەگەر ئێنسان لەسەر چاکە کەمیش بەردەوام بێ، دەیکەیهنێ بە چاکە گەورەتر، وە ئەگەر لەسەر چاکە گەورەتریش بەردەوام بێ، دەیکەیهنێ بە پلە ئیمانی باشتەر.

مەسەلەی چوارەم: کە دەفەرموی: ﴿ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ

وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّمُ الْغُيُوبِ ﴾

ئایا نەیانەزانای، {واتە: دەبوو زانیایان، ئەمە پرسیار لیکردنی نکوولیی لیکەرانیە، دەبوو زانیایان} کە خوا نەینییەکیان دەزانێ، وە قسە ی چپە چیشیان دەزانێ، ﴿وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّمُ الْغُيُوبِ﴾، وە بیگومان خوا زۆر زانیە بە هەموو نەینیی و پەنەکان.

وشە (سِر) دەلێ: (السِّرُّ: مَا يُخْفِيهِ الْمَرْءُ مِنْ كَلَامٍ وَمَا يُضْمِرُهُ فِي نَفْسِهِ، فَلَا يَطْلُعُ عَلَيْهِ النَّاسُ).

(سِر) بریتییە لەو نیازو مەبەستە، یان لەو قسەییە کە مەرووف لە دلی خۆیدا پەنەکان دەکاتو، خەڵک لێ ئاگادار نابن.

وشە (نجوی)، (النَّجْوَى: الْمُحَادَثَةُ بِخُفْيَةٍ) بریتییە لە قسەکردنیکی بە پەنەکانی، لە کوردیی دا دەلێن: (فسکە فسک، چپە چپ، قسە نەینیی، قسە پەنەکان)، وشە (عَلَّم) صیغە موبالەغەییە، واتە: زۆر زانا، وە (الْغُيُوبِ) کۆی (غیب)ە، واتە: نادیارەکان.

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووین: ﴿آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا أُؤْتِمِنَ خَانَ﴾ {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، برقم: (۸۶۷)، وَالْبُخَارِيُّ، برقم: (۳۳)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (۵۹)، وَالتِّرْمِذِيُّ، برقم: (۲۶۳۱)، وَالتَّسَائِيُّ، برقم: (۵۰۲۱)}.

واتە: نیشانهی ئینسانی موناڤیق سێ شتن: ئەگەر قسەی کرد، درۆ بکات، وە ئەگەر بەلێنی دا، بیشکێنی، وە کاتیک سپاردیهکی پێ سپێردرا، ناپاکی لێ بکات و زایهی بکات.

مەسەلەی پینجەم: خوای پەنھانزان باسی جوړیکی دیکە دەکات لە موناڤیق و

دەغەتەکان، دەفەر موی: ﴿الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (۷۱)

ئەوانە ی ڕەخنە دەگرن لەو برۆادارانە ی خۆبەخشانه مالا و سامانه گانیان خەرج دەکەن، ئەو دەغەل و موناڤیقانه ڕەخنەیان لێ دەگرن، واتە: ئەوانە ی کە بە ئەندازە ی زۆر دهبەخشن بە خۆبەخشانه، ڕەخنەیان لێ دەگرن، دەلێن: ئەو بە ڕیابازی ئەو ماله خەرج دەکەن، یان ئەوانە بێ عەقلن، نەدمبوو مالا خۆیان ئاوا بە هەدمەر بدن!

هەروەها ڕەخنەش لەوانە دەگرن، کە جگە لەوێ بە زەحمەت، یان بە گرانی دەتوانن ببەخشن، هیچی دیکە شک نابەن، (جُهد) شتی کە کە ئینسان بە زەحمەت بۆی بکری، قورسای بکەوێتە سەر شان، تاکو بۆ دەگری، دیارە ئینسانی نەداریش ئەگەر کەمیش ببەخشن، قورسای دەکەوێتە سەر شان.

یانی: ئەو دەغەلانە ڕەخنە لەوانە دەگرن کە زۆر دهبەخشن، وە ڕەخنە لەوانەش دەگرن کە کەم دهبەخشن!

کەواتە: کەس لە زمانی ئەو دەغەل و موناڤیقانه سەلامەت نابێ.

﴿فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ﴾، وە گالته بە جوړی دوو دەکەن، ئەوانە ی کە کەمیەک دهبەخشن، وەک لە هۆی هاتنە خوار و هەگەشدا باسما کرد، کە کابرایەک ڕەبیهک خوراکی هیئا (ئنجای خورما بوو، دغەل بوو؛ گەنم، یان جو) گوتیان: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنْ صَاعِ هَذَا﴾، {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، برقم: (۱۴۱۵)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (۷۲)}.

واتە: بێگومان خوا لەو ڕەبەیه بێ نیازە، یانی: ئەوەندە هیچ نیە، گالتەیان پێکردن!

خواش دەفەرموی: ﴿سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾، خوا گالتەیان پێبکات، یان خوا گالتە پێکردن، وە ئازاریکی بە ئیشیان بۆ هەیه.

گالتە پێکردن واتە: بە جووریک مامە ئەیان لەگەڵدا دەکات، وەك کەسیك کە گالتە بە کەسیك دەکات، یاخود مەبەست پێی ئەومیه کە سزای گالتە پێکردنەکیان بداتەو، هەندیک لە زانیان وایان لێکداووتەو.

وشە (يَلْمِزُونَ) یانی: (يعيبون) ڕەخنە دەگرن، (الْمُطَوِّعِينَ) لە ئەسڵدا (الْمُتَطَوِّعِينَ) ه، یانی (الْمُتَبَرِّعِينَ) ئەوانە مالى خوێان خۆبەخشانه دەبەخشن، بێ ئەوێ کە لەسەریان پێویست بێ.

لەوبارەو ئەم بەسەر هاتە گێڕدراووتەو، کە زیاتر تیشکمان بۆ دەخاتە سەر چەمکی ئەو ئایەتە موبارەکو، هەلۆیستی دەغەل و مونا فیه کان، لەگەڵ ئیماندارە بەخشەرەکان دا، چ ئەوانە زۆریان بەخشیو، چ ئەوانە کە میان هەبوو، کە میان بەخشیو:

﴿عَنْ أَبِي السَّلِيلِ، قَالَ: وَقَفَ عَلَيْنَا رَجُلٌ فِي مَجْلِسِنَا بِالْبَقِيعِ، فَقَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، أَوْ عَمِّي، أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِالْبَقِيعِ، وَهُوَ يَقُولُ: مَنْ يَتَصَدَّقْ بِصَدَقَةٍ، أَشْهَدُ لَهُ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ فَجَاءَ رَجُلٌ، لَمْ أَرِ رَجُلًا أَشَدَّ سَوَادًا وَلَا أَصْغَرَ مِنْهُ، وَلَا آدَمَ، بِنَاقَةٍ، لَمْ أَرِ أَحْسَنَ مِنْهَا، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! دُونَكَ هَذِهِ النِّاقَةُ، قَالَ: فَلَمَرَهُ رَجُلٌ، فَقَالَ: هَذَا يَتَصَدَّقُ بِهَذِهِ، فَوَاللَّهِ لَهِيَ خَيْرٌ مِنْهُ، قَالَ: فَسَمِعَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: كَذَبْتَ، بَلْ هُوَ خَيْرٌ مِنْكَ وَمِنْهَا، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ قَالَ: (وَيْلٌ لِّأَصْحَابِكَ) إِلَّا مَنْ قَالَ بِأَلْمَالِ هَكَذَا وَهَكَذَا، وَجَمَعَ بَيْنَ كَفْيِهِ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ، {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بِرَقْمٍ: (۲۰۳۷۶)، تَعْلِيقُ شُعَيْبِ الْأَرْنَؤُوطِ: إِسْنَادُهُ ضَعِيفٌ لِّجَهَالَةِ الرَّاوي عَنْهُ أَبُو السَّلِيلِ}.

واتە: ئەبى سەلیل لە پیاویکەو دەگێڕێتەو ئەویش لە بابی، یان لە مامیەو کە گوێی لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو، دەیفەرموو: کێ چاکەیهک، بەخشینیك

دەکات کە رۆژی قیامت شایەدی بۆ بدەم؟ دەلی: پیاویک هات لەو رەش پیستەرم نەبینی بوو، وە لەو قەبارە بچووکتەرم نەبینی بوو، وە لەویش ئەسمەرتەرم نەبینی بوو، حوشتەرە مێهەکی هێنا، کە لەو حوشتەرە جوانتەرم نەبینی بوو، وە گوتی: ئەو پیغەمبەری خوا ﷺ! ئەم حوشتەرە مێنە بگرە، ئەو لە پیناوی خوادا بەخشیم، تۆش بەگاری بێنە بۆ بەرزووەندی ئیسلام و موسوڵمانان، دەلی: پیاویک (کە لە موناغەقەکان بوو)، رەخنە لێگرت، گوتی: ئەم پیاو ئەم حوشتەرە چاکە دەبەخشێ! سویند بە خوا ئەو حوشتەرە لە خۆی باشتەر، پیغەمبەری خواش گویی ئیوو، فەرمووی: درۆ دەکە، بەلکو ئەو پیاو لە تۆو لە حوشتەرەکان بەشتەر، سێ جارن ئەم قسەیهی دووبارە، دوایی فەرمووی: سزای سەخت بۆ هاوڵەکان، مەگەر کەسێک مەل و سامانەکی ئاوا ئاوا ببەخشێ، دەلی: پیغەمبەر ﷺ دەستی کوکرنەو، بە لای راست و بە لای چەپدا، یانی: ئەگەرنا هەر کەسێک مەل و سامانی هەبێ و لە پێی خوادا نەیبەخشێ، ئەو سزای سەخت بۆ وی.

هەروەها لەو بارەو ئەم بەسەر هاتەش گیردراوەتەو:

ئیبو ئیسحاق دەلی: ﴿وَكَانَ الْمُطَوَّعُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، وَعَاصِمُ بْنُ عَدِيٍّ أَخَا بَنِي الْعَجْلَانِ، وَذَلِكَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَغِبَ فِي الصَّدَقَةِ وَحَضَّ عَلَيْهَا، فَقَامَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ، فَتَصَدَّقَ بِأَرْبَعَةِ أَلْفٍ دِرْهَمٍ، وَقَامَ عَاصِمُ بْنُ عَدِيٍّ، فَتَصَدَّقَ بِمِائَةِ وَسُقِ مِنْ ثَمَرٍ، فَلَمَرُوهُمَا وَقَالُوا: مَا هَذَا إِلَّا رِيَاءٌ، وَكَانَ الَّذِي تَصَدَّقَ بِجُهْدِهِ، أَبُو عَقِيلٍ أَخُو بَنِي أُثَيْفٍ، أَتَى بِصَاعٍ مِنْ ثَمَرٍ، فَأَفْرَعَهَا فِي الصَّدَقَةِ، فَتَضَاحَكُوا بِهِ وَقَالُوا: إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنْ صَاعِ أَبِي عَقِيلٍ﴾^(۱).

واتە: ئەوانە کە مەلێ خۆیان زۆریان بەخشێ، لە برواداران (عبد الرحمن بن عوف) بوو، لەگەڵ (عاصم بن عدي) ^(۲)، کە لە هۆزی بەنی عەجلان بوو، دەلی: ئەویش ئەو بوو، کە پیغەمبەری خوا ﷺ خەلکی هاندا، بۆ مەل خەرج کردن و مەل بەخشین لە پیناوی خوادا، (عبد الرحمن بن عوف) هات چوار هەزار درەمی

(۱) سیرە ابن هشام، ج ۴، ص ۱۹۶.

(۲) دیارە ئەم ئەو دووانە بە نموونە هێناوە.

زیوی هیئا (که ئەوگاتە زۆر زۆر بوو)، وە (عَاصِمُ بْنُ عَاصِيٍّ) یش هات ئەویش
سەد (۱۰۰) ویسقی^(۱) خورمای هیئا، ئتجا مونا فیه کان لییان بە پمخنە گرتن،
گوتیان: ئەوە بۆ ریا بازیه.

وہ ئەو كەسەش كە زۆر فشارى لە خۆى كرد، تاكو كەمىكى پى بەخشا، ئەبو عوقەيل بوو، لە ھۆزى بەنى ئونەيف، ئەويش رەبەيەك خورماى ھىناو، رۆى كرده سەر^(۲) خىرو سەدەقەو مال بەخشىنە كۆكرا بوو ەو كە، ئەوانىش پىى پىكەنينو، گوتيان: خوا بىننيازە لەو رەبەيەى ئەبو عوقەيل !

ئىدى ئەم ئايەتە بەم بۆنەو ە ھاتە خوار.

مسئله‌ی ششم: که دفعه‌ی دوم: ﴿اَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾

داواى لىبورنڧيان بۇ (له خوا) بكهى، يان داواى لىبورنڧيان بۇ نهكهى، نهگهر
حهفئا جاريش داواى لىبورنڧيان بۇ بكهى، ههرگيز خوا لىيان نابوورئ، بههوى
نهوهوه كه به خواو به پيغه مبه رهكهى بىپروا بوون، وه خوا كوومه لى لارپيان
ناخاته سهر رپى راست.

ھەلبەتە ئېرىدا مەبەست ئەومىيە، كە خوا لە مونافىقەگان نابوورئ، ھەرچەندە
 پېغەمبەر ﷺ زۆرىش داواى لىبوردنيان بۆ لە خوا بکات، ئەگەرنا مەبەست ئەومىيە،
 كە ئەگەر لە ھەفتا جار زياتر، داواى لىبوردنيان بۆ لە خوا بکات، خوا بيانبوورئ!
 بەئكو مەبەست ئەومىيە، كە ھەرچەندە زۆر داواى لىبوردنيان بۆ لە خوا بکات، خوا
 لىيان نابوورئ.

(۱) (وَسَق) و (وَسَق) هەر وهسَقِيْكَ سَيِّصَد (۲۰۰) رَپَه (صاع) يه هەر رَپَه يه كيش چوار مسته.
(۲) رَوَى كرده سهرى : هه ئير شته سهرى.

ئُنْجَا ئه‌وه نەك هەر له زمانی عەرەبیدا، بەلكو له زمانەكانی دیکەشدا هەیه، دەئێ: پەنجار جار هاتووم، سەد جار وام كرد، یان دەئێ: سەد جاریش داوا بكەى، ئه‌ومت بۆ ناكەم، كه مەبەستى تەنیا سەد جارەكە، یان پەنجار جارەكە نیە، بەلكو یانى: هەرچەندە زۆر داوا بكەى، ئه‌ومت بۆ ناكەم، وه خاومنى (التحریر والتنویر) ئاواى لێكداوتمەوه، واتە: خوا لێیان نابووێ هەرچەندە داواى لێبوردنیان بۆ بكەى، بە ئەندازمیهكى زۆر زۆر.

ئُنْجَا له‌وبارەوه ئه‌م رپوایەتەش هاتو: كه قسه له‌سەر سەنەدەكەى هەیه: ﴿أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ ابْنَ أَبِي بِنِ سُلُولٍ، قَالَ لِأَصْحَابِهِ: لَوْلَا أَنْكُمْ تُنْفِقُونَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَصْحَابِهِ، لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِهِ! وَهُوَ الْقَائِلُ: ﴿لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لِيُخْرِجَنَا الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ﴾ ٨ ﴿الْمُنافِقُونَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿أَسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾ ٨٠﴾ التوبة، قال النبي ﷺ: لأزیدن على السبعين! فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾ ٦﴾ المنافقون، فأبى الله تبارك وتعالى أن يغفر لهم﴾ (رواه ابن جرير عن عروة مرسلاً، برقم: (۱۷۰۳۸)، ضعيف بإرساله، أنظر: الإشتعاب ج ۲، ص ۳۱۰).

واتە: عەبدوللای کۆری ئوبەییەى کۆری سەلوول، بە خەلكەكەى خۆى گوتو: ئەگەر ئیوه مال و سامانتان خەرج نەکردبايە بۆ موخەممەدو هاوەلانێ، ئه‌وه له دەورى دیمپژان و، وازیان لێ دەهینا، {هەر وەها هەر ئەویش بوو كه گوتووویەتی: كه گەرپاينەوه بۆ مەدينە، ئه‌وهى كه بە دەستەلاتە، ئه‌وهى بێ دەستەلاتە، دەرەكەت، وەك له سوورمى (المنافقون) دا هاتو.

ئُنْجَا خواى بەرز ئه‌م نایەتەى ناردە خوار: {داواى لێبوردنیان بۆ له خوا بكەى یان نەیکەى، ئەگەر حەفتا جاریش داواى لێبوردنیان بۆ بكەى، خوا لێیان نابووێ}،

پیغہ مہبری خواش ﷺ فہرمووی: لہ حہفتا جار زیاتر داوای لیئوردنیان بؤ دہکہم {بؤ ئہوہی خوا ہەر لیئان ببووری}، دہلئ: دواپی خوا ﷺ ئہم ئایہ تہی ناردہ خوار: {یہکسانہ داوای لیئوردنیان بؤ لہ خوا بکہی، یان نہیکہی، خوا ہەر لیئان نابووری}.

بہ لّام وەك گوتەم: ئەمە لہ رووی سەنەدەوہ تەواو نیہ، ہەرودہا نیومرؤکیشی تەواو نیہ، وەك دواپی باسی دہکەین، چونکہ ناگونجی پیغہ مہبر ﷺ لہو فہرمایشتہی خوای بہرز حالی نہبووی، کہ مہبہست ئہوہ نیہ: ئہگەر لہ حہفتا جاریش زیاتر بی، خوا ہەر لیئان نابووری!

بؤیہ لہ رووی نیومرؤکیشہوہ ناگونجی راست بی، لہ رووی سەنەدیشہوہ، باسماں کرد، بہ لّام بؤیہ ہیئام، تاکو ئامازہ بہو ئیشکالہ بکہم، کہ لہ سەنەدو لہ نیومرؤکیشی دا ہئیہ.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

دەرسى يازدەيەم

پېناسەي ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان نۆ (۹) ئايەت دەگرېتەو، ئايەتەكانى (۸۱ تا ۸۹)، سورپگەي سەرەكىي ئەم نۆ ئايەتە موبارەكەش، برىتيە لە ھەئوئىستى نەرىنىي موناڧىق و دئەخۇشەكان، لە بواری جەنگ و جىھادداو، ئاراستەگردنى خوا، بۆ پېغەمبەر و مسوئلمانان، بۆ چۆنىەتى مامەلەگردن لەگەئياندا، كە لە پېنج ھەئوئىستاندا خۆى دەنوئى:

(۱) ترساندىيان بە ئاگرى دۆزەخ، كە گەرماي دۆزەخ لە كەشى ھاوین لە بىاباندا گەرمتە، چونكە يەككە لە بىانووەكانيان ئەو بوو دەيانگوت: لە گەرماي ھاوین بە بىاباندا، كە زۆر گەرمە، مەچن بۆ جەنگ.

(۲) ھەوال پېدانىيان كە لە دۆزەخدا، تووشى گريانى زۆر دەبن.

(۳) مۆلەت نەدانىيان بە دەرچوون بۆ جەنگ و جىھادو، بەشدارىي گردنى جەنگ، لە داھاتوودا، مادام لە جەنگى تەبووك بەجى ماون.

(۴) نوئز لەسەر نەگردنىان و، بەشدارىي نەگردن لە بە خاك سپاردنىاندا.

(۵) سەرسام نەبوون بە سەرودەت و سامان و مندالەكانيان.

پاشان خوا ﷻ باسى ئەو ھەئوئىستەيان دەكات، كە ھەر كات سوورپەكك دابەزى و، فەرمان بە ئيمان ھىنان و، جىھادگردن لە خزمەت پېغەمبەرى خوادا ﷺ دا بكات، خاوەن سامانەكانيان مۆلەتى دانىشتن وەردەگرن و، رازى دەبن كە لەگەل ئافرمتانى دانىشتو كە لە مال بەجى دەمىن لە پياوان، دابنىشن، وە لە كۆتايى دا خوا باسى ھەئوئىستى پېغەمبەر ﷺ و ئەو پرودارانە دەكات، كە لەگەئيدان، وە بە سەر و مالىيان لە رېي خوادا تېدەكۆشن، وە بەھەشتى رازاوە و نەبراوې بۆ ئامادە كردوون.

﴿ فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴾ (۸۱) فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿ ۸۲ ﴾ فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَعَذُّوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ ﴿ ۸۳ ﴾ وَلَا تَصِلْ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴿ ۸۴ ﴾ وَلَا تَعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَ بِهِمُ الْبَاقِيَ وَيَرْهَقَ أَنْفُسَهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿ ۸۵ ﴾ وَإِذَا أَنْزَلَتْ سُورَةٌ أَنْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَعِذْكَ أُولُوا الطَّلُوفِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿ ۸۶ ﴾ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿ ۸۷ ﴾ لَكِنَّ الرُّسُولَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَأُولَئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿ ۸۸ ﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

ماناى وشە بە وشەى ئايەتەكان

{بەجىھىلراوہكان (لە جەنگى تەبووك) بە دانىشتىيان (لە مائەكانياندا) دواى پىغەمبەرى خواو سەرپىچى لىكردنى شادمان بوون، وە حمزىيان نەكرد كە بە سامان و گيانىيان لە رپى خوادا تىبكۆشن (بجەنگن) وە گوتيان: لە گەرمادا مەچنە جەنگ، بلى: ئەگەر تىگەىشتبان (دەيانزانى كە) ئاگرى دۆزدەخ گەرمایەكەى بەهیزترە (لە گەرمای ھاوین) ﴿ ۸۱ ﴾ دەجا لە سزای ئەوودا كە كرديان، با (لەم ژيانى دنيايەدا) كەم پىكەنن، (وہ لە دۆزدەخدا) زۆر بگريەن ﴿ ۸۲ ﴾ وە ھەر كات خوا گىراپتەوہ بو لاى كۆمەلىكيان، وە داواى مۆلەتيان لىكردى بو دەرچوون (بو جەنگ)، پىيان بلى: ھەرگىز نابى لەگەئەم بىنەدەرىو، نابى لەگەئەمدا جەنگى ھىچ دوزمنىكىش بکەن، چونكە ئىوہ يەكەمجار دانىشتنتان پەسەند كرد، دەجا (ئىستاش) ھەر لەگەئەم بەجىماواندا دابنىشن ﴿ ۸۳ ﴾ وە (ئەى موحەممەد!) ھەر كامىكيان مرد، ھەرگىز نوپژى لەسەر نەكەى، وە لەسەر گۆرەكەيشى (بو بە خاك سپاردنى) نەوہستى، چونكە ئەوانە بە خواو پىغەمبەرەكەى بىپروا بوون، وە لارپىبووانە مردن ﴿ ۸۴ ﴾ وە با سامان و مندالەكانيان سەرسامت نەكات، خوا بەس دميەوى بەھۆيانەوہ، لە دنياىدا ئازاريان بدات، وە بىپروايانەش گيانيان دەرېچى ﴿ ۸۵ ﴾ وە ھەر كات سوورمىك دابەزىترا كە: بپروا بە خوا بىنن و، لەگەئەم پىغەمبەرەكەى دا بجەنە تىكۆشانى، خاوەن توانايەكانيان مۆلەتيان لىوہەرگرتى (كە نەيەن) وە گوتيان: لىمانگەرپى با لەگەئەم دانىشتووان بين ﴿ ۸۶ ﴾ رازىبوون كە لەگەئەم ئافرەتانى بەجىماوبن، وە مۆريان بەسەر دلەوہ نرا، بۆيە تىناگەن ﴿ ۸۷ ﴾ بەلام پىغەمبەرەو ئەوانەى لەگەئەمدا بپروايان ھىناوہ، بە سامان و گيانيان تىدەكۆشن، وە ئەوانە ھەرچى چاكەيە (لە دواپۆژدا ھەيانە) وە ھەر ئەوانە سەرفرازن ﴿ ۸۸ ﴾ خوا چەند باغىكى بو داناون، پروباريان بەژىردا دەرپۆن، تىياندا ھەمىشەيى دىبن، ئا ئەوہ بردنەوہى مەزنە ﴿ ۸۹ ﴾}.

شیکردنەوێ هەندێک لە وشەکان

(فَرَحَ) : (الْفَرَحُ : انْشِرَاحُ الصَّدْرِ بِلَذَّةٍ عَاجِلَةٍ ، وَآكْثَرُ مَا يَكُونُ ذَلِكَ فِي اللُّذَاتِ الْبَدَنِيَّةِ) .

(فَرَحَ) بریتێ هە سینه گۆشاد بوون، بە خۆشی و لەزەتیکی بە پەلهو زوو تێپەر، بە زۆریش بۆ ئەو چیژ وەرگرتنە دنیاوییانە بەگاردی، کە مەوێ هە دنیاو لێیان بەهەرمەند دەبی.

(الْمُخْلَفُونَ) : واتە: بەجێهێلراوەکان، (خَلَفَهُ : أَخْرَهُ وَجَعَلَهُ خَلْفَهُ أَوْ خَلِيفَتَهُ) .

(خَلَفَهُ) واتە: دوايخست، یاخود لە پشت خۆیەو داینا، یاخود گردی بە جێنشینی خۆی.

(بِمَقْعَدِهِمْ) : (الْمَقْعَدُ : الْجُلُوسُ ، وَمَا يُجْلَسُ عَلَيْهِ) ، واتە: بە دانیشتیان.

وشە (مَقْعَد) بەوێش دەگوتری، کە دانیشتی لەسەر دەکری.

(خَلَفَ) : بە مانای (خَلْف) ، واتە: لە پاش، یاخود بە مانای (مُخَالَفِينَ) ، (آيَ مُخَالَفِينَ رَسُولَ اللَّهِ) واتە: سەرپێچی کردن لە پێغه مبهري خوا ﷺ، یاخود لە پاش پێغه مبهري خوا، بەجێمان.

(لَا تَنْفِرُوا) : (نَفَرَ إِلَى الْعَدُوِّ : خَرَجَ لِقِتَالِهِ) .

(نَفَرَ) واتە: دەرچوو بەرهو دوژمن، بۆ ئەوێ جهنگی لە دژ بکات.

(الْخَالِفِينَ) : (خَالِفَ) ، (وَهُوَ الْمُتَأَخِّرُ يُنْقِصَانِ أَوْ قُصُور كَالْمُتَخَلِّفِ) .

(خَالِفَ) بە کەسیک دەگوتری، کە بەهۆی ناتەواویی و کەمتەرخەمییه کەوه، بەجێماپی، یاخود بە پەهایێ بە هەرکەسیک دەگوتری، کە بەجێماپی.

(أُولُوا الطَّوْلُ): (أولوا: أي أصحاب، الطول: الفضل والغنى واليسر).

(طَوَّلَ) به به‌خشش و ده‌وله‌مه‌ندی و ئاسانی و ده‌ست‌پوشتوویی، ده‌گوترئ.

(ذَرَّنَا): (دَعْنَا، أَتْرَكْنَا) واتە: لی‌مانگه‌رئ، وازمان لی‌بینه.

(الْخَوَالِفُ): (الخالفة: عمود الخيمة المتأخر، ويكنى بها عن المرأة لتخلفها عن المرتحلين، جمعها خواف).
(خالفة) له ئەسلدا به دینگه و کۆله‌گه‌ی چادر ده‌گوترئ، که له دیوی پشته‌ومیه‌تی، وه به کینایه به‌کارده‌یه‌ئرئ بۆ ئافره‌ت، چونکه پیاوان که ده‌رۆن، ئافره‌تان به‌جی ده‌مینن له مال، وه کۆیه‌گه‌ی (خواف)ه واتە: به‌جیه‌ی‌لراوه‌کان.

(وَطِيعَ): (طُبِعَ عَلَى الْكِتَابِ: خْتِمَ)، واتە: مۆر کرا، (الطَّبْعُ أَعْمُ مِنَ الْخَتْمِ وَأَخَصُّ مِنَ النَّقْشِ).
(خالفة) له ئەسلدا به دینگه و کۆله‌گه‌ی چادر ده‌گوترئ، که له دیوی پشته‌ومیه‌تی، وه به کینایه به‌کارده‌یه‌ئرئ بۆ ئافره‌ت، چونکه پیاوان که ده‌رۆن، ئافره‌تان به‌جی ده‌مینن له مال، وه کۆیه‌گه‌ی (خواف)ه واتە: به‌جیه‌ی‌لراوه‌کان.

وشه‌ی (طبع) گشتی‌تیره له (ختم) وه تایبه‌ت‌تریشه له (نقش)، نه‌قش و نیگار.

(نَفَقَهُوْكَ): (الفقه: هُوَ التَّوَصُّلُ إِلَى عِلْمٍ غَائِبٍ بِعِلْمٍ شَاهِدٍ، فَهُوَ أَخَصُّ مِنَ الْعِلْمِ).

(فقه) بریتیه له گه‌یشتن به زانیارییه‌کی نادیار به‌هۆی زانیارییه‌کی دیاره‌وه، واتە: تایبه‌ت‌تره له زانیاریی.

(الْخَيْرَاتُ): (الخير: ضد الشر، والخير: ما يرغب فيه الكل).

(خير) پیچه‌وانه‌ی (شر)، (خير) واتە: چاکه، (شر) واتە: خراپه، (خير) شتی‌که هه‌موو که‌سی‌ک بۆی ئاره‌زوومه‌نده، (خيرات) کۆی (خیره‌یه، واتە: له هه‌موو شتی‌کدا چاکه‌که‌ی (الفاضلة في كل شيء) وهك دوا‌یی با‌سی ده‌که‌ین.

هۆی هاتنه خواروهی نایەتەکان

۱/ هۆی هاتنه خواروهی ئەم نایەتە، کە دەفەر موی: ﴿ فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴾ (۸۱)

له وباروه ئەمە گێڕاوتەوه:

﴿ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: اسْتَدَارَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ رِجَالٌ مِنَ الْمُنَافِقِينَ حِينَ أَذِنَ لِلْجَدِّ بْنِ قَيْسٍ، لِيَسْتَأْذِنُوهُ، وَيَقُولُونَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّا لَنَا فِتْنَةٌ لَا نَسْتَطِيعُ أَنْ نَنْفِرَ فِي الْحَرِّ، فَإِذْ لَهُمْ وَأَعْرَضَ عَنْهُمْ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴾ (۸۱) ﴾، { الدر المنثور، ج ۴، ص ۲۵۶، الاستيعاب، ج ۲، ص ۳۱۲ }.

واته: جابیری کوری عەبدوڵلا خوا لێی رازی بێ، دەلی: پیاوانیک دەوری پیغەمبەری خویان ﷺ دا، له مونافیقەکان، کاتیک کە مۆلەتی جەددی کوری قەیسێ دا، ئەوانیش دەوریاندا بۆ ئەوهی مۆلەتی لێ وەر بگرن، وه گوتیان: ئەه پیغەمبەری خوا! ﷺ مۆلەتمان بدە، ئێمە بەم گەرمایه ناتوانین بێن بۆ جەنگ، پیغەمبەریش ﷺ پووی لێ وەر گێران و مۆلەتی دان، ئیدی له وباروه خوا ﷻ ئەم نایەتە نارده خوار.

۲/ هۆی هاتنه خواروهی ئەم نایەتە، کە دەفەر موی: ﴿ وَلَا تَصِلْ عَلَى أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا نَقَمُ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَسِقُونَ ﴾

(۸۴)

له وباروهش ئەم گێڕاوتەوه:

﴿عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ قَالَ لَمَّا مَاتَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي سُكُولٍ، دُعِيَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِيُصَلِّيَ عَلَيْهِ، فَلَمَّا قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَتَبَّتْ إِلَيْهِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَتُصَلِّيَ عَلَى ابْنِ أَبِي، وَقَدْ قَالَ: يَوْمَ كُنَّا كُنَّا وَكُنَّا، قَالَ: أُعِدُّ عَلَيْهِ، قَوْلُهُ، فَتَبَسَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَقَالَ آخِرُ عَنِّي، يَا عُمَرُ! فَلَمَّا أَكْثَرْتُ عَلَيْهِ، قَالَ: إِنِّي خَيْرْتُ فَاخْتَرْتُ، لَوْ أَعْلَمَ أَنِّي إِنْ زِدْتُ عَلَى السَّبْعِينَ، يُغْفَرَ لَهُ لَزِدْتُ عَلَيْهَا، قَالَ: فَصَلَّى عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، ثُمَّ انْصَرَفَ، فَلَمْ يَمُكُثْ إِلَّا يَسِيرًا، حَتَّى نَزَلَتْ الْإِيتَانِ مِنْ بَرَاءَةَ: ﴿وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّتَّ أَبَدًا﴾، إِلَى قَوْلِهِ: ﴿وَهُمْ فَاسِقُونَ﴾ قَالَ: فَعَجِبْتُ بَعْدُ مِنْ جُرْأَتِي عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَوْمَئِذٍ، وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، { أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۱۳۶۶)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۰۷۴) }.

واته: عه‌بدوللای کورپی عه‌بباس له عومه‌ری کورپی خه‌تتاب ده‌گی‌رپ‌ته‌وه خوا لی‌یان رازی بی، ده‌ئی: کاتی‌ک که عه‌بدوللای کورپی ئوبه‌ی کورپی سه‌لوول مرد، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ بانگ گرا، بۆ ئه‌وه‌ی نو‌یژی له‌سه‌ر بکات، کاتی‌ک که پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ هه‌لساو راوه‌ستا نو‌یژی له‌سه‌ر بکات، منیش به‌ کتوپ‌ری هه‌لسام، گوتم: ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا! ﷺ چۆن نو‌یژ له‌سه‌ر کورپی ئوبه‌ی کورپی سه‌لوول ده‌که‌ی، که له‌ فلان رۆژهدا، ئاواو ئاواو ئاواو؟ قسه‌و هه‌لو‌یسته‌گانیم بۆ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ باس کردن، پی‌غه‌مبه‌ری خواش ﷺ زهرده‌خه‌نه‌ی هاتی‌و فه‌رمووی: لاجۆ عومه‌ر، کاتی‌ک من هه‌ر دووباره‌م کرده‌وه، پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: خوا منی سه‌رپشک کرده‌وه، منیش ئه‌وه‌م هه‌لبژاردوه، که نو‌یژی له‌سه‌ر بکه‌م، وه ئه‌گه‌ر زانیام که ئه‌گه‌ر له‌ حه‌فتا جار زیاتر داوا‌ی لی‌بوردن بکه‌م و لی‌ی ده‌بوردری، حه‌فتا جار زیاتریش داوا‌ی لی‌بوردم بۆ ده‌کرد، ده‌ئی: دوا‌ی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ نو‌یژی له‌سه‌ر کردو رۆیش‌ت، ئنجا که‌می‌ک نه‌بی پیی نه‌چوو، ئه‌م دوو ئایه‌ته‌ی سوورمه‌تی (البراءة) هاتنه‌ خوار، که ده‌فه‌رمووی: ﴿وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّتَّ أَبَدًا﴾ هه‌تا ده‌گاته ﴿وَهُمْ فَاسِقُونَ﴾، ده‌ئی: دوا‌یش من پیم سه‌یر بوو، که ئه‌وه‌نده‌ بو‌یر بووم له‌سه‌ر پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌و رۆژهدا، که خواو پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌ی زاناترن. { یانی: جو‌ری‌ک له‌ رهم‌ته‌ی له‌ خو‌ی هه‌بووه }.

مانای گشتی نایەتەکان

دیاره ئەم نۆ ئایەتە باسی ھەلۆیستی موناڤیق و دڵنەخۆشەکان دەکەن، کە چۆن خۆیان لە جەنگ و جیھاد کردن دمیوێرن، بە برۆ بیانووی جۆراو جۆر، وە خۆیان وەپاش دەدەن، وە ئامادە دەبن کە لەگەڵ ژن و منداڵ لە مائەکانیاندا دابنیشن، وە لەگەڵ پیغەمبەری خوا ﷺ و پیاوانی جەنگاوەرو تیکۆشەردا، نەچن بۆ جەنگ، سەرمتا خوای پەروردگار دەفەرموێ: ﴿ فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ ﴾، بەجێھێلراوەکان دڵخۆش بوون بەوەی کە لە پاش پیغەمبەری خوا ﷺ، یاخود بە سەرپێچی کردنیان لە پیغەمبەری خوا ﷺ، دڵخۆش بوون، ﴿ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ﴾، وە حەزیان نەکرد کە بە سامان و گیانیان لە رپی خوادا تیکۆشن، پێیان ناخۆش بوو، نەک ھەر بۆخۆیان حەزیان پێنەکرد، بەلکو خەلکیشیان سارد دەکردەو، ﴿ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ ﴾، وە گوتیان: بەو گەرمايە مەچن بۆ جەنگ و جیھاد!

خوای بی نیازیش دەفەرموێ: ﴿ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴾ ﴿ ۸۱ ﴾، پێیان بفرموو: ئاگری دۆزەخ گەرمايەکی زۆر سەختتر و توندترە، ئەگەر بفامن، ئەگەر بزانی و تیبگەن، دیارە ئەگەر زانیایان لە قیامەتی چ باسە، سزاکی چەند بە تینە، نەیان دەگوت: بەو گەرمايە ھاوینە، مەچن بۆ جەنگ، ھەر کەسێک ئاوا دەغەل و موخەننەت بی، نەک ھەر بۆخۆی فەرمانبەری خوا نەگات، بەلکو خەلکیش سارد بکاتەو، بەتایبەتی لە کاتیکی ئاوا ناسک و دژواردا، کە دەولەتی رۆم ھەرپەشە کردووە لە دەولەتی ئیسلام و مسوڵمانان، وە پیغەمبەر ﷺ زۆر بە جەخت لیکردنەو ھاوێژانی بەرپێزی دەنگ داو، کە نیزیکی سی ھەزار (۳۰۰۰۰) کەس لە خزمەتی دا بوون، کەچی ئەوان نەک بۆخۆیان نەچوون، خەلکیشیان سارد دەکردەو.

ئىنجا بۇ ئەوانە ئاگرى دۆزەخ بە تەئكىد زۆر گەرمىترو، بە تىنتىرە، وە ئەگەر ئەوميان زانىباو تىگەيشتىبان، ئەو ھەلۋىستىبان نەدمبوو.

پاشان دەفەرمۇئ: ﴿ فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا ﴾، با گەم پىبىكەنن و زۆر بگريەن، واتە: با گەمىك پىبىكەنن لە ژيانى دنياياندا، بەلام بىگومان دوايى دەبى زۆر بگريەن لە دواپۇژدا، لە ئاگرى دۆزەخدا، ﴿ جَزَاءُ يَمَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾ (۸۲)، لە سزاي ئەو ھەدا كە دەيكەن، { لەو قسانە، لەو ھەلۋىستانە، لەو خۇبواردن و خۇ بەجىھىشتە } لە سزاي ئەو ھەدا تووشى گريانى زۆر دىن، كە واتە: ئىستا با گەمىك پىبىكەنن لە ژيانى دنيايدا، ﴿ فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِّنْهُمْ ﴾ ھەر كاتىك خوا تۆى گىپرايەو ھە بۇ لاي كۆمەللىك لەوان.

ديارە وشەى (رجع) ھەم بە (لازم) دى، ھەم بە (متعدى) دى، كە لىرەدا بە (متعدى) ھاتو، واتە: كاتىك خوا تۆى گىپرايەو ھە بۇ لايان، ئەگەرنا وشەى (رجع) بە ماناي گەپرايەو ھەش دى، بەلام لىرەدا ماناي ئەومىيە: كاتىك خوا تۆى گىپرايەو ھە بۇ لاي كۆمەللىك لەوان، ﴿ فَأَسْتَعِذُّوكَ لِلْخُرُوجِ ﴾، واتە: داواي مۆلەتيان لە تۆ گرد، كە بىنە دەر، بۇ جەنگى تەبووك داوايان لىكردى، كە نەيەنە دەر، ئەمجار ئەگەر جەنگىكى دىكە ھاتە پىش، كە زياتر ئەگەرى ئەو ھەى تىدا بى، مسولمانان سەربىكەون، وە دەستكەوتيان ھەبى، داواي مۆلەتت لى دەكەن بىن، ئىنجا خوا دەفەرمۇئ: ھەر كاتىك خوا تۆى گىپرايەو ھە بۇ لاي كۆمەللىك، وە داواي مۆلەتيان لىكردى، كە بىن بۇ جەنگ، ﴿ فَقُلْ لَنْ يَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ يُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا ﴾، بلى: ھەرگىز لەگەل ئىمە نايەنە دەرى بۇ جەنگ، وە ھەرگىز لەگەل مندا، نابى لە دزى ھىچ دوزمىك بىجەنگن، بۇچى؟ ﴿ إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ ﴾، مادام ئىو ھەكەمجار ئامادە بوون، وە پازى بوون دابنىشن، لە كاتىكدا ئىسلام زۆر پىويستى بەو ھەبوو، كە سوپاي ئىسلام زۆربى، وە خەللى لەگەلدا بى، قەلەبالغ بى، كەچى لەو كاتە ناسك و دژوارد، دانيشتنتان ھەلباردو

رازی بوون پیی، ﴿ فَأَقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ ﴾ (۸۳)، ئیستاش دابنیش له‌گه‌ل به‌جیماوان و دانیش‌توان دا، واته: له‌گه‌ل پیرو په‌ککه‌وته و ژن و منداډ دا، که جه‌نگیان پی ناکری.

ننجا خوا به پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رموی: ﴿ وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ ﴾، وه له‌مه‌ودوا هه‌رگامی‌کیان بمری، هه‌رگیز نویژی له‌سه‌ر نه‌که‌ی، وه هه‌رگیز له‌سه‌ر گوږه‌که‌ی نه‌وه‌ستی، واته: بۆ به خاک سپاردن و بۆ به‌پکردنی بۆ گوږستان، یاخود بۆ دووعا بۆ کردنی، دواى نه‌وه‌ی به خاک ده‌سپێردرین، بۆچی؟

﴿ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَانُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴾ (۸۴)، نه‌وانه بی‌پروا بوون به خوا و به پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ، وه به لاری بووانه و لاده‌رانه‌ش مردن، که‌واته: شایسته‌ی نه‌وه‌نین پیغه‌مبه‌ر ﷺ نویژیان له‌سه‌ر بکات، نویژ له‌سه‌ر ئینسانی برودار ده‌گری.

پاشان پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌بی بۆ خاک سپاردنی نه‌هلی ئیمان ئاماده‌بی، به‌لام نه‌وانه که به‌و شی‌وه‌یه‌ بن، با مسوولمانانیش بزائن که نه‌وانه مونا‌فیقن، وه که‌سیک مونا‌فیق بی، شایسته‌ی نویژ له‌سه‌ر کران نیه، وه شایسته‌ی نه‌وه‌ش نیه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ سه‌ره‌رشتی به خاک سپاردنی بکات.

دوا‌یی جاریکی دیکه به پیغه‌مبه‌ری خاتمه ﷺ ده‌فه‌رموی: ﴿ وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ ﴾، وه با سامانه‌کانیان و مندا‌له‌کانیان تۆ سه‌رسام نه‌کات، واته: هه‌رچه‌نده سه‌رومت و سامانیان زۆری، وه مال و مندا‌لیان قه‌له‌بالغ بی، تۆ پیی سه‌رسام مه‌به، به چاوی سه‌رسامی و سه‌رسوپ‌مانه‌وه ته‌ماشایان مه‌که، بۆچی؟ ﴿ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِمَا فِي الدُّنْيَا وَتَرْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَكُفْرُونَ ﴾ (۸۵)، بی‌گومان خوا به‌س ده‌یه‌وی به‌وانه ئازاریان بدات، سزایان بدات، وه له کاتی‌کیشدا که گیان ده‌سپێرن، و ده‌مرن، به کافری بمرن، واته: نه‌و مال و سامان و مندا‌له، وه‌ک پێشینان ده‌لین: به غه‌زبه، به ره‌حمه‌ت نیه، خواى داد‌گه‌ریش ده‌یه‌وی بیکات به هۆکاری زیاتر نه‌شکه‌نجه‌درانیان له ژيانی دۆزه‌خیاندا، وه به کافریتیش بمرن.

لە دنيادا كەسك سەرۋەت و سامانى ھەبى، مال و مندالى قەلەبالغ بى، دەبى كەسابەت بىكات، خەم و خەفەتيان بۇ بخواتو، دەبى سەرپەرشتيان بىكات، دەبى ئارەقە بىپىزى.

ئىنجا لە دۈرۈزىشدا مادام مال و سامانەكەى ھىچ نەپەتەو رىپى، وە مندال و كۈرۈ كچەكانىشى ھىچ بۇى نەبنە مايەى بەختەو رىپى، ماناى وايە، ھەر ماندووبوون و زەحمەتى و سەرئىشەكەى بۇ ماوتەو، بۇيە دەفەرمۇى: لە دنيادا بەو مال و سامانەيان، بەو مال و مندالەيان ئازاريان بدات و سزايان بدات.

خوای كارزان باسى ھەئوئىستىكى دىكەيان دەكات، دەفەرمۇى: ﴿ وَإِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ

عَامِنُوا بِاللَّهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ أُسْتَغْنَىٰ عَنْكُمْ أَلْطَوْلُ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ

مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴾ (۸۶)، وە ھەركاتىك سوورەتىك ھاتە خوار، تىيدا ھاتبوو، كە ئيمان بە خوا بىنن، وە لە خزمەت پىغەمبەرەكەيدا تىكۈشان و جەنگو جىھاد بىكەن، ئەوانەى كە دەستۈرۈشتوون، ئەوانەيان كە خاۋەن تواناى جەستەيى و ماددىين، داۋاى مۇئەتت لىدەكەن، وە دەئىن: لىمانگەرپى، با لەگەل دانىشتووان بىن، { واتە: ئەوانەى كە دادەنىش لە مالى و نايەن بۇ جەنگو جىھاد، دەمانەوئى لەگەل وان بىن } ئاشكراشە ئەوانەى دانىشتبوون لە مال، يان پياۋانى پىرەمىرد بوون، يان خەلگى نەخۈش و، پەككەوتە بوون، يان خەلگى ناتەواو بوون، يان مندال بوون، نەك ھەر لەگەل ئەوان، بەلكو ﴿ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ ﴾، رازى بوون كە لەگەل ئافرەتەنى بەجىماۋدا دابنىشن.

(خوالف) كۆى (خالفة) يە، واتە: ئافرەتىك كە لە مالىدا دادەنىشى، بۇ سەرپەرشتىيى كەردنى مال و مندال، داۋاى ئەوەى مىردەكەى دەچىتە دەرى، ياخود (خوالف) كۆى (خالفة) يە، واتە: لەگەل كەسانى خراپەكاردا، چونكە ۋەك داۋاى باسى دەكەين (خلف) بە ماناى خراپ بوو (فَسَدَ) ەش دى، كەواتە: ھەم (خالف) و ھەم (خالفة)، وە (خالفين) و ھەم (خوالف) بە ماناى لەبەر خراپىي بەجىماۋ، ياخود تىكچوو دى، وىراى ئەوەى كە بە كەسى بەجىماۋ دەگوتىرى.

دواییش دەفەرموی: ﴿ وَطِيعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُوْنَ ﴾ ﴿ ٨٧ ﴾، وە مۆر بەسەر دانیانەو نراوە، واتە: وەك چۆن كۆتیبك، نامەیهك مۆری لی دەدری، تازە هیچی دیکە ی لی ناووسری، دلی ئەوانەش تازە داخراوە، بۆیە تیناگەن، بە وردیی تیناگەن، شارەزاییان نیە، ئەگەر تیگەیشتبەن و شارەزاییان هەبووایە، ئەو هەلۆیستیان نەدەبوو. ئنجا دیتە سەر باسی هەلۆیستیک پێچەوانە ی هەلۆیستی دەغل و دلتەخۆشەگان، ئەویش هەلۆیستی پیغەمبەرە ﷺ وە ئەو هاوڵە بەرپزانە ی کە لە خزمەتی دان، دەفەرموی: ﴿ لَٰكِنَ الرَّسُولَ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ﴾ بەلام پیغەمبەری خوا ﷺ، ئەوانە ی کە ئەگەلی دا، برۆیان هیناوە، بە سامان و گیانیان تیدەکوئن، واتە: فیداکاریی دەکەن، ﴿ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَيْرَاتُ ﴾، وە ئەوانە هەرچی چاکەو خێرو خۆشیی دواپۆژ هەیه، بۆ ئەوانە، ﴿ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾ ﴿ ٨٨ ﴾، وە هەر ئەوانەش سەرفرازو بەختەوهرن.

ئنجا باسی سەرفرازیی و بەختەوهرییەکە ی دواپۆژیان دەکات، دەفەرموی: ﴿ اَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ﴾، خوا بۆی ئامادە کردوون، چەند باغیک کە پرووباریان بەژێردا دەپۆن، بە هەمیشەیی تییاندا دەمیننەو، ﴿ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴾ ﴿ ٨٩ ﴾، ئا ئەو بەردنەو ی مەزنە، ئا ئەو بە مراد گەیشتن و بە ئاکام گەیشتنی مەزنە.

کەواتە: ئەو ی برۆاداری، دەبی ئاوا تەماشای پیغەمبەری خوا ﷺ بکات، پیغەمبەری خوا ﷺ وە ئەو برۆادارە راست و دلسۆزانە ی کە لە خزمەتی دا ئیمانیان هیناوە، ئەوانە بکات بە سەرمەشق، نەك وەك دەغل و دلتەخۆشەگان بکات.

چەند مەسەلەیه‌کی گەرم

مەسەلە یەكەم: كه خوا دەفەرموئ: ﴿ فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴾ (٨١).

واتە: بە جیهیلراوەکان دڵخۆش بوون بە دانیشتیان، {یان: بە شوینی خۆیان} ئە دواى پیغەمبەر ﷺ، {یان بە سەرپیچیى کردنى پیغەمبەرى خوا} ﷺ، وە ھەزریان نەکرد کە بە سامان و گیانیان لە پیناوی خوادا تییکوژن، وە بە خەشکیشیان گوت: بەو گەرمایە مەچوون بۆ جەنگ، بلێ: ئاگرى دۆزەخ گەرمترە، ئەگەر تییگەن و، شارەزابن.

لەبەردەم ئەم نایەتە بە پیزەش دا، ھەوت ھەلوستە دەکەین:

ھەلوستە یەكەم: كه دەفەرموئ: ﴿ فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ ﴾ واتە:

بە جیهیلراوەکان دڵخۆش بوون، وشەى ﴿ الْمُخَلَّفُونَ ﴾ واتە: بە جیهیلراوەکان، بەلام کى بەجی هیشتوون؟

یانى: (الَّذِينَ خَلَفَهُم النَّبِيُّ ﷺ) ئەوانەى کە پیغەمبەرى خوا ﷺ بەجی هیشتوون، یاخود (الَّذِينَ خَلَفَهُمْ جُبَّتُهُمْ وَيُخْلُفُهُمْ وَنِزَاقُهُمْ) واتە: ئەوانەى کە ترسنوکی و چرووکی و دەغەلییەگەیان بەجی هیشتوون، واتە: ئەو سیفەتە خراپانەیان بوونە ھۆکارى ئەو ھەلوستە خراپەیان.

ھەمیشە ھەموو ھەلسوگەوتیک ریشەیه‌کی ھەیه لە بیرو قەناعەتى ئینساندا، ئەگەر ئینسان بیرو قەناعەتى خراپی ھەبوو، ھەلوست و ڕەفتاری خراپیشى دەبێ، وە ئەگەر بیرو قەناعەتى باشى بوو، ھەلوست و ڕەفتاری باشیشى دەبێ،

بۆیەش ئەو وشەیه **﴿الْمُخَلَّفُونَ﴾** بەکارهێنراوە، ئەگەرنا لە ئەسڵدا ئەوانە خۆیان خۆیان بەجێهێشتووە، بەلام لە جیاتى ئەوەى بفرموی: (فَرِحَ الْمُتَخَلِّفُونَ) واتە: ئەوانەى گە خۆیان بەجێهێشت، دڵخۆش بوون، فرموویەتی: (فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ) واتە: ئەوانەى گە بەجێهێلران، گە وەك پێشتر ئاماژەمان پێکرد، بەجێهێلەر (مُخَلَّفٌ) دوو ئەگەری هەن :

۱- ئەگەر مەبەست پێی پیغەمبەرى خوا ﷺ و مسوڵمانان بێ، واتە: ئەوانەى گە پیغەمبەرى خواو مسوڵمانانى راستەقینە بەجێیان هێشتون، یانی: ئیهمالیان کردوونو، پشەتگوییان خستوون.

۲- ئەگەر مەبەست پێی سیفەتە خراپەکانى خۆشیان بێ، واتە: ئەوانەى گە سیفەتە خراپەکانیان: ترسنۆکیی و چرووکیی و نیفاق، و لە دڵ و دەروونیاندا جیگیر بوو، ئیرادەى ئازادى لى زەوت کردبوون، بێئەوهى گە خۆیان بیانەوی، ئەو سیفەتە خراپانە وایان لێکردن، گە بەجێبمێن.

هەلۆهستەى دووهم : وشەى: ﴿بِمَقْعَدِهِمْ﴾، وشەى (مَقْعَدٌ: مَصْدَرٌ مِمِّى، أَيْ قَعُودُهُم) واتە: دڵخۆش بوون بە دانێشتنەگەیان، یاخود (مَقْعَدٌ: اسْمُ مَكَانٍ) ناوی شوێنە، واتە دڵخۆش بوون بە شوێنى دانێشتنەگەیان، گە مەدینەیه، یان مائەکانى خۆیان.

هەلۆهستەى سێهەم : گە دفرموی: ﴿خَلَفَ رَسُولُ اللَّهِ﴾ ئەویش دوو واتای هەن:

۱- (خَلَفَ) واتە: (خَلَفَ رَسُولُ اللَّهِ) واتە: لە پشت پیغەمبەرى خواو ﷺ، لە دواى پیغەمبەرى خواو ﷺ گە دانێشتن و بەجێمان.

۲- یان بە مانای (مُخَالَفَةُ لِرَسُولِ اللَّهِ) واتە: وەك سەرپێچیی کردنیان بۆ پیغەمبەرى خوا ﷺ، وە بۆیەش ئەو وشەیه بەکارهاتووە، گە خواى قسەلەجێ

دەیتوانی بفرموی: (خَلَفَ رَسُولُ اللَّهِ) بەلام بۆیە فەرموویەتی: (خَلَفَ رَسُولُ اللَّهِ) تاكو وێرای مانای دواى پیغەمبەرى خوا ﷺ، ئەو هەش بگەیهنی، كە ئەوانە سەرپێچییان لە فەرمانی پیغەمبەرى خوا ﷺ كرد، كە بە حێمان.

هەلۆهستەى چوارەم : ئنجا كە دفرموی: ﴿وَكْرَهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾، مەبەستەكەى ئاوايە: (وَكْرَهُوا أَنْ يُقَاتِلُوا) واتە: حەزىيان نەكرد كە بچەنگن، بەلام بۆچى خواى زاناو شارەزا ئاوا تەفصیلی داوتى و پروونى كردۆتەوه؟ ﴿وَكْرَهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾، وهك زانایان دەلێن: ئەوه بۆ بیزراندن و ناشیرین کردنیانە (لِلتَّشْنِيعِ عَلَيْهِم)، چونكە ئەگەر فەرمووبای: حەزىيان نەكرد بچەنگن، ئەوه زۆر عەیب و عارو كەم و كورپیەكەیان وەدەرنەدەكەوت، بەلام ئیستا كە دفرموی: حەزىيان نەكرد بە سامان و گیانیان لە پیناوى خوادا تێبكۆشن، ئنجا كە سێك خۆى بە مسوڵمان بزانی و حەزیش نەكات سامانەكەى و گیانەكەى لەرپى خوادا بەخت بكات، تاكو خوا لێى رازى بێت، وه بەندایەتیی خۆى بۆ خوا ئیسپات بكات، ئەوه شتیكى زۆر ناشیرین و ناقۆلاو درزیوى كردوه.

هەلۆهستەى یینجەم : كە دفرموی ﴿وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ﴾ یانى : ئەوانە سەربارى ئەوهى كە خۆیان نەچوون، وه دلخۆشیش بوون بە دانیشنهكەیان، ویستیان خەلكیش سارد بكەنەوه، ﴿وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ﴾، واتە: وه گوتیان: بهو گەرمايه مهچنه جهنگ.

وشەى (لَا تَنْفِرُوا) دەلێ: (نَضْرَ أَي ذَهَبَ لِلْقِتَالِ)، (نَضْرَ) واتە: روشت بۆ جهنگ، ئەگەرنا وشەى (نَضْرَ) لە بنەرەدا ئەومیه كە ئینسان لە شوینیك دوور بكەوێتەوه، بچیت بۆ شوینیكى دى، جا بەهۆى تەماعیکەوه، بەهۆى ترسیكەوه، بەهۆى قەناعەتیکەوه، كە بۆى دروست دەبێ، لە شوینیك كۆچ

بکاتو، بگوازیتهوه بۆ شوینیکی دی، بەلام وشە: (نَضْرَ) یان (تَنْضَرُوا) یان (انْضَرُوا) وهك زاراوهیهکی باوو عورفی، بۆ جهنگ کردن له پیناوی خواداو، دەرچوون له پیناوی خوادا بهگاردی.

کهواته: که دمهفرموی: ﴿وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ﴾، وه گوتیان: به گهرمايه مهچوون بۆ جهنگ، دهرمهچن بۆ جهنگو جههاد، ويستيان خهلكيش سارد بکهنهوه.

وشە: (نَضْرَ) یش (النَّضِيرُ: الْجَيْشُ الْغَازِي) بریتیه له سوپایهکی جهنگاوهر، بۆیه پهندیکی عهڕمبی ههیه دهئ: (لا هو في العير ولا في النفير)

(عير) واته: کاروان، (نفير) یش واته: سوپا.

کاتی خۆی له جهنگی بهدردا، ههم سوپای قورمیشیهکان ههبوو، به سهرگرديهتی (أبو جهل)، وه ههم کاروانیکی بازرگانیی له شام دهگهرايهوه به سهڕپه‌رشتیی: ئه‌بو سوفیان بۆ مه‌ککه، ئنجا که پيغه‌مبه‌ر ﷺ و هاوه‌لانی چوون رێ به‌و کاروانه‌ بگرن، ئه‌وه (عير) بوو، (نفير) یش ئه‌و سوپا ههزار که‌سییه‌ بوو، که له مه‌ککه‌وه به‌ فه‌رمانده‌یی ئه‌بو جه‌هله‌وه هات بۆ به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی مسوولمانان، بۆ دهربا‌زکردنی کاروانه‌که‌یان، ئنجا عه‌ڕه‌ب ئه‌گه‌ر بیان‌ه‌وئ بلین: فالانکس نه له‌وێهه‌و نه له‌وێهه‌، واته: هه‌چ کاره‌ نه‌هه‌، هه‌چی له‌باراندا نه‌هه‌، ده‌ئین: (لا هو في العير ولا في النفير) نه له کاروانییه‌وه نه له سوپایه‌وه، واته: هه‌چ شتیکی له‌ ده‌ست نایه‌، که‌واته: (نفير) به‌ مانای سوپایه‌کی جه‌نگاوهر دی، وه (نَضْرَ) یش واته: رۆیشتن بۆ جهنگ.

هه‌له‌وه‌سته‌ی شه‌شه‌م : خوا به‌ پيغه‌مبه‌ر ﷺ دمهفرموی: ﴿قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ

أَشَدُّ حَرًّا لَّوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ﴾، واته: پێیان بلئ: ئاگری دۆزه‌خ گهرمایه‌که‌ی توندترو، به‌هه‌ی‌زتره‌، ئه‌گه‌ر تی‌گه‌یشتنی وردیان هه‌بێ.

www.alibapir.net

کەواتە: ئەو موناڤیق و دەغەل و دل نەخۆشانەى کە بەجێمان لە جەنگی تەبەووک، سێ خەسلەتی خراپیان پێکەوه کۆکردبوونەوه:

یەگەمیان: دل خۆش بوون و شادمان بوون بەوەى کە لەو جەنگەدا لە پێغەمبەرى خوا ﷺ بەجێمان، ئەوەشە سیفەتێكى خراپیان بوو، کە لەجیاتى ئەوەى دل ناپەرەحت بن، کە بەجێمان لە جێبەجێ کردنى ئەو ئەرکە شەرعییە، وە بە تايبەت لە خزمەت پێغەمبەرى خوادا ﷺ، کە زۆر جەختى کردبوووە لەسەر ئەوەى، هەموویان خۆیان ئامادە بکەن، ئەوان دل خوشبوون!

دووهمیان: پێشيان ناخۆش بوو، کە بە مال و گیان لە رێى خوادا فیداکاریی بکەن و تێبکۆشن.

سێیەمیان: وە خەلکیشیان سارد دەکردەوهو دەشیان ترساندن، وە دمیانگوت: بەو گەرمايە مەچن بۆ جەنگ و جیهاد.

هەلۆستەى خەوتەم: ئُنْجَا كَه دَمْفەرموى: ﴿قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَّوْ كَانُوا

يَفْقَهُونَ﴾، بلى ئاگرى دۆزەخ گەرمايەكەى توندتر و بەهێزترە، ئەگەر تێگەشتنى وردیان هەبووايە، ياخود: ئەگەر لە مەبەستى فەرماشتى خوا حالى بوونايە، ئەمە دەرخستنى نەزانیى و نەفامى ئهوانە، واتە ئەوانە ئەهلى فيقهو تێگەشتن نین، بۆیە خەلك بەو بیانوانە سارد دەکەنەوه، کە: كەشى هاوین گەرمەو، بەو گەرمايە مەچن بۆ جەنگ! نازانن: کە كەسێك بى فەرمانى خوا بکات، دۆزەخ چاومرپى دەکاتو، ئاگرى دۆزەخیش زۆر گەرمتەرە لە گەرماى هاوینو، بەلكو لە ئاگرى دنیاى، وەك لە فەرماشتەكەى پێغەمبەرى خوادا ﷺ هاتووە.

مەسەلەى دووهم: كە خوا دَمْفەرموى: ﴿فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا

كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾

واتە: با كەمێك پێبکەنن، وە زۆر بگریەن، لە سزای ئەوهدا كە دەیانکرد.

دەربارەی مانای ئەم نایەتە موبارەگە، ئەمە گێڕاوەتەوه: ﴿عَنْ أَبِي رَزِينٍ: قَالَ يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: الدُّنْيَا قَلِيلٌ، فَلْيَضْحَكُوا فِيهَا مَا شَاءُوا، فَإِذَا صَارُوا إِلَى الْآخِرَةِ، بَكُوا بُكَاءً لَا يَنْقَطِعُ، فَذَلِكَ الْكَثِيرُ﴾ {جامع البيان للطبري، برقم: (۱۶۹۶۶)}.

وه هەر هەمان قسە لە عەبدوڵلای کۆری عەبباسیش خوا لێیان رازی بێ، گێڕاوەتەوه، {ئەویش بە شیوەیهکی دیکەو بە ژمارە: (۱۶۸۷۴) (طبري) هیناویەتی، واتە: ئەبو رەزین دەڵێ: خۆی پاک و بەرز کە دەفەرموێ: با گەمێک پێبکەن و زۆر بگریەن، دەڵێ خۆی پایە بەرزو بەرز دەفەرموێ: دنیا گەمە، با گەمێک تێیدا پێبکەن، ئەوەندە ئارەزوویانە، با پێبکەن لە ژیاڵی دنیا، ئنجا هەر کاتێ چوون بەرمو پوژی دوایی، لەوێ بەشیوەک دەگریەن، کە گریانەکیان هەر نابێتەوه، ئەوەش گریانێ زۆرە.

پێغەمبەری خوا ﷺ لە فەرموودیه کدا دەفەرموێ: ﴿لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا﴾ {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، برقم: (۱۲۶۸۱)، وَالْبُخَارِيُّ، برقم: (۶۸۶۴)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (۲۳۵۹)، وَالنَّسَائِيُّ فِي الْكُبْرَى، برقم: (۱۱۱۵۴)، وَابْنُ مَاجَةَ، برقم: (۴۱۹۱)}.

واتە: ئەگەر ئەوەی کە من دەزانم، ئێوه زانیباتان، کەم پێدەکەنین و زۆر دەگریان. یانی: زۆر دەگریان لە شەرمی خوا، لە هەبەتی خوا، لە ترسی خوا، لە ترسی ئێپرسینەوهی دادگەرانی خۆی بەرزێ مەزن، نەک لە ترسی ئەوەی کە خوا زوڵمتان لێ بکات!.

لێرەدا (جمال الدين القاسمي) لە تەفسیرەکی خۆی (محاسن التأويل) دا چەند مەسەلەیهکی پەوانبێژی هیناون بە ناوی (لطائف) لە کاتی تەفسیرکردنی ئەم نایەتەدا^(۱):

(۱) (سِرُّ إِخْرَاجِ حَالِهِمُ الدُّنْيَوِي وَالْآخِرَوِي عَلَى صِغَةِ الْأَمْرِ، هُوَ تَحْتَمُّ وَقُوعُ الْمَخْبَرِ بِهِ، فَإِنَّ أَمْرَ الْأَمْرِ الْمُطَاعِ، مِمَّا لَا يَكَادُ يَتَخَلَّفُ عَنْهُ الْمَأْمُورُ بِهِ).

واتە: نەینیی ئەوە کە خوا ﷻ حالی دنیاوی و حالی دواڕۆژیانی بە شیوەی
فەرمان هێناوە، (فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا) با کەم پێبکەن، وە زۆر بگریەن،
ئەمە ئەوە دەگەیهێنێ کە ئەوەی هەوایی پێدراوە، هەر دێتە دی، { واتە: ئەو کەم
پێکەنینە دنیاوان ئەوە دیارە، زۆر گریانە کەشیان لە دواڕۆژدا هەر دێتە دی،
چونکە کە خۆی بەرز فەرمانێک بە شتێک دەکات، کە دیارە لێردا مەبەست
ئەمری تەکوینی، ئەمری تەکوینی خۆی بالادەستیش، هەرگیز دوا ناکەوێ، {
کەسێک کە گوێڕایەڵی بۆ بکری، کاتێک فەرمان دەکات، فەرمانەکە، مەگەر
چۆن، ئەگەرنا، ئەوەی کە فەرمانی پێ گراوە، هەر دێتە دی و دواناکەوێ، { هەتەتە
هەر فەرمانبەری بۆکراویکی دەستپۆشتوو، هەر کەسێک بێ، هەر وایە، بەلام
ئەگەر خوا ﷻ بێ، ئەوە بەتەنکێد هەر دواناکەوێ، هەر شتی خوا ﷻ بێفەرموێ،
وہ فەرمانی تەکوینی خۆی، جێبەجێ دەبێ. }

۲) کە دەفەرموێ: (جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ) (الْجَمْعُ بَيْنَ صَيَغَتَيِ الْمَاضِي
وَالْمُسْتَقْبَلِ فِي قَوْلِهِ: (جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ) دَلَالَةٌ عَلَى الْإِسْتِمْرَارِ
التَّجَدُّدِي مَا دَامُوا فِي الدُّنْيَا).

با کەم پێبکەن، وە زۆر بگریەن، واتە: لە دواڕۆژدا زۆر بگریەن لە سزای ئەوەدا،
کە وەدەستیان دەهێنا، کە هەم صیغەی ماضی بەکارهێناوە (بِمَا كَانُوا) وە هەم
صیغەی مضارعیش بەکارهێناوە (يَكْسِبُونَ) تاكو ئەوە بگەیهێنێ کە ئەو
حالتەتەیان لە دنیا دا بەردەوام دەبێ، وە تازە دەبێتەو، تاكو لە ژیانی دنیا دا بێ،
{ واتە: تاكو لە ژیانی دنیا دا بێ، ئەوەی کە ئەنجامی دەدەن لە گەردەوی خراپ،
دەبێتە هۆی گریانێ زۆری رۆژی دوايان لە دۆزەخدا، مادام لێ پەشیمان نەبنەو
دەست لە خراپەگەیان هەلنەگرن و نەگەرێنەو بۆ لای خوا. }

۳) کە دەفەرموێ: (جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ) دەلێ: { (جَزَاءُ) مَفْعُولٌ لَهُ
الْثَانِي، أَي: لِيَبْكُوا جَزَاءً، أَوْ مَصْدَرٌ حُنْفٍ نَاصِبُهُ، أَي يُجْرُونَ بِمَا ذَكَرَ مِنَ
الْبُكَاءِ الْكَثِيرِ، جَزَاءً }.

وشە (جزاء) لە زمانی عەرەبییدا گە (منصوب)ە، بە چی (منصوب) بوو؟
دوو ئەگەری هەن:

۱/ یان (مفعول) لە دوو هەم.

۲/ یاخود چاواک (مصدر)ە، ئەوەی (منصوب)ی کردووە قرتینراوە.

واتە: سزایان دەدرێتەو بەوەی گە باسکرا لە گریانێ زۆر، بەو سزادانەو^(۱).

هەڵبەتە گەمتر وایە ئاماژە بە لایەنی پەوانبێژی عەرەبی بکەین، چونکە تەفسیرە گە بە زمانی کوردییە، وە خوشکان و برایانی کورد زمانیش گەمتر وایە پێویستییان بە وردەکاریانە پەوانبێژی زمانی عەرەبی هەبێ، ئەگەرنا زۆر مانای پەنەن و شیراوە، زۆر حیکمەت و شتی قوول قوول، لە پەوانبێژی عەرەبییدا هەن، گە قورئانی مەزن گرتووێ خۆی، بەلام ئێمە بە ئەندازە ئەوەی یارمەتیمان بدات بۆ پووێکردنەو مانا و مەبەستە گە، ئاماژە پێ دەکەین، ئەوەی دیکە گە زیاتر پەویەندی بە خەڵکی شارەزاو پسپۆرەو هەیه لەو بوارەدا، ئێمە لێ دەگەرین، لە تەفسیرە عەرەبیەکاندا بە دەست دەکەوێ.

مەسەلە سییەم: ﴿ فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِّنْهُمْ فَاسْتَعِذْ نَوَكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَّنْ نَّخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقْتَلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ ﴾

واتە: ئەگەر خوا ﷻ تۆی گێڕایەو بۆ لای ئەوان، وە جارێکی دیکە داوای مۆلەتیان لێکردی، گە ئەگەلت بێنەدەر بۆ جەنگ و جیهاد، پێیان بلێ: هەرگیز ئەگەل من جارێکی دیکە نایەن بۆ جەنگ و جیهاد، وە هەرگیز جەنگی هیچ دوژمنێک ئەگەل مندا ناکەن، چونکە ئێو یەگەم جار رازی بوون گە دابنیشن، ئێستاش ئەگەل دانیشتووێندا

(۱) لە حالەتی یەگەم دا: (بیکوا)، (مفعول)ی یەگەمی (و)ی (جمع)ی سەر (بیکوا) یە، وە (مفعول)ی دوو می (جزاء)ە.

دابنیشن، {ئێوه شایستەیی ئەوەتان نیە لەگەڵ جەنگاوماندا بێن بۆ جەنگ، بە ئێکو لەگەڵ دانیشتواندا: پەككەوتەو نەخۆش و مندال و ئافرەت و ئەوانەدا، دابنیشن}.

لەبەردەم ئەم ئایەتەشدا پێنج هەلۆستە دەکەین:

هەلۆستە ی بە کەم : پێویستە ئەو بزانری کە (رَجَعَ) هەم بە (لازم)

بەکاردهیتری، واتە: پێویستی بە بەرکار (مفعول به) ناکات، وەك خوای بەرز

دەفرموی: ﴿فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَنَ أَسْفًا﴾ ٨٦ طە.

واتە: موسی (علیه السلام) گەڕایەووە بۆ لای گەلەکە ی بە توورمیی و خەفەتباریی یەو، کاتیك کە لە گەتوگۆکردن لە خزمەت خوادا گەڕایەووە و لەو حەکانی تەو پاتی پێبوون، کە تەو پاتیان تیدا نووسرا بوو، تەماشای کرد خەلگە کە دەستیان کردووە بە گۆلێك پەرسیتی، وەك خوای پەنھانزان هەوالی پێدا بوو.

هەروەها کە خوای پەروەردگار دەربارە ی برا یەکانی یوسف، کە دەگەرێنەووە

بۆ لای یەعقوبی بابیان، دەفرموی: ﴿فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أَبِيهِمْ﴾ ٦٣ یوسف،

واتە: کاتیك گەڕانەووە بۆ لای بابیان.

وشە ی (رَجَعَ) لەم دوو شوێنەدا حالەتی (لازم) ی وەرگرتووە، کە پێویستی بە (مفعول به) نەکردووە، وە لەو حالەتەدا: وشە ی (رَجَعَ) چاوەکە ی بریتیە لە (رُجُوع) (رَجَعَ، يَرْجِعُ، رُجُوعًا)، (گەڕایەووە، دەگەرێتەووە، گەڕانەووە).

بەلام وشە ی (رَجَعَ) بە (مُتَعَدِّي) ش بەکاردهیتری، واتە: پێویستی بە بەرکار

(مفعول به) بێ، وەك ئەو ئایەتە ی کە تەفسیری دەکەین: ﴿فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ

إِلَىٰ طَائِفَةٍ﴾، واتە: ئەگەر خوا تۆی گێڕایەووە، لێردە وشە ی (رَجَعَ) بە مانای:

(أَرْجَعَكَ، أَعَادَكَ) دی، یانی: خوا تۆی گێڕایەووە.

هەروەها خوا کە بە موسا (علیه السلام) دەفرموی: ﴿فَرَجَعْنَاكَ إِلَىٰ أُمَمِكَ

كَي تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ﴾ ٤٠، واتە: تۆمان گێڕایەووە بۆ لای دایکت، بۆ ئەو ی

دلی ئارام بێ و دلتهنگ نەبێ.

لېرەش دا وشەى: (رَجَعَ) (رَجَعَ، يَرْجِعُ، رَجْعًا) كە لېرەدا لە واتاى: (أَرْجَعُ، يَرْجِعُ، إِرْجَاعًا) دايە، ئەومندە ھەيە بە (ثلاثي) دا ھاتوہ: (رَجَعَ، يَرْجِعُ، رَجْعًا)، واتە: گىراپەوہ، دەگىرپىتەوہ، گىراپەوہ.

ھەلۆ ھستەى دووہم : كە دەفەر موئى: ﴿ فَأَسْتَعِذُّنُوكَ لِلْخُرُوجِ ﴾، يانى: ئەگەر مۆلەتى دەرچوونيان لىوەرگرتى.

وشەى (خُرُوج) واتە: ھاتنەدەر، بەلام بەپىي سىاق دەزانين، وە بە زۆرى لہ بەکارھىنانى قورئاندا، بە ماناى چوونەدەر بۆ جەنگو، پووبەرپووبوونەوہى دوژمن بەکار دەھىنرى:

﴿ فَأَسْتَعِذُّنُوكَ لِلْخُرُوجِ ﴾، واتە: مۆلەتيان لە تۆ وەرگرت كە دەرېچن، واتە: بىن بۆ جەنگ و جىھاد.

ھەلۆ ھستەى سىيەم : كە دەفەر موئى: ﴿ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا

مَعِيَ عَدُوًّا ﴾، پىيان بلى: ھەرگىز جارىكى دىكە لەگەل من نايەنە دەر (بۆ دەرەوہى مەدينە)، بۆ ئەوہى كە جەنگ لە دژى ھىچ دوژمنىك بكن، يانى: مادام بۆ جەنگى تەبووك نەھاتن، بۆ ھەر جەنگىكى دىكە كە پوودەدات، ئىوہ ھەرگىز شايسەھى ئەوھتان نىە كە لەگەلما بىن، نەك ھەر بۆ دەرەوہى مەدينە نايەن بۆ جەنگ، بەلكو بۆ ھىچ جەنگىك بەشدارىي ناكەن لەگەل مندا، واتە: بە مۆلەقىي نابى بەشدارىي ھىچ جەنگىك بكن، لە نىوہوہو دەرەوہى مەدينەش، ئەمە ئاوا تەفسىر كراوہ: (أَي: لَنْ يَكُونَ لَكُمْ شَرَفُ الصُّحْبَةِ مَعِيَ إِلَى الْجِهَادِ خَارِجَ الْمَدِينَةِ، وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا بِأَيِّ حَالٍ مِنَ الْأَحْوَالِ لَا خَارِجَ الْمَدِينَةِ وَلَا دَاخِلَهَا).

واتە: ئىوہ نابى شەرھى ھاوھلىيتى منتان پى بېرى، بۆ جەنگو جىھاد، جا چ لە نىوہوہى مەدينەدا بى، يان لە دەرەوہى مەدينە، وە لە ھىچ ھالىكدا نابى بەرھنگارى ھىچ دوژمنىك بكن لەگەل ئىمەدا.

كە ئەوھش سزادانىك بووہ.

هەلۆهستەیی چوارەم : دەفەر موئ: ﴿إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾
واتە: ئێوە یەكەمجار رازیبوون بە دانێشتن.

واتە: ئەو یەكەم جارەیی كە زۆر گەنگ بوو، كە رۆیشتن بوو بۆ جەنگی تەبوك
بۆ بەرەنگاربوونەوهی رۆمەكان، ئەو جارە ئیسلام زۆر پێویستی پێتان بوو،
و هە پێغەمبەر سەڵات و سەلامی خۆی لەسەر، زۆر جەختی لێتان كردەوه!

ئەجا مادام ئەو جارە نەهاتن، لە سزای ئەوهەدا، جەنگی دیکە كە پێنە پێشی،
كە واییدەجێ: سەرگەوتن زیاتر تێیاندا چاوەڕوانكراو بێ، وە دەستكەوتی زیاتر
تێیاندا چاوەڕوانكراو بێ، نابێ بێن، بۆیە خۆی دادگەر بەوه سزای دان.

ئینسانی ئیماندار نابێ بەدوای شتی سووك و ئاسان دا بگەڕێ، نابێ تەنیا چاوی
لە دەستكەوت بێ، یاخود بەس ئەو شتەنەیی كە خۆی پێی خۆشن بیانكات،
بەلكو ئینسانی ئیماندار دەبێ بیستن و فەرمانبەریی هەبێ بۆ فەرماندەیی خۆی،
لەو حالانەدا كە پێی خۆشن، وە لەو حالانەش دا كە پێی ناخۆشن، وەك
پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ﴿عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ فِيمَا
أَحَبَّ وَكَرِهَ، مَا لَمْ يُؤْمَرْ بِمَعْصِيَةٍ فَإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ﴾
{ أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بَرَقَم: (٦٢٧٨)، وَالْبُخَارِيُّ، بَرَقَم: (٦٧٢٥)، وَمُسْلِمٌ، بَرَقَم: (١٨٣٩)،
وَأَبُو دَاوُدَ، بَرَقَم: (٢٦٢٦)، وَالتِّرْمِذِيُّ، بَرَقَم: (١٧٠٧)، وَالنَّسَائِيُّ، بَرَقَم: (٤٢٠٦)،
وَأَبْنُ مَاجَهَ، بَرَقَم: (٢٨٦٤) }.

واتە: ئینسانی بروادار لەسەری پێویستە گۆی بگەڕێ و فەرمانبەرییش بكات،
لە حالێك دا كە پێی خۆشەو، لەو حالەش دا كە پێی ناخۆشە، مادام فەرمانی
پێ نەكەڕێ بە سەرپێچیی، وە ئەگەر فەرمانی پێكرا بە سەرپێچیی، نە گۆی گرتن
هەیه، نە فەرمانبەریی.

دیاره لە ناشەرعییدا بە قسەیی كەس ناكەڕێ، بەلام مادام ناشەرعیی نەبێ،
با پێشت ناخۆش بێ، دەبێ فەرمانەكە جێبەجێ بكەیی، چونكە ئەگەر تەنیا
ئەو شتەنە جێبەجێ بكەیی، كە بۆخۆت پێت خۆشن، ئەوه هەر بە قسەیی
خۆت كردەوه!

بۆیە خواى کارزان دەفەرموێ: ﴿إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾، بۆیە بەووە سزا دەدرێن، گە بئ بەش بکرین لە بەشداریی کردن لە جەنگ و جیهاد، چ لە نێو مەدینە، چ لە دەرەوێ مەدینە، چونکە ئێوە یەكەم جار رازی بوون دابنیشن، ﴿فَأَقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ﴾، ئێستاش لەگەڵ بەجێماواندا، لەگەڵ دوایە و تەواواندا، دابنیشن.

دەربارەى وشەى (مَرَّةً)، دەئێ: (مَرَّةً: اسْتَعْمَلْتَ ظَرْفًا مِنَ الْمَرِّ وَالْمُرُورِ، وَأَصْلُهَا الضُّعْلَةُ).

وشەى (مَرَّةً) لە (مَرٌّ) و (مُرُور) وەرگیراوە (مَرٌّ، يَمُرُّ، مُرُورًا وَ مَرَّةً) گە مەبەست پێى يەك جارە، واتە: يەك جار گە شتێك ئەنجام دەدرێ.

هەلۆهستەى پێنجەم : گە دەفەرموێ: ﴿فَأَقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ﴾، ئەمە دوو واتای هەن :

١/ (مَعَ الَّذِينَ تَخَلَّفُوا عَنِ النَّفِيرِ)، دابنیشن لەگەڵ ئەوانەى گە بەجێمان لە جەنگ و جیهاد.

٢/ (مَعَ الْخَالِفِينَ: أَي مَعَ الْأَشْرَارِ وَالْفَاسِقِينَ) لەگەڵ خراپەکاران و حال تێکچووان دا.

چونکە وشەى (خَلَفَ) وەك چۆن بە مانای بەجێمان دێ، (خَلَفَ، يَخْلُفُ).

دیسان (خَلَفَ) بە مانای تێکچوونیش دێ، تێکچوونى حالى ئاسایى شتێك، بۆیە بە بۆنى زارى پۆژوووەوان گوتراوە: (خُلُوفَ)، وەك پێغەمبەرى خوا ﷺ لە فەرماشتیکدا فەرموویەتى: ﴿لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمَسْكِ﴾ {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، برقم: (۱۷۹۵)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (۱۱۵۱)، وَالنَّسَائِيُّ، برقم: (۲۲۱۷)، وَابْنُ حِبَّانَ (۳۴۲۳)}.

واتە: بۆنى گۆرراوى زارى پۆژوووەوان لەلای خوا، خوشتەرە لە بۆنى میسك.

کەواتە: (خَالِف) کەسێکە حَالی تێکچووویی، حَالی ئیمانی تێکچووویی، حَالی مەعنەویی تێکچووویی، واتە: لەگەڵ تێکچووان و خراپەکاراندا دابنیشن.

مەسەلەی چوارەم: کە خوا دەرمانی: ﴿ وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ ۚ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَسِقُونَ ﴾ (۸۴)

واتە: لەمەودوا هەرگیز نوێژ لەسەر هیچ کامێکیان نەکە، کە دەمرێ، وە لەسەر گۆرەکەشی مەهۆستە، لە سۆنگەی ئەوێوە کە ئەوانە بە خواو پیغمبەرەکەیی بێبڕوا بوون، وە بە لادەرییش مردن.

کەواتە شایستەیی ئەو نین نوێژیان لەسەر بکە، یاخود بەشداریی بە خاك سپاردنیان بکە.

(محمد رشید رضا) لە تەفسیرەکەیی خوێ (تفسیر القرآن الحکیم) دا ئاوا تەفسیری ئەم ئایەتە کردووە، دەڵێ: (آي: لَا تُصَلِّ أَيُّهَا الرَّسُولُ بَعْدَ الْآنَ عَلَى أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَاتَ مِنْ هَؤُلَاءِ الْمُنَافِقِينَ، الَّذِينَ عَرَّفْنَاكَ شَأْنَهُمْ: صَلَاةُ الْجَنَازَةِ أَبَدًا مَا حَيَّيْتُ، وَلَا تَقِفْ عَلَى قَبْرِهِ عِنْدَ الدَّفْنِ لِلدُّعَاءِ لَهُ بِالتَّثْبِيتِ، كَمَا تَقُومُ عَلَى قُبُورِ الْمُؤْمِنِينَ عِنْدَ دَفْنِهِمْ، وَيَلْزَمُ هَذَا النَّهْيُ عَدَمَ تَشْيِيعِ جَنَائِزِهِمْ) (۱).

واتە: ئەو پیغمبەر! ﷺ لەمەودا لەسەر هیچ کام لەو موناڤقانەیی کە حال و باڵی ئەوانمان بە تۆ ناساند، نوێژی جەنازه مەکە، هەتا لە ژياندا، وە لەسەر گۆرەکەشی پامەهۆستە لە کاتی بە خاك سپاردنیدا، تاكو دوعای بۆ بکە، خوا زمانی بۆ راست بکات، وەك چۆن لەسەر گۆری بڕواداران لە کاتی بە خاك سپاردنیدا، پادەهۆستی و دوعایان بۆ دەکە، لەسەر گۆری ئەو موناڤیق و دەرمانە مەهۆستە، ئەمەش ئەو دەگەیهنێ کە بەشداریی بە خاك سپاردنیان نەکات.

لەوبارەو کە سوننەتە دواي ناشتنی مەروڤی مەسولمان مەسولمانان، لەسەر گۆرەکەیی بۆهۆستن و دوعای بۆ بکەن، ئەم فەرمانە مەوودمە هەیه: ﴿ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِصَانَ رَضِيَ

اللہ عَنْہُ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا فُرِغَ مِنْ دَفْنِ الْمَيِّتِ وَقَفَ عَلَيْهِ، وَقَالَ: اسْتَغْفِرُوا لِأَخِيكُمْ وَسَلُّوا لَهُ التَّثْنِيتَ، فَإِنَّهُ الْآنَ يُسْأَلُ ﴿﴾، { أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ، بِرَقْم: (۳۲۲۱)، وَالْبَيْهَقِيُّ فِي الْكُبَرَى، بِرَقْم: (۶۸۵۶) وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ }.

واتہ: عوسمانی کوری عہفان خوا لیٰ رازی بی (سییہم جینشینی پیغہمبہر ﷺ بو)، دہلی: پیغہمبہری خوا کاتیٰ کہ بہ خاک سپاردنی مردو تہواو دہبوو، لہسہر گورہکہ دہوستاو دہیفہرموو: داوی لیبوردن بؤ برایہکەتان بکہن {ئہگەر پیاو بووایہ، دیارہ ئہگەر ئافرہت بووایہ دہیگوت (لَاخْتِکُمْ)} وہ داوی بؤ بکہن کہ دامہزراو بی، (وہلامہکان باش بداتہوہ)، چونکہ نیستا پرساری لی دہکری.

دیارہ ہہر کہسیٰ کہ دہمریٰ و گیان دہسپریٰ، یہکسہر لیپرسینہوہیہکی سہرہتایی لہگہلدا دہکریٰ، بؤیہ گوتراوہ: (مَنْ مَاتَ فَقَدْ قَامَتْ قِيَامَتُهُ) واتہ: ہہر کہسیٰ مرد، قیامہتی وی ہاتوہ، واتہ: قیامہتی بچووکی، قیامہتی گہوردش ئہوہیہ کہ دوایی ہہموویان پیکہوہ ہہلدہستہوہو، لییان دہپرسریتہوہ.

ہہندیکیش لہ زانایان گوتووایانہ: مہبہست لہوہ کہ دہفہرموی ﴿ وَلَا نَقُمُّ عَلَىٰ

قَبْرِہٖ إِنَّہُمْ کَفَرُوا بِاللّٰہِ وَرَسُوْلِہٖ وَمَاتُوا وَہُمْ فَسِقُوْنَ ﴾ ﴿ ۸۴ ﴾

یانی: سہردانی گورہکہشی مہکہ، بہلام ئہوہ پیناچی راست بیٹ، چونکہ سہردانی گورستان بہ گشتی دہکری.

ئجنا ئہگەر گریمان سہردانی گوری بابایہکی کافر دروستیش نہبی، ئہم نایہتہ نایگہیہنی، دہبی لہ شوینی دیکہ بہلگہی بؤ بہینریتہوہ.

ئیشکالیك له نىوان ئەم نایەتەو چەند رىوايه تىك دا

ئیمە گاتی خووی لە هووی هاتنە خوارەووی ئەم نایەتەدا، بەسەر هاتی کمان لە عومەری کورپی خەتتابەووە خوا لێی رازی بێ هینا، کە ئەویش عەبدوللای کورپی لێی گیرا بۆو، کە کاتیک کە عەبدوللای کورپی ئوبەیی کورپی سەلوول بە خاک سپێردراو، پیغەمبەری خوا ﷺ ویستوو یەتی نوێژی لەسەر بکات، عومەر خوا لێی رازی بێ، دەئێ: منیش هەلسام بە پرتا و گوتەم: ئەی پیغەمبەری خوا! ﷺ چۆن نوێژی لەسەر دەکەیت؟ کە ئاواى گوتەو، ئاواى کردەو، ئاوا و ئاوا؟ پیغەمبەریش ﷺ فەرمووی: لاچۆ عومەر! دواىی کە زۆر جەختەم لێی کردەو، فەرمووی: لاچۆ، من سەرىشک کراوم لە نىوان ئەویدا کە نوێژیان لەسەر بکەم، یان لەسەر نەکەم.

ئنجە ئەو بەسەر هاتە، لەگەڵ ئەم نایەتە و سیاقی نایەتەکان دا تیکدەگیرێ، هەلبەتە هەر شتیک لەگەڵ فەرماشتی خوادا تیکدەگیرێ، دەبێ رەفەر بکری:

دیاره (ابن الحجر) لە (فتح الباري) دا، هەر و هەما (محمد رشید رضا) لە تەفسیرەکەى خۆیدا (تفسیر القرآن الحکیم) ^(۱) دا ئەو مەسەلە یەیان باس کردەو، بەلام ئەوان بە تەفصیل تر هیناوایانەو ئیمە بە گورتیی و پوختیی باسی دەکەین و، پێنج بەلگان، لەسەر ئەو کە ناگونجی، ئەو رىوايه تەو هاووی نەکانی راست بن، دەخەینە ڕوو:

۱- سیاقی قورئان زۆر بە ڕوون و راشکاوی ئەو دەگەیهنی، کە سوورمى تەوبە دواى جەنگی تەبووک، کە لە سالی هەشتەمی کۆچیدا بوو، هاتۆتە خوار، وە عەبدوللای کورپی ئوبەیی لە سالی نۆیەمی کۆچیدا مردو، واتە: سالتیک دواى ئەو جەنگی تەبووک بوو، سوورمى تەوبە هاتۆتە خوار، مردو، کەواتە: ناگونجی ئەو نایەتە کە دەرموئ: ﴿ وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّتَّ أَبَدًا وَلَا نَقَمَ عَلَى ﴾، بەهووی نوێژکردنی پیغەمبەرەووە ﷺ لەسەر جەنازەى عەبدوللای کورپی ئوبەیی

هاتبێتە خوار، چونکە ئەم سوورپەتە سالتیک پێش ئەوەی عەبدوڵلای کورێ ئوبەیی بمریت، هاتۆتە خوار.

۲- قسەگەیی عومەر خوا لێی رازی بێ، کە لە رێواپەتیکدا هاتووە: ﴿يَا رَسُولَ اللَّهِ! تُصَلِّيْ عَلَيْهِ، وَقَدْ هَاكَ رَيْكُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيْهِ؟﴾ (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، برقم: (۴۳۹۳)).

واتە: ئەم پێغەمبەری خوا! چۆن نوێژی لەسەر دەگەیی، لە حالیک دا کە پەرورەدگارت لێی قەدەمە کردووی، نوێژی لەسەر بکە؟ (واتە: نوێژ لەسەر موناپقەکان بکە)، بەلگەییە لەسەر ئەوە کە ئەو رێگری لیکردنەیی خوای کاربەجی، پێش مردنی عەبدوڵلای کورێ ئوبەیی بوو، کە چی دواوی کە دەلی: (فَصَلِّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَنْزَلَ اللَّهُ)، واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی لەسەر کرد،

ئەجا خوا ئەوەی ناردە خواری: ﴿وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّتَّ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى

قَبْرِهٖ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَسِقُونَ﴾ (۸۴)، ئەمە بە روونی ئەوە دەرکەوتە کە لەدوای مردنی (عبداللە بن أبی) و دواي ئەوەی کە نوێژی لەسەر کردو، هاتۆتە خوار، ئەجا ئەم دوو هەش تیکەدەگیرێن، لەلایە کە دەلی: پەرورەدگارت رێی لێ گرتووی، کە نوێژی لەسەر بکە، کەواتە: دەبی سوورپەتە هاتبێتە خوار، کە چی دواپیش دەلی: نوێژی لەسەر کردو، دواي خوا ئەو نایەتە ناردە خوار، ئەجا ئەو قسانەش بە روونی دیارە کە پێچەوانەیی یەکلەیین.

۳- لە دەقە کەدا گواپە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (إِنَّ اللَّهَ خَيْرَنِي)، واتە: خوا

منی سەرپشک کردو، {لە نیوان ئەوەدا کە داوی لیبوردن بو موناپقەکان بکەم، یان بۆیان نەکەم؟ وە نوێژیان لەسەر بکەم، یان لەسەریان نەکەم؟}، ئەوەش لەگەڵ دواي نایەتە کەدا تیکەدەگیرێ، کە خوا بە روون و راشکاوی دەفەرموی:

﴿أَسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ

لَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

واتە ئەگەر هەفتا جاریش داوای لیبوردنیان بۆ لە خوا بکە، خوا لییان نابوو، ئەواتە: ئایا سەرپشکراوە پێغەمبەر ﷺ لە کوێ دایە؟! ئەو نە خوا بە ڕوونی دەفەرموێ: ئەگەر هەفتا جاریش داوای لیبوردنیان بۆ لە خوا بکە، {کە پێشتر باسمان کرد، هەفتا جار، یانی: هەرچەندە زۆریش داوای لیبوردنیان بۆ لە خوا بکە، خوا هەر لییان نابوو، ئەواتە: کوا سەرپشک کردنە، ئە کوێدایە؟ بە دنیایی هیچ سەرپشک کردنی تێدانیە، بەئکو قەدەمەکرانی تێدایە.

۴- تێگێران هەیه لە نیوان ئەو گێردراوێهە کە دەفەرموێ: ﴿فَلَوْ عَلِمْتُ أَلِيَّ لَوْ زِدْتُ عَلَى السَّبْعِينَ، غُفِرَ لَهُ، لَزِدْتُ عَلَيْهَا﴾، {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (۱۳۰۰)}.

و ئەو ڕیوایەتەدا کە دەفەرموێ: ﴿وَسَأَزِيدُ عَلَى السَّبْعِينَ﴾، {أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ (۸۵/۶)، ومسلم (۱۱۶/۷) و (۱۲۰/۸)}.

چونکە: ڕیوایەتی یەکەمیان دەفەرموێ: (ئەگەر زانیبام کە لە هەفتا جار زیاتر داوای لیبوردنیان بۆ لە خوا بکە، خوا لێی دەبوو، لێم زیاد دەکرد.

واتە: هەفتا جارم زیاتر دەکرد، دیارە پێغەمبەر ﷺ زانیوێتی، کە ئەگەر لە هەفتا جاریش زیاتر داوای لیبوردنیان بۆ لە خوا بکات، خوا هەر لییان نابوو، بۆیە لە هەفتا زیادی نەکردووە.

ڕیوایەتی دووهم دەفەرموێ: (من لە هەفتا جاریش زیاتر داوای لیبوردنیان بۆ لە خوا دەکەم)، بە ئاشکراش دیارە ئەو دوو قسەیه، تێگێرانیکی زۆر ڕوون و بێ پێچ و پەنایان لەنیوان دایە، وە ناشگونجی پێغەمبەر ﷺ دوو قسە ی پێچەوانە ی یەکلای بکات.

۵- دیسان تێگێران هەیه لە نیوان ڕیوایەتێکدا، کە لە صەحیحی بوخارییدا

هاتووە، کە گوايه عەبدوڵلای کورپی عەبدوڵلای کورپی ئوبەیی کورپی سەلوول {واتە: عەبدوڵلای کورپی ئوبەیی کورپی سەلوول کە سەرۆکی مونا فیه کان بوو، کورپی بوو بە ناوی عەبدوڵلا بە ناوی خۆی کردووە} کاتی کە بابی دەمری، دەچی بۆ لای پێغەمبەر ﷺ، وە داوای لێ دەکات کە کراسەکە ی خۆی بداتی، و بیکاتە کفنی بابی.

رپوایەتییکی دیکەش ھەبە لەو فەرموودمەدا کە جابیری کۆری عەبدوڵلای دەیگێرێتەو، دەلای عەبدوڵلای کۆری ئوبەیی دواى ئەوێ کە بە خاک سپێردرابوو، کۆرەگەى ھات، داواى لێکرد کە پیغەمبەرى خوا ﷺ کراسەگەى خۆى بداتى بیکاتە کفنى بابى، ئەویش فەرمانى کرد، لە گۆرەگەى دەرى بێن، ئنجا لە گۆرەگەى دەریان ھینایەو، ئەویش کراسەگەى خۆى کردە کفنى، لەبەرى کرد.

ھەئەتە ئەو دووھش دیسان تێکدەگیرین، لەلایەگەو دەلای: کۆرەگەى ھات داواى کرد، کە کراسەگەى بداتى و بیکاتە کفنى، بەلام لە رپوایەتەگەى دى دا دەلای: دواى ئەوێ بە خاکیان سپارد بوو، پیغەمبەر ﷺ فەرمانى کرد: دەریان ھینایەو، کراسەگەى کردە کفنى.

کەواتە: لە راستیدا ئیمە ھەموو ئەو رپوایەتانەى کە لە نیوان خۆیاندا ناکۆکن، یان لەگەڵ قورئاندا ناکۆکن:

(۱) عەقل و مەنتیق.

(۲) پابەندییمان بە قورئان.

(۳) پابەندییمان بەوێ کە پیغەمبەر ﷺ قسەو ھەلویستی پیچەوانەى یەگدى نیە.

ھەموو ئەوانە ناچارمان دەکەن، کە رەفزیان بکەین، وە بلاین: ئەوانە راست نین لە پرووی مەتن و نیوەرۆکیانەو، بە لە پرووی سەنەدو زنجیرەى راویەکانیشەو، بە راست دابنرێن!

زانایانى فەرموودەناس وەك چۆن زانیارییەکیان داناو، بە ناوی (علم الجرح والتعديل) زانیاریی رووشاندن و بە دادگەردانانى راویەکان، بەھەمان شیوەش، وەك چۆن عیلمی رپوایەتیان، ھەبە (علم الدراية) یشیان ھەبە، کە زۆرێک لە فەرموودە ناسان و زانیانى قوول، ھەر دەقیك بەناو سوننەتى پیغەمبەرەو ﷺ ھاتبی، مادام لەگەڵ سوننەتى صەحیحى پیغەمبەردا ﷺ تیکبگیریت، یان لەگەڵ قورئاندا تیکبگیرى، یان لەگەڵ عەقل و مەنتیق و واقع دا، تیکبگیریت رەفزیان کردو.

ئنجا کە دەفەرموی: ﴿إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَسِقُونَ﴾

واته: ئه‌وانه بی‌پروابوون به خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی، وه به لادمرانه‌ش مردن و به لاریانه مردن، ئه‌مه‌ش پاساودانه‌وه‌و به‌لگه هینانه‌وه‌یه که بوچی نابی نوژیان له‌سه‌ر بکات؟ له‌به‌رئه‌وه‌ی بی‌پروان به خواو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، وه به لادهریی و لارییش مردوون.

نی‌رمدا وشه‌ی (فاسقون) به مانای (فسق)ی گه‌وره‌یه، واته: دهرچوون له ریگا به یه‌ک جار‌ه‌کی: له رپیازی خواو، له حوکه‌ی عه‌قل و حوکه‌ی فیت‌ره‌ت دهرچوون، وه له رپیازی شه‌ریعه‌ت دهرچوون، بو‌یه شایسته‌ی ئه‌وه نین که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نوژیان له‌سه‌ر بکاتو، بو‌یان له خوا بی‌پارێته‌وه.

مه‌سه‌له‌ی پینجه‌م: که خوا دم‌ه‌رموی: ﴿ وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا

يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴾ ﴿ ۸۵ ﴾.

ئهم ئایه‌ته که هه‌مان شیوه، له ئایه‌تی ژماره (۵۵) یشدا هاتوه، به‌لام له‌گه‌ل چوار جیاوازی بجووک دا:

ئایه‌ته‌که‌ی ژماره (۵۵) ئاوايه: ﴿ فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ

اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴾ ﴿ ۵۵ ﴾.

به‌لام ئهم ئایه‌ته دم‌ه‌رموی: ﴿ وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ

يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴾ ﴿ ۸۵ ﴾.

که‌واته: چوار جیاوازی له نیوان ئهم دوو ئایه‌ته‌دا هه‌ن، دیاره ئه‌و چوار جیاوازی‌یه‌ش سیاقی هه‌ر دوو ئایه‌ته‌که خواستووینان، واته: دووباره بوونه‌وه‌یه‌ک نیه، جاری وایه خوا‌ی په‌روه‌ردگار مه‌به‌ستیک نه‌ک له شوینی‌ک، به‌لکو له ده شویندا ده‌یه‌نین، وه جاری وایه به هه‌مان وشه دووباره‌ی ده‌کاته‌وه، جاری واشه به توژی‌ک جیاوازی‌یه‌وه، به‌پیی ئه‌و سیاق و شوینه‌ی که ده‌یخوازی:

چوار جیاوازی‌یه‌که :

۱/ لە ئایەتی (۵۵) دا کە پێشتر تەفسیرمان کرد، دەفەرموئ: ﴿فَلَا تَعْجَبْ﴾، (ف) ی لەسەرە، واتە: بەهۆی ئەوەوە کە پێشتر باسکرا، لە سزای ئەوەدا، با سامان و مندالەکانیان سەرسامت نەگەن.

بەلام لە ئایەتی ژمارە (۸۵) دا دەفەرموئ: ﴿وَلَا تَعْجَبْ﴾، کە دیارە (و) بۆ (عطف) هە، (ف) یان بۆ (تعقيب)، یان (جزاء) ه.

واتە: وێرای ئەوەی کە باسکرا: با سامان و مندالەکانیان سەرسامت نەگەن، یان: با لە سزای ئەو ڕەفتار و هەلۆیستانهیان دا، سامان و مندالیان سەرسامت نەگات.

۲/ لە ئایەتی (۵۵) دا دەفەرموئ: ﴿أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ﴾، نە سامانەکانیان، وە نە مندالەکانیشیان، با تۆ سەرسام نەگات، هەرچەندە زۆربن.

بەلام لە ئایەتی ژمارە (۸۵) دا دەفەرموئ: ﴿أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ﴾، لێره دا (لا) یەگە ی لەگەڵدا نیه، ئایەتی (۵۵) واتە: با نە سامانەکانیان بەتایبەت تۆ سەرسام بکات، وە نە با مندالەکانیان سەرسامت بکات، واتە: هەر کامیکیان با تۆ سەرسام نەگات، بەلام ئایەتەگە ی (۸۵) کە (لا) یەگە ی تێدانیە، واتە: با گۆی سامان و مندالەکانیان، تۆ سەرسام نەگات.

۳/ لە ئایەتی (۵۵) دا دەفەرموئ: ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾، واتە: بێگومان خوا تەنیا دمیەوئ کە سزایان بدات، بەو مال و سامان و مندالانەیان، لە ژیا نی دنیا دا.

بەلام لە ئایەتی (۸۵) دا دەفەرموئ: ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الدُّنْيَا﴾، لهوئ دەفەرموئ: ﴿لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا﴾، لێره دەفەرموئ: ﴿أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا﴾، لهوئ (ل) ی (علة) ی لەسەرە، لێرهش بە (أَنْ) ی (ناصبه) هیناویەتی، کە مانایان لێک نیزیکه، بەلام (ل) لە ئایەتی (۵۵) دا یانی: خوا ی کارزان بۆیه ئەو سەرودت و سامان و مال و مندالە ی پێداون، کە ببێتە مایە ی ئازار و مەینەتیان لە دنیا دا.

بەلام (أَنْ) لە ئایەتەگە ی (۸۵) دا: یانی خوا دمیەوئ ئەو مال و سامانە، وە ئەو مندال و وەجە زۆرە، بکاتە هۆکاری ئازار و مەینەتیان.

٤ / له ئایەتی (۵۵) دا، دەفەرموی: ﴿فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾، بەلام له ئایەتی (۸۵) دا، دەفەرموی: ﴿فِي الدُّنْيَا﴾، واتە: ژيانی ئی قرتینراوه، که دەگوتری: ﴿فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾، له ئایەتی ژماره (۵۵) دا، کهواتە: پێویستی نەکردوه، له ئایەتی (۸۵) دا، وشە ﴿الْحَيَاةِ﴾، بێئۆ، هەر: ﴿الدُّنْيَا﴾ ی هیناوه، چونکه لهویدا زانراوه که مەبەست له ﴿فِي الدُّنْيَا﴾، ژيانی دنیا.یه.

پستە ی دوایشیان هی هەردووکیان وهک یهکه، ﴿وَتَزَهَقَ أَنْفُسُهُمْ كَافِرُونَ﴾، واتە: ڕووحەکانیان دەرچن، له حالیکدا که بێبڕوان.

هەڵبەتە ئەمەش که لهو دوو ئایەتەدا، لهو دوو سوورەتەدا، ئەو مەبەستە دووبارە بۆتەوه، بەلام بهو چوار جیاوازییهوه، ئەمە ئەوه دەگەیهنی، که ئەو حالەتە زۆره، واتە: سەرسام بوون به مال و سامان و قەرەباڵغی دەوری ئەهلی کوفر، وه ئەهلی نیفاق، حالەتیکه که ههیه له نێو مسوڵماناندا، وه مسوڵمانان ئەگەر له خۆیان وریا نهبن، بههۆی سەرسام بوونیانهوه، بهو مالە حەرپام و سەرۆمتو سامانه که ئەگەر کراوه، به شیوازی ناشەرعیانهوه به گەندەلێی و جهورو زولم و ستم، وه به قەرەباڵغی دەوری ئەهلی کوفر و نیفاق سەرسام دەبن، که ئەو سەرسام بوونه، شتیکی بێجێیه، چونکه تۆ به شتیک سەرسام بووی، که بێ نیوهڕۆک و بێ بنه‌مایه، وهک خۆی بێ‌نیاز له شوێنی دیکه‌شدا ئەو حەقیقەتە باس دەکات.

بۆ وێنە:

١ - له سوورەتی (الحجر) دا دەفەرموی: ﴿لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِٖ

أَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَخَفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾﴾.

واتە: چاوت مەبەرە ئەوهی که کۆمه‌لێک له‌وانه‌مان پێ به‌هره‌مەند کردوه، وه خەفەتیان ئی مەخۆ {که سەرۆمتو سامانی زۆریان به‌دەسته‌وه ههیه، هه‌یج نیه، هەر شتیکی زۆرو بۆره}.

۲ - هەروەها لە سوورەتی (طه) دا دەفەر موی: ﴿ وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ ۖ

أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ۚ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ۖ ﴾ ﴿ ۱۳ ﴾

دیاره لە هەردوو نایەتە کەدا پرۆوی دواندن لە پێغه مبه‌ری خاتمه‌ی ﷺ، وه
له‌دوای ئه‌ویشه‌وه، هه‌ر که‌سیک که به‌ شوێن پێغه‌مبه‌ر ﷺ دا دهرواتو، قورئان
ده‌خوێنێ.

واته: وه‌ چاوی خۆت مه‌به‌ره ئه‌وه‌ی که کۆمه‌لێک له‌وانه‌مان پێ به‌هرمه‌ند
کردوه، له‌ ژبانی دنیا‌دا، تا‌کو تاقیان بکه‌ینه‌وه، له‌و به‌هرمه‌ند کردنه‌دا، وه
پۆزیی په‌روه‌ردگارت چاک‌تره‌و زیاتریش ده‌می‌نێته‌وه.

که‌واته: ده‌بی مسوولمان ئا‌گای له‌ خو‌ی بی، نه‌که‌ویته‌ ژیر کاری‌گه‌ری
سه‌رو‌هت و سامانی ده‌ستی ئه‌ه‌لی گو‌فرو نی‌فاق، وه‌ قه‌ره‌بالحی ده‌وره‌به‌ریان، وه
دلتیابی، که‌ ئه‌وه‌ حی‌ی ئه‌وه‌ نه‌یه، پێی سه‌رسام بی، وه‌ به‌ شتیکی گه‌وره‌و گرن‌گی
بزان‌ی، وه‌ دلتیاش بی، که‌ ئه‌وه‌ نه‌ له‌ دنیا‌شدا دادیان ده‌دات، وه‌ نه‌ له‌
دوا‌پۆژی‌شدا، به‌ل‌کو له‌ دنیا‌دا مایه‌ی سه‌رنێشه‌و سزاو نا‌په‌حه‌تییه، چون‌که
ئه‌وانه‌ی که‌ سه‌رو‌هت و سامانی زۆر وه‌سه‌ریک ده‌ن‌ن، وه‌ ئه‌وانه‌ی که‌ خه‌ل‌ک و
قه‌ره‌بالحی زۆریان به‌ ده‌وره‌وه‌ هه‌یه، چ وه‌ک وچه‌و مندال و کو‌رو کچی خو‌یان، چ
وه‌ک خزم و خه‌ل‌کیان، که‌ له‌ خو‌یان ئالان‌دوه، به‌ پارهی چه‌رام، وه‌ چ خه‌ل‌کی
دی‌که‌ی که‌ به‌ پارهی چه‌رام به‌ ده‌وری خو‌یا‌نه‌وه‌ شه‌ته‌کیان دا‌ون: خه‌فه‌تیان لێ
ده‌خو‌ن و مایه‌ی سه‌رنێشه‌ن، وه‌ زۆر جار ئه‌و په‌نده گور‌دییه‌یان به‌سه‌ردا
ده‌چه‌سپ‌ی: {هه‌تا گندۆر گندۆر بو‌ون، خزم زۆر بو‌ون، گندۆر هاتنه‌ برانی،
خزم هاتنه‌ ق‌رانی}، ئه‌وانه تا‌کو پاره‌و سامان و شتی چه‌رامیان زۆر
به‌ده‌سته‌وه‌یه، خه‌ل‌کیان زۆر به‌ ده‌وره‌وه‌ قه‌ره‌بالحیان هه‌یه، به‌لام هه‌ر کات
ئه‌وان لات که‌وتن ، به‌حی‌یان دێ‌لن، وه‌ ده‌چن بو‌ شو‌ین‌یکی دی‌که، که‌ ئه‌و
سه‌رو‌هت و سامانه‌ چه‌رامه‌ی لێیه.

که‌واته: شتی ئا‌واو حا‌له‌تی ئا‌وا، شایسته‌ی ئه‌وه‌ نه‌یه، که‌ ئینسان پێی سه‌رسام
بی‌و، خو‌زگه‌ی پێ بخوا‌زی.

مەسەلەی شەشەم: **﴿ وَإِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ آمِنُوا بِاللَّهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَعِذْكَ أُولُوا الطُّولِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴾** (۸۶) **﴿ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴾** (۸۷)

لەو دوو نایەتەدا باسی حالەتیکی دیکەی مونا فیک و دەغەلەکان دەکات، واتە: وە هەر کاتیکی سوورەتیکی دابەزی، کە تێیدا هاتبوو (فەرمان کرابوو) کە خەلک کە برپا بینن بە خوا، وە لەگەڵ پیغەمبەرەکییدا ﷺ تێبکۆشن و لە خزمەتیدا بن، ﴿ اسْتَعِذْكَ أُولُوا الطُّولِ مِنْهُمْ ﴾، دەست روشتوو هەکانیان {خاوەن ئیمکانییەتەکانیان} داوی مۆلەتیان لێ کردی، ﴿ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴾، وە گوتیان: لێمانگەرێ با لەگەڵ دانیشتواندا دابنیشین، {ئەوانە ی کە دادنیشین لە مال نایەن بۆ جەنگ، لێمانگەرێ با لەگەڵ وان بین}، ﴿ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ ﴾، پازیبوون کە لەگەڵ ئافەرتانی بەجێماودا بن، ئافەرتانیکی کە لەسەر مال و حال بەجێدەهێلرێن و پیاوێکە دەچێ بۆ دەرو دەشت، یاخود بۆ کارو کەسابەت، یان بۆ جەنگ دەچێ.

(خالفه) کۆیەکی (خوالف) ه، (خالفه) ش ئەو ئافەرتەیه کە لە مال بەجێدەهێنێ، سەرپەرشتی مال و حال دەکات، دوا ئەوێ کە میردەکی دەچێتە دەر، ج ج بۆ جەنگ بچێ، ج بۆ کارو کەسابەت بچێ، واتە: پازیبوون وەك ژنان پەشتار بکەن!

ئێمە لە کوردەواریی خوێمان دا دەلیین: (پیاویکی سەر ژنانییه)، واتە: عادیی ژنان پەچاو دەکات، وەك ژنان دەکات، ئنجا ئەگەر ژن عادمتی خوێان پەچاو بکەن، ئەو لەگەڵ سروشتی خوێاندا راستیان کردو، بەلام پیاویکی عادمتی ژنان پەچاو بکات، بەتایبەتی لە پۆزانی پووبەرپووبوونەو بەرمەنگاریی لەگەڵ ئەهلی کوفرو لەگەڵ دوژمناندا، ئەو نەقوستانییەکی گەورەیه، بۆ ئافەرتەکە، لەگەڵ سروشتی خوێندا راستی کردو، چونکە خوای کارزان سروشتی ئافەرتی بەلای نەرم و ناسکی و

ئاشتىي و سەلامەتتىدا شكاندۆتەو، ئافرىت زياتر مەيلى ئەوۋى ھەيە، بەلام سىروشتى پىاو، جۇرئىكى دىكەيەو لە كاتى پىويستدا، گيانى رۈوبەرۈوبوونەوۋو فىداكارىي و بەرىنگار بوونەوۋى ھەيە.

بۇيە خوا كە لىرەدا دەفەرمۇي: ﴿ وَإِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ ﴾، واتە: ھەر كاتىك سوورەتتىك ھاتە خوار، كە فەرمانى دەكرد بەوۋ كە بىرۈا بە خوا بىنن، وە لەگەل پىغەمبەرى خوادا ﷺ نىبكوۋش و بچن بۇ جەنگ، ئا ئەوۋ ھەلوۋىستىانە: ﴿ أَسْتَذِّنْكَ أَوْلُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ ﴾، ئەوانەى خاۋەن ئىمكانىيەتن، داۋاي مۇلەتت لى دەكەن، ئەمە وەك ئەو دوو ئايەتەى سوورەتى (مۇھەممەد) وايە كە خوا ﷺ دەفەرمۇي:

﴿ وَيَقُولُ الَّذِينَ ءَامَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ فَإِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنْ الْمَوْتِ فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَّعْرُوفٌ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوْ كَذَّبُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ۖ ﴾ ﴿ ۶۳۱ ﴾

واتە: وە ئەوانەى بىرۈادارن، بە ئاۋات دەخۋازن و دەلىن: خۇزگە سوورەتتىك دابەزىبايە، ئىنجا كاتىك سوورەتتىكى مۇھكەم، (واتە: مانا رۇشەن و بى پىچ و پەنا) كە فەرمانى تىداكرايوو بە جەنگ، دابەزى، ئەوانەى كە دلىان نەخۇشى تىدايە، دىيانىبىنى تەماشات دەكەن، وەك كەسىك كە لە ھالەتى سەرەمەرگدا بىو، بىھۇشى مەرگى بەسەردا بىت، ھىندە دىترسىن، ﴿ فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَّعْرُوفٌ ﴾، بۇ وان وا باشتىبوو: فەرمانبەرى بىكەن و قسەى باش بىكەن، ئەوۋ بۇۋان باشتى بوو، ئەوۋى كە ھىندە بىكەنە ھالەتى ترس و لەرزەوۋ، { لە كاتىكدا باسى جەنگ و جىھاد دىتە پىش }.

كە دەفەرمۇي: ﴿ أَوْلُوا الطَّوْلِ ﴾، يانى: خاۋەن سەرۈتەكان، خاۋەن ئىمكانىيەت و دەست رۇشىتوۋەكان.

(الطُّولُ): (الطُّولُ: من مادة الطُّولِ، ضدُّ القِصرِ) وشهى (الطُّولُ) له (طُول) موه هاتوه، واتە: درێژی، (قِصر) واتە: کورتیی، لێرەدا یانی: (أُولُوا الْقُدْرَةَ عَلَى الْجِهَادِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ)، واتە: ئەوانەى کە خاوەن دەسلەڵاتن بۆ جەنگ و جیهاد، هەم بە سامانیان، هەم بە جەستەیان، ﴿أُولُوا الطُّولُ﴾، هەردووکیان دەگریتهوه، واتە: هەم سەرودت و سامانیان هەیه، وه هەم جەستەشیان ساغو سەلامەت و بەهێزە.

دهلئى (الطُّولُ: الْغِنَاءُ وَالشَّرْوَةُ وَالْفَضْلُ وَالْمِنَّةُ)، (طُول) یانی: سەرودت و سامان و بەخشش و چاکە لەگەڵ خەڵک کردن.

﴿وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَلْعِدِينَ﴾، وه پێت دەلێن: لێمانگەرێ با لەگەڵ دانیشتواندا بین، یانی: لێمانگەرێ با لەگەڵ ئەوانەدا بین کە لە مالى خۆیاندا دانیشتون، کە کێن ئەوانەى لە مالى خۆیاندا دانیشتون؟

کە کاتى جەنگ و جیهاد دێتە پێش، ئەوانەى کە پیری پەککەوتەن، یان نەخۆشن، یان کەمئەندامن، یان مندالێن، یان بێهێزن، یان ئەو کاتە دەسلەڵاتیکی ماددی ئەو تۆیان نەبووه، کە چەك و هۆکارەکانى جەنگ: ولاحى سواری و ئەو پێداویستیانیەى کە جەنگیان پێ دەکری، دابینیان بکەن، ئەوانە دانیشتون، بەلام کەسێک کە نە لە جەستەیدا کەموکۆریی هەبێ، وه سەرودت و سامانیشى هەبێ، داواى مؤلەت بکات، ئەوه هەلوێستیکی زۆر خراپە، بۆیه خوا لە ئایەتى دووهەدا دەفەر موی: ﴿رَضُوا بِأَنْ

يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ﴾، رازیبوون کە لەگەڵ ئافرەتانى بەجێماودا بن، دەلئى (خوالف) کۆى (خَالِيفَة)میه، ژنێک کە لە مال بەجێدەمیئێ، لەسەر مال و مندالان و سەرپەرشتییان دەکات.

وه دەشگونجێ: وشەى: (خوالف) بە مانای (مَنْ لَا خَيْرَ فِيهِ مِنْ أَهْلِ الضَّالَةِ) ئەوانەى کە هیچ خێریکیان پێوه نیه، چونکە پێشتر باسمان کرد، وشەى (خَلَفَ، يَخْلُفُ) وهك چۆن بە مانای بەجێمان دێ، بە مانای خراپبوونیش دێ، کەسانێک کە رازیبوون وهك کەسانی خراپ بن، کەسانێک کە بارى مەعنه‌ویان تێکچوووه لایەنى رەوشتیان ته‌واو نیه، رازیبوون وهك ئەوان بن، کە لە مال دادەنیشن و بەجێ دەمیئن.

نَجَا دَمْفەر موى: ﴿وَطِيعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ﴾، وه مۇريان بەسەر دلەوه نرا، ﴿فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ﴾، بۇيە تىناگەن.

وشەى (طِيعَ: الطَّبَعُ وَالْخَتَمَ عَلَى الْقُلُوبِ، عِبَارَةٌ عَنْ عَدَمِ قَبُولِهَا لِشَيْءٍ جَارِيَةٍ مِنَ الْعِلْمِ وَالْمَوْعِظَةِ، غَيْرَ مَا اسْتَقَرَّ فِيهَا وَاسْتَحْوَذَ عَلَيْهَا).

واتە: مۇر بەسەر دلەوه نران، وه دل مۇر گران، مەبەست پى ئەومىه كە ئەو دلە جارىكى دىكە هىچ زانىارىي و ئامۇژگارىيەكى تازە وەرناگرى، جگە لەوهى كە تىيدا جىگىر بووه، جگە لەو قەناعەتەنى كە كۆنترۇللىان كرده، ئەو دلە هىچى دىكە وەرناگرى.

نَجَا ئايا بۇچى مۇريان بەسەر دلەوه نراوه، دللىان داخراوه؟ بىگومان بەهوى ئەو رەفتار و ھەلۋىستانەى پىشوويناھە، كە باسكران .

﴿فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ﴾ سەرەنجام وایان لىھاتە كە تىناگەن، یانى: بەهوى ئەووه تىناگەن كە دل و ەقلیان مۇرگراوه داخراوه، ئەو جۇرە تىگەشتە تىناگەن، كە ماىەى پەند لىومەرگرتیان بى، ئەگەرنا ومختىك ئايەتەكانیان بۇ خوینراوئەوه، مانا رووگەش و روالەتەكەیان زانیوه، بەلام ئەو تىگەشتە كە سوودیان پى بگەيەنى، وه پەندى لى وەرېگرن، وه حالیان بگۇرى، ئەو جۇرە تىگەشتەیان نابى، واتە: تىگەشتىك وایان لىكات و ئايەتەكان كاریان لىكات.

یاخود ﴿فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ﴾، (أَيُّ لَا يَفْهَمُونَ أَنَّ الْإِيمَانَ وَالطَّاعَةَ وَالْجِهَادَ سَبَبُ عِزِّ الدُّنْيَا وَفَوْزِ الْآخِرَى).

واتە: نازانن كە ئیمان {بە خوا و بە پىغەمبەرى خوا ﷺ}، وه بە ھەموو ئەو شتەنى پىويستە ئیمانیان پى بەيئىرى}، وه فەرمانبەرى {بۇ خوا، وه لە نیو فەرمانبەرى بۇ خوادا}، جەنگ و جیهاد (لە كاتى خۇیدا) ھۆكاری عیززەتمەندى دنیایە و سەرفرازى رۇزى دوايىه، واتە: ئەو ھەقىقەتە نازانن.

مەسەلەی ھەوتەم: ھەوا دەفەرموێ: ﴿ لَٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَأُولَٰئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾ ٨٨ ﴿ اَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴾ ٨٩ ﴿

خوای پەرورەدگار لەم دوو نایەتە موبارەکەدا، دواى ئەوێ باسێ ھەلۆیستی دڵنەخۆش و دەرمان و موناڤیقەکان دەگات، لە بەرانبەر جەنگ و جیھاددا، ئنجای دیتە سەر باسێ ھەلۆیستی پێغەمبەری خاتەم موحەممەد ﷺ، وە ئەوانەى گە لە خزمەتی دابوون، واتە: بە ئیمان و ئیلتیزامەو، دەرمان موناڤیقەکانیش ھەر لە خزمەتی دابوون، وەك شارنشینیی و ھاوولاتی، بەلام لە خزمەتی دانەبوون، وەك بڕوا و قەناعەت پێ بوون، شوێن گەوتن و فەرمانبەریی بۆ کردن:

دەفەرموێ: ﴿ لَٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ ﴾، بەلام پێغەمبەر ﷺ و ئەوانەى گە لەگەڵیان، ﴿ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ﴾، بە سامان و گیانیان تیکۆشاوون لە رێی خواو لە خزمەتیدا، ﴿ وَأُولَٰئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾، وە ئەوانە ھەرچی خێرو چاکە و نەعمەت ھەیە، لە دواڕۆژدا لە گەرمی ئەواندا، وە ھەر ئەوانەش سەرفرازان.

ئنجای باسێ سەرفرازییەکیان دەگات، دەفەرموێ: ﴿ اَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ﴾، خوا چەند باغ و بێستانێکی بۆ ئامادەکردوون، گە رووباریان بەژێردا دەروێ، ﴿ خَالِدِينَ فِيهَا ﴾، بە ھەمیشەیی تێیاندا دەمێننەو، ﴿ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴾، ئا ئەو بەردنەو بەمراد گەشتن و بە کامەرانی گەشتنی مەزنە.

ئێستاش با تەماشایەکی وردتری ئەم دوو نایەتە موبارەکە بکەین، لە پێنج ھەلۆستەى خێرادا:

هەلۆهستەى یەكەم : كه دمه رموى : ﴿ لَكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ﴾، ئەمە ئەو دەگەیهنی، كه پێبازی پێغه مبه‌ر ﷺ، وه ئەوانه‌ی كه له خزمه‌ت پێغه مبه‌ردا ﷺ بوون، ئەوه‌یه كه به سامان و گیانیان له پێناوی خوادا تیبكۆشن، سه‌رو مانیان له‌سه‌ر ده‌ست دابنێن له پێناوی خوادا، ئەو ده‌ پێبازی پێغه مبه‌ره ﷺ، ئیدی هه‌ر كه‌سیك وانهبێ، نه‌ له خزمه‌ت پێغه مبه‌ر ﷺ دایه، وه نه‌ شوین پێبازه‌كەشی كه‌وتوه، وه نه‌ به‌ ئەه‌لی ئیمانیش له‌ قه‌ڵه‌م ده‌دری، كه‌واته‌: هه‌ر كه‌سیك تینه‌كۆشی به‌ سه‌رو مانی، هه‌ر كه‌سیك گیان و سامانی فیدا نه‌كات، له‌ پێناوی خوادا، ئەوه‌ بیگانه‌یه به‌ پێغه مبه‌ر ﷺ وه‌ لیی دووره، وه‌ له‌ خزمه‌ت ئەویشدا نه‌، یانی: له‌ خزمه‌تدا بوون و له‌گه‌ڵدا بوونی راسته‌قینه، با به‌ پ‌واله‌ت و شوینی جوگرافی و وه‌ك شارنشینیش، هه‌ر له‌ هه‌مان شوین و شاردا دابنیشی، كه‌ پێغه مبه‌ری خ‌وای ﷺ تیدا به‌!

هەلۆهستەى دووهم : ئنجا لی‌ردا پیویسته ئەوه‌ش بزانی، كه‌ چه‌مكى ئەم ئایه‌ته،

ته‌نیا كورت هه‌ڵنه‌هاتوه‌ له‌سه‌ر هاوه‌لانی به‌رپ‌ز، خ‌وا لی‌یان رازی بی، چونكه‌:

﴿ لَكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ ﴾، به‌لام پێغه مبه‌ر ﷺ و ئەوانه‌ی له‌گه‌ڵیدا بر‌وایان هی‌ناوه، ئەم ته‌عبیره: ئیست‌او پێش ئیست‌او د‌وای ئیست‌اش، هه‌ر كه‌سیك له‌ خزمه‌ت پێغه مبه‌ردا ﷺ بی، واته‌: هه‌مان ئیمان و عه‌قیده‌ی كه‌ پێغه مبه‌ری خ‌وا ﷺ هه‌ڵیگرتوه، كه‌ ئەویش هه‌ڵیگری، هه‌مان عیبادت، هه‌مان ر‌ه‌وشت، هه‌مان شیوه‌ی فه‌رمانبه‌ری، هه‌مان پابه‌ندی به‌ وه‌حی خ‌واوه، كه‌ پێغه مبه‌ر ﷺ بوویه‌تی، ئیست‌اش هه‌ر كه‌س له‌ ئۆمه‌ته‌كه‌ی بی، ئەوه‌ له‌ خزمه‌ت پێغه مبه‌ر ﷺ دایه.

وه‌ هه‌ر كه‌سیك ئیست‌اش سامان و گیانی له‌ پێناوی خوادا به‌خت بكات، فیداكاریی بكات، مانای وایه‌ ئەو م‌وژمه‌یه‌ دمیگرتیه‌وه، به‌لام هه‌ر له‌ ر‌ۆژگاری پێغه مبه‌ردا ﷺ له‌ ر‌ووی كات (زمن) ده‌وه، وه‌ له‌ شوینیك كه‌ پێغه مبه‌ر ﷺ تیدا ژیاوه، له‌ ر‌ووی شوین (م‌كان) ده‌وه، ئەوانه‌ی كه‌ له‌ویدا بوون له‌ مه‌دینه‌دا بوون، وه‌ له‌ و‌كات‌ه‌دا له‌ خزمه‌تیدا ژیاون، مادام له‌سه‌ر هه‌مان پێبازی پێغه مبه‌ر ﷺ

نەبووبین، وە بە شی‌وای پێغەمبەر فیداکارییان نەکردبێ، دیارە ئەوانە لە پێغەمبەری خوا ﷺ دوور بوون و، ئیستاش و دواى ئیستاش هەر وایە.

هەلۆستەى سێیەم: کە دەفەرموی: ﴿وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَيْرَاتُ﴾، (الخیرات) کۆى (خَيْرَة)یە.

(طبري) دەئێ: (الْخَيْرَةُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ: الْفَاضِلَةُ، وَخَيْرَاتُ الْآخِرَةِ: نِسَاؤُهَا وَجَنَاتُهَا وَنَعِيمُهَا، خَيْرَةٌ وَخَيْرَةٌ مِثْل: هَيْنَ وَهَيْنٌ)^(١).

دەئێ (خیرة) لە هەر شتێک یانی: هەرە باش، ئنجای چاکەکانی دواڕۆژ بریتین لە ئافەرەتەکانی (واتە: حۆرییەکان) وە باغەکان، وە نازو نێعمەتەگەى، وە (خیرة) هەم دەگونجێت بە (خَيْرَة) بگوترێ، بەبێ شەددە، وە بە (خَيْرَة)ش بگوترێ، وە وَهك (هَيْن) وە (هَيْن) دیارە هەردوو قیرائەتەکانیشی هاتوون.

هەروەها (مختار الصحاح)یش هەمان شتی دووبارە کردۆتەو: دەئێ: (الْخَيْرَاتُ: جَمْعُ الْخَيْرَةِ، وَهِيَ الْفَاضِلَةُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ)^(٢) هەر شتێک هەرە باشەگەى، پێى دەگوترێ (خیرة).

کەواتە: ﴿وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَيْرَاتُ﴾، مادام (الخیرات) ئەلیفو لامى لەسەرە، واتە: هەرچی چاکەیه لە گەرمای ئەو جووره کەسانە دایە، هەرچی نازو نێعمەتە لە دواڕۆژدا لەسەر ئەوان تاپۆ دەکری، بۆ ئەوان قۆرخ دەکری.

هەلۆستەى چوارەم: کە دەفەرموی: ﴿وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾، واتە: وە هەر ئەوانەشن سەرفراز.

دەئێ: (الْفَلَاحُ: الْفَوْزُ وَالْبَقَاءُ وَالنَّجَاةُ، وَهُوَ اسْمٌ، وَالْمَصْدَرُ: الْإِفْلَاحُ، وَفَلَاحَ الْأَرْضِ شَقَّهَا وَالْفَلَاحُ: الْأَكَارُ)^(٣).

(١) ص ١٨٢.

(٢) جامع البيان ج ١٠، ص ٢٨١.

(٣) مختار الصحاح، ص ٤٤٤.

وشە (فلاح) واتە: بردنەو و مانەو و دەربازبوون، وە وشە (فلاح) ناو و، چاوەگەکی بریتییە لە (إِفْلَاح) یانی: (أَفْلَحَ، يُفْلِحُ، إِفْلَاحًا) وە (فَلَحَ الْأَرْضُ) واتە: ئەرزەکی درێ، شەقی کرد، وە (الفلاح: الْأَكْثَار) جوتیار، لەبەرئەوێ زەوی شەق دەکات.

هەلۆهستە ییئجەم: **﴿ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا**

الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴾، نێرەدا پرسیارێک دەکری: هەندێک لەوانە کە لە پشت پەردەیی رەشەو تەماشای قورئان دەکەن، وە ئیددیعای ئەو دەکەن، کە دەبێ ئێمە بە شیوەی تازە لە قورئان تیئگەین^(۱)، وە لە دەقەکانی شەریعت تیئگەین، کە زۆربەیی ئەوانە کارتیکراون بە هەندێ نووسەر و خەلکی رۆژئاوایی، ئەوانە زانیارییەکیان داھێناوە بە ناوی زانیاری (تأویل) (هیرمینوطیقیا)، واتە: زانیاری تیئگەیشتن لە دەقەکان و، ماناگردن و تەئویلکردنی دەقەکان، وە لە ژێر کاریگەری ئەویدا ئەوان ئەو زانیارییەکیان داھێناوە، کە تەماشای کیتابی موقەددەسی خۆیان کردووە، بە هەردوو بەشی پەیمانی کۆن و پەیمانی نوێ (العهد القديم والعهد الجديد) کە (پەیمانی کۆن) تەوہرات و کۆمەڵە کتیبیکی دیکەییە، وە (پەیمانی نوێ) کە چوار ئینجیلەکان و کۆمەڵە کتیب و نامەییەکی دیکەن، تەماشایان کردووە: زۆر شتێان تیئدایە کە لەگەڵ عەقڵ و مەنتیق و، لەگەڵ زانیاری و، لەگەڵ واقیعدا تیئکەدەگیرێ، بۆیە خۆیان ناچار بینیوە، زانیارییەکی دابینن، بۆ تیئگەیشتنی ئەو دەقەکان، یان رەخنە لیگرتن، یان پینە و پەرۆ بۆ کردنیان، کە بیگومان وەحییان کەم تیئدا ماوەتەو.

ئەتجا ئەوانە ئەو میتۆد (منهج) و شیوازیان داھێناوە بۆ ئەوێ خەلکی خۆیان لە هەلەو ئەفسانەکانی کتیبەکانیان، دەرباز بکەن، کەچی هەندێک لە نووسەرانی مسوولمان، بیئەوێ شارەزایی قوولیان لە شەریعتدا هەبێ، هەلساون ئەو شیوازو میتۆدەیی ئەوان داھێناوە، بۆ لیئتیئگەیشتنی کتیبی خۆیان، یەکسەر هیئاوانە بەکاری دێتن بۆ لیئتیئگەیشتنی قورئان، چونکە بەنسبەت سوننەتەو، حالەتەکی جیایە،

(۱) ئەو قسەییەش لە خودی خۆی دا راست و هەقە، بەلام ئەوان مەبەستی خراپ و ناھەقیان پێی هەبێ، (کلمة حق يراد بها الباطل).

قورئان ئىمە دىئايىن ھەمووى لە خواوہ بە تەواوتور بە ئىمە گەشتوہ، بەلام سوننەت دىئانين كە ھەمووى كردهوہو فەرمايشتى پىغەمبەرە ﷺ يان نا؟

ديارە زانايانى فەرموودەناس سوننەتيشيان پۆلین كردهوہ، بۆ مۆتەواتيرو صەحيح و ھەسەن و لاوازو ھەئەستراو، بەلام ھەر چۆن بى، سوننەت لە ھەردووك بواری (رواية) و (درایة)دا، جى قسە تىداكردنى ھەيەو، بەردەوام زاناو پسپۆران مشتومريان لەبارمىھوہ بووہ.

ئىجا ئەوانە لىرەدا پرسىارىك دەورووژيىن، دەلین: لەبەرئەھوى كاتى خوى قورئان لە نىو گەلى عەرەبدا ھاتۆتە خوار، وە گەلى عەرەبىش بىاباننشين بوون، وە لە رووى جوگرافىيەوہ لە شوينيك بوون، زۆر ھەزيان بە سەوزايى و رووبارو ئاوو باغو دارستان كردهوہ، بۆيە لە قورئاندا زۆر باسى بەھەشت كراوہ، كە پاداشتى دواپۆژى ئيماندارانە، بە جۆرىك باسكراوہ، كە ئەوانە بجووليني: ئەگەر بىت و ئيمان بىن، ژيانىكيان دەستدەكەوى لە دواپۆژدا، پىچەوانەى ئەو ژيانەى ئىستانيان بى، باغو بىستانو، گول و گولزار بى، ميوەى زۆرو رووبارو كانىو سەرجاھوى زۆر، كۆشك و تەلارو ... ھتە !!

بەلام بە دىئايى ئەوہ راست نىە، بەلكو ھەموو مرقۇفيك بە سروشت ھەز لە سەوزايى دەكات، ھەز لە جۆگەو كانىو كانياو سەرجاھو ميوەو دارو درەختو گول و گولزار دەكات، وە ھەز بەو ناز نىعمەتانە دەكات، كە خواى بەخشەر باسى كردهوون، واتە: ئەوانە: داخووزى سروشتى قوول و پۆچوون لە دلى ھەموو مرقۇفيكدا، وە تايبەت نين بە كەسكەوہ، كە لە بىابان دابى.

بەلن: پەنگە بابايەكى بىاباننشين، زياتر دلى بەو شتانە خۆشبى، بەلام ھەر كەسكى دىكەش ھەروايە، لە ئەورووپا بى، يان لە ئاسيا، لە چياو چۆل بى، يان لە بىابان، ئەدى بۆچى پۆژئاوايىھەكان ولاتەكانى خويانيان پى كردهوون لە دارو درەخت، پىيان كردهوون لە گول و گولزار؟!

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دەرسى دوازدهم

پېناسەى ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە ھەقدە ئايەتان پېك ھاتو، كە بریتین لە ئايەتەكانى: (۹۰ تا ۱۰۶)، تەومرى سەرەكىي ئەو ھەقدە ئايەتە، ھەئوئىستى ئەرىنىي و نەرىنىي چەند توئىژىكى ئەوساى كۆمەلگای ئىسلامىيە، لە بەرانبەر چوون و نەچوونياندا بۆ جەنگى تەبووك، بە تايبەت عەرەبە خىلەكىي و بياپانئىشەكان.

سەرمتا باسى عەرەبە خىلەكىيەكان دەكات، كە راستگۆيانە ھاتوونە لای پىغەمبەرى خواو مۆلەتيان لىوەرگرتو، پاشان باسى ئەوانەيان دەكات كە درۆيان لەگەل خواو پىغەمبەرەكەيدا كردو.

دوايى روونى دەكاتەو كە كەسانى بېھىزو نەخۆش و تەنگدەست، گلەييان لىناكرئ، ھەرومھا ئەوانەى ھاتوون، داواى ولاخى سوارىيان كردوو، نەشبوو سوار بكرىن و، بە چاوى پى فرمىسكەو گەرپانەو!

ئىجا دىتە سەر باسى مۆلەت وەرگرە دەستروئىشتووكان، كە پازىبوون لەگەل ژن و مندال دا بىمىنتەو.

وہ باسى ھەئوئىستى پاساوو بىانوو ھىنانەوھيان دەكاتو، ئامۆژگارىي پىغەمبەرىش ﷺ دەكات كە پىيان بلئ: برپواتان پى ناكەين و، خوا ھەوالى راستەقىنەى ئىوہى پىداوين.

پاشان دوو جارى دىكە باسى سوئند خواردنى بە درۆيان دەكات، بۆ خۆپەراندنەو و رازىكردنى مسوئلمانان.

دوایی بہ تایبہت باسی عہرہبہ خیِّلہکییہ بیابانشینہکان دہکات، سہرمتا باسی خراپہکانیان دہکات، کہ کوفرو نیفاقیکی بیپرہزاو سہختیان ہئیہ، پاشانیش باسی کہسانیکی باشیان دہکات، کہ ئہہلی ئیمانن و بہخشہرن لہ پیئاوی خوادا.

ئجنا ئاماژدیہکی کورت بہ پیشکھوتووہ یہکھمہکان دہکات، لہ گوچکھرو پشتیوانان و شوینکھوتووانی راستہقینہیان.

پاشان باسی مونافیقہکانی نیو عہرہبہ خیِّلہکییہ بیابانشینہکان و کہسانیکی دانیشتووی مہدینہ دہکات، کہ زور کارامہن لہ نیفاق و دووہووی داو، بہس خوا دہیانناسی.

ئجنا خوا باسی جوړیکی دیکہیان دہکات، کہ بریتین لہ توبہکاران و دانپیداہینہران بہ گوناہہکانیاندا، کہ ئہوانہ چاکہو خراپہیان پیکھوہ تیکہل کردوون، وہ خوا فہرمان بہ پیغہمبہر ﷺ دہکات، کہ ئہوانہ زہکاتیان لی وەرگری، یان چاکہو بہخشینیکی تایبہتیان لی وەرگری، وەك کہفارہت.

وہ پاشان باسی ئہوہ دہکات، کہ بہس خوا توبہ قبول دہکات و صہدہقہ وەردمگری. وہ فہرمانیش بہ پیغہمبہر ﷺ دہکات کہ پییان بلئ: کردوہی باش بکہن، خواو پیغہمبہر ﷺ و برواداران دہیینن.

وہ لہ کوتایی دا باسی کہسانیک دہکات کہ بریار لہباردیانہوہ نەدراوہو، جاری دواخراون، کہ مہبہست (کعب بن مالک) و دوو هاوہلہکھینی^(۱).

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

﴿ وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝۹ ﴾ لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولَهُ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝۱۱ ﴾ وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ۝۱۲ ﴾ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝۱۳ ﴾ يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ تُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَأْنَا اللَّهَ مِنْ أَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَى عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۝۱۴ ﴾ سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لَتُعَرِّضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رَجِسٌ وَمَآوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۝۱۵ ﴾ يَحْلِفُونَ لَكُمْ لَتَرْضَوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ۝۱۶ ﴾ الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۝۱۷ ﴾ وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝۱۸ ﴾ وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبَاتٍ لَّهُمْ سَيَدْخِلُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنْ اللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

﴿ ۱۱ ﴾ وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهِجْرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿ ۱۰ ﴾ وَمَنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ مُنْفِقُونَ وَمَنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُّوا عَلَى التِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿ ۱۱ ﴾ وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَىٰ اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿ ۱۲ ﴾ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿ ۱۳ ﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿ ۱۴ ﴾ وَقُلْ أَعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿ ۱۵ ﴾ وَآخَرُونَ مُرْجُونَ لَأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿ ۱۶ ﴾

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

ماناى وشە بە وشەى ئايەتەكان

{وہ پۇزىش ھىنەرەوان لە عەرپبە خىلەككەيەكان ھاتن، كە مۆلەت (ى نەچوونە جەنگ) يان بدريئو، ئەوانەش كە درۆيان لەگەل خواو پيغەمبەرەكەى دا كرد، دانىشتن (نەھاتن مۆلەت وەربىگرن) بە زووىي ئازاريكى بە ئيش تووشى ئەوانەيان دەيى كە بىبىروان ﴿ ۹۰ ﴾ ھىچ سەغلەتتەيەك (ى گوناھبارى) نە لەسەر بېھيزەكان و نە لەسەر نەخۆشەكان و، نە لەسەر ئەوانەشە كە ھىچ شك نابەن خەرجى بكەن، ئەگەر دئسۆزىي بۆ خواو پيغەمبەرەكەى بنويىن، چاكەكاران رى (ى گلەيى) يان ناچىتە سەر، وە خوا لىيوردەى مېھرەبانە ﴿ ۹۱ ﴾ ھەروەھا ھىچ سەغلەتتەيى (گوناھبار بوون) یش لەسەر ئەو كەسانە نيە، كە كاتىك ھاتنە لات، سواريان بكەى (ولآخيان بۆ دابىن بكەى) تۆش گوتت: ھىچ (باربەرئىك) شك نابەم، ئىوہى سوار بكەم، بە چاوى پىر فرمىسكەوہ پشتيان ھەلكرد، لە خەفەتى ئەوہى كە (سامانىك) شك نابەن، خەرجى بكەن ﴿ ۹۲ ﴾ بەلكو رى (ى گلەيى) بەس دەچىتەوہ سەر ئەوانەى، كە لە ھاللىكا دەولەمەندىشن، مۆلەت لى وەردەگرن (كە نەيەنە جەنگ) ئەوہيان پەسەند كرد، كە لەگەل ئافرەتانی بەجىھىلراو دابن، وە خوا دئى مۆر كىردوون، بۆيە نازانن ﴿ ۹۳ ﴾ ھەر كات گەرپانەوہ بۆ لايان، پۇزىشتان بۆ دىننەوہ، بلى: پۇزىش مەھىننەوہ، ھەرگىز بە راستان دانانىين، بىگومان خوا لە ھەوالەكانى ئىوہى ئاگادار كىردووينەوہ، وە لەمەودوا خوا كىردەوہكانتان دەبىن، ھەروەھا پيغەمبەرەكەيشى، دوايى دەگىرپرىتەوہ بۆ لای (خوای) زانای پەنھان و بىنراو، ئنجا ھەوالى ئەوہتان دەداتى، كە دەتانكرد ﴿ ۹۴ ﴾ لەمەودوا كە گەرپانەوہ (لە جەنگى تەبووك) بۆ لايان (ئەى مسوئمانىنە!) سویندتان بۆ دەخۆن، تاكو وازيان لى بىنن، دەجا لىيانگەرپىن، بىگومان ئەو (موناڤىق)انە پىيسن، وە لە سزای ئەوہدا كە دەيانكرد، جىي ھەوانەوہيان دۆزەخە، ﴿ ۹۵ ﴾ سویندتان بۆ دەخۆن، تاكو لىيان رازى بن، ئنجا ئەگەر ئىوہش لىيان رازى بن، بەدئىايى خوا لە كۆمەللى لادەران رازى نابى ﴿ ۹۶ ﴾ عەرپبە خىلەككەيەكان لە بىبىروايى و دەغەللى دا (لە خەلكى دىكە) تونلترن، وە شايستەترن كە سنوورەكانى ئەو (بەرنامەى) وە خوا دايبەزانلۇتە سەر پيغەمبەرەكەى، نەيزانن، وە خوا زانای كارزانە ﴿ ۹۷ ﴾ وە

كەسانىڭ لە عەرپبە خىلەككىيەكان ھەن، كە ئەو (سامان)ھى (بۇ جەنگ و جىھاد) خەرجى دەكەن، بە تالانكران (و بە ناھەق سامان لى سىننران) ى دادەننن، وە ھەمىشە چاومرپى بەلانىتان بۇ دەكەن، بەللى خراپ بەسەر خوڧان بى، وە خوا بىسەرى زانايە ﴿ ٩٨ ﴾ وە كەسانىكى دىكە (جىاواز لەوانى پىشى) لە عەرپبە خىلەككىيەكان ھەن، كە برۋايان بە خواو بە رۆژى دواى ھەيەو، ئەو (سامان)ھى خەرجى دەكەن بە ھۆكارەكانى لە خوا وەنيزىك كەوتن و پارانەوەكانى پىغەمبەرى دادەننن، ئاگاداربىن مايەى نيزىك كەوتنەو ميانە (لە خوا) لەمەودوا خوا دىمانخاتە نىو بەزمىي خوڧەو، بىگومان خوا لىبوردەى بە بەزمىيە ﴿ ٩٩ ﴾ وە پىشكەوتووە يەكەمەكان لە گۆچكەرەن و پشتىوانان و، ئەوانەى بە چاكى شۋىنيان كەوتوون، خوا لىيان رازى يەو ئەوانىش لىي رازىن، وە چەندان باغى بۇ ئامادە كردوون، كە رووباريان بەژىردا دەرپۇن، بۇ ھەتا ھەتايە تىياندا دەمىننەو بە ھەمىشەيى، ئا ئەو بەردنەو بە مراد گەشىتنى مەزنە ﴿ ١٠٠ ﴾ وە لە عەرپبە خىلەككىيەكانى دەوربەرەتان، كەسانى مونافىق ھەن، وە لە خەللى مەدىنەش كەسانىڭ ھەن، كە مەشقىان لەسەر دەغەللى كردو، تۇ نايانزانى، ئىمە دىمانزانىن، لەمەودوا دووجار سزايان دەدەين، پاشانىش بۇ ئازارو سزايەكى مەزن دەگىرپىننەو ﴿ ١٠١ ﴾ وە كەسانىكى دىكە ھەن (لە عەرپبە خىلەككىيەكان) دانىان بە گوناھەكانىاندا ناو، كردەومىەكى چاك وىەكى دىكەى خراپيان تىكەل كردوون، رەنگە خوا بگەرپىتەو سەريان (تۆبەيان لىومر بگرى) بەدلتىيى خوا لىبوردەى بە بەزمىيە ﴿ ١٠٢ ﴾ لە سامانەكانىان سەدەقە (مال بەخشىن) ىك وەربگرە، كە بەھۆيەو پاكىيان بگەيەو چاكىيان بگەى (گەشەيان پىبدەى)، وە بوڧيان بپارپو، بە دلتىيى، پارانەو تۇ مايەى ئارامىيە بوڧيان، وە خوا بىسەرى زانايە ﴿ ١٠٣ ﴾ ئايا نازانن كە بەس خوا تۆبە لە بەندەكانى وەردەگرىو، ھەر ئەو مال بەخشىنەكان وەردەگرى، (ئايا نازانن) كە بەس خوا زۆر تۆبە وەرگرى بە بەزمىيە؟ ﴿ ١٠٤ ﴾ وە پىيان بلى: كردەو (ى باش) بگەن، لەمەودوا خواو پىغەمبەرەكەى و برۋاداران، كردەو مەكانتان دىبىنن، وە پاشان دەگىرپىننەو بۇ لاي (خوڧى) زاناي پەنھان و ئاشكرا، ئنجا لەبارەى ئەو ھەو كە دىتانكرد، ھەوائتان پىدەدات، ﴿ ١٠٥ ﴾ وە كەسانىكى دىكە بۇ برپارو فەرمانى خوا (لەبارەو درانىان) دواخراون، ئنجا يان سزايان دەدات، وە يان دەگەرپىتەو سەريان (تۆبەيان لىومر دەگرى) وە خوا زاناي كارزانە ﴿ ١٠٦ ﴾ .

شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندی‌ک له شه‌کان

(الْمُعَذِّرُونَ): (أَيِ الْمُعْتَذِرُونَ الَّذِينَ لَهُمْ عُنْزٌ حَقِيقِي، وَقُرِئَ: الْمُعْتَذِرُونَ: الَّذِي لَهُ عُنْزٌ لَكِنْ قَدْ يَكُونُ الْمُعْتَذِرُ عَلَى جِهَةِ الْمُفْعَلِ، مِثْلَ: الْمُمرَضُ وَالْمُقَصِّرُ، أَيِ الَّذِي يَعْتَذِرُ بغيرِ عُنْزٍ).

وشه‌ی (مُعَذِّرُونَ) دوو واتای هه‌ن:

یه‌که‌م: (الْمُعْتَذِرُونَ) ئه‌وانه‌ی که پۆزشیان هیناوتته‌وه، پۆزش هینهره‌وان، داوای لی‌بوردنکه‌ران، ئه‌وانه‌ی که به‌لگه‌یه‌کی راسته‌قینه‌یان هه‌بووه.

دووهم: هه‌روه‌ها خوینراویشه‌ته‌وه (الْمُعْتَذِرُونَ) ئه‌ویش هه‌ر به مانای که‌سی‌که که پاساوی هه‌یه، وه ده‌شگونجی (مُعَذِّر) له‌سه‌ر کیشی (مُفْعَل)، وه‌ک (مُمرَض) و (مُقَصِّر) واته: که‌سی‌ک که خوی نه‌خۆش ده‌کات، یان که‌مه‌ترخه‌می ده‌کات، واته: که‌سی‌ک که پاساوی دینیتته‌وه، بی‌ئه‌وه‌ی که پاساوی هه‌بی، که‌واته: (مُعَذِّر) هه‌ردوو واتا‌که‌ی هه‌ن، یانی: عوزر هینهره‌وه‌ی راستگۆ، یان هی درۆزن.

(الْأَعْرَابُ): (جَمْعُ الْعَرَبِ فِي الْأَصْلِ، وَصَارَ اسْمًا لِسُكَّانِ الْبَادِيَةِ).

وشه‌ی (أَعْرَاب) له‌ ریشه‌دا گۆی (عَرَب)ه، به‌لام ئیستا به‌ عه‌ره‌بان ناگوتری: (أَعْرَاب)، هه‌ر ده‌گوتری: عه‌ره‌ب، وه وشه‌ی (أَعْرَاب) گراوه به‌ ناو بو ئه‌و که‌سانه‌ی که بیابان‌نشین، به‌ تاکه‌که‌شی ده‌گوتری: (أَعْرَابِي)، وه‌ک چۆن عه‌ره‌ب واته: گۆی عه‌ره‌به‌کان، به‌ تاکیشی ده‌گوتری: (عَرَبِي).

(كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ): (لَمْ يَصْدُقُوا مَعَهُمَا).

واته: له‌گه‌ل خواو پیغه‌مبه‌ری خوادا راستیان نه‌کردوه، درۆیان کردوه له‌گه‌ل خواو پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ، دیاره (كَذَبُوا) حیایه له‌ (كَذَبُوا)، (كَذَبُوا) واته: درۆیان کردوه، به‌لام (كَذَبُوا) واته: به‌ درۆیان زانیوه.

(حَرْجٌ): (أَصْلُ الْحَرْجِ وَالْحَرَجِ، مُجْتَمَعُ الشَّيْئَيْنِ، وَتُصَوَّرُ مِنْهُ ضَيْقٌ مَا بَيْنَهُمَا، فَقِيلَ لِلضَّيْقِ، حَرْجٌ، وَلِلْإِثْمِ: حَرْجٌ).

وشەى (حَرْج) و (حَرَج) لە ریشه‌دا بە دوو شت دەگوترێ کە پێکەوه کۆدەکرێنەوه، ئنجا لەههوه ئهوه وێنا کراوه و فامراوتهوه، کە دوو شت دەرگەنە یەک تەنگەبەریان لە نێواندا دەبن، بۆیە بە شتی تەنگ گوتراوه: (حَرْج)، وه به گوناھیش گوتراوه: (حَرْج) لەبەرئەوه‌ی ئینسان تووشی سەغڵەتی و تەنگەتاوی دەکات.

(نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولَهُ): واتە: دڵسۆزییان بۆ خواو بۆ پێغەمبەری خوا نواندوه، (النُّصْحُ: تَحَرَّى فِعْلٌ أَوْ قَوْلٌ فِيهِ صَلَاحٌ صَاحِبِهِ، وَنَصَحْتُ لَهُ الْوَدَّ: أَخْلَصْتُه، وَنَاصِحُ الْعَسَلِ خَالِصُهُ).

(نُصْحٌ) بریتیه لهوه که تۆ هەر قسهیهک، هەر کردهوهیهک که ئەو کهسه‌ی قسه‌که، یان کردهوه‌که‌ی ئاراسته ده‌کە‌ی، بۆ ئەو چۆن چاکه، ئاوا بکه‌ی، وه ده‌گوترێ: (وَنَصَحْتُ لَهُ الْوَدَّ) واتە: خۆشه‌ویستییه‌کی ساغم بۆی هه‌یه، وه ده‌گوترێ: (ناصِحُ الْعَسَلِ) واتە: هه‌نگوینیکی پالڤته‌ی بێ کەرەشان و بێ میش.

(لِتَحْمِلَهُمْ): واتە: بۆ ئەوه‌ی وڵاخیان بۆ ئاماده بکه‌ی، تا سواری بن، (حَمَلْتُ حَمَلًا، حَمَلَهُ يَحْمِلُهُ، وَحَمَلَهُ عَلَيْهِ...).

(حَمَلْتُ حَمَلًا) واتە: باره‌که‌م هه‌لگرت، (حَمَلَهُ يَحْمِلُهُ) واتە: هه‌لگرت، هه‌لیده‌گرێ، وه (حَمَلَهُ عَلَيْهِ) سواری کرد، یاخود باره‌که‌ی خسته‌ سه‌ر، که لێرەدا (لِتَحْمِلَهُمْ عَلَيْهِ) واتە: بۆ ئەوه‌ی سواری وڵاخیان بکه‌ی.

(فَيُضُّ مِنَ الدَّمْعِ): واتە: چاویان پێر ده‌بن له‌ فرمیسک، (فَاضَ الْمَاءُ: إِذَا سَالَ مُنْصَبًّا)، ئاوه‌که‌ رژا به‌ هه‌لرژان.

(وَأَفَاضَ إِنَاءَهُ: مَلَأَهُ حَتَّى أَسَالَه، وَأَفَضْتُهُ أَسَالَتُهُ)، که ده‌گوترێ: (أَفَاضَ إِنَاءَهُ) واتە: ده‌فرمه‌کی خۆی پێر کرد، یانی: پێر کرد تاکو لێی رژا، وه پێرژاندم.

(إِنَّمَا السَّبِيلُ): (سَبِيلُ الْوُجُوهِ: طَرِيقُ الْعِتَابِ).

وشە (سبیل) بە مانای رێباز دى، بە مانای رێگا دى، بەلام لیڤدا بە مانای رێی گلهیی، بەکارهێنراوه، که دمه‌رموئ: (إِنَّمَا السَّبِيل) واتە: رێگای گلهیی و سه‌رمه‌شت، ته‌نیا ڤووی له‌و جووره‌ که‌سانه‌یه، که به‌ ناهه‌ق پۆرش دیننه‌وه‌و، به‌ ناهه‌ق داواى مۆلّه‌ت ده‌که‌ن.

(إِنَّهُمْ رِجْسٌ): (الرَّجْسُ: الشَّيْءُ الْقَذِرُ، رَجُلٌ رِجْسٌ، وَرَجَالٌ أَرْجَاسٌ).

(رجس) واتە: شتیکی پیس، (رَجُلٌ رِجْسٌ، وَرَجَالٌ أَرْجَاسٌ) واتە: پیاویکی پیس، وه‌ پیاوانیکی پیس، دیاره (رجس) واتە: پیسی، که لیڤدا ئه‌وه‌ زیڤه‌رپۆیی کردنه‌ له‌ که‌سیکدا که‌ پیسی تێدايه، که مه‌به‌ست پێی پیسی مه‌عه‌ویه.

(وَأَجْدُرُّ): واتە: شایسته‌ترن، (الْجَدِيرُ: الْمُتَنَهَّى لِانْتِهَاءِ الْأَمْرِ إِلَيْهِ انْتِهَاءُ الشَّيْءِ إِلَى الْجِدَارِ).

(جدیر) بریتیه له‌وه‌ که‌ کۆتایی شتیک له‌لای ئه‌و بێ، وه‌ک چۆن شتیک ده‌گاته‌ بن دیواره‌که‌ی، یانی: کۆتایی دى، ده‌گوترئ: (جَدُرٌ بَكَدًا، وَمَا أَجْدَرُهُ بَكَدًا، وَأَجْدِرُّ بِهِ)، شایسته‌ی ئه‌ومیه، زۆر شایسته‌ی ئه‌ومیه، هه‌مووی به‌ مانای شایسته‌ی ئه‌ومیه.

(مَغْرَمًا): (الْغُرْمُ: مَا يَنْوِبُ الْإِنْسَانَ فِي مَالِهِ مِنْ ضَرَرٍ لَغَيْرِ جُنَايَةٍ مِنْهُ أَوْ خِيَانَةٍ مِنْهُ).

(غرم) بریتیه له‌ زیانیکی مالمی که‌ به‌ مروف ده‌که‌وئ، بێئه‌وه‌ی تاوانیکی کردبێ، یان ناپاکیه‌کی کردبێ، ده‌گوترئ: (غُرْمٌ غُرْمًا وَمَغْرَمًا) واتە: زیانی لیکه‌وت، یان تالان گرا، وه‌ (أَغْرَمَ غَرَامَةً) واتە: پێیان بژارد، {له‌ گوردیی دا (تاوان)ی پێ ده‌لێن}، واتە: تاوانیان لى وهرگرت، له‌ به‌رانبه‌ر ئه‌وه‌دا، جا جارى وایه‌ تاوانیکی کردوه، جارى واش هه‌یه‌ به‌ ناهه‌ق لێی وهرده‌گیرئ، ئه‌و کاته‌ پێی ده‌گوترئ: (مَغْرَمٌ).

(الدَّوَائِرُ): (الدَّوْرَةُ وَالِدَائِرَةُ فِي الْمَكْرُوهِ).

وشە (دورة) و (دائرة) بۆ به‌لاو گه‌رفتاریی به‌کارده‌هێنرئ، (دوائر) کۆیه‌که‌یه‌تى.

(دَائِرَةُ السَّوْءِ): (أَيُّ يُحِيطُ بِهِمُ السَّوْءُ إِحَاطَةُ الدَّائِرَةِ بِمَنْ فِيهَا، فَلَا سَبِيلَ لَهُمْ إِلَى الْإِنْفِكَافِ مِنْهُ بَوَاجِهِ).

واتە: بە لای ناخۆشی و خراپە، وا دەورمیان دەدا، وەك چۆن بازنەیهك دەورەى ئەو شتە دەدات، كە لە نێو بازنەكە دایە، وە هیچ رێگای دەرچوونیان نیە لە بازنەى ئەو خراپەیه.

(قُرْبَتِ): (جَمْعُ قُرْبَةٍ، تَقَرَّبَ إِلَى اللَّهِ بِشَيْءٍ: طَلَبَ بِهِ الْقُرْبَةَ عِنْدَهُ).

واتە: (قُرْبَات) كۆى (قُرْبَةٍ) یە، واتە: نیزیكى، دەرگوترى: (تَقَرَّبَ إِلَى اللَّهِ بِشَيْءٍ)، واتە: لە خواوە نیزیك كەوت بەهۆى شتیكەو، یانى: نیزیكى لای خواى خواست.

(وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ) واتە: پارانەوێكە پێغەمبەر ﷺ (الصَّلَاةُ: الدُّعَاءُ، وَالصَّلَاةُ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى الرَّحْمَةِ)، وە دوعا كە لە لای خواى بى وێنەو بى یانى: خودى پەرحەمت نواندەكە، بە لای ئەگەر پێغەمبەر ﷺ سەلاتمان لى بدات، واتە: داواى پەرحەمتان بۆ ئە خوا دەكات، بە لای ئەگەر خوا سەلاتمان لى بدات، واتە: خوا پەرحەمتان بى بكات، چونكە خوا داواى پەرحەم لە كى بكات؟! خۆى خاوەنى هەموو شتیكە.

(وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ): (پێشكەوتوووە یەكەمەكان، دەرگوترى: (سَابِقَهُ فَسَبَقَهُ، مَنْ (بَابُ ضَرْبٍ)).

واتە: پێشبركەى لەگەڵدا كردو پێشكەوتەو، واتە: (سابق) واتە: پێشكەوتوو، (الأولون) واتە: یەكەمەكان.

(الْمُهَاجِرِينَ): (الهِجْرَةُ وَالْمُهَاجَرَةُ مِنْ أَرْضٍ إِلَى أَرْضٍ: تَرْكُ الْأَوَّلَى لِلثَّانِيَةِ).

(هِجْرَةٌ) و (مُهَاجَرَةٌ) ئەوێه كە لە زەوییهكەو بۆ زەوییهكى دى بچى، واز لە زەوى یەكەمیان بێنى، بەرمو هى دووهمیان بچى، واتە: هى دووهمیان بەسەر یەكەمیان دا هەلبژێرى.

(وَالْأَنْصَارِ): (جَمْعُ تَصِيرٍ، تَصَرُّهُ عَلَى عَدُوِّهِ، وَالْإِسْمُ: النُّصْرَةُ، وَجَمْعُ نَاصِرٍ: نَصْرٌ، مِثْلُ صَاحِبٍ، وَصَحْبٍ).

(أَنْصَار) گۆی (نَصِير)ه، دەگوتری: (نَصْرُهُ عَلَى عَدُوِّهِ) یارمەتیداو سەریخست، بەسەر دوژمنەگەیدا، ناوی سەرخستن (نُصْرَة)یە، وە گۆی (نَاصِر)یش (نَصْر)ه، وەك چۆن گۆی (صَاحِب) بریتییە لە (صَحْب).

(مَرَدُّوْا عَلَى الْإِنْفَاقِ) واتە: مەشقیان لەسەر دەرەڵی کردووە، ڕاهێنانیان لەسەر کردووە، بە وردەکاریی دەیکەن، (الْمُرُودُ عَلَى الشَّيْءِ: الْمُرُونُ عَلَيْهِ، أَوْ ارْتَكَبُوا عَنِ الْخَيْرِ وَهُمْ عَلَى الْإِنْفَاقِ).

(مرود) بریتییە لە مەشق پێکردن و لەسەر لی ڕاهێنانی، یاخود یانی: ئەوانە لە خێر دواکەوتوون، وە لەسەر نیفاقن.

(اعْتَرَفُوا): (الإِعْتِرَافُ: بِالذَّنْبِ الإِقْرَارُ بِهِ).

(إِعْتِرَافُ) بریتییە لە دان پێداھێنان بە گوناح.

(عَسَى اللَّهُ): (عَسَى مِنْ أَعْمَالِ الْمُقَارَبَةِ، وَفِيهِ طَمَعٌ وَإِشْفَاقٌ، وَعَسَى مِنَ اللَّهِ وَاجِبٌ

فِي جَمِيعِ الْقُرْآنِ، إِلَّا فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿عَسَى رَبُّهُ إِنْ طَلَقَكُنَّ أَنْ يُبَدِّلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ﴾ التحريم.

وشەى (عَسَى) لەو کردەوانەییە کە بۆ وەنیزیک خستن بەکار دەھێنرێ، وە مانای ئومید وەبەرنان و لێتەرسان دەگەییەنێ، وە وشەى (عَسَى) کە خوا بەکاری ھێنابێ لە ھەموو قورئان دا، بە مانای پێویستبوونی شتێکە، واتە: خوا ئەو شتە لەسەر خۆی پێویست دەکات، {بۆچی؟ دەڵێ: چونکە (إِنَّ الْكَرِيمَ إِذَا أَطْمَعَ أَعْطَى) بەخشندە، ھەر کاتێک تەماعی وەبەر کەسیک ناو ئومیدەواری کرد، پێی دەدات، دیارە خواى پەرورەدگاریش خاوەنى ھەموو کەرەم و بەخشندەییە کە {، جگە لە یەک شویئ نەبێ، کە بە مانای پێویستبوون نایەت، کە خواى کارزان ھاوسەرانی پێغەمبەر ﷺ دەدوینێ، دەرەموئ: ﴿عَسَى رَبُّهُ إِنْ طَلَقَكُنَّ أَنْ يُبَدِّلَهُ أَزْوَاجًا

خَيْرًا مِنْكُنَّ﴾ التحريم.

واتە: نیزیكە ئەگەر تەلەققان بدات، پەرورەدگاری هاوسەرانی چاکتر لە ئیوهی به نسیب بکات.

{ چونکە ئەگەر واجببوونی گەیاندا، دەبوو پیغمبەر ﷺ هاوسەرەکانی تەلەق دا، ئەوانەى گە دئى پیغمبەریان هێشانەبوو، گە لە سوورەتى (التحریم) دا بەسەرھاتەکەیان باسکراوە }.

(يَتُوبَ عَلَيْهِمْ): (تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ: وَفَقَهُ لَهَا).

وشەى (تَابَ) واتە: گەراپەوه (رَجَعَ)، (تَابَ إِلَى اللَّهِ) واتە: گەراپەوه لای خوا، بەلام (تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ) واتە: خوا گەراپەوهکەى ئیوهەرگرت، یاخود یارمەتیدا گە بگەرپیتەوه، یاخود خوا گەراپەوه سەرى بە پەحمەتى خۆى، هەموویان دەگەینەى.

(صَدَقَةٌ): (الصَّدَقَةُ: مَا تَصَدَّقْتَ بِهِ عَلَى الْفُقَرَاءِ، مَا يُخْرِجُهُ الْإِنْسَانُ مِنْ مَالِهِ عَلَى وَجْهِ الْقُرْبَى كَالزَّكَاةِ).

(صدقة)یان بە دوو شیوه مانا کردووە:

۱- هەر مەلێکە گە تۆ دەیدەى بە هەژاران.

۲- یاخود هەر مەلێکە گە تۆ بە شیوهى لە خوا نیزیك بوونەوه، دەیبەخشى، واتە: بە گەسانى شایستەى خۆى، وەك زەکات.

(تُطَهَّرُهُمْ): (تُنَزَّهُهُمْ) واتە: بەو ماله گە ئێیان وەرەدەگرى، پاکیان دەکەپەوه، لە جى پاکیان دەکاتەوه؟ لە سیفەتى چرووکیى و، لەو گوناھو هەلانیى لە پابردوودا کردوویان.

(وَتُرَكِّبُهُمْ بِهَا): واتە: چاکیان دەکەى پێى، مادام (تُطَهَّرُهُمْ) لەگەڵ (تُرَكِّبُهُمْ) دا هاتو، دەنا وشەى (ترکیه) مانای پاک بوون و چاک بوون دەگەینەى، بەلام مادام هەردووکیان لە یەك سیافدا هاتوون، (تُطَهَّرُهُمْ) واتە: پاکیان دەکاتەوه لە سیفەتى خراپ، وە (تُرَكِّبُهُمْ) واتە: چاکیان دەکەى و دەیانرازینیەوه، بە سیفەتى چاک،

واته: (تُطَهَّرُهُمْ) بزارگران (تخلیه) له سیفهتی خراپ دهگهیهنی، وه (تُرَكِّبُهُمْ) رازاندنه وه (تحلیه) به سیفهتی جوان دهگهیهنی.

(وَصَلِّ عَلَيْهِمْ): (ادْعُ لَهُمْ) واته: دووعایان بۆ بکهو بۆیان له خوا بیارپوه.

(سَكَنٌ لَهُمْ): واته: دهیته مایه ی ئارامیی و دل ئوخژنیان، (السَّكِينَةُ: الْوَدَاعُ وَالْوَقَارُ، السَّكَنُ مَا سَكَنْتَ إِلَيْهِ، وَسَكَنَ: هَذَا، وَاسْتَأْنَسَ بِهِ وَاسْتَرَحَ إِلَيْهِ).

وشه ی (سَكِينَةً) به مانای ئارامیی و هیمنیی دی، وه (سَكَنَ) ههه شتیكه كه بیی ئاسوودمبی و، مهیلی به لادا بکهی، ئارامیی پیی بی.

(مُرْجَوْنَ): (مُؤَخَّرُونَ) خوینراویشهته وه: (مُرْجَوُونَ) (أَرْجَاءً) واته: (أَخَّرَ) یانی: دوی خست، که واته: (مرجون) واته: دواخراون و، جاری بریاریان له باره وه نه دراوه.

هۆی هاتنه خوارەوهی نایەتەکان

(١) هۆی هاتنه خوارەوهی ئەم نایەتە، کە دەفه رموی : ﴿وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ

لِتَحْمِلَهُمْ ... ﴿١٢﴾﴾.

لەوبارەوه ئەم گێڕاوەیە هاتو:

﴿عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَمْرٍو السَّلْمِيِّ وَحُجْرِ بْنِ حُجْرٍ قَالَا: أَتَيْنَا الْعُرَيْضَ بْنَ سَارِيَةَ، وَهُوَ مِمَّنْ نَزَلَ فِيهِ: ﴿وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَحِذْ مَا أَحْمَلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا

مَا يُنْفِقُونَ﴾﴾، فَسَلَّمْنَا وَقُلْنَا: أَتَيْنَاكَ زَائِرِينَ وَعَائِدِينَ وَمُقْتَسِبِينَ، فَقَالَ عُرَيْضٌ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الصُّبْحَ ذَاتَ يَوْمٍ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا، فَوَعظَنَا مَوْعِظَةً بَلِيغَةً، ذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ وَوَجِلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، فَقَالَ قَائِلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! كَانَ هَذِهِ مَوْعِظَةً مُودِعٍ، فَمَاذَا تُعْهَدُ إِلَيْنَا؟ فَقَالَ: أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ كَانَ عَبْدًا حَبَشِيًّا، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسِيرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمُهَدِيِّينَ، فَتَمَسَّكُوا بِهَا وَعَضُوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِدِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ مُحَدَّثَةٍ بَدْعَةٌ وَكُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ، {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بِرَقْم: (١٧١٨٤)، وَأَبُو دَاوُدَ، بِرَقْم: (٤٦٠٧)، وَالتِّرْمِذِيُّ، بِرَقْم: (٢٦٧٦)} وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَابْنُ مَاجَهَ، بِرَقْم: (٤٢)، وَالحَاكِمُ، بِرَقْم: (٣٢٩)، وَقَالَ: صَحِيحٌ لَيْسَ لَهُ عِلَّةٌ، وَالبَيْهَقِيُّ، بِرَقْم: (٢٠١٢٥)، وَأَخْرَجَهُ أَيْضًا: ابْنُ حِبَّانَ، بِرَقْم: (٥)، وَالدَّارِمِيُّ، بِرَقْم: (٩٥)، وَقَالَ فِي الإِسْتِيعَابِ ج ٢، ص ٣٢١ قُلْنَا: وَهَذَا إِسْنَادٌ صَحِيحٌ رِجَالُهُ ثِقَاتٌ، وَصَحَّحَهُ كُلُّ مَنْ ابْنُ حُجْرٍ وَالْأَلْبَانِيُّ فِي (الصَّحِيحَةِ)، بِرَقْم: (٩٣٧)}.

واتە: ەبىدورپەھمانى كورپى ەمپى سولەمىي و حوجرى كورپى حوجر ەھردووكيان دەلئىن: چووينە لاي عىرباضى كورپى سارىە، كە لەو كەسانە بوو ئەم ئايەتەى دەربارە ھاتە خوار: ﴿وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَحِدٌ مَّا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَّا

يُفْقُونَ ﴿۹۲﴾﴾، سلاومان لىكردو پىمان گوت: ھاتووين ھەم سەردانت بکەين و، ھەم ھەوالت بپرسين كە نەخوشىي و، ھەم سوودو زانىارىيت لىوەر بگيرن، عىرباضيش گوتى: رۇژىكيان پىغەمبەرى خوا ﷺ نوڭىرى بەيانى بۇ كردين، دوايى سلاوى نوڭىزەكەى دايەو ەو روى تىكردين و ئامۇژگارىيەكى زۇر كارىگەرى كردين، كە چاوەكان فرمىسيان لىھات، وە دلەكان لەرزىن و راجلەكىن، يەكىك گوتى: ئەى پىغەمبەرى خوا! ﷺ ئەم ئامۇژگارىيەت وەك ئامۇژگارىي كەسىكە، كە مائىئاوييمان لى بكات، يان مائىئاويى لە كەسىك بكات، كۇتا وەصىيەت و ئامۇژگارىيمان بە جى دەكەى؟ بە جى پامان دەسپىرى؟

ئەویش فەرموى: ئامۇژگارىيتان دەكەم، بە پارىزكردن لە خوا، وە بىستەن و فەرمانبەرىي بۇ (بەرپەرسانى خۇتان) ئەگەر ئەو بەرپەرسە كۆيلەيەكى حەبەشەيش بى، چونكە ھەر كەسىك لە ئىو ەواى من، ژيانى بەردەوام بى، جىاوازيى زۇر دەبينى، ناكۆكىي و دووبەرمكىي زۇر دەبينى، بەلام ئىو ەپىازى من بگرن، وە رپىازى جىنشىنە رپىنمايىكراو ە سەرراستەكان بگرن، دەستى پىو ەبگرن، وە ددانانى لەسەر رۇگرن، (واتە: ئەگەر بە دەستيش بۇتان نەگىرا، بە ددانان بىگرن و ھەر بەرى مەدەن)، وە خۇتان لە شتە پەيداكرارەكان دوور بگرن، چونكە ھەموو پەيداكرارەك داهىنراو ە، وە ھەموو داهىنراو ەكىش گومرايە.

(۲) ھوى ھاتنە خوارەو ەى ئەو ئايەتەى، دەفەرموى: ﴿سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لَتُعَرِّضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَأْوِلُهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۹۵﴾﴾

لەوبارەو ە ئەم گىپراو ەيە ھاتو ە:

﴿ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: سَمِعْتُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ حِينَ تَخْلَفَ عَنْ تَبُوكَ، وَاللَّهُ مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ مِنْ نِعْمَةٍ بَعْدَ إِذْ هَدَانِي، أَعْظَمَ مِنْ صِدْقِي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، أَنْ لَا أَكُونَ كَذِبْتُهُ فَأَهْلِكَ كَمَا هَلَكَ الَّذِينَ كَذَبُوا حِينَ أَنْزَلَ الْوَحْيُ: ﴿ سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ... ﴾ (١٥) ﴾، { أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، برقم: (٤٦٧٣) }.

واتە: عەبدوڵلای کۆری کەعبی مالیک دەئێ: گویم لە کەعبی کۆری مالیک بوو (واتە: گوێی لە بابی بوو) کاتێک کە لە جەنگی تەبوک دواکەوت، بێئەوهی پاساوێکی راستەقینە بە دەستەوه بێ، گوئی: سویند بە خوا لە دوا ئەوهی خوا هیدایەتی داوم و پێنمایی کردووم و خستوویمەتە سەر پێ ئیسلام، هیچ چاکەیهکی لەگەڵدا نەکردووم، لەلام مەزنتر بێ، لەوه کە لەگەڵ پێغەمبەری خوادا ﷺ راستم کرد، وە درۆم لەگەڵ نەکرد، تاكو منیش بپه‌وتییم لەگەڵ ئەوانەدا کە فەوتان، بەهۆی ئەوه‌وه کە درۆیان کرد لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ، کاتێک وەحی لەبارەیانەوه هاتە خواری و فەرمووی: ﴿ سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا أُنْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لَتُعَرِّضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رَجَسٌ وَمَا لَهُمْ جَهَنَّمَ جزاء بما كانوا يَكْسِبُونَ ﴾ (١٥).

یانێ: کە گەڕانەوه بو لایان سویندتان بو دهمخۆن بە درۆ، بۆئەوهی پروویان لیوەرگیرن و پشتیان تیبکەن، ئیومش ئیهمالیان بکەن و پشت گوێیان بخەن، { چونکە سویندەکەیان بە درۆیه، ئەوانە پیسن وە جیی حەوانەوهیان دۆزخە، بەهۆی کردەوه‌کانیانەوه.

(٣) هۆی هاتە خوارەوهی ئەم نایەتە، کە دهمەرموی: ﴿ وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ (١١٢).

لەوبارەوه ئەم گیراومیه هاتو:

﴿ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ: ﴿ وَآخَرُونَ... ﴾، قَالَ كَانُوا عَشْرَةَ رَهْطٍ، تَخَلَّفُوا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ، فَلَمَّا حَضَرَ رُجُوعُ النَّبِيِّ ﷺ، أَوْثَقَ سَبْعَةً مِنْهُمْ أَنْفُسُهُمْ بِسَوَارِي الْمَسْجِدِ، فَكَانَ مَمَرُ النَّبِيِّ ﷺ إِذَا رَجَعَ فِي الْمَسْجِدِ عَلَيْهِمْ، لَمَّا

رَأَهُمْ قَالَ: (مَنْ هَؤُلَاءِ الْمُوثِقُونَ أَنْفُسَهُمْ بِالسَّوَارِي؟ قَالُوا: هَذَا أَبُو لُبَابَةَ وَأَصْحَابُ لَهُ، تَخَلَّفُوا عَنْكَ، يَا رَسُولَ اللَّهِ، حَتَّى تُطْلِقَهُمْ، وَتُعْذِرَهُمْ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: وَأَنَا أَقْسِمُ بِاللَّهِ لَا أُطْلِقَهُمْ وَلَا أَعْذِرُهُمْ، حَتَّى يَكُونَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي يُطْلِقُهُمْ، رَغِبُوا عَنِّي وَتَخَلَّفُوا عَنِ الْغُرُوِّ مَعَ الْمُسْلِمِينَ! فَلَمَّا بَلَغَهُمْ ذَلِكَ قَالُوا: وَنَحْنُ لَا نَطْلِقُ أَنْفُسَنَا حَتَّى يَكُونَ اللَّهُ الَّذِي يُطْلِقُنَا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: ﴿وَأَخْرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (١٠٢)، (وَعَسَى) مِنَ اللَّهِ وَاجِبٌ أَنَّهُ هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ، فَلَمَّا نَزَلَتْ، أَرْسَلَ إِلَيْهِمُ النَّبِيُّ ﷺ فَأَطْلَقَهُمْ وَعَازَرَهُمْ، فَجَاؤُوا بِأَمْوَالِهِمْ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذِهِ أَمْوَالُنَا فَتَصَدَّقْ بِهَا عَنَّا وَاسْتَغْفِرْ لَنَا، قَالَ: مَا أَمَرْتُ أَنْ أَخِذَ أَمْوَالَكُمْ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ (١٠٣)، فَأَخَذَ مِنْهُمْ الصَّدَقَةَ، وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ ﴿{ أَخْرَجَهُ الطَّبْعِيُّ، ج ١١، ص ١٠، وَابْنُ أَبِي حَاتِمٍ فِي تَفْسِيرِهِ، بِرَقْم: (١٨٧٥)، وَالْبَيْهَقِيُّ فِي دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ، ج ٥، ص ٢٧١ وَ ٢٧٢، قَالَ مَوْلَانَا الْإِسْتِيعَابُ ج ٢، ص ٣٢٥: قُلْنَا وَهَذَا إِسْنَادٌ حَسَنٌ، رَجَالَ صَدُوقُونَ }.

واتە: عەبدوڵلای کۆری عەبیاس خوا لە خۆی و بابی رازی بی، دەربارەى ئەم نایەتە: ﴿وَأَخْرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (١٠٢)، گوتووویەتی: ئەوانە دە (١٠) کەس بوون لە پێغەمبەرى خوا ﷺ لە جەنگى تەبووک دواکەوتن، ئنجا کاتیک پێغەمبەرى خوا ﷺ گەرایەوه، ھەوت لەو دە (١٠) کەسانە خوێان بە کۆڵەگەکانى مزگەوتەوه بەستەوه، کە ئەو کۆڵەگانەى مزگەوتیش شوینی پێدا ڕەتبووونى پێغەمبەر ﷺ بوون، کاتیک لە مزگەوت دەگەرایەوه بە لایاندا تێپەرى، بینینی، فەرمووی: ئەوانە کین، کە خوێان بە کۆڵەگەکانى مزگەوتەوه بەستۆتەوه؟ گوتیان: ئەو ئەبو لوبابەو ھەندیک لە ھاوڵەکاننى، کە لە تۆ بەجێماون، ئەى پێغەمبەرى خوا ! خوێان

بەستۆتەوه، تاوهکو بەدهستی خۆت بهریانبدهی، وه لیان ببووری، پیغه‌مبەریش ﷺ
 فەرمووی: منیش سویند به خوا دەخۆم، بهریان نادەم، وه پاساوشیان قبول
 ناکەم، تاكو خوای بهرز بهریان نه‌دات (واته: فەرمان ده‌كات بهریان بدهن) چونكه
 ئەوانه ئاماده نه‌بوون له‌گه‌ڵ من بێن، وه له‌ جه‌نگ له‌گه‌ڵ مسوڵمانان له‌ دژی
 ئەه‌لی كو‌فر، به‌جێمان، كاتێك ئەو‌میان پێگه‌یشت ئەوانیش گو‌تیان: ئێمه‌ش سویند
 به‌ خوا ده‌خۆین، تاكو خوای بهرز به‌رمان نه‌دات، خۆمان ناكه‌ینه‌وه، ئیدی له‌وباره‌وه
 خوا ﷻ ئەم ئایه‌ته‌ی ناردە خوار: ﴿وَأَخْرُوجُوا عَنْهُمْ حَاطُوا عَمَلًا
 صَالِحًا وَآخِرَ سَيِّئًا عَسَىٰ اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ (۱۰۲) ، وه وشه‌ی
 (عسی) {یانێ: ڕه‌نگه‌، له‌وانه‌یه‌، نیزیکه‌} به‌لام ئەگه‌ر خوا ئەو وشه‌یه‌ی به‌کاربێنی،
 یانی: له‌سه‌ر خۆی پێو‌یستی ده‌كات، وه بێگومان هه‌ر خوا تۆبه‌ وەرگری به‌ به‌زمیه‌.
 ئنجا كاتێك ئەم ئایه‌ته‌ هاته‌ خوار، پیغه‌مبەری خوا ﷺ ناردی به‌ دواياندا وه
 به‌ریان‌دان، وه پاساوه‌كه‌شیانی قبول کرد.

ئەوانیش چوون مال و سامانه‌کانی خۆیان هی‌نا، گو‌تیان: ئەه‌ی پیغه‌مبەری
 خوا! ﷺ ئەوه مال و سامانه‌كه‌مانه‌، تۆ بیکه‌ به‌ خێر، بیده به‌ خه‌لك وه‌ك كه‌فاره‌ت،
 وه داوای لی‌بور‌دنیشمان بۆ له‌ خوا بکه‌، پیغه‌مبەریش ﷺ فەرمووی: من فەرمانم
 پێ نه‌کراوه‌ كه‌ مال و سامانه‌كانتان لی‌وهر‌بگر‌م، به‌لام دوا‌ی خوا ﷻ ئەو ئایه‌ته‌ی
 دیکه‌ی ناردە خوار، كه‌ ده‌فه‌رمو‌ی: ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا
 وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ (۱۰۳) .

واته: له‌ مال و سامانه‌کانیان سه‌ده‌قه‌یه‌ك وەر‌بگره‌، پاکیان بکه‌وه‌و بیان‌پ‌ازێنه‌وه
 به‌و هۆیه‌وه‌، وه دوعاشیان بۆ بکه‌، بێگومان دوعای تۆ مایه‌ی ئارامیه‌ بۆ ئەوان،
 {واته: داوای لی‌بور‌دن‌یان بۆ له‌ خوا بکه‌}، ئیدی پیغه‌مبەر ﷺ سه‌ده‌قه‌و
 هاو‌کارییه‌کی بۆ مسوڵمانان لی‌وهر‌گرتن، وه داوای لی‌بور‌دن‌یشی بۆ له‌ خوا کردن،
 {واته: فەرمانی خوای په‌روه‌ر‌دگاری له‌باره‌ی ئەوانه‌وه‌، جێبه‌جێ کرد}.

مانای گشتی ئایەتەکان

دیاره پێشتر گوتمان: تەوهری سەرەگی ئەو (۱۷) ئایەتە بریتیه لە دیاریکردنی هەلۆیستی ئەرینی، ین نەرینی، هەندئ لە توێژەکانی ئەوسای گۆمەلگای ئیسلامی، لە بەرانبەر چوون و نەچوونیاندا، بۆ جەنگی تەبووک، کە دیاره جەنگی تەبووک هەرچەندە کوشتاری تیدا ڕوونەداوە، بەلام ناوی لێنراوە (غزوة)، جەنگ، لەبەرئەوەی کە زۆر ڕووبەر و ڕووبوونەویەکی گەورەو گرنگ بوو، یەكەم ڕووبەر و ڕووبوونەوی دەولەتی ئیسلامی بوو، لەگەڵ دەولەتی ڕۆمی نەصرانییدا ئەویش دواي ئەوەی کە جموجۆلیان هەبوو، وە بەتەمابوون هیرش بێنن بۆ سەر مەدینە، پیغەمبەری خواش ﷺ لە حیاتی ئەوەی چاوەڕێ بکات، کە ی ڕۆم بە سوپا و هیژیکێ زۆرەو هیرش دینن، و بکەوێتە حالەتی بەرگری لەخۆکردن، برپاری هیرشکردنی داو، چونکە گوتراوە: (الهُجُومُ أَحْسَنُ وَسِيلَةٍ لِلدِّفَاعِ) زۆرجار هیرش بردن باشتەری شیوازی بەرگری لەخۆکردنە، ئنجا جەنگی تەبووک و چوون و نەچوون بۆی، خو ئامادەکردن و خو ئامادەکردن، هەلۆیست لە بەرانبەریدا، بۆتە بیژینگیکێ زۆر چاک، بۆ لیک جیاکردنەوی دەغلی ساغو، سەرکۆتەل و سەر کوێزێ، کە لە گۆمەلگای ئیسلامی ئەو کاتەدا هەبوو، واتە: مسوئمانانی راست و فیداکار، وە کەسانیک کە هەر خوێان لەبن پەردەي ئیسلامدا شاردۆتەو، لەبەر بەرژەوهندی تایبەتی خوێان، بیژینگیکێ باش بوو بۆیان، چاک لە مەحەك دراو.

ئنجا لەم چەند ئایەتەدا، خوا باسی گۆمەلێک هەلۆیستی هەندیک لەو توێژانەي گۆمەلگای ئیسلامی ئەوسا دەکات.

سەرەتا خوای پەرورەدگار دەفەرموی: ﴿وَجَاءَ الْمَعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

واتە: ئەوانەى كە پۇزىشان ھىنايەتەى لە عەرەبە خىلەكەيە بىاباننەشىنەگان، ھاتن بۆئەوئەى مۆلەت بىدرىن، ديارە ئەمە كاتىك بوو بەرلەوئەى كە پىغەمبەر ﷺ و سۇپايەكەى بەرئەى بكەون بەرەو پۆم، ئەوانە ھاتوون بەلگەو پاسا و بىننەوئەى كە بۆيان ناكەرى، بچن بۆ جەنگ، بە پىي سىاقى ئايەتەكەش وا دەردەكەوئەى ئەوانە راستگۆ بووبن، چونكە خوا بەراوردى پىي كەردوون لەگەل ئەو كەسانەدا كە درۆيان كەردو، كەواتە: ئەوانە راستيان كەردو، لە مەسەلە گرنگەكانىش دا زياتر تىشك دەخەينە سەر چەمەك و واتى ئەم وشەيە: (المعتزون)، كە ئەگەر بەو واتايە لىكى بىدەينەوئەى راستگۆ بوون (المعتزون) لە ئەسلىدا (المعتزون) بوو، (ت) لە (ع) دا دەغم كراوو دوايى چەرەكەكەى گواستراوتەوئەى بۆ (ذ)، بۆتە (المعتزون)، ئەگەرنا لە ئەسلىدا (المعتزون) بوو، واتە: پۇزىش ھىنەرەوان.

ئەنجا ئايا كە عەرەبە بىابان نەشىنەگان ھاتوون؟ {بۆ لای پىغەمبەر ﷺ} بۆچى ھاتوون؟

﴿لِيُؤْذَنَ لَهُمْ﴾، تاكو مۆلەتيان بىدرى، واتە: مۆلەتيان بىدرى كە نەيەن بۆ جەنگ و جىھاد لەبەرئەوئەى بارودۆخيان لەبار نەبووئەى بەلگەو پاساويكىان ھەبوو، لە ھەندىك لە تەفسىرەكاندا، دەلى: ئەوانە ھەندىك تىرەو ھۆز بوون، ھەندىك تىرەو ھۆزى دىكە دوژمەنيان بوون، بەتەمايوون بەسەر مال و مەندالەكەياندا بىدن، ھاتبوونە لای پىغەمبەر ﷺ بۆ مۆلەت وەرگرتن، ئەويش واقىعەكەى زانىو، بۆيە مۆلەتى داون كە نەيەن، ئەوان بەو شىومىيە راستگۆيانە ھاتوون پۇزىشان ھىناوتەوئەى.

﴿وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾، بەلام ئەوانەى كە درۆيان لەگەل خوا و پىغەمبەرەكەى دا ﷺ كەرد، دانىشتن، واتە: دانىشتن و نەھاتن پۇزىش و پاسا و بىننەوئەى تەنەنەت بە درۆش، يانى: لە مالى خۆيان دانىشتن و، نەچوون بۆ جەنگى تەبووكيان وەك ھالەتەىكى ئاسايى تەماشا كەرد، ھەرچەندە پىغەمبەرەى خوا ﷺ زۆر جەختى كەردبووئەى كە دەبى ھەموو لايەك ئامادەبىن، لەبەرئەوئەى يەكەم بەرەنگاربوونەوئەى بوو لەگەل دەوئەتى رۆمدا، كە دەوئەتى رۆمى ئەوگاتە وەك دەوئەتى ئەمەرىكاي ئىستا و ابوو، ھەر وەك چۆن دەوئەتى فارس، وەك چىن و ھىندو ئەو دەوئەتە زەھىزانەى رۆژھەلاتى ئىستا، و ابوو.

ئنجە دەرەمۆ: ئەوانەى كە درۆيان لەگەڵ خواو پيغەمبەرى خوادا ﷺ كەردو دانىشتن، وە نەهاتن بۆ پۆزش هينانهوهو پاساو هينانهوه: ﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾، بيگومان لەمەودوا ئەوانەيان كە بى بڕوان، ئازارێكى بە ئيشيان تووش دى، يان: بەلایەكيان تووش دى، كە ئازارێكى بە ئيشى تيداىه، كە واپيدهچى مەبەست پيى دوارۆز بى، دەشگونجى مەبەست پيى دنيا بى، كە هەر لە دنيا دا خواى دادگەر تووشى بەلایەكيان بكات، وەك سزادانىك.

ئنجە خوا ﷻ باسى چەند توێژێكى ديكە دەكات لە مسوئلمانان، كە بۆيان نەكراوه بەشدارى ئەو جەنگەى تەبوك بكەن، بەلام لۆمەو سەرزەنشت، پرووى تى نەكردوون، لەبەرئەوهى خاومەن عوزرو پاساوى راستەقىنە بوون: ﴿لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَحْدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ ١١

واتە: بى هیزەكان {ئەوانەى كە لەپرووى جەستەپيەوه بى هیزن و توانای جەنگ كەردنيان نیه} وە نەخۆشەكان، وە ئەوانەى كە توانايان نیه مال خەرج بكەن، رپی گلهيان ناچيە سەر، {ياخود گوناھيان ناگاتىو، سەغلەت ناكرينو، تووشى سەغلەتى نابنەوه، بەهوى ئەوهوه كە گوناھبار بووبن كە نەچوون بۆ جەنگى تەبوك}، بەلام بە مەرجيەك: ﴿إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ﴾، ئەگەر دلسۆزيان نواندبى بۆ خواو بۆ پيغەمبەرەكەى ﷺ.

مادام كە بەشدارى جەنگەكەيان پى نەكراوه، ئنجە لەبەر نەخۆشى بى، لەبەر بى هیزی جەستەپى بى، لەبەر كەم ئيمكانىەتى ماددى بى، باشە ئەوه بەشداريان نەكەرد، بەلام دەگونجى ئينسان بەشدارى كاريكى خيەر نەكاو، دلسۆزىشى بۆ خواو پيغەمبەرى خوا ﷻ هەبى، قسەى باش بكاتو، خەلك هانبداتو، دوعاى خيەر بكاتو، دلسۆزى بنويئىو مشوور بخوات، ﴿مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ﴾، چاكەكاران رپی گلهيان ناچيە سەر، واتە: ناگونجى سەرزەنشتو سەركۆنە بكرين، مادام

چاکە کاربن، با لە هەلۆیستیکیش بەجێ بمێن، کە لە توانایاندا نیە، ئەو هەلۆیستە بنوێن، مادام لە هەلۆیستەکانی دیکەیانداو لە ژێانی دیکەیاندا، چاکە کاربن، گلهییان لێ ناکرێ و گوناھبار نابن، ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾، وە خوا لیبوردە بە بەزەییە.

ئەجا باسی پۆلیکی دیکە و کۆمەلێکی دیکە دەکات، کە ئەوانیش بە هەمان شیوە، گلهییان ناچێتە سەر، خۆی بەخشنە دەفەرموێ: ﴿وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَحَدٌ مَّا أَحْمَلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ

الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ﴾ ﴿١٢﴾، هەروەها پێی گلهیی و سەرزنشت، {یان پێی گوناھبار بوون} ناچێتە سەر ئەو کەسانەش، کە لە کاتیکیدا هاتن بۆ لات، تاكو سواریان بکە، {واتە: بارمەریان بۆ دابین بکە، و لاخیان بۆ دابین بکە، کە خۆیان و کەلوپەلیانی سوار بکەن بۆ ئەو پێیە دوورە} تۆش پێت گوتن: هیچ شتێک شک نابەم، {واتە: هیچ بارمەریک شک نابەم، کە ئێوەی بخەمە سەری}، کە ئەو کاتە بارمەر: هەر

حوشتر و ئیسترو گویدریژ بوون، ﴿تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ﴾، پشتیان کردەووە، روێشتن بە چاوی پر فرمیسکەووە، چاویان فرمیسکی لێ دەپژا، ﴿حَزَنًا أَلَّا

يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ﴾، لە خەفەتباریی ئەوەی کە ناتوانن خۆیان ببەخشن و مال خەرج بکەن، {وە بارمەری پێ بکەن و، ھۆکارەکان و پێداویستیەکانی جەنگی پێ بکەن، وە پێغەمبەری خواش ﷺ کە سەرۆکی دەولەتی ئیسلامیی بوو، خەزینەکی ئەو مەندە تیدا نەبوو، کە پێداویستیەکانی ئەوانە دابین بکات، لە خەفەتی ئەوە، بە چاوی پر فرمیسکەووە روێشتن}.

ئەجا دێتە سەر باسی کۆمەلێکی دیکە، کە ئەوان گلهییان لێ دەکرێ و گوناھبارن، دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَعِزُّونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ﴾، بیگومان پێی گلهیی و سەرزنشت و پێی گوناھباریی و تەنیا دەچێتە سەر ئەوانە کە مۆلەت لێ وەردەگرن، لە حالتیکدا کە دەولەتە مەند و دەست روێشتوون، (وە لەش ساغیشن)، هەرچەندە لیڤەدا باسی نەکردووە، بەلام دیارە ئەگەر لەش ساغ نەبان و، کوێرو شەلو

نەخۆش و بێهێزبان، لێرەو لە شوێنی دیکەش خوای میهرەبان فەرموویەتی: ئەوانە گوناھیان ناگاتی، کەواتە: دیارە لەش ساغیش بوون، وە دەستپۆشتووش بوون، ﴿رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ﴾، {مۆلەتیان لە تۆ وەرگرت کە نەیهەن بۆ جەنگی تەبەوک}، ئەوەیان پەسەند کرد کە لەگەڵ ئافەرەتانی بەجێماودا بن.

(خوالف) کۆی (خالفة)میه، ئافەرتیکە کە لەسەر مال و منداڵ بەجی دەمی، کاتیک کە پیاوێکی دەجی بۆ دەری، بۆ جەنگ دەجی، یان بۆ کار و کەسابەت دەجی، ئافەرتە کە لە مالتی بەجی دەمی، یانی: رازیبوون کە لەگەڵ پیرەزان و ژن و منداڵدا بەجی بمی، ﴿وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾، وە خوا مۆری بەسەر دڵیانەووە نان، بۆیە نازانن.

یانی: لە ئەنجامی ئەوەدا کە خوا مۆری بەسەر دڵەووە ناوان، نازانن، چی نازانن؟ نازانن:

(۱) کە بەجی مانەکیان مایە عەیبداریی و گوناھبارییە.

(۲) وە نازانن کە جەنگ و جیهاد مایە عیززەتی دنیا و دواپۆزە.

(۳) وە نازانن کە بەو بڕوایان و پاساوێکی جیانی کە دەیانەینتەووە، پێغەمبەری خوا ﷺ ئیقناع نابێ، وە مسوڵمانانی تیگەشتوو کلاویان ناچیتە سەر، وە دەزانن کە هەر مەبەستیان خۆ بەجی هیشتن بووە.

ئەجا خوای پەروردگار لەسەر شیکردنەوێ حال و ھەلۆیستی ئەوانە، بەردەوام

دەبێ و دەفەرموێ: ﴿يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ تُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ بَيَّنَّا اللَّهُ مِنْ أَنْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُدْرُونَ إِلَى عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنْشِئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾، دیارە ئەمە ھەواڵ پێدانی خوای پەروردگار بە نادیار، وە ئەو لە جوۆری ئیجازی ھەوالدان بە نادیارە (إعجاز الأنباء بالغيب) وە کە لە مەسوعە (الإسلام) کما یتجلی فی کتاب اللہ) باسمان کردووە، کە لە قورئاندا گۆمەلێ ھەوالی نادیار ھەن، خوای پەنھانزان

هه‌والی به مسوڵمانان داوه، كه ئەو شته وا دهبی، ئەو شته وا دهقهومی، دوايش وا دمرچوو، كه ته‌نيا خواش ﷺ داها‌توو د‌ه‌زانی، ئنجا كه هه‌والی پى د‌ه‌دات: ئەو شته به‌و شیومیه د‌ه‌بی، وه واش د‌ه‌رده‌چی، ئەوه‌ش به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ئەوه‌ی ئەم قورئانه خوا ناردوو‌یه‌تی، لی‌ره ده‌فه‌رموی: ﴿يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ﴾، هه‌ر كاتيك گه‌رانه‌وه بۆ لایان، پ‌ۆزشتان بۆ د‌ی‌ننه‌وه، پاساوتان بۆ د‌ی‌ننه‌وه، ﴿قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا﴾، تۆ پ‌ی‌ان به‌فه‌رموو: پ‌ۆزش مه‌ه‌ی‌ننه‌وه، ﴿لَنْ تُؤْمِنَ لَكُمْ﴾ چونكه ب‌ه‌رواتان پى ناكه‌ین، (لن نصدقكم) به راستان دانانی‌ین، له‌به‌رچی به راستان دانانی‌ین؟

﴿قَدْ نَبَأْنَا اللَّهَ مِنْ أَخْبَارِكُمْ﴾، بیگومان خوا له هه‌واله‌کانی ئیوه‌ی ئاگادار کردووینه‌وه، واته: خوای زاناو شاره‌زا له هه‌موو شتیکی ئیوه‌ی ئاگادار کردووینه‌وه، که ئیوه‌ی راست ناکهن، وه مه‌به‌ستان خو به‌جی هیشتن بوو، که‌واته: پێویست به‌ بۆرش هی‌نانه‌وه ناکات، چونکه‌ ب‌رواتان پێ ناکه‌ین.

﴿وَسَيَرَىٰ اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ﴾، وه ئه‌گه‌ر له‌مه‌و دوا كرده‌وه‌ی باش بكهن - ئه‌وه له‌و كرده‌وه‌ی باشه، كه چوونه بۆ جه‌نگی ته‌بووك، به‌جی‌مان -، به‌لام ئه‌گه‌ر له‌مه‌و دوا كرده‌وه‌ی باش ئه‌نجام بدمن، خوا، وه پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ كرده‌وه‌گه‌تان دمی‌تن، كه‌واته: هه‌و ئبدمن له‌ داهاتوودا قه‌رمه‌بووی بكهنه‌وه‌و تی‌ی هه‌ ئه‌یینه‌وه، ئه‌گه‌رنا له‌و هه‌ ئویسته‌دا دۆران‌دتان‌و، ئه‌وه‌تان له‌دمست چوو، وه پۆزش هی‌تانه‌وه‌ی به‌ درۆش دانتان نادات.

﴿ثُمَّ تَرْدُونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾، وه دوایی دمیگیرینه وه بۆ لای زانای پهنهان و ئاشکرا، (که خواجه رحمه الله).

﴿فَإِنِّي كُنتُم مِّنَ الْعَمَلُونَ﴾، هم‌والتان پی ددهات به‌وهی که ده‌تانکرد، یانی: نه‌وهی له دنیا‌دا ده‌تانکرد.

دوای دمه رموی: ﴿ سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لَتُعَرِّضُوا عَنْهُمْ
فَاعَرِّضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَا وَلَهُمْ جَزَاءٌ إِلَّا مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾ ۞

لەمەودوا کە دەگەرێتەوه بۆ لایان، سویندتان بە خوا بۆ دھخۆن، تاكو وازیان لێبێنن و، گلهییان لێ نهکەن. ﴿ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ ﴾، ئیوەش پشتیان تێ بکەن و لا ملیان تێ بکەن، یانی: پشت گوێیان بخەن، ﴿ إِنَّهُمْ رَجَسٌ ﴾، ئەوانە پیسن، واتە: لە پرووی مەعنەوییهوه بەهۆی ئەو هەلوێستانەیانەوه، ناخی خۆیان و پرووی خۆیان پیس کردووە، ﴿ وَمَا وَلَهُمْ جَهَنَّمُ ﴾، وە جێی تێدا هەوانەوهشیان دۆزەخە، ﴿ جَزَاءُ يَمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾، لە سزای ئەویدا کە وەدەستیان دەهێنا.

جاریکی دیکەش دووبارە دەکاتەوه، دمهفرموی: ﴿ يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴾، سویندتان بۆ دھخۆن تاكو لێیان رازیبن.

هی پێشێ فەرمووی: سویندتان بۆ دھخۆن تاكو وازیان لێ بێنن، گلهییان لێ نهکەن، وا دیارە هەر بەموندە واز ناهێنن، بەلکو هیندەتان سویند بۆ دھخۆن، دمیانهوی رازیستان بکەن، نهك هەر ئەموندە گلهییان لێ نهکەن، بەلکو رازیستان بکەن.

﴿ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴾، بەلام ئەگەر ئیوەش لێیان رازیبن، بیگومان خوا لە گۆمەلێ لادەران و لارییان رازی نابێ.

ئەجا دێتە سەر باسی گۆمەلێکی دیکە و تویژێکی دیکە ئەو کاتە ی گۆمەلگای ئیسلامیی، کە ئەوانیش عەرەبە خێلەکیەکان و بیاباننشینەکان بوون، دیارە ئەوێ پێشیش هەر زۆرە ی ئەوان بوون، بەلام لێردا خوای زاناو توانا زیاتر تیشکیان دھخاتە سەر، کە ئەو عەرەبە خێلەکیانە چۆن؟ هەلبەتە لێردا باسی ئەوانەیان دھکات کە خراپەکارو دھغەل و بیپروان، هی چاکیشیان هەن، وەك دمهفرموی: ﴿ الْأَعْرَابُ أَشَدُّ

كُفْرًا وَنِفَاقًا ﴾، عەرەبە خێلەکیان کوفریك و نیفاقێکی زۆر سەختیان هەیە، واتە: کوفرو نیفاقی ئەوان بەهێزترە توندترە، لە هی خەلکی دیکە، یاخود کوفرو

نیفاقیکی زۆر بێ پەزاو خەست و خۆلیان هەیه، ﴿وَأَجْدُرُّ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ﴾، وە شایستەترین بەهەوی کە سنوورەکانی ئەهەوی خوا دایبەزاندووە بۆ سەر پێغەمبەرەکی ﷺ نەیزانن، ئەوانە زۆر شایستەیی ئەهەون، لێیان دەهوشیتەووە، کە سنوورەکانی ئەهەوی خوا بۆ سەر پێغەمبەری خۆی دایبەزاندووە، نەیزانن، واتە: حەلāl و حەرام نەزانن، لێکیان جیانەگەنەهەموو شارەزا نەبن، چونکە دوورە دەستن، ئنجای وێرای ئەهەوی کە دوورە دەستن، لە نیزیکی پێغەمبەری خواو ﷺ مسوڵمانانەووە نین، ئەهەلی کوفرو نیفاقیشن، ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ (١٧)، وە خوا زانای کارزانە.

ئنجای هەر لەسەر باسی ئەوان بەردەوام دەبێ و دەفەر موی: ﴿وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَن يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُّ بِكُمُ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ (٩٨)، وە لە عەرەبە خێلەکییە بیاباننشینەکان، کەسانیک هەن، ئەهەوی خەرجی دەکەن بە ناچاری، یاخود لە شەرمی ڕووان، بۆ خۆ بە مسوڵمان پێ نیشاناندان، بە مەغرمی دادەنێن.

(مغرم)یش بریتیه لەهەوی کە مالتیکت لێ بستینری بەناهەق، ئەو مالهێ کە خەرجی دەکەن، پێیان وایە تالانکار و بەزۆر لێیان ستینراوە، ﴿وَيَتَرَبَّصُّ بِكُمُ الدَّوَائِرَ﴾، وە هەمیشە چاومڕایی بەلایانتان بۆ دەکەن، واتە: چاومڕای دەکەن بەلایان بەسەر بێن و تووشی گرفتاری و ناڕەحەتی ببن.

(دوائر) کۆی (دائرة)یه، (دائرة) بریتیه لە بەلایەکی خراپ کە بەسەر ئینسان دێ، دەوری ئینسان دەداو لێ قوتار و دەرباز نابێ، ﴿عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾، بەلای خراپ بۆسەر ئەوان بێ، وە خوا بیسەری زانایە.

یاخود بەلای خراپ بەسەر ئەوان هات، هەر ئەو هەلوێستە کە ئەوان تێیدان، بەلایەکی خراپە، یەخە گرتوون.

دەشگونجی گە خوا دمەرموی: ﴿عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ﴾، تووک و دوعا بئ، دیارە گە تووک و دوعایەکیش خوی بیکات، یەگسەر دیتە دی، چونکە خوی تواناو زال، داوا لە غەیری خوی ناکات، ئەو شتە ی بۆ بکات.

دوعا بریتیه ئەوێ گە کەسیک لە خوارەو، داوا لە کەسیک لە زاتیک بکات گە لە مەقامیکی بەرزدايه، ئەو شتە ی بۆ ئەنجام بدات، بەلام خوا کاتیک دوعا دەکات، واتە: ئەو شتەیان بەسەر هاتو، یان ئەو شتەیان بەسەر بیت، گە بەسەریشیان دیت.

ئەنجا دیتە سەر باسی جوړیکی دیکە لە عەرەبە خیلەکییە بیاباننشینەکان، گە ئەوان

هەئویستیان باشە، وە ئەهلی ئیمانن، دمەرموی: ﴿وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ

بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾، وە لە عەرەبە خیلەکییەکان کەسانیک هەن، گە بپروا دینن

بە خواو بە رۆژی دوايی، ﴿وَيَتَّخِذُوا مَا يُنْفِقُ قُرْبَتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ﴾،

وە ئەوێش گە خەرچی دەکەن لە مال و سامان، بە مایە ی لە خواو نزیککەوتنەو، وە بە ھۆکاری دوعاکردنی پیغەمبەری ﷺ دزانن.

واتە: ئەو مائە ی گە خەرچی دەکەن، ئومیدی ئەوێان پییە، لە خوايان نزیک

بکاتەو، وە ببیتە ھۆی ئەو گە پیغەمبەری خواش ﷺ دوعایان بۆ بکات، پیغەمبەری

خوا ﷺ ھەر کەسیک گە مائیکی دەبەخشی، دوعای خیری بۆ دەکردو، بۆی دەپارایەو،

دەستخویشی لیدەکرد، ﴿أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ﴾، ئاگاداربنا! ئەو مال خەرچ کردنە،

مادام بە ئیمانەو بئ مایە ی نزیکییە بۆ ئەوان، مایە ی نزیکییانە لە خوا ﷻ،

﴿سَيَدْخُلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ﴾، لەمەودا خوا دەیانخاتە نیو بەزمی خۆیەو، ﴿إِنْ

اللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾، بیگومان خوا لیوردە ی بە بەزمیە.

ئەنجا دیتە سەر باسو، پیناسە ی کۆمەللیکی دیکە لە مسوڵمانانی ئەوسای مەدینە،

گە دیارە باشتەین کۆمەللی مسوڵمانان بوون، سەر تۆپیان بوون و لە ھەمووانیان باشتەر

بوون، دەربارەیان دمەرموی: ﴿وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولَئِكَ الْمُقَدَّمُونَ وَالْآخِرُونَ

وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾

واتە: وه پێشكه‌وتوووه یه‌كه‌مه‌كان، له‌ گۆچكه‌ران و له‌ پشتیوانان، وه‌ ئه‌وانه‌ش كه‌ به‌ چاكی شوێنیان كه‌وتوون، خوا لێیان پزاییه‌و، ئه‌وانیش له‌ خوا پزایی، وه‌ چه‌ند باغیكی بۆ ئاماده‌ گردوون كه‌ پروباریان به‌ ژێردا ده‌رۆن، كه‌ به‌ هه‌میشه‌یی و تا هه‌تایه‌ تێیاندا ده‌می‌ننه‌وه، ئا ئه‌وه‌ بردنه‌وه‌و به‌ مراد گه‌یشتنی مه‌زنه‌.

لێ‌رمدا خوا ﷻ هه‌ر به‌ بۆنه‌ی ئه‌وه‌وه، كه‌ گۆمه‌لگای مه‌دینه‌ پۆلێن ده‌كات، به‌و بۆنه‌وه‌ باسی باشت‌ترین گۆمه‌ل، یان توێژی گۆمه‌لگای ئه‌وسای مسوڵمانان ده‌كات، كه‌ بریتین له‌ پێشكه‌وتوووه یه‌كه‌مه‌كان، كه‌ دوا‌یی له‌ مه‌سه‌له‌ گرنه‌گه‌كان دا باس ده‌كه‌ین و، رای زانیان دینی‌نه‌وه، كه‌ ئه‌وه‌ كۆ و كۆ ده‌گری‌ته‌وه؟

خوای په‌روه‌ردگار كه‌ ده‌فه‌رمو‌ی: كه‌ پێشكه‌وتوووه یه‌كه‌مه‌كان له‌ گۆچكه‌ران و له‌ پشتیوانان، ده‌زانین گۆچكه‌ران ئه‌وانه‌ن كه‌ له‌ مه‌كه‌وه‌ گۆچیان كرد بۆ مه‌دینه، وه‌ پشتیوانانیش ئه‌وانه‌ن كه‌ له‌ مه‌دینه بوون و پشتیوانیان كرد له‌ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ و هاوه‌له‌ گۆچكه‌ره‌كانی، به‌لام ئایا ﴿وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ﴾، تا كۆ و كۆ و كۆ ده‌گری‌ته‌وه؟

دوا‌یی زیاتر تیشکی ده‌خه‌ینه‌ سه‌ر، ﴿وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَنِ﴾، ئه‌وانه‌ش كه‌ به‌ چاكی شوێنیان كه‌وتوون، واتە: هه‌ر له‌ هاوه‌لانی به‌رپز، دیاره‌ گۆچكه‌ره‌كان و پشتیوانه‌كان ئه‌وه‌ دیارن، ئنجا ئه‌وانه‌ش كه‌ دوا‌یی مسوڵمان بوون و ها‌توونه‌ نی‌و ئیسلامه‌وه‌و، به‌ چاكی شوێنی گۆچكه‌ران و پشتیوانان كه‌وتوون، ئه‌وانیش ده‌گری‌ته‌وه، به‌لكو من پام وایه‌ كه‌ رای هه‌ندئ له‌ توێژه‌ره‌وانی قورئانیش وایه، كه‌ هه‌تا كو‌تایی دنیا: هه‌موو ئه‌وانه‌ی كه‌ به‌ چاكی شوێن پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ و هاوه‌له‌ گۆچكه‌ره‌كانی و، هاوه‌له‌ پشتیوانه‌كانی ده‌كه‌ون له‌ ئیمان و عه‌قیده‌یاندا، له‌ عیباده‌تیاندا، له‌ هه‌لسو‌كه‌وت و ئا‌گاو و ره‌وشتیاندا، له‌ دینه‌دارییاندا، له‌ دنیا دارییاندا، له‌ فیده‌ا‌گارییاندا، له‌ تیکۆشانیان دا به‌ سه‌رو ما‌لیان، له‌ پا‌به‌ندیان به‌ شه‌ریعه‌تدا، مادام وه‌ك وان مسوڵمانیه‌تی و دینه‌داری بکه‌ن، ئه‌وه‌ وه‌به‌ر ئه‌و مو‌ژده‌یه‌ ده‌كه‌ون، كه‌ خوای به‌خشنده‌ ده‌فه‌رمو‌ی:

هەموویان پێکەوه: ﴿رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ﴾، خوا لە هەموویان پازییەو، ئەوانیش لە خوا پازیین، واتە: هەم لە دنیا، ئەهلی ئیمان لە خوا پازیینو، گلهیان لە خوا نیە، ئینسانی ئیماندار لە هەموو شتیکی خۆی پەروردگار پازییە، که بەلای ناخۆشیشی بەسەر بێ، لەو ڕوودەوه که تەقدیری خوایه، ناپەزایی بەرانبەر بە خوا دەرناپێرێ، بەلای شتی خۆشی پێ خۆشەو، شتی ناخۆشی پێ ناخۆشە، نێعمەتیکی دێتە سەر پێ، لەزەمتی لێ دەکاو لە قەلبی خۆش دێ، ناخۆشییەکی دێتە پێ، هەست بە ئازار دەکات و لە قەلبی ناخۆش دێ، بەلام گلهیی لە خوا ناکات، چونکە دەزانێ چی لەلایەن خۆی کارزانەوه بەسەری بێ، با ئەویش پێ ناخۆش بێ، بەلام مادام لەسەر جادە شەریعت بێ، ئەو هەر قازانجیەتیو، مامەتە لەگەڵ خوادا، زیانی تێدا نیەو هەمووی هەر قازانجە، ئنجا خۆشی بێ، یان ناخۆشی.

ئنجا باسی توێژیکی دیکە دەکات لە کۆمەلگای مەدینەیی ئەو کاتە، هەم خەلکی مسوڵمان، هەم ئەو خەلکانە که لەگەڵ مسوڵماناندا بوون، دەفرموی: ﴿وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنْفِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُّوا عَلَىٰ النَّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ﴾ ﴿١١١﴾.

واتە: وه لەو عەرەبە خێڵەکییە بیاباننشینانە دەوروبەرتان، کهسانێک هەن دەغەل و موناфіقن، ﴿وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ﴾، هەروەها لە خەلکی مەدینەش کهسانێکی دەغەل و موناфіق هەن، که: ﴿مَرَدُّوا عَلَىٰ النَّفَاقِ﴾، واتە: زۆر مەشقیان کردووە لەسەر نىفاق.

(مَرَدُّوا) یانی: (مَرْتُوا، دَرَبُوا) زۆر مەشق و ڕاهیانان کردووە، وه زۆر بە وردەکاری و لێزانى نىفاقەکیان دەکەن، ﴿لَا تَعْلَمُهُمْ﴾، بۆیه تۆ نایانزانى، ﴿نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ﴾، ئێمە دەیانزانین.

ئەوێندە بە لێزانى و بە کارامەیی و بە پەنھانکاری لە حالەتی نىفاق دان، که هیچ کەس هەستیان پێ ناکات، که ئەوانە موناфіق بن و لە دای خۆیاندا کافر بن، وه هەر

كەسێك بیانبینی بە مسوڵمانیان لئ حالى دەبی، تەنانەت پیغەمبەری خواش ﷺ، بەلام خوا دمیانزانى.

﴿سَعَذَ بِهِمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يَرُدُّوكَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ﴾، لەمەودوا دوو جارێان سزایان دەدەین، دواپیش دەگیردرێنەوه بۆ سزایەك و ئازاریكى مەزن.

كەواتە: مەبەست لە: ﴿سَعَذَ بِهِمْ مَرَّتَيْنِ﴾، سزای دنیاى، چونكە دواپى دمه‌رموى: ﴿ثُمَّ يَرُدُّوكَ﴾، پاشان دەگیردرێنەوه بۆ ئازاریكى مەزن، ئازاریكى مەزن تەنیا لە قیامەتە، لە دنیادا لە قەدەر دنیا ئازار هەیه، بەلام لە دواپۆژدا، ئازاری مەزن هەیه، كە نابڕیتەوه، وه ئازاریكە كە وهك خۆی كارزان دمه‌رموى: ﴿لَا يُعَذِّبُ عَذَابُهُ أَحَدًا ۖ وَلَا يُؤْتِي وَاقَةً أَحَدًا﴾ الفجر، واتە: هیچ كەسێك وهك خوا {ئەوانەى كە شایستەى سزادان بن} سزا نادات، وه هیچ كەسێك وهك وی كەله‌بچه‌و زنجیر پێچیان ناكات.

ئەجا ئایا مەبەست لەو دوو جار سزادانە چیه؟ وا پێدەچێ مەبەست ئەومبێ جار لەدواى جار، كە ئەو سزایەش مەبەست پێى دەرگەوتنى ئەو نەینىیانەیانە، دەرگەوتنى عەیب و عاریانە، دەرگەوتنى ئەومبە كە درۆیان كردووه، پاساوى بە درۆیان هیناوتەوه، وه كاتى قسەیهك دەكەن لە گۆرپێكدا، دواپى ئێیان ئاشكرا دەبی، عەیبدار دەبن، وه كەونه سەر زارو زمانى خەلكى و دەبنە بنیشتە شینكەى سەر زاریان، ئەوه هەمووى سزاو ئازاریكى یەك لە دواى یەك و پەیتا پەیتا بووه، وه هەندیکیش گوتویانە: واتە: پێش چوونه جەنگ، هاتوون پاساوى بە درۆیان هیناوتەوه وه لە دەرروونی خۆیاندا ئازارجێژ (مُعَذِّب) بوون، كە درۆیان كردووه، دواى گەرانه‌وشیان لە جەنگى تەبوك، دووبارە جاریكى دیکە هاتوون، پۆزشیان هیناوتەوه، دیسان ناچار بوون درۆ بكەن و پۆزشى بە درۆ بپرو بیانوو بێننه‌وه، دیسان تووشى ئازاریكى دەرروونى بوون، بە هەر حال وا پێدەچێ زیاتر مەبەست پێ ئەوه بێ جار لە دواى جار، خۆی پەرورەدگار ھۆكاری سزاو ئازاریان بۆ دەرەخسێنى.

ئەنجا دیتە سەر باسی کۆمەلێکی دیکەیان و، دەفەرموی: ﴿وَأَخْرُوجُوا اعْتَرِفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَىٰ اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ ﴿١٠٢﴾

و هه‌سانیکێ دیکه له خه‌لکی مه‌دینه هه‌ن، یان له عه‌ربه خه‌له‌کییه‌کان، یان ئه‌وانه‌ی له ده‌وروبه‌ری مه‌دینه دانیان به‌ گونا‌هه‌کانی خۆیاندا هه‌یناوه، ﴿خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا﴾، کرده‌وه‌یه‌کی باش و، یه‌کی دیکه‌ی خراپیان تێکه‌ڵ کردوون، واته‌ نه‌وایان کردوه، که هه‌موو کرده‌وه‌کانیان باشه‌ن، وه‌ نه‌ هه‌مووشیان خراپه‌ن، ﴿عَسَىٰ اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ﴾، نه‌یزیکه‌ خوا بگه‌ڕێته‌وه‌ سه‌ریان، واته‌: ته‌وبه‌یان لێ وهر‌بگه‌ڕێ و گه‌ڕانه‌وه‌که‌یان لێ وهر‌بگه‌ڕێ و لێیان ببوورێت، ﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾، بێ‌گومان خوا لێ‌بوورده‌ی به‌ به‌زه‌می یه‌.

ئەنجا رێنمایی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ده‌کات، که چۆن مامه‌له‌ له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌دا بکات، که هه‌رچه‌نده هه‌له‌یان کردوه که‌مو کوو‌رییان هه‌بووه‌و، به‌جێ‌ماون له‌ جه‌نگی ته‌بووک، یاخود له‌میان‌ه‌ی جه‌نگه‌که‌شدا هه‌له‌و که‌مو کوو‌رییه‌کیان بووه‌، وه‌ک له‌ ده‌رسه‌کانی پێ‌شوو‌دا باس‌مان کرد، به‌لام دوا‌ی گه‌راونه‌وه‌و په‌شیمان بوونه‌وه‌، رێنمایی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ده‌کات چۆن مامه‌له‌یان له‌گه‌ڵدا بکات، دەفەرموی: ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ ﴿١٠٣﴾، له‌ سامانه‌کانیان سه‌ده‌قه‌یه‌ک به‌خشی‌نێک وهر‌بگه‌ر، به‌ئکو پاکیان بکه‌یه‌وه‌ به‌هۆی ئه‌و مال لێ وهر‌گرتنه‌وه‌، وه‌ چاکیان بکه‌ی، وه‌ بۆشیان (له‌ خوا) بپا‌رێوه‌و، بێ‌گومان پا‌رانه‌وه‌ی تۆ بۆ ئه‌وان مایه‌ی ئارامیه‌، وه‌ خوا بیه‌سه‌ری زانیه‌.

هه‌رکه‌سه‌یک به‌راستی ئیمانداربێ، کاتێک پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ بۆی ده‌پا‌رێته‌وه‌و دوعای چاکی بۆ ده‌کات، هه‌ست به‌ ئارامیی و ئۆخ‌ژن ده‌کات، ده‌زانیت دوعای پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له‌لای خوا وهر‌ده‌گه‌ڕێ، وه‌ ئه‌وه‌ی که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ داوا‌ی بۆ له‌ خوا ده‌کات، خوا‌ی به‌خشه‌ر پێی ده‌دات، بۆیه هه‌ست به‌ ئارامیی و ئۆخ‌ژن ده‌کات، یاخود له‌ رووی

مه‌عنه‌وییه‌وه، دوعای پیغه‌مبهر ﷺ ده‌بیته‌ هو‌ی ئارام بوونی ئینسان‌و، ئوخزنی دل‌و ده‌روونی، وه‌ خوا بیسه‌ری زانایه، پارانه‌وه‌کان ده‌بیستیت، وه‌ نه‌ییه‌گانیش ده‌زانی.

نَجَا دَه‌فَه‌رموئ: ﴿ اَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَاْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ﴾ ﴿ ۱۰۴ ﴾، ئایا نه‌یانده‌زانی که ته‌نیا خوا، گه‌رانه‌وه‌ له‌ به‌نده‌کانی وهرده‌گری، وه‌ به‌س خوا خیرو مال به‌خشینه‌کان وهرده‌گری، وه‌ ئایا نه‌یانده‌زانی که ههر خوا زور ته‌وبه وهرگری میهرمان و به‌ به‌زمی یه؟

نَجَا دَه‌فَه‌رموئ: ﴿ وَقُلْ اَعْمَلُوا فِیْ سَبِيْلِ اللّٰهِ عَمَلَكُمْ وَرِسُوْلُهُ وَالْمُؤْمِنُوْنَ وَسِرْدُوْكَ اِلٰی عَلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فِیْ نَبِّئْكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴾ ﴿ ۱۰۵ ﴾، به‌ پیغه‌مبهر ﷺ دَه‌فَه‌رموئ، وه‌ تو‌ بفه‌رموو: کار بکه‌ن، گرده‌وی باش بکه‌ن، له‌ مه‌ودوا خواو پیغه‌مبهر ﷺ وه‌ برودارانش کاره‌که‌تان ده‌بین، له‌ دنیا‌دا خوا کاره‌که‌تان ده‌بین و به‌ چاوی مه‌رحمه‌ت ته‌ماشای ده‌کات، وه‌ پیغه‌مبهر ﷺ به‌ چاوی شادمانی و رازیبون، ته‌ماشای ده‌کات، وه‌ برودارانش به‌ چاوی په‌سندی و دل‌ پی خوشبون، ته‌ماشای کرده‌وه‌ باشه‌که‌تان ده‌که‌ن، ﴿ وَسِرْدُوْكَ اِلٰی عَلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ﴾، وه‌ دوایش، { له‌ رۆژی دوا‌ی دا } ده‌گیرینه‌وه‌ بو‌ لای زانای په‌نه‌ان و ئاشکرا، ﴿ فِیْ نَبِّئْكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴾، هه‌والتان پی‌ ده‌دات به‌وه‌ی که ئه‌نجامتان ده‌دا له‌ دنیا‌دا، هه‌مووی وردو درشتان پی‌ راده‌گه‌یه‌نی، وه‌ پاداشتیشتان ده‌داته‌وه، له‌سه‌ر چاکه‌کانتان.

له‌ کو‌تایی دا خوا‌ی په‌رومردگار با‌سی کو‌مه‌ئیکی دیکه‌ ده‌کات، که ئه‌و کو‌مه‌له‌یان سی‌ نه‌فه‌ریان دیارن (که‌عبی کوری مالیک و مه‌رپه‌ی کوری ره‌بیعو هیلالی کوری ئومه‌یه) ره‌نگه‌ هی دیکه‌ش بووبن، به‌لام ئه‌و سی‌یانه‌ زور دیارن، که دواتر به‌سه‌ره‌اته‌که‌یان با‌س ده‌که‌ین به‌ ته‌فصیل.

دَه‌فَه‌رموئ: ﴿ وَاٰخِرُوْنَ مُّرْجُوْنَ لِاَمْرِ اللّٰهِ ﴾، وه‌ هه‌ندیکی دیکه‌یان هه‌ن، دوا‌خراون بو‌ فه‌رمانی خوا، { واته: بو‌ برپاری خوا له‌بارمه‌وه‌ دانیا‌نه‌وه‌، دوا‌خراون }

﴿إِنَّمَا يُعَذِّبُهُمْ وَإِنَّمَا تِئَابُ عَلَيْهِمْ﴾، یان ئہودتا سزایان دہدات، یان ئہودتا تہوبہیان
لئ و ہر دہگری و لیان دہبووری، ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾، وہ خوا زانای کار بہ جیہہ.
واتہ، لہ بارہی ئہوانہ وہ خوای کار بہ جی ہر یارو حوکی خوئی دواخستودہ، تا کاتیکی
دیاری نہکراو، کہ بریتی بوو لہ پہنجا شہوو رږڙ، وک دوایی بہ سہرہاتہکہیان باس
دہکہین، وہ خوای میہرمبان یارمہتیدان تہوبہیہکی زور چاک و باش بکہن و،
تہوبہکہی لئ و ہر گرتن، وہ بہ سہرہاتہکہشیانی خستہ نیو قورئانی مہزنہودہ.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

چەند مەسەلەیهکی گەرم

مەسەلە یەكەم: كه خوا دەفەرموێ: ﴿ وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾

وێ پۆرش هێنەرەوان لە عەرەبە خێڵەکییە بیاباننشینەکان هاتن، بۆ ئەوەی مۆلەتیان بدرێ، وە ئەوانەش کە درۆیان لە گەڵ خوا و پیغمبەرەکەیدا کرد، دانێشتن، ئەوانەیان کە بێ پروان، ئەمەودوا تووشی نازاریکی بەئێش دەبن، {واتە: ئە دواڕۆژدا}.

(الْمُعَذِّرُونَ) دوو واتای هەن:

۱- دەگونجی (الْمُعَذِّرُونَ) ئە ئەسڵدا (المعتذرون) بووبێ، واتە: ئەوانە کە خاوەن پاساوی راستەقینەن.

۲- دەشگونجی (الْمُعَذِّرُونَ) واتە: کەسانی کە پاساویان نیە، بەلام وا پێشان دەدەن کە پاساویان هەیە، واتە: راستیان نەکردووە.

هەر وەها خوێنراویشەتەو: (المُعَذِّرُونَ) دیارە ئەگەر (المُعَذِّرُونَ) بێ، گوتراو: (قَدْ أَعْنَزَ مَنْ أَعْنَزَ) هەر کەسێک بەرانبەرەکەیدا ئاگادار بکاتەو، ئەو پاساوی بە دەستەو هەیە.

کەواتە ئەگەر (المُعَذِّرُونَ) بێ، یەک واتای هەیە، واتە: ئەوانە کە خاوەن عوزرن.

وێ خاوەنی (مختار الصحاح)، لەبارەی ئەم وشەیەو دەڵێ: (فَالْمُعَذِّرُ قَدْ يَكُونُ مُحَقَّقًا وَقَدْ يَكُونُ غَيْرَ مُحَقَّقٍ، فَالْمُحَقَّقُ هُوَ فِي مَعْنَى (المُعْتَذِرِ) لِأَنَّهُ لَمْ يَعْنَزْ، وَلَكِنْ

التاء قُلِبَتْ ذَالاً وَأُدْغِمَتْ فِي الذَّالِ وَثُقِلَتْ حَرَكَتُهَا إِلَى الْعَيْنِ كَمَا قُرِئَ يَخْصُمُونَ،
وَأَمَّا الَّذِي لَيْسَ بِمَحْقٍ، فَهُوَ الْمُعْتَذِرُ عَلَى جِهَةِ الْمُفْعَلِ، كَالْمُمْرِضِ وَالْمُقْصِرِ،
يَعْتَذِرُ بَعِيرٍ عُنْرٍ، وَقَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ {وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ} (مَنْ أَعَذَرَ) أَيِ الَّذِي لَهُ عَذْرٌ^(۱).

واتە: (الْمُعَذِّرُونَ) دەگونجی گە هەقی بە دەستەووە بی، وە دەشگونجی هەقی
بە دەستەووە نەبی، {واتە: دەگونجی پۆزش هیئانە وە گە ی راس ت بی، وە دەشگونجی
گە لە پۆزش هیئانە وە گە یدا ناپاست بی}، ئەو ی گە لە پۆزش هیئانە وە گە یدا
راستە، ئەو ی گە (مُعْتَذِرٌ) بە مانای (مُعْتَذِرٌ)، واتە: پۆزش هیئە رەو، گە پۆزشیکی
هە یە، بە لگەو پاساویکی هە یە، گە لە ریشەدا (معتذر) بوو، بە لام دوا یی (ت) گە
بوو بە (ذ)، واتە: (المعتذر) بوو بە (المُعْتَذِرٌ) گە بوو بە دوو (ذال)، وە (ذ) ی
یە گە م لە (ذ) ی دوو م دا دغم کراو، دوا ییش حەرکە گە ی نە قل کراو بو (عین)،
واتە: (معتذر) بوو، بە لام (فتحة) ی (ذ) گە نە قل کراو بو (ع) گە و، بۆتە (المُعْتَذِرٌ)
وە ک چۆن (يَخْصُمُونَ) لە سوورەتی (یس) دا لە ئە سڵدا (يَخْصُمُونَ) ه، (ت) گە لە
(ص) گە دا دغم کراو و بۆتە (يَخْصُمُونَ)، واتە: ئەوانە ی گە ناکۆکن، دوو بە رە کێ
دە گە ن، یان مشت و مپ دە گە ن.

بە لام ئە گەر مە بە ست لە (الْمُعَذِّرُونَ) ئەوانە بی گە خاوەن پۆزشی راستە قینە
نین، ئەو و شە ی (مُعْتَذِرٌ) لە سەر شیو ی (مُفْعَلٌ) هاتو، وە ک (مُمْرِضٌ) وە (مُقْصِرٌ)،
(مُمْرِضٌ) ئەو گە سە یە گە خۆ ی نە خۆش دە کات، (مُقْصِرٌ) گە سیکە گە م تە ر خە مە،
(يَعْتَذِرُ بَعِيرٍ عُنْرٍ) بە بی ئەو ی عوزرو پۆزشیکی هە بی، خۆ ی وا پێشان دە دات گە
عوزری هە یە.

(ابن عباس) یش خویندویە تە وە: (وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ)، ئتجا ئە گەر (مُعَذِّرُونَ) بی،
باسمان کرد، یانی: خاوەن عوزرە گان.

گە واتە: خوا ﷻ لە رستە ی یە گە م ی ئە م ئایە تە دا، با سی دوو جوړە گە سیان
دە کات:

(۱) پۇزىش ھىنەرەۋەى راستگۇ، پۇزىشان ھىناۋەتەۋە كە مۇلتە بىرىن و نەچن بۇ جەنگى تەبۋوك، ﴿وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ﴾، پۇزىش ھىنەرەۋە ەمەبە خىلەككىيەكان ھاتن كە مۇلتە بىرىن، واتە: مۇلتە بىرىن كە نەچن بۇ جەنگى تەبۋوك، دەشگۈنجى كە مەبەست پىي ئەۋە بى ﴿الْمُعَذِّرُونَ﴾، واتە: پۇزىش ھىنەرەۋە درۆزنەكان، ئەگەر بە شىۋەى دوۋەم مانا بىرى.

(۲) درۆ لەگەل خواۋ پىغەمبەرەكانى دانىشتوۋ ﴿وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾، ئەۋانەى درۆيان لەگەل خواۋ پىغەمبەرى خۋادا ﷺ كىردو دانىشتن، يانى: ھەر نەھاتن پۇزىش بىننەۋە، بەلكو دانىشتن ۋەزەكەيان ئىھمال كىرد.

كەۋاتە: دەگۈنجى لە يەك كاتدا: ﴿الْمُعَذِّرُونَ﴾، ھەم مەبەست پىي ئەۋانە بى، كە بە راست، پۇزىشان ھىناۋەتەۋە خاۋەن عوزر بوون، ۋە ھەم ئەۋانەش كە بە درۆ پۇزىشان ھىناۋەتەۋە، چۈنكە لە يەك كاتدا ھەردوۋىكان بوون، ھەم كەسانىك ھەبوون لە ەمەبە بىاباننىشەكان خاۋەنى بەلگەۋ پاساۋى راستەقىنە بوون و پۇزىشان ھىناۋەتەۋە، ۋە ھەم كەسانىكىش ھەبوون كە بەدرۆ پۇزىشان ھىناۋەتەۋە، بەرانبەرەكەشان ئەۋانەن كە ئەسلەن ھەر پۇزىشەكان نەھىناۋەتەۋە، بەلكو درۆيان لەگەل خواۋ پىغەمبەرى خۋادا ﷺ كىردو، ۋە لە مالى دانىشتوون، پۇزىش ھىنانەۋەشان پشت گۈى خستوۋ.

كەۋاتە ئەۋەى ئەم ئايەتە دەلالەتى لەسەر دەكات، سى جۇرە كەسن:

يەكەم: خاۋەن عوزرى راست.

دوۋەم : خاۋەن عوزرى ناراست.

سىيەم: عوزر نەھىنەرەۋەى درۆزن.

چۈنكە دەفەرمىۋى: ﴿وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾، ئەۋانەى درۆيان لەگەل خواۋ پىغەمبەرەكەيدا ﷺ كىردو دانىشتن، واتە: نەھاتن بۇ پۇزىش ھىنانەۋە، نە بەراست و نە بە درۆ.

﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾، ئەوانەیان کە بیپروان، ئازاریکی بەئێشیان تووش دەبێ، چونکە هەندیکیان دوایی بپروا دێن، بۆیە خۆی کارزان (مَنْ) ی خستۆتە سەر، واتە: ئەوانەیان کە بیپروان، لە نێو ئەوانەدا کە دانیشتوون و درۆیان لەگەڵ خواو پیغەمبەری خوادا ﷺ کردو، مادام ئەوانەیان کە لەسەر بیپروایی دەمیننەوه، لەمەودوا تووشی ئازارو سزایەکی بە ئێش دەبن، کە مەبەست پێی سزای رۆژی دوايیه.

وشە: ﴿الْأَعْرَابِ﴾، عەرەبەکان هەرچەندە صیغەی گوێه، دمی گۆی (عرب) بێ، بەلام لێردا مەبەست پێی گۆی عەرەب نیە، بەلکو ناوی جینسەو تاکەگەی بریتیه له: (أعرابي).

(الْأَعْرَابِ) واتە: عەرەبە خێڵەکیەکان، بیاباننشینەکان.

بەلام (الأعرابي) واتە عەرەبیکی خێڵەکی، بیاباننشین، بەلام صیغەگەی بەشیوەی گۆ هاتو، ئەدی صیغەی گۆی (عرب) چیه؟ هەر بریتیه له (عرب)، وه تاکەگەی بریتیه له (عربي)، بەلام کە گووت: (عرب) واتە: جینسی عەرەب، گۆی عەرەب، ئەگەر بتهوی بلیی یهك دانه له عەرەبە شارنشینەکان، دەلیی: (عربي)، بەلام بۆ يهك بیاباننشینێ خێڵەکی دەلیی: (أعرابي).

مەسەلەی دووهم: کە خوا دەفەرموی: ﴿لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يَنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ ١١ وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يَنْفِقُونَ ١٢﴾.

لێردا خوا ﷻ باسی چوار جۆره کەس دەکات، کە سەغڵەتییان لەسەر نیە، وه سەرزەشت ناکرێن، وه تووشی گوناح نەبوون، به هۆی نەچوونیانەوه بۆ جەنگی

تەببوك، ئەو چوار جۆرە كەسەش: ﴿لَيْسَ عَلَى الضَّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَحْدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ﴾.

واتە: هەركام لەو سیانە حەرەجیان نەچۆتە سەر {دوایی باسی دەكەین، (حرج) یانی چی؟} ئەو سیانەش كۆن پێش ئەوەی بگەینە چوارەم؟!

یەكەمیان: ﴿الضَّعَفَاءُ﴾، بێهێزەكان، (الضَّعَفَاءُ: جَمْعُ ضَعِيفٍ وَهُوَ الَّذِي بِهِ الضَّعْفُ، وَهُوَ الْقُوَّةُ الْبَدَنِيَّةُ مِنْ غَيْرِ مَرَضٍ).

(ضُعْفَاء) كۆی (ضَعِيف)ە، واتە: بێهێزو لاواز، ئەویش كەسیكە كە بێهێزیی و لاوازیی لە جەستەیدا هەیە، بێ ئەوەی كە نەخۆش بێ، هەندێ كەس هەیە لە كوردەواریی خۆماندا پێی دەئێن: بێ دارو بار، لاواز، بێ هێزو پێز، كە توانای جەنگی نیە، و رەنگە هەر نەتوانی چەك بەكار بێنی، و بگرە هەلیشی بگری.

دووهمیان: ﴿الْمَرْضَى﴾، نەخۆشەكان، (الْمَرْضَى: جَمْعُ مَرِيضٍ، وَالْمَرَضُ تَغْيِيرُ النِّظَامِ الْمَعْتَادِ بِالْبَدَنِ سَبَبِ اخْتِلَالٍ، يَطْرَأُ فِي بَعْضِ أَجْزَاءِ الْمَزَاجِ، وَمِنْ الْمَرَضِ: الْمُرْمُ كَالْعَمَى وَالرَّمَاةَ).

(مَرَضَى) كۆی (مَرِيض)ە واتە: نەخۆش، (مَرَضَى) واتە: نەخۆشەكان، نەخۆشیش بریتیە لە تێكچوونی سیستمی ئاسایی جەستە، بە هۆی كەم و كۆرییەكەوه، كە لە سروشتیدا پەیدا دەبێ، وە لە جۆری نەخۆشیی، نەخۆشیی درێژ خایەن هەیە، وەك كۆیری، وە نەخۆشیی ئیفلجیی، {نەخۆشێك كە ئێنسان لەسەر جێیە و راست نابێتەوه، یاخود كەسیك زۆر چووبێتە تەمەنەوه}.

سییهەمیان: ﴿لَا يَحْدُونَ مَا يُنْفِقُونَ﴾، هەروەها ئەوانەش سەغڵەتییان لەسەر نیە، كە توانایان نیە خەرج بكەن، كە چەكی پێ بکرن، و پێداوێستییهەمیان جەنگی پێ بکرن، وە وڵاخ و بارمبەری پێ بکرن، كەسیك مَال و سامانی نەبوو، وە دەوڵەتی ئیسلامییش نەیتوانی ئەو جۆرە كەسانە پێ چەك بكات، و پێداوێستییهەمیان جەنگیان بۆ داوین بكات، هەلبەتە بەبێ چەكیش شەر ناکرێ،

وہ بہی و لاخو بارمبەر ئەو رپیہ دوورہ نابردی، بۆیہ ئەوانەش دیسان گوناھیان لەسەر نیہ.

ھەر گامیک لەوانہ (حَرَج)یان لەسەر نیہ، (حَرَج) یانی چی؟

(الْحَرَجُ: الضَّيْقُ وَالْإِثْمُ) ھەم بە مانای تەنگیی و سەغڵەتی دی، ھەم بە مانای گوناخ دی.

ئنجایا لەبەر ئەوەی ئینسان ئەگەر گوناھبار بوو، دوایی سزا دەدری و عەیبدار دەبی، وە ھەست بە شەرمەزاری دەکات لە بەرانبەر خواو خەڵکدا، وە بەوەش مانای وایہ سەغڵەت دەبی، بۆیہ ناو لە گوناخ نراوە: (حَرَج).

یاخود: ئەوانە سەغڵەتی روویان تیناکات، کە سەرزەشت و سەرکۆنە بکری و بە گوناھبار دابنری.

بەلام بە مەرجیک: ﴿إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ﴾، ئەگەر دلسۆز بن بۆ خواو بۆ پیغەمبەرەکی ﷺ، (نَصَحُوا) لە (نصح)وە ھاتو، (النُّصْحُ: الْعَمَلُ النَّافِعُ لِمَنْ نُصِّحَ)، ھەر گەرمەوہیک کە بۆ ئەو کەسە تۆ (نصح)ەکی ئاراستە دەکە، باش بی، واتە: دلسۆزی نواندن و بە تەنگەوہ بوون، بە خەمەوہ بوون.

کەواتە: ﴿إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ﴾، یانی: دلسۆزبوون بۆ خواو پیغەمبەری خوا ﷺ، وە بە تەنگەوہ بوون، وە چی جیگای پەزامەندی خواو پیغەمبەرەکی ﷺ بوو، وایان کرد، بەئێ نەچوون بۆ جەنگ، بەلام دوایی کە لەوێ ماونەو، چی بزانن خواو پیغەمبەری خوا ﷺ پێیان خۆشە، وا دەکەن، دوعا دەکەن، قسە ی خێر دەکەن، مسوڵمانان ھاندەدەن، ئنجایا ئاگاداری بارودۆخ دەبن، وە ئەگەر کەسیک قسەیکە خراپی کرد، لە دەمی دەدەنەو، ئەوەش ھەمووی دلسۆزی نواندە.

ئنجایا دەفرموی: ﴿مَاعَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ﴾، چاکەکاران رپی گلەییان ناچیتە سەر، یاخود رپی گوناھبار بوون، روویان تیناکا.

دەربارە ی وشە (سَبِيلٍ) (محمد الطاهر بن عاشور) لە تەفسیرەکی (التحریر والتنوير)دا دەئی: (السَّبِيلُ: حَقِيقَتُهُ الطَّرِيقُ، وَعُدْيٌ بِحَرْفِ (عَلَى)

الْمُفِيدَ لِمَعْنَى الْإِسْتِعْلَاءِ، وَهُوَ مُسْتَعَارٌ لِمَعْنَى السُّلْطَانِ وَالْمَوْأَخَذَةَ بِالتَّبَعَةِ، شُبَّهَ السُّلْطَانُ وَالْمَوْأَخَذَةُ بِالطَّرِيقِ، لِأَنَّ السُّلْطَانَةَ يَتَوَصَّلُ بِهَا مَنْ هِيَ لَهُ إِلَى تَنْفِيذِ الْمَوْأَخَذَةِ فِي الْغَيْرِ^(۱).

واتە: وشەى ﴿سَكِيلٍ﴾، یانى: رینگا، ئنجای وشەى (سَكِيلٍ) تەعەددای پیکراوە بۆ (مفعول) بە (علی) چونکە وشەى (علی) مانای بەرزى دەگەیهنى، لێرەشدا خوازاو مەتەووە بۆ دەستەلاتو لێپرسینەووە، وە دەستەلاتو لێپرسینەووە تەشبیھ گراوە بە رینگا، چونکە بەهۆی دەستەلاتەووە، مەرووف لێپرسینەووە سزادان نە بەرانبەرەمگەى دا جیبەجی دەگات.

کە دەفەرموی: ﴿وَاللَّهُ عَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾، وە بیگومان خوا لێبوردەى بە بەزەییە، بۆ کى؟

بۆ کەسانیک کە خاومنى عوزرن، وە کەسانیک کە بەلگەو پاساویان هەبوووە راستگۆ بوون، وە دڵسۆزو چاکەکاریش بوون، واتە: سى سىفەتیان تێدا بوون، ئا ئەوانە خوا لەگەڵیاندا لێبوردەى میهرەبانە:

یەكەم : یان بێهێزن، یان نەخۆشن، یان بى ئیمکانیەتن.

دووەم : دڵسۆزیشن بۆ خواو پیغەمبەرى خوا ﷺ.

سییەم : چاکەکاریش، واتە ئەگەر نەیان توانی بى ئەو چاکەییە بکەن، - کە چوونە بۆ جەنگ - بەلام لە هەموو شتەکانى دیکەى ژياناندا چاکەکارن.

کەسانیک خاومنى ئەو سى سىفەتە بن، ئەووە خوا لەگەڵیان لێبوردەى میهرەبانە.

چوارەمیان : ئنجای دیتە سەر باسى جووری چوارەمى ئەوانەى کە خواى لێبوردە گەلەییان لى ناکات و سزایان نادات، ئەوانەى کە بەجێماون لە جەنگى تەبووک، دەفەرموی: ﴿وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا

أَحْمِلْكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴿١٢﴾

ھەرۈمھا رېئى گلەيى ناچىتە سەر ئەوانەش كە كاتىك ھاتن بۇلات بۇ ئەۋەى
سوارىيان بىكەى، {واتە: بارمەريان بۇ دابىن بىكەى، ولاخيان بۇ دابىن بىكەى}،
تۆش گوتە: ولاخىك و بارمەرىك شك نابەم بىخەمە ژىر ئىۋە، كە خۇتان و
كەلۋەپەلتانى بىخەنە سەرى، ﴿تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ﴾، رۇيشتن و
پشتيان ھەلگەرد، ۋە چاۋيان فرمىسكى لى دەرزە، ﴿حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ﴾
لە ئەنجامى دلتەنگىيى دا لەسەرئەۋە تواناى دارايى يان نىيە، ۋە دەۋلەتى ئىسلامىيىش
نىيەتى پىداۋىستىيەكانى جەنگىيان بۇ دابىن بىكات، ۋە سەرمەنجام بەجى دەمىنن لەۋ
جەنگەى كە زۆر پىيان خۇشبوو بچن، بەلام نە تواناى زاتىيان ھەبوو، كە خۇيان
پىداۋىستىيەكانى جەنگ دابىن بىكەن، ۋە نە كۆمەلگاۋ دەۋلەتەش ئەۋ توانايەى
ھەبوو كە پىداۋىستىيان بۇ دابىن بىكات، سەرمەنجام بە ناچارىي بەجىمان، ۋە
ھىچيان بە دەستەۋە نەما، ئەۋە نەبى لە خەفەتان بگريەن، ۋە ناپەرھەتى و
خەم و ناسۆرى خۇيان لە رېئى فرمىسكەگانىانەۋە برىژن.

ۋشەى (حَمَل) كە دەفەرمۇئى: ﴿لِتَحْمِلَهُمْ﴾، (الْحَمْلُ يُطْلَقُ عَلَى إِعْطَاءِ
مَا يُحْمَلُ عَلَيْهِ، أَي: إِذَا أَتَوَكَ لَتُعْطِيَهُمُ الْحُمُولَةَ أَي مَا يَرْكَبُونَهُ وَيَحْمِلُونَ
عَلَيْهِ سِلَاحَهُمْ وَمَوْثِقَهُمْ مِنَ الْإِبِل).

(حَمَل) بەكاردەھىنرئى بۇ شتىك بىبەخشى و بارى بخىتە سەرىشت، (واتە:
بارمەر) يانى: كاتىك كە ھاتن بۇ لات بۇ ئەۋەى تۆ بارمەريان پى بىبەخشى
ولاخىك كە بارى لى بار بىكەن، خۇشيان سوارى بن و چەك و كەلۋەپەل و
پىداۋىستىيەگانىشيانى بىخەنە سەرى.

كە دەفەرمۇئى: ﴿تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ﴾، (الْفَيْضُ وَالْفَيْضَانُ: خُرُوجُ الْمَاءِ
وَنَحْوُهُ مِنْ قَرَارِهِ وَوَعَائِهِ).

(فَيْضُ وَفَيْضَان) بریتیه له دهرچوونی ئاو، یاخود ههر شتیک که وهک ئاو بی، واته: ماددمیهکی شل بی، له شوینتی خوویهوه که لئی دئی، یان لهو دمفرهوه که تییکراوه، لئی برپژی، دهگوتری: (فَاضَ الْوَادِي، وَفَاضَ الْإِنَاءَ وَفَاضَتِ الْعَيْنُ) شیوهکه پر بوو له ئاوو لئی پژا، وه قاپهکه (دمفرهکه) لئی پژا، وه چاو لئی پژا، چاو چی لئ پژا؟ دیاره فرمیسکی لئ پژا.

که دمفرموی: ﴿حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ﴾، وشهی ﴿حَزَنًا﴾، دهئی: (مَفْعُولٌ لَّاجِلِهِ) واته: (يَحْزَنُونَ حَزَنًا)، ﴿أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ﴾؟ له خهفتهی ئهوهی که شک نابهنو، ئهومیان بهدهستهوه نیه که بییهخشنو خهرجی بکهن، وه پینداویستییهکانی چوون بو جهنگی تهبووکی پی دابین بکهن، له ئهجامی ئهوهدا هیچیان بهدهستهوه نهما ئهوه نهبی که بگریهنو، فرمیسکیان له چاو بیته خوار.

ئاوا لیژمدا خوای کاربهجی چهند دادگهراوه میهرهبانانه: ئهوانه‌ی که نهخویشن، ئهوانه‌ی که بیهیزن، ئهوانه‌ی که تهنگ دهستن، وه ئهوانه‌ی که بارمهرو هوکاری سهفهرهکیان بو دابین نهبووه، نه بو خویمان، نه لهلایهن دهولتهوه، خوای بهخشنده دمفرموی: ئهوانه خوا لهگه‌ئیان میهرهبانانه، لهگه‌ئیان لیبوردمیه، وه ئهوانه هیچ کهس بو‌ی نیه گله‌ییان لی‌بکات، ﴿مَا عَلَى

الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ﴾، ئهوانه چاگه‌کارو دلسوزنو، نهک له‌لای خوا گونا‌ه‌بار نین، به‌لکو خه‌لکی مسو‌ل‌مانیش نابی گله‌یی و سه‌رزه‌نش‌ت‌یان ئا‌راسته بکه‌ن، چونکه خا‌ومنی عوزری را‌سته‌قینه‌و به‌لگه‌و پاسا‌وی را‌سته‌قینه‌ن، وه به ئه‌نقه‌ست خو‌یان له‌و جه‌نگه به‌جی نه‌ه‌یش‌ت‌وه.

مه‌سه‌له‌ی سییه‌م: که دمفرموی: ﴿إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَعِزُّونَكَ

وَهُمْ أَغْنِيَائٌ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا

يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

پېشى خوا باسى چوار جۆره كەسى كرد، لە خەلكى مەدينەو عەرەبە بىابان نشىنەكان، وە جگە لە وانىش، كە خواى دادگەر لۆمەو سەرزەنشتيان ناكات، وە هېچ كەسك بۆى نيه پەختەيان لى بگرئ، وە گوناھبار نين، وە ئەوانە هېچ سەغلتەتيەك روويان تىناكات، كە برىتى بوون:

۱- بېھيزو لاوازەكان.

۲- نەخۆشەكان.

۳- كەم دەرامەتو بى ئىمكانىيەتەكان.

۴- ئەوانە كە نەيانتوانيوە ولاخ وەسەيلەى ئەو سەفەرە دوورە دابىن بکەن، وە زۆرىش خەفەتيان پى خواردو.

بەلام ديارە بەو مەرجه كە دلسۆزى بنويىن بۆ خواو پيغەمبەرى خوا ﷺ، وە چاگەكارىش بن، ئەوانە خوا فەرموويەتى: پيى گلهييان ناچيە سەر، ئەدى بابزانين پيى گلهيى دەچيە سەر كى؟

خوا دەفەرموى: ﴿ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنَاءُ ﴾
پي، واتە: پيى پەختە ليگيران، پيى گلهيى ليكران، پيى سەرزەنشتو سەرگۆنە، پيى گوناھبار بوون، تەنيا دەچيە سەر ئەوانەى كە مۆلتەت لى وەردەگرن، لە حالەتيكدا كە دەولەمەنديشن.

كە دەفەرموى: دەولەمەندن نەيفەرموو: : ساغيشن، چونكە ديارە ساغ بوون، واتە: تەندروست بوون، تواناي جەستەيان هەبوو، تواناي مادديى و مال و سامانىشان هەبوو، ئەدى بۆچى مۆلتەتيان لە پيغەمبەرى خوا ﷺ وەرگرتو، نەچن بۆ جەنگى تەبووك؟ ﴿ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ ﴾، رازىبوون كە لەگەل ئافرمانى بەجىماو لە مالدا دابنیش، يانى: لەگەل ژن و منداڵ دا دابنیشن، ﴿ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ ﴾، وە خوا مۆرى بەسەر دڵەكانيانەو ناو، ﴿ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴾، بۆيە { لە ئەنجامى ئەو مۆر بەسەر دلتەرانەو دا } نازانن، يانى: كە مۆريان بەسەر دڵەو نراو، لەلايەن

خوای کارزان و دادگهره‌وه، ئه‌وه بوته‌هۆی ئه‌وه‌ی که نه‌زانن، چی نه‌زانن؟ نه‌زانن که به‌جیمان له‌ جه‌نگی ته‌بووک و له‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ، چ تاوانیکی گه‌وره‌یه! چ عه‌یبدارییه‌کی گه‌وره‌ی لای خه‌لکه‌و، چ گوناها‌باریه‌کی گه‌وره‌یه له‌لای خواوه! چ شه‌رمه‌زارییه‌کی قیامه‌ته، وه نه‌زانن که ئه‌گه‌ر هاتباو مسو‌لتمانان هه‌موویان وه‌ک ئه‌وانیان کردبایه، هه‌موویان ده‌بوون به‌ پۆری خوراو، ئه‌گه‌ر خه‌لک هه‌موو وه‌ک ئه‌وانی کردبایه و به‌ برۆ بیانووی بی‌جی، له‌گه‌ل ژن و مندالدا مابانه‌وه‌و، دو‌ژمن هه‌لێکوتابایه سه‌ریان و رۆمه‌کان به‌سه‌ریان‌دادابان، که‌سیان لێی سه‌لامه‌ت نه‌ده‌بوو! وه نازانن که هه‌میشه پابه‌ندی به‌ شه‌ریعه‌ته‌وه، به‌خته‌موری دنیاو سه‌ره‌به‌رزیه‌ی دوا‌رۆژی تێدایه! وه نازانن که فه‌رمانبه‌ری بو‌ خواو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، هه‌میشه سه‌لامه‌تی تێدایه! سه‌لامه‌تی له‌ عه‌یبداری دنیا، وه له‌ گوناها‌باریه‌ی قیامه‌ت!

که ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّمَا السَّبِيلُ﴾، (آی: سَبِيلُ الْمُؤَخَذَةِ هِيَ عَلَى الْمُسْتَأْذِنِينَ الْأَغْنِيَاءَ فَحَسَبَ) رێگای لێ‌رسینه‌وه، رێگای گوناها‌رو بوون و په‌خنه‌ لێ‌گیران و سه‌رزمنشت کران، ته‌نیا له‌ مۆلّه‌ت و مرگ‌رانی ده‌ولّه‌مه‌نده.

وشه‌ی (سبیل)، ده‌لێ: الْأَلْفُ وَالْإِلَامُ لِلْعَهْدِ وَالْمَعْهُودِ هُوَ (سبیل) المنفي في قوله: ﴿مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ﴾، واته: ئه‌لیفو لامی سه‌ر (السبیل) (آل)ی (عه‌د)ه، که وه‌ک (که‌ی) کوردیه‌ی وایه، که ده‌لێ کتێبه‌یکم خوینده‌وه (قرأت کتاباً) دوا‌یه که‌سه دو‌ینراوه‌که، ئه‌گه‌ر بلێ: کتێبه‌که‌م بو‌ بێنه، (جئني بالكتاب) ئه‌و (آل)ه، سه‌ر (الكتاب) له‌ شو‌ینی (که‌ی) کوردیه‌یه، کتێبه‌یکم خوینده‌وه، (کتێبه‌که‌م) واته: ده‌زانین کامه‌یه، که ده‌لێ: کتێبه‌که‌م بو‌ بێنه.

لێ‌ره‌ش ئه‌و (آل) بو‌ (عه‌د)ه، ئه‌وه‌ش ئه‌و رێیه‌ی که زانراوه، که بریتیه له‌و رێ (سبیل)ه‌ی که نه‌فی کراوه، له‌ قسه‌ی خوای به‌رزدا که ده‌فه‌رموی: ﴿مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ﴾، چاکه‌کاران رێیان ناچێته سه‌ر، یانی: رێی گله‌یه‌ی و لێ‌پرس‌رانه‌وه، رێی سه‌رزمنشت کران، رێی گوناها‌بارکران، رێی سه‌غله‌تکرانیان، ناچێته سه‌ر.

دوایی گە دەفەر موی: ﴿إِنَّمَا السَّبِيلُ﴾، واتە: ڕۆی سەغڵەت کران و گوناھبار کران و سەرزەنشت کران دەچیتە سەر کی؟

﴿عَلَى الَّذِينَ يَسْتَذْنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ﴾ تەنیا دەچیتە سەر مۆلەت وەرگرانی دەولەتە مەند، (آيِ إِنَّمَا السَّبِيلُ الْمَنْفِي عَنِ الْمُحْسِنِينَ، مُثَبَّتٌ لِلَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ) ئەو ڕۆیەکی گە نەفی کراوە لە چاکەکاران، ئەو ڕۆی سەرزەنشت و گەلەییە، چەسپێنراوە بۆ ئەوانەکی گە مۆلەتت لی وەر دەگرن و دەولەتە مەندیشن.

واتە: ئەوانە هیچ بەلگەییەکیان بە دەستەووە نیە گە نەین، بۆ جەنگ، ئنجا ئەمە وەک ئەو قەسەیی خۆی بەرز وایە، گە دەفەر موی: ﴿وَلَمَنْ أَنْصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِّن سَبِيلٍ﴾ ﴿٤١﴾ الشوری.

واتە: وە هەر کەسێک تۆلەکی بکاتەو، دواي ئەوێ ستمی لی کراوە، ئا ئەوانە ڕێیان ناچیتە سەر، واتە: ڕۆی گەلەیی ڕۆی سەرزەنشت کران، ﴿إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ ﴿٤٢﴾ الشوری.

واتە: بێگومان ڕۆ، {ئەو ڕۆیەکی گە دەرانی کامەیی، ڕۆی گەلەیی} تەنیا دەچیتە سەر ئەوانەکی گە ستم لە خەلک دەکەن، وە لە زەویدا دەستدریژی دەکەن بە ناهەق، ئا ئەوانە سزایەکی بە ئیشیان هەییە.

هەروەها لە سوورەتی (النساء) لە ئایەتی (۳۴) دا، خوا دەفەر موی: ﴿فَإِنْ أَطَعْتُمْ فَلَا بُغْوَ عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا﴾.

ئەگەر ئافرەتان فەرمانبەرییان بۆ کردن و گوێڕایەڵیان کردن {لە سنووری شەرعدا} لیان لە بیانو و مەبن، ڕۆی بیانوویان بۆ مەدۆزنەو، لە ڕۆی بیانو و پی گرتن و، ناپەرەحت کردن و، سەغڵەت کردنیان، مەخەفتین.

ئىنجا كە دەفەرموى: ﴿رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ﴾، پېشتەر باسماڭ كەرد: (خوالف) كۆى (خالفة) يە واتە ئافەرتىكى بەجىماو، دەشگونجى بە ئىنسانى خراپو خراپەكارو بى كەلك بگوتى: (خالف) يان (خالفة)، ديارە بۇ پياو دەگوتى: (خالف) و بۇ ئافەرت كە دەگوتى: (خالفة)، ئىنجا (خالف) بە (خالفين) كۆدەكرىتەو، وە (خالفة) بە (خوالف) كۆدەكرىتەو.

ئىنجا وەك چۆن (خالف) و (خالفة) بە پياو ئافەرتى بەجىماو دەگوتى، ھەرومھا بە پياو ئافەرتى بى كەلك و بى سوودو خراپەكارىش دەگوتى.

خو دەفەرموى: ئەوانە رازىبوون كە ئەگەل ئافەرتانى بەجىماو بى كەلكدا بن، ئەمەش ئەو دەگەيەننى كە ناجوامىرىيە بۇ پياوان، عادەتى ژنان رەچاو بکەن، بۆيە لە كوردەوارىي خۆماندا بە پياوئىك كە لاسايى ژنان بکاتەو: دەلىن (پياوئىكى سەر ژنانىي) يە، پياو ئەگەر وەك ئافەرت بکات، نوقسانىيە، ھەروەك چۆن ئافەرتىش لاسايى پياو بکاتەو، ديسان نوقسانىيە بۆخۆي، چونكە ديارە ژنايەتى خۆي بە كەم دەزانى، بۆيە دەيەوىي حالە سروشتىيەكەي خۆي بگۆرى، بۇ حالىكى ناسروشتىي و چاو لە پياوان بکات! ھەر بۆيەش لە فەرمایشى پىغەمبەردا ﷺ ھاتو: ﴿عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَعَنَ اللَّهُ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ، وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ﴾، {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بِرَقْم: (۳۰۶۰)، وَابْنُ خَارِثٍ، بِرَقْم: (۵۵۴۶)، وَأَبُو دَاوُدَ، بِرَقْم: (۴۰۹۷)، وَالتِّرْمِذِيُّ، بِرَقْم: (۲۷۴۸)، وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَابْنُ مَاجَهَ، بِرَقْم: (۱۹۰۴)، وَالطَّبْرَانِيُّ، بِرَقْم: (۱۱۵۰۲)}.

واتە: عەبدووللاى كۆرى عەبباس خا لە خۆي و بابى رازى بى، دەلى: پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرمويەتى: خوا نەفرىنى كەردو لە پياوانىك كە خۆيان وەك ژنان لىدەكەن، وە لە ژنانىك كە خۆيان وەك پياوان لىدەكەن.

بۆچى؟ چونكە خواى كارىيەجى سروشتىكى تايبەتى بە ھەر كام لە پياوان و ئافەرتان داو، بەھوى ئەو سروشتەي خۆيانەو، كۆمەلىك ئەرك ئەنجام دەدن، كە ئەو ئەركانە بۇ كۆمەلگا پىويست: ئافەرت بەھوى سروشتەكەي خۆيەو كە سروشتى ئافەرتانەيە، دەتوانى ئەركى دايكايەتىي و منداڵ بەخىو كەردن، ئەركى

مالتداریی کردن، ئەنجام بدات، ئەو نەرم و ناسکییهی لە ڕووح و جەستەى ئافەرتدا هەیه، لە دەنگیدا، لە سروشتیدا هەیه، ئەرگەکانی ئەوەیان پێویستە، وە ئەو زبیری و سەختییەى که لە ڕووحی پیاویدا هەیه، لە جەستەى دا، لە دەنگی زری دا، ئەرگەکانی ئەویان پێویستە، بەو ھۆیەو پیاو زیاتر دەتوانی تەحەممولى سەختی و ناپەرەختییەکان بکات، بەلام ژيان وەك چۆن پێویستی بە تەحەممولى سەختی و ناپەرەختیان دەکات، پێویستی بە نەرم و ناسکییش و بە نەرم و نیانییش دەکات، پێویستی بە ڕەحم و عاتیفەش دەکات، گەواڤە: ھەر کامێک لە پیاوان و ئافەرتان دەبی پارێزگاریی بکەن لە سروشتی خۆیان.

لێرەدا خوا ﷻ وەك تانە لێدان دەفەرموی: رازیبوون كە وەك ئافەرتانی بەجیمەو بن و لەگەڵ ئەواندا بن، ھەلبەتە زۆرجاران ئافەرتانیشت چوون بۆ جەنگ، بەلام لە پشتی سوپاوە خەزەمتیان کردوو ڕۆڵیان بینیو، برینداریان گواستووتەو، ئاویان بۆ برینداران بردو، جەنازمیان گواستووتەو، وەك لە فەرموودە صەحیحەکاندا ھاتو، بەلام ئافەرتان نەچوون بۆ ڕووبەر و بوونەوێ کردمی، مەگەر بەدەگمەن، یانی: چەکیان بەکارنەھێناو، لە سۆنگەى ئەووەو كە سروشتی پیاوان زیاتر بۆ جەنگ دەشی، ئیستاش لە ھەموو دنیادا ھەروایە، زۆربەى سوپایەکان لە پیاوان پێکدین.

ئەجا ئەگەر ئافەرتێك لەگەڵ سروشتی خۆیدا راست بکات، بۆ ئەو فەزیلەتە، بەلام پیاویك پێچەوانەى سروشتی خۆی بجوولیتەو، خۆی بختە سەر سروشتی ئافەرتان، ئەو نوقسانییە، ھەروەك ئافەرتێكیش كە لاسایی پیاو بکاتەو، بۆی نوقسانییە.

خوا ﷻ كە دەفەرموی: ﴿وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾، وە خوا مۆرى بەسەر دڵەکانیانەو ناو، بۆیە نازان، لە ئایەتەگەى پێشتر دەفەرموی: ﴿وَطَبَعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ﴾، مۆر بەسەر دڵیانەو نراو و نافرمان، بەلام لێرەدا دەفەرموی: نازان.

كاتی خۆی باسمان کرد: كە چەمكى وشەى (فقہ) و (علم)، لە یەك جیان.

(علم) ئەوێە كە تۆ شتێك بزانی، (العلم: إدراكُ شيءٍ على ما هو عليه) زانیاری بریتىە لە زانینى شتێك بەو شیوێە كە لە واقعدا لەسەر یەتى.

بەلام (فقه) بریتیه له په‌ی‌بردن به شتیکی نه‌زانراو، به‌هۆی شتیکی زانراوه‌وه،
واته: (فقه) نایه‌ت‌تره له (علم)، ده‌ش‌گونجی بلێن: (الفقه: هو إدراك مراد
المتكلم)، (فقه) بریتیه له په‌ی‌بردن به مه‌به‌ستی ئه‌و كه‌سه كه قسه‌كه ده‌كات،
ياخود ئه‌و كه‌سه‌ی كه قسه‌كه‌ی گوتوه، ياخود ئه‌و كه‌سه‌ی كه شته‌كه‌ی نووسیوه،
كه ئه‌مه‌یانم پێ له راستیه‌وه نیزی‌ك‌تره.

یانى: (علم) بریتیه له زانینی پ‌واله‌تی قسه‌كه، به‌لام (فقه) بریتیه له زانینی
ئ‌ه‌و مه‌به‌سته‌ی كه ئ‌ه‌و و‌ست‌وو‌یه‌تی، جارى وایه قسه‌یه‌ك ده‌ك‌ری، پ‌واله‌ته‌كه‌ی
پێ مه‌به‌ست نیه، به‌لكو مه‌به‌سته‌كه‌ی تیدا شێ‌رد‌را‌وه‌وه یاخود، ده‌بی له پ‌شتی
وشه‌كانه‌وه، مه‌به‌سته‌كه ده‌رك بك‌ری.

مه‌سه‌له‌ی چواره‌م: كه خوا ده‌فه‌رم‌و‌ی: ﴿يَعْذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ
قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ تُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَأْنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللَّهُ
عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا
كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾﴾

ئ‌ه‌مه وه‌ك پ‌ی‌ش‌تر گوتمان: هه‌والدانه به شتیکی نادیار، كه ده‌فه‌رم‌و‌ی: هه‌ر
كاتێك گه‌رانه‌وه بۆ لایان، پ‌ۆ‌ش‌تان بۆ دیننه‌وه، ئ‌ه‌م ته‌عبیره‌ش لی‌ی‌وه‌ده‌گیر‌ی كه
به‌رده‌وام ئ‌ه‌وه عاده‌تیانه: ﴿يَعْذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ﴾، هه‌ر كاتێك
ئ‌ی‌وه گه‌رانه‌وه بۆ لایان، عوزرتان بۆ دیننه‌وه، واته: ئ‌ه‌وه یه‌كه‌م جارو دوا جاریشیان
ناب‌ی، هه‌میشه كاتێك كه له هه‌ل‌و‌ی‌ستی‌کی جوامی‌رانه به‌ج‌ی ده‌مین، دوا‌یی كه
ده‌چنه‌وه بۆ لایان، پ‌ۆ‌ش‌ دیننه‌وه‌و دا‌وای لی‌ی‌وردن ده‌ك‌ه‌ن، و، ده‌یان‌ه‌و‌ی كاره‌كانیان به
پ‌ینه‌و په‌ر‌ۆیان چاك بك‌ه‌ن، به‌لام وه‌ك پ‌ی‌ش‌یان ده‌لێن: {ئ‌ه‌وه‌ی له سو‌وری تی‌ی
د‌ۆ‌راند، له لا‌با بۆ تی‌هه‌ل‌نایه‌ته‌وه}، باب‌ای جوتیار كه خه‌رمانی سو‌ور ك‌رد‌وه كاتی
خ‌و‌ی، د‌وای ئ‌ه‌وه‌ی گ‌یر‌ه ك‌را‌وه‌و، ب‌ۆ‌ته كا‌و ك‌ۆ‌ته‌ل‌و له‌گه‌ل ده‌غله‌كه‌دا شه‌ن ك‌را‌وه، كه
شه‌ن ده‌ك‌ری‌و به (س‌ی‌لكه) یان به (شه‌ن)، كا‌و ده‌غله‌كه پ‌ی‌كه‌وه هه‌ل‌ده‌در‌ی، ئ‌نجا
ئ‌ه‌گه‌ر با‌ی ب‌ی، با كایه‌كه به‌ولا‌دا ده‌بات‌و، ده‌غله‌كه له شو‌ینی خ‌و‌ی ده‌مین‌ی‌ته‌وه،

ئنجای جاری وایە کە کابرا نەزانی شەن بکات، یان بایەگە ی زۆر بەقوت بێ، جۆیەگە، یان گەتمەگە لەگەڵ کایەگەدا دەرپوات، ئنجای ئەوەیە دەلێن: (ئەو لە سوور تیی دۆراندووە) تۆ کە لە سووری جۆخینی تیت دۆراندو، دەغلەگە بەدەم باوە چوو، زەرەرت کرد، دوا یی هەرچەندە بێی لە (لابا)یەگە (گا و کۆتە) کە دووبارە لە بێژینگ بەدیەو، قەرەبووی ناکەیهو.

دوا یی دەفەرموی: ﴿إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ﴾، هەرکات گەرپانەو، ئەمە ئەو دەگەیهنی کە سوورپەتی (توبە) دوا ی گەرپانەو ی پیغەمبەر ﷺ و هاوێلانی لە جەنگی تەبووک هاتۆتە خوار، ئەمە زۆر زۆر پۆشنە، کە ئەم سوورپەتی (توبە) کاتیک هاتۆتە خوار، کە پیغەمبەر ﷺ و موسولمانان گەرپانەو بۆ مەدینەو، لە مەدینە هاتۆتە خوار، دوا ی جەنگی تەبووک، چونکە دەفەرموی: ﴿يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ

إِلَيْهِمْ﴾، یانی: جاری هەر بەرپۆە بوون، خوا هەوالی پێدان، وەک هەوال پێدان بە نادیار کە ئەوەش ئیعیجازیکی دیکە ی قورئانە، چونکە هەر بەرپۆە بوون، خوا فەرموویەتی: هەر کاتیک گەرپانەو بۆ لایان، بۆ لای ئەو خەلکە: بێ پاسا و بەجیماوە لە مەدینە، وەک عادەتی هەمیشەیی یان عوزرو پۆزشتان بۆ دیننەو.

ئنجای خوا ﷻ دەفەرموی: ﴿قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ تُؤْمِنَ لَكُمْ﴾، پێیان بلێ: پۆزش و برۆ بیانوو مەهیننەو، برواتان پێ ناکەین، بۆچی؟

﴿قَدْ نَبَأْنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ﴾، بێگومان خوا لە هەوالەکانی ئیوێ ئاگاداری کردووینەو، واتە: نەک هەر هەوالی ئەو رەفتارەتان، بەلکەو چی دیکەشتان کردووە لە مەدینەدا، چ کەین و بەینیکتان بوو، هەموو هەوالەکانی ئیوێ خوی شارەزا ئیمە ی لێ ئاگادار کردۆتەو، کەواتە: برواتان پێ ناکەین، چونکە دەزانین راست ناکەن.

ئنجای دوا یی دەفەرموی: ﴿وَسِيرَىٰ اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تَرَدُّونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾، وە لە مەودا خوا و پیغەمبەرەگە ی ﷺ کردەو ی ئیوێ دەبینن.

ئەمەش ئەو دەگەیهنی که کردەوێکانی پیشیتان که بەجیمان بوو لە جەنگی تەبووک بەبێ بەلگە و پاسا، بێ ئەوەی عوزریکی راستەقینەتان هەبێ، ئەو کردەومیەتان خوا ئیمە ی ئاگادار کردۆتەو، وە کردەو خراپەکانی دیکەشتان خوا ئیمە ی ئی ئاگادار کردۆتەو، ئنجا لەمەودوا ئەگەر بتانەوی قەرمبووی ئەوەی رابردو بەکەنەو، کردەوی باش ئەنجام بدەن، کردەو باشەگەتان خواو پیغەمبەری خوا ﷺ دەیبینن لە دنیا، وە دوا یی لە دواپۆژیشدا دەگێرێنەو بۆ لای زانای پەنھان و ئاشکرا، که خوا یی ﷺ، کەواتە: ئەوەی رابرد رۆیی، بەلام لەمەودوا کاری باش بکەن، وە دلتیاش بن که خوا ﷺ کارەگەتان دەبینن و ئاگادار، وە پیغەمبەرەکەشی ﷺ دەیبینن، یان خوا ئاگاداری دەکاتەو، وە وەک لە ئایەتی دیکە هاتو، بروادارانیش دەیبینن، کەواتە: ئەوەی رۆیو ئەیگەرپن پەندی لیومر بگرن، وە پیووستیش ناکات برۆ بیانو بەیننەو، بە پینەو پەرۆ درۆ دڵسە، خۆتان بپەریننەو، وەک من پەندیکم داناو لەوبارەو دەلیم: (دان بە هەلە ی خۆ داھینان، مەسرفی زۆر کەمە)، کەسیک هەلەیهکی کرد، ئەگەر دانی پێدا بێنی و بلی: هەلەم کرد، خەرجییهکە ی زۆر کەم دەبی، نەک بێنی ئەو هەلەیهی بە دە هەلە ی دیکە پینەو پەرۆ بکات، بە درۆ دڵسەو بە برۆ بیانو هینانەو، پۆزش هینانەو بیانووی بیجی، مەسرفیکی زۆری دەوی، وە پەنگە هیچ سوودیکی نەبی، بۆیە لە هەمووی باشتەر ئەویە کەسیک که هەلەیهک و کەم کورییهک دەکات، بلی هەلەم کرد، ئنجا لەگەل خوادا کردی، یان لەگەل خەلک دا.

که دەفەرموی: ﴿عَلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾، (عالم) واتە: زانا، (الغیب: مَا غَابَ عَنْ عِلْمِ النَّاسِ)، هەر شتی که لە زانیاری خەلک پەنھان بی، واتە: ئەوەی که خەلک نایزانن.

(الشَّهَادَةُ: الْمُشَاهَدَةُ، الْأَكْوَانُ الظَّاهِرَةُ، مَجْمُوعُ مَا يُدْرِكُ بِالْحِسِّ).

(شهادة) بریتیە لە بینراو، وە دیاردە سروشتیەکان، وە هەموو ئەوەی که بە هەستەو مرەگان هەستی پێ دەکری و پە ی پێ دەبردی.

کەواتە: ﴿عَلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾، واتە: زانای پەنھان و ئاشکرا، چ ئەوەی که خەلک هەستی پێ دەکات، چ ئەوەی که خەلک هەستی پێ ناکات، خوا هەمووی دەزانن.

پاشان دمه‌رموی: ﴿فَيَتِيْكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُوْنَ﴾، هه‌والتان پێدەدات به‌وهی که دمتانکرد، ئەمە هاندانیانە بۆ قەرەبووکردنەوه، واتە: هەرچی بیکەن لەمەودوا، خواو پێغه‌مبەری خوا ﷺ دەیزانن، وه‌خوا هه‌والتان پێ ددات، واتە: پاداشتان دەداتەوه‌و کردەوه‌گەتان بۆ دمیاریزیت، وه‌دیته‌وه‌و رێتان و به‌رچاوتان.

مەسەلەى پینجەم: که‌خوا دمه‌رموی: ﴿سَيَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا اُنْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوْا عَنْهُمْ فَاعْرِضُوْا عَنْهُمْ اِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَاوْلُهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءُ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿٩٥﴾ يَحْلِفُوْنَ لَكُمْ لِيَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى عَنِ الْقَوْمِ الْفٰسِقِيْنَ ﴿٩٦﴾﴾.

لەم دوو نایەتەدا خواى تاك و پاك، دیسان وه‌كه‌هه‌وال پێدان به‌نادیار، هه‌وال به‌پێغه‌مبەر ﷺ و ئیمانداران دەدات هەر به‌رپۆه، له‌کاتیك‌دا که‌له‌جه‌نگی ته‌بووک ده‌گه‌رپێنه‌وه‌و، به‌رپۆه‌ن به‌رمه‌و مه‌دینه، خوا دمه‌رموی: لەمەودوا، (واتە: که‌گه‌رانه‌وه‌و) ئەوانه‌ سویندتان بۆ دمخۆن به‌خوا، وه‌هەر کاتیك‌گه‌رانه‌وه‌و بۆلایان بۆئەوه‌ی پروویان لێ وەرگیرن، یانی سه‌رزمنشتیان نه‌که‌ن و، سه‌رگۆنه‌یان نه‌که‌ن، ﴿لِتُعْرِضُوْا عَنْهُمْ﴾، واتە: تاكو‌پروویان لێ وەرگیرن، ﴿فَاعْرِضُوْا عَنْهُمْ﴾، ئیوه‌ش پروویان لێ وەرگیرن و پروویان مه‌دمنی، پشت گوێیان بخه‌ن ﴿اِنَّهُمْ رِجْسٌ﴾، ئەوانه‌ پیسن، واتە: به‌هۆی ئەو هه‌لوێسته‌ خراپانه‌یانەوه‌، ناخی خۆیان و پرووی خۆیان پیس کردوه‌، له‌پرووی مه‌عنه‌وییه‌وه‌، ئەگه‌رنا وه‌كه‌پیشتر باسمان کرد: مرو‌ف‌پاکه‌، وه‌به‌زیندوویی و به‌مردوویی مرو‌ف‌رێز نی‌گی‌راوه‌و پاکه‌، به‌لام له‌پرووی مه‌عنه‌وییه‌وه‌، ئینسان به‌هۆی گوناوه‌ تاوان و کو‌فرو نی‌فاقه‌وه‌، ناخی خۆی و پرووی خۆی پیس ده‌کات ﴿وَمَاوْلُهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءُ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ﴾، وه‌جی‌گای تی‌دا پشوو‌دانیان، دۆزه‌خه‌ به‌هۆی ئەوه‌وه‌ که‌دمیانکرد.

(مأوی): ئەو شوینەیه که ئینسان پەنای پێ دەبات، یاخود تێیدا پشوو دەداتو، ئیسراحت دەکات، ئنجا جیی پشوو دان و پەنا پێ بردنی ئەوان، دۆزەخە بەهۆی ئەوەوە که ئەنجامیان دەدا.

کهواته: که دمه‌رموی: ﴿ سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا اُنْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ ﴾، بۆچی سویندتان بۆ به خوا دهخۆن کاتیك که گه‌رانه‌وه بۆ لایان؟

﴿لَتُعَرِّضُوْهُنَّ﴾، ئەمە هۆکاری سویند بۆ خواردنەگەیانە، (علة الحلف بالله) که پرویان لێ وەرگیرێو، پشتیان تێبکەو، گوێیان نەدەنێو، وازیان لێ بێنن، ﴿فَاعْرِضُوْهُنَّ﴾، واتە: پشتگوێیان بخەن، وە ئیهمالیان بکەن.

که دمه‌رموی: ﴿ اِنَّهُمْ رِجْسٌ ﴾، ئەوەش (تعليل للامر بالاعراض) بۆچی پشتگوێیان بخەن، وازیان لێ بێنن؟

چونکه پیسن، که لی‌ردا مەبەست تەشبیه‌ گردنیا‌نه به شتی پیسه‌وه، له سووکی‌و له که‌می دا، وه مەبەستیش له پیسی، پیسی مەعنه‌ویه.

که دمه‌رموی: ﴿ وَمَا لَهُمْ جَهَنَّمَ جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾، یانی: ئەگەر هەر له‌سەر حاله‌تی کوفرو نی‌فاقی خۆیان بمیننه‌وه، شوینی ئیسراحت تیدا کردن و پشوو‌دانیا‌ن له دوا‌ر‌و‌ژدا، دۆزەخ ده‌بی.

ئنجا دووباره دمه‌رموی: ﴿ يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ ﴾، سویندتان بۆ دهخۆن تا‌کو لی‌یا‌ن پازی بن .

لی‌ره دووباره‌ی نه‌گ‌ردۆته‌وه، سویند به چی دهخۆن؟ چونکه له نایه‌تی پێش‌و‌دا دمه‌رموی: ﴿ سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ ﴾، ته‌ما‌شا بکەن له قورئاندا وشه‌و پیتیکی زیادیشی تیدا نیه، له نایه‌تی پێش‌یدا فه‌رمووی: ﴿ سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ ﴾، ئنجا پێویست نا‌کات لی‌ره به‌فه‌رموی: (یحلفون بالله لكم)، چونکه سویند هەر به‌خوا ده‌خوری، عاده‌تی مسو‌لمانان وایه، ته‌نیا سویند به‌خوا ده‌خۆن، به‌ئێ

ئەوانەش موناڤیق بوون، بەلام دیارە خۆیان بە مسوڵمان پێشانداوە، بۆیە عادیەتی مسوڵمانانیان ڕەچاوە کردووە.

ئەنجا بۆچی سویندتان بۆ دەخۆن؟

﴿لَتَرْضَوْا عَنْهُمْ﴾، تاكو لییان ڕازی بن، بەلام هی پێشی ﴿لَتَعْرِضُوا عَنْهُمْ﴾، بۆئەوەی ڕوویان لێ وەرگێڕن و وازیان لێ بێن و سرزەشتیان نەکەن، بەلام ئەمەیان ئامانجەکەیان بەرزتر کردۆتەو، هەر بەوەندە وازناهیەن کە پشتیان تێبکەن و ڕوویان لێ وەرگێڕن، بەلکو: تاكو لییان ڕازی بن، واتە: جاری یەگەم سویندتان بۆ دەخۆن، تاكو وازیان لێ بێن، ئەنجا کە وازتان لێ هیئان، دووبارە دێنەو سویندتان بۆ دەخۆن، بۆئەوەی دلتیابن و لیشیان ڕازی بن و، بزەن کە لیشتان لە دل نەگرتوون، وە عوزر هیئانەو درۆینەکەیانئان، بە ڕاست زانیوە!

بۆیە خوا دەفەرموو: ﴿فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ﴾.

ئەگەر ئێوەش لییان ڕازیین، لەبەرئەوەی کە نایانناسن، ئەوە خوا لە کۆمەڵی لادەران ڕازی نابێ.

جاری وایە کەسیک خزمیکی موناڤیقی بۆ لا دی، سەد سویندی بۆ دەخوات ئەویش قەناعەتی دی کە ڕاست دەکات و لێی ڕازی دەبێ و گەمیی لێ ناکات، بۆیە خوا ﷻ دەفەرموو: ﴿فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ﴾، ئەگەر ئێوەش لییان ڕازی بن، ﴿فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ﴾، بێگومان خوا لە کۆمەڵی لادەران و لارییان ڕازی نابێ. لێرەدا دەلی: (وُضِعَ الظَّاهِرُ مَوْضِعَ الْمُضْمَرِ لِلدَّلَالَةِ عَلَى دَمِهِمْ وَتَعْلِيلِ عَدَمِ الرِّضَى عَنْهُمْ).

ئەنجا ئایا بۆچی خوا نەیفەرموو: (فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَى عَنْهُمْ) بێگومان خوا لییان ڕازی نابێ، کە ئەگەر واشیفەرمووبایە ڕاست بوو و گورتتریش بوو؟!

دەلێین: بۆیە خوا ﷻ لە جێی ئەوە کە راناو بەکاربێنێ: (فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنْهُمْ) ناوی ئاشکرایانی بەکارهێناوە، یانی: نازناویان، یاخود پێناسەی ئاشکرایان: یەگەم : بۆ ئەوەی بەوە سەرزنشتیان بکات و سەرگۆنەیان بکات، کە ئەو سیفەتەیان تێدا یە.

دووهم : بۆئەوەی خوا ﷻ ھۆکاری ئەوە بخاتە روو کە بۆچی لێیان رازی نیە؟

یانی: کە خوا ﷻ دھەرموی: ﴿فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ﴾، لە جیاتی ئەوەی بھەرموی: (لا يرضى عنهم) ئەوە دوو ئامانجی پێکاون: یەگەم : دەرێخستووە کە ئەوانە گۆمەئێکی لادەرو لاپێن.

دوھەم : ھۆکاری رازی نەبوونی خوا لێیان ئەوھمە کە ئەوانە لادەرو لاپێن.

ھەردوو ئامانجەگە بەو تەعبیرە پێکاون، واتە رستەگە بەو شیوھمە لێدێتەو: (فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنْهُمْ، لَأَنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ) ئەوە ھەمووی لەوھدا، کە لە ئایەتە موبارەگەگە دایە، کورت کرایەو.

مەسەلە ی شەشەم: کە خوا دھەرموی: ﴿الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا

وَأَجْدَرُ أَنْ يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٧﴾ وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُّ بِكُمُ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٨﴾﴾.

لێرەدا خوای بەرزو مەزن باسی عەرەبە بیاباننشینە کافرو مونا فیکەکان دەکات، سەرەتا دھەرموی: ﴿الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا﴾، عەرەبە خێلەکییە بیاباننشینەکان، لە کوفرو نیفاقدا زۆر پوچووترن و توندترن و سەختترن.

یانى: كوفرىك كه لهواندا ههيه، نىفاقيك لهواندا ههيه، زۆر بى پەزاتره زۆر سهخت و خهست و خوێتەر، ﴿وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾، وه شایسته‌ترین بۆئەوهی سنووره‌کانی ئەوهی که خوا دایبەزاندووته سەر پێغه‌مبەر ﷺ نه‌یزانن و نه‌شارمەزاین بى ئاگابن.

که دمه‌رموی: ﴿أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾، دیاره هه‌ردووکیان ﴿أَشَدُّ﴾، له‌گه‌ڵ ﴿وَأَجْدَرُ﴾، هه‌ردووکیان (اسم تفضیل)ن، ده‌ئى: (اسْمًا تَفْضِيلًا، وَلَمْ يُذْكَرْ مَعَهُمَا مَا يَدُلُّ عَلَى مَفْضَلٍ عَلَيْهِ وَالظَّاهِرُ هُوَ أَهْلُ الْحَضَرِ).

که دمه‌رموی: ﴿أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا﴾، کوفره‌که‌یان و نىفاقه‌که‌یان توندتره له‌ هی کى؟

وه که دمه‌رموی: ﴿وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ﴾، شایسته‌ترین به‌وهی که سنووره‌کانی ئەوهی خوا دایبەزاندوه بۆ سەر پێغه‌مبەرەکه‌ی ﷺ، نه‌یزانن، لی‌رده‌ا ئەوهی که به‌سه‌ریدا هه‌لبژێردراون، واته: (مُفَضَّلٌ عَلَيْهِ)ه‌که دیار نیه، به‌لام وا پێده‌چى مه‌به‌ست پێی خه‌لکی شار نشین بى، یانى: عه‌رهبه‌ خێله‌کیه‌کان کوفرو نىفاقه‌که‌یان له‌ هی شارنشینەکان توندتره، وه شایستت‌ریشن به‌وهی بێئاگا و نه‌شارمەزا بن له‌ شه‌ریعه‌تى خوا و له‌ حه‌لال و حه‌رامی خوا، له‌و سنوورانەى که خوا دایبەزاندوونه سەر پێغه‌مبەرەکه‌ی ﷺ، ئەویش له‌به‌رحى؟

ده‌ئى: (وَذَلِكَ لِأَنَّ غِلْظَ الْقُلُوبِ وَجَلَّافَةَ الطَّبَعِ تَزِيدُ النَّفْسَ السَّيِّئَةَ وَحُشَّةً وَتُفْزِرُ) له‌به‌رئەوهی که دل پەقیی، وه سروشت زبیری، نه‌فسه‌ خراپه‌کان زیاتر خراب ده‌کات، وه زیاتر وایان لى‌ده‌کات که له‌ چاکه‌ بسله‌منه‌وه.

به‌لام ئەو نایه‌ته ده‌لوی مانایه‌کی دیکه‌شى هه‌بى، وهك (محمد الطاهر بن عاشور) گوتویه‌تى: {يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ أَشَدَّ وَأَجْدَرُ مَسْلُوبِي الْمُفَاضَلَةِ، مُسْتَعْمِلِينَ قُوَّةَ الْوَصْفَيْنِ فِي الْمَوْصُوفَيْنِ بِهِمَا عَلَى طَرِيقَةِ قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿ قَالَ رَبِّ السَّجْنُ أَحَبُّ

إِلَىٰ مِمَّا يَدْعُونِي إِلَيْهِ ﴿٢٣﴾ يوسف، فَاَلْمَعْنَى: أَنَّ كُفْرَهُمْ شَدِيدُ التَّمَكُّنِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَنِفَاقُهُمْ كَذَلِكَ (١).

واتە: دەگونجی ﴿أَشَدُّ﴾ و ﴿وَأَجْدَرُ﴾، مەبەست پێیان (مُفَاضَلَة) ه نەبی، یانی: مەبەست پێیان ئەو نەبی، هەلبژێردرین بەسەر شتیکی دیکەدا، بەئکو بەکارهێنراو بۆ گەیانندی ئەومیه که ئەو وەسفە لە مەوصوفە گەیاندا یە زۆر بەهێزە، وەك چۆن خۆی بەرز لەسەر زمانی یوسف دەفەر موی: ﴿قَالَ رَبِّ

السَّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونِي إِلَيْهِ﴾، گوتی: پەرورەدگارم! زیندان بەلامەوێ خۆشەوێستەرە لەوێ که منی بۆ بانگ دەکەن، بێگومان ئەوێ که بۆی بانگ دەکەن، که بریتیه له زیناکردن، له گەڵ زیندانی کردن، ههچیان خۆشه‌وێست نین، به‌لام لێره‌دا مەبەست ئەومیه که هەرچۆن بێ، له زینداندان بێئیمه‌وه، له لام هه‌لبژێردراوتره، دهنه ههچیان هه‌لبژێردراو نین، لێره‌شدا مەبەست ئەومیه، که کوفرو نیفاقی که له دلی عەرەبه خێله‌کیه بیاباننشینه‌کاندا هه‌یه، وه نه‌شاره‌زیایان به سنووره‌کانی شه‌ریعه‌تی خوا، زۆر له دهروونیاندا رۆچووویه‌و، بۆته سیفه‌تیکی بنه‌ڕه‌تی و کاریگه‌ر تێیاندا.

وشه‌ی ﴿وَأَجْدَرُ﴾، ده‌لی (الأحق والجدارة : الأولوية) واتە: شایسته‌ترو خاوه‌ن ماف‌ترو له پێشتر بوون.

(الحدود: المقادير والافاضل بين الأشياء).

(حدود) کۆی (حد) ه، واتە: سنوور، که مەبەست پێی ئەندازەکان و نیوانانەکانی که له نیوان شتەکاندا دادەنرێن.

واتە: ئەوان شایسته‌ترین له خه‌لکی شارنشین، به‌وه‌ی نه‌شاره‌زاترین له خه‌لال و حه‌رامی خوا، له ئەمرو نه‌هیه‌گانی خوا، لهو سنوورو نیوان و سیوانانه‌ی که حه‌لال و حه‌رامو، چا‌که و خراپه‌کان، لێک جیا‌ده‌که‌نه‌وه، که خۆی پەرورەدگار بۆ پێغه‌مبه‌ری خو‌ی دایه‌زاندوون، ﴿وَاللَّهُ عَلَيْهِمْ حَكِيمٌ﴾، وه خوا زانی کارزانه.

ئُنْجَا دىفەر موى: ﴿وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَن يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا﴾، وه له عەرپمبه خىلەكپه بىاباننشىنەكان كەسانىك هەن، ئەو مالەى خەرچى دەكەن بۆ جەنگو جيهاد، ياخود وهك زەكات دەپههخشن، پىيان واپه به زۆر لىيان ستىنراوه، دهلى (المغرم: ما يُؤْخَذُ مِنَ الْمَالِ قَهْرًا وَظُلْمًا) هەر ئەندازمپهك كە له مال بهزۆر لىت بستىنرىو به ستمو به ناچارى، پىى دەگوترى: (مغرم)، به كوردى دهلىن: تاوان، يان پىى دهلىن: حاوه، مالىك كە لىت دەستىنرى به ناچارى، وه تۆ به نا بهدلى دىدهى، وهك چۆن ئىشىكت كە بهزۆر پى دەكرى، پىى دەگوترى: (بىگار)، مالىكىش كە به زۆر لىت دەستىنرى، پىى دەگوترى: حاوه، يان تاوان.

دەفەرموئ : ئە ەەرەبە خەلەکیەکان کەسانیک هەن، ئەوەی کە خەرجی دەکەن ئە مال و سامان - بە حیساب ئە ڕپی خوادا خەرجی دەکەن - پێیان وایە کە بە زۆر ئێیان ستێنراوە، وەک خاوەن تاوان.

وَشَهَى ﴿يَتَّخِذُ﴾، وَاثَه: (يَعُدُّ وَيَجْعَلُ) وای ته‌ماشا ده‌کات، وای ده‌ژمی‌ری، (لَأَنْ اتَّخَذَ مِنْ أَخَوَاتِ جَعَلَ، وَجَعَلَ يُطْلَقُ بِمَعْنَى التَّغْيِيرِ مِنْ حَالَةٍ إِلَى حَالَةٍ).

وشەى (اتخند) لە دەستە خوشكەگانى (جەل)ەى، (جەل، صار، كان، أصبَح...)،
نُنجا (جەل) بریتىيە لە گۆرىنى شتێك لە حالىكەوه بۆ حالىك.

کہ دمفہرموی: ﴿وَيَرْبِضُ بِكُمْ الدَّوَابُّ﴾، (التَّيْبُصُ: الْإِنْتِظَارُ) چاومڑی کردن، به لام چاومڑی کردنى ئەوہ کہ بہرانبہرہ کہت شتیکی بو بیئہ پییش، (دَوَابُّ جَمْعُ دَابَّةٍ، وَهِيَ تَغْيِيرُ حَالَةٍ مِنَ الْإِسْتِقَامَةِ إِلَى الْإِخْتِلَالِ).

(دائرة) بريتيه له وه كه حالي ئينسان له ريكييه وه بگورپ بۆ تيکچوون، گوئ
(دائرة)، (دوائر)ه.

كەواتە: كە دىمفەرمۇي: ﴿وَيَتَرْبِصُ بِكُمُ الدَّوَابُّ﴾، واتە: چاۋمۇرچى تىكچوونتان
 لى دەكەن، چاۋمۇرچى بەلەيانتان بۇ دەكەن، چاۋمۇرچى نەھامەتتەن بۇ دەكەن،
 ﴿عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ﴾، بەلەي خراپىيان بەسەرىي، ئەمە تووگۇ دوعايەو، دوعاش

لەلایەن خواوە، بەرانبەر بە دروستکراوەکانی، هێنانە دی ئەو شتەیه، کە داوا دەکری، چونکە خوا ﷻ داوا لە کێ بکات، بۆ ئەو شتە بکە؟ یان لە کێ بپاریتەوه؟
کەواتە: دوای خوا، کە دەفەرموی: (قاتلهم الله) خوا بیانکوژی، یان خوا لەعەتەیان لێ بکات، یانی: لەعەتەیان لێبوو، وە کوژران و لەبەین چوون.

لێرەش کە دەفەرموی: ﴿عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ﴾، بەلای خراپ لەسەر وان، یانی: بەلای خراپ بە گەرم دەچیتە سەر ئەوان، چونکە تووک و دوای خوا ﷻ هێنانە دی (تکوین)ە، تیکەل لەگەڵ بە کەم تەماشاکردن و بە سووک دانان، چونکە هیچ شتێک نیە، بپاری خوا بگێڕتەوه و بەرپەج بداتەوه.

ئەجە و شەه: ﴿دَائِرَةُ﴾، بە مانای بەلای خراپ دێ، ﴿السَّوْءِ﴾ یش هەر بە مانای خراپە دێ، بۆیە شارەزایان گوتووین: (وإضافة الدائرة إلى السوء، من الإضافة إلى الوصف اللازم كقولهم: عشاء الآخرة، إذ الدائرة لا تكون إلا في السوء)، پالەنی (دائرة) بۆلای ﴿السَّوْءِ﴾، ئە پال ویدانی وەسفکی پێویستە بۆ شتێک، وەک کە دەگوێری: (عشاء الآخرة)، واتە: نوێژی خەوتنان (الآخرة) واتە: {کۆتایی، کە دیارە نوێژی خەوتنان لە کۆتایی شەودایە)، ﴿دَائِرَةُ﴾ش، تەنیا لە شتی خراپدا دەبێ، کەواتە: ﴿دَائِرَةُ السَّوْءِ﴾، واتە: بەلای خراپ.

و شەه: (سوء)، چاوە و شەه (سوء) ناوە، دیارە بە هەردوو قیرائەتەکە خۆینراوەتەوه: (عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ)، وە ﴿عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ﴾، کە ئەگەر بە (چاوە) دابندرێ، ئەو کاتە دەلێن: بەلای خراپەیان بەسەر دێ، بەلام ئەگەر بە (ناو) بێ، یانی: بەلای خراپیان دیتە سەری.

مەسەلەى خەوتەم: کە خوا دەفەرموی: ﴿وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبَتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلَّا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ ﴿١١﴾.

باسى جۇرىكى دىكە لە عەرپەبە بىابانئىشىنە خىلەككىيەكان دەكات، كە ئەم جۇرمىيان خەلكىكى باشن، دەفەرمۇئ: لە عەرپەبە بىابانئىشىنە خىلەككىيەكان، كەسانىك ھەن، كە برۋايان بە خواو بە رۇزى دوايى ھەيە، وە ئەوھش كە خەرجى دەكەن، ئەو سامانەى كە خەرجى دەكەن، ﴿ئىنجا بۇ جەنگو جىھادە، زەكات دانە، ھەرجى ھەيە﴾، وەك ھۆكارى نىزىك خىستەوہ بۇ لای خوا، تەماشای دەكەن و بەكارى دىنن، ﴿وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ﴾، وە بە ھۆكارى دوعاى پىغەمبەر ﷺ دادەنن، ﴿أَلَا إِنَّمَا قُرْبَةٌ لَهُمْ﴾، ئاگاداربىن ! بۇيان دەبىتە مايە نىزىكى لە خوا.

كەواتە: ئەو عەرپەبە خىلەككىيە بىابانئىشىنانە كە جۇرىكى دىكەن، خواى زاناو شارەزا، سى سىفەتى باشيان تىدا باس دەكات:

يەكەم: ئىمان بە خواو بە رۇزى دوايى.

دوھەم: سامان خەرج كەردن لە رپى خوادا.

سىيەم: نىەتى چاك، يانى: مائەكەيان كە دەبەخىش، نەك ھەر بە خاوەم تالان و تاوانى دانانن، بەلكو بە مايە نىزىكى بەرەو خوا، وە دوعاى پىغەمبەر ﷺ دادەنن.

(قُرْبَات: جَمْعُ قُرْبَةٍ، وَهِيَ تُطْلَقُ بِمَعْنَى الْمَصْدَرِ أَيْ الْقَرْبَانِ، وَهُوَ الْمَرَادُ هُنَا أَيْ: يَتَخَنُّونَ مَا يَنْفَقُونَ عِنْدَ اللَّهِ، التَّقَرُّبُ إِلَيْهِ، وَجَمْعُ قُرْبَاتٍ بِاعْتِبَارِ تَعَدُّ الْإِنْفَاقِ وَصَلَوَات: دُعَاءٌ، وَجَمْعُهَا لِأَنَّ كُلَّ إِنْفَاقٍ سَبَبٌ لِدُعَاءٍ).

(قُرْبَات) كۆى (قُرْبَةٍ) يە، (قُرْبَةٍ) بە ماناى چاۋگ بەكاردى، (قربان) واتە: نىزىكى، كە لىرەدا مەبەست ئەوھىە، واتە: ئەوھى كە خەرجى دەكەن و مائە كە دەبەخىش، مەبەستىيان پىي ئەوھىە لە خوايان نىزىك بخاتەوہ، بۇيەش دەفەرمۇئ: ﴿قُرْبَتِ﴾ چونكە مال بەخىشىنەكان جۇراو جۇرن و جىاجىيان، ئەوانىش ھەر مال بەخىشىنكىيان بە ھۆكارىكى لە خوا و نىزىك خىستەوہ دادەنن.

وشەى ﴿صَلَوَاتِ﴾ یش بە ماناى پارانەوہ دى، ﴿وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ﴾، ئەویش بۇيە بە كۆى ھىناوہ، چونكە ھەر مائىك دەيانبەخشى، پىغەمبەرى خوا ﷺ دوعاى دەكردو دىپارايەوہ، بۇ ئەو كەسە كە مائەكەى دەبەخشى.

وشەى (الَّا) دەلى: (حرف الإستفتاح للإهتمام ليعيها السامع، والتأكيد لتحقيق مضمونها، وتذكير: (قُرْة) لِعَدَمِ الدَّاعِي إِلَى التَّعْرِيفِ، وَلِأَنَّ التَّنْكِيرَ قَدْ يُفِيدُ التَّعْظِيمَ).

(الَّا) پێی دەگووترێ: (حرف الإستفتاح)، واتە: کردنەو، یان وریا کردنەو، کە بۆ گرنگیی پێدانە، بۆئەوێ بابای بیسەر چاک تێی بگات، وە جەخت کردنەو و کەش، داکۆکیی کردنە لەسەر ئەو نیوەڕۆکەى دیته دی، ﴿الَّا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَّهُمْ﴾، ئاگاداربە! بێگومان ئەو مال بەخشینە مایەى نیزیکیانە لە خوا.

ئنجأ وشەى (قربة) بۆیە بە (نكرة) هاتو، چونکە پێویست بە ناساندنی ناکات و پێشتر زانراو، وە کە بە نەزانراو هاتو لێردا {لە زمانى عەرەبیدا} مانای مەزن بوون دەگەیهنیت، {واتە: لە خوا وەنیزیک خستنیکی زۆر گەورمیه}.

کە دەفەرموێ: ﴿سَيَدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ﴾، بێگومان خوا دمیانخاتە نیو بەزمی خۆیەو، واتە: بەهۆی ئەو ئیمان و، مال بەخشین و ئەو نیەتە چاکەیانەو، خوا دمیانخاتە شوینیکیەو کە بەرجەستەگەری بەزمیەگەیهتی، کە بەهەشتە، یاخود هەر لە دنیاى خۆی بە بەزمی دمیانخاتە ژێر سایەى بەزمی و لوتف و کەرەمى خۆیەو، ﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾، بێگومان خوا لیبوردەى بە بەزمیە.

کە گوتمان (صلاة) واتە: پارانەو، لەو بارەو فەرموودمەك دینین: ﴿عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا أُوتِيَ بِالصَّدَقَةِ، قَالَ: أَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ فُلَانٍ، فَأَتَاهُ أَبِي بِصَدَقَتِهِ، فَقَالَ: (أَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ أَبِي أَوْفَى)﴾، {رَوَاهُ أَحْمَدُ، (۱۹۱۳۴)، وَالبُخَارِيُّ، برقم: (۴۱۶۶)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (۱۰۷۸)}.

واتە: عەبدوللای کورێ ئەبى ئەوفا، دەلى: پێغەمبەرى خوا ﷺ عادەتى وابوو، ئەگەر مال بەخشینیکیان دینایە لای، {زەكات بووایە، هەر جوړە مال خەرج کردن و مال بەخشینیك بووایە لە ریی خوادا}، دەیفەرموو: ئەى خوايە! چاکە بکە لەگەڵ فلان بنەمالەو کە سوکاری فلان دا، دەلى: بابیشم {کە ناوی ئەبى ئەوفا بوو} مال بەخشینەگەى هینايە خزمەتى پێغەمبەر ﷺ، ئەویش فەرمووی: ﴿أَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ أَبِي أَوْفَى﴾، خوايە! چاکە بکە لەگەڵ بنەمالەى ئەبى ئەوفا.

لێردەدا (صلّ)، واتە: خواپە! چاکەى بۆ بکە، لێت دەپارێمەوه، چونکە مادام (صلاة) بە مانای دوعا بێ، کەواتە: پێغەمبەرى خوا ﷺ داواى کردووە ئە خوا ﷻ، کە چاکە بکات و پەحمەتى خوێ بپێژێ، بەسەر ئەبى ئەوفادا.

دەربارەى ئەو کە خوا دەفەرموێ: ﴿الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ ﴿١٧﴾، ئێمە فەرموودەى دینین، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ﴿مَنْ سَكَنَ الْبَادِيَةَ جَفَا، وَمَنْ تَبِعَ الصَّيْدَ غَفَلَ، وَمَنْ أَتَى السُّلْطَانَ افْتَتِنَ﴾، {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، برقم: (۳۳۶۲)، وَأَبُو دَاوُدَ، برقم: (۲۸۵۹)، وَالتِّرْمِذِيُّ، برقم: (۲۲۵۶)، وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، وَالتَّنْسَائِيُّ، برقم: (۴۳۰۹)، وَابْنُ هَقِيٍّ، برقم: (۲۰۱۴۰)}.

واتە: هەر کەسێک لە بیابان لە دەشت و چۆڵەوانیی نیشتهجێ بێ، حالەتیکی دوورکەوتنەوه لە خەڵک و زبیری بۆ پەیدا دەبێ، وە هەر کەسێک راوی بکات و بەدواى نیچیردا بگهڕێ، بێ ئاگا دەبێ، {چونکە کاتیکی زۆری دەچێ، وە زۆر نایپەڕژێتە سەر ئەوێ زانیاری و شارەزایی و دەست بێنێ}، وە هەر کەسێکیش بجێتە لای حوکمران تووشی تافیکردنەوه دەبێ، {واتە: تووشی بەلا دێ، تووشی لادان دەبێ}، کە لێردەدا مەبەست پێی ئەوێ، کە حوکمران چونکە ئەو دەسلەلاتی هەیه و تەماعی لەدەستدا هەیه، ئێجا مادام ئەو کەسەش دەچێ بۆ لای، دیارە تەماعی لە دەسلەلات و سامانەکەیدا هەیه، وە سەرەنجام ئەویش دەسلەلات و سامانەکەى بێ بەرانبەر نادات، دیارە مەبەست حوکمرانی نادادگەرە، کەواتە: سەرەنجام تووشی ئەو دێ کە دینەکەى بپێژ بێ، یاخود دینەکەى بدۆڕینێ.

مەسەلەى هەشتەم : کە خوا دەفەرموێ: ﴿وَالسَّيْقُوتِ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ ﴿١٠٠﴾.

ئایا مەبەست پێی کێیە ؟ کە دەفەرموێ: پێشکەوتوو یەکەمەکان لە کۆچکەرەکان و پشتیوانان و، ئەوانەى بە چاکى شوینیان گەوتوون؟

زانایان چوار رایان همن لهوبارهوه:

(۱) ههنديکيان گوتووiane: (مَنْ صَلَّى الْقِبْلَتَيْنِ) ههر کهسيک بؤ دوو پرووگهگان نويزی کردبی، هم پرووی کردبیته (بيت المقدس) که ماوهی شازده، حهفده مانگ پیغهمبهر ﷺ دواي ئهوهی که چووه مهدينه، له نويزهگانيدا پرووی کردوته (بيت المقدس)، دوايی خوا فهرمانی پیکردوه که پروو وهپرسوورپنیتتهوه بؤ (بيت الحرام) بؤ کهعبه، ئنجا بهشيک له زانایان گوتووiane: ههر کهسيک که فريای ئهوه کهوتبی، پروو له ههردوو پرووگهگان بکات، ئهوه ومبهر حوکمی ئهوه نایتهته دهکهوئ: ﴿وَالسَّيْقُوتِ الْأُولَى مِنَ الْمُهْجَرِينَ وَالْأَنْصَارِ﴾.

(۲) وه ههندي گوتووiane: (مَنْ شَهِدَ بَدْرًا) ههر کهسيک ئامادهی جهنگی بهدر بووبی، ئهوه دهچيته ريزی: ﴿وَالسَّيْقُوتِ الْأُولَى مِنَ الْمُهْجَرِينَ وَالْأَنْصَارِ﴾.

(۳) ههنديک گوتووiane: ئهوانه که پيش گۆچکردن بؤ مهدينه مسوئمان بووبن، واته: چ له گۆچکهران، وه چ له پشتيوانان، پيش ئهوهی پیغهمبهر ﷺ و مسوئمانان گۆچ بکهن بؤ مهدينه و نيشتهجی بووبن، مسوئمان بووبن، وهبهر حوکمی ئهوه نایتهته دهکهون.

(۴) ههنديکيش گوتووiane: (مَنْ أَدْرَكَ بَيْعَةَ الرِّضْوَانِ) ههر کهسيک که فريای پهيمانی ژيئر درهختی (رضوان) کهوتبی، که له سالی شهشه می گۆچی له کاتی صولحي حودهيبه دا، پروويداوه، که خوا دمهفرموی: ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ

إِذْ يَبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَبَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا﴾ ﴿۱۸﴾ الفتح، که به پيی ئهم رايه ماوهکهيان زياتر دريژ کردوتهوه، واته: ههر کهسيک فريای ئهوه کهوتبی، دهکهويته نيو بازنه ی پيشکهوتوووه يهکهمهگان له گۆچکهران و له پشتيوانان.

کە دەفەر موی: ﴿ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ ﴾، دیارە هەندێکیان وایان لێکدا وەتەوه، کە مەبەست چینی شوێنکەوتوو (جیل التابعین) ه، بەلام وەک (أبو زید) گوتوو یەتی: (هُوَ مَنْ بَقِيَ مِنْ أَهْلِ الْإِسْلَامِ إِلَى أَنْ تُقُومَ السَّاعَةُ) هەر کەسێک لە ئەهلی ئیسلام بە راستیی بە دواي گۆچەرەن و پشتیوانان کەوتبێ و بە پێی واندا پوشتبێ، ئەو موژدەیه دەگیرێتەوه، هەلبەتە موژدەگەش زۆر خۆشه، کاتی دەفەر موی: ﴿ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ﴾، هەم بۆ پێشکەوتوو یە کە مەکان لە گۆچەرەن و پشتیوانان، هەم بۆ ئەوانەش کە چاک شوێنیان کەوتوون، خوا لە هەموویان رازییه، ئەوانیش لە خۆی رازی دەکات.

ئەنجا کە دەفەر موی: ﴿ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ﴾، خوا لەوان رازییه و ئەوانیش لە خوا رازین، دەگونجێ مەبەست پێی ئەوه بێ: ئەوان لە دنیا دا خوا لێیان رازیبوو، کە کاریکیان کردووە خوا لێیان رازی، وە لە قیامەتیش ئەوان لە خوا رازی دەبن.

بەلام من پێم وایه کە ئەوه بۆ هەردووکیەتی بۆ دنیا و بۆ قیامەتیش، هەم لە دنیا دا خوا لەوان رازییه، وە لە دوا پوژیشدا، لێیان رازییه، وە لە دنیا دا ئەوان لە خوا رازین، وە لە قیامەتیش خوی پەرورەدگار بە جۆریک پاداشتیان دەداتەوه کە رازیان بکات و خۆشنوویان بکات.

ئەنجا دەفەر موی: ﴿ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴾، وە چەند باخیکی بۆ ئاماده کردوون کە رووباریان بە ژێردا دەرۆن، بە هەمیشەیی، هەتا هەتایه تێیاندا دەمێننەوه، ئا ئەوه سەرکەوتن و بردنەوهی مەزنه.

خوی پەرورەدگار لەو کەسانەمان بگێرێ بە لوتفو کەرەمی خۆی، کە بە چاکی شوێن پێشکەوتوو یە کە مەکان دەکەون، لە گۆچەرەن و پشتیوانان، وە بەرپێ واندا دەرۆن و رێزیان لێ دەگرن، وە خوشیان دەوێن، دوعای خێریان بۆ دەکەن، وە خوا بمانپاریزی لەوهی کە کینه و بوغزمان بجێتە دل بەرانبەر بە کەسانیک کە خوا دەفەر موی: لێیان رازی بووم، وە ئەوانیش لە خۆم رازی دەکەم، ئەنجا ئەگەر مروؤف

له جیلێك رازی نه‌بی، له هاوه‌لانیکی پیغه‌مبهر ﷺ رازی نه‌بی، كه خوا ئه‌و هه‌موو ستایشه‌یان ده‌كات، وه‌ خوا ده‌فه‌رموی: لییان رازییم.

ده‌بی له‌ كێ رازی بی؟!

ئیمه‌ ئه‌گه‌ر به‌ ته‌رازووی خوا هه‌لسه‌نگینین، ده‌بی هه‌ر كه‌سیك خوا لیی رازی بی، تۆش لیی رازی بی، وه‌ هه‌ر كه‌سیك له‌ خوا رازی بی، تۆش ده‌بی لیی رازی بی، ده‌بی ستایشی بكه‌ی و خوشتبوێ.

مه‌سه‌له‌ی نۆیه‌م: كه‌ ده‌فه‌رموی: ﴿وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنْفِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُّوا عَلَى النَّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنَعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ﴾

وه‌ له‌و عه‌ره‌به‌ بیابانه‌نشینانه‌ی له‌ ده‌ورتانن، كه‌سانێکی مونافیق هه‌ن، هه‌روه‌ها له‌ خه‌لكی مه‌دینه‌ش كه‌سانێك هه‌ن، كه‌ زۆر مه‌شقیان كرده‌و له‌سه‌ر نیفاق، تۆ نایانزانن، ئیمه‌ ده‌یانزانن.

وشه‌ی ﴿مَرَدُّوا عَلَى النَّفَاقِ﴾، ده‌لی: (مَرَدَّ عَلَى الْأَمْرِ: مَرَنَ عَلَيْهِ وَدَرَبَ بِهِ وَحَقَّقَ فِيهِ، وَمَهَرَ، وَمَنَ: الشَّيْطَانُ الْمَارِدُ، أَي: فِي الشَّيْطَانَةِ) واته‌: به‌و كارمه‌وه‌ رهاات، مه‌شقی له‌سه‌ر كرد، به‌ كارامه‌یی و به‌ ورده‌کاریی ئه‌نجامیدا، مه‌ه‌اره‌تی تیدا په‌یدا كرد، بۆیه‌ ده‌گوتری: (الشَّيْطَانُ الْمَارِدُ) واته‌: شه‌یتانیك زۆر رهااتوه‌و مه‌شقی كرده‌و، له‌سه‌ر شه‌یه‌نه‌ت و خراپه‌کاریی و خه‌لك فریودان.

كه‌ ده‌فه‌رموی: ﴿لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ﴾، تۆ نایانزانن، ئیمه‌ ده‌یانزانن، كه‌واته‌: پیغه‌مبهری خاته‌م ﷺ ئه‌وه‌ی كه‌ خوا پێی نه‌گوتبی، نه‌یزانیوه‌، نادیارو په‌نه‌ان، ته‌نیا خوا زانیویه‌تی و ده‌یزانی.

وه‌ك خوای زانی ئاشكراو په‌نه‌ان ده‌فه‌رموی: ﴿قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ

وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ﴾ ﴿١٥﴾ النمل.

واتە: بَلَى: پەنھانیك كه له ئاسمانەكان و زەویدا هەیه، جگە له خوا كەس نایزانئ،
 وە ناشزانن كەى زیندوو دەگرنەهه، وە پێغه مبهەر ﷺ كه جارى وایه هەندى شتى
 پەنھانى زانیوه، ئەوه خوا ﷻ ئاگادارى كردۆتەوه، هەر شتیک كه خوا ئەوى لئ ئاگادار
 كردبێتەوه، زانیویهتى، بەلام هەر شتیک خوا لئى ئاگادار نەكردبیتەوه، نەیزانیوه، بە
 دەقى نایەت له سوورەتى (الأعراف)دا، له نایەتى ژمارە (۱۸۸)دا دەفەرموى: ﴿...وَلَوْ

كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبِ لَأَسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسْنِيَ السُّوءُ...﴾ (الأعراف).

واتە: وە ئەگەر من نادیارم زانیایه، پەنھانم زانیایه، هەر چاگەم زیاد دەکردو
 هیچ خراپەیهكم تووش نەدەبوو، كەواتە: پێغه مبهەرى خواش ﷺ نادیارو پەنھانى
 نەزانیوه، تەنیا خوا دەیزانى.

كه دەفەرموى: ﴿سَعَذَ بِهِمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يَرُدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ﴾، لەمەودوا
 دوو جارن سزایان دەدەین، وە دوايش دەگیرێنەوه بۆ ئازاریك و سزایهكى مەزن.

پای راستەر وایه كە لیڕەدا دووجار سزادان، یانی: جار لە دواى جار، گوتراوه:
 (الْعَدَدُ مُسْتَعْمَلٌ لِّمَجَرَّدِ قَصْدِ التَّكْرِيرِ الْمُفِيدِ لِلتَّأْكِيدِ، كَقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿ثُمَّ

أَرْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ﴾ (الملك).

واتە: ژمارە تەنیا بۆ گەیاندننى مەبەستى دووبارە كردنەومیه، كە مەبەست پێى
 جەختكردنەومیه، بەكارهێنراوه، وەك فەرموودهى خواى بەرز: ثَنَجَا دووجار چاو
 بگێرە، واتە: جار لە دواى جار، توێژمرهوانى قورئان هەموویان وایان لێكداوتەوه،
 جار لە دواى جار، نەك تەنیا دوو جارن، بەلكو یانی: جار لە دواى جار تەماشای
 ئاسمانەكان و دروستكراوهكانى خوا بكە، ﴿يَنْقَلِبُ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ﴾،
 چاوت بە دەرکراویى، یاخود بە ماندویتیى بئ ئەوهى هیچى دەستگیربى، دەگەرپێتەوه
 بۆ لات، واتە: هیچ كەم و كورپیهك، هیچ كەلینیک، هیچ ناتەواوییهك، لە دروستكراوى
 خوادا نابینى.

لێرمدا کە دەفەرموئ: ﴿ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ﴾، (آی: انْظُرُوا تَأْمَلُوا تَأْمَلًا مُتَكَرِّرًا)، واتە: تەماشای بکەو تێوە رابمێنە، تێوە رابمانیکی دووبارە بوووە، ئەوەوە هەم قسەی عەرەبە کە دەئێ: (لبيك اللهم وسعديك)، دەئێ: (فاسم التثنية نائب مناب إعادة اللفظ).

(لبيك) یانی: (تلبية بعد تلبية) (وسعديك) یانی: (إسعاداً بعد إسعاد) خواپە! لە خەزمەتدا جار لە دوا جار، (وسعديك) واتە: خواپە! هەرچی تۆ رازی بکات، من بۆی ئامادەم، جار لە دوا جار.

واتە: لێرمدا ناوی (تثنية) لەجێی دووبارە کردنەوی بیژەکە دانراوە، لە جیاتی ئەوەی بۆ دەفەرموئ: جار لە دوا جار، فەرمووێت: (كَرَّتَيْنِ)، وە لەوێش دەفەرموئ: (مَرَّتَيْنِ) کە ئەو مانایەم پێ راستتەر، لەوەی بێنێن خۆمان ماندوو بکەین: دەبێ ئەو دوو جارە کە خوا دەفەرموئ: لەمەودوا دوو جارێان سزایان دەدەین هەر لە دنیا، دەبێ دوو جارە کە کامە بن؟

هەندیکیان گوتووین: جارێک پێش بەرپێکەوتنی پێغەمبەر ﷺ و سوپایەکی بوو بۆ جەنگی تەبوک، کە هاتوون پاساوی درۆیان هێناوەتەو، وە جارێک دوا ئەوەی گەراوەتەو، دووبارە هاتوون پۆزشیان هێناوەتەو بە درۆ، تووشی ئازار و مەینەتییەکی دەروونی بوون.

بەلام من پێم وایە پێویست بەو تەگەلوفە ناکات، واتە: لەمەودوا جار لە دوا جار، سزاو ئازاریان دەدەین، چونکە ئەوانە هەر لەو هەلۆیستەدا نەبوو، بەلکو هەتا لەسەر حالەتی نیفاق بوون، هەمیشە ناچاربوون بۆ پەردە پۆشکردنی کوفرەکیان، وە بۆ ئەوە کە خۆیان بە مسوڵمان پێشاندەن، دەبوو هەر بێن سویندی بەدرۆ بخۆن، وە کە نەینییەکانیان ئاشکرا دەبوون، و، دەرگەوتە سەر زار و زمانی مسوڵمانان، و، پەختەیان لێ دەرگرت و سەرزەشتیان دەرگرت، ئەوانیش دەبوو درۆ بکەن و سویندی بە درۆ بخۆن، ئەوەش ئازار و ناپەختییەکی زۆر بوو کە جار لە دوا جار تووشی بوون.

مەسەلەی دەیهەم: که خوا دمه‌رموی: ﴿وَأَخْرُونَ أَعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَىٰ اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ ﴿۱۰۲﴾.

وه که سانیکێ دیکه‌یان هه‌ن، دانیان به‌ گوناوه‌کانی خۆیاندا هێناوه، کرده‌مویه‌کی چاک و یه‌کیکی خراپیان تیکه‌ل کرده، نیزیکه‌ خوا بگه‌ڕێته‌وه‌ سه‌ریان، (واته‌: ته‌وبه‌یان لێ وهر‌بگه‌ڕێ)، بیگومان خوا لی‌بۆرده‌ی میهره‌بانه‌.

ده‌لێ (الإعتراف: إِفْتِعَالٌ مِنْ عَرَفَ، وَهُوَ لِلْمُبَالَغَةِ فِي الْمَعْرِفَةِ، وَلِذَلِكَ صَارَ بِمَعْنَى الْإِقْرَارِ بِالشَّيْءِ وَتَرْكِ الْإِنْكَارِ).

وشه‌ی (إِعْتِرَافٌ)، (إِفْتِعَالٌ) ه‌ له‌ زانین، ئه‌ویش بۆ زی‌ده‌پ‌رۆیی کردنه‌ له‌ زانیندا، (الإعتراف) واته‌: شتی‌ک زۆر بزانی، بۆیه‌ وشه‌ی (إعتراف) وه‌ک مانای دان پێداهێنان لی‌ها‌توه‌ (إقرار) لی‌ها‌توه‌، که‌ ئینسان دان به‌ شتی‌کدا بی‌نی و نکوولی لێ نه‌کات.

که‌ دمه‌رموی: ﴿خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا﴾، واته‌: چاکه‌ و خراپه‌کانیان تیکه‌ل کردوون، یانی: کرده‌وه‌ باشه‌کانی خۆیانیان، له‌گه‌ل کرده‌وه‌ی خراپ دا تیکه‌ل کرده، کرده‌وه‌ باشه‌کانیان: ئیمان بووه، نوێژ بووه، تاعه‌ت بووه، به‌خشین و چاکه‌ بووه.

کرده‌وه‌ خراپه‌که‌یان چی بووه‌؟

به‌جیمانیان بووه‌ له‌ جه‌نگی ته‌بووک، بێ ئه‌وه‌ی که‌ هیچ نو‌قسانیه‌کیان هه‌بی، به‌ده‌نیان ساغ بووه، مال و سامانیان هه‌بووه، توانیان هه‌بووه، هیچ عوزری‌کیان نه‌بووه، به‌لام به‌جیماون، واته‌: ئه‌و کرده‌وه‌ باشانه‌ی که‌ پیشی کردوویان، له‌گه‌ل ئه‌و هه‌لوێسته‌ خراپه‌یاندا، تیکه‌لیان کردوه‌.

هه‌روه‌ها کرده‌مویه‌کی دیکه‌ی خراپیان ئه‌وه‌ بووه، که‌ ئاماده‌ نه‌بوون مال خه‌رج بکه‌ن، بۆ ئاماده‌ کردنی ئه‌و سوپایه‌ی که‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ پێی خستوه‌ به‌ره‌و جه‌نگی رۆم.

ئنج‌ا که‌ دمه‌رموی: ﴿خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا﴾، له‌ حیاتی ئه‌وه‌ی به‌رموی: (خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا بِآخَرَ سَيِّئًا)، به‌کارهێنانی (و): (عَلَىٰ اعْتِبَارِ اسْتَوَائِهِمَا

فِي وَقُوعِ فِعْلِ الْخَلَطِ عَلَيْهِمَا، بەو ئیعتیبارەى كە وەك یەك بوون، كردهوه خراپ و چاگەكان، واتە: هەردووگیان لەگەڵ یەكدی تێكەڵ بوون و ئاویتە بوون.

كە دەرمرموی: ﴿عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ﴾، (عَسَى) دەلى: (فِعْلُ رَجَاءٍ) بۆ نزیكییە، بەلام عادەتى خۆی كارزان وایە كە ئەگەر فەرمووی: پەنگە ئەو شتە بكەم، دەيكات، وەك عەرەب دەلێن: (إِنَّ الْكَرِيمَ إِذَا أَطْمَعَ أَعْطَى)، واتە: بابای بەخشندهو سەخى، كاتێك كە كەسێكى ئومیدەوار كرد، پێى دەدات، وە خۆی میهرەبانیش كە دەرمرموی: ﴿عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ﴾، مانای وایە ئومیدەواریان دەكات: {نیزیکە خوا تەوبەیان لێ وەرگیری، وە خوا لێبوردەى میهرەبانه}.

كەواتە: خوا تەماعى وەبەرناون و ئومیدی وەبەرناون، بۆیە ئەم (عَسَى) یە مانای پێویست بوون دەگەیەنێ، چونكە خوا ﷻ خاوەنى ئەوپەڕى بەخشندهی و كەرەم و سەخاوتەو، كاتێك كە بەندهكانى خۆى ئومیدەوار دەكات، دیارە دواى دەستخەڕۆیان ناكات، بەلكو ئومیدەكەیان بۆ دینیته دی.

مەسەلەى یازدەهەم: كە دەرمرموی: ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾

لێرەدا خوا ﷻ فەرمان بە پیغمبەرى خاتەم ﷺ دەكات، بۆ چۆنیەتى مامەڵەکردن لەگەڵ كەسانێكدا، كە لە جەنگى تەبوك دواكەوتوون، بەلام دواى دانیان بە هەلەى خۆیاندا هێناوه، كە وەك سەپینەوهى ئەو گوناح و هەلەبەیان، ئاوا پیغمبەر ﷺ رێنمایى دەكات، كە بەو شیوەیه مامەڵەیان لەگەڵدا بكات، دەرمرموی: ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً﴾، لە مال و سامانەكەیان سەدەقەیهك وەرگیرە، {صَدَقَةً} ش، دەگونجێ مەبەست پێى زەكات بێ، وە دەشگونجێ مەبەستى پێى لە مال بەخشینیكى تایبەت بەوانەوه بێ.

﴿تَطَهَّرْهُمْ وَتَرْكِبْهُمْ بِهَا﴾، تاكو بههۆی ئەو سه‌دهقه‌و مال‌و سامانه‌وه، كه لیان وەردەگری و له پیناوی خوادا دمیه‌خشن، پاكیان بكه‌یه‌وه، ﴿وَتَرْكِبْهُمْ بِهَا﴾، وه بشیان‌را‌زینیه‌وه‌و چاكیان بكه‌ی.

پیشتریش باس‌مان کرد‌وه: كه وشه‌ی (تَرْكِيَة) ئە‌گەر به ته‌نیا بێ، هه‌م پاکی دم‌گه‌یه‌نێ، هه‌م گه‌شه‌کردن دم‌گه‌یه‌نێ، وه هه‌م چاكبوونیش دم‌گه‌یه‌نیت یانی: (الطَهَارَةُ وَالنَّمُو وَالصَّلَاح) وه‌ك فه‌رپه‌هنگه‌كانی زمان باسیان کرد‌وه، به‌لام لی‌ره‌دا مادام: (تَطْهیر وَتَرْكِيَة) پێكه‌وه هاتوون، ئە‌وه وشه‌ی (تَطَهَّرْهُمْ بِهَا) مانای پا‌ك‌کردنه‌وه‌ی گه‌یان‌دوه، وه (تَرْكِبْهُمْ بِهَا) ش مانای چاكبوون و گه‌شه‌کردن دم‌گه‌یه‌نێ.

چونكه‌ بۆ ئە‌وه‌ی دووباره‌ نه‌بێ، لی‌ره‌دا مه‌به‌ست له (تَرْكِيَة) ئە‌و مانایه‌یه، كه له وشه‌ی (تَطْهیر) دا نه‌هات‌وه، ئە‌وه‌ش بن‌چینه‌یه‌گی قورئانییه: كه ئە‌و وشانه‌ی به‌یه‌كه‌وه دی‌ن، مانا‌كانیان دا‌به‌ش ده‌بن، به‌لام ئە‌گەر هه‌ركامێکیان له سیاقێ‌دا به ته‌نیا هات، مانا‌كان له‌ خۆیدا كۆ ده‌كات‌وه.

كه‌واته: به زاراوی ئە‌هلی ته‌زكیه‌و ئە‌هلی ته‌سه‌وه‌وف: بههۆی ئە‌و مال‌و سامانه‌وه كه تۆ لی‌یان وەردەگری، هه‌م بژار (تَخْلِيَة) یان ده‌كه‌ی، هه‌م رازاوه (تَحْلِيَة) یان ده‌كه‌ی، بژاریان ده‌كه‌ی له سیفه‌تی خراپ، وه ده‌شیان رازینیه‌وه به سیفه‌تی باش.

واشپێ‌ده‌چێ حیکمه‌تی ئە‌و مال‌و سامان وە‌رگرتنه‌ش له‌وانه، ئە‌وه‌مێ كه یه‌كێك له هاندەرە‌كانیان كه ئە‌و جه‌نگه‌یان نه‌کرد‌وه، یاخود یه‌كێك له‌و په‌رچانه‌ی كه هات‌وته رێیان، خۆشه‌ویستی‌یان بو‌وه، بۆ مال‌و سامانیان، بۆیه وه‌ك كه‌فاره‌ت‌و سه‌رپه‌نه‌وه‌ی ئە‌و هه‌لۆیسته‌ خراپه‌یان، یان ئە‌و مال‌و سامانه‌ی كه‌ وای لی‌کردن نه‌چن بۆ جه‌نگی ته‌به‌وو‌ك، له‌و چاكه‌ مه‌زنه‌و له‌و ئە‌ركه‌ شه‌رعییه‌ دوا بكه‌ون، به‌شێ‌کی له‌ رپی خوادا به‌خشن.

وه به‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رموی: ﴿وَصَلِّ عَلَيْهِمْ﴾، وه دوعاشیان بۆ بکه، بۆیان به‌پاری‌وه ﴿إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ﴾، بی‌گومان پارانه‌وه‌ی تۆ بۆ وان، مایه‌ی ئارامیه‌. ده‌ئێ: (السَّكَنُ: مَا يُسْكَنُ إِلَيْهِ وَيُطْمَأَنُّ إِلَيْهِ وَيُرْتَاحُ بِهِ).

(سَكَن) هەر شتیکە کە بەهۆی ئەوهوه، ئینسان ئۆخژن و، ئارامیی بۆ بێ، وه پێی ئاسووده بێ.

دیاره کاتیك کە پێغه مبه‌ر ﷺ بۆیان پاراوته‌وه، ئەوانه هه‌ستیان به ئاسوودمیی و دل ئارامیی کردوه، زانیویانه کە پارانه‌وه‌ی پێغه مبه‌ر ﷺ داوای له خوای په‌روهر دگار، ڕه‌ت نابێته‌وه، ئنجا ئەوه‌یش کە داوای بۆ کردوون، کە ئەو چاکه‌یان لێ قبول بکات، یان له‌و گونا‌هه‌یان بیا‌نبه‌خشی، چا‌وپۆشیان لێ بکات، دو‌عای پێغه مبه‌ر ﷺ دیاره ڕه‌ت نابێته‌وه، ﴿وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾، وه خوا بیسه‌ری زانیه، خوا بیسه‌ره کە ئەوان چی ده‌ڵێن؟ تۆ چ دو‌عایه‌کیان بۆ ده‌کە‌ی؟ وه زاناشه‌و له‌سه‌ر بنا‌غه‌ی زانیاری بیسنووری خو‌ی، مامه‌له‌ له‌گه‌ڵ شته‌کان و له‌گه‌ڵ شه‌خسه‌کاندا ده‌کات.

مه‌سه‌له‌ی دوازدەهەم: کە ده‌فه‌رمو‌ی: ﴿اَلَمْ يَعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ وَيَاْخُذُ الصَّدَقٰتِ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ﴾.

دیاره ئەم هه‌مه‌ (أ)یه‌ی سه‌ر، ﴿اَلَمْ يَعْلَمُوْا﴾ پێی ده‌گوت‌ری: هه‌مه‌زی پرسیارکردنی نکو‌و‌ل‌یی لێکه‌رانه‌ (هَمْزَةُ الْاِسْتِفْهَامِ الْاِنْكَارِي) پرسیارکردنی نکو‌و‌ل‌یلێکه‌رانه‌ش، ئەوه‌یه‌ کە چا‌وه‌ڕ‌پ‌ی وه‌لام نا‌که‌ی له‌ به‌رانبه‌ر، ئەگه‌ر من گوتم: ئەمه‌ می‌زنیه؟! ئەمه‌ ده‌فته‌ر نیه؟! یانی: ئەمه‌ می‌زه‌و، ئەمه‌ش ده‌فته‌ره، واته‌: پرسیارکردنی نکو‌و‌ل‌یلێکه‌رانه‌، چا‌وه‌ڕ‌پ‌ی وه‌لام نا‌که‌ی له‌ به‌رانبه‌ر، چونکه‌ وه‌لامه‌که‌ له‌نیو‌ خو‌یدایه‌، لێرده‌دا خوا ده‌فه‌رمو‌ی: ئایا نه‌یان‌ده‌زانی کە هه‌ر خوا گه‌رانه‌وه‌ (توبه‌) له‌ به‌نده‌کانی وهرده‌گر‌ی ﴿وَيَاْخُذُ الصَّدَقٰتِ﴾، وه هه‌ر خوا به‌خشین و چاکه‌کان وهرده‌گر‌ی؟ ﴿وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ﴾، وه هه‌ر خوا زۆر ته‌وه‌به‌ وهرگر‌ی میهره‌بانه‌؟ واته‌: دیاره ئەو س‌ی ر‌استییه‌یان نه‌زانیون، بۆیه‌ تووشی ئەو سه‌ره‌پ‌چ‌یی و که‌مه‌ته‌رخه‌میه‌ بوون، کە دوا‌که‌وته‌نه‌ له‌ جه‌نگ‌ی ته‌بووک، یان هه‌ر که‌م و کور‌پ‌یه‌کی دیکه‌ کە ڕوویان ت‌ی‌ده‌کات، چونکه‌ کە ئینسان وه‌ک پ‌ی‌ویست خو‌ای

خوای نەناسی، وهك پێویستیش نایەپرستی، بۆیە پێغەمبەر ﷺ له فەرموودمیه‌كدا دمفهرموی: ﴿وَاللّٰهُ اِنِّیْ لَا خَشَآكُمُ لِلّٰهِ وَاَنْفَاكُمُ لَهُ﴾، {مُتَّفَقٌ عَلَیْهِ: الْبُخَارِیُّ، برقم: (۵۰۶۳)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (۱۴۰۱) عَنْ اَنَسٍ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ}.

واته: به خوا من له هه‌مووتان له خوا ترسترم، وه له هه‌مووشتان زیاتر پارێزی لی ده‌گه‌م.

كه‌واته: با ئه‌و سی راستیه كه تا ئیستا وهك پێویست نه‌یانزانیه‌و، دهرکیان بکه‌ن و بیانزانن، بۆ ئه‌وه‌ی جارێکی دیکه تووشی ئه‌و جووره هه‌لۆیستانه نه‌بن، چونکه هه‌میشه هه‌لۆسوکه‌وت، ریشه‌و بناغه‌که‌ی بریتیه له جووری تیگه‌یشتنی ئینسان، هه‌موو ته‌سه‌رپرروفیک ریشه‌که‌ی ته‌سه‌رپڕیکه، ئه‌گه‌ر ئینسان ته‌سه‌رپروو بۆ‌چوونه‌کانی راست بن، مه‌زمنده‌ی ئه‌وه‌ی لی ده‌کرێ كه هه‌لۆسوکه‌وت و رەفتاره‌کانیشی به‌ پێی تیگه‌یشتن و بۆ‌چوونه‌کانی بن، كه ئه‌گه‌ر ئه‌وان راست بن، هه‌لۆسوکه‌وته‌کانیشی راست دهبن، هه‌روه‌ها به‌ پێچه‌وانه‌وه‌ش، هه‌ر راسته.

كه دمفهرموی: ﴿وَأَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾، خوا ﷻ پێشتر فەرموویه‌تی: ﴿الَّذِينَ يَعْلَمُونَ أَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ ﴿١٠٤﴾.

واته: ده‌بوو بزانی كه سیفه‌تی ته‌وبه وەرگرتن، وه سیفه‌تی میهره‌بانیه‌ی به‌زه‌یه‌ی نواندن به‌رانبه‌ر به‌ دروستکراوه‌کان، دوو سیفه‌تی چه‌سپاون بۆ خوای بی‌وینه، نه‌ك ته‌نیا ئه‌وه‌نده‌بێ ته‌وبه وەرگیرێ به‌ شی‌ومه‌یه‌کی کاتی، به‌‌ئ‌کو ته‌وبه وەرگرتن، وه لی‌خو‌ش‌بوون له‌ به‌نده‌کان، وه میهره‌بانیه‌ی به‌زه‌یه‌ی نواندنی خوا، به‌رانبه‌ر به‌نده‌کانی، دوو سیفه‌تی ریشه‌دارو چه‌سپاون بۆ خوای په‌روه‌ردگار.

مه‌سه‌له‌ی سێزده‌یه‌م: كه دمفهرموی: ﴿وَقُلْ اَعْمَلُوا فِیْ سَبِيْرِ اللّٰهِ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ، وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّوْنَ اِلَی عَلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فِیْنَكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ﴾ ﴿١٠٥﴾.

وہ پییان بلی: کار (ی چاک) بکەن، لەمەو دوا خوا کارەگەتان دەبینی، وە پیغەمبەرەگەي ﷺ، وە برۆادارانیش، وە پاشان دەگێرێنەوہ بو لای زانی پەنھان و ئاشکرا، ئنجا ھەوالتان پێدەدا بەوہی کە دەتوانکرد.

واتە: دواي ئەوہی کە دەگێرێنەوہ بو لای خواو، دواي ئەوہ ئەو ئەندازمیہ لە مائی خوێتان دەبەخشن، وە کە فەرمتی گوناح و ھەلەگەتان، ئنجا پییان بلی: کار بکەن، واتە:

کردهوہی باش بکەن ﴿ وَقُلْ أَعْمَلُوا ﴾ بلی: کردەوہ بکەن، چ کردەومیہ ک بکەن؟!

بە سیاق دەزانین کەسانیک کە تەوہبیان کردوہو گەراونەوہ بو لای خوا دیارە کاتی کە فەرمانیان پێ دەکری، کردەوہ بکەن، واتە: کردەوہی باش بکەن، ئەگەرنا لە

شوینی دیکەش خواي کاربەجئ ئەم وشەییە فەرمووہ : ﴿ قُلْ يَقَوْمِ أَعْمَلُوا عَلَى

مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ... ﴿ ۱۳۵ ﴾ الانعام ، ﴿ وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ أَعْمَلُوا عَلَى

مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ ﴿ ۱۶۱ ﴾ ھود ، بەلام مەبەست پێی ئەوہیہ کە جی لە تواناندا ھەمە، بیکەن لە خراپەو دژایەتی کردن، چ شتیک لە دەستتان دی، بیکەن، ئیمەش چیمان لە توانادایە دەیکەین.

بەلام ئەوہ بەپێی سیاق دەزانری، کە لیڤدا مەبەست ئەوہیہ کردەوہی باش ئەنجام بدەن.

کە دەفەرموی: خوا کردەوہگەتان دەبینی، ھەروہا پیغەمبەرەگەي ﷺ، وە برۆادارانیش، ئەمە دیارە ھاندانی ئەو کەسانەییە بو کردەوہی باش، کە ئەو کردەوہ باشانە، ھەم خوا ﷻ دەیانبینی و دەیانزانی، پاشان پاداشتیشتان دەداتەوہ، وە ھەم پیغەمبەریش ﷺ وە ک مشورخۆرو بەرپرس، وە ھەم برۆادارانیش و کۆمەلگاش.

کەواتە: کردەوہی باش ئەنجام بدەن، چونکە ھەم خوا خوئی، وە ک تاکە پەرستراو دەیبینی، ھەم پیغەمبەر ﷺ وە ک فەرماندەو بەرپرس و سەرۆکتان دەیبینی، وە

ھەم کۆمەلگاش پێی ئاگادار دەبی و دەیبینی، ئەوہ لە دنیا، ﴿ وَسُئِدُوا إِلَى

عَلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ﴾، وە لە دواڕۆژیشدا دەگێرێنەوہ بو لای زانی پەنھان و

ئاشکرا، چونکە ئێنسان کە گەرمەوی باش دەکات، جاری وایە بە پەنھانی دەیکات، وە جاری وایە بە ئاشکرا دەیکات، بەلام کە تۆ گێڕایەوه بۆ لای خواپەك، کە پێش ئاشکرا بە پەنھان دەزانێ، بەئکو ئاشکراو پەنھان بۆ وی وەك یەکن، مانای وایە لەبەرئەوهی لەبەرچاوی خەلک نیە، کە بە پەنامەکیی و پەنھانی گەرمەوی بایست لێ هەندەگەوی و دیکە، با دلت لێ سارد نەبێ، گەرمەگەت بە زایە ناچی، هەم خوا لە دنیا دا دەیبینی، وە هەم لە دواڕۆژیدا خۆی زاناو شارمزا هەرچی پەنھان و نادیار بوو، لەگەڵ شتە ئاشکراو زانراوەکان دا، وەك یەك دەیانزانێ، و پاداشتتان دەداتەوه، ﴿فَإِنَّكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾، ئنجا هەواڵتان پێدەدا بەوهی کە ئێوه پێشتر لە دنیا دا ئەنجامتان دەدا، واتە: هەواڵتان پێدەدا کە: ئەو چاکەپەتان کردوو ئەوهش پاداشتەکەپەتی.

مەسەلەى چواردەهەم و گۆتایی: کە دەفەرموێ: ﴿وَأَخْرَجَ مُرْجُونَ لَأْمَرِ اللَّهِ

إِمَّا يَعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

لێرهش دا باسی کۆمەلێکی دیکە دەکات، لەوانەى کە لە جەنگی تەبەووک، دواکەوتبوون، دەفەرموێ: وە کەسانێکی دیکە دواخراون بۆ فەرمانی خوا، یان سزایان دەدات، یاخود لێیان خۆشدەبێ و تەوبەیان لێ وەردەگرن، وە خوا زانای کارزانە.

کە لێره دا مەبەست لەو کۆمەلە، ئەو سێ کەسەن، کە بێریان لەبارەوه نەدراوه، وە جاری خوا ﷻ هیچ بێریانکی بۆ نەداون کە: ئایا تەوبەکەیان لێ وەردەگرن، پەشیمان بوونەوه کەیان لێ وەردەگرن، پۆزشەکەیان لێ وەردەگرن، یاخود وەری ناگرن؟!

خۆی کارزان کارو حالەتی ئەوانی بە هەواڵسراوی بەجێهێشتبوو، وەك سزایەکی دنیایی لە لایەن پیغەمبەرەوه ﷺ بۆیان، وەك سەرپەرشتیاری کۆمەلگاو سەرۆکی دەوڵەت، هەروەها لە لایەن خۆی پەروردگاریشەوه، هەلبەتە پیغەمبەری خوا ﷺ چاومرپی کردو: کەى خوا فەرمانی پێ دەکات کە: ئایا لەسەر ئەو سزادانە بەردەوام بێ، یاخود تەوبەیان لێ قبوول کراوه، ئەو ئازار و ئەشکەنجە دەروونییه گۆتایی پێ هات، کە دواى پەروداوه کەیان بە تەواوی باس دەکەین، ئەو سێ نەفەرەش ئەم

سییانہ بوون: (کہعبی کورپی مالیک) و (ہیلالی کورپی ئومہییہ) و (مہرپڑی کورپی رہبیع) کہ ہہرسیکیشیان کاتی خوئی لہ جہنگی بہدردا بہشدار بوو بوون خوا لییان رازی بی۔

دیارہ وشہی (مُرجَوْنَ) خوینراویشتهوہ: (مُرجَتَوْنَ) و (مُرجَوْنَ) و (مُرجَتَوْنَ) ہہردووکیان بہ مانای (مؤخرون) دواخراون، دی۔

کہ دمفہرموی: ﴿وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ﴾، وہ خوا زانای کارزانہ، زانایہ بہ ہہموو شتہکان، وہ کارزانیشہ بہ پیی حیکمہتی بیسنووری خوئی، مامہلہ لہگہل شتہکان و، لہگہل شہخصہکان دا دہکات۔

کاتی کہ دہگہینہ نایہتہکانی ژمارہ (۱۱۸ و ۱۱۹) لہوی باسی ئہو سی کہسہ کراوہ، کہ خوی میہرمبان تہوبہیان لی ودردگری کہ دمفہرموی: ﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا صَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَصَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ ﴿۱۱۸﴾ يٰۤأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿۱۱۹﴾

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

www.alibapir.net

دەرسی سێزدەهەم

پێناسەی ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە چوار ئایەت پێک دێ، کە بریتین لە ئایەتەکانی: (۱۰۷ تا ۱۱۰) لەو چوار ئایەتەدا، خوای زاناو شارەزا باسی ڕووداویکی گەرمی دەکات، کە لە گەرمی جەنگی تەبووکدا ڕوویداوە، ئەویش دروستکردنی مزگەوتێک بوو، لەلایەن کۆمەڵێک لە دەغەلەکانەوە، بە سەرپەرشتیی (أبو عامر الراهب)، کە پێغەمبەر ﷺ ناوی لێ ناوە (الفاسق)، بە مەبەستی پیلانگیران دژی ئیسلام و مسوڵمانان، کردنی ئەو مزگەوتە بە مۆلگەیهێک بۆ خوێان، کە تێیدا گۆببنەو و پیلانی تێدا بگێڕن، بەلام دواوی خوا پەردە لەسەر پیلانەکیان هەڵمائی، مزگەوتەکەش بە فەرمانی پێغەمبەری خوا، پاش گەڕانەوەی لە جەنگی تەبووک، سووتێنرا وواتر کرا بە زبڵدان.

لە ئایەتی یەكەمدا، پێناسەی بنیاتنەرانی مزگەوتەکەو، ئامانجیان لە دروستکردنی دەکات، کە دژایەتی ئیسلام و مسوڵمانان و هاوکاری کردنی ئەهلی کوفەر، وە ناویش لە مزگەوتەکە دەنێ (مَسْجِدًا ضِرَارًا) واتە: مزگەوتێکی زیانگەیهنەر.

وە لە ئایەتی دووهمدا، لە پێغەمبەری خوا ﷺ قەدەغە دەکات، کە نوێژی تێدا بکات و ڕەوایەتی پێ بدات.

وە لە ئایەتی سێهەمدا، بەراوردێک لە نێوان ئەو بەناو مزگەوتەو، مزگەوتێکدا دەکات کە هەر لە سەرەتاوە، لەسەر بناغەی (تَقْوَى) و (رضوان الله) بنیات نراوە.

لە ئایەتی چوارەمیشدا، ڕایەدەگەیەنێ کە ئەو مزگەوتە بوو بە مایەی گومان و دوو دلیلی بۆ بنیات نەرانی.

﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾ لَا نَقُومُ فِيهِ أَبَدًا لَّمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ ﴿١٠٨﴾ أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَىٰ مِنْ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى شَفَا جُرْفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾﴾

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

ماناي وشە بە وشەى ئايەتەكان

{وہ ئەوانەى (لەو دەغەلانە) كە مزگەوتىكىان دروستكردوہ، بە مەبەستى زيانگەيانەن (بە مسوئلمانان) و (بە ھاندەرى) بىپروايى و (پەيداكرەنى) پەرتەوازىي لە نيوان بروداداران داو، وەك پروانگە و شوپىنى چاودىپى ليوە كردن، بۇ قازانجى كەسانىك كە پىشتەر جەنگيان دژى خواو پىغەمبەرەكەى كردوہ، (بە سزاي خويان دىگەن لە دواړوژدا)، وە بە جەختكردنەوہ، سوپىند دەخون كە (بە دروستكردنى ئەو مزگەوتە) تەنيا مەبەستمان چاكە بووہ، وە خوا شاىەدىي دەدات، كە ئەوانە بە مسوگەرىي درۆزن ﴿ ۱۰۷ ﴾ ھەرگىز (بۇ نوپۇز پەرسش) تىيدا بە پيوە مەوہستە، بە دلتىايى مزگەوتىك كە لە يەكەم رۆژوہ لەسەر بناغەى پارىزكارىي بنىاتنراوہ، شاىستەترە كە (بۇ خواپەرسىتى) تىيدا بوەستى، پىاوانىكى تىدان، كە ھەزەمكەن خويان پاك رابگرن، وە خوا خۇ پاككەرەوانى خوشدەويىن ﴿ ۱۰۸ ﴾ ئايا (كارى) كەسىك كە بناغەى خانوووكەى، لەسەر پارىز لە خوا كردن و رەزامەندىي خوا (داوا كردن) دامەزراندوہ، باشترە، يان (كارى) كەسىك كە بناغەى خانوووكەى لەسەر ليوارى كەندەلانىكى بن ھەلۆلى نىزيك بە رووخان، داناوہ، كە سەرەنجام لەگەلى دەرپىتە نيو ئاگرى دۆزەخەوہ؟ وە خوا كۆمەلى ستەمكاران ناخاتە سەر رپى راسست ﴿ ۱۰۹ ﴾ بەردەوام ئەو خانووہى دروستيان كردبوو، مايەى دوو دلىيە لە دلىاندا، ھەتا دلىگانيان پچر پچر دەبن (بەھوى مردنەوہ)، وە خوا زاناي كارزانە ﴿ ۱۱۰ ﴾}.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

شیکردنه‌ودی هه‌ندیك له وشه‌کان

(ضِرَارًا): واته: زیانگه‌یاندن، (ضَارُهُ مُضَارَةٌ وَضِرَارًا: ضَرُّهُ وَضَاقُهُ وَضَايِقُهُ وَخَالَفُهُ).

وشه‌ی: (ضَارُهُ مُضَارَةٌ وَضِرَارًا) واته: زیانی پیگه‌یانن، وه سته‌می لی‌کرد، وه سه‌غله‌تی کردو، دژایه‌تی کرد.

(وَارِصَادًا): ده‌گوتری: (أَرْصَدُهُ لَكُنَا: أَعَدَّهُ لَهُ، وَفِي الْحَدِيثِ: {إِلَّا أَنْ أَرْصَدَهُ فِي دَيْنٍ يَكُونُ عَلَيَّ} ^(۱) وَرَّصَدَهُ يَرْصُدُهُ رَصْدًا وَرَّصَدًا: قَعَدَ لَهُ عَلَى الطَّرِيقِ يَرْقُبُهُ).

(أَرْصَدُهُ لَكُنَا) واته: بو‌ی ئاماده کرد، بو‌ی هه‌لگرت، وه‌ک له فه‌رمووده‌ی پی‌غه‌مبه‌ردا ﷺ هاتوه، له باسی مال به‌خشیندا، فه‌رموویه‌تی: ﴿إِلَّا أَنْ أَرْصَدَهُ فِي دَيْنٍ يَكُونُ عَلَيَّ﴾ واته: ئه‌و ماله‌هه‌مووی به‌ئیه‌و ده‌به‌خشم، مه‌گهر هه‌ندیکی هه‌لبگرم بو‌قه‌رزیک که له‌سه‌رمه، بیده‌مه‌وه، به‌لام (رَصَدَهُ يَرْصُدُهُ رَصْدًا وَرَّصَدًا) هه‌مووی واته: له‌سه‌ر ریگا بو‌ی دانیش، چاوهر‌پی ده‌کرد.

(بُنِيَ كُنْهً): (بَنَى الشَّيْءَ يَبْنِيهِ بَنَاءً وَبَنَاءً وَبُنْيَانًا: أَقَامَ جِدَارَهُ وَنَحْوَهُ).

(بَنَاءً وَبَنَاءً وَبُنْيَانًا) واته: ئه‌و شته‌ی بیناگرد، دیواره‌که‌ی راست کرده‌وه، (بَنَاءً وَبُنْيَانًا) ههر شوینی‌که که ئینسان تییدا نیشته‌جی بی.

(شَفَا): به‌مانای قه‌راغ دی، (شَفَا الْبَيْتُ وَاللَّهُرُ وَغَيْرُهُمَا: طَرَفُهُ، وَيُضْرَبُ بِهِ الْمَثَلُ فِي الْقُرْبِ مِنَ الْهَلَاكِ، وَأَشْفَى فُلَانٌ عَلَى الْهَلَاكِ: أَيِ حَصَلَ عَلَى شَفَاةٍ).

بو‌بیرو بو‌رووبار ده‌گوتری: (شَفَا) واته: قه‌راغه‌که‌یان، وه وی‌نه‌ی پی ده‌هینریته‌وه بو‌نزیک که‌وتنه‌وه له له‌نیوچوون، (أَشْفَى عَلَى الشَّيْءِ: أَشْرَفَ عَلَيْهِ)، که‌سیک که بجیته‌سه‌ر سو‌یو، قه‌راغی شتیک، پیی ده‌گوتری: (أَشْفَى عَلَيْهِ).

(۱) أخرجه أحمد، برقم: (۹۸۱۶) تعليق، شعيب الأرناؤوط: صحيح وهذا إسناد حسن.

(جُرْفُ): (الْجُرْفُ: مَا تَجَرَّفَتْهُ السَّيُولُ وَأَكَلَتْهُ مِنَ الْأَرْضِ)، (جُرْفُ) کہ لافاو دیٰ لہ کەندەلانیك دەدات، بنەکە ی ھەلۆل دەکات و دەیکۆلی، واتە: شوینیکی بن ھەلۆل، شوینیکی بنکۆل کراو، کہ بنەکە ی رۆیشتبێ و سەرمکە ی مابیتەوہ.

(هَارِ): (هَارِ الْإِنَاءِ وَنَحْوُهُ يَهْوُرُ هَوْرًا وَهَوُورًا: تَهَدَّمَ فَهُوَ هَائِرٌ).

(هَارِ الْإِنَاءِ) واتە: بیناکە رووخا، (يَهْوُرُ هَوْرًا وَهَوُورًا: تَهَدَّمَ) واتە: رووخا و پمایە سەر یەك، (فَهُوَ هَائِرٌ) واتە: شوینیکی بنکۆل کراو، کہ خەریکی رووخا بی.

(رَيْبَةً): (الرَّيْبُ: الشَّكُّ، وَالْإِسْمُ: الرَّيْبَةُ وَهِيَ التُّهْمَةُ وَالشَّكُّ: رَابِنِي وَاسْتَرَبْتُ بِهِ، وَأَرَابَ الرَّجُلُ: صَارَ ذَارِيَّةً فَهُوَ مُرِيبٌ).

وشە ی (ریب) بە مانای گومان دی، وە چاوگە و ناوێکە ی بریتیە لہ (رَيْبَةً)، واتە: گومان و دوو دلی، دەلی: ھەم بە تۆمەت و ھەم بە گومان دەگوتری: (رَابِنِي وَاسْتَرَبْتُ بِهِ) واتە: منی خستە گومانەوہ، وە تییدا کەوتمە دوو دلی، (وَأَرَابَ الرَّجُلُ) واتە: ئەو ئینسانە کەوتە دوو دلی و گومانەوہ، دوو دلە.

هۆی هاتنه خوارمەوی ئایەتەکان

(۱) هۆی هاتنه خوارمەوی ئەم ئایەتە، کە دەفەرموی: ﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ ﴿۱۰۷﴾.

لەوبارەوه ئەم گێڕاومیه ههیه :

﴿عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَوْلُهُ: ﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا﴾، هُمْ أَنَاسٌ مِنَ الْأَنْصَارِ بَنَوْا مَسْجِدًا، فَقَالَ لَهُمْ أَبُو عَامِرٍ الرَّاهِبُ: ابْنُوا مَسْجِدَكُمْ، وَاسْتَعِدُّوا بِمَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَسِلَاحٍ، وَقَالَ لَهُمْ: إِنَّهُ ذَاهِبٌ إِلَى قَيْصَرِ الرُّومِ، فَآتَ بِجُنُودٍ مِنَ الرُّومِ لِإِخْرَاجِ مُحَمَّدٍ وَأَصْحَابِهِ، فَلَمَّا فَرَعُوا مِنْ مَسْجِدِهِمْ، أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالُوا: قَدْ فَرَعْنَا مِنْ بِنَاءِ مَسْجِدِنَا، فَحُبُّ أَنْ تَصَلِّيَ فِيهِ، وَتَدْعُو لَنَا بِالْبَرَكَةِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ: ﴿لَا نَقُومُ فِيهِ أَبَدًا﴾، إِلَى قَوْلِهِ: ﴿لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ ﴿۱۰۸﴾، {أَخْرَجَهُ الطَّبْرِيُّ: ج ۱۱، ص ۱۸ و ۱۹، وَإِبْنُ أَبِي حَاتِمٍ، ج ۶، ص ۱۸۷۸ و ۱۸۷۹، وَابْنُ الْمُنِيرِ كَمَا فِي (الدِّرَالْمُنْتَوَر) ج ۴، ص ۲۸۴، وَالْبَيْهَقِيُّ فِي (دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ)، ج ۵، ص ۲۶۲ و ۲۶۳، قَالَا فِي الْإِسْتِيعَابِ ج ۲، ۳۲۹، قُلْنَا: هَذَا إِسْنَادٌ حَسَنٌ}.

واته: عەبدوللای کوری عەباس خوا لییان رازی بی، دەلی: ئەم ئایەتە لەبارەى کەسانیکەوه لە پشتیوانەکان هاتە خواری، کە مزگەوتیکیان دروست کرد، ئەبو عامری راھیب پیی گوتن: مزگەوتەکەتان دروست بکەن و هەرچی لە تواناتاندا ههیه خۆتان ئامادە بکەن، لە هیژو لە چەک، من دەچم بۆ لای قەیسەر (پادشا)ی رۆم، وە لەویوه هەندئ لە سوپای رۆم دینم، وە موخەمەدو هاوێلانێ دەرەکەم، لە کاتیکیدا کە

مزگەوتەکه‌یان تەواو کرد، هاتنه لای پیغه‌مبەر ﷺ گوتیان: ئێمه له دروستکردنی مزگەوتەکه‌مان بووینه‌وه، هەز دەگه‌ین بێی نوێژی تێدا بکه‌ی، وه به‌رمکه‌تو پێزمان بۆ داوا بکه‌ی {له‌ خوای به‌رزو مه‌زن}، خوای په‌نه‌انزان له‌وباره‌وه ئهم نایه‌ته‌ی ناردە خوار: ﴿لَا نَقُومُ فِيهِ أَبَدًا﴾، هه‌تا ده‌گاته ﴿لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ ﴿١٠٩﴾، هه‌رگیز له‌و مزگەوتە‌دا ر‌امه‌وه‌سته، بۆ ئه‌وه‌ی نوێژی تێدا بکه‌ی، تا‌کو ده‌گاته ئه‌و شوێنه‌ی ده‌فه‌رموئ: خوا که‌سانی سته‌مکار ناخاته سه‌ر پ‌ی‌ی راست.

٢) هۆی هاتنه‌ خواره‌وه‌ی ئهم نایه‌ته‌، که‌ ده‌فه‌رموئ: ﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَّخِذُوا﴾، له‌وباره‌وه‌ش ئهم دوو ده‌قه‌ دێنین:

أ/ ﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي أَهْلِ قُبَاءَ﴾ ﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَّخِذُوا﴾، قَالَ كَانُوا يَسْتَنْجُونَ بِالْمَاءِ، فَنَزَلَتْ فِيهِمْ هَذِهِ الْآيَةُ ﴿، {أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ، بِرَقْم: (٤٤)، وَالتِّرْمِذِيُّ، بِرَقْم: (٣١٠٠)، وَابْنُ مَاجَةَ، بِرَقْم: (٣٥٧) وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ}.

واته: ئه‌بو هورەیره له‌ پیغه‌مبهری خواوه ﷺ هیناویه‌تی که‌ فه‌رموویه‌تی: ئهم نایه‌ته‌ ده‌رباره‌ی خه‌ڵکی مزگه‌وتی قوباء هاتوونه‌ خوار، که‌ ده‌فه‌رموئ: بیاوانیکی تێدان، هەز ده‌گه‌ن، خوایان پاک بکه‌نه‌وه، که‌ عاده‌تیان وابوو که‌ به‌ ئاو تاره‌تیان ده‌گرتو خوایان پاک ده‌کرده‌وه.

ب/ ﴿عَنْ عُثْمَانَ بْنِ سَاعِدَةَ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَتَاهُمْ فِي مَسْجِدِ قُبَاءَ، فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى، قَدْ أَحْسَنَ عَلَيْكُمْ التَّنَاءَ فِي الطُّهُورِ، فِي قِصَّةِ مَسْجِدِكُمْ، فَمَا هَذَا الطُّهُورُ الَّذِي تَطْهَرُونَ بِهِ ؟ قَالُوا: وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا نَعْلَمُ شَيْئًا، إِلَّا أَنَّهُ كَانَ لَنَا جِيرَانٌ مِنَ الْيَهُودِ، فَكَانُوا يَغْسِلُونَ أَدْبَارَهُمْ مِنَ الْغَائِطِ، فَغَسَلْنَا كَمَا غَسَلُوا﴾، {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بِرَقْم: (١٥٥٢٤) تَعْلِيلُ شُعَيْبِ الْأَرْنَؤُوط: حَدِيثٌ حَسَنٌ لِغَيْرِهِ، وَالتَّطَبُّرَانِي فِي (الْكَبِيرِ)، بِرَقْم:

www.alibapir.net

کە بە (مسجد الضرار) مزگەوتی زیانگەیانە ناوی دەرکردو، من قسەکانی ئەوم
لە حەوت خالدا کورت کردوونەوه:

۱- بەرلەوهی پیغەمبەری خوا ﷺ بچئ بۆ مەدینە، پیاویک لە خەزرجییەکان
هەبوو، پێی دەگوترا: (أبو عامر الراهب)، وە لە سەر دەمی نەفامییدا، پێش ئیسلام،
بوو بوو بە نەصرانی، وە شارەزای خاوەن گتیبان بوو، بەتایبەت گتیبی
نەصرانییەکان، وە لە سەر دەمی نەفامییدا، هەم خاوەنی پەرستەن بوو، وە لە
نیو خەزرجییەکانیشدا رێزو حورمەتێکی زۆری لێ دنا.

۲- کاتێک پیغەمبەری خوا ﷺ کۆچی کرد بۆ مەدینە، ئەو (أبو عامر)ە، دەستی
کرد بە دژایەتیکردنی پیغەمبەر ﷺ بە ئاشکرا، وە پاشان لە مەدینەدا نەمایەوهو
رای کرد بۆ لای کافرەکانی مەککە {هاوبەش بۆ خوا دانەرەکانی قورمیش}، کە
لەوێ پشگیری دەکردن بۆ جەنگ کردن لە دژی پیغەمبەری خوا ﷺ، وە
دیارە لە جەنگەکاندا بەشداری کردو، بە تایبەت لە جەنگی ئوحووددا، پیلانیکی
خرایی گێرا بوو، ئەویش ئەوه بوو کە چەند خەندەقیکی هەلقەندبوون، لە
نیوانی سوپای ئیسلام و سوپای کوفردا، وە پیغەمبەری خوا ﷺ کەوتە نیو
یەکیک لەو خەندەقانه، ئەوه بوو کە بریندار بوو تووشی ئەزیەت بوو.

۳- وە پیغەمبەر ﷺ پێش ئەوهی ئەو (أبو عامر الراهب)ە، رابکات بۆ مەککە بانگی
کردبوو، وە قورئانی بەسەردا خوێندبووهو، ئیسلامی تیگەیاندا، بەلام رازی نەبوو
مسوئمان بئو، لە پیغەمبەری خوا ﷺ هەلگەرایەوه، پیغەمبەریش ﷺ تووکی
لێکرد، دوای خراپی لێکرد، تووگەگەشی ئەوه بوو کە: لە دوور ولاتی و بە
دەرگراوی بمرئ، وە ئەو دوایە پیغەمبەری خوا ﷺ لێ قبوول بوو.

۴- (أبو عامر الراهب) چوو بۆ لای هیرەقلی رۆم، دیارە داوی ئەوهی مەککە گیرا،
وە کە کەسێک نەما لە نیوه دوورگە ی عەرەبییدا بچئ کەین و بەینیان لەگەڵدا
بکات، بۆ دژایەتی پیغەمبەر ﷺ، چوو بۆ لای هیرەقل، پادشای رۆم، داوی
یارمەتی لێکرد لە دژی پیغەمبەر ﷺ، هیرەقلیش بەلێنی پێداو دلخۆشی کرد،
وە (أبو عامر الراهب) لای هیرەقل مایەوه، {ماویەک دیارە لەلای هیرەقل
ماوتەوه} وە نامەشی نووسی بۆ کۆمەڵێک لە خەڵکەکە ی خوێ لە پشتیوانەکان،

ئەوانەى كە خزم و قەومى بوون، ئەوانەى كە ئەهلى نىفاق و دوو دلىى بوون، نامەى بۆ نووسين كە ئەو هەپەرەقل بەلىنى پىداوم، ديارە بەلىنى پىداو پشگيرى و هاوكارى بكات بۆ دزايەتبيكردى پيغەمبەر ﷺ.

۵ - (أبو عامر الراهب) فەرمانى كرد بە خەلكەكەى خۆى لە هۆزى خەزرج، وە لە پشتيوانەكان، ئەوانەى كە ئەهلى نىفاق و دمه‌لىى و دوو دلىى بوون كە مۆلگەيه‌كى بۆ دروست بكەن، پەناگەيه‌كى بۆ دروست بكەن، دوايى كە هاتەو لەو شوپنەدا بيانبنى، ئىدى ئەوانيش دەستيان كرد بە دروستكردى مژگەوتىك، ئنجا ئەگەر هاتباو خانووئى دىكەيان دروست كردبايه! خەلك دەپيرسى ئەو خانووە چييه؟! بەلام هەلساوان مژگەوتىكيان دروست كردو، تاكو كە گوتيان: ئەووە چييه؟! بلىن: مژگەوتە! كە مژگەوتەكەش مۆلگەيه‌ك بوو، پەناگەيه‌ك بوو بۆ هاتنەو (أبو عامر الراهب) هەر كات سوپاى پۆمى لەگەڵ خۆى دا هینا، بەلام وایان لە مسولمانان حالى كرد، كە ئەووە مژگەوتە، بۆ خوا پەرستى دروستى دەكەن، وە پەنگە خەلكى سادەو نەزانیش چووبى بۆ ئەو مژگەوتەو نوێزى تیدا كردبى، چونكە مژگەوتە، نەيانزانیووە بۆچی دروست كراو، ئەوانەى لە پشتيەومەن كین؟! ئەو مژگەوتەش ديارە لە نيزىك مژگەوتى (قوباء) بوو، ئىدى مژگەوتەكەيان دروست كردو مەحكەمیان كرد، وە لى بوونەو، لە دروستكردى، بەرلەو پيغەمبەرى خوا ﷺ دەرچى بۆ جەنگى تەبووك.

۶ - ئنجا چوون بۆ خزمەت پيغەمبەر ﷺ، و، داوايان لىكرد كە بچى بۆ لايان، وە لەو مژگەوتەياندا نوێز بكات، پيغەمبەرى خواش ﷺ دەفەرموى: (إِنَّا عَلَى سَفَرٍ وَلَكِنْ إِذَا رَجَعْنَا إِلَى اللَّهِ) ئىمە ئىستا بەرمو سەفەرىن، بەلام كە گەرپاينەو، ئەگەر خوا حەز بكات، دىین نوێزى تیدا دەكەين.

۷ - كاتىك پيغەمبەر ﷺ لە تەبووكەووە گەرايەووە بۆ مەدينە، وە تەنيا پۆزىك يان هەندىك لە پۆزىكى مابوو بگاتەو، جبريل دابەزى بۆ لای، وە ئەو نایەتەنى بۆ ناردنە خوار، وە پيغەمبەرىش ﷺ دواى ئەووە كە لەلاپەن خواى پەروردگارەووە هەوائى پیدرا، كە ئەو مژگەوتە بە چ مەبەستىك دروست كراو؟ كەسانىكى نارد: ئەو مژگەوتەيان سووتاندو پووچاند.

مانای گشتی ئایه‌ته‌کان

خوای کاربه‌جی دمه‌رموی: ﴿وَالَّذِينَ أَخَذُوا مَسْجِدًا ضَرَارًا وَكُفْرًا وَتَفَرَّقَ بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ﴾، ههر له سیاقی ئه‌و ئایه‌تانه‌دا که باسی دمه‌ل و دل نه‌خوشه‌کان و، ئه‌وانه‌ی که له جه‌نگی ته‌بووک دواکه‌وتوون، له عه‌ربه‌ خپله‌کییه‌کان، له خه‌لکی مه‌دینه، له مسو‌لمانانی باش که شه‌یتان زمه‌ری پی بردوون، ده‌کات، ههر له‌و سیاقه‌دا دمه‌رموی: وه ئه‌وانه‌ی که مزگه‌وتیکی زیانگه‌یاندنیان دروست کرد، وه به‌ مه‌به‌ستی بی‌پروایی و په‌رته‌وازه‌یی خسته‌ نیوان برواداران، وه به‌ مه‌به‌ستی ئاماده‌سازی بۆ که‌سیک که پیشتر دژایه‌تی خواو پی‌غه‌مبه‌ری خوای کردوه، ﴿که مه‌به‌ست پی‌ی ئه‌بو عامیری راهیبه، یان مه‌به‌ست پی‌ی رۆمه‌کانن،﴾ ﴿وَلِيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَآ إِلَّا الْحُسْنَى﴾، وه زور به‌ جه‌ختکردنه‌وه سویند ده‌خۆن که ههر چاکه‌مان مه‌به‌ست بووه، به‌لکو مه‌به‌ستمان پی‌ ئامانجی ههره‌ چاک بووه.

چونکه (حسنی) (مؤنثی) (أحسن)ه، (أحسن) واته: ههره‌ چاک (حسنی)ش، واته: ههره‌ چاک، به‌لام به‌ باری مینه‌دا، دیاره‌ نیرینه‌و مینه‌ی مه‌جازیی ﴿وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ ﴿۱۷﴾، وه خوا شایه‌دی دده‌ا که ئه‌وانه به‌ ته‌ئکید درۆزنن، واته: راست ناکهن، مه‌به‌ستیان چاکه‌ نه‌بووه، به‌لکو مه‌به‌ستیان ئه‌و جوار ئامانجه‌ بووه، که خوای په‌نه‌انبین باسی کردون:

۱/ زیان گه‌یانندن.

۲/ گوفر تیدا کردن.

۳/ په‌رته‌وازه‌یی خسته‌ نیوان ئیمانداران.

۴/ ئامادەسازی و زەمینەسازی بۆ دوژمنانی ئیسلام، گە پێشتر دژایەتیی ئیسلام و مسوڵمانانیان کردووە.

ئەنجا خوا ﷻ بە پیغەمبەری خاتەم ﷺ دەر موو: ﴿لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا﴾، هەرگیز تێیدا راپەڕمەستە، واتە: هەرگیز نوێژی تێدا مەکە، تێیدا مەهەستە بۆ نوێژ کردن، یانی: رەوایەتیی پێ مەدە، چونکە ئەو مەزگەوت نیە و بۆ ئەو دروست نەکراوە گە جیگای خواپەرستی بێ، بەلکە بە مەهەستی ئەو دروست کراوە، گە جی دژایەتی کردنی خواپەرستانی راستەقینە بێ، گە مسوڵمانان.

ئەنجا دەر موو: ﴿لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ﴾، بە دڵنیایی مەزگەوتێک گە لە یەگەمین رۆژووە لە رۆژی بنیاتنراوە، لەسەر پارێزگاریی بنیاتنرابی، شایستەترە گە تۆ تێیدا بوەستی، {واتە: نوێژی تێیدا بکە} لە بەناو مەزگەوتێکی لەوجۆرە.

ئەنجا ئایا ئەهلی ئەو مەزگەوتەش چۆن؟ ئەگەر ئەهلی مەزگەوتی زیاندان (ضیاری) گەسانێک بوون گە ئاوا پیلانیان گیراوە، ئایا ئەهلی ئەو مەزگەوتە چۆن؟ ﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَّخِذُوا لِلَّهِ الْحُبَّ الْمَطْهَرِينَ﴾، پیاوانێکی تێدان گە حەز دەکەن خۆیان پاک بکەن، وە بیگومان خوا خۆ پاککەرەوانی خۆش دەوێن.

لە هۆی هاتنە خوارەووەکەیدا باسمان کرد، گە هەر باسی ئەو کراوە گە خۆ پاککردنەو، یانی: تارەت گرتن و خۆ پاککردنەو بە ئاو، بەلام لە راستیدا چەمکی ئایەتەکە زۆر فراوانترە، یانی: پیاوانێکی تێدان، گە دەیانەوی: ئاشکراو پەنھانی خۆیان، دڵ و دەروونی خۆیان، هۆش و عەقڵی خۆیان، رەوشتی خۆیان، هەلسوگەوتەکانی خۆیان، لە نەشەرعیی بزار بکەن، ﴿وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطْهَرِينَ﴾، وە خوا خۆ پاککەرەوانی خۆش دەوێن، واتە: ئەوانە ی ژەنگ و چلک و چەپەر و خلتەو خالی دەروونی، پێشی روائەتیی، بە خۆیانەو ناهێلن.

بۆیە زۆرجار هۆی هاتنه خواردهوی ئایەتەکان ئەگەر ئینسان وریا نه‌بێ، چه‌مک و واتای راستەقینە ئایەتەکان بچووک ده‌گاته‌وه، من ته‌ماشای هه‌موو ته‌فسیره‌کانم کرد، ئەه‌وی که من ئیستا ئاماژەم پێدا، ئاماژەیان بێ نه‌داوه، هه‌موویان هه‌ر گوتووین: مه‌به‌ست پێی تارنگرتنه‌و خۆ پاککردنه‌وه‌یه!

ئەجە ده‌فه‌رموی: ﴿أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرْفٍ هَارٍ فَأْتَاهَا بِيهٍ فِي نَارٍ جَهَنَّمَ ۖ وَاللَّهُ

لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾، خۆی په‌روهر دگەر به‌ پرسیارکردنی نکوویی لیکه‌رانه‌ ده‌رسێ: ئایا که‌سیک که‌ بناغه‌ی خانووه‌که‌ی خۆی دامه‌زراندوه، له‌سه‌ر پارێز له‌ خوا کردن و په‌زامه‌ندلی خوا داواکردن، ئەو که‌سه‌ باشتره، یان که‌سیک که‌ بناغه‌ی خانووه‌که‌ی خۆی له‌سه‌ر قه‌راغی که‌نده‌لانیکی بن هه‌ژۆلی خه‌ریکی رووخان بنیاتناوه، وه‌ له‌گه‌ڵیشیدا ده‌رمیته‌ نیو ئاگری دۆزه‌خه‌وه، ئایا کامیان باشتره‌ ؟

﴿وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾، وه‌ خوا گۆمه‌لی سته‌مکاران ناخاته‌ سه‌ر رێی راست، نه‌ک رێنمایان ناکات، خوا رێنمای هه‌موو که‌سی کردوه، به‌لام لێره‌دا ﴿لَا يَهْدِي﴾، واته‌: نایانخاته‌ سه‌ر رێی راست.

ئەجە له‌ گۆتایی دا خوا ﷻ ده‌فه‌رموی: ﴿لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾﴾، به‌رده‌وام ئەو خانووه‌ی که‌ بنیاتیان نا، مایه‌ی گۆمانه‌ له‌ دل و ده‌روونیاندا، مایه‌ی گۆمان و دوو دلی و ده‌غەلییه‌ له‌ دل و ده‌روونیاندا، هه‌تا ئەو کاته‌ی دله‌کانیان پارچه‌ پارچه‌ ده‌بن، دلی ئینسان که‌ی پارچه‌ پارچه‌ ده‌بێ؟ دۆی ئەه‌وی که‌ ده‌مری، واته‌: تاکو ده‌مرن، ئەو گۆمان و دوو دلی و نیفاق و ده‌غەلییه‌، له‌ دل و ده‌روونیاندا، هه‌ر ده‌میته‌یه‌وه، به‌هۆی ئەو هه‌ژۆیست و کرده‌وه‌یانه‌وه، ئەمه‌ش ئەه‌وی لێ و مرده‌گیرێ، که‌ کرده‌وی خراپ، ده‌بیته‌ هۆی ئەوه‌ که‌ سیفه‌تی خراپ له‌ ئینساندا په‌یدا بێ، ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾، وه‌ خوا زانی کارزانه‌.

چہند مہسہلہ کی گنگ

مہسہلہ ی یہ کہم: کہ دہفہ رموی: ﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفَرِّقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِصْكَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ﴾

کہ خوینراویشتہ وہ (الذین) بہ بی (و): (الذین اتخذوا مسجداً ضیراً) نجا
 تہ گہر (و) کہی لہ گہ لدا بی، تہ وہ (عطف) ہ، {دہ گپری تہ وہ} بو سہر تہ وہی پیشی،
 واتہ: تہ وہ دہغل و مونا فیکانہی ئاویان کردو ئاویان کردو، تہ وانہ شیان کہ
 مزگہ وتیکیان دروست کرد بہ مہ بہستی زیان گہ یانندن، نجا دروست کردنی تہ وہ
 مزگہ وتہ، خوی بی نیاز لی ردا چوار ئامانجی خراپی لی دہر خستون:

یہ کہم: ﴿ضِرَارًا﴾، واتہ: زیان گہ یانندن، زیان گہ یانندن بہ کی؟ وہ بہ چی؟ لہ
 سیاقہ گہیہ وہ دیارہ، زیان گہ یانندن بہ مسولمانان و بہ ئیسلام۔

دوہم: ﴿وَكُفْرًا﴾، وہ بو بیبروایی تیدا کردن، بو کوفر تیدا کردن، ہل بہ تہ
 تہ وانہ ہر کافر بوون، بہ لام یانی: بو تہ وہی زیاتر کوفری تیدا بکہن، تہ مہش
 تہ وہ دہ گہیہ نی، کہ جاری وایہ کردہ وہی مرو فیش کوفرہ، نہ کہ تہ نیا قہناعہ تی
 نیو دلی و دہر برینی زمانی کوفر بی، بہ لکو جاری وایہ کردہ وہی ئینسانیش
 کوفرہ، ہر وہ کہ جاری وایہ کردہ وہی ئینسانیش ئیمانہ، وہ کہ پیشتریش باسمان
 کردوہ، کہ ہم کوفر و ہم ئیمانیش، پہیونندیان بہ عہ قہلہ وہو، بہ دلہ وہو،
 بہ زمانہ وہو، وہ بہ کردہ وہی تہ ندامہ گانی شہ وہیہ۔

سییم: ﴿وَتَفَرِّقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾، وہ پہرتہ وازمی خستہ نیوان
 ئیمانداران، زور بہیان ئاویان لی کداومتہ وہ: لہ بہر تہ وہی تہ وہ مزگہ وتہی کہ
 دروستیان کردوہ، لہ تہ نیشٹ مزگہ وتی قوباء بووہ، بو تہ وہی کہ خہ لکہ کہ

موناڤەسەى نوێژکەرەکانى مژگەوتى قوباء بکەن، وە بێنە ئەو مژگەوتەى خۆیانەو، بەلام پێم وایە چەمک و واتایەگەى فراوانترە! پەرته‌وازمى خستنه نێوان بر‌واداران یانى: وەختیك كەسیك مژگەوتیك دروست دەكات و لەویدا پیلان دەگیرێ، وە دوایى هەولەدا دەستى پۆمەکان بگرێ، دەست کیشیان بکات بۆ نێو کۆمەلگای ئیسلامی بۆ دژایەتییکردنى دەولەتى ئیسلامی، ئەو وە لە راستییدا پەرته‌وازمى گەورە خستنه نێوان ئیماندارانە، ئەو ماناو چەمکە راستەقینەگەیه‌تى، نەك هەر ئەوەنده كە: مژگەوتیك دروست دەكەن، كە دوایى موناڤەسەى ئەو مژگەوتەى دیکەى پێ دەكەن!

چوارەم: ﴿وَارْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ﴾، واتە: وە ئامادە سازى بۆ كەسانىك كە پێشتر دژایەتى خواو پێغه‌مبەرى خوايان ﷺ كردو، دەگوترێ (ارْصَدُهُ لِكُنَا : اَعَدُّهُ) واتە: بۆى ئامادە كرد، بەلام ئەگەر (رَصَد) بووایە (رَصَدُهُ يَرْصَدُهُ رَصَدًا وَرَصَدًا : رَقَبَهُ يَرْقُبُهُ)، واتە: چاودێرى كرد، چاودێرى دەكات. بەلام لێرە خوا نەیفەرموو: (وَرَصَدًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ) بەلگە فەرموویەتى: ﴿وَارْصَادًا﴾.

(ارْصَاد) واتە: ئامادەسازى و ئامادەکردن و زەمینە خۆش کردن، مۆلگە دروست کردن بە بەرژەوندی كەسیك كە پێشتر دژایەتى خواو پێغه‌مبەرى خواى كردو، كە مەبەست پێى ئەبو عامیری راهیبه، وە غەیری ئەویش كە دەگونجی مەبەست پێى پۆمەکان بێ، وە مەبەست پێى هەموو ئەو دەغەل و موناڤیقه دل نەخۆشانەن، كە ئەو كاتە كە لە بەرانبەر مسوڵمانان لە سەنگەردا بوون و لە بۆسەدا بوون.

ئنجـا لێردا ئەمە ئەوێ لى وەردەگیرێ كە لە بەرگی ئیسلامدا دژایەتى ئیسلام کردن، یەكێكە لە شیوازەکانى دژایەتى كردنى مسوڵمانان، كە دەتوانین بڵێین: سەرجه‌م ئەوانەى بۆ ئامانجى ناحەزانى ئیسلام بەكاردەهێنرێن، ئەو حوكمە دەیانگرێتەو، چ لە بن پەردەى ئیسلامدا بن، چ لە بن پەردەیه‌كى دیکەدا بن، هەموو ئەوانەى كە بۆ دژایەتى ئیسلام و مسوڵمانان بەكاردەهێنرێن: ئنجـا مەلایەك بێ، بانگخوازێك بێ، پێشدارێك بێ، بێ ریشێك بێ، نووسەرێك بێ، ناویكى ئیسلامی لەسەر

بێ، ناوی غەیری ئیسلامیی لەسەر بێ، وە دامەزراوەیەکی فەرپیی بێ، پێکخراویکی نافەرپیی و ناحکوومیی بێ، کە ئیستا لە پانایی و درێژایی جیهانی ئیسلامیدا، ئەوانە هەن، کەسانێک کە کەین و بەنیاڵ لەگەڵ رژیمة عەلمانییەکاندا، ئەگەڵ رژیمة خوێ سەپێنەکاندا، ئەگەڵ ئەو رژیمانە دا، کە دەیانەوێ بە ئاگرو ئاسن حوکمی مسوولمانان بکەن و، خوێان بەسەریاندا بسەپێنن، حوکمی بنەمالەیی و میراتی بکەن، حوکمی دیکتاتۆری بکەن.

ئەوانە دەزانن ئەگەر راستەوخۆ دژایەتی ئیسلام بکەن، خەڵک لێیان رادەپەرێ، بۆیە دێنن لە بەرگی ئیسلامدا و لە بن پەردە ئیسلامدا، دژایەتی ئیسلام دەکەن، یانی: لە مزگەوتەو دژایەتی ئەهلی مزگەوت دەکەن! بە ناویکی ئیسلامییەو بە سیمایەکی ئیسلامییەو، ئە ژێر ناوونیشان ئیسلامیدا: وەزارەتی ئەوقاف، یەکییتی زانایان، ئەزھەر، لێژنە فەتوای فەلان، فەلان بانگخواز، فەلان کەنالی راگەیانندن، ... هتد، هەموو ئەوانە، دەبێ تەماشای بکری: ئەگەر دژایەتی مسوولمانان و تەوژمی ئیسلامیی دەکەن، کە دەیهوێ ئیسلام حاکم بێ، ئیسلام بالادەست بێ، وە دژایەتی تەوژمی ئیسلامیی، دژایەتی مسوولمانان کرد، دژایەتی ئەو ئیسلامە کرد، کە بۆ چەسپاندنی خوا بەیەگرتن (توحید) دەکات بە مانای فراوان و گشتگیری وشە (توحید)، وە دژایەتی ئەو ئیسلامە کرد، کە دژی بەرژەوەندیی حوکمراوە خوێ سەپێنەکانە، دژایەتی ئەو ئیسلامە کرد، کە دەیهوێ خەڵک سەرچاوەی دەسلەلات بێ، ئەک بنەمالەیک، ئەک کەسێک، ئەک حیزبێک، کە بە زۆر بە ئاگرو ئاسن خوێ بەسەر خەڵک و میلەتدا دەسەپێنی، وە دژایەتی ئەو تەوژمە ئیسلامییە کرد، کە دەیهوێ خێرو بیری ولات، بۆ هەموو خەڵک بێ، ئەک قۆرخکاری و گەندەلێی تیدا بکری، وە دژایەتی ئەو تەوژمە ئیسلامییە کرد، کە دەیهوێ ئیسلام سیبەر و سایە خەڵک بێ، شەریعت سیبەری سایە خەڵک و ولات بێ: ئەو هەموو ئەوانە دەچنە نیو بازنە ئەووە، کە خوای کارزان ناوی لێناوە: ﴿مَسْجِدًا ضَرَارًا﴾، مزگەوتێکی زیانگەیهنەر، کەواتە: دەگونجێ مزگەوتیش زیان بگەیهنێ بە ئیسلام، کە لە راستیدا ئیسلام بە نیوەرۆکی راستەقینە، بە شتی نیوەرۆکدار خزمەت دەکری، ئەک بە توێکڵێکی جوان، ئەک بەو کە تەنیا رۆڵەتێکی جوانی هەبێ، بەلام نیوەرۆکیکی وێرانی هەبێ،

روائەت جوانی نیوەڕۆک وێران، دوور کوژی نیزیک خەسار، دەگونجی کە زەبری زۆر گورچک بێ ئە ئیسلام و مسوڵمانان بێدەن !

دوایی دەفەرموی: ﴿وَلِيَحْلِفْنَ إِنَّ أَرْدَنَّا إِلَّا الْحُسَيْنَ﴾، وە زۆر بە جەخت گردنەووە سویندیش دەخۆن، کە ئێمە هەر مەبەستمان پێی ئامانجی هەرە چاک بووە، واتە: ئەکە هەر مەبەستمان چاکە، بەئکو مەبەستمان باشتەین ئامانج بووە، مەبەستمان هەرە چاک بووە، دیارە ئەویش ئەوێهە کە هاتوونە لای پێغەمبەری خوا ﷺ کە ئەووە مزگەوتەکەیان دروستکردووە، وە گوتووین: ئێمە بۆ شەوی سەرماو، بۆ ئەو کەسانەمان کە نەخۆشنو، کەسانیک کە بێهێزن، ئەوانەمان کە ناگەینە مزگەوتی (قوباء)، ئەو مزگەوتەمان لە نیزیک مالهکانی خوێمانەووە دروستکردووە.

دوایی خوا ﷺ دەفەرموی: ﴿وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾، وە خوا شایەدی دەدات، کە ئەوانە درۆزن، بە جەخت گردنەووە خوا شایەدی دەدات، کە ئەوانە درۆزن، مەبەستیان چاکە نەبووە، بەئکو مەبەستیان ئەووە بووە، کە خوی زاناو شارەزا پوونی کردۆتەووە.

مەسەلە ی دووهم: کە دەفەرموی: ﴿لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَّمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ﴾.

هەرگیز ئەو مزگەوتەدا پامەووەستە، واتە: بە پێوە مەووەستە کە مەبەست پێی نوێژ تێدا کردن و خواپەرستی تێدا ئەنجام دانە، دەفەرموی: مزگەوتیک کە لە یەکەم رۆژەووە، لەسەر پارێزگاری بنیاتنراو، شایستەترە کە تۆ تێیدا بوەستی بۆ طاعت.

لێرەدا کە دەفەرموی: ﴿لَّمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ﴾، نایا ئەووە چ مزگەوتیکە؟

هەندیک گوتووینانە: مەبەست: مزگەوتی (قوباء)ە.

هەندیک گوتووینانە: مەبەست: مزگەوتی پیغەمبەر ﷺ.

واشپێدەچێ ئەووە راستتر بێ، واتە: مەبەست: مزگەوتی پیغەمبەر ﷺ بێ، بە پێی ئەم دەقە: ﴿عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: اخْتَلَفَ رَجُلَانِ مِنْ بَنِي خُدْرَةَ (وفي لفظ) تَمَارَيْتُ أَنَا وَرَجُلٌ مِنْ بَنِي عَمْرُو بْنِ عَوْفٍ فِي الْمَسْجِدِ الَّذِي أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى، فَقَالَ الْخُدْرِيُّ: هُوَ مَسْجِدُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَقَالَ الْعَمْرِيُّ: هُوَ مَسْجِدُ قُبَاءٍ، فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَسَأَلَهُ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ: هُوَ هَذَا الْمَسْجِدُ لِمَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَقَالَ: فِي ذَلِكَ خَيْرٌ كَثِيرٌ يَعْنِي مَسْجِدَ قُبَاءٍ﴾، {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بِرَقْم: (۱۱۱۹۴)، وَمُسْلِمٌ، بِرَقْم: (۱۳۹۸)، وَالتِّرْمِذِيُّ، بِرَقْم: (۳۰۹۹)، وَابْنُ حِبَّانَ، بِرَقْم: (۱۶۲۶)، وَأَبِي يَعْلَى، بِرَقْم: (۹۸۵)}.

واتە: ئەبو سەعیدی خودری دەڵێ: دوو پیاو لە بەنی خودرە (دیارە ھۆزیک بوون) {وہ لە بیژمیەکی دیکەدا، دەڵێ: من و پیاویک لە بەنی عەمری بەنی عەوف}، لەبارە ی ئەو مزگەوتەووە گە لەسەر پارێزکاریی بنیاتنراوە، بوووە مشتومرمان کامیانە ؟ کابرای خودری گوتی: مەبەست: مزگەوتی پیغەمبەر ﷺ، کابرای عەمریش گوتی: نەخیر، مەبەست: مزگەوتی قوبائە، چوونە لای پیغەمبەر ﷺ خوا ﷺ لەوبارەووە پرساریان لیکرد، فەرمووی: ئەم مزگەوتە، واتە: مزگەوتەگە ی پیغەمبەر ﷺ، وە فەرمووی: مزگەوتی قوبائیش خیریک زۆری تێدا یە.

ئەجا گە دەفەرموی: ﴿مَنْ أَوَّلَ يَوْمٍ﴾، یانی: لە ڕۆژی دامەزراندن و بنیاتنراوە، وە هەندیک لە زانیان گوتووینانە: ئەم ڕستە قورئانییە، بەرچاو ڕۆشنگەرەووە ئیلهام بەخشی ھاوێلان بووخوا لییان ڕازی بێ، گە سەرەتای میژووی کۆچی بەو کاتە دابنێن گە پیغەمبەر ﷺ کۆچی کردووە لە مەککەووە بۆ مەدینە، چونکە ھەر ئەو کاتەش ئەو مزگەوتەشی دروست کردووە.

گە دەفەرموی: ﴿أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ﴾ شایستەترە گە تۆ تێیدا بوەستی، گەواتە: مزگەوتیک گە بە نیەتیک سافو لەسەر تەقوا بنیات نراوە، دوور لە ئیعتیباری دیکە، وە باشترە ئینسان خوا پەرستیی تێدا ئەنجام بدات.

کە دەفەرموی: ﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَّخِذُوا﴾، وەك ئە هۆی هاتنە خوارەووەگەیدا باسماں کرد دەئێن: مەبەست: خۆ پاك پاكگرتنی جەستەیی یە، خۆ پاك پاكگرتنی بەرهەستە، بەلام بە راستی ئایەتەكە ماناكەى زۆر گشتگیرە، هەم بۆ پاکیی مەعنەویی، وە هەم بۆ پاکیی جەستەیی، وە پاکیی مەعنەویی: ئە پرووی فیکریی، ئە پرووی عەقیدەیی، ئە پرووی پەشتی، ئە پرووی عیبادەت، ئە هەموو پرووەکانەووە.

کە دەشەرموی: ﴿وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ﴾، بێگومان خوا خۆ پاككەرەوانی خوێشەوێن، واتە: خۆ پاككەرەوان ئەوانەى كە جەستەى خوێان پاك پادەگرن، مێشك و عەقلى خوێان پاك پادەگرن، ئە بیروبووچوونی پووچ و ئەفسانەیی، دلى خوێان پاك پادەگرن، وە پەشتی خوێان پاك پادەگرن، وە مال و خیزانی خوێان پاك پادەگرن، هەمووی دەگریتەووە.

کەواتە: بەهۆی پاکییەووە، خۆی بەرز مرقفی خوێشەوێ، دیارە پاکییش، وەك گۆتم: پاکییەکی گشتگیر، کە هەموو پەهەندەکانی ژیان و هەموو لایەنەکانی بگریتەووە، وە دەرو دەروونی مرقف بگریتەووە.

مەسەلەى سێهەم: کە خوا دەفەرموی: ﴿أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَّنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرْفٍ هَارٍ فَاتَّخَذَ بِهِ فِي نَارٍ جَهَنَّمَ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ ﴿۱۰۹﴾.

کورتەى مانا و مەبەستى ئەو ئایەتە موبارەكە ئەوەیە: ئایا كەسێك كە خانووەكەى خۆى، {بناغەى كارەكەى خۆى} لەسەر پارێزكردن لە خوا، وە داواكردنى پرمزانەندى خوا، بنیاتناو، باشترە ؟ یاخود كەسێك كە بناغەى كارى خۆى، بناغەى خانووى خۆى، لەسەر قەراغى كەندەلانیكى بن هەلئۆلى هەلئواسراو، كە خەریكە برووخی، بنیات ناو، كە ئە ئان و سات دایە برپیته نیو دۆزەخ، گامیان باشترە ؟ وە خوا كۆمەلێ ستمكاران ناخاتە سەر رپى راست.

با سەرنج لە چەند وشەیهكى ئەم ئایەتە موبارەكە بەدەین:

(۱) که دم‌فه‌رموی: ﴿ أَفَمَنْ أَتَسَّ ﴾ خوینراویشه‌ته‌وه: ﴿ أَفَمَنْ أَتَسَّ ﴾ ئه‌گهر بخوینریته‌وه: ﴿ أَفَمَنْ أَتَسَّ بُنْيَانُهُ ﴾، دیاره ئه‌و کاته (بُنْيَان) ده‌بیته (مفعول)، به‌لام ئه‌گهر (أَسَّ) ه‌بی، ئه‌و کاته ده‌خوینریته‌وه (بُنْيَانُهُ) به (البناء للمجهول)، ﴿ أَفَمَنْ أَتَسَّ بُنْيَانُهُ عَلَى تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ ﴾، ئایا که سیک بناغه‌ی کاری خو‌ی دامه‌زراندوه، له‌سه‌ر پاریز له‌خوا کردن و په‌زامه‌ندیی خوا داوا کردن باشتره! ئه‌گهر ئه‌وه‌ی دیکه‌ش بخوینریته‌وه: ئایا کاریک که بناغه‌که‌ی له‌سه‌ر پاریز له‌خوا کردن و، په‌زامه‌ندیی خوا داوا کردن دامه‌زینراوه، باشتره؟ ﴿ أَمْ مَنْ أَتَسَّ ﴾ دووباره ئه‌ویش ده‌خوینریته‌وه‌ش: ﴿ أَمْ مَنْ أَتَسَّ ﴾ یاخود کاریک که بناغه‌که‌ی دامه‌زینراوه، له‌سه‌ر قه‌راغی که‌نده‌لانیکی هه‌ئواسراوی خه‌ریکی رووخان، (بُنْيَان) واته: (بناء) خانوو، (أَسَّ)، یان (أَسَّ) یانی: (وَضَعُ الأساس) واته: دامه‌زراندن.

(۲) که دم‌فه‌رموی: ﴿ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ ﴾، ﴿ تَقْوَىٰ ﴾ وه‌ک چوارچی‌وه‌ی کارمه‌که، (رضوان) یش وه‌ک هاندهری ئه‌و کاره، دیاره ئینسانی مسو‌لمان له‌هه‌موو کاریکیدا ده‌بی هه‌ولبدات له‌چوارچی‌وه‌ی شه‌رعدا، کارمه‌که‌ی خو‌ی ئه‌نجام بدات، وه‌به‌هاندهری پازیکردنی خوا‌ی په‌روه‌ردگار، یانی: له‌کارمه‌که‌یدا خو‌ی بیاریزی له‌ناشه‌رعیی وه‌هاندهری پالنه‌ری ئه‌وه‌بی که خوا ﴿ عَمَلٍ ﴾ لئی پازی بی، کاریک که ئه‌وه بناغه‌که‌ی بی، به‌ته‌ئکید بی‌گومان باشتره، له‌کاریک که مه‌به‌ست پی‌خوا نه‌بی، وه‌مه‌به‌ست پی‌هینانه دی به‌رژه‌وه‌ندییه‌کی دنیایی بی، ئنجا ئه‌و کاره مزگه‌وت دروستکردن بی، قوتابخانه دروستکردن بی، حیزب دروستکردن بی، کتیب نووسین بی، هه‌ر شتیک بی، وه‌ک ئه‌وه وایه، که‌سیک بی‌نی خانوو‌ه‌که‌ی خو‌ی له‌سه‌ر که‌نارو قه‌راغی که‌نده‌لانیک که‌رووبارو لافاو لئی داوه‌و بن هه‌لۆلی کردوه‌و بنه‌که‌ی بردوه‌و سه‌ره‌که‌ی ماوته‌وه، وه‌سه‌ره‌که‌شی خه‌ریکی رووخانه، خو‌ی له‌سه‌ر ئه‌و قه‌راغه‌دابی، که به‌ته‌ئکید دوا‌یی ده‌رووخ‌ی.

دیاره ههر کاریکیش په‌یوست بی به‌خواوه، به‌ته‌ئکید له‌دنیا‌شدا به‌ره‌که‌تی ده‌بی، وه‌له‌دوار‌وژیشدا پاداشتی ده‌بی، به‌لام کاریک که‌په‌یوست نه‌بی به‌خواوه، وه‌که‌ئه‌وه‌وایه که‌له‌سه‌ر قه‌راغی که‌نده‌لانی هه‌ئوسراوی بن‌هه‌ئول دامه‌زین‌رای.

وشه‌ی ﴿شَفَا﴾ پی‌شتریش با‌سمان کرد، ﴿شَفَا﴾، یانی: (حرف) قه‌راغ،

که‌نار، لی‌وار، ﴿جُرْفٍ﴾ (مَا جَرَفَ السَّيْلُ أَصْلَهُ، وَأَشْرَفَ أَعْلَاهُ، فَإِنْ تَصَدَّعَ أَعْلَاهُ، هُوَ الْهَارُ) ئەمه (فتح‌الق‌دیری) (الشوکانی) له (شَمْسُ الْعُلُومِ) ^(۱) موه

هی‌ناویه‌تی، ده‌ئێ ﴿جُرْفٍ﴾ ئەوه‌یه که‌لا‌فاو یا‌خود رووبار بنه‌که‌ی برد‌بی، وه‌بن‌هه‌ئولێ کرد‌بی، وه‌لای سه‌ره‌وه‌شی خه‌ریکی رووخان بی، ئنجا ئە‌گه‌ر تی‌کی تی‌بووبی {درزی برد‌بی‌و، ق‌لی‌شی تی‌بوو بی}، ئەوه‌ پی‌ی ده‌گوت‌ری: (هار، هائر) واته‌: که‌خه‌ریکه‌ بر‌وو‌خی، ئە‌گه‌رنا هه‌ر پی‌ی ده‌گوت‌ری: (جُرْف).

۳) که‌ده‌فه‌رموئ: ﴿وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ (أَي لَا يَجْعَلُهُمْ عَلَى

الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ، لَا أَنَّهُ لَا يَدُلُّهُمْ عَلَيْهِ)، زۆره‌ی تو‌یژه‌ره‌وانی قورئان هه‌ر ده‌ئین: واته‌: هیدایه‌ت‌یان نادات، ر‌ینمایان ناکات، به‌لام لی‌رده‌دا مه‌به‌ست ئەوه‌یه: نایان‌خاته‌ سه‌ر ر‌پی‌راست، بو‌چی؟ چونکه‌ خوا ﷻ هیدایه‌تی خو‌ی بو‌هه‌موو

که‌س ناردوه، وه‌که‌له‌سو‌وره‌تی (فصلت) دا ده‌فه‌رموئ: ﴿وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ

فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ فَأَخَذَتْهُمُ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا

يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾

واته‌: وه‌هه‌ر‌چی ئە‌مووده‌ ر‌ینمایمان کرد بوون، خوا ر‌ینمای هه‌موو خه‌ئ‌کی

کردوه، به‌لام ﴿فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ﴾، کو‌یر‌ییان هه‌ئ‌ب‌زارد، به‌سه‌ر

ر‌ی بین‌ین و پی‌ش پی‌ی خو‌ بین‌یندا.

کەواتە: کە دەفەرموی: ﴿وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾، مەبەست ئەوە نیە کە خوا پێنمایان ناگات و پێیان پێشان نادات، بەڵکو یانی: نایانخاتە سەر پێی راست.

ئنجای ئەگەر کەسێک هیدایەتی خوا قبوڵ بکات، وەختی خوا پێیەکی پێشان دەدا، قبوڵی بکات، خۆی بەخشەریش لە بەرانبەر ئەوەدا چاکە دەداتەو، ﴿وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَءَانَّهُمْ تَقْوَاهُمْ﴾ محمد.

واتە: وە ئەوانەی هیدایەت وەرەگرن (هتدوا) هیدایەت وەرەگرن، پێنمایی خوا وەرەگرن، بەرنامەی خوا قبوڵ دەکەن، خوا لە بەرانبەر ئەوەدا، چاکەیان دەداتەو، بەو کە هیدایەتیان بوو زیاد دەکات، واتە: دەیانخاتە سەر پێی راست، زیاتر دڵیان دەچەسپێنێ، وە پارێزیشیان پێ دەبەخشێ.

بەلام ئەوانەی کە هیدایەتی خوا رەفەز دەکەن، ﴿فَأَخَذَهُمُ صَعِقَةُ الْعَذَابِ﴾ فصلت، ئەوانە هەورە تریشقه، یاخود چریکە ئازاری پێسواکەر گرتنی، بەهۆی ئەوەوە، کە لایان دەدا، واتە: لە ئەنجامی نادانی خۆیاندا، خۆیان وا لێکرد کە شایستەی ئەوە نەبن، خۆی پەرورەدگار بیانخاتە سەر پێی راست.

مەسەلەی چوارەم و کۆتایی: کە دەفەرموی: ﴿لَا يَزَالُ بُنِيتُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ﴾

ئەو خانووەی کە بنیاتیان نا، کە مژگەوتەکە بوو، بەلام ناوی لێنانی مژگەوت، هەر دەفەرموی: (بُنْيَان) ئەو خانو و بینایە کە دایانمەزراند، بەردەوام هۆی دوو دڵی و گومان و نیفاق و دەرەڵییە لە دڵیاندا ﴿إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ﴾، مەگەر دڵیان پارچە پارچە بێ.

ئەمەش بە چەند شیوێک خۆنراوتەو:

﴿تَقَطَّعَ﴾، دیارە لە ریشەدا (تَقَطَّعَ) یە.

﴿تَقَطَّعَ﴾، خۆینراویشەتەوه (تَقَطَّعَ).

﴿تَقَطَّعَ﴾، خۆینراویشەتەوه: (تَقَطَّعَ) (أَيَّ أَنْتَ يَا مُحَمَّد).

واتە: سَی (قِرَاءَة) ی هاتوون:

﴿تَقَطَّعَ﴾، واتە: تاكو دلیان پارچه پارچه دەبی.

﴿تَقَطَّعَ﴾، واتە: پارە پارە دەکری.

﴿تَقَطَّعَ﴾، واتە: تاكو تۆ دلیان پارچه پارچه دەکە ی.

واتە: تا ئەو کاتەی کە دەمرن، دیارە ئینسان کە مرد هەموو ئەندامەکانی لێک هەڵدەوهشین، پارچه پارچه دەبن، واتە: تاكو دەمرن ئەو نیفاق و دەغەلییە بەهۆی ئەو کردەوهیانەوه، لە دلیاندا دەمیانیتهوه.

وه هەندیک گوتووینانە: ﴿إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ﴾، واتە: تا ئەو کاتەی کە لە ئەنجامی پەشیمان بوونەوهو تەوبەی چاک کردن، دلی خۆیان پارچه پارچه کردو، لە ترسی خوای بەرزو مەزن، ئەو کاتە خوا لێیان خۆش دەبی، بەلام ئەوهی یەکەمیان زیاتر دەچیته عەقلەوه.

ئەجا دوا یی کە دەفەر موی: ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾، خوا زانی کارزانە، واتە: خوا زانی کارزانە، کە بەو شیوهی پیکردن لە ئەنجامی ئەو کردەوهیاندا.

لێرەدا پێویستە ئەو راستییە بزانری کە ئەمە ئەوه دەگەیهنی: کردەوهی خراب دەبیته هۆی پەیدا بوونی خەسلەت و سیفەتی خراب لە ئینساندا، وەك خوای زاناو توانا دەفەر موی: ﴿لَا يَزَالُ بُنْيَنُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ﴾، بەردەوام ئەو خانووهی کە دروستیان کرد، مایە گومان و دوو دلی و نیفاقە، لە دلو دەرونیاندا.

کەواتە: بە گەرمی خراپ، ئینسان جاری وایە زیاتر بەرمو کوفر دەچێ، وە هەر گەرمو هەلۆستێکی خراپ، بەرھەمی سێفەتێکی خراپە ئە ئینساندا، یانی: سێفەتی خراپی مەزھە، کە وای لێدەکات گەرمی خراپ ئەنجام بدات، وە جاری واش ھەبە گەرمی خراپیش دەبێتە ھۆی ئەوێ کە سێفەتی خراپ ئە دڵ و دەروونی ئینسان دا پەیدا بێ، یاخود ئەو سێفەتە خراپە کە ئە دڵدا ھەبە، کە کوفر، نیفاق، فیسق، ھەرجی ھەبە، قوولتر بێتەو تۆختر بێتەو.

ئە راستیدا ھەم دڵ، ھەم ئەندامەکان، ھەم گەرمی دڵ، ھەم گەرمی ئەندامەکان پەيوەندییەکی دوو سەرھان ئە نێواندا ھەبە: ھەر کامێکیان کاریگەریی بۆ سەر ئەو دیکەیان ھەبە، ئینسان تاگو دڵی باشتەر بێ، گەرمی باشتەر دەبێ، تاگو گەرمی باشتەر بێ، دڵی باشتەر دەبێ، وە بە پێچەوانەشەو، تاگو دڵ و دەروونی خراپتر بێ، گەرمی خراپتر ئەنجام بدات، وە ھەتا گەرمی خراپتر ئەنجام بدات، دڵ و دەروونی خراپتر دەبێ، وێرانتر دەبێ.

(عبدالرحمن بن ناصر السعدي) ئە تەفسیرەکی خۆی (تیسیر الکريم الرحمن في تفسير كلام المنان)^(۱) ھەم چوار ئایەتەدا کە رابردن، دە (۱۰) خاڵی وەرگرتوون، ئەو ناوی لێناون (عَشْرُ فَوَائِد) دە سوود، دە پەندو عیبرەت، کە منیش وەك خۆی لێم وەرگرتوون و سەرژمێریان دەکەم یەگەر بە گوردیی دەیانھێنم :

۱/ ئەو مەزگەوتە کە ئە نيزيك مەزگەوتێکی دیکەو دروست دەکری، بە مەبەستی زیان پێگەیانندی، وەك مەنەفەسەو پێشپەرگە، شتێکی قەدەغەبە، وە پێویستیشە تێکبدری، مادام مەبەستی زیانگەیانندن بە مەزگەوتە ئەصڵیەکی یەگەر بێ.

۲/ جاری وایە گەرمی خراپ، بەھۆی نیەت و مەبەستێکی خراپەو، دەبێتە گەرمی خراپ، قەدەغە گراو، مەزگەوت دروستکردن گەرمی خراپەو، بەلام ئەگەر مەزگەوتە کە بۆ مەبەستێکی خراپ دروست بکە، ئەو کاتە ئەو نیەتە خراپە، ئەو گەرمی بە رۆڵەت باشە، خراپ دەکات.

۳/ ھەر شتېك كە بېيىتە مايەى پەرتەوازەيى مسوئلمانان، بە گوناھو سەرپىچىى
لە قەئەم دەدرى، وە ھەر شتېك بېيىتە ھۆى تەبايى و يەكپىزىى مسوئلمانان،
ئەوۋە بە طاعەت و فەرمانبەرىى بۇ خوا دادەنرى.

۴/ دىبى نوپۇز كەردن لەو شوپنەنەدا، كە جىگەى گوناھو تاوان و سەرپىچىين،
قەدەغە بىرى، نابى نوپۇز لە شوپنەكدا بىرى، كە جىگەى گوناھە، بەئكو
دىبى دوورىى لەو شوپنەنە بىرى.

۵/ گوناھو سەرپىچىى كارىگەرىى نەرىنىى ھەيە بۇ سەر شوپنەكان، بە
پىچەوانەشەوۋە: طاعەت و چاكە، كارىگەرىى نەرىنىى ھەيە بۇ سەر شوپنەكان،
ئەو ئامانجە خراپانەى لەو مزگەوتە خراپەدا - كە خوا ناوى لېنا (مَسْجِدًا
ضِرَارًا) - ئەنجام دەدران، شوپنەكەشى شووم و خراپ كەرد، وە مزگەوتى
(قوباء) یش كە كەسانىكى تېدا ھەبوون لە خۇ پاك راگرتن، دىخەفتان، بوو
بەھۆى ئەوۋى ئەو مزگەوتە بېيىتە شوپنەكىى وا كە خوا ستايشى بىكات و
مەدھى بىكات.

۶/ ئەو چوار ئامانجە خراپەى، كە دروستكەرانى مزگەوتى (ضِرَار) لەبەرچاويان
گرتبوون، وە پالانەرو ھاندەريان بوون بۇ دروستكەردنى مزگەوتەكەيان، لەوۋە چوار
بىچىنەى گىرگ وەردەگىرىن :

□ (أ) ھەر كەردەوھەك زىانى بۇ مسوئلمانىك تېدا ھەبى، قەدەغەيە. □

□ (ب) ھەرۋەھا ھەر كەردەوھەك سەرپىچىى فەرمانەكانى خواى پەرۋەردگار بى،
قەدەغەيەو ھەپامە. □

(ج) ھەرۋەھا ھەر كەردەوھەك بېيىتە ھۆى پەرتەوازەيىى دووبەرەكىى نىوان
بىرواداران، قەدەغەيەو ھەپامە.

(د) ھەرۋەھا ھەر كەردەوھەك ھاوگارىى كەسانىكى تېدا بى، كە دزايەتىى
خواو پىغەمبەرى خوا دىكەن، ئەویش قەدەغەيە.

۷/ ئەو گەردەوانەی کە لە سەرپێچیی و لادان لە فەرمانی خوا پەیدا دەبن، دەبنە ھۆی دوورخستنی ھەوێ ئەنجام دەرانیان لە خوای بەخشتە، ھەر وەک چۆن بەردەوامبوونی ئینسان، لەسەر گوناھان، دەبێتە ھۆی ئەوێ زیاتر لە خوا دوور بکەوێتەو، تاکو ئەو گوناحە لا دەبات، وە لێی پەشیمان دەبێتەو بە ھەمان شێوەش: ھەر ھەڵوێستیکی خراپ و ھەر شوێنەواریکی خراپ، کە لە سەرپێچیی خوای پەروردگار ھەوێ پەیدا بوو، دەبێتە ھۆی دوورخستنی ھەوێ خاوەنەکە بە بەردەوامیی.

۸/ ھەر کام لە مزگەوتی قوباء، وە مزگەوتی پیغەمبەر ﷺ، بە پلە یەکەم شایستە ھەوێ مەدح و ستایشە.

ئەنجا ئەو (عبدالرحمن بن ناصر السعدي) راپی وایە، کە ئەو مەدح و ستایشە مەبەست پێی مزگەوتی قوباء بوو، بەلام گوتووینەتی: مزگەوتی پیغەمبەر ﷺ شایستەترینە بەو مەدح و ستایشە، بەلام وەک باسمان کرد: وایێدەچێ مەبەست پێی مزگەوتی پیغەمبەر ﷺ بێ.

۹/ ھەر گەردەوێک لەسەر خوا پێ مەبەست بوو، شوێنکەوتنی شەریعەت بنیات نرابێ، ئەو ئەو گەردەوێک لەسەر پارێز لە خوا، دامەزراوە، وە گەھینەرە بە بەھەشتەکانی خوا.

۱۰/ ھەر گەردەوێک دامەزرێنرابێ لەسەر مەبەستیکی خراپ، وە لەسەر داھێنان و لادان لە شەریعەت، وە لەسەر گومرایی، ئەو بەریتە لەو کارە کە لەسەر قەرەغی کەندەلانیکی ھەڵواسراوی بن ھەڵۆل، بنیات نراوە، واتە: وەک خانوویەک وایە کە لەسەر کەندەلانیکی بن ھەڵۆلی خەریکی رووخان، دانراوە.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دەرسی چواردەیم

پێناسەی ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە دوو ئایەت پێکدێ، کە بریتین لە ئایەتەکانی: (۱۱۲و۱۱۱)، لە ئایەتی یەكەمیاندا، خوا راپدەگەیەنێ کە گیان و سامانی لە برواداران گریوەو، لە بەرانبەردا بەهەشتیان دەدات، کە لە پیناوی خوادا دەجەنگن و دەکوژن و دەکوژرێن، وە راشیدەگەیەنێ کە خوا ئەو بەئینە بە برواداران داو، لە هەرسێک کتیی تەورات و ئینجیل و قورئاندا، کە بەهەشتیان بدات، وە دەیهێنێتە دی.

و لە ئایەتی دووەمیاندا خوا ﷻ بە نۆ سیفەت وەسف و پێناسەی ئەو بروادارە فیداگارانە دەکات، کە بریتین لە:

- (۱) گەرانەووە بۆ لای خوا .
- (۲) خواپەرستی .
- (۳) ستایش کردنی خوا .
- (۴) سیاحت کردن و گەڕان .
- (۵) پکوع بردن .
- (۶) گرپووش بردن .
- (۷) فەرمان بە پەسند کردن .
- (۸) پێ لە ناپەسند گرتن .
- (۹) پاراستنی سنوورەکانی خوا .

و لە کۆتایی دا دەفەرموێ: موژدەیی خوشیی دنیاو دواپۆژ، لە گرموی ئەو جوۆرە بروادارانە دایە.

﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ ﴿١١١﴾ التَّائِبُونَ الْعَبَدُونَ الْحَمِيدُونَ الْمَصْلِحُونَ الرَّكَعُونَ السَّجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْخَفِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ﴿١١٢﴾

مانای وشه به وشه نایه‌ته‌کان

{مسؤگهر خوا گیان و سامانیانی له برواداران کریوه که به‌هه‌شتیان (له‌لایمن خواوه) هه‌بی، له رپی خوادا ده‌جه‌نگن، ده‌کوژن و ده‌کوژرین (ئه‌مه) به‌ئینیکه (خوا) له‌سه‌ر خوی پیو‌یست کردوه، له ته‌ورات و ئینجیل و قورئاندا، وه ئایا کئ له خوا به‌په‌یمانی وه‌فادارتیه؟ ده‌جا به‌و سه‌ودایه‌تان که کردووتانه، دلخۆش بن، وه ههر ئه‌وه‌شه‌ برده‌وه‌و به‌مراد گه‌یشتنی مه‌زن ﴿١١١﴾ (ئه‌و برواداران‌ه‌ش بریتین له: بو‌لای خوا) گه‌راوانی، خواپه‌رستانی، ستایشکارانی، سیاحه‌تکارانی، رکو‌وعبه‌رانی، کرنو‌وشبه‌رانی، فه‌رمان به‌په‌سندکاران و، رپی له‌نایه‌سند گران و، پارێزه‌رانی سنو‌وره‌کانی (تایینی) خوا، وه موژده به‌بروادان بده (که سه‌ره‌فرازی دنیاو دوا‌رپوژن) ﴿١١٢﴾}.

شیکردنەوێ هەندێک لە وشەکان

(وَمَنْ أَوْفَ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ): (أَوْفَى: إِذَا تَمَّ الْعَهْدُ وَلَمْ يَنْقُضْ حِفْظَهُ).

واتە: (أَوْفَى) ئەگەر پەیمانەکە ی بردبێتە سەر، پاراستنی هەڵنەوه‌شاندبێتەوه.

(بَيِّعَكُمْ): (بَاعَ الشَّيْءَ يَبِيعُهُ بَيْعًا وَمَبِيعًا: شَرَاهُ، وَبَاعَهُ أَيضًا: اشْتَرَاهُ، وَبَايَعَهُ مِنْ الْبَيْعِ وَالْبَيْعَةُ جَمِيعًا).

(بَاعَ الشَّيْءَ يَبِيعُهُ بَيْعًا وَمَبِيعًا) واتە: شتەکە ی فروشت دەیفروشی، فروشتن، هەروەها (بَايَعَهُ) بە مانای (کڕی)شی دی، بەلام (بَايَعَهُ) هەم دەگونجی بە مانای فروشتن بێ، وه هەم دەگونجی بە مانای پەیمان بەستن بێ، هەردووکیان دەگرتەوه.

(الْفَوْزُ): (التَّجَاةُ وَالْفَوْزُ بِالْخَيْرِ)، دەر بازبوون، بە مراد گەیشتن، وه دەستەهێنانی چاکە.

(التَّائِبُونَ): (التَّوْبَةُ: الرُّجُوعُ مِنَ الذَّنْبِ، تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ: وَفَّقَهُ لَهَا).

(توبة) بریتیه لە گەرانه‌وه لە گوناح، وه دەگوتری: (تابَ اللَّهُ عَلَيْهِ) واتە: خوا یارمەتی دا که بگەرێتەوه بۆ لای، یاخود گەرانه‌وه‌کە ی لێ قبوڵ کرد.

(الْعَبِيدُونَ): (الْعِبَادَةُ: الطَّاعَةُ)، {هەڵبەتە ئەو وشانە ئێمە زۆر بە کورتیی مانایان دەگەین}.

(عبادة) بە مانای فەرمانبەریی کردن دی، وه بە مانای ملکه‌چی بۆ خوا دی، لە ناخه‌وه.

(الْحَمْدُ): (الْحَمْدُ: ضِدُّ الذَّمِّ، وَالْحَمْدُ أَعَمُّ مِنَ الشُّكْرِ).

(حمد) بە کوردیی بە ستایش مانا دەکری، پێچه‌وانە ی سەرزەنشت (ذم)، وه ستایش گشتیتەرە لە سوپاس، چونکه سوپاس کردن، وه‌ک لە سەرفەتای

سوورەتی ئەنعامدا، بە وردیی باسی ھەر کام لە: (مدح) و (حمد) و (شکر)مان کردووە.

(شکر) ئەوەیە کە تۆ لە بەرانبەر کەسێکدا کە چاکەیی لەگەڵ کردووی، سوپاسی بکە.

بەلام کە (حمد)ی دەکەیت، مەرج نیە چاکەییەک لەووە بۆ تۆ ھاتبێ، بەتۆ ئەو زاتە ھەر لە خودی خۆیدا خاوەنی سیفەتی باش بێ، ئەو (حمد)ە.

(مدح)یش مەرج نیە ئەو شتە کە تۆ پێی ھەڵدەنێی، خاوەنی ئیختیار و ئیرادەییەک بێ، یاخود چاکەیی لەگەڵ تۆدا کردبێ، مەرج مەدحی خواردن دەکات، مەدحی شتێکی جوان دەکات، یان مەدحی بۆنێکی خۆش دەکات.

بەلام (حمد) دەبێ زاتێک بێ خاوەنی وێست و ئازادیی بێ، ئنجای چاکەیی لەگەڵ تۆدا کردبێ، چ لە خودی خۆیدا شایستەیی ئەووەبێ، ستایش بکری، لەبەر سیفەتە پەسەندەکانی، بۆیە (حمد) فراوانترە لە (شکر)، وە (مدح)یش لە پروویکی دیکەو، لە (حمد) و (شکر) فراوانترە.

(السَّكِينُوتُ): (سَاحَ الْمَاءُ: جَرَى عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ، وَسَاحَ فِي الْأَرْضِ: دَهَبَ)، ئاو کە بە زەویدا دەپوات، دەگووترێ: (سَاحَ الْمَاءُ)، واتە: ئاوێکە پوشت، پڕا. کەواتە: (سَاحَ) کەسێکە بە زەویدا دەپوات.

(الرَّكُوعُ): (رَكَوعَ بَهْرَانِ، (الرُّكُوعُ: الْإِنْجِنَاءُ، رَكَعَ الشَّيْخُ: انْحَنَى مِنَ الْكِبَرِ).

(رَكَوعَ) بریتییە لە چەمبەنەو، وە دەگووترێ: (رَكَعَ الشَّيْخُ) پیاو بە تەمەنە کە پکووعی برد، واتە: لە ئەنجامی کەوتنە تەمەنەو، پشتی چەمیو تەو.

(السَّجْدُوتُ): (كَرْنُوشَ بَهْرَانِ، (سَجَدَ: خَضَعَ، وَمِنْهُ سَجُودُ الصَّلَاةِ: وَهُوَ وَضْعُ الْجَبْهَةِ عَلَى الْأَرْضِ).

(سَجَدَ) واتە: ملکەج بوو، وە ھەروەھا (سَجَدَ) بە مانای کرنووش بردنی نوێژە، چونکە بریتییە لەوێ کە نیوچەوانی خۆت بێخەیی سەر زەوی.

(بِالْمَعْرُوفِ): (الْمَعْرُوفُ: اسْمٌ لِكُلِّ فِعْلٍ يُعْرَفُ بِالْعَقْلِ أَوْ الشَّرْعِ حُسْنُهُ).

(معروف) بریتیہ لہ ناو بۆ ہەر کردو دیہک، کہ بہ عہقل، یان بہ شہرع چاکیہکە ی بزانری.

(الْمُنْكَرِ): (ضِدَّ الْمَعْرُوفِ).

(مُنْكَر) پیچہوانہی (مَعْرُوف) د، (اسْمٌ لِكُلِّ فِعْلٍ يُعْرَفُ بِالْعَقْلِ أَوْ الشَّرْعِ سُوْءُهُ)، ناوہ بۆ ہەر کردو دیہک کہ بہ عہقل، یان بہ شہرع خراپیہکە ی بزانری.

(الْحُدُودِ أَللَّهِ): (الحدود): (جَمْعُ الْحَدِّ، وَهُوَ الْحَاجِزُ بَيْنَ الشَّيْئَيْنِ الَّذِي يَمْنَعُ اخْتِلَاطَ أَحَدِهِمَا بِالْآخَرِ).

(حدود) کوٰی (حد)، (حد) واتہ: سنوور، نیوان، بریتیہ لہو نیوانہی کہ دمکہویتہ نیوان دوو شتانہوہو، ناہیلّی کہ یہکیکیان تیکہلّ بہ وی دیکہیان ببی.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

www.alibapir.net

مانای گشتی نایەتەکان

دیاره ئەم دوو نایەتە موبارەگە، پێناسەی برۆادارانێ راستەقینە بە چاکترین سیفەتیان کە فیداکارییە، وە سەنگی مەحەکی مسوڵمانەتییه، دەگەن، دواى ئەوەى خوا ﷻ باسی موناڤیق و دڵنەخۆش و کەمتەرخەمەگانی کرد، ئنجا باسی برۆادارانێ فیداکارو پەسەن و راستەقینە دەگات، بۆئەوەى مسوڵمانان، ئەگەر بیانەوێ کەسانیک بکەنە سەرمەشق، ئەو برۆادارانە بکەنە سەرمەشق کە سەرو مالى خۆیان بە خوا فروشتو، وە لە پێناوی خوادا فیداکارن، وە ئەو کەسانەش پازاوەن بەو نۆ سیفەتە، کە باس دەکړین، وە لە ئەنجامی خۆ پازانەومیان بەو نۆ سیفەتەدا، توانیویانە کە ئەو مامەلەیه لەگەڵ خوادا، راست بەرنە سەر، وە سەرو مالى خۆیان لە پێناوی خوادا فیدا بکەن.

خوای پەرورەدگار سەرمەتا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِآتٍ لَهُمُ الْجَنَّةُ﴾، واتە: بە دڵنیایی خوا گیان و سامانی لە برۆاداران کړیو، کە بەهەشتیان هەبێ.

واتە: ئەگەر دمتەوێ بزانی: داخۆ لە کوێ ئیمانی؟ تا ج راددەیهک ئیمانەت هەیه؟ تەماشای بکە داخۆ، گیان و سامانەکی خۆت، چۆن تەماشای دەکەیت؟ ئەگەر بە هی خوای دەزانی، وە لە هەر شوێنیک دا ئایینی خوا، پێویستی بە گیانەکەت و سامانەکەت بوو، ئامادە بووی بیبەخشی و بەختی بکەیت، ئەو تۆ راست دەکەیت، کە ئیماندارێ، چونکە خوا دەفەرموێ: ئیمانداران لە بەرانبەر خوادا، خاوەنی گیان و سامانی خۆیان نین، بەلکە داویانە بە خوا، کە لە بەرانبەردا، پەزنامەندیی خواو بەهەشتی خوا وەرەگرن، بەلێ، بە ئەندازەى ئەو کە دلت لەبەر سامانەکەت دەبێتەو، لە رپی خوادا، دلت لەبەر پووچەکەت دەبێتەو، کە بیبەخشی، بە ئەندازەى ئەو برۆاداری.

چونکە خوا دەفەرموێ: هەرچی برۆاداربێ، خوا گیانەکان و سامانەکانیانى لى کړیون، وە بەهەشتی لە بەرانبەردا بۆ داناون، ﴿يَقْتُلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ

وَيَقْنُلُونَ ﴿٧٤٥﴾، لە ڕۆی خوادا دەجەنگن دەکوژن و دەکوژرێن، ﴿وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ﴾، {خوا بەهەشت دەدا بە بروادارانە فیداکار، بە ئێنیکە کە لەسەر خۆی پێویستی کردووە، لە تەورات و ئینجیل و قورئاندا، واتە: هیچ گومانان تێدا نەبێ، ﴿وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ﴾، وە ئایا کێ لە خوا و وفادارترە بە پەیمانی خۆی، بە بە ئێنی خۆیەو؟ بێگومان هیچ کەس، ﴿فَاسْتَبْشِرُوا بِلِقَائِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ﴾، کەواتە: دلخۆش بن بەو سەودایە، کە ئەنجامتان داوە، یان بەو بە ئێنە بە خواتان داوە، هەردووکیان دەگونجێن، ﴿وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾، ئەوەش بە مراد گەشتن و سەرکەوتنی مەزنە.

ئەجا خوا ﷻ بە نۆ سیفەت ئەو بروادارانە کە گیان و سامانی لێ کرپون، وە فیداکاریی لە ڕۆی خوادا دەکەن، وە بەهەشتی بۆ داناون، وە شایستەیی گەشتن بە بەهەشتی خوا، پرمایەندیی خوا، پێناسەیان دەکات، بۆ ئەوەی هەر کەسێک راست بۆو، نەلێ: لەوانە، هەمیشە وەک من زۆر جار گوتوومە: دەبێ نایەتەکانی قورئان بکەینە ئاوی و خۆمانیان تێدا ببینین، خۆت لە نایەتەکانی خوادا ببینە، ئایا ئەو سیفەتانە کە خوا بۆ بروادارانەیان باس دەکات، چەندیان لە تۆدا هەن؟ وە بە چ ئەندازمێک لە تۆدا هەن؟

دەفـهـرمـوـی: ﴿التَّائِبُونَ الْعَمِيدُونَ الْحَمِيدُونَ الْمُكْرِمُونَ الْمُؤْمِنُونَ الْخَائِفُونَ
الَّذِينَ يُؤْتُونَ زَكَاةً وَأَسْرَارًا ۚ أُولَٰئِكَ لَئِنْ دَعَاكَ رَبُّكَ فَاسْتَجِبْ لَهُ ۚ سَبْعًا مِّنَ اللَّيْلِ يَأْتِيهِمْ
الْمَلَكُ الْمَكِينُ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾. خۆی پەرورەدگار هەموو ئەو سیفەتانە بە (ئەسم الفاعل) هێناون:

(التائب) واتە: کەسێک کە زۆر دەگەرێتەو بە بۆ لای خوا، (تائب) یانی (راجع) کەسێک کە دەگەرێتەو بە گوناھان، یان لە کەمتەر خەمی و ساردو سڕیی، وەک من لە کتیی: (گەرانهو بە بۆ لای خوا) دا باسەم کردووە، کە مەرج نیە تەوێو گەرانهو بە بۆ لای خوا، تەنیا لە کوفرو نیفاق و شیرکەو بە، بۆ ئیمان و ئیسلام و خوا بە یەگرتن، بە لکو جاری وایە

تۆ لە گوناھبارییەوه، دەگەرپیەوه بۆ طاعت، لە طاعتتیکى کەمترەوه، دەگەرپیەوه بۆ طاعتتیکى چاکتر، وە جارى وایە لە بێئاگاییەوه، دەگەرپیەوه بۆ ھۆشیاریی.

﴿الْعِيدُوت﴾، خوا پەرستان ئەوانەى کە ئە ھەموو مەیدانەکانى خوا پەرستیدا، ئەسپی خۆیان تاو دەدەن.

﴿الْحَمْدُوت﴾، ستایش بۆ خوا گەران، واتە: بە خوا پەرستییهکەیان لەخۆبایی نابن، لە کەوتى خۆیان دەرناچن، بەئکو ستایشى خوا دەکەن، لەسەر ئەو کە خوا دەپەرستن.

﴿السَّيْحُوت﴾، واتە: ئەوانەى گەشت و گەران دەکەن :

۱/ دەرۆن تەماشای دیاردە سروشتییهکان دەکەن .

۲/ تەماشای شوینەوارى پێشینان دەکەن .

۳/ دەگەرپێن بۆ ئەوێ دەستى خوا ببینن، لە دروستکراوەکانیدا.

۴/ دەگەرپێن بۆ ئەوێ رزقى حەلال پەیدا بکەن .

۵/ ھەروەھا دەگەرپێن بۆ ئەوێ زانیاریی پێویست وەدەست بێنن .

۶/ دەگەرپێن لە پێناوی خوادا جەنگ دەکەن، لە مالى خۆیاندا دانانیشتن، ئەگەر پێویستی کرد دەرۆن .

۷/ ھەروەھا دەگەرپێن بۆ ئەوێ خەلك بۆ لای خوا بانگ بکەن، بانگەواز دەکەن، ئەو سیاحت کردن و گەشت و گەرانە، دەگونجی زۆر ئامانجى گەورە گەورەى پێ بهێنرێنە دى.

﴿الرَّكُوت﴾، واتە: ئەوانەى کە زۆر بۆ خوا دەچەمێنەوه، رکووع دەبەن.

﴿السَّجِدُوت﴾، ئەوانەى زۆر بۆ خوا گرڤنووش دەبەن، ئنجا ئەگەر گرڤنووش بردن لە نوێژو لە غەیری نوێژیشدا ھەبێ، وەك سەجدەى قورئان خوێندن و سەجدەى شوکر، رکووع تەنیا لە نوێژدا ھەبێ، کەواتە: ھەمیشە کە باسى (رکووع) دەکړی،

واتە: نوێژکردن، چونکە ئێمە پکووعی بە تەنیا مان نیه بە تەنیا وەك عیبادەتێك ئەنجام بدرێ، بەلام (سجدة) هەمان هەیه بە تەنیا، سەجەدی قورئان خوێندن، سەجەدی شوگر، وێرای سەجەدی نوێژ، بەلام پکووع تەنیا پکووعی نوێژمان هەیه .

﴿الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّكَاهُوتِ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾، فەرمانکەرەن بە شتی پەسەند، وە قەدەغەکەرانی شتی ناپەسەند، دیارە پێشتریش باسمان کردووە، (معروف) هەر شتێکە کە بە عەقل و شەرع بزانێ، ئەو شتە باشە، وە هەر شتێکیش بە عەقل بزانێ باشە، شەرعیش بە باشی دەزانێ، وە هەر شتێکیش شەرع بە باشی دانابێ، عەقلی سەلیمیش بە باشی دەزانێ.

(منکر)یش هەر شتێکە کە عەقل و شەرع بە پەسەندی دەزانن، هەر شتێک کە عەقل ناپەسەندی بکات، شەرعیش ناپەسەندی دەکات، وە هەر شتێکیش کە شەرع ناپەسەندی بکات، عەقلیش بە تەنکید بە ناپەسەندی دەزانێ .

ئەجا ئەوانە فەرمان دەکەن بە هەرچی شتی پەسەند، چ پەيوەندیی بە لایەنی فیکرو عەقیدەو جیهان بینییهو هەبێ، چ پەيوەندیی بە لایەنی عیبادەتەو هەبێ، چ پەيوەندیی بە لایەنی ڕەوشتو ئاکارەو هەبێ، چ پەيوەندیی بە لایەنی کۆمەڵایەتییهو هەبێ، چ پەيوەندیی بە لایەنی ئابووریو سیاسییەو هەبێ .

هەروەها ڕێگریش دەکەن لە هەرچی شتی ناپەسەند، لە هەموو بوارەکانی دینداریو دنیاواری دا .

﴿وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ﴾، وە پارێزەرەن بۆ سنوورەکانی خوا، سنوورەکانی خوا، حەلال و حەرامی خوا، ئەمرو نەهی خوا، هەم لە خودی خۆیاندا دەیانپارێزن، سنوورەکانی خوا ناشکێنن و نابەزێنن، وە هەم لە دەورووبەرشیاندا، وە دەکەن، هەول دەدەن کە سنوورەکانی خوا نەبەزێنن و نەشکێنن .

﴿وَنَشَرِ الْمُؤْمِنِينَ﴾، وە موژدە بدە بە برپاواران، موژدە چیان پێ بدات ؟ موژدەیان پێ بدات کە ئەگەر خاوەنی ئەو سیفەتانە بن، ئەو ئەو کەسانەن کە خوا گیان و سامانی ئێ کەپون، وە ئەو کەسانەش دەبن، کە دەتوانن فیداکاریی بکەن، لە پێناوی خواي پەرورەدگارا.

چەند مەسەلەیه کی گەنگ

مەسەلە یەگەم: که خوا دمه رموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ﴾.

بێگومان خوا گیان و سامانیانی له برواداران کڕیوه، که بهههشتیان ههبن.

وهك پشتریش باسم کرد: ئهم راستیه پر به پستی پیناسهی برواداران،
 برواداران پستهقینه له بهرانهر خوادا، نابێ خۆیان به خاوهنی خۆشیان و مال و
 سامانیان بزانن، چونکه ههر کهسێک راست بکات له ئیمانیدا له بهرانهر خوا
 بهرنامهکهی دا خۆی به خاوهنی گیان و سامانی نازانی، چونکه خوا به (آل) ئهلیف و
 لامی جینس هیناویهتی: ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ خوا له ههموو
 برواداران کڕیویهتی، چی لێ کڕیون؟

﴿أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ﴾، گیانان و سامانیان، کهواته: ههر کهسێک بروادار بێ،
 خۆی به خاوهنی رووحهکهی خۆی نازانی، وه خۆشی به خاوهنی مال و سامانهکهشی
 نازانی، له بهرانهر خوادا، چونکه خوا دواپی دمه رموی: ﴿بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ﴾،
 نرخ و بههای ئهو گیان و سامانانهیان، ئهوهیه که بهههشتیان ههبن.

ئنجایا ئایا چۆن دهزانین که مهبهست پێی ئهوهیه که نابێ خۆت به خاوهنی گیان و
 سامانی خۆت بزانی؟ چونکه دواپی دمه رموی: ﴿يُقْتُلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾، له
 پێی خوادا دهجنگن، ﴿فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ﴾، دهکوژن {کهسانیک که شایستهی
 کوژران بن، لهسهه خوا ئامادهن خهڵک بکوژن}، وه دهکوژرێن {خۆشیان به کوشتن

دەمدن؟، کەواتە: کەسیک کە ئامادەییە خۆی بخاتە وەزعیكەوه، کە بکوژی یان بکوژی، مانای وایە سەرو مائی خۆی فیدا دەکات.

ئەجا هەر کەسیک خاوەنی ئیمانی راستەقینە بێ، دەبێ ئەو ئامادەییە هەبێ، وە هەر کەسیک ئەو ئامادەییە نەبوو، مانای وایە ئەو ئیمانە نیه کە خوا داوای کردووە!

کەواتە: ئەو پێوەریکی زۆر گەورەو گرنگە، وەك ئە فەرماشتی پێغەمبەریش دا ﷺ هاتووە: ﴿مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْرُ، وَلَمْ يُحَدِّثْ نَفْسَهُ بِالْغُرِّ، مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ مِنَ الْنُفَاقِ﴾ (وفي رواية) مَاتَ مَيْتَةً جَاهِلِيَّةً ﴿، أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، برقم: (۸۸۵۲)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (۱۹۱۰)، وَأَبُو دَاوُدَ، برقم: (۲۵۰۲)﴾.

واتە: هەر کەسیک بمری و جەنگی نەکردبێ لە پیناوی خوادا، وە بە تەماش نەبێ بیکات، {نەیکردووە، ئەو نەیکردووە، بەلام لە دلشیدا نەبێ کە بیکاتو، ئامادەیشی نەبێ بۆ کردنی}، ئەو لەسەر بەشیك لە نیفاق مردووە، لە ریوایەتەکە دیکەدا دەفەرموێ: بە مردنیکی نەفامانە مردووە.

چونکە ئەگەر برپاداری راستەقینە بووایە، ئەو بیگومان خۆی بە خاوەنی سەرو مائی نەدەزانی لە پیناوی خوادا، وە کاتیك جەنگ دەهات، دەیکرد، وە ئەگەر جەنگی نەهاتە پیش، دەئی: هەر کاتیك جەنگ بیتە پیش و دینی خوا پێویستی بە سەرو مائی من بێ، دەیبەخشم، بەلام ئەگەر جەنگیشی نەکردبێ، وە ئەو ئامادەییەشی نەبێ، ئەو نیشانەیهکی پرسیاری گەورە لەسەر ئیمانەکە هەیه.

مەسەلە ی دووهم : دەفەرموێ: ﴿يَقْتُلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ﴾.

کەواتە: ئەمە ئیلتیزامی برپادارانە، بەرانبەر بە خوا: لە پیناوی خوادا دەجەنگن، دەکوژن و دەکوژرێن.

یانی: برپاداران دەبێ هەمیشە ئەو ئامادەییەیان هەبێ، کە خەلك بکوژن لە پیناوی خوادا، وە بشکوژرێن لە پیناوی خوادا، بەلام نەك: بە شیوەی: {شەلم کوێرم کەس نابوێرم} وەك ئەو هەندیک لەو گرووپ و ریکخراوانە دەیکەن کە ئیسلامیان

ناشیرین کردووە، مسوڵمانانیان ناشیرین کردووە: خۆینی بە ناهەق دەپێژن، وە بەرلەوێ دەستیان بە خۆینی خەلکی نامسوڵمان سوور بێ، دەستیان بە خۆینی خەلکی مسوڵمان سوور، بەلکو دەستیان بە خۆینی کەسانێک سوورە کە ڕەنگە لە پێش ئەواندا جەنگ و جیهادیان کردبێ، لە دژی ڕژیمیکی دیکتاتۆری خۆ سەپین، ئەووە چەندی بە چەند؟!

لە راستیدا ئەووە ناچیتە ئەو تەرازوووە کە خۆی کاربەجێ دایناوە، وە جەنگی وا لە پێناوی خوادا نیەو لە پێناوی خۆ دایە! بەلکو ڕەنگە لە پێناوی خەلکیکدا بێ کە ئەو کەسە خۆی بە گوشت دەدا، هەر نەزانی خۆینەکە دەچیتە گیرفانی کێووە، ئاو بە ئاشی کێ دا دەکات! بەلام دینداریی بە بەرچاو ڕوونی دەکری، خۆی پەروردگار بە پیغەمبەری خاتەم دەفەرموێ:

﴿ قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾ یوسف.

واتە: بۆ: ئا ئەووە ڕێبازی منە، لەبەر ڕۆشنایدا خۆم و ئەوانە شۆیتەم کەوتوون، (خەلک) بۆ لای خوا بانگ دەکەین، وە پاکیی بۆ خوا، وە من لە هاوبەش بۆ خوا دانەرەن نیم.

واتە: پاکیی بۆ خوا کە بە نەزانی و بە بەرچاو لیلی و بە نەفامیی، دینداریی بۆ بکری، وە من لە هاوبەش بۆ خوا دانەرەن نیم، کە بە لاسایی کردنەوێ کوێرانە، بە دوا دەکەون، وەک مەر سەر لە دوو یەک دەنن، کە بە داخەووە هەندی کەس لەو گرووپە پەرگیرانە، دەچێ خۆی بە گوشت دەدا، نازانی بۆ چییەو، سەرەنجام چۆنە! خۆینەکە دەچیتە گیرفانی کێ؟ یان ئەو خەلکە کە دەیکوژی، ئایا ڕەوايە بیکوژی، خۆینی برێژی؟

کەواتە: با لیمان تیکنەچی: بەلێ فیداکاریی و ئامادە بوون بۆ جەنگ کردن لە پێناوی خوادا، وە خەلک گوشتن لەسەر خوا، وە خۆ بە گوشت دان، ئەووە لە کاتی خۆی دا، پێوهری مسوڵمانەتییه، پێوهری ئیمانە، بەلام ئەووە هەمووی لە ڕێیەکی شەریعییهو، وە بە هەلومەرجی خۆی دا، وە بە بەرچاو ڕوونانە، وە بەو

شیۆمیە کە شەرع دیاریی کردووە، چونکە خۆی تاک و پاک بە نەزانیی و نەقامیی ناپەرستری، وە ئیمە وەک چۆن دەبێ خوا بپەرستین، دەبێ بە بەرچاو پوونانەو شەرعییانەش خوا بپەرستری، دەبێ هەر خوا بپەرستین، بەلام بەس بەو شیۆمیەش بێ کە خۆی بپاری داوە.

ئەجا ئەو خوا پەرستییه، چ لە نوێژو رۆژوو عیبادەت و خوا پەرستیدا بەرجەستە بێ، چ لە جەنگ و جیهاددا، چ لە مال بەخشیندا، چ لە کاری سیاسیدا، ئەو طاعەت و فەرمانبەرییه بۆ خوا، دەبێ بەس بۆ خوا بێ و ئیخلاسی تێدا بێ، وە دەبێ شوێنکەوتنی شەریعەتیشی تێدا بێ، جاری وایە مەرۆف بە حیساب نیەتەگە ی بۆ خوا، بەلام مادام لە رێیەکی شەریعیەووە لە هەلومەرجی خۆیدا نەبوو، هەلومەرجە شەریعیەگە نەرخسا بوو، لەسەری قەرزدار دەبیتهو، چونکە ئیخلاص شەفاعەت بۆ نەپێکان ناکات.

یانئ: ئینسان هەرچەندە بە دڵسۆزیی بە دڵساغیی کارێک بۆ خوا بکات، بە لای خۆیەو، بەلام مادام لە کارمەگیدا، شوین سنوورەکانی شەرع نەگەوێ، وە لە شیرازە شەرع بجیتە دەری، ئەو هەر لەبەرئەوێ کە ئیخلاسی هەیە، ئیخلاصەگە شەفاعەت ناکات، بۆ لادانەگە، چونکە دەبێ هەم خوا بپەرستی بە ساغیی، وە هەم بەو شیۆمیەش بپەرستی، کە خوا دیاریی کردووە.

مەسەلە ی سێهەم: کە دەفەرموی: ﴿وَعَدَّا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ

وَالْقُرْآنِ ﴿

واتە: (ئەمە) بەلێنیکە لەسەر خۆی پێویستی کردووە، لە تەورات و ئینجیل و قورئان دا.

کاتی خۆی (أشاعرة) و (معتزلة) مشتومری زۆریان بوو: ئایا خوا هیچی لەسەر واجبە، یان لەسەری واجب نیە؟! کە پای هاوسەنگ ئەوێ: بە تەئکید هیچ شتێک لە لایەن بەندەکانەو، لەسەر خوا پێویست نیە، بەلام ئەگەر خۆی بەخەشەر بۆخۆی، بە کەرەمی خۆی، ئەو شتە لەسەر خۆی پێویست بکات، وە بەرزیی مەقامی خوا، وە سێفەتە بەرزەکانی خوا، ئەوە بخوازن کە شتێک لەسەر خۆی پێویست بکات، ئەو

لەسەر خۆی پێویست کردووە، بەلام خۆی پێویستی کردووە، نەك بەندەکانی لەسەریان پێویست کردبێ، ئەوەش هەردووک رایەگان پێکدەگەیەنێ، لەلایەکەوە: خوا شتی لەسەر پێویستە، بەلام خۆی لەسەر خۆی پێویست کردووە، وە لە لایەکی دیکەشەوە: هیچ کەس هەقیکی نیە لەسەر خۆی بەرزو مەزن، بۆی: خۆی! ئەوەت لەسەر پێویستە دەبێ بۆم بکە، چونکە خوا بۆ خۆی فەرموویەتی: ﴿لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْئَلُونَ﴾ (۴۲) ﴿الانبیاء﴾، واتە: خوا پرسباری لێ ناکرێ، ئەوان پرسباریان لێ دەکرێ.

پاشان خوا فەرموویەتی: ﴿لَا تَمْنُوا عَلَيَّ إِسْلَمَكُمْ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ (۱۷) ﴿الحجرات﴾، واتە: هەر خوا چاکەو منەتی بەسەر خەڵکەو هەیە، بەلام خۆی پەرورەدگار لە پرووی سیفەت بەرزوی خۆیەو، لە پرووی حیکمەت و میهرەبانیی بێسنووری خۆیەو، لە پرووی ئەوەو، ئەگەر ئەو ﷻ بە ئێنێکی دا، دێتە دیو، ناگونجێ قسەی خۆی بۆ وێنە ناپاست دەرچێ، لەو پروووە دەتوانین بۆین: خوا شتی لەسەر پێویستە، کە بەهۆی سیفەتە بەرزەکانییەو، شتەکانی لەسەر خۆی پێویست کردوون.

ئەجا کە دەفەرموێ: خوا بەهەشت دەدات بە برواداران، لە بەرانبەر ئەوەدا کە فیداکاری دەکەن لە پێناوی خوا، ئەمە لە تەورات و لە ئینجیل و لە قورئاندا بەیان کراوە، ئەو لە قورئاندا، دەزانین، ئەدی لە تەورات و ئینجیلدا لە کوێدا هاتووە؟

دەلێن: لە {پەیمانی کۆن} لە (سفری) (التثنیه) لە (إصحاح) ی (۲۰) دا باسی ئەو مەسەلەیه کراوە^(۱)، هەر وەها لە {پەیمانی نوێ} دا لە ئینجیلی (لوقا) لە (إصحاح) ی (۱۸) دا باسی ئەو مەسەلەیه کراوە^(۲).

(۱) برۆانە: التفسیر التطبیقي للكتاب المقدس. العهد القديم، سفر التثنیه، الإصحاح : ۲۰، ص (۳۹۲، ۳۹۳).

(۲) هەمان سەرچاوە، ص: (۲۱۳۴-۲۱۳۷)

کەواتە: مەسەلەى فیداکارىی و، سەرو مال بەخشین لە رپی خوادا، شتیکی رپشەییە لە ئایینی خوادا، لە هەموو بەرنامەکانی خوادا، لەو ئایینە گشتییەدا کە خوا بە هەموو پیغەمبەرێک و ﷺ ناردوویەتی.

مەسەلەى چوارەم: کە دەفەرموی: ﴿وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنْ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ ﴿۱۱۱﴾

واتە: کى وفادارترە بە پەیمانى خۆى لە خوا، دلخۆش بن بەو سەودایەى کە ئەنجامتان داوە، {یان: بەو پەیمانەى کە بەستووتانە} ئەوەش سەرکەوتن و بە مراد گەیشتنى مەزنە .

دەگوترى: (وَفَىٰ بِعَهْدِهِ: اَتَمَّهُ، وَأَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ) یانى: هەردووکیان بە یەك واتان، یانى: پەیمان و بەئینەکەى تەواو کردو بریدىە سەر، بەلام دەشونجى: (أَوْفَى) (صِيغَةُ التَّفْضِيلِ) بى، کە لیڕەدا ﴿وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ﴾، واتە: کى وفادارترە، پابەندترە بە پەیمانەکەى خۆیەو لە خوا ﷻ .

کە دەفەرموی: ﴿فَاسْتَبْشِرُوا﴾، دەئى: (الْإِسْتِبْشَارُ: إِظْهَارُ السُّرُورِ، وَالْبَشَارَةُ: إِظْهَارُ السُّرُورِ وَظُهُورُهُ يَكُونُ فِي بَشَرَةِ الْوَجْهِ).

(إِسْتِبْشَارُ) بریتىە لە دەرخستنى دلخۆشیى، وە (بَشَارَةُ) بریتىە لە دەرخستنى خۆشحالىی، ئەویش دیارە لەسەر پیستی دەم و چاو دەرەکەوئ، بۆیە گوتراو: (الْإِسْتِبْشَارُ).

﴿فَاسْتَبْشِرُوا﴾، واتە: دلخۆشیى خۆتان و، شادمانیى خۆتان دەرێخەن ﴿بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ﴾، بەو سەودایەى کە کردووتانە، بەو مامەلەییە کە لەگەڵ خوادا کردووتانە، وەك من زۆرجاران گوتوومەو دەئیم: مامەلە لەگەڵ خوادا زەرەرى تیدا نیە، لە خۆشییدا بى، یان لە ناخۆشییدا بى، لەبەر هەوراز بى، یان لە نشیو بى، ساغ بى، یان نەخۆش بى، هەژار بى، یان دەوڵەمەند بى، سەرێکەوئ، یان ژێرێکەوئ، مامەلە لەگەڵ خوا زیانى تیدا نیە، بە مەرجێک لەسەر جادەى شەریعەت بى، وە

بە مەرچىك دلت لەگەل خوا راست بى، دلت بۇ خوا يەگلا كرديتەوه، وه له جادهى شهريعت لانهدهى، ئىدى هەرچى بىتە ريت، لەسەر جادهى شهريعت، ئەوه تۆ هەر قازانجته.

وشەى (بىع): (الْبَيْعُ فِي الْإِصْطِلَاحِ: مُبَادَلَةُ مَالٍ مُتَقَوِّمٍ بِمَالٍ مُتَقَوِّمٍ، وَجَمْعُهُ بَيْعٌ).

(بىع) له زاراوهى زانايان و شهرعزاناندا، برىتيه له گۆرپنهوهى مالىكى نرخينراو به مالىكى ديكه كه نرخهكهيهتى، كۆيهكهشى (بيوع)ه.

وه هەندىكيان گوتوويناىه: (الْبَيْعُ: إِعْطَاءُ الْمُتَمَنِّ وَأَخْذُ التَّمَنِّ، وَالشِّرَاءُ: إِعْطَاءُ التَّمَنِّ، وَأَخْذُ الْمُتَمَنِّ، وَيُقَالُ لِلْبَيْعِ: الشِّرَاءُ، وَالشِّرَاءُ كَذَا لِكَ بِحَسَبِ تَصَوُّرِ كُلِّ مِنَ التَّمَنِّ وَالْمُتَمَنِّ).

يانى: فروشتن برىتيه لهوه كه تۆ نرخ لەسەر دانراو بدهى، وه نرخهكه وەربگرى، (شراء)يش واتە: گرپن، برىتيه لهوه: كه تۆ نرخهكه بدهى و نرخ لەسەر دانراو وەربگرى، وه جارى واش هەيه وشەى (شراء) بۇ (بيع) بەكاردى، جارى واش هەيه، وشەى (بيع)يش بۇ (شراء) بەكاردى، به پيى ئەوه كه سەرنج دەدرىته نرخ، ياخود نرخ لەسەر دانراو، ئەوهى كه نرخ لەسەر دانراو وەردەگرى، پيى دەگوترى: كپيار، وه ئەوهى كه نرخهكه وەردەگرى، پيى دەگوترى: فروشيار.

مەسەلەى پىنجهەم و كۆتايى: كه دەفەرموى: ﴿التَّائِبُونَ الْعَبْدُونَ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الرَّكْعُونَ السَّجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَالنَّكَاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ﴾.

واتە: ئەو بپروادارنەى خاوهنى ئەو نۆ سيفهتەن، ئا ئەوانەن كه خواى بۆنياز گيان و سامانى لى كريون، كه له بەرانبەردا بەهەشتيان بداتى، بەهەشتيان بكات به موك، چونكه فەرمووئەتى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾. ئەو گونجا بگوترى: (إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِالْجَنَّةِ).

واتە: خوا بە بهههشت، گیان و سامانی له برپاداران کړیوه، بهلام فهرموویهتی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ الَّتِي هِيَ لِلْجَنَّةِ﴾، واتە: بهههشتیان ددهاتی، وهك موئکی خوێان، نهك وهك نرخیك، بهلكو وهك شتیکی تایبەت بهوان، شایسته بهوان.

ئنجای خوا دفهرموی: ئهوانه‌ی كه ئاماده‌ن، وه شایسته‌ی ئه‌وه‌ن كه خوای په‌روه‌ر‌دگار ئه‌و سه‌وداو مامه‌له‌یان له‌گه‌ڵدا بکات، وه ئاماده‌ی ئه‌و فیداکارییه‌ن، ئه‌وانه‌ن كه خاوه‌نی ئه‌و نۆ سیفه‌ته‌ن :

۱/ ﴿التَّيْبُوتُ﴾، گه‌راوان، واتە: ئه‌وانه‌ی بۆ لای خوا ده‌گه‌رێته‌وه، له‌ چ‌ی ده‌گه‌رێته‌وه؟ هه‌ر كه‌سه‌ به‌ پ‌ی‌ی خ‌و‌ی، هه‌یه‌ له‌ گو‌فر و شیرك و نی‌فا‌قه‌وه، ده‌گه‌رێته‌وه بۆ ئی‌مان و ته‌وحید.

وه هه‌یه‌ له‌ گونا‌هو تا‌وانه‌وه ده‌گه‌رێته‌وه بۆ طاعه‌ت و فه‌رمان‌به‌ریی.

وه هه‌یه‌ له‌ طاعه‌تیکی كه‌مه‌تره‌وه ده‌گه‌رێته‌وه بۆ طاعه‌تیکی باش‌تر.

وه هه‌یه‌ له‌ بی‌ئا‌گایی و غه‌فله‌ته‌وه، ده‌گه‌رێته‌وه بۆ ه‌وشیاری و بی‌داریی.

۲/ ﴿الْعِذُّوتُ﴾، خوا په‌رستان واتە: ئه‌وانه‌ی كه‌ به‌ هه‌موو شی‌وه‌كان و له‌ هه‌موو بواره‌كانی په‌رستندا، خوا ده‌په‌رستن، وه به‌ندایه‌تی خوێان بۆ خوا به‌رجه‌سته ده‌كهن، له‌ ژیا‌نی تا‌کیی و خ‌ی‌زا‌نیی و گو‌مه‌لایه‌تیاندا.

۳/ ﴿الْحَمْدُوتُ﴾، ستایش‌كه‌ران، ئه‌وانه‌ی كه‌ هه‌میشه‌ ستایشی خوا ده‌كهن، واتە: به‌و خوا په‌رستی و طاعه‌ت و فه‌رمان‌به‌رییه‌ی كه‌ ئه‌نجامی دده‌ن، نه‌ك له‌خ‌و‌بایی نابن، وه له‌ كه‌و‌لی خوێان ده‌رنا‌چن، به‌لكو هه‌میشه‌ ستایشی خوا ده‌كهن، ده‌زانن كه‌ خوا یارمه‌تی دا‌ون، خوا ئه‌و چا‌كه‌یه‌ی له‌گه‌ڵدا كرده‌وون، كه‌ هه‌لی‌بژاردوون بۆ ئه‌وه‌ی به‌ندایه‌تی بۆ خوا بكهن.

۴/ ﴿السَّكِينُوتُ﴾، گه‌شت‌كاران، ئه‌وانه‌ی سیاحه‌ت ده‌كهن و، ده‌گه‌رێن گه‌شت‌كاران، كه‌ لی‌ره‌دا ده‌گونجی مه‌به‌ست پ‌ی‌ی گه‌شت‌كر‌دنی فیکری بی، واتە: بیر له‌ مه‌له‌گووتی خوا ده‌كه‌نه‌وه، له‌ موئکی فراوانی خوا، وه ده‌گونجی مه‌به‌ست پ‌ی‌ی گه‌شت‌كر‌دنی

جەستەیی بێ، ئەوانەى كە دەگەرێن بە زەویدا، شوێنەوارەكان دەبینن، وە دیار دەو
دیمەنە سروشتییەكان دەبینن.

لەوبارەوشەو ئەم دەقە هاتوو: ﴿عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَجُلًا
قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَتُذَنِّ لِي فِي السَّيَاحَةِ؟ فَقَالَ: (إِنَّ سَيَاحَةَ أُمَّتِي الْجِهَادُ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ)﴾، {أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ، بِرَقْم: (۲۰۸۶)، وَالطَّبْرَانِيُّ، بِرَقْم: (۷۷۶۰)،
وَالدَّيْلَمِيُّ، بِرَقْم: (۷۷۷)، وَالْبَيْهَقِيُّ فِي (شُعَبِ الْإِيمَانِ)، بِرَقْم: (۲۴۲۶)، وَصَحَّحَهُ
الْأَلْبَانِيُّ فِي (صَحِيحِ جَامِعِ الصَّغِيرِ)، بِرَقْم: (۲۰۹۳)}.

واتە: ئەبو ئومامە خوا لێی رازی بێ، دەڵێ: بیاویك مۆلەتى لە پێغەمبەرى
خوا ﷺ خواست، كە گەشت و گەڕان بكات، پێغەمبەرى خواش ﷺ فەرمووی:
گەڕان و گەشتى ئۆممەتى من، بریتىە لە تىكوۆشان لە رێى خوادا.

واتە: گەنگەرتین گەشت و گەڕانى ئۆممەتى من بریتىە لەو كە بۆ بەرگرى كردن
لە ئایینی خوا، لە پیرۆزییەكانى مسوڵمانان و لە حورمەتەكانى مسوڵمانان،
مسوڵمانان لە مال بچنە دەر و گەشت بکەن، هەرچەندە وشەى (جەهاد) دەشگونجێ
چەمكەكەى فراوانتر بێ، چونكە (الجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ) تىكوۆشان لە رێى خوادا،
جىایە لە جەنگ لە رێى خوادا (الْقِتَالُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ) هەرچەندە (جەهاد) هەندى
جار بە مانای (قِتَال) دى، بەلام جارى واش هەیه، چەمك و واتاكەى گشتییترە،
ئەجا ئەو كاتە: بانگەواز كردن لە پیناوى خوادا، گەڕان بە دواى زانیارییدا،
گەڕان بۆ صولح و صلّاحەتى خەلك، وە گەڕان بۆ هەر مەبەستێك كە ئىنسان
زیاتر لە خوا نىزىك بێتەو، زیاتر لە ئایین و بەرنامەى خوا شارەزا بێ، هەمووى
دەگرتتەو.

۵/ ﴿الرَّكْعَتِ﴾، پكوع بەران.

۶/ ﴿السَّجْدَتِ﴾، كرنووش بەران، بێگومان پكوع و سەجده كە بە یەكەو
دین، مەبەست پێیان نوێژە، واتە: ئەوانەى كە زۆر بۆ خوا دەچەمێنەو پكوع
دەبن، وە ئەوانەى زۆر بۆ خوا كرنووش دەبن و سەر دەخەنە سەر زەوى، یانى:
نوێژكەرى باشن.

۷/ ﴿الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ﴾، فەرمانکەرەن بە شتە پەسەندەکان، شتە پەسەندەکان وەك پێشتریش باسەمان کردووە، واتە: بە هەموو جوۆرەکانیانە وەو، لە هەموو بوواریەکاندا: لە بواری فیکری و عەقیدەیی، لە بواری عیبادەتدا، لە بواری ڕەوشت و ئاکاردا، لە بواری هەڵسوکەوتی خێزانییدا، لە بواری هەڵسوکەوتی کۆمەڵایەتییدا، لە بواری جەنگ و جیهاددا، لە بواری سیاسیییدا، لە هەموو بوواریەکاندا، هەرچی شتی پەسەندە، ئەوانە فەرمانی پێ دەگەن، لە خوشیاندا دیهێننە دی، وە فەرمانیشی پێ دەگەن کە لە دەورووبەریشیاندا بهێننرێتە دی،

۸/ ﴿وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾، وە ڕێگرەن لە شتی ناپەسەند، ناپەسەندی دێسان لە هەموو بوواریەکاندا: لە بواری عەقیدەیی دا، لە بواری فیکری دا، لە بواری ڕاگەیاندن دا، لە بواری خواپەرستی دا، لە بواری ڕەوشت و ئاکاری شەخسی دا، لە بواری هەڵسوکەوتی خێزانی دا، لە بواری کۆمەڵایەتی دا، لە بواری جەنگ و جیهاددا، لە بواری سیاسیی دا، لە بواری پەيوەندییەکان دا، لە هەموو بوواریەکاندا، هەرچی شتی ناپەسەندە لە خوایانی دوور دەخەنەو، وە خوایانی لێ بژار دەگەن، وە هەول دەدەن دەورووبەری خوایانی لێ بژار بکەن .

۹/ ﴿وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ﴾، وە پارێزەرەن بۆ سنوورەکانی خوا، کە ئەمەش ئەوانی پێشێ هەموویان دەگرتە خوێ، وە جیا لەوانەش دەگرتەو، بەئێ برۆادارانێ راستەقینە، ئەوانەن کە سنوورەکانی خوا دەپارێزن :

(۱) سنوورەکانی حەلال و حەرام .

(۲) چاکە و خراپە .

(۳) ئەو سنوورانە کە پەيوەندییان بە دینداریی شەخسییە وە هەیه .

(۴) وە ئەوانە کە بە هەڵسوکەوتی خێزانییە وە پەيوەستن .

(۵) بە هەڵسوکەوتی کۆمەڵایەتیە وە پەيوەستن .

(۶) لە بواری سیاسیی دا .

(۷) لە بواری کۆمەڵایەتی دا .

۸) لہ ہواری جہنگو جیہاددا، سنوورہکانی خوا دہپاریژن، لہ ہہموو مہیدانہکاندا.

وہ پیغہ مہر ﷺ لہ فہرموودمہکدا دہفہرموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ حَدَّ حُدُودًا فَلَا تَعْتَدُوهَا، وَفَرَضَ فَرَائِضَ فَلَا تُضَيِّعُوهَا، وَحَرَّمَ مَحَارِمَ فَلَا تَنْتَهِكُوهَا، وَسَكَتَ عَنْ أَشْيَاءَ رَحْمَةً بِكُمْ مِنْ غَيْرِ نِسْيَانٍ، فَلَا تَسْأَلُوا عَنْهَا﴾، {أَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ، برقم: (۷۱۱۴)، وَالِدَارَ قُطْنِي، برقم: (۱۰۴)، وَصَحَّحَهُ ابْنُ كَثِيرٍ فِي تَفْسِيرِهِ، المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير، ص (۱۶۷)}.

واتہ: بیگومان خوا چہند سنووریکی دیاری کردوون، مہیانہزیئن، وہ چہند شتیکی فہر کردوون، مہیانفہوتیئن، وہ چہند شتیکی قہدہغہ کردوون، توخنیان مہکەون، وہ لہ ہہندی شت بیڈنگ بووہ، لہ رووی بہزمی پیڈاھاتنہوتانہوہ، بیئہوہی کہ لہ بیری چووبی، لییان مہپرسن.

لہ کوئیابی دا دہفہرموی: ﴿وَكَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ﴾، وہ موژدہ بدہ بہ ہروداران، ہروداران کامانہن کہ موژدہیان پی دہدری؟ واتہ: ئہو ہرودارانہی کہ خاومنی ئہو سیفہتانہن، موژدہیان پی بدہ، ئہوانہی خوا گیان و سامانی لی کریون، وہ بہہشتیان لہ بہرانہردا پی دہبہخشی.

یاخود موژدہ بدہ بہو ہرودارانہی کہ خاومنی ئہو سیفہتانہن، کہ سہرفرازی دنیاو دوارپوژن، بہختہوہرن، بہ مراد دہگہن، لہ عہیداریی لای خہلک و، گوناہباریی لای خوا، لہ شہرمہزاریی دنیا، وہ لہ روو رمشیی دوارپوژ، سہلامت و پاریزراو دہبن، وہک لہ نایمہتہکە پییشیدا فہرمووی: ﴿وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾، وہ ئہوہ بہ مراد گہیشتن و بہ ئاکام گہیشتن و بہ ئامانج گہیشتنی مہزنہ، لیڑمش دہفہرموی: موژدہیان پی بدہو دلیان خویش بکہ، یانی: ہرودارانیک کہ خاومنی ئہو سیفہتانہن، موژدہیان پی بدہ، کہ سہرفرازی دنیاو دوارپوژن.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دەرسى پازدەيەم

پېناسەي ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە چوار ئايەت پيكدى، كە برىتين لە ئايەتەكانى: (۱۱۳ تا ۱۱۶)، تەوهرى سەرەكىي ئەم چوار ئايەتە، برىتيە لە ئاگاداركدنەوہى پيغەمبەرى خوا ﷺ و بروادارانى شوپنكەوتووى، كە موو بە موو رېبازى پيغەمبەر ﷺ دەرگرنە بەر، كە بۇيان نيە داواى ليئوردن لە خوا بكەن، بۇ ھاوبەش دانەرانيك، كە دەرزنن دۆزمخيين، ھەرچەندە خرم و نيزيكيشيان بن.

پاشان خوا ﷻ رايدەگەيەنى، كە داواى ليئوردن كردنى ئىبراھىم بۇ بابى (كە ناوى ئازەر) بوو، بەھۆى بەئىنيكەوہ بوو، كە پيئىدابوو، بەلام پاش ئەوہى بۇى دەرگەوت، كە دوژمنى خوايە، حاشاى ليكرد.

دوايى خواى مېھربان رايدەگەيەنى، كە ناگونجى كۆمەئىك پاش ھىدايەتدرايان، گومرا بكات لە سزاي لادانياندا، تاكو ئەوہى كە پيوستە پاريزى لى بكەن، بۇيان روون نەكاتەوہ.

وہ لە كۆتايى دا رايدەگەيەنى، كە خوا خاومنى ئاسمانەكان و زموييەو، دەرئەنىو دەمرئەنىو، جگە لەوئيش برواداران سەرپەرشتيارو سەرخرەيكيان نيە.

﴿ مَا كَانِ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولَىٰ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾ وَمَا كَانِ اسْتَغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا بَيَّنَّ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾ وَمَا كَانِ اللَّهُ يُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّىٰ يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾ إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾ ﴾

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

ماناى وشە بە وشەى ئايەتەكان

{ پېغەمبەرۇ ئەوانەى برۋايان ھېناوہ، بۇيان نيہ داواى لىبوردن (لہ خوا) بۇ ھاوبەش دانەران بکەن، ھەرچەندە خرمىش بن، داواى ئەوہى بۇيان دەرگەوت، کە ھاوہلانى کلپەى ئاگرى دۆزەخن ﴿۱۱۳﴾ وە (لہ خوا) داواى لىبوردن کردنى ئىبراهيمىش بۇ بابى (ئازەر) تەنيا پاش بەلئىنىک بوو کە پىى دابوو، بەلام داواى ئەوہى بۇى روون بووہوہ کە دوژمنى خوايە، حاشاى لىکرد، بە دلئياىى ئىبراهيم زۆر بە پەرۋش و ھىدىى بوو ﴿۱۱۴﴾ وە ناگونجى خوا کۆمەللىک کە رېنماىى کردوون، گومرا بکات، (لىيانگەرئى سەرگەردان بن)، بەلکو (ئاگاداريان دەبى)، تاکو ئەوہى پىويستە پارىزى لى بکەن، بۇيان روون دەکاتەوہ، بىگومان خوا بە ھەموو شتىک زانايہ ﴿۱۱۵﴾ مسۆگەر مولكى ئاسمانەکان و زەوى ھى خوايە، دەژيەنى و دەمرىەنى، وە جگە لەويش ھىچ دۆست و پشتيوانىکتان نيہ ﴿۱۱۶﴾ }.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

شیکردنەوێ هەندیک لە وشەکان

(أَصْحَابُ): کۆی (صاحب) ه، (الصَّاحِبُ: الْمُلَازِمُ إِنْسَانًا كَانَ أَوْ حَيَوَانًا أَوْ مَكَانًا أَوْ زَمَانًا).

(صاحب) هەر شتیکە کە پەيوەست بێ، ئنجای بە مەرفەوێ بێ، یان ئاژەل، یان شوین، یان گات، هەروەها (صاحب) بە مانای خاوەن (مالک) یش دێ.

(الْجَحِيمِ): (الْجَحْمَةُ: شِدَّةُ تَأْجُجِ النَّارِ، وَمِنْهُ الْجَحِيمِ).

(جَحْمَةُ) بریتییە لە کلێه ساندنی بلیسە ئاگر، لەوێشەوێ وشە (جحیم) وەک ناو بۆ دۆزدە بەکارهاتو، لەبەرئەوێ ئاگرەکی کلێه و بلیسە توندی هەیە.

(مَوْعِدَةٍ): (وَعْدَ يَعْدُ وَعْدًا، وَعِدَّةٌ وَمَوْعِدَةٌ وَمَوْعُودٌ: مَتَاهُ بِهِ)، هەر کام لەو وشانە بە مانای بەئینە، گەفتو بەئینیک کە کەسیک بە کەسیکی دەدات، کاریکی باشی بۆ بکات.

(تَبَرَّأَ مِنْهُ): واتە: حاشای لێکرد، دووری لێکرد، (أَصْلُ الْبُرْءِ وَالْبَرَاءَةِ وَالتَّبَرُّي: التَّقْصِي مِمَّا يُكْرَهُ مُجَاوَرَتُهُ).

وشە (بُرء، بَرَاءة، تَبَرِّي) هەر سێکیان بە مانای دووری گرتنە لە هەر شتیک، کە ئینسان حەز لە نیزیکی نەکات.

(لَاؤُهُ): (الكَثِيرُ التَّأَوُّهُ).

(أَوَاه) کەسیکە زۆر وشە ئۆه بەکار دێنی، دیارە ئەوێ دەگونجی لە ئەنجامی ئازاریک دا بێ، کە بە عەرەبی پێی دەگوێری: (التَّوَجُّع) واتە: دەربرینی ئازار، وە دەشگونجی بەبێ نەخۆشیی بێ، لە پەرۆشییان بێ، بۆ وینە: کەسیک پەرۆشی

کەسیکی بێ، یان سۆزو بەزمیی بۆ دەربڕی، ئەم تەعبیرە بەکاربێنی، لە زمانەکانی دیکەشدا هەیە.

هەروەها (أَوَاه) دەلی: (الدَّعَاءُ: الرَّحِيمُ الرَّقِيقُ الْقَلْبُ)، واتە: زۆر پاراوە لە خوا، زۆر دوعا کەر، وە بە کەسیک دەگوتری کە بە بەزدیی بێ، زۆر دل نەرم بێ.

(حَلِيمٌ): واتە: هییدی و مەند، دەلی: (حَلَمٌ: تَأَنَّى وَسَكَنَ عِنْدَ غَضَبٍ أَوْ مَكْرُوهِ مَعَ قُدْرَةٍ وَقُوَّةٍ، وَصَفَحَ).

(حَلَمٌ) واتە: هییدی و مەندی بەکارهینا، خوی شلوی نەکرد، لە کاتی کدا کە تووڕە بوو، لەگەڵ ئەوەشدا کە توانای هەبوو، ئەو کەسە سزا بدات، کە خراپەکە ی لێ بینیوە، بەلام هییدی و مەندی لەگەڵ بەکارهینا، هەروەها (حَلَمٌ) بە مانای (صَفَحَ) هاتووە، واتە: چاوپۆشی لیکرد، بە کورتیی: وشە (حَلِيم) لە کوردیدا دەبیتهوە بە هییدی و مەند.

(وَلِيٍّ): (الْوَلِيُّ: كُلُّ مَنْ وَلِيَ أَمْرًا أَوْ قَامَ بِهِ، وَالنَّصِيرُ وَالْمُحِبُّ وَالصَّدِيقُ).

وشە (وَلِيٍّ) بە هەر کەسیک دەگوتری: سەرپەرشتی کارێک بکات، یاخود بە کارێک هەلسی، یان کارێک بە ئەستۆوە بگری، هەروەها وشە (وَلِيٍّ) بە مانای یارمەتیدەر و خۆشەویست و نزیکیشتی دێ.

(نَصِيرٍ): (الْمُعِينُ وَالْمُؤَيِّدُ وَالْمُنْجِي وَالْمُخْلَصُ).

وشە (نَصِيرٍ) بە هاوکار و پشتگیرکەر و دەربازکەر و رزگارکەر، لیکدراوەتەو.

ھوی ھاتنہ خوارھوی ئایہ تہکان

ھوی ھاتنہ خوارھوی ئہم ئایہ تہ، کہ دھفرموی: ﴿مَا كَانِ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ
ءَامَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولَىٰ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ
لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ﴾ ﴿۱۱۳﴾

لہوارھوہ ئہم گپراوہیہ ھہیہ:

﴿عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: كَانُوا يَسْتَغْفِرُونَ لَهُمْ، حَتَّى تَرَكْتُ هَذِهِ
الآيَةَ، فَلَمَّا تَرَكْتُ أَمْسَكُوا، عَنِ الْإِسْتِغْفَارِ لَأَمْوَاتِهِمْ، وَلَمْ يُنْهَوْا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِأَحْيَاءِ،
حَتَّى يَمُوتُوا، ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَمَا كَانِ اسْتَغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَيِّهِ إِلَّا
عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا بَيَّنَّ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ
لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ﴾ ﴿التوبة،﴾، يَعْنِي: اسْتَغْفَرَ لَهُ مَا كَانَ حَيًّا، فَلَمَّا مَاتَ أَمْسَكَ عَنِ
الْإِسْتِغْفَارِ، {أَخْرَجَهُ الْبَغَوِيُّ، ج ۱۱، ص ۳۳، وَالطُّحَاوِيُّ فِي (مَشْكِلِ الْأَثَارِ)، بِرَقْم:
(۲۴۸۳)، وَابْنُ أَبِي حَاتِمٍ فِي تَفْسِيرِهِ، قَالَ فِي الْإِسْتِغْفَارِ: قُلْنَا هَذَا إِسْنَادٌ حَسَنٌ، ج ۲،
ص ۳۲۴۴}.

واتہ: عہبدوللای گوری عہباس خوا لہ خوئی و بابی پازی بی، دہلی: مسولمانان
عادتیان وابو، داوای لیبوردنیان لہ خوا دمگرد بو ھاوبہش بو خوا دانہرہکان، بہلام
کاتیك ئہم ئایہ تہ ھاتہ خوار، وازیان لہوہ ھینا کہ داوای لیبوردن بکہن، بو ئہوانہیان کہ
مردوون {واتہ: لہسہر کوفرو شیرک مردوون} بہلام لییان قہدہغہ نہکرا، داوای
لیبوردن لہ خوا بکہن، بو ئہوانہیان کہ زیندوون و جاری نہمردوون، {واپیڈہچی
مہبہست پیی ھیدایہت و رحم پیکردن بی} دواپی خوای بہرز ئہم ئایہ تہی ناردہ

خوار کہ دمفہ رموی: ﴿وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا بَيَّنَّ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ﴾
التوبة.

واتہ: ئیبرہیم تاکو بابی زیندوو بوو، داوای لیبورونی بو له خوا دمکرد، به لام دواى
ئەوہی کہ مرد، وازی لهوہ هیئا، کہ داوای لیبورونی بو له خوا بکات.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

مانای گشتی ئایەتەکان

پێشتر گوتمان: کە تەوهری سەرەکی ئەم چوار ئایەتە، ئەوێه کە خوا ﷻ رێنمایی ئیمانداران دەکات، کە دەبێ چۆن لەگەڵ بێپر وایانداو، لەگەڵ ھاوبەش بۆ خوا دانەرەکاندا مامەتە بکەن، کە ئایا داوای لێبوردنیان بۆ لە خوا بکەن، یان داوای هیدایەتیان بۆ لە خوا بکەن، یان نەکەن؟ لەو بارەوه خوا ﷻ رێنماییان دەکات، وە ئەوێه کە ناگونجێ لێیان قەدەغە دەکات، دەفەرموێ: ﴿ مَا كَانِ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ ﴾، پێغەمبەر ﷺ بۆی نیە، هەر وەها ئەوانەش کە بر وایان هێناو، کە داوای لێبوردن بۆ ھاوبەش بۆ خوا دانەرەکان بکەن، واتە: داوای لێبوردنیان بۆ لە خوا بکەن، کە لێردا بەم تەعبیرە هێناوێتی، ئەگەر نا وێرێ ئەوێ: بۆیان نیە داوای لێبوردنیان بۆ لە خوا بکەن، بۆشیان نیە داوای هیدایەتیان بۆ بکەن، بەلکو داوای هیچ شتێکی چاکیان بۆ لە خوا بکەن، داوای ئەوێ کە لەسەر کوفر مردوون.

ئەجا دەفەرموێ: ﴿ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى ﴾، هەرچەندە ئەوانە لەگەڵیشیاندا خاوەنی نزیکیی بن، واتە: هەرچەندە نزیکیەتیان هەبێ، خزمایەتیان هەبێ، یان هەرچۆرە نزیکییەکی دیکە ھاوێلایەتیان بوو بێ، بۆ وێنە: دراوسێیەتیان هەبێ، بەلام ئایا کە بۆیان نیە داوای لێبوردنیان بۆ لە خوا بکەن؟ ﴿ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ

لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴾، داوای ئەوێ بۆیان پروو بۆتەو کە ئەوانە ھاوێلی دۆزەخن، واتە: داوای ئەوێ بۆیان پروو بۆتەو، کە ئەوانە دۆزەخین، وە خوا برپاری داوێ کە بیانباتە دۆزەخو، بیانکاتە ھاوێلی دۆزەخو، خاوەنی دۆزەخ، بۆیان نیە داوای لێبوردنیان بۆ لە خوا بکەن، چونکە بە تەئکید ئەو داوای لێبوردنە، جێی خۆی ناگرێ، وە خوا کارزان پەرحەمت و بەزەیی خۆی تاییبەت کردووە بە ئەهلی ئیمانەوه، وە لە

بێپر وایانی قەدەمە کردووە، ئنجا پێشینان گوتووایانە : (قەسە بکە جێ بگرێ، رەبە بپێوێ سەر بگرێ) قەسەیهەک کە جێ نەگرێ، نابێ بیکە.

ئنجا رەنگە ئەو کاتە هاوێلان خوا لێیان رازی بێ، پرسیارێک لە دڵیاندا دروست بوو بێ، وە ئیستاش دەگونجێ پرسیارێک لە دڵاندا دروست بێ، دەربارەى هەلۆیستی ئیبراهیم (علیه السلام) بەرانبەر بە بابی ئازەر، کە داوی ئەوێ ئیبراهیم رێنمایى بابی دەکات و، ئامۆزگاریی دەکات، بابی پێی دەلێ: ﴿لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَأَهْجُرَنِي﴾ مَلِيًّا ﴿٦٦﴾ مريم.

واتە: ئەگەر واز نەهێنێ، بەردبارانت دەکەم، وە برۆ سەری خۆت هەلێگرەو لێم دوور بیکەو، یانی: دەریکرد، ئیبراهیم (علیه السلام) لە وەلامی دا دەلێ: ﴿سَلِّمْ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ فِي حَفِيًّا﴾ مريم.

واتە: سەلامت لێ بێ، ئاشتیی و سەلامەتی لەسەر تۆ بێ، داوی لێبوردنت بۆ لە خوا دەکەم، چونکە پەر وەردگاری لەگەڵ من زۆر بە بەزمیی یە، وە پارانەو داوی من گیرا دەکات.

ئنجا ئەو پرسیارە دروست دەبێ، کە ئەو نە ئیبراهیمیش داوی لێبوردنی بۆ بابی کردووە لە خواى پەر وەردگار، لە حاتییدا کە بابیشی کافر بوو؟

کەواتە: چی دەبێ، ئەگەر ئیمەش داوی لێبوردن لە خوا بکەین، بۆ ئەو خەمانەمان کە لەسەر گوفر مردوون؟!

بۆیە خوا ﷻ لە وەبارەو هەلۆیستی ئیبراهیم روون دەکاتەو، دەفەر موی: ﴿وَمَا

كَانَ اسْتَغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ﴾، وە داوی لێبوردن کردنی ئیبراهیم بۆ بابی، {واتە: داوی لێبوردن لە خوا کردنی ئیبراهیم بۆ بابی} تەنیا داوی بەلێنێک بوو کە پێی داوو، ئیبراهیم بەلێنی بە بابی دا، گوتی: (سَأَسْتَغْفِرُكَ رَبِّي) لەمەودا داوی لێبوردنت بۆ لە پەر وەردگار دەکەم.

ئنجا بۆئەو بەلێنەکەى خۆی بێنیتە دى، داوی لێبوردنی بۆ لە خوا کرد.

﴿ فَلَمَّا بَيَّنَّ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ ﴾، بەلام دواى ئەوەى بۆ پروون بوو، کە دوژمنى خواىە، وە ھەر ئیمان ناھێنێ، یان خوا ھەوالی پێدا، کە ئەوە ئیمان ناھێنێ، ﴿ تَبَرَّأَ مِنْهُ ﴾، حاشای لێکردو دووری لێکرد، وە پەيوەندیی لەگەڵدا پەرچراند، ﴿ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴾، بیگومان ئیبراهیم زۆر بە سۆزو بەزمیی و پەرۆش بوو، وە ھیدی و مەندو لەسەرەخۆ بوو، واتە: زوو توورە نەبوو.

بەئێ خوا ﷺ رایدەگەیهنێ کە ھەئۆیستەگەى ئیبراهیم لەسەر بناغەى بەئێنێک بوو، کە بە بابى داو، ئنجا دیارە تا ئەو گاتە ئومێدو، ھیواىەکی ھەبوو، کە بابى ئیمان بێنێ، بۆیە داواى لێبوردنى بۆ لە خوا کردو، بەئکو خواى بەخشر ھیدایەتى بدات، بەلام دواى ئەوەى دلتیاو مسۆگەر بوو، کە ئیمان ناھێنێ و دوژمنى خواىە، حاشای لێکرد.

کەواتە: ئیوھش ئەو خزمانەتان کە کافر بوون، ھاوبەش بۆ خوا دانەر بوون، دواى ئەوەى کە لەسەر کوفر مردوون و بۆتان پروونبۆتەو کە ئیمانیا نەھیناوە، یان لەسەر نیفاق مردوون بۆتان پروونبۆتەو کە بەبێ ئیمانیى مردوون، یان ئەگەر پیغەمبەرى خوا ﷺ ھەوالی پێدا، کە فلان کەس ئیمان ناھێنێ، دەبێ ئیوھش وەك ئیبراهیم (علیه السلام) چۆن بەرپائەت و حاشای لە بابى کرد، ئیوھش حاشا و بەرپائەت لەو نزیك و خزمانەتان بکەن، کە بۆتان دەرکەوتو، دوژمنى خوان، وە برپا ناھین.

ئنجا ئیبراهیم (علیه السلام) لە ئەنجامى زێدە پەحم و بەزمیی و پەرۆشی، وە لەبەرئەو زۆر ھیدی و مەندو لەسەرەخۆ بوو، بۆیە لەگەڵ ئەو ھەئۆیستە نەریتی و خراپەى بابیشیدا، ھەر داواى لێبوردنى بۆ لە خوا کردو.

پاشان خوا ﷺ راستییەکی گرنگ دمخاتە روو، بۆ ئەوەى کە برپادارانێک کە داواى لێبوردنیا بۆ خزمەکانیا لە ھاوبەش بۆ خوا دانەران، کردو، بۆیان پاراوەو، داواى پەحم و بەزمیی و لێبوردنى خوایا بۆ کردوون، پیا و نەبێ کە بە گومرا لە قەلەمى داو، وە بە گوناھو سەرپیچی بۆ تۆمار کردوون، دەرەموئ: ﴿ وَمَا

كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَهُمْ حَتَّىٰ بُيِّنَ لَهُم مَّا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾

واتە: وە ناگونجی خوا کۆمەڵیک کە پێنمایی کردوون، خستوونیه سەر پێی راست، بپاری گومرا بوونیان بۆ بدات، وە بە گومرا بوو لە قەڵەمیان بدات، {لە ئەنجامی ئەوەدا کە هەڵەیه ک دەکەن، گوناھێک دەکەن، کە جاری نەیانزانێوه گوناھە} تاکو ئەو میان بۆ روون دەکاتەوه، کە دەبی پاریزی لی بکەن.

واتە: ئێوه مادام نەتانزانیبی کە حەرپامە و قەدەغەیه، داوی لیبوردن لە خوا بکەن، بۆ کەسانیکی بیپروا و موشریک، لە خزمان و لە نیزیکانتان، ئەوەتان بە گومرای لەسەر حیساب نەکراوه، وە بە گوناھو سەرپێچی، بۆتان حیساب نەکراوه.

چونکە جاری خوی پەرورەدگار بۆی روون نەکردبوونەوه، کە دەبی خۆیان لی بپاریزن، وە خوا ﷻ کۆمەڵە خەڵکی کە هیدایەتیان دەدات، داوی هەتا ئەو شتانەیان بۆ روون نەکاتەوه، کە دەبی خۆیان لی بپاریزن، ئەگەر خۆیان لە شتێک لەو شتانە نەپاراست، بۆیان بە گوناھو گومرای حیساب ناکات، ئەوه مانایەکی.

مانایەکی دیکەشی ئەوێه: کە خوا کاتی کۆمەڵیک هیدایەت دەدات، هەروا لییان ناگەرێ، تووشی سەرگەردانی و گومرای ببن، بەڵکو هەموو ئەو شتانە کە دەبی خۆیان لی بپاریزن، بۆیان روون دەکاتەوه، بۆیه خوی پەرورەدگاریش ئەوهی بۆ ئێوه روون کردەوه، ﴿إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾، بیگومان خوا بە هەموو شتێک زانیە، هەموو شتێک دەزانێ.

لە کۆتایی دا خوا ﷻ دەفەرموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾، بیگومان خوا مولکی ئاسمانەکان و زەوی هەیه، خاوضی مولکی ئاسمانەکان و زەوییه، ئاسمانەکان و زەوی، واتە: سەرەوهی دروستکراوەکان، خوارەوشیان، ئاسمانەکان سەرەوهیه، هەرچەندە بەرەو سەر دەروات، تاکو وجود کۆتایی پی دی، وە هەرچەندە بەرەو خوار دەچی، هەمووی هی خوایه، ﴿يُحْيِي وَيُمِيتُ﴾، دەژیەنی و دەمرینی، دیارە ژياندن و

مراندن، واتە: ژيان پیدان و مردن بەسەردا هیئان، زەقتەین، وە بەرجەستەترین شیوەی تەصەرووف کردنە لە مۆلکدا، بۆیە خواى بالادەست و زال لە قورئاندا، ئەو تەعبیرە زۆر بەکار دێنێ: هەر خوا دەژیهنێ و دەمرینێ، ﴿وَمَا لَكُمْ مِّن دُونِ اللَّهِ مِّن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾، وە ئیوە جگە لە خوا، هیچ سەرپەرشتیار مشوورخۆریکتان نیە، هیچ دۆست و نیزیکیکتان نیە، هەروەها هیچ هاوکار و سەرخەرو پشتیوانیکیشان نیە.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

چەند مەسەلەیه کی گەنگ

مەسەلە یە کەم: کە دەفەر موی: ﴿ مَا كَانُ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولَىٰ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴾

واتە: پێغەمبەر ﷺ، وە ئەوانە ی کە برۆادارن، برۆایان هیئاو، بۆیان نیە داوی لیۆردن لە خوا بۆ کەسانیک بکەن، کە هاوبەش بۆ خوا دانەرن، هەرچەندە خەزم و نیزیکیشیان بن، داوی ئەو ی بۆیان دەرکەوتوو بۆیان ڕوونبۆتەو، کە ئەوانە ی هاو و خاوەنی کلپە و بلیسە ی ئاگری بەتینی دۆزەخن.

لەبەردەم ئەم ئایەتەدا سێ هەلۆستە دەکەین:

هەلۆستە ی یە کەم : لەبەر دوو هۆکاران نابێ برۆاداران بۆ هاوبەش دانەران و کافران و مونا فیکەکان بپارینەو:

أ/ برۆادار نابێ داوایە کە لە خوا بکات بیجی بی و جیگا نەگری، بۆیە نابێ برۆادار ئەو جوۆرە پارانە و میە ئاراستە ی خاوی دادگەری بکات، کە هەوائی پێداو وەری ناگری: ﴿ إِنْ أَلَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ ﴾ النساء.

ب/ برۆادار نابێ دۆستایەتی دۆژمن و ناحەزانی خوا بکات، کەسانی مونا فیک و موشریک و کافریش دۆژمنی خوان، کە سیک دۆژمنی خوا بی، چۆن دەبی تۆ نیزیکی بکەوی و، خۆشەویستییت لەگەڵی هەبی و، بە تەنگیەو و بی و، پەرۆشییت بۆی هەبی، وە داوی بۆ لە خوا بکە ی!؟

هەلۆهستەى دووهم: يەكێك بۆى هەيهە بلى: كە خوا دمفەرموى: ﴿وَلَوْ كَانُوا

أُولَىٰ قُرْبَىٰ﴾، بۆچى واى فەرموو؟!

ئەو بۆ لاىردنى ئەو ئىشكال و گومانەيه كە بەهۆى هەلۆیستەكەى ئىبراهیمەو (عليه السلام) پەيدا دەبێ، كە خۆى كارزان لە سوورپەتى (الشعراء) دا لى گىراوتەو، كە دمفەرموى: ﴿وَأَعْفِرْ لِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ﴾ (٨٦)، واتە: خۆيه لە بابم ببوو، بىگومان ئەو لە گومانپانە.

و لە سوورپەتى (مريم) دا كە پىشتەر باسماى كرد، ئىبراهیم (عليه السلام) بەلێن بە بابى دەدات، دواى ئەو دى بابى دەريدەكات، كە داواى لىبوردنى بۆ بكات ﴿سَلِّمْ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي﴾، واتە: سەلام لە تۆ بى ئەو من دەپۆم، بەلام داواى لىبوردنىشت بۆ لە پەروەردگارم دەكەم، ﴿إِنَّهُ كَانَ فِي حَفِيَّا﴾، بىگومان پەروەردگارم بەرانبەر بە من زۆر بە رحەم و بەزەمى و مشوورخۆر، ئنجا ئەو بەلێنەى لە سوورپەتى مەريەمدا خۆى بى وینە لە ئىبراهیمەو گىراوتەو، جىبەجىکردنى ئەو بەلێنەى لە سوورپەتى (الشعراء) دا خستۆتە روو، كە دمفەرموى: ﴿وَأَعْفِرْ لِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ﴾ (٨٦)، لە سوورپەتى (مريم) دا دەلێ: داواى لىبوردنى بۆ لە پەروەردگارم دەكەم، ئەوتە لە سوورپەتى (الشعراء) يشدا، ئەو بەلێنەى كە داوێتەى هیناويەتە دى، كە دەلێ: وە ئەى خۆيه! لە بابم ببوو، بىگومان بابم لە گومانپانە.

ئىشكالەكەش لێردا پەيدا دەبێ: ئەدى ئەو نە ئىبراهیمیش (عليه السلام) بۆ بابى پاراوتەو؟!

و ئەلامەكەى ئەومىه: ئىبراهیم (عليه السلام) كە بۆى پاراوتەو ئەبەرئەو بوو كە بەلێنى پىداو، پاشان نەيزانىو كە ئیمان ناھيێ، بۆيه بۆى پاراوتەو داواى لىبوردنى بۆ لە خوا كردو، ئومىدى پى هەبوو كە بپروا بىنى، بەلام دواى ئەو دلتيا بوو كە بپروا ناھيێ، حاشاى لىكردو و دوورى لىكردو.

واتہ: ئیوہش ئہی بروادارینہ! ئہو خزم و نیزیکانہتان کہ لہسہر کوفرو شیرک و نیفاق مردوون، یاخود دلتیا کراونہوہ، لہلایہن خواو پیغہمبہری خواوہ ﷺ کہ ئہوانہ برپوا ناہینن، بؤیہ ئیوہش دہبی وک ئیبراہیم بکہن، کہ دواى ئہوہی دلتیا بوو بابی برپوا ناہینن، حاشای لیکردو دووری لیکرد، ئیوہش حاشاو دووری بکہن، لہو خزم و نیزیکانہتان، کہ دہزانن لہسہر کوفر مردوون، یاخود برپوا ناہینن.

ہلہوہستہی سییہم: چؤنیان بؤ دہرکہوتوہ کہ ہاوبہشدانہران ہاودلی دؤزہخن ؟

۱ / ئہوانہ خوا ہوالی بہ پیغہمبہر داوہ ﷺ کہ بہ کافری مردوون، یانی: مونافیقہکان و موشریکہکان و کافرہکان، وہ ہەر کہسیک بہ کافری مردبی، دیارہ خاومنی دؤزہخہو ہاودلی دؤزہخہ.

۲ / ہەر کہسیک بہ روالہت لہسہر کوفرو شیرک مردبی، واتہ: با خواى پەنہانزانیس ہوالی بہ پیغہمبہر نہدابی ﷺ، مادام کہسیک کہ دہزانى لہسہر کوفرو شیرک، یان نیفاق مردوہ، ئہوہ دہزانى کہ ئہوانہ ہاودلی دؤزہخن، واتہ: یان دہبی بہ پی روالہتی حالى، لہسہر کوفرو شیرک، یان نیفاق مردبیو، تۆش بزانی، یان ئہوہتا لہ رپی پیغہمبہرہوہ ﷺ خواى پەرورہدگار بہ وہی فہرموو بی: کہ فلان کہس لہسہر کوفرو شیرک، یان نیفاق مردوہ، یاخود فلان کہس ئیمان ناہینن و لہسہر شیرک و کوفر یان نیفاق دہمری.

لہو دوو رپیہوہ بؤیان دہرکہوتوہ کہ ئہو کہسانہ بیبروان، وہ لہسہر کوفر مردوون، وہ ہاودلی دؤزہخن.

چوار ڕیوایەت لە بارەی ھاتنە خواری ئەم ئایەتەو

لە تەفسیرەکاندا چوار ڕیوایەت باسکراون، بۆ ھۆی ھاتنە خواری ئەم ئایەتە موبارەکە: ﴿ مَا كَانِ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ ﴾:

(۱) یەکیک لە ڕیوایەتەکان ئەومێه کە پێغەمبەر ﷺ بۆ (أبو طالب) پاراوتەو، ئەبو طالبی مامی کە: خوا لێی خۆش ببی، ئەمە بوخاریی بە ژمارە (۱۳۶۰)، وە موسلیم بە ژمارە (۲۴) ھیناویانە، وە (الإستیعاب في بيان الأسباب)^(۱)، ئەو گێردراومێه ی ھیناوە.

بەلام بیگومان ناگونجی ئەم ئایەتە ھۆی ھاتنە خوارەو کە ی ئەو بەسەرھاتە بی، لەبەرئەو ی ئەبو طالب لە مەککە مردو، بەلام سوورپتی تەوبە لە کۆتایی تەمەنی پێغەمبەردا ھاتۆتە خواری، لە سائی نۆیەمدا کەواتە: چۆن دەگونجی ئایەتیک کە لە سائی نۆیەمی کۆچییدا ھاتۆتە خواری، ھۆی ھاتنە خوارەو کە ی بەسەرھاتیک بی، کە دە دوازدە سال لەو و پێش بوو !!.

(۲) ھەروەھا ڕیوایەتیک دیکە دەلی: ئەو ئایەتە بەھۆی ئەو و ھاتۆتە خواری کە پێغەمبەر ﷺ سەردانی گۆری (آمنة) ی دایکی کرد، وە داوی لیبوردنی بۆ لە خوای بەخشنە کرد.

ئەو ھش (ابن أبي حاتم) لە تەفسیرە کە ی خۆیدا^(۲)، وە (الطحاوي) لە (مشکل الآثار) دا بە ژمارە (۲۴۸۷)، وە (الحاکم) لە (المستدرک) دا^(۳) ھیناویانە، بەلام دیارە (الإستیعاب في بيان الأسباب) دەلی: (قُلْنَا وَهَذَا إِسْنَادٌ ضَعِيفٌ)^(۴)، کە

(۱) ج ۲، ص ۴۲.

(۲) ج ۶، ص ۱۹۹۳-۱۹۹۴.

(۳) ج ۲، ص ۳۲۶.

(۴) ج ۲، ص ۳۴۴.

گواهیە پیغەمبەر ﷺ لێ (أبواء) سەردانی گۆری دایکی کردووە، وە بۆی لە خواى لیبوردە پاراووتەووە، بەو هۆیەووە ئەو نایەتە هاتۆتە خوار، بەلام وا دیارە کە لێ رووی سەنەدەووە بیهێزە.

﴿۳﴾ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا يَسْتَغْفِرُ لِأَبَوَيْهِ، وَهُمَا مُشْرِكَانِ، فَقُلْتُ: تَسْتَغْفِرُ لِأَبَوَيْكَ وَهُمَا مُشْرِكَانِ؟ فَقُلَ: أَلَيْسَ قَدْ اسْتَغْفَرَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَهُوَ مُشْرِكٌ؟ قَالَ: فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَتَزَلَّتْ: ﴿مَا كَانَتْ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ﴾، {أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ، بِرَقْم: (۳۱۰۱)، وَالنَّسَائِيُّ، بِرَقْم: (۲۰۳۶)، وَأَبُو يَعْلَى، بِرَقْم: (۳۳۵)، وَابْنُ عَرَبٍ فِي (شَعَبَ الْإِيمَانِ) بِرَقْم (۹۳۷۸) وَحَسَنَهُ الْأَلْبَانِيُّ}.

واتە: عەلى خوا لیى رازی بێ، دەلى: گویم لێ پیاویک بوو داواى لیبوردنى بۆ بابو دایکی دەکرد، کە هاوبەش بۆ خوا دانەر بوون (بۆیان لێ خوا دەپارایەووە)، منیش پێم گوت: چۆن داواى لیبوردن لێ خوا بۆ بابو دایکت دەکەى کە هاوبەش بۆ خوا دانەرن؟ {کە دەبێ بە موشریکییو، بە کافریتی مردبن، یاخود لەو کاتەدا لەسەر حالەتی شیرک بووبن}، ئەویش گوتی: ئەدى ئەو نیه ئیبراهیمیش داواى لیبوردنى بۆ بابو کردووە، لێ حالیکدا کە هاوبەش بۆ خوا دانەریش بوو، دەلى: منیش ئەووەم بۆ پیغەمبەری خوا ﷺ باسکرد، ئیدی لەو بارەووە ئەم نایەتە هاتە خوار: ﴿مَا كَانَتْ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ﴾.

﴿۴﴾ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: كَانُوا يَسْتَغْفِرُونَ لَهُمْ حَتَّى تَزَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ، فَلَمَّا تَزَلَّتْ، أَمْسَكُوا عَنِ الْإِسْتِغْفَارِ لَأَمْوَاتِهِمْ، وَلَمْ يُنْهَوْا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْأَحْيَاءِ، حَتَّى يَمُوتُوا، ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَمَا كَانَتْ أَسْتَغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا بَيَّنَّ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ﴾، {التوبة، يعنى: استغفر له ما كان حياً، فلما مات، أمسك عن الاستغفار}، {أَخْرَجَهُ الْبَغَوِيُّ ج ۱۱، ص ۳۳، وَالطُّحَاوِيُّ فِي (مَشْكَلِ

(الآثار)، برقم: (۲۴۸۳)، وَابْنُ أَبِي حَاتِمٍ فِي تَفْسِيرِهِ، قَالَ فِي الْإِسْتِعَابِ: قُلْنَا هَذَا إِسْنَادٌ حَسَنٌ، ج ۲، ص ۳۲۴۴} (۱).

شایانی باسیشه بەنسبەت ئەو ڕیوایەتەووە کە لە (علی) یەووە گێڕدراوەتەووە، هەرچەندە (الألبانی) بە (حسن) ی داناوە، بەلام (ابن العربي) لە (العارضه) دا، وَهَكَذَا خَاوَنِي (التحریر والتنوير) هیناویەتی، بە زۆر بیەیزی داناوە .

{ قَالَ ابْنُ الْعَرَبِيِّ فِي (الْعَارِضَةِ): هُوَ أَوْعَفُ مَا رُويَ فِي هَذَا الْبَابِ، وَأَمَّا مَا رُويَ فِي أَسْبَابِ النُّزُولِ أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِي اسْتِغْفَارِ النَّبِيِّ ﷺ لِأَبِي طَالِبٍ، أَوْ أَنَّهَا نَزَلَتْ فِي سُؤَالِهِ رَبَّهُ أَنْ يَسْتَغْفَرَ لَهُ أَمِنَةً، حِينَ زَارَ قَبْرَهَا بِالْأَبْوَاءِ، فَهُمَا خَبْرَانِ وَاهِيَانِ لِأَنَّ هَذِهِ السُّورَةَ نَزَلَتْ بَعْدَ ذَلِكَ بِرَمَنْ طَوِيلٍ } (۲).

(ابن العربي) کە خاوەنی (أحكام القرآن) ه، دەڵێ: ئەو ڕیوایەتە ی کە لە (علی) یەووە هاتووە، خوا لێی رازی بێ، بیەیزترین شتە کە لەو بارەووە گێڕدرا بیەتەووە، وە ئەووی کە لە هۆیەکانی هاتنە خوارەووی ئەم نایەتەدا هاتووە، گوايە ئەم نایەتە دەربارە ی داوای لیبوردکردنی پیغەمبەر ﷺ بوووە بۆ ئەبو طالیبی مامی، یاخود لەبارە ی دەربارە ی داوای لیبوردن کردنی پیغەمبەر ﷺ بۆ دایکی ئامینە هاتۆتە خوار، کە سەردانی گۆرەکە ی کردووە لە (أبواء)، ئەو دوو هەوالتە، (واتە: ئەو دوو ڕیوایەتە) زۆر بیەیزن، چونکە ئەم سوورپتە دوا ی ئەووە بە ڕۆژگاریکی دوورو درێژ هاتۆتە خوار.

کەواتە: تەنیا ڕیوایەتەکە ی ئیبنو عەبباسە، بگونجی پشتی پێ بیەستری، لەگەڵ ئەووی عەلی دا خوا لێی رازی بێ، بەلام (ابن العربي) ئەووی عەلی بە (أَوْعَفُ شَيْءٍ فِي هَذَا الْبَابِ) وەسف کردووە، هەرچەندە (الإستيعاب في بيان الأسباب) سەنەدەکە ی بە باش لە قەڵەم داووە.

هەلبەتە دەبی ئەووە بزانی کە دەگوتری: هۆی هاتنە خوار ی ئەو نایەتە، ئەو بەسەر هاتە بوووە، ئەو ڕووداوە بوووە، مانای وانیه کە چەمک و واتای ئەو

(۱) پێشتر مانامان کردووە .

(۲) ج ۱۱، ص ۴۴.

ئایەتە موبارەکە کورت هەڵدای لەو ڕووداوەدا، بەلکو یانی: ئەو ئایەتە موبارەکە چەمک و واتایەکی ئەو ڕووداوەش دەگێتەوه، وە جیا لەو ڕووداوەش دەگێتەوه، یان ئەو کەسە دەگێتەوه، کە ئایەتەکە دەربارەى هاتۆتە خوار، وە جگە لەویش دەگێتەوه، بەلام بە تەئکید ناگونجی ئایەتیک لە سوورەتی (التوبة) دابی، کە لە سالی نۆیەمی کۆچییدا هاتۆتە خوار، پەيوەندى هەبى بە بەسەر هاتیکەوه، کە دە، دوازدە (۱۰-۱۲) سال لەوهو پێش ڕووی داوه !!

بۆیە پێویستە لە هۆی هاتنە خوارەوه گاندا باش ورد بینەوهو، دیکەتی باش بکەین، بۆ ئەوهی هەندیک چەمک و واتا کە ئایەتەکان مەبەستیان نین، نەیانخەینە نێو مانای ئایەتە موبارەکەکانەوه.

مەسەلەى دووهم: کە دەفەرموی: ﴿ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا بَيَّنَّ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴾

بۆ زیاتر تێگەشتنى چەمک و واتای ئەو ئایەتە، پێویستە پێش چەند وشەیهک مانا بکەین:

۱- وشەى (مَوْعِدَةٍ) دەلى: (المَوْعِدَةُ: إِسْمٌ لِلْوَعْدِ) پێشتریش باسمان کرد.

(مَوْعِدَةُ) ناوه بۆ (وَعْد) واتە: گەفت و بەلێن . □

۲- (تَبَرَّأَ مِنْهُ) (التَّبَرُّؤُ: تَفْعُلٌ مِنْ بَرِيٍّ مِنْ كَذَا، إِذَا تَنَزَّهَ عَنْهُ، فَالتَّبَرُّؤُ مُبَالَغَةٌ فِي الْبِرَاءَةِ).

وشەى (تَبَرُّؤُ، تَفْعُلٌ) ه، لە (بَرِيٍّ مِنْ كَذَا) وه هاتوه، (بَرِيٍّ مِنْ كَذَا) واتە: حاشای لێکردو دووری لێکرد، کاتیک کە مەرووف خۆی لە شتیک پاک دەگریو دووری لێ دەکات، ئنجا وشەى (تَبَرُّؤُ) زیادەپۆیى کردنە لە بەرپرائەت، چونکە لەسەر کێشى (تَفْعُلٌ) ه، واه: فشار لە خۆت بکەى کە زیاتر دووری بگری، وه خۆت پاک بگری لەو شتە.

۳- وشەى (اَوَّاهُ) (الْاَوَّاهُ: الَّذِي يُكْثِرُ قَوْلَ : اَوَّه، وَهُوَ التَّوَجُّعُ، وَهُوَ كِنَايَةٌ عَنِ الرَّأْفَةِ وَرِقَّةِ الْقَلْبِ وَالتَّضَرُّعِ، حِينَ يوصِفُ بِهِ، مَنْ لَيْسَ بِهِ وَجَعٌ).

وشەى (اَوَّاهُ) کەسێکە کە زۆر بلێ (اَوَّه) یان (اَوَّه) کە بریتیە لە دەپرینی ئازار، ئەویش کینایەیه بۆ بەزمیی و پەرۆش و دل پێ سووتان، یاخود پارێنەووە کڕووزانەووە، وە کاتێک کەسێک پێی وەسف دەکری، کە ئازاریکی نەبێ، ئەووە ڕەحم و بەزمیی و شەفەقەت نواندن دەگەیهێنێ، ئەگەر کەسێک ئازاریکی ھەبێ و بلێ: ئۆھ، دیارە تەعبیر دەکات لە ئازارەکەى خۆی، بۆیە لە زمانى عەرەبییدا دەلێ: (كَلِمَةُ تَوَجُّعٍ) وشەیه کە بۆ دەپرینی ئازار بەکار دێ، بەلام کەسێک ئازاریکی لە جەستەیدا نەبێ، کاتێک دەلێ ئووھ، یا ئۆھ، ئەووە مەبەستى ئەوێە ڕەحم و بەزمیی و سۆز دەنویێ، بەرانبەر بە جگە لە خۆی.

۴- وشەى (حَلِيمٌ) (صَاحِبُ الْحِلْمِ) کەسێک کە خاومنى سێفەتى ھێدی و مەندییە، ھێدی و مەندیی پێچەوانەى زوو توورە بوونە، وەك چوَن (عَجَلَةٌ) پێچەوانەى (تَأَنِّي) یە، (تَأَنِّي) واتە: بەگاوەخۆ، بە شێنەیی، وە (عَجَلَةٌ) ش واتە: تالوو کەکردن، پەلەپەل کردن.

ئەجا کە دەفەر موێ: ﴿إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ﴾، ئەووە دوو واتایان دەگەیهێنێ:

یەكەم: (وعد ابراهيم هذه الموعدة أباه)، بەئێنێک کە ئێبەرھیم بە بابی دابوو، لە کوێ دیارە کە بەئێنەکەى پێداو؟

لە سوورپەتى (مريم) دا دواى ئەوێ کە بابی پێی دەلێ: ﴿يَا بَرَاهِيمُ لَنْ لَمْ تَنْتَهَ لَأَرْجَمَنَّكَ وَأَهْجُرَنِي مَلِيًّا﴾ ﴿ ۶۱ ﴾ مريم.

واتە: ئەى ئێبەرھیم! ئەگەر دەست ھەنەگری، واتە: لە یەکتاپەرستى، یان لە بانگ کردنى من بۆ تەنیا خوا پەرستى، بەندایەتى تەنیا بۆ خوا کردن و، دەست ھەنگرتن لەو بت و صەنەمانە، ئەگەر واز لەووە نەھێنى، بەرد بارانت

دەکەم، ﴿وَأَهْجُرْنِي مَلِيًّا﴾، ئیستاش برۆ زۆر لێم دووربکەو، وە ماوەیهکی زۆر برۆ، یانی: سەری خۆت هەنگەرمو برۆ، ئیبراهیم (علیه السلام) بە بەلاش نیه که خوا لەبارمیه وە دەرموئ: ﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ﴾ ﴿التوبة: ۱۱۴﴾ واتە: ئیبراهیم زۆر بە ڕەحم و سۆز بوو، زۆریش هیڤیی و مەند بوو، لە وەلامی ئەو قسە ڕەقانهی بابیدا، دەئێ چی؟!

﴿قَالَ سَلِّمْ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا﴾ ﴿مریم: ۴۷﴾ واتە: گوئی: سەلامت لێ بێ، لەمەودوا داواي لێبوردنت بۆ لە پەرورەدگارم دەکەم، چونکە پەرورەدگارم لەگەڵ من زۆر بە مشوورە، زۆر بە تەنگمەوێه، بەزەمی پێمدا دی.

یانی: ئومێد دەکەم که دوای منیش بۆ تۆ، داواي لێبوردن کردنی من بۆ تۆ، گیرا بکاتو، خوا لێت ببووری.

ئەجا ئایا لە گوێدا دیارە که داواي لێبوردنی بۆ لە پەرورەدگاری کردو؟ لە سوورەتی (الشعراء) لە نایەتی (۸۶) دا که لە سیاقی چەند قسەیهکدا، دەئێ:

﴿وَأَعْفِرْ لِيَّ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ ﴿۸۶﴾، واتە: وە لە بابیشم ببوورە، بیگومان بایم لە گومرپایانە، لێی ببوورە، واتە: چاوپۆشیی لێ بکەو لێی ببوورە .

دووهم : واتای دووهمی، ﴿إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ﴾: که ئەو میانم تەنیا لە (التحریر والتنویس) (محمد الطاهر ابن عاشور) دا بینى، بەلام ئەویش ڕۆی تێدەچێ، دەئێ: ﴿وَعَدُ أَبِي إِبْرَاهِيمَ أَنْ يُؤْمِنَ﴾ بەئینی بابی ئیبراهیم بوو، بە ئیبراهیم، که برۆا بیئێ، واتە: بابی ئیبراهیم که (ئازم) وەعدی بە ئیبراهیم دا، که ئیمان بیئێ، بۆیه ئیبراهیم داواي لێبوردنی بۆ لە خوا دەکرد، چونکە بابی بەئینی پێداوو، ئەجا ئومێدی وابوو که بابی برۆا بیئێ و لەگەڵ بەئینەکهی خۆیدا راست بکات، بۆیه داواي لێبوردنی بۆ لە خوا کرد، بەلام دواي ئەوێ که زانی: بابی بەئینەکهی جێبهجێ ناکات، وە دوژمنی خوایه، حاشای لێکرد.

نُنَجَا (مُحَمَّدُ الطَّاهِرُ بْنُ عَاشُور) ئەو بە بەلگە دینیتەو دەلی: چونکە ئەگەر ئیبراهیم بەلینی بە بابی دابووایه، وەك چۆن خوا ﷻ لەسەر ئەوێ داوای لیبوردنی بۆ بابی کرد، پەخنی لیگرت، ئەگەر بەلینیشی پێ دابووایه، لەسەر بەلین پیدانەگەشی، هەر پەخنی لی دەگرت!

منیش دەلیم: بەراستی مانای یەگەمیان زیاتر دەچیتە عەقڵەو، وە زیاتر لەگەڵ سیاقی ئایەتەکان دا دەگونجی، وە بەلگەش هەیه لە قورئاندا، ئەوێ لە سوورەتی (مریم)، ئایەتی (۴۷) دا دیارە کە ئیبراهیم بەلینی پێ دەدا: ﴿ قَالَ سَلِّمْ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴾ ﴿ ۴۷ ﴾ مریم، ئەو بەلینەگە دیارە، پاشان داوای لیبوردنەگەشی هەر دیارە، لە سوورەتی (الشعراء) ئایەتی (۸۶) دا دەفەرموی: ﴿ وَأَغْفِرْ لَائِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴾ ﴿ ۸۶ ﴾، بەلام هیچ بەلگەیه کمان بەدەستەو نیه کە بابی ئیبراهیم بەلینی بە ئیبراهیم دابی، ئەوێ کە دیارە لە قورئاندا هەر ئەوێ کە بابی ئیبراهیم هەرشە لە ئیبراهیم کردو، کە بەرد بارانی بکات، ئەگەر نەروات، وە پاشان دەریکردو، ئەدی کوا ئەو بەلینە لەکوێیە؟!

بۆیه با پوالتی ئایەتەگەش بیگەیهنی، بەلام هیچ بەلگەیهک لەسەر ئەو پایە نیه، کە خاوەنی (التحریر والتنوير) هیناویەتی خوا پاداشتی بداتەو، بۆیه هەر ئەو پاستتر، بەلکو هەر ئەو پاسته، کە بلین: مەبەست لەو بەلین پیدانە، بەلین پیدانی ئیبراهیم بوو بە بابی (ئازەر)، کە داوای لیبوردنی بۆ لە خوا بکات، بەلام ئەو بەلینە هەتا ئەو کاتە بردە سەر، تاکو دلتیا بوو ئیمان ناهینی، دوا ئەوێ کە دلتیا بوو، یەقینی بۆ پەیدا بوو، کە برپا ناهینی، بەرپاڵەتی لی کرد، وە حاشای لی کردو دووری لی کرد.

نُنَجَا خوا ﷻ کە دەفەرموی: ﴿ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴾، بیگومان ئیبراهیم یەگجار بە پەحم و بەزمی و میهرەبان بوو، وە زۆر هیلی و مەند بوو، لی دەدا ئەو جۆریکە لە پۆزش هینانەو بۆ ئیبراهیم، کە بابی هەرچەندە کافرو موشریک و بت پەرست بوو، بەلام داوای لیبوردنی بۆ لە خوا کردو، لەبەر ئەوێ زۆر بە

پەرۆش بووه، وه زۆر دڵنەرم و میهرەبان بووه، وه پاشان زۆر هیادی و مەند بووه، ئەوه جوۆریکە لە عوزر هێنانەوه و پۆرش هێنانەوه بۆ ئیبراهیم (علیه السلام). □

مەسەلەى سییەم: **كە دەفەرموێ:** ﴿ وَمَا كَانِ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَهُمْ حَتَّىٰ يَبَيِّنَ لَهُم مَّا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴾ ﴿ ۱۱۵ ﴾

وه ناگونجی خوا گۆمەلێک کە پێنمایی کردوون و خستوونیه سەر پێی راست، گومرا بکات، یان برپاری گومرا بوونیان بۆ بدات، تاکو ئەوهی کە دەبێ پارێزی لێبکەن و خۆی لێ بپاریزن، بۆیان روون نەگاتەوه، بێگومان خوا بە هەموو شتێک زانیە.

ئەمە وهک لە مانای گشتییه کەشدا، ئاماژەمان پێدا دوو مانای هەن:

مانای یەكەم: ناگونجی خوا گومرایى لەسەر گۆمەلێک بنووسی، وه بۆیان برپار بدات کە هیدایەتی داو، تاکو ئەوهی کە دەبێهوی خۆی لێ بپاریزن، بۆیان روون نەگاتەوه، کەواتە: هاوێلانێک کە لەوهو پێش بۆ خزمەکانیان پاراونەوه، یان بۆ دۆست و نیزیکانیان پاراونەوه، بەوه گومرا نەبوون، با ئەو خزم و نیزیکانەیان لەسەر کوفرو شیرکیش مردبن، یان لەسەر نیفاق مردبن، یاخود لەوگاتەدا لەسەر کوفرو شیرک و نیفاق بوو بن، وه دلتیاش بووبن کە ئیمان ناهێنن، مادام نەیانزانیبی کە: ئەو جوۆرە بۆ پارانەوهو داوای لێبووردن کردنە، قەدەغەیه، ئەوه حوکمی گومرایی و سەرگەردانیی، حوکمی گوناھباریی، نایانگریتەوه، چونکە نەیانزانیهوه.

مانای دووهم: هەر کاتێک خوا گۆمەلێکی پێنمایی کرد، خستنیە سەر پێی راستی خۆی، وازیان لێ ناهێتی، کە لە رووی هەلسوکه و تەگانهوه، لە گومرایی و نەقامییدا بن، بەئکو ئەوهی پێویستە کە خۆیان لێ بپاریزن، بۆیان روون دەگاتەوه.

هەر بۆیەش خوا ﷻ هەموو ئەو شتانەى کە پێویستە برواداران خۆیانیان لێ بپاریزن، بۆی روون کردوونەوه، کە یەکیەک لە شتەکان ئەومیه، نابێ داوای لێبووردن لە خوا بکەن، بۆ کەسانێک کە دەزانن لەسەر کوفرو شیرک و نیفاق مردوون، یاخود لەسەری دەمیننەوه، تاکو دوا ساتی ژیانان، وه برپا ناهێنن،

نابی ئەو جوۆره داوایه له خوای به‌خشەر بکه‌ن، که لییان خو‌ش بی و لییان ببووری، چونکه ئەوه داوایه‌که جیگا ناگری.

که دمه‌رموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾، بیگومان خوا به هه‌موو شتیك زانایه، واته: هه‌ر بۆیه‌ش هه‌موو شتیكتان بۆ روون ده‌کاته‌وه، چونکه خوا هه‌موو شتیك دزمانی، به‌لام ئیوه هه‌رچه‌نده زانا بن، وه‌ک گوتراوه: (عَلِمْتَ شَيْئًا وَغَابَتْ عَنْكَ أَشْيَاءُ) شتیكت زانیوه، به‌لام زۆر شت لی پنه‌هان بوون.

ئنجای ئەم ئایه‌ته لی وەرده‌گیری، که موقوف هه‌تا به‌رچاوی روشن نه‌بیته‌وه، له رووی یاسا‌کانی شه‌ریعه‌ته‌وه، مادام له‌و جوۆره بی، که پۆرش‌دار (مَعْنُور) بی به‌ نه‌زانیی (جَهْل) و له‌ جوۆری (مَعْنُور بِالْجَهْلِ) بی، واته: شتیك نه‌زانی‌ت و به‌لام له‌ نه‌زانی‌نه‌که‌شیدا خاوه‌نی عوزر بی و خاوه‌نی به‌لگه بی، به‌ گونا‌ه‌بار له‌ قه‌ڵه‌م نادری، به‌لام دیاره‌ خاوه‌نی به‌لگه و پاساو بوون له‌ نه‌زانیی و بی ئا‌گاییدا، هه‌موو که‌س نا‌گریته‌وه، هه‌ر که‌سیك شتیکی نه‌زانی بگوتری: لیی بور‌دراوه! به‌لکو ده‌بی که‌مه‌ترخه‌م نه‌بی، له‌وه‌دا که نه‌زان و بی ئا‌گایه له‌ شتیك، ئنجا به‌

(مَعْنُور بِالْجَهْلِ) ده‌ربازی ده‌بی، چونکه خوا ﷻ دمه‌رموی: ﴿لَا يُكَلِّفُ

اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا... ﴿١٨٦﴾ البقرة، واته: بیگومان خوا له‌ هه‌یج که‌سیك داوا ناکات، جگه له‌وه‌ی له‌ توانایدا هه‌یه، که‌سیك هه‌و‌لی دابی شتیك بزانی، به‌لام هه‌ر نه‌یتوانی‌بی زانیاری له‌بار‌وه‌ په‌یدا بکات، که ئەو شته قه‌ده‌غه‌یه، وه‌ بیکات، یاخود نه‌زانی پێ‌ویسته‌و بی‌چو‌یتنی، ئەوه گونا‌ه‌بار نابی.

مه‌سه‌له‌ی چواره‌م و کو‌تایی: که دمه‌رموی ﴿إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

يُحْيِي وَيُمِيتُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾﴾.

بیگومان خوا مو‌لکی ئاسما‌نه‌کان و زه‌وی هه‌یه، ده‌ژیه‌نی و ده‌مری‌نی، وه‌ ئیوه جگه له‌و هه‌یج سه‌رپه‌رشتیارو، وه‌ هه‌یج یارمه‌تیده‌رتان نین.

له‌به‌رده‌م ئەم ئایه‌ته به‌پێ‌زه‌ش دا، سی هه‌لو‌سته ده‌که‌ین:

هەلۆهستەى بەکەم : که دمه‌رموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾،
واته: خوا خاوەنى هەموو شتیکە.

کەواته خواپەك که خاوەنى هەموو شتیکە، مۆلکایەتیی رەها تەنیا هێ ئەوه،
هەر ئەو خاوەنى رەهای هەموو بوونه، بە سەرو خوارپەوه: ئیووش بەندهی راستی
وی بن و، پابەند بن بە رێنماییه‌کانی ئەوه‌وه، پابەند بن بە شەریعت و بەرنامەى
ئەوه‌وه.

هەلۆهستەى دووهم: که دمه‌رموی: ﴿يُحْيِي وَيُمِيتُ﴾، واته: دەرژیه‌نێ و دهمرێنێ.

لەبەرئەوه‌ی ژياندن و مراندن، زەقترین نیشانه‌ی خاوەنداریتیی و دەسلەتداریتیی
خوان، بۆیه خوا ﷻ ئەو دوو سیفەتەى خۆى هەم لیرو هەم له زۆر شوینی
دیکەش دا باس کردوون: پێشێ باسی خاوەنداریتیی خۆى دەکات، ئنجبا باسی
حوکمرانیتیی خۆى دەکات، که له راستیدا گەورەترین جوړى دەسلەلات و
حوکمرانیتیی وه بەرجەسته‌ترین و، زەقترین نیشانه‌ی حوکمرانیتیی و،
دەسلەتداریتیی خوا، له بوونه‌وه‌ردا، ئەومیه که دەرژیه‌نێ و دهمرێنێ، ژيان
دەبەخشێ، وه ژيان وەردەگریته‌وه.

هەلۆهستەى سێهەم: که دمه‌رموی: ﴿وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ

وَلَا نَصِيرٍ﴾، وه جگه له خوا هیچ سەرپەرشتیار و دوست و مشوورخۆر، وه
هیچ هاوکار و وەسەرخرتان نین.

کەواته: هەر خوا بکەنه مشوورخۆرى خۆتان، وه با بەس خوا پەرستراوتان بێ و،
پشت پێ بەستراوتان بێ، وه هەر کات بەس ئەو به هۆى ملکه‌جیی تەواوتان بۆ
بەرنامە‌کەى و، گوێرایه‌لیی تەواوتان بۆ پێغه‌مبەرە‌کەى ﷺ بکەنه تاکه
پەرستراوى خۆتان، ئەو کاته‌ش خوا سەرپەرشتییتان دەکات و، سەرتان دەخات و،
یارمەتییتان دەدات.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دەرسی شازدەیم

پێناسەی ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە سێ (۳) ئایەت پێکھاتود، کە بریتین لە ئایەتەکانی: (۱۱۷ و ۱۱۸ و ۱۱۹)، تاکە تەوہری ئەم سێ ئایەتە، بریتییە لە تەوہی لێوەرگرتن و لێبوردنی خوا لە پێغەمبەر ﷺ و ھاوہلانی کۆچکەر و پشتیوانانی شوینکەوتووی بەگشتی، کە لە کاتی سەغڵەت و دژواری جەنگی تەبووکدا لێی بەجێ نەماون، ھەرودھا بە تاییبەت تەوہی لێوەرگرتن، لەو سێ ھاوہلەی کە بریار لەبارەیانەوہ دواخراو، وە زۆر تووشی سەغڵەتی و دلتەنگیی بوو بوون، بۆ ماوہی پەنج (۵۰) شەو و رۆژ، کە بریتی بوون لە: کەعبی کورپی مالیک، مەراپە کورپی رھبەع، ھیلالی کورپی ئومەییە.

وہ لە کۆتاییشدا خوا فەرمان بە برواداران دەکات، کە پارێز لە خوا بکەن، وە لەگەڵ راستاندا بن.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

﴿ لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ
فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ
عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۱۷﴾ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا
صَافَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَّا مَلْجَأَ
مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿۱۱۸﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿۱۱۹﴾ ﴾

مانای وشە بە وشە نایەتەکان

{بە مسۆگەری خوا (بە بەزمیی خۆی) گەڕایەوه سەر پیغەمبەر و ئەو کۆچکەر و
پشتیوانانە، کە لە گاتی سەغڵەتیی و دژواری دا، شوینی گەوتن، وە لێیان بورد، دوا
ئەوهی خەریک بوو دلی کۆمەڵیک لەوان لابادات، پاشان (خوا) گەڕایەوه سەریان، (تۆبە
لی وەرگرتن)، بیگومان (خوا) بەرانبەریان میهرەبان و بەزمیی یە ﴿۱۱۷﴾ ھەروەھا (خوا
گەڕایەوه سەر) ئەو سێ گەسەش کە (بۆ بێاردان لە بارمیانهوه) دواخرا بوون، ھەتا
کاتی کە زەمین بە فراوانیی، لێیان وە تەنگ ھات، وە دەروونی خوشیانیان لێ
و تەنگ ھات و لێ سەغڵەت بوون، وە زانیان کە ھیچ پەناگەیک لە (سزای) خوا، نیە،
مەگەر (بە گەرانەوه) بۆ لای وی، پاشان (خوا) گەڕایەوه سەریان، (لێیان بورد) تاکو
ئەوانیش بگەڕێنەوه، بە دلتیایی (خوا) زۆر تەوبە وەرگری بە بەزمیی یە ﴿۱۱۸﴾ ئەو
ئەوانە بپرواتان ھیناوه! پارێز لە خوا بکەن و لەگەڵ راستاندا بن ﴿۱۱۹﴾}.

شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندیك له وشه‌کان

(لَقَدْ) (قَدْ) (حَرْفٌ لَا يَدْخُلُ إِلَّا عَلَى الْأَفْعَالِ، وَهُوَ جَوَابٌ لِقَوْلِكَ: أَمَا تَفْعَلُ؟ وَزَعَمَ الْخَلِيلُ أَنَّ هَذَا لِمَنْ يَنْتَظِرُ الْخَبَرَ، يَقُولُ لَهُ: قَدْ مَاتَ فُلَانٌ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ يَنْتَظِرُ، قَالَ: مَاتَ فُلَانٌ).

وشه‌ی (قد) له زمانی عه‌رمبیدا ده‌ئێ: ته‌نیا ده‌چێته سه‌ر کرداره‌کان، وه وه‌لامیشه بو‌ئهو قسه‌یه که ده‌ئێ: ئایا تو‌ئهو شته ناکه‌ی؟ وه خه‌لیلی کورێ ئه‌حمه‌دی فه‌راهیدی پێی وابوو، که وشه‌ی (قد) به‌کارده‌یه‌نرێ بو‌ وه‌لامی که‌سیك که چاوهرپێی وه‌لامیک ده‌کات، تو‌ش پێی ده‌ئێ: ئاگاداربه فُلان که‌س مرد (قَدْ مَاتَ فُلَانٌ)، به‌لام ئه‌گهر چاوهرپێ نه‌کات، پێی ده‌ئێ: (مَاتَ فُلَانٌ)، وه وشه‌ی (قد) ی بو‌ به‌کارناهیانی، به‌لام زانیانی دیکه ده‌ئێ: وشه‌ی (قد) بو‌ جه‌ختکردنه‌وه‌یه (قد للتحقیق)، واته‌: بێگومان ئهو شته ئاویه، که‌واته‌: که

ده‌فه‌رموئ: ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ﴾، واته‌: به‌ مسۆگه‌ریی خوا ته‌وبه‌ی وهرگرت له پێغه‌مبه‌ر ﷺ، له کۆچکه‌ران و بشتیوانانیك که له کاتی سه‌غله‌تی دا شوینی که‌وتبوون.

(تَابَ اللَّهُ): واته‌: (قِيلَ تَوْبَتُهُمْ) یانی: خوا ته‌وبه‌که‌ی لی‌وه‌رگرتن، (التَّائِبُ: بَاذِلُ التَّوْبَةِ وَقَابِلُ التَّوْبَةِ).

وشه‌ی (تائب) هه‌م به‌ که‌سیك ده‌گوترێ، که ته‌وبه‌ ده‌کات، وه هه‌م به‌ که‌سیك ده‌گوترێ، که ته‌وبه‌ وهرده‌گرێ، خوا ﷻ هه‌م خو‌ی، وه هه‌م به‌نده‌ی به‌ سیفه‌تی (تائب) ووسف کردوه. که‌واته‌: ئه‌گهر مه‌به‌ست به‌نده‌ی، واته‌: که‌سیك که ته‌وبه‌ ده‌کات، ده‌گه‌رپێته‌وه بو‌ لای خوا، وه ئه‌گهر مه‌به‌ست خوا بێ، واته‌: که‌سیك که ته‌وبه‌ وهرده‌گرێ.

(سَاعَةُ الْعُسْرَةِ): واتە: کاتی سەغڵەتی، (السَّاعَةُ: جُزْءٌ مِنْ أَجْزَاءِ الزَّمَانِ، الْعُسْرَةُ: تَعَسَّرُ جُودُ الْمَالِ، وَيَوْمٌ عَسِيرٌ: يَتَصَعَّبُ فِيهِ الْأَمْرُ).

(ساعة) بە بەشێک لە بەشەکانی کات دەگوترێ، (عُسْرَة) بریتیه له تەنگ دەستی، بەلام من پێم وایه وشە (عُسْرَة) که له (عُسْر) موه هاتوه که له به مانای سەغڵەتی دێ، واتە: کاتی تەنگانەو سەغڵەتی بە پەهای، جا چ لە پرووی ئەوهوه که ئەو کاتە هاوین بووهو گەرما بووه، وه چ لـبهـرئـهـوهـی که مال و سامانیان کهم بووهو پێگا که دوور بووه، وه چ لـبهـرئـهـوهـی که دوژمنه که دوژمنیکی سامناک بووه، که سوپای پۆم بووه، بۆیه دەرچوون بۆ جەنگی تەبووک خوای پەروردگار بە (سَاعَةُ الْعُسْرَةِ) ی ناوناوه، له هه موو پروویکهوه، پوژیکی دژوارو سەغڵەتو تەنگ بووه.

ئنجا که دەگوترێ: (يَوْمٌ عَسِيرٌ) واتە: کابروبار تێیدا به زەحمەته.

(كَادَ): (كَادَ: مَوْضُوعٌ لِمُقَارَبَةِ الْفِعْلِ، فَعِلَ أَوْ لَمْ يَفْعَلْ).

وشە (کاد) دانراوه بۆ نیزیك بوونی ئەنجامدانی کاریک، ئنجا ئەنجام بدری، یان ئەنجام نەدری.

(يَزِيغُ): واتە: لادەدات، (الزَّيغُ: الْمَيْلُ، زَاغَتِ الشَّمْسُ: مَالَتْ).

(زيغ) بریتیه له لادان، دەگوترێ: (زَاغَتِ الشَّمْسُ) واتە: خۆر لایدا.

(رَأَوْفٌ): (الرَّأْفَةُ: أَشَدُّ الرَّحْمَةِ).

(رأفة) واتە: ئەوپەری بەزەیی، میهرەبانیی، بەلام راست ئەوهیه وهك دوايي باسی دهکەین، که (رأفة) بریتیه له بهزەیی پێداتنهوهو ئاگا لیبون، له مەترسی و ناخۆشی، یانی: جوړیک له بهزەیی تایبهته.

(رَّحِيمٌ): (الرَّحْمَةُ: رِقَّةٌ تَقْتَضِي الْإِحْسَانَ إِلَى الْمَرْحُومِ).

(رحمة) بریتیه له نەرمیی و میهرمبانییهك، كه ئەوه دەخوازێ، چاكه له گەڵ
ئەو كەسەدا بكەى، كه ڕەحمى پێ دەگەى.

(خُلِفُوا): (خَلَفْتُهُ: تَرَكَتُهُ خَلْفِي...).

(خَلَفْتُهُ) واتە: له پشت خۆمەوه جیم هیشت.

كهواتە: (خُلِفُوا) واتە: (أَجَلُوا)، یان (أَخْرُوا) واتە: دواخرا بوون.

(بِمَا رَحِبْتَ): (الرُّحْبُ: سَعَةُ الْمَكَانِ، وَرَحِبَتِ الدَّارُ: اتَّسَعَتْ).

(رُحِبَ) بریتیه له شوئینێك كه فراوان بێ، فراوانیی شوئینێك، وه (رَحِبَتِ
الدَّارُ) واتە: خانووێكه فراوان بوو، مالهكه فرهراخ بوو.

(وَضُنُّوا): (الظَّنُّ: اسْمٌ لِمَا يَحْصُلُ عَنْ أَمَارَةٍ، وَمَتَى قَوِيَتْ أَدَّتْ إِلَى الْعِلْمِ، وَمَتَى
ضَعُفَتْ جَدًّا، لَمْ يَتَجَاوَزْ حَدَّ التَّوَهُّمِ).

(ظن) ناوه بۆ هەر زانیارییهك كه بههۆی نیشانهیهكهوه بۆت دەردهكهوێ،
ئنجانهگەر نیشانهكانی بههێزبن، دهنگهیهنیته دلتیایی، وه ئەگەر
نیشانهكانی بیهێزبن، له گومان و دوو دلتی بهو لاوه ناچێ.

كهواتە: وشەى (ظن) به پێى سیاقهكه تهماشای دهكرێ، جارى وایه به مانای
گومان دێ، وه جارى وایه به یهقین و دلتیایی و زانیاری تهواو دێ.

(مَلَجَأً): به مانای پهناگه (ملاذ) دێ، (لَجَأَ إِلَى كَذَا، التَّجَاؤَ وَلاذَ بِهِ وَاعْتَصَمَ بِهِ).

(لَجَأَ إِلَى كَذَا) واتە: پهناى پێبردو لهویدا خۆى ههواندموه.

هوی هاتنه خواروهی ئایهتهکان

(۱) هوی هاتنه خواری ئه وه ئایهته که دمهفرموی ﴿ لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رُءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴾ (۱۱۷)

(ابن کثیر) له تهفسیرهکهی خویدا (المصباح المنیر فی تهذیب تفسیر ابن کثیر) (۱)، ههروهها (طبری) له (جامع البین) هکهی خویدا (۲)، گوتووایانه: (قَالَ مُجَاهِدٌ وَغَيْرُ وَاحِدٍ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ، وَذَلِكَ أَنَّهُمْ خَرَجُوا إِلَيْهَا فِي شِدَّةٍ مِنَ الْأَمْرِ، فِي سَنَةِ مُجَابِدَةٍ، وَحَرٍّ شَدِيدٍ، وَعُسْرٍ مِنَ الرِّادِّ وَالْمَاءِ).

واته: موجاهیدو جگه لهویش گوتووایانه: ئه وه ئایهته دهربارهی جهنگی تهبووک هاته خوار، چونکه له کاتییدا ئهوان دهرچوون بو جهنگی تهبووک، (واته: پیغه مبهه ﷺ و هاوهلانی بهریزی خوا لییان رازی بی) وهزعیکی زور سهغلهتی بوو، سائهکه سالیکی زور گرانی و قات و قری بوو بهرههم و بهروبووم کهم بوو، وه کهشی سال زور گهرم بوو (واپیدهچی له مانگی تهمووزدا بوو بی) ههروهها زور تهنگ دهستی بوو، له پرووی زادو زهخیرهوه، وه زور بی ئاوی بوو، بویه خوا ناوی ناوه: ﴿ سَاعَةِ الْعُسْرَةِ ﴾.

(۲) ئه وه ئایهتهیان که دمهفرموی: ﴿ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا... ﴾ (۱۱۸)، وه خوا تهوبهی وهرگرت لهو سیانیهی دواخراوون، واته: بریار له بارهیانوه دواخراوو،

(۱) ص ۵۹۴.

(۲) ص ۵۴۰.

ئەوێش دیارە دەربارەی کەعبی کورپی مالیک و مەپارە کورپی ڕەبیع و هیلالی کورپی ئومەییە، هاتۆتە خوار وەك بوخاریی و موسلیم بەسەرھاتەکیان هیئاو، هەرودھا (ابن هشام) یش هەر دەقی ئەوێ کە لە صەحیحی بوخاریی و موسلیمدا هاتو، هیئاوێتە لە (سیرة النبویة) دا^(۱)، ئەو بەسەرھاتە ی بە درێژی هیئاو، لە ژێر ناوونیشان: (أمر الثلاثة الذين خُلّفوا وأمر معزيرين في غزوة تبوك) یانی: حالی ئەو سیانە ی کە دواخراوون، وە حالی ئەوانە ی کە هاتن داوی لیبوردنیان دەکردو پاساویان دەھیئاو، لە جەنگی تەبووک دا.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

(۱) صحیح البخاری: ۴۶۷، وە (سیرة النبویة) لابن هشام، ج ۴، ص ۳۰۳-۳۰۸.

بہ رہاتی کہ عبی کوری مالیک و دوو ہا وہ لہ کی

(ابن ہشام) ئاوا دمیہئی:

{ قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: فَذَكَرَ الرَّهْرِيُّ مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ بْنُ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ: أَنَّ أَبَاهُ عَبْدَ اللَّهِ، وَكَانَ قَائِدَ أَبِيهِ حِينَ أُصِيبَ بَصَرُهُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ يُحَدِّثُ حَدِيثَهُ حِينَ تَخَلَّفَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ، وَحَدِيثَ صَاحِبِيهِ، قَالَ: مَا تَخَلَّفْتُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةٍ غَزَاهَا قَطُّ، غَيْرَ أَنِّي كُنْتُ قَدْ تَخَلَّفْتُ عَنْهُ فِي غَزْوَةِ بَدْرٍ، وَكَانَتْ غَزْوَةٌ لَمْ يُعَاتِبِ اللَّهُ وَلَا رَسُولُهُ أَحَدًا تَخَلَّفَ عَنْهَا، وَذَلِكَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِنَّمَا خَرَجَ يُرِيدُ عِيرَ قُرَيْشٍ، حَتَّى جَمَعَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ عَدُوِّهِ عَلَى غَيْرِ مِيعَادٍ، وَلَقَدْ شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْعُقَبَةَ، وَحِينَ تَوَاتَقْنَا عَلَى الْإِسْلَامِ، وَمَا أَحَبُّ أَنْ لِي بِهَا مَشْهَدٌ بَدْرٍ، وَإِنْ كَانَتْ غَزْوَةٌ بَدْرُهَا أَذْكَرُ فِي النَّاسِ مِنْهَا. قَالَ: كَانَ مِنْ خَبْرِي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ أَنِّي لَمْ أَكُنْ قَطُّ أَقْوَى وَلَا أَيْسَرَ مِنِّي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْهُ فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ، وَوَاللَّهِ مَا اجْتَمَعْتُ لِي رَاحِلَتَانِ قَطُّ حَتَّى اجْتَمَعَتَا فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَلَمًا يُرِيدُ غَزْوَةَ يَغْرُوهَا إِلَّا وَرَى بِغَيْرِهَا، حَتَّى كَانَتْ تِلْكَ الْغَزْوَةُ، فَغَزَاهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي حَرِّ شَدِيدٍ، وَاسْتَقْبَلَ سَفْرًا بَعِيدًا، وَاسْتَقْبَلَ غَزْوَ عَدُوٍّ كَثِيرٍ، فَجَلَى لِلنَّاسِ أَمْرُهُمْ لِيَتَأَهَّبُوا لِذَلِكَ أَهْبَتَهُ وَأَخْبَرَهُمْ خَبْرَهُ بِوَجْهِهِ الَّذِي يُرِيدُ، وَالْمُسْلِمُونَ مَنْ تَبَعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَثِيرٌ، لَأَجْمَعُهُمْ كِتَابَ حَافِظٍ، يَعْنِي بِذَلِكَ الدِّيَّوَانَ، يَقُولُ: لَا يَجْمَعُهُمْ دِيَّوَانٌ مَكْتُوبٌ.

قَالَ كَعْبٌ: فَقُلَّ رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَتَغَيَّبَ إِلَّا ظَنَّ أَنَّهُ سَيَخْضَى لَهُ ذَلِكَ، مَا لَمْ يَنْزِلْ فِيهِ وَحْيٌ مِنَ اللَّهِ، وَغَزَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تِلْكَ الْغَزْوَةَ حِينَ طَابَتْ الثَّمَارُ وَأُحِبَّتِ الظَّلَالُ، فَالْنَّاسُ إِلَيْهَا صُعُرٌ، فَتَجَهَّرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَتَجَهَّرَ الْمُسْلِمُونَ مَعَهُ، وَجَعَلَتْ أَعْدَاؤُ لِبَأْتَجَهَّرَ مَعَهُمْ، فَأَرْجَعُ وَلَمْ أَقْضِ حَاجَةً، فَأَقُولُ فِي نَفْسِي، أَنَا قَادِرٌ عَلَى ذَلِكَ إِذَا أَرَدْتُ،

فَلَمْ يَزَلْ ذَلِكَ يَنْمَادِي بِي حَتَّى شَمَرَ النَّاسُ بِالْجَدِّ، فَأَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ غَادِيًا،
وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ، وَلَمْ أَقْضِ مِنْ جَهَازِي شَيْئًا، فَقُلْتُ: أَتَجَهِّرُ بَعْدَهُ يَوْمَ أَوْ يَوْمَيْنِ، ثُمَّ
أَلْحَقُ بِهِمْ، فَعَدَوْتُ بَعْدَ أَنْ فَصَلُوا لِأَتَجَهِّرَ، فَرَجَعْتُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا، ثُمَّ عَدَوْتُ فَرَجَعْتُ
وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا، فَلَمْ يَزَلْ ذَلِكَ يَنْمَادِي بِي حَتَّى أَسْرَعُوا، وَتَفَرَّطَ الْغَرُؤُ، فَهَمَمْتُ أَنْ
أَرْتَحِلَ، فَأَدْرَكَهُمْ، وَلَيْتَنِي فَعَلْتُ، فَلَمْ أَفْعَلْ، وَجَعَلْتُ إِذَا خَرَجْتُ فِي النَّاسِ بَعْدَ خُرُوجِ
رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَطُفْتُ فِيهِمْ، يَحْرُئْنِي أَنِّي لَا أَرَى إِلَّا رَجُلًا مَغْمُوصًا عَلَيْهِ فِي النِّفَاقِ،
أَوْ رَجُلًا مِمَّنْ عَذَرَ اللَّهُ مِنَ الضُّعَفَاءِ، وَلَمْ يَذْكُرْنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى بَلَغَ تَبُوكَ،
فَقَالَ وَهُوَ جَالِسٌ فِي الْقَوْمِ يَتَّبِعُوكَ: مَا فَعَلَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ؟ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي
سَلَمَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، حَبَسَهُ بُرْدَاهُ، وَالنَّظَرُ فِي عِظْفِيهِ، فَقَالَ لَهُ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ: يَبْنَ مَا
قُلْتَ! وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا عَلِمْنَا مِنْهُ إِلَّا خَيْرًا، فَسَكَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. فَلَمَّا بَلَغَنِي أَنَّ
رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ تَوَجَّهَ قَافِلًا مِنْ تَبُوكَ، حَضَرَنِي بَنِي، فَجَعَلْتُ أَتَذْكُرُ الْكَذِبَ وَأَقُولُ:
بِمَاذَا أَخْرَجُ مِنْ سَخَطَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ غَدًا وَأَسْتَعِينُ عَلَى ذَلِكَ كُلِّ ذِي رَأْيٍ مِنْ
أَهْلِي، فَلَمَّا قِيلَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ أَظَلَ قَادِمًا زَاحَ عَنِّي الْبَاطِلُ، وَعَرَفْتُ أَنِّي لَا أَنْجُو
مِنْهُ إِلَّا بِالصِّدْقِ، فَاجْمَعْتُ أَنْ أَصْدُقَهُ، وَصَبَّحَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمَدِينَةَ، وَكَانَ إِذَا قَدِمَ
مِنْ سَفَرٍ بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ، فَرَكَعَ فِيهِ رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ جَلَسَ لِلنَّاسِ، فَلَمَّا فَعَلَ ذَلِكَ، جَاءَهُ
الْمُخْلَفُونَ، فَجَعَلُوا يَحْلِفُونَ لَهُ وَيَعْتَذِرُونَ، وَكَانُوا بِضْعَةَ وَثَمَانِينَ رَجُلًا، فَيَقْبَلُ مِنْهُمْ
رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَانِيَتَهُمْ وَأَيْمَانَهُمْ، وَيَسْتَغْفِرُ لَهُمْ، وَيَكِلُ سَرَائِرَهُمْ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى،
حَتَّى جِئْتُ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَتَبَسَّسَ تَبَسُّمَ الْمُغْضَبِ، ثُمَّ قَالَ لِي: تَعَالَهُ، فَجِئْتُ أَمْشِي،
حَتَّى جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَقَالَ لِي: مَا خَلَّفَكَ؟

أَلَمْ تَكُنْ ابْتَعْتَ ظَهْرَكَ؟ قَالَ: قُلْتُ: إِنِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَاللَّهِ لَوْ جَلَسْتُ عِنْدَ غَيْرِكَ
مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا، لَرَأَيْتُ أَنِّي سَأَخْرُجُ مِنْ سَخَطِهِ بَعْدَ، وَلَقَدْ أُعْطِيتُ جَدَلًا، وَلَكِنْ وَاللَّهِ
لَقَدْ عَلِمْتُ لَنْ حَدَّثْتُكَ الْيَوْمَ حَدِيثًا كَذِبًا لَتَرْضِيَنَّ عَنِّي، وَلَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ
يُسَخِّطَكَ عَلَيَّ، وَلَنْ حَدَّثْتُكَ حَدِيثًا صِدْقًا تَجِدُ عَلَيَّ فِيهِ، إِنِّي لَأَرْجُو عُقْبَايَ مِنْ
اللَّهِ فِيهِ، وَلَا وَاللَّهِ مَا كَانَ لِي عُدُوٌّ، وَاللَّهِ مَا كُنْتُ قَطُّ أَقْوَى وَلَا أَيْسَرَ مِنِّي حِينَ
تَخَلَّفْتُ عَنْكَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَمَّا هَذَا فَقَدْ صَدَقْتَ فِيهِ، فَقُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللَّهُ
فَيْكَ. فَقُمْتُ، وَثَارَ مَعِيَ رِجَالٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ، فَاتَّبَعُونِي فَقَالُوا لِي: وَاللَّهِ مَا عَلِمْنَاكَ
كَأَنَّكَ أَذْنَبْتَ ذَنْبًا قَبْلَ هَذَا، وَلَقَدْ عَجَزْتَ أَنْ لَا تَكُونَ اعْتَذَرْتَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِمَا

اعْتَذَرَ بِهِ إِلَيْهِ الْمُخَلَّفُونَ، قَدْ كَانَ كَافِيكَ ذَنْبُكَ اسْتَغْفَارُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لَكَ فَوَاللَّهِ مَا زَالُوا بِي حَتَّى أَرَدْتُ أَنْ أَرْجِعَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأُكَذِّبَ نَفْسِي، ثُمَّ قُلْتُ لَهُمْ: هَلْ لَقِيَ هَذَا أَحَدٌ غَيْرِي؟ قَالُوا: نَعَمْ، رَجُلَانِ قَالَا مِثْلَ مَقَالَاتِكَ، وَقِيلَ لَهُمَا مِثْلَ مَا قِيلَ لَكَ، قُلْتُ: مَنْ هُمَا؟ قَالُوا: مُرَارَةُ بْنُ الرَّبِيعِ الْعَمَرِيُّ، مِنْ بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ، وَهَلَالُ بْنُ (أَبِي) أُمَيَّةَ الْوَاقِظِيِّ، فَذَكَرُوا لِي رَجُلَيْنِ صَالِحَيْنِ، فِيهِمَا أُسْوَةٌ، فَصَمْتُ حِينَ ذَكَرُوهُمَا لِي، وَنَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ كَلَامِنَا أَيُّهَا الثَّلَاثَةُ، مِنْ بَيْنِ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ، فَاجْتَنَبْنَا النَّاسَ، وَتَغَيَّرُوا لَنَا، حَتَّى تَنَكَّرْتُ لِي نَفْسِي وَالْأَرْضُ، فَمَا هِيَ بِالْأَرْضِ الَّتِي كُنْتُ أَعْرِفُ، فَلَبِثْنَا عَلَى ذَلِكَ خَمْسِينَ لَيْلَةً، فَأَمَّا صَاحِبَايَ فَاسْتَكْنَا، وَقَعَدَا فِي بُيُوتِهِمَا، وَأَمَّا أَنَا فَكُنْتُ أَشَبَّ الْقَوْمِ وَأَجْلَدَهُمْ، فَكُنْتُ أَخْرُجُ، وَأَشْهَدُ الصَّلَوَاتِ مَعَ الْمُسْلِمِينَ، وَأَطُوفُ بِالْأَسْوَاقِ، وَلَا يُكَلِّمُنِي أَحَدٌ، وَاتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَأَسْلَمَ عَلَيْهِ وَهُوَ فِي مَجْلِسِهِ بَعْدَ الصَّلَاةِ، فَأَقُولُ فِي نَفْسِي، هَلْ حَرَكْتُ شَفَتَيْهِ بِرَدِّ السَّلَامِ عَلَيَّ أَمْ لَا؟ ثُمَّ أَصْلِي قَرِيبًا مِنْهُ، فَأَسَارِقُهُ النَّظَرَ، فَإِذَا أَقْبَلْتُ عَلَى صَلَاتِي نَظَرَ إِلَيَّ، وَإِذَا انْتَهَتْ نَحْوُهُ أَعْرَضَ عَنِّي، حَتَّى إِذَا طَالَ ذَلِكَ عَلَيَّ مِنْ جَفْوَةِ الْمُسْلِمِينَ، مَشَيْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ جِدَارَ حَائِطِ أَبِي قَتَادَةَ. وَهُوَ ابْنُ عَمِّي، وَ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَوَاللَّهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا قَتَادَةَ، أَنْشُدْكَ بِاللَّهِ، هَلْ تَعْلَمُ أَنِّي أَحَبُّ إِلَهٍ وَرَسُولِهِ؟ فَسَكَتَ. فَعَدْتُ فَنَاشِدْتُهُ، فَسَكَتَ عَنِّي، فَعَدْتُ فَنَاشِدْتُهُ، فَسَكَتَ عَنِّي، فَقَالَ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، فَفَاضَتْ عَيْنَايَ، وَوَثَبْتُ فَتَسَوَّرْتُ الْحَائِطَ، ثُمَّ غَدَوْتُ إِلَى السُّوقِ، فَبَيْنَا أَنَا أَمْشِي بِالسُّوقِ، إِذَا نَبْطِي يَسْأَلُ عَنِّي مِنْ نَبْطِ الشَّامِ، مِمَّنْ قَدِيمٌ بِالطَّعَامِ يَبِيعُهُ بِالْمَدِينَةِ، يَقُولُ: مَنْ يَدُلُّ عَلَيَّ كَعْبَ ابْنِ مَالِكٍ؟ قَالَ: فَجَعَلَ النَّاسُ يُشِيرُونَ لَهُ إِلَيَّ، حَتَّى جَاءَنِي، فَدَفَعَ إِلَيَّ كِتَابًا مِنْ مَلِكِ غَسَّانَ، وَكَتَبَ كِتَابًا فِي سَرَقَةٍ مِنْ حَرِيرٍ، فَإِذَا فِيهِ: (أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّهُ قَدْ بَلَغْنَا أَنَّ صَاحِبَكَ قَدْ جَفَاكَ، وَلَمْ يَجْعَلْكَ اللَّهُ بِدَارِ هَوَانٍ وَلَا مَضِيعَةٍ، فَالْحَقُّ بِنَا نَوَاسِكُ). قَالَ: قُلْتُ حِينَ قَرَأْتَهَا: وَهَذَا مِنَ الْبَلَاءِ أَيْضًا، قَدْ بَلَغَ بِي مَا وَقَعْتُ فِيهِ أَنْ طَمَعُ فِي رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الشَّرْكِ. قَالَ: فَعَمَدْتُ بِهَا إِلَى ثُورٍ، فَسَجَرْتُهُ بِهَا. فَأَقَمْنَا عَلَى ذَلِكَ حَتَّى إِذَا مَضَتْ أَرْبَعُونَ لَيْلَةً مِنَ الْخَمْسِينَ إِذَا رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَأْتِينِي، فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَأْمُرُكَ أَنْ تَعْتَزَلَ أَمْرَاتِكَ، قَالَ: قُلْتُ: أَطْلُقُهَا أَمْ مَاذَا؟ قَالَ: لَا، بَلْ اعْتَزِلْهَا وَلَا تَقْرِبْهَا، وَأَرْسَلَ إِلَيَّ صَاحِبِي بِمِثْلِ ذَلِكَ، فَقُلْتُ

لِأَمْرَاتِي: الْحَقِّي بِأَهْلِكَ، فَكُونِي عِنْدَهُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللَّهُ فِي هَذَا الْأَمْرِ مَا هُوَ قَاضٍ. قَالَ: وَجَاءَتْ أَمْرَأَةُ هِلَالِ بْنِ أُمَيَّةَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ هِلَالَ بْنِ أُمَيَّةَ شَيْخٌ كَبِيرٌ ضَائِعٌ لَا خَادِمَ لَهُ، أَفَتَكْرَهُ أَنْ أَخْدَمَهُ؟ قَالَ: لَا، وَلَكِنْ لَا يَقْرَبُكَ، قَالَتْ: وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا بِهِ مِنْ حَرَكَةٍ إِلَيَّ، وَاللَّهِ مَا زَالَ يَبْكِي مُنْذُ كَانَ مِنْ أَمْرِ مَا كَانَ إِلَى يَوْمِهِ هَذَا، وَلَقَدْ تَخَوَّفْتُ عَلَى بَصَرِهِ. قَالَ: فَقَالَ لِي بَعْضُ أَهْلِي: لَوْ اسْتَأْذَنْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لِأَمْرَأَتِكَ، فَقَدْ أَذِنَ لِأَمْرَأَةِ هِلَالِ بْنِ أُمَيَّةَ أَنْ تَخْدَمَهُ، قَالَ: فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَا اسْتَأْذَنْتُهُ فِيهَا، مَا أَذْرِي مَا يَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِي فِي ذَلِكَ إِذَا اسْتَأْذَنْتُهُ فِيهَا، وَأَنَا رَجُلٌ شَابٌّ. قَالَ: فَلَيْتُنَا بَعْدَ ذَلِكَ عَشْرَ لَيَالٍ، فَكَمَلْنَا لَنَا خَمْسُونَ لَيْلَةً، مِنْ حِينَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمُسْلِمِينَ عَنْ كَلَامِنَا، ثُمَّ صَلَّيْتُ الصُّبْحَ، صُبْحَ خَمْسِينَ لَيْلَةً، عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِنَا، عَلَى الْحَالِ الَّتِي ذَكَرَ اللَّهُ مِنَّا، قَدْ ضَاقَتْ عَلَيْنَا الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ، وَضَاقَتْ عَلَيَّ نَفْسِي، وَقَدْ كُنْتُ ابْتَنَيْتُ خِيَمَةً فِي ظَهْرِ سَلْعٍ، فَكُنْتُ أَكُونُ فِيهَا إِذْ سَمِعْتُ صَوْتَ صَارِخٍ أَوْفَى عَلَى ظَهْرِ سَلْعٍ يَقُولُ بِأَعْلَى صَوْتِهِ: يَا كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ، أَبْشِرْ، قَالَ: فَخَرَرْتُ سَاجِدًا، وَعَرَفْتُ أَنَّ قَدْ جَاءَ الْفَرْجُ.

(تَوْبَةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ) :

قَالَ: وَأَذِنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ النَّاسَ بِتَوْبَةِ اللَّهِ عَلَيْنَا حِينَ صَلَّى الْفَجْرَ، فَذَهَبَ النَّاسُ يُبَشِّرُونَنَا، وَذَهَبَ نَحْوُ صَاحِبِي مُبَشِّرُونَ، وَرَكَضَ رَجُلٌ إِلَيَّ فَرَسًا، وَسَعَى سَاعٍ مِنْ أَسْلَمَ، حَتَّى أَوْفَى عَلَى الْجَبَلِ، فَكَانَ الصَّوْتُ أَسْرَعَ مِنَ الْفَرَسِ، فَلَمَّا جَاءَنِي الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ يُبَشِّرُنِي، نَزَعْتُ ثَوْبِي، فَكَسَوْتُهُمَا إِيَّاهُ بِشَارَةً، وَاللَّهِ مَا أَمْلِكُ يَوْمَئِذٍ غَيْرَهُمَا، وَاسْتَعَرْتُ ثَوْبَيْنِ فَلَبِسْتُهُمَا، ثُمَّ انْطَلَقْتُ أَكْتُمُّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، وَتَلَقَّانِي النَّاسُ يُبَشِّرُونَنِي بِالتَّوْبَةِ، يَقُولُونَ: لِيَهْزِكَ تَوْبَةُ اللَّهِ عَلَيْكَ، حَتَّى دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَالِسٌ حَوْلَهُ النَّاسُ، فَقَامَ إِلَيَّ طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ، فَحَيَّانِي وَهَنَّانِي، وَوَاللَّهِ مَا قَامَ إِلَيَّ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ غَيْرُهُ. قَالَ: فَكَانَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ لَا يَنْسَاهَا لَطَلْحَةَ.

قَالَ كَعْبٌ: فَلَمَّا سَلَّمْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ لِي، وَوَجْهُهُ يَبْرِقُ مِنَ السُّرُورِ: أَبْشِرْ بِخَيْرٍ يَوْمَ مَرَّ عَلَيْكَ مِنْذُ وَلَدْتُكَ أُمُّكَ، قَالَ: قُلْتُ: أَمِنْ عِنْدَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمْ مِنْ عِنْدَ اللَّهِ؟ قَالَ: بَلْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ قَالَ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا اسْتَبَشَرَ كَانَ وَجْهُهُ قِطْعَةً قَمَرٍ. قَالَ: وَكُنَّا نَعْرِفُ ذَلِكَ مِنْهُ.

قَالَ: فَلَمَّا جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي إِلَى اللَّهِ عَرَّوَجَلَّ أَنْ أَنْخَلِعَ مِنْ مَالِي، صَدَقَةً إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:

أَمْسِكْ عَلَيْكَ بَعْضَ مَالِكَ، فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ. قَالَ: قُلْتُ: إِنِّي مُمْسِكٌ سَهْمِي الَّذِي بِخَيْبَرٍ، وَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ قَدْ نَجَّانِي بِالصَّدَقِ، وَإِنَّ مِنْ تَوْبَتِي إِلَى اللَّهِ أَنْ لَا أُحَدِّثَ إِلَّا صِدْقًا مَا حَيَّيْتُ، وَاللَّهِ مَا أَعْلَمُ أَحَدًا مِنَ النَّاسِ أَبْلَاهُ اللَّهُ فِي صِدْقِ الْحَدِيثِ مِنْذُ ذَكَرْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ ذَلِكَ أَفْضَلَ مِمَّا أَبْلَانِي اللَّهُ، وَاللَّهِ مَا تَعَمَّدْتُ مِنْ كَذِبَةٍ مِنْذُ ذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَى يَوْمِي هَذَا، وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ يَحْفَظَنِي اللَّهُ فِيمَا بَقِيَ. وَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ، ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رُؤُفٌ رَحِيمٌ، وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا ... إِلَى قَوْلِهِ: وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ}.

قَالَ كَعْبٌ: فَوَاللَّهِ مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ نِعْمَةً قَطُّ بَعْدَ أَنْ هَدَانِي لِلْإِسْلَامِ كَانَتْ أَعْظَمَ فِي نَفْسِي مِنْ صِدْقِي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَوْمَئِذٍ، أَنْ لَا أَكُونَ كَذِبْنُهُ، فَأَهْلِكَ كَمَا هَلَكَ الَّذِينَ كَذَبُوا، فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَالَ فِي الَّذِينَ كَذَبُوهُ حِينَ أَنْزَلَ الْوَحْيَ شَرًّا مَا قَالَ لِأَحَدٍ، قَالَ: {سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لَتُعْرَضُوا عَنْهُمْ، فَأَعْرَضُوا عَنْهُمْ، إِنَّهُمْ رَجَسٌ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ. يَحْلِفُونَ لَكُمْ لَتَرْضَوْا عَنْهُمْ، فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ}.

قَالَ: وَكُنَّا خَلْفَنَا أَيُّهَا الثَّلَاثَةُ عَنْ أَمْرِ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ قَبِلَ مِنْهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، حِينَ حَلَفُوا لَهُ فَعَذَرَهُمْ، وَاسْتَعْفَرَ لَهُمْ، وَأَرْجَأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَمْرَنَا، حَتَّى قَضَى اللَّهُ فِيهِ مَا قَضَى، فَبَيَّنَّاكَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا} وَلَيْسَ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ مِنْ تَخْلِيفِنَا لَتَخْلِفَنَا عَنْ الْعُرْوَةِ وَلَكِنْ لَتَخْلِيفِهِ إِيَّانَا}.

واته: ثيبنو ئيسحاق گوتوويه تي:

{زوهري (موحه مہدی کوری موسليم کوری شہاب) له عہدورپرہماني کوری عہدوللای کوری کہ عہدی کوری مالیکہ وہ، خوا لیان رازی بی، ہیناویہ تی، گوتوویہ تی: عہدوللای بابی، واتہ: عہدوللای بو عہدورپرہماني باس کردوہ، کہ عہدوللای دہستکیشی بابی بووہ، واتہ: دہستکیشی کہ عہدی کوری مالیک بووہ، دواي نہ وہی کہ

چاوی نەماون، چاوی لە دەست داون، گوتووین: گویم لە بابم {کەعبی کوری مالیک} بوو کە بە سەرھاتی خۆی دەربارە بە جێمانی لە پیغەمبەری خوا ﷺ لە جەنگی تەبووکدا، دەگێڕایەو، وە بە سەرھاتی دوو ھاوێژە کە ی مەرپەرە کوری پەبیع و هیلالی کوری ئومەمەیی دەگێڕایەو، بەو شیۆمە گێڕایەو:

کەعب دەئێ: من لە هیچ جەنگێک لەو جەنگانەدا، کە پیغەمبەری خوا ﷺ کردوونی ھەرگیز لێ بە جێ نەماوم، لە ھەموو جەنگەکاندا بەشدار بووم، تەنیا لە جەنگی بەرددا، بە جێم ئەویش جەنگێک بوو، کە خوا سەرزنشتی کەسی نەکرد، ھەروەھا پیغەمبەر ﷺ سەرزنشتی کەسی نەکرد، کە بە جێماوون، چونکە پیغەمبەری خوا ﷺ کە دەرچوو بۆ جەنگی بەرد، بەتەمای پێ گرتن بە کاروانی قوریشییەکان بوو، ھەتا بێئەوێ کە بیانەوێ، بەبێ مەوعید دانان، پیغەمبەری خوا ﷺ و ھاوێژانی لەگەڵ دوژمنە کەیدا، (واتە: سوپای قوریشییەکان بە فەرماندەیی ئەبو جەھل) کوێ کردنەو، کەعب دەئێ: ئەگەرنا من لە خزمەت پیغەمبەری خوا ﷺ کاتی کە پەیمانمان لەگەڵ بەست لە عەقەبە (کە مەبەستی پێ پەیمانی عەقەبە دووھە)، لەوێ بە خزمەت پیغەمبەری خوا گەیشتم، (واتە: ھەر لەو کاتەو) کە حەزم نەدەکرد ئامادە بوونم لە پەیمانی عەقەبە، بێگۆرمەو بە ئامادە بوونم لە جەنگی بەرددا، (واتە: ئەو پێ گرتن بوو، کە بەراستی گرتنیش بوو، چونکە سەرھاتی ئەو گرتنەستە گۆمەلایەتیە بوو، لە نیوان پیغەمبەری خوا ﷺ لە لایەک، و، مسوڵمانانی مەدینە لە لایەکی دیکەو دا بەستراو) ھەرچەندە جەنگی بەرد زیاتر لە نیو خەڵکدا باسکراو و ناو شورشتی زیاتر بوو.

دەئێ: ھەوایی من لە کاتی کە من لە پیغەمبەری خوا ﷺ بە جێم لە جەنگی تەبووکدا، ئەو بوو کە من هیچ کاتی لەو کاتە، بەھێزتر نەبووم، وە هیچ کاتی لەو کاتە، دەستپۆشتوو تر نەبووم لە پەوێ مالا و سامانەو، کاتی کە لەو جەنگە بە جێم (واتە: بەھۆی نەخۆشی، یان بەھۆی تەنگ دەستی بە جێنەمام) وە سویند بە خوا هیچ کاتی کیش من دوو و لاخی سوارییم نەبوون، دوو حوشتی سواری و بارەبەر (ھەم بۆ بار، ھەم بۆ سواری، لەو جەنگەدا خاوەنی دوو حوشتان بووم، کە دیارە حوشتی ئەو کاتە، لە جێ سەیارە زۆر مۆدیل بەرزێ ئەم پۆژگاری ئیمە بوو، وەك چۆن یەکی دەئێ: ئیمە دوو سەیارەمان، ھەن ئەویش دەئێ: دوو

حوشترم ھەبوون) ۋە پېغەمبەرى خوا ﷺ گە مەتر ۋابوو بچى بۇ جەنگىك، مەگەر ئاماژەى دەگرد بە شوپىنىكى دىكە، (نەك ئەو شوپىنەى گە مەبەستە، بۇ ئەۋەى ئەگەر دوژمن بىستى، ۋەك جۇرېك لە سەرلېشىۋاندىن بى بۇ دوژمنو، نەزانى گە راستەوخۇ بەرەو ئەۋى دەچى، بۇ وىنە: ئەگەر بەرەو لای راست چوۋبايە، قسەيەكى دەگرد، گە خەلك ۋابزانى بۇ لای چەپ دەچى).

بەلام بەنسبەت جەنگى تەبوۋكەۋە، پېغەمبەرى خوا ﷺ زۆر بە روۋىنى مەبەستە ئامانجەگەى خۇى بە ھاۋەلانى گوت، چونكە پېغەمبەرى خوا ﷺ لە كاتىكدا گە گەرمابەكى زۆر بوو، ۋە سەفەرىكى دوور بوو، ۋە بەرەو روۋى دوژمنىك دەچوو، گە ژمارمىان زۆر بوو، گە پۆمەكان بوون، بۇيە زۆر بە روۋىنى بە خەلكى فەرموو، تاكو خۇيانى بۇ ئامادە بكەن.

مسوئلمانانىكىش كە دۋاى پېغەمبەرى خوا ﷺ كەۋتن ﷺ بۇ جەنگ، گە ژمارمىان زۆر بوو، ھىچ لىستىك نەيدەگرتنەۋە ((ۋاتە: ھىندە زۆر بوون، گە ژمارمىان تۆمار نەكراۋە، گە بە پىي ھەندىك رىۋايەت دەلى: ژمارەى سوپايەگەى پېغەمبەر ﷺ سى ھەزار (۳۰۰۰۰) كەس بوۋە)).

كەعب دەلى: بۇيە ئەگەر ھەر كەسىك ديارنەبوۋايەو ئامادە نەبوۋايە بۇ ئەو جەنگە، گومانى ۋابوو كە ئەو شتە دەشاردرېتەۋە پەنھان دەبى، چونكە خەلكىكى زۆر زۆر بوو (ۋاتە: تىدا ون دەبوو)، بە مەرچىك ئەو كەسەى كە نەچوۋە، ۋەحى خۋاى پەنھانزانى دەربارە نەيەتە خوار، ۋە پېغەمبەر ﷺ كاتىك ئەو جەنگەى كەرد، كە ميوە پىگەھىشت بوون، ۋە سىبەر خۇشەۋىست بوو بوون، ۋە خەلك حەزىان دەگرد بچنە بەر سىبەرەن.

ئىنجا پېغەمبەرى خوا ﷺ خۇى ئامادە كەرد، ۋە مسوئلمانانىش لەگەلىدا خۇيان ئامادە كەرد، منىش چوۋمەۋە تاكو خۇم ئامادە بكەم بۇ ئەو جەنگە بچم، ئىدى پېغەمبەر ﷺ ئەۋان خەرىكى خۇ ئامادە كەردن بوون، منىش ھەر دەچوۋمەۋە مالى ۋە ئىشەكەم بەدەستەۋە نەدەھات، لە دلى خۇمدا دەمگوت: من لە توانامدا ھەيە، ھەركاتى ۋىستەم خۇ ئامادە دەكەم، ئىدى ھەر بەو شىۋمىە كاتەكە درىژەى كىشا، ھەتا خەلك قۇللىان ھەئمالى ۋە خەرىكى بەرې كەۋتن بوون، ۋە پېغەمبەر ﷺ

بەرپى كەوت، ھەر ۈھە مسوئەلەنەنەشە لەگەئەدا، مەنەش جەرى ھەچە نەكەردەو خۇم ئامادە نەكەردەو، ھەر دەمگوت: دۈاى پەيغەمبەر ﷺ مەنەش بەرپىك دۈو رۇزان خۇم ئامادە دەكەم، دۈاى بەرپىك خەزەت پەيغەمبەرى خۈا دەكەم و پەيەن دەكەمەو.

ئەجا دۈاى ئەوۈى ئەوان رۇشەن ھەر دەچۈم خۇم ئامادە بەكەم، دەسان چۈومەو ھەچە نەكەرد، (ۈاتە: خۇم ئامادە نەكەردەو بەرپىك نەكەوتەم) دۈاى ھەر چۈومەو ھەچە نەكەرد، بەو شەوۈە ھەتە ئەوان رۇشەن و بەرپىك كەوتەن و دۈور كەوتەنەو.

ئەجا وەستەم بەرپىك بەكەم و لاخەكەم پەنەم بارى لى بىنەم بۇ ئەوۈى فرەيان بەكەم، خۇزگە ۈاشەم كەربەيە، بەلام دەسان ئەوۈشەم نەكەرد، ۈەك گۈترەو: (پەيەكى دەبەردە پەشە، پەيەكى دەھەنەيە دۈا).

ئەجا دۈاى ئەوۈى رۇشەن، كە چۈومەدەر بۇ نەو خەلەكى و بە نەو خەلەكىدا گەرام، ئەوۈ دەتەنگە كەرد، كە تەنەيا پەاۈيەكەم دەبەنى كە تۈمەتبار كراو، بەوۈى مۈنەفەقە، ئەھلى نەفەقە، ۈە تەنەيا كەسانەكەم دەبەنى، كە خەلەكى بەھەزەو بى تۈانەن، ۈە پۇزەشان ھەناۈتەوۈ خۈاى پەرومەدگار عۈزرى قەول كەدۈون.

دەيارە پەيغەمبەرى خۈاش ﷺ باسى مەنى نەكەردەو تاكو گەشەتەوۈنە تەبۈوك، لەوۈى كە دادەنەشە لە نەو كۈمەتەكەدا دەفەرەمۈى: كەبەى كۈرى مەلىك چە كەرد؟ پەاۈيەكەش لە بەنى سەلەمە، دەلەى: ئەى پەيغەمبەرى خۈا ! بەرگەو پۇشاكە جۈانەكەى خۈى و، تەماشەكەردنى ئەملاو ئەولەى شانەى (ۈاتە: ئەوۈ كە مال و سامەنى ھەيەو فەزەو كەشخەى لەداۈە) ئەوۈ ۈاىكەردەو كە نەيەت، مۈعەزەى كۈرى جەبەلەش، دەلەى: تۈ قەسەيەكى خەرەت كەرد، بە خۈا ئەى پەيغەمبەرى خۈا ! ئەمە جگە لە چاكە لەمان نەزانەوۈ، پەيغەمبەرى خۈاش ﷺ بەدەنگە بوو.

ئەجا كەتەك بىستەم كە پەيغەمبەرى خۈا ﷺ لە جەنگە تەبۈوكەوۈ دەكەرەتەوۈ، (ۈاتە: بەرەو مەدەنە) ئەجا خەم و خەفەتەم زۈر ھاتە دل، ۈە بىرەم لەو كەردەو: كە ئەيا چۈن لە تۈورەيە پەيغەمبەرى ﷺ بچەم دەرى، بەيەنى كە دەتەوۈ؟ ۈە رەاۈىژەم دەكەرد بە ھەمۈو ئەوانەى كە خاۈەن عەقل و خاۈەن بۇچۈونەى چاك بوون، لە خەزمە كەسەم كە چە بلىم چاكە، درۈ بەكەم، رەست بەكەم؟ دەلەى كەتەك كە گۈتەيان: ئەوۈ پەيغەمبەرى خۈا ﷺ خەرىكە بگاتەوۈ جە، ھەرچە باتل بوو، لە دەلەدا لاجۈو، (ۈاتە:

ئەو کە پەنا بێمە بەر درۆو دەلەسە)، وە زانیم کە من بە راستگۆیی نەبێ دەرباز نابم و رزگارم نابم، ئیدی بپارم دا کە راستی لەگەڵ پیغەمبەری خوادا ﷺ بلیم .

ئەجا پیغەمبەری خوا دەمەو بەیان گەیشتەو مەدینە.

کاتێک کە گەیشتە مەدینە، عادیاتی وابوو کە دەهاتەو لە سەفەری، دەچوو مەزگەوتی، دوو رکات نوێژی تێدا دەکردن، دوایی دادەنشت لە نیو خەڵکیدا، کاتێک کە بەو شیوێه چوو مەزگەوت و دانیشت لە نیو خەڵکی، ئەوانە کە بەجیماوون، دەچوون بۆ خەمەتی و سویندیان بۆ دەخواردو پۆزشیان بۆ دەهینایەو، کە ژمارمیان هەشتاو ئەومندە پیاو بوو، پیغەمبەری خواش ﷺ وەك رۆالەتی خۆیان کە دەیانگوت: عوزرمان هەبوو، {یەك دەیگوت نەخۆش بووم، یەك دەیگوت: پارەم نەبوو، یەك دەیگوت: وڵاخم نەبوو، یەك دەیگوت: لە فلان عەشیرەتە ترساوم، بێنە سەر مال و حالتم} مامەلە لەگەڵدا کردن، وە داوای لیبوردنی بۆ لە خوا دەکردن و نەینییەکانیشی حەوالەتی خۆی پەنەنانزان کردن.

دەلی: ئەجا منیش چووم بۆ خەمەتی و سەلامم لیکردو پیغەمبەر ﷺ زەردەخەنەیهکی هات، وەك زەردەخەنە کەسیکی توورە، دوایی پێی فەرمووم: وەرە پێش، منیش چووم هەتا لە پێشی دانیشتم، پێی فەرمووم: چ شتێک تۆی بەجیەشت، ئەدی وڵاخێ بارمبەرت نەکریبوو؟ (واتە: وڵاخێ بارو سوارییت نەبوو؟) منیش گوتم: بە خوا ئەو پیغەمبەری خوا! ئەگەر لەلای غەیری تۆ دانیشتبام، لە خەڵکی دنیا دەمزانی چۆن خۆم لە توورەیی ئەو، بە پۆزش هینانەویەك دەرباز دەکەم، وە بایی ئەوەندەش پەوانبێژی و قسەزانییم هەیه، بەلام بە خوا دەزانم ئەگەر ئەمڕۆ درۆت لەگەڵدا بکەم، بۆئەوێ لێم پازی بێ، نیزیکیە خوا ﷺ دوایی وابکات تۆم لێ توورە بێ، وە ئەگەر ئێستا قسەیهکت بۆ بکەم کە راست بێ، بەلام دلی تۆی پێ نیگەران بێ، ئومیدم وایە کە سەرەنجامم خێر بێ.

بە خوا من هیچ بیانووێکم نەبوو، وە هەرگیز هیچ کاتێک لەمجارەم بەهێزتر نەبووم، وە لە رووی داراییەو حالتم باشتر نەبوو، کە لە تۆ بەجیماوم، (واتە: بەجیماوم و گەمەرخەمییم کردووە تەواو)، پیغەمبەری خواش ﷺ فەرمووی: ئەوێ کە گوتت راست کرد، دەهەلسە تاكو خوا لەبارە تۆوە بپار دەدا!

منىش ھەلسام، وە كۆمەلئىك لە پىياوانى بەنى سەلەمە، (واتە: لە ھۆزەزكەى خۆى) بە دوام كەوتن و پىيان گۆتم نەمانزانیو ە پىش ئەو گوناھە، كە تۆ گوناھت كەردى، وە تۆ دەستەپاچە بووى، كە پۆزش بۆ پىغەمبەرى خوا ﷺ بىتيەو، بەو شىویمەى كە ئەوانەى بەجىمابوون، پۆزشیان بۆ ھىنايەو، بۆ گوناھەكەشت ئەومندە بۆ تۆ بەس بوو، كە پىغەمبەرى خوا ﷺ داواى لىبوردنت بۆ بكات !!

بە خوا ھەر وا لەگەلەم خەرىك بوون، ھەتا نزیك بوو بگەرپمەو ە بۆ لاى پىغەمبەرى خوا ﷺ و خۆم بە درۆ بخەمەو، بلىم ئەى پىغەمبەرى خوا ! منىش بەھوى ئەو شتەو ئەو شتەو بەجىمام.

دواى پىم گۆتن: ئایا جگە لە من، كەسى دىكە ئەو ھەلۆیستەى بوو؟!

گۆتيان: بەلئى دوو پىاوى دىكەش، ھەمان قسەى تۆيان كەردو، وە ھەمان شت كە بە تۆ گۆتراو، بەوانىش گۆتراو.

گۆتم: ئەو دوانە كىن ؟!

گۆتيان (مرارة ابن عمرو من بني عمرو ابن عوف، و هلال ابن أمية الواقفي).

دوو پىاويان بۆ ناو بردم، كە دوو پىاوى چاك بوون، بۆ من شاىستە بوون كە بچم تەماشايان بكەم و بىانكەمە سەرمەشق، بۆيە منىش بىدەنگ بووم، كاتى ئەو دووانەيان بۆ باس كردم (واتە: لەسەر ھەلۆیستەكەى خۆم كە راستى گۆتنە، بەردەوام بووم).

وە پىغەمبەرى خوا ﷺ قەدەغەى كرد، كە قسە لەگەل ئەو سىياندانەماندا بكەى، لە نىو ئەو ھەموو خەلگەدا كە بەجىمابوون، ئەوانەى كە بە درۆ عوزريان ھىنايەو، دەھاتن و دەچوون و خەلگ قسەى لەگەلدا دەكردن و قسەيان لئى دانەبىبوون، بەلام ئەو سىيەمان، پىغەمبەر ﷺ فەرمووى: نابى كەس بىاندوینى، بۆيە خەلگ دووربيان لئى كەردىن، وە خەلگ لەگەلئەمان گۆران، ھەتا وام لىھات كە كەولئى خۆم لئى وەتەنگ ھات، وە زەویم لئى وەتەنگ ھات ئەو دنیاو زەویمەى كە پىشتەر دەمبىنى، ئەو ەبوو كە من دەمبىنى.

ئىجا بەو شىویمە پەنجا (۵۰) شەو ماينەو. بەلام دوو ھاوئەكەم (واتە: ھىلالى كۆرى ئومەييەو مەراپەى كۆرى رەبىع) بە بىھىزىو سەر كزۆلەيى لە مالى

خۇياندا دانيشتن (ئەوان ديارە بە تەمەنتر بوون)، زۆر بە خەفەتبارى دانيشتن و نەدەچوونە دەرى، بەلام من چونكە ئەوام گەنجتر بووم، بەھيترتر بووم، دەچوومە دەرى، وە نوپۇزەكانىشەم لەگەل مسوئلمانان دا دەگردن، وە بە بازارانىشدا دەسوورامەو، بەلام كەس قەسە لەگەلدا نەدەگردم، وە دەچوومە لای پيغەمبەرى خوا ﷺ دواى ئەوھى كە نوپۇزى دەگرد، لە دواى نوپۇز دادەنيشت، منيش سلاوم لى دەگرد، لە دلى خۇمدا دەمگوت: ئايا پيغەمبەر ﷺ لىوى جوولاندن، وەلامى سلاوھكەم بداتەو، يان نا؟! (واتە: بە ئەسپايى وەلامى داووتەو) دوايى لە نيزيك پيغەمبەرەو ﷺ نوپۇز دەگرد، وە لە دەرفەتدا تەماشام دەگرد، كاتيك من دەچوومە نيو نوپۇزەكەمەو، ھەستم دەگرد، پيغەمبەرى خوا ﷺ تەماشام دەكات، بەلام تەماشاي نيو چاوى نەدەگردم، وە كاتيك من ئاورم لە پيغەمبەر ﷺ دەدايەو، پرووى لى وەرەگىرام، ئيدى ئەو دوورى گرتەى مسوئلمانان لە من، وە قەسە نەگردنيان لەگەل من، دريژەى كيشا.

تاكو رۇژيك چوومە سەر ديوارى باغىكى ئەبى قەتادە، كە كورە مامم بوو، وە نيزيكترين و خۇشەويستتري كەس بوو، لە لام، سلاوم لىكرد، بە خوا وەلامى سلاوھكەى نەدامەو، گوتەم: ئەى ئەبو قەتادە! خوات بە گۇدا دەكەم، يان: بە خوا داوات لى دەكەم، ئايا پيىت وايە كە من خواو پيغەمبەرەكەيم خۇشەدەوين؟ بى دىنگ بوو.

دووبارە پيىم گوتەو: ئايا پيىت وايە كە من خواو پيغەمبەرەكەيم خۇشەدەوين؟ ديسان بى دىنگ بوو.

بۇ جارى سىيەم، ديسان پيىم گوتەو.

ئەويش گوتى: خواو پيغەمبەكەى زاناترن، (ئايا خۇشت دەوين، يان خۇشت ناوين).

كە وايگوت، چاوەكانم فرمىسكيان پيدا ھات، وە بازمدايە سەر ديوارەكەو ھاتمەو، دوايى ھاتم بۇ بازار، لە كاتيكدا من بە بازاردا دەپۇيشتەم، بە خەم و خەفەتەو، بابايەكى نەبطينى، (نەبطينى ئەوانە بوون كە شتيان ھيئاو لە شامەو)، تەماشام كرد لە منى دەپرسى، دەيگوت: كى كەعبى كورى ماليكم پى پيشان دەدات؟

خەلىكش ئامازمىيان بۇ كىرد بۇ لاي من، ھەتا ھاتە لام، نامەيەكى پىددام لە پادشاى غەسسانەو، لە پارچە قوماشىكى ئاورىشمدا نامەيەكى نووسىبوو، ئەوھى تىدا نووسى بوو:

(أَمَّا بَعْدُ فَقَدْ بَلَغَنِي أَنَّ صَاحِبَكَ قَدْ جَفَاكَ، وَلَمْ يَجْعَلْكَ اللَّهُ بِدَارِ هَوَانٍ، وَلَا مَضِيعَةٍ، فَالْحَقُّ بِنَا تُؤَاسِيكَ).

(واتە: دواى ئەو پىمان گەيشتو كە ھاوئەكەت دوورى لە تۆ كىردو، ناتدوینى، خوا تۆى ناچار نەكردو بە زەبوونى بۆى، وە تۆ بىكەسو بى شوین نى، وەرە بۆ لای ئىمە، ئىمە دلت دەدەينەوو ئاگامان لە تۆ دەبى).

كاتىك كە خویندەمەو، گوتە: ئەوھش تافىكردنەو مەيەكى دىكەيە، ئايا من گەيشتو مە راددەيەك كە پياوئىك لە ئەھلى شىرك تەماع لە من بكات؟! بۆيە يەكسەر نامەكەم بردو خستە نىو تەندورىو، سووتاندەم.

ئىنجا بەو شىو مەينەو، تاكو چل شەو لە پەنجا شەو كە رۆيشتن، دواى ئەو كە چل شەو رۆيشتن، پىغەمبەر ﷺ نوینەرئىكى ناردە لام، گوتى: پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرمانت پىدەكات: كە دوورى لە ھاوسەرەكەت بكەى، دەلى: گوتە: ئايا تەلاقى بدەم، يان چى لى بكەم؟

گوتى: نا، تەلاقى مەدە، بەلام نىزىكى مەكەو، ھەروھە ناردى بۆ لای دوو ھاوئەكەشم بە ھەمان شىو، منىش بە ژنەكەى خۆم گوت: بچۆو بۆ لای خىزم كەست، لە لايان بە، تاكو خوا دەربارەى من بىرپار دەدات.

وە خىزانى ھىلالى كورى ئومەيەش چوو بۆ لای پىغەمبەرى خوا ﷺ، پى گوت: ئەى پىغەمبەرى خوا ﷺ! ھىلالى كورى ئومەيە، پياوئىكى بەتەمەنە، خىزمەتكارى نىە، ئايا پىت ناخۆشە خىزمەتى بكەم؟!

ئەويش فەرموو بوو: نەخىر، بەلام با نىزىكت نەكەوئ، ئەويش گوتبوو: ئەى پىغەمبەرى خوا ﷺ! ھىج جوولەى نەماو، (واتە: تواناى نەماو سەر جىيەم لەگەلدا بكات) بەلام ھەر دەگرىەت، لەو كاتەو ئەو لى روويداو، تا ئەمپۆ، وە تەنانەت من مەترسىي ئەوھ لى ھەيە كە چاوەكانىشى لەسەردابنى، ھىندە دەگرىەت.

ئىنا ھەندىك لە خىزم كەسم بە منيان گوت: ئەگەر تۆش مۆلتە وەربىگى لە پىغەمبەرى خوا ﷺ بۇ ئەۋەى خىزانەگەت لە لات بى، چونكە مۆلتەتى داۋە بۇ ھىلالى كورى ئومەيە، تاكو خىزانەكەى خىزمەتى بىكات.

منىش گوتەم: بە خوا داۋاى مۆلتەتى لى ناكەم كە ھاۋسەرەكەم لەلام بى، چونكە من نازانم پىغەمبەرى خوا ﷺ چى دەفەرەمۇ؟ لە كاتىكدا من پىياۋىكى گەنجەم، (يانى: ئەگەر داۋاى لى بىكەم خىزانەم لەلام بى، پەنگە مۆلتەتم نەدات).

ئىدى دە (۱۰) شەۋى دىكەش، بەو جۆرە ماينەۋەو پەنجا شەو تەۋاۋ بوو، لەو كاتەۋە كە پىغەمبەرى خوا ﷺ لە مەسۇلمانانى قەدەغە كەردىۋو، كە قەسمان لەگەلدا بىكەن.

داۋىى رۇژىك نوپۇزى بەيانىم كەرد، بەيانى شەۋى پەنجاىەمىن، لەسەر پىشتى خانوۋىك لە خانوۋەگانمان، بەو ھالەى كە خۋاى بە بەزەمى باسى كەردە، كە دىناۋ سەر زەمىنمان لى ۋەتەنگ ھاتىۋو، ۋە نەفسى خۇشەم كەۋلى خۇشەم لى ۋەتەنگ ھاتىۋو، منىش چادىركەم ھەلداۋو لەسەر (سەك) (شۈيىنىكە لە نىزىك مەدىنە) لەۋى دەمامەۋە، كاتىك گۈيم لىۋو بانگكەرىك بانگى دەكەرد، زۆر بە دەنگى بەرز، دەيگوت: ئەى كەعبى كورى مالىك! مۆزدەت لى بى، منىش يەكسەر سەجەدەم بەرد، زانىم ئەۋە خۋاى مېھرىبان دەروۋى لىكەردوۋمەۋە، پىغەمبەرى خوا ﷺ خەللى ئاگادار كەردىۋو، كە ئەۋە خۋاى بالادەست، تۆبەى لى قىۋول كەردىۋىن، داۋى ئەۋەى نوپۇزى كەردىۋو، خەللى لى ئاگادار كەردىۋو، ئىدى خەللى دەھاتن مۆزدەمىان پى دەداين، منىش چەند كەسكى مۆزدەدەر ھاتن، مۆزدەمىان پى دەداين، ۋە چەند كەسكى مۆزدەدەر، چوون بۇ لای دوو ھاۋەلەكەم، ۋە پىياۋىكىش بە سۋارى ئەسپ ھات، كە مۆزدەم پى بدات، يەككىش بە پىيادە دەھات، لە ھۈزى ئەسەلم، ھەتا چوۋە سەر شاخىك (ۋاتە: ئەۋەى كە بە پىيادە بوو) ديارە دەنگەكە خىراتر بوو لە ئەسپەكە، لەۋىرا بانگى كەرد، دەنگەكە خىراتر بوو، ئىنا كاتىك ئەۋە كەسەى كە بە بانگ كەردن مۆزدەى پىدام ھات، ئەۋە پۇشاكەى كە لەبەرم دابو، كە لەۋكاتەدا ھەر ئەۋە دوو پۇشاكەم ھەبوون، ۋاتە: سەرۋ خۋار، ئەم دوو پۇشاكەم دانان، ۋە دوو بەرگى دىكەم بە ئەمانەت ۋەرگرتن، ئەم دوو پۇشاكەى خۇشەم، ۋەك مۆزدانە دان، بەۋە كەسەى كە مۆزدەكەى پىدا بووم بە دەنگى بەرز بانگى كەردم.

دوایی رۆیشتەم بەرەو پیغەمبەری خوا ﷺ، وە خەڵک پێم دەگەشتن و موژدەى تەوبە لى قبوول کرانیان پى دەدام، دمیانگوت: دلخۆشە بەوەى خوا لیت خۆشبوو، هەتا چوو مە نێو مزگەوت، پیغەمبەری خوا ﷺ دانیشیبوو، وە خەڵکیش لە دەوری، دەلئ: (طلحة)ی کورپی (عبدالله) هەلسا، سلاوی لیکردم، وە پیرۆزبایی لیکردم، بە خوا لە گۆچکەرەن هیچ پیاویک هەلنەستا جگە لەو، دەلئ: کەعب هەرگیز ئەو هەلۆیستەى (طلحة)ی کورپی (عبدالله)ی لەبیر نەدەچوو، (کە لە نێو هەموو گۆچکەرەندا ئەو هەلساوە پیرۆزبایی لیکردووە)، کەعب دەلئ: کاتیک سلاوم لە پیغەمبەری خوا کرد، پێی فەرمووم: لە کاتیکدا کە رووی دەدرەوشایەو، فەرمووی: ﴿أَبَشِّرْ بِخَيْرِ يَوْمٍ مَرَّ عَلَيْكَ مِنْكَ وَلَدْتُكَ أُمَّكَ﴾.

واتە: موژدەت لى بى بە باشترین رۆژت، لەو رۆژەو کە دایکت تۆی بوو.

دەلئ: منیش گوتم: ئایا ئەى پیغەمبەری خوا ﷺ! لە لایەن تۆم، یان لە لایەن خواوم، فەرمووی: بەلکو ئەو لیبوردنە لە لایەن خواوم، پیغەمبەری خواش ﷺ کاتیک کە دلخۆش دەبوو، دەم و چاوی وەک پارچە مانگیك دەدرەوشانەو، وە ئیمە ئەو دەمان لى دەزانی، (واتە: کە دلخۆش دەبوو، دلخۆشییەکی لە دەم و چاوی موبارەکی دەدرەوشایەو).

کەعب دەلئ: منیش لەبەر دەمی پیغەمبەری خوا ﷺ دانیشتم و گوتم: ئەى پیغەمبەری خوا ﷺ! لە گەرانیوەى من بۆ لای خوا، ئەوەیە کە لە مالاو سامانی خۆم هەرچی هەمە، دەبێخەشمە خواو پیغەمبەری خوا ﷺ، پیغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: هەندیک لە مالهەکت بەیڵەو، بۆ تۆ ئەوە باشترە.

گوتم: باشە ئەو بەشەى کە لە خەبەر هەمە دەبێڵەو، وە پێم گوت: ئەى پیغەمبەری خوا ﷺ! بیگومان خوا منى بەهۆی راستگۆییەو رزگار کرد، وە لە گەرانیوەى من بۆ لای خوا، مەرج بێ کە لەمەودا هەتا دەژیم لە راستی زیاتر نەلیم.

(کەعب دەلئ: بە خوا هیچ کەسم پى شك نایەت کە خوا بەهۆی راستبیزییەو، تاقى کردبێتەو، لەوکاتەو کە بە پیغەمبەری خواو گوتو، باشتر لەوەى کە منى پى تاقیکردۆتەو، (واتە: لەوکاتەو کە ئەو بە پیغەمبەری خوا ﷺ فەرموو، پیچەوانەى راستییم بە زاردا نەهاتو، بە خوا لەوکاتەو کە ئەو گوتو، تا ئەمڕۆ

(ئەو رۆژی که ئەو بەسەرھاتە ی گێراوەتەو) هەرگیز درۆیه کەم بە زاردا نەهاتو،
وہ ئومیدیشم وایە ئەو مندا ژیانە ی کە ماومە، خوا بمپاریزی لە درۆ کردن.

ئەجا خۆ ی بەرز لەبارە ی وانەو ئەم ئایەتەنە ی ناردنە خوار: ﴿لَقَدْ تَابَ

اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُكْجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ

مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ

رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ

بِمَارْحَبَتٍ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ

تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾ يَتَأَيَّاهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا

اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١١٩﴾

کەعب دەئێ: بە خوا! دوا ی ئەو ی خوا منی رێنمای ی کرد بۆ ئیسلام و خستمیە
سەر رێی ئیسلام، هیچ چاکەهیەکی لەگەڵ نەکردووم، لەلام مەزنتربێ بەلای خۆمەو،
لەو کە لەگەڵ پیغەمبەری خوادا ﷺ راستیی گوت و درۆم لەگەڵدا نەکرد، تاکو
منیش بفەوتیم لەگەڵ ئەوانەدا کە فەوتان، بەهۆی درۆکردنیانەو، چونکە خۆ ی
بەرز ئەوانە ی کە درۆیان کردبوو، وەحی دەبارمیان ناردە خوار، وە خراپترین شتی
پێ فەرموون، کە خراپترین شتێک خوا بە کەسیکی فەرمووی، ئەو هی، دوا ی کەعب
دەئێ: وە ئیمە ئەو سی کەسە کە بپار لەبارەمانەو دواخرابوو، دوا ی ئەو ی ئەوانی
دیكە چوون بۆ ئەو ی پاسا و بیننەو، پیغەمبەری خوا ﷺ دوا ی لیبوردنیان بۆ
بکات، بەلام بپاری لەبارە ی ئیمەو دواخست، هەتا خوا بەم شیو هی بپاری دا.

ئەجا دەئێ: مەبەست لە ئایەتە کە ﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا﴾، ئەو نەبوو

کە لە جەنگ دواخرابین، بەلکو مەبەست ئەو هی کە خوا ئیمە ی دواخستبوو، بپارمان
لەبارەو بەدات، دوا ی ئەو ی کە ئەوانە ی دیکە چوونە لای پیغەمبەر ﷺ و داویان
لیکرد، کە داوا ی لیبوردنیان بۆ بکات، پیغەمبەریش ﷺ لێی قبوول کردبوون.

مانای گشتی ئایەتەکان

خوای پەرەمەردگار ﷻ دمه‌رموی: ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ
وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ
قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾

واته: به مسۆگه‌ریی خوا تۆبه‌ی قبوڵ کرد له پیغه‌مبەر ﷺ و له کۆچه‌ران و
پشتیوانانی که شوینی کهوتن، له کاتی سه‌غله‌تی و ته‌نگانه‌دا، دواى ئه‌وه‌ی که
نیزیک بوو دلى هه‌ندیکیان لابدا، پاشان خوا گه‌رايه‌وه سه‌ریان، بیگومان (ئه‌و) زۆر
میه‌رحبان به به‌زمییه به‌رانبه‌ریان .

دیاره ئیمه دواى ئه‌وه‌ی که له دهمی که‌عبی کورپی مالیکه‌وه خوا لی پازی بێ، ئه‌و
به‌سه‌رهاته‌مان گیرایه‌وه، ئیستا مانا و چه‌مکی ئه‌و ئایه‌ته موباره‌گانه بو ئیمه، زۆر
رۆشنه، گرنگ ئه‌ومیه لیره که خوا ﷻ دمه‌رموی: ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ
وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ﴾

زانایان گوتووینانه: (قد) بو (تحقیق)ه، بو داکۆکی کردن و جه‌خت کردنه‌وه‌یه،
﴿تَابَ اللَّهُ﴾ (تاب) به مانای (رَجَعَ) واته: گه‌رايه‌وه، خوا گه‌رايه‌وه سه‌ر پیغه‌مبەر
ﷺ و سه‌ر کۆچکه‌رو پشتیوانان، گه‌رايه‌وه سه‌ریان به په‌حمو، لی‌بوردنێ خۆی، به
چاوپۆشیی خۆی.

دمشگونجی: (تاب الله عليهم) واته: داواى لی‌بوردنه‌که‌ی لی وهرگرتن، وه گه‌رانه‌وه‌که‌ی
لی وهرگرتن، چونکه ئه‌وانه له کاتی سه‌غله‌تی و له کاتی دژوارو نارمه‌تدا دواى
پیغه‌مبهری خوا کهوتن و لی به‌جێ نه‌مان، که نیزیک بوو هه‌ندیکیان دلیان لابدا،

{دل لادانەگەش ئەووە بوو بەجئ بمینن و بی فەرمانیی خوا بکەن} پاشان خوا گەراپەووە سەریان، بیگومان ئەو زۆر لە بەرانبەریان میهرەبان و بە بەزەییە.

لێردا بەگشتی خوا ﷺ باسی لیبوردنی خۆی دەکات، وە باسی تۆبە وەرگرتنی خۆی دەکا بۆ پیغەمبەر ﷺ بۆ گۆچکەرەن و پشتیوانان، بە تاییبەتیی: ﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ

الَّذِينَ خَلَفُوا﴾ وە گەراپەووە سەر ئەو سیانەش کە دواخراپوون ﴿خَلَفُوا﴾ چونکە

لە ئایەتەکە ی پێشووتردا فەرمووی: ﴿وَأَخْرُوتَ مُرْجُونَ لِأَمْرِ اللَّهِ﴾، کەسانیک

دیکەش دواخراون بۆ فەرمانی خوا، دواخراوەگەش، واتە: بریار لەبارمیانەووە دوا خراووە،

هیچیان بۆ بریار نەدراووە، کە ئایا خوای دادگەر زەم و سەرزەنشتیان دەکات، یاخود

لێیان دەبووری؟، یان پیغەمبەر ﷺ عوزرەگەیان قبوول دەکات، یان قبوول ناکات؟

هیچیان لەبارەووە بریار نەدراووە: ﴿حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ﴾ واتە:

کاتیەک کە زەوی بەو فراوانییە خۆی لێیان وەتەنگ هات، پێشینانی خوشمان دەلێن:

(دنیا ی لێ وەتەنگ هات) یان دەلێن (سەری دنیا ی لەخۆی بە پووشی گرتووە)، یان دەلێن:

(پێی وایە لە ژێر درمختیک دایە یەک گەلای پێوە نیە)، ئێنسان کاتیەک کە تووشی

خەفەت و نارەحەتییەک دێ، هەست دەکات دنیا ی زۆر تەنگ بۆتەووە، ﴿وَضَاقَتْ عَلَيْهِمُ

أَنْفُسُهُمْ﴾، وە نەفسی خوشیان و دەرروونی خوشیان لێ وەتەنگ هات، یەکیەک بە یەکی

دەلێ: لە کەوڵی خۆم دا وە تەنگ هاتووم ﴿وَضَنُّوا أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ﴾،

وە زانیان هیچ پەنایەک لە خوا نیە، مەگەر بۆ لای خوا، واتە: هیچ پەنایەک لە سزاو

جەزەبە ی خوا نیە، خۆتی لێ پەنا بەدی، مەگەر بگەرێتەووە بۆ لای خوا ﴿ثُمَّ تَابَ

عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا﴾، دوا ی خوا گەراپەووە سەریان، بۆ ئەو ی بگەرێتەووە، هەر کەس ی

بگەرێتەووە بۆ لای خوا پێشی خوا، لوتفی لەگەڵ کردووە، ئنجا ئەو دەتوانی بگەرێتەووە

بۆ لای خوا ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ بیگومان هەر خوا زۆر تۆبە وەرگری بە

بەزمییە، یاخود خوا زۆر دەگەرپێتەووە سەر بەندەکە ی بە وەرگرتنی گەرانهووەکە ی، وە زۆر بە بەزمییە.

لە گۆتاییدا خوا ﷻ دەرئەرمو: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّٰدِقِينَ﴾، ئە ی ئەوانە ی برواتان هیئاو! پارێز لە خوا بکەن، وە لەگەڵ رێستاندا بن، پارێز لە خوا بکەن، بەو ی ئەرکەکانی سەر شانتان جێبەجێ بکەن و، خۆتان لە قەدەغە کراوەکان بپارێزن، یانی: فەرمانەکانی خوا بە جێ بێن، قەدەغەکانی خوا مەشکی بن، بەو خۆ لە سزای خوا دەپارێزی ﴿وَكُونُوا مَعَ الصَّٰدِقِينَ﴾، وە لەگەڵ رێستانیدا بن، پەيوەندییتان لەگەڵ خوادا لەسەر بناغە ی تەقوا بێ، پەيوەندیشتان لەگەڵ خەڵکدا، لەسەر بناغە ی راستی و ساغی بێ، وە هەول بدەن لەگەڵ رێستان و ساغاندا بن، بۆ خۆشان پێشتر خۆتان بە راستی برارێننەو، ئنجا دەتوانن لەگەڵ رێستاندا بن.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

جه‌ند مه‌سه‌له‌یه‌کی گرنگ

مه‌سه‌له‌ی یه‌که‌م: که دمه‌رموی: ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ
وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ﴾.

ده‌گوتری (تاب‌الله‌علیه: آی غُضْرَ لَهُ) واته: لی‌ی‌بورد، (تاب‌الله‌علیه: آی قیلَ
تُوبَتَهُ) ته‌وبه‌که‌ی لی‌قبوول‌کرد، به‌لام من پی‌م وایه نه‌گهر بش‌گوتری: (تاب‌الله
علیه، آی: رَجَعَ إِلَيْهِ) خوا‌گه‌رایه‌وه سه‌ر به‌نده‌که‌ی خو‌ی، هه‌ر ده‌بی، چونکه‌خوا
ده‌گه‌ریته‌وه سه‌ر به‌نده‌که‌ی خو‌ی، به‌لی‌بوردن و په‌حم و به‌زمیی و به‌به‌خششی خو‌ی.
له‌به‌ردم ئه‌م ئایه‌ته‌دا شه‌ش هه‌لو‌سته‌ ده‌که‌ین:

هه‌لو‌سته‌ی یه‌که‌م: که دمه‌رموی ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ﴾ ئایا خوا‌ج
ته‌وبه‌یه‌کی له‌پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ و ده‌گرتوه‌و، له‌ج گونا‌هی‌کی خو‌ش بو‌وه؟ له‌ج
چی لی‌ی‌بوردوه‌و چا‌وپو‌شیی لی‌کردوه‌و؟ ئایا پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ هی‌ج گونا‌هی
کردوه‌و، که بزانی ئه‌وه گونا‌هه‌و بیکات؟ به‌ته‌ئکید نه‌خیر، ئه‌دی یانی چی:
خوا ته‌وبه‌ی له‌پی‌غه‌مبه‌ر قبوول‌کردو لی‌ی‌بوردو چا‌وپو‌شیی لی‌کرد؟ واته:
پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ نه‌گهر ئی‌جتیه‌ادی کردبی و له‌بو‌چوونی‌کدا نه‌پی‌یکابی، خوا‌ی
به‌خسه‌ر له‌وه‌ی لی‌ی‌خو‌ش‌بو‌وه‌و چا‌وپو‌شیی لی‌کردوه‌و، بو‌وینه: که مؤ‌له‌تی
هه‌ندی‌ک له‌مونا‌فیق و دل‌نه‌خو‌شه‌گانی دا، که نه‌چن بو‌جه‌نگی ته‌بو‌وک، وه‌ک
خوا‌ی په‌رو‌ه‌ردگار دمه‌رموی:

﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ...﴾ ﴿٤٣﴾ التوبة، خوا لی‌ت ببو‌وری، بو‌چی
مؤ‌له‌ت دان؟!

﴿ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْزَيْنُ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَذِبِينَ ﴾ ﴿ ۴۳ ﴾

{نەدمبوو مۆلەتت دابان} تاگو ئەوانەى راست دەمەن بۆت روون بووبانەوه، وه درۆزنەکانیشت ناسیبانایه.

ئاوا ئەگەر له بۆچونیکی وادا، پێغه‌مبەری خوا نەپێکابی، خۆی میهرمان لهوه چاوپۆشیی لێکردوهو لێی بوردوه، ئەگەرنا به تەئکید پێغه‌مبەر ﷺ هیچ کاتێک گوناحێکی نەکردوه، که بزانی گوناحه‌و بیکات، به‌لام جاری وا ههیه له بۆچوونی‌کدا نەپێکاوه، شایانی باسیشه ئی‌مه ئەگەر له ئیجتیهادی‌ک دا که بواری تیدا هه‌بێ له رووی شهرعه‌وه، ئەویش ئەوهیه که له به‌ران‌به‌ریدا ده‌قی‌ک نەبێ، ئەگەر بیپێکین، دوو پاداشتمان هه‌ن و ئەگەر نەپێکین پاداشتی‌کمان هه‌ر هه‌یه، وه‌ک پێغه‌مبەری خوا دمه‌رموئ:

﴿ إِذَا حُكِمَ الْحَاكِمُ فَاَجْتَنَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِذَا حُكِمَ فَاَجْتَنَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ ﴾ {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، برقم: (۱۷۸۰۹)، وَالْبُخَارِيُّ، برقم: (۶۹۱۹)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (۱۷۱۶)}.

واته: که‌سی‌ک که دادوهریی ده‌کات، ئەگەر له دادوهرییه‌که‌یدا بیپێکی، دوو پاداشتی هه‌ن، {پاداشتی گۆشش کردنه‌که‌ی، وه پاداشتی پێکانه‌که‌ی}، به‌لام دادوهر ئەگەر له دادوهرییه‌که‌یدا نەپێکی، پاداشتی‌کی هه‌ر هه‌یه.

پاداشتی ئەوه که خۆی ماندوو کردوهو گۆششی کردوه، که‌واته: گونا‌ه‌بار نیه. به‌لام پێغه‌مبەر ﷺ چونکه پایه‌ی زۆر زۆر به‌رزه، شتێک که بۆ ئی‌مه باشی‌شه، بۆ پێغه‌مبەر ﷺ شایانی ئەوه‌یه که ئا‌گادار بک‌ری‌ته‌وه، وه جاری‌کی دیکه زیاتر له خۆی وریا بێ.

هه‌ل‌وه‌سته‌ی دووه‌م : که دمه‌رموئ : ﴿ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ ﴾

با بزانی هه‌ل‌وه‌که‌موک‌ورپی گۆچکه‌ران و پ‌شتیوانان چی بووه؟ ئەوه بووه که هه‌ندی‌کیان به ق‌الب‌گ‌رانی‌ی خۆیان ساز کردوه، وه هه‌ندی‌کیان پ‌ی‌یان ناخۆش بووه، وه هه‌ندی‌کیان ڕه‌نگه کارتی‌ک‌راو بووبن و که‌وت‌به‌ ژێر کاری‌گه‌ری ق‌سه‌و ق‌الی مونا‌فیقه‌کان و، خوت‌خوته‌یه‌کی خراپیان له د‌ل‌دا دروست بووبی.

هەلۆهستەى سێیهەم : ئُنْجَا دَهْفَهْمُوئِى ﴿الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ﴾، ئەوانەى كە شوونى كەوتن، واتە: شوون پيغهەمبەرى خوا ﷺ كەوتن و فەرمانبەرييان كرد، وە گوێرايە ئييان كرد.

هەلۆهستەى چوارەم : كە دَهْفَهْمُوئِى ﴿فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ﴾، ﴿سَاعَةِ﴾ دەلى (حِصَّةٌ مِنَ الزَّمَنِ، أَوْ جَزْءٌ مِنَ الزَّمَنِ) بەشێكە لە كات، نەك سەعات ﴿سَاعَةِ﴾ ى ئیستا، كە بە بیست و چوار (۲۴) سەعات شەوو رۆژێك پێك دێن، بەلكو ﴿سَاعَةِ﴾ لە بەكارهێنانى قورئانداو، لە زمانى عەرەبیدا، یانى بەشێك لە كات، كەم بى یان زۆر بى، وە یەكێك لە ناوەكانى هاتنى رۆژى دواى بریتىیه لە ﴿سَاعَةِ﴾.

﴿الْعُسْرَةُ﴾ دەلى (إِسْمُ الْعُسْرِ) ناوى سەغلهتییه (زِيدَتْ فِيهِ التَّاءُ لِلْمُبَالَغَةِ لَشِدَّةٍ) ﴿الْعُسْرَةُ﴾ لە ئەصدا ناوى (عُسْر) یانى سەغلهتیى ئەو (ە)ى بۆ زیاد كراوە، وەك زیدە رۆی كردن لە سەغلهتییه كدا كە لەو رۆژەدا هاتووە.

هەلۆهستەى پینجەم : كە دَهْفَهْمُوئِى: ﴿مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ﴾، دەلى (كَادَ: مِنْ أَعْمَالِ الْمُقَارَبَةِ) ﴿مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ﴾ دواى ئەوەى كە نيزيك بوو ﴿يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ﴾ دلى كۆمەلێكیان لا بەدا.

دیارە ﴿يَزِيغُ﴾ خوێنراویشتەو (تَزِيغُ) هەردوو (قِرَاءَةُ) هەمى هاتوون، خەريك بوو دلیان لا بەدا، واتە: بى فەرمانیى خواو پيغهەمبەرى خوا ﷺ بکەن،

﴿ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمُ إِنَّهُ بِهُمْ رءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ دوایی خوا گەراپەوه سەریان تەوبەیی لێ قبوول کردن، یاخود لێیان بورد، بێگومان ئەو بەرانبەر بەوان میهرمانەو بە بەزەمیە.

بۆ ئەوەی چەمکی ﴿سَاعَةِ الْعُسْرَةِ﴾ هەمان زیاتر بۆ روون بێتەوه، با گوێ لەم دەقه بگرین: ﴿عن ابن عباس، أنه قال لعمر بن الخطاب : حدثنا من شأن ساعة العسرة، فقال : خرجنا مع رسول الله إلى تبوك في قيظ شديد، فنزلنا منزلاً، فأصابنا فيه عطش، حتى ظننا أن رقابنا ستقطع، حتى إن الرجل لينحربعيره فيعصر فرثه فيشربه، ويجعل ما بقي على كبده، فقال أبو بكر الصديق : يا رسول الله إن الله قد عودك في الدعاء خيراً، فادع لنا، فرفع يديه، فلم يرجعهما حتى قالت السماء، فأهطلت ثم سكبت، فملاؤا ما معهم، ثم ذهبنا ننظر، فلم نجدُها جاوزت المعسكر﴾ { أخرجه ابن جرير، برقم: (۱۰۴۴۳) وابن حبان، برقم: (۱۳۸۳)، والحاكم، برقم: (۵۶۶) وغيرهم، قال شعيب الأرناؤوط : إسناده صحيح على شرط مسلم }.

عەبدوڵلای کوری عەبباس دەلی: بە عومەری کوری خەتتابم گوت، خوا لێیان رازی بێ، دەربارەیی ﴿سَاعَةِ الْعُسْرَةِ﴾ قسەمان بۆ بکە، ئەو کاتە سەغڵەتیی و تەنگانەییە چی بوو؟

عومەریش گوتی: لەگەڵ پێغەمبەری خوادا ﷺ دەرچووین بەرەو تەبووک، لە کاتی کدا لە گەرمەیی گەرمای سالدای، لە شویتیک مەنزڵمان خست، بارگەو بنەمان خست، تینوایەتییهکی زۆرمان تووش بوو، هەتا پێمان وابوو کە ملمان لێدەبێتەوه لە گەرمای، هەتا پیاوی وا هەبوو حوشرەکی خۆی سەردەبەری، وە دوایی ئەو ئاوەی کە لە گەدەیی دایە، دەبخواردەوه، وە ئەوەش کە دەمایەوه، وەك فينكايهتی لەسەر زگی خۆی و لەسەر هەناوی خۆی دایدنا، بۆ ئەوەی فينك بێتەوه.

ئەبو بەگری صیددیقیش چوووە خزمەت پێغەمبەر ﷺ گوتی: ئەو پێغەمبەری خوا! خوا تۆی وا راهیناوە کە دوعات قبوول بکات، ئیستاش بۆمان بپاریو، وەزەمان زۆر سەغڵەتە.

پێغەمبەر ﷺ دەستی بەرز کردنەو، دەستەکانی نەگیڕانەو بۆ لای خوێ {یان: ئاوا کە دەستی بەرز کردنەو، جاری دەستی هەر بە سەریو بوون}، یەکسەر هەور پەیدا بوون لە ئاسمانی و گرماندیان، دوایی باران دارزایە خواری، وە هەرچی دھرو گوندەو مەشکەیان هەبوو، پریان کرد، لە ئاو، دوایی رۆشتین، تەماشامان کرد، لە دەرەوێ بازەنی شوینی ئەو سوپایە کە بارگەمان لێ خستبوو، هیچ شوینی دیکە باران نەبوو. {واتە: ئەو بارانە تاییەت بۆ ئەوانی نارد}.

هەلۆستە شەشەم: کە دھەرموی ﴿إِنَّهُمْ رَأَوْفٌ رَّحِيمٌ﴾، دەلی: (الرأفة: العناية بالضعيف والعطف عليه، والرحمة أعم وأوسع).

(رأفة) بریتە لە ئاگاداربوون و چاودێریی کردنی بێهێزو لەگەڵ دا بەسۆزو پەرۆش بوونی، بەلام وشە ی رحمت مانایەکی فراوانترە لە (رأفة).

هەندیکیش گوتووینە: (رحمة) بریتە لە بەزەمی نوواندن بە کەسیک دا بۆ هینانەدی قازانج و سوود، بەلام (رأفة) بریتە لە بەزەمی نوواندن لەگەڵیدا بۆ لێدوورخستنەوێ زیان و خراپە.

مەسەلە دووهم: کە دھەرموی: ﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ ﴿١١٨﴾

دیارە مەبەست لەو کە دھەرموی: ﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ﴾ یانی (وَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا) وە خوا تەوبە وەرگرت و چاوپۆشی کرد لەو سێیانەش کە

دوا خرابوون، واتە: بپار لەبارمیانەوه دوا خرابوو، یان دوا خرابوون لە پرووی بپار لەبارەدرانەوه، (کەعبی کوری مالیک و هیلالی کوری ئومەیه و مەراپەدی کوری رەبیع بوون).

کەواتە: (خُلِّفُوا يَعْنِي: اُخْرُوا، اُجْلُوا) وهك له ئایەتی ژمارە (۱۰۶) وهك خوا ﷻ لەبارەیانەوه فەرمووی: ﴿وَأَخْرُوكَ مُرَجَّوْنَ لَأْمٍ...﴾، وه خوینراویشەتەوه (وَأَخْرُونَ مُرَجَّوْنَ) وه هەندیکێ دیکە هەن دوا خراون، بۆ فەرمانی خوا، ئایا خوا لەبارەیانەوه چی دمهفرموی؟!

جاری هیچ بپاریک لەبارەیانەوه نەهاتوه، کە دیارە مەبەست پێی: ئەو سئ هاوڵە بەرپێژەن کە باسماڵان کردن ﴿حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ﴾، هەتا کاتێک کە زەوی بەو فراوانییە لێیان وەتەنگ هات، وه کوردەواریی خۆشمان دەلێن: (دنیا لێ وەتەنگ هات) یان (دنیا لێ بوو بە چەرمی چۆلەکە)، ﴿وَضَاقَتْ عَلَيْهِمُ أَنْفُسُهُمْ﴾، وه کەوێ خۆشیان لێ وەتەنگ هات، له دەروونی خۆشیاندا هەستیان بە سەغڵەتیی دەکرد، له کەوێ خۆشیاندا نەدەحەجمین ﴿وَوَظَنُوا أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ﴾، زانیان و دلتیا بوون کە هیچ پەنایەک نیه له خوا، مەگەر بۆ لای خوا، واتە: هیچ پەنایەک نیه له سزای خوا، ئەگەر خوا بیهوێت سزات بدات، کە خۆتی تیبگری و خۆتی تیدا بشاریهوه، مەگەر پەنا بەریه بەر خوا ﴿ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا﴾، دوازی خوا بەزمیی پێیاندا هات کە یارمەتیان بدات بۆئەوهی ئەوانیش بگەرێنەوه ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ بیگومان هەر خوا زۆر تۆبە وەرگری خاوەن بەزمیه.

لێرەدا بۆیه بە خیرایی بەسەری دا رۆشتین، چونکە پێشتریش قسەمان لەبارەیهوه کردوو، له کاتی گێڕانەوهی بەسەر هاتەکیان دا له زمانی کەعبی کوری مالیکەوه، خوا لێی رازی بێ.

مەسەلەى سەیهەم و گۆتایی: که دەفەر موی: ﴿ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا اتَّقُوا اللّٰهَ

وَكُوْنُوْا مَعَ الصّٰدِقِيْنَ ﴾ ﴿ ۱۱۹ ﴾ .

ئەى ئەوانەى بڕواتان هێناوه ! پارێز له خوا بکه‌ن و له‌گه‌ڵ رێستان دا بن.

پێغه‌مبەر ﷺ له‌باره‌ى گرنگی رێست بێژییه‌وه له‌ فەرموودیه‌که‌دا دەفەر موی:

﴿ عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ، فَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ، وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ، وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ، وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ، حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدِّيقًا، وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ، فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ، وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ، وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ، وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ، حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّابًا ﴾، { مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ، برقم: (۷۱۸۸)، وَمُسْلِمٌ، برقم: (۲۶۶۸) } .

واته: رێست بن، چونکه رێستی ئێنسان به‌ره‌و چاکه‌ ده‌بات، وه‌ چاکه‌ش ئێنسان به‌ره‌و به‌هه‌شت ده‌بات، وه‌ پیاوی وا هه‌یه به‌رده‌وام رێسته، وه‌ له‌ رێستی ده‌خه‌فتی و له‌ رێست بێژی ده‌گه‌ڕی، هه‌تا له‌ لای خوا دهنوو سړی: (صدیق) واته: زۆر رێست، وه‌ خۆتان له‌ درۆ به‌ دوور بگرن، چونکه درۆ ئێنسان به‌ره‌و گوناھ و تاوان ده‌بات، گوناھ و تاوانیش ئێنسان به‌ره‌و ئاگری دۆزه‌خ ده‌بات، وه‌ پیاوی وا هه‌یه هه‌ر درۆ ده‌کات و له‌ درۆ کردن ده‌خه‌فتی، تاگو له‌ لای خوا به‌ درۆزن دهنوو سړی.

له‌م نایه‌ته‌ موباره‌که‌ وه‌رده‌گیر، که خوا ﷻ دوو شتی زۆر خۆش ده‌وین :

یه‌که‌م: پارێزکاری (تقوی).

دووهم: رێستی .

پارێزکار بوون، وه‌ک په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ خوادا، ده‌بی ئێنسان ئەه‌لی پارێز بی، خۆی بپارێزی له‌ هه‌ر شتێک که خوا پێی ناخۆشه‌.

وہ راستی، وەك مامہئە لەگەڵ خەئكى خوادا، ئینسان دەبێ لە پەيوەندیی
لەگەڵ خوادا، ئەهلی تەقوا بێ، وە لە پەيوەندیی لەگەڵ خەئكدرا راست و ساغ
بێ، واتە: دوور بێ لە درۆ و لە قۆرت و پیچ و ژیر بەژیرو لە مخەنەتی، خوی
پەرودرگار بە لوتفو کەرەمی خوی ئیمە لەو کەسانە بگێڕێ، کە ئەهلی تەقوان،
وہ لەو کەسانەمان بگێڕێ، کە راست و ساغن، هەم لەگەڵ خوادا، هەم لەگەڵ
خەئكى خوادا.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ .

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

دەرسى ھەفدەيەم

پېناسەي ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان لە چوار (۴) ئايەت پېكىدئ: (۱۲۰ تا ۱۲۳)، ئەم چوار ئايەتەدا، سى بابەت باسكراون :

لە ئايەتى يەكەم دووھەدا، باسى ئەو ھەراو ھە ھەلەكى شارى مەدینە ھە ھەمبە بىابانتشەكانى دەوروبەريان، بۆيان نىو نابى لە پېغەمبەرى خوا ﷺ، دوا بکەونو، ھۆيان پى لەو لەپېشتىر بى، لە ھەروى سەلامەتى و ئاسوودەيەو، چونكە: ھىچ تىنويىتى و ماندويىتى و برسەيتىيەكان تووش نابى، لە ھەروى خواداو، ھىچ شويىنەك ناگرنو، ھىچ زەمبەك لە دوژمن نادەن، مەگەر بەھۆيەو، كەردەمبەكى باشيان بۆ دەنووئى، ھە خواش پاداشتى چاگەكاران زايە ناكات.

ھەروھە ھەر بەخشىنەكى گەورەو گچكەيانو، ھەر دۆل و شويىكان بېرى، بە پاداشت بۆيان دەنووئى، تاكو ھەو بەپى باشترين كەردەمبەيان پاداشتەيان بەداتەو.

و لە ئايەتى سەيەمەدا، باسى بابەتەكى دىكە ھەراو، كە بىرەيتە ھەو ناگونجە تىكراى بېرواداران بېرۆن بۆ جەنگ، (يان: بۆ پەيداكرەنى زانست) بەلكو دەبى لە ھەلەكى ھەر شويىنەك، كۆمەلەكان بچن، ھە ئەوانى دىكە سەرگەرمى شارەزا بوون بن لە ئايىندا، (يان: كارو كەسابەت بن) پاشان كە جەنگاوەرەكان گەرانەو بۆ لايان، (يان: ھەر كات فېرخاوەرەكان گەرانەو بۆ لای ھەلەكەكى ھۆيان، سەرگەرمى شارەزاكرەنىان بن)، ورييان بکەنەو، تاكو ھۆشيارو چاو كراومبەن تووشى ھەلەو پەلە نەبن.

وہ لہ ئایەتی چوارەمدا، باسی بابەتیکی دیکە ی بواری جەنگ و پروو بە پروو و بونە و
کراوە، ئەویش بریتێ لہ وە گە برواداران، دەبێ لہ دوژمنانی بیروای نیزیکیانە و
دەست بە جەنگ بکەن، وە لہ سەریشیان زبەرن، توندو تیژبن، چونکە دیارە شەر
بە نەرم و نۆژی ناکرێ! وە بشزانن کە خوا لہ گەل خوێاریزان دایە، ئەوانە ی کە
خوێان دەپاریژن، لہ وە ی بێ فەرمانیی خوا بکەن، وە ک شەریعەتە گە ی، وە ئەوانە ش
کە خوێ دەپاریژن لہ وە ی پیچەوانە ی یاساگانی خوا (سنن اللہ) لہ ژبانی بەشەردا
رەفتار بکەن.

﴿ مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ۚ ذَٰلِكُمْ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطَئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾ وَمَا كَانِ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً ۚ فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾ يَتَأَيَّاهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا قَتِلُوا الَّذِينَ يُلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلِيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً ۚ وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾ ﴾

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

مانای وشە بە وشەی نایەتەکان

{نابی خەلکی مەدینە و عەرەبە خێلەکییەکانی دەورووبەریان (بۆ چوونە جەنگ) لە پیغەمبەری خوا بەجی بێنن، وە نەدەبوو (لە پرووی سەلامەتی و ئاسوودمییه وە) خۆیان بەسەر ویدا هەڵبژێرن، چونکە هیچ تینویتییهک، وە هیچ ماندوو بوونیەک، وە هیچ برسیتییهکیان لە رێی خوادا تووش نابی، وە ناچنە هیچ شوینیەک کە کافران پەست بکات، وە هیچ زیانیەک لە دوژمن نادەن، مەگەر بەهۆیه وە کردەومییهکی باشیان بۆ دەنوسری، بە دلتیایی خوا پاداشتی چاکەکاران زایە ناکات ﴿١٢٠﴾ وە هیچ بەخشینیکی گچکە و گەورە ناکەن، وە هیچ دۆلیک نابرن، مەگەر بۆیان دەنوسری، تاگو خوا پاداشتی باشتەین کردەومیان بداتەو، کە ئەنجامیان داوہ ﴿١٢١﴾ وە ناگونجی برواداران تیکرا بچن بۆ جەنگ، دەبوایە لە هەر خەلکیکیان، کۆمەلێکیان بچن بۆ جەنگ، تاگو (کۆمەلگا) لە ئاییندا شارەزابن، وە هەراکتێک کۆمەلە (جەنگاوەرە) کەیان گەرانەو بۆ لایان، ئاگاداریان بکەنەو، (وە شارەزایان بکەن لە ئاییندا) بەلکو وریابن (لە هەلەو پەلە پارێزراوین) ﴿١٢٢﴾ ئەو ئەوانەو برواتان هیناو! دژی ئەو کافرانەو لێتانەو نیزیکن (وە ئیعلانی دوژمنایەتیان کردو) بجەنگن، وە با زبیریان پێوہ ببینن، وە بزائن کە خوا لەگەڵ پارێزکاراندا یە ﴿١٢٣﴾}.

شیکردنەوێ هەندیک لە وشەکان

(وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ): (أَيَّ لَا يَضْنُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَمَّا يُصِيبُ نَفْسَهُ، أَوْ لَا يَخْتَارُوا إِيقَاءَ أَنْفُسِهِمْ عَلَى نَفْسِهِ فِي الشَّدَائِدِ)، واتە: نەدەبوو چرووگی و پێژدیی بە نەفسی خۆیان بکەن، لە بەرانبەر ئەوەدا کە تووشی پیغەمبەر ﷺ دێ، بە واتایەکی دی: نەدەبووایە سەلامەتی خۆیان هەلبژێرن لە سەغڵەتی و لە تەنگاناندا، بەسەر سەلامەتی پیغەمبەری خوادا ﷺ، واتە: نەدەبوو خۆیان پێ لە پیشتر بێ لەو، بەلکو دەبوو خۆیان بکەنە بە لاگێری.

(ظَمًا): واتە: تینویتی، (الْعَطَشُ، فَهُوَ ظَمَانٌ: ظَمِيءٌ يَظْمَأُ)، (ظَمَانٌ) واتە: تینوو، دەگوترێ: (ظَمِيءٌ، يَظْمَأُ، ظَمَانٌ) تینووی بوو، تینووی دەبی، تینوو.

(نَصَبٌ): (النُّصْبُ وَالنَّصَبُ: التَّعْبُ أَنْصَبَنِي كَذَا: أَنْعَبَنِي وَأَرْعَجَنِي).

(نُصِبَ) لەگەڵ (نَصَب) هەردووکیان بە مانای ماندوو بوون دین، دەگوترێ: (أَنْصَبَنِي كَذَا) واتە: ئەو شتە ماندووی کردم و بیزاری کردم.

(مَخْمَصَةٌ): (مَجَاعَةٌ تُورِثُ خَمَصَ الْبَطْنِ أَيْ ضَمُورَهُ، رَجُلٌ خَامِصٌ أَيْ ضَامِرٌ، وَأَخْمَصُ الْقَدَمِ: بَاطِنُهَا).

(مخمصة) برسیتییهکە کە سکی ئینسان بە پشتیەو بنووسینیتهو، بیاویک کە ورگی نەبی، یان ورگی شیردراو بێ، پێی دەگوترێ: (رَجُلٌ خَامِصٌ)، وە ژیری پێ، پێی دەگوترێ: (أَخْمَصُ)، لەبەرئەوێ کە شیردراوێهەو، بە پێ وە نووساوئەو.

(يَطَّؤُنَ مَوَاطِنًا): (يَطَّؤُنَ) یانی: (يَدُوسُونَ)، (لَا يَطَّؤُنَ) واتە: پێی لێ نانین، پێی ناخەنە سەری.

(وَطِئْنَا الْعَدُوَّ: غَزَوْنَاهُمْ، الْمَوْطِيءُ وَالْمَوْطَأُ: مَوْضِعُ الْقَدَمِ)، دەرگوتری: (وَطِئْنَا الْعَدُوَّ) واتە: هێرشیان کردە سەر دوژمن، وه (مَوْطِيءٌ وَمَوْطَأٌ) هەردووکیان بە شوین پێ دەرگوترین، ئەو شوینە ی مڕۆف پێی لی دەفی.

(يَنَالُونَ مِنْ عَدُوِّ نِيْلًا): واتە: هێج زەهیرێک لێ دوژمن نادەن، یاخود هێج سوودێک لێ دوژمن نابینن، مەگەر بۆیان دەنووسری، (نَالَ الشَّيْءَ: حَصَلَ عَلَيْهِ)، (نَالَ الشَّيْءَ) واتە: ئەو شتێ پەیدا کرد.

(وَادِيًا): (الْوَادِي: كُلُّ مُنْفَرَجٍ بَيْنَ الْجِبَالِ وَالْثَّلَالِ وَالْأَكَامِ، سُمِّيَ بِذَلِكَ لِسِيْلَانِهِ).

(وادي) هەر دابراوییهکە لێ نیوان چیاکان و گردهکان و تەپۆلکەکاندا، لەبەرئەوێش وای پێ گوتراوه: چونکە ئاوی پێیدا دی.

(لِيَنْفِرُوا): (نَفَرَ النَّاسُ إِلَى الْعَدُوِّ: أَسْرَعُوا فِي الْخُرُوجِ لِقِتَالِهِ، نَفَرًا: قِتَالًا).

وشە (نَفَرَ) بریتیه لەوێ کە ئینسان لێ ڕووی ناپەرەت کرانەوه، لێ شوینیکەوه بچێ بۆ شوینیکێ دی، ئنجا دەرگوتری: (نَفَرَ النَّاسُ إِلَى الْعَدُوِّ) خەلک بەرەو دوژمن (نَفَرَ)یان کرد، واتە: خێراییان کرد، لەوێدا کە بچن بۆ جەنگ لەگەڵدا کردنی، وه وشە (نَفَرَ) بە مانای (قِتَال) جەنگ دی.

(كَافَّةً): (أَي: جَمِيعًا) واتە: تێکرا، هەموویان.

(فِرْقَةٍ): (أَي: الطَائِفَةُ مِنَ النَّاسِ)، (فِرْقَةٌ) لێرەدا (رَاغِبُ الْأَصْفَهَانِي) ئاوی لێکداوێتەوه: کۆمەڵێک لێ خەلک.

(طَائِفَةٌ): واتە: دەستەیهک لێ خەلک، بەلام بە پێی نایەتەکە، (فِرْقَةٌ) واتە: خەلکی ناوچەیهک، (طَائِفَةٌ) واتە: کۆمەڵێک لەو خەلکە، چونکە خوا ﷻ دەرمری: نەدەبوو بریواداران هەموویان بچن بۆ جەنگ، دەرمری لێ هەر (فِرْقَةٌ)یهک

(طائفة)یەك بچن، كهواته: مەبەست له (فرقة) كۆمەڵە خەڵكێكى زۆرە، (طائفة)ش كۆمەڵە خەڵكێكى كەمترە.

(لَيْسَ فَهُوَ فِي الدِّينِ): بۆ ئەوەی لە ئاییندا شارەزابن، (الفقه: الفهم والفطنة).

(فقه) بریتیه له تیگەشتن و ورد تیگەشتن، هەندیکیش گوتووینانە: (فقه) بریتیه لەوە کە تۆ لە زانیارییهکی زانراوەوە برۆی بۆ زانیارییهکی نەزانراو، هەندیکیش گوتووینانە: (الفقه: فهم مراد المتكلم) بریتیه له تیگەشتنی مەبەستی قسەگەر، کە هەر گامێک لەوانە جوانن، لە راستییدا (فقه) جیاپە لە (علم)، (فقه) بریتیه له زانیارییهکی تایبەت، (علم) بریتیه لەوە کە تۆ شتێک وەك خۆی بزانی.

(وَلْيَنْذِرُوا): واتە: بۆ ئەوەی خەڵکەکیان وریا بکەنەوهو، ئاگادار بکەنەوهو، بیانترسین.

(قَوْمَهُمْ): (الجماعة من الناس تجمعهم جامعة يقومون لها).

(قوم) هەر كۆمەڵێكە لە خەڵك كە شتێك گۆیان بكاتەوه، یان بۆ ئەو شتە هەڵسابنە سەر پێ.

(يَلُونَكُمْ): واتە: لێتانەوه نیزیکن، (وَلَا يَلِيهِ وَلِيًّا: دَنَا مِنْهُ وَقَرَّبَ).

(وَلَا يَلِيهِ وَلِيًّا) واتە: لێی نیزیك بوو، (دَتَى، يَدْتُو، دُنُو).

(غَلْظَةً): زبری، توندو تیژی، (الغلظة: خلاف الرقة).

(غَلْظَةً) پێچهوانەی نەرم و ناسکییه، دەگوترێ: (اشتد الشيء وصعب: إذا غلظ)، هەر شتێك کە پتەوو قاییم بێ، دەگوترێ: (اشتد وصعب).

مانای گشتی نایەتەکان

دیاره ئیمە پێشتر گوتمان: ئەم چوار نایەتە موبارەکە، سێ تەوهری سەرەکی دەگرێ خۆیان، خوا ﷻ دواى ئەوهری ئەم سوورپەتە موبارەکەدا، زۆر باسی موناڤیق و دەغەل و دلتەخۆشەکانی کرد، وە باسی مسوڵمانانیکی کەمتەر خەمیشی کرد، کە بەبێ پاساو و بیانوو، لە جەنگی تەبووک بەجێمان، وە باسی ساردو سڤی و کەمتەر خەمیی هەندیکیانى کرد، کە بەئێ چوون بۆ جەنگ، بەلام بە قالب گرانی چوون، وەک لە نایەتەکانی پێشی دا باسمان کرد: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْقِلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ...﴾ التوبة.

واتە: ئەى ئەوانەى بپرواتان هێناوه ! بۆچى ئەگەر پێتان گوترا: لە رڤى خوادا بچن بۆ جەنگ، {بەرگری لە خۆتان و ئایینەکەتان و نیشتمانەکەتان و ولات و بەرژمەندییەکانتان بکەن}، بۆچى خۆتان بە زەوییه و نووساند، بۆچى خۆتان قالب گران کرد، بە زەحمەت هەلسان، ئنجا دواى ئەوهرى خواى دادگەر بەگشتى لە نایەتەکانى ئەم سوورپەتەدا، باسى ئەو بابەتەى کرد، ئنجا لە کۆتایى ئەم بابەتە گشتییه خاوەن پەل و پۆیه‌دا، دەفەرموی: ﴿مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَن يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ﴾، نابێ خەلکی مەدینە، دانیشتوانی مەدینە، وە ئەوانەى کە لە دەوریان، لە عەرەبە خێلەکییه بیاباننشینەکان، بەجێ بمێن لە پیغەمبەرى خوا ﷺ، لە کوێ و لە چى دا، نابێ لێى بەجێ بمێن؟ واتە: لە جەنگ و جیهاد، وە ئەو بە پێى سیاقى نایەتەکە، زۆر روون و ئاشکرایە، چونکە وەک زۆر جارى دیکە گوتوو مانە: قورئان وشەیهک و پیتیکى زیادى تێدانیە، لێرەدا دواى ئەوهرى خواى پەرورددگار لەو هەموو ئەو نایەتەدا، باسى جەنگ و خۆ ئامادەکردن بۆ جەنگ و رووبەر و رووبوونەو لەگەڵ ئەهلى کوفەر، بە تايبەت لەگەڵ رۆمەکاندا دەکات، کە زۆربەى نایەتەکانى سوورپەتەکە لەوبارەمویه، پێویست ناکات دووبارە بـفەرموی:

﴿أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ فِي الْقِتَالِ أَوْ فِي الْحَرْبِ﴾، چونكە ديارە مەبەست پىي ئەوھىيە گە: نابى خەلكى شارى مەدىنەو، ئەو ەھرىبە بىابانئىنەھى گە لە دەورىان، لە پىغەمبەرى خوا ﷺ بەجى بمىن، لە كاتىكدا گە دەجى بۇ جەنگ، ﴿وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ﴾، وە نابى نەفسى خۇشيان پى زياتر بى، لە نەفسى پىغەمبەر ﷺ، نابى سەلامەتى و ئاسوودەيى خۇيان ەھلئىرن بەسەر ئاسوودەيى پىغەمبەر خوادا ﷺ، بە پىچەوانەو: دەبى خۇيان بەلاگىرى بگەن، دەبى قەلغانى سەرى بن، دەبى لە پىش وىھو بن، دەبى لە تەنىشتىھو بن، يان لە پىشەھو بن، نەك لىي بەجى بمىن.

ئىجا خوا ﷺ باس دەكات گە بەو چوونە جەنگە لە پىناوى خوادا، ئەو فىداكارىيە لە پىناوى خوادا، چەند جۆرە پاداشت بۇ ئىنسان دىنوووسى، دىفەرموى: ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطْئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نِيلاً إِلَّا كُتِبَ لَهُم بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ﴾، ئەوھش لەبەرئەھى ئەوان ھىچ تىنووئىيەكىان تووش نابى، وە ھىچ ماندوو بوونىكىان تووش نابى، وەھىچ برسى بوونىكىان لە رپى خوادا تووش نابى، وە ناچنە ھىچ سەرزەمىنىكەو، {واتە: پىيان ناچىتە ھىچ سەرزەمىنىكەو} گە كافەركان پەستو توورە بكات، وە ھىچ زىانىك بە دوژمن ناگەپەنن، ھىچ زەبرىك لە دوژمن نادەن، مەگەر بە ھەر كامىك لەوانە: ، بە تىنووئىيى، بە ماندووئىيى، بە برسەپەنى، بە چوونە سەرزەمىنى دوژمن، وە بە زەبر لىدان و زىان پىگەيانەننى، بە ھەر كامىك لەم پىنج كەردەوانە: كەردەھىيەكى باشيان بۇ دىنوووسى، ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجَرَ الْمُحْسِنِينَ﴾، بىگومان خوا پاداشتى چاكەكاران زاىە ناكات، كەواتە: مەسەلە ھەر ئەوھ نىيە، گە لە رپى خوادا بكوژرپىن و شەھىد بن و برىنداربىن، بەلكو گە: برسى دىمىن، ماندوو دىمىن، تىنوو دىمىن، خەفەت دەخۇن، ھەر نارەھەتتەك دىمىن، ھەموويان بۇ دىنوووسى.

﴿وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً﴾، هەروەها هەر مال خەرج کردنیکی بچووک، یان گەورە ناکەن، هیچ مائیک خەرج ناکەن، کەم بێ، یان زۆر، ﴿وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (۱۱۱) وە هیچ دۆل و شیوێک نابێن، مەگەر بۆیان دەنووسرێ، واتە: پاداشتەگەیان بۆ دەنووسرێ، بۆئەوێ خوا بە باشترین کردەوه کە ئەنجامی دەدەن ئە پێناوی خوادا، کە جەنگ و جیهاد، پاداشتیان بداتەوه.

لە نایەتەگەیی پێشێ دا فەرمووی: ﴿إِلَّا كُتِبَ لَهُم بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ﴾، مەگەر بە هەر گام لەو پێنجانە، کردەوهی باشیان بۆ دەنووسرێ، بەلام لێردا فەرمووی: ﴿إِلَّا كُتِبَ لَهُم﴾، بۆیان دەنووسرێ، چونکە ئەوانەیی پێشێ هەندیکیان مەرووف لە دەستەلاتی خوێ دا نیە و خوێ نایهێنێتە دی: تینووی دەبی، برسیی دەبی، ماندوو دەبی، دەجێتە شوینی، زیانی ک بە دوژمن دەگەیهێنێ، بەلام ئەمەیان مائەگەیی خوێیان، کە دەبێهەشتن، وە شیوو دۆلەگەیه، کە دەبێن، بۆیه پێویستی نەکردووە بفرموی: (بە)، چونکە خودی کردەوهگەیه، بۆیان دەنووسرێ، ئەک شتیکیان کردبی، ئنجا بەهۆی کردەوهگەوه، پاداشتی چاکیان بۆ بنووسرێ.

ئنجا دێتە سەر بابەتی دووهم کە بریتیه لەوهی، چونکە خوا ﷻ لە زۆر لە نایەتەکاندا باسی ئەوهی کرد، کە برپاداران دەبی هەموویان بچن بۆ جەنگ و، نابێ کەسیان بەجێبمێنێ، جگە ئەوانەیی: کە بیهێزن، نەخۆشن، یان توانای ماددییان نیە.

ئنجا ئەوهک مسوڵمانان وا حالی بووبن، کە ئە هەموو حالەتاندا هەر دەبی وابی، یان لەبەرئەوهی کە خوا فەرموویهتی: بە سووکی و بە قورسیی برۆن، وە ئەوهنده سەرزەنشتی بە جێماوهکانی کردووە، ئەوهک کەسیک وا حالی بێ، کە مەبەست ئەوهیه: مسوڵمانان هەر کاتی ک جەنگێک هاتە پێش، دەبی هەموویان بچن و، هەرچی مال و بەرژموندیی هەیه هەمووی بەجێ بهێلن و هەموویان برۆن.

هەلبەتە لە کاتی دەرچوونی گشتیدا، ئەوه هەیه، کاتی ک دوژمن بەسەر و لاتدا دەدات، لە کاتی کدا کە پێویست دەکات مسوڵمانان هەموویان گۆبێنەوه و بچنە جەنگەوه، بەلام

لە ھالەتى ئاسايى دا، وانيە، بۆيە خوا دەفەرموى: ﴿وَمَا كَانُوا الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً﴾، وە بېرواداران بۆيان نىيە تىكرا بېرۇن، ھەموويان بېرۇن بۇ جەنگ، ئەدى دەبى جى بىكەن؟

﴿فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ﴾، دەبى خەللى ھەر شوئىك، كۆمەتلىكان بىچن، كۆمەتلىك كە ئەو ئەرگى جەنگو جىھادە بەوان ئەنجام دەدرى، بەشى ئەو دەكەن، ئەو ئەرگە بەجىيىنن، بۇ ئەو ھەي خەللىكەي دىكە لە ئايىن دا شارمەزىن و، سەرگەرمى شارمەزىي لە قورئاندا بىن، وە سەرگەرمى فىربوونى زانستە شەرعىيەكان بىن.

﴿وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ﴾، وە ئەو كۆمەتە خەللىكان كە چوون بۇ جەنگ، كە گەرەنەو ئەگادارىيان بىكەنەو، واتە: شارمەزىيان بىكەن لە شەرعىيەتدا، ئەو ھەي كە بۇخۇيان بە شىئەيى لە مالى فىرى بوون و شارمەزى بوون، ئەو خەللىكەي كە لە جەنگو جىھاد دىنەو، شارمەزىيان بىكەن، يان ئەگەر ئەوان لە خىزمەت پىغەمبەر ﷺ ماونەو، بەنسەت ئەو كاتەو، يان ئەوانەي كە لە مال و لە شاردا دەمىنەو، ئەوانەيان كە چوون ئەم ئەرگە جىھادىيە ئەنجام بىدن، ئەرگى جەنگو جىھادو بەرگىرى كردن، لەبەرئەو ھەي ئەوان سەرقاتلى جەنگو جىھاد بوون، كاتىك كە دەگەرپىنەو بۇ لايان، ئەگادارىيان بىكەنەو، بەرچاويان رۇشن بىكەنەو، شارمەزىيان بىكەن، ﴿لَعَلَّهُمْ

يَحْذَرُونَ ﴿۱۲۲﴾﴾، بۇ ئەو ھەي كە ھۇشياربىن و، بىداربىن، وە لە ئەنجامى نەشارمەزىي لە شەرعىيەتدا، تووشى ھەلەو پەلە نەبىن، تەنەت بەرانبەر بە دوژمنانىشىيان.

شايانى باسە ئەم ئايەتە ماناى دىكەشى بۇ لىكدراوئەو ھەم مشتومرى زۆرى لەبارەو ھەيە، بەلام لە مەسەلە گرنگەكان باسى دەكەين.

ئىنا دىتە سەر بابەتى سىيەم و كۆتايى، دەفەرموى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلِيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ

الْمُنْفِقِينَ ﴿۱۲۳﴾، ئەى ئەوانەى بىرۋاتان ھىناۋە ! لە دژى ئەۋ كافرانەى كە ئىتانەۋە نىزىكن، بىجەنگن، ۋە با زىبرىۋ توندو تىژىيتان پىۋە بىينن، ۋە بىزانن كە خوا لەگەل پارىزكاراندايە.

دیارە ئەۋە شتىكى مەنتىقىيە، كە تۆ دوژمنىكى نىزىكت ھەبى، دىبى لەۋەۋە دەست پى بەكى، خۆ نابى بچى لە دژى دوژمنىكى دوورتر، بىجەنگى، چونكە دوايى ئەۋ دوژمنەى نىزىكە، رىنگە زەھەرت پى بەرى، واتە: ئەم ئايەتە زىاتر لە پروۋى تاكتىكى جەنگىيەۋە، مەسۇلمانان ئاگادار دەكاتەۋە، كە ئەۋ دوژمنەى زىانى لە تۆۋە نىزىكتەرە، دىبى پىشى دەست بەۋ بەكى.

ۋە كە دەمفەرمۇئى: ﴿وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً﴾، با زىرىتان پىۋە بىينن، واتە: توندو زىرىن لەسەريان، خۆ نابى نەرم و شل بن، نابى بە رەھم و ەتف بن لەگەلىان، دىبى لە ھەر مەيدانەدا بە پىۋى خۆى، رەفتار بىرى، ۋەك گوتراۋە: {كەس لە شەر شەكرى نەبەخشىۋەتەۋە}، ۋە گوتراۋە {شەر بە چەك و مامەلە بە دراۋ}، رىنگە يەكىك بلى: تەماشى بەكن! ئىسلام فەرمان بە زىبرىۋ توندوتىژى دەكات ! بەلى چونكە شەر بە توندو تىژىۋ بە زىبرى دەكرى، بە نەرم و شلى ناكىرى، بەلام لە ھەلسوگەۋت مامەلەى ئاسايى لەگەل نامسۇلمانان دا، دىبى بە بەزمىۋ سۆزو نەرم و نىان بن.

بەلام لەۋ زىرىيەشيانداۋ لە گەرمەى شەردا، خوا پىيان دەفەرمۇئى: ﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّ

اللَّهُ مَعَ الْمُنْفِقِينَ﴾، ۋە بزانن كە خوا لەگەل پارىزكاراندايە، دىبى زىبرىۋ توندو تىژىيەكەشت ۋا نەبى كە پىچەۋانەى فەرمانەكانى شەرىعەت بى، نابى سنوورەكانى شەرىعەت بەزىنىۋ لىيان تىپەپەرىنى، چونكە خوا لەگەل ئەۋانە دايە كە خۇيان دەپارىژن لە سنوورەكانى شەرىعەت دەرچىن، ھەرومەھا خۇيان دەپارىژن لەۋەى پىچەۋانەى ياساكانى خوا، لە ژيانى مەۋقۇدا بىۋوللىنەۋە، كە يەكىك لە ياساكانى خوا لە ژيانى بەشەردا، ئەۋەيە كە تۆ وىست جەنگ بەكى، دىبى سەرەتا خۆتى بۆ ئامادە بەكى، مەشق بەكى، دىبى چەكت ھەبى، دىبى ئىمكانىيەتت ھەبى، دىبى نەخشەت ھەبى، دىبى بەرنامەت ھەبى، كە دەست پى بەكى ؟ ئەۋ جەنگە بەكى، يان نەيكەى؟ دىبى ئەۋ شتانە ھەموۋيان بزانى، ئنجا بچىە نىۋ ئەۋ جەنگەۋە.

چه‌ند مه‌سه‌له‌یه‌کی گ‌رنگ

مه‌سه‌له‌ی یه‌که‌م: که خوا ده‌فه‌رموی: ﴿مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ

الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ﴾ (۱۳۰) ﴿۸۲۹﴾.

(جمال‌الدین القاسمی) له ته‌فسیره‌که‌ی خۆیدا^(۱) ئاوا ئه‌م رسته قورئانییه‌ی مانا کردوه، ده‌ئێ: (أَي لَا يَضِلُّوا بِأَنْفُسِهِمْ عَمَّا يُصِيبُ نَفْسَهُ، أَي لَا يَخْتَارُوا إِبْقَاءَ أَنْفُسِهِمْ عَلَى نَفْسِهِ فِي الشَّدَائِدِ)، واته: چ‌روو‌گی‌ی و پ‌ژدی‌ی نه‌که‌ن به پاراستنی نه‌فسی خۆیان و، به دوور گ‌رتنی نه‌فسی، خۆیان له‌وه‌ی تووشی پی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ دی، واته: سه‌لامه‌تی‌ی و ئاسووده‌یی خۆیان هه‌لنه‌ب‌ژێرن له سه‌غله‌تی‌یه‌کاندا، به‌سه‌ر هی پی‌غه‌م‌به‌ردا ﷺ.

وه (جار الله الزمخشري) له ته‌فسیره‌که‌ی خۆیدا^(۲)، به بۆ‌چوونی من جوان تیشک ده‌خاته سه‌ر ئایه‌ته‌که‌و ته‌فسیری ده‌کات، ده‌ئێ:

(أَمُرُوا بِأَنْ يَصْحَبُوهُ عَلَى الْبِأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ، وَأَنْ يُكَابِدُوا مَعَهُ الْأَهْوََالَ بِرَغْبَةٍ وَنِشَاطٍ، وَاعْتِبَاطٍ، وَأَنْ يُلْقُوا أَنْفُسَهُمْ فِي الشَّدَائِدِ مَا تَلَقَّاهُ نَفْسُهُ، عِلْمًا بِأَنَّهَا أَعَزُّ نَفْسٍ عِنْدَ اللَّهِ وَأَكْرَمُهَا عَلَيْهِ، فَإِذَا تَعَرَّضَتْ مَعَ كِرَامَتِهَا وَعِزَّتِهَا لِلْخَوْضِ فِي شِدَّةٍ وَهَوْلٍ، وَجَبَ عَلَى سَائِرِ الْأَنْفُسِ أَنْ تَتَهَاوَتْ فِيمَا تَعَرَّضَتْ لَهُ، وَلَا يَكْتَرِثَ لَهَا أَصْحَابُهَا، وَلَا يُقِيمُوا لَهَا وَزْنًا، وَتَكُونَ أَخَفَّ شَيْءٍ عَلَيْهِمْ وَأَهْوَنَهُ، فَضْلًا عَنْ أَنْ يَبْعِدُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ مُتَابَعَتِهَا وَمُصَاحَبَتِهَا، وَيَضُنُّوا بِهَا عَلَى مَا سَمَحَ بِنَفْسِهِ عَلَيْهِ)، زۆربه‌ی توێژه‌ره‌وانی قورئان ئه‌م عیباره‌ته‌یان له زه‌مه‌خشه‌ریی خواستۆته‌وه.

(۱) محاسن التأویل، ج ۸، ص ۳۵۵.

(۲) الکشاف، ج ۲، ص ۳۰۶.

واتە: فەرمانیان پێکراوە کە لە گاتی سەغڵەتیی و ناخۆشی دا، لەگەڵی بنو، هاوێڵی بن، وە لەگەڵ ئەودا ئارەزوومەندانەو، بەئکو زۆر بە چالاکیی و خۆشحالییەو و پووبەرپووی گرفتاریی و ناپەرەحتیی و سەختییەکان ببەو، وە ئەووی کە نەفسی ئەو تووشی دای، لە سەختیان، ئەوانیش نەفسی خۆیان تێهاوین، لە حالیکدا کە نەفسی پیغەمبەر ﷺ لەلای خوا بەپێزترینە، ئنجا ئەگەر نەفسی پیغەمبەر ﷺ لەگەڵ ئەو پێزەدا کە لە لای خوا هەبەتی، بجێتە نیو توندیی و ناپەرەحتییانەو، ئەو لەسەر باقی نەفسەکانی برپاداران کە خۆیان بە شوێنکەوتووی ئەو دەرزان، پێویستە، ئەوانیش ئەووی کە ئەو خۆی خستۆتە نیو، بچنە نیوی، وە خاوەنەکانیان گووی بە نەفسەکانی خۆیان نەدەن، وە هیچ سەنگیکیان بۆ دانەنین، کە ببێتە مایە ئەووی خۆیان دووربگرن، لەووی کە پیغەمبەر ﷺ خۆی خستۆتە نیو، وە ئەو نەفسانە لەلای خاوەنەکانیان، سووکتر و کەمترین لەووی کە لە شتیک بیانپاریزن، کە پیغەمبەر ﷺ خۆی لێ نەپاراستو، نەك شوینی پیغەمبەر ﷺ نەگەونو، لە خزمەتی دا نەبن، وە ئەووی کە ئەو زۆر سەخاوەتەدانه دەبەخشێ لە تەحەممولکردنی ناپەرەحتیی و گرفتاریی، خۆ خستە نیو سەختییەکانەو، ئەوان بێن چرووکی پێ بکەن !.

مەسەلەى دووهم: کە خوا دەفەرموێ: ﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطْئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نِيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾ (۱۲۱)

واتە: بۆیە برپاداران دەبێ لە خزمەت پیغەمبەر ﷺ دابن، {وێه دوایی لە خزمەت هەر کەسیکدا بن کە بە پێ پیغەمبەردا ﷺ دەیانبات، چونکە ئەم ئایەتانە هەر بۆ رۆژگاری پیغەمبەری خوا ﷺ نەهاتوونە خوار، هەر کەسیکی دیکەش لە هەر رۆژگارێک و هەلومەرجیکدا هەمان ئەرکی پیغەمبەر ﷺ کە لە نیو هاوێڵانیدا بینویەتی، هەر کەسیکیش کە بە پێ پیغەمبەر ﷺ بروات و هەمان ئەرک ئەنجام

بدات، مسوئلمانانیکیش که لهو رۆژگاردا ههن، ههمان ئهرك که هاوهلان لهسهه
شانیان بووه بهرانبهه به پیغه مبهه ﷺ، کهوتوته سهه شانیان، وه دمبی هاوهلان
چوئن له خزمهت پیغه مبهه ﷺ خوا ﷺ دابوون، بروادارانیش ئاوا له خزمهت ههه
کهسیکداین، که ههمان ئهركی پیغه مبهه ﷺ له نیودا ئههجام دههات، له
سوئنگه ئهوهوه، که هههركام لهه پیئج شتانهیان بیئههه:

۱/ ﴿ظَلَمًا﴾، تینویتی.

۲/ ﴿نَصَبٌ﴾، ماندویتی.

۳/ ﴿مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾، برسیتی له پی خوادا.

۴/ ﴿يَطْغُونَ مَوْطًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ﴾، بچه ههه شوئنیك که کافران
پهست بکات.

۵/ ﴿وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوِّ نِيْلًا﴾، وه ههه زیانیك له دوژمن بدن.

هیچ کامیک لهو پیئجانه نیه که ئههجامی بدن ﴿إِلَّا كُنِبَ لَهُم بِهِ عَمَلٌ
صَالِحٌ﴾، مهگه بههویهوه، کردهوهیهکی باشیان بو دهنوسری.

ئجنا خوای کاربهجی ههههوشیانی به نههزانراو (نکرة) هیئاوه: ﴿ذَلِكَ
بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطْغُونَ
مَوْطًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوِّ نِيْلًا إِلَّا كُنِبَ لَهُم بِهِ
عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾ ﴿۱۲۱﴾.

واته: ههه تینویتییهك، کهم بی یان زۆر بی، وه ههه ماندویتییهك، کهم بی یان
زۆر بی، ههه برسیتییهك، کهم بی، یان زۆر بی، ههه شوئنیك پییهك لهسهه زههمنی
دوژمندا دابنن، ههه شوئنیك بگرن، کهم بی، یان زۆر بی، وه ههه زهههرو زیانیك

بە دوژمن بگهیهنن، کهم بئ، یان زۆر بئ، بە هەر کامیک لهوانه، کردهومیهکی باشیان بۆ پئ دهنووسری.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾، به دتئیای خوا پاداشتی چاکهکاران زایه ناکات، ئەمه ئەومشی لیوهردهگیرئ، که چاکهکار (محسن) له زاراوی قورئان دا کهسیکه: له رپی خوادا تینوو بئو، ماندووبئ، وه برسیی بئ، وه بروات له سهر زمینی خوی دووربکهوئتهوه بۆ سهر زمینی دوژمن، وه ههولبدات زهر له دوژمن بدات، ههر کهسیک ئەو سیفهتانهی ههبن، ئەوه چاکهکاره، ههر چهند چاکهکاریی (إحسان) ههر لهوانهشدا کورت ههئنههاتوه، بهلام بهو کردهوانهش مروفی مسوئلمان دمبئته چاکهکار، لهگهڵ ئەو کردهوانهی که له شوئنهکانی دیکهشدا باسکراون.

مهسهلهی سییهم: که خوا دهفرموئ: ﴿وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾.

وه هیچ مال خهرج کردنیکی گچکه، یان گهوره ئەنجام نادن، {گچکه واته: کهم، گهوره واته: زۆر} وه هیچ دۆلێک و شیوێک نابرن، مهگهر بۆیان دهنووسری، تاکو خوا پاداشتی باشتترین کردهومیان بداتهوه، که ئەنجامیان داوه.

لیردها ئەگهر تهماشاکهین، خوای کاربهجئ توژێک تهفصیلی داوتهئ، ئەوه له زمانی عهربهیدا پئی دهگوترئ: (إطناب) ئەومیه که شتێک به روونی و وردی باس بکهی و تهفصیلی بدمیه، چونکه خوا ﷻ کاربهجییه و دمییهوئ ئەو جهنگاوهرا نه تیبگهیهنئ: ههر کاریک که دمیکن له پیناوی خوادا، خوا ههموویان بۆ تۆمار دهکات، ههمووشی دهبینئ، وه قهدری ههمووشی دهزانئ، بۆیه لیردها شیوازی درێژه پێدان و به روونی و به وردی قسه کردن بهکار دینئ، بۆ ئەوهی ههر کهسیک که له پیناوی خوادا ماندوو دهبئ، بزانی که هیچ شتێکی نه بۆی تۆمار نهکری، له: برسیهتی، له تینوئیتی، بئ خهویی، سهرمابوون، گهرمابوون، له مال بهخشیین، ههمووی دهنووسری.

وشە (النَّفَقَةُ) دەلی: (نَفَقَ الشَّيْءُ يَنْفُقُ نَفْقًا: نَفَدَ)، واتە: ئەو ماله تەواو بوو، خەرج کرا، وە دەگوتری: (نَفَقَ الرَّادُّ، وَنَفَقَتِ الدَّرَاهِمُ، وَنَفَقَ الْيَرْبُوعُ: خَرَجَ مِنْ نَافِقَائِهِ: جَحَرَهُ).

(نَفَقَ الرَّادُّ)، واتە: تیشوو و هەموو زادو زەخیرمگە تەواو بوو، (نَفَقَتِ الدَّرَاهِمُ) درەمەکان تەواو بوون، (نَفَقَ الْيَرْبُوعُ)، (یربوع) واتە: جرج، کە لە کۆنەکە ی خۆی دەر دەچێ، دەگوتری: (نَفَقَ)، وە تونیل (نَفَقَ) ئەومێ کە چیا یەک کون بکری، دەرەو دیو بکری، کە بە زۆری وایە جاده ی لێ دروست دەکری، وە (نافقَاء) بە کونی جرج دەگوتری، کونی جرج دوو دیو ی هەن، لەوێ تینی بۆی، لە لایەکە ی دی دەر دەچێ.

(نَفَقَتِ الدَّابَّةُ نَفْقًا: مَاتَتْ) ئازە ئێک کە مردار دەبێتەوه، ئەوهش پێی دەگوتری: (نَفَقَتِ) دوا ی ئەوهی کە دەمری.

کەواتە: (الْإِنْفَاقُ) بریتییە لە (بَذْلُ الْمَالِ وَتَحْوُهُ فِي وَجْهِ مِنْ وَجْهِ الْخَيْرِ)، مال و سامانی خۆت لە روویک لە رووه گانی خێرو چاکەدا، ببەخشی.

کە دەفەر موی: ﴿وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا﴾، (الوادي: الْمُنْفَرَجُ يَكُونُ بَيْنَ جِبَالٍ وَآكَامٍ، وَتَلَالٍ، فَيَكُونُ مَنَافِئًا لِسِيلَانِ الْمِيَاهِ)، (وادی) کە بە (أودية) کۆ دەکریتەوه، دۆل، دۆلەکان، یان شیو، شیوه گان، هەر دابراوییه کە لە نیوان دوو شاخدا، یان دوو گێردا، یان دوو تەپۆلکەدا، کە بە زۆری وایە ئاو بەو شوێنانەدا دی.

کە تەماشای رووبارەکان بکەین، بە زۆری بە دابراوییدا دین.

﴿لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾، واتە: بۆ ئەوهی پاداشتی باشترین کردەمویان بداتەوه، کەواتە: جەنگ لە پیناوی خوادا، لە کات و شوێنی خۆیدا، باشترین کردەمویە، هەر بۆیەش ئەوهندە ی خوا ﷻ مەدحی تیکۆشەران و جەنگاوەرانی رپی خوا ی کردو، مەدحی هیچ کەسیکی هێندە نەکردو، بۆیەش زانایان دەلێن: لە خواپەرستییه شەخصییه گاندا، نوێژ لە هەموو خواپەرستییه گان گەورەتر، وە لە خواپەرستییه هەروەزییه گاندا، جەنگ و جیهاد لە هەموویان گەورەتر.

تَنجَا كَه دَمَفَه رَمَوِي: ﴿لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾،
 {اِنْتَصَبَ (أَحْسَنَ) عَلَى نَزْعِ الْخَافِضِ، أَي: عَنْ أَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ، أَوْ
 بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ}.

(أَحْسَنَ) بہوہ (منصوب) بووہ کہ ئہوہی (مجرور - مخضوض -) ی کردوہ، ئیی
 لابراوہ، بہو پییہ کہ ئہصل ئاوا بووہ (لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ)
 یاخود (لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ عَنْ أَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ)، ئہوہی کہ (مجرور -
 مخضوض -) ی دہکات، کہ (ب) یان (علی) یہ لابراوہ، بوووتہ: ﴿لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ
 أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾.

کہ دَمَفَه رَمَوِي: ﴿أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾، واتہ: بہ پیی باشتین
 کردہومیان کہ جہنگ و جیہادہ، مانایہکی دیکہشی ئہومیہ: (لِيَجْزِيَهُمُ بِكُلِّ عَمَلٍ
 مِمَّا ذُكِرَ أَحْسَنَ جَزَاءٍ عَلَى أَعْمَالِهِمُ الْحَسَنَةُ، أَي فِي غَيْرِ الْجِهَادِ بِالْمَالِ
 وَالنَّفْسِ).

واتہ: بہ ہر گام لہو کردہوانہ، باشتین پاداشتیان دہداتہوہ، جگہ لہو
 سہرو مال بہخشینہیان، واتہ: سہرو مال بہخشینہکہ باشتین کردہومیہ، بہلام
 بہ ہر گام لہو کردہوانہی دیکہش، جیا لہو سہرو مال بہخشینہ، باشتین
 پاداشتیان دہداتہوہ، چونکہ لہ جہنگ و جیہاد دایہ.

با لہو بارمہوہ ئہم دہقہ بیئین:

﴿عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: جَاءَ عُمَانُ بْنُ عَفَّانٍ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ
 بِأَلْفِ دِينَارٍ فِي ثَوْبِهِ، حِينَ جَهَّزَ النَّبِيُّ ﷺ جَيْشَ الْعُسْرَةِ، قَالَ فَصَبَّهَا فِي حِجْرِ
 النَّبِيِّ ﷺ فَرَأَيْتَ النَّبِيَّ ﷺ يَقْلِبُهَا بِيَدِهِ، وَيَقُولُ: مَا ضَرَّ ابْنَ عَفَّانَ مَا عَمِلَ
 بَعْدَ الْيَوْمِ، يُرَدِّدُهَا مِرَارًا﴾، {أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ، بِرَقْم: (۲۰۶۴۹)، وَالتِّرْمِذِيُّ، بِرَقْم:
 (۳۷۰۱)، وَحَسَنَهُ كُلٌّ مِنَ الْأَلْبَانِيِّ وَشُعَيْبِ الْأَرْنَؤُوطِ}.

واتە: ەبىدوررەھمانى كورپى سەمورە خوا لىي رازى بى، دەلى: عوسمانى كورپى ەففان خوا لىي رازى بى، ھاتە لاي پىغەمبەر ﷺ (لە جەنگى تەبوك) لە پۇشاگەكەيدا، (يان پارچە قوماشىك) ھەزار دىنارى زىپرى ھىنا، بۇ ئەوھى كە پىغەمبەرى خوا ﷺ سوپاي رۆژە سەغلەتتەيەكە (كە جەنگى تەبوك) ە پىي ئامادە بكات، ئنجا ھەزار دىنارە زىپرەكەى خستە كۆشى پىغەمبەرەوھ ﷺ، دەلى: پىغەمبەرى خوام ﷺ بىنى، دەستى تىومردەداو پىي سەرسام بوو، وە فەرمووى: لەمەودوا كورپى ەففان ھەر كىردەوھىەك بكات زىانى پى ناگەيەنى، چەند جارىك ئەوھى دووبارە كىردەو.

دىارە پىغەمبەرى خوا ﷺ ئاگادارى كىردۆتەوھ، كە كاتىك دى عوسمان خوا لىي رازى بى، خەلكىك بەھانەى پى دەگىن، بۇخۆشى ھەندىك خالى لاوازى دەبن، خەلكىكىش لىي لە بەھانە دەبنو، بۇى لە بۇسەدا دەبن، بۇيە فەرموويەتى: ئىستاو لە كاتى ئەو سەغلەتتەيە دژوارەو، ئەو تەنگ دەستتەيەدا، ئەو مال بەخشىنە گەورەيەى دەكات، دەبىتە قەرەبووى بۇ داھاتووى، ئەگەر كەم كورپىيەكىشى بىي، ئەو مال بەخشىنەى ئىستاي شەفاعەتى ھەلەى داھاتووى بۇ دەكات.

ھەلبەتە عوسمان خوا لىي رازى بى، سىيەمىن خەلىفەى سەر راستى پىغەمبەر ﷺ بوو، بەلى كەم كورپى ھەبوو، وەك ھەر مەوۇقىك، بەلام بە تەئكىد، بە تەئكىد ئەوانەى شەھىدىان كىرد، ستەمىيان لىكرد، وە شاىستەى ئەوھ نەبوو، وە دەكرا كەم كورپىيەكان بە شىوھى دىكە چارەسەر بىكرىن، بەلام دەستى پىسىشى تىدا ھەبوو، وە ئەوانەش ستەمىكى گەورەمىيان لىكردو شەھىدىان كىرد.

مەسەلەى چوارەم: كە خوا دەفەرموى: ﴿وَمَا كَانُ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَآفَّةً

فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَفْقَهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾ ﴿۱۲۴﴾

وە نابى بروداران تىكرا ھەموويان بچن بۇ جەنگ، دەبووايە لە ھەر خەلكىكى زۆر، كۆمەلىكىيان بچن بۇ جەنگ، بۇ ئەوھى دوايى خەلكەكەيان كە گەرەنەوھ بۇ

لایان (واتە: جەنگاوەرەکان کە لە جەنگ هاتنەو) ئەوانەی کە ماونەو لە شاردا، وە سەرگەرمی وەدەستەینانی زانیاری و تیگەشتن لە ئایین بوون، ئەوان ئاگادار بکەنەو، بۆ ئەوەی وریابن و لە هەڵەو پەڵە بە دووربن.

وهك پشتریش باسمان کرد: لە سۆنگەی ئەووە کە لەم سوورپتەدا خوای پەرەردگار زۆر باسی جەنگ و جیهادی کردو، وە زۆریش سەرزەشتی دانیشتووان و خو بە جیهیلەران و بە جیماوانی کردو، پەنگە کەسانیک خەیاڵ و گومانیک وایان بۆ دروست بئ، کە مسوڵمانان کاتیک جەنگیکیان دیتە پش، دەبئ هەموویان بچن بۆ جەنگ، بەبئ ئەوەی پەکیش لەسەر هەموویان کەوتبئ، کە ئەو پراست نیە، چونکە تەنیا ئەگەر دەرچوونی گشتی (النفر العام) بئ، ئەو ديارە مسوڵمانان دەبئ هەموویان بچن، بۆیە لەم ئایەتەدا باسکراو، کە نابئ مسوڵمانان هەموویان سەرگەرمی دەرچوون بن، دەبئ لە هەر کۆمەلگایەک، کۆمەلێک کەس بچن بۆ جەنگ و جیهاد.

بۆیە لەم ئایەتەدا هەم فەرمان بە جەنگ کردن کراو، هەم فەرمان بە وەرگرتنی زانستیش کراو، وە بە یەک پلەش هاتوون، وهك خوا لەم سوورپتە تەو بەدا فەرمووی: ﴿ مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، لِيُرْشَ فَرَمووی: ﴿ وَمَا كَانِ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَفْقَهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴾ ۱۲۳. وهك چـوون دەفەرموئ: خەلکی مەدینە و عەرەبە خێلەکی و بیاباننشینەکانی دەوروبەریان نابئ لە پیغەمبەری خوا ﷺ بەجئ بمینن، کاتیک کە دەجئ بۆ جەنگ.

ئەوەی دیکەیان دەفەرموئ: بڕواداران نابئ بە تیکرایی بچن بۆ جەنگ، دەبوایە لە هەر خەلکیکی زۆر کۆمەلێکیان بچن، وە ئەوانی دیکە لە ئایین دا شارەزا بن، وە هەر کاتیک کە جەنگاوەرەکان گەڕانەو، شارەزیان بکەن و بەرچاویان ڕوون بکەنەو، بۆ ئەوەی تووشی هەڵەو پەڵە نەبن.

ھەئبەتە لىرمدا دەربارى مانای ئەم ئايەتە: ﴿وَمَا كَانُ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا

كَافَّةً﴾، توپۇرمەوان بە سى جۇر ئىكيان داۋەتەو:

(۱) بە بۇچوونى زۇربەى توپۇرمەوان، گە منىش ئەم رايەم پى راستە، دەئىن: مەبەست لەم ئايەتە ئەۋەيە: گە ھەموو مسوئلمانان نابى بچن بۇ جەنگ، چونكە (نَضْرَيْتُمْ نَفْرًا) زياتر بۇ دەرچوون بۇ جەنگ بەكارھاتو، لە زمانى ەرمبىي و لە بەكارھىنانى قورئانىشدا.

(۲) بە شىكىش گوتوۋيانە: مەبەست لەم ئايەتە رىگرتنە لە مسوئلمانان بە تىكراپى دەرچىن بۇ ۋەرگرتنى زانست، بەئكو دەبى لە ھەر كۆمەئىكى زۇر ھەندىكيان بچن.

(۳) ھەندىكىش گوتوۋيانە: مەبەست ئەۋەيە گە ئەو جەنگاۋەرانەى دەچن بۇ جەنگو جىھاد، پىۋىستە گە گەرانەۋە لاي خەئكەكەيان، ئەو تىگەيشتن و شارەزايىيەى لە گەرمەى جەنگو جىھاددا ۋەدەستيان ھىناۋە، خەئك و كۆمەئگاگەيانى لى بەھرمەند بكن و بەرچاۋيان رۋونبەكنەۋە، گە ئەمە: (طبري) و (سيد قطب) پەستىيان كردو.

بەلام لە راستىيدا ﴿لِيَنْفِرُوا كَافَّةً﴾، واتە: نابى ھەموۋيان تىكرا بچن بۇ جەنگ، بە بەئگەى چى؟

بە بەئگەى ئەۋەى خوا دمفەرموئ: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا مَالُكُمْ إِذَا

قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْذَنُ إِلَى الْأَرْضِ ... ﴿٢٨﴾ التوبة.

واتە: ئەى ئەۋانەى بروتان ھىناۋە ! بۇچى ئەگەر پىتان گوترا: لە رپى خوادا بچن بۇ جەنگ، بەرگرىي لە خۇتان و ئايىنەكەتان و نىشتىمانەكەتان و بەرژەۋەندىيەكانتان بكن، خۇتان بە زەۋىيەۋە نووساند، خۇتان قالب گران كرد، بە زەحمەت ھەئسان؟

هەروەها هەر لە هەمان سوورەتدا دەفەرموێ: ﴿أَنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا ...

﴿ ٤١ ﴾ التوبة، واتە: بپۆن، دەرچن (بۆ جەنگ) بە سووکی و بە قورسی.

هەروەها دەگووترێ: (الْإِسْتِنْفَارُ: الْحَتُّ عَلَى الْقِتَالِ)، واتە: (إِسْتِنْفَارُ) یانی هاندان بۆ جەنگ. بەئێ وشە (نَفَرٌ، وَنَفَرٌ، وَيَنْفِرُ) هەم لە قورئان و، هەم لە زمانی عەرەبییدا، بە مانای دەرچوون بۆ جەنگ و جیهاد.

کە دەفەرموێ: ﴿لِيَنْفَقَهُوا فِي الدِّينِ﴾، واتە: بۆ ئەوەی ئەوانەى کە نەچوون بۆ جەنگ و جیهاد لە ئاییندا شارەزابن، (النَّفَقَةُ: تَكْلُفُ الْفَقَاهَةِ وَهِيَ مُشْتَقَّةٌ مِنْ: (فَقَهُ) إِذَا فَهَمَ مَا يَدِقُّ فَهْمُهُ)، (نَفَقَهُ) بریتىە لەوە کە ئینسان خۆى ماندوو بکات بۆ شارەزا بوون، (فَقَهُ) دەهاتو، یانی: لە شتێک تیگەیشیت کە پێویستی بە پامان و بیرلێکردنەوه هەبوو.

(فَقَهُ) لە (علم) تاییبەتترە، هەر بۆیەش لە قورئاندا وشەى (فقه) بەکارهاتووە بۆ شتێک کە زانین و پەى پێبردنی پەنەنە، وەک خوای بەرز دەفەرموێ: ﴿لَا نَفَقَهُونَ تَسِيحَهُمْ﴾ ﴿ ٤٤ ﴾ الإسراء، واتە: ئێوه لە خوا بە پاك گرتنى دروستکراوەکان، تێناگەن.

نَجَا (فَقَهُ) واتە: تیگەیشیت، بەلام (فَقَهُ) واتە: بوو بە (فقیه)، شارەزا بوو، لە شەرع داو زانست بۆى بوو بە مەلەگەیهەک و حالەتێکی رۆچوو تێیدا^(۱).

وہ وشەى (فَقَهُ) ئا وا پێناسە کراو: (النَّفَقَةُ: الْعِلْمُ بِالْأَحْكَامِ الشَّرْعِيَةِ الْعَمَلِيَةِ الْمُكْتَسَبَةِ مِنْ أَدْلَتِهَا التَّفْصِيلِيَةِ بِالْإِجْتِهَادِ).

واتە: (فقه) بریتىە لە زانیاری پەیداکردن بە حوکمە شەریعیە کردمییەکان، کە لە بەلگە تەفصیلییەکان و مەردەگیرێن بەهۆی ئیجتیهادەوه.

که دەفەرموی: ﴿وَلْيَنْذِرُوا قَوْمَهُمْ﴾، (الْإِنْذَارُ: الْإِخْبَارُ يَمَّا يَتَوَقَّعُ مِنْهُ الشَّرُّ، وَإِخْبَارٌ فِيهِ تَخْوِيفٌ).

(إنذار) هه‌وال پێدانیکه که خراپه‌ی لێ مه‌زنده‌ ده‌کری، هه‌روهما (إنذار) به‌ مانای ئاگادار کردنه‌وه‌و هه‌والیکه که ترساندنێ تێدابێ.

که لێرهدا مه‌به‌ست پێی شارمه‌زاکردن و فی‌رکردنی ئه‌و جه‌نگاوهرانه‌یه، وه‌ به‌رچاو روونکردنه‌وه‌یانه، بۆ لێک جیاکردنه‌وه‌ی هه‌ق و باطل، وه‌ لال و هه‌رام، چاک و خراپ، بۆیه‌ ده‌فەرموی: ﴿لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾، به‌ئکو وریا بن، ئاگادار بن، به‌رچاووون بن، (الْحَذَرُ وَالْحَذَرُ: التَّحَرُّزُ)، (حَذَرٌ، حَذَرٌ) هه‌ردووکیان به‌ مانای خو‌پاراستن و وریا بوون، دین، ده‌گوتری: (حَذَرُهُ) لێی وریا بوو، خو‌ی لێ پاراست، (التحذیر: التحویف)، (تحذیر) واته‌: ترساندن و، وریا کردنه‌وه‌.

که ده‌فەرموی: ﴿لَيْسَ فَعَهُوْا فِي الدِّينِ﴾، دوو بۆچوون هه‌یه‌:

۱- (طبري) ده‌ئێ: بۆ ئه‌وه‌ی جه‌نگاوهره‌کان له‌ ئاییندا شارمه‌زاین، ئه‌و مو‌جاهیدانه که ده‌چن بۆ جه‌نگ و جیهاد، به‌هۆی جه‌نگ و جیهاده‌وه‌، له‌ ئایین شارمه‌زا ده‌بن، (سید قطب) یش هه‌ر ئه‌و مانایه‌ی له‌ (طبري) وه‌رگرتوه‌و په‌سندیشی کردوه‌.

۲- به‌لام زۆربه‌ی زانیان ده‌ئێن: واته‌: تا‌کو ئه‌و خه‌ڵکانه‌ی که ماونه‌وه‌و له‌ مال دانیشتوو ون، له‌ ئاییندا شارمه‌زاین .

له‌ راستیدا رای زۆربه‌ی زانیانی‌ش راسه‌، چونکه هه‌رچه‌نده ئینسان له‌ گه‌رمه‌ی جه‌نگ و جیهاددا: قایم ده‌بێ، پته‌و ده‌بێ، به‌رچاو روون ده‌بێ، زۆر شت فی‌ر ده‌بێ، به‌لام به‌راستی تێگه‌یشتن له‌ قورئان و سوننه‌ت و شه‌ریعه‌ت و دیراسه‌ کردنیان، زیاتر حاله‌تی ئاسایی و ژیا‌نی ئاسایی ده‌وی، دانیشتنی سه‌ر چۆ‌کانی ده‌وی، دانیشتن له‌به‌رده‌می مامۆستای ده‌وی، لێ‌کو‌ئینه‌وه‌ی ده‌وی، وردبوونه‌وه‌ی ده‌وی، ئه‌وه‌ش له‌گه‌ڵ که‌ش و هوای رووبه‌رووبوونه‌وه‌و شه‌رو ته‌قه‌و گوشتاردا، گونجاو نیه‌.

(محمد رشید رضا) لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا کە باسمان کردن، بەسەرھاتیکی خۆی دەگێڕێتەو^(۱)، دەئێ:

(كُنْتُ أَطْلُبُ الْعِلْمَ فِي طَرَابُلُسَ وَكَانَ حَاكِمُهَا الْإِدَارِيُّ (الْمُتَصَرِّفُ) فِيهَا مُصْطَفَى بِاشَا بَابَانَ مِنْ سَرَوَاتِ الْكُرْدِ، وَكَانَ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ وَالْفَقْهِ فِي مَذْهَبِ الشَّافِعِيَّةِ، وَقَدْ قَالَ لِي مَرَّةً فِي دَارِنَا بِالْقَلَمُونِ: لِمَاذَا تَسْتَنْيِي الدَّوْلَةَ الْعُلَمَاءُ وَطُلَّابُ الْعُلُومِ الدِّيْنِيَّةِ مِنَ الْخِدْمَةِ الْعَسْكَرِيَّةِ، وَهِيَ وَاجِبَةٌ شَرْعًا وَهُمْ أَوْلَى النَّاسِ بِالْقِيَامِ بِهَذَا الْوَجِبِ ؟).

واتە: من قوتابی بووم لە (طرابلُس)، حاکمە ئیدارییەکە ی کە (متصرف) ی پێ گوتراو، (مُصْطَفَى پاشا بابان) بوو لە کەسایەتیە ناودارەکانی کورد، وە کەسیکی زاناو شارەزابوو، بە تایبەت لە مەزھەبی شافعی دا، دەئێ: جاریک لە مائی خوێمان لە (قلمون)، پێی گوتم: بۆچی دەولەت زانیان و قوتابیانی زانیاری شەرعیی هەلداوێری، لە خزمەتی سەربازی، لە حالیک دا کە بەپێی شەرع فەرژەو، ئەوانیش لە پێشترین کەسن، کە ئەو خزمەتە بکەن و ئەو ئەرکە جێبەجێ بکەن؟

منیش گوتم: ئەو بەلگەکە ی لە قورئاندا هەیە.

گوئی: کوا ؟

منیش ئەو ئایەتەم بۆ خویندەو: ﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَآفَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾ ﴿۱۲۲﴾.

دەئێ: ئەویش مەدحی کردم، پێی خوشبوو کە من زانییم ئەو ئایەتە موبارکە ئەو دەگەیهێنی، دیارە ئەویش دەبێ مەبەستی پێی تافیکردنەوێ ئەو بووبی، تاکو بزانی، چ زانیارییەکی لەوبارەو، هەیە ؟!

قَسَمِيهَكَ لَه بَارَهِي نَه سَخ كَرْدَنه وهی ئەم ئایەتە بۆ ئایەتەکانی دیکە

دەربارە ی ئەم ئایەتە موبارەکە: ﴿وَمَا كَانُ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا﴾،
مشتومرێك له نیوان زانیاندا هەیه، که گوتووینانە: ئەم ئایەتە لابەر (ناسخ)ە
بۆ ئایەتەکانی دیکە! با تەماشای بکەین:

﴿أَخْرَجَ أَبُو دَاوُدَ فِي نَاسِخِهِ وَابْنُ أَبِي حَاتِّمٍ، وَابْنُ مَرْدَوَيْهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ:
نَسَخَ هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ: ﴿انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا﴾ (٤١) التَّوْبَةِ، وَ﴿إِلَّا أَنْفِرُوا
يُعَذِّبَكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا﴾ (٣٩) التَّوْبَةِ، قَوْلُهُ: ﴿وَمَا كَانُ الْمُؤْمِنُونَ
لِيَنْفِرُوا كَافَةً﴾، يَقُولُ: لِيَنْفِرَ طَائِفَةٌ، وَتَمُكِّثَ طَائِفَةٌ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ،
فَالْمَاكِثُونَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ هُمُ الَّذِينَ يَنْفَقُهُونَ فِي الدِّينِ وَيُنْذِرُونَ إِخْوَانَهُمْ
إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ مِنَ الْغَزْوِ، وَلَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ مَا نَزَلَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ قَضَاءِ اللَّهِ
فِي كِتَابِهِ وَحُدُودِهِ﴾، {فتح القدیر، ج ۲، ص ۶۰۴}.

واتە: عەبدوڵلای کوری عەبیاس خوا لێی رازی بێ گوتووینەتی: ئەم ئایەتانە
نەسخ کراونەتەوه (بەم ئایەتە ی ئیستا خەریکی تووژینەوین): ﴿انْفِرُوا خِفَافًا
وَثِقَالًا﴾ (٤١) التَّوْبَةِ، ﴿إِلَّا أَنْفِرُوا يُعَذِّبَكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا﴾ (٣٩) التَّوْبَةِ،
ئەم دوو ئایەتە، ئایەتی: ﴿وَمَا كَانُ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا﴾، نەسخی کردوونەوه،
ئایەتەکە دەفەرموی: با کۆمەڵێک بچن بۆ جەنگ، وه ئەوانی دی با له خزمەت
پیغەمبەری خوادا ﷺ بمیننەوه، ئەوانەش که له خزمەت پیغەمبەری خوادا ﷺ
ماونەتەوه، ئەوانەن که له ئاییندا شارەزا دهن، وه ئەو بریارانەیان که چوون بۆ
جەنگ، دوا ی ئەوهی له جەنگ دەگەرینەوه بۆ لایان، شارەزایان دەکەن، وریایان
دەکەنەوه و فێریان دەکەن، ئەوهی که له دوا ی وان هاتۆتە خوار، له بێاری خوا،
وه له کتیی خۆی و له سنوورەکانی خوا .

ئنجایا ئەمە راستە ؟

نەخیر لە راستییدا وانیە، ئنجای ئەمە با گوێ لە (محمد رشید رضا) بگرین، کە لە تەفسیرەکەیدا قسەیک دەکات، من بۆچوونەکەیم پێ جوانە، وەلامی ئەو قسەیک دەداتەو، دەڵێ:

(فَأَمَّا قَوْلُهُ فِي الرَّوَايةِ الْأُولَى بِأَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ نَسَخَتْ آيَاتِ النَّفِيرِ الْعَامِّ، فَهُوَ قَدْ يُؤَافِقُ إِطْلَاقَ السَّلَفِ فِي النَّسْخِ، وَمِنْهُ عِنْدَهُمْ تَخْصِصُ الْعَامِّ، وَتَقْيِيدُ الْمُطْلَقِ، وَلَا يَصِحُّ هُنَا النَّسْخُ الْمُصْطَلَحُ عَلَيْهِ فِي أَصُولِ الْفَقْهِ، لِأَنَّ مَوْضِعَ النَّفِيرِ الْخَاصِّ، غَيْرُ مَوْضِعِ النَّفِيرِ الْعَامِّ، فَلَا تَنَافٍ بَيْنَ الْأَحْكَامِ، وَبِهَذَا يَقُولُ جُمْهُورُ الْعُلَمَاءِ) ^(۱).

واتە: قسەکەیدا کە لە رێوایەتیدا یەكەمدا هاتوو، دەڵێ: ئەم ئایەتە: ﴿وَمَا كَانَ

الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً﴾، ئایەتەکانی دەرچوونی گشتیی، نەسخ کردوونەو، (عەبدوللای کوری عەبباس خوا لە خوێ و بابی رازی بێ، کە وادەڵێ) ئەو بە پێی زاراوەی زانیانی پێشین وایگوتوو، کە ئەوان وشە نەسخیان بەکارهێناو، بە مانای ئەو کە حوکمی گشتی هەیه، دواوی حوکمی دیکە دێ، تایبەتی دەکات، وە حوکمی رەها هەیه، کۆحمی دیکە دێ بەندداری دەکات، بەلام لێرە وشە نەسخ بەو چەمکەیدا کە دواوی زانیان لە (أصول الفقه) دا بەکاریان هێناو، کە بریتیه لە: (إزالة حكم سابق بحكم لاحق)، ئەمە لێرەدا بە کە ئەک نایەت، {وە عەبدوللای کوری عەبباسیش مەبەستی ئەو نەبوو} چونکە دەرچوونی تایبەت، جیاپە لە دەرچوونی گشتی، بۆیە ئەو حوکمانە تێکناگیرین، تاكو بلێین ئەمەیان ئەو دیکە لابرود، وە ئەمەش رای زۆربە زانیانە.

واتە: ئایەتەکانی پێشی، کە گواپە نەسخ کراونەتەو، باسی حالەتیک دەکەن، کە لەسەر مسوڵمانان پێویست بکات کە بە گشتی دەرچن، ئنجای ئەو هەر لە شوێنی خوێتە، هەر کاتیک لێقەومان بوو، هەر کاتیک حوکمێکی مسوڵمانان، یان دەوڵەت بریاریدا خەڵک هەمووی دەرچێ، هەموو ئامادەین بۆ جەنگ،

ئەو بە ییگومان دەبێ هەموو ئامادەبێ، بەلام ئەم ئایەتە: مەبەست پێی حالەتی تاییبەتە، لە حالەتی ئاسایی دا بۆ جەنگێکی تاییبەت، ئەو پێویست ناکات هەموو دەربچن، بەلکو کۆمەڵێک دەردمچن، وە ئەوانە ی دیکە دەمێننەو.

بەلام ئیستا لە کۆتایی تەفسیرکردنی ئەم ئایەتەدا دەلیم :

پێم وایە ئەگەر ئەم ئایەتە بەمجۆرەش تەفسیر بکری، زۆر پێی تێدەچێ: وە برپاداران نابێ هەموویان تیکرا بچن بۆ وەرگرنتی زانستی لەبارە ی شەریعەتەو، وە ئە ئایین دا شارەزابوون، بەلکو دەبێ لە هەر خەڵکێکی زۆر بەشیکیان بچن، پاشان کە گەر ئێوە لای خەڵکەکیان، بەو زانست و شارەزاییە ی وەریان گرتووە خەڵکەکیان وریا بکەنەو بەرچاو و روون بکەن، بەلکو لە ئەنجامی شارەزابوون لە ئایین دا، خۆیان بپاریزن لە هەڵە و پەڵە و لادان و تاوان.

واتە: وشە ی (لِیَنْفِرُوا) و (نفر) بە چوونە جەنگ و جیهاد تەفسیر نەکری، بەلکو بە چوون بۆ گەشتی پەیداکردنی زانستی شەریعی، تەفسیر بکری، ئنجا ئەو ئایەتەش هەر کام لە : جەنگ و جیهاد و ، بەدوای زانست دا گەر (القتال والجهاد) و (طلب العلم) دەخرێنە دوو تایی تەرازوویەکیەو یەکسان دەکری، ئاشکراشە: وە کە چۆن کۆمەڵگای مسوولمان نابێ لە کۆمەڵێکی فیداکار و موحاهید خالی بێ، کە بەرگری لێ بکەن لە بەرانبەر دوژمنانی دا، بە هەمان شیوەش، نابێ لە کۆمەڵێکی زانست خوازو شارەزا لە ئایین دا خالی بێ، کە سەرگەرمی بەرچاو روونکردنەو شارەزاکردن و پەرورەکردنی بن .

مەسەلە ی پێنجەم: کە دەفەرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ

مِنَ الْكُفَّارِ وَلِجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾

ئە ی ئەوانە ی برپاداران هیئاو ! دژی ئەو کافرانە ی لێتانەو نیزیکن (وە ئیعلانی دوژمنایەتیان کردو) بچەنگن.

وە کە پیشتر باسمان کرد، شتیکی مەنتیقی نیە تۆ بچی لە گەل کافرێکی دوورە دەستدا بچەنگی، ئەو ی لە نیزیکیشتەو یە وازی لیبینی، و، دوای ئەو بەسەر

مال و مندالتدا بدات، یاخود لە پشتهوه لێت بدات، سەرەنجام بکەوێه نێوان دوو بەرداشان !! ئەوه لە پرووی تەکتیکی جەنگییەوه شتێکی راست نیه.

﴿وَلِيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً﴾، وشە (غلیظ) بۆ هەر شتێک گە زبرو پتەوو رەق و توند بێ، بەگاردەهێنری، واتە: با زبری و توندییان پێوه ببین، پێشینان گوتووین: (مامە ئە بە دراوو، شەر بە چەک)، بێگومان دوژمن ئەگەر زبری و توندیی و پتەویت پێوه نەبینو، ئەگەر ئازاو بوێرو چاوەترس نەبی، لێت ناترسی و تەماعت تی دەکات، لە لایەن درندانییەوه ئەو نیچیرانە ی تووک نەرم و بێ زیان و فەقیرن، زیاتر پەلامار دەدرین، بەلام ئەگەر زبری و درکیکی پێوه هەبی، دیارە ئەو درندەیه حیسابیکی بۆ دەکات، پێشینانی خۆشان گوتووین: (کەس لە شەر شەگری نەبەخشیوەتەوه).

کە دەفەر موی: ﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾، وە بزانی بێگومان خوا لەگەڵ پارێزکاران دایە.

ئەمە دوو شتی لیوێردەگیرین :

یەكەم: مسوڵمانان دەبی لە جەنگیشدا پابە ندبن بە سنوورەکانی خواوو، دەبی لە جەنگیشدا پارێز بکەن و، دەبی لەگەڵ دوژمنانییاندا ناسەرعی نەکەن، نابێ بلین: لەبەرئەوهی جەنگەو ئەوهش دوژمنە، هەرچی لەگەڵی بکە ی هەر دروستە ! وەك هەندئ گرووی پەرگێرو ئیسلام ناشیرنکەر لەم پۆژگاری ئێمەدا هەن، هەموو شتێک دەکەن و، کە پێیان وایە هەرچی بکەن، هەر جەنگ و جیهادە ! بەلکو ئەگەر جەنگ کردنەگە ئەو جیهادەش بێ، کە خوا پێویستی کردووە لەسەر مسوڵمانان، لەو حالەتەش دا، نابێ بێ فەرمانی خۆی دادگەر بکەن، چ جێ جێ جەنگ و کوشتارەکە، لە جیاتی ئەوهی جیهاد بێ، چەتەیی بێ، وە لە جیاتی ئەوهی لە پیناوی خوادا بێ، لە پیناوی خۆدابی، وە نەزانی جەنگ و کوشتارەکەت دەچیتە گیرفانی کێو؟ ئەوه هەر ئێشەکە لە بنەرەتدا ناسەرعییه !

ئەجا دیارە ئێنسان کە کارەکی ناسەرعی بوو، شیوازەکەشی ناسەرعی دەبی، بە ئەزموون دەرکەوتووە، ئەگەر ئێنسان نیەتی باش بێ، کارەکەشی باش دەبی و،

بۆی لە شیوازی شەرعیی شەخەفتی، بەلام وەختی کارو ئامانجەکەى
ناشەرعیی بوو، ئەو گاتە گوێ ناداتە شەرعیی بوونی ھۆکارو ئامرازەکان.

دەگەم: خو پاریز (متقی) ھەر ئەو نە خۆی لە ناشەرعیی پاریزی، بەلکو دەبی
خۆی پاریزی لەو شەخە پێچەوانەى یاساکانى خوا لە ژيانى بەشەردا (سنن
اللہ فی حیاة البشر) بجووتیتەو، کە یەکیک لە یاساکانى خوا لە ژيانى بەشەردا،
بریتى ئەو کە ویستت جەنگ بکەى، دەبی نەخشەت ھەبى، مەشق و راھینانت
ھەبى بۆ جەنگاوەرەکان، دەبی چەکت ھەبى و، توانات ھەبى، دەبی بارو دوخی خۆت و
دوژمنەکتە بزانی، حیسابى ورد بکەى، ئنجا بچىە نۆ ئەو جەنگەو، کەواتە:

﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾، وە بزانی بیگومان خوا لەگەل پاریزکاران دایە،
واتە: لەگەل ئەوانەدایە کە خۆیان دەپاریزن: سنوورەکانى خوا ببەزین، وە
خۆیان لەو شە دەپاریزن کە یاساکانى خوا، پشتگوێ بھەن، ئەگەر کەسێک بلى:
ئەو شە من نوێژکەر و پۆژوگری باشم، ناشەرعیی ناکەم، بەلام یاساکانى خوا
لە ژيانى بەشەردا، پشتگوێ بھەن، مانای وانیە خواى کاربەجى لەگەلئیدایە، بەلکو
دەبی خۆی پاریزی لە ناشەرعیی و، لەو شە کە بى یاسای بکات، ئەو یاسایەى خوا
لە گەردووندا دایناو، دەبی ئەو شە پەچا بکەى، ئنجا خوا لەگەلئە دا دەبیلا.

ئنجا ئەمە ئەو شە ھەلەدەو شەیتەو کە ھەندیک لە ئەھلى تەسەووفو، ھەندیک
لەوانەى کە زۆر باسى شوینکەوتنى سەلەفى صالح و پابەندیى بە قورئان و سوننەتەو
دەکەن، پێیان وایە کە پێچەوانەى تەقوايە کە ئینسانى مسولمان جەسوور بى، ئازابى،
لە بەرانبەر دوژمندا زېرو توند بى، نەخیر، ئەو شە خوا دەفەرموی: زېربى و، بشزان
خوا لەگەل پاریزکاراندا، کەواتە: زېربى لە بەرانبەر دوژمندا، وە چەنگ بە خۆین
بوون، وە ئازایەتیی و فیداکاری، پێچەوانەى تەقوا نە، بەلکو ئەگەر پاریزکارو
خواپەرست بین، دەبی بۆ رووبەر و رووبوونەو دوژمن و بەرەنگاربوونەو شە، ئازاو
جەسوورو چاوەتەرس بین.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

دہرسی ھہژدہیم

پیناسہی ئہم دہرسہ

ئہم دہرسہمان لہ چوار (۴) ئایہت پیکدی، ئایہتہکانی: (۱۲۴ تا ۱۲۷)، تہودری سہرمکی ئہم چوار ئایہتہ، بریتہ لہ ھہلوئیستی دہغل و دئہخوشہکان لہ بہرانبہر قورئاندا.

سہرمتا باسی ئہوہ دہکات کہ ھہر کات سوورپتیئک بیئہ خواری، بہشیک لہو دہغلانہ دہلین: کامہتان ئہم سوورپتہ ئیمانی زیاد کرد؟! پاشان خوا ﷺ رایدمگہیہنی کہ برواداران ئیمانیان پیی زیاد دہبی و دلخوشیش دہبن، بہلام ئہوانہی دلین نہخوشی تیدایہ، ھہر پیسییان تیدا زیاد دہکاتو، بہ کافریش دہمرن.

پاشان خوای کاربہجی بہ نکوولی کردن و سہرزہنشت کردنہوہ دہفہرموی: ئایا نابینن کہ ھہموو سالیئک جاریئک، یان دوو جاران تووشی بہلاو گرفتاری دہبن، کہچی ناگہرینہوہو پەندیش وەرناگرن؟

وہ لہ کوتایى دا، باسی ھہلوئیستی ئہو دہغلانہ دہکات، کہ لہ کاتی دابہزینی سوورہتیکی قورئاندا سہغلەت دہبنو، بہ ئاماژہی چاو بہ یہکدی دہلین: ئایا ھیچ کەس ناتانبینی؟ تاکو برۆین، پاشان دەرۆن، چونکہ خوا بہہوی ئہوہوہ، کہ کۆمەلێکی نا تیگہیشتون لہ فہرمایشتی خوا، دلینى لاداوہ!

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

www.alibapir.net

﴿وَإِذَا مَا أَنْزَلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَّن يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا
الَّذِينَ ءَامَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿۱۲۴﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم
مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿۱۲۵﴾ أَوَلَا
يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا
هُمْ يَذْكُرُونَ ﴿۱۲۶﴾ وَإِذَا مَا أَنْزَلَتْ سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ هَلْ
يَرَبِّكُم مِّنْ أَحَدٍ ثُمَّ انْصَرَفُوا صَرَفَ اللَّهِ قُلُوبَهُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ
﴿۱۲۷﴾﴾

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

مانای وشە بە وشە ئایەتەکان

{وہ ہر کات سوورپتیک دابەزینرا، لەوان (دەغلان) کەسی وا ھەبە (بە تەوسەو) دەلی: کامەتان ئەم سوورپتە ئیمانی زیاد کردن؟ ھەلبەتە ئەوانە ی بروایان ھیناوە، ئیمانی بۆ زیاد کردن، لە حالیکدا کە دلخۆش بوون ﴿۱۲۴﴾ بەلام ئەوانە دلیان نەخۆشی (نیفاق) ی تیدایە (ئەو سوورپتە) پیسی زیدە خستە گەل پیسیەکیان، وە بە بیروایی مردن ﴿۱۲۵﴾ ئایا (ئەو دەغلانە) نابین کە ھەموو سالی جاریک، یان دوو جار (بە بەلاو گرفتاری) تاقی دەکرینەو، پاشان نە دگەرینەو (بۆ لای خوا)، وە نە پەندیش وەردەگرن ﴿۱۲۶﴾ وە ھەر کات سوورپتیک دابەزینرا، ھەندیکیان تەماشای ھەندیکیان دیکەن (بە نامازە بە یەکدی دەلین): ئایا ھیچ کەس دەتانبین (بۆ ئەو ئەو کۆرە بەجی بەیلین؟) پاشان رۆشتن، بەھۆی ئەووە کە ئەوانە کۆمەلێکن تیناگەن (لە فەرموودە ی خوا) خوا دلیانی لادا ﴿۱۲۷﴾}.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

شیکردنەوی ھەندیک لە وشەکان

(سَتَبَشِّرُونَ): واتە: دڵخۆش دەبن، (اسْتَبَشَرَ: إِذَا مَا رَأَى مَا يُبَشِّرُهُ مِنَ الْفَرْحِ، وَبَشَّرْتُهُ وَأَبَشَّرْتُهُ وَبَشَّرْتُهُ: أَخْبَرْتُهُ بِسَارٍ بَسَطَ بَشْرَةً وَجْهَهُ).

(اسْتَبَشَرَهُ) ئەوێ ھەمە ئێنسان شتێک ببینی کە دڵی خۆش بکات، یان پرووی گەش بکات، لە ئەنجامی شادمان بووندا، دەگووتری: (بَشَّرْتُهُ وَأَبَشَّرْتُهُ وَبَشَّرْتُهُ) واتە: ھەواییکم پێدا کە بوو ھۆی ئەوێ دەمو چاوی پێی گەش بێ، ئێنسان کە لە دڵیدا خۆشی ھەبوو، دەمو چاویشی پێی گەش دەبی.

(مَرَضٌ): (الْمَرَضُ: الْخُرُوجُ مِنَ الْإِعْتِدَالِ جَسْمًا أَوْ رُوحًا).

(مَرَضٌ) بریتیە لە تێکچوونی حالەتی ئاسایی، ئێنسان لە پرووی جەستەیی یاخود لە پرووی دەروونیەو.

(رَجَسًا): (الرَّجْسُ: الشَّيْءُ الْقَانَرُ، وَالْفِعْلُ الْقَبِيحُ، وَالْحَرَامُ، وَالْكُفْرُ، وَاللَّعْنَةُ، وَالْعَذَابُ، وَرَجَسُ الشَّيْطَانِ: وَسُوسَتُهُ).

وشە (رَجَسٌ) لە زمانی عەرەبییدا بە مانای شتی پیسوو بۆگەن دێ، وە بە مانای کردەوی خراپ دێ، وە بە مانای شتی قەدەغە دێ، وە بە مانای کوفر دێ، وە بە مانای نەفرین دێ، وە بە مانای سزاش دێ.

(يُفْتَنُونَ): (الْفِتْنَةُ: الْبَلَاءُ، الْعَذَابُ، وَالْإِنْحِرَافُ عَنِ الْحَقِّ).

وشە (فِتْنَةٌ) یان بە مانای بەلا دێ، یان بە مانای سزا دێ، یان بە مانای لادانە لە ھەق.

(وَلَا هُمْ يَذْكُرُونَ): واتە: بیریان ناکەوێتەو و پەند و مەراگرن.

(أَنْصَرَفُوا): (الْصَّرْفُ: رَدُّ الشَّيْءِ مِنْ حَالَةٍ إِلَى حَالَةٍ، أَوْ إِبْدَالُهُ بِغَيْرِهِ، يُقَالُ: صَرَفْتُهِ فَأَنْصَرَفَ).

(صرف) بریتیه له وه کهشتیک له حالیکه وه بو حالیک بگوری، یان بیگوری به شتیکی دیکه، دمگوتری: (صَرَفْتُه فَأَنْصَرَفَ) واته: لامدا، وه رویشته.

(صَرَفَكَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ): واته: خوا دلیانی لادا.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

ماناي گشتى ئايەتەكان

دياره وەك پيشتريش ئامازەمان پيدا ئەم دەرسەمان باسى ھەئويست لە بەرانبەر قورئاندا دەكات، بە تايبەت ھەئويستى دەغەل و دلنەخوشەكان، وە ئامازمەكيش دەكات بە ھەئويستى پرواداران، كە ئايا ئەوانە چۆن مامەئەيان كرددو، لەگەل دابەزىنى سوورەتتىكى قورئاندا ؟ ئنجا ئەو سوورەتە، سوورەتى تەوبە بوو، يان ھەر سوورەتتىكى ديكە بوو، بۇ ئەو مىسولمانان بەرچا و پروون بنو، ئنجا لە خوڤان وريابن. بە ھۆى ھەئويستى ئەو دەغەل و مونافىقەنەو كە لە بەرانبەر قورئان و ئايەتەكانيدا ھەيان بوو، خواى پەروردگار سەرزەشتى كرددوون و مۆرى نىفاقى بە نىوچەوانيانەو ناو، ياخود بە لای كەمەو مۆرى دلنەخوشىي بە نىوچەوانەو ناو.

خو دمفەرموى: ﴿وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَّن يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ

إِيمَانًا﴾، وە ھەر كاتىك سوورەتتىك دابەزىنرا، ھەيانە {واتە: لەو دلنەخوشانە ھەيە} دەلئى: كامەتان ئەم سوورەتە ئيمانى بۇ زياد كرددو؟!

بە تەئكىد ليرەدا مەبەستيان توان و پلارەو، بە تەوسەو وە دەلئىن: چونكە خواى

تاك و پاك دمفەرموى: ﴿وَإِذَا تُلِيتَ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ

يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤﴾ الأنفال، واتە: كاتىك ئايەتەكانى (خو)يان بەسەردا دەخوينرینەو، ئيمانان پي زياد دەبى، وە تەنيا پشتيان بە پەروردگاريان دەبەستن.

ئەوانەش بە توانجەو گوتووينا: كامەتان ئەم سوورەتە ئيمانى بۇ زياد كرددو؟!

ھەئەتە تەنيا كەسيك ئيمانى بە قورئان زياد دەكات، كە ئيمانى ھەبى، بەلام كەسيك

كە ھەر ئيمانى نەبى، ئيمانى چۆن زياد دەبى؟

بۆیە خوا دمه‌رموی: ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾ (۱۲۴)، بەلام ئەوانەى ئیمانیان ھێناوە، {ئەم سوورپەتە} ئیمانیان زیاد دەکات و دلخۆشیش دەبن.

بەئێ ئەوەى ئیمانى ھەبێ، ئەم قورئانە ئیمانى زیاد دەکات، بەلام کەسێک ئیمانى نەبێ، مەگەر بە ھۆى قورئانەو ئیمانى بۆ پەیدابێ، ئەگەرنا زیاد نابێ، چونکە دەبێ ئیمان ھەبێ، ئنجا چاوەڕپى زیاد بوون بکری.

بۆیە خوا ﷻ دمه‌رموی: ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ﴾ (۱۲۵)، بەلام ئەوانەى دلێان نەخۆشیى تێداپە، {واتە: نەخۆشیى نیفاق و دمه‌ئێى تێداپە}، ئەو سوورپەتە پیسی دیکەى خستە گەل پیسییەکیان، وە بە بێرواییش مردن، واتە: لە جیاتى ئەوەى ئیمان لە دلێان دا ھەبێ، پیسی نیفاق لە دلێاندا ھەبوو، ئنجا ئەم سوورپەتە بوو بە ھۆى ئەوەى ئەو پیسی نیفاقە زیاتر لە دلێاندا زۆر ببێ، ئەوەش دوایى باسى دەکەین، چۆنە؟

بابایەکی میزاج تیکچوو، ئەگەر باشترین خواردن بخوات، ئەو خواردنە باشە ھەر نەخۆشییەکی زیاد دەکات، چونکە میزاجەکی تەواو نیە، ئەگەرنا عەیب لە خواردنەکیە.

دوایى خوا دمه‌رموی: ﴿أُولَٰئِكَ يَرْوَنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذْكُرُونَ﴾ (۱۲۶)، ئایا نابین، ھەموو سائیک جارێک یان دوو جار، تاقى دەکرینەو، پاشان ناگەرینەو، {واتە: ناگەرینەو} بۆ لای خوا، وە پەندیش وەرناگرن، واتە: نەک ھەر ناگەرینەو، بەلکو پەندیش وەرناگرن.

وہ لە کۆتایی دا خوا ﷻ دمه‌رموی: ﴿وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ هَلْ يَرَيْنَا مِنْ أَحَدٍ ثُمَّ انصَرَفُوا صَرَفَ اللَّهِ قُلُوبَهُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ

لَا يَفْقَهُونَ ﴿ ۱۲۷ ﴾، ۋە كاتىك سوورەتيك دابەزىنرا، { ھەندىكىيان رۋانىانە ھەندىكىيان
بە ئامازدى چاۋ بە يەكدى دەللىن } كەس ناتانبينى ؟ { ۋاتە: ئەگەر كەس چاۋى لىنيەو
كەس ئاگادارنىە، با برۆين }، دوايى رۆيشتىن ۋە كۆرەكەيان بەجىھىشت، بەھۋى ئەودە
كە ئەوانە كۆمەللىكن بە وردى تىناگەن، { لە قورئان تىناگەن }.

بۆيەش خوا دلى لاداون، چونكە بىگومان كەسانىك كە لە قورئان، لە فەرمايشتى
خوا تىدەگەن، ئەوانە شايسىتەي ئەودەن كە خۋاى بەخشەر ھىدايەتيان بدات، بەلام
كەسك كە تىنەگات، ۋە نەيەۋى تىبگات، ئەودە خۋاى دادگەر، بە زۆر، مىلى پى
ۋەرناسوورپىنى بەرەو ئايىن ۋە شەرىعتى خۋى !.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

چهند مهسه لهیه کی گرنه

مهسه لهی یه کهه: که دمه رموی: ﴿وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَّن يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيْمَانًا فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا فَرَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾ ﴿۱۴۴﴾

وه ههر کاتیک سوورپتیکی دابه زینرا، که سی وا لهو دمه لانه ههیه دهئی: کامهتان ئهم سوورپته ئیمانی زیاد کرد ؟!

لیره دا وشه ی (ما) که له دوا ی (إذا) زیاد گراوه، (تُفِيدُ التَّأْكِيدَ لِمَضْمُونِ شَرْطِهَا، يَعْنِي: وَإِذْ تَحَقَّقْ، إِتْرَأَلِ اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی رَسُوْلِهِ سُوْرَةً مِّنَ الْقُرْآنِ...)، واته: ئهو (ما) یه جهخت کردنه وهی نیوه پروکی ئهو مهرجه دهگهیه نی، واته: ههر کاتیک خوا ی بهرز، سوورپتیکی له قورئاندا دابه زانده سهر پیغه مبه ره که ی ﷺ، له وانه: ههیه دهئی: کامهتان ئهم سوورپته ئیمانی زیاد کرد ؟!

بۆیه مونا فیک و دمه له کان وایانگوتوه، چونکه خوا فهرموویه تی: ﴿وَإِذَا تُلِيتَ عَلَيْهِمْ ءَايَتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ ﴿الأنفال﴾، واته: کاتیک ئایه تهکانی (خوا) یان به سهر دا ده خوینرینه وه، ئیمانیان زیاد دهکات ...

ئنجا قسه که ی مونا فیک و دلنه خوشه کان، دوو واتیان هه لده گری:

یه ک: دهگونجی به توانج و ته و سه وه گوتبیتیان: کامهتان ئیمانی زیاد بوو ؟ وله: ئه وه که خوا دمه رموی: ﴿وَإِذَا تُلِيتَ عَلَيْهِمْ ءَايَتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ ﴿الأنفال﴾، ئه وه راست نیه، گوا، کامهتان ئیمانی زیاد بوو ؟

دهو: دهشگونجی مه به ست پرسیار کردنی جیددی بووی.

بەلام مانای یەگەمیان زیاتر لەگەڵ سروشتی پیسی موناڤیق و دلتەخۆشەکان دا گونجاو.

ئەجا خوا دەفەر موی: ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾
بەلام ئەوانەى ئیمانیان ھێناو {ئەم سوورەتە} ئیمانیان زیاد دەکات، وە ئەوان دل خۆش دەبن.

کەسێک ھەر ئیمانی نەبێ، چۆن ئیمانی زیاد دەبێ؟ دەبێ سەرەتا شتێک ھەبێ، ئەجا شتێکی بێخەیا سەر، بەلام ئەگەر ھەر ھیچ نەبێ، چی دەخەیا سەر؟ لە ھیچ ھیچ پەیدا نابێ.

کە خوا دەفەر موی: ﴿فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾، ئەو ھەموو شیوازەکانی زیاد بوون دەگەیا: ھەم لە پوو دەروونیەو، ھەم لە پوو کردمیەو، واتە: چ ئەو ئیمانەى کە دەچیتە ئێوە قەل و دلتەو، وە چ ئەو ئیمانەش کە بە کردووە تەعبیری ئێ دەکری، ئەجا چ کردووی دل بێ، چ کردووی ئەندامەکان بێ.

ئەجا کە دەفەر موی: ﴿وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾، دیارە زیادبوونی ئیمان لە دلتاندا، دەبیتە ھۆی دلخۆشی و ئاسوودەییان، بە ئێ کاتیکی سوورەتێکی دادبەزی، بەھۆی ئەو سوورەتەو، دلتان خۆش دەبێ و دەلێن: سوورەتێکی دیکەش دادبەزی، کە چەند ئەرکیکی دیکە دەخاتە سەر شانمان و، چەند فەرمانێکی دیکەمان پێدەکات، وە بەھۆی جیبەجێکردنی ئایەتەکانی ئەم سوورەتەو، زیاتر لە خوا نزیکی دەبینەو، ئەو ھەم دەبیتە ھۆی دلخۆشیان، وە سەرەنجام ئیمانیان زیاد دەکات.

(طبري) له تەفسیرەکەى خۆیدا پرسیاریک دینیتەو، دەلێ:

{فَإِنْ قَالَ قَائِلٌ: أَوْ لَيْسَ (الْإِيمَانُ)، فِي كَلَامِ الْعَرَبِ، التَّصَدِيقُ وَالْإِقْرَارُ؟ قِيلَ: بَلَى! فَإِنْ قِيلَ: فَكَيْفَ زَادَتْهُمْ السُّورَةُ تَصَدِيقًا وَإِقْرَارًا؟ قِيلَ: زَادَتْهُمْ إِيمَانًا حِينَ نَزَلَتْ، لِأَنَّهُمْ قَبْلَ أَنْ تَنْزِلَ السُّورَةُ، لَمْ يَكُنْ لَزِمُهُمْ فَرَضُ الْإِقْرَارِ بِهَا وَالْعَمَلُ بِهَا بَعَيْنَهَا، إِلَّا فِي جُمْلَةِ إِيمَانِهِمْ بِأَنْ كُلَّ مَا جَاءَهُمْ بِهِ نَبِيُّهُمْ ﷺ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ،

فَحَقُّ، فَلَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ السُّورَةَ، لَزِمَهُمْ فَرَضُ الْإِقْرَارِ بِأَنَّهَا بَعَيْنُهَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ، وَوَجَبَ عَلَيْهِمْ فَرَضُ الْإِيمَانِ بِمَا فِيهَا مِنْ أَحْكَامِ اللَّهِ وَحُدُودِهِ وَقَرَأَتِهَا، فَكَانَ ذَلِكَ هُوَ الزِّيَادَةُ الَّتِي زَادَتْهُمْ نَزُولُ السُّورَةِ حِينَ نَزَلَتْ مِنَ الْإِيمَانِ وَالْتِّصْدِيقِ بِهَا^(۱).

واتە: ئەگەر یەکێک بپرسێ: ئایا ئیمان لە قسەی عەرەبەکاندا بە مانای دانپێداهێنان و بە راست زانی نیه؟ دەگوترێ: بێ، ئنجا ئەگەر بگوترێ: ئەدی چۆن ئەو سوورەتە دانپێداهێنان و بە راست زانی تێدا زیاد کردوون؟

لە وەلامدا دەگوترێ: کاتێک ئەم سوورەتە دابەزیو، پێش ئەم سوورەتە ئەوێ که لەم سوورەتەدا هاتو، لەسەریان پێویست نەبوو دانی پێدابهێنن و بە راستی بزانن، بۆ ئەوێ کردووی پێبکەن، تەنیا بە گشتی لەسەریان پێویست بوو، که دان بە هەموو قورئان و ئیسلامدا بێنن، وە ئەوێ که هەرچی پێغەمبەری خوا ﷺ لە خواوە بۆیان دێت، هەقە، بەلام کاتێک خوا ﷻ ئەم سوورەتە دابەزاندو، لەسەریان پێویست بوو که دانی پێدا بێنن، وە بە راستی بزانن و، خودی ئەم سوورەتە بە راست بزانن، که لە خواوە، وە لەسەریشیان پێویست بوو، یاساگانی خوا، وە سنوورەکانی و فەرەزەکانی بەراست بزانن، وە کردووەشی پێ بکەن، ئەمەش ئەو زیادییە لە ئیمانێ، که بەهۆی دابەزینی ئەم سوورەتە زیاد بوو.

دیاره هەلۆیستی دەغەلەکانی ئەو کات، وە هی ئیستاش بەرانبەر قورئان، هەر وایە، ئیستاش کەسانێک که بە دلی نەخۆش و بە عەقڵی تاریکەو، تەماشای قورئان دەکەن، دەڵێن: ئەو قورئانە کوا چی تێدا یە؟ هیچی تێدا نابینن !

ئەمەش وەك ئەو وایە که زانیایەك به ميكرو سكۆب تەماشای دۆپە ئاویك دەكات، دەڵێ: وەرن ئەو هەموو زیندەوێرانەو ئەو هەموو دروست کراوانە لە نیو ئەم دۆپە ئاوەدا هەن ! بەلام کەسیکی دی که بە چاویکی پروت تەماشای دۆپە ئاوەکە دەكات، دەڵێ: کوا هیچی تێدا نیه.

ئنجا لە راستییدا ئەگەر بە دلی پر لە ئیمان و بە چاوی روشن بۆووە تەماشای قورئان بکەین، پرە لە نهێنیی و حیکمەت و زانیاریی بە سوود، بەلام ئەگەر دلی بێ ئیمان و، بە چاوی کوێرەو تەماشای بکە، وەك چۆن بابابەکی کوێر تەماشای

ئاسمانی بکات، ئەگەر خۆر لە نیوەپراستی ئاسماندا بێ، نابینی، بابای دڵ تارێک و چاو کوێریش، ھەرچەند تەماشای قورئان بکات، ھیچ نابینی.

ھەلبەتە دەبی ئەوھش بزانری: کە پەرورەردو بارھینانی شوێنکەوتووani ئایینەگان، لەسەر دەمارگیری و داخراوی، وەك ئەوھى کە جوولەگەو نەصرانییەگان و بوزاییەگان و ھیندۆسییەگان و مارکسییەگان و ماددیەگان و سیکۆلارەگان، دەیکەن، کە ھەر لە پێوە قەناعەتی پێش بپرگەرنەوھیان ھەبە، ھەر لە پێوە تەئقین کراون، کە ئیسلام ئەفسانەبە، ھەر لە پێوە تەئقین کراون، کە موھەممەد ﷺ ئیسلامی بە شمشیر بلاوکردۆتەوھ ! وە ئیسلام دژی عەقلە، دژی زانستە ! دژی مافی ئافرمتە ! دژی مافی کریکارە ! لەگەڵ مافی مەرۆفدا ناگونجی ! ھەر لە پێوە بەو بیرو قەناعەتە ھەڵانە تەئقین کراون، پێش ئەوھى بیر بکەنەوھ. ئەمەش کاریگەری گەورەو سەرەکی ھەبە بۆ دووری گرتنی ئەو کەسانە لە ئیسلام و قورئان، ھەلبەتە ئەوھش پێچەوانەى عەقل و مەنتیقە، ھەر بۆیە ئیسلام ھەرگیز شوێنکەوتووani خۆى بەو جۆرە پەرورەردە نەکردوھ، بەئکو بە پێچەوانەى ئەوھوھ:

(۱) خوا لە سوورەتی (الزمر) دا دەفەرموی: ﴿فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿۱۷﴾ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ الْقَوْلَ

فَيَسْتَعِغُونَ أَحْسَنَهُۥٓ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْأَلْبَابِ ﴿۱۸﴾﴾.

واتە: مۆژدە بدە بەو بەندانەم، کە گوێ بۆ ھەموو قسەبەك دەگرن، وە شوێن باشتەری دەکەون، ئا ئەوانەن کە خوا رێنمایی کردوون، وە ئەوانەشن خاوەن عەقلان.

خاوەن عەقل ئەو کەسەبە کە بە عەقل و زانستی خەلکی دیکە خۆى دەولەمەند بکات، با کافریش بێ.

(۲) ھەرورەھا لە سوورەتی (سبا) دا، خوا ﷻ دەفەرموی: ﴿قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِّنَ

السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ قُلِ اللَّهُ ۖ وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ

مُبِينٍ ﴿۲۴﴾﴾.

واتە: بَلَى: کۆی لە ئاسمانەکان و زەوی پڕۆزیتان پێ دەدات؟ بَلَى: خۆ، وە ئێمە یان ئێوە لەسەر رێنمایین، یاخود لە گومراییهکی ئاشکرا داین.

واتە: هەر لە پێوە نەبەرپوتمەوه، بواری تیدا هێشتۆتەوه، که دەرگۆنجی ئێمە بە هەڵدا چووبین، وەرن با گفتوگۆ بکهین، وەك لە چەندان شوین لە قورئاندا

هاتوه: ﴿قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ (البقرة، ۱۱۱) ﴿۶۴﴾

النمل ﴿۱﴾. واتە: بَلَى: بەلگەتان بێنن، ئەگەر راست دەکەن.

۳) هەروەها لە شوێنەواردا هاتوه، وەك (ترمذی) هیناویەتی: ﴿الْحِكْمَةُ ضَالَةٌ الْمُؤْمِنِ، حَيْثُ وَجَدَهَا فَهُوَ أَحَقُّ بِهَا﴾، {أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ، برقم: (۲۶۸۷)، وَقَالَ: غَرِيبٌ، وَأَبْنُ مَاجَهَ، برقم: (۴۱۶۹)}.

واتە: زانیاری و کاربەجیی شتیکی لە برۆدار و ن بووه، لە هەر شوێنێک دۆزیهوه، لە هەموو کەس پێی شایستەتره.

هەلبەتە مەسەلەی زیاد بوونی ئیمانیش، شتیکی ئاشکرا و پوونە لە ئیسلام دا، هەرچەندە هەندێک لە زانیان بە تاییبەتی حەنەفیی مەزەهەبەکان گوتووین: ئیمان کەم و زیاد ناکات، کە ئەوه پێچەوانەی زۆر لە ئایەتەکانی قورئان و فەرماشتەکانی پێغەمبەر ﷺ، وە پێچەوانەی عەقل و واقع و مەنتیقیشە (۲)، بۆ وێنە:

۱/ لە سوورەتی (الأنفال) دا خۆی زاناو شارەزا دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا تَلَّيْتْ عَلَيْهِمْ

ءَايَاتُهُ، زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ ﴿۲﴾

واتە: وە کاتێک ئایەتەکانی (خۆ)یان بەسەردا دەخوێنرێتەوه ئیمانیاان پێی زیاد دەبێ.

۱) هەروەها لە سوورەتی (الأنبياء) ییش لە ئایەتی (۲۴) دا هاتوه: ﴿... قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَذَا ذِكْرٌ مِّنْ

مَعِيَ وَذِكْرٌ مِّنْ قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُّعْرِضُونَ﴾ ﴿۲۴﴾ الأنبياء.

۲) لە هەر کام لە مەسەووعە: (ئیمان و عەقیدە ئیسلامیی) بەرگی یەكەم و، کتیی: (پروونکردنەوهی عەقیدە طەحاوی) و مەسەووعە: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) (الكتاب الثاني: تعريف الإيمان) دا بە درێژی لەو بارەوه دواوین.

۲ / ھەروھە لە سوورەتى (ال عمران) دا دەفەرموى: ﴿الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾ ﴿۱۷۳﴾

واتە: ئەوانەى كە خەلك پىيان گوتن: خەلك (واتە: دوژمن) بۆتان كۆيۈنەتەو، لىيان بترسىن، بەلام ئەو ئىمانى بۆ زياد كردن و گوتيان: ئىمە خوامان بەسەو، باشتىن كاريى سىپىردراویش خوايە.

ئىنجا زانايان دەلىن: زانىارى سى جۆرە:

(۱) (علم اليقين) ئەوھىيە كە تۆ شتىك زانىارى تەواوت دەربارەى ھەبى، كە ئەو شتە وايە، بۆ وپنە: ھەنگوين، بۆت باس بكن ھەنگوين، مېشەنگين دروستى دەكات، ئەوندە بە تامەو زۆر شىرىنەو ھتە.

(۲) (عين اليقين) ئەوھىيە كە تۆ، شانە ھەنگوينەكە بىنى بە چاوى خۆت.

(۳) (حق اليقين) ئەوھىيە كە تۆ، لە ھەنگوينەكە بخۆى و لىي بىچىژى.

كەواتە: ئىمانىش، دەگونجى ئىمانىكى عىلمى بى، وە دەگونجى ئىمانىكى شەوودى بى، وە ئىمان ھەر لە خودى خۇيدا پلە پلەيە، وە شوپنەوارەكانى ئىمانىش پلە پلەن، بۆ تموونە: ئىمانى جبرىل و ئىمانى پىغەمبەر ﷺ لەگەل ئىمانى خەلكى دىكەدا، يەكسان نىن، ھەروەك ئەو كەردەوانەش كە پىغەمبەر ﷺ ئەنجامى داو، وە ئەو طاعەتەش كە فرىشتەكان ئەنجامى دەمن، كە لارىى و گوناھى تىدانيە، وەك كەردەوى خەلكى دى نىيە، كە خلتەو خال و ژىنگو ژارى تىدانيە.

كەواتە: ھەم خودى ئىمان لە روو تىۋرىيەكەيەو، وە ھەم شوپنەوارەكانى ئىمانىش، پلە پلەن.

مەسەلەى دووھ: كە دەفەرموى: ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ﴾ ﴿۱۷۵﴾

بەلام ئەوانەى كە دڵیان نەخۆشیی تێدايە، پيسی ديكەى خستە گەل پيسی خوڤيان، وە بە كافرييش مردن.

﴿الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ﴾، ئەم رەستەيە: دەگونجى مەبەست پيى موناڤيقەكان بى، دەشگونجى مەبەست جوړيک له موناڤيقەكان بى، كە مەرج نيە موناڤيقى تەواو بن، چونكە لە سوورەتى (الأحزاب) دا خوا دەفەر موى: ﴿لَّيِّنَ لَّيِّنُهُ الْمُنْفِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا﴾.

واتە: ئەگەر موناڤيقەكان و، ئەوانەى دڵيان نەخۆشیی تێدايەو، ئەوانەى پروپاگەندەى خراپ بلأودەكەنەو لە مەدينەدا، وازنەھيئن، ئەو تۆيان لى ھاندەدەين، پاشان كەميك نەبى لەگەڵت لە مەينەدا ناميئنەو.

وہك دەبينين خواى زانا ھەم بە باسى موناڤيقانى كردو، وە ھەم باسى ئەوانەش كە دڵيان نەخۆشیی تێدايە، كەواتە: ئەوان لەوان جيان.

ھەروەھا لە سوورەتى (الأنفال) یش دا كە دەفەر موى: ﴿إِذْ يَقُولُ الْمُنْفِقُونَ

وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ﴾، واتە: كاتيک موناڤيقەكان و، ئەوانەى دڵيان نەخۆشیی تێدايە دەيانگوت، كەواتە: ئەوانەى كە دڵيان نەخۆشیی تێدايە، لەگەل موناڤيقەكان جيان، واپيەجى ئەوانەى كە دڵيان نەخۆشیی تێدايە، ئەوانە بن كە گومانيان ھەبوو، موناڤيقى تەواو نەبوون، بەلام مسوڵمانى تەواو یش نەبوون، دڵيان نەخۆشیی تێدا ھەبوو، بەلام دەكرى ئەو نەخۆشییە چارەسەر بكرى و، ھالەتى سەلامەتیی و تەندروستییان بۆ بگەرێتەو، ھەروەھا دەشگونجى ئەو نەخۆشییە زیاتر تۆخ بێتەو قوول بێتەو، ببنە موناڤيقىكى تەواو عيار.

ديارە وشەى نەخۆشیی (مرض) دەكرى بە (نفاق) يکى بەشى (جزئي) ليكبدريتەو، دەشگونجى بە گومان و ئارمزوو (الشك والھوى) ليكبدريتەو، چونكە لە قورئاندا ئەوانە ھەموويان ھاتوون.

کہ دم فہ رموی : ﴿فَرَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ﴾، پیسی دیکھی بو
خستہ گھل بیسیہ گھیان۔

(رجس) پیسی و یوځه لیه، به لام لیږدا مه به ست کوفره.

تَنْجَا لَه بَرِی رِسْتَهی ﴿فَرَادَتْهُمْ رِجْسًا اِلٰی رِجْسِهِمْ﴾ (داد، بؤیه (زاد) به (الی) تمعه‌دای کرده، چونکه (زاد) مانای خستنه پال و خستنه گهل (ضم) ی خراوخته نیو.

خوای شیقابەخش لە سوورپەتی (الإِسْرَاء) دا باسی ھەر گام لەو دوو شوینەوارە دەکات: قورئان بۆ ئینسانی برپودار دەبێ بە شیفاو پەرحمەت، وە بۆ ئینسانی بیپروا دەبێ بە نەخۆشی و زەحمەتی زیانباری، دەفەرموی: ﴿وَنَزَّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا﴾.

واته: وه ئهوهی له قورپان دایده به زینین، دهبیته مایه‌ی شیفاو په حمهت بو
بروادران، به لām سه مکاران هر زیانباری پی زیاد دهکن.

ہم روہما لہ سوورمتی (فصلت) دا دمفہ رموی: ﴿قُلْ هُوَ الَّذِي ءَامَنُوا هُدًى
وَشَفَاءً ۖ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي ءَاذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًّۭا أُولَٰئِكَ
يَنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ﴾ ﴿٤٤﴾

واته: بلای: ئەم قورئانه بۆ ئەوانەى برۆایان هیئاوه، پێنمایى و شیقایه، به‌لام ئەوانەى که برۆا ناهێنن، له گۆییه‌کانیان دا قورسایى ههیه، وه مایه‌ى کوێریشه‌ مۆیان، { نه‌ ده‌یستن نه‌ ده‌یبن }، ئا ئەوانه‌ له‌ شوێنێکی دووروه‌ بانگ ده‌کړن.

واته: وهك له شوينىكى دوورموه بانگ بكرين، همر ليى تينه گمن، ئاوا له گمن
قورئاندا مامه له ده گمن، كه له ئه نجامى ئه كوفرو بيپرواييهى له دل و
دور ووناندايه، ئاوايان لي هاتوه.

کە دمه‌رموی: ﴿وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ﴾، دیاره کهسیک حالی ئاوا بی،
بێگومان به بیپر وایی و به کافریش سهر دهنیتهوه.
(الطبري) له تەفسیرەکهی خویدا ده‌ئێ:

{يَقُولُ تَعَالَى ذِكْرُهُ: ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ﴾، نِفَاقٌ وَشَكٌّ فِي دِينِ اللَّهِ، فَإِنَّ السُّورَةَ الَّتِي أَنْزَلَتْ: ﴿فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ﴾، وَذَلِكَ أَنَّهُمْ شَكُّوا فِي أَنَّهَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ، فَلَمْ يُؤْمِنُوا بِهَا وَلَمْ يُصَدِّقُوا، فَكَانَ ذَلِكَ زِيَادَةً شَكٍّ حَادِثَةٍ فِي تَنْزِيلِ اللَّهِ، لَزِمَهُمُ الْإِيمَانُ بِهِ عَلَيْهِمْ، بَلْ ارْتَابُوا بِذَلِكَ، فَكَانَ ذَلِكَ زِيَادَةً نَتْنٍ مِنْ أَفْعَالِهِمْ، إِلَى مَا سَلَفَ مِنْهُمْ نَظِيرُهُ مِنَ النِّتْنِ وَالنَّفَاقِ} (۱).

واته: خوای بهرز، ناوی بهرز بی دمه‌رموی: ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ﴾ ئەوانەى دڵیان نەخۆشیی تێدا یە، واتە: نەخۆشیی نىفاق و گومان له ئایینی خوادا، چونکه ئەو سوورپەتەى که دادەبەزێنرێ {پیسى دەخاتە گەل پیسیه‌که‌یان}، چونکه گومانیان هه‌یه که ئەم سوورپەتە له خواوه بی، وه دڵیان دامەزراو نیه پێی، وه به راستی نازانن، وه ئەگەر پێشتر گومانیکیان هه‌بوو، ئەم سوورپەتەش گومانیکى دى خسۆتە گەل ئەو گومانەى پێشیان، که گوايه خوا دایه‌به‌زاندوه، که پێویست بووه ئیمانی پێ بینن، وه پێویست بووه کارى پێ بکه‌ن، ئەوانیش نه‌ برۆیان پێ هێناوه به راستیان زانیوه، وه کاریشیان پێ نه‌کردوه و لێی که‌وتوو نه‌ گومانه‌وه، ئەوه‌ش بۆته هۆی ئەوه‌ی پیسی و بۆگه‌نیی دیکه بخاته گەل ئەو گرده‌وه خراپ و پیس و بۆگه‌نانه‌ی دیکه که پێشتر هه‌یانبوون، به‌هۆی نىفاقه‌وه.

مه‌سه‌له‌ی سییه‌م: که دمه‌رموی: ﴿أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذْكُرُونَ﴾ ﴿ ۱۲۶﴾

ئایا نابین، {واتە: بە چاوی عەقل و دل نابین، کە خوێنراویشەتەو: (أولا ترون) ئایا ئەمە دل نەخۆشەکان! نابین، دەگونجی وەك دواندن دواندینی، بەشیوەی نادیار { کە ھەموو سالتی جارێک، یان دوو جار تاقی دەکړینهو، {بەلایان بەسەر دی {، پاشان ناگەرپێنەو بە لای خوا، وە پەندیش وەرناگرن.

(محمد الطاهر بن عاشور) دەلی:

{الْفِتْنَةُ: اختلالُ نظامِ الحالةِ المعتادةِ للناسِ واضطرابُ أمرهم، مثلُ الأمراضِ المنتشرةِ، والقتالِ، واستمرارِ الخوفِ}.

واتە: مەبەست لە (فِتْنَة) لێرەدا تێکچوونی حالەتی ئاسایی خەڵکە، وە پەیدا بوونی پاشا گەردانییە، لە کاروباریاندا، وەك ئەو نەخۆشییانە کە بۆ و دەبنەو، وەگو گوشتار لەنیووخۆداو بەردەوامبوونی ترس.

وە دەربارە و شە (یفتنون) دەلی:

{أَنَّ اللَّهَ يَسْلُطُ عَلَيْهِمُ الْمَصَائِبَ وَالْمَضَارَّ، تَنَالُ جَمَاعَتَهُمْ مِمَّا لَا يُعْتَادُ تَكَرُّرَ أَمْثَالِهِ فِي حَيَاةِ الْأُمَمِ، بَحِيثٌ يَدُلُّ تَكَرُّرَ ذَلِكَ، عَلَى أَنَّهُ مُرَادٌ مِنْهُ إِيقَاضُ اللَّهِ النَّاسَ إِلَى سَوْءِ سِيرَتِهِمْ فِي جَانِبِ اللَّهِ تَعَالَى...} (۱).

واتە: خوا بەلاو زیانی وایان دەخاتە سەر، کە عادت نیه ئەوانە دووبارە بنەو لە ژبانی کۆمەڵگاگاندا، بە شیوێک کە دووبارەبوونەو ئەو، ئەو دەگەینە کە خوا ﷻ دەیهوێ خەڵک ناگادار بکاتەو وریا بکاتەو، کە کارو کردەو خراپیان ھەیه، لە بەرانبەر خوا ی بەرزدا.

کە دەفەر موی: ﴿ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذْكُرُونَ﴾، پاشان نە دەگەرپێنەو بە لای خوا، {کە باشتر وایە بگەرپێنەو، ئێجا نەك ھەر ناگەرپێنەو { بگرە پەندیش وەرناگرن، واتە: دوا ئەو ئەو بەلاو گرفتارییانەیان بەسەر دی، دەبوو ھاندەرو پالێنەریان بۆ بگەرپێنەو بە لای خوا، بەلام نەك ھەر ناگەرپێنەو، بەلكو ھەلۆستەیهكیش ناكەن.

مەسەلەی چوارەم: کە دەفەرموی: ﴿وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ هَلْ يَرَيْنَكُمْ مِّنْ أَحَدٍ ثُمَّ أَنْصَرَفُوا صَرْفَ اللَّهِ قُلُوبَهُمْ بَأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ﴾ (١٢٧)

وہ کاتیئ کە سوورپتیئ دادبەزینری، ھەندیکیان تەماشای ھەندیکیان کرد: کەس ناتانبینی؟ دوایی دەرۆن، خوا دلیان لابادات، بەھوی ئەووە کە کۆمەتیئکن تیئاگەن .

لەبەردەم ئەم ئایەتەدا سی ھەلۆستە دەکەین:

ھەلۆستە ی بە کەم : کە دەفەرموی: ﴿وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ﴾ ئەو دەگەییەنی کە لەگەڵ دابەزینی ھەر ئەندازەییەکی قورئان دا، ھەر ئەو ھەلۆیست و رەفتاریان بوو.

ھەلۆستە ی دووھم : ﴿نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ﴾. ئەمە ئەو دەگەییەنی:

أ- کە لە کاتی دابەزینانی ئەم سوورپتەدا، ئەو دڵنەخۆشانە لە کۆرو مەجلیسی پیغەمبەری خوا ﷺ دابوون، چونکە دەفەرموی: لە کاتیئدا کە سوورپتە کە دادبەزینری، ھەندیکیان تەماشای ھەندیکیان کرد، کەواتە: ئەو تەماشاکردنە ھەندیکیان بۆ ھەندیکیان، لە کاتی دابەزینی سوورپتە کە دابوو، ھەروەھا کە دەفەرموی: ﴿ثُمَّ أَنْصَرَفُوا﴾، واتە: دوایی لەو کۆرو مەجلیسە ھەلسان، ئەمەش دیسان ئەو دەگەییەنی کە لە کاتی دابەزینی سوورپتە کەدا، لە کۆرو مەجلیسە کەدا بوون.

ب - وە ئەم ئایەتە ئەوەش دەگەییەنی، کە ئەم سوورپتە، زۆر نەینی موناڤیق و دڵنەخۆشەکانی دەرخیستوون، وە زۆر عەیب و کەم و کوپی ئاشکرا کردوون.

ئنجای ئەوانەش کە تەماشای یەگدییان کردووە، دەگونجی بۆیە تەماشای یەگدییان کردبێ، کە ئەگەر کەس ناتانبینی {بە ئاماژەی چاوی} بە ھەتسین، بۆ ئەووی عەیبی زیاترمان دەرئەگەوی، یان خەتک ھەستمان پێنەکات.

دەشگونجی مەبەست ئەو بووبی کە تەماشای یەگدییان کردووە، پرسیاریان لە یەگدی کردبێ، وەک یەگدی سەر سوپماندن، ئەھا چەند شتیکی سەیر دەگوتری! گویتان لەو قسەییە بێ.

ج- وە ئەمە ئەووش دەگەییەنی کە ئەوانە سەر سوپمان و بیپرواییەکی خۆیان شار دۆتەو، بۆ ئەووی لییان ئاشکرا نەبێ، وە ئیکتیفایان بەوێندە کردووە، کە بە ئاماژەی چاوی تەماشای یەگدی بکەن و سەر سوپمانی خۆیان دەر بپن.

هەلۆستەیی سییەم: ﴿صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ﴾، ئەم

رستەییە: ھەندیکیان بە دوعا لیکیان داوئەو، خوا دەرئەرموی: خوا دلیان لابەت، بەھوی ئەووە کە تیناگەن، بەلام راستەر وایە کە بلیین: بەھوی ئەووە کە تیناگەن خوا دلی لاداون، واتە: ئەو ھەوالە خوا ﷻ پایدەگەییەنی، نەک تووک بێ لییان کرابێ.

ھەلبەتە دوعاش کە خوا بیکات، یانی: ئەو شتە دەبی بێتە دی، چونکە خوا داوا لە کێ دەکات؟!

بەلام لیڕە وەک دوعا ناچی، بەئکو ﴿قُلْهُمْ اللَّهُ﴾ المنافقون، بە مانای

دوعایە، بەلام لیڕە خوا دەرئەرموی: ﴿صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا

يَفْقَهُونَ﴾، بەھوی ئەووە کە کۆمەلێکن تیناگەن، خوا دلی لاداون، واتە: بەھوی تینەگەیشن و بیرنەکردنە و میانەو، خوا دلی لاداون، ئەگەر نا خوی پەروردگار بە تەئکید ستم لە کەس ناکات.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَيَحْمَدُكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

دەرسى نۆزدەيەم

پېئاسەى ئەم دەرسە

ئەم دەرسەمان دوو (۲) ئايەت دەگرېتە خۆى، ئايەتەكانى: (۱۲۸ و ۱۲۹)ن، لەم دوو ئايەتەدا خوای کاربەجى ۲۰۰ دەكاتە مەرۇفایەتیی بە گشتیو، برۋاداران بە تايبەتیو پېئان رادەگەيەنئى كە پېغەمبەرىكى لە خوئان بۆ ناردوون، كە بە نارەحەتییان دىلگران دەبىو، زۆر سوورو مكوپە لەسەر هیئانەدى بەرژدەندیان و، بەرانبەریان میهرەبان و بە بەزەییە.

پاشان ۲۰۰ دەكاتە پېغەمبەرى خاتم ﷺ و پېئى دىفەرموى: ئەگەر ئەو خەلكە پشتيان هەلكردو لاملییان كرد، تۆ بى منەت و بى باك بە، بلى: خوام بەسە، جگە لەو هیچ پەرستراونین، پشتم هەر بەو بەستودو، هەر ئەویش خاومنى بارەگای مەزنە.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

www.alibapir.net

﴿ لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۲۸﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿۱۲۹﴾ ﴾

مانای وشە بە وشە نایەتەکان

{ بە دانیایی (ئەو خەڵکینە!) ئەو پێغەمبەرێکتان بۆ هات لە خۆتانە، هەر شتێک ناردەتەتان بکات، لەسەر دلی قورس و زەحمەتە، لەسەر (خێرو خوشیی و بەرژموندیی بۆ دابین کردن) تان سوورە، بەرانبەر بە برواداران بە پەرۆشی بە بەزمیی یە ﴿۱۲۸﴾ ئنجا (ئەو پێغەمبەر!) هەر کات پشتیان هەڵکرد (بێ باک بەو بلی :) خوام بەسە، جگە لەو هیچ پەرستراویک نیە، پشتم هەر بەو بەستود، وە هەر ئەو خاوەنی بارەگای مەزنە ﴿۱۲۹﴾ . }

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

www.alibapir.net

شیکردنەوێ هەندیک لە وشەکان

(عَزَّ عَلَيَّ كَذَا): (عَزَّ عَلَيَّ كَذَا: صَعْبٌ، وَعَزَّهُ كَذَا: غَلَبَهُ، تَعَزَّزَ اللَّحْمُ: اشدَّ).

(عَزَّ عَلَيَّ كَذَا) واتە: ئەو شتە لەسەرە قورس بوو، (عَزَّهُ) واتە: بەسەریدا زال بوو، (تَعَزَّزَ اللَّحْمُ) واتە: گۆشتەكە پتەوو چڕ بوو.

(مَا عَنِتُّمُ): (الْعَنْتُ: الْإِثْمُ، وَالْعَنْتُ: الْوُقُوعُ فِي أَمْرٍ شاق).

(عَنْتَ) بە مانای گوناح دێ، وە بە مانای کەوتنە نیو کاریکی قورس و زەحمەتیش دێ، یانی: گرفتار بوون.

(حَرِصٌ): (الْحَرِصُ: الْجَشَعُ: حَرَصَ يَحْرِصُ، اشدَّتْ رَغْبَتُهُ فِيهِ، حَرَصَ عَلَى الرَّجُلِ: أَشْفَقَ وَجَدَّ فِي نَفْعِهِ).

(حَرِصٌ) بریتێ لەو کە ئینسان زۆر ئارەزووی شتیکی بێ، (حَرَصَ يَحْرِصُ)، وە هەروەها کەسێک زۆر مەبەستی شتێک بێ پەیدای بکات و بەدواوە بێ، وە کەسێک کە بە تەنگ شتیکی هەبێ، یان بە تەنگ کەسیکی هەبێ سوودی پێ بگەیهێ.

(رَأَوْفٌ رَّحِيمٌ): (رَأَفَ بِهِ يَرَأْفُهُ رَأْفَةً: رَحِمَهُ أَشَدَّ الرَّحْمَةِ وَعَطَفَ عَلَيْهِ).

(رَأْفَةً) و (رَحْمَةً) جیاوازیان ئەوەیە، (رَأْفَةً) ئەوەپەڕیی بەزەیی دەگریتهوه، وە کە دوایی زیاتر باسی دەکەین، کە دەگونجێ کەسێک بە تەنگ یەکیکی هەبێ، بۆ ئەوەی زیانی لێ دووربجێتهوه، وە کە چۆن (رَحْمَةً) یش ئەوەیە، کە سوودی پێ بگەیهێ.

(تَوَلَّوْا): (تَوَلَّى الشَّيْءُ: أَدْبَرَ، تَوَلَّى فُلَانٌ هَارِبًا).

(تَوَلَّى) واتە: پشتی هەڵکرد، پشتی تێکردو بەجێ هێشت، ڕویششت.

(حَسْبِيَ اللَّهُ): (حَسْبُ: يُسْتَعْمَلُ فِي مَعْنَى الْكِفَايَةِ، حَسْبُنَا اللَّهُ: كَافِيْنَا).

(حَسْبُ) ماناى بەس بوون دەگەيەنئ، شتېك بەس بئ بۆ شتېك، (حَسْبُنَا اللَّهُ)

واتە: خوامان بەسە.

(الْعَرْشُ الْعَظِيمُ): (الْعَرْشُ فِي الْأَصْلِ شَيْءٌ مُسَقَّفٌ، وَجَمْعُهُ عُرُوشٌ، وَكُنِيَ بِهِ عَنِ الْعِزِّ وَالسُّلْطَانِ وَالْمَمْلَكَةِ، قِيلَ فُلَانٌ ثُلَّ عَرْشُهُ، وَعَرْشُ اللَّهِ مَا لَا يَعْلَمُهُ الْبَشَرُ عَلَى الْحَقِيقَةِ إِلَّا بِالْإِسْمِ).

وشەى (عَرْش) ھەر شتېكە كە سەربانىكى ھەبئ، كۆيەكەى (عُرُوش)ە، وە كىنايەيە بۆ دەستەللات و دەستپۇشتوويەتى و ھوكمپرانىتى، دەگوترى: (فُلَانٌ ثُلَّ عَرْشُهُ)، واتە: دەستەللاتەكەى كەلىنى تىببۇو، ياخود دەستەللاتى نابووت بوو، بەلام عەرشى خوا، مروق وەك ھەقىقەتى خوى نايزانى، بەلكو ھەر بە ناو دەيزانى .

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

ماناي گشتى ئايەتەكان

دىارە خوا ﷺ لە سۇنگەي ئەۋەدە كە ئەم سوۋرمتە زۆر جەختى تىدا كراۋەتەۋە، لەسەر زېرىيى و تۈۋىندو تىژىيى، دژى دوژمنان و ناحەزانى ئىسلام، چ كافران چ مونافىقان، ئەم دوو ئايەتە كراۋن بە گۆتايى ئەم سوۋرمتە، تاكو دەرگاي گەرپانەۋە بۇ لاي، كراۋە بى، ۋە ئەۋ پىغەمبەرە ﷺ كە خۋاي پەرۋەردگار پىي دىفەر موى: لە كاتى رۈۋبەرۈۋوبوۋنەۋەدا زېرىبە لەسەر كافرو مونافىقەكان، ئەۋە لەبەر ناچارىيەۋ، كاتى رۈۋبەرۈۋوبوۋنەۋە، ناچارى دەكات زېرىي و تۈندو تىژىيى بىنۈيىتى، ۋە بىرۋاداران رۈۋبەرۈۋوبوۋنەۋە زېرىي و تۈندى كافران، ناچارىيان دەكەن تۈندو تىژىيى بىنۈيىتىن، ئەگەرنا لە ئەسلدا بىرۋاداران، كە شۈيىنكەۋتۈۋى پىغەمبەرى خاتەم ﷺ بە رەحمەت نىردراۋ بۇ ھەموو جىھانىيانن، لە نەرم و نىيانىي و بەزەيى و چاكەكارىي دا، ژمارەي پىۋانەيى (الرقم القياسى) يان شكاندو، بەلام كاتىك ناچار بىكرىن و شەرىيان پى بىرۋىش، ئەۋە كەس لە شەرى شەكرى نەبەخشىۋەتەۋە، ۋە بىگومان شەرى زمانى خۋى ھەيە، بۇيە كاتىك بىرۋاداران ناچار دىكرىن شەرى بىكەن و، گىچەلىيان پى دىكرى، بە ناچارىي دەچنە سەنگەر لە دوژمنان، بۇ ئەۋەي بەرگرىي لە خۋيان بىكەن، ئەگەرنا لە ئەسلدا پىغەمبەر ﷺ ئەۋە ئەركەكەيەتى، كە خوا دىفەر موى: ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ﴾، لە خۇتان پىغەمبەرۈ رەۋانە كراۋىكتان بۇ ھاتو، ﴿عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ ھەر شتىك ئىۋە سەغلىت و نارەحەت بىكات، ئەۋ زۆر پىي دىلگەران دەيى، زۆرىش سوۋرە لە سەرتان، واتە: سوۋرە لەسەر ئەۋەي كە سوۋدتان پىيگەيەنى، بە گشتى بە تەنگ ھەموو لايەكتانەۋەيە، كە زەردەرتان لى دوۋر بىخاتەۋە، سوۋدتان پى بگەيەنى، ﴿بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾، بەلام لەگەل بىرۋاداران زۆر مېھربانە، زۆر بە بەزەيى يە.

دوایی بە پیغەمبەری خاتەم ﷺ دەفەرموی: ﴿ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ﴾، تۆ بەو بەرنامە پێک و راستەود، بەو هەموو ڕەوشتە بەرزو خێرخوازییەووە کە چووی بۆ لایان، ئەگەر هەر پشتیان هەڵکردو پشتیان تیکردی، بڵی: من خوام بەسە، لییان بێ منەت و بێ باک بە، جگە لەو هیچ پەرستراویک نیە، ﴿ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴾، پشتم هەر بەو بەستوە، وە ئەو خاومنی بارەگای مەزنە، واتە: حوکمرانیی ڕەهاو، دەستەلاتداریی ڕەها، تەنیا هی خواپە، ئەو پشتم و پەنای منە، ئەگەر برواشم پێ نەهینن، لییان بێ منەتم.

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir

/AliBapir

/MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

چەند مەسەلەیه کی گەنگ

مەسەلە یەكەم: كە دمهەرموی: ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾

زانایان گوتووینانە: ئایا دوینراو لیڤەدا کییە؟

﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ﴾، پاناوی ئیو (كُم) بۆ کی دەچیته وە؟!

پێغەمبەرێك لە خوێتان، زۆر بەی توێژەرەوان گوتووینانە: مەبەست گەلی عەرەبە، چونکە کە دمهەرموی: ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ﴾ دەلێن: (أَيَّ مِنَ الْعَرَبِ)، واتە: ئەو گەلی عەرەب! ئەو لە خوێتان پێغەمبەرێکتان بۆ هات.

بەلام (الزَّجَّاج) وە هەندێك لە زانایانی دیکەش گوتووینانە، وە منیش پێم وایە: کە نەخیر لیڤەدا دوینراو تەنیا گەلی عەرەب نیە، بەلكو هەموو بەشەرە، واتە: ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ﴾، یانی: ئەو مەروفاپەتیی! ئەو خەلکینە! ئەو پێغەمبەرێکتان لە خوێتان بۆ هات، واتە: مەروفا وەك خوێتان، کە لە راستیدا ئەو مانایە چاکتر لەگەڵ جەوی هەموو سوورپەتە کەدا دەگونجی، هەروەها لەگەڵ سیافی نایەتەکاندا، وە لەگەڵ پەيامی گشتگیری پێغەمبەرەدا ﷺ کە بۆ هەموو مەروفاپەتیی هاتووە.

دیارە (قد) بۆ دلناییی و جەختکردنەو (تحقیق)ە، وە (ل)یش بۆ داگوکیی کردنە، ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ﴾، بە تەئکید، بێگومان، لە خوێتان پەوانە کراوێکتان بۆ هات، ئنجا ئەو تەئکیدە بۆچیە؟ واتە: دلنایان کە ئەو پەوانە کراوی خواپە، بۆ لای ئیو، نوینەری خواپە بۆ لای ئیو، پەيام هەلگری خواپە بۆ لای ئیو.

ئىنجا خوا بە چەند سىفەتلىك ۋەسفى پىغەمبەرى خاتەمى ﷺ كىردوۋە:

- (۱) ﴿جَاءَكُمْ﴾، كە ھاتوۋە، خوا ناردوۋىيەتى، لەخۆۋە نەھاتوۋە.
- (۲) ﴿رَسُولٌ﴾، واتە: رەۋانەكراۋە پەياممىكى پىدا نىردراۋە، دەبى ئىۋە پەيامەكەى لى ۋەربىگىن، چونكە پەيامەكە، پەيامى خوايە.
- (۳) ﴿مِنْ أَنْفُسِكُمْ﴾، لە خۇتان، واتە: بەشەرە، مەرۋشە ۋەك خۇتان.
- (۴) ﴿عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ﴾، ۋە ھەر شتىك كە ناپەرحەتكەرە بۇ ئىۋە، لەسەر دلى ئەۋ قورسە، پىي ناخۇشە.
- (۵) ﴿حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ﴾، ۋە زۆر سوۋرە لەسەرتان، واتە: زۆر ئارەزوۋمەندە كە سوودتان پىبگەيەنى، ۋەك چۆن زۆر ناپەرحەتە، كە ئىۋە توۋشى سەغلەتتى دەبن.
- (۶) ﴿بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾، بەرانبەر بە برۋادارانىش زۆر بە پەرۋشە، دىيەۋى زىيان لى دوۋرىخاتەۋە، ۋە زۆر بە بەزمىيە، دىيەۋى بەھرمەندىيان بىكات، بۇچى فەرموۋىيەتى: ﴿بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾؟ چونكە برۋاداران ئەۋ بەرنامەيەى ئەۋيان ۋەرگرتوۋە، بۇيە لىرەدا تايىبەتى دەكات بەۋانەۋە.

ئىنجا (طبري) لىرەدا پىرسىيارىك دەكات، دەلى: ئەگەر كەسىك بلى:

(وَكَيْفَ يَجُوزُ أَنْ يوصَفَ ﷺ بِأَنَّهُ كَانَ عَزِيزًا عَلَيْهِ عَنِتُّ جَمِيعِهِمْ، وَهُوَ يَقْتُلُ كُفَّارَهُمْ، وَيَسْبِي ذُرَارِيَهُمْ، وَيَسْلُبُهُمْ أَمْوَالَهُمْ؟ قِيلَ: إِنَّ إِسْلَامَهُمْ، لَوْ كَانُوا أَسْلَمُوا، كَانَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ إِقَامَتِهِمْ عَلَى كُفْرِهِمْ وَتَكْذِيبِهِمْ إِيَّاهُ، حَتَّى يَسْتَحِقُّوا ذَلِكَ مِنَ اللَّهِ. وَإِنَّمَا وَصَفَهُ اللَّهُ جَلَّ ثَنَاؤُهُ بِأَنَّهُ عَزِيزٌ عَلَيْهِ عَنِتُّهُمْ، لِأَنَّهُ كَانَ عَزِيزًا عَلَيْهِ أَنْ يَأْتُوا مَا يُعْنَتُهُمْ، وَذَلِكَ أَنْ يَضْلُوا، فَيَسْتَوْجِبُوا الْعَنْتَ مِنَ اللَّهِ بِالْقَتْلِ وَالسَّبْيِ) ^(۱).

واتە: چۆن دەبێ پێغەمبەر ﷺ بەو وەسف بکری، کە هەر شتێک ئەو خەڵکە پێی ناپەرەت بێ، ئەویش لەسەر دلی قورسە، ئە حاتیکی کافرەکانی (لە جەنگ دا) کوشتوون، وە بە دیلی گرتوون، وە مال و سامانیانی کردۆتە غەنیمەت و دەستکەوت ؟!

دەگوتری پێغەمبەری خوا ﷺ مسوڵمانبوونیانی، ئەگەر مسوڵمان بووبانایە، پێخۆشتر بوو ئە مانەمیان لەسەر کوڤرو بەدرۆدانانی، کە بەهۆیەو شایستەیی ئەو سزادانەیی خوابن.

بۆیەش خوا ﷻ پێغەمبەری بەو وەسف کردووە کە بەناپەرەتییان ناپەرەتە، چونکە پێی ناخۆش بوو و لەسەر دلی قورس بوو، کاریک بکەن مایە سەرئێشە و گرفتاری یان بێ، ئەویش ئەوێهە کە گومراپبن، وە ئە ئەنجامی ئەوێش دا، دووچاری ناپەرەتیی ببن و لەلایەن خواوە: بە کوژران و بە بەدیل گیران سزا بدری.

کەواتە: ئەو خەڵکینە! پێغەمبەری خوا ﷺ بە ناپەرەتییان ناپەرەت و دلگران دەبێ، وە لەسەر خێرو چاگەتان سوورە، دەیهوی هەر چاگەتان بە نسیب بێ.

مەسەلەیی دووهم: کە دەرئەمۆی: ﴿ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴾ (۱۲۹)

ئەگەر پشتیان هەڵکرد، کە مەبەست پێی هەموو بەشەرە، ئەگەر ئەو خەڵکە پشتیان تێکردی، تۆ بلی: خوام بەسە، ئەگەر ئێوێش نەبن، خوا من دەپاریزی، جگە لەو هیچ پەرستراویک نیە، پشتم هەر بەو بەستووە، وە ئەو خاوەنی بەرەگای مەزنە، واتە: خوا کە خاوەنی هەموو کەون و کائیناتە، پشتم بەو قایمە، هەلبەتە خاویەک ئاوا بالادەست بێ، دەتوانی منیش بپاریزی، وە دەتوانی منیش سەر بخات، وە ئەو ئامانجانەیی منی بۆیان ناردووە، بیانھێنیتە دی.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

سهر چاوه كان

- (١) تفسير الطبري المسمى جامع البيان في تأويل القرآن، لأبي جعفر محمد بن جرير الطبري، تحقيق: هاني الحاج، عماد زكي البارودي، خيرى سعيد، المكتبة التوفيقية، ٢٠٠٤ القاهرة.
- (٢) المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير للإمام الجليل عماد الدين أبي الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير القرشي الدمشقي، إعداد جماعة من العلماء، بإشراف الشيخ صفى الرحمن المباركفوري، دار السلام، الطبعة الثانية (١٤٢١هـ - ٢٠٠٠م).
- (٣) التفسير الكبير أو مفاتيح الغيب للإمام فخر الدين محمد بن عمر بن الحسين بن الحسن ابن علي التميمي البكري الرازي الشافعي، حققه وعلق عليه وخرج أحاديثه عماد زكي البارودي المكتبة التوفيقية .
- (٤) الجامع لأحكام القرآن، تفسير القرطبي لأبي عبد الله محمد بن أحمد الأنصاري القرطبي، حققه وخرج أحاديثه عماد زكي البارودي، خيرى سعيد، المكتبة التوفيقية.
- (٥) أحكام القرآن، لأبي بكر محمد بن عبد الله المعروف بابن العربي، راجع أصوله وخرج أحاديثه وعلق عليه محمد عبدالقادر عطا، الطبعة الأولى (١٤٠٨هـ - ١٩٨٨م).
- (٦) فتح القدير، الجامع بين فني الرواية والدراية من علم التفسير (تفسير الشوكاني) تأليف: الإمام العلامة محمد بن علي بن محمد الشوكاني، تحقيق: عبدالرزاق المهدي، دار الكتاب العربي، الطبعة الأولى (١٤٢٠هـ - ١٩٩٩م).
- (٧) زاد المسير في علم التفسير: لابن الجوزي .
- (٨) روح المعاني: للألويسي .
- (٩) تفسير القاسمي المسمى محاسن التأويل، تأليف: علامة الشام محمد جمال الدين القاسمي، دار الفكر الطبعة الأولى (١٣٩٨هـ - ١٩٧٨م).
- (١٠) تفسير المراغي، تأليف أحمد مصطفى المراغي، دار الفكر، بيروت .

- ١١) تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المَنان ، تأليف : العلامة الشيخ عبدالرحمن بن ناصر السعدي ، تحقيق : عبدالرحمن بن معلا اللويحق مؤسسة الرسالة ، الطبعة الأولى (١٤٢٠هـ - ١٩٩٩م).
- ١٢) صفوة البيان لمعاني القرآن ، تأليف : الشيخ حسين محمد مخلوف الطبعة الثالثة.
- ١٣) صفوة التفاسير ، تأليف : العلامة محمد بن علي الصابوني ، مكتبة الهداية ، أربيل/ العراق ، الطبعة الطبعة الأولى (١٤٢٥هـ - ٢٠٠٤م).
- ١٤) تفسير القرآن الحكيم الشهير ب (تفسير المنار) تأليف : محمد رشيد رضا ، دار المعرفة ، الطبعة الثالثة.
- ١٥) الأساس في التفسير ، تأليف : سعيد حوى ، دار السلام ، الطبعة الثانية (١٤٠٩ هـ - ١٩٨٩م).
- ١٦) في ظلال القرآن ، تأليف : سيد قطب دار الشروق ، الطبعة الشرعية الخامسة والعشرون (١٤١٧ هـ - ١٩٩٦م).
- ١٧) التفسير المنير في العقيدة والشريعة والمنهج ، تأليف : الأستاذ الدكتور وهبة الزحيلي ، دار الفكر الطبعة الثالثة (١٤٢٦ هـ - ٢٠٠٥م).
- ١٨) التحرير والتنوير ، محمد الطاهر بن عاشور .
- ١٩) الميزان ، محمد حسين الطباطبائي .
- ٢٠) تفسير الشعراوي ، محمد متولي الشعراوي .
- ٢١) تفسير نمونه ، ناصر مكارم شيرازي .
- ٢٢) الكاشف ، محمد جواد مغنية .
- ٢٣) التفسير التوحيدي ، د. حسن الترابي .
- ٢٤) مُفردات ألفاظ القرآن ، تأليف : العلامة الراغب الأصفهاني ، تحقيق : صفوان عدنان داوودي ، دار القلم ، الطبعة الثالثة (١٤٢٣ هـ - ٢٠٠٢م).
- ٢٥) الاستيعاب في بيان الأسباب .
- ٢٦) أسباب النزول ، للنيسابوري .

(٢٧) لُبَابُ النُّقُولِ فِي أَسْبَابِ النُّزُولِ، للإمام الحافظ جلال الدين عبدالرحمن بن أبي بكر السيوطي خَرَجَ أَحَادِيثُهُ وَعَلَّقَ عَلَيْهِ عَبْد الرَّزَّاقُ الْمُهْدِي، دار الكتاب العربي (١٤٢٦ هـ - ٢٠٠٦ م)، (أسباب النزول) للنيسابوري .

(٢٨) مختار الصحاح ، للرازي .

(٢٩) المعجم الوسيط ، دار الدعوة ، الطبعة الثانية.

(٣٠) الموطأ للإمام مالك بن أنس برواية يحيى بن يحيى الليثي ، تحقيق : الدكتور الشيخ خليل مأمون شيحا ، دار المعرفة ، الطبعة الثانية (١٤٢٩ هـ - ٢٠٠٨ م)، (أسباب النزول) للواحدى .

(٣١) المُسْتَد للإمام أحمد بن محمد بن حنبل ، الناشر مؤسسة قرطبة ، القاهرة ، الأحاديث منذيلة بأحكام شعيب الأثؤوط عليها .

(٣٢) صَحِيحُ الْبُخَارِيِّ للإمام أبي عبدالله محمد بن إسماعيل الْبُخَارِي ، تحقيق : الدكتور الشيخ خليل مأمون شيحا ، دار المعرفة ، الطبعة الأولى (١٤٢٥ هـ - ٢٠٠٤ م).

(٣٣) صَحِيحُ مُسْلِمٍ للإمام الحافظ مسلم بن الحجاج النَّيْسَابُورِي ، حقوق أصوله و خَرَجَ أَحَادِيثُهُ عَلَى الْكُتُبِ السَّيِّئَةِ : الدكتور الشيخ خليل مأمون شيحا ، دار المعرفة ، الطبعة الثانية (١٤٢٨ هـ - ٢٠٠٧ م).

(٣٤) سُنَنُ أَبِي دَاوُدَ للإمام أبي داود سُلَيْمَانُ بْنُ الْأَشْعَثِ السَّجِسْتَانِي ، تحقيق : محمد ناصر الدين الألباني ، مكتبة المعارف ، الطبعة الثانية (١٤٢٨ هـ - ٢٠٠٧ م).

(٣٥) سُنَنُ التِّرْمِذِيِّ للإمام الحافظ محمد بن عيسى بن سورة التِّرْمِذِيُّ ، تحقيق : محمد ناصر الدين الألباني ، مكتبة المعارف ، الطبعة الثانية (١٤٢٨ هـ - ٢٠٠٧ م).

(٣٦) سُنَنُ النَّسَائِيِّ للإمام أبي عبدالرحمن أحمد بن شعيب بن علي الشهير بـ (النَّسَائِي)، تحقيق : محمد ناصر الدين الألباني ، مكتبة المعارف ، الطبعة الثانية (١٤٢٩ هـ - ٢٠٠٨ م).

(٣٧) سُنَنُ ابْنِ مَاجَةَ، للإمام أبي عبدالله محمد بن يزيد القزويني الشهير بـ (ابْنُ مَاجَةَ)، تحقيق : محمد ناصر الدين الألباني ، مكتبة المعارف ، الطبعة الثانية (١٤٢٩ هـ - ٢٠٠٨ م).

- (٣٨) سُنَنُ الدَّارِ قُطْنِي، للإمام الحافظ علي بن عُمر الدار قُطْنِي، تحقيق: مجدي بن منصور بن سي الشورى، دار الكتب العلمية، الطبعة الثانية (١٤٢٤هـ - ٢٠٠٣م).
- (٣٩) الْمُسْتَدْرَكُ عَلَى الصَّحِيحِينَ للإمام الحافظ أبي عبد الله الحاكم النيسابوري، تحقيق: صالح اللحام، دار ابن حزم، الطبعة الأولى (١٤٢٨هـ - ٢٠٠٧م).
- (٤٠) صَحِيحُ ابْنِ حِبَّانَ للإمام أبي حاتم محمد بن حَبَّانَ الخراساني، تحقيق: حقوق أصوله وَخَرَجَ أَحَادِيثُهُ: الدكتور الشيخ خليل مأمون شيحا، دار المعرفة، الطبعة الأولى (١٤٢٥هـ - ٢٠٠٤م).
- (٤١) الْمُعْجَمُ الْكَبِيرُ لِلْحَافِظِ أَبِي الْقَاسِمِ سُلَيْمَانَ بْنِ أَحْمَدَ الطَّبْرَانِيِّ، حَقَّقَهُ وَخَرَجَ أَحَادِيثُهُ حمدي عبد المجيد السلفي، مكتبة الأصالة والتراث، الطبعة الأولى (١٤٣١هـ - ٢٠١٠م).
- (٤٢) سُنَنُ الدَّارِمِيِّ للإمام أبو محمد بن عبد الرحمن بن الفضل بن بهرام الدارمي، حَقَّقَهُ وَشَرَحَ الضَّافَةَ وَجَمَلَهُ وَعَلَّقَ عَلَيْهِ وَوَضَعَ فَهْرَسَهُ: الأستاذ الدكتور مصطفى ديب البغا، دار المصطفى، الطبعة الأولى (١٤٢٨هـ - ٢٠٠٧م).
- (٤٣) مَشْكَاةُ الْمَصَابِيحِ، تأليف: محمد بن عبد الله الخطيب التبريزي، تحقيق: محمد ناصر الدين الألباني، المكتب الإسلامي، الطبعة الثانية (١٤٠٥هـ - ١٩٨٥م).
- (٤٤) إِرْوَاءُ الْغَلِيلِ فِي تَخْرِيجِ أَحَادِيثِ مَنَارِ السَّبِيلِ، تأليف: محمد ناصر الدين الألباني، المكتب الإسلامي، الطبعة الثانية (١٤٠٥هـ - ١٩٨٥م).
- (٤٥) السَّرَاجُ الْمُنِيرُ فِي تَرْتِيبِ أَحَادِيثِ صَحِيحِ الْجَامِعِ الصَّغِيرِ، للحافظ جلال الدين السيوطي، العلامة محمد ناصر الدين الألباني، رَتَبَهُ وَعَلَّقَ عَلَيْهِ: عصام موسى هادي، دار الصديق، الطبعة الثانية (١٤٣٠هـ - ٢٠٠٩م).
- (٤٦) السَّنَنُ الْكُبْرَى تصنيف: الإمام أبي عبد الرحمن أحمد بن شعيب النسائي، تحقيق: دكتور عبد الغفار سليمان البنداري، وسيد كسروي حسن، دار الكتب العلمية بيروت - لبنان، الطبعة الأولى (١٤١١هـ - ١٩٩١م).
- (٤٧) سِلْسِلَةُ الْأَحَادِيثِ الصَّحِيحَةِ، تأليف: مُحَمَّدُ نَاصِرِ الدِّينِ الْأَلْبَانِيِّ، رحمه الله، مكتبة المعارف للنشر والتوزيع، الرياض، الطبعة الأولى.

نۆڤەرۆک

بابەت	لا پەرە
پێشەکی ئەم تەفسیرە بەگشتی.	٥
پێشەکی ئەم بەرگە.	٩
پێ خۆشکردن : پێناسەی سوورەتی (التوبة) و بابەتەکانی لە هەشت بڕگەدا.	١٠
ئەو ناوانەی کە لەم سوورەتە هەڵدراون.	١٢
لەبارەی نەبوونی (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) هە لە سەرەتای سوورەتی تەوێهە.	١٥
خاڵە هاوبەشەکانی نێوان سوورەتی ئەنفال و سوورەتی تەوێهە.	٢٣
زەقترین جیاوازیی و تاییبەتمەندییەکانی سوورەتی (التوبة).	٢٩
دابەشکردنی جوگرافیای ئایەتەکان.	٣٧
دەرسی یەكەم : ئایەتەکانی (١ - ١٦).	٥٧
چەند دەقیکی ڕوونکەرەوەی مەبەستی ئایەتەکانی سەرەتای (توبة) .	٩٠
شەش هەلۆستە لەبەردەم ئەم ئایەتە موبارەکەو! (ئایەتی :٣).	٩٦
کورتە باسیک لەبارەی ئایەتی ژمارە (٥)ی سوورەتی (توبة) هە. ناگونجی ئیسلام بە زۆر بەسەر خەڵک دا بسەپینرێ.	١٠٥
سێ راستیی مەزن کە لەو ئایەتە {ئایەتی ژمارە (٥)} وەردەگیرێ.	١١٠
وەرگرتنی سەرانی (جزية) شتیکی حەتیمی نیە.	١١٧
ڕوونکردنەوەیەک لەبارەی نەسخەو.	١٢٢
قەسە کۆتایی دەبارەی ئایەتی ژمارە (٥)ی سوورەتی (توبة).	١٣٠
سەرنجدانی پێنج تەعبیر و شەئ ئەم ئایەتە : (ئایەتی : ١٢) .	١٥١
حوکمی ڕەخنە لە ئیسلام گرتن و تانە لێدانی.	١٥٤
شیکردنەوەی چەند وشەیهک {لە ئایەتی: (١٦) دا} ..	١٦٠
دەرسی دووهم : ئایەتەکانی (١٧ - ٢٢) بەراوردیک لەنێوان هاوبەش بۆ خوا دانەرانی و ڕواداران و سیفەتەکانی هەر کامێکیان دا.	١٦٣

لاپەرە	بابەت
۱۸۰	چەند فەرمودەيەك لەبارەى مزگەوتەو.
۱۸۴	كاروبارە ئىدارىيەكانى قورەيش پېش ئىسلام.
۱۹۲	دەرسى سىيىم : ئايەتەكانى (۲۳-۲۷) باسى پېۋەرى ئىماندارىتى و خستەنەروى چاكەى خوا بەسەر مسوئلمانەو، سەرخستنى بۆيان لە كاتە سەختەكان دا .
۲۰۷	پېۋەر تەرازووى مسوئلمانەتېي لە ئايەتى ژمارە: (۲۴)دا.
۲۱۶	شەش كورته هەلۆستە، لەبەردەم ئايەتى ژمارە: (۲۶)دا.
۲۲۰	پوختەيەك لەبارەى جەنگى حوئەينەو، لەبەر پۆشنى كىتېبى (السيرة النبوية)ى (ابن هشام)دا.
۲۳۸	دەرسى چوارەم : ئايەتەكانى (۲۸-۳۳) باسى قەدەغەكردنى ھاوبەش دانەرەن لە مزگەوتى حەرام، جەنگكردن دژى خاوەن كىتېبە شەرفرۆشەكان، باسى پووجىي ئايىنە گۆراوەكەيان و باسى دژايەتېي ھاوبەش دانەرەن بۆ ئىسلام و مسوئلمانان.
۲۵۹	كورته باسېك لەبارەى چەمك و واتاى پىسىي (نجاسة)ى كافرانەو.
۲۶۷	لېكۆئىنەو يەك لەبارەى واتاى ئايەتى (۲۹) و چۆنەتې مامەلەى قەوارەى ئىسلامىي لەگەل نامسولمانان دا.
۲۹۷	دەرسى پېنچەم : ئايەتەكانى (۳۴-۳۷) باسى قەدەغەكردنى پەژمەندەكردنى زېرو زىو سزاي حەراخۆزان، قەدەغەبوونى دەستكارىي كردنى مانگەكانى سالى بە پېي ئارەزوو.
۳۱۲	شېۋەكانى مالى و سامانى خەلك بەناھەق خواردن لەلايەن شارەزايانى ئايىنەو .
۳۱۸	كورته باسېك لەبارەى مالى و سامان كۆكردنەو .
۳۲۲	راى بەندە لەبارەى كېشەى نېوان (أبوزر) و (معاوية)و .
۳۳۰	مانگە عەرەبىيەكان .
۳۳۲	ناوى حەوت پۆژەكانى هەفتە .
۳۴۶	وەلامى دوو پىسار .
۳۵۰	دەرسى شەشەم : ئايەتەكانى (۳۸-۴۸) باسى سەرزەنشكردنى هەندىك لە مسوئلمانان بەھۆى سىستى نواندىيان بۆ جەنگ و فېداكارىي، باسى كۆچكردنى پېغەمبەر ﷺ و ئەبۇبەكر بۆ مەدىنەو، باسى هەلۆيىستى مەردانەى بروداران و ترسنۆكانەى دەغەلەكان لە بوارى جەنگ و جىھاددا .

لايەرە	بابەت
۳۶۰	پوختەيەك دەربارەى جەنگى تەبوك لەبەر رۆشنايى (السيرة النبوية) (ابن هشام) دا .
۴۰۹	قسەيەك لەبارەى نەسخ نەبوونەوەى ئەم ئايەتەو (ئايەتى : ۳۹) .
۴۱۹	كورتە باسيك دەربارەى كۆچكردنى پىغەمبەر ﷺ ھاوئەكەى ئەبوبەكر لە مەككەوە بۆ مەدينە .
۴۲۰	باسى چۆنەتى كۆچى پىغەمبەر ﷺ ھاوئەكەى لە چواردە پرگەدا .
۴۵۴	دەرسى ھەوتەم : ئايەتەكانى (۶۳-۴۹) باسى دوازده (۱۲) ھەلۆيىستى خراپى دەغەل و دلتەخۆشەكان لە جەنگى تەبوك دا .
۴۹۵	كورتە باسيك لەبارەى ئەو ھەشت جۆرە كەسانەوە كە زەكاتيان پىدەشى .
۵۱۲	دەرسى ھەشتەم : ئايەتەكانى (۷۰-۶۴) پىناسەكردن و پەردە لەسەر ھەلئالينى مونافىق و دلتەخۆشەكان و، خستەنەروى پىنج سىفەتى بنەرەتتيان و، باسى سەرەنجامى شوومى شەش لە گەلانى پىشوروى بە ھىلاك چو .
۵۴۳	دەرسى نۆيەم : ئايەتەكانى (۷۲-۷۱) پىناسەى پروادارن بە شەش سىفەتى سەرەككيان و سەرەنجامى خىريان .
۵۵۸	دەرسى دەيەم : ئايەتەكانى (۷۳-۸۰) باسى تيشكى زياتر خستەنە سەر مونافىقەكان و ھەلۆيىستە خراپەكانيان و سەرەنجامى شووميان .
۵۹۵	دەرسى يازدەيەم : ئايەتەكانى (۸۹-۸۱) باسى ھەلۆيىستى نەرتتيانەى مونافىق و دلتەخۆشەكان و، چۆنەتى مامەلەكردنى پىغەمبەر ﷺ خوا پرواداران لەگەلئان دا .
۶۲۲	ئيشكالىك لەنئوان ئەم ئايەتەو چەند رىوايەتتاك دا (ئايەتى : ۸۴) .
۶۳۹	دەرسى دوازدهيەم : ئايەتەكانى (۹۰-۱۰۶) باسى چەند كۆمەللىكى جۆراوجۆر لە پىكھاتەكانى مەدينەو غەربە خىلەككەكانى دەوروبەرى، بە چاك و خراپەو، تيشك خستەنەسەر ناخ و نىۋەرۆكيان و چۆنەتى ھەلئەكەوت لەگەل كەردن، لەلايەن پىغەمبەر ﷺ خوا پروادارانەو .
۷۱۳	دەرسى سىزدەيەم : ئايەتەكانى (۱۰۷-۱۱۰) باسى پروادارى دروستكردنى مزگەوتى (ضار) لەلايەن مونافىقەكانەو و سووتتيرانى لەلايەن پىغەمبەر ﷺ لە گەرمەى جەنگى تەبوك دا .

لاپەرە	بابەت
۷۲۰	بەرچاۋو پرونىيەك لەبارەى ئەم چوار ئايەتە، بەسەرھاتى : (مسجد الضرار) .
۷۳۹	دەرسى چواردەيەم : ئايەتەكانى (۱۱۱ - ۱۱۲) باسى كرىنى خوا بۆ گيانو سامانى برواداران لە بەرانبەر بەهەشت داو، نۆ سيفەتى بەرپەتتى بروادارانى راستەقىنە .
۷۵۹	دەرسى پازدەيەم : ئايەتەكانى (۱۱۳ - ۱۱۶) باسى ئاگادار كەندەۋى پىغەمبەرى خوا ﷺ برواداران كە بۆيان نىيە داۋاي لىبوردن لە خوا بكن بۆ خزمە كافرەكانيان
۷۷۴	چوار رىۋايەت لەبارەى ھاتنەخوارى ئايەتى : (۱۱۳) ھە
۷۸۴	دەرسى شانزەيەم : ئايەتەكانى (۱۱۷ - ۱۱۹) باسى تۆبە لىۋەرگىرانو لىبوردنى پىغەمبەرى خوا ﷺ كۆچكەرۈ پىشتىوانان بە گىشتىو (كعب بن مالك) و (ھلال بن أمية) و (مرأة بن الربيع) .
۷۹۱	بەسەرھاتى كەبى كورى مالىكو دوو ھاۋەلەكەى .
۸۱۷	دەرسى ھەشەدەيەم : ئايەتەكانى (۱۲۰ - ۱۲۳) باسى چەند ئامۇژگارىيى و رىئىيەكى خوا بۆ پىغەمبەر ﷺ برواداران لە بوارى جەنگو جىھاددا .
۸۴۱	قەسەيەك لەبارەى نەسخ كەندەۋى ئەم ئايەتە (۱۲۲) ۋە، بۆ ئايەتەكانى دىكە .
۸۴۶	دەرسى ھەژدەيەم : ئايەتەكانى (۱۲۴ - ۱۲۷) باسى ھەلۋىستى نەرتىيىانەى برواداران لە بەرانبەر دابەزىنى قورئان داو، ھەلۋىستى نەرتىيىانەى مونافىقو دىنەخۇشەكان لەۋبارە ۋە .
۸۶۶	دەرسى نۆزدەيەم : ئايەتەكانى (۱۲۸ - ۱۲۹) باسى ئامۇژگارىيى خۋاي مېھەبان بۆ مىرۋاقىيەتى لەبارەى پىغەمبەرى خاتەمەۋە، رىئىيە كەندى پىغەمبەرى خوا ﷺ بۆ ھەلۋىستى لە بەرانبەر نەيارانى دا .
۸۷۵	سەرچاۋەكان .
۸۷۹	نىۋەرۈك .

ameer.maktab@yahoo.com

f /AliBapir

y /AliBapir

f /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net